In B. Pauli Apostoli Epistolam

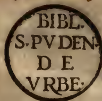
AD ROMANOS

Absolutissima Commentaria.

REVER.^MI D. CORNELII MVSSI
Episcopi Bituntini, Conuentualis
Franciscani.

In quib. germana ac intima Apostoli sensa, mirificè explicãtur. Præcipua Christianæ fidei Dogmata declarantur. Dubia dissoluuntur. Obscura dilucidantur. Permultaq; alia eruuntur; quæ hactenus, non ita passim ab alijs fuere animaduersa.

AD ILLVST.^MVM AC REVER.^MVM PRINCIPEM,
& D. D. Ascanium Columnam S. R. E.
Cardinalem Amplissimum.

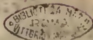

Venetiis Ex Ivntarvm Typographia,
M D LXXXVIII.

Cum Licentia Superiorum, & Priuilegijs.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA

ILLVSTR.MO AC REVER.MO
PRINCIPI,
ET D. D. ASCANIO COLVMNÆ
S. R. E.
CARDINALI AMPLISSIMO.

Iosephus Mussus addictissimus Seruus. S. P. D.

VM multi, qui amicitia, familiaritateq́; fuerunt cum Cornelio Musso Bituntinensium Episcopo coniuncti, ijq; Romani viri grauißimi, me non solum suasissent, sed etiam rogassent, præcipue vero Illustris. et Reuerendißimus, ac in omnibus bonarum artium disciplinis eruditißimus Cardinalis Syrlettus dum viuerēt, plurimum cohortatus esset; vt postquam ipsius Reuerendißimi D. mei Conciones Romæ ab eo habitas, tanto studio, tantaq́; pietate, edendas curassem, colligerem quoque ea omnia, quæ in Epistolas ad Romanos, et ad Hæbreos Romæ pariter, idem ipse elucubratus fuit. Tanto enim Ecclesiæ Dei splendore, tanta Apostoli maiestate, & sui admiratione, Anno Domini, M. D. X X X I X. dum Paulus tertius immortalitate dignus, summa cum gloria Ecclesiæ Romanæ praeeßet, incredibili præstantißimorum virorum concursu, huiusmodi Epistolas, publicè docuit, ac explanauit, vt ex communi sententia, ab eodem Apostolo, vix aliquid amplius potuerit desiderari. Tunc in ancipiti meus versabatur animus, Optabam enim viris amplißimis morem gerere, in re potißimum, quæ gloriam Cornelio

 Musso,

Museo, cui tantopere debeo, augere posset. Praeterea suspicabar, tot laboribus, auctorem, non extremam addidisse manum, vt in lucem meritò edi possent; Ob id praecipuos Theologos consului, quibus haec ipsa illius scripta èxaminanda tradidi, qui cum diligentissimè ea perpendissent, ac in optimam formam esse redacta inuenissent, magnopere Catholicam fidem, Christianamq; Religionem amplificatura esse, si in lucem darentur iudicarent, nec minus grata legentibus futura, quàm tunc audientibus fuerint et iucunda. Eorum itaq; iudicio adductus, decreui ea edere, atque alicui amplissimo viro ex Romanorum Primoribus dicare, cuius auctoritatem subnixa, ac splendore illustrata, in manus hominum peruenirent. Cum igitur multum mecum ipse cogitassem, Sapientum iudicio fretus, Te vnum Illustrissime Ascani, nedum dignum, cui haec Cornelij Commentaria dicentur, sed et à quo, lumen atq; splendorem, omni ex parte ipsa accipere possent, rectè iudicasse firmissimè credo. Nam cum tu Illustrissimo & Clarissimo longa maximorum Principum serie, Regio ac Imperatorio sanguine sis procreatus, in sacrum purpuratorum Patrum Collegium, ob singularem illam tuam, eximiamq; Philosophiae, Theologiae, ac Iurisprudentiae doctrinam, quam multis, iisq; lectissimis eloquentiae floribus, vndiq; exornas, innumerabiles etiam alias tuas virtutes, quae in te, vt in firmamento lucidissimae stellae corruscant, veluti firmissima Ecclesiae Sanctae Columna, à Sanctissimo D. Nostro Sixto Quinto, incredibili omnium applausu meritò fueris cooptatus. Siquidem, vt veram doctrinam, fidemq; Catholicam, & eam maxime, quae à Summis illis Apostolorũ Principibus promanauit, sustinendo defenderes, ac tuereris; Sic dubitandũ non est, quin haec ipsa Commenta-

mentaria, in hac ita perexcelsa, perpolita, exornata, ac benè firmata Columna, altitudine sublimi, nobilitate, ac dignitate Illustriss. et Excellētissima, splendorem maximum, summam gloriam, ingentemq; laudem, ac celebritatem, consecutura non sint. Accedit etiam, quod valde consentaneum erat, partesq; meæ postulabant, vt hæ ipsæ in S. Paulum lucubrationes, ac Commentationes Cornelianæ, dignitati tuæ potius quàm alteri Principi, dedicarentur. Tum quia, ille ipse Reuerendissimus meus Dominus dum vixit, Illustrissimæ domui tuæ Columnæ, addictissimus fuit semper, præsertim Illustriss. & Eccellentissimo Patri tuo Marco Antonio Columnæ, Inuictissimo Principi, ac Imperatori, quondam Romani exercitus contra Turcas, eorumq; profligatori ac Triumphatori gloriosissimo, et immortali, quem ipse, vt ab eo plurimum, ob singularem eius doctrinam et eloquentiam diligebatur, sic ille vt par erat, tanquam Dominum ac patronum suum præcipuum obseruabat, quàm maximeq; colebat. Tum etiam, quia cum eas sub Illustr. & splendidissimo tuo nomine diuulgassem, perinde fore censui, ac si Senatui, P.Q.R. dicauissem: præsertim, cum nulla alia de causa, hæc tam magna, tamq; copiosa explanatio Epistolæ Beati Pauli ad Romanos, scripta fuerit, quam vt Populus Romanus, ab ipso auctore, hoc beneficio afficeretur, ne scilicet more illorum Priscorum, qui verum Deum ignorabant, & qui cum Gentes essent, vt ipse S. Paulus ait, veluti belluæ, in peccatorum turpitudinibus viuebant, ipsi quoque viuerent; Sed potius: tanq; veri Christiani, et vt primarij ac præcipui totius terrarum orbis hominum, omnem carnis immunditiam detestarentur, & omne scelus, omnes hæreses ac diabolicas superstitiones, non solum abhorrerent, sed etiam mirabilibus

 funda-

fundamentis, & argumentis, quæ in ipsis Commentarijs reperiuntur, hæreticorum figmenta, deijcere, atq; demoliri possent, qui ob verum, et germanũ Epistolæ sensum, ab eisdem malè, ac improbe intellectum, semper de præcipuis fidei dogmatibus, infinitas controuersias concitare ausi, atque conati fuerunt. Quare Cardinalis Amplissime, Princepsq; Illustrissime te oro, atq; obsecro, vt benigno, & grato animo, hoc tibi consecratum munus accipere ne graueris, neq; temeritati vnquam ascribere velis, ego humilis seruus tuus, summi interdum huius nostri Sanctissimi Pontificis prudẽtiam imitando, qui illic nuper in vrbe Roma, Sanctorum Apostolorum Principum, Petri & Pauli statuas, atq; imagines, supra marmoreas illas antiquissimas Romanorum Imperatorum Columnas, tanta cum laude, ac totius populi admiratione erigendas curauit: Sic itidem ipse, alterã eiusdem Sancti Pauli Apostoli effigiem, quam Reuerendiss. ipse Dominus meus Cornelius Mussus, in ijs suis Commẽtarijs expressit, longe illa fortasse veriorem, præstantioremque, supra celsissimam ac Illustriss. Columnam tuam, ausus fuerim collocare, sed potius, summæ beneuolentiæ, vel vt melius dicam, obseruantiæ erga te meæ tribuere, qua, & operis auctorem, & populum Romanum, & te in primis Illustrissimorum Heroum Columnam, maximè prosequor. Cui tandem, omni qua possum, ac debeo humili reuerentia Illustrissimas manus deosculor, Deumq; Opt. Max. precor, vt te, diu, incolumen, florentemq; conseruet. Vale.

Venetijs. XVII. *Kal. Octo.*

MDLXXXVIII.

IN

IN B. PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS PRÆFATIO.

REVER.^MI P. F. CORNELII MVSSI *Placentini, Conuentualis Franciscani, Episcopi Bituntini.*

REx, ille summus, & omnipotens, qui triplicis mundi, mundus & ipse habenas flectit; cui vario cursu parent sidera, famulantur innumeræ legiones Olympi, omnisque natura militat, ignis, aer, vndaq; tellus; qui nullius boni indigus, in seipso semper est felix; si vel vno duntaxat momento, à contemplatione cessaret, si actu mens illa, quæ omnium mentium mens est vnica, ab intelligendo desisteret; si inquam vel tantillum otiosus feriaretur, insigne nihil, nihil honorabile esset in eo; qui felicitatis est pelagus, esset omnino felicitatis expers; qui nobilissima vita viuit, dormientis instar, qui mortui imaginem refert, miseri inquam & infelicis se se haberet. Ita inquit summus ille Philosophus, Philosophorũ omnium citra controuersiam & doctissimus, & eloquentissimus. Εἴτεγὰρ μηδὲν νοεῖ, τί ἂν εἴη τὸ σεμνὸν, ἀλλ᾽ ἔχει ὥσπερ ἂν εἴη ὁ καθεύδων. Propterea, dum de Dei Optimi Maximi, & hominũ felicitate dissereret, Deũ (inquit) viuere cuncti existimant, & operari, ergo illum ipsum dormire dicendum non est, quemadmodum Endymionem. Indignum nanque hoc esse videtur numine Deorum omnium. Hinc probauit Adagium illud sapientis græciæ. Οὐδὲν διαφέρειν τὸ ἥμισυ τοῦ βίου τοὺς εὐδαίμονας τῶν ἀθλίων. Dimidio vitæ, eo scilicet tempore quo dormimus, non differre felices à miseris. Et equidem magna ratione, quippe quoniam felicitas, cum sit vita optima, & nobilissima, non potest non ex

diametro pugnare cum somno, quem τοῦ θανάτου ἀδελφὸν, hoc est mortis fratrem appellant. Ad diuinam itaque felicitatem nobis comparandam vigili contemplatione, meditatione assidua, indefesso studio opus est, Viri, & nobilium studiosissimi, & studiosorum nobilissimi. Ita enim fiet, vt quam nobis breuem vitæ metam natura præscripsit, temporis auara dispensatione, cuius vna parcitas, & vt græcè dicam φυλοχρηματία, laudabilis est, in illius iniuriam, quæ cornicibus, & coruis mater, nobis vnis nouerca esse voluit, diuturnum, immensumq;, vel saltem sufficiens viuendi spatium faciamus. Qui nanq; in omni eorũ vita otio, luxui, voluptatibus, & ignauiæ se totos dedunt, etiam si Nestora illum annosum æmularentur, æquarent, attingerent, superarent, mihi Cadmeos illos fratres, de quibus fabulantur Poetæ, viderentur imitari, qui qua hora nati vnà fuere omnes, eadem singuli interierunt. Contrà verò, qui literarijs studijs vacant, qui vt Deo similes quoad possunt efficiantur, dormiunt modicè, vigilant immodicè, hi si etiam breuissimo viuant tempore, magnam felicitatem adepti, multarum scientiarum collectis diuitijs, se se diutissime vixisse re ipsa testantur. Nulla autem scientia est, pro qua comparanda, grauiores sint ferendi labores, maiores subeundæ vigiliæ, quàm pro hac omnium longè diuinissima, celsissimaque & prima philosophia, quæ cum ad ipsam veri essentiam, veritate duce sustollat contemplantem, nõ secus cęteras hominum disciplinas excellere videtur, quàm viuifica, & spiritifera lux veritatis, profundę ignorationis caliginem. Quamuis enim humani ingenij sagacitas, pleraque attigerit, peruestigarit, enuclearit, quæ in sacratissima hac sapientia, diuino spiritu docentur, tam multis nihilominus difficultatibus, tantis nodis obuoluta est, vt ex vniuersis hominum lucubrationibus, nescire magis cogamur omnes, quàm scire quiuis possit. Quò placet vos vertite, & cernere licebit, varias opiniones, aduersas sententias, diffidentia iudicia, indissolubiles controuersias, repugnantes rationes, ambiguitates innumeras, inaccessibiles veri latebras, quò fit, vt in tanta diuersitate, quid potissimum credas, prorsus ignores: adeò nihil certi, nil solidi, nihil inconcussi, homines docuerunt, de primo rerum principio, de Deo inquam Optimo Maximo. Et quid mirum? si enim philosophorum vertices, & coryphæi, in naturalibus rebus, quas visus cernit, attrectat manus, digitus perscrutatur, non semel allucinati sunt, quomodo summam illam substantiam, quæ adeò à sensibus abest, vt plus abesse non posit, humana ratio inuestigare sufficiet? Illis præsertim asseuerantibus, ita se se habere nostræ mentis aciem, ad ea quæ omnium naturę manifestissima sunt, quemadmodum se se habet oculus noctuæ ad lucem solis. Oportuit itaq;, oportuit, mihi credite, vt Deus omnipotens, nostras tenebras miseratus, cęlestem hanc huius

sapientiæ

sapientię lucem ad terras mitteret, qua & à philosophis ignorata disceremus, & quę illi attigerunt, absolutius, verius, facilius, non modo magni ingenij homines, sed cuiusuis ordinis mares & fœminę excipere possent, & intelligere. Vnde illud est quod Esaias cecinit, Ponam vniuersos filios tuos doctos à domino. Quę enim Dei sunt, nemo nouit, nisi spiritus Dei, inquit Paulus; nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum. Tanta est autem huius sacrę scripturę maiestas, & illius qui eam tradidit, vt nefas sit, ad ea quę docet credenda, velle sensuum iudicio, probatione euidente, syllogismo demonstratiuo, logicis argumentationibus vrgeri. Hic enim vnicè locum habere debet, quod Pythagorei de magistro respondere consueuerant, Ipse dixit. Nemo tamen vestrum hinc arbitretur, minus certitudinis habere diuinam hanc sapientiam, quod fidei inniti vos oporteat, non rationi. Quęso enim, quod præcipuum habet vnaquęque scientia supra ipsum Credere? Creditur Grammatico, de verborum significationibus. Credit Rhetor Dialectico, in argumentationum locis. Poeta mensuras, sola fide mutuatur à Musico. Geometra proportiones sumit ad Arithmetico. Astrologus credit vtrique. Nisi Astrologo credat primus Philosophus, nec numerum orbium, nec motorum, venari ritè potest. Vnde est illud peripateticorum prouerbium. Vnicuique perito in sua arte credendum est. Naturalis principia quędam habet, quæ si quis pertinacius negare voluerit, non habet quo illa demonstret, nisi coniecturas aliquas sensuum, qui & fallere, & falli possunt. Credit itaq; & naturalis, magè quàm sciat. Veritatibus ergo istis, quas diuinus spiritus, non humanus edocuit, (est enim omnis homo mendax, Deus autem verax) longè magis, maioriq; ratione credendum est; quod qui facit, est melius dispositus quàm si esset sciens. Tantum abest, vt verum sit, quod maledicus ille Porphyrius, & impijssimus Auerroes, christianis, & iudęis obijciunt; nudis Moseos, Prophetarum, Christi, & Apostolorũ verbis, quibus humana ratio experimentum non præbet, credentes, leuitatis esse arguendos, quasi indoctas fabulas, & anilia deliramenta sequantur. Hæc enim diuinę sapientię secreta, ipsa diuina sapientia, quę quoniam Deus est, fallere, fallique nequaquam potest, hominibus reuelauit: illorumq; veritatem, altioribus lõge argumentis quàm rationum ostendit: dum ad confirmanda ea quæ sunt supra hominis captum, & quæ naturalem cognitionem, excedunt, de quibus dicitur, Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi, opera mirabiliter fecit quę omnis naturę superant potestatem, languores curans, suscitans mortuos cęcis visum, surdis quoque auditum restituens; & quod mirabilius est, idiotas & simplices, piscatores, indoctissimos scilicet omnium viros, summa sapientia, atque facundia repe-

Esa. 54. 1. Cor. 2. Rom. 3. Eccl. 3.

te implens, quibus innumerabiles turbas, non simplicium modo, sed Sapientum, sed Regum, sed Cęsarum; non armorum violentia, non carnalium voluptatum promissis illecebris, sed totius mundi contẽptu, inter persecutorum etiam tyrãnidem, quod mirabilissimum est, ad Christi Iesu fidem conuocauit. Si hęc quę non nisi à Deo fieri possunt, qui falsitatis testis esse non potest, veritatem huius diuinę sapientiæ non probant, non concludunt, non fidem astruunt, quę vnquam ratio probabit, astruet, concludet? Optimè & verè dicebat Anselmus. Domine si est error, à te decepti sumus. Tot enim & tantis signis confirmata sunt hęc, quæ non nisi per te fieri possent.

2.Pet.1. Hinc Petrus Apostolorum primus, Non indoctas (inquit) fabulas secuti, notam vobis fecimus Domini nostri Iesu Christi virtutem, sed speculatores facti illius magnitudinis. Et charissimus frater suus Paulus. Quomodo (ait) effugiemus, si tantam neglexerimus salutem,

Heb. 2. quę cum initium accepisset enarrari per dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, contestante Deo, signis, portentis, & varijs Spiritus sancti distributionibus? Eia igitur, hæc sacratissima Dei opera, has diuinas opes, has cœlestes ambrosias, non quas fabulosę fundit cornu Amaltheę, sed quas voluit summa Dei benignitas, è summo illo promptuario, ad totius mundi vitam, nostris instillare pectoribus, hauriamus, potemus. Hęc sunt scripta, quę à cęteris mihi distare videntur, æque ac viuentia à mortuis, cęlestia ab infernis, & à caducis immortalia, aliquid viuificum, & supernæ lucis non parum in se seruantia. Verba quę loquor, (dicebat pręceptor noster,)

Ioann.6. spiritus, & vita sunt. Et Petrus. Domine ad quem ibimus? verba

Ibidem. enim vitę ęternę tu habes. Ob id liber vitę nuncupantur sacri hi codices. Hęc omnia inquit Ecclesiasticus, liber vitę; & Ioannes il-

Eccl.24. le theologus. Hęc scripta sunt, vt credatis & vitam habeatis. Hęc

Ioan.20. est altissima illa sapientia, è summi Iouis capite nata, citra quam nemo aliquid verè scire, cum qua nemo quicquam potest ignorare. Sophistę omnes, Poetę, Philosophi, de sacro huius sapientię salutaris fonte potarunt. Si Tertulliano credimus, & insigni, & vetustissimo, Numenius Philosophus, Platonem, Mosen esse dicebat, attica lingua loquentem. Hermippus testatur, Pithagoram plurima de Moseos libris in suam philosophiam transtulisse. Clearcus Peripateticus, Aristotelem asserit pleraque à Iudeo quodam, diuinarũ literarum locupletissimo didicisse. Quanquam hi omnes, diuinis aduersus diuina, quod beatissimus pater Dionisius de Apollophane conquęstus ęst ad Policarpum, nefariè vsi fuerint. Digniores profectò, qui ad Caucasiam rupem relegati, à vulturibus roderẽtur, quàm fabulosus ille Prometheus, quod sacrum de cęlo ignẽ subiecta ferula ad terrena elicuisset. Profectò illud verissimum est, literas

teras

teras nescit,qui sacras ignorat. Ob id enim tantis, totq; nominibus celebrantur,nempe vt lucerna,qua in veritate dirigantur gressus nostri: vt gladius,quo fidei orthodoxæ hostes perimantur; vt clipeus ignitus,quo nos tela,& ictus eorum declinare possimus; vt firma petra,supra quam ædificandum est: vt lapis lidius,quo omnia examinanda dogmata. vt clauis,qua claudantur,recludanturque cæli: vt cithara,qua tædia huius solemur exilij; vt Σλεξιφάρμακον,quo cunctis animorum ægritudinibus medeamur: vt μῶλυ,quod à fascinis reddat securos: vt reliquiæ Christi absentis,quas religione maxima colere decet: vt vehiculum fidei, quo ad contemplandam diuinæ maiestatis speciem perducamur: vt carbunculus accensus,quo flammescãt pectora nostra: vt aqua viua,qua concupiscentiarum ignes extinguantur: vt panis viuus, quo confirmemur: vt meracum, quo continenter gaudeamus: vt lac,quo paruuli in Christo adolescant: vt cibus solidus, quo perfectum Christi roborentur in virum: vt pecunia, qua negotiemur donec veniat homo ille nobilis Christus Iesus. O beatos itaque, & ter beatos illos, qui in huius altissimæ philosophiæ libris, die,noctuque versari voluerint. Beatus (inquit Psaltes) qui in lege Domini meditatur die ac nocte. Et Ioannes theologus. Beatus qui legit,& qui audit verba hæc; & seruat ea quæ in eis scripta sunt. Et Christus. Beati (inquit) qui audiunt verbum Dei,& custodiunt illud. Quam proculdubio felicitatem, nullæ hominum disciplinæ nisi falsò promittere possunt. Sciant autem, vniuersi omnis ordinis homines,neminem esse,qui ad huius sacratissimi verbi Dei cognitionem,non aliquo modo, pro data sibi capacitatis gratia teneatur, nõ iuuenes,non senes,non mulieres,non paruulos,non indigenas, non aduenas. Hinc olim præceptum fuit Dei viui. Erunt verba hæc in corde tuo, cunctis diebus vitæ tuæ,& narrabis, & mandabis,ea filijs tuis;& nepotibus custodire, & facere ea, meditaberis ea sedens in domo tua,& ambulans in itinere,dormiens & consurgens, & ligabis ea tanquam signum in manu tua,eruntque & mouebũtur inter oculos tuos, scribesq; ea in limine & ostijs domus tuæ. Propterea Iesus ille Naue, legit omnia verba legis coram omni multitudine, mulierum, paruulorum, & aduenarum. Esdras quoque, attulit librum legis in platea,& legit in eo coram omnibus qui poterant intelligere. Iesus quoque noster, iussit prædicari Euangelium suum omnibus hominibus,idque non in aurem, non clancularijs sermonibus, non in cubiculis,sed palam,sed in lumine,super tecta,ad turbas omnes. Nõ omnia certè bibliorum mysteria, omnibus passim sunt inuulganda: Boni enim doctoris est,quod vnicuique confert, dignoscere; & illi quidem lactis præbere alimoniam,sapientiam vero loqui inter perfectos, vt omnibus omnia factus esse videatur: quo omnes lucrari

Psal. 1. — Apoc. 1. — Luc. 11. — Deut. 6. — Iosu. 8. — 3. Esdr. — Mar. 16.

 possit.

possit. Veruntamen, tam necessariæ veritatis, & sapientiæ pastu, nemo defraudari debet. Hinc Nicena synodo cautum est, ne christianorum aliquis, sanctis Bibliorum voluminibus careret. Proh dolor, qua miserabili, heu nimium miserabili nostri temporis infelicitate factum est, vt cuncti cunctos libros legant, relegant, exosculētur, amplectantur, hic vnus negligatur, contemnatur, vilissimus habeatur: fontem derelinquimus, vt lacunarum aquis potemur? Reginam mira varietate decoram abijcimus, vt cum ancillis fornicemur? Diuinas iustificationes posthabemus, vt sciolorum hominum adinuenta sectemur? O nos misellos Omne quod ex diuina sapientia non est, mihi credite, error est. Deus enim solus fons est veritatis, à quo haurire necesse est, qui vera dogmata cupit: cum nulla sit de secretis naturæ, deque ipsius auctore Deo scientia, sine diuino numine. Diuina nanque humanis viribus non tanguntur, & naturalia quouis momē to sensum effugiunt. Quò fit, vt plerunq; quam nos de hisce scientiā arbitramur, sit error, & falsitas. Illis ergo mentem præcemur omnes, qui cum humanas disciplinas apprime calluerint, tunc primum vidē tur sibi ipsis beatæ vitæ viam didicisse. Mentem enim prorsus exue-
Esa.47. runt, qui hac diuina sapientia spreta, humanis scientijs fidunt. Vnde Caldæorum philosophi audiuerunt Esaiam dicentem, & improperā tem, Sapientia tua, & scientia tua, ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine adinuentionum tuarum. Nisi enim hæc sacra adsit philosophia, reliquas abesse omnes, vel incassum adesse singulas, nemo est tam stupidus, qui iam non perbelle intelligere possit.

Porrò diuinę huius sapientiæ thesauri, nunquam oculis nostris reserabuntur, nisi adsit qui aperiat, sacrumque inferat lumen. Nullum autem, sacratissimo Paulo inuenire poterimus certiorem ducem; de quo nimium verè dicemus, nos nunquam illustriorem solem offendisse, cui infigere conaremur obtutus. Illum ipsum ergo itineris nostri aurigam læti suscipimus: tanquam vtriusque instrumenti reserationis auctorem: cuius ope, ad diuinarum opum, sanctuarium ingre
1.Cor.2. di, admittique valeamus. Si enim sapientiam spectes, est testimo-
Act.9. nium illud de eo, Et si imperitus sermone, non tamen scientia. Si vir-
Act.14. tutem, audis Dominum dicentem; Vas electionis est mihi iste. Si
2.Tim.4. facundiam, Vocabant Barnabam Iouem, Paulum vero Mercurium;
2.Cor.2. Si fidem, Bonum certamen certaui, cursum cōsummaui; fidem serua-
1.Cor.15. ui. Si zelum, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandaliza-
2.Cor.12. tur, & ego non vror? Si labores. Abundantius Apostolis omnibus la-
2.Cor.10. boraui. Si contemplationem; Raptus est vsque ad tertium cœlum &
1.Cor.15. vidit arcana quæ non licet homini loqui. Si sollicitudinem, Instantia
Gal.1. mea, & sollicitudo omnium ecclesiarum. Si gratiam, Gratia Dei sum id quod sum. Si dignitatem, Apostolus anthonomastice dicitur, non

ab hominibus, neque per hominem. Si miracula, in carcerem coniectus est, clamauit voce magna, terremotus factus est, fundamenta carceris tremuerunt, aperta sunt ostia, vinculaque soluta Si charitatem, Libenter impendam, & super impendar ego ipse pro animabus vestris. Si tollerantiam. In laboribus plurimis, in plagis supramodum, in mortibus frequenter. Si seueritatem. Absens quidem corpore, præsens autem spiritu, iudicaui eum tradere sathanæ. Si diuinum spiritum. Puto quod & ego spiritum Dei habeam. Si scripturarum sensa. Nos sensum Christi habemus. O rarum diuini verbi ducem, Deum magis dicam, an hominem? Deum dicam, & hominem, quoniam qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum illo. Propter quod & ipse dicebat, Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Quem itaque theologum sequi possumus, doctiorem, vehementiorem, altiloquo hoc Apostolorum Apostolo, cui vni penè totum orbem credidit vnigenitus Dei filius? Paulinis scriptis hoc est peculiare, non mouent, non persuadent, sed cogunt, sed agitant, rapiunt, vim inferunt, habet diuiniloqua hæc tuba, verba animata, flammea, viua, aculeata, ad viuum vsque spiritum penetrantia, & totum hominem mirabili quadam potestate transformantia, vt de illis potissimè intelligatur illud, Viuus est sermo Dei, & efficax, & penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque & medullarum. Et illud, Nonne verba mea quasi ignis, & quasi malleus conterens petras? Audeo dicere, non potest Iesum ignorare, qui Paulinas Epistolas, etiam si alia non apprimè intelligat, meditatur frequenter.

Act. 16. 2. Cor. 12. 1. Cor. 2. 1. Cor. 5. 1. Cor. 7. 1. Cor. 2. 1. Cor. 6. Gal. 2. Heb. 4. Hier. 23.

Paulum autem interpretaturus, initio illud occurrit: cur post Euãgelium Christi Iesu, de quo dicebat Ioannes. Si quis apposuerit ad hæc, apponet illi Deus plagas, ausus est ipse & scribere, & scripta ecclesijs destinare? proculdubio enim exempla & præcepta bene viuendi, in euangelijs digesta sunt plenissimè, alioquin mancum sit Dei verbum necesse est, superflua itaque esse videtur Pauli doctrina. At si superuacanei non fuerunt Prophetarum labores, qui post Moseos legem, de qua item dictum fuerat, Non addetis ad verbũ, quod loquor vobis, nec auferetis ex eo, tot volumina ediderunt, quoniam rediuiua facinora Israeliticæ gentis, operæ pretium erat, nouis comprimere clamoribus. Nec Paulus frustra docuit & prædicauit, quoniam initia nascentis Ecclesiæ, nouis causis vrgentibus instruere oportebat: scribere autem, non modo verbo docere decuit, vt & post futuras excluderet quæstiones, & tantæ sapientiæ exemplum ad posteritatis vniuersæ memoriam trãsmitteret. Neque hoc euangelio derogat: est enim Euangelium totius Paulinæ sapientiæ seminarium, vt nequaquam verum sit, Paulum superaddere Euangelio, sed interpretari

Apoc. 22. Deut. 4.

1.Cor.2. tari Euangelium. Nō enim iudicaui me aliud ſcire inter vos (ait ille,) niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Sed ſi Chriſti interpretem agit Paulus, cur inquies, vndique tot abſtruſis myſterijs, tantisq́; diffi cultatibus ſcatet, vt de illo potiſſimum dicere valeamus, quod ſcripſe rit, & non ſcripſerit, ediderit, & non ediderit? Scribit enim de illo Pe-
2.Pet.3. trus Apoſtolus, chariſſimus frater noſter Paulus, ſecundum ſibi à Do mino datam ſapientiam ſcripſit vobis, in cuius Epiſtolis, ſunt multa intellectu difficilia, quæ indocti & inſtabiles deprauant ad eorum perditionem. Profectò, nihil difficilius in ſacris noui teſtamenti libris, Pauli doctrina. Hinc enim fit, vt in ea omnium hæreſum latibu la, & priſci, & recentiores hęretici, conſtituere moliuntur: quippe quia nihil minus quàm Paulum intelligunt. At hoc laudi dādum eſt, non vitio. Admirabilior enim redditur difficultate ſcientia, quæ facilitate vileſcit: indignæ mentes ab illis penetralibus arceantur, quæ non niſi triuialia quæque ſcrutari poſſunt. Neque enim ſordidis animorum vaſculis, nectar haurire fas eſt: ſuperba ingenia deprimuntur, quæ & orbem, & Deum ſuis ratiocinationibus metiri poſſe con fidunt; ſed hæc in vniuerſum docent, cur omnis ſcriptura ſacra ſcru pis & difficultatibus ſit obuoluta. Nunc ergo particulatim audite, cur peculiari quodam modo, labyrinthum quæſtionum, Paulus no ſter ſit ingreſſus, & quæſtionum quidem vix extricabilium, quæ omnis chriſtianæ fidei ſummam tangunt, de Chriſti gratia, de fide, de operibus, de merito, de libero arbitrio, de prædeſtinatione, de lege, de peccato Adæ, de ſauciata natura, quas & obſcuriſſimè pertractaſſe videtur, adeò vt, & poſt ſexcentos interpretes, quotidie nouis egere credatur interpretibus. Cauſa hæc eſt: Qui ex Iudæis crediderant in Chriſtum, partim zelum legis habentes, licet non ſcientiam, partim inanis gloriæ ſiti temulenti, dum ſibi cupiunt doctorum nomen, dignitatem, authoritatemq́ue aucupari, docebant opus eſſe circuncißione, ſeruanda ſabbatha, nouilunia, nec tollerandum eſſe Paulum, qui harum rerum tolleret obſeruationes; ſimplicioresq́; arte fallebant huiuſmodi ſermonibus: Paulus heri, vel nudius tertius exortus eſt, Petrus & qui cum illo ſunt, ſunt vertices Apoſtolorum: ille eorum diſcipulus fuit, iſti vero Chriſti Ieſu: ille ſolus eſt, iſti multi, non eſt ergo ferendus vnus ille Paulus, ſequamur oportet Petrum, Ioannem, Iacobum: Illi autem circuncißionem non abrogant, delectum ciborum obſeruant, eis credamus, tanquam Chriſti Apoſtolis, non Paulo. Propter hoſce ergo impoſtores, qui ipſius exiſtimationem ſubuertere conabantur, quò facile aduerſus eccleſiam incendium periculoſum excitari potuiſſet. magnifico ſenſu, ma gna myſteria, in omnibus ſuis Epiſtolis, inculcabat Sanctiſſimus hic Apoſtolus. Hac enim ratione, & pij confirmari poterant, & impoſtores

postores confundi, qui Pauli autoritatem deprimere satagebant. Nempè tam abdita arcana differere non potuisset aliquis, nisi θεοδίδακτος, & cœlitus emissus. Potuisset diuina illa sensa, eloqui planius, potuisset, sed & decuit ea velare schematibus, tropis, circunlocutionum ambagibus, æquiuocis vocibus, amphibologijs. Neque enim meruerant Paulum intelligere, qui Paulo detrahebant. Qui vero in obsequium Christi, quem Paulus prædicabat, in captiuitatem redigebāt intellectum, hos sanè vnctio sancti spiritus docebat de omnibus. Ob id ipse dicebat. Si opertum est Euangelium nostrum, in his qui pereunt est opertum. Christi enim bonus odor sumus, alijs odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam, Discite vos hinc, quomodo ad sacras hasce Epistolas tractandas accedere oporteat. In diuinis studijs, pietas, religio, humilitas, oratio, deuotio, lōgè magis, quàm ingenium iuuant, mentemq; adaperiunt: & qui ad ea secus accedunt, non modò non proficiunt, sed plerunque euadunt deteriores: errantes ipsi traditi in reprobum sensum, aliosque in errorem mittentes. Diuina enim & sancta, sanctè & purè tractanda sunt. Contrà qui humili, prostrata, prouolutaque mente, scientiæ inflanti, ędificantem charitatem adiungere enituntur, pijsq; precibus Deum optimum maximum continenter exorant, Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua: hi non modo Paulum peruium habent, sed quę sit longitudo, latitudo, profunditas, atque altitudo scientię Dei, compręhēdere quàm facilè possunt. Scriptum est enim, abscondita fuisse hæc à sapientibus, & à prudentibus, itemque reuelata paruulis. Propter quod, & saluatór dicebat, Nisi omnes efficiamur sicut paruuli, ineptos esse singulos diuino regno.

2.Cor.10. 1.Ioan.2. 2.Cor.4. Psal.118 Matt.11. Matt.18

Vniuersum autem Pauli opus, de Diuina Gratia pertractat, in hoc vno laborat Apostolus, vt, incunctanter; & indefessè commendet donum Dei, quo vno salui fiunt filij promissionis, filij misericordiæ, filij testamenti noui. Ideo autem hoc potissimum ipse facit, ne diuinæ gratiæ videatur ingratus. In ipso nanque super omnes alios claruit diuina benignitas, qui citra omnem præparationem, sine vllis meritis, quæ vel congrua, vel condigna vocant, immo cum multis & maximis demeritis, eo tempore, quo in Christi ecclesiam, maxima efferbuerat ira, ideoque summo supplicio dignus erat, pro damnatione consequutus est misericordiam, & pro pęna donum suscepit. Scripsit autem omnibus, omnium idiomatum populis Apostolus, Hebræis, Græcis, & Latinis, vt omnibus hominibus nota fiat diuina Christi Iesu gratia, & nullus excusationem prætendere possit ignorationis: sed omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Christus, in gloria est Dei patris. Neque enim gens vlla est, cui familiaris non sit altera trium linguarum. Hi sunt funes illi, ex quibus nodus ille contexitur, Philip.2

texitur, qui frangi non poteſt; de quo dicitur, Funiculus triplex diſ-
Eccl. 4. ficile rumpitur. Epiſtolæ illius ſunt bis ſeptem, vt ſanctiſſimum opus, geminato ſeptenario, qui numerorum omnium ſacerrimus eſt, abſolutum, apud omnes ſanctificetur. Septem eccleſijs ſcriptæ ſunt; Romanorum. Corinthiorum, Galatarum, Epheſiorum. Colloſenſium. Philippenſium, & Theſſalonicenſium, vt ad omnem Eccleſiam ſcripſiſſe intelligamus Apoſtolum, quemadmodum & Apo-
Apoc. 1. calypſim Ioannis, ad vniuerſos Chriſti fideles directam fuiſſe, ex eo conſtat, quod ſeptem Eccleſijs fuerit deſtinata. Eſt enim numerus ſeptenarius, vniuerſitatis ſacrum ſymbolum. Eam Epiſtolam quæ eſt ad Hebræos non recenſemus, licet enim indubiè Pauli fuerit, & ſit: non eſt tamen illa ad aliquam vnam Eccleſiam deſtinata, ſed ad omnes qui in diuerſis eccleſijs degebant Iudæos. Quæ verò ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem ſunt, alia ratione ſunt extra hunc catalogum poſitæ, quod quædam particularia negotia tractent, non omni Eccleſiæ communia, ſicut primæ ad Eccleſias. Modus quem tenet his in Epiſtolis Paulus, eſt modus ſcribentium Epiſtolas familiares. Primum enim hi ſalutem dicunt; quod expetunt narrant, perſuadent, probant, inſinuant negotium, præcantur ſi quid petant: addunt excuſationes in ſignum amoris, multa verba, cum in principio, tum in fine, admiſcent, beneuolentiam, & animi promptitudinem indicantia, ſe ſe offerunt, demum amicorum ſalutationibus concludunt Epiſtolas. Hæc omnia diligentiſſimus Apoſtolus vbique obſeruat.

Iam ergo ad primam Epiſtolam, quę ad Romanos inſcribitur, accedamus. Prima vero eſt, non ſcribendi tempore, ſed ordine doctrinæ: quam enim primo ſcripſerit, quam ſecundo, quam tertio, hoc nobis parum vtile eſt ſi ſciamus. Plurimum autem conferre poterit, ſi intellexerimus, quã primo adipiſci oporteat, quàm ſecundo, quàm tertio. Hæc itaque Romanorum Epiſtola, primum obtinet locum, quoniam alijs in Epiſtolis oſtenditur de diuina gratia, quàm ſit multiformis, quod ſe ſe communicet, & diffundat gratis, omnibus in Chriſtum credentibus. Declarantur illius proprietates, effectus, ſigna, adducuntur quæ eam impediant. Hæc autem vnicè contendit, quod omnibus ad benè, beateq; viuendum, neceſſaria ſit, ne vllo vnquam tempore Iudæorum vel Gentilium aliquis, quauis operatione, coram Deo iuſtus eſſe potuerit, licet ab hominibus gloriam & laudem pleriq; egregijs facinoribus promeruiſſe videantur, niſi affuerit Chriſti gratia: quæ etiam ante temporis plenitudinem, cum nondum Dei filius deſcendiſſet ad terras, in ipſum venturum credentibus opitulabatur. Conſtat autem, quod in omnibus negotijs, ſermo an res aliqua ſit, ſermonem antecedit, quo quid illa ſit, & qualis, declaratur

ratur

ratur. Alia etiam ratione, cæteris Epistolis hæc ipsa præponitur quoniam cum diuina gratia vniuersos egere demonstret, caput omnium peccatorum conterit, quod superbia, est. Quis enim audeat superbire, & in seipso gloriari, cum didicerit, nihil quempiam habere boni, quod nō à Deo Optimo Maximo gratis acceperit? Rursus, quoniam gratiam hanc Dei, non nisi fidelibus condonari declaratur hac in Epistola. Indignus est enim Christi gratia, qui Christo non fidit. Iurè prima est. Est enim fides, radix & initium spiritalis vitæ, non secus, quàm altrix anima, quàm vegetatiuam vocant, corporalis. Vnde scriptum est, Iustus ex fide viuit. Sine fide enim, impossibile est placere Deo. Cum etiam inter omnes Ecclesias, Romana diuino munere primatum obtinuerit. Est nanque Romæ thronus Apostolicæ, & supremæ potestatis, cui omnes mundi Primates, iure diuino caput inclinant, magna ratione, quæ ad Romanorum Ecclesiam est scripta Epistola, singulas antecedit. Tempore quoque Pauli, totus gentium orbis, Romanorum parebat imperio: inter Epistolas itaque eius, qui Doctor, Apostolus, & Magister gentium positus erat, illa pręfertur, quæ ad Principem vniuersarum vrbium, vt illam instruat, & per eam orbem, directa fuit.

Rom. 1. Heb. 1.

Rationem huius Epistolæ, breuibus verbis accipite. In vrbe Roma, publica omnium gentium fama, celebre factum erat Christi nomen: multiq; erant, & ciuiū Romanorum, & aduenarum, Iudæorumque qui hic degebant, in Christum tanquam magnorum operum patratorem credentes. Porrò Diabolus, qui Christi gloriam, suæ tirannidis interitum, & pernitiem esse cognoscebat, Romanorum quoque inuidebat saluti, seditionem excitauit inter eos, qui ex Iudæis, & qui ex Gentibus in Christum credebant, vt multitudinis credentium pacem perturbaret, & Christi Ecclesiam discinderet: spe non dubia fretus, si Romæ vbi domicilium erat Imperij, res pro suo arbitrio perturbare potuisset, totum orbem illius exemplum facilè secuturum. Cœperunt itaque, inter promiscuam multitudinem Iudæorum, & Gentium, paulatim suboriri alternæ, & mutuæ detractiones: dehinc aperta ferè dissensio, augebantur odia, vires crescebant rumori: Gentiles aspernebantur Iudæos, quod Christum occidissent, quod dura ceruice, Prophetarum & filij Dei oraculis, tam pertinaciter restitissent, quod legi adhuc fiderent, quam ipsi detrectabant: quod Christi gratiam paruipendere, vel hac ratione viderentur, superbiebant: sibique ipsis blandiebantur, quod vix natum Iesum ipsi adorassent, quod læti illius sacrum suscepissent Euangelium, quod tot Philosophi, tanto ingenio prędíti, & omnis sapientię parentes, ex Gentibus orti fuissent; ad extremum, quod toti orbi imperassent. Iudęi vetusta superbia turgidi, obijciebant Gentibus Idolorum culturam, quod

Deum

Deum verum nunquam antea agnouissent, quod sine lege ἄθεοι, sci licet,& ἄνομοι, brutorum mage,quàm hominum more,ad illud vsq; tempus vixissent : gloriabantur de diuinis eloquijs , antiquę legis operibus, Euangelion , & gratiam Christi promeruisse contendebant:tanquam immundos despiciebant omnes,quotquot ex Gentibus ad fidem conuertebantur,quoniam ex circuncisione non essent expiati.Et quot Iudæorum erant,bone Deus , qui videntes Spiritus sancti charismata, in Gẽtiles effundi latius,quàm consentaneum suo ipsorum liuori crederetur,vt potè cogitantes quod illis vnis factę olim fuerant promissiones, Deum maledictis & iniurijs afficiebant? Res tota in fabulam versa est,nobis Deus promisit,ethnicis reddidit: ex nobis natus est,& gentes seruauit;nostris parẽtibus pollicitus est, & filios pręteriens, alios qui nunquam illum cognouerant, in nostra bona immisit:nos legem exercentes,& prophetias legentes, laborauimus,hi qui ab aris & simulachris heri recesserunt, in altiore gradu locati sunt. Vbi nunc rerum prouidentia? Cur nobis crudeliter subtrahitur,quod Gentibus profanis indignè,& citra omne meritum largitur Deus? O Iudaicam perfidiam.Hic erat status christianę fidei in vrbe Roma.Hęc erat ratio Ecclesię hic nascentis,& coalescentis. Sic enim errores,atq; scandala,& hęreses disseminare Sathanas consue-
1.Cor.1 uit.Deus item benedictus,ea nonnunquam patitur suboriri,quando vt Paulus noster dicebat,Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in nobis.Toti vrbi itaque, & per vrbem orbi consulit & medetur Apostolus hac in Epistola.Ad quem enim negotium Romanorum pertinuisse magè credimus,quàm ad Paulũ ciuem Romanum?Notior est vobis vox illa Pauli, quàm vt hic referatur, Homi-
Act 22. nem Romanum,& indemnatum licet vobis flagellare? Hac enim de causa,vestem consularem circunferebat,tanquam Romanæ nobilitatis,& ciuilitatis insigne,quod illius pater iam pridem à Romanis dono acceperat,& cum eam semel Troade reliquisset,apud Carpum,Timotheo charissimo scripsit,vt eam perferri iuberet, quo agnosceretur,agnitusque inter barbaras gentes,tutius Euangelion Christi prędicare posset:Futurum enim erat,vt qui Dei Apostolum probris afficiebant,& iniurijs,ciuem alioquin Romanum vererentur.Postquam ergo Romam tunc primum venire non potuit, alijs sanctę Ecclesiæ negotijs prępeditus,cum esset Athenis,Epistolam hanc incępit, quã deinde perfecit Corinthi,& ex Corintho Romam misit. Scripsit autem illam Pauli nomine, Tertius quidam, vt interea quousq; ad eos ipse veniret,Romani hoc suę sententię monumentum haberent, & quasi testimonium suis literis consignatum. O verè patriæ patrem. Scopus autem Epistolę huius est,neminem vllo vnquam tempore,penes Deum iustificatum iri,nisi Christi Iesu fide & gratia; legis opera,

& sacrifi-

& sacrificia, inutilia prorsus esse, & fuisse, nisi fides in Christum pręcesserit. Nec Iudæos, nec Gentiles quantalibet sanctitate conspicuos, Christi gratiam promeruisse, sed omnibus citra meritum donatam esse: donatam inquam non redditam: quod enim redditur, non est donum, sed debitum, merces non gratia. Gratia enim dicitur, quia gratis datur, non ex meritis: Christi promissiones nequaquam excidisse; Israelitis nanq; credita sunt diuina eloquia, Israelitis item natus est omnipotens Dei sermo: at non omnes qui ex Israel sunt, hi sunt Israelitę, nihil in nobis verę virtutis esse posse, nisi à Deo datum fuerit, & tributum: propterea quod in nobis est boni, id totum in Dei Optimi Maximi gloriam esse referendum. Iam ergo tubam hanc Pauli, attentius audiamus.

Rom.3.

Rom.9.

QVOMODO PRÆDICABVNT nisi mittantur?

ROM. 10.

Quæ & loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis: sed in doctrina spiritus; spiritualibus spiritualia comparantes.

1. COR. 2.

INDEX RERVM, ET NOMINVM INSIGNIORVM,

huius operis copiosus. Primus numerus paginam, secundus columnam indicabit.

A

B.

Qui

Qui

Cordis

E.

Effe-

F.

G,

Virtuti-

Index

M,

Meritum

 prouidentia

Operum,

P.

Prædi-

Prouiden-

T,

V,

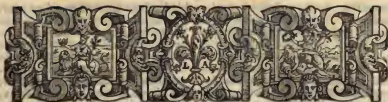
Index

Indicis finis.

Typographus Lectori.

VM planè nouerim, quàm grata, quamque accepta Reuerendissimi D. Patris Cornelij Mussi Episcopi Bituntini opera, vniuerso terrarum orbi semper extiterint. Nō solum ex eo, quod multos annos, et ipso viuente, ac eodem mortuo, in lucem prodita fuere, verum etiam, cum ex concionibus, quas cum Dei laude, & Ecclesiæ sanctæ ornamento, ac ingenti ipsius gloria, varijs in locis publicè habuit: tum ex tribus de Diuina Historia libris, anno præterito in nostra Typographia impressis: aquè ex fructu, & vtilitate, quam ex eorundem lectione fideles omnes percipiunt. Hinc, cum ab admodum Reuerendo D. Iosepho Musso, illius celeberrimi Præsulis (cuius memoria nunquam erit intermoritura) disciplinæ alumno, scriptorumque suorum electissimorum bene merenti hærede, eius Commentaria super Epistola B. Pauli Apostoli ad Romanos, latino sermone conscripta, & miro artificio elucubrata acceperim, nulli quidem sumptui patiens, maiore qua potui diligentia, curaui in publicum esse proferenda. Cum ex communi doctissimorum Theologorum sententia, in dictis Commentarijs, placita enucleata, ac præcipuè nostræ fidei dogmata, in hæreticorum confusionem, & catholicorum confirmationem, apertè tractata fuerint, & explicata. Omitto germanum Apostoli sensum, in profundissimis atque altissimis sententijs explanatum: & si non meliorem, fortasse nihilominus alteri non secundum, neque inferiorem eorum, qui hactenus scripserunt. Quapropter, non solum debere omnes, Reuerendo P. Magistro Marino Mauro Veneto, Conuentuali Franciscano, inter Theologos & Concionatores nostra ætate non vulgari, sed etiam ita deuinctos esse arbitror, quàm cui maxime. Quippe qui gratus, atque memor effectus, amoris in eum Reuerendissimi illius Antistitis Bituntini, nulli, etiam grauissimo labori pepercit, quem ipse ob maximam difficultatem in legendo archetypo suscepit, quam sanè plurimam, atque ingentem tulit, & cui, procul omni dubio facilè succubuisset, nisi tanti viri memoria, atque grata animi recordatio, opem sibi non tulissent. Namque ipse, penè è puluere, a quo diu obruta fuerunt, & a tenebris in quibus iam pridem latuere, ad lucem eripuit fulgentissimam: atq; hoc opus, tanto viro dignum, tam mira celeritate ac solicitudine perlustrauit, quanta nescio an potuisset aliquis. Qui demum, nullo defessus labore, adhuc mihi pollicetur, (Deo sibi vitam prorogante,) quædam alia eiusdem authoris super Epistola ad Hæbreos Commentaria, Latinè itidem exarata. Quæ ego eo libentius prælo subijciam, quò hæc opera non ingrata videbo, immo libenter accepta, sicuti dum a viua authoris voce pendebant, chara atque iucunda omnibus esse solebant.

IN D. PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS Commentaria.

CAPVT PRIMVM.

Rom. 1. AVLVS *seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo; qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Iesu Christi. Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, vocatis sanctis. Gratia vobis, & pax à Deo Patre, & Domino nostro Iesu Christo.* O salutationem numeris omnibus absolutissimam, & innumeris bonis refertam. Nomen salutantis primum attendite. *Paulus.* Saulus antea erat, Sauli regis nomine ex crudelitate hæres, cum Christum iniquissimè non minus quàm Dauidem Saul ille persequeretur. Idcirco de vtroque puto dictum fuisse olim,
Gen. 49. Beniamin lupus rapax. Ambo enim Beniamin contribules erant; nunc ergo mutatus in virum alterum, christianam modicitatem, & humilitatem Saulea illa tumiditate deposita, est amplexus. Binomius erat, & Saulus, & Paulus dicebatur. Ita enim legimus in Actis Apo-
Act 13. stolicis. Saulus qui & Paulus. Sed superbum illud Sauli nomen sponte reiecit, hoc humile Pauli retinet, quoniam reipsa in oculis suis verè Paulus erat, paruulus scilicet humilis, & modicus. Ego enim sum minimus om- 1. Cor 15
nium Apostolorum, (inquit,) & non sum dignus vocari Apostolus. Vnde & Ibidem.
sese abortiuum Christi discipulum vocitabat. Verè Paulus, hoc est hebraicè Paul, quod sonat operatus, vel actus. Neque enim ipse sese ad tantam euexit celsitudinem, sed magis actus est totus, vrgenti stimulo illo, cui reluctari durum erat. Ob id verè clamat, Gra- Ibidem.
tia Dei sum, id quod sum. Hęc enim mu- Psal. 76.
tatio Pauli, fuit dexteræ excelsi. O quantum præmij ex hac nominis mutatione consequutus est Apostolus. Verè enim Paulus effectus est, quod os tubæ interpretatur, & quietus, απο του παυεσθαι. Cũ primũ Saulus, idest abutẽs cõsilio, atq; tentatio, & diceretur, & esset. Nanque malè cõsultus, Christum sequentibus, persecutiones, tentationes, minas, & cędes inferebat, & alios insequens, angebatur in seipso, vitamque degebat inquietissimam. In Christo itaque, cum primum illi humiliter hæsit, inuenit requiem, eo dicente, Omnia arbitra- Philip. 3.
tus sum vt stercora, vt Christum lucrifaciam, & inueniam in eo requiem: & tanquàm tuba, ab Hierusalem vsque ad Illyricum repleuit omnia Euangelio Christi. Vnde & verè dicebat. Abun-

dantius apostolis omnibus laboraui.
Seruus Iesu Christi. Nemo titulum serui-
tutis exprobret. Illa sola est insuperabi-
lis seruitus, cui execrandum iniquita-
tis dominium respondet, de quo Psal-
tes. Non dominetur mei omnis iniu-
stitia. Ab huius autem execrandæ do-
minationis liberati, nonne serui esse
Psal.118. debent illius à quo liberantur? At Chri
stus est qui liberauit, qui dedit eum re-
cipientibus potestatẽ vt filij Dei fiant:
illius ergo serui sunt. Et quia serui eius,
ideo maximè & verè liberi, iuxta illud.
Si filius Dei vos liberauerit, verò liberi
eritis. At non tàm liberi, quàm libe-
Ioan.8. rati. Christus liber, serui eius liberati.
Verum seruire suos voluit dominus
Iesus Christus, non imperare, mini-
strare, non ministrari, prodesse, non
Matt.20. præesse. Vnde, qui maior est, fit sicut
minister vester. Nam & filius hominis
est in medio, sicut qui ministrat, non si-
cut qui recumbit. Ciuiliter tamen in-
telligitur hoc in loco, ratio, nomenque
seruitutis. Seruus enim ciuiliter, nulla
ratione habet vnde in seipso possit glo-
riari. Omnia enim quæ seruus habet,
domini sunt, maximè si sit seru' empti-
tius. Iccirco Paulus se Christi Iesu ser-
uum appellat, vt iam suo ipsius exem-
plo discant Romani, omnia merita, ac-
cepta ferre Deo optimo maximo Chri-
1 Cor.4. sto Iesu. Quid habes ò Iudeæ, quid ha-
bes ò Gentilis, quod non accepisti à
1 Cor.10. Christo Iesu? Et si accepisti, quid glo-
riaris quasi non acceperis? Vt quid am-
bo contenditis? Omnia in Dei gloriam
facite, Christi enim estis, non vestri. Hu
miliamini omnes, putate singuli vos
Paulum quid esse, vel potius nihil, vt
diuinæ gratię nõ ingrati, inueniatis du
ce Christo, requiem animabus vestris.
Luc 17. Cum feceritis omnia quæ præcepta sũt
vobis, dicite serui inutiles sumus, quod
debuimus facere, fecimus. Verè non
eritis inutiles serui, si bonis operibus
pro virili vestra insudaueritis. Deo e-
nim sine pręmio nequaquàm seruiri po
Gen 14. test, qui Abrahamo pollicitus fuit. Ego
ero merces tua. At vos ipsi, ratum ha-
bentes quod & vestra opera operetur
in uobis Deus, iuxta Esaiam dicentem.
Esa.26. Omnia opera nostra operatus est in no
bis domine: dicite etiam vsque ad hy-
perbolas, serui inutiles sumus; Dei mi-
sericordiam agnoscite, non exaltate ve-
stram iustitiam. Omnes enim iustitiæ Esa.64.
nostræ, tanquàm nostræ existimari de-
bent, quasi pannus menstruatę, vt ne-
quaquàm illis fidamus, vel tantillum,
sed diuinæ gratiæ. Ipse enim Deus, Ephes.5.
prius dilexit nos, & tradidit semetip-
sum pro nobis expiandis & abluendis.
Quis ante dedit illi, & retribuetur ei? Rom.11.
Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus Tit.3.
nos, sed secundum suã misericordiam
saluos nos fecit. Pijs operibus Deum
colentes, proculdubio vitam meremur
æternam. Scriptum est enim. Reddet Matt.16.
Deus vnicuique, secundum opera sua.
Sed nihilominus diuinam liberalitatẽ
cognoscere oportet, quæ primum nos
omnes, ex diabolica substulit potestate:
sub cuius degentes imperio, velut eius
mancipia, incassum vnusquisq; pro con
sequenda gloria illa laborasset. Deinde
pepigit nobiscũ, vt si diligenter vineam
dominicam exercuerimus, amplissimo
illo præmio scimus locupletandi. Hæc
omnia Romani, quòd fœdus nobiscum
inierit omnipotens, quod nos tam ma-
gno & incõparabili prætio redemerit,
diuinæ gratiæ munera sunt: qui ergo 1.Cor.1.
gloriatur, non iam in seipso, sed in do-
mino glorietur. Fauorabilis nãque ad- 1.Cor.6.
modum est hæc sententia, vt quoniam
empti sumus prætio magno, glorifice-
mus Deum in cunctis cogitatibus no-
stris: ipsi gloria, nihil nobis ex nobis
adscribentes. Qui enim se existimat ali- Galat.6.
quid esse cum nihil sit, ipse se seducit,
quod etiam hyperbolicè dicitur.
Non incassum antẽ Iesum Christum
nominat, non item Deum. *Seruus* (in-
quit) *Iesu Christi.* Iesus enim saluator in-
terpretatur. Ipse est ergo qui saluat, vult
dicere Apostolus. Vt quid Iudæus in le
ge, Gentilis in sapientia gloriatur? Ne-
que lege tu Iudeæ, neque sapientia tu
Ethnicè saluatus es. Nanq; & Iudęi à le
ge, & Gentiles à sapientia exorbitaue-
runt; vnus Iesus saluauit omnes. Om-
nes enim peccauerunt, & eguerunt
gloria Dei. Ille ergo vnus mundi per- Rom.3.
diti saluator, colatur, adoretur, illi fi-
dant omnes, non legi, non sapientiæ.

CHRISTVS autem, vnctus interpretatur, quod reges, sacerdotes, & prophetæ, qui Christi dicebantur cõmuni nomine, oleo sacro inungerentur. Nomen autem istud, saluatori nostro factũ est proprium & principale, non adie- *Psal. 58.* *Hebr. 1.* ctiuũ: ob id quod d inuisibilis gratię oleo, prę omnibus participib' suis, iuxta Dauidis oraculum inunctus fuerit; adeo vt & nos de eius plenitudine accepimus omnes, iuxta Euangelium Ioan- *Ioan. 1.* nis. Vnde & Christi nomine, illustres euasimus; cum primum sanctissimo illo oleo omnium nostrum sordes tersit, & fœtorem expurgauit. A Christo itaque, cuius vnguentis delibuti, tam pulchri, & decori redditi estis, ô Iudæi, ô Gentiles, toto corde pendere suspensi: illum recognoscite dominũ, à quo tantæ gratiæ felicitatem, tamque multorum charismatum vnctionem in vos ipsos, effusam esse, certissime scitis, cum christiani nominis incomparabilia dignitate. Huius ergo Chri Iesu, seruus, sum ego Paulus, inquit Apostolus. Et *Rom. 6.* magna quidẽ ratione, seruus illius fuerat. Primum enim, si verum illud est, Serui facti estis cui obedistis, quomodo Paulus non est Iesu Christi seruus, qui vnicè ei placere & parere adeò cupiebat, vt & cunctos hõies nihili faceret, *Galat. 1.* dicens. Si hominibus placerem, Christi *2. Pet. 2.* seruus nõ essem? Amplius, si non mentitur Spiritus sanctus, qui dixit. A quo quis victus est, illius & seruus est, iure optimo Paulus Iesu Christi primum hostis *Act. 9.* acerrimus, post, diuina illius virtute captus, & superatus, cũ audiuit, Durũ est tibi contra stimulum calcitrare, eius seruus, & captiuus effectus est. Nam & *Rom. 6.* bello capti, victorum mancipia fiunt. Tertio, cum exhibuisset membra sua seruire immunditiæ, & iniquitati, nuper autem diuina ope factus esset seruus iustitiæ, ob id quod institia nostra *Psal 70.* Christus est, quemadmodum Prophe- *1. Cor. 1.* ta canit, Tu es domine patientia mea: inquit enim Paulus, Factus est nobis Christus Iesus iustitia, sapientia, sanctificatio, & redemptio; non potuit conuenientiore titulo se se appellare quàm *Act. 14.* seruum Christi Iesu. Importabile iugũ est seruire tyrannis, ô gentes, neque nos, neque patres nostri portare potuimus onus antiquæ legis ô Iudæi: at seruitus Christi Iesu, summa libertate liberior, Iugum meum suaue est, (inquit *Matt. 11.* ipse) & onus meum leue. Vos in libertatẽ vocati estis. Cur ergo iterum con- *Galat. 4.* uertimini ad elementa legis? State, state, & nolite rursus iugo seruitutis contineri. Confidite Gentiles, eratis enim *Ibidem.* ancillæ filij; sed nunc liberæ filij estis, qua libertate Christus vos liberauit: tã- *Galat. 5.* tum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem Spiritus seruite inuicem: quod si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Hoc præcipuum libera Christi Iesu seruitus, à seruis eum piè colentibus exigit, candorem animi, & mutuum inter eos amorem. Ne sint quæso inter vos contentiones & schismata, Idipsum sapiatis, & dicatis om- *1 Cor. 1.* nes: Vt quid Iudæi aliena torquemini felicitate, & ex alterius bono vestrum malum conficitis? Vt quid Gentes aduersus Iudæos gloriamini? Salus enim *Ioan 4.* ex Iudæis est: sic inuicem alter alteri occasio perditionis existit, quando vos meliores alterutrum iudicatis, quando inuicem maledictis vlcisci putatis.

Vocatus Apostolus. κλητὸς, habetur Græcè, non λεγόμενος, Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος. Et sensus est, non dictus, vel appellatus Apostolus, sed à Deo accitus, accersitus, euocatus ad munus apostolicum, ad sacram hanc legationem. *Apostolus* nanque est Missus, siue legatus, ἀπὸ τοῦ Ἀποστέλλω, qđ est mitto. Vnde Abdias, Christum legatum vocauit. Legatum *Abdias.* (inquit) misit ad gentes. Et Paulus ap- *Hebr 3.* pellauit eum Apostolum ad Hebræos, ob id quod à patre de cœlo sit missus ad terras, ipso dicente. A me ipso non ve- *Ioan. 8.* ni, sed est verus qui misit me quem vos nescitis. Sensus itaque Pauli hic est, quemadmodũ è tenebris meis in quibus iacui, non mea virtute, sed vocante Deo ad Euangelicam hanc lucem exurrexi, ita Christi fidelis effectus, nõ me ipsum ad summum hanc apostolatus apicem ingessi, pseudoapostolorũ more, sed me ad fidem vocauit Deus, ille ipse, nullis meritis id exigentibus,

pro beneplacito suæ voluntatis, hanc prouinciam mihi demandauit, pro quo
2.Cor 5. legatione fungor in cathena. Vocauit me tanquàm Aaron per gratiam suam,
Galat 1. vt reuelaret filium suum in me. O qui vocati estis, vocantis donum cognoscite; Tua hic merita superbe conticescat, vna Dei Optimi Maximi gratia regnet: neque enim gratia ex merito, sed meritum ex gratia. Est autem diuina vocatio duplex, qua se se vocatum fuisse profitetur Apostolus, Altera æterna, de qua
Rom 4. dicitur, Vocat ea quæ non sunt, tanquàm ea quæ sunt. Nempe Deus, cum sit ipsissima (vt ita dixerim) æternitas, non aliter nouit facta, quàm fienda. Nihil enim illi fiendum est, sed omnia iam facta sunt. Propter quod & Esaias dicebat. Qui fecit quæ futura sunt, tãquàm iam ea omnia fecerit Deus, quæ vt fie-
Rom. 8. rẽt, in ipsa æternitate disposuit. Et Paulus noster dicebat, Quos prædestinauit, hos vocauit, hos iustificauit, hos magnificauit; quasi iam omnes prædestinati sint, & iustificati, & magnificati. Cum tamen adhuc vsque in finem sæculi, prædestinatorũ multi sint iustificãdi, & magnificandi. Verba enim præteriti temporis, posuit de rebus etiam futuris, quod futura omnia in diuinam æternitatem relata, tantam subeant certitudinem atque necessitatem, vt præterijsse ea dicendum sit: neque enim potest præteritum non præterijsse. Habetis ergo Vocationem æternã. Nondum enim natos vocat Deus, sicut & prænoscit, & prædestinat, & iustificat, & ma-
Hier. 1. gnificat. Vnde est illud. Priusquàm te formarẽ in vtero noui te, & antequàm exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in gentibus dedi te. Est & Vocatio temporalis, cum qui ab æterno vocati sunt & electi, antequàm nati essẽt, demum vel signo, vel uoce, vel inspiratione ad id muneris inuitãtur, quo digni habiti sunt, non inuenti. Qualis est illa Simonis, & Andreæ, quos vocauit
Matth. 4. dominus ad mare dicens. Venite post me, faciam vos fieri piscatores homi-
Act. 9. num. Et illa Pauli, Saule, Saule, quid me persequeris? Cum nondum essent in mundo, vocarat eos de mundo; vocauit ergo & tunc, à mundo. Sic autem vocati & ante sæcula, & in sæculo, acriter pro Christo laborauerunt, vt diuinam illius gratiam non in vacuum recepisse viderentur. Quò fit, vt summa quidem omnis eorũ opere, Deo vocanti debeatur. Sed & illi nequaquàm sua laude penitus sint defraudandi, quoniam scriptum est, Gloria & honor omni operanti bonum. Rom. 2. Potuissent nanque Deum vocantem non audire, & cum illum audissent, & exaudissent, pigrescere. Neque enim Deus hominũ mentem, quam vtrinque liberam fecit, cogere consueuit, sed neque necessitatem inferre, quoniam disponit omnia sua- Sap. 8.
uiter, mouens causas secundas secundum quod suapte natura sunt natæ moueri. At non modo illum audiuerunt, sed & strenuissime, totis (vt aiunt) neruis, munus illud ad quod euocati fuerant, obierunt; non illis defuit diuina opis, sed nec ipsi diuinæ opi defuerũt. Vnde Paulus dixit. Gratia Dei in me 1.Cor. 15.
vacua non fuit.

Segregatus in Euangelium Dei. Nunc tandem magna emphase Apostolus, se se à sanctitate commendat: In nomine Pauli, miraculum: in ministerio & seruitute, autoritas: in apostolatu, scientia insinuata est, hic modo, sanctitas indicatur. Est enim separari dño Deo, dedicare, sanctificare, tollereq; à prophanis vsibus, & mancipare diuinis. Vnde illud, Separa mihi omne quod aperit Exod 13.
vuluam. Et illud, Sancti estote, quia ego Leuit. 19.
sanctus sum: & Separaui vos à cæteris & 20.
populis, vt essetis mei. Hunc in modũ Leuit. 20.
ergo separatus erat Paulus. Ecce. *Segre-* Act. 22.
gatus in Euangelium Dei. Iã pridẽ ad pe- Galat. 1.
des Gamalielis edoctus, iuxta veritatẽ paternæ legis, super omnes coetaneos meos, proficiebam in Iudaismo, Cum ergo placuit altissimo, segregauit me à Pharisæis, & Apostolis aggregauit, à lege literę tanquàm occidente, & mortificante me separauit, & addixit Euangelio. Vnde illud est quod dicebat, Segregauit me ex vtero matris meæ. Synagoga nanq;, mater illius intelligitur; in qua natus & educatus est; vterus eius, Pharisæorum secta, è quorum numero vnus ille fuit. Neque enim Essenus, sed nec Saducæus, at Pharisæus,

Paulus erat, ipso testante, Pharisæus ex
Act. 13. Pharisæis, de tribu Beniamin. Vide autem quantum extollit Christi Iesu legé, cum illam tam pulchro nomine, & titulo reddit illustrem, nempè Euangelij. Procul dubio enim lex vetus, nõ meretur nomē Euãgelij. Euangelium enim, bonam & faustã annunciationem significat. Quomodo ergo Euangelium erat
Ezec. 20. lex illa Moseos, de qua scriptũ est. Dedi
Hebr. 10. eis præcepta nõ bona? Et iterum. Vmbram habens futurorum bonorum, nõ ipsam imaginem rerum. Quomodo est euangelica, si timorem semper incutit & terrorem? At noua lex, Euangelion, & est & dicitur, cuius latore nascente, tunc primum pax annũciata est ab An
Luc 2. gelis vniuerso orbi. Euangelion autem Dei, quoniam tam noua, mirificaq; pacis annunciatio, non nisi diuino numine, cõtigit hominibus. Deus quoque hanc legem, quæ tàm expectata noua continet, ipse condidit, & inuulgauit: non Angelus euangelium scripsit, vti
Galat 3. legem Mose. Lex enim per transgressionem posita est, ordinata per angelos. At Euangelij autor est Deus. Hic est
Baruch 3. Deus noster (inquit Baruch) & nõ æstimabitur alius aduersus eum, hic adinuenit omnem viam disciplinę, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Potest & alius sensus esse verbi huius, *Segregatus in Euangelium Dei*. Fortasse enim indicare voluit, peculiare suę apostolicę legationis mun⁹: Nãque alij Apostoli missi sunt, vt & docerent, & baptizarent. Ita enim dixit illis
Marc. 6. Christus Iesus. Ite in vniuersum mundum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. At Pauli, & comitis indefessi Barnabæ, hoc vnum erat negotiũ, hoc proprium munus, vnicè illis diuino spiritu commissum atque concreditum, vt diuino Euangelio propagando, tanquàm verè Episcopi superintenderent. Ieiunantibus nanque Aposto-
Act. 13. lis, & sacra facientibus, vox de cœlo facta est, Separate, mihi Saulum & Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos; anno tertiodecimo post Christi necem.
1. Cor. 1. Propter quod Paulus dicebat. Non misit me dominus baptizare, sed prædi-

care. Et veh mihi si non euangelizauero, necessitas enim mihi incumbit. Segregatos quoque fuisse intelligi potest, hosce diuinos prçcones, quoniam cum cæterorum apostolorum vnicuiq;, pars aliqua orbis credita esset, his duobus mundus ipse totus, demandatus est. 1. Cor. 9.
Tunc autem demulcet Iudæos: Quos enim primũ exacerbauit, Euangelion legi præponens, fas fuit lenire, quod optimè agit, declarans Euangelium in sacris Prophetarum libris Iudæis, non semel fuisse promissum. Hac enĩ rõne, Gẽtes iudaicæ familiæ cedant oportet. Neque enim profana Philosophorum volumina, neque Gentilium libri, paucissimis exceptis, de sacro hoc Euangelio meminerunt, sed vni Iudęorum codices, qui & meritò sancti dicuntur, quod sanctificent homines. Sãctificare autem non possent, nisi à spiritu sanctitatis, à diuino scilicet spiritu conditi essent. Vnde inquit. *Segregatus in Euangelium Dei, quod ante promiserat in scripturis sanctis per Prophetas suos.* Vno autem Euangelij nomine, omnia includũtur, iuxta verbum Lucæ; Oportebat pati Luc. 24.
Christum, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Cum enim non sit homo particeps euangelij, nec dignus euangelio sine pœnitẽtia, & alijs. Omnia illa iuberi intelligitur prædicanda, vt prædicatio Euangelij non sit inanis. Sed nominatur Euangelium, vt distinguatur noua lex à vetere, quæ etiã pœnitentiam prædicauit, & vt magis alliciantur gẽtes, Euangelij dulcissimo nomine. In testamento veteri, promissio facta est, ecce ἐπαγγελία: in nouo redditur quod promissũ est, ecce Euangelium. Non ergo totum Testamẽtum vetus, lex est, sed habet etiam promissiones. Testamentum nouum, totũ est Euangelium. *In scripturis sanctis*. Verè *Sanctis*. Nam à Spiritu sancto conditæ: à sanctis Dei hominibus scriptæ, finem sanctum sctõrum habentes, & quę vniuersos homines sanctificant. Quæ veritatem docent, arguunt falsitatem, auocant à malo, inducunt ad bonum, & ad perfectam æternitatem perducunt, iuxta Paulum. Omnis scriptura diuini- 2. Tim 3.

tus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendū, ad corripiendū, ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.

Per Prophetas suos. Philosophorum plerique, fuerant prophetę cœli, vt Astrologi. Alij prophetę Diaboli, vt Cacomagi. Nonnulli prophetæ mundi, vt diuturna experientia, futurorum præscij. Nullis horum prophetarū, promisit omnipotens sacrum Euangelion, sed Prophetis suis. Suo scilicet spiritu plenis, Esaiæ, Hieremiæ, Dauidi, cæterisque veteris instrumenti patribus, quasi terrenis deis, magisque hominibus. Iuxta illud. Ego dixi Dij estis. Hi enim sunt, de quorum vaticinijs dicitur. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sācti Dei homines. Hoc autem Euāgelium Dei est, *De filio suo*. Tanquàm de subiecto vt aiunt, quod rectius, scopum dixeris. Dei nanque filius, omnium scripturarū scopus est, propter quod Iudæis dicebat, in tam magni splendoris luce caligantibus. Scrutamini scripturas, quoniam illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. Et Paulus. Finis legis Christus est. Legitur autem hęc litera, vt hoc totum sit parenthesis, (quod ante promiserat in scripturis sanctis.) Quis verò sit iste Dei optimi maximi filius, subindicat dicens adhuc post longam parenthesim. (*qui genitus est ex semine Dauid secundum carnē: Qui definitus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctitatis ex resurrectione mortuorum*) *Iesu Christo domino nostro*. Iesus Christus itaque est ille Dei filius, de quo Euangelium vnicè differit, & omnis sacra Scriptura, cui & testimonium perhibet, quod filius Dei sit, vniuersus Prophetarum chorus; qui tandem, cum venisset plenitudo temporis, exinaniuit semetipsum formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo, natus ex Maria Virgine, de domo & familia Dauid. Magna autē & inaccessa sunt hæc tria mysteria, quæ tangit Apostolus. Primum quidem, quod summus ille omnium rerum parens, filium habeat, non adoptione tantū, scriptum est enim. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Et iterum. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater; sed natura. Secundum, quod ille ipse Dei filius, homo factus sit. Hoc enim mēs humana capere nequaquàm potest. Tertiū, quod Deus iste de Deo, natus, & incarnatus, sit Iesus Christus dominus noster. O magnum & ineffabile sacramentum. Rei maiestate proculdubio deterremur, sed diuini spiritus bonitate confidimus. Nota est nobis proprij ingenij tenuitas, at notior est Dei optimi maximi virtus, quæ irrationale animal, tam breui momēto imbuere potuerit, vt magno orbis miraculo Prophetam erudierit. Ad horum itaque interpretationem, & declarationē audenter accedimus. Quid enim hoc sacratius sacramento? Quid hac sacramēti huius voluptate iucundius? Qui vbi, quæ mella dulciora? Estote quæso attentissimi.

[Margin notes, left column: Psal. 81. — 2. Petr 1. — Ioan. 5. — Rom. 10. — Galat. 4. — Philip 2. — Psal 81.]
[Margin notes, right column: Ioan 1. — Rom 8.]

In primis, innumera sunt sacrarum Scripturarum loca, quæ in diuina illa & supersubstantiali essentia, patrem contestantur, & filium. Nemo nouit filium nisi pater. Et Patrem nemo nouit nisi filius. Pater diligit filium, & omnia dedit ei in manus. Sicut suscitat pater mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam. Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio. Veteris etiam instrumenti codices, hoc non tacuerunt. Primum enim in Prouerbijs legimus quæsiuisse illum. Quod nomen est eius? & quod nomen filij eius si nosti? In Psalmis, Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Qui od & si Iudaica perfidia ad Dauidē referat, quem Dei filium loco isto credidit appellari, facilè refellitur. Nam addit Deus omnipotens, Ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuā, & possessionem tuam terminos terræ. Vt enim hinc incipiamus. Neque hodie genitus est Dauid, in ipsa scilicet æternitate, cui nihil vnquàm præterijt, nihil etiam futurū est, nisi

[Margin notes, right column: Matt. 11 — Ioan. 13. & 17. — Ioan. 5. — 1. Ioan. 5. — Hebr. 1. — Prou 30. — Psal. 2. — Ibidem.]

nisi eo modo quo omnia in æternitate dispositasunt, vt fierent in tempore. Sed neque ad vsque terræ limites, Dauidis imperium dilatatũ fuit, vel propagatum, si regnorum libris credimus. Ad filium ergo Deo patri coeternum, cuius ditionis omnis terra subiecta fuerit, Dauidis verbum referatur, necessũ est. Alio quoque in Psalmo legimus, Ipse inuocauit me, pater meus es tu. Quę verba ad Salomonem referunt cæci Iudæi, cum tamen velint nolint, ex his quæ sequuntur, alio tẽdant. Confestim enim subditur, Ponam in sæculũ sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli. Quod si de Salomone, vel apparenter intelligi potest, vos ipsi iudicate. Fateamur oportet mihi credite, hæc omnia de Dauide, & Salomone dici quidem, sed in alterius figuram, cuius ipsi typum gessere. Nunquàm enim aliter poterunt in eis hæc vniuersa cõpleri, quæ scriptura complenda testatur. Filium ergo Deus habet, quem ipse genuit ante luciferum, & tamen hodie. Ante luciferum inquit, genui te, & hodie genui te. In tempore enim genitus est lucifer, at in æternitate Dei filius: æternitate autem nulla dies vmquàm non est hodierna. Vnde & ipse filius inquit. Ante omnes colles generauit me dominus. Et equidem mea sententia, nemo mirari debet, quod Deus generet: mirandum potius esset, si non generaret. Ita enim ipse dicit per Esaiã. Nunquid ego qui alios parere facio, ipse non pariam? Ego qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero? quæ verba, etsi ad multiplicationẽ filiorum Israel de captiuitate reuertentium in terram suam referantur, rationem nihilominus efficiunt firmã, & stabilem, vt si ipse alijs generationem tribuat, sterilis non sit. Neque fingi potest, vt similitudine quadam duntaxat generare dicatur, cum in adoptionem nos suscipit. Efficacissimè enim illa ex Dei ore prolata sentẽtia probare & demonstrare videtur, vt qui alios verè generare facit, & ipse non modo similitudinariè, sed verè gignat. Oportet nanque causam non ignobiliorem esse causatis his, quæ ab ea dependent, vt scimus.

Psal. 88.

Esa. 66

Quia tamen nonnunquàm generationis vocem, creationem ipsam significare perhibetur in sacris literis: scribitur enim in libro Iob. Quis est pluuiæ pater? vel quis genuit stillas roris? de cuius vtero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit? Idcirco ne tale quid putares ex paternitatis, filiationis, atque generationis nominibus intelligi, Deum scilicet esse genitorẽ duntaxat, & patrẽ creaturæ cuiuspiam, quod Arrium alioquin acerrimi ingenij virum decepit, additum est in sacris eloquijs, filiũ Dei, à Deo genitũ, esse verè Deũ. Dicitur enim in Euangelio Ioannis. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ. Verbi enim nomine, filium Dei significari nemo est qui nesciat. Ob id quod subinsertur, Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre. Hic est enim vnigenitus ille, de quo iterum dicitur. Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Cuius & Paulus meminit ad Hebræos. Et cum iterum introducit primogenitũ in orbem terrę dicit. Et adorent eum omnes angeli Dei. Neque enim creaturam, sed Deum creatorem angeli adorãt atque venerantur. Sunt & alia loca, quibus filium Dei verè Deum esse conuincitur. Primum quidem, quoniam omnia per ipsum facta sunt, ergo ipse factus non est. Secundo, quoniam nulla creatura quid sit Deus secundum substantiam, demonstrare potest. Omnia nanque, quæ à Deo sunt condita, & creata, à Dei perfectione longè deficiunt: at Dei filius est imago inuisibilis Dei: splendor gloriæ, & figura substantiæ eius: Deus itaque sit, necesse est. Tertio, quæcunque pater facit, hæc & filius similiter facit. Dicit enim de seipso. Cum eo eram cuncta componens. Et Apostolus. In ipso condita sunt vniuersa, siue in cœlo, siue in terra, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & omnia in ipso constant. Amplius. Portat omnia verbo virtutis suę, purgationem peccatorum faciens. Deus ergo, est Dei

Iob 38.
Ioan. 1.
Ibidem.
Heb 1.
Ioan 1.
Heb 1.
Ioan. 5.
Prou. 8.
Coloss. 1.
Hebr. 1.

filius, & non creatura Dei. Hæc enim nulli creaturæ possunt conuenire, sed creatori tantum. Non tacuit hanc veritatem, veteris testamenti scriptura. Nanque de Dei filio loquens, quem &
Psal 44. verbum nominat. Eructauit cor meum
Sap 18. verbum bonum. Omnipotens sermo
Psal. 44. tuus domine, à regalibus sedibus venit. Sic inquit. Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatē, propterea vnxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quid enim his verbis apertius, ad ostēdendum filium Dei, Deum esse? Deum inquam verè, non similitudinariē solū, non adoptione modo, sed natura. Ita enim interpretatus est Ioannes in altera
1. Ioan. 5. Canonica. Vt scimus in vero filio eius: hic est verus Deus, & vita æterna. Iam ergo primam partem absoluimus, Deum genuisse filium quempiam, qui & Deus est, & continenter generare. Filium item Dei genitum esse, & generari semper, vt nullo vnquàm tempore non sit verum quod dicitur à Patre,
Psal. 2. Ego hodie genui te. Quo autem modo generetur, à me non expectate quæso.
Esa. 53. Scriptum est enim, Generationē eius quis enarrabit? Quod itaque Propheta impossibile dixit affatu, quis narrare incipiet? Beatissimus pater Dionysius, omniū post Apostolus theologorum, & primus, & maximus, quanquàm theologi nomen nunquàm sibi ipse vendicauit, nec alijs tribuit, præterquàm Apostolis, & Prophetis; de diuinis nominibus inscripsit suam theologiam, velut qui optimè noscet, nos quidē nomina Dei tractare, rem autem ipsam atque naturam prorsus nobis incomprehensam, & ineffabilem esse. Scimus itaque quod in Deo est generatio. Scripturæ sacræ hac voce vtuntur, at rem ipsam, generationis illius vim, modū, nos nescimus; nomen patet, latet quod nomine significatur. De creatis hisce rebus agentes, melius intelligimus quàm exprimamus: in diuinis è contra, longe melius nominamus, quàm quisq; possit mente concipere. Dicam ergo tibi, qualis non sit diuina generatio; qualis sit, tu precibus impetrare forsan potetis: studio certè sciri nequaquàm potest. Nō generat Deus filium, quemadmodum ignis ignem. Ab igne enim lignum calore alteratur, & ad qualitatē, & speciē ignis corpus illud extraneum, transmutatione successiua producitur. Deitas autem, non est forma materiem exigens, nec apud eam est transmutatio, aut vicissitudinis obumbratio. Non itē generat Deus Deum, quemadmodum planta plantā: plantarum nanque humor qui intra eas est, in semen conuertitur, & extra tandem emissus crescit in plantā: qualis modus est & animalium, quæ plantis in generando finitima sunt: ob id quod generare, non animalibus vt animalia, sed quatenus viuentia sunt, quod & stirpibus commune est, conuenire sapientes tradunt. Nanque in his genitum est extra generantem, Dei verò filius nō est extra patrē. Vnus enim est Deus noster: Deus autem non extra Deum. Non potest etiam diuina generatio intelligi, vt sit similis emanationi quam in sensibus experimur. Neque enim à sensu gignitur sentiendi actus, nisi re sensibili mouente sensum. Deus autem ab exteriori nō mouetur: Neque enim esset primum agens. Corporeis etiam or- Ioan. 4.
ganis egent sensitiuæ vires, Deus au- Luc. 24.
tem spiritus est, spiritus carnem & ossa non habet. Si verò intellectuales nr̄os fœtus spectare volueris, nō talis est generatio illa, qualis hominum. Accidit enim in tempore intellectui humano, verbum quod interius mente concipimus, quod intentionē intellectam Philosophi vocant: At Dei verbum, à patre genitum, Deo gignente coęternum esse perhibetur, Ioanne dicente, In prin- Ioan. 1.
cipio erat verbū. Sed nec talis est, qualis Angelorum. Accidit enim intelligere Angelis. Nam nō est idem in eis quodlibet intelligere & esse: ob id quod potentiæ rationem, summis etiam Philosophis id asseuerantibus, citra controuersiam prorsus exuerunt. Non est itaque substantia intelligentis cōceptum verbum: at Dei filius, idem numero Deus, est cum gignente patre. Ioannes Ibidem.
enim clamat, Et Deus erat verbum. En habes negantem theologiam de generatione

ratione filij Dei, illa tibi sufficiat: affir-
2. Cor. 12 mantem nonit ille qui raptus est ad ter tium cœlum, sed non licuit illam hominibus loqui: cum iam non homines erimus, sed sicut angeli Dei in cœlo, tunc videntes Deum facie ad faciem, omnia hæc arcana intuebimur. Quid enim est quod non videant, qui videntem omnia vident?

Secundum quod videndum proposuimus, erat Dei filium, hominem factum fuisse. Hoc enim inter diuina opera, maximè rationem excedit, nihil siquidem mirabilius excogitari potest diuinitus factum, quàm quod verus Deus, Dei filius, fieret homo verus. ita vt eadem persona, verè diuinam, vereq; humanam haberet in seipsam naturam. Vnde non modo Iudæi, sed & Christianorum plurimi, Hebion, Cherintus, & postea Paulus Samositanus, atque Fotinus grauissimè hac in luce sunt hallucinati. Quo factū est, vt à veritate recedentes, diuersas hęreses ipsi condiderint. Hoc ergo est nostræ salutis mysterium, quod diuina autoritate tradente confitemur. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.
Philip. 2. Hoc docet Apostolica tuba. Cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens.
Gal. 4. Et iterum, Misit Deus filium suum factum ex muliere. Prophetæ itē id apertissimis verbis docuerunt, quanquam vsque in hodiernum diem, velamen positum sit super cor iudæorum. In primis nanq; Esaias, duas vnius hominis naturas breuissimo sermone cōplexus est, dicens.
Esa. 9. Paruulus datus est nobis, & filius natus est nobis, & factus est principatus super humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.
Mich. 5. Micheas item, cuius testimonio nullum est clarius, inquit. Et tu Bethleem effrata, paruulus es in millibus Iuda, ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel, & egressus eius ab initio, à diebus æternitatis. Duplicem namq; egressum Messiæ astruit verbis istis, Alterum ex Bethleem, alterum à diebus æternitatis. Primus naturam ostendit humanam. Secundus diuinam inuincibili argumento declarat. Est & testimonium Baruch. Baruch. 3. Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius aduersus eū, hic adinuenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo: Posthæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Esa. 7.
Vaticinium quoque illud. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel. Ostendit duas hasce naturas, nanque, non nisi hominem mulier, non nisi Deum virgo concipere potest, quia partus, & conceptus, homo est: quia à virgine, Deus. Quis hisce testimonijs audeat refragari? Hæc est ergo catholica fides, vt credamus hasce duas naturas vnitas esse, non accidentali modo, quo pacto homo vnitur vestimento, sed secundū vnā hipostasim, & suppositum vnum. Adeò vt nostra susceperit Deus, sed tamen propria non amiserit: in homine hominem renouauit, sed in seipso immutabiliter perseuerauit: nec inferiorem naturam consumpsit glorificatio, nec superiorem diminuere potuit assumptio. Tam magna nihilominus est vnio, tantumq; fędus vtriusquę naturæ, vt totum dicatur Deus, totum dicatur homo, totum vicissim Deus homo, & totum homo Deus. Ita vt quæ Dei sunt, homini illi attribuantur, & Deo quæ sunt illius hominis: quoniam vnus & idem est filius Dei, & filius hominis, de quo vtraque dicuntur. At diuina prędicantur de eo secundum diuinam naturam, humana secundum humanam. Quæ hoc sacramentum mens compræhendere, quæ hanc gratiam lingua valet enarrare? Non sum ego tam hebetis ingenij, vt scrutari, indagare, metiri, finireq; præsumam, modum quo diuinum illud, & sacrum connubium diuinæ, & humanæ naturæ celebratum est. Mihi sat erit, si magna ratione illud factum fuisse vobis omnibus demostrauero. Sed neque immodicè laborandum erit, si diligenter audire volueritis. Procul dubio nanq; mysteria quę sunt supra hominis captum, quæ pro hominum salute explicanda

canda fuerant, si alius quispiam, vel angelus, vel homo docuisset, quoniam non modo hominum, sed & angelorum nonnulli apostatarunt. Scriptum est enim. Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis repperit prauitatem. Neque angelis, neque hominibus indubiè credidissent homines: omnibus enim vel hac saltem ratione, vt potè eiusdem naturæ existentibus, fidem imminuerunt hi, qui non steterunt, in veritate. Oportebat autem nos certiorari de veritate docentis. Conueniens itaque erat, vt, hominum magister, Deus esset. Ad Deum autem, si in sua permansisset inuisibili maiestate, quoniam lucem habitat inaccessibilē, nemo hominum ascendere potuisset, vnis illis demptis, quos equus amauit Iupiter, qui & in carne præter carnem viuentes, Deum videre potuerunt. Oportuit ergo Deum esse, pariter, & hominem, vt de veritate nulli posset dubitatio contingere quia Deus: excusationem nemo prætendere posset ignorationis, quia Homo.

Iob. 4

Ioan. 8.

1. Tim. 6.

Hunc itaque Dei filium, Deum, & Hominem, Iesum Christum fuisse, tertio loco declarandum est. Id enim molitur in præsentiarum Apostolus. Sed nulla vnquam (vt verum fatear) assertio, dilucidior fuit ista. Nisi enim is fuerit Deus & homo, quis vnquam alius fuit auterit? Mitto penè innumera suæ diuinitatis argumenta, quæ nequaquam mundus si singula scriberentur, capere posset. Hoc vnice fidem facit indubiam, quod ad extremum in ligno crucis, vt nos à morte redimeret inuiremptus, dum qui eum cruci affixerant, extinctum illum putarent, dicerétq; in opprobrium & derisionem, Nunquid qui dormit adijciet, vt resurgat? Ipse seipsum deuicta morte suscitauit, & mors illi vltra non dominabitur Quid faciet viuus, si mortuus mortem vicit? Ex hac tàm admirabili, tam gloriosa, tam subita resurrectione, maximè obstruuntur ora loquentium, & Christi Iesu gloria augescit: non quod in seipsa incrementum suscipiat, quæ decrementa non patitur, sed quod magis apud homines innotescat, efficia-

Psal 40.

Rom 6.

turq; clarior & manifestior: quod ipse petere videbatur, dum Patrem rogaret hunc in modum. Pater, clarifica filium tuum, vt & filius clarificet te. Mortem interimere, Dei solius est proprium, qui est fons vitæ, id moriens Christus absoluit, primus immortalis à morte resurgens, cui nimium verè conuenit verbū illud. Ego ero mors tua ò mors, morsus tuus ero ò inferne. Quomodo itaq; non est Deus? Hominem eum fuisse nemo ambigit, quoniam passus est, mortuus est, sepultus est. Inuincibili itaq; argumento colligimus, quod Deus & homo ipse fuerit, & hoc est quod Paulus inquit. Qui, Iesus Christus dominus noster, *Demtus est*, hoc est agnitus, declaratus, *filius Dei*, non adoptione modo, sed natura, *In virtute*. Hebraismus est. Vbi enim latini ablatiuis vtuntur, hebræi addunt præpositionem in, vnde illud est. In principio fecit cœlum, & terram. Omnia in sapientia fecisti. Deduxisti populum tuum in manu Moysi, & Aaron.

Ioan. 17.

Osee. 13.

Gen. 1.

Psal. 76.

Sensus itaque huius est, agnitum esse Christum in virtute. idest virtute, vel à virtute quam ostendit ex resurrectione mortuorum. Non quia is alios suscitauerit. Heliseus enim homo erat, qui tamen mortuus mortuum suscitauit: mortuos ergo suscitare non concludit Christum Iesum fuisse Deum, nisi ad modum suscitandi reccurras, quia scilicet propria virtute, in imperantis modum hæc mira patrabat: at quod is à mortuis se se excitarit ad vitam, hoc modum suæ virtutis probat in reliquis operibus, quod scilicet verè virtute propria, non alterius opeegens, ea faciebat, quæ tam mirabilia videbantur. Cauillari possent qui Christi oderunt gloriam reliqua omnia, quę ipse gessit, at rediuiua illius vita, cauillum omnem tellit, excludit omnia dubia, probat singula esse vera, quæ nisi resurrexisset, à perfidis & obstinati animi viris, in dubium reuocari facilè potuissent. Adeò vt basis, & columna christianæ religionis, sit gloriosus iste Christi Iesu triumphus, qua nulla solidior, & fortior: propter quod cōstanter Paulus dicebat. Si Christus non resurrexit, inanis

4. Reg. 4.

1. Cor. 15

inanis est omnis fides nostra. Non ab re etiam videmus Christum Iesum, tot argumentis veritatem suæ resurrectionis probari voluisse, nō semel neq; bis, non vno argumēti genere, quoniā ex hoc misterio totum negotium pendet. Vides autem, quomodo litera textus optimè his nostris expositionibus respondet per singula. Neque enim est hic sermo de prædestinatione, quod prędestinatus sit homo ille, vniri Deo, hoc est natura illa diuino verbo, sed sermo Pauli est, quod hominē illum agnitum est, esse deum definitum est, determinatum, demonstratum, indubitanter asser tum citra controuersiam, omniumque calculo comprobatum: ex hoc ipso quod mortuus, in seipso effecerit; quod i aliis toties egerat viuus. Pertinacis nāque & perfrictæ frontis est, negare hoc tam admirabile opus, esse certissimum diuinæ virtutis argumentum. Quod vero interponitur. *Secundum spiritum sanctitatis.* in hunc modum exponitur, vt sit antithesis illius quod dictū est secundum carnem, & planissimus est sensus: secundum carnem est filius Dauid: quod vero secundum spiritum, non sanctificatum vt filij adoptionis, sed sanctificantē filius Dei uerè fuerit. Agnitum est ex hoc, quod à mortuis ipse mortuus resurrexit: hoc enim manifestè arguit, quod fuerit naturalis ille fili⁹ Dei sanctissimus, qui & alios sanctificare posset & expiare, vt pote Deo æqualis. Hic est verus sensus. Potest tn̄ & aliter exponi, vt sit sensus, *definitus est.* idest agnitus, iudicatusque & creditus esse filius Dei, secundum spiritum sanctificantem, hoc est per spiritum sanctitatis, ab his scilicet qui non spiritu nequam, sed sancto ducuntur & loquuntur. Vel dici potest tertio, quod ille homo Iesus Christus fuit Deus, per operationem spiritus sancti, vnientis duas hosce naturas: secundum quod & de spiritu sancto conceptus esse in simbolo apostolico prædicatur: iuxta verbum angeli ad virginem. Spiritus sanctus superueniet in te. Diuini ergo spiritus opere, Dei verbum assumpsit hominem, & homo erectus est in Deum: Deus erat, sed homo factus est, & mansit Deus: suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. factus est humilis, mansit sublimis: natus de patre dei verbū, natus de matre verbum caro factum. Veritatem carnis, cum conciperetur accepit ex virgine, & cum nasceretur, integritatem virginis seruauit in matre: omniū naturarum creator et dn̄s, creauit virginē, in tempore tamen secundum carnem, generandus à virgine. & hoc est quod dicit Paulus; Luc. 1.

Qui factus est ex semine Dauid secūdum carnem. Nō enim simpliciter factus est, quoniā & per eum secundum spiritum sanctitatis facta sunt omnia, at secundū carnem factus est. Quod arcanum, qm̄ pharisei qui sese legis peritissimos arbitrabantur, ignorabāt. Dicebat enim, Quid vobis videtur de Christo: cuius filius est? Responderūt, Dauidis. Ait ergo illis. Quomodo ergo Dauid vocat eum in spiritu dominum dicens. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: si enim Dauid vocat eum dominum, quō filius illius est? Et nemo poterat ei respondere verbum. O si euangelicæ lampadi, oculos mentis non occlusos habuissent, quàm facilè respondissent. En Paulus noster. Secundū carnem est filius Dauidis, at s̄m alteram naturam, videlicet secundum spiritum sanctitatis, secundum diuinam maiestatem, Dauidis dominus. Per ipsum enim Dei verbum condita (inquit) sunt secula. Dicens ergo. *Secundum carnem*, seruauit verbo suam dignitatem, qua prę ceditomnis, & omnibus dominatur. Par etenim fuit, vt et nobis humanitate congrueret, et omnes diuinitate pręcelleret. Nisi enī fuisset verus Deus, nō attulisset remediū, nisi fuisset verus homo, nō præbuisset exemplum. Hanc autem vnitatem, qua creatura creatori cōferitur, intelligentiæ oculis, nec Manichæorum, nec Arij cæcitas videre potuit. Illi enim Christū asserunt nequaq̄ corporaliter natum vel factum: hi autem contendunt, cum minimè fuisse Deum. Nos fidem catholicam prædicamus, apostolici simboli regulam confitemur. Quod uere Deus, et uerè homo factus ex muliere fuerit Christus Iesus. Ob id enim ipse se se dicebat pater minorem

Matt. 22.
Ps. 109.

Ioan. 14. norem. Pater maior me est: cui tamen sese confitebatur æqualem. Ego & pater vnum sumus. Nãq; humanam na-
Ioan. 10. turam probat imparilitas, & diuinam declarat æqualitas. Fortasse autem vltra ea quæ dicta sunt, Paulum interpretari possumus, vt Christum Dei filium fuisse, non vnico, sed triplici argumento declaret. *Virtute: secundum spiritum sanctitatis: & ex resurrectione à mortuis.*

Vt virtus, ad miracula referatur, quę viuens effecit: de quibus dicebant. Vn-
Mar. 6. de huic hęc oĩa: & virtutes tales, quæ p manus eius efficiuntur. Virtus enim de illo exibat, & sanabat omnes. Spiri-
Luc. 6. tus sanctitatis, referatur ad mortẽ, qua nos omnes expiauit, & sanctificauit. Resurrectio à mortuis, ad triumphum gloriæ suæ: ita vt & vita, & mors, & resurrectio, testimonium perhibeant deitati Christi Iesu. Vel virtus, quidem ad miracula. Spũs sanctitatis ad vitam sanctissimam Christi referenda est, quę sine peccato vixit, & peccata etiam peccatoribus dimisit. Tertiũ, ad mortem & resurrectionem simul.

Quod vero diuinam duntaxat natu tam, & carnem Christi commemoret Apostolus, non vos moueat. Fortasse enim hinc Apollinaris permotus est, vt in Christo animam esse negarit. Videre tamen debuerat Christũ ipsum asse-
Mar. 14. rentem, Tristis est anima mea. Et nunc
Psal. 6. anima mea turbata est. Cui non contradiceret Apostolus, cũ dicat. Potesta-
2. Cor. 10 tem non habemus in destructionem euangelij, sed in sanctificationem. Dicendum itaque morem esse scripturarum frequentissime, & animam & carnem pro homine toto accipere, Scriptũ est enim, Et videbit omnis caro salutare
Luc 3. dei. Animæ egressæ de femore Iacob se-
Gen. 46. ptuaginta. Et nemo nescit carnis & animæ vocibus, vniuersum hominẽ significari: nempe & totum pro parte, & partem pro toto vsurpari, elegans est loquutionis tropus. Quod spiritũ sanctum reformationis humanæ sacramẽtũ operatũ fuisse dixerit, non eò tẽdit, vt tres illas diuinas personas separatim agere ĩtelligam⁹, sed vt admirabilẽ hãc diuini verbi incarnationem, non alia ratione, quàm inæstimabili charitate dei factam fuisse pro explorato habeatur. Ob id enim diuino spiritui eam adscribit, cui amorem theologi appropriatè competere docent, quemadmodum potentiam patri, filio sapientiam. Vocat autem spiritum sanctum, *Spiritum sanctitatis*, Hebraismo quodam, quẽ tamen sequũtur sapientes omnes. Quę enim eminenter aliquid habent, si ab eo denominari illa liceat, non significãtur nomine diminutiuo, sed principali. Vnde linguam Hebraicam, quia excellenter sanctum esse putant, non uocãt linguam sanctam, sed sanctitatis. Hinc Heb. 1.
legimus oleum exultationis, uirgam directionis, aquã refectionis, quod oleũ Psal. 44. Psal. 22.
valde exhilaret, aqua reficiat, virga dirigat, Spiritus diuinus itaq;, spiritus sanctitatis maximo iure dicitur, quoniam est ipsa sanctitas sanctissima, sanctificatq; omnes in Christum Iesum credentes.

Quod tertio asserit. *Iesum Christum factum esse secundum carnem ex semine Dauid.* Cautè intelligi oportet. Semen nãque matris est, non famellæ: Constat autem Iosippum nequaquam agnouisse Mariam, quæ & virgo concepit, & virgo peperit. Primus nanque Adamus ille, sine viro & sine muliere plasmatus est. Nos omnes, ex viro & muliere in lucem edimur. Eua sine muliere ex viro cũ sopore sese dedisset, miro quodã modo prodijt: consentaneum fuit itaq;, vt sine viro ex muliere nasceretur nou⁹ iste Ἀνθρωπος, qui in cœlis patrem habet sine matre, & in terris matrem sine patre. Hac itaque ratione duntaxat. Ex semine factum, vel genitum fuisse Christum Iesum putate omnes: quoniã ex sanguinibus virginis conceptus est, & his quidem purissimis. Hos autem sanguines, & omnẽ carnem virginis ex semine parentum traxisse modo humano originem nemo dubitat. Vnde hoc est quod scholastici non aspernandi dicunt. Ex semine genitum esse Christũ, non secundum rationem seminalem, sed secundum corpulẽtam substantiã. Ex semine autem Dauid, quoniam Virgo erat de domo & familia Dauidica. Neq; .n. Iosippo nupsisset, nisi fuissent ambo contribules, quoniam iusti erãt.

Sequitur.

Sequitur. *Per quem accepimus gratiam & apostolatum, vt obediatur fidei in omnibus gentibus pro nomine eius*. Postquam enim Euangelium commendauit ab antiquitate, quia olim promissum, à conditore, nempe quia illud & edidit, & in uulgauit Deus, non angelus, non homo; A subiecto, quoniã de filio Dei differit. Nunc alia ratione ipsum extollit, qm̃ videlicet vbiq; terrarũ disseminandum, annunciandumque fuit: Lex vetus, vni tãtum populo concessa fuerat, Iudææ fines non excessit, at faustũ hoc euangelium, quoniam optimum, omnibus populis, & Scithis, & Thracibus prędicandum erat apostolorum voce, vt in fines orbis terræ potentissimum Christi Iesu nomẽ propagaretur, quò vniuersi homines salui fierent. Neq;
Act.4. enim est aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Iesu, inquit Diuus Petrus. Hoc nanq; est, quod Dauid ille uatum eximius, dixerat, In omnem terram exiuit sonus
Ps.18. eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Præteritum ponens vice futuri, prophetarum more, quod in Deo ipso fienda iam facta sint. Et tanquam facta conspiciuntur, vt supra annotauimus ex Isaia. Hoc itaque loco Paulus, non Euangelium modo, sed & Christum cõmendat à munificentia, quoniã omnibus gentibus, ditissimos ipsius sui Euãgelij thesauros effundit quàm liberalissime: nulli parcus est, omnibus beneficus. An Iudæorum Deus tantum? nonne & Gẽtium? Idem enim est dominus omnium, diues in omnes qui inuocãt illum. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent, sine prædicante? Fides enim ex auditu est. Quomodo autem prædicabunt nisi mittantur? Propterea ergo misit apostolos suos in vniuersum orbem, vt docerent omnes gentes obedire fidei, credere: quò credentes illũ inuocare, idest intus vocare possent, & inuocando saluari. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Hoc est ergo quod tãgit Apostolus, fortassenon suiipsius tm̃, sed omniũ apostolorum, qui Euangelium annunciarunt, vice loquens. *Per quem*, scilicet Iesum Christum, Dei & hominis filium.

Rom.3. Rom.10. Rom.10. Ioel.2.

Accepimus gratiam. Vt crederemus ipsi, vt iustificaremur, vt gratificaremur. Ephe.1. Gratificauit enim nos in dilecto filio suo Deus omnipotens. *Et apostolatum*, vt alijs prædicaremus. Recte autem dicit *accepimus*, non ipsi comparauimus, accepimus tantum, dono dedit Deus omnipotens per Iesum Christum. *Et gratiam, & apostolatum*. Sed nonne & apostolatꝰ gratia est? sanè gratia est, sed non gratifica, & vnicè gratis data. Iudas nanque apostolus fuit, nec tamen apostolatus illum Deo gratum efficere potuit. Quo noui isti Theologi perbellè refelluntur, qui summas hosce sanctæ ecclesiæ dignitates, peccatis letalibus prorsus ammitti existimant. Is nanque verè apostolus fuit. Ego vos elegi Ioan.6. duodecim, (dicebat Chrs) & vnus ex vobis diabolus est. Vnde & Petrus illum fuisse Episcopũ ea contione, quam habuit coram omni ecclesia, pro deligendo altero, qui in illius album scriberetur, testatus est. Oportet (inquit) Act.1. & Ps.108. vt impleatur scriptura. Episcopatũ eius accipiat alter. Quem tamen perditissimæ vitæ fuisse nemo nescit. Grãs siquidem gratis datas, non fugunt crimina, quoniam criminibus nõ aduersantur, vti gratificæ. Cur autem, & quo fine Paulum, apostolico munere fecit Chrs insignem, reliquos quoq; duo denarij 2.Cor.10 chori apostolos? *Vt obediatur fidei*. Hoc est quod alibi dicebat. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam, cũ impleta fuerit vestra obedientia. Propositum Christi, Pauli, & Apostolorũ erat, vt munitiones Græcorum, sophismata, sillogismi: Turres Iudæorum, animi peruicatiæ, atq; durities prędicationum tubis corruerẽt, sponteque Iudæi & Græci colla chrianę fidei subijcerẽt; Non illi rationes, argumenta, sapientiã quærerent: non hi signa de cœlo efflagitarent: vtriq; mox audito Euangelio obedirent, & crederent, & credentes iuncta fidei charitate operarentur. Neque enim obedimus Christianæ fidei, si nuda tantum credulitate Christo inhęreamus. At si iacto fidei fundamento super-

superedificemus aurum, argentum, & lapides pretiosos, propterea non dixit Paulus vt credat, *Sed vt obediatur fidei.* Fides autem vtrumque præcipit, vt credamus primum corde, oreque confiteamur, & deinde vt operemur. Ob id Paulus alibi inquit, In Christo Iesu, neque Circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, non nuda, at quę per charitatem operatur. Quo quid apertius ad illos conuellendos, qui vnam fidem extollunt, omnibus operibus reiectis? Non iā ergo inquit Apostolus, obediendum est legi o Iudęi: non Romanorum idololatriæ, o gentes, obediendum est fidei Iesu Chri. Iam implendū illud est, Ecce dominus vnus, & nomē eius vnum. Vnde subdit. *In omnibus gentibus.* Quod & fortasse addidit Paulus, vt Iudæos pungeret, si hac voce gētium, non etiam Israhelitę populi intelligantur. Sed hi tantū, quos cōmuni vocabulo gentiles appellare consueuimus; Insinuans, longe maiorem vberioreq; fructum allaturas gētes quàm Iudęos. Ob idq; illos abijciendos, illas vero in Christi ecclesiam recipiendos. De Iudæis enim scriptum est. Tota die expādi manus meas, ad populum non credētem, sed contradicentem mihi: De Gentibus autem. Inuentus sum à non quęrentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Quod vero dicit, *Pro nomine eius.* Ad illud refertur, Accepimus gratiam & apostolatum. Et sensus est, Vice Chri Iesu munere fungimur apostolico. Ascendens nanque super cœlos Christus Iesus, apostolis vices suas commisit, dicens. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. De Paulo quoque dixit Ananiæ: Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram regibus, & gētibus, & filijs Israel. Ob id quę Apostoli docuerūt, quasi ab ipso Christo Iesu, cuius legatione fungebantur, non quasi ab eis dicta & asserta sint, nō debeat ab auditoribus in dubium arguta curiositate, vel irreligiosa temeritate reuocari, sed pia mente credi atque suscipi. Neque enim mysteria Christianæ fidei cōpræhendi possunt ratione, sed fide simplici tenenda sunt; defendi possunt, quoniam demōstrationis vim habere nequaquam valent. Argumentationes vniuersæ, quę contra ea à mundi sapientibus adducūtur, vel topicæ sunt, vel sophisticæ omnes, quoniam falsum demonstrari non potest: verum siquidem esse oportet, quod scit. Attamen rōnis humanę capacitatem excedunt, quæ diuina reuelatione docentur; propterea quia rationem superant, demonstrari non possunt: adeò vt à nonnullis credantur esse naturali cognitioni contraria, quod esse penitus impossibile, ipsa ratio naturalis ostendit, quoniam uerum uero contrariari nequit. Quod optimè meditatus Paulus dicebat. Prope est verbum in corde tuo, hoc est verbum fidei quod prædicamus. Illa ergo particula, interposita est per parenthesim. (*Vt obediatur fidei in omnibus gentibus.*) vt litera sic legatur. Per quē accepimus gratiā, & apostolatū pro nomine eius, vt obediatur fidei in omnibus gentibus.

Gal. 6. · Zach. 14. · Esa. 65. · Ibidem. · Ioan. 20. · Act. 9. · Rom. 10.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.

Quod verbum magna ratione adiectum est, ne tantum apostolum Romani arguerēt temeritatis, quod suæ ipsorum vrbi, vbi iam Petrus apostolorum Princeps prædicaret, literas ipse daret pro eis cōfirmandis, quos sanctissimus ille, & constantissimus senex, Chri nomine & dignitate hęres, instituerat. Videbatur siquidē primo aspectu, falcem in alienam messem mittere, & ī alterius labores introire. Nō ita est Romani, nō ita est. Apostolus sum ego omnium gentium, inquit Paulus, qui operatus est Petro in apostolatu circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Ille dignitate maior est, omnis apostolici collegij vertex; at euangelizandi munere, par est mihi: Et Roma vra vrbs est gentium: ne quęso itaque miremini, quod ad vos ipse scribam, & quod alij tanto labore seminarunt, ipse mettere velle videar. Qui sub Moseos pedagogia, instituti non fuere, apud eos omnes, Euangelicę prædicationis munus à Chro, non cum in terris moriturus viueret, sed postquam ad cęlos triumphaturus, perhēnii etq; regnaturus ascendisset, est mihi demandatū. In his, vel inter vos estis & uos.

Rom. 10.

Non dicit, horum principes estis vos, ne Romanorum foueat insolentiam, sed inter hos estis & vos, nè cæteri inflato animo dominari desiderent, tanquam qui cæteris sint pares natura, non superiores.

Estis autem vocati Iesu Christi. O gratiã singularem. Non aspernatus est vestram tyrannidem: non idolorum cultum: non veri dei ignorationem, non sceua bella, nec mores impudicos: non prophanos ritus. Vos quoque, vos inquam, qui omnium gentium seruieba tis erroribus, ad disciplinã veritatis im mẽsa sua liberalitate vocauit. Quò eras Roma per diabolum tenacius illigata, eò per Chr̃m es mirabilius absoluta. Te, quę barbaras domuisti nationes, indomita, iugo suauissimo dei filius edomuit. Altissimis Philosophorũ, & Oratorum sectis intumueras, ad humilẽ Chr̃i Iesu doctrinam es euocata. Gratiam, gratiam vocantis agnosce Roma, qua de profundissimis errorum tenebris, ad euangelicam lucem conuersa fuisti. Nullo tuo opere id meruisti Roma, sũmo supplicio digna eras, sed misericordiam consequuta es. Non vltrò adijsti Chr̃m, ipse te acciuit; nihil est tua virtute actum: gratis te euocauit Deus, donum est, non merces, gratia non præmium hæc diuina vocatio. Vocauit autem, non modo per Iudęos illos, qui ad vrbem v̄ram prædicaturi accesserant, atque per Petrum Apostolorum principem, sed & vocauit ipse: interius v̄ris spiritalibus auribus nescio quid insusurrans. Neque enim pręconum voces quicquam efficiunt, quã tumuis viuę, & efficaces, nisi cordibus in sonet diuinum susurrium, de quo dicitur. Quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurrij eius. Nr̃m est circunuagari, & euangelium prædicare, at Dei audientibus persuadere. Hac ergo duplici vocatione vocati estis. ò Romani, interiore, scilicet & exteriore. Notandus est autem loquutionis modus. Iob 4.

Estis vocati Iesu Christi Sicut enim inclitæ Venetiarum vrbis, patres illi primores, Rogati, sine vllo apposito dicũtur, quo etiam modo qui ad auxillum Rei bellicę tanquam amici accersebantur, à Romanis, euocati dicebantur; ita qui ad Rempublicam Christianam vocantur, vt illius sint membra, sine adiecto alio, *Vocati Christi Iesu*, ab Apostolo appellantur.

Vide autem quàm assiduè inculcat vocationis nomen; Paulus seruus Iesu Chr̃i, vocatus apostolus. Estis & vos vocati: Et infra. Vocatis sanctis, volẽs sci licet nos admonere diuinæ beneficẽtiæ. Neque enim ad Chr̃m accedere posset quis, nisi vocatus, non modo exterius, sed interius à Chr̃o. Solem sine sole non videmus, ad Chr̃m sine Chr̃o non accedimus. Non vos (inquit) me elegistis, sed ego elegi vos. Vnde hi sunt gradus, quibus ad supernam illam Hierusalem ascendimus. Trinus est, diuina vocatio, quæ est signum æternum illius electionis, de quo dicitur, Elegit nos in ipso ante mundi cõstitutionem. Secundus est, n̄ræ mentis spontaneus assensus, atque fides. Qua vocanti liberè credimus. Tertius, Charitas, quę est fidei forma. Quartus est, bona voluntas, atq; propositum bene opandi si tẽpus adsit. Quintus, est bene opari: Sextus est perseuerantia. Qui hos sex gradus scandere potest, & septimum facilè conscendet æternæ felicitatis. Initiũ ergo salutis est, gratuita dei vocatio: Nimirum itaq;, si ab illa magè penes Paulum hunc diuinæ gratiæ præconem uocalissimum, christicolę nomẽ accipiũt. Hactenus personam salutantem, illius munera, munerũq; dignitatem, habetis. Audite nunc quibus salutem dicit. & quam salutem præcatur illis. Ioan. 15. Eph. 1.

Omnibus qui sunt Romæ, Dilectis Dei vocatis sanctis. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. O quàm alienus est ab omni assentatione Paulus apostolus. Non patritijs primum, & viris consularibus salutem dicit, postea plebeculæ & pauperibus, promiscuè reiecta omnium graduum differẽtia, *Omnibus* (inquit.) *Qui sunt Romæ*, dilectis à Deo. *Vocatisque sanctis*, omnibus inquam Christi Iesu fidelibus. (neque enim ad infideles qui Romæ erant, hęc ipsa Epistola dirigitur. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare?) gratiam opto, pariter atque pacem. Apud Deũ nanque, 1. Cor. 5.

Gal. 3. nanque non est personarum, horum scilicet graduum temporaliū respectus vel exceptio. Non est apud Deum seruus & liber, mas vel fœmina, idiota vel nobilis, Iudæus vel gentilis, barbarus vel scitha, diues vel pauper, ille gratior, qui melior, non qui potentior. Terrenas hasce conditiones non aspicit omnipotens, omnes ipse paris fecit
Sap. 6. honoris, nihil serui ex seruitute, damni expectent, nihil lucri nobiles ex ingenuitate, paruum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. Extremæ ergo impietatis fuerit, ob res terrenas, in cælestibus discernere homines, quos Deus voluit esse pares. Vnā itaque merito Apostolus, omnium prædicatorum magister, equā & parem omnibus salutationem trāsmittit. Attende autem Apostolica verba. *Omnibus dilectis Dei.* Qui Christia-
1. Ioan. 4. no nomine censentur, omnes, vocat dilectos Dei: Cur? vt ad diligendū Deū prouocentur. Diligatis dominum, qm̄ ipse prior dilexit nos. Cur? Non enim est certum, an omnes Deum diligant, qui Christiani sunt, sed certū est quod omnes diliguntur à Deo. Non autem exiguum dilectionis signum est, quod fecerit nos nasci ex Christianis, nō ex Turcis, aut Iudæis. Cur? Vt intelligāt omnes, hunc esse omnium bonorum fontem, diuinam scilicet dilectionem, non qua Deum diligimus, sed qua à Deo diligimur. Non est magna felicitas amare principem, sed amari à principe; vt ergo felicissimos significet esse Chr̄m colentes, appellat eos dilectos dei. Quid enim mali euenire potest his qui à Deo diliguntur, cum ille etiā mala omnia vertat in bonū? At principes diliguntur quandoque, non diligunt,
Ibidem. Deus diligit omnes qui eum diligunt. Neque enim diligimus, nisi primum
Sap. 2. dilecti. In hoc inquit est charitas Dei, non quod nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Ne autem generale quidpiā intelligeres hoc ipsa dilectionis voce, qua describitur, Diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eo rum quæ fecit. Neque enim odit Deus Mauros, Teucros, aut Iudęos, quod ipse in eis non fecit, odio habet, nempè impietatem: at ipsos quos fecit, qua ratione fieri potest, vt non diligat modo, sed amet? Propterea addit. *Dilectis Dei vocatis sanctis.* Hæc ipsa est dilectionis ratio, qua Chr̄m Iesum piè colentes prosequitur Deus; nempè ita diligit singulos, vt omnes velit esse sanctos: nemini quoque deest, quò minus vnusquisque iustus efficiatur, & sanctus, modo ipsi diuinæ opi deesse nō voluerint. Eorum culpa est, si sancti nō euadunt, quoniam diuinæ gratiæ pertinacissimo resistunt liberæ voluntatis arbitrio. Ipse enim quos ad Chr̄i Iesu Euangelion euocat, vocat vt sint sancti, non quia sancti essent vocantur à Deo, sed nec, quia sancti futuri essent: at ideo vocantur, vt sancti euadant. Dilectio itaque vocationem præcedit, & uocatio sanctitatem. Non vocantur nisi dilecti, non sunt sancti nisi vocati, quoniam vocatio initium est sanctificationis, & dilectio causa vocationis. Nemo verò dicat, hæc verba *Dilectis Dei vocatis sanctis*, contrahere ly omnibus, vt sensus sit, non omnibus Chr̄ianis, sed tantum prædestinatis directam esse epistolam: Nam quis scit se esse prædestinatum? Nemo, nemo igitur eam legisset. Dicendum ergo est, quod omnibus Chr̄ianis directa fuit, & omnes ille pro prædestinatis habuerit, & omnes item prædestinatos esse piè diuina gratia credebat, vt verè credere quisque oporteret.

Attendite quęso pręterea hoc in loco piam tanti Apostoli mentem, sciebat ex Chr̄ianis qui Romę erant, plerosq; in agro dominico, inter sanctas segetes seminasse Zizania, & ansam dedisse tātæ seditioni, quæ in animarum multarum pernitiem, heù nimium increuerat: omnes tamen Chr̄ianos indiscriminatim, pius Apostolus existimat esse à Deo dilectos, vocatos, vt sint sancti, hoc nimirum est, prædestinatos. Discite, discite à Paulo piè de omnibus iudicare, neminem putare à Deo derelictū, præter paucos illos quos scriptura sacra commemorat, Pharaonem, Esau, Eccl. 7.
de quibus illud nimium verè dicitur. Considera & vide opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Adeste, adeste omnes qui doceris, asciuisse

Mat. 20.
Psal. 57.
Eph. 4.
Psal. 94.
Pro. 1.
Esa. 65.
Apo. 3.

asciuisse sibi paucos quosdam Deum, qui prædestinati dicuntur: illosq; saluatos iri, cæteros omnes reprobatos esse, & æterno interitui emancipatos, etiam citra eorum culpam, vna duntaxat Dei voluntate & placito. En noster Paulus, omnes qui Chro credunt, arbitratur vocatos esse vt sint sancti. Hæc autem vocatio, prædestinationis diuinæ effectus est: neminem itaque credit diuina ope destitutum. Quos enim reprobauit, non vocat vt sint sancti: ad gratias gratis datas vocat quidē & promouet, sed ad sanctitatem absit vt quempiam vocet quem odio habuerit. Putate, putate ergo Deum velle omnium & singulorum qui sacro Chri Iesu lauacro sunt regenerati, salutem & gloriam: Et propterea vocare omnes vt sint sancti: sed eorum vitio euenire, vt quemadmodum sunt vocati; non sint etiam & electi: Multi (inquit Chrs) sunt vocati, pauci autem electi: Quod vocati sint multi, diuinæ est gratiæ, quod non omnes vocati sint electi, humanæ libertatis; quoniam diuinam vocem plerique obaudiunt, volūtaria surditate, de quibus dicitur. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdę obturantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Ob id non citra mysterium hortatur Apostolus, Ambuletis dignè in vocatione qua vocauit vos Deus; Et Psaltes. Si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Neque gratis conqueritur omnipotēs, Vocaui & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret me. Et Dei verbum caro factum. Tota die expandi manus meas, ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. O vtinam, non plerique Deum obaudirent. Ego sto inqt dominus ad ostiū, nempe cordis interius, nobis nescio quid insusurrans, & pulso, non semel, neque bis tantum. Aperi mihi, siquis aperuerit, & audierit vocem meam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. O ampla præmia. O opiparam cęnam, quæ proculdubio citra rationē promitteretur, nisi nos à Deo vocante, nostro libero arbitrio, (heu nimium libero) resilire possemus. Quid enim præmij promęremur, si necessitāte Deo paremus, non voluntate? Audi, Audi quid dicat Iobus ille de quibusdam. Dixerunt Deo, recede à nobis, viā scientiarum tuarum nolumus. Hi ergo vocantur quidem, & vocantur vt sint sancti: Sed id ad quod vocati sunt, suo ipsorum vitio non assequuntur. Vnde illud, Volui congregare filios tuos sub alas & noluisti. Magna itaque ratione Apostolus, vocatos omnes christicolas inquit fuisse, vt sint sancti. Hic enim est sensus verbi illius. *Vocatis sanctis*. Possunt tamen & separatim legi. *Vocatis, sanctis*. Mos nanque est scripturæ sacrę, & pręcipuus apostoli huius, fideles omnes, sanctos appellare, etiam viuentes. Cum homine sancto assiduus esto. Ora pro nobis, quia mulier sancta es. Paulus apostolus Ecclesię quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis, qui sunt in vniuersa Achaia. Paulus & Timotheus omnibus sanctis qui sunt ī Chro Iesu, cū Episcopis & Diaconibus. Paulus apostolus his, qui sunt Colossis sanctis & fidelibus. Mihi omnium sanctorum minimo. Sanctum latinis quādoque sonat execrabile, neq; procul à scriptura sacra. Nā Genesis trigesimo octauo, meretrix appellatur sancta, vt scilicet sit locutio per antiphrasim. Ita quoque sacrum accipitur pro immundo & contaminato, vt Auri sacra fames. Sed communiter sanctum, purum dicitur & immaculatū ἁγιον, vel ἁγιους. Itē ēt inuiolabilia, veneranda, & firma, dicūtur sancta. Vnde populus Israel dicitur sanctus, sacerdotes, templa, vasa, quia dedicata Deo, & quasi participantia diuinos honores, quæ violare, aut tangere nefas erat. Vnde mirandum est, & valde mirandum, cur qui sacrā scripturam, & præcipuè Paulinam theologiam profitentur, & Paulum omnium errorum asylum constituūt, tam vehementer detractent sanctissimum summi sacerdotis nři Romani Pontificis nomen. Si nanque Paulus fideles omnes, sanctos appellat. Cur non Episcopi qui præsunt sanctiores? Summus Pontifex, qui & Episcopis eminet, sanctissimus dici debet? Hinc Leoni Pa-

Iob. 21.
Matt. 23.
Eccl. 37.
Iudith. 8.
1. Cor 1.
Ad Philemonem.
Coloss. 1.
Eph. 3.
Gen 38.

pæ Primo, in Concilio acclamatū est, Viuat Leo Sanctissimus & Oecumenicus. Diuus ille Hieronimus, ab omni adulatione prorsus alienissimus, cum ad Damasum Pōtificem scriberet. Beatissimo (inquit) Papæ Damaso. &c. Hac autem sanctitatis appellatione, vtuntur sacræ literę, quod præter Christianos, Euangelion gentes omnes appellet immundas: Et in testamento veteri, præter Iudęos, quibus vnis data lex fuerat, idola colerent, vniuersi populi, dicerenturque ob id in opptobrium, canes, & incircuncisi.

Sed si Romanos omnes, Apostolus arbitratur esse abs Deo dilectos, & vocatos, atque sanctos, quomodo illis gratiā optat? Iam in diuina gratia constituti sunt, qui à Deo diliguntur. Præcatur eis gratiam subsequentē, atque cooperantem. Oportet enim semper orare,
Luc. 18. Ne proiicias nos in tempore senectutis.
Ps. 70. Cum defecerit virtus mea, ne dere
Ps. 58. linquas nos domine. Misericordia dñi
Matt. 6. præueniet me, & subsequatur me omnibus diebus vitæ meæ. Et ne nos inducas in tentationem. Idcirco Ecclesia orat. Tua nos domine gratia præueniat, & sequatur. Actiones nostras quę sumus domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra oratio & operatio, à te semper incipiat, & per te cępta finiatur. Sicut enī non nisi Deo spirante bene volumus, ita non nisi ipso adiuuante perficim*. Deus enim (inquit) operatur in nobis
Philip. 2. & velle & perficere, non tamen sine
1. Cor. 15 nobis. Gratia Dei mecum, dicit Apostolus: & iterum. Vestram salutem operamini. Ob id præcabatur Psaltes. Fiat
Philip. 2. manus tua super virum dexteræ tuę, &
Ps. 79. super filium hominis quem confirmasti tibi, & non discedimus à te: ne ’des frustra in commotionem pedem meū. Non tradas me à desiderio meo pecca
Psal. 139. tori. Multis enim data est gratia, quibus non data est perseuerantia. Hoc ergo optat Romanis Paulus, vt quemadmodum Deus fecerat vt increduli crederent, ageret vt credentes, perseuerarent, qui præuenerat vt conuerterentur ad Christum. Subsequeretur, ne auerterentur à Christo. Nanq; & post acceptam gratiam gratificantem, nos Deo patri per Iesum Christum, indigemus adhuc diuino auxilio, quò continenter regamur & protegamur, ne à semel accepta gratia, malè viuentes excidamus. Cuius ratio est duplex, & generalis, & particularis. Generalis, quidem, quoniam nulla creatura, in quem uis actum, nisi à Deo moueantur omnes, ob id quod prima omnium causa est prodire, valet: neque enim secundæ causæ mouent, nisi à prima moueantur. Particularis vero, quoniam natura hominis, licet gratia gratifica sanetur quo ad mentem, nihil minus in huius vitæ statu, est semper in homine corrūptio & infectio quædam: quo ad carnem, fomes illi & lex membrorum per quam seruit legi peccati, & quod non vult malum agit, vt dicit Apostolus. Remanet etiam in intellectu quę- Rom. 7.
dam obscuritas ignorationis, secundū quam dicitur, Quid oremus, sicut opor tet, nescimus. Plerumque enim expe- Rom. 8.
dientia nobis, nos ipsi declinamus, petimusq; noxia. Cum enim nec nos ipsos pfectè cognoscere valeamus, ni mirum, si quid nobis conducat, ignoramus. Vnde illud est, Cogitationes mor talium timidę, & incertæ prouidentiæ Sap. 9.
nostræ. Propter hæc itaque opus est, vt in cunctis ad Deum recurramus, qui nos sua manu sustentet & dirigat, ac protegat, quoniā omnia ipse nouit, & potest: aliter enim, liberum nostrum arbitrium, inter tot impedimenta occurrentia, infirmitatem carnis, obscuritatem intellectus, abduceret à gratia, tollēdo scilicet vsum gratiæ, & trahēdo ad infirma carnis. Facilis nanq, descēsus auerni, sed reuocare gradum, superasque euadere ad auras, hoc opus, hic labor est. Quia ergo sicut non ascendimus, nisi Deo nos sursum agente, ita nō discedimus, nisi permittente Deo. Orādum est, ne permittat. Ita enim fit, vt nemo audeat sibi quicquam arroga re. Ob id Paulus dicit. Qui se existi- 1. Cor. 10.
mat stare, videat ne cadat. Noli extol- Rom. 11.
li, sed time. Ex Deo enim est quod sta Rom. 14.
mus, ex nobis quod cadimus. Ita nāq; Ibidem.
dicit Paulus, Voluntati enim Dei stat q stat; & iterum. Potens est Deus statuere illum;

illum; Et Deus optimus maximus per
Hier.32. prophetam. Timorem meum dabo in corde eorum, ne recedant à me.

Non modo autem gratiam præcatur Romanis, sed & pacem. *Gratia* (inquit) *& pax.* Maximè enim pace indigebant Romani, quorum seditiones & odia, iam iam formidabile bellum excitarāt. Fortassis autem, pacem illam Romanis exoptat, cuius intuitu bellamur omnes hoc in agone constituti. Pacem scilicet illam perhennē supernę patriæ, de qua
Esa.32. dicit. Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in requie opulenta.

Gratia & Pax. Gratia secundum communem loquendi modum, tria significare solet & tripliciter sumi. Primo enī, significat fauorē, vel dilectionem tantū alicuius, vt cum dicimus, hic habet gratiam Cæsaris, idest Cæsar diligit eum. Secundo, sumitur pro dono aliquo gratis donato, vt cum dicimus, facio tibi hanc gratiam. Tertio, pro recompensatione beneficij accepti, secūdum quod dicimus agere gratias. Secundum pendet ex primo, tertium ex secundo. Nam ex amore donamus, ex donis autem gratiarum actio nascitur. *Gratia & Pax.* Primum autem gratiam, deinde pacē, quoniā qui in Dei gratiam receptus nō fuerit, pace vera nequaquam frui po-
Esa.48. test. Non enim est pax impijs, inquit
Hier.6. Dn̄s. Dicebant pax pax, ait Vates ille egregius Hieremias, & non est pax. Cum dixerint gaudium, & pax, & securitas, inquit Paulus. repentinus eis su-
1.Thes.5. perueniet interitus. Quo pacto bone Deus, in pace degere possunt impij, q̄ cum conscientia semper bella gerunt; & cum hostes non habeant, secum certant?

A Deo patre nostro, & domino Iesu Christo. O miram verborum energiam. Si Deus est, scit. si Pater est, vult. Si Dominus est, potest. Si Noster est, omnino efficiet, vt gratiæ compotes, pace spiritali, & hic & in futurum perfruamur, modo nos illi non videat pertinaciter aduersantes. Si Iesus est, idest Saluator, gratiam quomodo non elargietur vt saluari valeamus? Si Chrs est, ideft si unctus est, quomodo non effundet in nos omnes oleum misericordiæ & pacis, cuius symbolum est olea? Quem ergo supra, filium Dei appellauit secūdū spūm sanctitatis, Iesum Christū, nunc eundem dicit, deum patrem, & dominum. vt intelligas, quoniam non est nisi vnus Deus. Licet nanque Deus generet Deum, non sunt tamen duo Dij, duo Diui, duæ personæ diuinæ vtique vnus tamen, & non plures Dij. Non incassum autem tot nominibus appellat *Christum Iesum, Deum, Patrem, Dominum, & Nostrum.* Vt discas eum reuereri tanquam Deum, metuere tanq̄ dominum, diligere tanquam patrem, zelare tanquam nr̄m. O quantum inualuit diuinæ gratia charitatis, nos homūtiones, Deum verum & viuum, sumus in dominum & patrem nacti: non id vmquam merueramus antequā fieret, diuina charitate factum est. Dilectio enim gratiam; gratia pacem diuinam nobis est elargita. Vnde cum primum cœli aperti sunt, & diluuium illud sacrum factum est, quo ad nos gratiarū imbres ruere cęperunt, cecinerūt angelorum chori, In terra pax. Luc.2.

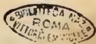
Primum quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis; quoniā fides vestra annunciatur in vniuerso mūdo. O fœlix exordiū, verè beatissimo huic Apostolo conueniens & decorū, quo docemur omnium bonorum decimas, hoc est summam omnem, quam in nobis, vel in alijs virtutum & gratiarum esse cognoscimus, Deo optimo maximo persoluere & referre. Quid melius, aut corde gerimus; aut promimus ore quàm Deo gratias? Hinc Ecclesia omnia officia complet in hanc vocem, Deo gratias. Nihil est, quod illi displiceat magis, īgratis animis. Nihil item est, quod illum oblectet æque, ac hominum gratitudo. Hinc Apostolus hortatur. In omnibus gratias agite. Propter quod pius ille & sanctissimus pater Augustinus. 1.Thes.5.
Gratias (inquit) tibi in omnibus agere debeo domine, in prosperis, quia consolasti: in aduersis, quia castigasti: anteq̄ essem, quia me fecisti: cum essem, quia salutem dedisti: cum peccassem, quia indulsisti: cum in periculo essem, quia adiuuisti, cum perseuerassem, quia coronasti. A gratiarum actione ergo, bo-

nus magister, qui primū facit quod docuit, Epistolæ seriem & tractatum est exorsus, vtpote qui primitias Deo offerendas esse frugum omnium, apprimè nouisset legem edoctus. Captat itaque hac gratiarum actione, beneuolentiam Romanorū. Sed quid est hoc, pro quo gratias agit? Magnum profectū & admirabile donum, ingens & memorabilis gratia, communi omnium Christianorum exultatione veneranda. Quæ nam? Roma, vniuersi ordinis Imperatrix & domina, cuius nomen vbiq; terrarum latissimè, & magna cum gloria celebrabatur, quæ multis aucta victorijs imperij sui iura, terra, marique distenderat, olim furebat in Christianos omnes, nunc christianam fidem profitetur, & colit, prędicante Petro, qui magna ratione apostolici ordinis senatorum primus, ad arcem fuerat destinatus imperii, inuictæ crucis tropheum, supplicium miserorū olim, modo nobile lignum imperij amplectitur, adorat, Chrianiq; nominis suscipit dignitatē. Quo fit, vt crucifixi virtute, in dei gratiam recipiatur, quam olim infamis sculptilium Deorum cultus, reddiderat inimicam. Vniuersas demum omnis orbis regiones, tantæ mutationis, quam fecit dextera excelsi, publica fama peruolat, quæ etiam vires acquirit eundo, placet compluribus Romanorum exempla sectari, quorum antea, vt parerent imperio, in Chri asseclas tanto furore grassabantur. O magna ergo exultationis materies, & quod Chri iugo Roma colla subdiderit, & quod ad extremas & barbaras nationes, cum tāta Chri gloria iam hæc fama peruenerit. Hęc itaque duo sunt, pro quibus se se continenter, Romanorum vice, Deo gratias agere dicit Apostolus, quibus Romanos omnes sibi maxime conciliat, redditque in tethoris modum beneuolos cælesti illa, & melliflua lingua: significans velle se se Deo optimo maximo præcipua hac ratione perpetuo teneri: quod tantam vrbem, in orbis vertice sitam, ad extremū miseratus, summa illa bonitate, de tenebris ad hanc lucem deduxerit, & ex maxima peccatorum colluuie, ad tantæ dignitatis fastigium insperato prouexerit.

Fides vestra annunciatur. Olim prenūciata, nunc autem annunciatur. Cum Chrs venturus esset, prænunciabatur, cum venit, annunciatur. Prædixerunt Prophetæ fidem gentium. Apostoli gratulantur impletum: de futuro est ꝑmissio, de præterito gratiarum actio. Est autem hiperbola in apostolicis verbis. *Fides* (inquit) *vestra annunciatur in vniuerso mundo*. Cuiusmodi & in loco illo Euangelij. Et videbit omnis caro, quod os domini locutum est. Et alibi, Exibat ad Ioannem omnis Hierosolyma, & omnis Iudęa. Et iterū, Totus mūdus vadit post ipsum. Per hiperbolem dicitur, Romam toti orbi imperasse. Est ergo & hiperbola, cum dicitur, eorum fidem fama omnes peruasisse terras & regiones. Magno autem mysterio diuiniloquus hic apostolus, Romanos demulcet laudibus hisce, ut quę grauia mox illis obiecerit, leuius ferāt. Ferro enim rigidæ increpationis vulnus & plaga tumens, resecanda erant, vt cōualescerent. Debuit ergo sapientissimus hic medicus, eos antea leuissima manu palpare, & oleo inungere lenitatis. Attende autem, quod non Romanorū virtutibus, iustitiæ, prudentiæ, religioni, magnanimitati gratulatur, sed vnicæ fidei, quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est. Multæ procul dubio fuerunt Romanorum virtutes, quibus orbis imperium promeruere præceteris, quamuis supra hominum vires sit certo examine, merita iudicare. Rregnorū Deorū reuerentia in primis. Qui enim ad templa confugissent, ipsis vrbes debellantibus seruabātur illęsi. O sæcula nostra. O mores ꝑditissimos. O neglectam religionem. Clementia & benignitas animorum: accepta enim iniuria ignoscere malebant, quàm persequi. Vnde illud in Prouerbio erat. Parcere subiectis, & debellare supbos. Iusiurādi inuiolabilis religio. Notissimū enim est exemplū Marci Reguli, qui ne fedifragus haberetur, ad hostes reuersus est, & occisus ab eis. Equitas incorrupta iudiciorū. Non enim ab re Paulus Apostolus Romam appellauit, dicens, Ad Cæsarem sto

Esa. 40. Marc. 6. Ioan. 12. Rom. 14.

Act. 25. sto. Ibi oportet me iudicari: non enim est consuetudo Romanis, damnare aliquem hominem inauditũ. Amor Reipublicæ, quo etiam permoti primores illi, qui de tot gentibus triumpharunt, tanquam ciues priuati se se gerentes, nullus eorum purpura induebatur, nec
2. Mach. 2. diademate insignis erat. Ob id enim Iudas Machabæus, si sacris literis credit põt, Romanis voluit sacro fœdere colligari. Veruntamen ad cælestem illam gloriam consequendam, inania erant hæc omnia, quoniam super arenam, & non super petram Chrianæ soliditatis initebatur omnis eorum structura. Fidem itaque Apostolus duntaxat extollit hoc in loco, quod illa sit basis omnis uere uirtutis. Cum enim uirtutibus boni fiamus, boni vero Deo nõ placere non possint, qui est verè bonus, quo pacto fieri põt, vt sine fide simus veris, perfectisq; præditi virtutibus? Si scriptum est, Sine fide impossibi
Heb. 2. le est placere Deo? Non fuerunt peccata mortalia fateor præclara illa Romanorum quæ celebrantur facinora, neq; peccata mortalia sunt omnium infidelium omnia opera: hoc enim est in quo potissimè, à nouis istis Theologis diffidemus. at omnino à vera virtute aliquo modo deficiunt cuncta, quorum fundamentum non est Chri fides. Quæ tamen ex infidelitate, tanquam ex radice proficiscuntur, non defectus modo,
Tit. 1. sed peccata letalia sunt. Coinquinatis enim & infidelibus, nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia: vt intelligas differre hęc. Non esse ex fide, & esse contra fidem. In his quæ non sunt ex fide, deficimus: in his quæ contra fidem, verè peccamus, in illis non meremur nisi tẽporalia quæquæ, in his verè demeremur. Magna ergo ratione gratulandũ Romanis erat, postquam in Christum Dei filium credidissent, quoniam qui vmbras virtutum hactenus habuerũt, veris virtutibus de cætero, si vellent, facilè illustrari possent. Nimirum autẽ,
Eph. 2. si gratias agit Deo Apostolus, quoniam Dei donum est fides, & non ex nobis, ne quis glorietur: nisi enim Chrs ad nos cõmigrasset, nisi ad nos habuisset sermonem, uocassetque, nunquam ipsi paruisset quispiam. Qui enim sunt credituri, nisi qui audiunt? Qui etiam audiunt exterius, nisi interius moueantur, aduocenturq; à Deo vt fidei mysteria diuino munere intelligant & credant, nequaquam credent. De quibus dicitur. Quis suscitauit ab oriente iu- Esa. 46.
stum, & vocauit eum ut sequeretur se? De his nanque quæ mysteria fidei tangunt, verum est quod Apostolus dixit. Non sumus sufficientes cogitare aliqd ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nra ex Deo est. Non incassum 2. Cor. 3.
autem addidit, à nobis quasi, ex nobis, ne libertatem arbitrij tollere videretur. Perinde enim est, ac si diceret, nrum est credere. Quis enim ad fidẽ quempiam nolẽtem cogit, vel inuitũ? Est enim libera hominum voluntas, vt credere possint & non credere. Aliqd ergo agimus cum credimus: libere enĩ mysterijs fidei assentimur, sed & hoc ipsum quod facimus, nõ est ex nobis, sed à Deo, qui hoc ipsum posse, uocãdo, trahendoque confert hominibus, de quibus dicitur. Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Libertatem er Ioan. 6.
go arbitrij defendit cum dicit, à nobis, diuinam quoque gratiam commẽdat, cum addit, non quasi ex nobis: Quod & perbellè insinuauit Chrs Iesus. Cũ enim dixisset, Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum, confestim subdidit. Omnis qui audiuit à pre meo, & didicit, venit ad me. Notate verba. Non dicit. Omnis qui audiuit a pre meo, uenit. O scripturarum mutilatores, sed omnis qui audiuit, & didicit, venit ad me. Non sat est ergo trahi, quod ex Deo tantum est, oportet & addiscere, quod Dei, & nrum est. Quò fit, vt omnes quidem, qui ad Chrm veniunt, sint tracti, & vocati: at non omnis qui trahitur, venit. Si enim non ita est, cur Chrs non dicit. Omnis qui audiuit, didicit, & venit ad me, sed omnis qui audiuit & didicit? quasi non sat sit audire, nisi & nos discere vltrò velimus. Plurimi ergo trahuntur mihi credite, & vocantur à Chro, qui non accedunt ad Chrm, quia non addiscunt, nõ persuadentur, non consentiunt vocanti, à

trahente resiliunt. Neque enim trahés vim infert, sed timorem. In funiculis (inquit) Adam traham vos, in funiculis charitatis. Gratias itaque (vt aliquando finiam) agit Deo Apostolus, ob id quod Roma ad Christi fidem conuersa sit. Quoniã hæc ipsa conuersio, initiũ habuit à diuino munere, quo Pelagiani maximè repelluntur, qui augmentũ quidem fidei putabant à Deo esse, at ex nobis ipsis initium. Pluris enim est momenti, initium eius quod non erat, quàm incrementum eius quod iam erat. Vnde ergo nobis ipsis, qđ plus est tribuemus? & quod min⁹ Deo? Certe chr̃iana fides sustollit hominem supra propriam naturam, nempè ad cõmunionem diuinæ naturæ, iuxta Petri Apostoli verbũ, Magna & prætiosa promissa donauit vobis Deus, vt per hoc efficiamini consortes diuinæ naturæ. Nihil autem proprijs viribus supra ꝓpriam naturam extollitur, sed virtute superioris. Neque enim aqua ascendit in aera, nisi virtute aeris: neque aer in ethera, sine vi etherea. Quomodo ergo fieri potest, vt homo propria vi se se rapiat in fidem Chr̃i, sine Christo? Trahat ergo Chr̃s necesse est, immittendo cogitatus, & infundendo gratiam, qua ad eum accedere valeamus. Quoniam tamẽ motus in re mota recipitur, vnũquodque autem recipitur secundum naturam & modum recipientis, ideo cum recipiẽtium nostrum, vnusquisq; ab initio libera sit præditus facultate, nemo est qui non liberè & contingenter moueatur, trahente Deo, etiam si efficacissimè trahat. Quem enim efficaci⁹ traxit Paulo Deus omnipotens? Certe neminem, & tamen ipse non audiuit, Impossibile est tibi cõtra stimulum calcitrare, sed duntaxat, Durum est tibi cõtra stimulum calcitrare. Resilire ergo possumus vniuersi, vt potè qui agimur quidem, sed & agimus. Vnde Paulus dixit. Quid me vis facere? & non dixit, quid in me vis facere? Quid scilicet vis vt faciam ego? Non agimus tamé, nisi primum à diuina gratia acti: Ergo inquis, non vnicè Deo gratias agere oportuit Apostolum pro fide Romanorum, sed partim Deo, partim Romanis. Immo vnicè Deo, quoniam quod nos agimus, tenemur agere, at Deus gratis nos agit, & mouet. Magna sunt nobis parata præmia si agimus, népè ęterna felicitas. At Deus quid inde mercedis vel lucri expectare potest, si etiã suæ vocationi pareamus? Scriptum est enim, Deus non indiget aliquo, cũ ipse det omnibus vitam, inspirationẽ, & omnia. Quid prodest Deo si iustus fueris. aut quid ei conferes si immaculata fuerit vita tua? Si peccaueris, quid ei nocebis? Et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facis contra eum?

Osee.11. *Act.9.* *Iob 21.*

Considera autem, quod Apostolus cõmunem omnium Deum, Deum suum appellat. *Gratias* (inquit) *ago Deo meo*. Et quid mirum, quando Deus ipse se se Abraham, Isaac, & Iacob Deum appellare voluit? Ego inquit sum De⁹ Abraham, Isaac, & Iacob. Est enĩ Deus omnium creaturarum iure dominij. Omnia tibi seruiunt, inquit Propheta. Est Deus hominum, peculiari quadam prouidentia. Nunquid Deo est cura de bobus? Est Deus iustorum vehementiore charitatis affectu. Vos amici mei estis, si feceritis ea quæ præcepta sunt vobis. Gratias autem agit Deo suo per Iesum Christum. Neque enim sibi ipsi fidit, adeò vt credat Deo placita esse vel futura esse quæ illi obtulerit. Nihil (inquit) mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Fidit autem Iesu Chr̃o, qui vnus est Dei & hominum mediator constitutus: cuius interuentu, hostię omnes, & sacrificia laudis, nõ possunt Deo glorioso non placere. Ipse enim est Angelus ille, de cuius manu ascendit fumus incensorum in odorẽ suauitatis coram domino. Ob id sacro sancta Ecclesia, in vniuersis præcationibus, id inuiolata consuetudine obseruat, vt nunquã mediatoris nomen silentio prætereatur, nempè spũ sancto edocta, nihil diuinæ maiestati posse esse acceptum, quod summus ille sacerdos Deo coniunctissimus Chr̃s Iesus, per quem nobis maxima & prætiosa donauit, ipse non offerat. Dignè enim eodem ordine & medio in Deũ recurrere oportet omnia & singula, quo abs Deo nobis sunt liberalissimè cõdonata,

Exo 3. *1. Paralip. 29.* *1. Cor. 8.* *Ioan. 15.* *1. Cor. 4.* *1. Tim. 2.* *Apo. 8.* *2. Petr. 1.*

vt

vt nō secus charitū maria refluāt,q̄ fluxerint. *Testis n. est mihi Deus, cui seruio in spū meo, in Euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.* Quibus verbis comprobat quod dixit, se se lætitia magna affici, & gratias Deo agere cum audit, tam inclitam vrbem, quam vniuersus suspicit orbis, Romam, in Dei gratiam receptam fuisse. Probat autem hoc argumento, quoniam indesinenter orat pro Romanis, vt ad cumulatiora dona prouehantur. Neque enim ardenter oramus vllo vnquam tēpore, nisi cum id obtentum fuerit quod optabatur, lætitiam pariat & gaudium. Rursus, quoniam eos visere non leuiter cupit Tertio, quia vehementer optat coram eis habere sermonem, quo possit Romanis omnibus aliquid vtilitatis afferre. Vnde subdit. *Desidero enim videre vos, vt aliquod vobis impartiar donum spiritale quo confirmemini.*

Quoniam autē de affectu cordis erat illi sermo, Deum qui corda hominum rimatur & penetrat, iureiurando adducit in testem. Neque enim facile credi posset, tam pia viscera gestare Paulū erga Romanos, quos ipse nunquam viderat, citra iusiurandum: Nemo autē vestrum admiretur, cum auditis iurantem Apostolum. Omnis enim contro *Hebr. 6.* uersiæ finis, ad confirmationem est iuramentum, inquit idem ipse Paulus. Hinc Psaltes, non iurātes, sed periurantes detestatus est. Domine, quis habi- *Psal. 14.* tabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui iurat proximo suo, & non decipit. Angelū *Apo. 10.* illum qui stabat super petram & super *Exo. 2.* mare, iurasse per viuētem in sęcula sæ- *Ios. 2.* culorum, legimus in Apocalypsi. Iura- *1. Reg. 20* uit Moses, Iosue, Dauid. Iurauit non se *Ioan. 8.* mel Christus. Iurauit summus Rex omnium pater. Iurauit dominus, & non *Ps. 109.* pœnitebit eum. Quibus iuraui in ira *Psal. 94.* mea. Per memetipsum iuraui dicit dominus, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me. Qm̄ enim neminem habuit per *Gen. 22.* quem iuraret maiorem se, iurauit per semetipsum: homines enim per maiorem sui iurant, dixit Apostolus, locum *Heb. 6.* illum Geneseos enarrans. Haud tamē silendum est, iusiurandum esse alienæ ęgritudinis antidotum & medelam. Neque enim iurandi nobis esset vlla necessitas, si quę simpliciter verè asseruntur, fidem facerent in illorum animis qui audiunt. Hoc est dubio procul, quod voluit intelligi saluator noster cū dixit. Sit sermo vester, est est, non non: *Matt. 5.* Quod enim plus est, à malo est. Non dixit, quod plus est, malum est: nō est enim malum suapte natura Iuramentum, quod iuramentum dicitur, quoniam quasi pro iure introductum est, vt pro vero & rato habeatur ab omnibus, quod sub diuini nominis inuocatione dicitur, sed tamen à malo est. Ab infirmitate enim eorum quibus iuramus, nascitur iusiurandi necessitas: qn̄quidem hac via credimus eorum mor bis adhibere remedium. Quemadmodum ergo medicinas frequentare, nulli medici, imperitis, & auaris exceptis, quos participes lucri pharmacopola cō mendat, præ cæteris, ægrotantibus con suleret: (medicinæ nanque omnes inueterant, & nulla est quæ plurimum profit, & non obsit in aliquo, si Galeno credimus.) ita iurationi assuescere, periculosissimū duco; quod difficile sit admodum, qui iuramentis delectatur, nō facillimè peierare. Adde, quod qui iusiurandis assuefiunt, pro qualibet leui causa, nomen diuinum assumūt, quod alioquin nō decet, præterquam in maximis rebus ob illius admirabilem, tremendamque maiestatem nominare. Ob id præcepit spūs sanctus, Iurationi *Eccl. 23.* non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Et iterum, Vir multum iu- *Ibidem.* rans, replebitur iniquitate, & non discedit plaga à domo illius. Idcirco raréter pios illos, & sanctos patres, cęlicolas potius quàm terrigenas iurasse legim᷒: & Paulus noster, (vt de illo dicamus) vix ter iurauit in omni vita, vt ex Epistolis eius colligi potest. Nunc ergo iurat. *testis est mihi Deus.* Non execratur, simplicissimè Deum assumit in testem. *testis* (inquit) *est mihi Deus.* qui scilicet falsum testari non potest, quique omnia nouit. Verè testem Pauli Deum esse, dignum erat, quoniam

& Paulus Dei primum testis fuerat. Ita enim dixit Christus. Qui confitebitur me, confitebor & ego eum. Perinde enim est ac si dixisset. Qui mihi testis fuerit, ero & illi testis ego. *Cui seruio.* Quis tam imprudens summi Pontificis seruus, qui ille in testimonium falsitatis quam ipse agnosceret, non vereretur adducere? Fingi ergo non potest, vt Paulus sibi ipsi conscius, Deum omnium Pontificum & Cęsarum potentissimum atque sanctissimum, cuius ipse seruum se esse prædicat, assumens in testem, sub illius nomine falsum dicat, & mentiatur. Ob id ergo adiecit. *Cui seruio.* Non incassum verò, & addidit. *In spiritu.* Qui domini alicuius præpotentis adulatione, seruos se esse iactitant, suntque assentatores non serui, vt aliorum rubore suas astruant impudentias, non verentur principem suis ipsorum technis & artibus, in testem cuiusuis fucati mendacij adducere. Immo nullum est hominum genus, hisce adulatoribus impudentius. At qui verè ex toto corde se se principi addixit & emancipauit, & non in hipocrisi, nihil cauet magis, quàm ne domino mẽtiri videatur. O hipocritas ergo, nequissimum hominum genus, quousque patietur vos diuina ira? Hi sunt Romani, qui hac ipsa hipocriticiæ seruitutis spetie, dum peruersam & infamem eorum vitam, pietatis fuco obliniunt, dominũ ipsum & verbo & opere (quod magis est), in mentitæ iniquitatis testẽ non verentur adducere: adulatores Dei, non adoratores vel cultores. De quibus dictum est. Hipocritæ, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorũ longe est à me. Paulus itaque noster, vt eum non hipocritam, quin potius hipocritarum omnium hostem acerrimũ Roma agnosceret, dixit. *Seruio in spiritu,* Non genibus tantum, non labijs, non cantionibus; non psalmodijs, non pectoris tunsionibus, nõ manuum eleuationibus, non vltroneis suspirijs, hoc enim omnia ni pietas interior adsit, inania, Deoque ingratissima sunt. Tantum abest vt placeant. Mihi ergo credite Romani, postquam testem inuoco Deum viuum. *Cui seruio in spiritu meo.*

Matt. 10.

Matt. 15.

In homine interiori, & non in hipocrisi: prõpta deuotione, & uera pietate, ex toto corde seruio, vt illi tantum obediam, non ad quæstum, non ad aucupãdam inanis plebeculæ gloriolam, vt falsi quidam apostoli, qui propterea veram spiritus pietatem, pro externa & frigida superstitione, ne dicam religione, post habent. Quod corpore seruio, cõmune est & illis, qui pleraq; mẽtiuntur: at ergo non corpore modo, sed & in spũ seruio, quod ab illis est quàm remotissimum. Qui seruit Deo in spiritu, idest ex animo, fieri nequit, vt mentiatur, quoniam qui facit mendacium, filius est Diaboli, tantum abest, vt sit verè seruus Dei. Hebraismus autem est, *in spiritu*, pro spiritu, vt super notauimus. Addit autem *In spiritu meo.* Peccatorum sordibus obuoluti, spiritum quidem habẽt: at nõ suũ, immo vt veri⁹ dicamus, spm̃ nõ habẽt, nec cor. Vbi.n. est thesaur⁹ tuus, ibi est & cor tuum, inquit Chr̃s. At sancti, spiritum habent, & suum, quandoquidẽ & Deum in seipsis habent, cuius sunt ipsi, ipsarũq; omnia. Qui enim adhęret Deo, vnus spiritus est. Quò fit, vt & vere dicere possint singuli, quod voce Dei dicitur. Mea sunt omnia. Quoniam autem, nemo potest duobus dominis seruire, quod veritas ipsa testata est. Si Paulus se se Deo seruire dicit, & non mentitur, cum superius tanquã honorificentissimum titulum sibi adscripserit. Seruus Iesu Christi, confestim sequitur, vt Deus, sit Iesus Chr̃s. Quod & alia ratione insinuat Apostol⁹, nempe subdit. *Seruio in spiritu meo, in Euangelio filij eius.* Supra enim, Euangelium Dei, patris esse dixit, hic autẽ asserit quod sit filij Dei. Filius ergo Dei Deus, idem autem Deus; vnde quod patris est, datum est filio. Pater omnia dedit mihi in manus, dicebat Christus Iesus. Et pater ille, æterni patris simbolum. Fili, omnia mea tua sunt. Idem ergo Euangelium, eadem lex, doctrina eadem, Dei patris & filij: Quod si dixit Chr̃s Iesus, Mea doctrina non est mea, & non de eo, ratione alterius tantum naturæ, id dictum fuisse putatis, sed & vtriusq;: Hic sit sensus, ne Arriani triũ-

phent

Ioan. 8.

Matth. 6.

1. Cor. 6

Esa. 66.

Matt. 6.

Ioan. 15.

Luc. 15.

Ioan. 7.

phent, Doctrina mei non est à me: quemadmodum enim datur filio vt sit, ita & datur vt noscat. Neque enim aliud est esse Dei, aliud sapientia, q̃m summa illa simplicitas, rerũ plura litatẽ nõpatiť.

Non vacat autem misterio, quod dixit, se seruire Deo in Euangelio filij ei⁹. Hac enim particula, sibi magnam comparauit autoritatem. Moyses qui legem tulit, erat famulus Dei. Moyses famulus meus, ait dominus. At qui Euãgelium edidit & prædicauit, filius Dei. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. De seruo igitur famuli, Paulus, factus est seruus filij; cum legem æmulabatur, erat seruus Mose, nunc postquam Euãgelium prædicat, est seruus Chri. Quãtum putas sit charior principi, qui filio famulatur, quàm qui curiali alicui quãtumuis nobilissimo? Ipse ergo Deus, q me sua gratia delegit, vt illi non iam in lege quæ antiquatur & senescit, sed in euangelio, quod nunc recens prodit in lucem, deseruiã, ipse mihi testis est, quod non mentior: inuoco eum in animam meam, quod *sine intermissione* (per hiperbolam est dictum, si habitualiter intelligi velis.) *Memoriã vestri facio.* Non dicit habeo, sensus ergo est, Deum indesinẽter inducere enitor, vt ipse vestrum omnium meminerit. Illi ergo memoriam facio. Neque enĩ ab re oramus, Memento nostri dñe in beneplacito populi tui: Nostrum siquidem meminisse dicitur, cum indulget, obliuisci cum flagellat. Vel modus loquendi est, *Memoriam vestri facio.* idest vestrum recordor semper in orationib⁹ meis, quoties scilicet oro, toties de vrõ profectu sollicitor. Et quid mirum? Pauli nepotes spiritales erant Romani, qui Petrum charissimum eius fratrem in patrem sortiti fuerant, quo pacto fieri poterat, vt illorum obliuisceretur? Conciuis erat ipse Romanorum, non se se gessisset Romanum ciuem, nisi patriæ continenter meminisset. Romanorum enim hæc erat insignis nobilitas, hæc gloria, vt priuata abiecta publica charitate inducerẽtur. Pro orbe omni præcabatur indesinenter Paulus: Instãtia mea quotidiana omnium ecclesiarum; nulla itaque tatione orbis princeps Roma, illi è memoria excidere potuisset: ex qua disseminabatur verbum Dei in omnes gentes, vt fidei Chrianæ præconium, & Iesu Chri nomen gloriosissimum nusquam post Romæ receptum Euangelium resideret, sed iam omni igne vehementius, breuissimo temporis interuallo, totum orbem inuaderet.

Exo. & Iosu. 1.

Matth. 17.

Heb 8.

Psal. 105.

Tu hic considera apostolica viscera, & paternæ charitatis exemplar. *Obsecrans*, adiurans, obtestans per saxa, p crucem, per clauos, per sacra mysteria Chri Iesu. *Si quo modo*, vel etiam occasione martirij. Impatiens enim & exestuans amor, modum non habet: Quocunque modo meum erga vos amorẽ ostendero. is si etiam animam meam pro vobis efflare cõtigerit, gratissimus fuerit. *Iam aliquando*, post longa scilicet desideria fatigatus, vel semel saltem antequam moriar. O si mihi det Deus, vt aliquando vos uideam, certè illud cum Simeone concinam. Nunc dimittis seruum tuum domine, secundũ verbum tuum in pace. Iam incolatus me⁹, nanque nimium, heu nimium prolongatus est. Nihil est quod cupiam magis, quàm vt *Prosperum iter habeam*, non opinione mundi. Mundus enim prospera, aduersa plerunq; putat, itemque aduersa prospera: Quippe quia nescimus quid petamus. Terrena quæq; & caduca, vehemẽter desideramus, frigidissime inhiamus ad cælestia: vtinã non tepidè. At Paulus, cælestia & spiritalia tantum efflagitat; prospero itinere me ad vos venisse putauero Romani, si vos in fide, quam à Petro didicistis, quæ communis est & mihi, uidero stabiles, & vnanimes. Ita enim fiet, vt vos de mea, ego de vestra fide inuicem in domino consolemur. Ad illud ergo refertur prosperitas itineris, quã cupit, quod infra dicit post multa; hoc est vt mutuam consolationem capiam in vobis, per eam quæ est fidem vestram atque meam. Quamuis tamen ardentissime Romam petere desideraret. Vide quod sequitur.

Luc. 2.

In voluntate Dei. O felix desideriorũ mensura. Cupit vehementer Romanos

nos inuisere: amat eos vt viscera sua, nec tamen eos videre vult nisi diuinæ voluntati id satisfaciat. Illa est regula sui amoris: nulli cedebat Paulus amore, vincebat, & non vincebatur, nec tamen mensuram limitemque transgreditur sanctæ & perfectæ charitatis. Patiar libenti animo etiam mori, antequam vos videam, quamquam id alto iam diu insederit animo, nisi Deo placuerit, vt desiderio meo tam ingenti sit factũ satis, iam omnem meam voluntatem diuinæ subieci voluntati: Omnia & meipsum arbitratus sum vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Viuo ego iã non ego, viuit autem in me Christus.

Philip. 3.

Gal. 2.

Veniendo ad vos, vel *veniendi*: desidero *enim* & desiderio desideraui iam diu, *videre vos*, oculis carnis, quos omni hora præsentes habeo oculis mentis & spiritus. Parenthesis autem est ista particula (*desidero enim videre vos.*) vsque ibi, Hoc autem, est, exclusiuè. Discant hinc omnes paulinam modestiam, qua tam sanctæ charitatis, tam pium desiderium Dei arbitrio subiecit benedictus Apostolus. Quo circa, & qui præcationibus etiam assiduis Deum exorant, nihilque consequuntur, incipiunt non ęgræferre. Quis enim quæso hominũ, nostris temporibus, Paulo nostro potior est? qui tamen libidinum incentiuis extimulatus, cum non semel domino supplicasset, voti compos esse nõ potuit. Ratum habeamus omnes cum Paulo, id totum nobis conducere, id totum nobis esse prosperum quod diuinæ voluntati placuerit. Scriptum est enim. Quid oremus nesciamus, sed spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib9. Hoc ergo est quod his verbis significatur. *Obsecrans si quo modo iam aliquando prospero itinere me ad uos in voluntate Dei venire contingat.* Hæc est enim planior literæ versio. Sequitur deinde parenthesis illa. (*Desidero enim videre vos, vt aliquod donum spiritale vobis transmittam, vel in vos, ad vos confirmandos.*) Quam non citra mysterium interposuit Apostolus. Insignis enim, & conspicua erat eo tempore Romanorũ ciuitas, adeò vt ex vltimis Hispaniarum, Galliarum finibus homines, illius admirabilis gloria, quæ omnem circumuolabat orbem, Romę visendæ gratia perduceret. Ne ergo crederes hac curiositate vrbis teneri Apostolum qua cæteri, addidit. *Desidero videre vos*, hac tantum ratione, *vt aliquid vobis impartiar donorum spiritalium.* quę mihi gratis contulit omnipotens, quo vos ipsi confirmemini in fide, quam à Petro didicistis. Vide autem quanta est Pauli modestia. Nihil in me est (inquit) ex me ipso, quod uobis proficere possit. Ex Deo omnia sunt, quæ bona sunt. Ideo donum nominat χαρισμα. Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Rursus, nõ magna sibi tributa esse dona commemorat, sed paruum quid exiguum, non ad ingratitudinem, sed ad humilitatem, ne grandia de seipso prædicare videat. Paulus sum ego. paruulus, minimus inter apostolos, mihi grandia dona nõ congruunt, sed perexigua. Ideo non χαρίσματα sed χαρίσμα expressit. Item non dicit, Romanos esse per ipsum confirmãdos, sed gr̃a illa spiritali Dei, vel dono, vt aliquid inquit paruum, mihi paruulo conueniens donũ, ad vos trãsmittam, vt illo vos confirmemini. Notissimum enim illi, & perspectum erat Dauidis carmen. Confirma hoc Deus quod operatus es in nobis. Cum enim in quolibet bono opere tria sint, initiũ, progressus, & summa, extrema vnicè diuini muneris sunt; mediũ dei & hominum. Dei itaque est, confirmare, perficere, atque cõsumare in nobis fidem, quam donare dignatus est; & proculdubio hoc, oratione illa moliebatur Psaltes. Opus tuũ domine fuit, vt cæca gentilitas lumine veritatis afflata, verum Deum saluatorem agnoscere potuerit: Confirma igitur quod fecisti. Nec tamen admiretur quispiam, si Paulus sibi adscribit gratiæ collationem. Non est enim hæc gratia gratifica, de qua scriptum est, gratiam & gloriam dabis dominus. Vnus Deus infundere potest gratiam hominibus, & vnus Iesus Chr̃s illam promeruit. Gratia per Iesum Chr̃m (inquit Ioannes) facta est. At gratia hæc spiritalis, est doctrina euangelica

2. Cor. 12.

Rom. 8.

Iac. 1.

Psal. 67.

Psal. 83.

Ioan. 1.

euangelica,in qua tam subito eruditus fuit Apostolus ab eo qui non indiget tẽporum interuallis vt doceat, Lex vetus gratia fuit, at gratia carnalis magis quàm spũs: vnde & caro nominatur frequentissimè. Euangelion autem est spũs,& spiritalis doctrina, quæ non in litera occidente, sed in viuificante spũ
Ioan. 6. gloriatur. Caro non prodest quicquã,
Ibidem. spũs est qui viuificat, docebat Chr̃s. Et iterum, Verba quæ ego loquor, spiritus,& vita sunt. Huius ergo gratiæ, aliquid pro virili communicare Romanis desiderabat Apostolus. Hac enim ratione dicebat de seipso & coapostolis,Dei enim adiutores sumus. Potest
1. Cor. 3. & intelligi,quod intenderet Romanos ad vnitatem & vnanimitatem reducere. Hoc enim potissimum fidem confirmat. Multitudinis credentium cor
Act. 4. vnum,& anima vna. Cuiusmodi nihil est,quod infirmet magis quàm diuisiones & schismata. Hæc autem vnitas,& pax, verè est gratia, & spiritalis gratia Dei, quam tanto desiderio præcabatur Iesus Chr̃s. Pater rogo,vt illi sint
Ioan. 17. vnum,sicut & nos vnum sumus. Quomodo enim non est donũ Dei,si à Deo petitur? Proculdubio autem præco iste vocalissimus, ad hanc gratiam cooperari poterat, tanquam Dei & Chr̃i Iesu minister, quanquàm non compareretur ab hominibus, sed dono habeatur à
1. Cor. 4. Deo. Dicebat enim,Sic nos existimet homo, vt ministros Chr̃i,& dispensatores mysteriorum Dei. Qua ratione & ipsi ab eo confirmari poterant, quorũ fides seditionibus, & dissensionibus iã iam labefactari incipiebat. Et quid mirum si Apostol⁹ dicit, Romanos p eum confirmandos esse,cum & Corinthijs dicat se de difficillis fundamentum
1. Cor. 3. spiritalis edificij? Tanquam sapiens architetus (inquit) fundamentum posui. Fundamentum autem esse Christi fidẽ nemo nescit,quam & donari à Deo demonstratum est. Eadem ergo ratione intelligendum est, Romanos à Paulo confirmatos iri, qua intelligitur Corinthios per eum initiandos. Ex Deo nãque initium & summa,at & ad initium & ad summã, vtitur opera hominum. Organa enim sunt homines dei optimi maximi,at organa viua, non qualia sunt ferra,& malleus fabri: sed quomodo philosophi omnes secundas causas asserere non dubitant esse organa primæ:neque enim aguntur tantum, sed & actæ agunt:Quemadmodum enim summus ille rerum opifex, licet sibi sufficiat, nec alicuius virtutis sit indignus,mauult tamẽ secundas causas, Solem,Lunam coagere ad effectus hosce naturales,quàm solus illos producere, Ita Iesus Christus quanquam nullius opera egeat ad erudiendos homines, quod innumera exempla demonstrãt. Antonius enim ille heremi cultor,fine vlla præceptorum ope,scripturas diuinas memoriter tenuisse, & credendo pia illa simplicitate intellexisse prędicatur. Seruus etiam ille Barbarus Christianus,nullo docente homine,orando triduanis pręcibus impetrauit plenam diuinarum literarum notitiam, ita vt oblatum codicem,stupentibus qui aderant,legendo percurrerit. Paulus apostolus,neq; ab homine, neque per hominem,vas electionis abs Deo solo effectus est, & omni sapientia plenissimus. Attamen,communiter pro hominum gloria consueuit, de nostris pectoribus tãquam de diuinis templis responsa dare,& ea quę nobis conducũt, viuis oraculis edocere. Quomodo nanque Dei templa homines essent, si per homines hominibus verbum suum ministrare nolle videretur? Hinc Paulus missus est ad Ananiam, vt per eum sacramenta perciperet,fieretque Ecclesiæ commembrũ. Spado ille ad Philippũ,à quo & baptizatus & erudit⁹ fuit. Cornelius ille, Centurio ad Petrum Apostolorum principem, à, quo quid credere,quid sperare,quid agere, eum oportebat;postquã regeneratus est baptismalibus vndis, audiuit. Ni mirum itaque,si & Romanos à Paulo erudiendos atque confirmandos esse audimus. Fluctuabant enim,& circunferebãtur, quamquam optimè eos instituisset Petrus:consolidandi ergo erant, & stabiliendi in Dei timore,Pauli prædicationibus.Ipse enim erat dux uerbi: ita vt omnes illi in euangelizãdi munere,primas darent.O si Romæ,sua illa tuba psonuisset,

Marginal notes (right column): Gala. 1. ; Act. 9. ; Act. 8. ; Act. 8.

sonuisset, & Iudæorum, & Gentilium corda flexisset, terruisset, conciliasset: Placabat feras, viperea venena tollebat. Quid putas fecisset de hominibus? Græcos sapia, Iudæos signis, Romanos lepore, Barbaros humanitate confirmasset. Ob id ergo desiderabat Romam properare. *Hoc autem est simul consolatum iri in vobis, per eã quæ inuicẽ est fidem vestram atque meam.* Exponit, post parenthesim prosperitaté itineris, quã optabat. Mille me aggrediantur pericula, latronum, marium, fluminum, modo cum ad vos ipse venero, neminẽ vestrum reperiam à fide Petri desciuisse, cum quo omnia mihi cõmunia sunt dogmata: Me summam itineris prosperitatem nactum fuisse arbitrabor. Hoc vnicè cupio. vt uos. mihi; ego uobis inuicem consentientes, obmutescete faciamus hominum imprudentiũ ignorantiam. Varius rumor quem audio, mea viscera pungit, & angit. Si itaque me veniente Romã, alternis colloquijs didicero, eandem esse fidem vestrã atque meam, vos à me ipso, me à vobis in his quæ fidei Christianæ mysteria tangunt, non differre, magnum inde solatium accipiam: vobis gratulabor & mihi: vos itidem mihi & vobis congaudebitis, cum non secus vos credere q̃ ego doceam, qui Apostolus sum Gentium: nec me aliter docere quam Roma vestra: Petri discipula crediderit, intelligetis. Sunt plerique impostores, qui me non ferendum putant, quod illis à Petro inter Apostolos primæ dignitatis dissentire existimer, meam deprimere student autoritatem: aliorum Apostolorum gloriam attollunt, non vt illos laudibus ornent, sed vt simplices seducant, persuadeantq́; illis à me desciscere. O quàm ergo mihi gratũ fuerit, cum re ipsa comprobabitur, me eã fidem tenere, quàm princeps Apostoli ci chori principem vrbium Romã edocuit: hic est sensus Apostoli. Quod præconium quæso (Roma, audi & considera) quod inquam præconium hoc ipso excelsius? Hæc est summa tuarum laudum: hæc incomparabilis gloria: hæc omnium veterum semper recens & maxima dignitas, neminem esse catholicum, nisi Romanæ Ecclesiæ fidem, quã Petrus plantauit, corde & ore teneat, atque profiteatur. Vides Paulum angi, excruciari quousq; appareat illius Euãgelium, Romanorum fidei cõcordare, tunc consolatione non modica perfruetur, cum Romam ab ipso, itemque vicissim ipsum à Roma non deuiare, cõpertum fuerit, & perspectum. Sciebat beata hæc anima, Petri fidem à sua nõ esse vel tantillum alienam: attamen ijs qui ipsum accusabant, hoc persuasum iri, ne in vacuum cucurrisse crederet. Cupiebat, quod fieri quàm facilè potuisset, si dedisset illi Deus Romã, vbi Petrus sedem sanctam erexerat, appellere. Hoc desiderium adeo Paulum vrgebat, vt ex Damasco Petrum adiuerit, futurum vrbis Romæ Episcopum. Veni (inquit) Hierosolimam videre Petrum, & deinde post annos quatuordecim contuli cum eo, cum Ioanne, & Iacobo qui videbantur collumnæ esse, euangelium quod prędico in Gẽtibus. *Galat. 1.* Vbi. Vbi sunt qui sanctæ Romanæ Ecclesiæ detrahere non verentur? Audiãt Hieronymum ad summum illum Romæ Pontificem Damasum. Hæc est fides Papa Beatissimè, quam in catholica didicimus Ecclesia: in qua si minus peritè, aut parum cautè forte aliquid positum est, emendari cupimus à te, qui Petri fidem, & sedem tenes. Si autem hęc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobabitur, quicunque me culpare voluerit, se imperitũ, vel maleuolũ, vel etiam non catholicum comprobabit. O verba clarissima. Rursus ad eũdem. Beatitudini tuæ Petri cõmunione consortior, super illam petram scio ædificatam esse ecclesiam. Et alibi. Vitalem nescio. Miletum respuo. Paulinum ignoro, quippe quia sedis huius fuerunt aduersarij: qui cathedræ Petri iungitur, meus est. Vides, vides, quantum Hieronymus tribuat sanctæ huic cathedræ Petri Romanæ Ecclesiæ? Tribuit & tantundem Augustinus, cathedram pestilentiæ vocans eos, qui vel extra, vel contra Ecclesiam Romanam, sedes sibi instituerunt. Sedem (inquit) vsurpant Petri, cuius tamen traditionem corrumpunt: ordinem sibi sine origine

origine vendicantes, corpus sine capite profitentes. Quid clarius pro veritate ista asseuerãda, quod totius Christianæ Ecclesiæ Roma sit verè Cephas, caput: & princeps? Ambrosius vbiq; magistrã se profitet sequi Romanã Ecclesiã. Athanasius ex græcis, ad Marcũ Romanę vrbis Epm. Mirũ pfecto, mi rũ, quæ, quot, & quanta in huius rei testimoniũ protulit. Pr Beatissimè, & oĩno Sanctè, optamꝰ à vestrę sanctę sedis Ecclesiæ autoritate, quæ est mater & caput omnium ecclesiarum: Niceni Cõcilij exemplaria ad correctionem & recreationem fidelium orthodoxorum recipere. &c. Dispergit, (mihi credite) cum hęreticis, & cum schismaticis, qui cum Petro & Petri successore, cum Ecclesia Romana non colligit. Nemo autem admiretur, quod Christus hanc vrbem sibi delegerit suę sanctæ ecclesiæ caput. Vbi summus totius orbis pastor, & Pontifex, cui omnifaria facultas, diuino munere tributa est, resideret. Conueniens enim fuit, vt vbi erat caput superstitionis, illic caput quiesceret sanctitatis. Vbi gentilium principes habitabant, ibi Ecclesiarum proceres morarentur. Vbi erat magisterium erroris, inde disciplina propagaretur veritatis. Vbi solium erat Imperatorum, ibi erigeretur thronus regis regum. Propterea Petrus, cui iam demandata fuerat totius Ecclesiæ cura, Christo dicente ei, Pasce oues meas. Ποίμαινε enim verbum Grę-
Ioan. 21.6. cum, regere significat. Vnde Reges vocantur Ποίμενες λαῶν, pastores populorum, cum quatuor annis in partibus Hierosolimitanis degens, Ecclesiam rexisset, septemque annis in Antiochia, vbi primum orta est Christiani nominis dignitas: Ibi enim inceperũt nominari Christiani, si in actis apostolicis legimus, relicta Hierosolyma atque Antiochia, Romam venit, hicque sedem tenuit, vt Antiochiæ di-
Act. 2. gnitatem, hæc ipsa Roma reciperet. Paulus quoq; Petri frater charissimus, cum omnem ferè orbem peragrasset, hac demum, diuino eum agente spiritu, venit, vt sacrum hoc mistici corporis Christi caput, ambo quasi duo oculi, viuifico lumine decorarent. Nemo mihi dicat, Petrum non fuisse Romæ. Marcus Euangelista, vbi scripsit Euangeliũ? certe Romæ, vt Clemens inquit. Scripsit autem sub Petro, vt Hieronymus in libro illustrium virorũ restatur. Vnde & Petrus illum filium appellat. Marcus (inquit) filius meus. Quis ergo est tam perfrictę frontis, vt Petrum dicat Act. 11.
nunquam fuisse Romæ? Rogo doctiores, quæ est illa Babilon de qua Petrus inquit. Salutat vos Ecclesia quæ est in Babilone collecta. Si non est Roma, quam ab idolorum errorumque con- 1. Pet 5.
fusione, & à captiuitate populi Chrĩani noĩauit Babilonẽ? Quærite oẽs inter prętes. scrutamini, cõsiderate, & ĩuenietis de Roma dictũ fuisse & impletũ vaticiniũ illud Esaię, Ciuitatẽ sublimẽ hu- Esa. 26.
miliabit, calcabit eã pes paupis, scilicet Chri, & gressus egenorũ, Petri & Pauli. Athanasius id testatissimũ habet. Philo ille doctissimus asserit, se se cum Petro Romæ loquutum fuisse. Clemens apostolorũ contẽporaneus. Eusebius Cronographus. Augustinus. Hieronymus. omnis patrum consensus, cõmunis hominum fama, tota prorsus Ecclesia, nullo reclamante, qui catholicus censeat, hoc credit, hoc prædicat. Quis id in dubium audeat reuocare? Dic tu antichriste. Vbi occubuit Petrus? Quo martirij genere? Quo imperante? Si nõ Romæ, non sub Neronæ, non crucis patibulo interfectus est? O hęreticorũ pudendam impudentiam. Ex Petro itaque, qui non sine numine Diuum, Romã sibi delegerat, fortiti estis, ò Romani hanc dignitatem, vt non sit Christi fides, quæ Romanæ vr̃æ Ecclesiæ non cõcordat. Ob id Paulus, exoptat fidem suam conferre cum Romanis. Sicut & cum Petro contulerat Euãgelium. idq; prolixis orõnibus impetrare satagebat.

Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad uos, (Sed prohibitus sum vsque adhuc) ut aliquem fructum habeã in uobis, sicut & in cæteris gentibus. Ne putarent Romani, Paulum frigidè desidrasse Romã petere. hęc addidit verba, quibus & seipsum à negligentia & torpore excusauit. Nihil non egi, vt vos conuenirem Romani, nõ semel, neque bis,

bis, sed persæpe propositum mihi fuit illò venire, vt fructum aliquem ex agris illis uestris feracissimis, in horreum diuinum congregarem, cum vobis, tum
Hebr. 6. mihi; Nanq; non modo terra super se venientem sæpe bibens imbrem, & germinans herbam oportunam, benedictionem accipit à Deo, sed & agricolæ qui eam exercuerunt, amplissimis præmijs locupletantur, vt verum omnino
Ioan 4. sit quod dominus dixit, Qui metit, mercedem accipit, & fructum sibi congregat in æternam vitam. Et quod Dauid cecinit. Labores manuũ tuarum, quia
Psal. 127. mãducabis, beatus es, & bene tibi erit. Ob id ergo Paulus dicit, se se fructũ habiturum in Romanis, *sicut & in cæteris Gentibus, Græcis, & Barbaris* habuerat. Omnes ergo gentes, exprimuntur tribus hisce vocib', Græcorũ, Barbarorũ, & Romanorum. Iudæos tacet, quoniã
Act. 13. à Iudæis repulsus cum Barnaba, migrarat ad gentes, dicens. Vobis quidem oportebat primũ prædicari verbũ dei, sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad gentes. Vnde modicum quid fructuum colligere potuit ex Iudæis. Quamuis autem hac spe, hocque desiderio vehementi permotus, propositũ illi fuerit visendę Romę, prohibitus tamen est multoties, vt hucusq; nunquã fuerit, nec esse potuerit voti compos. *Prohibitus sum* (inquit) *vsque adhuc*. Et est parenthesis. Non eum vetuere pericula, non maria, non impediuit eum sathanas, vt de alio quodam negocio dicit, vetuit eum spũs sanctus, ni fallor, quomodo & legimus in Actis apostoli-
Act. 16. cis. Transeuntes Paulus & Timotheus Phrigiam, & Galatiæ regionem, vetati sunt à spũ sctõ loqui verbum Dei in Asia. Cum peruenissent autem in Misiam, tentabant ire in Bithiniam, & permisit eos spiritus Iesu Chri. O magnã, & imperscrutabilem abissum iuditiorum dei. Semper quidem iustorũ, sed semper secretorũ. Attendite quæso rẽ
Act. 23. miram. Apparuerat dominus Paulo nocte quadam, & dixerat illi, Constans esto Paule, sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, ita oportet te & Romæ testificari. Cur ergo est quod Paulus id tam ardenter desiderat, nec tamen assequitur, profectò cũ dixerit verba illa Chrs Iesus? Indicant ita præscitũ, pdestinatumq; esse diuina mẽte & uoluntate, vt Paulus Romã adiret nec tamen illò iuit, nisi post lunga desideria, post magnas diuturnasq; præcationes: Quod testimoniũ exquiri pòt euidentius, ad hãc veritatem astruendã, prędestinatiõis effectũ, nõ sine nr̃is orationibus adimpleri? Prænotionẽ, prędestinationemq; dei, fateor æternam esse, quis id ignoret? pręces itaq; cũ temporariæ sint, illam iuuare non possunt: Et si quoque illę ab ęterno pcognoscantur, nulla mediorũ pręnotio, est prędestinationis causa: Nẽpe finis, media oĩa antecedit, etiã in mente, non modo, in volũtate; At ad consequendũ pdestinationis effectũ, plurimũ faciũt orões. Absint nr̃i tẽporis hęretici, qui oĩa immobiliter venire dicunt, & mira necessitate, Epicureorũ nõ longe dissimiles, qui orões, & sacrificia nullo pacto prodesse putabãt, rati ex dispositione corporũ superiorũ q̃ Deos uocabãt, & ex fato quod gręce εἱμαρμένη, dr̃, omnia necessario & immobiliter euenire. Absint & Stoici, qui orõib', mutari Deos existimabãt, vt modo vnũ vellent irati, modo aliud eorũ aĩs placatis. Altera opinio, certitudinẽ tollit diuinæ pnotionis, & pdestinationis. Altera prorsus nr̃i arbitrij expugnat, & abrogat libertatẽ. Sctã fides Iesu Chri asserit, Deũ falli, mutarivè, nõ posse, attamẽ effectũ illũ, qui est pdestinationis finis, nõ modo à Deo ipso pẽdere, sed & à nobis. Attẽdere itaq; oportet, non modo ordinẽ Dei ad effectũ, sed & ordinẽ volũtatis nr̃ę, secũdarũ scilicet causarũ ad eundẽ, & ordinẽ etiã causæ primæ, Dei uidelicet ad nostrã voluntatẽ. Nã causa secunda, nõ ordinat ad effectũ eius, nisi ex ordinatione causæ primę. Deus aũt benedictus, dat nobis ipsis, vt & nos influamus ad effectũ illum. Nõ ergo possunt esse inutiles pces nr̃æ ad id cõsequendũ, quod Deus pdestinauit his medijs fieri, & q̃ sancti viri orãdo efficiũt, Ita pdestinata sunt, vt pcib' obtineant. Inquit Gregorius. Pręces cũ rectę sunt, inefficaces esse non pñt, inquit Boetius. Sicut enim prædestinationis diuinæ effectus est

vthoc

vt hoc fiat, ita quod precibus fiat. Propterea legimus, datã esse Isaac vxorem sterilem, ex qua tamẽ illi promissum fuerat & prædestinatum, multiplicandum esse semen eius, sicut stellas cæli, & arenam maris. Cur? vt rogaret dominum qui daret cõceptum Rebeccæ, rogauit & exauditus est, nec vnquam fuisset prædestinationis effectus adimpletus, nisi ipse viscera domini propulsasset. Legimus quoque in sermonibus Diui Stephani Prothomartiris. Si Stephanus non orasset, Paulũ ecclesia non haberet, cum tamen Paulum ante secula prædestinasset omnipotens. Tale q̃d est hoc quod de Paulo legimus. Statuerat omnipotens, vt ipse Romæ testificaret Christum: Sanguine subscriberet, & morte iuuaret, tamen exorari voluit, & frequentissimè, multoq; tempore eũ prohibuit, ne optatissimo itinere frui posset, quo ardentius orans id tandem impetraret, quod non nisi precibus obtinẽdum, prædestinatum fuerat. Quod vero dicitur, Paulum voluisse Romam accedere, vetuisseq; illi accessum Deũ gloriosum, neminem moueat contra nostrarum voluntatum efficaciam & libertatem. Quis enim tã impiè doceat, homines adeò liberos esse, vt dominũ non habeant? Non audis increpitos fuisse illos, qui dixerunt, labia nostra à nobis sunt, quis noster dominus est? Liberi sumus proculdubio, & hominem exuit, qui se se cum cæteris hominibus nõ liberum esse profitetur. At dominũ habemus, Deum videlicet, cui dicitur. Tibi domine omnia seruiunt. Neque enim dictum est, omnia tibi domine seruiunt, dempto homine, sed omnia citra exceptionem. Num ergo qui prohibet ignem ne vrat, aquam ne dilabatur, ꝓhibere non poterit hominem, ne exequatur quod mẽte concepit? Caue, ne dum putas hominem facere liberum, facias sacrilegum. Eligere, velle, actus hi interiores sunt, in nostra potestate, at exterius exequi, efficere quod volumus, quod eligimus, in manu Dei est, non nostra. Voluit Balaam maledicere populũ Dei, sed tamen linguam illius mouit Deus, vt maledic⁹ benediceret. Quid apertius? Meditabat Caiphas Iesu Christi necem, attamen admouit illi ora Deus, vt de humani generis salute prophetaret. Hoc est quod dixit sapiẽs, Hominis est præparare animam, sed domini gubernare linguam. Propterea adhortatur demum, Reuela domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Significans, cum cogitamus consilia, & non per spiritum domini, nos vti que cogitare, consulere, deliberare, etiã diuinæ voluntati reluctantes, at irritos esse & inanes omnes conatus nostros, quippe quia non patitur Deus omnipotens, vt impleant manus nostræ quod cœperant. Scriptum est enim, Dominus dissipat cogitationes populorum, & reprobat cõsilia principum. Et alibi. Veh vobis, vt faceretis consilium, & nõ ex me, vt ordiremini telam, & non per spiritum meum: Nunc stent, & saluent te si possint consilia tua. Est itaque nostra voluntas, plerunque contraria diuinæ volũtati. Ecce nostra libertas. Volumus enim quod Deus non vult nos velle, videlicet fornicari, cõcupiscere, torpere. Volui (inquit) & noluistis. Motus ergo liberi arbitrij nostri, heu nimium liberi, reluctatur diuino beneplacito. Quæ maior libertas ista? posse resilire ab omnipotentissimo omnium domino? At quantum ad exitum, vel euentum, semper id sequitur, vt de nostra mala voluntate, suam adimpleat Deus bonam voluntatem. Ecce exemplum apertissimũ Iudæorum. Mala voluntate Christum Dei filium perdiderũt, at ipsis male volentibus, bene vsus est Deus omnipotens, vt diuinam voluntatem omnino perfecerint vel nolẽtes. De quibus scriptum est, Conuenerunt verè in ciuitate ista, aduersum sanctum puerũ tuum Iesum quem vnxisti; Herodes & Pilatus cum gentibus & populis Israel facere; quæ mãnus tua & consilium tuum decreuerũt fieri. Resilire ergo possumus à diuina volũtate, sed ipsa voluntas vinci non potest. Semper enim manet inuicta. Propter quod Iosipp⁹ ille, malo fratrum consilio venundatus, sed optimo Dei consilio, Aegypti Saluator effectus, & dominus, illis dixit. Vos cogitastis de me malum, sed Deus vertit illud in bonum. Ita ergo nostra libertas defendatur,

[Margin notes: Gen. 26. — Psal. 11. — Psal 118. — Num 22. — Ioan. 11. — Prou. 16. — Ibidem. — Psal. 32. — Esa. 30. — Esa. 47. — Mat. 23. — Act. 4. — Gen. 50.]

tur, vt diuinæ omnipotentiæ non contradicat. De qua scriptũ est, Omnia quę
Psal. 113. cunque voluit fecit: siue in cœlo, siue in terra, Non enim dicitur. Eorum quę voluit quædam fecit, & quædam non. Sed omnia quæ facere voluit, fecit. Quod si vrgeas. Voluit saluare Iudæos, nec tamen saluauit, vincitur ergo diuina voluntas, illis saluari nolentibus. Nullum argumentum est fortius pro his, qui astruunt, quos Deus efficaciter saluare voluerit, necessario saluatos iri, quoniã diuina voluntas non vincitur, vinci autem posset, si illi possent non saluari, at veritas est inconcussa, quantumcunq; efficacissimè velit me saluare Deus, posse me non saluari: quo enim est efficacior sua voluntas, eo possum magis nõ saluari. Vis rationem? Ecce. Si diuina voluntas est efficax, ergo non tãtum id fiet quod vult fieri, sed eo modo fiet, quo vult fieri. Vult autem me saluari contingẽter, quia disponit omnia suauiter, mouẽdo res secundũ quod sunt natæ moueri, ergo contingenter saluabor, poteroque non saluari. Nec obstat argumentum illud, quod vinci non potest diuina voluntas: neq; enim vincitur, nec vinci potest, & tamen non sequitur inde, vt necessario saluemur. Quod quomodo fit, breuiter tibi id aperiam. Et quia de iudęis peculiariter adducebatur difficultas, de illis loquens & ego, hoc pacto tibi responsum velim. Refugientes diuinam bonitatem, qua beati fuissent, non potuerunt effugere seueritatem, qua miserrimi effecti sunt, diuinam ergo uoluntatem omnino nõ uicerunt. Si Herus dicat, Volo ut omnes serui mei laborent in uinea, post modum epulentur, qui uero non laborauerit, in pistrino semper molat: qui laborare contempserit, certe contra uoluntatem domini facit, at illius uoluntatem tunc uinceret, quando pistrinum etiam cõtemnens, fugeret. Hoc autem fieri nullo modo potest sub diuina potestate. Contra uoluntatem ergo Dei facimus plerũque, at ipsa nunquam uincitur. Vinceretur autem, si ipsa non inueniret quid de illius contemptoribus faceret, adeo ut hi qui misericordiam in donis contempserunt, & in supplicijs potestatem atque iustitiam euaderent. Sed id impossibile esse nemo ambigit, quoniam scriptum est. Si uolueri- Esa. 1.
tis, & audieritis me, bona terrę comedetis; si autem nolueritis, gladius deuorabit uos. Euade gladium, & diuinam uicisti uolũtatem, sed illum non euades, si Deo uolueris obedire: Manet ergo diuina uoluntas inuicta. Quo ad hoc autem satis sit dictum hic. Sequitur. *Græcis quoque & Barbaris, sapientibus, & insipientibus debitor sum.* Quia enim tantam charitatem ostenderat erga Romanos, ne crederes eum uoluisse sibi uerbis tã dulcibus deuincere urbem hanc omnium primam: Idcirco adiecit, Nihil est quod mihi debeatis, ego omnibus debeo. Nec fœlix Gretia, nec extrema barbaries mihi quicquam debet, nec tu alma Roma. Irrecusabile on⁹ habeo ego prædicandi omnibus, & sapientibus &
insipientibus. Veh mihi si non euange- 1. Cor. 9.
lizauero, necessitas enim mihi incum- Philipp. 4.
bit, ut omnibus quo ad possum, proficere studeam. Omnia autem possum in eo qui me cõfortat. Nihil ergo a me putate amplius habere, quo uobis gratificari cuperem, iussa Dei duntaxat completurus aduenio. Gratias omnes date Deo soli, qui tantam lucem omnib⁹ uoluit esse communem. Græci autem & barbari nomine, omnes comprehendit populos, ni fallor Apostolus, in hoc græcos sequutus, qui omnes populos barbaros uocabant, qui græcè non loquebantur. Vnde & in opprobrium græcè linguæ expertes ab eis dicebant ἀγλωσσοι. hoc est elingues. Forte tamen alia ratione, græcos & barbaros tantum nominat, Romanos subticens & Iudæos, ut barbari intelligantur Scithæ, Thraces, cæterique tales, feris moribus, inculta barba, & rura atque nemora cum feris incolentes, quos nec sapientia gręci, nec Romani urbanitate, neque Iudæi sanctimonia, uel ceremonijs expolitos reddidissent. His ergo potissimum prædicaturus erat apostolus, quo tuba illa admoniti, discerent barbaros mores in sanctos commutare. Nanque ex munere apostolatus Iudæi euangelizare non tenebatur. Petro enim circuncisio credita erat. Paulo præputium, ut Gal. 2.
ad

ad Galatas apparet. Vnde si Paulus Iudæis prædicabat, erat supererogatio ministerij huius, ipso dicente.
Rom. 11. Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo. Sed quid de Roma? Romę primum tenebatur. At postquam Petrus ex Antiochia Romam transtulit sedem, ipsi Petro attinebat Romanos erudire, qui licet vniuersalis Ecclesiæ caput esset Romæ, tamen erat proprius Episcopus. Neque enim par erat, vt residente Petro Romæ, alius quispiam Romanos instrueret, propterea, & seruatum est, vt successor Petri, sit & Episcopus Romanus, & vniuersalis Ecclesiæ pastor. Absolutus fuerat ergo Paulus à debito, cum Petrus Romā venit, ipso iure principatus Petri. Græcis ergo tantum, & barbaris ex munere vel ex officio debebat, non alijs: licet ex charitate omnibus, secundum quam dicitur. Nemini quicquam de-
Rom. 13. beatis, nisi vt inuicem diligatis. Barbariem autem omnem Iesu Christi beneficio, ab omnibus nationibus exulasse, postquam sanctissimis illius institutis, mores barbaros cum honestissimis commutarunt, nemo nescit, vt iam christianorum nemo barbarus, dicendus sit, quanquam ignarum vulgus Alpiū interuallo, barbaros homines à cultis & politioribus se iungi imprudenter existimet. Et scioli quidam, nonnullarum nationum homines, barbaros vocent, quod inconcinnè, & illepide loquantur. Quod si ita est, & Italos in medio Latio, & græcos in medijs Athenis, quàm plurimos esse barbaros asseuerare cogemur. Illud autem verbum *sapientibus, & insipientibus*. Ita intelligatur, vt *sapientis* nomine docti, de
1. Cor. 2. quibus ipse dicit. Sapiētiam loquimur inter perfectos. *Insipientes* vero, rudes, paruuli, qui sapientia carēt, significent,
1. Cor. 3. de quibus dicitur. Etenim non potui loqui vobis tanquam spiritalibus, sed tanquam carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac potum dedi vobis. Omnibus ergo debebat Apostolus, qui spiritu Dei plenus, & lacte, hos alere, illos solido confortare cibo apprimè nouerat, omniumque linguis loquebatur, vt & Græci, & Barbari eum possent intelligere prædicantem. Neq;.n. incassum tantis gratijs, Paulum Deus reddiderat insignem atque admirabilem, sed vt vniuersam terram prædicando lustraret, & non modo consularibus viris, patricijs, philosophis, eruditis, sed & rudibus, & mulieribus, & pueris, tam vtile & saluberrimum Euangelium apertum redderet, atque omnibus captu facillimum. Quemadmodum. Solem, Lunam, Maria diuitibus, pauperibus, satrapis, & seruis communia fecit diuina prouidentia, quod communi hominum vitæ necessaria sint hæc omnia, propterea omnibus concedenda, eadem & maiore ratione, Euangelium Christi, quod vitam animarū præbeat, omnibus vniuersi orbis hominibus, inuulgandum erat, & declarandum, non magis principibus, quàm pauperibus. Id autem præstitit Paulus noster: Ob id ergo dicit. *Sapientibus, & insipientibus debitor sum.* Quasi velit dicere Apostolus. Scio in vobis plerosque sapientes esse, viros sublimes, nobiles, literatos, rudes item, & pauperes, omnibus in commune, propositum est veritatis Christi præconium. Non nouit dignitatis discrimen, non gradus præstantiā, omnibus ego æquè debeo prædicare: propter omnes Romam desidero conuenire, non quod diuinæ voluntati repugnam, quæ aliò semper me ducit, ad vos venire festinantem: ne quidem quęro, cur me prohibeat vos adire, tantum abest, vt resiliam, pareo incompræhensæ illi prouidentiæ, & nullam suæ voluntatis rationem exposcens. Id enim dedecet morigerū seruū: quò me dirigit, tendo: sęp enitor videre Romā, qđ à vro amore nunquā desistere possim. O rarum Apostolū: qđ nitebať eos. videre, suum erga Romanos declarat amorē, qđ vetabať nec cōtra ibat, perfectā Dei obedientiam testať, & probat. *Ita quantum in me est, promptus sum, & vobis qui Romæ estis Euangelizare.* Non enim me pudet euāgelij Chri. Ne putate id quod Barbaris & indoctis gētibus prędicaui erubescā prædicare vobis, qui & sapiētia, &

tiam, & dominio cunctas orbis nationes excellitis: & consulibus, & rethoribus, & poetis, & plebeiolis, minutulisque hominibus, indiscriminatim promptus sum prædicare. 1.Cor.2. Non iudico me aliquid scire inter uos, nisi Iesum Christum. Omnis mea gloriatio ex Christo est, tantum abest vt erubescam de Euangelio eius. Erubescendum est uestris sapientibus, qui cœlos hominibus repleuerunt, & incestatorem Iouem Deum putauerunt, & colluerunt. Mihi non est erubescendum, qui Christum filium Dei prædico, & omnes alios Deos falsos respuendos esse declaro. Non in sublimitate sermonis, sed in ostensione spiritus virtutis, hoc & vobis prædicabo, si Deus dederit. O animam generosam, quæ tanta alacritate hanc prouinciam prædicandi Romanis suscipere parata est; prouinciam mille periculis plenam. Non ignorabat maritimas peregrinationes, ientamenta, insidias, vexationes, labores, seditiones, tirannidem impietatis, Cæsarum crudelitatem, sciebat quæ sibi impendebant omnia: attamen non modo nō segnior effectus est, sed & ardentior, & vehementior. Quo factum est, vt tandem Romam peruenerit, illicque à Nerone, qui tunc imperabat, eodem die, eadeque hora qua Petrus cruci affixus est, capite cæsus uitam finierit. O beatissimum Paulum. Cui & post tot coronas, aureola martirij non defuit.

Virtus enim Dei, vel potestas *est in salutem omni credenti*. O vere Euangelium, fausta scilicet & felix annunciatio diuinæ virtutis non humanæ, quæ potens est præstare solidam, veramque salutem omnibus hominibus, mo Prou. 25. do credere velint. Aqua frigida animæ sitienti; & nuncius bonus de terra longinqua. Quàm charius ergo nobis esse debet Christi Euangelium, quod de cœlo nouitatem hanc omniū nouitatum gratissimam annunciat? Non humanum quid fragile, vel infirmum, sed diuinum & omnipotens robur præstitum esse omnibus ad salutem, non temporalem sed æternam.

Virtus enim Dei est. dicit Apostolus. Pulchra antithesis. Virtus peccati lex: Virtus Dei Euangelium: per illum abundauit delictum, per hoc superabundauit & gratia. Vt salua nauis dicitur cū ad portum peruenit, & non ante, sic nemo nostrum saluus dicitur, nisi cum ad regnum cœlorum peruenit: Tunc enim extra pericula erimus, quod propriæ significat vox ista saluationis, vel salutis. Porrò, vt nauis in sinu maris, etiam salua dici potest, sic qui habet fidem qua iustus est coram Deo, saluus dicitur, tametsi quo ad viuit, semper illi bella, periculaque immineant. Vnde Rom 8. illud, Spe salui facti sumus. Et illud. Gra Ephe. 2. tia dei saluati estis per fidem. Quoniam hæc sunt in electis certissima salutis pignora. Hæc ergo est huius Romanorum Epistolę negotium. Hæc est assertio, quam vnicè molitur Apostolus, & declarare, & probare, quod Iudęis scandalum est, atq; gentibus stultitia. Hoc ipsum omnibus credentibus esse Dei virtutem, qua saluari possint vniuersi, nempe, Christum, Christique sacrum Euangelium. De vtroque enim id verè dicitur à Paulo quamuis alia ratione. Euangelium nanque diuinam virtutem annunciat, estque organum diuinæ virtutis, verba habens ignita, mirabili quadam potestate totum hominem transformantia. At Christus ipse, illa ipsa est Dei virtus, quam Euangelium euangelizando annunciat. Cuius ope, euangelicis verbis, rapimur, viuificamur, abstergimur, expiamur, sanctificamur, & saluamur. Qui enim se se totum Christo crediderit, omnino saluabitur. Omnis enim qui credit in illum, non confundetur, vt inquit Propheta. Psal. 24. Hoc itaque, videlicet quod *Euangelium*, (ratione scilicet rei euangelizatæ, quæ Christus est, non ratione verborum euangelizantium,) fit.

Virtus Dei in salutem omni credenti. Rom. 1. Et id quod asserit Apostolus, declarabitur statim verbis illis. Reuelatur enim iustitia Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam. &c. Hic tantum ponitur, & asseritur tanquam thesis huius negotij, immo tanquam

quam fundamentum omnis christianæ structuræ. Hoc autem verbo simul redditur ratio, cur Paulum pudere non oporteat Euangelij ab eo prædicandi, quoniam, scilicet ipsum Euangelium. *Virtus Dei est in salutem omni credenti.* Quis diuinam virtutem annuncians, quæ perditum genus hominum saluari possit, potius non glorietur quàm erubescat? Plebiscita vestra Romani. Senatusconsulta, Vis magistratuum, & consuetudinis, Curiatæ Romuli, Ius Papirianum, leges Numæ Pompilij, duodecim illę tabellæ, omnia hæc, ò gentes, virtutes hominum sunt, & propterea imbecillæ, nec saluant, nec interimunt animas hominum, quare nec illarum obseruatio necessaria est ad salutem. Ea facilitate refelli possunt, qua receptæ fuerant. Neque enim humanæ hec leges, alia ratione ligant, nisi quoniam populi iudicio qui communi consensu omne imperium atque potestatem in principem contulit, receptæ sunt: Quanquam legum latores, vt decretis suis vulgi authoritatem conciliarēt, se à Dijs edoctos illis præscribere confinxerint. Osyris apud Ægyptios à Mercurio. Solon apud Athenienses à Minerua. Minos apud Cretenses à Ioue. Licurgus apud Lacedemonas ab Apolline. Numa apud Romanos à Nimpha Aegenia. Euangelium autem Christi, inquit Apostolus noster. *Est virtus Dei.* Non humanum quid annunciat, sed diuinum: non est doctrina hominum, est doctrina diuina, & propterea inuiolabiliter obseruanda, adeò vt qui in vno mandato offenderit, factus sit omnium reus. Hinc mittens Christus Apostolos, vt Euangelium disseminarent vbiq; terrarum, dixit eis. Euntes docete omnes gentes, seruare omnia quæcunque mandaui vobis: Tantamq; ostendit esse Euangelij virtutem, vt & dixerit, qui illius præcones contempserit, Deum ipsum contemnere: Qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum, qui me misit. Est itaque virtus Dei. Quantus ergo & qualis putas sit iste orator cælitus missus Paulus, ad annunciandum hanc diuinam virtutem vel potestatem? Non vacat autem mysterio illud verbum. *Est*, præsentis temporis. Indicatur nanque, quemadmodum Christus cre di voluit de seipso quod est, quo sua æternitas declaratur, Deo dicente Mose, Ego sum, qui sum. Sic dices filijs Israel, qui est misit me ad vos. Vnde in Euangelio legimus. Si non credi deritis, quia ego sum. Antequam Abraham fieret ego sum. Ita Christi Euangelium, non modo virtus fuit, vel erit Dei, sed est, omni scilicet tempore. Citra euangelium nanque, nulli vmquam contigit salus, nec continget. Vnde propterea Euangelium, nouum & æternum testamentum appellatum fuit à Christo in cœna illa sanctissima. Habetis ergo, quod virtus Dei est Euangelium.

Iac. 2. Matt. 28. Luc 10. Exo. 3. Ioan. 7. Ioan. 8. Matt. 26.

Virtus autem Dei in salutem. Amanda est ergo hæc diuina potestas, longe magisquam timenda, quoniam non est virtus in interitum, sed in salutem. Lex Mosi, Iudæę, erat virtus Dei, sed non in salutē. Scriptum est enim de ea, Occasione accepta, peccatum per mandatum, operatum est in me omnem concupiscentiam, & per illud occidit: Quod ergo bonum erat, mihi factum est mors. Erat lex mortis & interitus, tantum abest, vt vllo vmquam tempore fuerit lex salutis, vel virtus in salutem. Propterea timendum semper erat Iudæis, nobis non est timendum, quibus Euangelium salutem pollicetur æternam. Sperandum est nobis & amandum, vt hanc salutem consequamur. Breuis differentia legis & Euangelij, Amor & Timor. Erat vtique lex illa Iudæis necessaria ad salutem olim, sed tamen non sufficiebat ad salutem, quia vt verè dicam, reos homines constituebat potius quam saluaret: Cōminabatur enim, & nō opitulabaſ: iubebat, non sanabat, languorem ostēdebat, nō auferebat. Nemo aūt ignorat illud, Nitimur in vetitum, qm̄ & quod concupiscitur, nescio quodā modo dulcius fieri, cū vetaſ. Euangeliū aūt Chr̄i, quo ad rem euangelizatā maximè quę Christus est, nō modo necessaria, sed &

Rom. 7.

sufficiens est ad salutem. Quoniam
Christus Iesus nouitate spiritus quam
largitur, vetustate ablata, hominem
denuo natum saluat & sanat. Fi-
Luc. 9. lius hominis non venit mactare, sed
saluare, dicebat ipse de seipso. Et ite-
rum. Non misit Deus filium suum
Ioan 3. in mundum, vt iudicet mundum,
sed vt saluetur mundus per ipsum.
Qui saluantur, inde saluantur, qui
non saluantur, aliunde non saluantur.
Perditio nostra, ex nostra est pote-
state. Salus autem ex virtute Christi,
vt omnino verùm sit quod dicitur per
Ose. 13. Oseam. Perditio tua ex te Israel est,
tantùmmodo in me auxilium tuum:
Et quod Paulus hic dicit, se seannun-
ciare potentiam Dei in salutem. Est
enim Christus tantum virtus saluans,
non perdens, tendensque ad salutem,
non ad perditionem: si quæris virtu-
tem perdentem, humanam imbecil-
litatem agnosce tantum; si saluantem,
virtus effectrix salutis nostræ Deus est:
formalis; gratia, cooperatrix, & si-
ne qua, neminem saluari contingit,
consensus vltroneus liberi arbitrij: In-
strumentalis, Euangelium quod præ-
dicatur. Meritoria Christus, de quo
differit Euangelium. *Omni.* O verbum
dulcissimum. Nemo desperet: nemo
dicat. Sum ne ego prædestinatus? Om-
nes, omnes venit saluare Christus,
non modo eos qui saluantur, sed &
Luc. 19. qui pereunt. Pro omnibus venit
Christus, non pro paucis. Cur plorat
Christus super Hierosolimitanos ciues,
nisi quia ipse volebat saluare eos, &
ipsi noluerunt? Si diuinus Christi fa-
uor, vrbem illam dereliquerat prorsus,
& nolebat eam saluare, nonne me-
rito illi deploranti respondere potuis-
sent: Cur inanibus lachrymis te ma-
ceras? noli nobis imputare quod no-
stra culpa non commisimus, nostra
improbitate, & nostra voluntate fa-
ctum est, quod factum est. Omnibus
ergo, omnibus (mihi credite) affuit
virtus Christi, vt saluentur. Ideo le-
ges gentium gentibus, lex moysi he-
breis duntaxat data fuit. Euange-
lium autem, omnis generis homini-
bus tradendum fuerat, vt omnes sal-
uarentur per ipsum. Est enim vir-
tus Dei in salutem omnium.

Idcirco præceptum fuit Apostolis, Mar. vlt.
prædicare euangelium omni creatu-
ræ; quamuis Christus ipse Iudæis
vnis prædicauerit, & nunquam
Gentibus. Quoniam enim Messias e-
rat, Messias autem iudæis tantum vi-
debatur esse promissus in lege, non
item gentibus, ne ab eo Iudæi occa-
sione accepta auerterentur. Qui gen-
tes, canes, incircuncisos, peccatores,
in despectum vocabant. Consenta-
neum fuit, vt Iudææ limites ipse
non excederet, quò & factum
fuit, vt si quando gentilibus aliqua
salutis beneficia impendebat, quo
omnem gratiam haberent, Iudæis
notumque fieret, quod Iudæi tan-
tum illi curæ erant, (O diuinam & ad-
mirabilem sapientiam) vellet à Iu-
dæis exorari, id Centurionis histo-
ria, atque Chananeæ latissime osten-
dit, Propterea & dicebat. Non
sum missus, nisi ad oues quæ perierunt Matt. 15.
domus Israel. Vnde & cum viue-
ret, Apostolis prohibuit, In viam
gentium ne abieritis, quasi Euange- Matt. 10.
lium illo tempore, Iudæis tantum
propagandum esset. Eo autem à mor-
tuis resurgente, morte deuicta, in-
credibilis illa virtus diffundenda
fuit ad omnes gentes, vt omnes qui
sub mortis Imperio primum detine-
bantur, scirent rediuiuæ Christi vi-
tæ glorioso triumpho, esse se reuo-
catos ad vitam, & ad salutem.
Parum est enim mihi (dicebat Vates
ille,) vt suscites feces Israel, dedi te Esa. 49.
in lucem gentium, vt sis salus mea
vsque ad extremum terræ. Propter
quod Petrus Apostolici collegij prin-
ceps, in Concilio Hierosolymitano hûc
in modum primus, tanquam verè cete-
rorũ caput, & Iacobo et maior qui Epi
scopus vrbis Hierosolymæ erat, fari cę
pit. Viri fratres. Deus, qui corda nouit,
testimonium perhibuit, dans genti- Act. 15.
bus spiritum sanctum, sicut & no-
bis, & nihil discernit inter nos & il-
los, fide purificans corda eorum.
Quo fortasse permoti Iudæi, cœpe-
runt indignari christianis, vt potè qui
iudaica

iudaica superbia, & nescio quo liuore singularitatis plusquam par sit, & decenr auidi, diuinas gratias ethnicis qui idola coluerant, non esse vllo pacto profundendas. Iudicabant, ferebantque egerrimè, quod in eos omnes sine delectu, æque ac in ipsos, de quibus olim Psaltes cecinerat, Non fecit taliter omni nationi, spiritus sancti charismata diffunderentur, sacrumque Euangelion ad totius mundi salutem inuulgaretur. O noxium inuidiæ virus. Hinc & Paulum ferre non poterant, quoniam christiana exestuans charitate, gentes omnes amplectebatur adeò & fouebat, vt non modo eas Iudæis exequare, sed & præferre videretur: ratus omnem Iudæorum sanctimoniam, ob pharisaicum illum tumorem, quo propriis meritis freti, Diuinæ gratiæ plurimum derogabant, Deo ingratissimam esse; gentium vero quæuis magna facinora, ingenti illa humiliate, qua Deo, omnem illorum salutem Deo optimo maximo acceptam ferebant, aboleri, non imputari à diuina misericordia.

Ps.147.

Credenti, Donum nõ est donum, nisi acceptetur. Requiritur enim quod donetur, & quod acceptetur. Euangelium igitur dono datum est hominibus vniuersis à Deo: porrò si non acceptatur, non erit donum, quare nec saluabit: acceptatur ergo per fidem: quotquot credunt, acceptant: qui non credit, non acceptat, nec saluatur. Quare Dei dona debent acceptari, & chara haberi, atque in magno prætio: Illud fit per fidem. Hoc per charitatem. Tanto autem hoc excellit illud, quanto qui frigide dona acceptant & vilipendunt, habentur pro ingratis. Ergo consummatio est in charitate, non in fide, vt intelligamus, tunc haberi apud Deum iustos, cum amamus, non cum credimus. Adde, quod dona Dei debent expendi, exercitarique, non custodi, vt ex parabola talentorum habemus: Exercetur autem euangelium per charitatem, quæ est radix operum, dicente Paulo, Quod fides

Gala.6.

per charitatem operatur: non sola, ergo multo plus facit charitas, quàm fides, quia illa non operatur sine charitate, atque ideo donum Dei langueceret. Radix peccati Adæ fuit, quia non credidit Deo comminanti: radix nostræ salutis est credere Deo promittenti, sed ille suæ incredulitati adiunxit peccata alia, comedit pomum, excusauit, se abscondit. &c. Nos ergo fidei iungamus alia opera vt saluemur. Vnicè autem de fide mentionem facit Paulus, quia fidem Christi plantare cupiebat. Romani eximijs virtutibus pollebant, iustitia, clementia, fortitudine, non oportebar igitur multum laborare, vt commendaret eis mores bonos: in vna fide laborandum erat. Ideo igitur vbique illam extollit. Sed & illud obseruandum est, quod de illis qui primo ad Christum veniunt & ex Iudaismo, & ex gentilitate loquitur. Illi autem sola fide saluantur: at post baptismum relapsi in peccatum, si iustificari cupiunt secunda iustificatione, oportet operibus illam sibi comparent. De his in hac Epistola non est sermo: Quare nimirum, si de vna fide sermo habetur, non de operibus. Mira profectò est fidei virtus, quæ illi tribuitur, & à Theologis, & à Magis. Omnia nanque miracula fidei adscribuntur. Fide euasit Daniel pericula leonum. Emorroisse ait Christus. Fides tua te saluam fecit. Centurioni, sicut credidisti fiat tibi: Pallas apud Homerum his verbis consolatur Achillem, Veni ego pacificaturus tuam iracundiam, modo credideris. Medicorum est aphorismus, Ille plures sanat, in quem plures confidunt. Idcirco Linus Poeta dixit, Dijs omnia credenda esse. Cuius rationem videtur reddidisse Christus. Nam credenti (inquit) in Deum, omnia possibilia sunt. Nihil autem incredibile, nisi impossibile: si ergo nihil impossibile, nihil incredibile. *Euangelium* ergo Christi, inquit Apostolus, *virtus quidem Dei est in salutem* omnibus cuiusuis gentis hominibus, Græcis, Barbaris, sapientibus, insipientibus.

Matt.15.
Matt.8.
Mar.9.

At hoc vnicè requiritur, vt credant in Christum. Vnde illud est. Qui credit in filium Dei, habet vitam æternam: Qui non credit, ira Dei manet super illum. Et illud, Crede, & saluus eris. Qui credit in me, non morietur. Qui credit in eum, non confundetur. Illud quoque. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in illum, nô pereat, sed habeat vitam æternam. Vt illis, qui non credunt. Inde enim mors nascitur, vnde vita nasci debuerat. Christi bonus odor (inquit idem ipse Paulus noster,) alijs est odor vitæ in vitam, alijs odor mortis in mortem. Credentibus in Christum odor in vitam, non credentibus, odor in mortem. At qui non credit, ex seipso non credit: Qui ergo intereunt, ex seipsis intereunt, nô ex Christo. Intereunt autem dubio procul omnes non credentes. Inditium eius est quod legimus in actis apostolicis. Exorcistæ nanque nonnulli, cum nec tantillum in Christum Iesum crederêt, rentauerunt inuocare nomé eius, vt dæmoniacum quendam liberarêt. Adiuro (inquiunt) te per Iesum, quem Paulus prædicat. O rem miram, & prodigiosam, respondens spûs nequã dixit illis. Iesum noui, & Paulum scio, vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo qui habebat demonium, & dominatus amborum, inualuit cõtra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Credere ergo oportet in Christum, eos qui saluãdi sunt Christi virtute. Sed operę prętium fuerit videre tria hæc. Quid oportet credere. Secundum. Cur credere oporteat. Tertium. Qua ratione fidem magis q̃ quodlibet aliud opus exigit à nobis Euangelium Christi. *Virtus Dei est* (inquit Paulus) *in salutem omni credenti*: Et Christus Iesus. Hoc (inquit) est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Hoc enim non modo huius Epistolæ basis, sed & scopus est Paulinæ om nis philosophiæ. Magnus ergo sermo nobis hoc in principio habendus est, ne denum cum progressi fuerimus, accidat nos tota aberrare via. Paruus enim error in principio, est maximus in fine.

[1. Ioan. 5. Ioan 3. Act. 16. Ioan. 1. Rom. 10 Ioan. 3. Eccl. 2. 2. Cor. 2. Act. 19. Rom. 1. Ioan. 6.]

Principio autem ante omnia intelligendum est, quid fidei vel credendi nomine, significetur in omnibus hisce scripturæ locis. Neque enim significatur nuda & simplex illa credulitas, quæ est operatio quædam intellectus, sed & omnis animi fiducia vel confidentia. Nuda enim credulitas quę cogitatione completur, est infra scientiam, vt Proclus inquit. At hæc fides, quam græci πίστιν vocant, constãs scilicet & firma omnis animi persuasio, qua nos ipsos concredimus illi, cui fidem adhibemus, persuasum habentes id omnino fiédum esse quod credimus, est supra scientiam omnem, & intellectum. Hanc autem fidem, quemadmodum in Christum Iesum quisque, ita nemo in alium quempiam nec in seipsum habere debet. Scriptum est enim. Maledictus qui confidit in homine, & qui firmat carnem brachij sui. En itaque quid credere oporteat. Hoc videlicet, quod Christus Iesus Dei virtus sit in salutem omnibus credentibus. Quoniam ipse vltro ingenti victus charitate, se se pro omnibus obtulit Deo patri in ara crucis, vt omnes saluarentur. Hoc credidere tria compræhenduntur. Credere Christum, Credere Christo, & Credere in Christum. Christum crediderê demones. Tu es Christus filius Dei viui, quid venisti ante tempus torquere nos? Nanque illis perspectum erat, vehemente saltem opinione, Iesum Christum esse. Christo crediderunt quotquot dicebant: In nomine tuo demonia eiecimus, prophetauim⁹, virtutes fecimus. Credebant enim illi asserenti, quod suo nomine demones fugarentur, & curarentur morbi. At in Christum non credunt, nisi veri filij Dei, vnde demones perdidit Deus, nec illos saluauit eorum inanis fides. Illi autem audient Christum dicentem. Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, nunquam noui vos. De his autem qui in Christum credunt, de quibus est illud Ioannis verbum. Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in

[Hier. 17. Rom. 1. Matt 8. Matt 7. Matt. 11.]

Ioan. 1. in noīe eius.scribit, Omnis qui credit
Rom. 10. in illū nō confundet. Qui credit in filiū
Ioan. 3. Dei, habet vitam æternam. Et alia plura, quæ adducta sunt superius. Credere ergo in Christum, non est simplex cogitatio intellectus, sicut credere Christo, & Christum: Sed & operationem voluntatis includit, qua in Christum imus, eundo confidimus, & speramus, sperando diligimus, diligendo propter eum operamur, si possumus. Neque enim fiducia esse potest, nisi vana sine amore, nusquam vero amor est sine opere. Quis non incassum fidit principi, quem non amat? Mihi crede, amor, est radix fiduciæ omnis. Rursus, quis interius diligit ardenter, qui exterius ocietur & torpescat? Amor otiosus esse non potest. Operatur magna si est, si vero operari renuit, amor non est. Quo manifeste colligitur, inanem esse fiduciam in Christum sine bonis operibus. Incassum nanque fidis Deo, si Deum non diligis. non diligis autem, si non operaris. Quàm vani ergo sunt Christiani illi, qui fidunt se se per Christum saluatos iri, nec tamen operibus bonis incumbunt. O misellos. Si
1. Cor. 13 habuero omnem fidem (inquit Apostolus.) ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Iacobus tam vehementer infestus est his qui docent, nudam fidem sine operibus ad salutem conducere, vt etiam illos demonibus comparet. Et demones inquit cre-
Iac. 1. dunt, & contremiscunt. Quid verius? Quid breuius? Quid vehementius dici potuit? Et de fiducia
Iac. 2. quoque concludit. Quid proderit fratres mei, si fidem quisque se habere dicat, opera autem non habeat? Nunquid poterit fides saluare illum? Fides, sine operibus mortua est. En
1. Ioan. 4. ad extremum. Qui non diligit, manet in morte, inquit Ioannes. Vides ergo quid credere oporteat, & quę sit fides de qua dicitur. *Virtus Dei Christus est in salutem omni credenti.* Hæc enim est, vt credamus idipsum. Videlicet, quod Christus, Dei virtus est in salutem omni credenti.

Credenti inquam ipsi, ipsum, & in ipsum. Et hęc est fides de qua ad Galatas dicitur. In Christo Iesu, Gal. 6.
neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur: Fiducia scilicet in Christum Iesum, qua ratum nobis esse debet, neminem perdendum qui in illum credere voluerit. Quæ nequaquam nuda est, vel informis, sed charitate formata. Cur credere oporteat, nunc dicendum. Equidem Deus nostra ope non eget, vt ab illo saluemur. Scriptum est enim. Quis Esa. 45.
adiuuit Spiritum domini? Et iterum. Iob. 26.
Cuius adiutor es? Nunquid imbecillis, & sustentas brachium eius qui non est fortis? Proculdubio itaque posset Deus citra omnia opera nostra nos saluare. Qui enim fecit te, sine te, non nè posset saluare te, sine te? Verum, pro hominum gloria, vt aliqua saltem ratione promæreamur salutem nostram, cum nos sine nobis creauerit, nos saluare sine nobis non voluit. Exigit ergo à nobis, vt credamus, quo non citra omne meritum, tantam felicitatem consequamur. Gloriosius nanque est, aliquem suis meritis exaltari, quàm prorsus gratuito dono. Quò fit, vt & summus pater filium suum hominem factum, promereri voluerit gloriosum illum triumphum, vltronea obedientia quam exhibuit vsque ad mortem crucis. Propter hoc enim inquit Apostolus, exaltauit illum Deus, & dedit Philip. 2.
illi nomen super omne nomen. Vndehinc conijcere licet, quam grauiter halucinentur nostri temporis Matheologi, qui putant nos diuinæ gratiæ derogare, qui merita prædicamus; Ipsi ipsi extollimus diuinam gratiam, non illi. Longè enim est maior nobis collata gratia, si mereamur æternam vitam, quam si secus: nanque, & quod mereamur, est gratiæ: Gratia hoc nobis contulit, non ipsi comparauimus, vt immensum illud premium promereri valeamus. Gratia. Gratia non merito, venale factum est regnum Dei, vt iam illud emere possint singuli, quantumuis pauperes, modo in Christum

 credant.

credant. O maria gratiarum; angusta admodum & auara est hereticis diuina gratia, quæ totum sibi retinet nihil nobis impartitur, nisi quantum faber ferræ, vel Figulus luto. At nobis est quàm latissima, quæ nos sibi coniungit mira societate, vt illa nobiscum & nos secum agentes, & gratiam agnoscamus, & præmium. Ob id Paulus ad Ephesios vtrunque complectitur. Gratia (inquit) saluati estis, per fidem; Explicat quod Dei est, cum inquit, nos gratia Dei salutem fuisse adeptos? adiecit demum quod nostrum intereft, fide videlicet nos saluos esse effectos, ne liberum tollatur arbitrium: Ita inquit magnus Athanasius. Subdidit autem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est. Quod dupliciter exponi posse litera ipsa ostendit. Primo quidem: Et hoc, videlicet fides, non ex nobis, ipsa enim est Dei donum, & non per nos comparatum. Secundo vero. Et hoc, videlicet, saluari per fidem, Dei donum est, non ex nobis: Non enim suapte natura fides meretur æternam salutem, sed hac tantum ratione, quia Deo fuit placitum, vt nos per fidem exciperet, ne scilicet prorsus videremur ignaui, & aliquid ad nostram salutem ipsi mei cõferreremus. Nemo itaque nobis obijciat, quod diuinæ gratiæ simus ingrati: Nam catholicorum nullus, de meritis sibi adblanditur, nullus in seipso gloriatur, omnes docent, quod merita sunt ex gratia, non gratia ex meritis: gratis enim datur gratia. Cum ergo audis gratis, tace de meritis. Ex hoc autem dilucidum esse potest, quod tertio loco proponebatur, Cur Euangelica, apostolicaque doctrina maximè exigit fidem, Immo vt verius loquamur, nihil aliud exquirere videtur ab homine, quam vt Christo fidat? adeo vt & Christiana lex dicatur tota lex fidei: in hoc potissimum à lege veteri discreta, quod illa appelletur lex operum vel factorum. Huius inquam tota ratio est, quoniam hoc ipso fidei nomine, totum adscribitur gratiæ Christi, & nihil in homine remanet, vnde possit gloriari. Qui enim se totum alicui committit, illi innititur non sibi, nec alteri. Qui itaque Christo fidit, credens quod saluare possit, quod velit, & quod saluaturus sit, nullo pacto in seipso gloriatur, nec in alio, sed in domino dũtaxat. Qui nanque in seipso gloriatur vel tãtillum, non prorsus fidit Christo, fidit & sibi, Propterea itaque vnice quidem fidem expetit Euangelium Christi, vt omne os obstruatur eorum qui ignorantes iustitiam Dei, & suam quęrentes statuere, pharisæum illum, imitantes qui iactabat opera sua, iustitiæ Dei nequaquam subiecti fuerunt. Qui verè fidit Christo, & virtuti ac gratiæ, atque merito Christi, vt per eum sit saluandus, credit omnia quę ad salutem necessaria sunt: illi omnino per Christum esse condonanda: Hanc autem fiduciam scit esse necessariam. Credit itaque & ipsam eius fiduciam, non modo alia dona & gratias, à Christo sibi esse datam, nõ suo merito cõparatam, dicens cũ Paulo vere fideliũ fidelissimo. Miam consequutus sum, vt fidelis essem: Nihil ergo est boni quod sibi arroget, omnia Deò accepta refert. Quid hac humilitate sanctius? Hanc autem humilitatem venit edocturus Christus Iesus, vt qui gloriabatur, in domino gloriaretur. Iam enim omnem patris gloriam abstulisse videbantur, & Iudæi & gentes. Cum hi ex legis obseruantia, hæ ex sapientia naturali inaniter, & impudenter tumescerent, & euanescerent. Magna ergo ratione vnam fidem extulit, ipse & omnis Apostolorum chorus, qua soli Deo innitimur, soli Deo inhæremus, ex solo Deo pendemus, ipse solus exaltatur, illi soli tribuitur omnis honor & gloria. Nemo tamen vehementior in fide ista commendanda, cœlesti, & diuiniloquo Paulo nostro, qui omnis superbiæ domitor, suis in epistolis adeò hãc in Christum fidem extulit, vt plerique de subobscuris eius sententijs, occasionem acceperint, & credendi & docendi his, qui Christo fidunt tanquam de salute securis, non esse in alio

Marginal notes: Ephes. 2. — Rom. 3. — Rom. 10. — Luc. 10. — 1. Tim. 1. — 1. Cor. 1

alio opere laborandum; quasi qui Christo fidat, omnia impleuerit quæ ad saluandos nos præscribuntur. Cum tamen Apostolus, de pijs operibus super fidei fundamentum ædificandis, idem senserit quod cæteri. Cur enim quemadmodum loca perquirunt, vbi fides extollitur, non ita curiose vestigant testimonia, quibus opera commen-
Galat. 6. dantur? Dum tempus habemus, ope
Rom. 13. remur bonum. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Reddet Deus mercedem laborum san-
Sap. 10. ctorum suorum. Reddet Deus vnicui-
Matt. 16. que, secundum opera sua. Cum metu
Philip. 2. & timore, salutem vostram operami-
Rom. 2. ni. Gloria, honor, & pax omni operan-
Galat. 6. ti bonum. In Christo Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem ope
Hebr. 13. ratur. Fornicatores, auari, adulteri, regnum Dei non possidebunt? Cur non legunt Christum dicentem. Si
Mat. 19. vis ad vitam ingredi serua mandata? quemadmodum legunt, qui crediderit
Mar. vlt. saluabitur; qui non crediderit condemnabitur. Cur non audiunt Petrum cũ
2. Petr. 1. dicit. Satagite vt per bona opera vestra certam faciatis vocationem nostrã, quemadmodum audiunt, In virtute
1. Petr. 1. Dei custodimini per fidem in salute? O homines iniquissimos, errantes, & in errorem mittentes. Cõferamus, conferamus nos loca hæc omnia, & intelligamus cum sanctissimis nostræ orthodoxæ Ecclesiæ patribus, fiduciam in Christum non ideo prædicari, vt cum securitate peccemus, immo vt credentibus cohercentes omnes concupiscentias, bonis operibus insudemus, & nobis ipsis vim ad bene, beateque viuendum inferamus, quo magnam hanc fiduciam habere valeamus. Quo pacto enim male viuentes fidere possumus, vt Christus omnis sanctitatis fons & magister nos diligat, iuuet, & foueat? Vana esset fiducia mea in principem, quem continenter verbis, cogitatibus, & factis lacescerem, modo ipsi nota esset animi mei in eum obstinata peruersitas: Deus omnia nouit, qua ratione ergo fieri potest, vt tibi proficiat in eum fides, si malis operibus illum continenter inhonoras? Rursus, & si quandoque peccamus, propter illum 1. Ioan. 2.
aduocatum quem habemus apud patrem qui semper interpellat pro nobis, quem infideles non habent, minime de diuina indulgentia atque misericordia desperemus, dicentes non temeraria illa & pnitiosa sed pia & hu- Sap. 15.
mili securitate. Et si etiã peccauerimus dñe, tui sumus. Qui ergo potes permanentes in malignitate disperdere, velis quæsumus, pœnitentium peccata sanare: quod dicere non possunt qui in peccatis perseuerant, emortua illa fide freti. Hac itaque declaratione, & liberum arbitrium statuimus, cuius est virronea hæc fides: nemo enim inuitus cogi potest ad fidem. Opera quoque ad salutem necessaria esse docemus, vt pote sine quibus inanis sit hæc in Christum fides. Et nihilominus, gloriam Christi confitemur, extollimus, & prædicamus, dicentes quod ipse solus est *virtus Dei in salutem omni credenti*: non liberum arbitrium, non opera: quoniam nisi Christus ipse nobis gratiam promeritus fuisset, nec liberum arbitrium, nec opera possent nos saluare, sed nec nostra fides. Hæc nanque est Christi gloria, vt non tu te ipsum salues, sed Christus saluet omnes. Vniuersique hac Christi gloria Rom. 7.
egemus, clamante Apostolo, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum.

Sequitur Paulus. *Iudæoque primum & Græco.* Nemo vestrum admiretur verbo illo primum. Neque enim Paulus mollitur principalius Christum, Christique Euangelium saluare Iudeos quã gentes, græcos, vel barbaros. Oppositum nanque asseuerare contendit hac in epistola, non magis partam esse salutem Iudæis, quàm gentibus, sed omnibus æque. Quippe quia Deus, cum sit omnium conditor, ad præstandam vniuersis populis solidam, perpetuamq; salutem, filium suum vnigenitum è cęlo destinauit ad terras. Neque enim aliter dirimere potuisset subortas Iudæorum, gentiumque in vrbe Roma contentiones. Illud ergo *primum* non prin

cipa-

cipalitatem significat, sed temporis ordinem duntaxat, non principalitatem scilicet in salute, sed in necessitate salutis. *Primum*, necessitate Iudæis, secundo gentibus, quia Iudæi magis rei erant coram Deo, ergo magis indiguerant Euangelio vt saluarentur. *Primum* quidem, in intentione Dei fuit propter salutem Iudęorum, secundo gentium, quia Iudæis repellẽtibus, Apostoli iuerunt ad gentes. Nominauit gręcos non gentes absolutè, quia gentiles primo saluati sunt quàm Iudæi. Nam Iudæi ex gentibus, non ex Iudæis gentes. Abraham enim in gentilitate saluatus est, non in pręputio. At græci omnino post Iudæos. Peperit (in summa) Christus omnibus hominibus salutem, quãtum in se fuit, inquit Paulus. primo tamen Iudæis, quam alijs populis. Quippe quoniam, & primo fuit Iudæis Euangelium annunciatum: Vnde & qui primo crediderunt in Christum fuere Iudæi: Nec est vt Magos obijcias, qui vix natum Christum adorauerunt. Eum enim præcessere pastores, qui Iudæi erant. Maria quoque & sponsus eius Iosippus. Rei gestę ergo ordinem attendentes, cernimus Christum prius fuisse in Iudæorum salutem, quam gentium. Quo verbo extimulantur Iudæi, nempe quoniam ob eorum magnam ingratitudinem, tantam salutem negligentes, indigni effecti sunt diuinarum gratiarum, quam illis olim gratis ante omnes nationes sese abundantissimè diffuderant. Translata siquidem fuere postmodum primogenituræ iura, ex iudæis in gentes, ex Esau in
Rom. 11. Iacob, Paulo dicente. Cæcitas contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. Cum autem omnis plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet. Gręcorum ergo appellatione hoc loco, gentes omnes intelligi possunt; vt græci tanquàm omnis ipsius Philosophię parentes, nomen dent cęteris: vel quoniam maior christianorum multitudo eo tempore, erãt græci. Græcis enim post iudæos primũ prędicatum est, Euangelium, quàm cæteris gentibus. Iudęi ergo græcos, græci alias gentes præcesserunt in auditu euangelij. Vnde & ex græcis ortum est christianum nomen in vrbe Antiochia. Et hæc est causa (ni fallor) qua ferè omnis doctrina euangelica & apostolica, scripta est græco idiomate, non latino, quod plerosque mouet, potissimum autem & maiore ratione de hac Pauli epistola, cũ ad Romanos destinata sit: illa q̃ est ad Hæbreos, nã scripta est hebraicè, videtur ergo quod satius fuisset & latinis, latinè scribere, cum apostoli omnes, omnium linguis loquerentur; Huius ergo hæc est ratio, quoniã scilicet primi christiani, iudęis exceptis, græci erant, & numero plures etiam in vrbe Roma. Adde quod & lingua græca valde felicior est, & aptior ad sacra mysteria exprimenda, quàm latina. Rursus, felici illa ætate, sapientes vbique terrarum græcanicam linguã callebant, latina siquidem Romæ, erat lingua popularis, vulgi, & materna ferè; oportebat autem vti secretiore idiomate, quò non omnibus passim communia fierent Christi mysteria.
Scriptum est enim. Nolite sanctum da- Matt .8.
re canibus, nec mittatis margaritas ante porcos: ideo græce scripserunt Apostoli omnes & Paulus. Cum ergo apostolus latine non scripserit latinis; sed græcè, ne passim omnibus inuulgarentur margaritæ istæ, mirum profectò, mirum, quomodo nostrates in maternam linguam vertant omnia, vt etiam deliræ anus hęc mysteria pertractent. Cur vero Apostoli non hebraicè scripserint, puto in causa id fuisse, quoniam licet lingua illa sacratissima sit, & sacris sermonibus atque mysterijs aptissima, non erat tamen adeo communis toti orbi vti græca: Oportebat autem omnibus nationibus inuulgare euangelium Christi. Vtendum ergo fuit græco sermone, tanquam communiore. Potest & ratio alia assignari, quoniam Christi Iesu & apostolorum persecutione, indignos se se effecerant Iudæi mysteriorum christianæ religionis: nequaquam ergo fas erat hebræo idiomate illa conscribere, vtpote ab eis conculcanda & ridenda. Cur autem Euangelium Matthæi & epi-

stola

stola ad Hebræos scripta sint eorum lingua: In causa est, quoniam hæc duo, vnicè ex veteris testamenti vaticinijs contendunt contra hebræos iam aduenisse Messiam, cessasseque legem. Fas ergo fuit, vt eorum armis cōfoderentur, quo vel crederent vincenti, vel omnino inexcusabiles essent.

Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem, sicut scriptum est. Iustus autem ex fide viuet. His verbis probatur duplex illa assertio, quæ supra proposita fuit. Videlicet Euangelium Christi esse Dei virtutem in salutem omni credenti. Sed primum Iudęo quam Gentili. Probationis verò virtus & summa hęc est. Credentes omnes iustificantur per fidem in Christum, primum tamen Iudæi quàm Gentiles, hanc ipsam assequuntur iustificationem, ergo & salutem omnes credentes per fidem in Christum consequuntur: antecedunt tamen Iudęi gentes. Ex iustificatione ergo per fidem in Christum, probatur salus æternæ gloriæ per fidem in Christum; & ex ordine iustificationis, ordo glorificationis. Quæ vt clariora sint, altius repetenda res est. Nemo vestrum ignorat, iustificationem esse medium ad gloriam paradisi, dicente Apostolo,
Rom. 8. Quos iustificauit, hos glorificauit: non glorificantur nisi primum iustificati, nam in ciuitatem illam supernam Hie-
Apo. 21. rusalem, non ingreditur quicquam immundum aut coinquinatum. Iustos ergo esse oportet omnes; & ab omni prorsus labe expiatos, quotquot illuc ingredi voluerint, vt regnent cum Christo. Nemo autem ex se ipso iustus esse potest: quandoquidem & protoplastus noster, antequam etiam cecidisset, originalem illam iustitiā dono accepit à creatore: non illam ipse
Eph. 2. sibi comparauit. Nos itaque qui in ipso peccauimus omnes, & facti sumus filij irę, multo magis oportet vt iustificemur, idest iusti fiamus, non ex
Rom. 8. nobis, sed dono Dei, propterea & iustitiā nostram, Dei donum esse, testan-
Psal. 16. tur sacri omnes diuinarum scripturarum codices. Quos iustificauit (inquit Paulus.) Notate verbum, non quos iustos inuenit, sed quos iustos ipse fecit, hos demum glorificauit. Exaudi Psal 142.
me domine in tua iustitia, inquit Psaltes, non inquit in mea iustitia; sed in tua: mea est iniquitas & impietas. Si Psa. 64.
iustus sum, tuo dono iustus sum, tu me iustum effecisti, non ego meipsum. Exod 34.
Non intres in iudicium cum seruo tuo, Iob 9.
quia non iustificabitur in cōspectu tuo Ibidem.
omnis viuens. Si qua est nostra iustitia, ex nobis ipsis tanquam ex nobis comparata, audi qualis nam sit. Omnes Psa. 64.
iustitię nostræ inquit Esaias, quasi pannus menstruatæ. Nullus apud te per se Exo 34.
innocens est, inquit Moises. Verebar omnia opera mea, sciens quod non Iob 9.
parceres delinquenti, inquit Iobus. Et iterū. Nunquid iustificari potest homo Iob. 25.
comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Nemo enim est mundus à sorde, neque infans cuius est vita vnius diei super terram. Quo Pelagianorum error conuincitur: manifestissimè, qui peccatum Adę transijsse in posteros tam impudenter negare sunt ausi, præterquam imitatione: Et propterea sauciatam naturam superbi agnoscere nolentes, liberum nostrum arbitrium præcipitare magisquam exaltare moliebantur, docētes, quemlibet ex se ipso posse de impio iustum fieri, proprijsque meritis surgere à peccatis, Deoque sine eius gratia reconciliari, quod impijssimum esse, christianorum nemo non confitetur. Si enim per naturam iustitia esse poterat, ergo gratis Christus mortuus est. Ideo enim mortuus est, vt nos sanctificaret atque iustificaret. Clamandum est ergo cum Paulo, Quis me liberabit Rom. 7.
de carcere mortis huius? de peccato? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Propter quod Paulus Rom 3.
idem concludit, Deus est qui iustificat impium. Omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei: vt non iu- Ibidem. Ibidem.
stificetur omnis caro in cōspectu eius. Sed iustificati sim' gratis p grām ipsius. Quid autem sit hæc ipsa impij iustificatio, optimè intelligemus si primum quid iustitia sit, illa dico, de qua scripturæ sacræ, iura Cæsarum, atque Pontificum, sermonem faciunt, dilucidum fuerit. Motus nanque ex terminis ad quos

quos ſunt, dignoſci ſolent. Attendite,
iuſtitiæ ſacrum, illibatumque nomen.
Iuſtitia quaſi dicitur à iuxta: quod enim
eſt iuxta regulam, rectum dicitur, &
iuſtum: & quod non eſt iuxta, non
iuſtum, neque rectum: vt patet ex com
muni vſu loquendi in artibus, & in
ædificationibus, maximè vbi eſt perpé-
diculum, iuxta quod (vt ita dicam) iu-
ſtantur omnia. Regula itaque iuxta
quam debet iuſtari homo eſt Deus, &
lex eius, quæ exigit, vt ſuperius in
homine dominetur, inferius ſubijcia-
tur: Cum homo ſe habet iuxta hanc re-
gulam, eſt, iuſtus cum non iuxta, iniu-
ſtus; quia obliquus, non rectus. Quo-
niam itaque operationum humanarũ,
hoc eſt quæ ſunt propriè hominis in-
quantum homo, primum principium
proximum eſt intellectus & ratio; pri
2. Cor. 10 mum principium quo intellectus in
captiuitatem redigitur in obſequium
Chriſti: Cum autem intellectus eſt iu-
ſtatus, facilè iuſtantur omnia. Ni mi-
rum igitur, ſi radix iuſtitiæ tribuatur
fidei. Nam & principium iniuſtitiæ
& obliquitatis eſt, quod intellectus nõ
credat Deo, ſed complementum dein-
de iuſtitiæ eſt in voluntate, quæ per
charitatem plenè iuſtatur, vt homo nõ
velit, niſi quod vult Deus, non odiat
niſi quod odit Deus. Et hæc eſt conſu-
matio iuſtitiæ. Charitas enim maior eſt
fide, & ita conſumat quod illa ince-
Galat. 6. pit. Tribuitur tamen totum fidei, quia
eſt principium. Nam principium eſt
totum. Hinc Paulus vtrunque coniun
xit, Fides quæ per charitatem opera-
tur. Iuſtitia itaque de ſui ratione, quan
dam rectitudinem ordinis importare
videtur, apud omnes. Chriſtiana er-
go interioris hominis iuſtitia eſt, cum
ſupremum in homine ſubditur Deo, &
animæ vires inferiores, ſupremæ ſcili-
cet rationi obſequuntur atque parent.
Magna enim iniuſtitia eſt, creaturam
non ſubijci creatori, & in creaturis, in-
feriorem non ſuperiori. Cum ergo to-
tus homo Deo ſubijcitur, & in homi-
ne caro ſpiritui, ſenſus rationi, iuſti ſu-
mus. Iuſtificatio itaque quid aliud eſt,
quã motus quo homo mouetur à Deo
glorioſo, à ſtatu peccati ad ſtatum præ-
dictæ iuſtitiæ per gratiam gratificam?
Peccato ſiquidem peruertitur omnis
ordo, cum ancilletur domina, & do-
minetur ancilla. Mouet autem Deus
hominem conuertendo illum ad ſe ip-
ſum, qui primum auerſus fuerat ab eo, Pſal. 84.
ſecundum quod dicitur, Deus tu con- Pſal. ibid.
uertens viuificabis nos. Conuerte nos
Deus ſalutaris noſter. Cum itaque ho-
mo ſit libero præditus arbitrio, requiri
tur, quod Deo hominem primo mo-
uente, & ipſe ſeipſum motu moueat,
& conuertat ad Deum; ſi vſum ha-
beat liberi arbitrij. Quod dico propter
pueros, qui cum non ſint compotes ra-
tionis, & motus liberæ voluntatis, mo
uentur abs Deo ad iuſtitiam per ſolam
gratiam, quæ eorum animulas perfi-
cit atque format; citra omnem eorum
operam. Neque ſine myſterio. Sicut
enim culpa illa originalis a qua expian-
tur, non propria voluntate, ſed carnali
origine ipſos inficit, & Deo reddit
inimicos: ita par eſt, vt ſpirituali dun-
taxat regeneratione quæ fit baptiſmali-
bus vndis, quanquam nullus adſit pro
priæ voluntatis motus, Dei gratia iuſti
ficentur. Qui ergo iam adoleuerunt,
Deo eos conuertete per gratiam, neceſ-
ſe eſt, vt & ipſi libere conuertantur
ad illam acceptandam. Vnde Propheta
dixit. Conuerte nos domine, & con- Hier. 31.
uertemur. Neque enim proficeret con
uertere Deum, niſi & tu conuerti vel- Hebr. 12.
les. Propterea Paulus hortatur. Videte 1. Cor. 6.
fratres, ne quis deſit gratiæ Dei. Iterũ-
que. Hortamur vos, ne in vacuum
gratiam Dei recipiatis. Notate verba.
Deus quidem mouet omnia, ſed non
eodem modo. Aliter nanque; & aliter
mouentur ab eo, etiam naturales res,
ob diuerſas earum naturas aliter gra-
uia, aliter leuia. Hominem ergo ad iu-
ſtitiam mouet, trahit, & vocat ſecun-
dum conditionem naturæ humanæ.
Hæc autem eſt hominis conditio, vt
non agatur tantum, ſed & agat ipſe ſe-
ipſum, diuina gratia primum actus. Im
poſſibile eſt itaque vt iuſtificetur a Deo
quiſquam (infantibus, & his, qui vſum
non habent liberi arbitrij demptis,) ni-
ſi qui iuſtificatur, aliquo modo ſeipſum
admoueat, diuina gratia præuentus.

De

Psal. 58. Psal. Ioan. 6. Heb. 11. Psal. 31.

De qua dicitur. Misericordia domini præueniet me. Et iterum. Præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis. Propterea dicitur. Omnis qui audierit à patre meo, & didicit, venit ad me. Discere enim, non est sine motu liberi arbitrij. Prima autem conuersio, primusque motus hominis in Deum, est mot⁹ fidei, de quo dixit Paulus noster, Accedentem ad Deum oportet credere. Ad iustificationem ergo impij, quod de nostro primum afferre oportet, est fidere, quod Deus sit per Christum Iesum omnium impiorum iustificator, atque credentibus in eum remunerator. O beata fides. Hæc est vera pietas, Docti, verus Dei cultus, quo anima soli Deo inhæret atque innititur. Fidens scilicet ipsi tantum, & gratiæ eius per Christum, non sibi. Confestim autem sequitur, immo simul est motus ad detestandum perpetrata facinora. Mobile enim cum mouetur, simul recedit à termino à quo, & accedit ad terminum ad quem. Terminus à quo, est peccatum in iustificatione. Terminus ad quem, est gratia diuina & iustitia. Accedens ergo fide ad diuinam gratiam, recedit à peccato: non recedit autem nec accedit anima nisi desiderio, & detestatione, vel fuga. Hi enim affectus sunt pedes animæ. Accedit ergo per desiderium & vnionem ad Deum, cum fidit illi, & eius iustitiæ, & recedit à peccato vel ab iniustitia, per detestationem. Vnde hoc est qđ pœnitens ille dicebat, Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam dño. Ecce terminus à quo recedit. Et tu remisisti impietatem peccati mei. Ecce terminus ad quē accedit. Qui enim verè ad Deum accedit desiderio vehementi, & amore, & illi fidit, nihil hæsitans de diuina eius gratia consequenda, ne vana sit fiducia ei⁹, quomodo nō vniuersos gressus abhominabitur malæ actæ vitæ? quomodo rursus non proponet eniti, vt in posterum Deum non offendat, sed illi satisfaciat potius bonis operibus, quo illi valeat reconciliari? Quanquam neq; huic proposito fidat, sed diuinæ gratię duntaxat, quam Christus ipse promeritus est. Sic itaq; cum impius primum esset, fit pius, & de iniusto iustus per fidem in Christum. Si accedunt deinde bona opera, iustitia eius auctior fit & consumatior. Ita enim dicitur in Apocalypsi; Qui iustus est, iustificetur adhuc. Apoc. 22. Neq; enim fieri posse crediderim, vt credentes merito Christi Iesu, nos saluatos iri, adiungentes bona opera quoad possumus, non magis fidamus & confidamus, Christi gratiam nobis esse profuturam, quæ si inimicos reconciliat, multo magis eos, qui pro virili conantur illi placere. Nequaquam ergo fidimus operibus, sed fidimus continenter Christo pollicente. At primum citra opera fides est perexigua: Cum operati fuerimus, augescit fides, fitque immotum & stabile firmamentum, quo omnino sine hæsitatione confidimus diuina nos gratia saluatos iri: Tit. 3. Clamantes nihilominus cum Paulo, Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos. Ex fide ergo imperfecta operantes, in fidem, tendimus perfectiorem & fortiorem. Sicque primum initium habentes iustificationis, nanciscimur complementum & consumationem. *Iustitia ergo Dei ex fide in fidem* tendit, ex fide imperfecta, in fidem perfectissimam. Perficitur enim fiducia ex operibus. Quis enim nesciat, habitum crescere ex actibus? Vnde & charitas inchoata meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Nunquam ergo operibus tribuimus iustificationem, nisi quoniam operibus consumatur & augetur fides qua iustificamur: Ante opera quidem initialiter, perfectè verò post opera. Ecce Iacobus Apostolus, & Christi germanus, quomodo hæc omnia retigit in epistola sua. Iac. 2. Ex operibus (inquit) iustificatur homo, & non ex fide tantum. Vnde & subdit, Abraham pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, offerēs Isaac filium suum super altare? (intelligatis postquam credidit. primum enim credidit, quàm obtulerit filium,) vides quoniam fides cooperabatur operibus illis, & ex operibus fides consumata est? Quanquam tamen initium iustificationis eius fuerit fides, Mose dicente, Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum

est

est illi ad iustitiam. Nullo nanque pacto prodesse illi profuerunt ad iustificationem, opera quæ fidem præcesserunt, quantumuis moraliter (vt aiunt) bona: Et hoc est, quod vnice molitur Apostolus hac in Epistola, vt videbitis, quo optimè tollitur controuersia Iacobi & Pauli, dum alter plurimum tribuere videtur operibus, alter nihil. Iam enim patet, quomodo intelligendus sit vterque. Quæ enim opera præcedunt fidem, nec possunt iustificare: quæ vero sequuntur, augent fidem atque iu-
Rom. 8. stitiam. Vnde Paulus dicit. Nos spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus. Quod intelligi non potest, nisi de iustitia consumata: cum ex fide sit iam iustitia initiata. Spes ergo est consumatæ iustitiæ. Ita ergo tendit Iustificatio ex fide in fidem. Notate autem hunc modum loquĕdi Apostoli. Quia enim *Ex*, notat terminum à quo, vt cū dicimus, ex albo fit nigrum, ex aqua aer, ne crederes, quod fides esset terminus à quo iustificationis, qui semper est oppositus termino ad quem, & corrumpitur illo adueniente, propterea addidit *Ex fide in fidem*. Vt intelligas, & si fides tendat in opera, manere tamen fidem, sed fieri perfectiorem: Quemadmodum cum dicimus ex aurora fit dies, manet aurora, sed perficitur. Ita ex pueris tendimus in viros, at puer non corrumpitur, efficitur perfectior. Fides ergo semper manet, & cum perditur fides, perditur iustificatio omnis. Qui enim per opera credit iustificari & saluari sine fide Christi, stultus est, & meritò iam iudicatus. Si vero iustus effectus, non addit iustitiæ opera, cum alioquin possit, deperditur hæc ipsa iustitia, atque languescit. Cum enim iustus iusta agere teneatur, & ipse fide in Christum fretus torpescat, quomodo fingi potest, quin ommissione saltem peccet? Quoniam sterilis est, nec
Matt. 3. affert fructum iustitiæ domino. Scriptum est autem, Omnis arbor quę nō facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Notate verbum. Non modo arbor quæ facit fructum malum, sed quę non facit fructum bonum exciderā gratia, & ī ignē mittet' æterni supplicij. Quomodo ergo iustus est qui nō operatur? Quin potius, quomodo non iniustus, quamuis Christo fidat? Hæc enim fides inualida est, quam non opera comitātur, vt inutilia opera, quæ hęc ipsa fides non antecedit. Ipsa est enim petra illa, super quam ædificanda est operum omnium structura: quæ si nō adsit, ædificamus super arenam: si vero iacto illius fundamento, non superædificamus aurum, argentum, lapidesque prętiosos, opera bona & pia, pro eorum gradibus & differentijs, hisce distincta nominibus, incassum iecim' Luc. 14.
fundamentum, irridemurque à domino, Ecce qui cępit ędificare, & non consumauit. Et profectò mirum quo non pacto fide mortua nonnulli sibi vitam perpetuam pollicentur. Non enim incassum dixit Petrus. Ministrate in fi- 2. Petr. 1.
de vestra virtutem, in virtute, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatē: apertè insinuans, fidem non esse satis. Vnde concludit, Cui hæc præsto non sunt, cæcus est & manu tentans, cui non datur tempus operandi; Modo in Christo fidat iustificationem assequitur per diuinam gratiam, quæ nullas patitur venire moras. Sed qui operari potest, oportet eum operari, vt initium nouæ illius creaturæ Dei, iustitia illa consumetur. Dices, immo videtur quod nullo pacto fides sine operibus quicquàm valeat ex apostolico verbo ad Galatas, Fides quæ per dilectionem Gal. 6.
operatur. Quæ ergo non operatur, nequaquàm prodest. At hoc vos non moueat. Palam enim videretur Deo tribuere crudelitatem atque iniustitiam, hæc ipsa sententia. Modo ergo adsit propositum operādi, id satis est, dicēte Propheta. Si auerterit se impius ab impietate sua, omnium iniquitatum eius Ezec. 3.
quas operatus est, non recordabor amplius. Tunc enim fides operatur habitu, Si non actu. Est nanque operum grauida, nihil præter tēpus partus expectans. At si tempus adsit, & non pariat, iam non erat grauida, sed sterilis: sterilitatem autem omnium maledictā

esse

esse in Israel certò scimus. Vnde & in paradiso illa amœnissima, quæ typū gessit Ecclesiæ, nulla arbor sterilis erat. Ex his habes quantum sit tribuendum fidei, quantumque operibus pro iustificatione impiorum. Tota enim radix est à fide in Christum, cum gratia præuenimur. Finis etiam est in fidem per mediā operationum. Fidimus enim antequam operemur Deo per Chrm: operantibus nobis, augetur fides. Sicque per fidem, initiata iustitia cōsumatur, & per fidem auctiorem factam non sine operibus. Propterea in Euāgelio petimus augmentum fidei. Domine; adauge nobis fidem: vt & iustitia nostra augeatur. Probatum est ergo, quod iustificatio fit per fidem. Probandus est modo ordo Iustificatiōis, quod primò Iudæi sint iustificati quàm gentiles. Probatur sic. Hanc fidem primo habuere Iudæi, quàm gentes, quippe quoniam gentes paucis patribus exceptis, Iobo, Balaam, & alijs nōnullis, nō crediderūt in Christum nisi postquàm natus est. Iudæi vero, etiam in restamento veteri crediderunt in Christum uenturum, ergo primo iustificati sunt Iudæi quàm gentes. Iustificabantur enī illi ex fide in Chrm venturum, qui promissus fuerat, & expectabatur à Iudęis omnibus, quam fidem nisi habuissent, nullo pacto quibusuis eorū operibus, nec morum, nec cerimoniarum, nec sacrificiorum, iustificari potuissent corā Deo, licet ab hominibus laudem promerere potuissent, qui corda hominū non nouerunt, sed attendunt tantum opera, vnde pleriq; hipocriītijs operibus decipiuntur. Gentes vero iustificantur ex fide in Christum, qui iam venit. Si ergo longè prior est iustificatio iudęorum quàm gentium, etiā & salus. Ni mirum ergo (vult dicere Apostolus) si prius fuit prædicandum euangelium Iudęis quàm gētibus: fuit nanque primum annuncianda salus iustis, quàm iniustis. Iusti erant Iudæi, cum Chrs venit, ex hoc quod in eum credebant nasciturum, ratum habētes, non suis operibus sed mediatoris gratia saluatos iri. Iniusti autem erant gētiles, quoniam suis operibus fidentes,

Luc. 17.

gratiam venturi mediatoris non agnoscebant, quam alioquin cognouerunt postmodum cum venit. Primum ergo Iudæis prædicandum fuit, secundo gētibus. Sicut ergo iustitia ex Iudæis deuenit ad gentes, ex fide in Chrm venturum, quæ erat fides propria Iudæorum, in fidem in Chrm qui iam venit, quæ est fides propria gentium: ita salus ex fide in fidem eodem modo dimanare cognoscitur à Iudęa in gentes. Propter quod dicebat Chrs. Salus ex Iudæis est. Illa erat fides veteris testamēti, hæc noui: illa sinagogę, hæc Ecclesię: illa legis, hęc Euangelij. illa prophetarum, hæc apostolorum. Nam quod illi promittebant tanquam à longe uidentes, isti exhibuerunt, manibus proprijs contrectantes. Vnde & illorum vnus inquit. Quod vidimus oculis nostris, quod audiuimus, quod perspeximus, quod manus nſæ contrectauerunt de verbo vitæ, testamur & annunciamus vobis. O beatos viros. Iure magno dicebat illis Iesus. Beati oculi qui vident quæ uos uidetis. Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ audītis, & non audierunt. Hoc itaq; est, quod dicit Apostolus noster, *Iustitia Dei* Non iustitia hominum. Sicut enim dicitur Domini est salus, quia scilicet saluat: ipse non homo, Ego (inquit) sum dominus, & non est absque me saluator. Ita dicitur, Iustitia Dei, quia homines ipse iustos facit. Quod si quandoque dicitur iustitiam esse nſam, vt in psalmo illo, Iudica me domine secundum iustitiam meam. Et alibi. Retribuet mihi dominus secundum iustitiā meam, & secundum puritatem manuū mearum retribuet mihi, id non aliter intelligatur, quàm locus ille, Nonne scriptum est in lege vestra. Ego dixi dij estis? Nullus enim ignorat legē à Deo esse, & tamen Chrs legem hębreorum appellauit, quia data Iudęis, simile qd est in oratione dñica, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Si noster est, cur à Deo illū dari exposcimus? Dei est haud dubię, quia à Deo datur, sed nr̄ fit diuino munere. Iustitia ergo qua iusti sumus, Dei est, quia à Deo no bis

Ioan. 4.
1. Ioan. 1.
Matt. 13.
Psal 3.
Ps 17.
Ps Ibidē.
Ioan 10.
Matt 6.

bis gratis condonat:nr̄a est:estquia in nobis recipitur. Iustitia ergo Dei est. Quædā iustificatio humana est, de qua
Esa 5. dicitur, Iustificatis impium propter munera. Hac non fiunt homines iusti, sed iudicantur tantum iusti. Et plerunq; temerè, adeo est fallax humanum iudicium: At Deus ipse iustificando, vere iustos facit. Hæc ipsa ergo iustitia
Ps 10. Dei, non qua ipse Deus iustè iudicat, de qua dicitur, Iustus dominus & iustitiam dilexit, sed qua iustos facit, *Reuelatur ex fide in fidem.* Declaratur scilicet, quod descendat ex fide iudęorum in Chr̄m venturum, in fidem gentium, in Chr̄m, qui iam venit. Ita interpretatus est seipsum Apostolus ad Galatas
Gal 3. capite tertio. Priusquam (inquit) veniret fides, sub lege custodiebamur, cō clusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Ostendit enim patres veteres, vixisse in fide quadam velata, donec veniret fides quam expectabant reuelandam. Fides patrum, fuit fides in Chr̄m Iesum venturum: Ea quæ reuelanda expectabatur, erat fides in eum, cum iam venisset. Ex fide ergo, quam gentes nō habebant, transie runt in fidem ipsis communem, & gentibus omnibus. Et ita eodem verbo Pauli. *Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem.* Secundum duas nr̄as expositiones, probata fuit duplex illa assertio, Iustificari hominem per fidē, & iustificatos esse primum Iudæos quā gentes. Non itaque lege iustificati sunt Iudęi, vult dicere Apostolus. Omnis iustitia, tam in veteri, quàm in nouo testamēto, est per fidem in Chr̄m mediatorem Dei & hominum: per legem nulla, nisi forte coram hominibus. Si enim ex lege, vel per legem diuina iustitia,
Hebr. ergo gratis Chr̄s mortuus est. Propterea in Epistola ad Hebręos latissimo sermone ostenditur, neque Abraham, neque Isaac, aliosque coram Deo iustificatos esse, nisi ex fide in Chr̄m. Sed & hoc inquit hic Apostolus reuelatur in Euangelio, idest expressè declaratur. Pluribus enim in locis Euangelij arcanum istud reseratur, Deum non respicere opera pro expiandis peccatis, sed fidem in Chr̄m, pijs tamen operibus grauidam. Mulieri nanque illi peccatrici quæ pia opportunitate importuna, in domum pharisei accessit, lachrymisque cępit rigare pedes domini, dictum est, Vade in pace fides tua te saluam fecit. Luc. 7.
In vrbe Capharnaum legimus, oblato quodam paralitico ad pedes saluatoris, quod uidens ipse fidem illorum, dixit, Fili, remittuntur tibi peccata tua. Matt. 9.
Quid amplius quęrimus, cum non modo fide propria in Christum, sed & aliena audimus expiari, purificari, absolui, iustificariq; peccatorem, sanariq; non corpore modo, sed anima? Velatum autem erat mysterium istud (inquit) Apostolus, in testamento veteri, & uerum dicit. Velamē autem est in verbis illis Abacuch prophetæ. Abac 2.
Iustus ex fide viuit. Quibus verbis, molitur Apostolus, hæc duo intellexisse Prophetam, Primum, ex fide in Chr̄m mediatorem & redemptorem, hominē esse iustum coram Deo. Secundum, ex fide in Chr̄m consequenter acquirere vitam æternam. Hoc autem satis difficile erit deducere, & declarare, nisi altius speculemur. Scito ergo, librum illum Abacuh duo duntaxat continere, Regnum Babylonis, quo potestas diaboli significatur, destruendum. Filios Israel, qui Chr̄iani populi typum gessere, è captiuitate illa liberandos. Contenditque Vates ille, omnino hæc duo fienda esse. Ita enim post longas disputationes, pollicitus fuerat illi Deus, qui mentiri non potest. Dicit itaque, Ecce, qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipsa. Iustus autem, in fide sua viuet. Arguamus nos hunc in modū. Recta aīa, & iusta aīa idē sunt. Similiter nō recta aīa, & non iusta anima idem sunt. Iustus itaq; ex illo est iustus, ex cuius opposito non recta anima, est non recta anima. Est antē non recta anima, ex hoc quod non credit Babylonem destruendam, filiosque Israel liberandos. Ita enim inquit Propheta, Qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipsa. ergo iustus est iustus, ex hoc quod credit hæc duo omnino fienda. Hæc autem duo, illis verborum inuolucris figuratè, significabant, euertendam esse diaboli potestatem, redimendosque christicolas, q̄ Ibidem.

sunt

sunt veri Israelitæ à captiuitate peccati. Ergo intentio Prophetæ est, iustos illos patres, fuisse iustos ex hac fide in Christum. Ecce primum. Addit auté, quod talis iustus ex fide viuet, in futuro. Nõ itaque intelligit de vita gratię. Illa enim iam viuit actu, quia iustus. Iustitia enĩ Dei est animæ vita; ergo intelligit de uita glorię, Ecce secundum. Fides ergo largitur gratiam & gloriam, hoc est iustitiam & salutem, adeo vt & qui tunc credidit hoc fiẽdum esse omnino Christi gratia, & qui nunc credit id iam esse factum, nequaquam possint non placere Deo, & non consequi vitam æternam, quod propositum fuerat. Perbelle ergo dictum est, Christum esse Dei virtutem, in salutem omni credenti, atq; in iustitiam: ne crederes ex fide salutem haberi, at ex operibus iustitiam, vel è contra: Totum ex fide habetur modo dicto. nequaquã scilicet nobis ipsis, sed diuinæ gratiæ, per Chr̃m fidentibus. Quod vtiq; est verissima pietas, vnus Dei cultus, vt omnia ipsi ferantur accepta. Legatur ergo Prophetæ verbũ illud hunc in modum. *Iustus ex fide viuet*. Iustus ex operibus: qui scilicet ex

Luc. 15. operibus suis credit se se iustificatum iri, estque de numero illorum nonaginta nouem iustorum, quos parabolicè extimulauit Christus, qui non indigét, idest non indigere sese existimant pœ

Rom. 10. nitentia, nec gratia Christi. Ignorantes scilicet iustitiam Dei, & suam quærẽtes statuere, ille nequaquam viuet, immo nec viuit. Tunc enim primum quisque moritur, cum sibi fidit. Ægro persimilis, qui magnis febribus exestuat, & se se valere optime credit. Fit enim, vt citissimè emoriatur miser, quoniã si bi ipsi de valetudine inaniter adblandiens, medicum non quærit. Quis aût sine medico conualuit vnquam? Sine illo inquam medico, de quo scribitur.

Eccl. 38. Honora medicum, propter necessitaté enim creauit eum altissimus. Suspicor etiam hoc verbo, *Iustus ex fide viuet*, probare Paulum quod dixit, Græco etiam esse in salutem Euangelium Chr̃i, quia dicitur *Viuet*, non viuit, Iudæus prorsus iam tunc viuebat in fide vẽturi, & qui non viuebat, in illa fide, nõ erat iustus coram Deo Iudæus: licet corã hominibus: sed gentilis non viuebat, at victurus erat, ergo Propheta dicens *Viuet*, intelligit quod non tãtum Iudęo, sed Gręco erat futurum Euangelium in salutẽ. Dicamus tandem, *Iustus ex fide viuit*, Est iustus, qui in principio sermonis accusator est sui: Est iustus, qui ex fide viuit. Prou. 18.
Est iustus, qui est absq; terrore. Primus quidem bonus & laudabilis, quia accedit ad viam. Secundus melior, quia currit per viam. Tertius optimus, quia iã appropinquat ad finem vię. Primus.n. pęnitentiam agit. Secundus iã egit, & gratiam consequutus est. Tertius est ꝓpe gloriam. Illum reducit dñs. Secudũ deducit, Tertiũ educit. Sequit᷑ modo.

Reuelatur enim ira Dei de cælo in omnem impietatem, & iniustitiam hominum. Impietas propriè est peccatum quo Deũ colere dedignantur impij, non credẽtes ei, non timentes eum, non fidentes in eo: Hæc est peruersa opinio de Deo, dictis verbis, & operibus, vt Basilius dixit. Iam vero quidã sunt manifestè impij, qui contemnunt Deum, & pro talibus haberi inter homines non erubescunt. Alij vero quadam hipocrisi, hãc impietatem suam occultãt hominibus, & vsq; adeo etiam tendunt in deterius, vt cum pij existimentur ab alijs, sibi ipsis quoq; volunt videri pij, & iusti, fucantes & palliantes alta quadam carnis sapientia, quæ inimica est Deo, Rom. 8.
suam impietatem, vt Dionisius tirannus, qui spoliauit Iouem amictu illo aureo: Hi palam perditi sunt, quod contemnunt Deum, prorsus temerarij homines, audacesque, & securi in peccatis, Contra vtrosque loquitur Paulus. Idcirco dicit, *Omnem impietatem.* Contrariorum contrarias esse causas manifestum est. Impietas in Deum, idest infidelitas, iram Dei concitat. Quid mirum ergo si pietas, idest fides, diuinam gratiam adducit hominibus? Prima ratio ex testimonio Prophetæ, demonstrauit Iudæis. Iudæis inquã ad Christum conuersis, qui non literæ occidenti, sed spiritui viuificanti innituntur. Hæc ad Gentiles dirigitur, ad Gentiles inquam Christianos effectos. In pietate vestra ò Gentes, Deum ad iracundiam

diam prouocaſtis, pietate ergo, fide in illum, eiuſque filium putate vos eſſe conciliatos, in diuinamque gratiam receptos, abſque meritis. Primum quod in vobis ex vobis, Deo diſplicuit olim cum innumeris obruti facinoribus eſſetis, non fuit fornicatio, non dolus, non innaturalis naturæ vſus, fuit infidelitas, ad infidelitatem ſecutæ ſunt vniuerſæ iniuſtitiæ veſtræ, omnia ſcilicet peccata, & in proximos veſtros, & in vos ipſos, quę turpe eſt etiam fari, ergo primum quod in vobis Deo placitum eſt, eſt fides. Habitat enim Chriſt' per fidem in cordibus vřis. Putate ergo cuncta inutilia eſſe ad iuſtificationē coram Deo, niſi adſit pietas. Hæc eſt ba
Heb 11. ſis fidei. Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. Qui autem Deo non placet, nullo quouis. externo ope vt Deo placeat, poteſt promereri, quandoquidem primum oportet, vt placeat ipſe,
Gen 4. deinde opera. Scriptum eſt enim, Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera, primum ad Abel, deinde ad munera. Fide autem placemus Deo tantum, ergo opera ex impietate naſcentia, Deo
Ioan 1. igrata ſunt. Filij diaboli ſunt, quotquot non credunt. Dedit autem poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Iudęi itaque primum placuere fidei pietate, uos ipietate diſplicuiſtis. Ni mirum ergo ſi illis primum promulgatum eſt Euangelium. Potuiſſent autem reſpondere Apoſtolo, gentium nomine, ſapiētes illi, & Gręcorū, & Roma
Act 16. norum, Vt quid Paule, Deo diſplicuit noſtra infidelitas? Vide ne multæ te literæ ad inſaniam vertant. Iudæi in Dei filium venturum credere potuerunt, quoniam illis factæ fuerant promiſſio
Pſal. 147. nes. Nō fecit taliter omninationi: Nos, non niſi natum cognouimus, vix agnitum coluimus, adorauimus, in eū credidimus: non ergo noſtra culpa factum eſt, vt in Chriſtum antea non crederemus. Non id, non id ò gentes, vos adeò exoſas reddidit Deo patri, inquit Apoſtolus, quod in Chriſtum venturū non credideritis, Sed quod & in diuinam illam maieſtatem, quam apprime cognouiſtis, nulla illius habita ratione, omnifariè fuiſtis impijſſimi. Iudęis olim præceptum erat, vt vnuſquiſque crederet in Chriſtum, expectaretque aduentum illius, tam mirificis, tanque multis præconijs annunciatum patribus: Vobis ſat fuiſſet, ſi Deum ſummum omnium opificem, vniuerſi moderatorē perpetuum, vltorem ſcelerū, bonorumque remuneratorē, piè (vt par eſt) coluiſſetis, non veſtrę, ſed diuinæ illi virtuti fidentes in omnibus. At vos, cum optimè naturali lumine, quiſque veſtrum agnoſcere poſſet ſummam illam, & omni cultu digniſſimam atque admirabilem maieſtatem, omnes nihilominus ad creatnras cōuerſi, auerſi eſtis à creatore. Hinc irritatus & exacerbatus eſt Deus, vt vos pro vřis meritis dereliquerit. De cęlo reuelatur hæc ira Dei in veſtras impietates, in quit Paulus. In cœlo nanque nata eſt impietas, cum Lucifer ille plenus ſapiē Ezech. 28
tia & decore, tanquam verè φίλαυτος in Deum inſurrexit, cui piè ſubeſſe debuerat, optauitque tam impudenter vt Deus adorari, dicens. In cęlum conſcē
dam, ſuper aſtra exaltabo ſolium meū, Eſa. 14.
& ero ſimilis altiſſimo. O ſummam impietatem. E cœlo autem deſcendit ad terras in homines, hæc ipſa impietas. gentes enim creaturas pro creatore coluerunt, creatore ſpreto quem alioquin cognoſcebant. Et quod longe magis dolendum eſt, in terris incremētum ſuſcepit. Nempe non angelos modo, non homines duntaxat, pro Deo vero adorabant, ſed & cęlos, & ſtellas, plantas, animalia, ceſpites, porrū, cepę, reptilia quæque: & quod oēm impietatem ſuperat, ſolis & ſtellarum, brutorum atq; plantarum emortua ſimulachra, imagines & figuras. Altius itaq; demerſi ſunt in terris, viles homuntiones q̄ in cęlis ſupernæ illæ mentes. Quomodo ergo tātis impietatibus gentiū parcendū fuit? Quę nullum non attigerunt impietatis gradum? Hoc eſt.n. quod Apoſtolus inſinuat dicens, *Omnem impietatem*. Si vnā illā impietatē angelorū, tam acerrimè vindicauit ops, reuelatur ergo hac ratione, & declaratur ex ipſo cęlo deſcēdiſſe iram dei merito in hominū impietates. Si angelis peccantibus non peper 2. Pet. 2.
cit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum

tartarum tradidit cruciãdos in iudiciũ reseruari, quo iram dei homunculos ef fugere iustum erat, qui Deo prorsus neglecto ad vilissima queq;, & ad vilissima rum rerum viliores imagines conuersi sunt? Propterea & in Euãgelio perhibetur, iudicio illo Dei extremo, ipsis demonibus associãdos esse impios hoĩes, vt in æternum vno eodemq; supplicio torqueantur, qui vnius & eiusdẽ culpę fuere participes. Ita ergo diuina grã iustificans (vt summam perstringam rationis huius) ex Iudęis trãsiuit ad gẽtes, qm̃ & fides, qua iustificamur primũ, ex vno populo dimanauit ad alterum, sicut diuina ira descendit ẽ cęlo in homines, quoniã & ipsa impietas, qua nobis irasci consueuit ops, ex cęlo descẽdit ad terras. Et ẽ pulchra antithesis, Gratia ex fide in fidem: Ira ex impietate in impietatẽ, ex cęlo in homines. Grã ex Iudęis in Gẽtes. Ira ex angelis in terrigenas. Nemo itaq; vrm, O Gentiles, causetur, primo prędicatum esse Euãgelion Iudęis q̃ vobis, neq; dicatis Deum gloriosum vobis non affuisse, vt Chrm Iesum agnoscere antea potuissetis, quẽadmodum Iudęis datum fuit priusquã veniret, vos ipsi Deo defuistis, non vobis Deus. Si enim ad primam causam conuersi, quam alioquin cognoscebatis, illi exhibuissetis famulatum, fortasse, qui dederat vobis tot dona naturalia atq; gratuita, dedisset & gratifica. Sed vrã impietate factum est, vt & quæ condonauerat gratis, abstulerit ingratis. Spreuisse vos visus est Deus, qm ipsi primo spreuistis eum. Insipientia viri violat vias suas, Deũ autem causat in corde suo. Sed. O, q̃ acriter pungit Iudęos hoc sermone Paulus. Si scires Iudęe, si scires Apostoli sensu. Primũ ipsi pij dei cultores eratis Gentiles impij, sed demũ eò impudẽtius prolapsi estis, quò familiarib' dilexerat & edocuerat vos diuina gratia. Contra, gentes relicta impietate, pietatem suscipiunt. Nũc ergo vice uersa irascitur vobis Deus ob vras impietates, gẽtes aũt amplectitur & fouet, quæ ingenti pietate Christum eius filium, & sacrũ Euangelion qđ vos ipsi reijcitis, profitent, & colunt. Pietas vrã in gentes translata est, & impietas gentium in vos ipsos. Sicut ergo gratia Dei & salus ex Iudęa migrauit ad gentes, ita ira dei relictis gentibus, ueniet super uos. O filij diffidentiæ. Lucẽ ipsi euangelicę lampadis primũ uidistis, cũ gentiles cęci essent, nunc ipsi diuino iudicio cęci estis, illi uero oculis undequaque plenissimi. In iudicium uenit Christus, quò factũ est, vt qui uidebant cęci fierent, & qui non uidebant, illustrarent. Hęc est mens Apostoli. Tanq̃ medius enim & sequester à spũ sancto constitutus in hoc negotio, pro dirimẽdis litibus Iudęorũ & Gentium, modo hos arguit, modo illos, modo hos demulcet, modo illos, cunctis equus, nemini blandus. *Eorum, qui veritatem in iniustitia detinent.* Id est, qui ueram cognitionem, quam de Deo habent, non habere simulant, & non esse verum volebant, vt licentius contra illã leuare possent. Gentium philosophos itaq; hic arguit Apostolus. Hi enim sunt qui verã, quã de Deo, non sine Deo consequuti fuerant sciam, dissimulantes, uel etiam negantes, rationibus naturalibus magẽ, & sibi ipsis cõtradicere uoluerũt, q̃ Deũ adorare ut par erat. Hac saltẽ rõne in spũm sctm peccantes, quod agnitam ueritatẽ, idolorũ infando cultu & suppresserũt, & opere, si non uerbis impugnarunt. O philosophis indignissimũ facinus. In perfectũ Dei amorẽ, atq; ob sequiũ cognitio erupisset illius exquisita cognitio, quã ipsi abs Deo habuerãt. At illis erat mala mens, malusq; aĩus. Summa enim cũ diuinitatis iniuria, ueritatem illam, quasi in carcere relegatã, maxima irreuerentia, & uiolẽtia detinebant, ut iam non possent ab ipsa bonarũ operationum fructus prodire, sed sterilis & infecunda maneret in eorũ pectoribus. Adde, quod cũ uulgus per deuia queq; diuagaret, si ipsi metu post habito, quẽ alioquin in sapientẽ cadere nõ oportere, sciebãt, reiectis pfanę illius religionis erroribus, uerã Dei pietatẽ atq; cultũ (ut par erat) philosophica constãtia, & seria grauitate docuissent, vel ẽ medio sublata esset idololatrię impietas, uel docuissent, non tã latẽ propagata ubiq; terrarũ. At nulla dei habita rõne, cuius gloriã ingrati sitire debuerant,

tant, qui eos ad tantam prouexerat sapientiam, ut iam pro Dijs haberentur. Quanq̄ scirent, idolũ nihil esse, quãq̄ pro explorato haberẽt, oẽs Deos gẽtiũ esse demonia, ne uulgo displicerẽt, maluerunt externis obsequijs, & ipsi idola colere cũ populis illis, litare, & offerre thura, & conscia eos extimulãte, q̄ ueritatẽ agnitam inuulgare mũdo. Notissimũ est illud Philosophi uerbũ, quod fugiens pauidus, & pallidus protulit. quo frigida illa astutia, se se excusari putauit ab ignauia. Nolo eos secundo in philosophiã peccare. Exẽplo itaq; cogebant Idiotas summi illi magistri Gentiũ ad idololatriã, q̄m falsos Deos & ipsi colebant, & ueritatem Dei uiui magna in iustitia detinebant in seipsis, nec alios instruebant. Quid.n. iniustius, quã contra conscientiã agere? Omne enim quod est contra conscientiã, peccatum est. Quid iniustius, q̄ formidare homines, negligere Deum? Et est hebraismus. *ueritatẽ in iniustitia detinent.* pro ueritatem iniustitia detinent. idest iniustè, immò & impiè. Omnis nãq; impietas est iniustitia, non è contra, quanquã propriè impietas sit in superos, iniustitia in proximos. Declarat aũt Apostolus, quo ueram Dei notionem fuerint consequuti Philosophi. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis.* Est aũt modus loquẽdi Philosophorũ, quo dicũt, Prima principia esse per se nota, quod habitualiter nihilominus, non actualiter intelligẽdũ est. Ita ergo. *Quod notum est Dei*, idest quod nosci põt lumine naturalis rõnis de Deo, citra oracula uatũ, ut Deũ esse, esse primã oĩum causã, oĩum rerũ curã gerere, nullis cõcludi potentiæ, sapiẽtiç, bonitatisu e limitibus, remunerare bonos, improbos atq; sontes ulcisci, quanquam tardiuscule: Oĩa prorsus hæc & talia pleraq;, uiuacissimis illis & pspicacissimis ingenijs, quibus à Deo ipso donati fuerãt, cognouerunt. Adeo, ut & uniuersç gentes, ex philosophis se se omnia hæc scire profiteantur. Vnde hebraismus est ni fallor, *In illis*, pro *Ex illis.* Consueuerunt.n. hebrei *in* pro *Ex* freq̄uẽter usurpare. Quod ergo *Notum est* naturaliter *Dei*, de Deo, apud nationes, quas iubar diuinæ legis & reuelationis nõ illusttauit: *manifestum est in illis*, idest ex illis, qui (ut dicebatur) ueritatem in iniustitia detinebant, quasi sopitã, consepultamq; nẽ alios irradiaret suis igniculis atq; fulgorib'. *Deus.n. illis manifestauit.* Et tũc interponit parẽthesis, qua modus aperit' & declarat'. (*Inuisibilia enim Dei a creatione mundi, ex his quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque uirtus eius, & diuinitas.*) O summã ergo Philosophorum ingratitudinẽ. Non enim illis uerus Deus innotuit tantũ, cum euangelium mundo illuxit, non eo tempore primum, quo Iudęis legẽ tulit in Sina, sed ab orbe condito, ante omnem legem, ipse seipsum illis prodidit, & manifestauit. Vt intelligas, nõ modo Iudęos placuisse Deo, sed & Gẽtes, immo prius ualde Gentes. Cum enim nondum Iudei essent, erant gentes. Vnde & primi qui sanctitate Deo chari fuerunt, ex gentibus erant, præputiati scilicet non circuncisi: Propter hos ergo inquit Apostolus, q̄m natura Deus inuisibilis erat, & naturale lumẽ intellectus non fuisset satis ad erigendos illos in Dei notitiã, uniuersum hoc fecit, quod cũ uideretur ab omnibus, opificem omnibus manifestaret. Sicq; per ea quæ uidentur, inuisibilia oculis mente conspici possent, & ille esse omniũ Deus crederetur, qui hoc tantę molis opus effecisset, quod à seipso fieri impossibile Gẽtiũ sapiẽtes iudicassent. Et proculdubio, nullo uel fidei, uel legis adiuti lumine, si naturali tantum ratione diligenter creaturas perscrutari uoluerimus, tam multiplicis formę, essentiæ, uirtutis, in mundo hoc magno, quasi in libro Dei legentes, uel quasi de Deo, muto quodã eloquio, naturas hasce rerũ interrogantes, omniumq; specie modo, dispositione, pondere, mensura, quasi aperta uoce rñdentibus, ex effectibus causam, ex figmento figulum, ex arte artificem, qualis, quantusq; sit, cognoscere poterimus. & admirari. A magnitudine speciei & creaturę (dicebat Sapẽs) poterit cognoscibiliter creator horũ uideri. Quoniã enim nemini dubiũ est, quin Deus omnia quę sunt, sapientissimè cõdiderit: sicut scriptũ est: O mnia

Marginal notes: 1. Cor. 8. Psal. 95. Rom. 14. Sap. 13.

Ps.103. Omnia in sapientia fecisti. Relinquitur, vt diuinam sapientiam, quasi modo quodam admirabili, singulis illius operibus impressam, secundum illud,
Eccl.1. Effudit sapientiam super omnia opera sua, cōspicere valeamus. Rursus, quia nihil de numero est eorum quæ sunt, quod bonum non sit. Vidit enim Deus
Gen 1. cuncta quæ fecerat, & erant valde bona; nulla res autem est bona nisi diuina bonitate, ad fontem illum bonitatis cognoscendum, manuducimur, & rapimur. Quo contra illi arguuntur à Sa-
Sap 13. lomone, Ex his quæ videntur bona, nō potuerunt intelligere eum, qui verè est bonus. Postremo, quoniam virtus facientis, rebus factis eminentior esse cōuincitur: Ex potestate rerum creatarū, quis est qui citra reuelationes, e mundi fabrica, non possit intelligere modo velit, diuinę maiestatis celsitudinem, vim,
Ibidem. atque potentiam? Propterea dicitur. Si virtutem, & opera mirati sunt eorū, intelligant quoniam qui fecit hæc, fortior est illis. Cæcus est, mihi credite, qui huius mundi splendoribus, nō illustratur. Surdus est, qui tot omnium rerū clamoribus non excitatur. Stultus est, qui tantis inditijs, ad Deum cognoscē-
Eccl.42. dum, non eleuatur. Gloria enim domini plenum est opus eius, inquit Propheta. Et equidem, vt verum fatear, dixerim ego aberrare à creaturis, qui à creatore aberrant. Quod & Psaltes cecinit. Non intellexerunt (inquit)
Ps.27. opera domini, & in opera manuum illorum disperdes eos, & nō edificabis eos. Et iterum Hæc cogitauerunt, &
Ps.72. errauerunt. Qui enim ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut girū stellarum, aut nimiam aquam, aut solem,
Sap.13. & lunam Deos putauerunt, vt in libro Sapientię dicitur, quomodo ignis, aeris, aquę, solis, & lunæ naturas apprimè vestigarunt? Quandoquidem quæ non nisi ab alio esse possunt, primam causam existimauerunt. Quod enim alicuius rei natura non patitur, nulla ratione, nisi ignorationis illi ascribi pōt. Qui ergo creaturas apprimę cognoscere pōt, & creatorem facilè contemplatur. Propterea Dauid, cum in diuinam sustolli cognitionē eò minus pos-

Bit. ad Rom.

set, quò magis desiderabat, clamaretque, Mirabilis facta est scientia tua ex Ps.138.
me: confortata est, & non potero ad eā. Se se quàm maximè fuisse adiutum ex creaturarum contemplatione cōfessus est, dicens. Mirabilia opera tua, & aīa Ibidem.
mea cognoscet nimis. Idcircóque dicebat. Meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarū meditabar. Et certè, nec Plato, nec Aristoteles, omnis philosophiæ parentes, alia incessere via ad summum rerū opificem, nisi sacram hanc mundi. Scalā ascendentes. Septem autem sunt illius gradus, Origo rerū, Magnitudo, Multitudo, Pulchritudo, Operatio. Plenitudo, atque Ordo. Quas qui scandit, nō pōt Deum gloriosum non intueri, vel inuitus. Origo enim, secundum productionem, secundum distinctionem, & secundum ornatum. Magnitudo, secundum molem dimensionis, secundum virtutis excellentiam, & secundū efficaciam actionis. Multitudo, secundum diuersitatem generum, specierū, atque indiuiduorum, in substantia, in forma, atque in figura. Pulchritudo, secundum varietatem luminum, cęlorum, & figurarum. Plenitudo, rationū seminalium in materia, virtutum actiuarum in formis, effectuumque in uirtutibus. Operatio, naturæ, artis. morū, Ordo, durationis per prius & posterius: Situs, per superius & inferius: Influentiæ, per nobilius & ignobilius. Omnia hæc ergo, quo pacto cognosci possunt, vel superficietenus, quin fenestram nobis longè lateque patentem efficiant, ad diuinam illam maiestatem contemplandam? Sicut enim ex motibus & administratione corporis, animā quam non vides intelligis, sic ex administratione, regimine, ordine, magnitudine, pulchritudine vniuersi, intelligimus Deum esse, qui omnia hæc fecerit. Magnitudo rerum, origo, potestas, atque motus, diuinam potentiam; Ordo, dispositio, multitudo, pulchritudo, sapientiam: præsertim cum in tanta varietate & antithesi rerum, seruatur inuariatus orbis, iusto omnium fœdere, & perpetua pace colligatus: Vsus autem, operatio, atque plenitudo, declarat procul-

 dubio

dubio bonitatem. Optime ergo dicit summus iste Philosophus: *Inuisibilia Dei*, potentiam, sapientiam, bonitatē. *A creatione mundi*, à mundo scilicet cōdito. *Ex his quæ facta sunt, intellecta videri*. idest cognosci intellectu. Intellect⁹ enim oculus animæ metaphora quadā à sapientibus dicitur, hæbreis, græcis, & latinis. Quod si dicas, Deus nihil est horum quæ facta sunt, neque alicui eorum simile, quomodo ergo ex his Deus nosci potest? nam cognitio fit per similia quęque, vt philosophi tradunt, ad quos nunc sermo iste dirigitur. Breuiter tibi sum responsurus. Et si, quid De⁹ sit, ex creaturis ignorare cogamur, non est tamen exiguum quid, si quid Deus ipse non sit, inuenire possemus. Hoc autem nobis præstant creaturæ, quandoquidem earum nouitas, quod ipse non sit nouus: mutabilitas, quod non mutetur: compositio, quod non componatur, ostendit. Non enim pōt esse nouus, qui innouat omnia, nō potest mutari, qui singula mutat, non pōt componi à quo cuncta componuntur. Hæc est docta illa ignorātia, qua ad īmēsum illud iubar caligantes, quò magis nos ipsos caligare cognoscimus, eo minus caligamus. Nox illuminatio mea, inquit Vates. Tunc enim maximè Deū
Psal. 138. cognoscimus, cum minimè eum cognosci posse cognoscimus: Quàm enī sit incomprehensibilis, comprehendentes, iuxta Dionisiacam theologiam, nō modicam incomprehensibilitatis partem comprahendimus. Si iterum obijcias. Nemo nouit patrem nisi filius, &
Mat. 11. cui uoluerit filius reuelare. Gentiles ergo quibus non est reuelatum, nequaquam potuerunt ad Deum cognoscendum perduci lumine naturalis rationis. Illud fatebor, Deum vt patrem nequaquam citra reuelationem agnosci posse, neque vt filium. Planè enim cōstat, generationem filij Dei, trinitatem personarum diuinarum, non posse naturaliter sciri (quanquā enim Philosophi quidam dixerint. Monas gignit Diadem: hi miscuerunt legalia phisicis, vt & quidam Philosophus dixit. Vel forte alio tendebant verbis illis quàm ad personas diuinas asseuerandas.) Deum tamen absolutè, citra reuelationem nosci posse, manifestum est. Quādoquidem Deum esse, est de eorum numero, quæ per se nota dicuntur: adeo, vt non nisi insipientes id negare possint: De quibus psaltes. Dixit insipiēs in corde suo, non est Deus. Hoc itaq; dicit Paulus noster, non aliud. Psal. 13.

Addit autem, *sempiterna quoque virtus eius & diuinitas*. Virtutis nomine intelligite vim, cuncta de nihilo producentem. Vno enim Aristotile excepto, philosophi omnes cognouerunt Deū creasse cęlos, atque terras, maria, omniaque quæ in eis sunt. Totus enim mūdus, sua immutabili mutabilitate, se se factū esse, & nequaquam semper fuisse, proclamat. Per diuinitatem vero, mira, ineffabilisq; omnium rerum cura, sollicitudoque & prouidentia intelligenda est. Deum enim græci θεὸν appellant ἀπὸ τοῦ θεεῖν. hoc est à currendo, quod vbique dum opus est, tanquā prouidus accurrat, adsit, opemq; ferat. Vnde cum Deum nominari audis, nihil magis tibi in mentem veniat, quàm fons omnis boni, liberalis vero, ac minimè austerus, & inexorabilis, sed sic largus & prodigus in vsum se fruentium, vt ab omnibus auferri, teneri, possiderique gaudeat: ad opitulādumque adeò sit accinctus, vt nusquā cunctetur, vel remoretur. Non vacat autem mysterio verbum illud *sempiterna*. Quod & ad virtutem, & ad diuinitatem refertur. Differt enim Deus à cunctis agentibus, & naturalibus & voluntarijs hac ratione. Ignis enim vstione crescit, fitque ardentior, & potentior, propriumq; est omnibus agētibus quæ naturalia sunt, vt actionibus crescant. Homo item particularibus prouidentijs, fit & prouidentior & prudentior. Siquidem habitus omnes accessione actuum confirmantur & augētur. Longè diuersus est diuinarū actionum modus: non est ipse creando factus potentior, neque indies fit prouidentia diligentior: agnoscitur magis ab hominib⁹ quàm prius agnitus fuerat. At nihil illi prorsus augetur, siquidem ante sęcula potentissimus, sapientissimus, optimus, maximusq; fuit Deus adeò

adeò vt vniuersum, & conditor uniuersi, non melius maiusque sint, quàm côditor ille vnus, qui in seipso sempiterna maiestate, cui nulla accessio fieri potest, habet, & præhabet, ambit & præambit omnium rerum perfectiones. Propterea ergo dictum est *Sempiterna*, Nô distinguuntur autem in Deo re ipsa, sapientia, potentia, bonitas, prouidêtia. Quemadmodum enim calor & siccitas in igne distinctæ sunt qualitates, in sole tamen vnica est virtus, quæ & exsiccat & calet, quæ non est calor, nec siccitas, sed aliud quid & melius. Homo etiam quinque sensibus distinctis, sensiles res percipit, quas tamen vnica intellectus functione complectitur, & regia potestas, vel pôtificia vna est, qua militibus, ciuibus, agricolis, côsulibus imperatur, cum tamen super hos omnes, varia sint constituta munera magistratuum. Semper enim quæ in inferioribus sparsa inueniuntur, in superioribus cernimus esse collecta. Ita diuina illa & supersubstantialis essentia, vnicè vnica est, & (vt verius dicam,) vnitas ipsa. Nihil tamen est, quod perfectionem sapiat in hisce rebus quas ipse condidit, quin miro & instabili modo in ipsa esse dicere debeamus. Tum quia causa omnium, tum quia omnia intelligit. Nam & effectus in causa, & intellectilia sunt in intelligente: Omnia tamen in eo vnum sunt, non plura: sicut & ipse in omnibus vnus, non plures. Pluribus autem nominibus hac tantum ratione, exprimitur bonus, sapiens, potens, pater, refugium, vita, saluator, fons, lux, esse; quod res per quas eum intelligimus, plures sunt, pluresq; rationes habent. Non enim vniuersas perfectiones vna habet, sed sparsæ sunt in omnibus. Neque autem aliter Deû intelligimus, quàm aggregando, colligendoq; in vnum Deum singula quæque, quæ in Dei operibus dispersa con-
1. Ioan 3. spicimus. Cum autem uidebimus Deû
2. Cor 5 sicuti est, quod fieri nequaquam potest quousq; peregrinamur a domino, tunc tantum vnum videbimus, vnoq; nomine omnia quæ in Deo sunt, quæ verè vnum sunt, exprimemus. De quo tem-
Zach. 14. pore dixit Zacharias, In die illa, erit dominus vnus, & nomen eius vnum. Hoc dictum sit, ne tibi offendiculum pariat verbum illud *Inuisibilia, virtus, & diuinitas*. Cum idem sint omnino omnia, quæ Dei sunt. Hic enim est modus, quo nos cognoscimus Deum, côponendo scilicet & aggregando plura, ac si Deus compositus esset ex plurib⁹: cum alioquin simplicissimus sit. Propterea Paulus nunquam dixit, nos cognoscere Deum, sed inuisibilia Dei, & quod notum est Dei. Quod obserua. Plerunq; enim quę Deo conueniunt, cognoscimus, at Deum ipsum minimè cognoscimus. Hæc ergo omnia quo ad possibile est homini, naturali duntaxat lumine fulti, gêtium philosophi apprimè cognouerunt. Non enim inuidit illis Deus suam inuisibilem naturam, sed sicut Phidiæ opera, ex commensione quadam & proportione membrorum, Phidiam absentem indicabant: Ita ex mûdi fabrica, ordine, & ratione, Deus intelligi voluit, quanquam oculis corporeis Deum nemo vidit vnquam. Ioan. 1.
Ita vt sint inexcusabiles. Quia cum Deum cognouissent, non tanquam Deum glorificauerunt, aut illi gratias egerunt. Fateamur illos, de infidelitate in Christum Iesum hac ratione excusari posse, quoniam illis, tantum, taleq; mysterium ad quod citra reuelationem mens humana pertingere nequaquam pôt, non fuit agnitum. Sed hinc omnino inexcusabiles sunt, quoniam quê mirandis operibus Deum esse cognouerant, nepharijs flagitijs, irritauerunt, & offenderunt. Quo clipeo vos tutari possum ò philosophi? Quid pro vobis excusandis fingi, excogitariue potest? Immo quę ratio non contra vos est, qui neglectui Deû habentes, quem laudant & glorificant astra matutina, ab ipso auersi, in vos (ò impudentes) conuersi estis? Vos arguit cęlum, quoniam Cęli enarrant gloriam Dei: Omnis mundus vos accusat, detestatur, quoniam creaturę vniuersæ, ostendunt se non esse Deum, sed esse alium quempiam qui eas fecerit: cuius laudi semper sit insistendum: cui parere necesse sit. Interroga iumenta, O philosophe, & docebunt te: volatilia cęli, & indicabunt tibi: loquere Psal 18.

terræ & respondebit: narrabunt quoq;
Deut.32. pisces maris. Quis ignorat quod om-
Psal.99. nia hæc manus domini fecerit? Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Tu tamen, solus iumentis peior, scientia inflante, & perdente, malitia plenus, illum non glorificasti tanquam Deum. Vidisti tolli gloriam Dei, darique creaturis, nec tamen excanduisti: passus es irrideri Deum, & coli idola. Cur Deum verum & viuum, in conspectu gentium non glorificasti, non exaltasti, non prædicasti, sed nec in corde tuo illum adorasti? Mitto, quod vt perditi hominis, redemptorem illum non colueris, neq; enim vitiatę radicis maculā propaginis traducæ per generationis sarmenta, ad omnes humanæ arboris ramos diffusam, agnouisti, primam scilicet primi hominis præuaricationem, per quam peccatum in hunc mundum intrauit, & per
Rom. 5. peccatum mors. Quare ni mirum, si redemptoris opem non desiderasti. Infirmus eras tibi, tamen velut maniam passus, de sanitate blādiebaris. Sint hęc missa omnia; At quo quæsito colore excusari potes? curre, recurre, quęre, require, gira, regira, quod adumin us deū quem nouisti, non colueris vt Deum, vt conditorem, vt omnium rerum curam gerentem? Num illi sacrificasti sacrificium cordis? Audi, audi Philosophe, & erubesce. Vix cęcucientibus nostri animi oculis, culicem exactè possumus contemplari. Deus autē, vt magnes calibem trahit, ad tantam te euexit dignitatem, vt non modo omnium rerum, sed & creatoris rerum magnalia, ex his quę videntur, facilè posses introspicere & penetrare. Quas illi gratias pro tanto munere retulisti, operibus, vel verbis dixisti, vel saltem egisti animo, O superbe? Merito factum est, vt qui pridem Deo plenus eras, (Deum.n.nō sine Deo agnoscere potuisses,) tua ingratitudine, Deo vacu⁹ prorsus remaneres, atque in similitudinem dolij, quod nisi optimè spiranti, respirantique aeri sit occlusum, euanescit. Quoniam ventus superbiæ, tua corda perflare cepit, quæ ingratitudinis fons est, Deo à te recedente, vel potius te Deum deserente, (ne quid grauius dicam,) expellente atque reijciente, omnino euanesceres. Tibi ipse nanque fidebas: qui, (dicas) quid q̄so es quā mera bulla, nisi te impleat Deus, qui omnia implet? Vere ergo bulla effectus es, quę nihil aliud habet quàm tumorem, inanisque est admodum, quanquā magnū quid extrinsecus videatur. Vniuersi homines vanitas sunt. Qui itaque Deo vacuus est, quo fulciri possunt omnia, & in seipso elatus, nonne est vanissima vanitas? Cogitationes hominum vanæ Sap.7.
sunt (inquit Salomon,) & vani sunt omnes homines, quibus non subest scientia Dei sui. Fumus quo ascendit altius, tanto amplius euanescit. ita vt tandem in nihil redigatur. Tu ergo Philosophe, qui arrogantiæ fumo efferebaris, tibi ipsi adscribens, tuo ingenio, quia lucubrationibus tuis, vigilijs, tantarum rerum peritiam, volens à cæteris hominibus vocari magister, cum magistrū cognoscere debuisses Deum optimum maximum, quò grādiora tibi de te pollicebaris, eò vanior mundo effectus es & agnitus. O beatos illos, qui non acceperunt in vano animam suam, qui scilicet inutilem, vanissimamque de se ipsis fiduciam cognoscentes, soli Deo
fidunt, & innituntur. Hæc est fides, Act.15.
quæ purificat corda hominum. Filij
hominum, vsquequo graui corde? vt Ps.4.
quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Hoc est quod dicit hic Apostolus.

Sed euanuerunt in cogitationibus suis. Sequitur autē. *Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.*

At primum scrupi quidam sunt euellendi, ne angatur pusillus. Videri siquidem potest alicui, prorsus inculpatos esse Gentium Philosophos omnes, quanquam ad Deum puro corde & pio non accesserint: Quandoquidem dixit Christus Iesus. Nemo venit ad patrem, ni-
si per me. Si ipse est via, veritas, & vi Ioan.14.
ta, & illis non affuit, quo poterāt ire nisi in deuia, in errores, in mortem? Videtur quod necessario aberrauerint, nec sint ulla ratione culpandi: Iudęi culpandi sunt, quibus omnia hæc agnita & perspecta fuere. Gentes excusari iure

posse

posse videntur: quod si nec pro gentibus vlla est excusatio impietatis, ergo pie viui potest citra Christi opem: qđ si est, mentitur Christus qui dixit, Om
Ioan 10. nes quotquot venerunt præter me, fu-
Rom. 1. res fuerunt, & latrones. Mentitur Paulus qui Christum dixit esse virtutem Dei in salutem: Neque enim est virtus in salutem, si sine illius adiutorio, aliqui probi viuere & saluari possunt, vel aliquo tempore potuerunt. Amplius. Durus est Apostolicus sermo, quo dicit Deum se se philosophis è mũdi fabrica manifestasse, ita vt inexcusabiles essent. Cum enim inexcusabiles effecti sunt, ipsa Dei veri notione, tũc maximè excusandi fuisse vidẽtur, quoniã scilicet eos Deus tam magna illustrauit sapientia, vt inexcusabiles essent. Melius cum eis actum fuisse putauerit for tassis pusillus, si tanta non fuissent præditi sapientia, quoniam excusari potuissent. Et si eos tandem damnatos iri cõtigisset, mitius egisset & vltor & tortor,
Luc. 12. quoniam scriptum est. Seruus sciens voluntatem domini sui & non faciẽs, plagis vapulabit multis: seruus autem non sciens, vapulabit quidem, sed paucis. Hoc demum petitur. Cũ philosophi illi ad Deũ ascenderint ex his quæ videntur, si illorum aliquibus fuit reuelatum Iesu Christi mysteriũ, quo agnito potuerint in Deum pio affectu ire, atque sanctis operibus insudantes, pro virili salutem æternam consequi: Mirũ enim videtur, & diuina pietate indignum, vt tot clari gentium heroes, vniuersi, suo fine, diuina scilicet visione, frustrentur perpetuo.

Ordinem autẽ in respondendo seruabimus præposterum, quo facilius satisfieri possit singulis quę adducuntur. In primis itaque. Absit, vt dicamus, Philosophorum nulli nota fuisse Christi mysteria. Philosophia nanq; à Caldęis incępit, ex Caldęis ad Ægyptios, ex Ægyptijs ad Græcos. Quomodo ergo credi potest, vt Abraham qui Caldęus erat & gentilis, & in gentilitate, vt græce dicam θεῷ φιλωτὸς, & Deo charissimus, non memoriam aliquam reliquerit Christi venturi, quæ deinde seminarium fuerit compluribus, huius pernoscendæ veritatis? Scriptura sa-
Num. 22. cra testatur, Balaam Magum & Ariolum, astrorum speculatorẽ, hanc ipsam
Iob. 19. veritatem agnouisse. Iobumque Vsitidam. Docti Athene, aram illam erexerant sacratam Ignoto Deo: quam cum vidisset Paulus, per ignotum Deum dixit significatum esse Christi mysteriũ; subobscurè ab his qui inscribi iusserãt
Act. 17. agnitum. Vnde ait. Quem ignorãtes colitis, hunc ego annuntio vobis. Scimus Sibillas, pleraque Christi arcana cecinisse. Mercurium illum ter maximum. Platonem quoque, qui in Egypto sub Prophetarum disciplina erudiri voluit. Legimus de diuino verbo, tam altè philosophatos esse, vt incunctanter credi possit illos de vero verbo Dei, quod filium dicimus, licet à lõgè, non nihil olfecisse. Vt Sibillis nota facta sunt Christi mysteria, hoc est mulieribus, cur non veris philosophis, Babilonensibus scilicet, qui diuinatoriæ artis peritissimi fuisse traditur, quos reges gẽntium in dubijs velut oracula cõsulere consueuerant? At secretorum Dei rationem reddere nemo potest, nisi is cui ille reuelare voluerit. Dici ta-
1. Cor. 1. men potest hunc esse Dei morem, vt infirma eligat, quò fortia quęquę confundat. Illi enim philosophia inflati, obicem superbiæ diuinis fauoribus opponentes, inepti erant ad diuinas illas immissiones recipiendas. Finxerũt tamen & illi, & cæteri sapientes Ethnicorum pleraquę, quæ Christi mysteriũ concernebant. Quamquam aliò mẽs eorũ versabatur. Vnde velut Caiphas, nescientes quid dicerent, prophetabãt.
Ioan. 11. At sibillæ Deo plenę. (moribus enim sanctissimæ erant) perinde vaticinatæ sunt de Chr̃o, ac Prophetę sancti apud hebręos. Vnde & addi potest, quod ad confusionem superborum illorum philosophorum, Deus suscitauerit spiritũ mulierum; vti & ad confusionem se-
Dan. 13. niorum, suscitauit spiritum Danielis. In historijs vestris ô Romani, Diuus Thomas se legisse testatur. Constantini, & Helenę matris temporibus, cum sepulchrum quoddam foderetur, inuẽtum esse hominem multis antea seculis vita functum, qui auream laminam habebat

habebat in pectore, hæc verba continẽtem, Christus nascetur ex Virgine, & ego credo in eum. O Sol, sub Helenæ & Constantini temporibus iterum me videbis. Est & testimonium illud notissimum Octauiani, qui cum puerum illum in cęlo ex virgine nasciturum vidisset, aram illam, quam & hodierna die dicitis Aram celi ædificauit. Tantum hæc omnia fidem faciũt indubiã, quod & plerisque alijs Philosophis, & Regibus, & humilioribus viris atque mulieribus, notum fuerit magnũ hoc nostræ salutis mysterium. Et propterea, non omnes qui Christum præcesserũt in gentibus, perditos esse. Idque (vt rẽ aperiam) Dionisius Pauli nr̃i discipulus, asseuerat indubiè, plerosq; scilicet gentiles salutem æternam fuisse ante Christum, ope angelorum qui eos custodiebant, assecutos. Dionisio autem quis audeat reluctari? potissimum cum neque ratione efficaci, neque scripturę sacræ testimonio, neq; Ecclesiæ authoritate, neque doctorum consensu, possit improbari, quod ipse theologorum, primus post Apostolus edocuit: cui omnes reliqui caput inclinant? Indubie itaque dicendum, reuelationem plerisq; factam esse Gentilium: Et ita plerosque credidisse in Christum Dei, & hoĩum mediatorem, paruulos (vt aiunt) explicitè, multos tamen implicitè. Nouerant quidam filium Dei incarnandũ ex Virgine, vocandumque Iesum, qm̃ saluaturus erat populum è peccatis. At magna pars credebat hoc vnicè, Deum prouidere omnibus hominibus, propterea confidebant illum aliquo tempore humanum genus liberaturum, modo quem ipse conuenientiorem iudicaret: Quem & credebant nonnullis pij animi viris, à diuino numine reuelatum fuisse: licet ipsi illum prorsus ignorarent. Dicitur enim in Iob. Qui docet nos super iumenta terræ. Vnde & illud. Boues arabant, & asinę pascebantur, Diuus Gregorius hunc in modum interpretatus est: Vt sapientiores & meliores, boum nomine significentur: rudes vero, & crassioris mineruæ viri, per asinos. Vnde illud est ὄνος ἄγων μυστήρια. Sitque sensus, hos illis coherere, vt quæ illi ruminant & triturãt vestigãtes, exactiusq; intelligẽtes, simplici pastu hi accipiant. Nequaquam ergo gentiles, vllo pacto possunt excusari, si Deum verũ non vt par erat, adorauerunt. Neq; enim illis defuit Christi opes, quominus potuerint piè sanctèque viuere, atque demum saluari. Quoniam gentibus sat erat implicita hæc in mediatorem fides: quę vti omnibus semper necessaria fuit, ita nulli vmquam deesse potuit, adeò ingens est diuina gratia in homines. Si dicas, defuit alicui. Respondeo, culpa eius defuit, qui cum naturali lumine abusus impietatem exercuerit in Deum, indignus fuit, vt gratia maiore illustraretur. ne & peccaret in Dei filium, grauiusque torqueretur. Non fuit autem culpa Dei gloriosi: nã Deus omnes homines vult saluos fieri: & quantum in se est, vult saluare. Non est aũt aliud nomen sub cœlo, nec fuit vmquam, aut erit, in quo oporteat nos saluos fieri, q̃ nomen Christi Iesu. Oportuit itaque, oportuit mihi credite, sacramẽtũ istud Incarnationis filij Dei, omni tempore ab omnibus populis credi: quare & cognosci, quamquàm non eodem modo, sed alio & alio, secundum diuersitatem temporum atque personarum. Addamus enim, antequam cecidisset, credidit Christum Iesum incarnandum, non vt redemptorem. Tolle nanque morbum, & non erit medicina: sed vt glorificatorem. Omnino enim incarnatus fuisset Dei filius, quãuis ille non peccasset, at gloriam consumaturus hominis, nõ redemptionem. Id ergo sciuit fide protoplastus. Vnde & dixit. Relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna. Christum & Ecclesiam apertè significans, vt Paulus dixit. Sacramentum (inquit) hoc, magnum est, ego autem dico hoc esse in Christo, & in Ecclesia. Post peccatum vero credidit, & incarnationem, & mortẽ Christi, atque resurrectionem. Non enim sine his omnibus liberatum fuit hominum genus. Hæc omnia Abel, cæterique gẽtiles omnes, Noe, Loth, Melchisedech. (erat enim populus vnus) credidere.

Marginal notes: Iob. 35. Iob 1. 1. Tim. 2. Act. 4. Gen. 2. Eph. 5.

crederet. Neque enim aliter sacrificia illa obtulissent victimarum. Illis enī omnibus, Christi mors figurabatur. Maioribus quidem figuræ notæ erant. at rudibus sufficiebat, quod crederent ea esse disposita diuinitus, quod erat implicitè, credere in Christum, credendo scilicet maioribus, quibus putabant sacramentorum illorum, notam esse rationem. Post peccatum ergo protoplastus hæc omnia nouit. Cur vero anteq̄ peccaret, non illi ea nota fuerint, hæc est ratio. Quoniam ipse nesciuit se peccaturū, ac iccirco nesciuit se se agni immaculati oblationem in ara crucis, esse sanandum. Lege vero Iudæis lata, quæ populum Dei à gentibus segregauit, Iudæos omnes credere oportuit explicitè hæc omnia, quāquam modum quo hæc complenda essent, non nisi doctiores scire tenerentur. Gentibus sat fuit implicita illa fides. Promulgato euangelio, absolutè omnes gentes promiscui sexus, citra omnem delectum, maiores & minores, rudes & docti, tenentur explicitè credere & scire Christum, esse incarnatum, natum, passum. mortuumque pro nobis, & omnia ea quæ in Apostolico symbolo continentur. Subtilia tamen mysteria, quæ in his tanguntur, aliqui magis, aliqui minus, secundum quod statui & officio conuenit vniuscuiusque. Fateor ergo (vt aliquando finiam) quod nisi adsit Christi opes, nullo vnquam tempore quisquam, piè probeque viuere potest, adeò vt salutem consequatur æternam: nec potuit, nec poterit. Ab origine mundi, semper homo indiguit mediatore. Hoc enim in causa est, cur Christi Euangelium dicatur æternum

Apo. 13. in Apocalipsi: Et Christus occisus ab origine mundi, vt neminem sine illius fide, saluari vnquam potuisse vel posse intelligas. Verum hæc ipsa Christi cognitio, nulli vel Iudæo, vel Græco, vel Barbaro defuit, nisi qui indignissimus fuerit. Quo fit, vt constantissimè credam, si quis de estremis Garamātibus, aut in Libiæ nemoribus, seu inter Scithas & Traces ab incunabulis aleret, adolescenteque ætate Deum coleret. (Deum enim & nemora ipsa clamant, & laudāt, atque laudandum docent) rursus adniteretur pro virili, naturalis legis iura seruare, vt quod sibi vellet fieri, alijs desideraret: iteq; quod nollet, caueret ne alijs concupisceret. (hæc. n. omnibus sunt indita, vt iam nemo dicere possit, quis ostendit nobis bona? Psal. 4.

Signatum enim est super nos lumē vultus tui domine, (inquit propheta:) dubio procul misericors & pijssimus omnium hominū pater, qui homines omnes condidit vt nemo pereat, illum altiori lumine illustraret, quò vel interius afflatus, vel edoctus exterius, angelorū vel hominum ope, è nemore egrederetur, viamque quæreret, qua Christum, Christique sacramenta percipere posset; quāquam nec ipse Deus alligatus sit sacramentis, vt præter communē ordinem, non aliquos saluare possit citra sacramenta. Nulli rei natura deficit in necessarijs, & putamus auctorem naturæ defuturum animabus, pro quibus voluit horrendæ crucis subire patibulum? Non deesset corpori Deus, vt viuere posset. Ratum enim est, vniuersis sapientibus, quod puer iste inter syluas natus & alitus, nullam edoctus linguam, (neque enim loqui natura, sed arte addiscimus, cum anima nostra sit tabellæ nudæ persimilis, in qua nihil est depictum,) Si è syluis ad vrbes egrederetur, quo posset sibi parare alimoniam, & aliis conuiuere, vel voces naturales, animi affectus indicantes naturaliter emitteret, quemadmodū bruta, vel nutibus, quod muti faciunt, insinuaret quid ipsi esset cordi. Qua ratiōe itaque fingi potest, vt qui animarum saluator est, animabus deficere velit, nisi ipsæ animæ primum sibi deficiant? Absit, Absit, vt in hāc incidamus impietatem. Philosophi ergo, qui auctorem naturæ dereliquerunt, naturaliaque iura omnia transgressi sunt, vnde causentur non habent, si Christus ab eis cognosci non voluit. Seipsos inexcusabiliter accusent, nō se se excusantes, de Deo conqiterantur.

Ad illud autem quod quærebatur de verbo Apostoli: Deum se se gentib' manifestasse, ita vt essent inexcusabiles, facilè est respondere. Simile est enim

verbo

verbo illi Christi. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vidēt, videant: & qui vident, cæci fiant. Neque enim ad hoc venit Christus, vt videntes cæci fierent, cum scriptum sit de illo. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed hoc omnino euenit Christo prædicante. Vt qui videre se se putabant, de legis lumine superbiētes; medici cælestis gratiam illuminantem non quærerent. Sicque excæcarentur prorsus, cum alioquin ad eos illuminandos medicus è cœlo, se se demisisset ad terras. Videm etenim phebea luce ita fieri, quamuis enim Sol omnia corporea illuminare soleat, in terris tamen fumosis, lucem radiorum eius vapores eleuare, atq; terminari in dēsissimas nebulatū caligines. Nemo nescit, nō vt id fieret, sol illuxit, sed sole illumināte, id euenit. Imber etiā è cēlo ad terras inebriādas atq; fecūdādas, quo fructū vberiorem pariāt, dimittit, tellus tamen inculta, cuius glebas frequenter non proscindit arator, quæ saxis est vndique oppleta, quo magis imbre pfunditur, eò magis vrticas, spinas, & tribulos luxuriando germinare consueuit. Non vt id fieret descendit imber, sed imbre descendente, terræ vitio id factū est. Quo fit, vt benedicatur imber, maledicatur terra. Ecce Paulus noster ad Hebræos. Terra enim sæpe venientē super se bibens imbrem, & germinās herbam oportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima. Medici quoque pharmaca, ęgrum desperatum occidunt nonnunquam, quæ tamen ideo propinātur, vt sanitatem efficiāt. Mors ergo sequitur ad medicinam, nō intenditur à medicina. Non itaque Deus ad tantam sustulit sapientiam gētes, vt fierent inexcusabiles, sed cum ipse ingratissimæ Deo fuerint, neque ipsum vt par erat, coluerint, quem apprimè illius munere cognouerant, factum est, vt nulla ratione potuerint excusari. Mos vsitatissimus est scripturarū, præpositionem hāc. *Vt*, non semper notare finem, vel causam finalem, sed consequutionem nonnunquam. Oportuit (inquiunt) Christum pati, vt impleantur scripturæ. Tantum Christus passus est, vt vaticinia implerentur? Minime. Neque enim quia Prophetæ prædixerunt, mortuus est Christus, sed quia moriturus erat, id Prophetæ prædixerunt. Illo tamen moriente euenit, vt & vaticinia, oraculaq; sint consummata, quæ nisi ipse mortuus fuisset, consumari non potuissent. Sedit super asinam, & super pullum filium subiugalis, vt impleretur quod dictum est, Ecce rex tuus venit tibi, mansuetus, iustus, & saluator, sedens super asinam & pullū eius. Num ideo sedit Christus super asinam, vt vaticinium illud verificaret? Absit. Sed ideo verificatum est, quia Christus sedit. Sedit autem, quia à patre decretum fuit ante sæcula, vt sederet; & ideo quia sic infallibiliter fiēdum erat, Zacharias ante, illud cæcinit, quia, Non faciet Deus verbum, nisi reuelauerit ad seruos suos Prophetas. Innumera quoque talia loca sunt in scripturis vtriusque testamenti. Ita ergo intelligi debet & locus iste: propterea non dicit Paulus, Deus se se illis manifestauit, vt essent inexcusabiles, sed *Deus sese illis manifestauit*: & punctetur litera. *Ita vt sint modo*, scilicet suo ipsorum vitio *inexcusabiles*: Indicat ergo clarè consequutionem, non finalem causam. Vide Pauli mirum ingenium.

Quod vltimo obijciebatur: Melius cum philosophis actum fuisse, si tanta non fuissent præditi scientia: Negandū est omnino. Grauissimè enim peccas si ignoras, (inquit Diuus Ambrosius), id est periculosissimè; quia cum nescis te peccare, remedium non quæris. Ita fit, vt de peccato in peccatum præceps corruas. Absit ergo à vobis vt dicatis, nollem ea scire quæ scio, vt de ignorantia possem excusari coram Deo: quod illi dixerunt in Iob. Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. Ex magna enim peccandi libidine cōtingere videtur, quod aliquis ignorare velit, vt scilicet liberè atque licenter possit inhærere peccatis. Quoniam sicut sciētia, cum sciens ea abutitur illum inexcusabilem reddit, ita cum rectè ea vtitur, retrahit

Ioan.1. Hebr.6. Matt.26. Zach.9. Matt.21. Amos.3. Iob.21.

retrahit hominem à peccato, ne inexcusabilis fiat, & durius torqueatur. Quo fit, vt hæc affectata ignoratio, nō modo nō excuset, sed augeat valde peccatum, fitque ipsa peccatum simul atque pœna. Redeamus ergo unde digressi sumus. Philosophi Deo spræto, ad seipsos conuersi, quod quidem est peccati ratio, conuersi scilicet ad commutabile bonum, & auerti ab incommutabili bono, *Euanuerunt*, frustrati sunt, *in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.* Non Deus eorū corda obscurauit, Deus lux est, & in eo tenebræ non sunt vllæ: illuminat Deus, non obscurat suapte natura: Ex seipsis ergo obscuri, tenebricosiq; esse cti sunt, à luce illa spiritali sponte recedentes, & tenebras peccatorum sup lucem diligentes. Ex Deo fuit, quod ui derent, ex ipsis, quod cæci essent. Sed dices. Paulus alibi dicit. Deus excæcauit mentes infidelium. Vide, uide quomodo inuertantur, & extorqueātur omnia ab hæreticis. Deus huius sęculi (inquit Paulus) excæcauit mentes infidelium. Sathanas scilicet, non Deus: Ille est princeps mundi huius, si Christo credimus. Ille est qui obtūdit, hebetat, & excæcat, (non tamen nisi te colente,) mentes & corda. Deus uero illuminat. Et ne euadere uidear difficultatem, aduerte doctrinam hanc, quomodo Deus excęcare dicitur, indurare, aggrauare, seducere, tradere: Hęc enim omnia in scripturis leguntur. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Induraui cor Pharaonis. Induxisti nos domine, ne timeremus te, & errare nos fecisti à vijs tuis. O vos felices, si huius doctrinę pietate incedere uolueritis, vobis polliceor cuncta erunt peruia, quæ magnis viris abstrusa sunt. Mos est peculiaris in sacris literis, vt Deus dicatur id facere, cuius oppositum ipse non facit. Ecce innumera testimonia. Primum, in oratione dominica, petimus, Et ne nos inducas in tentationem. Num Deus inducit in tentationem, cum scriptū sit. Nemo cum tentatur dicat, qm à Deo tentatur. Deus enim neminem tētat: Tentatione illa noxia dico, à quo petimus liberari. Certe enim tentat, & Deus tentauit Abrahaam: sed non est hæc tentatio, de qua oramus; Ne nos inducas in tentationem. Et tamen de hac dicimus, ne nos inducas in tentationem: ipse ergo inducit in tentationem? Absit. Sed inducere dicitur: quando non compescit tentantem, aut tentatum non iuuat vt possit sustinere. Adhuc orat Dauid. Elationē oculorum meorum ne dederis mihi. Num ipse dat elationem oculis, qui odit oculos sublimes? Dat elationē, quādo non dat humilitatem. In Euangelio legimus dixisse Christum quibusdā improbis. Fletus erit, & stridor dentiū vobis, cum videritis uos expelli foris de regno Dei, vbi erūt Abraham, Isaac, & Iacob. Quomodo expellentur foris, si nunquam fuerunt intus? Dicuntur expelli, quoniam non admittentur vt ingredi possint. O mirabile secretū. Excæcat ergo cum nō illuminat. indurat cum non emollit, tradit cum non sustinet. Hæc est regula infallibilis. Alia, quæ in his occurrunt, dicentur alias. Hoc nunc sit satis. Illorum mētes iam imbuerat diuina cognitio. Cū ergo vana ipsorum existimatione tumescentes, euanuerunt: cum primum essent Deo pleni, ignorantiæ tenebræ illos iam vacuos offundere cępit. Non ergo culpam retorqueamus in Deum, sed in illos. Deus enim iam intellectū illorum profecerat dono sapiētię, emolliisset, & affectum igne charitatis, nisi ipsi obstaculum posuissent: Cęperūt sibi arrogare quod habebāt, à Deo auersi sunt pœnitus: ipsi ergo seipsos uolutarunt ad tenebras, vt iam insipientes facti essent, cum tamen sibi plurimum de sapientia blandirentur. Hac enim ratione, potissimum suam ipsorum insipientiam detegebāt, quod tumido corde, oreq; vaniloquo se se sapientes esse iactitabant. Socrates enim ille mortalium sapientissimus ex Ethnicis, hinc sapiens appellatus est, quod dixerit se nihil scire. Hoc vnum (inquit) scio, quia nihil scio. O philosophis ergo indecoram iactantiam. dicere se esse sapiētes. Non potest non indoctus esse, qui se doctum credit. *Dicentes ergo se esse sapientes,*

1. Ioan. 1.
2. Cor. 4.
Ioan. 14.
Esa. 6.
Exo. 10.
Esa. 63.
Matt. 6.
Iac. 1.
Gen. 22.
Psal. 130.
Luc. 13.

cum sapere sibi maximè viderentur, eo ipso quo desipiebant maximè. (id enī ignari omnes faciunt) ex ignorantia in stultitiam sunt prolapsi. O iusta Dei iudicia. Ecce ergo signum, stultitiæ atque dementiæ, idololatria. Impietatis itaque, & idololatriæ primi magistri fuere Philosophi: at non quando sapientes erant, sed quàm primum stulti effecti sunt. Stultitiæ autem causa superbia fuit: superbiæ occasio scientia.
Hier. 10. Hinc meritò Hieremias. Stultus (inquit) factus est omnis homo à scientia
Rom 5 sua. Et lex tantū est occasio peccato-
Rom. 7. rum, teste Paulo. Lex tamen sancta: Non itaque hinc scientiam culpate, sed abusum eorum quibus est mala mens, & malus animus. Hi enim sunt qui de medicinis venena conficiūt, quemadmodum pij de uenenis antidota salu-
Tit. 1. taria. Omnia enim munda mūdis: coinquinatis nihil est mundum.

Mutauerunt ergo gloriam incorruptibilis Dei. Quod non habetur, non mutatur: habebant ergo incorruptibilis Dei gloriam Philosophi. Quid enim est gloria nisi clara cūm laude notitia? Hanc itaque Dei gloriam omnino habebāt. Deo enim cedit ad gloriam cum noscit condidisse omnia, & omnibus prospicere. Hoc fatebantur gentium Philosophi. Non enim sine causa dictū est, quod ueritatem Dei in iniustitia detinebant. Sed illam permutauerunt. Quod enim de Deo uero sapiebant, quod esset princeps orbis, pater, gubernator, conditor, colendus, glorificandus, id ad creaturas transtulerunt, quæ sunt imagines Dei. O permutationē ridiculam. Id quod est exemplaris, transferre in imaginem. Semper enim imago, longè deficit ab exemplari⁹: non coluerunt autem imagines Dei incorruptibiles, vt angelos, cœlos. Id enim leuius crimen fuisset, sed imagines corruptibiles atq; caducas, homines, mares, & fœminas, tauros, crocodillos, anseres, cignos, hæc omnia in Deorū numerum retulit stulta gentilitas, & diuinis honoribus est venerata. Et quod grauissimum est, atque nulla venia dignum, Mortuis hisce Dijs atq; Deabus. (Omnes enim natura experimēto prodidit esse mortales.) per immodicum affectum atque lutum, simulachra sculpsere lapidibus, auro, ære, atque pinxere figuras: sicque pictis similitudinib⁹, aut fictis immolauerunt: quos secuta posteritas coluit, vt Deos. Postremo, quod omni admiratione & detestatione dignissimum est, etiam illi qui apud gentes sapientiæ gloria excelluere, ficta hæc simulachra adorauerunt. Quis enim nescit egregiam tot pihlosophorum insaniam? Pithagoras præ cæteris venerandus, non ne circa simulachra mirificè delirabat? Socrates, non ne moriens Gallum Esculapio immolari præcepit? Astrologi. non ne in cœlum tulere scorpiones, vrsas, canchros, pisces, vt ab eis nostras actiones, vitam, & mortem pendere crederemus? Illum, quem Diuum appellāt Platonem, non ne legimus cum Socrate descendisse in Pireum, effictam hominis arte Dianam adoraturus? O scelus. Philosophos, animata mactare inanimis, & viua afferre mortuis. Quę nā his spes, vel quæ erit uenia, qui mutis & immobilibus fidunt. eaque pro vero Deo venerantur & colunt? Simula- Psal. 113.
chra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. Aures habent, & non audient: Nares habent, & non odorabūt. Manus habent, & non palpabunt, pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo. Similes ergo illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Confundentur (inqt Ps. 96.
Propheta alius,) omnes qui finxerunt Deum, & sculpunt omnia inania. Hoc est ergo quod Paulus dixit.

Mutauerunt gloriam incorruptibilis dei. Non reipsa. Gloria enim Dei nec tolli, nec minui potest. Sed quantum in se- ipsis fuit. *in similitudinem imaginis corruptibilis.* Non modo in imaginē corruptibilem Dei in hominem, in taurum, in leonem, in arietem. Taurum enim pars una Ægypti: leonem alia, alia crocodillum, plurimę Antinoum Hadrianum cinedum. Ciprij Venerem atque Cupidinē. Libię. Arietem. Iouem Latiarium prisci Romani, hominem alioquin

quin impudicissimum, rapientem Ganimedem, furtiuaq; aucupantem adulteria, mactatis colebant hominibus: Iunonem, Mineruam, Dianam, Neptunum, alij adorabant. Ecce imagines Dei. Omnis enim creatura imago est creatoris, quanquàm nō æque omnes. Angelus enim & homo propriè dicuntur imagines: omnia alia uestigium magis, quàm imago. Sed mutauerūt Dei gloriā etiam in similitudinē imaginis, in simulachrum scilicet, vel picturā hominis, Cigni, Aquilę, Tauri, Leonis, Veneris, Antinoi, Iunonis, Iouis, Dianæ, Palladis. Vnde sequitur, Apostolus, *Hominis: & volucrum: & quadrupedum, & serpentium.* Vt eos semper in deterius lapsos esse, præcipites intelligamus. Peius est enim colere uolucrem quàm hominē, & quadrupedia quàm uolucres. & serpentes, quàm iumenta. Peius item simulachra horum adorare, quàm has ipsas res, quæ natura subsistunt. Nihil enim præseferre uidentur diuinitatis emortuæ istæ figuræ, quæ solum humanę artis industria id cōsequutę sunt, vt non, nihil esse uideantur. Quò fit, vt longè magis Phidiæ, Lisippo, Praxiteli impendēdi sint diuini isti honores, quàm simulachris, quæ ipsi brachio uirtutis suæ, ferro, & dolabra tam miro artificio fabricarunt, vt Dij putari possent. O cæcas hominū mentes. Quid à religione, & sapientia fingi potest alienius, quàm idola colere? Et tamen hi, qui primi huius superstitionis impijssimæ fuere autores, religiosissimi habiti sunt, & sapientissimi. vt Numa Pompilius apud uos Romani. Dolete, dolete patrum uestrorum cæcitatem, insaniam. Gaudete, exultate, gratias agite Christo Iesu, Petro & Paulo, quorū opera sublata est prorsus hæc à diabolo excogitata impietas: ne quæso redeatis ad Idololatriam. Auaritiam ergo procul, procul repellatis. Est enim auaritia idolorum seruitus: & eò detestabilior, quo aureæ statuæ nobiliores sunt auri incomposita massa. Vnde minus peccare uidetur, qui auream statuam colit, quàm qui aurum. Fornicationē cauete. Fornicatio nanque idola fecit, & idololatriam auxit. Nota enim sunt tur pia facinora, quæ de Dijs suis scripsit antiquitas, amores impudici, stupratæ mulieres, adulterini filij, profani concubitus, violationes puerorum, anxiæ semper Zelotipię, & infanda Ludibria. O infames Deos, Deasque, ab omnibus hominibus execrandas. *Propter quod, tradidit illos Deus, in desideria cordiū suorum, in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Qui commutauerunt veritatem ipsius in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quā creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen.*

Col. 3.

Hic duo admirare, pientissimi medici salubre consilium: & gentium mirā ingratitudinem. Vidit Gentes graui hoc morbo impietatis laborare, Deus omnipotens: Quæ cum maximè laborarent, se se maximè valere inaniter existimabant: Dei opem reijcientes, atque ipsum Deum pro manuum figmentis negligentes. O infelicissimos populos: Perdere eos Deus potuisset, noluit: at illarum salutis curiosus & anxius, quid egerit, audite. Medicus si ægrum incontinentem videat, & sibi minus morigerum atq; obtemperantem, quo discat illi parere, & facilè conualescat, pmittit illum nonnunquam suopte vti arbitrio, laxat habenas regiminis vitæ. vnde magis ac magis affligatur ingrauescente morbo. Ita fit, vt ille suam ægritudinem longe magis reformidare incipiat, medicique operam instantius efflagitet, illi in cunctis obsequat, recuperandę valetudinis desiderio, & demum sanetur: Sic unde imprudens & crudelis iudicari potuerat, quod pijssimus & sapientissimus fuerit, felici exitu dignoscitur. Hac arte cum Gentibus vsus est Deus: sed sua ipsarum ingratitudine, non cessit eis feliciter quo se ęgrotare cognoscerent, & medicū quærerent, permisit eos aliquo tempore sequi desideria cordis sui: Hoc est. n. quod dicitur. *Tradidit illos in desideria cordis illorum.* Neque enim dicitur, Tradidit eis desideria in corde eorum, sed *tradidit eos in desideria cordis eorum.* Habebant ergo desideria, & in illa desideria eos tradidit Deus. Quod intelligi non potest, nisi vi permiserit eos relaxatis habenis, libero arbitrio ad malū

suapte

Ps.80. suapte natura proptissimo. Dimisi eos secundum desideria cordis eorũ, ibunt in adinuẽtionibus, vel in voluptatibus suis. Vides quomodo non dimittit gratis pro voluntate, sed qui digni sunt vt dimittantur. Ita ergo dimisit Gentes. Cępit ingrauescere morbus, ex idolatris enim, omnifariẽ vitiosissimi atq; impurissimi effecti sunt. Hæc enim erat sua desideria, suæ scilicet concupiscentiæ immundæ carnis voluptates brutales. Vnde exponere se se videtur Apostolus, cum dixit. In desideria cordis illorum. Addit, *In immunditiam*. Sap.14. Infandorum enim idolorum cultura omnis mali causa est, inquit sapiens. Quæ ergo in alijs maximis digna vituperationibus iudicare debuerãt, in seipsis omni pudore posthabito perpetrabant: palam fornicantes, caracteresq;, & vstiones sibi ipsi infligentes in idolorum cõsecrationibus. O mortiferam ægritudinem animorum. Felices eos, si tunc tandem clamassent ad dominum. Psal.4. Miserere mei, quoniam infirmus sum: præsto illis affuisset, & conualuissent. At ipsi phreneticis longè deteriores, Deo illos pulsante, cum ipsi placuit, vt resipiscere vellent, *Commutauerunt veritatem Dei in mendacium*. Cognouerunt se se impietatis morbo laborare. Intellexerũt non alterius ope, quàm Dei posse conualescere. Probauerunt re ipsa à Deo edocti, quod eos ad tempus dereliquerat, Deos illos inanes esse, verumque & viuum Deum qui creauit cęlum & terram, colendum & adorandum: quippe qui solus potest saluare & perdere. Idola enim, nec bene possunt facere, nec male, nec sanare, nec interficere. Hanc ergo ueritatem cognouerunt, sed illam impudentissimè in mendacium commutauerunt. Non modo Deum non coluerunt, sed in spiritum sanctum peccantes, dixerunt, & reipsa docuerunt, Deum verum nõ esse colendum; quasi qui in cęlis habitat, & circa cardines cęli perambulet, humana negligat prorsus nec videat, ac si vilesceret ille, cum hæc minima attẽdere vellet. His enim præstigijs, illudebant simplicibus lauati illi Philosophorum principes. Idola vero, opere docebant esse veros Deos, hominum rectores, quoniam illo prorsus neglecto, illis vnis sacra fecerunt, & immolarũt. Ecce quomodo nunc grauius delinquere quàm antea. Primùm, stulti erant cum idolatrare cæperunt: sed nunc veritatem actu cognoscunt, & tamen negant, seruiunt *Creaturæ potius, quàm creatori*. Non quod utrique seruiant, sed quod satius iudicent, seruire creaturæ creatore neglecto, quasi creator superiora curet, inferiora in idolorum manib' dereliquerit. Quid mæreretur ęgrot', si morbo, morbiq; grauitate perspecta, pium diligentemque medicum, suæ illius saluti solicitè incumbentem sperneret & negligeret denuo, illumq; pertinaciter & impudenter verbis & factis expellere niteretur, cum alioquin ipse æger non esset extra mentem? Proculdubio rursus laxandæ essent illi habenę, vt pro libidine viueret, quò grauius ægrotaret, suoque periculo factus cautior, disceret quàm periculosum sit medicum inhonorare, atque contemnere tanta impudentia. Ita ergo fecit Deus cum Gentibus, propterea tradidit illos Deus in affectus ignominiæ. Non ipse illis hos affectus immisit, vel instillauit, sed cum ex desiderijs suis, quibus primum permissi sunt, hos affectus etiã nolente Deo, qui malum uelle non potest, nec vult ipsi concepissent, in deterius semper procedentes, quoniã peccata funes quidam sunt, quibus circũligamur, & captiuamur, vt ex vno in aliud eamus semper, secundum quod dicitur. Funes peccatorum circumplexi sunt me. Ps.118. Quoniam qui facit peccatũ, seruus est peccati, Ioan.8. Deus ipse dimisit eos istis prauis affectibus. Quò factum est, vt libidine eos exęstuantes, ardor insanus & cęcus, adeò amentes effecerit, vt omnia peruerterent naturæ iura. In Deum.n. scienter peruersi, quo non omnia etiam scienter peruerterẽt? Et qui naturæ fauorem dereliquerunt, quomodo naturæ ordinem seruare possent? Turpe est etiam fari: nam pudori parcendum est, nefaria, innaturaliaque Ethnicorum crimina. Nam *Fœminæ*, quarum prima laus pudor est, & honestas, *eorum* illorum immunditijs, turpissima

pissima quæ quæ edoctæ, *Immutauerunt naturalem vsum, in eum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœmina.* Quam homini sotiam Deus dederat, ad prolis generationē: hoc enim vsu natura seruatur. *Exarserunt in desiderijs suis.* O ignem vrentem. Nota verbum *Exarserunt*, non amarūt modo, non concupierunt, intemperatissima cupiditate acti, furentes *Exarserunt*, exestuarunt, intra proprios naturæ limites continere se se non potuerunt. Natura hoīs (ò doctiores) dupliciter accipi potest. Pro ea natura primo q̄ est propria hominis, & secundum hoc omnis inordinata libido, immo omne peccatum, est cōtra naturam hominis, quia eo ipso quo est contra rationem, est contra naturam hominis: quia natura hominis est, vt viuat secundum rationem. Alio modo, pro ea natura, quæ est communis sibi & alijs animalibus. Et secundum hoc quædam specialia peccata, non omnia sunt contra naturam, vt concubitus masculorum & fęminarum coitu masculino, extra vas suum. Hoc est igitur quod dicit Paulus, *Relicto naturali vsu fœmina.* Indicat.n. esse aliquem vsum fęminæ naturalem, quare & bonum, contra hęreticos quosdā prohibentes nubere, dicentes coniugalem concubitum esse peccatum, quia
1. Cor. 7. scriptum est, Bonum est mulierem non tangere. Intelligitur enim ante contractum matrimoniū hoc Apostoli verbum: at post, bonum est tangere: licet sit melius abstinere & permanere in virginitate. Amplius. *Relicto naturali vsu fœmina.* Rectus rerum vsus, hoc est rationi consentaneus, temperantiæ parens; abusus vero, hoc est non rectus & peruersus, intemperantiæ fomes. Neque enim (vt exemplum afferam) cibi sunt mali, sed crapula: neque liberorū procreatio, sed scortatio: neq; opes, sed immodica habendi libido: neque honor & gloria, sed eiusdem immoderatus ambitus, & affectatio. Quod cum ita sit, manifestum est in rebus nihil mali esse, nisi abusum, qui semper solet accidere ex mentis negligentia circa naturalem culturam agri nostri, hoc est animæ nostræ, & rerum quas Deus nobis contulit ad rectè vtendum. *Inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes.* O Naturæ hostes perpetuos. O hominum omnium furore occidēdos, per quos tam hostiliter agitur, vt perditum eat commune genus. O canibus impudentiores. O bestiis omnibus bestialiores. Sed effrenata libido, modum seruare non nouit. Recordamini, recordamini delitiosæ illius Pētapoleos, quàm diuina fulmina, & cælestes ignes funditus euerterunt. Compulit, compulit Alma Roma crimen istud Sodomeorum, ante tempus gehennam patefieri, vt dum diuinam iram cogitamus, detestabile hoc scelus, quo anima & corpus polluitur, ab omnibus, & omni ex parte pellatur. Nemini autem videatur incongruum, si quæ geruntur turpiter, manifestius explicētur à Paulo Apostolo. Fit enim hoc in correctionem eorum, qui talia committere non erubescunt, quæ turpe est etiam dicere. Hi autem sunt, qui mistice carnē suillam comedunt, & omnia quæ lege prohibentur. In tantum quidem Gręci & Romani hoc quondam vitio laborauerunt, vt & clarissimi Philosophorū Græciæ, haberent publicè concubinas, & Hadrianus Philosophiæ artibus eruditus, Antinoum consecrauit in Deū, templumq; ei, ac victimas, & sacerdotes instituerit. Et ex eo Ægipti ciuitas, ac regio nomen acceperit. Sequitur. *Mercedem quam oportuit sui erroris in semetipsis recipientes.* Par enim est, vt pœna peccato respondeat. Iudæi naturam, contra naturæ legem iniuriosi fuerunt & impij, creaturas adorantes neglecto creatore, in propriam ergo creaturam, contra naturæ iura grauissimè deliquerunt. Illud culpa. hoc pœna fuit: sed & pœna, culpa est. Culpa ergo pœna culpæ: peccatum pœna peccati: En eorum stipendium, merces, & retributio, peccata omnia. Quantum in ipsis fuit, summo dedecore, & irreuerentia affecerunt creatorem, consentaneum erat, vt hoc supplicio plecterentur, quo sibi ipsis peccantes enormissimè, maximam vltro afferrent iniuriam atque pœnam, quàm à nullo quopiam pertulissent, irrogatam. O pœnam, omnium

nium acerbissimam. Certè nullæ pœnæ, nulli labores, nullæ miseriæ, peccatis possunt comparari: Quod si peccantes non sentiunt, sed potius oblectantur, ne tibi mirum videatur: hæc est maxima eorum miseria: qui miseri sunt, & felices se esse putant: & phrenitici atq; furentes, sibi ipsis multas inferāt iniurias, quæ ad lachrymas mouent alios, ipsi tamen interim rident, videnturq; epulari: Nec tamen eos à pœnis liberos esse dices; sed magis eorum misereberé, quod in tantis supplicijs versantes, nullum supplicium sentiant, suamq; miseriam prorsus ignorent. Ita accidit illis qui computruerunt in cœno peccatorum. Hoc ergo est quod Apostolus dicit. *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant quæ non conueniunt.*

Hoc enim verbo declaratur quomodo dignè merces peccato respondeat. Vnde illud, *Et*, stat expositiue, pro id est. Vide ergo quàm bellè est illis retributum. Deum habuerunt in notitia. Et est loquendi modus, pro Deum, cognouerunt. Habere enim in memoria, est recordari: habere in voluntate, est amare: habere in notitia, est cognoscere. Quem & communiter vsurpāt Theologi. Deus habet res omnes in intelligentia: Re ipsa tamen non probarunt, non ostenderunt Deum cognoscere: id enim pijs operibus ostenditur.
m.8. Vnde Christus dicebat. Dicitis patrē habemus Deum, sed vos non cognouistis eum: Ego autem scio eum, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Paulus quoque. Fatentur
t.1. se nosce Deum, factis autem negāt. Philosophi ergo, quia Deum non colebant, vt par erat, non modo non probabant se se illum cognoscere, sed probabant nequaquam cognoscere, quanquā re vera cognoscerent. Id enim est, quo inexcusabiles reddebantur. O puersam mentem. Dignum ergo fuit, vt traderet illos Deus in reprobum sensum, vt bonum malum iudicarent, itéque malum bonum, lucē tenebras, & tenebras lucem: improbè acta, probè; & probè acta, improbè? Non illis tradidit Deus hunc sensum reprobum, id est iudicium deprauatum, rationem erroneam: ipsi ex se ipsis sibi corruperant intellectum: Cum scirent Deum maius quid esse omnibus creaturis, malignè tamen iudicabant creaturam esse colendam, non Deum. Dimisit ergo Deus, vt hoc peruerso eorum iudicio vterentur in omnibus pro libidine. Quò factum est, vt ipsi ex se ipsis quēadmodum creaturam iudicarunt esse creatorem, reprobo, erroneoque iudicio: ita bonum iudicarent esse malum, & malum bonum, virtutem vitium, & vitium uirtutem Ea ergo quæ facere conueniebat, non fecerunt, fecerunt autem quę minimè conueniebant, ducti sua illa reproba mente. Reprobam autem dicit, non reprobatam, vt intelligas non à Deo fuisse reprobatam, sed ex se ipsis, ex malitia: cum scirent bonum esse, vt Deus coleretur, multo aliter iudicarunt. Hic itaque fuit eorum reprob⁹ sensus, cui merito dimissi sūt.

Tradere in reprobum sensum (vt sciatis) exponitur communiter à patribus orthodoxis, pro eo quod est pmittere: vt Deus neminem positiuè agendo tradat, sed iustè subtrahendo gratiā permittat. At dubium est. Nam cum nihil mali homo faciat nisi deo permittente, igitur quoties peccamus, dicimur à Deo tradi: quod tamen non est consentaneum scripturis sacris. Plus igitur est tradere quàm permittere. Nam in primis peccatis permitti dicimur, non autem dicimur tradi, nisi post longam cathenam peccatorum: quando per abrupta uitiorum flagitia declines nos ipsos in ingentia scelera præcipites dedimus. Hinc Paulus non dicit Gentium Philosophos traditos esse, vt gloriam incorruptibilis Dei commutarent in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, volucrum, quadrupedum, & serpentum, quod primū peccatum eorum fuit, sed cum deinceps perseuerarent in huiusmodi peccatis ait, *Tradidit eos Deus in desideria cordis eorū, in immunditiam, & in passiones ignominiæ, & in reprobum sensum.*] Ergo latius patet permittere q̄ tradere: vt omnis qui traditur permittatur quidē, sed nō ē cōtra. Tunc enim tantum traditur, quādo lō-

ga cathena malorum in profundum tra xit miserum peccatorem, vt illud impleatur. Impius, cum in profundum peccatorum uenerit, contemnit, sequitur eum opprobrium, & ignominia. Et responsio quidem est, totū quod aiguędo concluditur, verum esse, neque tamen hoc ipsum quod est tradere, est p se, & vere, & propriè intenta actione facere, vt peccemus, quia peccati autor Deus esse non potest. Est enim regula illa Fulgentij celebratissima. Deus nō est autor illius rei, cuius est vltor. Quod autem positiuo verbo exprimatur, tradendi, vel excæcandi, seu indurandi, hæc Dei permissio, nemini mirū esse debet. Ideo enim fit, vt intelligamus, quod non ita est de Deo, & lumine eius, quod est gratia, vt de sole. Sol enim vbi non illuminat, ideo non illuminat, quia illuminare ob impedimentum quod illi apponitur, non potest: At Deus, quando hominem in secunda peccata labi permittit, & illi grãæ lumen non largitur, non necessitate pmittit vt sit in tenebris, sed iudicio & scientia. Volens enim, & sciens, ac prudens, subtrahit illi grãm qui vult in peccatis perseuerare. Congruū igitur est, vt non illuminare solis, priuatiua actione significatur. Non enim dr̃ sol obscurare domum clausam, vel excæcare oculum ęgrum, sed non illuminare, qa vt dictum est, necessitate agit. At Deus, qui ratione & iudicio dat lumen & tollit, dicitur illuminare, & excæcare, quáquam excæcando nihil immittat tenebrarum, sed tantum tollat lumen.

Prou. 18.

Verum locus quidam est Pauli, quo Deū gloriosū, non mō dimittere reprobo sensui homines asseritur, sed dare te probum sensum: quod quidem difficile est. Ecce verba eius. Reuelabitur ille iniquus, cuius est aduentus secun..ū operationem sathanæ, in omni virtute, signis, & prodigijs, mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis nō acceperunt vt salui fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui nōn crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Verum Athanasius, operationem erroris interpretat opera antichristi, quæ moliturus est vt alios circumueniat: Et exponit, mittet illis operationē erroris, id est sinet hunc antichristum aduentare: non quod in eorum animis immittat operationem erroris. Si tamen hoc non placet, iam supra dictum est, id Deum efficere, cuius oppositum nō facit: mittit ergo operationem erroris, cum non mittit operationem veritatis. Neque enim fit, qđ Deus non facit. Non potest ergo quis habere operationem veritatis, nisi De⁹ illam mittat, & faciat. Cum ergo nō facit, si est operatio, est operatio erroris. Ita ergo non fecit Deus, vt Gentes cohiberentur à peccatis. Quo factum est, vt mox ex impietate in Deum repletæ fuerint omni iniquitate, in proximum, & in seipsos. Indeq; in malitia glorientur, quasi in virtutibus egregijs, & præclaris facinoribus: vnde tamen eru bescere eos oportuerat.

2. Thes. 2.

Repletos, (inquit Apostolus) *Omni iniquitate, malitia*, Hęc.n. duo generalia sūt nomina peccatorum in proximos. Iniquitas opus externum significat, quo contra æquitatem offenditur proxim⁹. Malitia, peccatum cordis exprimit, malignam scilicet cogitationem, atq; affectum. Ex impietate ergo, tanquā ex origine iniqtas scaturiginē habet, & malitia. Explicat aūt particulatim Apostolus peccata oīa. *Fornicatione, Auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, cōtentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, cōtumeliosos, superbos, elatos, inuētores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.*

Vide aūt quò à fornicatiōe sumat exordiū: adeò vt videat vexillifera pcōrū oīm, vt cōfundat Gẽtes: Qm̄ Gẽtiles, ẽt conuersi ad Chr̄m, existimabāt fornicationē simplicē nō esse peccatū. propter qđ in Cōcilio Hierosolymitano, necesse fuit Apostolos sup hac re ferre sn̄iam. Dissidiū.n. magnū ob id fiebat in Ecclesia, qm̄ qui ex Iudęis venerāt p legem edocti, qua pcipit. Oino nō erit scortū inter vos, fornicari quouis modo pcm̄ lętale putabant, & verè. Scriptū est.n. Fornicatores & adulteros iudicabit de⁹. Leuit. 18. Hebr. 13.

Fornicator

Fornicator non habet hæreditatem in regno Dei. Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuā non patiaris crimen, scire. Quid clarius? Contra; gentes communiter credebant id sine Dei offensa licere, & falsò. Ita quoque & schisma faciebat ex alio latere ciborum delectus. Gentes enim, omni cibo indiscriminatim christiana libertate gaudentes, vtebantur, quod & siebat. Iudæi verò, id magna superstitione abhorrebant, ꝑpter antiquæ legis consuetudinem. Apostoli itaq; fornicationem Gentibus prohibuerunt, vt scandalum vitaretur Iudæorum. Et iudæis, idolotitis exceptis & sanguine, ciborum delectum, ne daretur offendiculum gētibus. Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra vobis imponere oneris, quàm hæc necessaria, vt abstineatis uos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & à Fornicatione. Magna itaque ratione, & Apostolus noster peccata explicans Gentilium, particulatim incipit à fornicatione, vt eos pungat. Adde, quod & supra dixerat. Vsum feminæ naturalem esse: ne ergo tu occasione accepta, putares nullum côcubitum non licere, hoc cauillo, quoniā naturalia peccata non sunt, siquidem peccatum omne, aliquo modo contra naturam est: propterea principem fecit peccatorum omnium, fornicationem. Et tamen nondum potuit uobis persuadere. (O gentibus omnibus duriores) vt credatis, scortationes peccata esse le thalia. Heu, Heu. fabricastis lupanaria in capite omnis viæ: abhominabilem fecistis decorem vestrum. Christiano viro id satis sit, quod Paulus ad Corinthios dixit. An nescis, quod qui adheret meretrici unum corpus efficitur? Fugite, fugite ergo fornicationē. Quodcunque enim peccatum fecerit homo, extra corpus suum est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat, inquit Apostolus noster. Vide quomodo auget, & exaggerat fornicationis crimen. O pulcherrima ratio, sed difficilis. Quodcunque peccatum fecerit homo, extra corpus suum est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Et si

Eph. 5. *Tob. 4.* *Act. 15.* *Ezech. 16* *1. Cor. 6.* *Ibidem.*

Bit. ad Rom.

inquit, cum trucidamus hominem, cū furamur, corpore hæc scelera committamus, nullum tamē scelus vniuersum corpus conspurcare uidetur, æque ac fornicatio. Extra nos agimus in vniuersis alijs peccatis. At re venerea, ipsi totum corpus inficimus. Ab homicidio & auaritia nanque, nemo cum reuertitur, balnea adire contendit. At siqs meretrici, se se commiscuerit, tanquam totus immundus, vt sordes abstergat, ad se lauandum properat, adeo humana mens peccati huius turpiorem quādam habet opinionem. Est & alius sensus. Possunt alia peccata patrari sine proprij corporis opera: molitur ille homicidium, furtum, mente: quod alius demum eo instigante, exequitur. Verū non potest non commaculari propriū corpus ex fornicatione: Neque enim sine corpore proprio licet quempiā fornicari. O diuinum Apostolum. Philosophos vero hæc ratio moueat. Nam concubitus finis, nō est generatio prolis duntaxat, sed & educatio. Hac enim ratione, maximè refellitur Socrates, q omnia, & vxores volebat esse communia. Animalium vt animalia, finis est generatio tantum, at hominum, vt homines, hoc & illud. Præter rem vxoriā ergo, quæ matrimonij lege sola excludit vagos concubitus, omnis vsus fœminæ innaturalis est homini vt homo: quanquàm homini vt animal, nō fit innaturale nisi crimen pessimum, quod turpe est etiam fari. Illud enim animalia omnia abhorrent. Hinc fornicatorem ab omnibus hominibus, quin verò à cunctis prorsus animantibus, pellendum intelligere potestis. Post fornicationem, *Auaritia*, Concupiscibilis vtrumque crimen est, sed fornicatio delectabile respicit, auaritia vtile. Côcupiscit autem vnusquisque, prius, & magis delectabilia quàm utilia. propterea præposuit Apostolus fornicationē auaritiæ. Inde autem auaritia nascitur. & fit insatiabilis: quoniam Deum nō habemus. Qui enim citra Dei opes, innumeros thesauros habet, parum semper habet. Capacem nanque Dei, nihil minus Deo satiare potest. *Nequitia*, Fellitum cor & amarum, intentioq; ma

Matt. 10. ligna, de qua. An oculus tuus nequã est, quia ego bonus sum? Malus est oculus nequam, (inquit) Ecclesiasticus.
Eccl. 14.
Inuidia. Ex qua nequitia nascitur, fouetur, & augetur. Inuidia autem est de proximi felicitate torqueri. At quæso Pauli verba perpendite. *Plenos* (inquit) *inuidia*. Bene plenos, ita vt crepẽt. Nulli profectò sceleri tam appropriatè conuenit implere, quàm Inuidiæ. Sunt enim pleni inuidi in corde, in ore, in opere: quare omnino pleni. Nihil enĩ est quod non sit plenum. In corde pleni superbia, vt vesica vento: auaritia, vt camin' igne: luxuria, vt lacuna luto. In ore pleni inquietudine multiloquij, sicut mustum absq; spiraculo: amaritudine detractionis, vt serpentis lingua veneno: turpitudine vaniloquij, & scurrilitatis, vt fluctus maris spuma. In opere, pleni malis artibus, sicut venter æructans plenus cibo: malis exemplis, sicut corpus plenum lepra, quod alios inficit: malis habitibus cum quibus moritur, vt inueteratus homo plenus dierum. O pessimum hominum genus. *Homicidijs*; quorum Inuidia est prima materies. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Cainq; cum Abeli inuideret, illum necauit, vt intelligas animæ & corporis mortem ex Inuidia dimanasse. *Contentione*. Verborum scilicet clamosa altercatiõe, qua non ratione, sed animi pertinacia aliquid defenditur. Hæc enim nihil minus decet Christianum, adeo vt Chrs dixerit. Si quis angariauerit te mille passus, vade cum illo & alia duo. Qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, da illi & pallium. Propter quod Ciprianus inter mundi abusiones, hæc duo coniunxit, Pauperem superbum, Christianum contẽtiosum. Et Paulus noster. Siquis uidetur esse contentiosus inter vos, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Christi. Honor enim illi est, q se separat à contentione. Inquit sapiẽs. *Dolo*. quo aliud foris ostẽditur, & aliud intus latet: quod ad hipocrisim ptinet. Vnde dolosum Paulum illi appellabãt, Dicentes eius personam induti: Cum essem astutus dolo, vos cępi. Cum vero dixissent; id quod de Nathanaele dixit Christus. Ecce verè israelita, in quo dolus non est. *Malignitate*. malo igne qui semper vrit, nunquam extinguitur, adeò vt continenter malignus seipsum angat & excruciet, cogitãs indefesse die noctuq; φιθυριστάς. Quomodo alium insequi possit. Qui enim aliũ in corpore persequitur, prius in seipso tribulationem habere cogitur. *Susurrones*, Qui quasi furtiuè ad aures sibilant: discordias inter amicos clancularie seminantes. De quibus dicitur. Bilinguis & susutro maledicetur in populis. *Detractores*. Qui absentium famam imminuere satagunt, vel crimina illis falsò impingẽtes, vel virtutem gloriam alterius comparatione, aut pallio aliquo obscurantes. *Deo odibiles*. θεοστυγεῖς, quod & Dei osores significat: quod ad susurrones & detractores refertur. Hi enim maximè odire Deũ probatur, quoniam odiunt proximũ, & fratrem suum. Qui enim non diligit fratrem suum quẽ videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Hos etiam maximè odit Deus: immo nõ tantum odit, sed detestatur, quoniã susurrationibus, & detractationibus maximè dissoluitur sacrum fraternæ charitatis vinculum, quod tamen indissolubile esse voluit. Propterea dicitur. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum detestatur anima eius. Oculos sublimes: linguam mẽdacem: manus effundentes innoxium sanguinem: cor machinans cogitationes pessimas: pedes veloces ad currendum in malum: proferentem mendacia: testem fallacem: & eũ qui seminat inter fratres discordias. *Contumeliosos*. Hi sunt, qui proximo coram apertè irrogãt turpibus uerbis iniurias, qui & conuitiosi dicuntur. *Superbos*. Ex effectu agnosce causam. Nõ est contumeliosus, nisi superbus. Conuitia enim ex superbia proficiscũtur. Superbi autem sunt, qui omnibus præesse, nemini subesse uolunt. *Elatos*. gloriabundos, qui & super ipsos, nedũ supra alios efferuntur: magna & gloriosa de seipsis sentientes. Vnde elationem puto esse causam superbię: quẽ admodum superbiam contumeliæ.

Margin notes: Sap. 2. Gen. 4. Matt. 5. 1. Cor. 11. Prou. 20. 2. Cor. 12. Ioan. 1. Eccl. 28. 1. Ioan. 4. Prou. 6.

Neque

Neq; enim alijs præesse cupit, nisi qui primum grandia de seipso existimauit in corde, dicens. Quis sum ego? Non sum sicut cęteri homines. *Inuentores malorum.* Non essent iniquitate pleni, nisi redundarent. Alueus enim, luminis cum plenus est redundat: Vt ergo licere credatur quod libet, hi qui iniquitate pleni sunt, adinueniunt noua mala, factiones, hęreses, sectas, vt iam eos pudeat in vitijs esse secundos. Magnam enim gloriam putant, si malorum, vel hęresum possint esse principes, quo nomen eorum in terris celebretur. Erostratum illum ęmulantes, qui ne innominatus moreretur, Dianæ templum succendit, cuius infamis gloria, in secula viuet. *Parentibus non obedientes.* Non modo carnalibus, sed etiam spiritualibus, quod hereticorum nostri temporis peculiare est: qui orthodoxæ Ecclesiæ patres, sanctitate, doctrina, miraculis illustrissimos, prorsus nihil pendunt æque ac homunculos: & patrem patrũ, summum sanctæ Ecclesiæ Pontificem, conuitijs continenter insectantur: errantes ipsi, & in errorem alios mittentes. Super quos manet ira Dei atq; furor. *Insipientes.* Neque enim in maliuolam animam introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis. Scientes esse, possunt mali, at minimè sapientes. Sapientia nanque intellectum format, & inflammat affectum. Ob id enim sapientia dicitur, quasi sapida scientia. Omnis autem sapiẽtia à Domino Deo est. Qui ergo à fonte sapientię recesserunt, insipientes euadãt, necesse est. Hinc diabolus, scientiam quidem promisit primis parentibus. Eritis sicut Dij scientes bonum & bonum. Sapientiam polliceri non valuit. Ecce enim sapientia ipsa est pietas, inquit Iob. idest θεοσέβεια, Dei cultus. *Incompositos.* Omnis enim insipiens inordinatus est, habitu, incessu, risu, corpore, atq; affectu animi. *Sine affectione.* Præterquam ad seipsos. Qui enim sapientia caret, & charitate careat, necesse est. Abundat enim in illo iniquitas, quare refrigescit charitas. Est ergo. φίλαυτος, φιλαυτία autem omnium peccatorum est radix. Duo amores (inquit

Luc. 18.

Sap. 1.

Gen. 3.

Augustinus) fecerunt duas ciuitates, Amor dei ciuitatem dei. Amor sui ciuitatem diaboli. *Absq; fœdere.* ἀσπόνδους, hoc est immemores fęderis. O infidos. Si non amore proximi, cur non vestri honoris intuitu, pacta seruatis, qui ẽt hostibus seruanda sunt? Amor commodi excæcat oculos malignorum, mihi credite, vt & honorem contemnãt, quem alioquin tanti facere videntur. *Sine misericordia,* alienæ, propriæq; miseriæ, vt iam & illi indigni sint prorsus diuina misericordia. Quoniam nec alijs, nec sibi fuere vnquàm misericordes. Viscera enim impiorum crudelis. Prou. 12. inquit sapiens. Propter quod & scriptũ est. Iudicium sine misericordia fiet illi, Iac. 2. qui non fecit misericordiam. Ecce quã magna peccatorum colluuies, sup vniuersum genus ethnici populi, ex idololatriæ impietate inundauit. vt nullum sit peccati genus, quod ipsi non attigerint: carnis, spiritus, in Deum, in seipsos, in proximos, in pares, in superiores, in inferiores, ex ignorantia, ex fragilitate, ex malitia, ex dispositione, ex habitu. Aspexit illos ad extremũ Deus, suam ipsorum (heu nimium) morbosam ægritudinem miseratus. Pulsauit, eos vocauit, traxit, quo agnoscerent se se hoc supplitij genere, diuina iustitia esse mulctatos: vt de peccato in peccatum prolaberentur. Sicque ad illius opem, iam vitijs saturi, confugerent. Agnouerunt itaque ipsi hãc diuinam iustitiam, qua mulctati sunt: Simulq; intellexerunt, nisi resipiscerent vitare nequaquam posse, quin æternis cruciatibus adijcerentur. O diuinam pietatem, nullo vmquam tempore exhauriendam. Merito iam derelinquẽdi prorsus fuerant: non eos tamen dereliquit, fedtam magno lumine irradiauit, vt adhuc possent, (modo diuino auxilio uoluissent cooperari) reuocare gradum ad supera. At ipsi quasi desperãtes, non posse resistere petulantiæ carnis, adeo oppressi erant, semetipsos omnifarie tradiderunt iniquitati, & in peccatis perseuerantes, contemnentes diuinam iustitiam atq; cognitionem, in profundum obstinationis deuenerũt: & apertè mali effecti, nedum ea impu-

denter agebant, quæ alioquin turpissima esse cognoscebant: sed & quod vituperabilius est in sapiente, aliorũ peccata probabant. Peccare enim sapientem, ex fragilitate contingere potest, at peccata probare, anteferreque virtutibus, non nisi ex malitia venit, quæ nullam habet excusationem. Hoc est ergo quod vltimo exaggerat Apostolus. *Qui*, gentium sapientes, diuino afflati lumine, quo primum ad tempus orbati fuerant, *Cum iustitiam Dei cognouissent*, non qua iustos facit, de qua supra fuit sermo, sed qua iustus est, & iustè iudicat atque percutit: Ex hoc scilicet quod iustè eos tradiderat, vt peccatum sequens esset pœna præcedentis: quod vtique illi cognoscere ex se non potuissent, si prorsus fuissent diuina ope destituti. Dominante enim malitia, nisi
Sap. 2. gratia effulserit, vix cæcitatem exuere possumus. Excæcauit enim eos malitia
Soph. 1 eorum. Inquit Propheta vnus. Et alius.
Iob 24. Ambulabũt vt cęci, qui in domino peccauerunt. Et Iob. Ipsi fuerunt rebelles
Prou. 4. lumini, nescierũt vias eius. Alius quoque. Via eorum tenebrosa, nesciunt
Matt. 15. vbi corruunt. Propter, quod Christus. Sinite (inquit) illos, cæci enim sunt. Cum ergo hanc diuinam iustitiam admirabilem, & tremẽdã, cognouissent, sciuissentque se gehẽnæ emancipatos,
Rom. 6. nisi resipuissent, *Quoniam qui talia agunt*, qualia de ipsis recensita fuere, *digni sunt morte*, æterna. Stipendia enim peccati mors. *non solum qui ea faciunt*, perseuerantes omnino, effrenati, & impudentes. *Sed*, quod peius est, quoniam illis ex munere sapientiæ competit, vt errantes arguant & emendent, approbando illorum errata, vel adulationib⁹, vel saltem dissimulationibus & silẽtio. Est enim consentire, silere cum arguere possis. *Consentiunt facientibus*. Cum ipsi hæc faciunt, ipsi tantum peccant, cum consentiunt facientibus, ob illorum autoritatem, & peccant ipsi, & alios peccare quasi compellunt. Qua ratione Paulus increpuit Petrum. Cur (inquit) cogis gentes iudaizare? Innuit etiam per hæc verba Apostolus,
Galat. 2. quod quæcunque facinora perpetrarunt, scientes, & prudentes fecerunt. Nam qui ad mala facta consentit, approbat etiam ea quæ non facit. atque ideo Paulus loquitur de perfectis peccatis, perfectis inquam consensu, voluntate, scientia, vt sint inexcusabiles. O magnam ergo Gentium omnium impietatem. Putas ne itaque ò Gentilis, cum toties in Deum pertinacissimo liberæ tuæ uoluntatis arbitrio recalcitraueris, euangelicę, lucis gratiam quæ tibi effulsit nuperimè, tuis operibus promeruisse? Quid promeruisti nisi mortem? Supplicium, pœnam. Deus autẽ gloriosus, qui est diues in misericordia, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, citra omne meritum, immo cum tot, tantisque demeritis, ingenti hoc iubare Christi filij sui, te illustrare voluit. Gratiam, Gratiam ergo agnoscite, ò Gentes, merita (superbè) cõticescant, gratia sola regnet. In rebus omnibus per tempus exortis, hæc summa gratia fuit, & meracissima gratia; à nullo vnquam quauis ratione promerita: sed omnino à Deo gratis data. Hoc, hoc molitur Apostolus, primi huius capitis fine.

Antequam tamen aggrediamur secundum Caput, plurimum laborandum est, ne quid diuina pietate indignum, in his quæ hactenus dicta sunt, intelligatis.

In primis enim, (vt omnia colligantur) dictum est, Gentiles sciẽtia inflatos, in ignorantiæ tenebras cecidisse, ac demum stultos effectos, idola coluisse. Ob id, secundo. Deum gloriosum tradidisse, hoc est dimisisse eos in desiderijs cordis eorum, vt cõtumelijs afficerent corpora sua. Tertio. Eos veritatem tandem diuina luce agnitã, in mendacium commutasse ex propria malitia, propter quod, Quarto, vt merces operi responderet, illos traditos in reprobum sensum, vt probitatem scelus iudicarent, omniaque naturæ iura peruerterent, nefandissimisque vitijs polluerentur: Quos tandem miseratus Deus, aspexit de excelso sancto suo, illuxitque in cordibus eorum, vt diuinã iustitiam cognoscerent: nihilominus tã quam prorsus desperati, illi reuocare pedem non modo noluerunt, sed impudentissimè

pudentissimè talia patrantes, qualia & brutis indigna sunt, alijs quoque blandiebantur, similia perpetrantibus. Magna sunt hæc & mira, & omnium hominum fortasse ingenium superantia: nihilominus quoniam nostri tēporis pseudo Apostoli, omnia deprauāt, causamque hinc accipiunt, non tenuē seducendi pusilli gregis, non quod illos reuocare posse confidam. Qui enim bis commonitus non resipuerit, subuersus est, & suoptè iudicio damnatus. Paulo teste. Sed ne simpliciū animas, in parem trahant amentiam, super his philosophandum est subtiliore indagine. Tu Pater, pijs votis adesto. Tit. 3.

Citra rationem in primis, videntur propter idololatriæ scelus, relicti fuisse Philosophi & Gentiles abs Deo, quoniam non coluere idola nisi cum stulti effecti sunt, parcendum fuit furori, atque stultitiæ.

Secundo. si eos dereliquit Deus in desiderijs suis. homo peccator sibi ipsi relictus, quem Deus deserit sua ope, non potest nisi peccare. Quam ergo iustè peccata sequentia imputantur Gentibus, quæ postquàm relictæ sunt, omnino non peccare non potuerunt?

Tertio, tradidit eos, vt contumelijs afficiant corpora, vt faciant quæ non conueniunt: Si ergo id effecerūt, quod vt fieret, voluit Deus: Et ob id eos tradidit: si inquam fecerunt quæ fieri minus decebat. Si in naturam, & in seipsos iniuriosi fuerunt, diuinum beneplacitum compleuerunt. Cur ergo puniuntur? cur item arguuntur?

Quarto. Neque directè, neque indirectè, Deus est alicuius peccati causa. Si tradidit eos, vt faciant quæ non conueniunt, vitari non potest, quin sit peccatorum sequentium aliqua ratione, causa.

Quinto. Quomodo hæc simul stāt, traditi sunt, vt ingrauescēte morbo medicum quærant, & vt faciant quæ non conueniunt? Videntur hæc pugnare inuicem. Quomodo etiam deserit iustè medicus ægrum, vt agnoscens se se ęgrotare, pareat medico, & sanetur? Nam non sunt facienda mala, vt veniāt bona. Malum est hominem derelinqui, non ergo id debuit facere Deus, vt resipiscant qui peccauerunt. Rom. 3.

Sexto. Quomodo derelinquuntur Gentes vt conuertantur, cum derelictus conuerti nequaquam possit? Conuersio enim hominis ad Deum, eam quæ est Dei ad hominem sequitur, non præcedit: vt Prophetæ & Euāgelia vno ore testantur. Quomodo ergo etiam dicitur, quod veritatem diuina luce tādem agnouerunt, atq; Dei iustitiam, si erant prorsus suo arbitrio libero traditi, & à Deo derelicti? Non intelligūtur hæc. Dimitti enim suæ voluntati peccatorem, effectus est diuinæ reprobationis, ordinatus ad æternam damnationem. Quomodo ergo derelictus, peccatum suum agnoscit? Diuino lumine adiutus, non est derelictus, si adiutus.

Septimo. Peccatum vnum esse alterius pœnam, non videtur rectè dici ab Apostolo, mercedem quā oportuit sui erroris. &c. Quoniā omnis pœna à Deo est; Non est enim malum in ciuitate quod non faciat dominus. Et loquitur de malo pęnæ Amos loco illo. Peccatum ergo, vel non est pœna, vel à Deo est: Esse à Deo non potest, quoniam Deus est peccati vltor, non est autem eiusdem rei actor & vltor. Item, Deus peccatum odit. Odio sunt Deo impius & impietas eius. Diligit autem omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Non ergo ipse peccatum facit. Adhuc. Vidit cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Peccatum non est bonum, quoniam naturam non seruat, sed vitiat ac corrumpit, ergo non est à Deo factum. Quomodo ergo pœna? Adde. Deo autore non fit homo deterior. Peccatis quibus suis fit homo deterior. Sauciatus ille declarat, de quo legitur. Plagis impositis, abierunt eo semiuiuo relicto. ergo Deo autore homo non peccat. Non itaque peccatum sequens, pœna est alterius peccati præcedentis. Hæc sunt quæ hoc in loco angere & excruciare consueuerunt. Hinc itaq; principium esto. Amos. 3 Sap. 14. Sap. 11. Gen. 1. Luc. 10.

Negari non potest, quin Deus gloriosus

sus aliquos homines prorsus despiciat,
reprobet, odiat, derelinquat. Id enim
apertissima ipsius eloquia testantur.
Hebr. 12. Non inuenit pœnitentiæ locum, quã-
quàm cum lachrymis inquisisset eam.
Eccl. 7. Considera opera Dei, & vide, quia ne-
mo potest corrigere, quem ille despe-
1 Re. 16. xerit. Samuel. Quid oras pro Saule,
cum ego proiecerim eum? Esau odio
habui. Idcirco Dauid præcabatur. Ne
Rom. 9. Psal. 50. proijcias me à facie tua, & spiritum san
ctum tuum ne auferas à me. Verun-
tamen hæc duo sint tibi certissima.
Primum, neminem gratis à Deo dere-
linqui, vel habere odio. Impiè, impiè
asseritur, pro ipsissima (vt aiunt) volun-
tate diuina, quosdam despici & dere-
Ephe. 1. linqui. Deus operatur omnia (inquit
Paulus,) secundum consilium uolunta-
tis suæ. Non dicit. Secundum volũ-
tatem, (notate) neque enim citra myste
rium, cõsilium adiecit voluntati Apo-
stolus. Sed vt intelligas rationem ali-
quam esse, cur Deus aliquos derelin-
quat. Quæ autem est ratio? Venit ex
occultissimis demeritis, inquit sanctus
Esa. 59. Augustinus. Ipse, ipse primum derelin-
1. Reg 15. quitur ab eis. Peccata uestra, diuiserũt
2. Para 15 inter uos & Deum vestrum, dixit Esa-
ias. Quia proiecisti me, proijciant te,
inquit Dominus. Si dereliqueritis do-
minum, derelinquet vos, inquit Pro-
pheta. In Osea autem legimus. Obli-
Osee. 8. tus es legis Dei tui, & ego obliuiscar
tui. Huc tendunt omnia ista sacrarum
Exo. 18. scripturarum testimonia. Nolo mor-
tem peccatoris, sed ut conuertatur &
2 Pet. 3. viuat. Non uult aliquem perire, sed
omnes ad pœnitẽtiam reuerti: Hæc est
1. Thes. 4. voluntas Dei, sanctificatio uestra. Nõ
vocauit nos Deus in immunditiam,
Sap. 1. sed in sanctificationem. Deus mor-
tem non fecit: sed impij manibus &
Osee 13. verbis accersierunt illam. Perditio tua
ex te Israel est, tantummodo in me au-
1. Tim. 2. xilium tuum. Deus uult omnes ho-
2 Pet 3. mines saluos fieri. Patienter agit pro-
2. Reg. 14. pter nos, nolens aliquem perire. Non
vult Deus perire animam, sed retra-
ctans cogitat, ne pereat penitus qui ab-
Esa. 21. iectus est. Conuertimini & viuite.
O magnæ spei verba. Tenuerunt
hanc sententiam patres omnes. Augu-
stinus de correctione & gratia. De
prædestinatione Sanctorum. De vera
& falsa pœnitentia. De gratia & libe
ro arbitrio. Ambrosius, de vocatione
gentium. Chrisostomus, super Ioan-
nem, & sup Paulũ. Gregorius, super
Ezechielem. Athanasius, in Epistola
hac ad Romanos. Origenes περὶ ἀρχῶν
tertio. Vt recentiores prætercam. Ma-
gistrum sententiarum, & Diuum Tho-
mam, illum labore, hunc eruditione &
doctrina omni exceptione maiores. Et
profectò aduersa sententia, palàm vi-
detur Deo tribuere crudelitatẽ, à quo
sermone vehementer abhorrent reli-
giosæ aures. Absit ergo, absit à nobis.
Fecit Deus vniuersos homines ad ima-
ginem & similitudinem suam, non pro
pterea vt aliquos puniret vel dãnaret;
sed vt vniuersi æternis illis diuitijs frue
rentur. Neque verum est quod Pau-
lus dicat, protulisse Deum ad ostenden
das diuitias gloriæ suæ, vasa quædã iræ:
Pertulit inquit Paulus, non protulit, Rom. 9.
sustinuit, prorsus, tollerauit, non
fecit. O nebulones impudentissimi.
Non sunt necessarij ei homines impij, Eccl. 15.
inquit Salomon. Nemini mandauit Ibidem.
impiè, agere, & nemini dedit spatium
peccandi. Non ergo dicas, ille me im- Eccl. 15.
planauit, inquit Spiritus sanctus. Nan-
que cum suæ iustitiæ æquitate cõpel-
litur, vt aliquos perdat, inuitus ferè id
facit. Heu inquit (dolentis affectu,)
consolabor de hostibus meis? Tantum Esa. 1.
abest, vt vltro deseuire velit in aliquẽ,
vltro fauet aliquibus: nullum vltro
despicit vel relinquit. Quod si scri-
ptum est. Cuius vult miseretur, & Rom. 9.
quem vult indurat. Audite Augu-
stinum, quem alioquin suarum impie-
tatum patrocinatorẽ constituere Neo-
terici moliuntur, interpretantem, in
libro octuaginta trium quæstionum, &
de Gratia & libero arbitrio. Quod ait
Apostolus. Cuius vult miseretur, &
quem vult indurat: In eo quẽ indurari
vel seduci permittit, mala eius meri-
ta credite: In eo cuius miseretur, gra-
tiam Dei non reddentis mala pro ma-
lis, sed bona pro malis, & fideliter, &
indubitanter agnoscite. Pharaonem
enim indurauit Deus, per iustum iudi-
cium,

cium, quoniam ipse indurauit seipsum per liberum arbitrium. Quid clarius? O veram. O piam assertionem. Ita fit, vt nemo desperet, nemo concidat animo, nemo culpam in Deum retorqueat: Ex se se perdi qui perditur, certo sciat.

Alterum, quod firmissime tenere quisque debet, idest, vt nullum unum populum absolute, à Deo prorsus derelictum putandum sit, nisi per hyperbolas. Non omnes Iudæos, non omnes paganos, non omnes Reges, non omnes priuatos, non omnes nobiles, non omnes ignobiles, non omnes sublimes, non omnes humiles, non omnes doctos, non omnes illiteratos, in quibuscunque differentijs hominum, linguarum, professionum, morum, ætatum, voluntatum, conscientiarum, putare esse aliquos prędestinatos: neque enim de voluntate efficaci. Illud Pauli verbũ, Deus vult omnes homines saluos fieri, vnquam erit uerum, vt diuino illo ingenio, quo ĩ alijs vtitur Augustinus, perbelle annotauit: Nisi hoc statuamus inconcussa sententia, pro generibus singulorum illud intelligi oportere: fateamurq; in omnibus differentijs, esse aliquos prædestinatos, quos Deus minimè dereliquit, nec derelinquet, nisi forte ad modicum tempus. Cum ergo audis Deum dereliquisse Gentes, duo tibi in mentem ueniant. Primum, quod nõ citra earum culpam derelicti fuerint. Audisti enim eos primum dereliquisse dominum. Secundum. Quod nec prorsus omnes sunt derelictæ. Cernis enim quot ad Christi fidem cõuersi fuerint, qui primum erant impijssimi. Cum itaque Paulus contra omnes inuehatur, vel hiperbola est, vel nisi adsit hiperbola, declaratione eget, quam tu accipe breuibus. Non fuerunt omnino traditi destitutiq; Gentiles, sed auxilium efficax Dei quod electis, prędestinatisque conferre solet, subtraxit, alioquin eos ope sufficiente iuuans & substinens: non tamen etiam destinens eos in ęternum auxilio illo efficaci. Neque enim fuissent è prædestinatorum numero eorum aliqui, si sic in æternum destituisset eos omnes Deus benedictus.

1. Tim. 2.

Ad tempus ergo duntaxat tradidit eos Deus, quos deinde reuocauit, & amplexus est. Vocabo non plebem meã, plebem meam, & non dilectam dilectã, & non misericordiam consequutam, misericordiam consequutam. Iuxta illud Esaiæ. Vt mulierem derelictam, & mærentem spiritu uocauit te dominus, & vxorem ab adolescentia abiectam. Dixit enim Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui. Et hic est modus, quo frequenter nonnullos etiam prędestinatos, ad tempus derelinquit, instar pij medici, sicut supra dicebamus, subtrahẽs scilicet auxilia illa efficacia, quibus communiter abundant electi, quæ tria sunt. Primum enim Deus in electis cohibere, vel reprimere solet concupiscentias inclinantes cor ad malum, ne nimium eos alliciant & perturbent. Secundo, arcet demonem & ministros eius, ne fortius illos aggrediantur quàm illi possint substinere. Tertio, gratia quadam peculiari eos manutenet, vt nullo etiam impetu facto demonum, quantumuis magno, aut vi concupiscentiarum, cadant. Sicut scriptum est dixisse illum Paulo tot oranti, vt stimulus carnis auffereretur ab eo. Sufficit tibi gratia mea. Quandoq; ergo nostris demeritis efficitur, vt Deus tria hęc auxilia, aliquo tempore à nobis auferat, quæ gratis dedisset: licet auxilium sufficiens nequaquam negetur alicui, nisi paucissimi illis quos pertinacissimo pro prię volũtatis arbitrio, restitisse Deo scriptura sacra commemorat. Primum, nõ cohibet ignem concupiscentiarum. Secundo, non comprimit demonem. Tertio, non manutenet in tentationibus. Exemplum primi esset. Si quis in domo tua, succensum ignem extinguere adniteretur, & tua ingratitudine victus, ab opere desisteret. Exemplum secundi. Si quis Leonem rabidum te aggredientem, cathena ferrea ligaret, & te illius ingenuo animo abutente, non semel, is recederet paulisper, & pateretur vt insiliret Leo aduersum te. Exemplum

Ose. 2.
Esa. 54.
Ibidem.
2. Cor. 12

plum tertij. Si in magnam aquarũ gurgitem, cadente viro quopiam, alius omni vtetur opera ne suffocaretur. is autẽ liberatorem percutiens calcibus, pugnis, dentibusque dilacerans, sibi ipsi tandem dimitteretur ab eo. Ne ergo Deus nos vmquam deserat, semper præ oculis habeamus Dei timorem & amorem.

Accedamus modo ad dissoluendas illas dubitationes. Prima facile diluitur. Haud dubiè enim, gloriam Dei ad creaturas non transtulere Gentes, nisi cum euanuissent & insanissent. At quod euanuerint, & insanierint, suo ipsarum vitio euenit. Qua ratione ergo fingi potest, vt sint inculpatæ? Num temulentum virum excusabis, si uirũ in ipsa temulentia occiderit? Si mulierem violarit? si principem innaserit? Duplici pœna mulctandus est potius, & quia ebriosus factus est, & quia innasit. Vtrumque enim culpa est. Stultitiam Gentes sibi magno prætio compararũt, superbiæ scilicet luciferinæ: Sibi ipsis sapientię donum adscribentes, quã dono Dei acceperant. Cumque ergo stulti effecti, idola coluerint, & stultitiæ & idololatriæ pœnas luant, necesse est. Tantum abest, vt stultitia possit impietatẽ excusare. Secundæ satisfacimus hũc in modum. Tradere in desideria cordis, excæcare, despicere, indurare simpliciter, & similia, ex sua natura ordinã tur ad damnationem eius qui traditur, qui excęcatur, qui despicitur. Propter hoc enim ponuntur esse effectus diuinę reprobationis. Propterea, sic absolutè traditus, relictus, excæcatus, vt sic, non potest cauere peccata, quamuis tamen libero arbitrio nequaquam careat. Veruntamen tradere, uel excæcare, vel despicere, ad tempus ex diuina ordinatur misericordia, medicinaliter ad salutem eorum, qui traduntur & excæcãtur, vt scilicet peccata sua agnoscentes, humilientur coram Deo, & cõuertantur. Neque enim simpliciter omni ope sunt destituti, sicut illi quos absolute deseruit Deus, Sacrarũ scripturarum testimonio. Neminem enim alium debemus credere prorsus derelictum, præter eos, quos spiritus sanctus docet. Et propterea non est verũ, quod hi ad tempus derelicti, non possint nisi peccare. Conuerti possunt, Deo tamen primum eos conuertente, qui misericordiam etiam illis hoc modo traditis & excæcatis impendit, cum illi placet. De numero nanque illorum sunt, quibus omnia cooperantur in bonum, etiam peccata ipsa, per accidens tamẽ, quia scilicet humiliores resurgunt, & cautiores. Quantum ergo ad quosdam, Tradere in desideria cordis, ordinatur ad salutem: quantum ad alios, ad damnationem, vt dixit Diuus Augustinus. Tertio de quæstionibus Euangelij. Ex natura sua tamen, quo ad omnes, ordinatur ad damnationem. Ex diuina misericordia tantum & gratia quo ad aliquos, ad salutem. Ita tamen, vt intelligas, ex diuina misericordia etiam cum qui excęcantur, pereunt, ruentes de scelere in scelus, illa eorum peccata atque pœnas alijs proficere, licet non eis. Plerique enim vidẽtes eos præcipites ruere & perdi, reformidant magis peccata, cantioresq; euadunt, ne à Deo derelicti & ipsi dilabantur in turpissima quæque facinora, & cum eis pereant. Deus autem gloriosus hoc vnice intendit: Nã non lætatur in perditione uiuorum, sed lætatur in ædificatione aliorum, & in ostensione suæ glorię & virtutis. Tantum hac causa passus est, Pharaonẽ indurari, sicut infra dicetur, non ut ipse periret, sed vt ipso periente, annuntiaretur nomen eius in vniuersa terra: essetque ipse cæteris in exemplum. Ad Tertiam, responsum velim ex dictis superius, de modo loquendi scripturarum, quæ nonnunquam propositionẽ illam *vt* consueuerunt vsurpare, non vt significet causam finalem, sed cõsequutionem. Non itaque tradidit gentes Deus hoc fine, vt contumelijs afficerent corpora, vt amplius peccarent, vt perirent. Absit, sed ideo tradidit, vt traditæ cognoscerent, quàm malũ fuerat eas recessisse à Domino. Quemadmodum neque medicus ægrotum incontinentem deserit, vt moriatur, sed vt morbi grauitate perspecta, medici operam instantius efflagitet, ipsi morẽ gerat, & conualescat. Inde tamen sequutum

Rom. 8.
Sap. 1.

quutum est, vt tradite Gētes in deterius processerint, nec Dei tradentis culpa, sed ipsarum vitio. Hoc autem ex exē plis quæ supra adduximus facilè intelligi potest. Pius ille amicus, qui ignem extinguere, compescere leonem, eripe re te de aquis multis adnititur, tuaque ingratitudine recedit, nequaquā intendit, vt ignibus consumaris, occidaris à belua, mergaris flumine, minimè: Intēdit hoc vnicè, nolle te tunc iuuare, eo ta men te non adiuuante consequitur, vt pereas, nisi ille te rursum adiuuet. Ita ergo Deus, vult tantum derelinquere ingrati animi virum: hæc est pœna, quā intendit Deus: ad hoc tamen tanquam pęnæ comes sequitur, vt amplius peccet & pereat tandem, nisi ipse denuo opem ferat, quod & facit, ingēti illa ui- Es. 54. ctus pietate, post modicum tempus, vt dictum est. Ex his dilucidum fit, quod quartò obijciebatur. Deus enim nō est causa peccati, quamuis tradat Gentes, in desideria cordis earum. Qm̄ nō ideo tradit vt peccent, licet ipso eas tradēte, sequatur vt peccent ex natura traditionis illius, nisi diuina mīa succurrat. At huic declarationi, duo obstare videnť. Primum, uerbum Augustini de Gratia & libero arbitrio. Manifestum est (inquit) Deum operari in cordibus hominum, inclinando voluntates eorum in quodcunque voluerit, siue in bonum, siue in malum. Intelligis: Inclinat in bo num & in malum, ergo non tantum consequitur peccatū, Deo derelinquente hoīem, sed intenditur ex hoc, quod homo derelinquitur. Iussit nanq; Deus 2. Reg. 16 Semei vt malediceret Dauid, qd' vtiq; peccatum fuit, & à Deo mulctatum. Quid apertius: Secundo. Si Deo derelinquente hominem, sequitur vt homo amplius peccet: etiam si Deus nō ideo derelinquat vt peccet, non videtur soluta difficultas, qm̄ qui occasionem dāni dat, damnum dedisse uidetur, datoccasionem amplius peccandi, ergo optime, hominum culpa, in Deum potest re torqueri. His tn̄ nemo moueatur ne tantillum. In primis enim, quod nup dr̄ de occasione, nullius est roboris. Si enim concludit quicquā, arguo tibi sic. Ergo peccauit Deus, cum egem tulit in Sina. Immo & omnia peccata possunt in Deum retorqueri, qm̄ nisi esset lex, non esset peccatum: Quoniam lex est Rom. 3. occasio mortis & peccati, teste Paulo. Respondeatur itaque. Occasionē quan dam dari, quandam accipi tantum. Tūc datur occasio, cum aliquid agitur min' rectè quàm par sit: vnde alij prouocantur ad peccandum malo illius exēplo. Tunc accipitur, cum ex opere quantūuis bono, aliqui offenduntur vnde edi ficari debuerant. Quomodo pharisei Matt. 15. audito Christi verbo, alioquin sanctissimo, scandalizati sunt: quos dimittēdos esse iussit Christus, quod cæci essent, du cesque cæcorum. Cum Deus hominē derelinquit ad tempus, non dat occasionem peccandi, quin potius (vt Diuus Hieronymus annotauit super psalmo octuagesimo, loco illo. Et dimisi eos se- Psal. 80. cundum desideria cordis eorū) datoccasionem pœnitentiam agendi, de pręteritis malæ actæ vitæ sceleribus, quoniam scilicet saturati, nauseatiq; vitiorū deformitate, vel sic agere deberent pœ nitentiam, & diuinam misericordiā im plorantes, resurgerent. Homo tamen accipit occasionem inde peccati, vnde sanari debuerat. Oīs itaq; culpa hominis est. Ita quoq; de lege dicendum. Non dedit Deus per legem occasionem peccati, sed homo accepit ex lege. Proterea Apostolus, magno mysterio dixit. Occasione accepta, peccatum per man Rom. 7. datum operatum est oēm concupiscentiam: vt tolleret hunc cauillum, quāuis nec tollere poterit. Non defuerunt n. qui ob id legem veterem malam esse, & à malo Deo conditam nō veriti sunt asseuerare. Illud Augustini verbū, qd adeò magnificant nostri temporis lucifuge, vobis omnibus vt puto perspicuū est, quomodo intelligi debeat, ex his q̄ supra annotata sunt, de modo quo De' in sacris literis excæcare, indurareque dr̄. Sicut enim excęcare dr̄, quando nō illuminat, indurare cum non mollit, inducere in tentationē, cum non liberat: ita dr̄ inclinare ad malum, qn̄ non incli nat ad bonum. Horū autem oīum hæc est rō, qm̄ sicut visum quidem habem', & tn̄ lux interna pupillæ non satis est nobis, vt in actum uidendi prodire valeamus:

valeamus: sed oportet adesse & lucē externam medij. Neq; enim colores uo ĉte videmus, quamuis visum tenebræ nequaq̃ tollant. Ita liberum arbitrium habem⁹, at nisi primus ille motor ipsũ moueat, moueri ex se ipso tanq̃ ex seip so, nequaquam p̃t, nisi forte vt cadat & dilabatur, contra Pelagium. Deo ergo non emolliente durescit, non illuminā te obscuratur, non inclinante ad bonũ præcipiti lapsu ad malum fluit. Verũ neminem non inclinat Deus ad bonũ, nisi ipse id promereatur. Hoc.n. perpul chrè docet ibi Augustinus, quod nobis mirum in modũ patrocinatur. Tantũ abest vt contradicat. Hæc enim sunt illius uerba, capite vigesimo primo. Sed mutilanť ab his qui uolunt sapere plusquā oportet, nec sapiunt ad sobrietatē. Satis quantum existimo, manifestatur operari Deum in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocunque uoluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. Ac per hoc qñ legitur in literis veritatis, à Deo seduci hoĩes, aut obtũdi, vel obdurari corda eorum, vt iuste ista paterenť, ne incurratis in illud prouerbium, Insipiētia viri violat vias ei⁹: Deum autem causatur in corde suo. Quod adducebatur de Semei. Augusti nus illud exposuit, capite uigesimo. vt intelligať vade ex quo Semei maleuolus erat, & homo improbus, proprio vi tio suo. ita inquit ille. Iudicio iustissimo dimisisse Deum maledicere Dauid, quo notior fieret virtus Dauidis, & inde am pliora p̄mia promereretur, quo tollerãtius perferret canis illius impias blasphemias. Vtitur enim inquit Augusti nus, cordibus etiam malorum ad laudē atq; adiumentum bonorũ. Sic usus est Iuda tradente Chr̄m. Sic iudęis illũ crucifigentibus. Quanta.n. inde bona pręstitit populis credituris Deus benedictus, qui & ipso diabolo utitur, pessimo quidem, sed optimè ad exercendã fidem, probandamque pietatem bono rũ. Non sibi, qui omnia nouit antequã fiant, sed nobis, quibus erat necessariũ, vt eo modo ageretur nobiscum. Quinta difficultas, vnico uerbo enodatur, & soluitur. Mala culpæ non sunt faciēda vt ueniant bona. Sed cui dubium pęnas esse inferendas, vt qui non amore virtutis peccata oderunt, oderint saltē formidine pęnæ? Hic est finis cuius gratia, Deus instar medici, vt dictũ est, plerosque derelinquit ad modicum: quod contumelijs autē afficiant illi corpora sua, terminus est, finis vero minimè. Omnis enim finis bonnm est. Hinc irridebat Philosophus ille Poetā dicētem Mortem esse finem. Non enim oē vltimum finis, sed ultimum optimum. Sextã, euacuauimus paulò supra dicentes, nequaquam simpliciter derelictas fuisse Gentes, sed ad tempus.

Remanet septima, quæ duo petit. Primum. Num Deus sit peccatorũ nrorũ causa. Secundum. Si non. Quomodo vnum peccatũ sit pęna alterius, cũ oĩs pęna sit à Deo illata. Ad Primum, indubiè dicendum est quod non. Nam peccatum est auerti à Deo, & conuerti ad creaturam. Deus autē oĩa ad se cõuertit. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, inquit scriptura sacra. Ob id dicitur. A. & O. Quoniã principium est, & finis rerũ omnium. Trahit itaq; oĩa in seipsum, quod & omnes causæ quoad possunt efficere, nituntur, Deum ipsum imitantes. Qua rõne fingi potest, vt Deus sit causa peccati, quo homo auersus ab incõmutabi li illo bono, conuertitur ad hęc cõmuta bilia bona? Actio peccati est à Deo. Deus enim est causa omnium specierũ, & oĩum motionum, vt dicit Augustinus tertio de Trinitate. At deformi tas illa quæ est peccati rõ, prorsus in ho minem redditur, non in Deum vllo pacto. Quod & Philosophi faterentur de peccatis naturæ, q̃ monstra dicunť. Hæc enim in secundas causas reduci di cunt, in Deum minimè. Quod si solus ageret, omnia perfectissimè ageret. In hoĩem itaq; reflectantur peccata oĩa malorum. Neque in hoĩem, vt mouentem & agentem, sed vt deficientem ab ordine primi mouentis & agentis, qđ Deus est. Neque enim peccat homo ut agens, sed vt deficiens: cum nec peccatum effectus uerè sit, sed defectus magis & nihil potius censeatur q̃ aliquid. Quemadmodum.n. qui claudicat mouetur,

Prouer. 16.

Apo. 1.

uetur, & mouetur inconcinne, secundum quod tibia deficit in virtute motiua: ita qui peccat, agit: & agit perperam. Motus claudicationis secundum quod motus est, causatur à virtute motiua hominis, vel animalis, quæ tibiam mouet, sed secūdum quod claudicatio est, obliquitas scilicet illa, incessus, vel progressus, nō est à virtute motiua, sed à tibia quatenus deficit, nec suscipit perfectè influxum motiuæ virtutis. Ita ergo peccatū, secundum quod actio est, est à Deo mouente hoīem, & ab homine: At vt inordinatio est, & deformitas, illius causa homo est, secundum quod deficit in agendo; cū non eo modo mouet, quō mouetur à Deo. Suopte enim libero arbitrio, non modo agitur, vti naturalia quæque, sed & agit. Hincq; nascitur, vt longè plura sint hominum errata, quàm in alijs rebus conspiciantur: plura item & maiora sapientium hoīum, qui sibi, suoque ingenio fidūt, quàm simplicium, qui se diuinæ voluntati cōmittunt in omnibus: iactantque in Deum optimum maximū vniuersos cogitatus. Hi enim sunt quos bene fortunatos esse videmus, qui à pricipio illo dirigunt in actibus suis, quod est melius ratione & consilio. Quid autē melius ratione & consilio, nisi Deus? Iacta, Iacta ò Homo cogitatum tuum in domino, & ipse te enutriet. *Psal. 54.* Ad secūdam partem dubij: Quomodo vnum peccatum est pœna alterius. Respōdete, quod propriè & per se cum peccato conueniat, vt sit actio voluntaria: Tolle enim uoluntarium, tollis peccatum: pœnæ vero, quod sit passio inuolūtaria: Si enim uoluntaria est, iam nō est pęna. Peccato hac ratione, repugnat adeò esse pęnam, & pęnæ esse peccatū, vt plus repugnare non possit. Per accidēs itaq; duntaxat, hęc simul coincidere. peccatum, & pęnam intelligendum est hoc modo, qm actio peccati, vel sit interior, vt inuidia & ira, vel sit exterior, vt fornicatio, homicidium, & alia, magnum est peccantis tormentum, magna afflictio, & magnus cruciatus, secundum quod damnati dicunt pęnitētiam agentes. Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. *Sap. 5.* Et hac ratione, non modo vnum peccatū est pęna alterius, sed etiam sui ipsius. Iussisti domine, & ita est, (dicebat Diuus Augustinus) vt omnis inordinatus animus, sit sibi vitium & pęna. Potest & alio modo intelligi, peccatum sequens esse pœnam præcedentis. Quoniā scilicet Deus omnipotens, qui tibi primū peccanti facilè pepercisset, te in alia peccata dilabentem, grauissimè demum percutit, vt vsque ad nouissimum quadrantem, rationem reddas omnis vitæ postquàm ab initio noluisti resipiscere, sed crimen adhens crimini, thesaurizasti tibi iram in die iræ; diuitias patientiæ & longanimitatis Dei contemnēs, *Rom. 2.* qua te ad pœnitentiam semper inuitauit, traxit, adduxit. Dicamus itaque ad difficultatis scopum. Omnis pœna, quatenus pęna est, à Deo infligitur. Peccatum, pęna quidē est, sed non quatenus peccatum, at per accidens, Duobus hisce modis declaratis. Quare non inde sequitur, à Deo esse peccata hominum. Ex nobis itaque sunt, tanquam ex nobis: quare & interitus noster, atq; perditio ex nobis est, non ex Deo. Hinc Deus damnatis dicet iuxta prophetam. *Esa. 50.* Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis vobis: non ego succendi, sed vos succendistis: Ego mortem non feci, sed vos manibus, & uerbis accersistis illā, *Sap. 1.* me etiam nolente. Quod & apud Homerū Iupiter cecinit, chorum Deorum alloquens:

ὢ πόποι οἷον δή νυ θεοὺς βροτοὶ αἰτιόωνται· ἐξ ἡμέων γάρ φασι κάκ' ἔμμεναι· οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν.

CAPVT SECVNDVM.

Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. eadē enim agis quæ iudicas. ꝟel q iudicas. ὁ κρίνων. Durioribus verbis, Iudæorum partes agens Apostolus, hoc primo capite Gētes omnes, & philosophos Gentiū insectatus est, turpissimam infamemque illorum uitam & detegens & exaggerans. Nunc ergo pro Gentibus pugnaturus, ad Iudęos sese conuertit, qui antiqua superbia turgidi, Gentes omnes detrectare atque despicere non erubescebant: cum alioquin ipsi, paribus, ne grauioribus dicam facinoribus, etiam lege lata obruti fuissent. Eosque arguit, tanquam nulla venia dignos, qui cum innumeris Prophetarum oraculis, non lumine naturali duntaxat, de diuina iustitia edocti essent, quod Gentibus datum nequaquam fuit, impunitatis nihil minus spe concepta, eadem ipsi impudenter agebant, quæ in Gētibus alto supercilio morte digna iudicabant. Ita fit, ꝟt vulneribus Gentiū, Iudæorum vulnere medeatur Paulus, quæ alioquin incrudescere, & insanabilia fieri potuissent. O languentis Ecclesiæ medicum, verè cęlitus emisśū; qui prudenti simplicitate, omnibus om-
1. Cor 9. nia factus est, ꝟt omnes lucrifaciat: vt nemo pereat, ꝟt cuncti salutem consequantur: vt omnes erigat in spem viuā. Vide autem quanto ingenio præcedentibus sermonibus contexitur hæc rō. *Propterea*, inquit Apostolus, quia scilicet diuinam iustitiam, & tu agnouisti contra qui idola colunt, qui naturæ puertunt iura, qui carnis immunditiam sectantur, qui Dei nullam habent rationem, digni sunt morte. Id enim lex vbique clamat. *Inexcusabilis es*, coram diuino iudicio: Quanquam apud homines sanctissimus tua hipocrisi uideare. *O Homo omnis*. Quod Gentiles sint inexcusabiles dictum est, & demonstratum. Additur ergo. *Omnis*, ꝟt Iudæos intelligas esse inexcusabiles, & consequenter omnes homines inexcusabiles erunt. Gentium enim & Iudæorum nomine, totum hoīum genus exprimitur. *Homo* autem dicit Apostolus, non vir, quasi carnalis: spiritualis nanque, vir dicendus est potius quàm homo, Paulo dicente. Cum sit inter 1. Cor. 3.
vos Zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? *Qui iudicas*, qui scilicet tota temeritate, & grandiloquis correctionibus repræhendis & condemnas aliorum errata. *In quo* enim crimine *alium* Gentilem populum *iudicas*, repræhendis, damnasq;, etiā *teipsum condemnas*, quāuis nullus homo aduersum te sentētiā ferat. Et est hebraismus. *In quo alium iudicas*, idest, de quo, vel quo, sine propositione. Potissimum autem hac ratione in Iudæos inuehitur Apostolus, quoniam his semper fuerat eorum proprius, incurabilisque morbus, ꝟt magna superstitione, & austeritate peccantes omnes, & obseruarent, & explorarent, atque redarguerent: propria uero flagitia, itemque maiora prorsus, negligerent. Quibus perbellè dictum est. Mat. 7.
Nolite iudicare, & non iudicabimini. Mat. 23.
Duces cęci excolantes culicem, camelū autem glutientes. Quid uides festucā Luc. 6.
in oculo fratris tui, trabem autem in oculo tuo non consideras? Vnde, quāuis hoc in loco nomen, non exprimatur Iudęorum, scelus tamen ipsos pdit. *Eadem enim agis*. clam. *Quæ*, apertè *Iudicas* digna morte, & condemnatione. Eadem itaque ratione, qua in alios excandescis, in teipsum excandescere debueras.

1. Cor. 11 debueras. Si enim nosmetipsos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur. At id nõ effecisti o Iudeæ. Pare ergo supplicio, Luc. 19. tua ipsius sñia mulctabere: Ex ore tuo te iudico serue nequã: iudicasti innocẽtiam pmijs, malitiã dignam esse supplicijs. Qua frõte ergo defendi potes, tuorũ scelerũ conscius, q̃ eadẽ sunt cũ criminibus gentiũ? Nãq; & tu Iudęe creaturas pro creatore, creaturas itẽ corruptibiles, & illarũ simulaera, vel idola coluisti: En Ezechielẽ, Dñs dixit ad me. Fi Ezech. 8. li hoĩs, putas nè uides abhominatiões pessimas, quas domus Israel facit, vt pcul recedã à sanctuario meo: Ingredere & videbis. Et ingressus, vidi, & ecce omnis similitudo reptiliũ, & animaliũ abhominatio, & vniuersa idola dom' Israel depicta erant in pariete in circuitu per totum. Cur ergo tãta austeritate gẽtiũ idololatriã abhominaris ò Iudęe, qui vniuersæ eorum impietatis, & iniquitatis es particeps? Deum dices, docuerunt philosophi gentiũ, humana nõ curare. Videnť ergo ex malitia ipsi peccasse: At nos ex fragilitate quidẽ peccauimus, sed nihil tale de Deo ipso cogitauimus vnq̃. Immo & cogitastis & Ezec. 9. dixistis, Dereliquit dñs terrã, & in cęlis habitat. Philosophi illi se se sapiẽtes esse iactabãt: nõne & vos superbia inaniq; gloria pares fuistis eis: dicẽtes, Sapiẽtes Hier. 8. nos sumus, & lex dñi nobiscũ est? Reli- Rom. 1. cto naturę vsu, illi exarserũt in cõcupi- Tren. 4. scẽtijs suis. Vnde & de vobis non uerẽ dixit Hieremias, Maior effecta est iniq̃tas Ezec 16. filiæ populi mei pcõ Sodomę? Fabricastis. n. lupanaria in capite oĩs viæ, abhominabilẽ fecisti decorẽ vr̃m, vicistis Sodomã sceleratius agentes. Quid itaq; est facinoris, quod æque ac Gẽtes vos ipsi, quos Deus populũ sibi fecerat peculiarẽ, nõ pperraueritis? Hoc tñ discriminis inter Gentes & uos esse videť, quod Gẽtes apertè & palã, & peccabãt, Mat. 23. & aliorum pcã probabant: Vos hipocritę, sanctitatis fuco, enormia queq; facinora palliare consueuistis, tanq̃ sepulchra dealbata, quę foris quidẽ pulchra videnť, intus aũt plena sunt fętorib' & spurcitijs vniuersis. Gẽtes apparent qd sunt, suntq; quod apparẽt. Iudęi mõstris oĩbus monstruosiores, nec sunt quod apparent, nec apparent quod sunt. Gẽtiles cum mali & sint, & videanť, uitari possunt: At Iudęi qui virus impietatis & iniquitatis, virtutis, & pietatis specie, contegere student, quippe quos pl' angit inanis gloriæ cupido, q̃ odium pctõrum, & hoĩum laus, q̃ Dei amor, eò pernitiosiores sunt, quo plus piculi habet venenum q̃ gladius. Cũ ergo Gẽtes excusationem prætendere nequaq̃ valeant, si iudei clipeo aliquo se se tutari possunt, tu ipse iudicato. Sequitur.

Scimus. n. quoniam iudicium Dei est secũdum veritatem in eos, qui talia agunt. Quo verbo rõ reddiť, cur defendi nequaq̃ possint Iudęi coram Deo: quia scilicet Deus gloriosus, sm veritatem iudicat oẽs homines. Diuinum nanq; iudiciũ falli non potest, quo boni discernũtur à malis, oues ab hedis, pie colẽtes ab hipocritis. Hoĩum iudiciũ non est secundum veritatẽ, quippe quia Homo uidet 1. Reg. 16 quæ foris patent, Deus aũt intueť cor. Potest ergo hipocrita fallere hoĩem aliquoto tẽpore, at Deum qui scrutať corda, & renes, non fallit, vel semel: Spiri- 1. Para 28 Prov. 16. tuum. n. ponderator est dñs, inquit scriptura sacra. Nulla est larua quæ hoĩem personare possit coram Deo. Vestimenta ouium vident hoĩes, plerumq; lupinam rabiẽ non vident. At Deus utrũq, videt: quin vt maius dicã, nõ adeò ouis lupusue, se se exactè cognoscit & diiudicat, sicut Deus uerè iudicium affert & de ouibus & de lupis. Oẽs. n. motus, cogitationesque mentium atque affectus cordium, & voluntatum cognoscit apprimè, vt potè, quia intimior est cordibus nr̃is, q̃ nosipsi, & operatur in nobis cogitationes nr̃as, affectus nr̃os, omnesq; motus, magis & immediatius, immediatione (vt aiunt) virtutis, q̃ nos ipsi. Si ergo nos ipi eas cognoscim', multo magis Deus. Vnde illud est, Opus ei Ioan. 16. Ioan. 2. nõ erat, vt quis testimoniũ phiberet de Prov. 15. hoĩe. Ipse. n. sciebat quid esset in hoĩe. Et in Prouerbijs. Infernus & pditio coram Deo, quanto magis corda filiorum hominum? Hinc quęrenti Prophetæ, Prauum est cor hominis, & inscrutabi- Hier. 17. le, quis cognoscet illud? Respõsum est. Ego dominus scrutans corda, & renes. Cuius rationem videť reddidisse

Psaltes cũ diceret. Qui finxit sigillatim corda eorũ, intelligit oĩa opera eorum. Quo uerbo ostẽdit, proprium esse Dei, vt cogitatus nros cognoscat. Quare dęmonib⁹ nequaq̃ cōueniet:& si cũ signa q̃dã ex aĩo exprimunť ĩ corpore, hoim dispositiones ẽt voce non prolatas, sed cogitatione tm̃ conceptas, tota facilitate perdiscant, sicut annotauit Augustinus in libro De Diuinatione demonũ. Iã ergo habes, quid significet ſm veritatem indicare Deũ:Potest & fortasse intelligi *Secundum veritatem*.idest ſm æquitatem. Hoĩes nanq; in causis ẽt optimè agnitis & perspectis, interdum deficiũt ab æq̃tate iudicij, timore, amore, odio, muneribusq; corrupti nõnunq̃,& misericordia flectuntur à rigore iustitiæ. Frequẽter punitur unus, alius euadit indemnis eiusdem criminis consors. Lõge ergo aliter tractantur res apud Deũ q̃ apud mortales: non luditur cũ Deo sicut cum mundi huius hoĩbus. Deus iudicat sicut est iudicandum, sine vlla psonarũ exceptione, non neq; angelis
2.Pet.2. pepercit, neq; hoĩbus parcet: Nemo ita que quãtalibet dignitate pollcat, Rex, Cæsar, Pontifex, sibi de impunitate blãdiatur, humana iu dicia summę istę potestates non subeunt. Subibunt oẽs vel inuitè iudiciũ Dei. Ex dictis patet, q̃d Iudicium, vel iudicare hoc in loco, põt & discretionẽ significare, & condẽnationem. Deus.n.u erè iudicat & discernit, & secundum æquitatem iudicat, idest condẽnat. De iudicio discretionis &
Ps.52. illud est. Iudica me de⁹, & discerne cãm
Ioan.5. meam. De iudicio condẽnationis illud. Qui non credit, iam iudicatus est. Non
Ibidem. misit Deus filium suũ, vt iudicet mundum. Prærer iudicium tñ discretionis, & cõdemnationis, est iudiciũ approbationis. Sic.n. intelligit Apostolos iudica
Matt.19. turos esse orbẽ. Sedebitis super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel. Est iudicium conparationis, qũo Niniuitę iudicabũt iudęos, & Sabęi. Iudæi nanq; illis cõparati, deteriores ap-
Matt.12. parebũt. Viri Niniuitę, surgent in iudicio cũ generatione ista, & cõdẽnabunt eã. Est & iudiciũ disceptationis & examinationis, quale erit iudiciũ Dei vniuersale, cum his qui Chri fidẽ professi fuerint, opera tñ non habuerint Christianæ professionis. Consurgent gentes Ioel.3. in vallẽ Iosaphat, & ibi sedebo, vt iudicẽ gentes. Impij nanq; infideles ἄθεοι, non examinabunť. Vnde illud est. Nõ Psal.1. resurgent impij in iudicio. Est, & iudicium discussionis proprię cõscientiæ. Si nosmetipsos iudicaremus, nõ utiq; 1.Cor.11 iudicaremur. Postremo & temeritatis. Ioan.7. Nolite iudicare ſm faciem. Itemq; cor Rom.2. rectionis. Tu quis es, q; iudicas alienũ seruum? Inexcusabilis es o homo oĩs, qui iudicas. Puto ergo vos mentẽ Apostoli habere his in verbis. *Scimus, quoniã iudicium Dei est secundum veritatẽ in eos, qui talia agunt*. Si tu peccator, peccatorẽ tui similẽ iudicas, quãto magis Deus iustus te iniustum diiudicabit, o satrapa? Opera non genus, disquirit ops. Ne puta Iudęe propter genus Abrahami, tibi esse parcendum. Propterea addit.

Existimas autem hoc o homo, qui iudicas eos, qui talia agunt & facis eadẽ. Quia tu effugies iuditium Dei: Id aũt molitur Paulus loco isto. Gentilis ò Iudęe, tuũ iudiciũ effugere nõ potuit, tu ne ergo diuinum effugies? Ille iniquus abs te iniquo est iudicatus, nonne iniqu ambo ab æquissimo iudice iudicabimini? Tu ex iniquitate illũ iudicasti, Deus qui iu Psal.9. dicat orbẽ terræ in iustitia & æquitate, te non iudicabit? Tu Gentilẽ iudicans, teipsum cõdẽnas vel inuitus. In aliũ.n. calculum ferẽs tuę sñiæ & iudicij, tibi ipsi nescius defensionẽ oẽm p̃cidis. Vn Heb 4. de Deus, cuius oculis oĩa nuda sunt & aperta, te tuo iudicio diuini iudicij reũ, absoluet, probabit, collaudabit? O q̃ vana spe tibi adblãdiris misselle, si hoc existimas. An quia dictũ est, Beata gẽs, cu- Psal.32. ius est dñs Deus eius, arbitraris iudeorũ, sontes & insontes pro immẽsa illius mĩa fore absoluẽdos; Gẽtes, ἄθεας. vnice condẽnandas quas repudiasse tot seculis videbatˀob idololatriã? Nos, nos q̃ spũm Dei habemus. (puto.n. quod & 1.Cor.7. ego spm̃ Dei habeã,) scimus, citra oẽm 1 Tim.1. dubitationẽ. (Nostra.n. fides, oĩ sciẽtia certior est. Scio cui credidi & cert⁹ sũ,) qm̃ iudicabit Deus oẽs qui malẽ fuerit operati, vel Iudęos, vel Gẽtiles. nulla habita psonarũ rõne. Nemo est, qui de ma Iob.10. nu sua possit eruere. Nõ ne auditis Da- Ps.138. uidem.

2.Cor.5. uidem? Quo ibo à spû tuo? & quo a facie tua fugiã? Oẽs, oẽs nos manifestari oportet ante tribunal Dei, vt recipiat vnusquisq, prout gessit, siue bonũ, siue malũ. *An diuitias illas bonitatis eius & patientia, & longanimitatis contẽnis?* Vnde qa vides hoc in seculo neq, impios aduersus iustos pualere, augeri potẽtia, honoribus affici, opinaris Deũ nõ curare res humanas, oĩa casu euenire, fato regi or bẽ non prouidẽtia, nulla hoĩm culpa irritari aut exacerbari Deũ? Curat, curat humana queque Deus, de quo scriptũ
Luc.12. est. Nõne quinq; passeres ueneũt dipõdio, & unus illorũ non est in obliuione corã Deo? Odit Deus pcã hoĩm improborũ, & nunq̃ dimittit ea impunita: At dissimulat interdũ ꝑpter pnĩam, adeò, vt dormire videat, sed vigili cuta patiẽ
2 Petr.3. ter agit, nolens aliquẽ perire, sed oẽs ad pnĩam reuerti, vt inquit Petrus. Differt pœnas, non prorsus donat, expectat instar agricolę (inquit Iacobus) patienter
Iac 5. ferẽs, vt accipiat fructũ temporaneũ & serotinũ. At vti bonus est in expectãdo, ita & iustus est in puniendo. Noli adeò diuinæ miæ fidere, vt iustitiã nõ interdum consideres. Diuina patiẽtia mẽsuram habet, transacta illa, non prorogat, sed grauissimè lesę maiestatis reus, qui tanta longanimitate patiẽtia & bonita-
Ps.74. te abusus fuerit, mulctabit. Cum accepero tempus, (inquit) ego iustitias iudicabo: qui amplissimo illo thesauro, opulẽtijs illis inenarrabilibus diuinę miæ, locupletari noluerit. (Diues est.n. Deus in mia, super oẽs qui inuocant illum.) De thesauro alio iræ & furoris stipẽdia pcõrũ accipiet, æternã mortẽ. Ita fit, ut
Rom 10. illud impleat, Impius, cum in profun-
Prou 18. dum peccatorũ venerit, Deo illum diutius q̃ ipse mereat expectante, accepta occasione contemnit; seducit per Dei patientiã, improbi serui instar, qui si nõ assiduè pungit & percutitur, insolescit, secundũ quod scribit. Dedi illi tempus
Apo.2. vt pęniteret, & noluit pęnitere à forni-
Iob.24. catione sua. Et alibi. Dedit ei Deus locũ pęnitentiæ, & ille abutit eo in superbiã: sequitur tãdem eum opprobriũ, & ignominia. Quantũ.n. in delitijs fuit, &
Apoc.18. quantum glorificauit se, tm̃ date ei tormentũ & luctũ. Vt tandem dicere cõ-

pellat atrocitate pęnarũ. Mutatus es mihi in crudelẽ, & in duritia manus tuæ Iob 30.
aduersaris mihi. Rectè aũt *diuitias* nominat, *& illas diuitias* per ἐμφασιν, *diuinæ bonitatis.* Rogo.n. quę opes maiores, quis thesaurus æque immẽsus, ac ille nunq̃ exhauriẽdus? Primo.n. doctrinæ rorem. Pluit sup iustos & iniustos. Matt.5.
& solẽ suę grã oriri facit, sup bonos & Ioel.2.
malos. Secundo. Hortat, vt resipiscant oẽs. Conuertimini ad me in toto corde vr̃o. Reuertere, reuertere sunamitis, & ego suscipiã te. Tertio, tẽpus elar- Cant.6.
git ad pęnitentiam. Dedi illi tẽpus, vt Apoc.2.
pnĩam ageret. Quarto, diutius expectat Esa.30.
vt pęniteam⁹. Expectat dñs, vt misereatur nr̃i. Quinto, ne grauius dilabamur, Ps.117.
manu tenet. Impulsus euersus sum, vt caderẽ, & dñs suscepit me. Sexto. Nos quasi dormiẽtes luce sua excitat, & expergisci facit. Deus illuxit in cordibus Ibidem.
nr̃is. Surge q dormis, & illuminabit te Eph.5.
Chr̃s. Septimo. Cõtinenter pulsat aïæ Apo.3.
nr̃æ fores. Ego sto ad ostium & pulso. Octauo. dęmonis arcet rabiẽ & ĩpetũ, ne dicere possit, Pręualui aduersus eos. Ps.12.
Nocte & die seruo eam, ne forte uisitet Esa.17.
contra eam. Nono. Eos qui grauissimè deliquerunt reuertentes, demum inter amplissimos misericordiæ sinus amplectitur & suscipit. Vulgo dr̃. Si dimiserit Hier.3.
vir vxorem suam, & recedẽs ab eo duxerit virũ alterũ, nunquid reuertet ad eam vltra? Tu aũt fornicata es cũ amatoribus multis, tñ reuertere ad me dicit dñs, & ego suscipiã te. O incomparabilẽ ergo thesaurũ diuinę bonitatis. Sed, ò ingratissimos, qui tãta abutunt bonitate. *Ignorans quoniã benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* O improbẽ, vt peccare aliquãdo, turpitudine peccati nauseatus, desistas, diutius te expectat, & dissimulat peccata tua Deus optimus maximus: at tu liberius peccas: Ex medicina ergo tibi morbũ cõficis: erit.n. vindicta crudelior, quò ingratẽ & impiè tanta benignitate abusus fueris. Ita diuina patientia atque benignitas, suapte natura est causa salutis, abutentib⁹ atque spernentibus, occasio est maioris supplicij. Si enim & hoïes qui in sublimẽ sunt constituti, aliquoto tẽpore, subditos solent expectare peccantes, quo

ipsi sua eorũ patientia, quasi muto eloquio intelligat se se ad resipiscentiã vocari. Humanũ nanq; est peccare, & humanum item pro erratis qñq; pęnitere: Quid mirũ si & Deus, qui nemini salutẽ inuidit vnq̃, sed oẽs vult saluatos fieri, spatiũ tẽporis indulget, quo pc̃tores possint pniam agere & expiari? Si.n. statim puniret, nemo hacten⁹ remãsisset, nec Petrũ, nec Paulũ, Apostolorũ coripheos & vertices, ecclesia haberet. Et cũ scriptũ sit. Septies in die cadit iustus,
Psa. 24. nemo ex iniusto iustus fieret, si nõ aliquoto tẽpore vellet substinere peccantes. Sed nimis valde expectat, dicetis. Vobis lõgior hæc mora vr̃ q̃ diuinã vr̃o iudicio deceat æquitatem, quia breues
Iob. 14. admodũ dies hoĩs sunt. Vnde si expectet improbũ decem annis, existimatis infinito tẽpore illius improbã vitã tollerari abs Deo. At apud Deũ mille anni
Ps. 89. tanq̃ dies hesterna q̃ preteriit. Illi ergo parũ, est si ẽt in oĩ vita, ad horã vsq; efflandæ animæ, differat improbi alicui⁹ flagellum, atq; vltionẽ. Ne ergo culpate Dei patientiã, culpate hoĩum inuerecundiam atq; impęnitentiã. Cur homũtio hac diuina patiẽtia inuitatus, teipsum non corrigis, negligis aũt qm̃ non statim pro meritis dedisti pęnas? Hinc maximẽ trepidare oportet, nõ confidere: qm̃ post dilationem supplicij, nisi resipueris, non modo dilatio illa diuinæ tollerantiæ, tibi ad irã Dei euadendam non conducet, sed maioribus atq; atrocioribus tormẽtis eius occasione, iustissimo illo itemq; tremendo Dei iudicio mulctabere. Nullã.n. ignorationis excusationem adducere poteris, quippe q̃a optimẽ nosti, tẽpus hoc vitæ non prorogari, vt pecces magis, ac magis, sed vt resipiscas, & cõuertaris ad dnm. Contẽptor es itaq; nõ ignorans: durus es, nõ inscius: obstinatus nõ cæcus. O Iudei, uos conuenio: Vos ipsi filium Dei pro vobis incarnatum occidistis. Quę culpa grauior excogitari põt? Pijssimus tñ omnium pater, cum vos exterminare, ad nihilum redigere posset, tanta nihilominus misericordia vos substinet, tolleratq;. Ne quæso diuinã illam bonitatem contẽnite. Manet enim vobis ira maior. Tetarditas supplicij grauitate compensabitur, nisi resipueritis. Ecce quod sequitur.

Secundũ duritiam aũt tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram. Sic apud Esaiam legimus, morã.n. faciente domino, increduli & illusores insultabant nuncijs, qui eum cito venturum, dicebant, Manda, remanda, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi. Quę aũt pœna improbos hosce incredulos, & contumaces sequuta sit, non tacuit Dei Vates. Erit (inquit) verbum domini, vt vadant & cadant retrorsum, & conterant, & illaqueantur, & capiant. Esa. 28.
Vadũt enim retrorsum huiusmodi impœnitentes, & duri corde ad credendum iudicium domini venturi in maiestate, quia apostatant à fide. Cadunt in sexcenta flagitia: illaqueantur mortiferis scelerum delectationibus, vel quadã penẽ inextricabili peccandi necessitate, vt nec velint, nec possint pœnitere, alligati cathena ferrea cõsuetudinis vitiosæ. capiuntur morte improuisa & subitanea, conteruntur que demum æterna damnatione. Pulchrẽ enim Eccl. 9.
scriptum est, Nescit homo finem suũ, sed sicut pisces capiũtur hamo, & aues laqueis, sic homines in tempore malo, cum eis ex templo superuenerit. Expectemus igitur omnes dominum, quasi citissimẽ venturum ad iudicium: & quamuis non festinet, sed differat aduentum suum, pro dilatione huius aduentus, nõ tepescat fides, nec estuat patiẽtia. Verũ in Iudęos hęc verba aptius dici pñt, *Secundũ duritiam tuam, & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram.* Ipsorum enim est, propria cordis duri- Exo. 34.
ties. Vnde Deus toties dicebat. Populus hic, est dura ceruice. Intelligis autem verba Pauli *secundum duritiam tuam?* Cordis mollities ex Deo est. Deus emolliuit cor meum, inquit Psaltes. Et Dominus. Auferam ab Ps. 21.
eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum: At durities est ex nobis. Ezech. 36
Legimus enim in Euangelio. Appa- Mar. 16.
ruit Iesus vndecim discipulis recumbentibus, & exprobrauit incredulitatem eorum & duritiam cordis. Vt quid homini, exprobrasset quod non fecisset homo, Sed Deus? Nostra, nostra

Hier. 5. stra est, & ex nobis ipsa durities. Indurauerunt (inquit) facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Nota verbum, noluerunt. Hinc Propheta. Noli- Ps. 94. te obdurare corda vra. Propterea & Stephanus, verè martirum στέφανος, hoc Act. 7. est corona, constanter arguebat Iudęos, quod duræ ceruicis essent, spūiq; sancto obstinato corde restitissent. Ipse Esa. 48. quoq; Deus. Scio quia durus es tu, & neruus ferreus ceruix tua. De Pharao- Exod. 8. ne quoq; legimus. Aggrauauit Pharao cor suum. O uerbū apertissimū. Non citra mysterium itaq; ait Paulus. *Secundum duritiam tuam.* Cor durum nanq; Eccl. 3. malè habebit in nouissimo, inquit Sapiens. Quod haud dubiè indignum diuina iustitia uideretur, si à Deo esset, & non ab hoïe hęc ipsa cordis pernicacia, atqne durities. Addit aūt, *Et impenitens cor tuum.* Pęnitentia à Deo est. Ne 2. Tim. 2. qn̄ det illis Deus pęnitentiam, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. Postq̄ conuertisti me, egi pęni- Hier. 31. tentiam, & percussi fęmur meū. At impœnitentia ex nobis est. Noluit (inqt) Apoc 2. pœnitere à fornicatione sua. Dedit il- Iob. 24. li Deus locum pęnitentię, & ille abutitur eo in superbiam. *Thesaurizas tibi iram.* ideft accumulas, coaceruas. Non ergo Deus nos fecit vasa iræ, ex nobis ipsis, nos ipsi efficimur diuina vltione, atq; ira dignissimi: adeò vt idem noster 2. Tim. 2. Apostolus dixerit. Si quis emūdauerit se à vitijs, erit uas sanctificatum dño, vtile ad omne opus bonum paratum. Ex Deo est, vt simus uasa honoris: at ex nobis, vt simus vasa contumeliæ. Siquidem gratia ex Deo est. Grām & gloriā Ps. 83. dabit dn̄s. At ira & vltio prouocatur à nobis. Propterea dicit dn̄s improbis in Esa. 50. Esaia. Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis vobis. At hic est solennis difficultas. Quāquam durities ex Deo non sit, neque impęnitentia, neque ira: si pęnitētia, mollities, gratia, ex Deo est, sequitur, vt nequaquā homini sit impu tandum, si mollitiem cordis non habet; si non pęnitet peccatorum. Nanq; hęc sunt dona Dei, nulli autem de iure imputari potest, si id non habet, quod habere ex se nequaquā potuit. Quid ad Ephe. 2 hoc? Immo debet imputari. Nanq; &

Bit. ad Rom.

fides dei donum est, inquit Paulus. & tn̄ imputatur ad culpam non habenti: Qui incredulus est filio, non videbit ui- Ioan. 3. tam, sed ira dei manet super eū. Id est, quod ego impugno, dices: Nam neque hoc vr̄ iustè imputari, qm̄ nō ex nobis, sed ex Deo dependet. Causam q̄ro, cur iustè imputat? Respondeo itaq;, & assigno causam. Licet nos gratiā mollificātem, conuertentemq; ad pęnitentiam salutarem, ex nobis habere nequaquā possimus, nr̄o tn̄ libero arbitrio, possumus nos ipsos impedire, quin eam recipiamus, si illam Deus dare voluerit. Dr̄ enim de quibusdam in libro Iobi. Dixerunt Deo, recede à nobis, viam scientia- Iob. 21. rum tuarū nolumus. Et iterum. Ipsi Iob. 24. fuerūt rebelles lumini. Magna ergo ratione, nobis imputatur, si nō conuertimur, si non emollimur, qui cōuertenti, emollientiq; Deo, impedimenta præstamus. Nemo. n. est, quem Deus auersum non conuertat, quem non emolliat durū, nisi ipse pertinacissimè, suo libero arbitrio resistat. Nullus est hic excusationis locus. Sole. n. mundum illuminante, meritò imputat illi, qui claudit oculos si nō uideat, & nō uidēdo in foueā cadat, uel demergat, q̄q̄ videre nō posset, nisi lumine solari puentus. Tale q̄d hic est. Et si. n. à deo sit mollities cordiū, ex Deo tn̄ non est, quin illā oēs habeāt, sed ex eorum vitio, qui uolūtariè resistūt, conantes in contrariū. Ne ergo dicas, mollescere nequeo, tn̄ ne durescas, & emollieris. Si obduruisti, nō dico tibi, age vt emolliaris: sed ne agas, ne reluctēris, ne resistas, patere, vt ī te agat de⁹, & emolliet te, operabit in te velle & pficere: auferet duritiā oēm, modo nō ei actioni, resistere adnitaris pro virili. Nedū. n. paratus est De⁹, tibi sua dona elargiri, sed & ad ea accipiēda instigat, mouet, pulsat: tn̄ ne spernas, ne repudies, ne agas in diuersū, ne dissentias, ne nouo pcō illū irritare uelis, qesce agere puersè, & eris particeps grę eius. Hic aūt anteq̄ ulterius ꝑgrediamur, multa ope prætiū est declarare. Primū, quid sit ira Dei. Secundū, quid cordis durities. Et qm̄ de iudicio hoïm, pleraq; dixit Apostolus in eos īuectus, qui cū eadē agant quę iudicāt, à iudicio tn̄ non desistunt.

Tertio loco videndū est, quō se ipsos illi condēnent, qui vitium arguūt quo polluti sunt. Nanq; cum ad fraternæ correctionis præceptum singuli teneātur, condemnet autem seipsum, & peccet, qui peccatum aliquod repræhensurus, illo ipso non careat: videtur homo peccator pplexus esse, adeo vt nesciat, quid eum agere oporteat, quoniā committit si corrigat, si non corrigat ommittit, peccatum ergo cauere non potest: Angustiæ sunt illi vndiq;. Eademq; difficultas vrgere videtur de his, quibus ex munere iudicare conuenit, punire, atque corrigere delinquentes, Principibus, Episcopis, patribus, iudicibus omnibus. Est & quarto videndum. Num aliquis de seipso, possit exacto iudicio veram proferre sententiam, an bonus sit, vel malus: quoniam dictum est, diuinum iudicium duntaxat, esse secundū veritatem: quia etiam additum fuit Iudicium hominum fallax esse, hac ratio-

1.Re.16. ne, quia homo videt tantum quæ foris patent. Queri potest quinto loco, Nū dubia quæ ex exterioribus contingere possunt, quę scilicet non constat, an bono, vel malo modo fiant, semper in meliorem partem hominum iudicio sint

Mich.7. interpretanda? Quo ad Primum, Deū

Exo.15. irasci, tropus est, & in sacris literis creberrimus. Iram domini portabo, quoniam peccaui ei. Misisti iram tuā quæ deuorauit eos sicut stipulam. Domine ne in furore tuo arguas me, neque in

Psal.6. ira tua corripias me. Fundamenta mō

Psal.17. tium conturbata sunt, commota sunt, quoniam iratus est eis. Deus enim gloriosus, nec fuerit, nec irascit, quoniā cū

Sap.12. tranquillitate iudicat, vt dicitur in sacris literis. Vnde in libro Iudith legimus. Deus sicut homo non mutabitur,

Iudith.8. nec sicut filius hominis ad iracundiam concitabitur. At irasci dicitur cū punit, cum vlciscitur, cum castigat, metaphora quadam, quod qui irascitur, vindictam sitiat. Est enim ira, sanguinis accensio ex appetitu vindictæ. Omnes. n. transferentes, secundum aliquam similitudinem transferunt. Ni mirum autem, si in sacra scriptura tropi isti & metaphoræ vsitantur, vt dicatur Deum irasci, dolere, pęnitere, misereri, gaudere: cum tamen adeo hi affectus absint à diuina illa maiestate, vt plus abesse non possint. Quoniam hisce vocibus perterrentur reprobæ mentes, & pia corda compunguntur. Quo ad secundū. Durum & molle proprietates sunt, corporum. Durities nanque est potētia non bene patiendi: mollities contra, bene patiendi potestas est. Transferūtur autem ad animam, quæ nomine cordis exprimitur, tropo quodam. Sicut enim durum esse ferrum dicimus, quia non cedit agenti, vel non facilè cedit, contra, ceram mollem, quia cedit & facilè, ita animam illam duram dicimus, quæ Dei bonitate ducta non lenitur, nec pœnæ formidine cōcussa flectitur. Ita cor durum propriè, est animus erectus, superbus, securus, qui audacissimè omnia præsumit, neque iram, neq; iudicium Dei metuit, vt à malo proposito dimoueatur. Quid durius dici te excogitari potest? Vis enim illa diuina omni malleo potentior, tangit, percutit animam, & tamen anima non cedit. Sed sicut incus resistit malleatori. Contra mollis est anima, quæ diuinis imprębsionibus facile cedit, & quo deo placet, vertitur vltrò: Vnde & transferētes, duram animam, lapideam appellamus, & mollem carneam: quod lapis inflexibilis sit, caro verò facilè pro libito huc illucque uertatur. Quod si ita est, optimè liquet, durítiem ex nobis esse non ex Deo, quoniam Deus omnia trahit &, conuertit ad seipsum, vt supra dicebamus: duritiæ autem auertimur abs Deo, & peccatis inhæremus. Non infitior tamen, quin deserendo, vel non impediendo, iusto suo iudicio indurare dicatur, sicut & excæcare & obscurare, quāquam ipse sit lux illa veræ quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sicut Sol est Ioan.1. causa illuminationis oīum corporum. Debes enim scire, quod Sol naturali quadam necessitate lucet & illuminat, At Deus benedictus, Sol ille spiritualis, necessario quidem sibi ipsi lucet, at voluntariè nos illuminat, secundum ordinem suæ sapientiæ. Omnia enim in sapientia fecit. Vnde scribitur. Psal. 10[illegible]

Deus operatur omnia secundum consilium

filium voluntatis suæ. Sol itaque non suo iudicio agit, vt lumen interius nõ immittat, cum fenestræ domus occlusæ fuerint, necessario id accidit, vt nõ immittat, nec uolente, nec nolente, nec non volente, nec non nolente Sole, nõ immittit quidem, at nec potest immittere. Non itaque sol dici potest obscurare domum illam, sed causa obscuritatis solus ille est, qui fenestras occlusit. Deus autem proprio iudicio in eas animas, in quibus obstaculum reperit, lumen gratiæ, non immittit. Nedũ ergo ille, qui obicem posuit diuino lumini, se se luce priuauit, sed & Deus, qui obicem ponenti illi gratiam elargiri noluit, pro sua ipsius culpa dici potest, illum in tenebris reliquisse, & gratiam subtraxisse, quia poterat etiam rebellẽ commutare voluntatem, & emollire cor durũ. Et hic est modus, quo Deus excæcationis intellect⁹, duritiei cordis, & surditatis aurium causa est. Hæc eñ distinguuntur secundum multiplices effectus, qui ex diuina gratia proficiscũtur. Nam dono sapientiæ intellectum illustrat, igneque charitatis sanctissimæ emollit affectum. Ad cognitionem autem intellectus, maximè duo hi sensus deseruire uidentur, visus, & auditus. Visus quidem, quo ad inuentionem. Is enim plures rerum differentias demonstrat, & certius. Auditus, quo ad disciplinam, quia verbis nr̃i conceptus indicantur. Propterea quo ad visum, dicitur excæcare, quo ad auditum, aggrauare, quo ad affectum, indurare: vt intelligas semper motum animi nostri, peccato q̃ pertinaciter inhærentis, & à Deo auersi, iram Dei præcedere: qua fit, vt subtracta gratia pro demeritis, mens non illuminetur diuinitus ad rectè videndum, nec cor emolliatur ad piè, sanctéque viuendum. Quo ad hoc autem, dicta sufficiant.

Ad difficultatem tertiam, respondẽdum est, hoc pacto. Nescio enim ego uidere, cur perplexus sit, qui aliũ est correcturus, si eodem met crimine ipse fuerit illigatus. Debet enim peccatũ proprium dimittere, atq; pęnitere primũ, & deinde alienũ corrigere, iuxta Chr̃i verbum. Eijce primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. Quo ad mentem Apostoli tamen, & veritatem, caue ne credas, corrigentem alium atq; iudicantem, eademque agentem quæ iudicat & corrigit, peccare semper. Cum enim scriptum sit. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est: Nemo esset ferè, qui citra culpam posset corrigere delinquentem. Adde, quod qui peccato mortali tenetur, abstinere non debet ab eleæmosina, propter peccatum: neque enim peccat erogando pauperibus, licet in peccato existat, quicquid hæretici dicant, asserẽtes, omnia peccatoris opera, peccata esse. Eò ergo minus videtur peccare corrigendo, quò plus vtilitatis & necessitatis habet spiritualis eleęmosina, quàm corporalis. Nõ ergo id molitur Paulus cum dicit. *In quo alterum iudicas, teipsum condemnas.* Vt sit sensus. Tibi ipsi damnationem acquiris, vel accumulas. Nam non sibi damnationem acquirit, si est in minori peccato, & arguit de maiori: si est in occulto & arguit de publico. Neque etiam (vt maius dicam) si est in publico, & arguat non contemnens, aut obiurgans, sed simul congemiscens, hortansque, vt cum eo pęnitere uelit. Sicut optime tetigit diuus Augustinus, in libro de sermone domini in monte. Nanque, cum homo diligere teneatur proximum sicut seipsum, ita tenetur aliena peccata corrigere, & contra ea irasci, atque excandescere, ac si sua essent, vt docuit Diu⁹ Gregorius, in quinto Moralium. Cum ergo peccatum non tollat omnino iudicium rationis rectum, licet diminuat, potest peccator alium peccatorem corrigere. Nam correctio delinquentis, attinet no bis quatenus uiget aliquomodo rectũ rationis iudicium in intellectu. Apostolus ergo hoc vnicè astruere intẽdit. In quo alterum iudicamus, eadem tamen agentes, nos ipsos condemnare. idest nos ipsos condemnatione dignos pronunciare, & contra nos ipsos sententiam ferre. Propria enim consciẽtia ostendit nos condemnabiles esse, atque reos & inexcusabiles à licentia

Luc. 6. 1. Ioan. 1.

peccandi, cum peccatum proximi corripimus, proprium negligentes, vel dissimulantes: & si corripientis culpa illi qui corripitur innotuit, etiam in conscientia illius, corripiens condemnatione dignus censetur, atque meritò iudicatur. Quare, & scandalum illi parit ipsa eius correctio: quandoquidem occasionem præbet, vt credat non ex charitate illum arguere, ne pereat. (Verisimile siquidem est, vt primum propriæ salutis quisque sit studiosus quàm alienæ) sed ex ostentatione tantum, vt laudes aucupetur ab hominibus: & ꝓpter hoc indigna, & indebita videtur esse publici peccatoris correctio, atque etiã prædicatio. Cuius enim uita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Addo tamen. Quod si austera seueritate peccator, aliena peccata diiudicet, quasi sua facinora non recognoscens, quibus pollutus est, velitq; teneri iustus, & in corde suo se proximo præferat, nedum damnationis sententiam contra seipsum pronunciat, sed etiam nouo peccato, æternum sibi acquirit interitũ, atque iudicium.

Vtrum verò in actionibus proximi, dubia in meliorem partem sint interꝑtanda, quod vltimo querebatur, solutio huius clara est ex Apostolo infra. Is
Rom. 14. qui manducat, non manducantem non spernat: Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Nemo enim debet alium contemnere: male autẽ opinari de aliquo citra cogentem causam, est contemnere illum. Nisi ergo manifesta adsint iudicia, quæ nos in diuersum trahant, debemus de omnibus bene sentire. Et proculdubio mihi uidetur, quod facilè interpretari in malum ea quæ bono animo fieri possunt & malo, vel ex nobis est, quia mali sumus, & nostræ malitiæ conscij, alios omnes existimamus malos esse: Iuxta illud. In via
Eccl. 10. stultus ambulans, cum ipse sit insipiẽs, omnes existimat stultos: Aut quia male afficimur proximis nostris. Qui enim aliqu ẽodit, quicquid ille agat, torquebit in sinistram partem. Tantum abest, vt dubia interpretentur in melius. Christiana ergo charitas exigit, vt ambigua omnia in meliorem partem interpretemur, saltem negatiuè, hoc est non in deteriorem. Ita enim loqui uidetur Apostolus. Non dicit, Is qui non manducat, manducantem laudet, qui manducat non manducantem, extollat. Sed non spernat, non iudicet, sententiã suspendat, ne sit præceps in iudicando, O temerarij audite si qui estis. Itaquoq; christiana lex exigit, vt saltem negatiuè omnes homines iudicem' esse bonos, nisi in contrarium manifestissima euidentique ratione trahamur. Tunc.n. honorabiles nobis habent, cum iudicantur boni, contemptibiles cũ secus. Quod si dicas. Proni sunt sensus hominis ad malum ab adolescentia sua. vt Gen. 8.
dr̃ in libro Geneseos. ergo potius in malam partem, interpretari debemus, quæ dubia sunt, vt rarius in iudicando fallamur. Stultorum enim infinitus
est numerus. Hoc clipeo muniunt se se Eccl. 1.
suspitiosi, qui leuissimis quibusque inditijs, male sentiunt de omnibus: senes potissimum, qui longa experiẽtia, multorum hominum agnouerunt defect', adeò vt vix benè sentiant de aliquo. Sed ego dico tibi, multo melius esse, vt aliquis frequenter fallatur, bene sentiens etiam de improbis hominibus, quàm ratius malè sentiens de vno tantum homine. Nam qui bene sentit de omnibus, nemini est iniuriosus: At qui de vno duntaxat temere male opinatur, illi vni iniuriam iam fecit in corde suo. Dices fortè, sibi iniuriosus est qui frequenter bene opinatur, quoniam seipsum fallit in iudicando: Peius est autẽ nocere sibi quàm alteri. O pium errorem. O sacram iniuriam. Melius est habere affectum rectum, quàm intellectum verum. Minus ergo malũ est falli intellectum, quàm corrumpi affectum. Non possum male opinari de aliquo citra causam, nisi affectu corrupto: si ergo sit falsitas in intellectu, modo non sit obliquitas in affectu, parum refert christiano viro. Sed & hoc scias (Docte) neque in intellectu esse falsitatem, dum bene iudicamus de improbo quopiam, qñ non planè constat illum esse improbũ, verus est intellectus non falsus, dum rectus affectus est: At non verus vt speculatiuus, sed vt operatiu':

non

non vt cognoscens, sed ut dirigens in operationem. Nam cum cognoscit, & iudicat illum esse bonum qui reuera malus est, falsa quidem est cognitio, falsumque iudicium. At cognitio hæc, iudicium hoc, facit intellectum dirigere in opus conformiter ad appetitum rectum: atque propterea vt dirigentur esse verum. Alia est enim veritas intellectus, vt cognoscat ex conformitate, scilicet ad rem cognitam: Ab eo quod res est vel non est, oratio dicitur uera vel falsa. Et alia, vt dirigit per conformitaté ad appetitum rectum, sicut in Ethicis declaratur. In moralibus auté, quam quæso ueritatem requirere oportet intellectus, nisi vt practicus est, & dirigit in operationem? Vt ergo verus sit, bene de omnibus sentiamus, & iudicemus modo dicto, negatiuè. Neq; enim tenemur ad iudicium semper, dum occurrit ambiguum quid in bonú; quandoquidem nec ad iudicandum suspendere possumus iudicium: at si iudicandum est positiue, in bonam parté dubia omnia interpretáda sunt. Hac regula, nec obliquitas erit in affectu, nec falsitas in intellectu.

Ad illud auté quod quærebamus de fallaci hominum iudicio. Certè illud mihi placet, vt dicatur, neminem posse de seipso ratum afferre iudicium: quoniam tota hominis, vita mutationi subiacet: cadit ille, surgit iste. Iacob fit Esau. Esau Iacob, olea in oleastrum mutatur: migratur ouis in lupum, lupus in ouē. O quáta uarietas. Quis ergo eriam de se ipso potest rectè iudicare? Nescit homo, (inquit Salomon) vtrum amore vel odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. At Deus gloriosus, mutationes omnes immutabiliter videt: quippe quia illi præsentissima sunt omnia. Ille ego solus iudicare potest secundú veritatem. Sed ne videamur euadere, dico quod neque secundum præsentem iustitiæ statum, homo de se ipso potest rectè iudicare quod bonus sit. Nonnullis experimentis, vtiq; cōijcere quisq; potest, se se in Dei gratiam receptum esse, vt potè cum lętalis culpæ non est conscius sibi ipsi, cum percipit diuinas delectationes, contemnitq; Eccl. 9.

terrenas, cum nihil supra, nihil contra, nihil item æque ac Deum cognoscit se se diligere. Hæc enim diuina dilectio, est manna illud absconditum, quod nemo nouit, nisi qui accipit, iuxta Apocalipsim Ioannis. Attamen, cum omnibus etiam hisce coniecturis, exactè, & certè; citrà reuelationē, nullus vmquā sciuit, scireue potuit, se se esse Deo charum, iustum, pium, bonum, quantacunque diligentia rimulas proprij cordis peruestigarit. Audi Dauidem clamātem. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine. Et tamē de seipso dixerat. Tota nocte exercitabar, & scopebam spiritum meum. Audi & Paulum. Nihil mihi conscius sum. Sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dñs est. Audi Iobum. Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea. Si tamē iustificare me voluero, os meum condēnabit me. Si innocentem me ostendero, prauum me comprobabit. Et alibi: Verebar opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et iterum. Si sim plex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Tam multæ sunt cordis hoīum latebrę, tot antra inscrutabilia, vt nisi Deus illius intima introspiciat, de quo scribitur, Discretor est cogitationum & intentionum cordis; Et pertingit vsque ad diuisionem animæ & spūs, compagum quoque & medullarum, à nemine possit vsque ad profunda penetrari. An mali simus, vtique sciri potest. Nā peccatum, bonum commutabile respicit, quod vtique ipsi cognoscimus: at vera virtus, & perfecta bonitas, neminem inhabitat sine diuina gr̄a, & sine spū sancto. Quis aút est adeò acuti, clarique intuitus, vt diuinum illud lumē tanti splendoris, quo anima perpendit, videre possit? Diuinam gratiam nemo exactè nouit participare se se, qui & Deum non magna ex parte cognoscat, gratiæ largitorem: qui & cum ipsa gr̄a hominem replet, illo dicente. Ad eū veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Scriptum est autem de Deo. Lucem habitat inaccessibilem. Et iterum. Ecce Deus magnus, vincēs scientiam nostrā. Quis est ergo ille, qui gloriari

Apo. 2. Psal. 18. Psal. 76. 1. Cor. 4. Iob. 24. Iob 9. Ibidem. Heb 4. Ibidem. Ioan 14. 1. Tim. Iob 36.

riari(nisi temere)possit de diuina grã.?
Iob 9. Audite Iobum. Si venerit ad me, non uidebo eum, & si abierit, non intelligam. Adde, quod bonarum mentium est, agnoscere culpam, vbi non est culpa. Vnde si citra reuelationem quispiam asserat, se se nullo peccato mortali teneri, credo ego, quod iam incurrit peccatum superbiæ, atque iactantiæ, & etiam falsi, asserendo quod nescit. Et hoc ni fallor, intellexit Ioannes dicens.
1. Ioan. 1. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus. Neque enim de peccato quod ueniale vocat, sermo est loco illo, sed de peccato mortali. Potest esse, vt aliquis diuina gratia, nullo peccato mortali teneatur: At nemo id debet asseuerare, nisi & illi Deus id reuelarit, quoniam aliter sciri non potest. Nemo itaque se se probet, & innocentem existimet coram Deo, sed potius
Iob. 13. quisque dicat. Vias meas in conspectu eius arguam, ponam coram eo iudicium meum, & os meum replebo increpationibus. Versetur ante oculos nostros imago futuri iudicij, & ascendat homo aduersum se ante faciem suã, atque constituto in corde iudicio, adsit accusans cogitatio, testis conscientia, & carnifex cor: inde sanguis animi confitentis per lachrymas profluat, postremo, ab ipsa mente talis sententia proferatur, vt indignum se se quisque existimet gratiæ Christi Iesu. Hac enim cautela nulla securior. Vnde cum & proximis remedia spiritalia adhibere curamus, securiore via & modo id fiat, morbum pestilentiorem esse quàm sit, supponendum est. Siquidem quod grauiori ęgritudini opitulatur, & leuiori multo magis proficit ad medelam: quãquàm in iudicando atque diffiniendo, secus sit agendum, vt dictum est paulò superius. Reuertamur modo vnde diuertimus. *Thesaurizas tibi iram, in die iræ, & reuelationis, & iusti iudicij Dei.* Deus tibi ò Iudeę omnia præstitit, inquit Paulus, quæcunque ad salutẽ vel necessaria, vel expedientia fuerant, bonorum atque malorum notitiam tradidit, tulit legem, tantam exhibuit tollerãtiam, inuitauit sępissimè ad resipiscentiam, diem quoque terribilem extremi iudicij comminatus est per Prophetas,
Non fecit taliter omni nationi: neq;.n. Ps. 147.
iudicandos esse omnes homines, nouerunt Gentium Philosophi, quorum magna pars animorum immortalitatem, ne dicam corporum rediuiuam uitam, ignorauit. At tibi omnia hæc agnita sunt, vt ad meliorem frugem posses reuocari. Quoniam ergo contumax esse perseueras, coaceruas tibi iram in die illa diuini furoris, super te effundendam. Non meminit diuini iudicij, cum Gentes alloqueretur Apostolus, turpitudine vitij illas vnicè, tanquàm generosi animi absterrere voluità vitio. At Iudæos timore pęnæ coercet vt duros & improbos, propterea diem irę uo-
cat, vt terreantur. Estque uox prophe- Soph. 1.
tæ, Dies, iræ, dies illa, dies calamitatis, & miseriæ. Diem uero reuelationis, vt intelligant, turpissima eorum facinora fuco hipocrisis tecta, velataque omnia omnibus Gentibus, quò confundãtur atque erubescant, esse reuelanda, atque
palàm manifestanda. Illuminabit abscõ 1. Cor. 4.
dita tenebrarum, & reuelabit consilia cordium, inquit alibi Paulus. Et Da-
niel. Iudicium sedit, & libri apti sunt. Dan 7.
Ioannes quoque. Iudicati sunt mortui
ex his, quæ scripta erant in libris secun- Apoc. 20.
dum opera ipsorum. Hinc Dies appellatur, non pro temporis qualitate, sed
pro occultorum manifestatione. Iu- Ps. 36.
dicium dñi sicut meridies, dixit Propheta. Æquum enim erit, vt vniuscuiusque acta coram tribunali diuinæ iustitiæ publicè discutiantur, quò uniuerso orbi innotescat, quàm iustè & clementer Deus ipse iudicabit probos, & improbos. *Diem* postremo *iusti iudicij* Dei appellat Apostolus, vt sciant, tunc nullatenus illis esse parcendum.
Horrendum enim est die illa, incidere Hebr 10.
in manus dei viuẽtis. Proculdubio om Ps 84.
nes viæ dñi misericordia & ueritas. Iustitia enim & pax osculatæ sunt. inqt
Psaltes. Vnde in vniuersis Dei optimi Psal. 24.
maximi operationibus, continenter inueniuntur hęc duo, mia, & iustitia. Nãque cum impium iustificat, quod diuinæ gratię tm̃, vel mĩæ videtur adscribi
posse, iuxta illud. Iustificati gratis p gra- Rom. 3.
tiam ipsius, & iustitia ipsa apparet, qm̃ Rom 3.
promissa

Psal. 50. promissa seruat, iuxta illud. Vt iustificeris in sermonibus tuis. Et deinde relaxat facinora propter dilectionem. Luc. 7. Dimissa sunt ei peccata multa, quoniã dilexit multum. Cum damnat reprobũ, quod diuinæ iustitiæ tantum adscribẽdum censeretur, iuxta illud. Iudicium Iac. 2. sine misericordia fiet: Et mĩa est, qm̃ pu Psal. 102. nit citra condignum. Psalte dicente. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nr̃as retribuit nobis. Et Hieremia. Misericordiæ domini, quia non sumus cõsum Tren. 3. pti. Nunq̃ ergo misericordia iustitiam præcludit, neq; iustitia excludit mĩam. Veruntamen, appropriatè quędam misericordiæ magis, quædam magis iustitiæ adscribuntur. Iustificatio misericordiæ. Condemnatio iustitiæ. Hoc seculum mĩæ, extremum iudicium iustitię. Hoc itaque est illud, quod Paulus diẽ illam appellat diem *iusti iudicij Dei, Qui reddet vnicuique, secundum opera sua.* Nunc, non redditur vnicuiq; s̃m opera sua. Hier. 12. Via enim impiorum purgatur in hoc seculo. Bene est omnibus, qui præuaricantur & iniquè agunt, quod admirabatur indignabundus ille & Abac. 1. querulus Abacuh cum Hieremia. Quare respicis contemptores & taces, deuorante impio iustiorem se? Lacerata est lex, & non peruenit vsque ad finem iudicium. Vnde demum Tragediam illam Epicurus excitauit, vt Deum negligere res humanas cõcluderet: quæ innumeri philosophastri (absit .n. vt philosophos appellem qui diuinam prouidentiam è medio tollere nõ erubescũt) sequuti fuere. Videbat enim Epicurus, bonis aduersa semper accidere, malos è contra beatos esse: Innocentiã minus tutam, scelera impunè committi: Cumq; non intelligeret, prosperitatibus malos allici vt conuertantur, aduersitatibus exerceri bonos, vt ad diuina ardentius erigantur, iuxta illud. Multi- Psal. 15. plicatę sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt: Et mala quæ in hoc mũdo nos premunt, ad Deum nos ire cõpellunt, immatura nece rapi bonos, ne malitia immutet intellectum eorum: diu uiuere improbos, quum uitijs tandẽ saturi, fastidio saltem resipiscant. O crassam ignorationem. Hisce rationibus ergo ἄθεος & ἄνομος, existimauit nullam esse prouidentiam. Tunc itaque inquit Apostolus, cum aduenerit dies ille nouissimus, non erit, vt angatur quisquã de diuina prouidentia atque iustitia, *Reddet enim Deus illa die secundum opera sua.* Quod cum futurum crederet Psaltes, cecinit. Mei autem penè Psal. 72. moti sunt pedes. penè effusi sunt gressus mei, quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Hoc enim labor est ante me, donec intrẽ in sanctuarium domini, & intelligam in nouissimis eorum. Psal. 82. Multa ergo hic relinquũtur à Deo impunita, in extremo iudicio vsque ad nouissimum quadrantem iudicanda. Bonis enim bona; melioribus meliora, malis mala, peioribus peiora retribuent: quod pollicitus olim Christus fuerat cum diceret. In qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Luc. 6. Quod quidem intelligitur, non quo ad æqualitatem mensuræ secundũ quantitatem, quoniam vt dictum est, punit citra condignum, & præmiat vltra condignum: Sed quo ad æqualitatem mensuræ, secundum proportionẽ, vel proportionalitatem. Qui enim plus peccauit, plus punietur, qui minus, minus, qui magis piè vixit, amplioribus p̃mijs locupletabitur, & minoribus qui minus: scribitur enim. In domo p̃ris mei, Ioan. 14. mansiones multæ sunt, Et stella differt 1 Cor. 15 à stella in claritate, pro his qui piè Deũ Apoc 18. coluerunt: Et pro reprobis. Quantũ glo Deut. 25. rificauit se, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et iterum. Secundum qualitatem delicti, erit & plagarum modus. Hoc est quod vult dicere Apostolus. Intelligis autem Pauli verbum? *Reddet vnicuique, secundum opera sua.* Non tantum itaque recipimus diuinam gratiam, sed & illi coagimus atque cooperamur. Opera bona non tantum sunt Dei, sed & nostra. Si Dei non sunt, vt quid illi gratias agimus? Si nostra non sunt, vt quid pro illis remuneramur? Tria sunt operum nr̃orum genera, cogitare, velle, perficere. Cogitare, operatur Deus in nobis sine nobis. Immittendo.n. bonã cogitationem nos præuenit. Velle, operatur

in

in nobis, sed nobiscum: immutando.n. malam voluntatem illam, sibi vltroneo nostro, iungit consensu. Perficere operatur in nobis per nos: ministrando.n. consensui facultatẽ, mper apertũ opus, internus opifex innotescit. Ita inquit Diuus Bernardus, de libero arbitrio, vt à Deo fit nſæ salutis exordium, non p nos vtique, nec nobiscum. At consensus & opus, & si non ex nobis tanquam ex nobis, non iam tamen sine nobis. Gratia Dei mecum. nõ dicit in me, sed mecum. Hinc hortatur Paulus. Dum tempus habemus, operemur bonũ. Et in testamento veteri Spiritus sanctus. Quodcunque potest manus tua, instīter operare. Diuus etiam Augustinus, expressissimè de Ecclesiasticis Dogmatibus, quatuor opera, uel actus posuit. Inuitare, acquiescere, adipisci, persēuerare. Primus est Dei tantum. Secundus nostrę potestatis, Tertius item est Dei tantum. Quartus, Dei & hominis, licet principalius Dei q̃ hominis. Manet itaq; ad querendam salutẽ arbitrij nſi libertas, sed admonente prius, & inuitante Deo. Ecce primus actus. Vt acquiescamus autem salutari inspirationi, nostræ potestatis est. Ecce secũdus. Vt adipiscamur quod cupimus, diuini est muneris. Ecce tertius. Vt non labamur in adepto salutis munere, sollicitudinis nostræ est, & cęlestis pariter adiutorij. O catholicam declarationem. Rectè autem adiutorium nominat, iuxta orationem Dauidis. Adiuua nos Deus salutaris noster. Qui.n. adiuuari postulat, per seipsum fatetur aliqd operari. Neque enim mortuus adiuuari peteret: tamen in opere, primas tribuit adiuuanti: Diuinum ergo adiutorium efflagitantes, nec ingrati sumus gratiæ à qua adiuuamur, nec liberũ arbitrium mortuum dicimus, licet infirmum. Si enim mortuũ est, & nihil agimus, quomodo dicit Ioannes, Omnis qui habet hanc spem, sanctificat se? Quomodo dicit Paulus. Si quis emũdauerit se à vitijs, erit uas utile, sanctificatum dño? Audis? Sanctificauerit se. Emundauerit se. Quomodo toties Christus. Cõuertimini. Surgite. Accedite. Agite. Venite. Pęnitemini? Hæc intelligi non possunt, nisi non nihil & nos operemur. Hoc ergo in causa est, cur Apostolus dicat opera nſa. *Reddet (inquit) vnicuique secundum opera sua.* Opera autem dicit, nõ opus. Opus est, credere in Christum. Hoc est opus Dei (dicit Christus), vt credatis in eum quẽ misit ille. Non ergo sat est hoc vnum opus, fidere Christo, oportet & operari alia opera. Fides sine operibus, mortua est. Non omnis qui dicit mihi dñe domine, intrabit in regnum cęlorum. Iniqui regnum Dei non possidebunt, inquit Apostolus. Neque fornicarij, neque adulteri. At christianorum plurimi, qui Christo fidunt, iniqui sunt, & fornicarij, & adulteri. Illi itaq; regnum Dei non ingredientur, sed iudicabuntur ad gehennam. Immo eo grauius cęteris qui Christo non crediderunt, quo par est vt seruus sciens uoluntatem dñi sui, & non faciẽs, plagis uapulet duriorib us, Petro dicente. Melius erat eis, viam veritatis non cognouisse, q̃ post agnitam ueritatem retrorsum abire, ab eo quod traditum est illis sancto mãdato. Quod si dicas. Scriptum esse. Qui credit, non iudicatur. Hic est illius uerbi genuinus sensus. Non iudicabitur, quasi non crediderit. Profectò enim infidelitatis non arguetur, qui in Chřm crediderit, sed ideo condemnabitur, qa fidem non fuerint pia opera comitata. Quomodo & illud intelligitur. Si nõ venissem, & locutus non fuissem eis, peccatum non haberent. Neq;.n. intelligitur quod absolutè peccatum non habuissent Iudęi. Si Christus non de celo venisset ad terras, atq; coram illis non tot signa fecisset, sed peccatum infidelitatis non habuissent, excusationem.n. prætendere potuissent ignorationis, si non credidissent in eũ: non inde tamen sequitur, vt absolutè de omnibus peccatis potuissent excusari. Potest & aliter verbum illud intelligi. Qui credit, non iudicatur. Iudicio scilicet condẽnationis, nisi præcesserit iudicium examinationis. Quo contra dř. Qui non credit, iam iudicatus est. Neq; enim nõ credentium causæ discutientur in iudicio, vt Diuus Gregorius, inquit, Sed à conspectu iudicis iam præiudicati, oĩs redargu-

Marginal notes: 1. Cor. 15; Gal. 6.; Eccl. 9.; Psal. 78.; 1. Ioan. 3.; 2. Tim. 2.; Zach. 1.; Matt. 17.; Esa. 45.; Ioel. 3.; Mat. 1.; Ioan. 6.; Iac. 2.; Matt. 7.; 1. Cor. 6.; Luc. 12.; 2. Pet. 2.; Ioan. 3.; Ioan. 16.; Ioan. 3.

redargutionis indigni, cum damnatione suæ infidelitatis abscedent. At fidelium causæ, qui christianæ fidei quã professi sunt, opera non adiunxerint,
Matt. 25. examinabuntur his verbis. Esuriui eñ & non dedistis mihi manducare. Sitiui, & non dedistis mihi bibere. &c. Nota verbum illud enim, quò causæ redditur condemnationis. Non ergo quia Deus voluntate sua te reprobarit, aut odio habuerit, condemnaberis. Quantum in medico est, sanare venit ægro-
Ioan. 3. tum. Misit Deus filium suum vt saluet mundum, non vt condemnet mundũ, sed ipse se interimit, quod præcepta medici seruare non vult. Ex ipso saluari nõ vis. Ex te ipso iudicaberis. Hæc Augustinus super Ioannem. Potest & ter-
Mar. 16. tio modo declarari. Qui credit, non iudicatur, eo modo quo & declaratur verbum illud. Qui crediderit, saluus erit. Fide scilicet formata, quæ charitatem complectitur, estq; ferax operum, quã
Gal. 5. Apostolus alibi expressit. Fides quæ per charitatem operatur. Huic autem fidei non opponitur tantum infidelitatis error, sed quodlibet peccatum quod mortale appellant. Qui itaq; sic crediderit, non iudicatur ad gehennam: saluabitur, ascendetque cum benedictis, cœlesti gloria potiturus in euum. Omnino ergo verum est, quod Apostolus dicit, redditurum esse Deum vnicuique secundum opera sua. Nanq; dicetur & his qui hac fide formata, operib⁹ fęta fuerint conspicui, & Deo chari, Ve-
Mat. 25. nite benedicti patris mei, possidete regnum paratum nobis à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare. &c. Ecce opera omnia fidem indicantia, de quibus Iacobus.
Iac. 2. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. O quàm aptissimum flagellum ad illos cedendos, qui meritis operum detrahent impudentissimè, & impijssimè. Venite benedicti: Esuriui, & dedistis mihi manducare. &c. Vita itaque æterna, non adeò donum est, quin sit etiam nostrorum operum merces, corona, & stipendium. Ecce iustum Christi iudicium, Possidete, paratum vobis regnum. Esuriui enim & dedistis mihi manducare. &c. Assignat causam. Non cur præparatum sit regnum, aut prædestinatum ante sæcula, illius enim æternæ prædestinationis, nulla est causa vt reor, nisi diuina voluntas, intelligite docti. at reddit causam cur admissi simus ad regni illius possessionẽ. Quia (inquit) Esuriui, & dedistis mihi mãducare. &c. Sed quis quæso apertior Paulo nostro? *Reddet* (inquit) *secundum opera sua.* Non dicit dabit, donabit, reddet, retribuet, quasi pro iam merito pręmio. Parabola quoque illa vinitorum refert, dixisse patrẽfamilias procuratori. Voca Matt. 20.
operarios, & redde illis mercedem. Saluator etiam discipulos hortabatur, vt Matt. 5.
spe mercedis, ardentius operam nauarent diuinæ legis obseruationi. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cęlis. Quin & in testamẽto veteri, Deus se se mercedem appellauit fidei virtutumq; Abrahami. Ego ero Gen. 14.
protector tuus, & merces tua magna nimis. Vbi est merces, agnoscitur debitum, non donum. Paulo dicente. Ei qui Rom. 4.
operatur, merces non imputatur secũdum gratiam, sed secundum debitum. Quid est enim merces, nisi meriti merces? Quid meritum, nisi mercedis meritum? Est & locus ille apertissimus Pauli, qui de seipso dicebat. Bonum certamen certaui, cursum consumaui, fidem 2. Tim. 4.
seruaui. in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Notate verbum, non dicit, corona, vel gratia misericordiæ, quã reddet mihi, non dicit dabit: in illa die iustus iudex, non dicit misericors pater. In Apocalypsi quoque legimus. Ambulabunt mecum in albis, quia digni sũt. Apoc. 3.
Absint ergo. absint procul à nobis, qui nullo nostro opere vitam æternam nos dignè promæreri posse contendunt. Diuina gratia est radix meriti. Nullus vmquam catholicus dubitauit de hac veritate. Ipsa est enim aqua illa de qua Ioan. 4.
Samaritidi dixit Iesus. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Nanque diuina spiritus sancti gratia, nõ nostro merito in adoptionem filiorũ Dei recipimur. Paulo dicente. Qui spiritu aguntur, hi filij Dei sunt. Et iterum. Rom. 8.
Accepistis spiritum adoptionis filiorũ Dei. Rom. 4.

Dei. Ipso autem iure adoptionis, hæredes sumus æternę vitæ. Eodem testante. Si filij, & hæredes. Vnde hinc maximè Pelagium illum monachum detestamur, qui existimauit nos diuina gratia non egere, vt vitam æternam promereamur. Nanque nulla natura inferior, ad id quod est proprium superioris, per se scilicet, & per essentiam illi conueniēs, eleuatur propria virtute, sed eget virtute illius superioris, quæ illam ad se rapiat quoquomodo, & euehat. Luna enim, quæ ex se opacum corpus est, adeò ut dicta sit à sapientibus terra magis, quàm cœlum, non fit lucida virtute sua, sed ui solis eam illuminantis: cui soli natura conuenit lucere. Aqua itē, cui suapte natura inest frigiditas, calorem non suscipit nisi vi ignis, cui ex natura propria id competit, vt sit principium calidarum rerum, ac iccirco calidissimus. Deo glorioso, suapte natura competit æterna vita, qui est fons uitæ, & in seipso semper sua felicitate potitē, vidēs seipsum, fruēsq; seipso. Quomodo ergo homo propria vi ad talem, tantamq; gloriam eleuari potest, nisi Deus illū suo auxilio ad se rapiat & assumat? Hoc auxiliū, gratia est, q nos illi charos facit, æque ac filios, vt dictum est. Gratia Dei itaque, est radix prima æternæ gloriæ consequendæ. At, & ipsa gratia spirit⁹ sancti, voluit nos esse συνεργούς, hoc est cooperatores. Nos itaq; sumus, qui diuina præueniente gratia, gratia ipsa, & nostris operibus illam comitantib⁹, æternam vitam promeremur. Si valorē operum attendas, quatenus ex nobis sunt, dic cum Paulo. Non sunt cōdignę passiones præsentis seculi, nec operationes ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Possunt, (vt scholasticorum voce vtar,) congruè mereri æternā gloriam, at minimè ex condigno. Si tamen illa consi . eres, vt ex virtute spiritus sancti, per gratiam nos mouentis at que sursum agentis proficiscuntur, & Dei nanque sunt, & nostra indiuiduè opera omnia. Dic cum Paulo. Non iniustus est Deus, vt obliuiscatur laboris uestri. O verbum apertissimum. Iniustus esset Deus, inquit Apostolus, si obliuisceretur laborum nostrorum. Obliuisceretur autem, si non remuneraret. Propterea addit. Nolite ammittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationē. Dic & cū Hieremia. Est merces operi tuo. Innumera sunt scripturarum testimonia p meritis æternæ vitæ defendendis. Salutem vestram operamini, inquit Apostolus. Inclinaui cor meum, ad faciēdas iustificationes tuas, in æternum, pp retributionem, inquit Propheta. Dominus quoque parabolicè operarium illū alloquens, cum quo fędus inierat de denario diuturno, dixit ei. Tolle quod tuum est. Denarium illum non iā tuū amplius esse dicens, sed operarij. Quid apertius? Cernere licet in Paulinis Epistolis, tot loquendi modos. Qui si meritadames, explicari, aut etiam intelligi nequaquam possunt. An nescitis, qđ hi qui in stadio sunt currūt, oēs quidē currunt, sed vnus accipit brauiū. Omnis qui in agone contendit, ab omnib⁹ se abstinet, at illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Certa bonum certamen, & apprehende æternam vitam. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Labora sicut bonus miles. Curramus ad propositum nobis certamen. Aspiciebat Moyses in remunerationē. Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & inquirentibus se, remunerator sit: Expone tu omnia hæc loca, si nullum est meritum. Frigeut omnia hæc Pauli uerba, nisi opera meriti habeant rationem. Non intelligitur mihi credite corona, brauium, merces, remuneratio, certamen, militia, sine merito, sine ratione stipendij. Vanæ sunt cōparationes istæ, si uita æterna donatur, sine meritis non redditur. Concludamus itaque cum Apostolo. Dignos nos fecit, in partem sortis sanctorū in lumine, & transtulit in regnum filij, cuius sumus hęredes: natura digni non sum⁹. Quis enim prior dedit illi, & retribuet ei: at gratia digni efficimur. Quō perbellè conciliantur loca illa inter se, prima faciè tam aperte pugnantia. Coronat te in misericordia & miserationib⁹. Reposita est mihi corona iustitiæ. Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factę sunt.

Galat. 4. Rom. 8. 1. Cor. 15 Hebr 10. Hier 31. 2. Cor. 5. Psal. 118. Matt 20. 1. Cor 9. 1. Tit. 6. 2. Tim 2. Ibidem. Hebr. 12. Heb. 11. Ibidem. Coloss. 1. Rom. 11. Psal. 102. 2. Tim 4.

Rom. 11. sunt. Saluabitur innocens, saluabitur
Iob. 22. autem à munditia manuum suarum.
Tit. 3. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus
Psal. 17. nos, sed secundum suam misericordiã
Rom. 6. saluos nos fecit. Retribuet mihi domi-
Eccl. 16. nus, secundum iustitiam meam, & se-
cundum puritatem manuum mearum
retribuet mihi. Gratia dei uita æterna.
Psal. 65. Misericordia domini locum faciet vni-
cuique, secundum meritum operum
Rom. 9. suorum. Pro nihilo saluos facies illos.
1. Cor. 9. Non est volentis neque currentis, sed
Ioan. 6. miserentis est Dei. Ego curro non qua-
si in incertum. Qui bona egerũt, ibũt
in vitam æternam. Cum feceritis om-
Luc. 17. nia quæ præcepta sunt vobis, dicite ser
Matt. 20 ui inutiles sumus. Voca operarios, &
1. Ioan. 3. redde illis mercedem. Translati sumus
per Christum de morte ad vitam. Si vis
Matt. 19. ad vitam ingredi, serua mandata. Ne
dicas i corde tuo propter iustitias meas
introduxit me dominus, vt terram hãc
possiderem. Portio mea domine in ter
Psal. 118. ra viuentium. Et alia quàm plurima.
Rogo enim quæ pugnãtia maior? Si er
go spiritus spiritui non contradicit.
conciliãda sunt omnia, vt nec gratia
meritum tollat, nec meritum gratiam,
modo prædicto. Non derogamus auté
Christi glorioso triumpho atque meri-
to, nostra prædicantes merita, vt blacte
rare solent in gratiam plebeculæ conci-
liandæ theologi isti scripturarij. (Libet
enim noua monstra nouo nomine ap-
pellare.) Fatemur Christum, vnicè si-
ne nobis meruisse regni cœlestis primũ
Heb. 9. occlusi reserationem, pro omnibus ho-
minibus, tanquam summus ille Ponti-
fex, qui per proprium sanguiné introi-
uit semel in sancta, eterna redemptione
inuenta, iuxta Paulum. At ianua apta,
& nobis contendendum est, vt illuc in-
grediamur. Mortis & inferni inuictus
ille triumphator, iter nobis omnibus
patefecit. Ad uitam notas mihi feci-
sti vias uitæ. inquit Propheta. Et iterũ.
Psal. 15. Ascendit ante eos pandens iter, rom-
Mich. 2. pheam amouit: quæ nobis obsistere po
terant, sustulit omnia: ex nobis etiã si
non ingrediemur. Conatus ergo illi
nostri, pro ingrediendo regno, merita
sunt. At nisi ipse fores aperuisset pri-
mum, nullus unquam quouis merito

illuc ingredi potuisset. Longè pluris
est, ianuam aperire, quàm ea aperta in-
gredi. Inditio sunt patres illi sanctissi-
mi, qui ante Christi Iesu mortem, om-
nes uita functi, ad tenebras infernę re-
gionis descendebant: quoniam nemi-
ni eorum patebat aditus ad regnũ, nõ-
dum reseratis paradisi foribus, illucq;
ducis illius potentissimi aduentum pr̨
stolabantur; passione siquidem Christi
credita, atque pręuisa, à peccatis omni-
bus ipsi expiati erant: quæ alioquin illis
fuissent impedimento personali ad in-
grediendum, etiam aperto ostio. At nõ
potuit amoueri impedimentum natu-
ræ; totius omnium hominum, nisi iam
Christo passo. Illud autem erat ianuæ cę
lestis clausura: Iam itaque post Christi Mat. 11.
mortem, reseratum regnum cęlorum,
vim patitur, & violenti rapiunt illud.
Illi scilicet; qui pijs, sanctisque opera-
tionibus, vim inferunt carni & concu-
piscentiæ. Quæ uiolentia primum non
erat satis, cum clausæ essent fores. Ecce
ergo nostrum meritum. Addo tamen,
quod neque citra Christi meritum, no-
stra opera merita sunt: quandoquidem
sine pura in eum fide, (vt diximus) cas-
sa, vanaque sunt vniuersa hominũ ope-
ra: & omnis meriti gloria, illi adscribé
da est, per qué gratis iustificati sumus,
vt mereamur. Vnde cum Paulo dicit
vnusquisque nostrum. Viuo ego iam Gal. 2.
non ego, viuit autem in me Christus.
Mereor ego, iam non ego, meretur aũt
in me Christus, vsque ad omnem hip-
bolam. Nanque non modo fatetur ec
clesia orthodoxa, aperuisse cęlos Chri-
stum, sed & illum vnicè meruisse nobis
omnibus sine nobis, primam gratiam
Baptismalem, & remissionem omnium
peccatorum. Qua iam apertum cęlum,
ingredi possimus. Ipse est propitiatio 1. Ioan. 2.
pro peccatis nostris, dicebat Ioannes,
non pro nostris autem tantum, sed &
pro totius mundi: quo ad sufficientiam
scilicet. Cum baptizamur, vnico Chri
sti merito, delentur peccata omnia: ni-
hil cooperatur nostra voluntas, nisi in
adultis baptizatis: non modo etiã hãc
primam gratiam meruit Christus, sed
ad gratiam secundam, penitentialé sci-
licet, quæ habetur post lapsum in pec-
catum

catum mortale. Licet enim operemur, nos ipsi recipientes ad impetrandã gratiam de congruo, meritum tamen Christi est totalis causa de condigno ad illã obtinendam. Primam gratiam nobis meretur sine nobis, secundam non sine nobis: nunquam ergo meremur sine Christo. Christus autem nobis meretur interdum, etiam sine nobis. Tantũ abest, vt Christi gloriam imminuamus, vel tantillum. Neque enim verbum Esaię

Esa 26. ignoramus, quo dicitur. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine: quandoquidem licet in operibus dux sit Deus per Christum Iesum, homo, comes indiuiduus, summa tamen omniũ Deo adscribi debet per Christũ Iesum:

1. Cor 1. vt qui gloriatur, in domino glorietur. Sed nolumus homines pigritare, torpescere, vt de Christi merito securi, sibi adblandientes, negligant bona opera. Paulus enim Apostolus hortatur. Cum

2. Cor. 5 timore, & tremore salutem vestram operamini. Cur cum timore & tremore? Cum securitate dicendum fuerat. Si Christus totum efficit quo ad meritum spectat: Si Christi merito saluantur omnes. Si nullatenus homo meretur, si nemini laborandum est. Si sat sit fidere Christi meritis? idcirco ergo cum timore, & tremore adiectum est: quoniam nisi merito Christi cooperare voluerimus, nequaquam salutem æternã consequi poterimus: quo ad nos spectabit, incassum mortuus erit Christus: neque enim sui meriti erimus participes, nec esse poterimus: qua ratione etiam

Psal. 2. dicitur in Psalmo. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Remissa enim securitas, culpas fouet & auget: at timor delicta semper excludit. exultatio citra timorem negligens redditur, illi sociata, cœlestem reuerentiam atque obedientiam parit. O quantam fenestram aperuit vulgo ad impietatẽ, hæc vox aquilonis, Christus meruit ꝑ nobis omnibus, fidamus illi & suo merito, atque salui erimus. Freno, freno opus erat non calcaribus: aqua, aqua ferre oportebat non oleum: sunt nimis prona ad torporem omnium vulgariũ corda. Nimium, heu nimium de diuina misericordia pręsumimus omnes: Certè hæc non ignorastis, vt quid ergo in plebem vestram irreuocabili prauitate ad omnia flagitia propensam dissemi nastis, inanes esse conatus nostros? una Christi ope omnes saluatos iri, qui misericordiæ fons est, qui cognouit figmentum nostrum, & recordatus est, quia puluis sumus? Quem pietatis fructum, dicite quæso, peperit hæc uestra tragędia, nisi segnitiem, relaxationem, licentiam peccandi, diuinæ iustitiæ cõtemptum, neglectum omnis sanctæ sollicitudinis? O pestilentissimos antichristianæ theologiæ magistros. Reddet, reddet Deus vobis secundum opera uestra. Tunc iustitiam agnoscetis, qui nunc non nisi misericordiam agnoscere voluistis, quo licenter viuere possetis pro libidine. Hoc est ergo quod Paulus edocuit, vt finiamus. *Reddet Deus vnicuique secundum opera sua.* Explicat autem particulatim, & quibus reddet, & quæ. *His quidem qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionem quærunt. vitam æternam.* Potest dupp liciter legi: Primo sic. His quidem, qui per patientiam boni operis quærũt gloriam, honorem, & incorruptionem, æternam vitam, supplendum est, reddet. Secundo. His quidem, qui q̃runt æternam vitam, per patientiam boni operis, reddet gloriam, & honorem, & incorruptionem. Et hæc lectio placet magis. Sed prima planior est: O desides & inertes: expergiscimini, ne sola fide putate uos iri saluatos: ne item solis opibus, cum fide patientia vobis necessaria est, vt promissiones hæreditare valeatis. Ne fatigemini animis vestris Heb 10.
deficientes. In patientia vestra, posside- Heb. 12.
bitis animas vestras, dixit Christus. V n Luc. 21.
de & terræ feraci atque fertili, illos cõ- Luc. 8.
parauit, qui fructum afferunt in patientia. Vndique imminent piè Deum colentibus tentationes, perturbant aduersitates, detractiones mouent, frangunt infirmitates: magna ergo patiẽtia opus est his, qui Deo seruire cupiunt: vt scilicet vsque in finem perseuerent, vt non aspiciant retrò ob difficultatem cępti itinæris, vt non desperent, quia illis merces in præsenti vita non redditur, vt patienter expectent coronam illam lapidum

pidum pretioſorum, vt fideles ſint vſque ad mortem, & tūc dabitur ei ſcorona vitæ. Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit. *Secundum patientiā boni operis*. Pluſ enim egent patientia boni quam mali
Heb.12. in hoc ſeculo neq̃. Vnde Paulus hortabatut, per patientiam cutramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in autorem fidei, & conſummatorē Ieſum. Non.n. qui inceperit, ſed qui perſeuerauerit vſq; in finē, hic ſaluus erit.
Mat.24 Non incaſſum autem adiecit hanc particulam Paulus de patientia, & perſeuerantia, quod neceſſaria ſit, vt ſcilicet Iudæos pungeret, qui de lege ſibi fruſtra adblandiebantur. Lex.n. ſicut ad ſalutem, ita eſt inefficax ad perſeuerantiam iſtam. Neminē ad perfectum ad-
Heb.7. duxit lex. Docet perſeuerātia opus eſſe. ſed vires non largitur perſeuerandi: aliūde petere eas oportet a gratia Chriſti Ieſu. Neq;.n. nos ipſi ex nobis poſſumus perſeuerare in bono: liberum.n. arbitrium hominis ſuapte natura variabile eſt, de bono in malum, de malo in bonum: quod ergo immobiliter adhæreat bono, quod eſt perſeuerantiæ, oportet, quod ex immobili aliquo mouente naſciſcatur, videlicet ex Deo. Omne enim mobile variabile, ad hoc q̃d immobiliter & inuariabiliter ſiſtat, figatur que in vno, eget mouentis inuariabilis ope. Hinc eſt quod perſeuerantia peti-
Pſ.16. tur à Deo, tanquam Dei donum. Perfice greſſus meos in ſemitis tuis, & non
Pſal.79. moueātur veſtigia mea. Fiat manus tua
Pſal 67. ſuper virum dexteræ tuæ, quem confirmaſti tibi, & non diſcedimus à te. Confirma hoc De⁹ quod operatus es in nobis. Adulatio autē eſſet & irriſio, à Deo
2.Theſ.2. petere quod ipſe non daret. Paulus autem dicit. Deus pater noſter exhortetur corda veſtra, & confirmet in omni ope-
2.Petr.5. re & ſermone bono. Petrus quoq;, Deus omnis gratiæ, qui vocauit vos in æternā gloriam ſuam, ipſe perficiet, confirmabitq;, ſolidabit. Patientia ergo boni operis, perſeuerantia eſt, quam quiſq; ſemper petere debet à Deo, vel peccator, vel
Matt.6. iuſtus. Nemo.n. eſt qui non dicere teneatur. Et ne nos inducas in tentationem. Hac autē oratione petitur perſeuerantiæ donum, ſicut annotauit egregiæ ſanctiſſimus Ciprianus. Et poſt eum. Auguſtinus in libro de bono perſeuerantiæ.

Quod autem dicit hic Apoſtolus. *Gloriā, honorē, & incorruptionē quærentibus*. Adhuc Iudæos extimulat, qui oīa opera ſua faciūt, vt uideant̃ ab hoībus. Illi ergo iam receperunt mercedē ſuā; Matt.6. ſed qui intuitu gloriæ illius nunquā interituræ, honorum illorū immortaliū patienter, perſeueranterq; pijs operib⁹ incumbunt, his pro mercede retribuet̃ æterna vita. Tria aūt dicit, *Gloriam, honorē, & immortalitatem*, vel incorruptionem. Quæ gloria maior illa? Iuſti fulgebunt ſicut Sol. Poſuiſti in capite eius Matt.13. Pſa.20. coronam de lapide pretioſo. Eſtis ciues ſanctorū & domeſtici Dei: Venite bene Eph.2. dicti p̃ris mei, poſſidete paratū uobis regnum. Quem honorē, ille honor nō Mat 25. antecellit? Eritis ſicut angeli Dei in cęlo. Neſcitis q̃m angelos iudicabim⁹? Et Mar. 12. tranſiens miniſtrabit illis. Statuet oues 1. Cor 6. à dextris. Regnant ipſi cum agno, & Luc.12. agnus cum illis. *Gloriam* autē, & *Honorem* nominant ſcripturæ ſacræ, q̃m hæc Mat.25. bona præ cæteris ſunt curæ mortalib⁹, Apoc.22. ſed bona illa, meliora incomparabiliter erunt: At nomine præclariori non poterant ſignificari. Cum autem *Incorruptionem* addit, corporum immortalitatem intelligite, quam poſt reſurrectionem ſcriptura ſancta beatis pollicetur.

Dubitabis fortaſſe propter uerbum Pauli. *His qui per patientiam boni operis gloriam, honoremque, & incorruptionem quærunt, reddetur æterna vita*. Num Deo non eſt ſeruiendum, abſque mercedis intuitu? Num mercenarij non vitu- Ioan.10. perantur in Euangelio Ioannis? Quomodo ergo illi remunerantur, qui pijs operibus incumbunt hac intentione, vt æternam vitam conſequantur? Sine pręmio vtique Deo ſeruiri non poteſt: at ſine intuitu pręmij ſeruiendum eſt. Non id te perturbet, qui mercedis tēporalis deſiderio & ſpe, Deo famulatur, is mercenarius eſt, quem in Euangelio Ioannis, vituperabilem con demnabilemque oſtendit Chriſtus. At ſpes æternæ vitæ conſequendæ, quomodo pōt nos efficere vituperabiles? quandoquidem ſpes ipſa, quæ virtus eſt, & anchora noſtræ ſalutis, vt dixit Heb.6.

Heb.11. Apostolus, quid est aliud q̃ mercedis illius inuisibilis expectatio? Moses aspiciebat in remunerationem, ut supra dicebamus. Dauid quoque dicebat. Inclinaui cor meum, ad faciendas iustifi-
Psal.118. tiones tuas in ęternum, ꝓpter retributionem. Quid immoror? Christus Iesus hortatus est, vt spe mercedis illius
Matt.5. operaremur ardētius. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cęlis. Et vt aliquando concludā, réque aperiam: Quid est æterna uita nisi Deus? Ille est nostræ felicitatis obiectū, immo ipsa felicitas, ipsa merces. Qui ergo ad mercedem illam respicit, ad Deū ipsum inhiare uidetur. Amicorū autem est, quod quærant inuicem vnus alio perfrui. Hinc Paulus, Cupio (inqt) dissolui, & esse cum Christo. Et Dauid. Heu mihi, quia incolatus meus prolō-
Psal.119. gatus est. Quando veniam & apparebo
Psal.41. ante faciem Dei? Qui ergo uere Deum diligit, id præ oculis habet semper, vt
Heb.13. illuc perueniat quò tendit. Non habemus autem hic ciuitatem permanentē, sed futuram inquirimus. Futuræ ergo intuitu operatur, & per patientiam boni operis, beatitudinem illam expectat. Tantum abest, vt à charitate deficiat: deficeret siquidem, si mercedē poneret finem Dei quem amat: qm̃ amicus sui gratia diligit, non alterius: At si merces finis statuatur, ipsius est finis, non vltimus: vltimus.n. Deus est, cui felicitate illa coniungimur. Qūo deficit? quin potius, quomodo non perfectè Deū amat? At nōne omnino mercenarij dicemur (quod utique est infame nomen) postquàm intuitu mercedis Deo famulamur? Cum de re constat, non est uis facienda de nominibus. Non enim res sermone, sed sermo rei debet esse subiectus. At si noīum tantam habes rationē, dic, nos nequaq̃ uerè esse mercenarios appellandos, qm̃ æterna uita non adeò merces est, quin sit magè hæreditas. Filij ergo sumus, non mercenarij.
Matt.6. Hinc oramus. Pater nr̄ qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuū. Non dicimus merces tua. Nobis.n. iure adoptionis potius q̃ serui tutis, debet̃ regnum cęlorū. Paulo dicē-
Rom.8. te. Si filij & hæredes. Rō quoq; prima debiti est diuina promissio. Propter qđ & ipse dicebat. Patientia uobis necessa- Hebr.10.
ria est, vt uoluntatē Dei faciētes, reportetis promissiones: non mercedē appellans, sed promissionem, æternam illam vitam. Sicut & terram illam hebreorū, noluit alio noīe appellari Deus, q̃ terrā promissionis, vt non alio iure, non alio debito datam Iudęis fuisse intelligeres, nisi iure diuinæ promissionis. Est enim Rom.3.
Deus uerax. & non pōt semetipsum negare. Non debebat Iudęis Deus, etiā cum promisisset: at sibi debebat, quia promiserat. Ita ergo vita æterna nobis debetur, non adeo tanquā merces seruis, quin & magè tanquam filijs pręde stinata atque promissa hæreditas: Et cum piè Deum colimus, debet Deus ꝓmissa reddere. Non debet nobis, debet sibi: propterea, vt vitam æternam cōsequamur, quàm promisit, largitur & gratiam, sine qua haberi ullo pacto nō possit. Vnde & gratiam diuinā nos Deo gratificantem, Apostolus arram vocat, & pignus glorię illius, & hæreditatis. Signati estis (inquit) Spū sancto promis- Eph.1.
sionis, qui est pignus hæreditatis nr̄æ. Vt omnino uerum sit, nec tamen merita tollat, quod Diuus Augustinus dixit, Deū coronare in nobis dona sua. Contra Pelagium, qui merita humana sic ꝑdicabat, vt ea ex semetipso habere homines diceret. Scriptum est.n. Quid habes homo quod non accepisti? Et si ac- 1.Cor.4.
cepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Et iterum. Oē datum optimū, & oē Iac.1.
donum perfectum, desursum est, descēdens à patre luminum. Vnde & Ioānes ꝑcursor dn̄i dicebat. Non pōt homo ac- Ioan.6.
cipere quicq̃, nisi fuerit ei datum de cælo. Vtiq; de cęlo, vnde ēt uenit spūs sanctus, & Chrs Iesus, qui & ascendens in altum, captiuauit captiuitatem, & dedit dona hoibus. Nos.n. quamuis humana merita prædicemus, ipsa tñ Dei esse Eph.4
dona cognoscimus & confitemur: qm̃ meritū nr̄m ex Dei gr̄a, non gr̄a Dei ex merito nr̄o. Sed non ne debet̃ meritis nr̄is merces illa? Vtiq;. Verum enimuero, longè plus merita nr̄a debēt Deo, q̃ nisi donasset, vt essent merita, nullo pacto fuissent nisi demerita. Coronat ergo dona sua, quia coronat merita nr̄a, quæ

Dei

Dei vtiq; opera sunt, & nr̄a. At ut meri ta sint, dei dono factum est, non merito nr̄o. Et ideo dicit Pr̄ ille sanctissimus, de Gr̄a & libero arbitrio ca.6. Si merita nr̄a sic intelligerent, vt etiā ipsa Dei dona esse cognoscerent, non est reprobanda ista sn̄ia: qm̄ uero humana merita sic p̄dicāt, vt ea ex seipso habere hoīem dicant prorsus talia cogitāti, verissimè dr̄, Dona sua coronat Deus, nō merita tua. Nota verbum, Talia cogitanti, Pelagio hoc dr̄, quo intelligat deprimendū liberum arbitrium, qui prorsus ipsum extollere magna arrogātia nitebat̄. Hac.n. arte incessit semper ipse cum hereticis, vt contra Pelagianos ad Manicheos declinare videretur, cōtra Manicheos item ad Pelagianos. Neq;.n. virgam, quā in vnam partem deflexeris, ad rectitudinē reduces, nisi in aliā primū reflectat̄. Catholico ergo non dr̄. Dona sua coronat Deus, non merita tua. Sed audi qd dr̄ ab eodem Augustino. ca.7. Nō Deus coronat merita tua tanq̄ merita tua, sed tanq̄ dona sua. Plurimū.n. interest inter hæc. Fatemur.n. hoc sermone, nr̄a esse atq; Dei opera, quæ merita dicuntur, & sunt. Nostra item merita coronari: verum addimus, quod summa & gloria meriti, atq; coronæ tribuenda est Deo: quod quis vnquam negauit catholicorū? At primo illo loquendi modo, negabatur merita nostra coronari. Ita ergo fit, vt uita æterna merces sit & donū, hæreditas & stipendium. Sequitur.

His autem qui sunt ex contentione. Qui scilicet non ignorantia, aut fragilitate, sed animi pertinacia contentiosè egerint contra Dominum, diuinæ eius gratiæ, obstinato resistētes arbitrio: quiq; iussa eius, quæ alioquin sanctissima esse nouerant, trāsgressi fuerint propria malitia, contendentes ne vinceretur eorū peruicacia à diuina bonitate. Cōtentio enim contra perseuerantiam, de qua supra dictum est, opponitur. Est ergo p̄seuerantia in bono, contentio pertinacia in malo. *Et qui non acquiescunt veritati.* agnitæ, impunitatem suorum sibi facinorum promittentes: cum optime sciāt Deum iudicaturū esse orbē terræ in iustitia. Contra quod dr̄. Ne dixeris in corde tuo peccaui, & quid mihi accidit Iocl. 5. triste? *Credunt autem* vel obediunt *Iniquitati.* cuius sunt serui: quæ eos suo pondere ad alia peccata trahit, & pertrahit. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati: His tanquā *Ira* retribuitur. hoc est vltio vel vindicta Dei: nimia eius patiētia & expectatione acerbior facta. *Indignatio.* oīs orbis. Scriptum est.n. Pugnabit orbis terræ contra insensatos. Vel ēt sui ipsorum: discrutiati.n. doloribus, angoribus oppressi, uexati sollicitudinibus, indignè ferent, odioq; prosequentur omnia in quibus primū oblectabantur: atq; seipsos, dicētes intra se pn̄iam inaniter agentes, quid nobis profuit superbia, aut diuitiarum iactantia? Quid contulit nobis? Lassati sumus in uia iniquitatis. *Tribulatio,* tā multiplex, tā grauis, vt cogantur desiderare mortē, sed mors fugiet ab eis, vt dr̄ in Apocalypsi, quo in æternum crucient̄. Hæc aūt potissimū erit tribulatio, qm̄ ministris scelerū, quibus se se circūdatos intus & foris conspicient, adeò terrebunt̄, vt sibi ipsis sint pauori atq; formidini: & si mori eos non esse impossibile, facilè p̄ dolore nimio redigerent̄ in nihil. *Et angustia.* Animi.s. anxietas, qua itestinis mœroribus afflicti desperātes prorsus, tabescent, grauissimè torquebunt̄. & oē desideriū eorum peribit. Hæc ergo oīa pro delictorū qualitate effundent̄. *In omnē aīam hoīs operantis malum.* Quod additū est, vt potentissimi quiq; terreant̄. Neq; enim cōsules, neq; reges, neq;.n. Cæsares effugere poterint diuinā vltionem, si mali operati fuerint. Scriptū est.n. de eo, Qui dicit regi apostata, qui uocat duces impios, non accipit personas principum, nec cognouit tirannū cū disceptaret contra pauperē. Opus.n. manuū eius sunt vniuersi: Magnū & pusillum ipse fecit, & equaliter est illi cura de omnibus. Considera autē, quod cū de his, qui bonis operib' patiētet insudarint, sermonē faceret, dixit. Deū reddit utū illis esse uitam æternam. Nunc vero de impijs loquens, non inquit Deus illis reddet irā, indignationem, tribulationē, & angustiā. Sed illis reddet̄, ira, indignatio, tribulatio, & angustia. Cur hoc? Magno mysterio id factum est. Indignū nanq; vr̄ dicere, Deū qui fons est pietatis, uin-

Ioan 8.
Sap 5.
Ibidem.
Apoc 9.
Iob 34.
Ibidem.

tis, vindicare, vlcisciué. Indignũ esset ni si mulctarentur improbi: at & indignũ est dicere, quod Deus illos mulctet. Dicit ergo eos oĩno mulctandos, nec oĩno mulctabuntur nisi à Deo. At Dei optimi maximi, cui proprium est misereri semper & parcere, voluit supprimere nomẽ: vt intelligas, ex te ipsonõ ex Deo te perditum iri, Non te Deus creauit, vt damnateris, at tu teipsum damnasti, vel perdidisti: O improbè. Non Deus ex se excanduit in te, sed ex te: Nam, & cum condemnat, dolere dr̃ Deus in sacris li-

Esa. 1. teris. Heu (inquit) consolabor de hostibus meis. Tantum abest, vt ex diuina illa bonitate, prędestinatur aliquis ĩ interitum: præscitur interitus, non prædestinatur à Deo. At salus vtiq; præscitur & prædestinat: & si dicere fas est, pri⁹ prædestinat, q̃ prænoscatur. Est ergo literæ sensus. *His qui sunt ex contentione, & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio, reddetur*, vel retribuetur. Non dicit iram, indignationem, tribulationem, & angustiam. Sensus enim esset. Deus reddet. Vnde ergo reddetur? Ex seipsis antecedenter, licet ex Deo consequenter, vt scholastici dicunt. Quapropter

Esa 50. in Esaia legitur dicturum esse Deum. Ambulate in flammis, quas ipsi succẽdistis vobis. Quia autem dixerat in discriminatim, effundendam esse iram Dei in omnem animam hominum, qui Deum neglexerint & iussa Dei, onerat iudæum in mulcta *Iudæique primum, & Græci.* Omnes certè nulla habita ratione prætetquam meritorum mulctabuntur seuerissimè, at primum Iudęus quàm Græcus. Græciq; nomine Gẽ tes omnes intelligit præputiatas. Non intelligitur autem ordo iste, quo ad tempus, sicut supra cum Euangelium dicebatur esse in salutem omni credenti, Iudæo primum & deinde Græco. Sed ordo est pœnarum: mitius agetur cum Gentibus: grauioribus supplicijs torquebuntur Iudæi. quippe quia, & si vterque inexcusabilis sit, Iudæus & Græcus, vt ostendimus, longè tamen magis caret defensione Iudæus, quàm Ethnicus populus: sicuti & nunc maxime Christianus. Vnde eodem crimine grauius peccamus, nos omnes quibus euangelica lampas effulsit, q̃ paganorum omnis multitudo. Et propterea, magna ratione grauius à tortoribus affligemur. Quod ne nobis eueniat, Deum continenter timeamus. Timor Eccl. 1.
enim dñi expellit omne peccatum: illique gratias agamus, qm̃ cum augentur dona, rationes crescunt donorum.

Gloria vero & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæoq; primum & Græco. Sicut præfertur Iudæus in pœna, ita præfertur in præmio. Qui enim copiosiores abs Deo accipit gratias, si non in eo vacuæ fuerunt, ampliora merita cumulauit: amplioribus itaque premijs locupletabitur in illa perhenni gloria: siquidem gloria, gratiæ respondet & merito. Cum autem iudæum excellere Græcum intelligis, populi ad populum comparantur: non singuli Iudæi ad singulos Gentiles. Semper enim Iudaici populi Deo curæ fuerant magẽ, quã gentes, & ante, & post Christi aduentum, quousque in vnigenitum eius filium tanta impietate deseuierunt. Vnde & absolute in patria illa supercęlesti, qui maiore gloria potiunť, iudæi sunt. Apostoli nanq; ex Iudęis erãt: & Deipara illa virgo sanctissima, quam super omnes Angelorum choros exaltatam esse certissimè scimus. Christus quoq; Dei & Virginis filius Iudæus esse voluit, & inter Iudæos vitam agere, atque mori. Verum non potest negari, Gẽtium multos, multis iudęis esse prę latos, quoniam & plerisque Gentilium data sunt spiritus sancti charismata, super multos iudęos, non dico tamen super omnes. Quod si dicas, dixisse Christum, cum populum populo conferri vellet, parabola quadam. Erunt primi nouissimi, & nouissimi primi, pro- Matt 20.
phetia fuit. Mortuo Christo Iesu primum conuertendas esse Gentes, quæ tamen eo viuente nouissimè conuersæ fuerant. Migrauit enim salus ex Iudęa ad Gentes: Iudæos autem auertendos esse à fide: nouissimaque hora conuertendas denuo. Iuxta illud Apostoli: Cęcitas contingit in Israel, donec plenitu- Rom. 11.
do gentiũ intraret: cum aũt plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel

saluus

saluus fiet: Et in diebus illis saluabitur Iuda. Ordinem ergo temporis expresſit Christi vaticinium: qui primi fuerũt tempore, erunt tẽpore nouissimi: Et q nouissimi tempore, primi itẽ tempore erunt. Pauli autem ſnĩa, ordinem exprimit hoc in loco principalitatis. Primus fuit in gratia Iudæus: erit ergo primus in gloria, si piè vixerit. Primus itẽ in pœna si secus, vt pote magis ingratus. Sic habetis sensum Pauli. Scis autẽ doctè, quid molitur Apostolus hisce rationibus? Magnam & miram quamque vnicè, hac in Epistola intelligit diuinilo quus iste preco conclusionem. Nihil habuisse Iudæum, vnde gloriari potuerit, præferriq; Gẽtibus, etiam cum nondũ illuxisset orbi lux illa magna euangelici verbi: quo potissimum tempore reiectæ videbantur Gẽtes omnes: nihil inquam penitus, nisi ipse operationibus pijs sese effecerit superiorem. Ne glorieris, ô Iudæe, quod lex Mosi, tibi vni tradita fuerit, & credita: quod ex genere Abrahami stirpe sancta descenderis: quod de Ægypto liberatus, tantis prodigijs duct᷒ fueris in terram lacte & melle manantẽ: Hæc omnia tuis patribus obfuissent, nisi toto corde, pijsque operibus Deum coluissent. acrius nanq; mulctasset eos Deus, quàm Gentes quibus minora, paucioraq; dona collata sunt. Opera, opera respicit Deus in iudicio, non stirpem, non circumcisionem, nõ legem. Si enim Grecus excusari non potest, quod naturę lege & rõne ductus, non fuerit melior effectus, putas ne tui illi patres poterunt, vel potuissent aliquo prætextu defendi, qui tot tantasq; gratias acceperunt? Æqua, æqua mihi crede fuit omnium hominũ ratio, non modo postquàm Dei filius Christus Iesus, pro omnibus se se demisit ad terras: qui & pro omnibus mortu᷒ est, Iudęis & Gentibus, sed & antea, per secula omnia. Neq; .n. male operantem Iudæum saluauit vnquam Deus, aut saluabit: neque item piè Deum colentem Ethnicum repudiauit, aut repudiabit: affuit pijs omnibus sufficiente ope, abfuit item ab impijs vniuersis: Reddet Deus vnicuique secundum opera ei᷒, bona bonis, mala malis indiscriminatim: & meliora melioribus, peiora quò que peioribus. Non te præferet Deus in iudicio, quia iudæus sis, nisi & melior fueris. Non abdicabit ethnicos, quia ethnici sint, nisi & impij, prophanique extiterint. Si crimina paria fuerint, non grauius gentilem, sed te granius torquebit. Tantum abest, vt illi officiat, quod gentilis sit, tibi quoque proficiat, quod Iudæus sis. Vnde sequitur.

Non enim est personarum acceptio apud Deum. Ne ergo putes, fautorem habere Deum, quia illius primogenitus fueris, vocaritque te pupillam oculi sui, nisi & tu pijs actionibus fauorem illum tibi conciliaris: nec vereatur ethnicus aspernãda fore opera illius si pia fuerint. Deus optimus maximus, in iudicando non excipit personam hominum. Ex Euangelio id maximè liquet, quod omnibus est gentibus inuulgatũ: sed & omni tempore ita fuit. Hoc est enim quod contendit Apostolus. Videlicet, vt nunquam apud Deum habitus fuerit personarum delectus. Quemadmodum enim gentes supra insectabatur, quæ in legis naturæ statu Deum neglexerant: ita Iudæos nunc alloquens, ad eos has rationes dirigit prudentissimus Apostolus, pro tempore legis scriptæ, quo maximè uideri crediq; poterant ethnicis superiores, & meliores. Non adiecit autem hanc clausulam, cum dixit puniendos esse græcos & iudęos: id enim probatione egere nõ videbatur. At præter Iudæorum opinionem erat, quod etiam græci, qui antequam Christus sua luce eos illuminasset, neque legem, neque prophetas habuerant, honorarentur in regno cęlorum. Temporibus nanque, quæ euangelicam noui testamenti gratiam præcesserant, reiecti fuisse Gentiles omnes existimabantur à Iudæis. Vt ergo id astruat, si Gentiles piè vixerint esse remunerandos gloria, honore, atque pace, protinus post illud uerbum, dicit. Zach. 2.

Non est enim personarum exceptio apud Deum, apertissimè significans, nisi ita fieret, uitari non posse, quin Deus esset personarum exceptor.

Omnibus ergo bonis, vel iudæis, vel ethnicis bona: omnibus malis item, vel iudæis, vel ethnicis mala, retribuet De° ô Iudæe, vult dicere Apostolus. Quoniã absurdissimum est, vt apud Deum sit personarum exceptio. Nanque ex veteris instrumẽti libris, id maximè colligere potes. Scribitur enim in libro Pa-
2.Para.19 ralipomenon. Non est apud Deum iniquitas, nec personarũ exceptio, quasi finitimum sit iniquitati, vel idẽ quod iniquitas, exceptio personarum. Mo-
Deut 10. ses quoque dicebat. Deus magnus, potens, & terribilis, qui personam non accipit.

Sed hic sunt magnæ difficultates. Prima qdem. Qm̃ fratrum illorum quos
Gen.25. vterus vnus, eodem concubitu concipit, eodemque momento in lucem simul effundit. eligit alterum, alterum reprobat atq; repudiat. Iuxta illud verbum Prophetæ. Iacob dilexi, Esau autẽ odio habui. Quod & generalius expli-
Malac.1. cuisse visus est Chrs dicẽs. Duo erunt
Luc 17. in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur. Cum ergo paribus non paria reddat, quomodo non est personarum exceptor Deus?

Secundo. Vinitores illos, qui põdus
Matt.20. diei & estus portarant, pares fecit illis in premio, qui aduesperascente die, vineam ingressi, vix vna hora laborauerunt, tantundem reddẽs mercedis his, qui vndecima hora cõducti fuerãt, quãtum reddiderat primis: qua rõne itaq; defendi potest, quin pro libito agat, pso namque excipiat, quandoquidem facit quod vult: meritorum autẽ rationẽ nequaquam considerat?

Tertio. Melior est iustus præscitus vel reprobatus, quàm peccator prędestinatus. Deus autem plus diligit peccatorem prædestinatum, quoniam illi vult efficaciter vitam æternam, quàm non vult reprobo, meliora ergo minus diligit. Quo pacto ergo personam nõ excipit? Sicut enim bonos diligit, ne sit exceptor personarum, & malos odit: ita meliores plus diligere debet: Quod cũ non faciat, videtur difficile vitare exceptionem personarum.

Difficultatem vero istam, duo alia augent ex eodem capite. Quoniã Angelus est homine melior, dicente psalte.
Minuisti eum paulominus ab Angelis. Ps 8.
Plus tamen diligit hominem, quàm Angelum. Assumpsit nanque hominem, non Angelum. Nusquam Angelos apprehendit (inquit Paulus) sed semen Heb.2.
Abrahæ apprehendit. Iustus etiã innocens est pęnitente melior: magis tñ diligit pœnitentem, quoniam plus gaudet de vno pœnitente, quàm de nonaginta nouem iustis, qui pœnitentia nõ indigent: vt scribitur in Euangelio. Et Luc.15.
inter pęniteñtes etiam, qui amplius peccauit, plus diligit. Vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia, inquit Apostolus: cum tamẽ qui minus Rom.5.
peccauit, sit melior.

Quarta difficultas est. Quoniam Sodomei. Tirij quoq;, & Sidonij, si miracula illa uidissent, quæ corã Iudęis facta sunt i Capharnaum, Corozaim, & Bethsaida, pęnitentiam egissent. Ipso Christo Iesu asseuerante in Euangelio. Veh Matt.11.
tibi Corozaim. Veh tibi Bethsaida, quia & Luc 10
si in Tiro & Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere, & cilitio, pœnitẽtiam egissent. Et tu Capharnaum, Nunquid vsque in cęlum exaltaberis? ad infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ essent virtutes quæ factæ sunt in te, mansissent in hanc vsque diem. Coram illis autem noluit Deus, vt fierent, quæ alioquin facta sunt indignissimis illis populis, qui diuina bonitate abusi: quo maiora signa videbant, eò duriores, & peruicatiores efficiebantur. Hinc potissimum ostendi uidetur, quod partium fautor, personarumque exceptor sit Deus omnipotens. quoniam dignos repellit, indignos excipit, & amplectatur, atque fouet.

Quinta est. Quoniam in libro Sapiẽ- Sap.6.
tiæ legimus. Exiguo conceditur misericordia, potentes autem potẽter tormẽta patientur. Videtur ergo, quod si eodem crimine pauper & diues peccauerint, grauius sit puniendus diues q̃ pauper. Hoc autem ad iniustitiã spectat, & ad acceptionem personarum. Nanque scribitur præceptum esse in lege. Pauperis non misereberis in iudicio. Dicat Exo.23.
ergo Deo. Patere legẽ, quam tu ipse tuleris.

leris. Hæ sunt difficultates, quæ hic locum habent. Confidite tamen. Nullæ enim argumentationum machinæ, subruere possunt hanc solidam, inuictãque diuinæ iustitiæ veritatem: ex qua certè mille propugnacula pendent, & innumeri clipei. Habetis Iobum dicentem. Qui dicit regi apostata, qui vocat duces impios, qui non accipit personas principum, nec cognouit tirannum cũ disceptaret contra pauperem. In libro Sapientiæ legitur. Non excipiet cuiusquam Deus, qui est omnium dominator: nec verebitur magnitudinem cuiusque. Pusillum & magnum ipse fecit, & æqualiter est illi cura de omnibus. In Esaia. Non clamabit, neque accipiet personam. Paulus toties inculcat. Deus personam hoĩs nõ excipit, ad Ephesios. ad Galatas ad Colossenses. Petr⁹ clamat magna voce. In veritate cõperi, quia nõ est personarum exceptor Deus, sed in omni gente, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Sunt alia pleraque loca, sed hæc satis sunt, supque satis. Quis itaque munitissimam hanc turem poterit subuertere? Initio autem intelligere oportet, quid significetur voce ista, personam excipere, tũ in sacris literis, tum communi loquentium vsu. Quamquam enim sapiendum sit, vt pauci, loquendum tamen esse, vt plures, nemo nescit vestrum qui adestis. Hic ergo principium esto. Volue, reuolue omnia Bibliorum volumina, nusquam reperies, hãc vocẽ vsurpari, nisi vt vitium est, & magnum vitium. Interroga doctos, & indoctos, omnes tibi dicent, exceptionem personarum, sonare nescio, quid iniquitatis. Hinc Iudæi illi, quo Christo adularentur, sua illa astutia, qua in cunctis vtebãtur permoti, alijs laudibus complurib⁹ quidem & egregijs, hanc addiderũt, quod non respiceret personam hoĩum. Magister scimus, quia verax es, & uiam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam hominum. Ratum habentes, vitio dari omnibus, si personam spectent, contra, laudi si non spectent. Quæ aures ergo adeò sunt irreligiosæ, vt non horreant vocem hanc infamen, ad Deũ transferri, cui in omne euum est omnis honor tribuendus & gloria, nempè personarũ exceptionem? Scio ego, commentitijs, glosematibus argutulos homines interpretari posse, vt personarum exceptio, minimè à virtutis orbita declinet; sed & mihi omnium doctorũ minimo, qui docti, aut arguti nomen nec vendico, nec arrogo, difficilè haud fuerit, paradoxa quæque & impia vnico adiecto verbulo adeo interpretari, vt pia & sancta credantur, & sint. Christũ Iesum haud esse vnquàm vita functum: mundum æternum esse prorsus. Mariam minimè fuisse θεοτόκον. Omnia necessitate agi. Deum nescire quæ agimus, quæ unquam dogmata pestilentiora istis impietatibus? Adde tamen verbum, & catholica censebuntur ab oĩbus Christi fidelibus, ea parte qua Deus est. Viuit Christus in æternum. In Idæa mundus æterno tẽpore fuit. Ex se mulier haud potuit Deum gignere. Necessitate infallibilitatis diuinæ scientiæ aguntur omnia. Nescit Deus, quæ agimus sicut nos. Num ergo mihi liceret has impietates inuulgare mundo? Mundus semper fuit. Nulla est contingentia rerũ. Christus nõ est mortuus. Maria non est θεοτόκος. & alias prædictas, contra scripturam sacram, contra communem vsum loquẽdi, ob id quod defendi tam facilè possunt? Dispeream si id mihi licet. Quãquàm ergo si vocem torqueas, exceptio personarum, possit seiũgi à vitio, postquam sacra scriptura tota, & omnis multitudinis vsus, illam secus accipit. absit, vt nisi magna impietate, vel christianus, vel ethnicus blasphemare possit, dicens Deum personam excipere. Clamemus ergo omnes. Non est, non est personarum acceptio apud Deum. Liberis uerbis loquuntur Philosophi inquit Diuus Augustinus, nec in rebus ad intelligendum difficillimis, offensionem religiosarum aurium pertimescũt: Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia, etiam de rebus quæ his significantur, impiam gignat opinionem: Quod autem vitiũ sonat exceptio personarum? Vitium quod iustitiæ iudicis, vel iudicij oppo-

G 4 nitur.

Iob. 34. Sap. 6. Esa. 42. Ephe. 6 Gal. 2. Closs. 3. Act. 10. Matt. 22.

nitur. Quete, require sacros codices, vbi prohibetur exceptio personarum, confestim vel antecessit, vel sequitur sermo de iustitia, vel de æquitate iudicij. In testaméto veteri, vbi præcipitur, ne personam iudices excipiant, ita legimus dixisse Mosen, Quod iustum est, iu-
Deut. 1. dicate, siue ciuis sit, siue peregrinus, nulla erit distintio personarum. Ita paruum audietis, vt magnum: nec accipietis cuiusque personam. Rex ille Iosaphat, cum iudicibus persuaderet, vt rectè iudicarent. Sic exorsus est. Vi-
2. Para 19 dete quid agatis. non enim hominis, sed Dei exercetis iudicium: non est autem apud Deũ iniquitas, nec exceptio personarum. Paulus, cũ dominos adhortaretur, ne seruos despiciant, aut affligant. Scitote (inquit) quia dominus,
Coloss 3. & illorum, & vester in cęlis est, qui rectè iudicat, & personarum exceptio nõ est apud illum. Quàm ergo est egregia virtus iustitia, atque æquitas iudicij, tã turpe facinus est personam excipere, vel spectare. Est enim iniquitas, atq; iniustitia, partium fautores, exceptores personarum dicuntur & sunt. Et profectò cum Apostolus, post magnum illud mysterium Israelis & Edom, quod tam obscuro & altiloquo sensu attigerat. Cũ
Rom. 9. nondum nati essent, aut quicquàm boni, vel mali egissent, vt secundũ electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, qa maior seruiet minori. Cum inquã post hoc tam magnum sacramentum argumentaretur, Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Quid putas iniquitatis nomine intellexerit, nisi personarum exceptionem? Intelligamus ergo primum, quid sit iustitiæ ęqtas: Dehinc facilè, quid sit personam excipere, quod iniquitas est innotescere poterit vniuersis. Iudices ęqui spectant causam, rationemque causæ, & omnia ea quæ ad causam faciunt; quæ ad causam non faciunt, non spectant vllo pacto. Contra, ergo qui non spectat causam, vel rationem causæ, neq; quæ ad causam faciunt, sed ea tantum, vel magis, quæ nullatenus faciunt ad causam, is personam accipit, & est iniquus. Est ergo hæc distinctio in iudicio, spectare causam, & expectare psonam. Omnia quæ ad causam non faciunt, sed accidunt causæ, & extriuseca sunt à causa, personæ dicuntur & sunt. Ad causam faciunt, quæ fauore vel multa dignum, aut indignum hominem reddunt: quæ nec dignũ, nec indignũ, personæ sunt, & extra causam. Summe exemplum. Qui insula magistrali doctum, & eruditum virum coronaret, causam spectare diceretur: qui affinem quãtumuis ἀμουσον, personam. Doctrina ergo ad causam facit, & est causę ratio, quia digni reddimur insula, cum docti sumus: Affinitas minime ad causam istam facit, ob id affinitas persona est, & dicitur. Opponuntur ergo hęc duo, excipere causam, excipere personã: debetque iudex excipere causam, nõ excipere personam, ex ratione iustitię quã seruare tenetur. E contra statera. Cũ personam excipit, à iudicij æquitate declinat. Ecce modo veritas. Deus iustus iudex causas discernit, reddens in iudicio vnicuique pro meritis, vt dictũ est, vitam æternam bonis, malis æternũ supplicium, vel Iudæi sint, vel Gẽtiles, vel mares, vel fęminæ: vel serui, vel liberi. Hæc enim sunt quæ ad causam faciunt, bona & mala opera, non esse Iudæum vel Gentilem, circumcisum, vel præputiatum, marem vel fęminam, barbarum, vel Scitham, seruum vel liberũ. Quo ergo pacto dici potest, vt Deus sit personarum exceptor? Possem maiore seueritate dicere, Deum nullatenus exceptorem personarum esse, quoniam is excipit personam, qui causam non spectat, quàm spectare tenetur: at Deus, q est supremus legum lator, nulli est addictus iuri. Nulla est enim regula vel lex illi actionum suarum, præterquã consilium suæ voluntatis. Id enim iustum qđ ipse vult: id iniustum quod non vult. Neque enim putandum est, primum, iustum esse aliquid, secundo Deum illud velle, quia iustum. Sed è contra, quæ vult ipse, volendo facit, vt sint iusta. Sicut itaque Deo optimo maximo, nihil facere videtur ad causam, ita nihil uidetur referri posse ad personam. Opposita nanque habent fieri circa idem. Sed hanc rationem redderem proteruo cuipiam.

cuipiam: vobis catholicis, fidelibusq;, & veritatis studiosissimis, volo mitiore illa declaratione satisfacere, quoniam diuina illa voluntas, omnium legum, & vniuersi iuris regula, metam præfixit suæ iustitiæ. Qui bona egerunt, ibunt in vitam æternã: qui vero mala, in ignẽ æternum. Hæc ergo est causa vitæ æternæ, supplicijque æterni, benè & malè agere. Hanc causam spectat Deus semper in iudicio, nunquam aliud: nunquã ergo accipit personam. Si aliquãdo declinaret ab hac regula: si inquam benè operantem aliquem condemnaret ad tartara: si aliquem impiè viuentem eueheret ad superos, posses aliquomodo cauillari quod personam exciperet. At nunquam id factum est, nunquã id fiet: omnes saluabuntur, qui piè vixerint, qui impiè, damnabuntur vniuersi: Nulla ergo est, vel fuit, aut erit exceptio personarum in Deo: vt dicatur sic breuissimè. Qui spectat causam, quam spectare oportet, nõ excipit personã: Deus spectat causam, quam spectare oportet. Ergo personam non excipit Deus.

Ad Primam itaque difficultatem, de Iacob & Esau, ex dictis responsio patet. Vbi non est spectanda aliqua causa, ibi non potest esse exceptio personarum, quoniam excipimus personam, cũ causam, quam spectare oportet, nõ spectamus: sed aliud quid, quod nihil faciat ad causam, vt dictum est. Nulla autem fuit spectanda causa in electione ipsius Iacob, qua vel eligeretur, vel reprobaretur, quia nulla erat absoluè cã ipsius Iacob. Causa enim est, vt diximus, & ad causam facit, quod dignum indignumue reddit. Modo, nec boni quicquàm, nec mali egerat Iacob, cum electus est. Nec ergo dignus, nec indignus erat electione, ad æternam uitam: indignus dico positiuè. Dignitas enim est ex bono opere: indignitas ex malo. Gratis itaque, & dono dei non merito suo, electus est. Si fuisset aliqua causa, qua dignus fuisset reprobatione, & elegisset eum, vtique exceptor personarũ dici potuisset. Si item in Esau aliquid fuisset quo dignus fuisset electione, cũ reprobauerit, simili ratione curreret argumentum. At Iacob non fuit dign⁹ odio, nec amore. Esau non fuit dignus amore, quod ergo Iacob elegerit, illũ reprobarit, non facit eum exceptorem personarum. Qui excipit personam, alicui facit iniuriam: In hoc casu cui fit iniuria? Dicite quæso. Fit ne iniuria Esau? minimè. Iniuria fieret, si dignus fuisset electione, dignus autẽ non fuit. Addo tamen, quod in iudicio cum reddet Deus Iacobo vitam æternam, spectabit causam. Absit.n. vt premia illa consequuturus sit, nisi ea pijs operibus promeruerit: quantumuis etiam absolutè millies reuelasset illi Deus, quod è numero esset prædestinatorum. Est.n. autoritas illa clarissima, cui refragari nõ licet in Ezechiele. Si dixero iusto quod vita viuet, & confisus in iustitia sua fecerit iniquitatem, omnes iustitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate q̃ operatus est, morietur. O uerba mirabilia. Quo uero ad Esau spectat, quod videtur (vt verum fatear) difficultatem facere. Aduertatis. Minimè concedo, gratis, & citra causam, quanquam non fuerit dignus amore, Deum illũ odio habuisse. Citra omnem causam, prædestinat quos prædestinat: at non citra causam reprobat, quos reprobat. vt nemo quicquam habeat, quod vel apparẽter Deo possit ĩpingere: Prænouit Esau futura facinora, omnia nanque quę in tempore futura sunt, in præsentia diuinitatis præsenti semper luce cernũtur. Oblatum ergo in puris naturalib⁹ Esau, Iacobo, scilicet parem, absit vt illũ odiat Deus, vel reprobet, ne sit prius ipse vltor, quàm homo peccator, q̃q̃ illum nõ ita efficaciter diligat. Reprobat autẽ illum. vt pertinacissimo propriæ volũtatis arbitrio, diuinæ gratiæ resistentẽ: atque ita non damnandum noscit, sed iam damnatum atque perditum suo ipsius vitio, liberalissimum siquidẽ Deũ, atq; misericordissimum prædicare debemus, & credere: At minime iniustũ. Propterea prædestinationem antecedere merita, etiam prçuisa confitemur: qm̃ donum est prędestinatio, & effectus misericordiæ. At reprobationem antecedere demerita, apertissimè, & omnino negamus: quoniam est effectus iustitiæ. Iacobus ergo dignus nequaquam fuit

Ezech 3. & 18.

fuit diuina electione, sed nec reprobatione. Deus illum dignum fecit electione: at Esau ex se dignus fuit reprobatione. Quod merebatur, datum illi fuit. Si excipit personam, tu ipse videto. Pauli autem sententia loco suo declarabit. Hic enim est Apostoli sensus indubiè, & pura veritas, quamuis Paulina verba aliò tendere videantur his, quibus mos est omnes scripturas deprauare. Neq; enim Apostolus de odio dei, quo damnaretur intelligit loco illo. Sed neque Malachias, cuius est illud uaticinium: at de odio quo temporaliter affligeretur duntaxat, seruiés minori, cum maior esset: quod & illi occasio fuisset salutis, modo ipse diuina bonitate non fuisset abusus: Sicut tangitur in Epistola ad Hæbreos. Illud autem Christi verbum. Duo erunt in lecto vno: vnus assumetur, & alter relinquetur. Facilè declaratur, vt nequaquam militet contra æquitatem diuini iudicij. Loquitur enim Christus, de tempore illo persecutionis antichristi: Et vt periculum magnum imminere omnibus ostédat, inquit, Duo erunt in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duo erunt molentes in mola, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duo erunt in lecto, vnus assumetur, & alter relinquetur. Per eos nanque qui agrum colunt, prælati intelliguntur. Per molentes, actiui: Per eos qui in lecto sunt, contemplatiui: Significat ergo Christus, omniũ horum aliquos esse declinaturos à fide Christi, aliquos permansuros. Statim enim dixerat, quod tribulatio talis erit, vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi: Qui ergo declinabũt inter hos omnes, relinquentur vt pereant: qui stabunt, assumentur ad gloriam. Causam, causam ergo spectabit Deus in hoc iudicio, non personam. Neque enim vllũ stantem repudiabit, quāuis alia ratione personatum: neque aliquem assumet eorum, qui declinauerint. Intelligetis mysterium? Omnes qui Christo finaliter credent, iustificabuntur, & glorificabuntur: nemo iustificabitur, neque glorificabit, qui Christo non credat perseueranter. Omnino ergo personam non excipit. Et hæc est causa, (sicut alias tetigi,) quare Deus vult nos omnes suæ gratiæ non nihil operari, vt manifestissimum sit omnibus, qđ personam non excipit. Si enim tantum reciperemus, & non ageremus, cũ non omnes saluentur, facilè in mentem venire posset, quod Deus excipit personas, non causam. Hoc ergo prorsus sublatum esse videtur, quoniam recipere gratiam, non est causa salutis sed cooperari. Saluantur omnes, qui benè agunt, cooperantes gratiæ Dei: pereunt qui secus.

Malac. 1.

Luc. 17.

Parabola vinitorum, prorsus omnẽ cauillum tollit huius materiæ. Tantum abest, vt aliquo pacto militet pro exceptione personarum: Quæ res ex eo patet, quod interrogãte patrefamilias eos, qui vndecima hora missi sunt in vineã. Quid hic statis tota die ociosi? Responderunt, quia nemo nos conduxit. Ex qua responsione satis perspicuum est, illos promptissimo animo fuisse ad operandum. Deus itaque animum operandi attendẽs, non minus quàm laborem externum, non debuit eos minus remunerare quàm alios. Non enim numerositas operum, non diuturnitas tẽporum, sed maior charitas, maiorq; uoluntas auget meritum. Causam ergo respexit Deus. Tantum abest, vt personam respexerit. Causa enim est operari respectu premij, vel mercedis. Et dum facultas non adest, animus operãdi, vel propositum, quo non minus digni sumus remuneratione, quàm operibus.

Matt. 20.

Ad tertiam difficultatem, de iusto reprobo, & de peccatore prædestinato, modo respondeo. Negari non potest, quin prædestinatus aliquando peccet mortaliter, & præscitus aliquando mereatur. At falsum est, & impiũ asserere, prædestinatum cum mortaliter deliqt, tunc esse Deo charum: & præscitum cũ bene operatur, tunc esse odio Deo. Deletur de libro vitæ cum peccat, qui erat prædestinatus. Qui peccauerit in me, delebo eum de libro meo, inquit Dominus. Tantum abest modernorũ impietas, à ueritate, qua dicunt opera omnia prædestinati esse meritoria: & nullum peccatum ei imputari. O antichristos.

Exo. 32

christos. Si deletur de libro vitæ cum peccat, quomodo diligit à Deo? Secundo. Scribitur in libro vitæ præscitus, cũ bene operatur. Scribam super eum nomen dei viui: Quomodo ergo est odio deo, cum bene agit? Nunquam bene operantem odit Deus, pro eo tempore quo benè operatur. Nunquam itẽ malè operantem diligit. Qui enim bene operantem odit, bona opera odit: Qui malè operantem diligit, mala opera diligit. O bone Deus. Odis ne tu bona opera? malè facta diligis ne? hoc esset excipere psonas. Dicamus ergo, quod pro eo tempore quo à Deo diligitur magis prædestinatus peccator, pro eo tẽpore melior est. Hoc autem est tempus, extremum uitæ, quo vocem domini audit, vt vera Christi ouis. Hæc est enim illa vox, quam non negligit ouis ppria, quã non audit aliena. Pro aliquo alio tempore peior est, & pro illo non diligitur magis præscito iusto: quod quidẽ est tempus præsentis iustitiæ, non finalis. Voluntas enim Dei, est causa bonitatis in rebus, secundum illud itaque tempus, pensanda est eius bonitas, qui amatur à Deo, secundum quod, dandũ est ei ex bonitate diuina, aliquod bonũ. Secundum illud ergo tempus, quo prędestinatio peccatori dandum est ex diuina bonitate, maius bonum verè melior est: licet secundum aliquod, aliud tempus sit verè peior: quia etiam secũdum aliquod tempus, secundum illud scilicet tempus infinitum quo nõ fuit, neque bonus neque malus erat: quoniam illo tempore nihil fuit ei dãdum, vel datum ex diuina bonitate: nihil inquàm gratiæ vel gloriæ. Quod dicebatur de Angelo & de homine. Dico, quod naturam humanã Christi, assumptã à Dei verbo, Deus plus amat quàm omnes angelos: & illa melior est omnibus angelis, ratione illius vnionis hypostaticę. At si loquamur de humana natura, cõmuniter, conferreque eam velimus angelicę, quo ad gratiam & gloriã, hoc modo æqualitas inuenitur inter has naturas; cum eadem sit mensura hominis & angeli; vt dixit Ioannes in Apocalypsi: Propterea Angelus noluit adorari à Ioanne, sed ait. Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum. Ita tamen, quod quidam angeli, quosdã homines, & quidam homines nonnullos angelos antecedunt. Quo ad naturam tamen, angelus est homine melior: nec assumpsit Deus hominem, quia plus eũ diligeret quàm angelum, sed quia plus homo indigebat quàm angelus: quoniam tota hominis natura perierat, nõ item tota angelica. Nonne enim prudens & pius paterfamilias, cibos prætiosos dabit seruo ægrotanti, quos non dat incolumi filio? Cum tamen nemo dubitet, filium à patre plus diligi quàm famulum. De Innocente, & de pœnitente, tripliciter responderi potest. Primo quidem, vt iusti & innocentis nomine, non uerè iustus & innocens intelligatur, sed qui se se iustum iactat, & innocentem pharisaico tumore elatus. Hi enim sunt illi iusti, quos non diligit Deus. Vnde & Paulus dicebat. Ignorantes iustitiam Dei, & suam quęrentes statuere, iustitiæ dei non sunt subiecti. Propterea, & magna ratione, nonagintanouem esse perhibentur: quo ex numeri illius infelicitate, (bis enim deficit, nonaginta à centum, & nouem à denario) vitium intelligas, non virtutẽ horum qui sibi irrogant iustitiam, & se se arbitrantur pœnitentia non egere. Secũdo, si verè iustum & innocentem, verè pęnitenti peccatori conferas, dico, quod æquale donum gratiæ, plus est pœnitenti, qui pęnã meruerat, quàm innocenti, qui pęnam non meruerat. Quis nesciat pluris esse aureum pauperi, quàm Cæsari millia? Hic certe est sensus genuinus illius magni gaudij, super vno peccatore pęnitentiam agente. Tertio dicuntur magis dilecti pęnitentes, quàm innocentes, quoniam licet cęteris paribus, innocentia longe sit melior pœnitentia, tamen pęnitentes plerunque surgunt cautiores, humiliores, atque feruentiores in bonis operibus; ac propterea meliores. Quis uero Princeps, non magis militem diligeret, qui post fugam conuersus, fortissimè hostẽ præmeret, & inuaderet, quam qui nunquam fugit, nec vnquam etiam fortiter in acie dimicauit?

Difficultas de Tirijs: & de Sodomeis, duo

Apoc 2. Apoc. 21. Apoc. 11. & 19. Rom. 10. Luc. 15.

duo petit. Primum. An illi iniustè fuerint condemnandi ex hoc quod miracula illa non viderunt, quæ si uidissent, penitentiam acturi erant. Secundum. Cur illis non est datum, vt ea uiderent quẽadmodum Iudęis? Cum Deus certo certius sciret, eos conuertendos illis visis. Ordine autem præpostero respõdendũ est. Ad secundum ergo in primis dico, dubitationis uerbum additũ
Matt. 19. esse in Christi uerbis. Si (inquit) in Sodomis factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent vsque in hãc diem: quod non incassum adiecit sapiẽtissimus Dei filius: sed ut ostenderet, quod quãuis diuina notitia omnia contingentia complectatur determinatè, infallibiliter, & citra omne dubium, tamen libero nostro arbitrio, haud necessitatem imponit.
Matt. 11. Qua ratione & parabolicè loquens Deus dixerat olim. Verebuntur forte filium meũ. Et profecto admirabili sapientia vsus est Chrs Iesus loco illo. Duo enim exempla attulit, alterum de Sodomis, alterum de Tiro & Sidone: alteri adiecit fortè, subtraxit ab altero. Putas ne temere? Hoc mysterio magno & admirabili, quo intelligas, ex vno omnium futurorum cõtingentium Deum, ita certam habere notitiam, vt falli nequaquam possit. Euenient enim dubio procul omnia, q̃ euentura esse nouit Deus omnipotens. Ex alio scias, neq; tantillum diuina sciẽtia periclitari hominum libertatem. Ex vtroque, In seipsis actiones nostras ad nos relatas, contingentes esse, ad Deum vero cui præsentissimæ sunt, necessitatis rationem inducere. Quoniam omne quod est, quando est, necesse est esse. Si itaque Sodomei miracula illa vidissent, nec pęnituissent, id enim fieri poterat propria eorum libertate, quã non tollit prophetia Christi Iesu, neque gratia quantumuis magna, quousque peregrinamur à domino, grauius mulctandi fuissent diuino iudicio. Magna ergo misericordia vsus est Deus gloriosus. Tantum abest, vt ex iniquitate populos illos repudiarit, ob id quod signa coram eis non fecit, quæ Galilæis ostenderat: vnde & mitius cum illis ageretur, quoniam miracula nõ viderunt quàm cum Galilæis. Ita enim dixit dominus. Remissius erit in die iudicij terræ Sodomorum quàm tibi. Nulla ergo ratione exceptio personarum est apud Deum. quandoquidem grauius punit deteriores, leuius item qui minus peccant. hoc enim est spectare causam, non personã. Si tamen grauiter torquerentur hi, qui non uiderunt, sicuti qui viderunt, uideretur vtique Deus excipere personam: at impari pœna, ut dictum est, mulctabuntur.

Primum dubium, ergo iniustè cõdẽnauit eos Deus. Sed & hoc breuissimę dissoluetur. Quis enim nesciat, si Deus vellet, omnes homines, & demonas saluatos iri posse? atq; etiam saluari? Omnia enim quæcunque voluit, fecit. At Ps. 113.
non facit pro nobis saluandis omnia quæ potest, facit ea quæ satis sunt. Nũ ergo causari possumus, quod Deus nos iniustè damnet? Minimè. Quandoquidem licet plura possit facere, quàm faciat vt saluemur, nihil tamen requiritur ex parte eius quod nõ faciat, ut possemus saluari si velimus, Culpa ergo nostra est, si non saluamur. Miracula itaque non sunt necessaria ad hoc, vt pęnitentiam agamus. Vnde meritò repręhensus est diues ille, qui miracula pro fratribus tàm ardenter exposcebat.
Habent Moysem & Prophetas, audiãt Luc 16.
illos. Et si Moysem & Prophetas nõ audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent. Legimus nanque in sacris literis, quod plerique sine miraculis pęnitentiam egerunt: Alij, quò mirabiliora uiderũt, eò induruere magis. Si itaque Deus largitur alicui, vt miracula uideat, gratis sua meracissima liberalitate, nulli debitor: quod si alijs omnibus non eadem dona impartiatur, Deum nequaquam conuincit iniustè condẽnare qui miracula non uiderunt: quoniam & illi possunt si uolunt citra miracula saluari. Sed dices. Ad minus videtur excipere personam, cum uni ostendat miracula, alij non. Minimè propter hoc excipit personam Deus, quoniam ut supra dicebatur, vbi nõ est spectare causam, non potest locum habere personarum exceptio: in denarijs locum non habet spectare causam, sed

in iu-

Matt.20. in iudicijs. Scriptum est enim. An non possum facere de meo quod volo? Tolle quod tuum est, & vade. Si enim spectanda est causa dignitatis & meriti, iā non est donum, sed debitum. Quod aliqui miracula videant, donum Dei est: sed non necessarium: necessaria est diuina gratia, sine qua pœnitere, vel saluari nemo potest. Si hanc negaret alicui citra demeritum, cum alijs eā largiatur citra meritum possent, impij exceptionis Deo inurere notam: at cum nulli eam deneget, nisi indignissimis, esto aliquibus faueat magè, quàm cæteris, nihil est quod possis conqueri, nisi iniustissimè.

Si dicas, dat illi non digno maiorem gratiam, cur non & mihi, æque non digno? Hic siste: Noli querere, si non vis errare. Si esset dignus, iàm non esset donum, neque gratia, sed debitū: non digno datur gratia, nō dico tamen indigno, de communi lege, de adultis loquimur.

Illud quod vltimo obijciebatur, Paulinæ sententiæ mirum in modum patrocinatur. Exigui enim infirmi intelligūtur. Mitius ergo agetur cum his, qui ex infirmitate peccarunt, quàm cum potētibus, qui non ex infirmitate peccasse, sed ex malitia conuincentur. Hoc enim ad causam facit veniæ, vel mitioris pœnæ. Infirmitas nanque dignum reddit, malitia indignum: alleuiat enim infirmitas, aggrauat malitia peccata omnia, sicut scitis. Omnino ergo verum est qd reddet vnicuique secundum qualitatē operum, nulloq; pacto personas respicit, sed facta. Nanque etiam qui ex ignorantia peccauerit, mitius torquebitur, quàm qui ex scientia. Vnde hac ratione dixit Apostolus, grauius plectendum esse iudæum quàm gentilem: cognitio enim maior facit, vt quoniam non præstat opere, quod nouit esse præstandum, sit reus maioris criminis, & grauiori pęnæ consequenter adijciendus. Nulli parcet omnipotēs, iudęo uel ethnico, qui peccauerit: quoniam peccatum causa est, & ad causam facit diuinæ punitionis: quamuis enim Ethnicus legem scriptam non acceperit, non inde tamen diuinam iram effugiet: Neque item Iudæus, quia acceperit. Accepisse legem vel non accepisse, non facit ad causam, sed extra causam est, & persona quædam esse videtur: peccasse vel non peccasse facit ad causam. Hoc itaque spectabit Deus. Ecce Apostolus.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. De lege Mosy hic est sermo. Nemo nanque est, qui omnino sit ἄνομος, sine lege: quādoq; dē lex naturalis quæ scripta est in cordib', & Barbaris, & Thracibus communis est. Neque enim aliquod peccatum esset, citra legem istam, innatam, vel inditam, qua dictante intellectu, ostenditur quid agendum homini sit, qui due cauēdum. Ethnici ergo inquit Paulus, qui bus lex mosayca data non est, non ob id carebunt pęna si peccarint, sed & ipsi peribunt, in peccatis suis, ibuntq; in ignem æternum. Verum peribunt sine lege. Sensus est ni fallor, sine hac lege mosayca eos arguente, accusante, examinante, atque iudicante, condemnabuntur vt pereant, secundum quod dictum est supra, non esse discutiendas infidelium causas. Qui vero in lege peccauerunt, iudicabuntur per legem. Iudæi quibus lex data fuit, non modo peribunt, sed vt erubescant, per ipsam legem, per ipsam et iura, coram tribunali illo, seueritate magna examinabuntur, iudicabuntur, arguentur, & cō demnabuntur vt pereant, si compertū fuerit eos deliquisse: quemadmodum & diximus, christianos qui fidem habuerint, opera vero minime fidei adiū xerint, esse examinandos, & iudicā dos, vt verbum illud hoc in loco *Per legem iudicabuntur*, addat super illud peribunt. Vtrique peribunt, at ethnici peribunt tantum, non iudicabuntur per legem. Iudæi uero, primo iudicabuntur per ipsam legem quam transgressi fuerint, secundo peribunt. Et hoc est quod Paulus sequitur.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Quia enim dixerat de Ethnicis, quod peribunt, de iudæis autem dixerat tantum iudicabuntur per legē. ne crederes quod non essent perituri si peccarent

fauore

fauore legis quam abs Deo acceperāt, addidit hanc particulā, qua intelligis & ipsos esse perituros. Neque enim datur medium, vel condemnabuntur, vel absoluentur in iudicio illo: non absoluentur inquit Paulus, siue non iustificabuntur, quod idem est ex hoc uno, quod legem audierint, nisi & illam seruauerint opere. Neque enim audire legem ad causam facit absolutionis vel iustificationis, sed facere legem, idest, factis exercere quæ legis sunt, quare condemnabuntur vt pereant. Adde tu, eoque seuerius cōdemnabitur, quo
Rom. 7. grauius peccat, qui legem abs Deo accepit, quàm qui secus. Hoc est enim qđ Paulus infra tangit, vt fiat supramodū peccans peccatum per mandatum, idest mandato accepto per legem, qui illud transgreditur, supra modum magis peccat, eo qui mandatum illud non accepit. Tantum ergo abest, vt accepisse legem, peccata diminuat atque pœnā. Si itaque Gentiles, qui legem nō audierunt, legem fecerint, iustificabuntur coram Deo, pereuntibus Iudæis, qui audierunt & non fecerunt. Causam itaq; semper spectat Deus in iudicio, non personam.

Duo aūt hic considerãda sunt. Primum, intentio Apostoli, atque scopus mentis eius. *Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Quis est qui possit facere legē, citra Christi gratiam. O Iudæe, vel vnq̄ potuerit? Ex lege, quidē legis mādata cognoscuntur non seruantur: peccata intelliguntur non cauentur. Lege fit, vt quid Deus fieri velit, intelligatur, & audiatur: at gratia fit, vt legi obediatur. Auditores nos lex facere potest, at gr̃a sola factores. Similis est lex claudo, qui viam transeuntibus demōstrat, qua possint peruenire quo cupiunt: ipse tamē non eos ducit, non tribuit facultatem eundi, sed humi iacet, vnde & lasso viatori desperationem auget magis cōsequendæ patriæ, ad quam tam prolixo itinere intelligit esse perueniendū. At Christi Iesu Euangelium, in spē viuam erigit. vires enim perueniendi omnibus in Christum credentibus suppeditat, quo Spū sancto qui datur nobis, dilatatum cor, viam diuinorum mādatorum percurrant celeriore passu: reficitq; interim ambulantes pascuis vberrimis. Quare de primo ad vltimum, nō ex lege factorib' legis, sed ex fide Christi Iesu accidit iustificatio. Nihil itaq; habes ô Iudæe, vnde teipsum extollas, ethnicumq; detrectes, aut despicias. Sicut enim ille non potest ex se facere legem, nec tu ipse accepisse legem, te nequaquam iustificat, sed fecisse. Cum ergo ex lege id præstare non possis, vt qđ gloriaris in lege? Si legem tu non feceris, maiores pœnas exolues, quàm gentilis. Tibi ergo uidetur esse Christi gratia necessaria magis, quàm gentibus. Cur ergo Christi gratiam abijcis, qui citra eam grauius plectendus es, q̄ quicūque alius? Potest & contra Pelagium referri. O Pelagi. *Factores legis iustificabuntur.* Num homo suopte libero arbitrio legem omnem seruare potest, maximè ad intentionem legis latoris Dei? Finis enim legis est Charitas, de corde puro, & conscientia non ficta. Nū charitatem, cor purum, conscientiam non fictam, ex nobis tanquàm ex nobis habemus? Nonne dicit Apostolus, Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris p Spiritum sanctum, qui datus est nobis? Nonne Psaltes deprecatur. Cor mūdum crea in me Deus? Nonne legimus ab Hebreos. Emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis? nec ergo charitas, nec puritas cordis, nec cōscientiæ mundities, alicui ex seipso contigit vnquam, sed omnia hęc Dei munera sunt. Ergo & Dei munus est seruare legem, quare & Iustificatio consequenter & salus. Hinc Propheta. Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea. Hinc discipulis dicentibus, quàm difficile est ingredi regnum Dei, & saluari, respōdit Christus. Apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. Nemo itaq; se se laudet, & extollat, aliumue contēnat, sed qui gloriatur, in domino glorietur.

[Marginal notes: 1. Tim. 1 — Rom. 5. — Psal. 50. — Hebr. 9. — Psal. 93. — Mar. 10. — 2. Cor. 10]

Secundo notandum est illud uerbū. *Iustificabuntur.* Non enim dicit Apostolus, iustificantur, sed iustificabuntur. Sensus itaque est, quod in iudicio illo

Dei

Dei semper expauescendo, hi vni iustificabuntur, qui legem seruarint. Audisse autem, vel non audisse legem, nihil faciet ad hoc, vt iustificetur tunc iudęi, vel non iustificentur gentes. Non accipitur ergo hic iustificatio pro adeptione iustitiæ: nam in hoc seculo tantum sic iustificamur modo dicto supra, ex fide in fidem: Ex fide scilicet initiata sine operibus, in fidem operibus conseruatam, auctam, atque consummatã. Sed sensus est. *Factores legis iustificabuntur.* idest iusti habebũtur, aut reputabũtur, sicut dictum est in Euangelio. Ille uolẽs se iustificare, idest iustus haberi atque deputari. Et alibi: Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condẽnaberis, idest iustus deputabere, & condẽnabere. Est ergo antithesis in his Pauli sententijs. Qui vel in lege, vel sine lege peccauerint, peribunt. Qui vel in lege, vel sine lege peccata vitarint, fecerintque legem, iustificabuntur, iusti habebuntur. atque salui fient. Illi nanq; & in hoc seculo iustificationẽ nacti erunt, qui fecerint legem, non qui audierint: Non quod ex obseruantia legis iustificatio nobis adueniat, sed quod lex obseruari nequaquam possit, ad intentionem legislatoris Dei, nisi à iustificatis, vel iustis effectis fide, & gratia Christi Iesu. Quis enim diceret, non iustificatos eos, qui fuerunt legi in totum obedientes? Quando nisi iustificarentur, non possent esse obedientes. Lex enim auditores facit, cum in nostris auribus forinsecus insonat: at grã factores, cum intrinsecus corda nostrã dilatat. Hi ergo quod legem fecerint, iustificationẽ hoc in seculo adepti, in illo seculo iustificabuntur, idest iusti deputabuntur coram Deo. Quoniam autem durum videri potuisset iudæis, quomodo Gentiles facere valeant legem, seruare scilicet pcepta legis quam non audierunt, ideo subdit Apostolus, quod & gentes legẽ habuerunt. Quo verbo, & Iudęis gloriam illam magnam tollit, qua de legis proprietate sibi adblandiebantur: & Gẽtes, quas primum depræsserat, dum infanda illarum facinora commemoràuit, modo erigit & consolatur, honorificisque verbis mira arte extollit. Ponitur autem tota hæc clausula per parẽthesim. (*Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciũt, hi legem non habentes, sibi ipsis sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*) Hæc autem Gẽtium laus tam magna est, vt quæstionem pariat non exiguam. In Hieremia enim legimus, (sic illum interpretante Paulo Apostolo in Epistola ad Hębræos) distingui nouum testamentum à vetusto, quod nouum scriptum sit in cordibus, uetustũ in tabulis lapideis. Christi fideles ergo, qui ad nouum attinent testamentum, vnde discernuntur à gentibus quæ habent, & ipse opus legis scriptum in cordibus suis, videntur profecto gentes nõ modo populo illo vetere potiores, qui legem in tabulis accepit, sed & quasi nouo christianorum populo priores: quoniam id illis iam ipsa natura præstitit, quod nobis præstatur gratia noui testamenti. Quomodo etiam intelligitur, Gẽtes naturaliter quæ legis sunt facere? Si enim natura saluari possunt, seruataque sunt à gẽtibus præcepta legis, ergo per naturam iustitia homini cõtingere potest, atque gloria vitæ æternæ. Christus ergo gratis mortuus est: Neq; enim indigebamus Christi morte & gratia, postquam natura satis erat ad implendam legem, consequendamq; felicitatem. Sed absit, vt tantus diuinæ gratiæ præco, quod vnicè hac epistola molitur, hic destruat, diuinę scilicet gratiæ per Christum hominibus partę necessitatem. Intueamur contextũ Apostoli, & vnde ad hæc uerba deuenerit, altius repetamus. Sic enim mens illius intelligetur. *Primo*, Negotium aggressus Epistolæ, commendauit Euangeliũ. & sanctæ in Christum fidei pietatem. Virtus Dei est in salutem omni credẽti, Iudæo primum & Græco. Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem, sicut scriptum est, Iustus ex fide viuit. Deinde loquutus est de illis impijs, quibus propter superbiam, nec ipsa Dei cognitio profuit, quia cum Deum cognouissent, nõ sicut Deum glorificauerũt. &c. Magnaque illorum facinora exprobrauit vsque ad finem primi capitis. Inde transiuit ad alios, qui talia agunt qualia & ipsi,

Luc. 10.
Matt. 12.
Hier. 31.
Rom. 1.
Rom. 2.

& ipsi, arguunt tamen & iudicant eos durioribus increpationibus, nempè ad Iudæos quamuis eos non primum expræsserit nominatim. Illisq; postmodū comminatus est dicens. Ira, indignatio, tribulatio, angustia in omnem animam hominis operantis malū. Iudæiq; primum & Græci. Gloria vero, honor, atque pax omni homini operanti bonū, Iudæoque primū & Græco. Quod probauit. Quia aliter Deus esset personarum exceptor. Non est autem persona rum exceptio apud Deum. Id etiam probauit. Qui enim sine lege peccaue runt, sine lege peribunt: Et qui in lege peccauerunt, per legem iudicabūtur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum. Sed factores legis iustifi cabuntur, vt iudæos extimularet. His dictis, statim subiungit hanc parenthesim. *Cum enim Gentes, quæ legem non habent.* &c. Non ergo nomine Gentium hic alios significare uidetur, quàm eos, quos supra. Græci nomine significarat, cum diceret, Iudæo primum, & Græco. Intuere diligenter. Non potest intelligere per Gentes, nisi populos illos, qui græci nomine expræssi fuerant, Adde modo, sed Iudæo & Græco dictum est supra, Euāgelium esse virtutem Dei in salutem, ergo istæ græcus, qui nomine Gentium hic significatur, qui naturaliter facere quæ legis sunt, dicitur, & scri ptum habere in corde opus legis, attinet ad euangelium Christi, creditq; in Christum. Propterea illi honor, gloria, pax, atque incorruptio promittitur hic ab Apostolo. Quomodo enim extra Euangelij gratiam cōstitutis, promit tere posset hæc Apostolus, quandoquidem contendit tam magno labore, neminē iustificari posse sine gratia saluato ris, quare neque glorificari? Hoc enim est vnum Pauli negotium, in omnibus suis epistolis. Si lex ipsa non sufficit ad iustificationem, quod ꝓbatur in Episto
Gal 2. la ad Galatas, multo minus natura ipsa. Quod ergo dicitur Gentes naturaliter facere ea, quæ lege præcipiuntur, id non de Gētibus omnibus: nō enim de atheis intelligitur, sed de gentibus quæ & in Christum Iesum venturum implicitè credebant, vt aliàs diximus.

Verbum verò illud *Naturaliter*, expositione eget. Homo enim, vt homo, nō naturaliter agit: distinguitur siquidem natura contra liberum arbitrium, vel voluntatem, quam græci προαίρεσιν. vocant, & αυτύ ἐξουσίαν. Ignis naturaliter agit, at homo libere, nō naturaliter: natura siquidem est ad vnum determinata voluntas, atque liberum hominis arbitrium indiferens. Hic itaque non accipitur naturaliter, vt opponitur illi quod est liberè, & voluntatiè agere: neque etiam accipitur, vt excludatur virtus illa supernaturalis diuinæ gratiæ gratificæ, sicut diximus, citra quam nemo seruare potest, quæ diuina lege describūtur. Seruare dico, (vt omne os ob struatur, & gratia Christi regnet,) adeò vt seruanti detur honor, gloria, pax, & incorruptio. Id enim neque protoplastus potuit præstare in integræ naturæ statu, citra gratiam & charitatem infu sam. Hanc sanè obseruationem in medium affert Apostolus, qua scilicet meremur æternam vitam, non aliam, vt ex contextu apparet.

Excludere ergo intendit Paulus tantum cum dicit *Naturaliter*, legem forin secus nostris auribus insonantem. Ipsa est enim verè extrinseca à natura, & inimica naturæ. Lex quidem iram operatur, destruit naturam lex, non seruat, vt verum fatear. Vnde nihil magis odi mus, quàm leges, maximè autem lex il la Mosy est nobis inimica, quoniā peccata ostendens & mandata, desperationem auget naturæ: siquidem naturæ ui res non suppeditat, vt illa caueat, hæc obseruet. Gratia Dei certè non est na tura: verum quoniam intrinsecus dat incrementum naturæ, alitq; naturam, & fouet, diffundendo charitatem in cordibus nostris per Spūm sanctū, qui datus est nobis: sine ea enim licet plantare, rigareque possimus, minimè tamen crescere. Qui enim incrementū 1. Cor. 3.
dat, Deus est. Propterea ipsa gratia non debet excludi à natura. Est quidē tota vis (vt hiperbolicè loquar) ipsius naturæ: quoniam & imaginem Dei in qua conditi natura sumus, peccatis abolitā, ipsa instaurat in nobis. Tantum abest, vt per naturam negata sit gratia, ꝓ quā est

est reparata natura. Quod itaque non Dei spũm, non fidem Christi, non gratiam commemorarit, sed naturam tantum, neminem moueat, sed illud tantũ hinc colligamus omnes, Gẽtes istas, nõ sicut Iudęos p̄missa lege exteriore, sed citra legem ad fidem Christi, Dei dono intrinsecus naturam adiuuante, atque roborante peruenisse, seruasseq; precepta legis, etiam secundũ intentionẽ legislatoris Dei, ac apud Deũ iustas esse habitas. Quibusq; nõ fuit hac ratione

1.Tim 1. necessarium vt daretur lex. Quoniã iusto non est lex posita, ipse enim est sibi lex: Seipsum ipse ligat, & astringit sine ligante lege, fungiturq; officio legis, dũ sponte seruat ea, ad quæ seruanda lex ligat iniustos, & eorũ refrenat audaciã. Non enim subijcitur legi vt coactus, timore pœnæ iustus, sed voluntariè virtu

Rom. 8. tis amore, q̃m spũ Dei agitur: qui autẽ spũ Dei aguntur, hi filij Dei sunt, non serui: seruorum autem est timere legẽ, filiorum vltronea, voluntariaq; obediẽtia se se subijcere legi, etiam sine præcipiente. Hæc est Pauli mens dubio procul. Non est itaque vt Gentes illas conemur discernere à Christianis, quibus p Prophetam promittebatur nouum testamentum scriptum in cordibus, quoniam & hæc ipse Gentes, per insertionem, quam oleastro præstitam esse dicet infra, ad eandem oleam, idest ad eũdem populum Dei attinent, cũ in Christum credant, illisque credentibus virtus sit ipse Christus, & Euangeliũ eius in iustificationem & in salutem. Propterea, & ostẽdunt legem in cordibus scriptam, hoc est ostendunt, quod intimo cordis affectu iustitiam legis amplectũtur. Iustitiæ autem legis, hoc est mani-

Gal. 5. festata per legem, non parta à lege, sed à gratia, est fides per dilectionem operãs:

Gal. 3. Ex qua fide iustificat Deus Gentes, et si legem non audierint auriculari auditu. Auditus enim interior satis est, de

Ioan. 6. quo dicitur. Omnis qui audierit à patre meo, & didicit, uenit ad me. O magnam Gentium gratiam. Hanc autem Spũs sanctus prænidens, prænunciauit

Gen. 22. Abrahæ dicens. In semine tuo, benedicentur omnes Gentes: vt per hanc promissionis gratiam insereretur oleaster oliuæ, & fierent fideles Gentes filij seminis Abrahe, quod Christus est. sectãtes fidem Abrahæ, qui & ipse nondum accepta, aut audita externa lege à Deo, lõge antea edoctus intrinseca credidit, & reputatum est illi ad iustitiam. Tale Galat. 3. ergo est quod dicit Paulus, hoc in loco de Gẽtibus, quod anteq̃ uenisset Christus, legis opera scripta habebãt in cordibus, quale illud quod Corinthijs dixit, qui in Christum credebant, cum iã venisset. Epistola mea estis uos, scripta 2.Cor. 3. non attramento, sed Spũ Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Deus autem est, qui in cordibus fidelium legem scribit digito illo suo, quo demonia & peccata omnia eijciuntur, Spũ sancto, scillcet, quo diffunditur charitas, fidei forma, quæ est legis plenitudo, atque propterea hoĩum omnium, Iudęorũ, & Græcorũ iustificatio.

Notãdum est ergo hoc in loco, quod cum supra in vniuersum Gẽtes ab impietate damnaret, intelligebantur semper aliqui Gentilium ab illa damnatione immunes fuisse. Hi enim sunt, de quibus modo dicit, quod legẽ naturaliter faciebant. Vnde nec dicit hic, quod Gentes omnes faciebant, sed cũ dixisset, Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, generalem hunc sermonem de Gentibus, restrinxit ad aliquos. Hi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Quod magis patet in textu Græco, vbi dicitur. ὅταν γὰρ τὰ ἔθνη, idest neutro genere. Et deinde subditur, ουτοι νόμον μη εχοντες εαυτοι, enim est masculini generis quod non potest ad τα ἔθνη referri. Non ergo intelligitur de omnibus Gentibus, sed restringitur ad nonnullos Gentilium, qui legem faciebant, ostendebãtq; legis opus scriptũ in cordibus suis. Nõ vacat aũt misterio, quod Apostolus indefinito sermone loquat, *Ea quæ legis sunt faciunt*. Neq; enim dictum est, omnia quæ legis sunt, faciũt. Hinc nanque duo colliguntur. Primũ. Quod non omnia quæ lege mosayca præcipiebantur, seruabant Gentes. Secundum. Quod nec omnium obseruatio necessaria erat illis ad iustificationem consummatã, atq; ad salutem.

Moralia quæ decalogo continentur, necessaria erant, quoniam sunt de lege naturæ, quæ omnibus communis est: Ceremonialia & iudicialia, minimè. Illa ergo omnia naturaliter seruabant Gétes, modo dicto, natura instaurata p gratiam. Nam qui offenderit in uno, fact' est omnium reus. Hæc vero nequaquã seruabãt Gentes, sed Iudæi. Scire enim debes, quod lex illa uetusta, præcepta legis naturæ manifestabat, quæ Adæ peccato quasi obliterata fuerant, & sepulta: Illis tamen alia propria superaddebat. Omnes itaque homines, ad communia illa tenebantur: non ob id quod lege illa mosaica, sed quod lege naturæ præciperentur. Quemadmodum & nos ad decalogũ, non quia Moses (vel Deus per Mosem) sed quia in Euãgelio Christus iussit illũ obseruari, tenemur inuiolabiliter. Verum ad illa propria, solus Iudæorum populus obligabatur: cuius ratio est, quoniam lex illa uetus data est populo illi iudaico, vt quandam prærogatiuam sanctitatis obtineret super cæteros: propter reuerentiam Christi Iesu, qui ex iudæis nasciturus erat. Quæcunque autem ad specialẽ aliquorum sanctificationem ordinata sunt, nõ obligant nisi illos unos. Propterea eñ clericos diuinis ministerijs emancipatos, uides ad plura obligari quã laicos: & religiosos adhuc ad plura, quàm clericos seculares. Rationabiliter itaque factum est, vt ad plura tenerẽtur Iudęi, q̃ Gentes: quippe qui erant in perfectione statu. Quę est alia Gens sic inclita, vt habeat ceremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? En populus sapiens, & intelligens, gẽs magna. Non est alia natio tam grandis, dicebat Moses. Propterea Deus benedictus populo illi, Perfectus (inquit) eris, & absque macula coram domino Deo tuo. Vnde & idcirco legimus, quod quandam professionem coram sacerdote votum emittentes, instar religiosorũ vtebantur, sic præcipiente Mose. Profiteor hodie coram domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram pro qua iurauit dñs patribus nr̃is, vt daret eã nobis. Et maledicti fuissent, si non seruassent omnem legẽ. Ita enim scribit. Maledictus qui nõ permanet in sermonibus legis huius: maledictione dico non humana, sed diuina: qm̃ & coram Deo, cuius vices agebat sacerdos, profitebatur. Sicut & maledicuntur religiosi, quod facta professione, demum, vt licentius viuant, à via ueritatis, & iustitiæ apostatare consueuerunt. Hoc itaque in causa est, cur Apostolus indefinitè dicit, Gentes seruare legem, non vniuersaliter. Vniuersaliter enim tenebantur eam seruare Iudæi tantum, non Gentes.

[Margin: Iac. 2. — Deut. 4. — Deut. 18. — Deut 26. — Deut. 27.]

Sunt tamen hic tria dubiola. Primum. Si Gentes non tenebãtur ad hæc propria pręcepta mosaicę legis, poterãtque saluari sine illis, iudęi vero trãsgredientes aliqua peccabant, & non poterant saluari nisi totã legem obseruarẽt, vt dictum est, infelicior erat conditio iudęorum q̃ Gentilium. Secundo. Gẽtes desiderabant admitti, admittebanturq; ex diuino mandato ad obseruantias legis mosaicæ, & ad ritus iudęorũ, ad phase celebrandum, & ad alia pleraq;, frustra uiderẽtur admissæ, si absq; illis legalibus obseruationibus saluari potuissent. Tertio. Cũ Deo optimo maximo omnes hoĩes subijciantur, oĩbus suis legibus videnť subijci omnes. Qui enim subijcitur Cæsari, omnibus Cęsareis legibus astringitur: & qui Pontifici, pontificijs.

Ad Primum. Nulli dubium est, hominem eò magis esse felicem, meliorisq; conditionis, quo Deo magis coniungitur: potest tamen accidere, vt per accidens, quo magis cõiunctus est Deo, eò magis fiat infelix suo ipsius vitio: quoniam in altum sublatus, cum peccat, ruit grauiore lapsu, sicut contigit in nobis, in clericis scilicet, atque religiosis. Iudęi ergo per se melioris erant conditionis, quoniam diuino cultui addicti magis, & Deo familiariores. Non enim fecit Deus taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Vnde Moses dicebat. Quæ est alia gens quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis? Nec est vt causentur legis grauitatem. Si enim voluissent, mãdata illa oĩa eos illis ex eorũ

[Margin: Ps. 47. — Deut 4.]

virtute

virtute, impossibilia seruatu, ne dum difficilia, quàm facilè diuino adiuti numine, seruare potuissent: dicente Mose. Mandatum quod præcipio tibi, nõ est supra te, sed iuxta te est in corde tuo, vt facias illud. At per accidens efficiebantur infeliciores Gentibus. De his quæ per accidens sunt, nulla est nobis habenda consideratio.

Deut. 30.

Ad secundum. Vtique perfectius, & securius salutem consequebant Gentes, sub obseruantijs illis sanctissimis, q̃. extra sub sola lege naturali, sicut & perfectius & securius in religione saluari possumus, quàm in seculo; quicquid hæretici dicant, qui cęlibatum, & monachismum quoad possunt insectantur, ea ratione vt reor, ne erubescere cogantur, si in faciem pij & bene morati viri, eis obijciant, quod à religione & cælibatu apostatauerint. Mirum enim profectò, mirum atque dolendum, magna ex parte hæreses non adinuenisse, nisi eos, qui primum cęlibem agentes vitam, ab omni morum sanctimonia, tandem claustra egressi, turpissimè defecerunt, qui alioquin oportebat, in medio nationis prauæ atque peruersæ lucere tanquam luminaria in mundo. Hac ergo ratione prædicta admittebantur Gentes ad illas ceremonias. Non ita tamen, quin sine illis saluari possent, sicut etiam, & qui seculares dicuntur, saluari possunt. Nec hi uni saluantur, qui religionis claustra, vilibus indu ti vestibus, & tenui pasti cibo ingrediũtur, & colunt. Ad Tertium facilè patet responsio. Si enim Pontifex, aliquas leges sacerdotibus proponat, vt quod comam non nutriant, nec barbam radant, laici non renentur ad illarum obseruationem. Si Cæsar quoq; suis militibus præscribat, nonnulla militiæ cura, non omnes qui Cæsaris ditioni subiecti sunt, illa seruabunt, sed vni milites. At legibus, quas communiter ab omnibus volunt seruatas iri, communiter subijciuntur omnes. Decalogus itaque, diuina lege fuit ab omnibus obseruandus. Vnde & Christus Iesus illum renouauit dicens. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Addiditque dilectus illius discipulus. Qui

Philip. 2.

Matt. 19.

in vno offenderit, factus est omnium reus. At à Iudæis tantum obseruanda fuerunt præcepta illa ceremoniarum, atque iudiciorum, quoniam illis vnis fuerant credita atque demandata, nem pè, vt ministris familiaribus tanti regis, quos decebat esse sanctiores atque perfectiores, ideo circuncidebantur, vt circuncisio esset illis in signum quo cõtinenter id scirent, videlicet se se esse diuinis obsequijs pœnitus addictos & emancipatos. Vnde & propterea arguendi magè erant, quoniam non modo ceremonias atque iudicia, sed & præcepta morum, transgrediebantur, Deumque innumeris flagitijs ad iracundiam prouocabant. Quod si interdum abstinebant à peccatis aliqui bus, metu potius pœnæ quam lex statuebat, quàm Dei amore id faciebant. Qui autem timore abstinet, animum habet non abstinendi: nisi enim timeret pœnam, non abstineret: animum autem respicit Deus magis, quàm externa opera. Futurum ergo erat, vt Gentes illos antecellerent in iudicio, iustificarenturque comparatę Iudæis: sicut dicitur ipsi Hierosolymæ. Iustificasti sorores tuas. Omnis enim historia ostendit, populum illum fuisse semper rebellem & indomitum, ad vniuersaq; scelerum genera maximè propeusum. Ne ergo dicat Iudęus, sub lege vixi, gentili sum melior, non qui audie rint, sed qui seruauerint legem, hi apud Deum iusti in die iudicij deputabũtur. Hoc est quod molitur Apostolus. Et tũc sequitur post magnam illam parenthesim. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum*, auditorum scilicet, & factorũ, *& cogitationibus inter se inuicem accusantibus, aut et defendentibus*. Cogitationes auditorũ accusabũt eos, qui nõ audierint, excusabũtq; seipsos, sed cogitationes factorum, defendent factores, vicissimq; arguẽt auditores, & istę uincent ad extremũ. In omni. n. iudicio, iudicẽ adesse oportet, causidicũ, qui interdũ fungit actoris uice. Testẽ, & reum. In iudicio itaq; illo, iudex erit Deus: nos oẽs rei, q astabimus ante tribunal. causidicus, vel actor, nostræ cogitationes, quibus post conflictationes accusabimur. Si au-

Iac. 2.

Ezec. 16.

dierimus, tantum legem defendemur, si fecerimus: propria conscientia erit mille testes, qua probabimur non ignorasse malum, nec bonum: proptereaque potuisse omnes declinare à malo, & facere bonum: sed sponte plerosque ordinem inuertisse legum, & naturæ, declinasse à bono, fecisseque malum. Hoc ergo iudicio, vel iustificabimur à iudice, vel cõdemnabimur. *In die cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum euangelium meum per Iesum Christum.*

Non leui coniectura, non suspicionibus incertis, sed intimis cordiũ penetralibus perspectis, quæ nemo nouit nisi ipse. Virtute enim diuina fiet, (vt inquit D. Augustinus de Ciuitate Dei,) vt vnicuique opera sua bona, vel mala in memoriam reuocentur, & mentis intuitu, mira celeritate cernantur, vt accuset, vel excuset scientia cõscientiam, atque ita simul, & omnes & singuli iudicentur, vt nihil remaneat pertractandum, sed tm̃ promulgãda sententia, omnibus breuissimè ad conclusionem redactis. Iudicabuntur aũt à Deo *Per Iesum Christum*, quoniam Iesus Chr̃s ipse erit, qui iudicabit. Et quia hęres patris,
Eph.1. cui omnia subiecit sub pedibus. Et quia
Esa.7. iure sapientiæ illi competit iudicare. Butirum enim & mel comesturũ fuisse, dicebatur à vatibus, vt sciret iudicio elige
Heb.4. re bonum, & reprobare malũ. Et quia Deus & homo est, vt Deus errare nõ potest, vt homo scit compati infirmitatib⁹
Ioan.5. nr̃is. Quia filius hoĩs est, vt ipse dixit: & vt oẽs honorificent illum, sicut honorãt
Eph.1. patrẽ. Et quia est caput ecclesię. Nam iudicium regendi membra, collocatur in
Apoc.1. capite. Et quia est princeps regum terræ. Principis autem est iudicare subditos. Et quia per ipsum facta est, & reformata natura humana, per ipsum ergo etiam fuit iudicanda. Iudicabit autẽ in forma humana, vt videat eum omnis
Apoc 1. caro, & qui eum pupugerunt. Hinc in
Apo 11. Apocalypsi legimus, quod est iudex à
& Act.17. Deo constitutus uiuorũ, & mortuorũ.
Ioan.5. Et in Euangelio. Pater.n. non iudicat
Dan.7. quemq̃, sed oẽ iudiciũ dedit filio. In Daniele ẽt. Filius hoĩs veniebat, & dedit illi Deus potestatẽ & regnum. Hæc autẽ iudiciaria potestas, Christo homini collata est in premium humilitatis, quam
exhibuit, factus obediens vsque ad Philip.2.
mortem, mortem autem crucis. Quo- 2.Cor.5
niã ergo pro omnibus hominibus mortuus est, sanguinem fudit ad abluenda peccata omnia quo ad sufficientiam, licet non in omnibus hominibus abluta fuerint, effectualiter, ipsis impedimẽta præstantibus sanctissimo illi lauacro: Idcirco congruum est, vt oẽs hoĩes in iudicio illo congregentur, vt eius exaltationem videant in humana natura, quò electi gaudeant, doleantq; & tabescant reprobi, qui illi rebelles fuerunt,
& ingratissimi. Vnde dicit. Ecce veniet Apo.1.
cum nubibus, & videbit eũ omnis oculus. Ne aũt crederes Apostolum, ex proprio capite ad terrendã plebeculã, imaginationem iudicij concepisse, atq; confinxisse. Addidit. *Secundum euangelium meum.* Et litera sic construit. Iudicabit Deus occulta hoĩum per Iesum Chr̃m, secundum euangelium meum: vt hoc *(Secundum euangelium meum)* interpositum sit tanq̃ parenthesis. Euangeliũ autem quod nunc suum appellat, quia id
ipse prædicabat tãquam minister Chri- 1.Cor 4.
sti, ipso dicente. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Supra dicebatur esse Euangelium Dei, &
Christi. Deus autem veritas est, & men Rom.1.
tiri non potest. Itaque si euangelium, iudicium annunciat, erit omnino iu-
dicium. Cœlum enim & terra transi- Luc.21.
bunt, uerba autem mea non transibũt:
dixit Christus. Ne quis quæso, vos Coloss 2.
seducat per inanem Philosophiam frẽs. Erit, erit certẽ iudicium. Omnis enim retributio, qua diuersis diuersa redduntur, iudicium requirit, bonis retribuenda sunt bona, malis mala à diuina iustitia. Necesse est ergo fieri iudiciũ, bonorũ oĩum & malorum. Iudicantur certè singuli homines statim cũ animæ è corporibus exeunt, illisque pro meritis redditur, vel pœna, vel premiũ,
dicente domino per Ioelem. Cito ve- Ioel.3.
lociter reddam vicissitudinem vobis, super caput vestrum. Vnde & de malis
dr̃ in Iob. Ducunt in bonis dies suos, Iob.21.
& in puncto ad inferna descendunt.

Et de

Luc. 16. Et de epulone. Mortuus est diues, & sepultus est in inferno. De bonis item legimus dixisse Paulum, cum ad æquo animo ferendam mortem hortaretur. 2. Cor. 5. Scimus quoniã si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternã Philip. 1. in cœlis. Vnde & ipse dicebat. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Ratum habẽs post sui corporis dissolutionẽ, subito animam esse in cœlis cum Christo regnaturam. Iuxta verbum quod Christus latroni dixerat. Hodie mecum eris in paradiso. Tamen considerandum hic est, quod quilibet homo, & singularis quædam persona est, & est pars totius humani generis. Duplex ergo oportet esse iudicium, alterũ singulare, quo reddatur vnicuique secundum ea quæ gessit, saltem quo ad animam, quæ est principaliorũ hominis portio. Æquum enim videtur, quoniam militia est vita hominis super terram: Et sicut mercenarij dies eius, vt dixit Iobus, vt post præsentem vitam, quæ vnicè est status merendi atque demerendi, statim vnicuiq; reddatur debita merces, & stipendium: scriptum est enim. Non morabitur opus mercenarij tui apud te, vsque manè. Alterũ iudicium vniuersale, quo simul oĩbus, tanquam humani corporis commembris, reddatur quod meruerunt, & quo ad animam, & quo ad corpus. Iudicio particulari satisfacit diuina iustitia singulis: vniuersali satisfacit oĩbus. Quãuis enim singulis ante vniuersale iudicium mortuis, constet de eorum ꝓpria vel condemnatione, vel glorificatione, non tamen omnibus omnium aliorũ damnatio innotescit, vel præmium. Quare nec plenam omnes de diuina iustitia notitiam habere possunt, sine illo iudicio. Necesse est ergo iudicium facere, quò omnium causæ coram omnibus discutiantur. Illisque discussis, bonis gloria & honor, malis ira, & indignatio retribuatur: Iudæis atque Gentilibus, sine exceptione vlla personarum. O nos miseros, qui terrena quæque, tam ardenter amamus, pecuniam, voluptates, ignauiam, li-

Luc. 23.

Iob. 7.
Iob. 9.
Ibidem.

Leuit. 19.

bidinem, scorta, hominum amicitias, honores, magno illo præmio, cuius immensa est, & inestimabilis pretiositas, interim nos ipsos defraudantes, peccata virtutibus, sathanæ iura, Chr̃i monitis, saluti ꝓpriẽ pernitiẽ, vitæ interitum ante ponimus, ad extremum Deum ipsum, nullipendentes prorsus & post habentes, qui nihil, nec filium suum quem habebat charissimum, & vnigenitum nobis præposuit, sed de sinu eius illum ad nos destinatum misit, vt pro nobis tot, tãtaque probra substineret, quot & quanta substinuit vsque ad mortem. Qua venia digni erimus? Qua miseratione in extremo illo iudicio adeo terribili horrendoque? Nulla profectò. Omnia clamabunt aduersus nos, cœlum, astra, Deus, angeli, & ipsi quoque demones accusabunt nos. Sed & nos ipsi, nobis ipsis inimicabimur. Ne ergo amplius feramur præcipites, sed resipiscamus: ne audientes, & non facientes legem, cum iudæis pereamus æterno supplicio, neque pro elapsis facinoribus desperemus, quoniam si accusabit nos conscientia, modo pœnitere velimus, excusabit nos sanguis Christi Iesu. Aduocatum enim habemus apud patrem, qui est propitiatio pro peccatis nostris. At nisi pœniteamus, acerbissimi nos manent æternæ gehennæ cruciatus, eoque duriores, quo amplioribus donis insignes redditi, ingratitudine comprobabimur omnibus nationibus esse longè superiores. Audite Paulum inuehentem contra Iudæos, ex eorum dignitate, atque ingratitudine, quos tamen ipsi antecellimus. Sequitur. 1. Ioan. 2.

Vide, vel ecce tu Iudeus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & cognoscis voluntatem, & probas vtiliora instructus per legem. Confidis teipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, castigatorem insipientium, magistrũ, infantium, habentem formã scientiæ & ueritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum nõ doces? Qui prædicas non furandũ furaris? Qui dicis non mechandum mecharis? qui abhominaris idola, sacrilegiũ facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationẽ legis Deũ inhonoras?

O magnam Pauli artem, atque facundiam. Quinq; quinarijs insectatur Iudæos, tanta felicitate, vt nihil amplius possit desiderari. Potest autem legi interrogatiue, & sine interrogatione, hic apostolicus sermo, vt patet. Intentionem audite. Quoniam dixerat, factores legis, non auditores esse corã Deo iustificandos in die illa: ne iudęi, qui primũ gloriabant̃ q̃d legẽ accepissent, sublata illa gloria, ad hanc cõuerterent̃, & dicerent, se se legẽ obseruare: deprimẽs eos, ostendit quod tantum legem audierunt, minime autem legem obseruarent, quin potius eam dissipauerunt. Quo probatur, id quod in principio huius capitis assumpserat, videlicet iudæos talia agere, qualia arrogantissimè in gentibus repræhendebant. Côuinciturque propterea ipsos, nulla ratione defendi, aut excusari posse corã Deo, sicut illic dicebatur. Quo uero magis eos humiliet, primum extollit, atq; effert quinque magnis laudibus & præconijs. A dignitate nominis primũ, q̃d & generis nobilitatem insinuat. Secundo. A lege. Tertio. A Dei familiaritate. Quarta. A secretis eius illis notis. Quinto. Ab optima institutione.

Dicit ergo. *Ecce tu Iudæus cognominaris.* Quod est primum. Iudæum autem populum illum omnem; cognominari à tribu Iudæ asserit Paulus, nomine aliarum tribuum ommisso: quoniam sub regia illa tribu Iudæ, reliquæ omnes militabant. Hinc bis Propheta cecinit.
Psal. 59. & 107. Iuda rex meus. Quod Iacob prædixerat. Non auferetur sceptrum de Iu-
Gen. 49. da, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est. Hinc semp Iudas in castris tanquam dux & rex aliorum pręcedebat, vt in Numeris legim'. Fortè etiam Iudęi populi illi israelitę nominabantur, quoniam Iudas tunc habitabat Hierusalem simul cum Beniamin. cæteris tribubus ad mare Caspiũ (vt aiunt) in montibus illis conclusis. Notate autem Pauli artem. Non dicit. *Iudæus* es, sed *cognominaris.* Gloria magna est cognominari iudæum, esse tàm sancti nominis (quod israelitas peperit sanctissimus ille inter duodecim, principes primus Iudas) omnibus hæredẽ. Sed O quàm maior esset, esse uerè Iudæum. Iudæus enim confitens est. qui ergo confitetur se nosse Deum, factis autem negant, quomodo uerè iudæi sunt? Dicunt se iudęos esse, & non Apoc. 3.
sunt, sed sunt sinagoga sathanæ. *Et requiescis in lege.* Ecce secunda laus. Nõ vagaris per errorũ deuia, uti sectæ philosophorum, ex quibus nihil habetur certi, nihil solidi. Tu legem habes, quã Deus tibi attulit de cælo, audi autẽ q̃d in hoc præconio latet. O Iudæe. Ob id quod lex tibi data est, tu tibi ipsi adblandiris de ipsa lege, places tibi ipsi. Quasi dicere velit, gratiam nullipedis: tanquam enim securus de iustitia & de salute per legem, legi totus inniteris, re ipsum hac ratione extollis super omnes nationes. *Et gloriaris in Deo.* Ecce tertia. Dicis. Notus in Iudæa Deus. Non fecit Psal. 75.
taliter omni nationi. Beata gens, cuius Psal. 147.
est dominus Deus tuus. *Et cognoscis voluntatem,* Subintelligit̃ Dei. Ecce quar Psal. 32.
tã. Tanquã à secretis diuinæ illius maiestatis existens, cognoscis quod illi placet, quod illi non placet, per mandata affirmantia atque negantia. Vtinam quemadmodum nosti, ita faceres uolũtatem eius. Nosti certè, sed non fecisti: Quot plagis ergo vapulabis? multis & magnis profecto. Neque enim prodest scire quid facere debeas, cum facias q̃d non debes. *Et probas vtiliora instructus ex lege.* Ecce quinta. Non modo quæ illi placent, & quæ displicent nouisti per legem, sed quæ illi placent, magis, quæ minus: quæ item displicent magis, & quæ minus. O te felicem, si saltem vtilia seruares, postquã vtiliora negligis. Omnia enim quæ præcipit ipse, vtilia sunt. Ego dominus (inquit) docens te utilia. Esa. 48.
At tu non modo potiora non obseruasti, sed omnia & secundæ & primæ tabulæ præcepta transgressus es, & in ꝓximo, & in seipso Deum offendisti quãtum in te fuit, ò Iudæe. Incipit autem postmodum eorum arrogantiam apertius extenuare, exprobratq; in eorum faciem verba quinque, quæ ipsi tumido corde, & opere uaniloquo in aliorũ contumeliam, atque in eorum inauem atque insanam gloriam personabant. *Confidis,* inquit, *teipsum esse ducem cæcorum.*

rum. Cum tamen miser & cęcus non aduertas, quàm manifestè Deus ad Gẽtes transierit. Sinagoga tua palam repudiata. Iam enim habet in manibus libellum repudij, literam scilicet legis nudam, quæ fornicationes, & adulteria illius spiritualia euidenter coarguit. Et præter hunc libellum, nihil aliud habet. Vniuersam enim dotem ipsius, ad nouam nuptam agni transtulit Deus pater. In manu quippe Ecclesiæ, non sinagogæ, sunt tabulæ fęderis; in duobus testamentis sacramenta vnctionum, dignitas regum, ordo sacerdotum, ministeria leuitarum, cultus vasorum & tẽpli, munera charismatum, genera uirtutum, sensus scripturarum, trophea Martyrum, Confessorum insignia, virginũ corollæ, subsidia gratiarum, sacrificiorum veritas, gloria sacramentorum. Vniuersæ opes cęli, totus thronus Dei, omnis denique vestra gloria o iudæi iactabundi, à vobis est trãslata, nobis est collata, per Deum gratiæ, per dominũ virtutum, per regem gloriæ. Vide igitur immodicam superbiam iudæorum hac eorum metaphora. Cæcus duce indiget, illi ergo ipsi cunctos cęcos existimare consueuerant: Sibique arrogabãt ducatum vniuersarum gentium: neminẽ enim pollere ingenio naturali credebãt, præter ipsos: nempe quod suo ipsorum iudicio peccatores omnes essent, illis vnis demptis. Peccatum vero rationem naturalem excæcare perhibetur in Prophetis. Propterea enim dixerũt pharisæi illi cæco nato. In peccatis natus es totus, & tu doces nos? O cæci, & duces cæcorum. Quomodo p viam quam alijs ostenditis, ipsi non ambulatis? Cæcus si cæco ducatum pręstet, ambo in foueam cadunt. *Lumen eorum, qui in tenebris sunt.* Prima metaphora superbiebant de naturali ingenio, cui cęcitas opponitur. Hac secunda de lege scripta, cui⁹ luce, qui carent, apud illos in tenebris uersari dicuntur, vt eorum opera omnino egeant. Scribitur enim. Mandatum est & lux & lex. Et in psalmo, Lucerna pedibus meis verbum tuum. *Eruditorem insipientium.* Sapientia non est fine vera Dei religione. Ecce sapientia ipsa est pietas, inquit Iobus.

Ioan. 9. *Matt. 15.* *Ibidem.* *Psal. 118.* *Iob.*

Arrogant ergo sibi sapientiam & pietatem hoc uerbo: cunctis alijs exprobrãt impietatem, & insipientiam, cum tamen ipsi essent impijssimi, & insipientissimi, quoniam in maliuolam animã, non introibit sapientia. *Doctorem infantium.* Duo magna dicunt de seipsis hoc verbo. Primũ, quod sint sãctissimæ vitæ. Qui enim infantem erudire curat, moribus pręstet, necesse est. Quã quo fuerit imbuta recens, seruabit odorem. Testa diu. Secundo, quod humilẽm doctrinam paruipendant, & tanq̃ docti & prouecti, magna & sublimia arcana perscrutentur. Sed illis exceptis, non nisi humilia quęquę omnibus conueniant, tanquam infantibus. Qui nec lactis alimoniam, ab alijs percipere possint quàm ab ipsis. *Formam habentem scientiæ, & veritatis in lege.* Omnem superbiam superat hæc postrema. Arrogant enim sibi, quod errare nullatenus possint, quoniam formam, ideam, exemplum habeant in lege, qua ita ducuntur, vt nunquã exorbitare ualeant, gratiam omnem Dei abijciunt, in lege duntaxat confidentes. Tunc itaq; Apostolus, inuehitur in eos quinq; pulcherrimis antithesis. *Qui ergo alium doces, teipsum non doces? &c.*

Sap. 1.

Primum autem generale est. Cur nõ conuenit vita doctrinæ? Cur multa doces, & ardua, nec tamen minora facis? Tale quid est illud, quod dicebat Chrs. Super cathedram Moysi, sederunt scribæ & pharisei: Omnia quæ dixerint vobis, seruate & facite, secundum autem opera eorum, nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Inescusabilis itaque es ò Iudæe. Nosti enim q̃d faciendum sit: neque enim doceres alios, si nescires, tamen teipsum nõ doces. Non enim bene operaris, sed male. Videris ergo ex malitia, & ex contemptu delinquere. Secundum. *Qui prædicas non furandum, furaris?* Per furtum, omnem auaritiam, vsuram, fraudem, indebitam conquisitionem, aut tenacẽ retentionem rerum corporalium intelligite: Qui enim auaritiæ, tirannidi adeò paret, vt pauperibus eleemosinas non suppeditet cum possit, non modo fur est, sed homicida. O iudęi, ò iudęi,

Matt. 23.

dei, qui fenore sanguinem pauperum
Psal. 23. emungitis. audite Dauidem. Domine,
quis habitabit in tabernaculo tuo? aut
quis requiescet in monte sancto tuo?
Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. En Paulus uos fures appellat. Tertium. *Qui dicis non mechandum mecharis.* Notum est, iudeos appellari à
Matt. 12. Christo generationem adulterã. Nanq; cum desponsasset sibi ipsi Deus populũ
Eph. 5. illum in fide, ipsi fornicabantur cum Baalin, cũ Astaroth, alijsq; idolis. Idolorũ autem cultus, fornicatio vbique in sacris literis appellatur. Hoc est ergo fortasse quod repræhendit Apostolus: vel etiam veram fornicationem corporalẽ exprobat eis, quoniam cum Gẽtes abhorrerẽt, quia fornicari citra adulteriũ licere putabant, ipsi tñ libidine exestuantes, nec adulteria deuitabant, incestusque & vitia innominabilia. Hoc autem puto moliri Apostolũ, quoniam quartum antitheton est de idololatria. *Qui abhominaris idola, sacrilegiũ facis?* Sacra uiolas, legem, templũ, Deũ ipsum haud colis, quem plenis buccis prædicas esse colendum, cunctaq; idola contemnenda. Sequitur quintum. *Qui in lege gloriaris*, Te beatum dicens, quia Dei nosti voluntatem, *Per transgressionem legis, Deum inhonoras?* Non modo in teipso, sed in alijs. Præbes nanq; tuis flagitijs Gẽtibus occasionem, vt dicãt, En populus Dei, cernite qualis sit. nos fornicamur, & ipsi; idola colimus, & ipsi: furamur, & ipsi: insolescimus, & ipsi, & Deus eorum, eos patitur, certè nõ est melior nostris Dijs. O magnam blasphemiam. Audite maiorem: propter peccata vestra Iudæi, magnis temporibus dereliquit uos Deus omnipotens. Seruiebatis Gẽtibus. Babilon captiuos vos tenuit, oppræsserunt uos Assyrij, Madianitæ, Philistei, Cananei. Tunc dicebant barbaræ ille gentes. En populus Dei, quomodo à nobis est uictus & superatus? Certè, Dei nostri uicerũt dominum suum. Vel enim non potuit eos saluare Deus eorum, vel noluit: si noluit, iam non est Deus suus: Est autẽ Deus suus, ergo non potuit. Non est ergo Deus uerus. Sed nostri sunt ueri dij, per quos nobis est parta uictoria. Audis Iudeæ maximam hanc blasphemiã Gentiũ occasione, non à Gentibus acceptam, sed à iudeis data. Quid hic dices? Obmutesce, obmutesce quæso, & resipisce. Nullum enim peccatũ grauius, quàm peccata defendere. Non vobis ego conuicia infero (inquit Paulus) Iudæi, ita scriptum est in Prophetis vestris. Quod gentes occasione data eis à uobis nomen dei blasphematur, 1. Tim. 6.
atque quantum in ipsis est, dehonestare nituntur. Illi enim nomini semper sancto & glorioso, nulla iniuria, nullum dedecus potest irrogari. Vnde inquit. *Nomen Dei per vos blasphematur in gentibus, sicut scriptum est.* Scriptum est autem istud, & in Ezechiele, & in Esaia. Sit er Eze. 5.
go ἀναχεφαλαίωσις contra iudæos. O Iu Esa. 52.
dęe. Qui in Deo gloriaris, cur Deũ inhonoras? Qui requiescis in lege, cur transgredieris legem? Qui nosti diuinam voluntatem, cur eam non adimples? Qui potiora probas, cur vana sectaris? Qui cæcos ducis, cur recta via non ambulas? Qui alijs luces, cur versaris in tenebris? Qui alios repræhendis, cur tibi ipsi places, & blandiris? Qui insipientes castigas, cur initium sapiẽtiæ nescis? dei timorem? Qui magisteriũ tibi arrogas infantium, cur sensu adhuc paruulus es? Qui formam scientiæ habere te iactas, cur tam deformatus es in operibus tuis? Qui iudæus cognominaris, cur omni ethnico comprobaris esse deterior? Qui fidis veritati legis, cur illam nõ amplecteris? Qui blasphemias abhominaris, cur blasphemiarũ occasionem prębes? Sequitur.

Circuncisio quidem prodest. Si legem obserues. Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est. Vult uincere Iudæos Apostolus, postquam bellum susceperit, ne pugnasse uideatur quasi aerẽ verberans; uictricibus armis tam acriter dimicat, vt incunctanter sit de eis triumphaturus. Tollit itaque omnem ansam, ne habeant quo se se possint uertere. Probauit, quod audire legẽ non est satis, vt possint præferri gentibus. Ostendit quod ipsi nõ fuerunt, sed dissipauerunt legem domini. Vnicũ hoc eis refugium remanserat circuncisionis, tollit & istud. Sed cum omnẽ legis gloriam

gloriam è medio sustulerit, nonne & circuncisionem euacuauit? Nequaquã. Est nanque antiquior lege circuncisio. Nam ad legem non attinet, quasi lege instituta, vel præcepta. Eam enim præ-
Ioan. 7. cepit Deus ante legem. Vnde Christus dicebat. Circuncisio non est ex Moyse, sed ex patribus. Abraamus enim primus fuit, qui se se ab infidelium cõ-
Gen. 12. mertio separauit. Exiuit nanq; de terra sua, & de cognatione sua, unumque Deum viuum, & verum coluit: cũ alij Caldęi ignem colerent. Ad protestationem ergo fidei vnius ueri Dei, ipse primus circuncisionem accepit. Quã deinde omnis populus obseruauit, tanquã caracterem diuini fęderis. Neq; hinc ergo ò Iudęi, potestis præferri Gẽtib⁹, inquit Paulus, à posterioritate procedens ad priora. quod uobis unis sacrũ illud signum circuncisionis ante legem allatum sit de cœlo. Circuncisio nanq; tibi data fuit, quo intelligeres, te esse debitorem vniuersæ legis faciendæ. Si ergo tu circuncisus, à lege prorsus defecisti, vt monstratum est. Dicis enim non furandum, & furaris, prædicas nõ mechandum, & mecharis. nonne circũcisio tua inutilis tibi erit, & est? ęque ac Gentibus præputium? A debito nanque deficis, si legem non seruas, cum circuncisionem gestas in carne? A debito inquam, quod cum Deo optimo maximo fędere circuncisionis intercedente contraxisti, non cum homine: Quid ergo coram Deo tibi opitulari poterit circuncisio nuda, sine legis obseruatione? Opitularetur, si legem seruares, cum non serues, officit tibi, non pficit. Conuincit nanque te fędera violasse Dei. Est, enim signum indelebile atque memoriale perhenne, omni chirographo potentius tui debiti, circũcisio. Ostentans ergo circuncisionem, literas tuę damnationis in medium tu ipse adducis. Tu teipsum condemnas miselle: contra te iura & arma defers toto tẽpore vitæ tuæ, quibus merito potes ad gehennam iudicari. O quàm felicior est præputiatus circunciso, si circuncisus à lege deficiat. Connectenda itaq; est hæc ratio, propter illud uerbũ *enim*,
Rom. 2. ad illud supra valde. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Dicere.n. potuissent iudæi post omnia quæ dicta sunt cõtra eos, quorum radix illud fuit. Non enim auditores legis. &c. Si legẽ non fecimus, circuncisio tamen nos saluabit. Quomodo noui isti theologi dicunt. Si opera non facimus, fidem tamen amplectimur. Baptizati sumus, nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, merito suo saluabimur. Ob id ergo contra Iudęos inuehit Apostolus, & implicitè contra hæreticos nouellos. O miselli: sicut circũcisio iudęos perdit potius, qui legem transgrediuntur, quàm saluet, ita Christi fides, quam non opera comitantur, vos ad inferos perducet. Tantum abest, vt fide nuda saluare, quis possit, modo valeat operari.

Hic autem ad memoriam reuocare oportet, quæ supra dicebamus. Apostolum Iudęos insectari, arguereq; contra eos, pro tempore illo quo potissimũ Gẽtes excellere videbantur: antequã scilicet Christi lampas omnibus nationib⁹ illucesceret. Tunc enim adeò omnis orbis diuinas gratias recepit abũdè, vt facilè uideri possent ethnici iudęis pares, ne dicam superiores. Eo ergo tẽpore, selecti quo videbantur Iudęi, vt essent diuinum peculium, cum nondum Christus venisset ad terras, verũ est hoc quod dicit Paulus. *Circuncisio quidem prodest.* Tempore nanque illo, quo lex erat in vigore, circuncisio iudęis proderat, quoniam delebatur per circũcisionem peccatum originale. Neque enim credendum est, Deum aliquando humanum genus dereliquisse sine remedio morbi illius, qui ex infecta radice omnes huius arboris ramos vitiauit. Potissimum autem non dereliquit populum illum, quẽ sibi elegerat in peculium & hæreditatem. Nullum autem videtur esse collatum remediũ ad abolendam contagionem illam, præterquã circuncisio. Idcirco enim præceptum fuit, vt omnes circunciderentur. Masculus (inquit) cuius præputij caro circun- Leuit. 17.
cisa non fuerit, delebitur anima illa de populo meo. Fateor, quod non aperiebat ianuam paradisi circũcisis. Id enim

fieri

fieri non poterat nisi Christi morte exhibita Deo patri, qua solutum fuit prætium nostræ redemptionis: Attamen cō ferebatur gratia in circuncisione quia anima pueri, cuius caro circuncisa fuerat, iustificabatur coram Deo. Aduerte tamen, & caue. Clamat enim Aposto
Gal 3. lus ad Galatas. Si data esset lex, quę posset iustificare, ergo gratis Christus mortuus esset. Circuncisio ergo non poterat iustificare. Item sacramenta vete-
Galat. 4. ris legis, uocat elementa egena & infirma ibidem, non alia ratione, nisi quia non iustificant, non emundant animā, non illam gratam deo efficiunt. Idcirco dicendum, quod circūcisio propria vi, non delebat peccatum, neque aliud veteris legis sacramentum id efficere poterat. Et in hoc errabant Iudæi, credebant enim statum legis veteris, ex se sufficientem esse ad iustificationem absq; fide Christi: Vnde non accipiebant ipsi circuncisionem, vt protestationem, & professionem Christi venturi, sed potius, vt sacramentum ex opere ipso, valens iustificare. Contra illos ergo optimè Paulus dicit, quod ex se non iustificabat, sed tantum quatenus ipsa carnis circuncisio, includebat fidem Chri venturi, eratq; signum passionis eius fu
Ioan. 1. turæ. Ille enim fuit, & est verus agnus Dei, qui abstulit omni tempore & aufert peccatum mūdi. Erat ergo infirma circuncisio, non poterat mundare ani-
Rom. 1. mam ex se ipsa, quoniam erat egena: non habebat in se grām: at quatenus signaculum erat fidei Christi, sicut Paulus dicet, in virtute illius fidei inclusæ sub illo signo, emundabat & iustificabat. Sic ergo proderat. Prodest autem inquit, si legem obserues. Adulto loquitur. Qui enim circuncisus est, & iustificatus coram Deo, cū adoleuit, nisi bonis operibus obseruatione legis adaugeat iustitiam illam incohatam, ipsa deperditur, vt supra dicebamus de fide, & de prima gratia quæ non augescit p opera. Nam in via dei nostra progredi, regredi est Ex his puto haberi apostolicum sensum. At dicamus modo de Circuncisione. Postquàm Christus venit, euangeliumque mundo inuulgauit, quo circuncisioni baptisma succes-

sisse monstratum est, num Circuncisio proderit, si legem obserues? Respondeo. Si omnem legem dei seruemus, Decalogum scilicet, qui simpliciter salutí necessarius est, circuncisio ipsa non modo non pdest, immo obest. Lætali culpa delinqueret, qui nūc circunciderétur. Vnde & omnes iudæi mortaliter peccant cum circunciduntur. Infelices, qui vnde delere originale peccatū arbitrantur, huic alio peccato se se Deo reddunt inimicos. Dices. Paulus non videtur hoc dicere, sed istud tm̄, quod qui circuncideretur nunc, poneretque spem in circuncisione, assequendæ iustitię circūcisionis opera, ille peccaret, quoniam iniuriā arrogaret morti Christi Iesu. Dicit enim sic. Euacuati estis Galat. 5.
à Christo, qui ī lege iustificamini, à gratia excidistis, idest, qui lege, vel sacramētis legis arbitramini vos iustificari corā Deo. existimatis enim gratiam noui testamenti esse insufficientem, & inualidam. At si quis circuncideretur, spem tamen nullam poneret in circuncisione, sed in baptismo Christi omnē. non videtur quod ille peccaret, saltem mortaliter. Inditio est, quod etiam post ascēsionem Christi Iesu, Apostoli circuncisionem patiebantur. Et Paulus, qui legem tollere uidebat, & funditus euertere Timotheum, alioquin Christianū in primitiua illa ecclesia, circuncidit. Neque dicendum est, peccasse Paulum neque etiam Timotheum. Concilium quoque illud Hierosolymitanum, quo circuncisio abrogata fuit, non eam abrogauit, vt mortiferam, sed ut non necessariam duntaxat. Quod patet, & ex occasione Concilij. Orta nanque erat, palamque crescere videbatur hæresis illorum qui dicebant. Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non po Act. 15.
testis saluari. Et ex verbis Petri, qui tanquam primus inter Ecclesiæ proceres, Act. 15.
& Pontifex summus, sententiam Concilij protulit. Visum est spiritui sancto, & nobis, nihil ultra uobis imponere oneris præter hæc necessaria, vt abstineatis uos ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato, & fornicatione &c. Citra periculum itaque animarum videtur, quod possit adhuc obseruari

uari circuncisio iudæorũ, modo credatur firmiter, quod non sit necessaria ad iustificationem, vel ad salutem, iuxta Apostolum, In Christo Iesu, neq; circũcisio aliquid valet, neque præpuriũ, sed noua creatura. Secundum indulgentiam nanque, potiusquàm secundũ imperium uidetur abrogata, licet secundum imperium statutum sit, quod inutilis censeatur. Hæc tamen nequaquã vos moueant. Inuicta enim stat nostra hæc veritas, citra controuersiam ab omnibus catholicis recepta, & asserta, qđ circuncisio hæc carnalis & fœtida, nunc nõ tantum est mortua, vel inualida, sed mortifera, & maxime perniciosa. Ecce Apostoli ratio. Qui circuncidit se, debitor est vniuersæ legis faciendæ, quo ad moralia & cerimonialia. Illud enim debitum circuncisio ipsa, ex se ipsa, vel ponas spem, vel non ponas, protestat. Sicut baptismus suapte natura protestatur debitorem esse vniuersæ legis euangelicæ Christi Iesu, eum qui baptizat obligare autem se se ad vniuersam legẽ illam, est peccatum mortale. Ostẽdo. Nam ceremonijs illis legis veteris quã pluribus, & sacrificijs protestabat deus missurum se esse Messiam Christum Iesum, morteque sua humanum genus liberaturum, qui obligaret se ad vniuersam legem, obligaretur ad credendum Messiam esse uenturum, suaq; passione liberaturum perditam hominis naturam, ex ceremonijs illis, quæ suapte natura id indicabant. Obligaretur ergo ad credendum, quod non uenisset Messias, idq; protestaretur facto obseruans ceremonias illas. Nõne ergo mortaliter peccaret, cum iam venerit, morteque sua pro nobis omnibus se se offerens Deo patri hostiam in ara crucis fecerit satis Christus Iesus? Protestari falsum, quomodo possumus citra peccatum mortale? Intelligitis mysterium? Circuncisio, & omnes ceremoniæ antiquæ legis, erãt quædam protestationes fidei, in qua consistit interior Dei cultus: Fidem autem interiorem protestari possumus operibus & uerbis: utroq; protestationis genere, cum falsum protestamur, peccamus mortaliter. Eadẽ est fides dubio procul, quam habuerũt patres illi, & quam habemus nos de Christo Iesu, cum aliter illam protestantur ipsi, qui eum præcesserunt, aliter nos qui Christum sequuti sumus. Ipsis nondum venerat Christus, ideo verbis his, fidem certissimam in qua viuebant protestabantur. Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Quæ sunt verba futuri temporis. Nobis iam venit, & fidem eandem protestamur, non uerbis futuri, sed præteriti temporis. Ecce virgo concipiet, & peperit. Hæc de verbis. Qui ergo nunc diceret. Ecce virgo cõcipiet, & pariet filiũ. Dicẽs .n. fore futurũ, quod iam factum est, mortaliter peccaret. Nonne? Veniamus ad facta. Circuncisio, ceremoniæq; e illæ, opere protestabantur Christum nasciturum, moriturum, ex ratione signi, suapte natura. Baptismus; aliaque sacramenta nouæ legis, sunt signa protestatiua Christum esse natum, passum, mortuum, sepultum. Sicut ergo antiqui, piè & veraciter verbo, & facto protestabantur hęc fienda: ita nos & impiè & falsè ageremus, si uerbo & facto aliquo, protestaremur non esse facta: Quod vtique fieret, si circunciderenmur, vel alias legis ceremonias seruaremus. Et hoc est, quod Augustinus dicit contra Faustum. Iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramẽta quodammodo personabant, sed annunciatur quod natus sit, quod passus sit, qđ resurrexit: quod sacramenta quæ à christianis aguntur, iam personant. Peccat, peccat ergo qui circunciditur. Tantũ abest, vt circuncisio prosit nr̃o tempore. Hac ratione ni fallor dicebat Paulus, tam audenter. Si circuncidamini, Christus vobis nihil prodest. Quid autem vult dicere his verbis? vult dicere hoc. Si ipse Christus non uobis ꝓdest, vos ipsi vobis obestis. Neq; enim prodere possumus nobis ipsis, nisi nobis prosit Christus. Modo, vel ponamus spem, vel non ponamus in circuncisione, Christus quem venturũ adhuc protestamur signo illo non potest prodesse: & cum non prodest, obest Christus. Suum non prodesse obesse est. Neque enim aliter obest, nisi cum nõ prodest. Quemadmodum nauita non aliter pdit nauem,

Gal. 6. Esa. 7. Gal. 5.

nauem, nisi eum non seruat, non regit. Vult aliud dicere Apostolus. Si circũcidamini, Christus uobis nihil prodest. Prodest omnibus Christus, modo non ponant eius gratiæ obstaculum. Sicut Sol omnes illuminat, modo fenestras non claudant, cum radij solis ingrediũtur. Si ergo ex circuncisione fit, vt Christus nobis nequaquam prosit, illa ergo est obstaculum Christi Iesu gratiæ. At nihil gratiæ obstat, præterquam peccatum mortale, itaque citra peccatũ mortale, nunc circuncidi nemo potest. Ita nemo potẽst non baptizari, qui nõ mortaliter peccet. Quod enim circuncisione protestabantur patres illi futurũ esse, id nos baptismo protestari debemus iam factum. Quoniã reuera, quod fiendum erat, factum est. Vnde circũcisioni in hac protestatione, succedit baptismus Christi Iesu, sicut dicit Paulus ad Colossenses. Circuncisi estis circuncisione non manufacta, in expoliatione corporis carnis. Sed in circuncisione Domini nostri Iesu Christi, consepulti ei in baptismo. Quod dicebatur de Concilio Hierosolimitano, neminẽ terreat. Si quis enim ea quæ illic acta sunt introspiciat, videbit sententiam latam esse tantum hac intentione, vt Iudæi, & Gentiles, quos tunc in primitiua illa Ecclesia simul habitare necesse erat, possent pacificè viuere, atq; coalesceret fidelium multitudo. Mater em̃ ecclesiæ sinagoga, cum honore erat ducenda ad sepulchrũ, vt non statim inhiberetur Iudæis legalia seruare. Credidissent enim Gentes, religionem Iudęorum semper falsam fuisse, & profanã, non minus, quàm suam ipsarum idololatriam, si statim vetuisset Spũs sanctus legales illas, antiquasque ceremonias, vti statim corruit simulachrorum impietas: cum tamen non esset hinc inde par ratio. Idololatria abolita fuit, quoniam mala, religiones Gentium euersæ sunt, quoniam malæ: at Iudæorum lex cessauit, tanquam in Christi figuram instituta. Adueniente enim ueritate, vmbram cessare par erat. Propterea itaque, non fuit primum tumulanda sinagoga, vel sepelienda cum ritibus Gentium, quo discerneretur nõ parum inter hæc esse discriminis. Legalia itaque quæ ante Christum erant uiua, Christo adueniente, patienteq; & moriente, cum dixit, Consummatum est, mortua effecta sunt, vsq; ad Euangelij promulgationem. Sic mortua adhuc, filia sinagogæ Ecclesia uenerata est magna pietate. Promulgato euangelio, manifestataque ueritate Christi, omni cum reuerentia sepeliuit, declarans de cætero, mortem imminere his, qui iam ad cadauer illud corruptũ, penitus & scatens, atque mortiferum accesserit. Sacrum ergo illud Concilium, adhuc legem uenerabatur, vt mortuam, sed nõ sepultam. Id enim maximè hinc apparet, quoniam decretum est, ne sanguine & suffocato vescerentur Christiani. Quod dubio procul, contra Euangeliũ videbatur, quo dictum est Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Et contra christianam libertatem, quæ profitetur. Omnia munda mundis, & nihil reijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Id ergo tantum hac ratione factum est, quo videretur aliquam haberi rationem Iudæorum, ex quibus ortus est Chr̃s, ne & ipsi acrius exacerbarentur. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem, sanguis & suffocatæ carnes, erant abhominabiles cibi, nauseamque illis pariebant: cõsentaneum ergo visum est spũi sancto, & Apostolis, vt pro eo tempore, omnes, à sanguine & suffocato abstinerent. Ciuilitas enim exigit, vt si vnà vescimur, te abhominante cibũ aliquod, & ego abstineam. Prohibitum est etiam, ne uescerentur idolotithis, carnibus scilicet, quæ immolabantur simulachris, non alia ratione, nisi ne suspitiosi iudęi occasionem acciperent existimãdi Gẽtiles, ob idolorum reuerentiam, carnibus illis vti, & ad idololatriam reuerti. Ne itaque pax perturbaretur, sat fuit Concilio illo definire, quod Circũcisio, alięque legis ceremonię, essent emortuę. Consulebatur enim hoc pacto Gentibus, quæ tam graue pondus detrectabant. Consulebatur etiam iudęorum zelo quibus nimis odiosum fuisset promulgare statim, peccare mortaliter, qui circuncidebatur: adeo eos angebat zelus

Marginal notes: Coloss. 2. — Ioan. 19. — Matt. 15. — Tit. 1.

his legis, licet non secundum scientiã. Procedente vero tempore, manifestataque Euangelij veritate, quæ non potuit tam subito ad lucem omnium venire, decretum est, non modo mortuam esse legem, circuncisionemq;, sed mortiferam: Sicut & decretum est, nos posse vesci sanguine, suffocato, omnibusq; aliis cibis cum benedictione Dei, qui primum, causa illa vrgente prohibebãtur. Sicut in Epistola ad Timotheũ ostẽdit Apostolus, contra Tatianos & Manicheos, qui omnino esse iudaizandũ in ciborũ delectu temere arbitrati sunt. Cessante enim causa, cessat effectus. Vnde sæpissime uides, in his quæ agenda sunt, secundum temporum exigẽtiam Concilium Concilio reformari. Quod enim magna ratione, præcedens Concilium Spũ sancto dirigente statuit pro eo tempore, magna item ratione à sequenti, eodem Spũ sancto dirigente, reuocatur pro alio tempore. Ad quod egregiè facit authoritas illa magni regis Artaxersis, quæ habetur in libro Hester. Non debetis putare, si diuersa iubemus, ex animi nostri venire leuitate, sed pro qualitate, & necessitate temporum, vt reipublicę poscit vtilitas ferre sententiam. De Paulo Apostolo, qui Timotheum circuncidit, scire debes, illum tam vehementem fuisse in prædicando Euangelio Christi Iesu, vt pseudo Apostoli pleriq; liuore perciti, disseminarent vbique terrarum, Paulum legẽ Mosi destruere pęnitus, & abolere, quo maximum Iudæorum odium, qui tunc erant maior pars Christianorum, illi compararunt, si Iacobo credimus. Cum enim Paulus venisset Hierosolymam. Iacobus urbis illius Antistes, cum senioribus omnibus illum hunc in modũ sunt allocuti. Vides frater, quot millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis. Audierunt autem de te, quia discessionẽ doceas à Mose eorum, qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circuncidere filios suos: Neque secundũ consuetudinem ingredi. Paulus Apostolus itaq; qui dicebat, Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifaciam, qui adeò scandalum horrebat, vt diceret. Si propter escam scandalizarem fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Et iterum. Quis scãdalizatur, & ego non vror? Quoniã Timotheus ex matre Iudęa progenitus fuerat, illum circuncidit. Sed quid dico Timotheum circuncidit? Seipsum totondit, Nazarenorum more, purificauitq; cum Nazarenis, quibus mos erat termino sui uoti expleto, se se sanctificare. His enim ostendebat Apostolus, quoniam & ipse secundum Mosem ambulabat, custodiens legẽ, quod illi agendum esse consuluerat Iacobus ille sanctissimus. At si non peccauit Paulus, cum has ceremonias, circuncisionemque seruauit, vt scandalũ deuitaret pusillorum, cur peccauit Petrus, qui ne scãdalo esset Iudęis, quorum ipse Apostolus erat, iudaice uiuebat, delectũ ciborum obseruans? Cur illum reprænendit Paulus? Cur restitit illi in faciem, tanq̃ non ambulanti ad ueritatem Euãgelij? Cur Iacobus non restitit Paulo eadem & grauiora patranti? Dura sunt hæc & ardua. Senex ille sanctissimus, pio zelo exestuans, intentione rectissima, quoniam nouit Iudæos ad scandala propensissimos, segregabat se à Gentibus, quæ omnibus cibis indiscriminatim utebãtur. Paulus item radit caput, seruat sabbatha, iudęorũ more, Timotheum circuncidit, cur ille reprænenditur, iste tantis effertur præconijs? Rem tibi aperiam breuissimè. Non peccauit Petrus, nec reprænensus est, quoniam legalia pro eo tẽpore obseruauerit. Id enim tunc licebat illi sicut & Paulo, & eò magis, quoniam ipse vertex erat Apostolici collegij. Vnde Paulus illum ex animo adiuit, Hierosolymã profectus, contulitque cum eo, & cum Iacobo Euangelium, quod ipse prædicabat. At verè peccauit in hoc, & ob id restitit illi in faciem Apostolus noster. Quoniã cum esset Antiochiæ, quæ est ciuitas Gẽtiũ, nullo delectu habito ciborum, indiscriminatim cum Gentibus ad Christũ cõuersis omnibus, vescebat, quod & decebat iuxta Christi præceptum. Manducate quę apponuntur vobis. Et verbum de cœlo illi factum, quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. Cũ pleriq; autem

Margin notes: Hest. 16. — 1. Cor. 9. — 1. Cor. 6 — 1. Cor. 11 — Luc. 10. — Act. 10.

autem Iudæorũ illuc venissent, timuit ipse admodum, ne eis hæc libertas christiana, esset aliquomodo scandali, vel offen iculi occasio, offensique, à fide descisserent. Adeo ergo curiosum, studiosumq; & diligentem se se ostẽdit, ne accepta occasione, scandalizarent Iudæi, si vidissent eum, qui, ex Iudaismo conuersus erat ad Christum, cum Gẽtibus manducare omnia indifferenter, vt se se subtraxerit à Gentibus: nec voluerit amplius manducare cum eis. Inde autem sequutum est scandalum Gẽtilium, quoniam uisa tanta illius diligẽtia, super hoc negotio facta, vidẽtes, intentionem facientis, non videntes quę vtique pia erat & recta, existimarunt verè necessariam esse, ciborum delect᷑, aliorumque fortasse legalium obseruationem, quod omnino falsum erat. Quod egit Petrus, certè. licebat, & expediebat pro salute Iudęorũ: modus faciendi licuit quidem, sed non fuit expe-
1.Cor.6. diens. Multa licent, quæ nõ expediũt, dicit Paulus, ipso vertice Apostolorum repræhendente, erat facere quod fieri non expediebat. Verè ergo repræhensibilis fuit, sicut dicitur in Epistola ad
Gal.2. Galatas. Suo enim exemplo, cum tantam adhiberet diligentiam pro Iudæis, cogebatur secũdum illarum opinionẽ, qui magna rigiditate factum, modũq; faciendi examinabant, propter viri grauitatem, & præstantiam, Gentes iudaizare. Cum tamen ipse nihil minus cordi haberet, quàm iudaizandum esse Gentilibus. Culpa itaque leuissima fuit. Neq; enim egit, quod non licebat, aut quomodo nõ licebat, sed quod licebat, modo quo licebat: at non expediebat. Quis est autem, qui non aliquo modo delinquat, etiam perfectus, & con-
1.Ioan.1. firmatus, cum Ioannes dicat. Si dixerimus, quia peccatum non habem᷑, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est? Quod autem leuissimè peccauit Petr᷑, (si peccauit) potissimũ ostẽditur, quoniam Paulo palam eum arguenti, non modo non restitit indignabundus, aut contradixit, sed consensit, & acquieuit. Potuerat sese excusare, at nihil contra afferre voluit, ostendens pergrata illi fuisse, quæ à Paulo obijcerentur. Hoc enim efficax argumẽtum est suæ rectissimæ intentionis. Vt tamẽ prouideretur scandalo Gentium, quãq̃ nihil nisi leuissimè peccasset, ipse magna ratione repræhensus fuit. Ita enim increpante Paulo, consentiente & acquiescente Petro Iudæis superbia, Gẽtibus desperatio ablata est. Totũ enim magna Dei dispensatione peractũ est, non propter Petrum, sed discipulorũ intuitu, qui haud dubie plurimum offendi potuissent. Cum enim in omnium oculis audierunt, redargutum esse Ecclesiæ principem, qui tam solida erat religionis collumna, ipsumq; acquiesce reprehendenti, legem sectari acri᷑ reformidarunt. Vnde Paulus, non uidetur incusasse Petrum sui ratione, ob legis vetustæ obseruationem, si diligenter verba attendamus, at vnicè assectarum respectu, qui Gentiles erant, quoniam ipsi offendebantur ualde cum viderent Petrum se se subducere ab ethnicorum commertio. Si inquit tu cum Gal.2.
Iudæus sis, Gentiliter viuis, & nõ iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare? De Paulo Apostolo vero, quamuis & legalia ipse quandoque seruarit, nihil horum contigit vnquam. Iudaizabat ipse præsentibus iudæis tantum in Hierosolymis, gentiliter autem viuebat cum gentibus, iuxta præceptum illud. Ad quancumque Ecclesiam veneris, illi te conformes. Nõ modo ergo scandalum non præbebat, neque præbuit vnquàm Apostolus noster, sed nec secutus est ex eius operibus scandalum Gentilibus. Idcirco non fuit ulla ratione repræhensibilis. Timotheum circuncidit, qui ex matre iudæa natus fuerat. Quod & licebat, & expediebat. At Titum, cuius pater ethnicus fuit, atque ethnica mater, noluit circuncidere. Si enim illũ circuncidisset, fuisset inde scandalum Gentibus: quemadmodum & fuit ex Petro. Ad quid agendum erat Petro, dices: Inter Iudæos, & Ethnicos constituto: necesse erat, vt vel Iudęi, vel Ethnici scandalum paterentur. Vitandum potius illi fuerat scandalum Gentium, quàm scandalum Iudęorum. At vtrũq; vitari potuisset: modo enim Petrus non tam curiosum se se ostendisset illuc aduen-

aduentantibus iudæis ex Hierosolyma, subtrahendi se se ab Ethnicis: vel etiam illis rationem exposuisset, cur se se subtraxisset, vt Iudæorum scilicet infirmitati consuleretur. non fuissent offensi ethnici. Quod si adhuc durasset, nouisset ex malitia, nō ex ignorantia, vel ex infirmitate procedere. Et ita intellexisset esse Pharisæorum, non pusillorum, scandalum, & propterea non esse curandum, iuxta Christi uerbum. Sinite illos, quia cæci sunt, & duces cæcorū.
Matt. 15. Propter scandalum enim vitandum pusillorum, differenda est doctrinæ veritas. At propter scandalum Pharisæorum minime. Verum puto ego, quod cessasset scādalum, altero horum duorum modorum. Alterum horum certè fecisset Paulus, qui in negotijs omnibus peragendis, prudentissimum se se ostēdit in omni vita, atque cautissimū. Poterat circūducere mulieres, quemadmodum cæteri Apostoli fratres domini, & Cephas: poterat dum euangelium prædicaret, de euangelio viuere.
1. Cor. 9. Quis ēm militat suis stipendijs vnquā? Quis plantauit vineā, & de fructu eius nec edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Veruntamē, ipse quoniam inuisus erat plurimis, nullo horū est vsus, ne quod offendiculum daretur eius occasione euangelio Christi. Dices. Dedit ne Petrus scandalum Gētibus? minime. Ipsi acceperunt. fuit scandalum acceptum, nō datum. Scandalizari non possunt viri perfecti: Qui enim scandalizatur, pusillus est: sicut videtur innuisse Christus cum dixit. Vi-
Matt. 18. dete, ne scandalizatis vnum ex his pusillis, qui in me credunt: Multo magis nō possunt scandalizare. Plus nanque repugnat perfectioni scandalizare, quam scandalizari. Incaute (vt dictum est) agebat Petrus, subtrahēs se se ab Ethnicis, vt Iudæorum scandalum uitaret. At iste cautelæ defectus, non erat tanti momēti, vt meritò illi possent ex hoc scandalizari: Ex infirmitate nanque humana (vt dictum est) prouenit, vt in omnibus viris, etiam perfectis, quantuncunq; summa diligentia omnia quæ faciunt, nitantur facere secūdum exactum ordinem rationis, iuxta Paulum dicentem. Omnia honestè, & secundum ordinem fiāt in uobis, aliquid semper inueniat quod aliqualiter à perfectione deficit, vel in dictis, vel in factis. At isti defectus non dicuntur scandalizare. Sic enim quilibet scandalizaret. Item nec debet aliquis hinc scandalizari: Ille autem defectus, scandalum præbet merito, qui vel est secundum se aliquid malum, vt peccatum, vel saltem habet speciem mali, vt recumbere in idolo, sicut dicit Paulus. Scriptum est enim, Ab omni specie mala abstinete vos. Propterea scandalū diffinitur, vt sit dictum, vel factum minus rectè, præbens occasionem ruinæ. Non esse adeò exactè & completè cautum in omnibus, sicut oportet non est malum secundum se, neque habet speciem mali, adeò, vt præbeat occasionē ruinæ, propter rationem tactam humanæ infirmitatis, qua in multis etiā perfecti deficiunt, licet non multum ab ordine rectæ rationis exorbitent, sed modicum & leuiter. Et ideo non potest talis defectus habere virtutem de se scandali, sed occasione tantum accepta. Quomodo & lex mosaica, quoniam nō erat tam exactè perfecta, quemadmodū lex euangelica Christi Iesu, occasione accepta per mandatum occidit, operataque est mortem, sicut infra dicetur. Tandem ergo patet, quid tenendum sit de obseruatione legalium, post Christi aduentum. At Paulus, (vt dictū est,) loquitur pro tempore legis scriptę *Circuncisio ergo Prodest*, (inquit) *Si legem obserues. Sin autem præuaricator*, vel trāsgressor *legis sis, circuncisio tua præputium facta est.* Adultos enim loquitur, vt dicebamus. Non ergo fidendum circuncisioni, sed obseruationi legis, ò Iudæi. Ethnici enim peribunt, quia circuncisi non sunt, tua existimatione. Ipsum ēm præputium est diuinæ legis præuaricatio, cum circuncidendum esse præputium iusserit Deus. At nisi legem & tu obserues, perinde eris atque iudicaberis, ac si cum gentibus preputium haberes, non circuncisionem. Ergo & tu ipse peribis, quamuis circuncisus, si à lege exorbitaueris. Explicat autem id meliꝰ per locum à contrario. Nam in causis veris & proprijs, & (ut aiunt) adequatis.

1. Cor. 14
1. Tim. 5
Rom. 7.

tis. Sicut affirmatio est causæ affirmationis, ita negatio negationis. Si ergo circuncisio esset causa salutis, qui non esset circuncisus, quamuis omnia alia haberet, saluari nullatenus posset. Sed nõ ita est. Nam ethnicus incircuncisus saluari potest, si legem faciat. quamuis nõ circuncidatur, ergo circuncisio non est causa, sed aliquid aliud. Quid? Seruare legem. Nam qui seruat legem, vel circuncisus, vel non circuncisus, saluatur. Contra vero. Qui non seruat, vel circuncisus, vel non, non saluatur. Dicit itaque.

Si igitur præputium, iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circuncisionem reputabitur?

Mos autem Apostoli est, præputium vsurpare pro præputiato: Et etiam interdum circuncisionem pro circũcisis. Vt ibi: Qui operatus est Petro in Apostolatu circuncisionis, operatus est & mihi inter Gẽtes. Dicit ergo. *Si præputium.* Gal. 2. id est si Ethnicus præputiatus nõ circuncisus, custodiat legem, perinde reputauitur ac si esset circuncisus. Abscindere ergo carnem, ô Iudæe, te nequaquam iustificabit coram Deo, sed facere legem: quoniam & Gentes quæ legem seruant, carnem tamen nõ abscindunt, iustificantur coram Deo, ac si essent absq; præputio, vel circuncisæ. Circuncisio est signaculum iustitiæ, signaculum autem refertur ad esse cuius est signaculum. Nisi ergo iustitia adsit, vanum signaculum est circuncisio, ô Iudæe. Non est autem iustitia sine legis obseruatione, ergo sine legis obseruatione, circuncisio vana est, & nihil prodest. Res autem non est vana quamuis non habeat aliquod signũ: Si ergo Gentilis iustus sit. (Est autẽ iustus, si legem seruat,) quamuis circuncisionem non habeat, nihil illi est, vel esse põt detrimenti coram Deo. Vnde sequitur.

Et iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es?

1. Cor 6. Quod eo modo intelligitur, quo & illud. Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Quomodo enim angelos homines iudicabunt, nisi quoniam comparatis hominibus, & angelis, inuenientur aliquos angelos nõnulles homines superasse? Ita ergo Gentilis, qui natura est præputiatus. Idcirco enim Gentilis dr̃, quasi genitalis, id est genitus talis. Si legem consummarit, hoc est perfecerit, adimpleueritque, tibi comparatus ô Iudæe, qui in literali circuncisione gloriaris, hoc est in carnali illa præputij abscisione, & legem penitus transgrederis, inuenietur superior coram Deo iudicio illo quod errare non potest.

Notandum est autẽ verbũ illud, Paulo superius de iustitijs legis. Si ergo p̃putium iustitias legis custodiat. Ceremonialia præcepta vocantur ab Apostolo iustitiæ carnis. ad Hebreos. Quæ parabola (inquit) est temporis instãtis, iuxta quam munera & hostiæ offerũtur; Heb. 9. quæ non possunt iuxta conscientiã perfectum facere seruientem, solummodo in cibis, in potibus, & varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, vsque ad tempus corruptionis impositis. Cuius rõ est, quoniam ceremoniæ illæ expiabant ab immunditijs carnalibus, vel corporalibus, quibus homo efficiebatur inhabilis, vel ineptus ad cultum diuinum. Sicut leprosus dicebatur immundus, vel ille qui tangebat aliquod morticinium: non erant immunditiæ hæc in anima, non erant peccata, sed erant tantũ quædam (vt ita dixerim) irregularitates. Nã vt Apostolus docet, magno illo ĩgenio. Impossibile est sanguine taurorum, aut hircorum auferri peccata. Sanguis tamen hircorum & taurorum, & cinis Heb. 9. vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. Iustitiæ ergo legis hoc in loco, distinguuntur contra iustitias carnis. Præcepta moralia itaq; hic intelliguntur, quorum transgressio verè iniustam, & immundam facit animam coram Deo. Quorum etiam obseruatio est iustitia aucta & consummata hominis coram Deo. Præcepta enim ceremonialia & sacramenta non erant sancta & iusta nisi ex deuotione, & obedientia facientium. Et in hoc distinguebantur à sacramentis nouæ legis, quæ ex seipsis conferunt gratiam. At moralia ipsa, ex seipsis iusta erant, & sancta. Idcirco dicuntur iustitiæ legis, quon iã eorum obseruatio erat verè iustitiæ executio.

cutio. Vnde disponebant ad gratiam Christi iustificantem. Ecce primū. Conseruabant etiam diuinam gratiam, qua iustificati erant. Ecce secundum. Idcirco iustificare dicebantur his duabus rationibus. Adeptio tamen iustitiæ, quæ propriè significatur nomine iustificationis, erat quidem manifestata à lege, vt dixi supra, at non parta à lege, sed à gratia Christi Iesu. Si ergo gentilis hęc obseruauerit, quamquam iustitias carnis non obseruet, præputium reputabitur, perinde ac si esset circuncisio. Nō dixit præputium superabit circuncisionem, ne acrius exacerbaret Iudæos, sed pręputium reputabitur: quasi pręputiū malum sit, circuncisio bona, sed malum vertendum sit in bonum. Qua arte verbis quidem circuncisionē attollere videtur: at reipsa extenuat, & nullipendit. Ita fit vt veritatem doctrinæ audenter prædicet, & doceat pro gentibus, Iudæorum tamen infirmitati suauiter medeatur, ne offendatur inde, vnde eos ædificare cupiebat. Nominat autem deinde literam & circuncisionem.

Qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es. Potest illa copula Et legi expositiuè. *Per literam*, idest *Per circuncisionem*, carnalem, literalemuè. Potest ēt per literam vniuersa lex intelligi, quam supra accepisse gloriabantur Iudæi: vt simul destruat omnem Iudæorū superbiam. Quoniam & per legem, & per circuncisionē elati, vniuersæ legis sunt præuaricatores. Supra enim ostensum est, quod non faciebant legem quo ad Moralia: nunc ostenditur ex illo quod circuncisio sua in præputium uersa est. Ergo omne meritum & legis & circuncisionis perdidere. Vnde ergo possunt gloriari? Notandus est aūt loquēdi modus, per lrām & circuncisionem: Accipit propositionem vnam pro alia. *Per* pro *Cum*. cum litera & circuncisione p̄uaricator es legis, hebraismo quodam. Neq;.n.hic pōt, *Per* notare habitudinē causæ, sicut patet, sed notat consequutionem quandā, vel potū concomitantiā, cū litera & circūcisione trāsgrederis legē. Qm̄ aūt dixit *Iudicabit quod ex natura præputium, legem consummans*, quo insinuasse visus est alterū esse p̄putium, qđ non à natura inest: ideo id explicat aptius: Quia tn̄ Iudæis notior erat, & honorabilior vox circuncisionis, ideo de circuncisione loquit̄, dicitq;, duas esse, Circuncisiones. Cum enim circūcisio, & p̄putiū opponantur, agnito quod duplex sit circuncisio, cōstare poterit vnicuiq; duo esse pręputia. Quot.n. modis dicitur vnum oppositorum, tot modis & reliquum. Quia vero circuncisio Iudæorū est propria, duo etiā gn̄a dicit esse Iudeorū ex gemina hac circuncisione. Inquit itaq;. *Non.n.qui in manifesto, Iudaus est: neq; qua in manifesto est in carne circuncisio, sed qui in abscondito Iudaus est, & circūcisio cordis in sp̄ū, nō in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Et legendum est totū hoc pacto. Non enim qui in manifesto Iudęus est, est Iudæus: neq; quæ in manifesto est in carne circūcisio, circuncisio est, sed qui in abscondito Iudęus est, est Iudęus, & circūcisio cordis in sp̄ū non in lr̄a circūcisio est, cuius laus &c. Est ergo ex Apostoli verbis vna circuncisio manifesta, alia est abscondita. Manifesta est circūcisio carnis: Abscōdita est circūcisio cordis, i. animæ, vel volūtatis. Est item duplex præputiū, manifestū & occultū: manifestū est præputium naturę Occultum præputium voluntatis & cordis. Dicamus de Circuncisione. Contrariū enim adiunctum contratio, manifesti' euadit. Prima circūcisione pellicula virilis membri abscinditur. Secunda resecantur superfluæ, nociuæq; cordis nr̄i cupiditates. Ex corde.n. exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, blasphemiæ, falsa testimonia, furta, & hæc sunt quæ coinquinant hominem. Qui ergo peccata omnia resecuerit corde, dicitur, estq; circuncisus, quāuis in carne sit naturaliter præputiatus. Contra. Qui carne circuncisus est, corde uero nequaquam, perinde est, ac si esset præputiatus. Nisi enim circuncisi, cordis, illā q̄ est carnis comitet̄, illa ipsa inutilis est. Neq;.n. iustitia habetur citra cordis circuncisionem. Quemadmodum ergo nisi adsit iustitia, quam circuncisio protestatur, circuncisio ipsa vana est. Ita nisi adsit cordis circuncisio, inanis, irritaque prorsus est & superua- Matt. 15.

Hier. 4. canea circuncisio carnis. Hinc præceptum fuit. Circuncidimini domino, & auferte præputia cordium uestrorũ viri Iuda. Quoniam non modo in nouo, sed in veteri instrumento ratum erat, incassum circuncidi virile membrum, nisi amputarentur noxiæ mentis cogitationes. Propterea conquerebatur dominus de Iudæis. Omnes Gentes habent præputium, domus autem Israel incircuncisi sunt corde. Hinc Stephanus ille protomartyr, Iudęos cõpellans. O incircuncisi (inquit) cordibus & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis. Sed cur, dices tanta seueritate præcepit dominus circuncisionem illam carnis Abrahamo? Si enim inutilis erat absque circuncisione cordis, hanc primum exigere debuit, secundo illam. Verum iam corde circuncisus erat Abrahamus ille sanctissimus, cum mandatum accepit circuncidendæ carnis. In præputio enim credidit Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Hæc ipsa fuit sua cordis, atque mentis circuncisio. Cuius deinde signaculum in carne accepit, vt hæc protestatio circuncisionis cordis, hæc imitatio fidei, atque iustitiæ tanti Patriarchæ, radices figeret in cordibus posteritatis: cuius nunquam obliuiscerentur, circuncisionem in carne gestantes indelebilẽ: qua intelligerent, oportere mente circuncidi, ne signum vanum esset prorsus, si nihil illi responderet. Ideo noluit dominus circuncisionem carnis differri post octo dies, ne parentes dolori incisionem illam plerique refugerent. Et ne etiam parentes, quorum amor semper augetur erga filios, illarum saluti timentes, à circuncisione eorum abstinerent. Quod Moses alioquin sanctissim' egit pro Heliezer. Vnde & magnum illi periculum imminere didicit ab angelo. Apparuit enim illi angelus, volebatque occidere eũ in diuersorio. Deo nanque cordi erat, vt omnes corde circuncideren tur. Nisi autem carne circuncisi fuissent, non intellexissent cor circuncidendum esse. Siquidem ex uisibilibus, ad inuisibilia cõsurgimus omnes: neque ad inuisibilia rapitur aĩus, nisi ex his quæ videntur, quasi confricatus incalescat. Eam vero partẽ iussit abscindi Deus potissimum, vel ne aliud membrũ deturparetur quod aspectu horreret, vel vt inde humanũ gen' castigaretur, sanguinemque Deo conciliando effunderet, & libaret, vnde illum ad iracundiam prima illa ætas hominum prouocauerat. Adeò vt aquarum colluuie perdita fuerit, illis exceptis quos in sanctissimæ inuictæq; crucis figuram archa lignea seruauit indẽnes. Aut etiam, vt carnis concupiscẽtia, membri illius circuncisione reprimeretur atque cohiberetur. Postquam enim gratiarum imbres, effundere pollicitus fuerat omnipotens super semen Abrahami, erat illi castitate placendum. Fortasse & in sugillationem sacrorũ Veneris & Priapi, quibus pars illa pudenda honorabatur. Figurabatur autem circuncisione illa, infirmitatis & corruptionis nostræ naturæ ablatio, quæ Christi Iesu aduenientis gratia, hic initianda q̃dem, at cõplenda nõ erat nisi octaua ętate, q̃ est ętas resurgẽtiũ· quã octau' ille dies idicabat subobscure. Propterea p̄cep tũ fuit magno illi Iesu Naue, vt secũda circũcisione cultro lapideo filios Israel circũcideret. Quod proculdubio figura fuit, hui' naturę spiritalis circũcisionis, q̃ incohatã primũ diuina gratia, q̃ mentem sonat, complendam secundo expectamus. cum corruptibile hoc induet incorruptionẽ: & lex membrorũ auferetur, quæ viros quantumuis pfectos, quousque peregrinant, extimulat, adeò vt illorum quidã dicat. Non quod volo bonũ hoc facio, sed quod nolo malum, illud ago. Non autem iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatũ. Video enim aliam legẽ in mẽbris meis, repugnantẽ legi mentis meæ. Propterea qm̃ omnis nostra corruptio, omnisque infirmitas culpæ & pęnæ, ex peccato illo Adæ descendit, quod cõtrahim' carnali origine, membrũ illud generationis magno mysterio circuncidi iubebat. Adueniente itaq; Christo Iesu, vti aliæ ceremonię cessarũt, ita cessauit circuncisio hæc carnalis, vt non simus amplius sub lege circũcisionis, sed sub baptismo, qui sacramentum est, & generalius, maribus commune & fęmellis: &

Marginal notes: Hier. 9. (beside "tur dominus de Iudæis"); Act. 7. (beside "pellans"); Gal. 5. (beside "dæ carnis"); Exo. 4. (beside "gelo"); Iosu. 5. (beside "ptũ fuit magno illi Iesu Naue"); Rom. 7. Ibidem. (beside "vt illorum quidã dicat")

lis: & purius. Quid enim aqua mundius, qua immunditiæ omnes abluuntur? Et facilius. Nihil enim agitur in baptismo, quod vel tenella puerorũ ætas refugiat. Ad manus autem est cuiusuis hoc sacramentũ. Vbiq; enim aqua reperire licet. Omnes item & vetulæ baptizare possunt. Est & efficacius. Quæ enim & qualis est illa aqua, quæ corpus tangit & cor abluit? Siquidem baptizati pueri si moriuntur, statim euolant ad regna cęlorum. Circuncidebantur illi in carne, vt intelligerent eos esse circuncidendos in spiritu: at nos non circuncidimur quidem, sed crucis caractere consignamur, vt non modo circuncidendas esse carnis & spiritus cupiditates, sed crucifigendas, occidẽdas, sepeliendasque cum Christo Iesu, intelligamus. Quicunque baptizati sumus, (dicebat Paulus) in mortem Christi baptizati sumus. Gal. 3. Quo fit, vt sicut circuncisio illa carnis non proderat sine circũcisione spiritus, ita nec baptismus noster nobis fit profuturus, nisi adulti, fidem quã in baptismo protestati fuimus, & ꝓfessi, opere teneamus. Adde, non tantum non proderit, immo oberit. Heb. 10. Quantum putatis deteriora męreri supplicia (dicit Apostolus) eum qui filium Dei conculcauerit? Habetis ergo duas Circuncisiones, sunt itaq; & duo Iudęorum genera. Iudæi manifesti, idest qui dicuntur, sed non sunt Iudęi. Iudæi occulti: idest qui sunt, licet non dicantur Iudęi. Qui corde circuncisi sunt, sunt ueri Iudęi, vel circuncisi sint carne, vel non. Qui vero carne tantum, falsi Iudæi, & equidem falsi hipocritę: quoniam signũ ostendunt verę circuncisionis quã non habent, ostendunt esse populum Dei & non sunt. Hinc in Apocalypsi: Apo 2. Dicunt se Iudęos esse, & non sunt, sed sunt sinagoga Sathanæ. Iudæi sunt nomine, nõ re ipsa: & homo pictus, homo dicitur: at si arguas. Est homo pictus, ergo homo, negabit tibi argutus dialecticus cõsequutionem. O Iudæe, qui primum gloriabaris, quod tam honorifico nomine esses illustris & conspicuus: cum rẽ perdidisti, perdidisti & nomen. Qui Christi fidem toto corde amplectitur, & suscipit, ore prædicat, & opere colit, is est uerè Iudęus, & verè circuncisus: & hic laudem habet atque gloriam, non ab hominibus supple tantum, qui exteriora vident, interiora videre nõ possunt: sed & ab ipso Deo, q corda intuetur: Tu Iudęe gloriam hominum quæris. Hinc carnalem circuncisionem ostentas, qua ab Ethnicis etiam mortuus discerni potes, vt à Deo consignatus. Omnia opera sua faciunt, vt ab hominibus uideantur, inquit Christus. Matt. 23. Sed id te scire oportuit, Deum non te adscripsisse in suorum fidelium cathalogo, ꝓpter hanc carnis concisionem, quæ & alijs potest esse communis, sed propter illam quam homines videre nequaquã possunt. Si illa cares, gloriam habere poteris ab hominibus: at penes Deum inglorius eris. Qui carnis præputium habuerit, quod illi natura dedit, nõ habuerit autem præputium voluntatis, vel cordis, sed fuerit circuncisus intrinsecus, tibi à Deo optimo maximo in gloria & honore præponetur. Nõ est vt dicas, Vos qui Christum colitis, pręputiati carne, nullum habetis signum quo inter alios ualeatis agnosci sicut nos. Vobis illo tempore, necessarium erat signum, quoniam vos unos elegerat Deus in populum peculiarem: At cum noster Christus aduenerit, omnes homines, Barbaros. Scithas, Iudæos, Græcos, ad sanctam Ecclesiam promiscue conuocauit. Non est ergo alicui homini necessarium signum, quoniam omnes vult esse suos: non vult aliquem militare sub alio Rege, indiscriminatim gratias suas hominibus impertitur. Vnde & breue dixit fiendum esse. unũ ouile omnium sub vno pastore. Ioan. 10. Quod ergo tunc necessarium erat, nunc superfluit circuncisionis signum.

Notandum autem est verbum illud. *Circuncisio cordis in spiritu, non in litera.* Aures circuncidi possunt, & secũdum spiritum, & secundum literam. Ita vngues, & palpebræ, & alia corporis mẽbra: At cor non nisi secundum sensum spiritualem circuncidi potest, quo ad viuimus modo prædicto. Neque enim intelligi potest, vt pars summa cordis, vel ima circuncidatur, nisi à literarijs theologis, quales sunt, qui Iudæi dicuntur.

tur. Hi enim amaro pascuntur cortice, medullam penetrare non possunt. At intelligi debet amputanda esse noxia desideria, quæ hominem mergunt in interitum: cuius etiam figura præcessit in arboribus, quas dominus circuncidi iussit, ne incircuncisę luxuriarent. Est enim homo arbor euersa, vt philosophi dicunt. Quod & Dauid cecinit. Et erit tanquã lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. *Psal 1.* Propterea ergo adiecit, *In spiritu, non in litera.* Forte etiam altius, quid intellexit Apostolus, circuncisionem nostræ cordis non fieri in litera sed in spiritu, non in litera legis, sed in spiritu gratiæ diuinæ. Litera enim legis occidit, spiritus gratiæ est, qui viuificat: *2.Cor.3* quoniam ex lege nõ potest impleri lex, sed ex gratia, Lex auditores facit, gratia factores, sicut supra dictum est. Si ergo circuncisio vera est seruare legem, eam circuncisionem præstat spiritus, litera præstare non potest. *Ioan. 1.* Quid autem vult hinc habere Paulus? Istud. Gratia per Iesum Christum facta est, & lex est data per Mosen. Christus ergo est, qui corda nostra circuncidit. Moses carnem tantum circuncidebat. O Iudæe intelligis? Christum. Christum agnosce, ad quem solum præcandum est, vt corda nostra purificet. *Ps. 50.* *Heb 1.* Cor mundum crea in me Deus. Hoc est quod lex tua pollicebatur. In nouissimis diebus venit Christus Iesus. *1.Cor.10* Nouissimè loquutus est nobis in filio. Nouissimè misit Deus filium suum. Nos sumus, in quos fines seculorum deuenerunt. Ex lege ergo significatum est, tot antea seculis, non posse tui cordis circuncisionem expleri, citra nouissimam Christi opem & gratiam. Cur ergo in lege gloriaris, & es ingratus gratiæ? Gratiam, gratiam Christi Iesu agnosce superbe. Obmutescat lex. Sola Christi gratia in te regnet, quemadmodum in Gentibus. Non est enim differẽtia inter Iudæos & Gentes. *Act. 10.* Omnis qui timet Deum, & facit iustitiam, acceptus est illi. &c.

CAPVT TERTIVM.

Quid ergo amplius Iudaeo est? aut quae vtilitas circuncisionis? Acerbius praecedente capite insectatus est Apostolus, Iudaeos, quàm eorum pateretur atra bilis, & indignabunda superbia. Propterea illatis vulneribus, nũc medetur. Optimum illum medicum
Luc. 10. imitatus, qui sup vulnera sauciati oleũ, & vinum simul infudit, vt alterum leniret suauiter, acriter alterum remorderet. Quo autem gratior sit hæc medela, eorum vice illã exposcit Apostolus. Vilescunt enim cito oblata, dulcius accipiuntur quæ desiderata petuntur. Exposcit autem, personam induens lacessiti & concitati infirmi. Certè enim non poterant non indignati esse iudæi, audientes rideri circuncisionem, nullipendi legem, æquari præputium circũcisioni, ethnicumq; Iudæo. Quandoquidem, sublata videbatur omnis eorũ eximia laus, & gloria, quam plenis buccis in Gentium contumeliam (vt diximus) iactitabant. En ergo uocem querulam, quam pro eis emittit Apostolus. Si vera sunt, quæ hactenus asseuerasti, ò Paule, tanta vehementia: quid igitur illud est quod restat Iudæo supra Gentes? Ethnici natura nobis sunt pares: Lege Deus nos visus est extulisse supra illas: honorifico illo Iudæorum nomine nos fecit insigniores: atque demum circũcisione nos distinxit ab vniuersis nationibus. Tu legem nobis non prodesse demonstrasti, iudaico item nomine falsò nos appellitari, circuncisionem sustulisti prorsus, pares ergo vndique nobis erunt Gentes, nihilque est amplius, quo nos illis præferri valeamus. Etiam pro eo tempore, quo nondum Christus
Eph. 2. aduenerat, qui duos parietes vnum fecit, tãquam ille angularis lapis, qui reprobatus ab ædificatoribus, & factus Ps. 117.
est deinde in caput anguli. Secundo. Quę vtilitas circuncisionis, si pręputiũ in circuncisionem verti potest, vt præfatus es ò Paule? temerè, & incassum uidetur nobis data fuisse circuncisio, quãdoquidem præputiati etiam poteram illam cordis assequi circuncisionem, atque spiritalem iustitiam, postquam & Gentes id posse hactenus contendisti. Cur itaque nos selegit Deus, vt populum peculiarem, in signumque selectionis, tradidit nobis circuncisionis mandatum? Audis exacerbatæ iudææ verba? Intelligis Alma Roma circuncisionis querimonias contra Paulum, tibi, & omni præputio ardentius patrocinantem? Farmacum ergo adhibeat pius iste animarum curator, necesse est. Id autẽ facit respõdensq;, satisfaciens propositis querelis. Neque autem hic sistens, sed ex responsionibus diuinam iustitiam, illam, inquam, qua Dei munere iusti sumus, cuius supra meminerat exorsus. Iustitia Dei reuelatur in euan Rom. 1.
gelio ex fide, in fidem, manifestans & extollens. Ostenso enim primo capite, quod Gentes ex seipsis diuinam iram, propria iniustitia & impietate prouocauerant. Et Secundo. Quod Iudæi nequaquam mitiore pœna puniendi erãt, immo acriore: Consentaneum erat, vt declararetur nostris iniustitijs, nequaq̃ adeò esse concitatum Deum, vt gratiarum imbres, quibus Iudæi, & Gentes iustificarentur, conciliarenturq;, noluerit effundere, sed potius, cum nostris tam magnis & multis demeritis, vt ostẽderet diuitias gratiæ suæ, omnes iustificasse sua misericordia. Ita enim fiet, vt nostra merita conticescant, & extollatur atque prædicetur vnicè Dei donum, quo ex iniustis, iustitiam coram Deo assequuti sunt uniuersi populi. Qui si eorum

rum facta, & non suam magis ipsius, misericordiam respexisset Deus, vltione & supplicio grauissimo digni erant, non fauore: primum tamen Iudæi, quã Gentes. Habes itaque Pauli mentẽ, & scopum uides, ad quem quæstiones ha sce dirigit & responsiones. Dicit itaq;, respondens utrique quæstioni duobus verbis: prosequitur tamen magis primam quæstionem. Secundam sequenti capite prosequetur.

Multum, per omnem modum, Et valde, & multipliciter. *Vel* (vt aiunt) intensiue & extensiue, plura accepit iudæus, quã ethnicus: variæq; & magnæ sunt circũcisionis vtilitates. *Per omnẽ modum*, Multo ampliora habet Iudæus dona, q̃ Gentilis. Interpretatur autem id quod primò dicit. *Multum*. Varios deinde modos in sequentibus explicabit. Inquit ergo. *Primũ quidem.n. quia credita sunt illis eloquia Dei.* Cnm audis primum, nõ referas ad illud per omnem modum, vt unum modum explicet nunc, sed ad illud multum, quod primo dictum est. Hoc est quod primum dixi, (vult dicere Paulus) multum esse iudæo. Multũ enim est istud, credita iudæis esse diuina eloquia. Multum est simpliciter, & absolute, Deum alicui concredere sua eloquia, oracula, promissa, legem, sed multo plus est iudæis, qui semper fuerunt Deo, quàm ingratissimi. Non vestris benefactis, ò Iudæi, Gentes vnquã excelluistis, sed diuinis muneribus dũ taxat, vult dicere Apostolus. Apud Deũ enim, sua ipsius gratia tanti habiti estis, vt quamuis perfidiam vestrã nosceret, & ceruicem durissimã, atque indomabilem, uobis tamen vnicè crediderit, atque commiserit cælestia illa diuinæ legis arcana, non alijs nationibus. Non Psal. 147. fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Quere, require, nulla potest assignari ratio, cur Iudæis vnis debuit legem illam dare Deus omnipotens, nisi magnus, quem erga illos habuit amor, & vehemens charitatis dilectio, sine ullis eorum meritis, immo cum multis, & maximis demeritis. Si enim dicas, quod alijs populis ad idololatriam declinãtibus, soli Iudæi in Dei veri cultu perstitere, & propterea reliqui omnes indignos se se effecerunt recipiendæ legis. cum scriptum sit. Nolite Matt. 7. sanctum dare canibus. Hæc ratio nihil valet. Quoniam post latam legem, populus iste Deos Gentium adorauit, q̃d longe grauius fuisse nemo dubitat, qm inexcusabiles magis erant lege data, q̃ antea. Si dicas: Ideo datam fuisse illis legem, aliaque beneficia particularia, propter promissiones quas sub iuramento fecerat tribus illis Patriarchis, Abrahã, Isaac, & Iacob. Non inficior bonam esse hanc rationem. Expresse enim dr̃ in Deuteronomio. Scito, quod non Deut. 9. propter iustitias tuas dñs Deus tuus dedit tibi terram hãc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus, sed vt compleret verbum suum dominus, q̃d sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abrahã, Isaac, & Iacob. Quod declarauit diligenter Apostolus dicens ad Galatas. Abrahæ dictæ sunt promissio- Gal. 3. nes, & semini eius. Non dixit seminibus quasi in multis, sed semini, quasi in vno, quod est Christus. Significans promissiones hasce fuisse, vt Christus ex eis nasceretur. Propter quod rationabile fuit, vt populus ille præcæteris maiore sanctitate polleret. Et ita diuina lege instrueretur particularius. Bona itaque est responsio illa. Verum non est completa: Adhuc enim vlterius quęrendum est. Cur Abraam factæ sunt promissiones hæ, tales scilicet & tantæ. Non enim propter merita Abraami factum est, vt Christus ex eius semine nasceretur, sed potius, quia ex eius semine nasciturus erat, merita cumulauit, illo eum sanctificãte, qui in lumbis eius erat, per quem super femur iurare uoluit seruum suum dicens. Pone manũ tuam super femur meum, & iura mihi Gen. 24. per Deum cœli. Gratuita enim Dei electione & uocatione id factum est, iuxta illud Esaiæ. Qui suscitauit ab Oriente iustum, uocauit eum, vt sequeretur se. Esa. 41. Nulla itaque est ratio alia uera, & ultima (vt concludam,) cur adeò fauerit iudæis Deus benedictus, nisi ingens charitas & dilectio, qua eligere voluit populum hunc, & pr̃es eorum prę cęteris: vt qui ex eis progeniti essent, legem acciperẽt diuino eloquio de medio ignis

insonante in Sina. iuxta verbum Mose: Audistis verba illius de medio ignis, qa dilexit patres, & elegit semen eorum post illos. Nota verbum. Rectè ergo dicit Apostolus, Deum credidisse eis legem, suæ scilicet eorum fidei, gratis cõmisisse tam pretiosos thesauros. Si enim aliquod meritũ præcessit in Abraamo, cui factæ sunt primum promissiones, illud fuit fides. Sed primum promissiones factæ sunt, quàm ipse credidit. Credidit nanque promittenti. Suspice cœlum, & numera stellas: Sic erit semen tuum. Qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredem. Tunc enim sequitur Moses. Credidit Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, ergo omnino gratis cõcredidit Deus sua eloquia Abraamo, & posteritati: quod vtique signum fuit eximiæ dilectionis. Si vero tu ulterius queras. Quare Abraamum, & natos eius, huncq; populum adeò dilexit, vt ex eo uoluerit Christũ nasci, ideoq; illi data fuerit lex non alteri. Tibi dicam illud Augustini. Noli q̃rere, si nõ vis errare. Si tamẽ vis querere, ne me interroga quæso, interroga doctiorem, sed caue ne inuenias præsumptorem.

Deut. 4.
Gen. 15.
Gen. 15. & Gal. 3.

Notandum est autem uerbum illud. *Credidit Deus eloquia sua illis.* Non dicit tradidit, sed credidit. Cur sic? vt Iudęos pungat. Ipse sua eloquia vobis credidit, & vos cogitationes vestras, atque vos ipsos non creditis Deo. Commisit sua vobis bona fide, & ipsi perfidia vestra, tantę fidei semper estis ingrati. Cur illi non fiditis, sed vobis, sed vr̃is operibus, sed legi? Gratiæ, gratiæ Dei fidendum est, qui citra omne meritum, opes illas diuinas uobis concredere voluit. Est & aliud mysterium. Quæ fidei alicuius committuntur, bona fide reddi dicuntur committenti: O Iudæi. Vbi est lex, quam fidei vr̃æ commisit Deus? Audite Dauidem. Tempus faciendi domine, dissipauerunt legem tuam. Audite Oseam. Vitis frondosa Israel. Audite Esaiam. Expectaui vt faceres uuas, & fecisti labruscas. Expectaui, vt faceres iudicium, & ecce iniquitas, & iustitiã, & ecce clamor. Tanq̃ amicis (ò perfidi) vobis Deus credidit legem sanctissimã, q̃ vineæ instar excoleretis, vt fructũ in vobis afferet domino: Vos tanq̃ hostes, non modo non illi fructum eius reddidistis, sed dissipastis illam penitus, seruosq; Prophetas occidistis. Siccinè agitur generatio praua atq; peruersa, populo stultè & insipiens? Siccinè inquàm cum amico, qui pretiosa queq; tuę fidei & seipsum tandem commisit? Cũ Deo optimo maximo, qui te adeò diligebat, vt diceret de his, qui tibi inimicabantur. Qui tangit vos, tangit pupillã oculi mei. Ipse ergo credidit tibi eloquia sua, nec tu primũ illi credideras. Quis autem dedit illi, & retribuetur ei? Ipse primum suas diuitias tuæ fidei committere voluit: at tu magna infidelitate decretasti, vt illius bonam fidem superares. Potest & intelligi. *Credita sunt illis eloquia Dei.* Non lex sub fidei cõmisso illis tradita est, sed euãgelium ipsum, tibi fide diuina promissum est. Et hoc videtur magis quadrare literæ, quoniam sequitur post. Nũquid incredulitas eorum fidem Dei euacuabit? in futuro tẽpore. Significat ergo eloquia illa, ꝓmissa quidem esse, sed nondum tradita. Pro tempore enim legis loquitur, vt alias diximus: Si tamẽ legem intelligis non euangelium. Quod eloquia Dei legem appellet, ne uos moueat, ob id q̃d alibi dicitur, legem datã ab angelis fuisse non à Deo. Non enim excludit angelos Apostolus, sed Sathanam. Nõ est lex vetus mala, (vult dicere Paulus) bona est & sancta, vt dicetur. Non ergo à demone, vel à malo Deo tradita, vt Manes confinxit, sed à vero Deo: nõ tamẽ immediatè, sed ꝑ Angelos, sicut ad Galatas dicitur. Lex per transgressionem posita est, ordinata per angelos in manu mediatoris. Cui & consensit Stephanus dicens de Mose. Hic est, q̃ fuit in ecclesia, in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in Sina mõte, & cum patribus nostris, qui accepit uerba uitæ dare nobis. Et magna quidem ratione, legem illam ministerio Angelorum accepere Iudæi, quoniam lex illa perfecta non erat. Ita enim dicitur. Neminem ad perfectum adduxit lex. Erat perfecta pro eo tempore. Dei enim perfecta sunt opera. Erat perfecta pedagogia,

Psal. 118.
Ose. 10.
Esa. 5.
Deut. 32.
Zach. 2.
Rom. 11:
Galat. 3.
Act. 7.
Heb 7.
Deut 32.

dagogia, sed non perfecta simpliciter lex: at præparabat ad perfectionem euangelij, tanquam pedagogia ad sublimiorem sapientiam. Lex enim pedagogus noster fuit in Christo. Consentaneum itaque fuit, vt supremam manum imponeret Deus legibus vniuersis, suo ore docens euangelicam sapiétiam, omnibus numeris absolutam. Legem verò illam per pedadogos, per angelos qui ei famulantur, & seruiũt ad nutum, traderet hominibus. In vniuersis enim artibus, quod perfectum est, architectus ipse solet efficere: quod disponit ad formam, operarij faciunt, qui subministrant architecto, omnia tamen architecto adscribuntur, cuius iussu atque regula, cuncta fiunt. Ita ergo diuina illa lex dr, & Dei eloquia, quoniam diuino numine afflati angeli, illam ediderunt, & lapidibus insculpserunt. Vnde & angelus ille, qui cũ Mose loquebatur, Deus ferè semper dicitur in scriptura sacra, quoniam vt Dei nuncius, illius agebat vices, illius quoque assumpto corpore eloquia proferebat. At Euangelium, diuina lex dicitur, quoniam Deus uerus in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: ipseq; hanc doctrinam mundo dedit & inuulgauit. Tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo, ut dicitur in Baruch. Cœpit enim aperire nouissimis diebus os suum, qui ante aperiebat ora Angelorum atq; Prophetarum: Sicut ostendit Apostolus latissime in Epistola ad Hebreos. Et hinc solui potest quæstio illa famosa. Num Moses vidit Deum facie ad faciem, an non. Non enim vidit Deum, sed angelũ vice Dei. Propterea enim ipse dicebat. Ostende mihi gloriam tuam. Sétiebat nanque, quid uideret, & quod non videbat, desiderabat. Non ergo videbat ipsam Dei essentiam, neque à Deo immediatè instruebatur, sed per subiectã creaturam, per angelum, atque per nubem. Illud autem uerbum, loquebatur cum Deo facie ad faciem, sicut amicus cum amico. Et illud, Ore ad os loquor ei palam, & non per enigmata & figuras Deum uidit, secundũ opinioné populi fortasse est dictum, qui putabat verè cum Deo loqui Mosen facie ad faciem, maxime cum viderent facié eius quasi cornutam, cum de monte descenderet, præ nimio splendore; Vel exponi potest, vt per hiperbolam sit dictum, iuxta uerbum illud, intelligaturq; quædam eminens contemplatio, & ualde familiaris, citra tamen diuinæ essentiæ visionem, quam dicũt intuitiuam. Hęc enim nulli viatori concessa fuisse uidetur, iuxta illud Dei verbum. Posteriora mea videbis, faciem meam videre nõ poteris. Non enim uidebit me homo, & viuet. Quanquàm & loca hæc omnia possimus interpretari, atque conciliare dicétes. Mosen quidem vidisse aliquando diuinam essentiam, quemadmodum Paulo nostro in raptu cõtigit, qui mundo mortuus quidem, sed Deo viuens, nesciens si in corpore, vel extra corpus fuisset, horaria, vt ita dixerim beatitudine, tunc potiebatur. Neque enim ulla difficultas cogit, qua non idẽ possimus asseuerare de Mose cum Augustino ad Paulinam de videndo Deũ. Et duodecimo super Genesim ad literã. Potissimum cum ipse fuerit eximius prophetarum. At nihilominus, incõcussa est sentẽtia, quam protulimus, ex sacris literis. Mosen cum legem accepit, tunc non vidisse Deum, sed angelum tantũ, nec Deum illi apparuisse, sed angelum. Vidit Deum facie ad faciem vtiq;, sed alias uidit, non tunc, & non cum ipse voluit, petens. Ostende mihi faciẽ tuã, si inueni gratiam in oculis tuis, ne gloriaretur, sed cum Deo placuit, qui deinde coram Aaron & Maria illum glorificauit. Si quis fuerit inter uos Propheta domini, in visione apparebo ei, aut p somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, ore enim ad os loquor ei, palam, & non per enigmata. Cum ergo legem habuit in monte Sina, eloquia illa, erant eloquia angeli pro ipso Deo, non Dei. Vt eccellentiam nouę legis super veterem hinc etiam cognoscat, qm multifarie, multisq; modis locutus patribus in prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio, & p filiũ, q est uere Deus. Propter quod & Apostolus inuectus in Iudęos, qui diuina illa eloquia

Marginalia: Gal. 3. — Baruch 3 — Heb 1. — Exo. 33. — Ibidem. — Exo. 34. — Exo. 33. — 2. Cor. 12 — Num. 12. — Hebr 1.

quia p angelos tradita neglexerũt, acri⁹ inuehitur contra christianos, & duriora comminatur his verbis. Abundantius oportet obseruare nos ea, quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim q̃ per angelos dictus est sermo, factus est firmus. & omnis præuaricatio, & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiem⁹ si tantam neglexerimus salutem? Habetis ergo diuina munera, gratis collata Iudęis supra Gẽtes. Habetis item Iudæorum perfidiam. Sequitur Apostolus. Heb. 2.

Quid enim si quidam non crediderunt? Num infidelitas eorum, fidem Dei euacuabit? Absit. Audite quæso vnde ad hæc verba deuenerit Paulus noster. Cũ viderent Iudæi, qui ad Christum Iesum conuersi fuerant, Gentes quæ parũ antea idola coluerant, vero Deo neglecto, in ecclesiam recipi, gratiaque & donis sanctissimi spũs abundare æque ac Iudæos, sine vllo personarum delectu, magno liuore perciti, quippe qui illis vnis sciebant ex scripturis pollicitationes factas esse Messiæ, commoueri ceperunt, & hęsitare: non deerant, qui dicerent sicut in principio Epistolæ narrauimus. Res per fabulam tota uersa est, nobis p̃misit Deus, sed alijs reddidit. Ex Iudęis ortus est Christus, Gentes tamen saluauit: Iudæorum parẽtibus pollicitus est, & filios quasi præteriens, in eorum bona ethnicos, qui nullam antea ipsius habuere rationem, immisit. Vides q̃ pauci Iudæi fauoribus & gratijs supercælestibus potiantur? Hi qui ab aris & simulachris heri, vel nudius tertius recesserunt, in altiore gradu locati sunt. Vbi nunc Dei promissa? Vbi ipsius fidelitas? Si nos perfidi & rebelles magna ex parte fuimus, atque sumus, patres tamen fideles fuere, super quibus pollicitationes factæ fuerunt. Illorum fidẽ, nõ nostram perfidiam respicere debuerat Deus, & non nobis neglectis, Gentes in nostra bona sufficere. Promissa seruare debuit, vt iustus haberetur. O magnas in Deum blasphemias. Ar eas peperit indiscreta paternæ legis æmulatio. Medetur ergo huic infirmitati Apostolus: medetur autem adeò, vt pungat, simul & leniat. Certe (inquit) quidam ex Iudæis. nõ dicit maior pars, neque omnes, ne vulnera refricare uel le uideatur, quo incrudescant magis. Increduli fuere Deo, & nunc & antea semper Spiritui sancto dura facie & indomabili corde restiterunt. Indigni itaque sua ipsorum culpa effecti sunt, quibus vlteriora beneficia impẽderentur. Culpandi hinc sunt maximè, vnde maximè gloriari ipsi & laudari ab alijs, modo uoluissent, non adeo ingrati animi esse, potuerant. Verum ex illorum perfidia, & ingratitudine, putas ne ò Iudæe, quem Zelus vrit, & liuor, violatam esse fidem Dei? Sumitur autem hic *Fides* pro fidelitate, eo modo quo communiter dicitur, virum illum esse bonæ fidei, qui complet promissa. nullaque ratione vnquam deficit à promissis. Hinc seruare fidem, frangere fidem, iuxta illud (non christianum tamen.) Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Et hæc fides hinc dicta est (vt inq̃t Cicero) quod id fiat, quod dictum est. Estque pars iustitiæ, sicut ille dixit, & benè, primo de officijs. Absit ergo, vt dicas, tua ingratitudine ò homo factum esse, vt quod Deus promiserat, non impleatur. Non vincit tua iniustitia diuinam iustitiam. Diuina iustitia est, & exigit, vt sua verba compleantur, vt sua promissa reddantur. Cœlum & terra transibunt, verba autem Dei non transibunt. Non potest negare semetipsum Deus. Dixit ergo & non faciet? Pollicitus est, & non exequetur? Absit. Quamuis ergo iniustus sis, & iniquus, contumelia afficiens eum, qui nunquam cessauit in vos omnes esse beneficus, quamuis ò Iudæi spreueritis Dei filium, atque illum tandem cruci affixeritis, à quo tanto estis affecti dignitatis honore: Quamuis vestra incredulitate supplicijs dignissimi fueritis, nunquam fauoribus, aut gratijs, & id Deo præsentissimum semper fuerit, qui non aliter nouit fienda, quàm facta: scitote tñ nõ excidisse, nec excidere posse diuinas p̃missiones vr̃is p̃ribus olĩ factas, & toties reiteratas, Et cũ maximè illas excidere putatis, tũc minimè excidũt.

Act. 7.

Luc. 21.

Compro-

Comprobatur enim Deus, semper iustus in sermonibus suis, vincitque in iustitia, cum ab hominibus iudicatur & arguitur de iniustitia, sicut scriptum est
Ps. 50. in Dauide. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Sit, sit ergo Deus verax. idest asseratur, asseratur quod Deus semper est uerax, uel fiat uerax, non in se, sed in hominum opinione, quomodo & fit sanctus, vel sanctificatur, non in augmentum sanctitatis, sed in glorificationem, & manifestationem; *Et omnis homo mendax*: Hoc enim asseri debet citra controuersiam. Omnes enim Gentes pro Dei excellentia dimicant, nec aliquid esse Deum putant, nisi quod rebus omnibus anteponunt. Quis ergo tam barbarus, tam feris moribus est, ut audeat dicere Deum nostra culpa fieri posse mendacem? Est semper, est semper uerax, & mentiri non scit, neque potest. Cur ergo con-
Tit. 1. quereris o iudæe de diuinis promissis? Q̃m promisit exoluet, ne dubita. Potest autem uerbum illud. *Sit autem Deus uerax; & omnis homo mendax.* Aliter exponi. Ne enim putaret iudæus, diuina promissa reddenda esse iudæis, cum omni etiam eorum culpa, hac ratione. Quoniam licet magna iudæorum multitudo perfida fuerit, contumaxque, & ingrata Deo, nonnulli tamen iudæi continentet diuina præcepta seruarunt, atque Deo se se exhibuerunt fidelissi-
Rom 11. mos, iuxta illud. Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal. adeo, ut paucorum merito, omnibus pepercerit Deus omnipotens, noluerit que promissa patribus adimplere: ipso Deo dicente ad
Gen. 18. Loth de Sodomis. Si inuenero decem iustos, non delebo ciuitatem: uehementius quid addit Apostolus, si libet. Fac iudæos omnes non credidisse. Dic iudæorum neminem diuina præcepta seruasse, ponatur uniuersos fuisse incredulos, oportet inconcussum semper esse hoc axioma, Deum esse ueracem. Sequitur ergo, ut non possit hominum peccatis uiolari diuina ueracitas, atque fidelitas. Addo (inquit Apostolus) eo magis cognosci Deum esse fidelem atq; iustum in promissis, quo magis peccamus. Quemadmodum dixit Propheta. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris.* Homines nanque deficiunt a promissionibus quandoq; ob eorum ingratitudinem quibus promiserant: & id iustum esse videtur. Neque enim est dignus dandis, qui non habet gratias de datis. At Deus, quauis hominum ingratitudine, nunquam deficit à suis promissionibus; promissa semper exoluit, quanquam tu illi fidem non serues, quam dedisti in baptismo, uel in circuncisione, ipse tamen fidem datam nequaquam violat. Memor erit in sæculum testamenti sui, Ps. 110.
(inquit Dauid.) Et fidelia omnia uerba eius, confirmata in sæculum sæculi, facta in ueritate & æquitate. Ibidem.
Fidelissimus itaq; super omnes, nostris peccatis com probatur, & iustissimus. Tantum abest, ut ex nostra culpa possimus notam inurere Deo infidelitatis uel iniustitiæ Inqt ergo. (*Sit autem Deus uerax, omnis aūt homo mendax.*) Et hoc debet legi per parenthesim. ut responsio integra sit, hæc in textu. Absit. *sicut scriptum est, ut iustificeris in sermonibus tuis & uincas cum iudicaris.* Nulla itaque hominum culpa Dei fidelitatem diminuit, atque iu- Num. 23.
stitiam euacuat vllo pacto. Dicit enim Ps. 88.
Sapiens. Non est Deus ut homo, ut mentiatur, neque ut filius hominis ut mutetur. In Psalmo quoque, Deus benedictus (inquit) in æternum seruabo illi mīam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, & iustitias meas prosanauerint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum, misericordiā autē meam nō dispergam ab eo, neque nocebo ei in ueritate mea, neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita.

Sed hic sunt angustiæ, antequam verba Dauidis quæ assumit Apostolus interpretemur. Si enim Dei promissa non violātur, neq; uiolari pñt vt deficiāt, est ergo immobilis veritas diuinarum promissionum. Sed illud, cuius ueritas immobilis est, oportet esse certum atque

que indubitatum, igitur diuinæ promissiones certo certius, & absque dubio implebuntur, ita ut effectus certissime sequatur illarum promissionum. Quoties autem aliquis effectus certe ex aliqua causa prouenit, nisi aliquid possit illi causæ resistere, necessario semper euenit, nec potest non euenire. Nam da, oppositū tu potest nō euenire, ergo dubium est an eueniat, non igitur certe eueniet. Dixi uero, nisi aliquid possit vim causæ prohibere, propter actiones corporum celestium: ex quibus nō semper producuntur effectus proprij quos intendunt: quoniam dispositiones in his inferioribus, ratione materiæ, plerique resistunt illis uirtutibus cœlestibus, quibus hæc sublunaria aguntur & reguntur. At nisi materia resisteret, uel aliquid aliud, necessario semper proprij effectus quos intendunt producerētur. quoniā certè & indubiè sunt natæ, eos effectus producere supernæ illæ lationes. Arguatur modo sic. Promissionibus diuinis, nihil potest resistere: maximè enim hominum peccata resistere viderentur, sed ea non obsistunt, quoniam incredulitas nostra fidem & iustitiam Dei non euacuat, ut dicit Apostolus. necessario itaque eueniet id, quod Deus promisit euenturum. Potestque hæc ratio maximum habere robur in diuina prædestinatione. Prædestinatus enim si damnari potest, hoc uidetur maximè defendi. ob id qđ suis flagitijs, potest coronā ammittere prædestinationis. iuxta illud. Tene quod habes, ne alius accipiat tibi coronam uitæ. Sed hoc destruit hic Apostolus, quoniam nostra iniustitia non uiolatur diuina iustitia, atque legalitas fidei, omnino itaque saluabitur, nec poterit non saluari qui prædestinatus est, iure diuinæ fidelitatis, quæ uiolari non potest quouis hominum peccato. Videtis quo tendit hæc difficultas? O infelices, qui Paulum putant esse cuique peruium & facilem. Omnis sacra scriptura forte facilis est: vnus Paulus nihil habet facile: omnia difficilia, abstrusa, recondita, adeo ut plerunque compatiar hæreticis si lapsi sunt in tam magnas & impias hæreses: at Spiritu sancto, humilitateque duce ad Pauli sensa scrutanda accedere debuerant, non ambitione, non liuore, non tandem (ut morbum detegamus) huius sanctæ sedis odio. Id enim eos impulit ad has infaustas, infelicesque tragedias, quibus hodie totus orbis tumultuatur. Vos attendite, ne in hanc abissum ruatis præcipites.

Apoc. 3.

Dicamus primo, quid intendat Paulus. Secundo, propositæ difficultati satisfaciemus. Mens Pauli ex contextu omnis epistolæ hæc est, nequaquam ex incredulitate iudeorum excidisse promissa Dei facta iudæorum patribus pro filijs, de Christo, & de Ecclesia, atque de Gratijs; & charismatibus Christi. Cur hoc? Quoniā deficientibus a fide iudęis, pro illis subrogatæ sunt Gētes, iuxta uerbum illud Iobi. Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. Nullatenus ergo promissa dei, falsitate aliqua destructa sunt, ob incredulitatem iudæorum. Promiserat credentibus, credentibus exoluit. Manet enim immobile testamentum domini iuramento firmatum his, qui crediderunt, qm̄ nouit dominus qui sunt eius. Scio quid dices. Promissa sunt facta iudæis ipsis. Vtique. Sed cum à fide defecerunt iudęi, & rem, & nomen perdidere. Dicunt se iudæos esse & non sunt, sed sunt Sinagoga Sathanæ. Non enim qui in manifesto iudęus est, Promissa sunt facta populo dei. Volo. Sed ipsi cum Christum negarunt dicentes. Nolumus hunc regnare super nos. Non habemus regem nisi Cæsarem. Hunc nescimus unde sit: inde non fuerunt amplius populus Dei. Audi Danielem. Et non erit populus eius qui eum negaturus est. Audi Dauidem. Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt. Gentiles effecti sunt populi Dei. Erit in loco in quo dicebatur, Non populus meus, & dicetur, Vos populus meus estis. Promissa facta sunt filijs Abrami. Fateor. Sed cum degenerarent ab Abraam, illico desierunt esse filij Abraami. dicente Christo eis. Si filij Abrahæ estis, opera Abraæ facite. in eorumque loca subrogatæ sunt credentes Gentes, quæ merito

Iob 34. 2. Tim. 2. Apoc. 2. Rom 2. Luc. 19. Ioan. 9. Dan. 9. Psa. 17. Ps. Osee 2. Ioan. 8.

rito fidei Abrahæ, dicũtur, qui credidit
Deo in præputio, & in gentilitate, (vt
Gal 3. ita dicam) & reputatum est illi ad iusti-
Rom. 9. tiam. Hinc Paulus. Non qui ex semi-
ne sunt Abrahæ, omnes filij Abrahæ,
sed in Isaac vocabitur tibi semen: idest,
Non qui filij carnis, hi filij Dei, sed qui
filij sunt promissionis, æstimantur in se
mine Abrahæ. Propterea Ioannes ille
sanctissimus, qui baptismi fontem pri-
mus aperuit, præcursor dñi, sciés inané
hãc iudęorũ gloriã, vt eos cõfunderet,
ostenderetq; non esse pernitiosa secu-
ritate fidendum diuinis promissionib⁹,
quibus pollicitus fuerat Deus semini
Abrahæ dare terram, gratiam, & gloriã.
(ex eo enim ipsi maximè superbiebãt,
& torpescebant sicut nostræ ætatis chri
stiani,) in eos omnes dixit, cũ in litore
Matt. 3. Iordanis prædicaret. Facite fructus di-
gnos pœnitentiæ, & ne velitis dicere
intra uos, Patrem habemus Abrahã. Di
co enim vobis, quoniam potens est De⁹
de lapidibus istis suscitare filios Abra-
hæ. Intelligis quo tendunt hæc verba?
Huc spectant. Filijs Abrahæ vtiq; pro-
misit Deus magnalia. O Iudæi, & non
alijs: at nisi opera Abrahæ feceritis, tan
quam spurij ab hæreditate repellemini.
Neque timeatis diuinam inde minui
fidelitatem. Oĩno enim in filijs Abra-
hæ complebuntur promissa. Gentiles
enim, qui instar lapidũ modo duri sunt,
& frigidi, lapideaq; simulachra colunt,
suscitabuntur, vt credant semini Abra-
hæ, quod Christus est. Fiantq; per fidé
filij Abrahæ, & ipsi saluati, in cœlo testi-
monium perhibebunt Deo, quod sit ue
rax in promissis. iuxta illud. Et erit te-
stis in cœlo fidelis. Promissa facta sunt
Rom. 9. Israelitis. Concedo. Sed non omnes, q
ex Israele sunt, hi sunt Israelitæ. Nimi-
rum, ergo si in eis non completa fuere
promissa Dei. At in gentibus tantum.
Id enim rationes omnes requirebãt di-
uinæ iustitiæ, & fidelitatis: Et audeo di
cere, facile potuisse, vel apparenter re-
præhendi de infidelitate Deum, si in iu
dæis carnalibus expletæ fuissent diui-
næ promissiones. Alijs enim promisis-
set, alijs reddidisset. Promissa nanque
facta erant iudæis, Israelitis, filijs Abra-
hæ, populo Dei, ipsis nullum horum

conueniebat, eis itaque non fuerunt
reddendæ illæ pollicitationes, vel exol-
uendæ, sed Gentibus. Quid uobis vr̃?
Hoc est quod & uoluit dicere Christus Matt. 21.
in Parabola vineæ, Auferetur à uobis
regnum Dei, & dabitur genti facienti
fructus eius. Et iterum. Multi venient Matt. 8.
ab Oriente & Occidente, & recumbẽt
cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno
cęlorum. Vides ergo (ni fallor) omni lu
ce clarius, diuina promissa nequaquam
excidere ob iudęorum incredulitatem.
Licet enim ipsi peccarint, Deus tamen
non inuenitur mendax, neque profa-
num tęstamentum eius. Profana enim
esset promissio si esset inexpleta, exple-
tur itaq;, expletur, aut in prædestinatis
ex Gentibus, quæ per lapides significa-
bantur in verbo illo præcursoris. Iota
vnũ, aut unus apex non præteribit à le Matt. 5.
ge, donec omnia fiant. Hinc Deus bene Ps. 81.
dictus. Semel (inquit) iuraui in sc̃o meo
si Dauid mentiar. i. nõ mẽtiar. Est. n. si, p
non, cõi loquentium vsu. Et sequitur
id pro quo iurauit, & nõ mentietur. Se-
men eius in æternum manebit. Semen
autem Dauidis. Christi scilicet, qui in
psalmo illo, Dauidis nomine significa-
tur. est populus acquisitionis, numer⁹
electorum. Omnes scilicet, qui ei mé-
te, uera fide, vsque in finem crediderũt
& credent. Non Iudæi qui carnaliter
à Dauide trahunt originem. In creden-
tibus enim futurum Dei regnum semi-
natum est: in ipsis ergo diuina promissa
complebantur, & quotidie complẽtur.
Hæc dubio procul est sentẽtia apostoli
ca. Si fas est Paulum ex Paulo interpre-
tari: Ad difficultatem itaque quantum
huc spectat, ex dictis facile est respõde-
re. Si enim Deus promisit, vel præde-
stinauit te saluatum iri, nulli dubium te
posse perire. Neque enim prædestina
tione necessitatur nostra uoluntas. Di-
uina tamen promissa etiam admisso
quod etiam pereas, (quod an sit admittẽ
dum, nunc non disputo) non excidunt:
quoniam alius in locum tuum, diuina
misericordia subrogabitur, qui tua co-
rona potietur. Quemadmodum in locũ
angelorum suffecti sunt homines, & in
Iudęorum locum Gentiles. Homines
non tenent loca sua, sed ruinas implẽt
angelo-

angelorum. Gentibus non debebatur tantus honor, Iudęis debebatur. Gaudent ergo dignitate iudęorum, nō propria. Ita te cadente, surgit alius, qui tua corona potitur, vt electorum numerus suppleatur. Ita enim dicitur. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Nunquam ergo diuina prædestinatio, vel promissio est irrita vel inanis, nec esse potest, propter peccata nostra. Dices fortasse. Hoc nō sufficit. Nam Paulus ostendit nō modo non violari diuinam fidelitatem ꝓpter nostra peccata, sed declarari & elucescere magis, vt iustificeris (inquit) in sermonibus tuis, non uidetur hoc posse verificari, nisi eidem peccatori reddatur, quod promissum erat, non alteri, qui suas vices teneat. Nunc enim maximè comprobatur, Deum esse fidelissimum, quoniam quod gratis citra merita promiserat, reddit etiam ingrato, ne mentiri uideatur. Non adeò autē clarè comprobatur si aliū subroget, in quo promissio, vel prædestinatio compleatur. Dico autem tibi ego, quod immo maximè argui posset infidelitatis, si ingrato redderet, quod promisit gratis, si immeritum seruaret, quem citra meritum prædestinauit. Scis rationem? Ecce. Ordo prædestinationis ad salutem, quæ est effectus eius, est cum præsuppositione causæ secundę, voluntatis scilicet humanæ, vt & ipsa cooperetur, non ad prædestinationem, sed ad effectum prædestinationis. Hinc enim contingenter saluamur nō aliunde. Si ergo me, non cooperantem vllo pacto, sed nitentem in contrarium saluaret Deus, nonne infidelis est? nonne à legalitate deficit? ita certè. Supposuit enim secūdam causam cooperari: Si ergo operatio secundæ causæ non adsit, & effectus sequatur, iam mentitus est Deus: nō est verax in promissis. Vt ergo sit semper verax, oportet me cooperari ad effectū: Si non cooperor, non sequitur effectus. At summa illa sapientia, etiam me non cooperante, sua in me promissa alio modo adimplet. Neque enim desunt illi viæ explendi quod promisit, vt omnino fidelitas Dei meam superet ingratitudinem. Subrogat alium, qui coronā

Act. 3.

meam, meam dico accipiat modo prædicto. Ita homo mendax inuenitur. Deus autem semper uerax. Est tamen vna prædestinatio atq; promissio, quæ est sine omni suppositione causæ secundæ. Vna tantum, & nulla est alia præter eam: & ideo effectus illius, cum omnibus demeritis hominum, semper sequitur in illo eodem, cui illa promissio facta est. Scis autem quæ est? Illa est, quā tangit Dauid in psalmo quem Apostol⁹ allegat. *Vt iustificeris in sermonibus tuis*, sed illam in expositione verbi illius declarabimus. Habetis ergo solutionem difficultatis, quantum hic attinet.

Absolutè autem respondere illi difficultati, qua probatur ex certitudine pdestinationis necessitas effectus, prædestinati, hic nō est locus, sed aliò spectat, Ne tamen interim angatur pusillus, breuissime dicatur, quod corpus cęleste agit in hæc inferiora necessario, quasi necessitatem inducēs, quantum est de se. Hinc itaque nascitur, nisi sit aliquid qđ resistat, effectus illos de necessitate ꝓuenire, quos cælestes virtutes intēdūt. At Deus benedictus, non agit in illius, qui prædestinatus est voluntatem, quasi eam necessitando: mouet enim illam eo modo, quo est nata moueri, non auferendo scilicet modum suum, qui in libertate ad vtrumlibet consistit. Idcirco quamuis diuinæ voluntati prædestinanti, vel promittenti nihil resistat, neque etiam peccata, tamen uoluntas, & quælibet alia res exequitur, quod Deo placet, secundum modum proprium vniuscuiusque. Nanque & modum illum agendi dedit diuina voluntas, quē conseruat in rebus, disponens omnia suauiter, vt omnino sisa uoluntas impleatur ab omnibus, quamuis nō vno modo. Propterea naturalia, diuinam voluntatem explent necessario: homines semper liberè & contingenter, quoadusque sunt in uia. Vnde resisteremus Deo, si necessario faceremus id quod Deus vult à nobis liberè & contingenter fieri: Tantum abest, vt quoniam voluntati diuinæ non potest, quis resistere, inferri possit, ergo prædestinatus necessariò saluabitur. Quamuis tamen illud quod Deus vult fieri, inuictè, & indubi-

Sap. 8.

indubitatè fiat in cęlo, & in terra. Si prædestinatio esset sola causa, & ab ea totaliter proueniret salus prædestinati, argumentum concluderet, quod necessario prædestinatus saluaretur: sed non est tota causa. Alia causa secunda cogit, voluntas prædestinati: illa autem liberè & contingentèr primæ cooperat. Esto ergo, quod ex ui prædestinationis necessario sequeretur effectus salutis, ex uoluntate tamen nostra, contingeter saluatur, ergo simpliciter contingeter saluatur. Quis enim nesciat concurrētibus pluribus causis ad vnum effectū, vna necessaria, altera contingente, effectum esse contingentem? Quemadmodum in dialecticis argumentationibus, vna præmissa existente necessaria, altera possibili, conclusionem esse possibilē non necessariam? Concessum est citra controuersiam à sapientibus. At instabis. Omnis certitudo, quæ est cū suppositione alicuius, nō est certitudo absoluta, sed conditionalis: sicut non est certum, quod sol causet fertiles segetes, nisi cum hac conditione, si uirtus terræ vel seminis fuerit bene disposita ad cooperandum Soli: Et quoniam Sol coexigit ad prædictum effectum virtutem illam seminum, vel terræ, vt secundā causam: prædestinatio exigit voluntatē humanam, vt illi coagentem ad salutē prædestinati: potest autem uoluntas humana non coagere, ergo certitudo salutis, quæ habetur ex prædestinatione, non est certitudo absoluta, sed cōditionalis: Si bene operabitur voluntas humana, saluabitur. Sicut est certum mihi, quod Sophronicus si mouetur currit. Quod si sic. non est maior certitudo de salute in illo, qui scit se esse prædestinatum diuina reuelatione, vel etiam in Deo, q̄ in me, vel in alio quopiam. Omnibus enim certū est, quod qui Deo cooperabitur vsque in finem, saluabitur. Quid ad hoc: Responsio vltimata hæc est. Licet enim volūtas humana, vel liberum arbitrium, etiam in prędestinato deficere possit à salute: Tamen illi, quē Deus prædestinauit, tot adminicula præbet, tot eum modis iuuat, vt vel non cadat, vel cum ceciderit surgat, exhortatiōes, orationum suffragia, dona gratię, inspirationes, & alia huiusmodi: Quibus iuuari potest homo, quod tandem saluatur. Si ergo consideremus salutē respectu causæ proximę, scilicet liberi arbitrij, non habet certitudinem, sed cōtingentiam. Hinc Paulus, qui sciebat se esse prædestinatum, Certus sum, quod Rom. 8.
neque mors, neq; vita, neq; angeli, neque principatus, neque creatura alia poterit nos separare à charitate dei quę est in Christo Iesu. Dubitabat tamē de 1. Cor. 9.
salute. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Hinc Pe- 2 Pet. 1.
trus. Satagite vt per bona opera uestra, firmam faciatis electionem vestrā. Notate uerbum, firmam, *βεβαίαν*. Neque enim aliter est firma, si hanc causam secūdā, quæ potest non cooperari primæ, spectamus, sed firmatur continuè, at respectu causæ primæ, quæ est prædestinatio, habet certitudinem. Sed si simpliciter quæras. Deus ne habet certitudinē absolutè, vel non? Absolutè, quoniam hæc causa secunda subiacet etiam ordini prædestinationis. Licet ergo ipse Deus supponat causam secundam absolutè ad consequendū p̄destinationis effectum, sicut sol virtutem seminis, tamen quia causa secunda subijcitur in totum prædestinationi, nō sic virtus terræ, vel seminis soli, ideo habet certitudinem absolutam, quamuis non habeat certitudo absoluta, quod ex sole sequatur fertilitas segetum: Exemplum enim nō est simile, vt iam vides. Et hæc sint satis, superq; satis.

Examinanda modo sunt duo illa verba. Primum. *Omnis homo mendax, Deus autem verax.* Secundum. *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris.* Quo ad primum. Ne tibi quæso in mētem veniat, Omnis homo mendax, ergo & hic mendax, qui dicit. Omnis homo mendax: mendacium ergo est dicere, Omnis homo mendax. Omnis homo certè est ex se mendax Petrus enim qui Ecclesiæ petra fuit, dum de se præsumpsit, mendax inuentus est: ter namque dominum negauit, pro quo vitam Mat. 26
ponere tam audaciter promiserat. Re Ps. 50.
cte ergo propheta. Ego (inquit) dixi in excessu meo: non dixi absolutè ego, mētiri.

tiri enim & ipse potuissem, sed dixi in excessu, me ipsum excedens, extra me positus, hoc est in extasi, in raptu mētis meæ: non pauore alienatus, quod pusillorum est, sed diuina inspiratione sursum actus, Omnis homo, carnis fragilitate mendax, diuina fortitudine verax. Cum ergo veraces sumus, diuinis muneribus id adscribamus: cum mēdaces, nostrum esse fateamur. Magna nanq; prudentia geritur, vt sibi aliquis imprudens esse videatur. Sicut ergo leues corde, & fatui se se ueracissimos esse uerè mentiuntur, ita illuminati, ex se ipsis se se citra omne mendacium mēdaces esse cognoscunt. Sicut enim nulla res est calida, nisi caliditatem participet ab igne, qui suapte natura calidissimus est: ita nulla creatura verax esse potest, nisi à ueritate veracitatem participet. Veritas autem Deus est. Hinc Dauid

Psal.41. prædicatur. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam. Cum ergo uerax homo est, Deum induere uidetur, & exuere hominem. Hinc Prophetis, ad quos ser

Heb.4. mo Dei factus est, qui propterea men-

Ps.81. tiri non poterant. Ego dixi dij estis, inqt omnipotens, & filij excelsi omnes. Est solum difficultas, quoniam in libris Regum, cum spiritus ille mendacij dixisset domino. Egrediar, & ero spūs men-

2.Reg.22 dax in ore Prophetarum Achab: dixit dominus. Decipies & præualebis, egredere & fac ita. Secundo. Obstetrices

Exo.1. Ægypti, propter mendacium laudātur, benedicunturq; à domino, quoniā scilicet mentitæ sunt Pharaoni, qui eis pcéperat, vt masculos interficerent, & seruarent tantum fœminas hebræorū. Videtur ergo & mendacium esse ex Deo, & Deo placere mendacia. Verum absit hic error à fidelibus Scriptum est.n.

Ps.5. Perdes omnes, qui loquuntur menda-

1. Ioan.1. cium. Qui facit mendacium, filius est diaboli, qui cum loquitur mendacium,

Ioan.8 ex proprijs loquitur. Os quod mentit̄ occidit animam. Noli velle mentiri om

Sap.1. nem mendacium. Ad difficultatē er-

3 Re 22. go dicatur. Verba il'a Dei. Egredere & fac, non sunt intelligenda per modum præcepti, sed per modū permissionis: eo modo, quo etiam illud intelligitur quod Christus dixit Iudæ in cœna.

Quod facis, fac citi. Si enim fuisset p̄- Ioan.13.
ceptum, obedientia Iudæ laudaretur: permisit tantum Christus: Quod autē permittit, est contra eius absolutam voluntatem: vt nosti optime. Neq; enim bona permittit, sed mala. Bona autem ipse agit volens, non permittens tantū. Obstetrices laudantur atque remunerantur, non quia sint mentitæ, sed quia timuerunt Deum: ex cuius timore duo secuta sunt, non obedierunt Regi, & mentitę sunt: Quoniam timuerunt, meruerunt, meruerunt etiā, quia nō obedierūt regi. Oportet enim obedire deo Act.5.
magis q̄ hominibus. Vnde in Exodo dicitur. Timuerunt obstetrices Deum, Exo.1.
& non fecerunt iuxta præceptum regis. Ideo Deus ędificauit eis domos. At mēdacium nequaquam meritorium fuit, immo peccatum. Omne enim mendacium est peccatum per se, atque ideo fugiendum: non dico tamen peccatum mortale propter iocosum atque offitiosum. Verum neque ista sunt sine, sicut dicit Augustinus, super psalmo quinto. Quoniam cum uoces sint naturalia signa conceptuum, affectuumq; animi, innaturale est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod nō habet in mente. Habetis ergo primum. Credo tamen ego, vt uerum fatear hoc in loco, Paulum intelligere omnem hominem esse mendacem: non vt cōmuniter est sermo de mendacio, sed tantum vt opponitur fidelitati vel legalitati, atque stabilitati, sicut per oppositum, Deum esse veracem intelligit, hoc est stabilem, fidelemque, & constantem in promissionibus exoluendis. Homines enim & si uerè ex corde promittant aliquid, nec mentiantur: (Mendacium enim est cū vnum simulamus ore, aliud animo meditantes:) tam interdum occasione, vel accepta, vel data deficiunt, deficereque voluntà promissis: & ore protestant̄ se se velle promissa seruare. Non est ergo propriè mendacium. Nam cum non loquitur homo contra id quod habet in mente, non mentitur, licet infideliter agat, quoniam mutat animū. Hæc igitur est mendacij ratio, quam Paulus hic intendit, videlicet mutare propositum, de quo dicitur in Prouerbijs. Stul-

tus

Eccl.27. tus vt luna mutatur. Deus autem (vt dictum est) nunquam deficit, quin quę promisit exoluat: nullo ergo pacto mendax
Malac.3. est, neq; esse potest. Ego enim Deus, & non mutor.

Quo ad secundū. Dauidis verba hæc
Psal.50. sunt. *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci. Vt iustificeris in sermonibus tuis & vincas cum iudicaris* O magnæ spei verba. Rectè Dauidis sunt, qui in exēplum proponitur non cadendi, sed si cecideris, non desperandi. Videre videor Alma Roma, Dauidem illum Regē, post adulterium, homicidiumq; in seipsum conuersum, magnis suspirijs, & querulis vocibus acclamantem. Infelix ego homo. quo me vertam? Quo ibo? qui cęlum terramque offendi? In meipsum
1. Cor.6. peccaui grauissimè, qm̄ qui fornicatur,
1. Cor.6. in corpus suum peccat. Et qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. In proximum, quoniam Vriam occidi. Toto populo deinde scandalum fui. Nomen Dei propter me blasphematur ab
Exo.20. omnibus. O me miserū. Deum offendi qui præcepit, Non occides, Non mecha
Dan.13. beris. Quid faciam? Ad quem cōfugiā? Angustiæ sunt mihi vndiq;, & quid eli-
Luc.15. gam pœnitus ignoro. Desperabo ne? Absit. Scio quid faciam. Surgam à desperatione, cui iā ferè succubui, & ibo
Psa.102. ad patrem meū qui me creauit. Iudex est & iustus, sed & misericors. Misericordia enim super omnia opera eius.
Osee 6. Percutiet, sed sanabit, corripiet, sed nō
Psal 50. perdet. Ad te igitur pijssimè Deus, tristis & mærens venio. Miserere mei de⁹. Tibi enim soli peccaui: Nimirum tibi soli: Tu quidē me in regem vnxisti: populus Deo peccat & regi: rex hominē non habet qui eius facta diiudicet. Tibi soli ergo relinquit mea iniqtas puniēda. Tibi soli peccaui. Tu enim mihi p̄cipisti, vt omnia pfecto diligerem, sed propter te solum: Ego autem odi Vriā, Bersabeam amaui, sed propter se. Ideo tibi soli peccaui: in te solum deliqui. Tu ergo solus es spes mea. Ad te solū verba doloris effundo. Miserere mei De⁹, secūdum magnam misericordiam tuā. Vtique illam magnam. Nam malum coram te feci. Te p̄sente, te vidente: sciebā qd vbiq; eras, respiciēs p fenestras pspiciēs p cancellos. Hoīe spectāte, horruis- Cant.2. sem id faciuus, te præsente non expaui. O scelus. Dele, dele pijssimè Deus iniquitatem meam, dele de anima maculam, de libro memoriam, de cōscientia vermen, de affectu appetitum, de gustu errorem. Non audis susurria dnẽorum qui dicunt, ex stirpe mea nequaquam amplius nasciturum Christum? quoniam in te peccaui. Tu tamen illud mihi sub iuramento pollicitus es. Ne ergo dum mea errata vident, putent te esse mentitum. Munda me, vt me mūdato *Iustificeris*, iustus scilicet & verax reperiaris *in sermonibus tuis*, quos mecū de futuro humani generis redemptore, habuisti, qui sit tibi in filium, & regnum eius æternum. *& vincas*, ostendens eos esse mendaces, & te veracem *cum iudicaris*. ab eis, nequaquā amplius facturus quod promisisti. Præualeat, p̄ualeat veritas promissionis, & iustitiæ tuæ fidei peccato meo, ne violetur tua fidelitas iniquitate mea. Exolue, exolue quod gratis promisisti, vt cum alij homines interdum deficiant à promissis, ingratitudine eorum quibus promiserunt: te nequaquam deficiēte, ex peccatis meis iustissimus appareas, atq; fidelissimus. Ita de veneno peccati mei fiet orbi medicina salutifera. Manifestabitur enim ueracitas summa testamenti tui. Non ideo peccaui vt iustificeris: me felicem, si hac intentione peccasse: at postquam peccaui, si pmissa serues, meq; non abijcias, de quo iam dixisti, Inueni hominem secundum cor meū, Act 13. iustissimus, & veracissimus declarabere communi hominum omnium testimonio. Hæc fuit ipsius Dauidis oratio, quam & exaudiuit Deus: Dixit enim illi Nathan. Transtulit dominus à te pec 2. Re 12. catum tuum. Et ita propter peccatum commissum in Deum, non destitit De⁹ à promisso. Hoc est quod vult habere hic Apostolus noster. Non subrogauit alium in locum Dauidis peccatoris, sed ex ipso Dauide uoluit nasci Christum, quemadmodum illi pollicitus fuerat. De fructu ventris tui, ponam super se- Psal.131. dem tuam. Itaque ex peccato Dauidis, iustissimus atque fidelissimus apparuit omnipotens, promissa adimplens citra

omne

omne meritum, immo cū maximo de-
merito eius, cui promissio facta fuerat.
Illud ergo. *Vt iustificeris*, consequutio-
Ioan.9. nem significat, non causam finalem, si-
cut & illud, In iudicium ego in hunc
mundum veni, vt qui non uident ui-
deant. Iustificari autem hic non accipi-
tur, vt idem est quod fieri iustū, sed de-
putari iustum, haberiq; pro iusto, vt pa
tet. Sed hic digrediamur. Hæc est illa
promissio & prædestinatio, quæ sine
omni suppositione causarum secunda
rum facta est. Incarnatio uidelicet filij
Dei, ex Dauide & ex Iudæis. Et ideo
nullo hominum peccato poterat fieri
inanis & irrita, necessario oportebat il-
lam adimpleri, necessitate immutabili-
Rom.1. tatis, & infallibilitatis. Vnde ex Iudæis
natus est Christus, & ex semine Dauid
secundum carnem: quamuis iudæi pfi-
di fuerint, & Dauid maxime Deum irri
tauerit. Propterea, vt id immobile esse
crederes, iuramento firmauit. Iusiurā-
Luc.1. dum quod iurauit ad Abraham patrem
nostrum, daturum se nobis. Hinc Pau-
lus interposuit consilij sui iusiurādum,
vt per duas immortales res, (quia im-
Heb.6. possibile est mentiri Deum,) firmissimū
solatium habeamus. Sed cur hoc? vt eui
dentius appareret incarnationem illā fi
lij Dei, ex mera gratia, citra omne huma
num meritum factam esse. Si Dauid
non peccasset, potuissent forte opinari
Iudæi sanctitate sua idipsum meruisse,
vt filius Dei ex semine eius descēderet.
At cum tam turpiter peccarit, cognosci
tur gratia Dei sola, non ipsius merito id
Matt.1. factum esse. Et inter gradus genealo-
giæ Christi, per quos venit de cœlo ad
terras, numerantur etiam meretrices,
Raab, & Bersabee, incestus quoque ille
Thamar, quem & religiosa auris horre-
re uidetur, nō alia ratione, nisi ut intel-
ligas cum oībus hominum demeritis,
voluisse Deum hominem fieri, vt gratiā
iustificantem sui aduentus, ex sua mise-
ricordia agnosceremus, non ex nostro
merito. Neq; enim Dauidē, virum san-
guinum, blasphemum, adulterum, ho-
micidam habuisset in patrem, nisi hoc
voluisset certo certius, euidentissimeq;
omnibus notum esse. Non ascriba-
tur sanctitati Iudæorum, ex quibus or-

tus est Christus, Christi natiuitas, vni-
cè fauori & gratię Dei ascribatur, qui Iu
dæos adeò extollere uoluit, ut etiam ex
peccatoribus Iudæorum nasci non fue
rit dedignatus. Stetit ergo firma hęc p-
missio Dei: nec Dauidis, iudęorumque
facinoribus potuit, nec potuisset aliquo
pacto uiolari: Et vt staret, iustificauit Da
uidem, Iudæosque sanctificauit. Sicq;
agnitum est, sanctitatem & iustitiam il-
lam non esse ex seipsis, sed ex Deo, qui
voluit immobiliter obseruare quod iu-
ramento firmarat. Hoc enim illud est, Psal.109.
de quo dicitur. Iurauit dominus, & nō
pęnitebit eum. Præter hanc promissio-
nem vt dixi, nulla est, nec fuit vnquam
alia, quæ non fuerit cum suppositione
secundæ causæ: nec prædestinatio ipsa
nostræ salutis, vt dictum est. Et magna
quidem ratione. Nam salus est merces
& pręmium: uita nostra est militia sup Iob.7.
terram: in militia autem nō certificant
de corona milites nisi conditionaliter.
Non coronabitur, nisi qui legitimè cer- 2.Tim.2.
tauerit. Vita nostra est cursus, salus illa
est brauium, non promittitur brauium
nisi benè currenti. Hinc Paulus, Sic cur 1.Cor.9.
rite, vt comprehendatis. Propterea dice
bat dominus per Ezechielem. Si dixero Ezech.18
iusto uita uiues, & non morieris, ipse
autem cōfisus in sua iustitia, fecerit ini
quitatem, nunquid uiuet? Quod si non
semper hæc suppositio explicetur, intel
ligitur tamen semper. Inditium est mo-
dus hic loquendi Dei. Si dixero. vita
uiues. Nullam ponit conditionem, qd
tamen subintelligenda sit, patet ex eo
quod subditur. Ipse autem confisus in
iustitia sua. &c. Conditio ergo est, uita
viues, si perseueraueris in his quę cœpi
sti, iuxta illud. Qui perseuerauerit vsq; Matt.24.
in finem, hic saluus erit. Esto fidelis v- Apoc.2.
que ad mortem, & dabo tibi coronam
gloriæ. Te ergo non perseuerante, nū
Deus infideliter agit, cum tibi nō lar-
gitur æternam vitam, quam promisit?
infideliter ageret si largiretur: fideli-
ter ergo agit Deus semper, & nūquam
deficit à promissis. Docuit nanque Se-
neca in libro de beneficijs, vt tenea-
tur homo facere, quæ promittit, requi-
rit, quod omnia immutata permane-
ant, alioquin, nec fuit mendax in pro-

mittendo, promisit.n.quod habebat in mente, subintellectis debitis cōditionibus: nec est etiam infidelis non implēdo quod promisit, quia eedem cōditiones non extant. Et quid dico ego de Seneca? Hac rōne excusauit se à leuitate Apostolus secunda ad Corinthios, q̄m Corinthū nō audiuerat sicut olim pollicitus fuit, vt videre licet. Si itaq; hæc hominem sufficienter excusant, ne dicatur deficere a promissis, qūo Deum nō excusabunt, quod nulla ratione mutari potest, nec mentiri? Fidelis itaque est sermo suus. Non enim est in illo,
2.Cor.1 Est & Non, vt Paulus dicit, sed est in
E&.1. illo Est. Ita nanque dicit Deus. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ
Hier.18. comedetis: si nolueritis, gladius deuorabit vos. Repente loquar aduersus Gētem, & aduersus regnum, vt eradicē, destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, pœnitentiā & ego agam à malo quod cogitaui vt facerem eis. Nunq̄ ergo ipse deficit ab his quæ promittit, quoniam semper cōditio subintelligenda est, & ita stante illa seruat, amota illa non seruat, vt sit semper verax & fidelis: neq;.n.verax esset, si seruaret. Sed tu dices. Hoc est pulchrum videre. Cur illa promissio de filij Dei aduentu fuerit absoluta, & nulla alia: & propterea nullo peccato potuerit illa non adimpleri: Nos vero peccatis nr̄is Dei promissa interdum non obtinemus, quamuis diuina veritas nō violetur. O magnum mysterium. In vniuersis operibus Dei, non fuit opus aliquod meræ gratię, præterquā hæc benedicta & ineffabilis īcarnatio Iesu Chri. Ad illam enim nulla simpliciter merita præcesserunt, nec sua, nec aliena. Quid enim egit homo ille, humana natura scilicet Chri anteq̄ assumeret à uerbo, vt vnionem illam promereri potuisset? Maria virgo θεοτόκος, etiam tēpore conceptionis quid egit, vt tantum donum promereret quo Deū pareret & hoīem?
Luc.1. Rectè dictū est illi ab Angelo. Inuenisti gr̄am apud Deū, non emisti, nō meruisti, inuenisti gratis, forte diuina accepisti: Fortasse mereri potuit, vt accelerareť Incarnationis illa gr̄a singularis, quod nec assero: sed nihil aliud oino. Q̄m ergo fuit mera gr̄a absolute, īpleri eā decuit et cum omnibus Iudęorū facinoribus, ne demerita hoīum gr̄am Dei superare viderentur. Si enim dictum est Rom.12.
homini, Noli uinci à malo, sed uince in bono malum: multo magis id conuenit Deo. Et ī hac Epistola potissimū de hac gr̄a loquitur Apostolus, quę credita est, hoc est promissa iudęis, quā tn̄ q̄m ipsi promeruisse contendebant ex lege, ex patribus, ex circuncisione, propterea adeò acriter contra eos procedit, ostendens eos fuisse perfidos & infideles, cęlestem tn̄ promissionē adimplesse Deū, vt omnia ab omnibus gr̄æ Dei ferātur accepta. Nulla alia gr̄a est mera gratia. Nanq; vita æterna quæ gr̄a dr̄, etiā pro meritis nr̄is nobis redditur. Nō est ergo tm̄ gratia sed merces. Item nec prima gr̄a baptismalis nr̄a, est mera gratia, illam.n.nobis meruit Chr̄s de cōdigno, vt aiunt. Gr̄a secunda baptismalis, non est mera gr̄a: eā.n.Chr̄s meruit, habetq; causam meritoriā de congruo saltē hęc gr̄a, in eo cui confert: & propterea nulla promissio est absoluta p̄ter illā vnam, q̄m Deus vult nos ipsos aliqualiter sibi coagere & coopari, vt q̄d daturus est nobis, & ex dono eius p̄ueniat, & ex merito reddať. Intelligitis ô Gratiani, q extollēdæ gr̄æ prætextu liberū arbitriūm prorsus tanta impietate eneruatis. Nulla, nulla gr̄a est mera gratia nostra sine merito. Incarnationē aūt Dei sola gr̄a fecit. Vnde absolutē donū est nō meritū vlla rōne, ideo spūi sancto attribuitur, qui donum dicitur. Oportuit itaq; illā absolutè fieri, atq; etiam promitti, vt sola gratia agnosceretur.

Sed dices. Nonne prædestinatio nr̄a est mera gr̄a? Non. Prędestinatio Chri meruit prædestinationē eorū, qui prædestinantur. Est mera gr̄a respectu pdestinatorum: illam.n.nullatenus meruerunt, nec ex operibus factis, nec fiēdis: at Chr̄s cum sit caput Ecclesiæ meretur membris: cum sit naturalis Dei filius, meretur adoptiuos fratres. Vnde Paulus ideo dicit prædestinatos prædestinari, q̄m dignum est, vt Christus habeat multos fratres, qui conformes sint imagini eius. Breuiter ergo, Chr̄s ipse omnia nobis bona meruit primum.

Et

Et hoc est illud in quo uno Paulus laborat indefesse, primam gratiam nos nullatenus promeruisse, sed Christum. Quod heretici non intelligentes, transferunt ad omnia, vt omne meritum auferant à nobis. Ex his autem omnibus quæ dicta sunt, vide tu hinc tria alia magna sacramenta. Primum, quàm inaniter sibi arrogant Iudæi, quod euangelicam gratiam promeruerint, quandoquidem gratis citra omne meritum conditus est Christus Iesus, qui est autor euangelij. Quomodo. O Iudęi meruistis fidem Christi Iesu, qua efficeremini filij Dei, quando nec Christus Iesus secundum carnem meruit esse filius Dei? Secundo. Quàm falsò dicant non nulli, hominum ex præsciētia meritorum prę destinari. O miseri. Iesus Christus est caput prædestinatorum, nos membra. Est enim primogenitus in multis fratribus: & nos prædestinati non sumus, nisi, quia ipse primum prædestinatus est, vt simus eius fratres, & cohæredes, iuxta illud. Si filij, & hæredes, hęredes quidem Dei, cohæredes autem Christi: Sed Christus Iesus, non ex meritis præscitis prædestinatus est esse Dei filius, at merè gratis, itaq; nec aliorum prædestinatorum merita prænoscuntur, vt prædestinarentur. Tertium, quàm impiè asserant antichristi nostræ ætatis, Deum reprobare aliquos, pro beneplacito suæ uoluntatis duntaxat, sine præscientia demeritorum. O improbi. Citra omne meritum, immo cum tot, tantisq; demeritis hominum omnium, Deus prædestinauit humanam naturam vnire diuinæ, vt homo esset filius Dei: & sine demeritis credemus, Deum homines emancipare, vt sint filij iræ, damnationis, mancipiaq; diaboli? Absit, absit. tam grauis error à fidelium mentibus. Neq; enim nostra iniquitas diuinam superat gratiam. vt hic docet Apostolus apertissimè. At superaret, si citra culpam reprobos aliquos haberet Deus, quos odiret, velletque perire. Reuertor modo ad Textum.

Rom 8.

Ibidem.

Si autem iniustitia nostra, iustitiam Dei commendat. Quid dicemus? Num iniustus Deus, qui infert iram? (Secundum hominem dico.) Absit. Dictum est ab Apostolo, Deum optimum maximum honorasse Iudęos supra Gentes omnes, quoniam credidit illis eloquia sua: ipsos autem dedecorasse Deum sua incredulitate atque perfidia: promissa tamen Dei eorum ingratitudine nequaquàm excidisse, quod maximè diuinam legalitatē ostendit: siquidem ingratis existentibus eis & perfidis, exoluit nihil minus, quę pollicitus fuerat, ne à fide deficeret: quemadmodum ex Dauide, iuxta promissa nasci voluit illius vnigenitum filium carnem factum, licet ipse pœna & supplicio dignus esset non Dei fauore. Hinc enim iustitia diuinæ fidelitatis, & maior & illustrior apparuit. Hęc est summa omnium quæ hoc tertio capite hactenus sunt declarata. Sed si hæc vera sunt, dicit Apostolus. (Notate dictionē aduersatiuam, *Sed*, vel *Autem*). Si autē hæc vera sunt, (Ecce difficultas) Nostra ergo peccata *commendāt.* idest insignē faciunt, illustrant, reddunt in hominum oculis clariorem, & magis conspicuā diuinam iustitiā. Quod si ita est. Quid dicemus ad hunc cauillum? *Ergo iniquus est Deus, qui infert iram?* idest uindictā. Num ita est, quod iniquè plectamur peccātes, à Deo? Videtur enim quod iniquè, quia contra æquitatem: ęquitas.n. exigit, vt nequaquā debeat nobis irasci Deus cum peccamus, sed cōciliari potius: quinquidem cum ex nostris peccatis gloria eius augeatur magis, saltem apud homines, honore digni sumus cum peccamus, non supplicio: fauore, non ira: gratia nō uindicta: Irascitur autem maximè propter diffidentiam & incredulitatem nostram. Veniet ira dei inquit Paulus, in filios diffidentię, ergo iniquè irascitur & indignè, quoniam nostra diffidētia fidelitas Dei extollitur, vt dictum est. Quoniam autem cōsequutio hæc, Deum iniquè irasci, vel iniquum esse cum irascitur & percutiet qui peccant, nimium est impia & irreligiosa: ne tibi esset offendiculo pijs auribus, addit illā parenthesim. (*Secundum hominem loquor*) Ne me putes ex animo loqui, non id intendo, quod infertur, argumentatio humana est, & secundum hominem, carnalem scilicet, imperitum, atque male dauidicam sententiam interpretantem. Magnum enim solatium imprudenter existimant, peccatis suis verbo illo collatam esse homines ipij, vt iustificeris in sermonibus tuis, Eph. 5.

 & vincas

& vincas cum iudicaris. Dicunt nanq; hi qui gloriantur in rebus pessimis, & lætantur cum malefecerint. Si iustificatur Deus in nrorum indulgentia peccatorum. Si uincit homines cum iudicatur ab hominibus: si errata nra miç materiam Deo ingerũt: Si per iniquitates nostras, ipsius bonitas exercetur, & gloria dilatatur, iniustè peccata nra puniũtur, quæ ad manifestandam Dei patientiam atque fidelem beneuolẽtiam adeò proficiunt. Qua enim iustitia diuina, damnat iniustitiam Deus, si humana iniustitia, secũdũ te ò Apostole, ò Propheta, fit iustior? Qua æquitate infideles oẽs mulctat, si hominum infidelitate augescit diuina fidelitas? Cernis quo tẽdit cauillus iste, *Secundum hominem*? ad diuinam iustitiam accusandam, & ad excusandam humanam iniustitiã. Rectè ergo. *Secundum hominem*. Vox nanque infamis est homo, apud Paulum. Scri-
1. Cor. 3. ptum est enim, Cum sit inter vos Zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hoiem ambulatis? Audi ergo quàm horret cauillũ hunc Apostolus. *Absit*. quod Deus sit iniquus, quia uindicat in eos, qui delinquũt: ob id quod iustior apparet peccatis hoium. Sequit. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mũdum?* Hæc litera potest duppliciter legi. Primo, ut Apostolus repellat hoc absurdum alio absurdo, vt malum nodũ, malo cuneo propellat, sicut est in prouerbio. *Alioquin* (inquit) *quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* Si iniquus est Deus, vt infertur ab homine, non itaq; iudicabit mundum. Iudicare est ius dicere: qui iniquus est, nõ dicit ius: Deus ergo si iniquus est, non iudicabit. Ostẽsum est aũt supra, quod iudicabit mundum ergo non est iniquus. Dices. Dicet ius, sed non faciet, iudicabit enim iniqua, puniendo peccatores, quod iniquitatem eius ostendit. Iudex enim iniquus iniquè iudicat: contra, Deum iniquè iudicare, est impossibile. Iudicabit ergo secundum æquitatem & veritatem: quare relinquitur, vt sit equus & iustus. Si dicas, non est ostensum, quod non possit iniquè iudicare. Ostẽdo. Si enim iniquè iudicat, iam non est Deus. Probo. Si Deus est, est primus iudex atque supremus, primns iudex non potest iniquè iudicare, quia si inique iudicat, errat: si errat, oportet eum dirigi non dirigere, itaq; non primus contra positum, à primo igitur ad vltimum sequitur, quod Deus non est iniquus. Hinc Iobus ille sanctissimus. Iob. 33.
Verè Deus non condemnat frustra, nec omnipotens subuertit iudicium. Alius modus, qui mihi magis placet, est, vt hæc verba non sint Pauli reflectentis vel retorquentis argumentum in hominem, sed hominis replicantis contra Pauli responsionem. Dixit Paulus horrentis voce. *Absit*, vt Deus sit iniquus. Ecce replica. *Alioquin*, si nõ est iniquus. *Quomodo*, qua ratione *iudicabit*, vindicando & puniendo *Mundum?* peccatores, qui mundi nomine in sacris literis appellantur? Mundus Ioan. 15.
vos odit, quia me prius odio habuit. Omne quod est in mundo, aut est con- 1. Ioan. 1.
cupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia uitæ. Non potest mundus odisse uos, me autem Ioan. 7.
odit, quia testimonium perhibeo, quod opera eius mala sunt. Vnde Christus Iesus, omnes illius asseclas non modo presbyteros, monachos, religiosos, omnes Christianos, uoluit spirituales esse & dici, neminem mundanum. Elegi vos de mundo. Quamuis nunc (proh dolor) omnes mun- Ioan. 15.
danissimi sint, & qui spiritales dicuntur, omnibus mundanis mũdaniores. Nulla ratione ergo uidetur, quod mundus puniri debeat, si non est iniquus Deus: inquit homo, probatur. *Si enim ueritas Dei, in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius, quid ad huc & ego tanquam peccator iudicor?* Et est idẽ argumẽtũ quod primum fiebat: at illud erat ab iniustitia, hoc à mendacio. Duo enim supra dicta fuerant ex Dauide. Omnis homo mendax, Deus autem verax. Et tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Primũ argumentum huic secundę sententiæ Dauidis, de iniustitia hominum, & iustitia Dei innitebatur: hoc innititur primæ, de nro mendacio, & ueritate diuina. Eadem tñ est uis vtriusq;: propterea integranda est vna ratio ex ambobus.

Veritas Dei nostris mendacijs crescit, iniustitiæ nfæ comparata diuina iustitia, magis, magisq; apparet. Vt quid ergo in mendaces deseuiet Deus, atq; in improbos, postquã ipsum nfa peccata glorificant? Non modo non sunt puniẽdi peccatores, qui Deo contumeliam irrogare videntur, sed remunerandi, qm nostris iniurijs gloriosior euadit. Hoc exigit diuina iustitia. Vnde & terreni principes, quæ in eorum gloriam fiunt, magnis & multis præmijs prosequuntur. Qua æquitate ergo. O Paule, in iudicio illo horrẽdo quod toties insonãs in auribus puniemur? *Et non* potius nos secure *faciamus mala*, mendacia, iniustitias, *vt veniant bona*, vt gratijs & fauoribus Dei pro iustitia remuneremur: quippe qui debet nostra facinora coronare, cum ex eis gloria ipsius fiat augustior & manifestior toti orbi. Et iõ quanto maior & plura mala fecerim⁹, maiora pluraq; bona ab illo pro cuius laude peccauimus, recipiem⁹. (*Sicut blasphemamur*, & pro idest, *Sicut aiunt quidam nos debere*) Hoc est verbum Pauli per parenthesim positum, ante illud faciamus mala, vt veniant bona immediate. Istud enim est quod imponebat Apostolis, maximè aũt Paulo, vt diceręt, facienda esse mala, vt venirent bona. Et idest de quo conqueritur Apostolus, dicitq; se se blasphemari, callumnia & iniuria magna affici, cum illi adscribitur tam turpe facinus, vt prædicet, peccandum esse, vt gratia Dei abundet. Ecce, ecce hæreticorum nñi temporis præceptores, qui Paulo ipso adhuc viuẽte, prædicationes atque Epistolas paulinas deprauabant. Habetis testimonium Petri: habetis nunc & querelam Pauli. *Sicut* (inquit) *Blasphemamur*. Mos fuit semper hęreticorũ torquere scripturas, profanare euangelium, Paulum corrumpete. *Blasphemamur*. inquit Apostolus, callumniam patimur ab his pseudo apostolis, qui sermones nostros adeò torquent, vt dicere audeãt, nos peccata fouere. Quamuis enim ipse dixerit Vbi abundauit delictum, superabundauit, & gratia: non illo tendit uerbum istud, vt accipere possint peccatores ansam, qua dicãt Paulum velle nos ad pecca- Rom. 5.

Bit. ad Rom.

ta accendere, vt ampliores gratias obtineamus: Quamquã plerią; ad hunc sensum maligno animo pia illius verba detorquerent. Et sequitur concludẽdo Apostolus de his, qui sua verba perperam sunt interpretari ad animarum pditionem. *Quorum damnatio iuxta est.* O Pauli peruersores. Audite Paulum. Ioan. 5. Est qui accusat vos Paulus, in quo uos speratis. Vfa (inquit) dãnatio iusta est. Qm Epistolas & sermones meos, aliò torquetis, quàm tendant. Neq;.n. dicere uolui, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, igitur peccemus, augeamus scelera, permaneamus ĩ peccato, vt gratia abũdet. Absit hoc ab omnium fidelium mente, sed illud potius meo uersabatur in animo, ergo cõtinẽter Deo agamus gratias, quippe, quia cum omne hominum genus grauissimo illo & læthali morbo radicis vitiatę laboraret, qui non nisi medici cælestis ope sanari poterat, ipse nr̃is infirmitatibus miseratus, vt nobis mederetur se se demisit ad terras. O ingẽtem misericordiam. O maximũ Dei fauorẽ. Nõ poterat tanta peccatorũ rubigo cõsumi, nisi tã magno Igne ardẽtissimæ charitatis & mĩæ dei, vt filius suus pro nobis homo fieret, qui merè gratis nos liberaret, se se pro omnibus, citra oĩum merita deo patri offerẽs hostiã in ara crucis, gratis venũdati fuimus, & gratis sine argento redẽpti sumus, iuxta Prophetã. Propter scelus.n. populi sui, percussit filiũ suum dñs ops, & filio suo non pepercit, sed pro nobis omnib⁹ tradidit illũ. Quis ergo hinc nisi ingratissimus diuinæ gratię dicere audeat, permaneamus in peccatis, vt gratia Dei abundet? Abundauit, abundauit iam, & superabundauit cum abundaret delictum, quoniam maius est Christi donum q̃ fuerit Adæ delictum. Oportuit enim Christum Deo placere magis, & reuera placuit, quàm displicuerat Adã ille terrenus, qui erat forma vẽturi. Abijciẽda ergo sunt peccata oĩa, bonis operibus est contendẽdũ, vt Deo placeamus, ne, tantæ gratiæ de cætero simus ingrati. Non dixi vnquam ego Paulus, omnem hominum gratiã haberi citra dispositionem post peccata. Absit. Rom. 5. Esa. 51. Esa. 53. Rom. 8. Rom. 5.

 Absit.

Absit, ne somniaui quidem: at gratiam illam summam Incarnationis verbi dei, omnem orbem citra omne meritum peruasisse. Contendi semper, tum contra Iudæos, tum cótra Gentes. Vt quid si meritis detraho, collatis ad illam gratiam, quam totus orbis certe promereri non potuit, me absolute negare merita, vnicè gratiam extollere, quasi abundet vbi delicta abundant, nec parare nos oporteat ad illam, quo sermone torpere coguntur vniuersi, tam impiè prædicatis? O impostores. O harpię scripturarum. O lucifugæ. O fontes sine aqua. O nebulę turbinibus exagitatę, quibus caligo tenebrarum reseruatur,
2.Pet.2. vt inquit charissimus frater meus Petrus. Qui abundantes in vaniloquio, pellicitis in desiderijs luxuriæ idiotas & carnales, qui paululum effugere incipiunt ab orbita sanctæ matris Ecclesiæ, illisq; libertatem promittitis, cum & ipsi serui sitis omnis iniquitatis &
Ibidem. corruptionis. A quo enim quis superatus est, illius & seruus est. Habetis apostolicum sensum, & quæstiones iam patent, in litera longè, quàm in sensu difficiliores. Litera enim inuoluta est, & obscura propter diuersarum partium verba, quæ ponuntur simul non distincta. Petuntur ergo in summa tria. Primum. Quomodo peccatis, homines dei gloriam adaugeant. Secundum. Num ideo Deus peccantes indignè afficiat supplicijs. Tertium. Nunquid sint facienda mala, vt veniant bona. Adeò autem indignum est Christiano viro hęc in dubium reuocare, vt Apostolus respósionem illis afferre fuerit dedignatus. Námque & omnes piæ aures horrere debét dicentem, nostris flagitijs, nos glorificare Deum, quo ad primum. Deum iniquè punire, & vindicare peccátes, quo ad secundum. Facienda esse mala, vt veniant bona, quo ad tertiú. Et si quis hęc dixerit, vel horum aliquid, secundú hominem loquitur, non secundum Deú. Omnis autem homo ex se mendax, vt dictum est: Quoniam tamen veritas maximè elucescit ex dubitationum solutione, non erit inutile circa hæc dubitare.

Primum itaque dubium est. Quoniá Abraham ille sanctissimus, cum prope esset, vt ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai vxori suæ. Noui quod pulchra sis Gen.12.
mulier, & cú viderint te ægyptij dicturi sunt, vxor illius est, & interficiét me, & te reseruabunt. Dic ergo obsecro, qd soror mea sis, vt bene sit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui. Iacob quoque mentitus est patri suo cę- Gen.27.
cutienti, dicés se esse Esau, ad quod mẽdacium etiam cópulsus est, vt ita dicá, à sanctissima illa Rebecca, quæ non sine numine diuum ait illi. Perge fili, & si maledixerit tibi, super me sit ista maledictio. Iudith etiam commendatur, quę- Iudith.10
tamen Holoferni mentita est, vt posset liberare populum illum, cuius salutem tam anxiò animo sitiebat: neq; enim potuisset illú interficere, nisi eú mendacio decepisset. Licet igitur facere mala, vt veniant bona. Mendaciú enim suapte natura malum esse, nemo nescit ex hjs, quę supra dicta sunt. At bona intentione sanctos istos & sanctas, mentitas esse referunt scripturæ sacræ. Cui quæstioni, & videtur fidem astruere dictum illud Christi Iesu. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. id est, si tua intentio recta fuerit, o- Luc.11.
perationes vniuersæ bonæ erunt.

Secundum dubium est, de iustitia & ęquitate Dei iudicantis, vlciscentisque improbos. Inquit enim Apostolus, Cóclusit Deus omnia sub peccato, vt om- Gal.3.
nium misereatur, ergo indignè peccantes flagellat & percutit. Item, plus exigit in pęna, quàm commissum sit in culpa. Scribitur enim in Apocalypsi. Du- Apoc.18.
plicate ei duplicia, secundum opera Esa.40.
eius. Et in Esaia. Suscepit de manu dñi duplicia, pro omnibus peccatis suis. Hoc Deut 25.
autem est contra æquitatem, qua præcipitur. Secundum mensuram delicti, e- Esa.27.
rit & plagarum modus. Et in mensura contra mésuram cum adiecta fuerit, iudicabit eam. Et quantum glorificauit Apoc.18.
se, & in delitijs fuit, tm̃ date illi tormentum & luctum. Adhuc, Peccatum bla- Leuit.24.
sphemiæ puniebatur in testamento veteri simplici lapidatione: Peccatú vero schismatis tam formidabili inconsuetaque morte mulctatum est: Aperta est n. Psal 105.
terra, & deglutiuit Datham & Abiron.

Longe

Longe tamen illud quo Deus in seipso grauius est isto delicto, quo proximis duntaxat, offenditur.

Rom. 9. Tertium dubium est. Quoniã dixit Deus Pharaoni. In hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Ex peccato ergo Pharaonis, euasit diuina iustitia illustrior, cum superbè illum reluctantem diuinis iussionibus, nolẽtemq; acquiescere Deo, tantis plagis demum, & tam horrenda morte mulctauit, vt toti orbi possit esse

Prou. 19. exemplum, iuxta illud. Pestilente flagellato, stultus sapiẽtior erit. Et illud aliud. Dedisti metuentibus te significationẽ,

Ps. 59. vt fugiant à facie arcus, vt liberentur di

Iob. 19. lecti tui. Quoniam vltor iniquitatum gladius est. Hac etiam ratione videtur ex peccato Adę, diuina misericordia clarius effulsisse toti orbi, cum Deus omnipotens tradidit filium, vt seruum redi-

Ioan. 9. meret. Hinc cæcum natum illuminatu

Ioan. 11. rus Iesus, Lazarum quoque quatriduanum suscitaturus, in mysterio & figura humani generis reparandi. Hæc (inqt) cõtigerunt, huic cæcitas, illi infirmitas, vt per eos filius Dei glorificetur. *Nunc* ergo rem aperiamus. Ita enim fiet, vt facile argumenta vniuersa diluantur.

In primis itaque, quomodo possum' asserere, vt mentiri liceat, vel peccatum aliud quodpiam patrare, vt inde bonũ aliquod eueniat, cum peccatum omne suapte natura malum sit? Est autem mali consultoris per mala media ad bonũ finem deuenire, sicut docetur in Ethicis. Nequaquã ergo est peccandum, vt inde bonum eueniat peccanti, vel alteri. Quis enim nesciat, vitanda esse mala

Eccl 27. consilia, cum scriptum sit. Facienti nequissimum consilium, super ipsum deuoluetur? Amplius. Malum nulla ratione eligibile est, quoniã bonũ est, quod omnia appetunt. Arguitur ergo. Peccatum non est eligibile vel appetitibile, ergo neque per se, neq; propter aliud, potest rectè appeti, quare nec fieri: Neque enim rectè fit, quod rectè non appetitur. Fortius. Bonum contigit fieri vno modo tantum, vt dicit summus ille Philosophus in Moralibus suis. Malum vero omnifariam. Omnifariam enim cõtingit declinare a scopo sagittarium, at non nisi vno modo tangere scopum. Bonum itaque est ex integra causa, malum ex uno quolibet defectu nascitur. Quomodo ergo sufficit recta intentio, si opus ex genere malum est, vt illud bene fiat? Postremo. Charitas est finis le- Rom. 13.
gis iuxta Paulum, adeò vt ex charitate teneamur agere quæ agimus, vel saltẽ nihil contra charitatem. Quomodo ergo possumus agere citra culpam, aliqđ inordinatum bona intentione, cum illud ex quo inordinatum est, sit contra charitatem? Charitas enim ordinata est, dicente sponso suo. Ordinauit in Cant. 2.
me charitatem, in Canticis Canticorũ. Quæ autem contra charitatem sunt, nequaquam licent. Peccatum uero quodlibet, est actus inordinatus: Nulla ergo ratione peccare licet. Sed nunquid ad euitandum vnum peccatum maius, nõ licet patrare aliud minus? Dico quod non. Bonum est vitare peccatum maius: at non ne maius bonum est euenire bonum simpliciter, quàm vitare malum? Peccatum vero minus, malũ est, si ergo non sunt facienda mala vt eueniant bona, multo minus faciẽda sunt, vt peiora vitentur. O quot sunt, qui peierarunt in iudicio, quo aliquibus vitam seruarent? Non sunt, non sunt facienda mala, vt veniant bona. Intelligite, & abscedat communis error. Etiam propter homicidium vitandum, nõ est mentiendum. Quod dicitur in Prouerbio, De duobus malis, minus malũ est eligendum. Falsum est, impium, & absurdissimum. In corporalibus damnis vtique est verum: quo maius euitare valeamus, minus eligim'. Si des optio, vel te interficiam, vel da mihi mille aureos, secundum eligendum est, vt quod homo committat aliquod peccatum, quamuis minimum propter aliud vitãdum: id nunquam fuit, nec est licitum.

Sed hic sunt tres difficultates. Prima. Quoniam Loth ille sanctissimus, ingredientibus, ad eum Angelis, cum pessi- Gen. 19.
mi illi Sodomei vim facerent, vt eos cognoscerent, dixit. Nolite, nolite hoc malum facere: Habeo duas filias, quę nondum cognouerunt virum, educam eas ad vos, & abutimini eis sicut placuerit,

 dummodo

dummodo viris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub vmbra culminis mei. Obtulit ergo filias suas in deflorationem, vt hospites seruaret, qm̃ de iure naturæ est hospitum conseruatio. In

Iud. 19. libro etiam Iudicum legimus senem illum viris Belial, qui contra naturã in iuuenem peccare volebant, obtulisse filiam virginem, vt libidinẽ suã complerent, abstinerentq; à scelere tantæ turpitudinis. Secundo. Ecclesia licitè permittit meretrices in ciuitatibus, ne omnia libidinibus turbent, vt dicit Augu-

Deut. 24. stinus. Tertio. Moses licere dixit, libellũ repudij ad duritiã cordis Iudæorum, vt scilicet vxoricidia prohiberet. Quid ad hæc?

Ad Primũ, dico quod omnino Loth peccauit. Nõ enim potuit offerre filias suas modo illo præfato, quin consentiret aliqualiter earum deflorationi, quæ ex genere erat peccatum mortale. Excusatur tñ aliqualiter à tanto scilicet, non à toto, ob maximam mentis perturbationem quã incurrerat, videns tãto impetu domui suæ & hospitibus violentiã inferri. Perturbatus itaq; admodũ, ad illa uerba deuenit. Et quid mirũ si dicam Loth peccasse, cum & legatur illũ saturũ, & vino madidũ duas filias co

Gen. 19. gnouisse: Si. n. de prima excusari possit, certè de secunda excusari nõ p̃t. Quod ergo dr̃ de conseruatione hospitum, qd est de iure naturę. Concedo. Et quilibet tenetur tueri hospites quantum potest, sed per modos qui liceãt: nullus tñ peccare debet pro eis conseruandis, quoniã hoc est contra ordinem charitatis. Quod dr̃ de Ecclesia, facilè diluit. Non enim alio modo permittit meretrices, nisi quia nõ punit. Non põt aũt oĩa punire, sed relinquit pleraq; diuino iudicio puniẽda. Non ergo Ecclesia credit, qd liceat pellicatus, sed tm̃ dissimulat modo dicto. De Mose, & de repudio, multis modis posset dici, sed iste mihi placet admodũ, vt dicat. Repudiũ nũq̃ licuisse, ẽt in lege veteri: quod optimè ostendit, si communẽ vsum patrũ attẽdamus, qui boni habiti sunt. Cõsuetudo. n. est optima legũ interpres, cõsuetudo inq̃, nõ corruptela, vsus nõ abusus. Nullus. n. eorũ repudiauit vxores, nisi sup hoc habuerint spãle dei mãdatũ, qui matrimoniũ solus p̃t facere atq; dissoluere vt illi placet. Quod dico pp,

Gal. 4. Abraamũ, qui Deo iubẽte emisit Agar. Quantũ ad thorũ, vtiq; licebat repudiare causa fornicationis, sed quãtũ ad vinculũ minimè, quia scriptum est. Quos

Matt. 19. Deus cõiunxit, homo nõ separet. Et est rõ Chr̃i hæc in Euãgelio Matthæi. Moyses ergo tm̃ permisit, sicut & permisit vsuram alienigenis, cum tñ omnis vsura ẽt Gentili licita non sit, sicut dr̃ in libro Malloth, qui est authenticus apud Hebręos, & hoc iõ, quia oĩs vsura est cõtra naturam, vt ostendit quinto Ethicorũ, prçcisè aũt permittebat sicut fornicatio cum pellice ab ecclesia, propter vitãda adulteria: Non tanq̃ liceret, sed tanq̃ minus illicitum esset. Hęc aũt p̃missio à p̃cõ non excusat. Nam omnia q̃ permittunt, mala sunt, quæ. n. bona, conceduntur vel consuluntur, non permittunt. Stat ergo conclusio. Nequaq̃ bonã intẽtionem excusate à peccato, vt omnino blasphemia sit, sicut inquit Apostolus dicere, Faciamus mala, vt veniãt bona.

Quod dicit Chr̃s de ĩtẽtione sub metaphora oculi, huc tendit, modo opus non sit ex gñe malũ. Si affuerit intentio recta & simplex, nullas habẽs plicas du-

Matt. 6. plicitatis: neq; enim potest homo duobus dominis seruire, Deo & mãmonæ, totũ ritè agetur, cum merito: at quamuis opus ex genere bonum fuerit, vt erogare pauperibus, si non adsit inten-

Matt. 6. tio simplex, dirigens te ad Dei amorem tantum, incassum agentur. Qui enim terrenam inde spectat gloriolam, vt pharisei, qui tuba canunt, de quibus ibi sermo habitus est, etiam si ad Deum partim anhelet, is frustra agit. Zelotes nanq; Deus noster est, neq; vult aliud quippiam intendi in nostris actionibus, quàm ipsum tantum. Vnde & clamat. Gloriam meam alteri non dabo. Isa. 42.

Actus itaque ex genere bonos, perficit bona intentio: medios vel indifferentes, excusat: malos vero nequaquam.

Quo ad secundum. Sapientis est ordinare. Deus est sapientissimus, ordini itaque suæ sapientiæ, & prouidentiæ subduntur omnia, non modo naturalia, sed etiam humanæ operationes.

Res

Res autem naturales cũ à debito & naturali ordine recedunt, corrumpũtur. Oportet itaque, quod & homo cum voluntarie transgreditur ordinem diuinæ legis, puniatur ab ipso. Vnde q̃ homo tribus ordinibus subijcitur, ordini propriæ rationis, ordini superioris potestatis. Omnis enim anima sublimioribus potestatibus subdita est) ordini quoq; diuinæ legis: nõ est satis hominem puniri cum peccat conscientiæ remorsu. id enim meret, q̃m à rationis ordine deficit. Nõ item satis est, torqueri à iudice, reus est humani supplicij: Quoniam qui gladium non sine causa portat, male faciens non timuit: sed adhuc oportet eum mulctari à Deo, qui est princeps omnis ordinis, & primus iura dicens in omnibus causis, cuius iussa uiolauit. Et hoc est, quod ratũ vocemus, à quo & rei dicimur: obligatio scilicet ad pęnam, de qua in Exodo. Percussit eos propter reatum uituli: Hic autem reatus manet etiam post peccatũ, ergo post peccatũ iustum est nos à Deo vindicari. Puniri vel pęna non est malum, vt magnus ille Dionysius dicebat quarto de diuinis nominibus, sed esse dignum pęna, illud ergo à Deo est. Ego dominus faciens pacem, & creans malum, idest uindictam, vel pęnam. Hoc aũt nostra culpa nobis contingit. Ambulate in flammis, quas ipsi vobis succendistis, idest quibus vos ipsos dignos effecistis.

Rom. 13.

1. Pet. 2.

Exo. 32.

Esa. 45.

Es. 50.

Quo ad tertium. Si peccatũ nihil est, nisi auerti à Deo, conuertiq; ad creaturã, non uideo quõ nr̃a peccata Deo parere possint gloriã. Cũ peccamus, nos ipsos Deo anteponimus, nr̃amq; voluntatẽ diuinæ voluntati, neq;.n aliter peccari põt, ergo pc̃tã imminuunt Dei gloriã quantum est ex sua ipsorũ rõne. Tm̃ abest, vt extollant, vel cõmendent. Et vt dicam de Pharaone. Nonne Pharao adeò induruit, vt impudenter diceret. Dñm nescio, & Israel nõ dimittã? Quo itaq; pacto fingi potest, vt Pharao diuinam gloriam extulerit, qui pro virili ad nitebatur Dei nomen pessum iri?

Exo. 5.

Ad ea modo quæ obijciebãtur. Respondendũ est. Primum ergo ad illud de Abraamo, dicaẽ, uoluisse ueritatẽ celari, nõ vt mendacium dici: põt ueritas aliqua celari absq; peccato interdũ. Nõ item aliquod mendaciũ dici. Non.n. dixit. Dic quod non sis vxor mea. Id n. si dixisset, mentita esset. Sed dic, q̃d soror mea sis. Verè aũt soror erat, ipso dicẽte deĩde. Verè soror mea, es filia p̃ris mei, non matris meę. Quia scilicet ex parte patris illi attinebat. Omnes.n. homines & mulieres eiusdem cognationis propinquæ, dicuntur in sacris lr̃is vsitatissimo more fratres & sorores. Vnde & legimus eũdẽ Abraamũ appellasse Loth fratrẽ, cum tñ esset nepos, non frater. Erat itaq; soror Sarai & vxor: & Abraã tm̃ rogauit, vt taceret coniugium, quo il le non interficeretur. Iacob aũt diuino afflatus spũ, mysterio non dolo, dixit se esse Esau, q̃m primogenitura Esau illi iã de iure diuino debebatur, & translata erat ad ipsum, vnde poterat illius nomine appellari citra omne mendaciũ: q̃m sua dignitate & proprietate potiturus erat, & coram Deo iam meritò potiebatur. Iudith uero non laudatur, quia mentita sit, sed propter ingentem charitatis affectum, quo tanto periculo, tã magna animositate se se exposuit.

Gen. 20.

Gen. 13.

Gen. 27.

Iudith. 10

Ad ea q̃ dicebanẽ contra diuinã iustitiã. R̃ndeo. In primis. Dictũ illd̃ Apostoli intelligẽdũ est hoc pacto. Cõclusit Deus oĩa sub pc̃o: Oẽs status, oẽs leges, oĩa tẽpora, vt oĩum misereaẽ. Iudęorũ, scilicet & Gentiũ, non Iudęorũ tm̃, non Gentiũ tm̃, sed oĩum populorũ. Verum non oĩum Iudęorũ, neq; oĩum Gẽtiliũ. Oĩbus ergo m̃iam impendit Deus, sed nõ singulis. Iustũ.n. est & aliquos mulctari, vt ostẽsum est. Q̃d dicebaẽ duplicari tormẽta, nõ dẽt intelligi s̃m excessũ pęnę ad culpam, in duplo: cũ ostensum sit Deũ punire citra cõdignũ, sed intelligi dẽt, q̃d hõ qui peccat, dupliciter, in aĩa.s. & in corpore punieẽ: secũdũ q̃d totus hõ peccat, nõ aĩa solũ, nec corpꝰ solũ. Et hac rõne fiet gñale iudiciũ, vt totꝰ hõ sit particeps pęnę, q̃ fuit p̃ticeps culpę. Si urgeas. Quia pęna excedit culpã, q̃m ꝓ modica delectatione & momẽtanea torquẽdi sumꝰ in ęternũ. Tibi r̃ndeo velim. Quamuis.n. culpa t̃palis sit actione, voluntate tñ æterna est. Iuxta illud Iobi. Æstimauit abissũ quasi senescẽtẽ.

Gal. 3.

Iob. 41.

Voluis-

Voluissent enim impij sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Ad summam ergo iudicantis iustitiam pertinet, vt nunquam careant supplicio, q̃ nunquam voluerunt carere peccato.

Deut. 25. Vltimum vero dissoluitur, quoniam in futuro iudicio, secundum mensuram delicti, erit plagarum modus. At in hac vita nõ semper, sicut supra dicebamus. cap. 2. Huius autem rationem accipe. Pœnæ huius seculi, medicinæ sunt magis, quàm pęnæ, quandoque autẽ morbo minori adhibetur medicina fortior quàm maiori, si grauius inde periculũ immineat. Quid autem perniciosius schismate, quo omnis hominũ pax aufertur, perturbanturque vniuersę societates. Iure ergo grauius fuere puniendi qui schisma illud concitarunt, quàm blasphemi. At durius in alio sæculo blasphemi punientur, quam quicunque alij.

Rom. 9. Illud postremo quod obijcit de Pharaone, cuius peccato diuina gloria videtur esse angustior facta. Neotericos istos Aquilonis theologos, bone Deus, quàm oblectat, quàm mouet, quàm gestire facit. Operatur Deus (inquiunt) in nobis non modo uirtutes, sed peccata.

Prou. 16. Scriptum est enim. Vniuersa propter se metipsum operatus est dominus, etiã malum in diem mali: q̃m & ex peccatis gloria diuina manifestatur: sicuti patet ex testimonio Pauli de Pharaone,

Exo. 9. quod desumitur ex Exodo. In isto itaque operatur virtutes, in illo peccata ꝓ beneplacito suę voluntatis, quoniã hac via ostendit Deus diuitias gloriæ suæ, eligens aliquos in vasa iræ, aliquos ĩ va

Ps. 15. sa misericordiæ. Mirum profectò, mirum. Scriptum est enim, Bonorũ nr̃orũ non indiget domin⁹, multo minus ergo malorum. Vnde hinc perbellè isti re

Iob. 13. felluntur ni fallor. Nam Deus non indiget nr̃o mendacio, nostra culpa, nr̃a perditione ad ostendendam gloriam suam, igitur impium est dicere, quod velit nos peccare atque perire pro gloria sua. Dicamus ergo nos, peccatis im minui diuinam gloriam per se, & propterea peccata non possunt esse à Deo, nisi vt permittente, quoniam nihil est à Deo positiua actione, nisi quod Dei gloriam laudat per se. Laudant enim eum omnia opera sua. Sunt ergo à nobis peccata: at Deus qui adeò bonus est, vt nequaquam sineret malum aliquod fieri in vniuerso, nisi adeo potens esset, vt de quolibet malo posset elicere bonum, postquàm peccata iam patrata sunt in illius contumeliam, abutitur eis in gloriam suam: quomodo insidijs fratrum Iosippi, quibus pernitiem illi moliebãtur, ipse in illius exaltationẽ abusus est, eo dicente. Vos cogitastis de me malũ, Gen. 50.
sed Deus vertit illud in bonum. Ita & iniquitate Iudæorum, qua tanta rabie desæuierunt in Christum, abusus est in Christi triumphum, & in Iudææ exterminium. Ad Dei nanq; attinet bonitatem, vt nihil relinquat in rebus quod sit inordinatum. Vnde in naturalibus experimento. & scientia uidemus, omnia mala à diuina prouidentia ordinari ad aliquod bonum. Hæc enim ratio est qua ostenditur, omnia esse bona in uniuerso. Corruptio nanque aeris est generatio ignis: occisio ouis est, pastus lupi. Cum ergo actus nostri diuinæ prouidẽtiæ limites non exeant, oportet nostra peccata ad aliquod bonum ordinari ab ipso Deo. Hoc autem conuenientissimè fit, cum Deus peccantes castigat. Ita enim sub ordine iustitiæ, quæ ad æqualitatem reducitur, comprehenduntur ea quæ debitam mensuram excesserunt. Excedit enim homo cum peccat propriam voluntatem, diuinæ præferens uoluntati. Cum ergo peccator contra voluntatem suam patitur, Deo ipsum secundum ordinem suæ sapientiæ vlciscẽte, excessus ille tollitur, & ad æqualitatem reducitur: quod maximè in Pharaonem contigit. Qui q̃m excesserat peccandi modum, punitus est ẽr supra modum: magno tamen modo, vt timor scelestis omnibus incuteretur, & diuina iustitia in omnem terrarum orbem innulgaretur, præter & contra Pharaonis intentionem. Vnde audeo dicere, quod si verum est, Deum peccata in nobis operari ad gloriam suam, sicut isti theologi dicunt, ergo insolubilis est hic cauillus quem Paulus secundũ hominem proposuit, videlicet. Iniquus est Deus qui infert iram; quoniã ideo

ideo peccamus, quia Deus operatur in nobis peccata ad gloriam suam ostendendam. Nequaquam ergo secundum æquitatem, puniri possunt qui delinquunt. Amplius. Vitari non potest hic alius cauillus. Ergo facienda sunt mala, vt veniant bona. Deus enim operatur in nobis peccata, vt glorificetur in nobis. Tertio. Difficile est tutari Deū opera sua coronare in me, & in illo opera sua castigare. Hoc paradoxon multis paradoxis tutelaribus opus habet? Cur enim si virtutes & peccata opera sunt Dei, hunc præmiat, illum punit? In hoc certe punit opera sua, in illo opera sua item pmiat. Si hoc rationem habet, tu cogita. Nobis nulla est talis difficultas, quoniam peccata dicimus esse tantum nostra opera, non Dei, vt peccata. Et quamuis ad Dei gloriam faciant, hoc tantum est per accidens, modo dicto. Quæ autem facit Deus, per se, ad illius gloriam faciunt, & de numero

Gen. 1. eorum sunt, de quibus dr. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erāt ualde bona.

Prou. 16. Illud vero. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus, etiam malum ad diem malum, quod adeò magnifaciunt, neminem moueat. Sic intelligitur, vt Diuus Hieronymus annotauit. Molit enim sapiens loco illo Deū non condidisse vllam naturam ex se malam: sed tamen sic sua ineffabili, miraque sapientia omnia tēperare, vt mala quoque, quæ ab eo non sunt, quasi eius essent opera, uertat in gloriā suam. Nec enim luciferum condidit ipse malum, de quo ibi loquitur, sed sua sponte malum effectum, reseruat ęternis supplicijs. Vnde in die iudicij, in eo, & p eum maximè diuina vindicta manifestabitur. Quoniam & torquebitur ipse, alios quoque torquebit in igne. Non est itaque verum, quod ab homine assumebatur, Iniustitiam nostram diuinam iustitiam commendare: sed Deum ex nřis iniustitijs occasione accepta, suam ipsius iustitiam declarare, atque etiam misericordiā. Itaq; nihil sequitur eorū, quæ homo deducebat.

Ioan. 11. Quod dicebatur à Christo. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Ex his quæ aliàs annotauimus, dilucidum est. Tenetur enim præ positio illa vt, cō sequntiue, non finaliter. Dubio procul, ex nostris miserijs glorificatur Deus, at per accidens, Deo illis abutente. Verum ex ipsis per se nequaquam, sed potius ex nostris felicitatibus tam animæ, quàm corporis glorificatur, vt constat. Et sic patet mens Apostoli.

Sequitur. *Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim sumus Iudæos & Græcos, omnes sub peccato esse.* Longa digressione à proposito, non extra propositum deuagatus est Apostolus, vt vidistis. Propositum enim erat. Quid igitur amplius est Iudæo? Nunc ad idem reuertitur ob responsionem datam. Ita enim responsum fuit, multum per omnem modum. Quid ergo inquiunt nunc inflati Iudæi? Quid inquam dicebas Paule supra, nos Gentibus esse pares? Quid ergo impudenter nobis comparari volunt Athee Gētes? Quid ergo laboras incassum, ostendens nos nequaquam præcellere Ethnicos, quos nobis vnis electis repudiauit Deus? Ex ore tuo te iudicamus. Quærebamus. Quid amplius Iudęus habet? Respondisti uel inuitus: Multum per omnem modum. Rom. 3.

Nihil aliud nolumus. Recantasti: uictas dedisti man⁹. Multo maiora & plura, tibi sunt collata Iudæe diuino munere, quàm Gentibus. Hæc dixi, & dico. At non inde sequitur, quod omnino p̄cellas, quod sis melior qđ præferri merearis, quoniam diuinis gratijs semper abusus es. Propriæ actiones sunt, quibus melior, digniorque alter altero iudicari debet. Neque enim honor, sed esse dignum honoribus, alios alijs efficit superiores. Quod plura tibi collata sint, lex, circuncisio, oracula, iudicia, ceremoniæ, nequaquam efficit, vt Ethnicum antecellas. Gratis enim tibi primum collata sunt omnia diuino fauore, nō tua dignitate, vel merito. Tu deinde, cum diuino fauore suffultus, dignum te efficere potuisses, indignum te effecisti. Quæ enim tibi Deus sub fidei commisso tradidit, minus seruasti omnia. Deum nanque ignominia & dedecore affecisti, qui honores tibi contulit amplissimos. Vnde ergo gloriari potes.

potes quod sis gentibus melior atq; superior? Certè si præcellis, ingratitudine præcellis, Quia cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. At id non expressit Apostolus, ne acerbior videretur: sed ait. Hoc est quod supra moliebamur, cum primo capite in Ethnicos, secundo in Iudæos inuecti ostendimus & Iudæos & Græcos sub peccato esse omnes. Quoniam Iudæos prę uaricatio mandatorum, Gentes naturæ lex quam violarunt, indicat, & condemnat. Ita vt vterque sit inexcusabilis, & præputiatus, & circuncisus. Nullaque sit ratio, vnde alterutra pars sanctitate, meritisq; præcellat, vel Iudæorum, vel Græcorum. Hincq; apparet, quod toties dictum est supra, Græcorum nomine, Gentes omnes intelligi. Adducit autem Apostolus Dauidis, aliorumq; vatum veteris instrumenti verba, quibus non modo Gentes conuincit exorbitasse, sed & Iudæos, sicut scriptum est inquit. *Quia non est iustus quisquam, non intelligens, non requirens Deum. omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant venenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.* Ps.3.

Ne autem vaniloqui Iudæi, ad impudentem eorum effrenatamq; iactantiã, qua insolenter efferri consueuerant, se se conuerterent, dicentes, nihil ad eos hæc verba spectare, sed ad Ethnicos tantum, qui Dei veri nullam rationem habuerant, sed tanquam insipientes dicebant in corde suo, Non est Deus. Quémadmodum Pharao, Sennacherib, & Nabuchodonosor. Hi enim cum Iudæos captiuassent, verbis & factis Deum Israel blasphemabant, putabantq; illũ non esse verum Deum, postquàm illos, qui eius populus erant, non adiuuarat. (Istud enim est quod Iudęorum magna pars somniauit, psalmum illũ Dauidis qui incipit. Dixit insipiens in corde suo &c. enarrans.) Ne ergo ad hoc refugium conuertantur, arcet eorum linguam, ora compescit, aufertq; tumorẽ, subijciens. *Scimus autem*, vel nouimus autem. *Quod quacunque lex loquitur, his qui sub lege sunt, loquitur, vt omnes os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo.* Ps.Ibidem

Non uult autem his verbis significare Apostolus, quod in lege non fiat interdum memoria de Gentibus, quæ non sunt sub lege, id enim falsum esset. Sed hoc molitur, quod omnis intentio legis principaliter est ad correctionẽ eorum, qui sunt in lege, & propterea à communibus repręhensionibus peccatorum maximè prolixijs & serijs, nõ intendit eos eximere, quin potius illas ꝓ ipsis, & contra ipsos principaliter, licet etiam contra Gentes, exagerat. Non.n. alio mysterio videt̃ reprehendere Gentes, nisi vt Iudæi, qui sanctissimi esse deberent, ea caueant, quæ in Gentibus anomis & atheis adeo abhominanda esse prædicantur. Dauidem ergo arguere Gentes prædictis verbis, non negamus. Pharaonem. Nabuchodonosor, & Sennacherib, sed istud asseueramus, qđ prorsus Iudæos non excipit. Interdum excipit Psaltes Gentes à Iudæis, vt psalmo illo. Deus venerunt Gentes in hæreditatem tuam. Item. Notus in Iudęa Deus. At vbicunque seiungit hos ab illis, distinctis & proprijs sermonib⁹ vtitur, Hic indistinctè loquitur, ergo pro omnibus loquitur. Quod maximè ex eodem psalmo, vnde maior pars horũ verborum desumpta est, conijci potest, vt Apostoli partes cõtra fędissimos Iudęorum sensus tueamur. Ita enim habet. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Ecce quã generaliter loquitur: super filios hominum. Subdit autem statim. Omnes declinauerũt, simul inutiles facti sunt &c. Ad filios hominum itaque referatur oportet verbum illud. Omnes. Omnes ergo filios hominum asserit declinasse: non vtique Ethnicos tantum, sed & Iudæos. Verum aduertatis, non singulos Iudæos. Eodem enim psalmo dicitur à Dauide. Quoniam dominus in generatione iusta est. Fatetur itaque Psaltes, aliquos esse iustos: sed id sat est Apostolo,

Ps.78. Ps.75. Ps.13.

lo, nullum vnum populum fuisse iustum, nec Iudæum, nec Gentilem. Et ita distinctio quæ psalmo illo innuitur, & significatur iustorum & peccatorũ, non potest intelligi, vt pro iustis Iudæi, vni accipiantur, pro impijs omnes Ethnici: quemadmodum superbia Iudaica præseferebat: quoniam & inter Iudæos plerique fuere impijssimi, qui vero Deo neglecto, Idola coluerunt, dicentes in corde suo. Non est Deus. Nõ videt nos. Dereliquit terram, & in cęlis habitat. Inter Gẽtes etiam, nonnulli fuere ueri Dei cultores & sancti, vt supra ostensum est, sed intelligẽda est, quod in omni populo aliqui fuere iusti, in quibus Deus per gratiam habitabat. Nullus tamen vnus populus iustus fuit. immo maior pars, & Iudæorum & Gentium fuit impijssima, atque iniquissima. Vnde & pauci illi iusti ab alijs vim patiebãtur. Propter quod subditur. Nonne cognoscent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam sicut escam panis? Non intelligens per plebem Dei omnes Iudęos, nec per eos qui deuorant, omnes Gentiles, sed distingue, & deuorantes, & plebem Dei in Iudæos, & in Gentiles: vt intelligamus in omni populo fuisse resahim, & Zadichim, vt hebręorum voce utar. Ita enim à veritate tracti, dixerunt veteres psalmorum interpretes, psalmum illũ pro omnibus impijs omnium populorum editũ esse, in libro qui dicitur Midras Tilim, qui magnę autoritatis est, apud Hebręorum sinagogas.

Ibidem.

Ibidem.

Hic tamen operę pretiũ est considerare, qm̃ dauidica illa verba. Oẽs declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonũ, non est vsq; ad unũ, apertissimè declarant mentem Prophetæ esse, non modo nullum vnum populum egisse bonum, sed nullum vnũ hominem. Dictum quoq; illud. Non est iustus, ne vnus quidem, eandem sententiam prætendere uidetur. Apostolo certè satis est, à Iudæorum populo tollere superbiam illam, qua de sanctitate sibi vniuersi blandiebantur. At prophetica hęc verba longè plus probare uidentur: propter quod pleriq;, cum difficultatem aliter euadere non possent, dixerunt, ea intelligenda esse de peccato originali. Omnes enim & singulos, culpa illa lætalis infecit, vno Christo Iesu Dei & hominis filio excepto. At errant toto cęlo, longeque distant à veritate. Adducit enim Apostolus hæc verba ad illa confirmanda, quæ primo & secũdo capite dicta sunt contra Iudæos, & contra Gentes, vt patet. *Causati enim sumus* (inquit) *& Iudæos & Græcos sub peccato esse omnes. Sicut scriptum est, &c.* Sed nũquam hactenus loquutus est, nisi de peccatis actualibus Iudęorum & Gentium, vt apparuit. Quare hæc prophetica oracula, de actualibus peccatis intelligenda sunt. Vel ab re à tanto Apostolo, & citra propositum adducta sunt. Item. nihil hoc capite agitur de peccato originali, sed infra capite quinto. Illic ergo fuerant adducenda hæc verba, nõ hic. Mirum enim esset, quod extra intentionem suam, allegaret Prophetas de peccato originali loquentes tantus Apostolus. Admisso etiam, quod de peccato originali sit sermo propheticus intelligendus, difficultatem patimur propter immaculatam virginis deiparæ conceptionem, quam sancta Christi Iesu Ecclesia, solennissime celebrat, concinens. Tota pulchra es Maria, & macula originalis non est in te. Quomodo ergo stat, quod omnes & singuli declinarint, infectique fuerint? Omnino itaque de actualibus peccatis intelliguntur prophetarum uerba. Vnde Esaias deplorabat admodum conformiter ad Dauidem peccasse omnes, neminemque iustum esse. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque declinauit in viam suam, & facti sumus immundi omnes nos, quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ, & cecidimus quasi folium vniuersi, & iniquitates nostræ abstulerunt nos: non est, qui inuocet nomen tuum, qui consurgat & teneat te. Micheas quoq;. Veh mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno ramos uindemiæ, non est botrus ad comedendum. Perijt sanctus, & rectus in hominibus non est. Qui optimus est in eis, est quasi spina de sepe. Dauid etiam alibi. Saluum me fac Domine, quoniam

Rom. 3. *Cant. 4.* *Esa. 53.* *Mich. 7.* *Ps. 11.*

quoniam defecit sanctus. Et propterea redditur locus iste difficilior, quia videtur, omnes & singulos actualiter peccasse. Vbi ergo sanctificatio Ioannis Baptistæ, Hieremiæ, Mariæ Virginis? Si diceremus, omnes & singulos peccasse atq; cecidisse venialiter, fortè nulla esset difficultas. Scriptū est enim, Septies in die cadit iustus. Hinc Dauid. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in cōspectu tuo omnis viuens. Quis nanque dicere potest uerè, prorsus mūdum est cor meū? cum scriptum sit. Stellæ non sunt mūdæ in conspectu eius. Et si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. At prophetica hæc sentētia, quam sumpsit Apostolus, & hæ quas nuper nos ipsi adduximus, grauissima peccata recensent, quibus vniuersos abhominabiles factos esse testantur, nempe tāquam pollutissimos atq; perditissimos. Quid ergo dicendum est? Ad hiperbolas ni fallor recurrēdum est, quibus frequentissimè vtuntur Prophetæ, atque etiam Apostoli. Et Christus ipse, adeò vt sine hiperbolis pleraque loca scripturæ inextricabilia sint omnino: Vt illud. Nemo eorum, qui uocati sunt, gustabit cœnam meam. Illud. Virum, de mille vnum reperi. Ex mulieribus autem vnam non inueni. Illud. Erūt omnes docibiles Dei. Illud. Videbit omnis caro salutare Dei. Illud. Stultorum infinitus est numerus. Sensus ergo est. Tam magna fuit impiorum multitudo, vt omnes pęnè, perfidi esse, ac ideo perijsse putarentur. Paucissimi etenim erant, qui pietati incumberēt, si hoc conferas cum impijs, & iniquis. At nisi adsit hiperbola, quid excogitari potest pro declaratione huius loci? Hoc vnice restat, vt intelligātur hæc testimonia Prophetarum, non secundum id quod de facto fuit. Neque enim omnes tanta labes inquinauit: plurimi siquidem ab his flagitijs fuerunt immunes, sed sm illud quod de facto fuisset secundum statum naturæ lapsæ, si in illo mansissēt, & non illos subleuasset omnipotens, gratia reparante, vel etiam præseruante per Christum, etiam cum nondū venisset. Omnes nanq; & singuli, vt nec Ioannem Baptistam, nec Virginem θεοτόκον excipiamus, si sibi ipsis relicti fuissent, & non eos excellens Chri gratia præseruasset, verè peccatores, iniusti, atque abhominabiles fuissent coram Deo. Scribit enim Moses. Nullus apud te domine per se innocens est. Et ideo titulus psalmi magno mysterio hic est, in finem psalmus Dauid. Notate. Notate. Titulus enim est verè Titan, qui omnem psalmum illuminat, & apertum iter ostendit. Finis legis Chrs est, ad iustitiam omni credenti in hac uita, & ad coronam in alia. In Christum ergo erigendi sunt animi nostri, cum psalmum istum legimus, vel concinimus: intelligentes nos omnes ex nobis pollutissimos esse natura, sed Christi gratia, qui finis est, perficiens & consumans, esse iustificatos: atque demum si in eum crediderimus, saluandos. Dices. Non cōsonat admodū hęc interptatio vatibus. Nam dicunt. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. &c.* Non oēs declinauissent, inutiles facti fuissent. & c. Nisi aliud obstet, hoc nihil est. Deus enim cuius numine afflati loquuntur sancti Dei homines, videt non solum quæ sunt, sed quæ omnino forent, nisi quouis modo impedirentur. Rectè ergo dicitur uidisse Propheta in spū, declinasse omnes, & cecidisse, quoniam re uera id omnibus contigisset, nisi externa ope adiuti & præseruati fuissent. Canunt Prophetę & Apostoli Christū, redimisse, iustificasseque, & illuminasse omnes, de facto tamen non ita est, pluribus impedimenta præstantibus gratiæ suæ: sed de facto ita fuisset & esset, nisi suis fauoribus resisteretur. Nonne hic est sensus Prophetarum, & Spiritus sancti? Iste certè. Meritò iustificati sunt omnes, de facto non omnes. Cur ergo non pari ratione admitti debet iste sensus. Omnes declinauerunt, non quod ita fuerit, sed quod ita fuisset, nisi gratia diuina se se opposuisset pro aliquibus: ne id quod naturale erat, fieret etiam personale? Quod enim Ecclesia sancta tenet de peccato originali in Virgine, illud scilicet naturam infecisse, non personam, id dicimus de peccatis actualibus,

Marginal notes: Prou. 14 · Psal. 142 · Prou. 20. · Iob. 15. · 1. Ioan. 1 · Luc. 14. · Eccl. 7. · Ioan 6. · Luc. 3. · Eccl. 1. · Exo. 34. · Rom. 10. · Ps 13.

bus, quæ mortalia vocant in plerisque, quos diuina per Christum opes, præser uauit: vt qui gloriatur, nō in seipso, sed in domino glorietur. Hanc autē fuisse mentem Dauidis psalmo illo hinc potest animaduerti. Cum enim dixisset.

Psa. 13. Quoniam dominus in generatione iusta est, ne iusti illi sibi de iustitia adblandirentur, quasi ex se iusti essent, subdidit post pauca. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Si enim ex seipsos iusti essēt, ex seipsis etiam salutē nancisci possent. Nec quærendum esset. Quis dabit ex Sion salutare Israel? Ostendit itaq; eos, non esse ex se iustos sed ex illo iustos esse, ex quo saluandi sunt. Quis est autem ille nisi Deus? Vnde sequitur. Cū auerterit dominus captiuitatem plebis suæ. Non ergo primum est iusta: & quia iusta est plebs sua, sed primū est plebs sua, electa in hæreditate, & deinde ab eo facta iusta per fidem Christi Iesu, quæ ex se fuisset iniusta. Auertet ergo captiuitatem plebis suæ, generationis iustæ, cum veniet ad iudicium viuorū & mortuorum, regnumque iustorum. Tunc enim damnabit diabolum, qui Dei plebem inopia crudelitate persequitur, & captiuare festinat, & tunc exultabit Iacob, & lætabitur Israel. Populus enim Dei, est Iacob in hac vita, id est supplantator vitiorum, in alia erit Israel, uidens Deum facie ad faciē, quando Deus erit omnia in omnibus. Idem ergo est Iacob & Israel, sed primū Iacob, deinde Israel. Vnde non mæret esse Israel, qui Iacob esse renuerit. Habetis ergo altum & verum Prophetæ, atque Apostoli sensum. Populi omnes peccauerunt grauissimè: nam & sapientia Gentes, & lege Iudæi, abusi sunt: Iudæorum autem & Gentium, pauci illi qui non peccauerunt, diuinæ gratiæ se debere nouerint non naturæ, non legi. Hoc enim est quod Apostolus dicit. *Vt omne os*, Iudæorum & Gentium. *Obstruatur.* Generaliter loquutus est, ne Iudæis esset acerbior, si dixisset, vt Iudæorum impudentia obstruatur. Illud tamē omnino dicere voluit. Lingua enim eorum velut torrens violentus & rapidus ferebatur ad exprobandas Gentes, & seipsos commendandos. Ex lege ergo conuincuntur & Iudæi, & Gentes de peccatis, inquit Paulus, vt nec Iudæorū aliquis dicere possit, nesciebam me sub peccato esse. *Et subditus fiat omnis mundus Deo.* Fortè mundus pro homine accipitur, vt ibi. Mundus eum non cognouit. Vel mundus adiectiuè, vt omnis qui mundus est, obnoxius sit Deo. Agnoscat scilicet omnis iustus se nequaquā sibi sufficere ad munditiam, vel ad salutem, sed egere Dei ope. Vel mundus pro peccatore accipitur, vt supra. Quō iudicabit mundum? Vt omnis peccator sit reus diuini iudicij, agnoscatque si saluatur, pro Dei munere saluatur: qui ex seipso non nisi supplicia primum mæritus fuerat. Hac enim via omnes homines humiliari discunt coram Deo. Ioan. 1. Rom. 2.

Examinanda modo sunt verba Prophetica. *Non est iustus in terra, ne vnus quidem.* Prima pars huius sententię est Salomonis. Non est (inquit) iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Eccl 7. Secundam partem: Ne unus quidem: Videtur mihi Paulum tanquam Salomonis interpretem æddidisse. Id enim non inuenitur in Salomone. Dauid tamen illud expræsse dicere videtur, cum inquit. Non est qui faciat bonum, non est vsque ad unum. Psal 13. Quo uero ad dictū Salomonis, non multum fauet Apostolo, qui non tantum probare intendit, quod nullus populus plenam iustitiam fuerit cōsequutus, sed quod omnes grauissimis peccatis obuoluti fuere. Salomon enim tantum intendit, quod nemo est, tam iustus, qui quantumuis iustè viuat non aliquomodo peccet, id est deficiat à completa ratione boni atque iusti. Propterea adiecit Apostolus alia verba Dauidis, quibus explicantur peccata grauissima omnium populorum, commissionis, ommissionis, oris, operis, cordis. Vnde incipit. *Non est intelligens, non est requirens Deum.* Hoc nō habetur expræsse in psalmo, sed implicitè tantum. Ita enim habet. Dominus de cęlo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum. Et sequitur. Omnes declinauerunt. simul inutiles facti sunt. Ergo sensus est. Quod non est intelligens, neq; Psal. 13.

requirens.

requirens Deum. Vidit enim Propheta ille (vt scopum intelligas psalmi illius) peccatum illud grāde protoplasti, cum ita dolens irrupit. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Adam nanq; fuit ille insipiens, qui dum sapientissimus
Gen 3. fieri voluit, suggerente diabolo. Eritis si cut dij scientes bonum & malum, insipientissimus effectus est, æternam felicitatem tam vili pomo commutās. Vnde & ipse dixit, in corde iam insipiens factus, ne contristaret delicias suas, nō est Deus. Qui enim Deum mendacem fecit, ratus haudquaq̃ mori si etiam pomum illud comederet, vel gustaret, cū alioquin dixisset ei Deus. Quacunq; ho
Gen. 2. ra comederis ex eo, morieris. Peccator etiam quisque eo ipso quo peccat, Deū negat in corde suo, dum existimat Deū non videre illum, aut non animaduersurum aliquando in sua facinora. Vidit insuper Propheta omnis humani generis interitum. Vnde sequitur. *Corrupti sunt.* Fermento scilicet impietatis: *& abhominabiles facti sunt coram Deo, in studijs suis*, idest in suis mundanis, & secularibus affectionibus. Hęc nanque sunt, quibus abhominabiles Deo reddimur, & introducit mox Deū quasi de excelso scō suo prospicientē, vt videat si in tanta ruina, vel vnus reperiatur qui ipsi adhæreat, intellectu credendo, & affectu amando atque colendo, postquam primus ille hominum parēs, nec credidit, nec dilexit. Hoc est enim quod dicitur. *Si est intelligens, aut requirens Deum.* Concludit itaque vidisse neminem, quin potius omnes declinasse, plenosq; iniquitatib⁹ fuisse, quas longo sermone describit. Vnde sequitur. *Omnes*, tam Iudæi, quàm Ethnici, *declinauerunt*, à diuinis præceptis, à regula, à firmamento iustitiæ, lege naturę insitæ omnib⁹, lege scripta data iudęis. *Simul inutiles facti sunt.* Medicinam inutilem dicimus, qua non sanatur ægrot⁹. Ideo enim propinatur, vt sanet. Iudæi ergo & Gētes inutiles facti sunt simul, pariter æque ad felicitatem ad quam procreati fuerant. Homines nanque cum Iudæi, tum Gentes conditi sunt, vt summum bonum intelligant, intelligē do ament, amando possideant, possidendo fruantur. Cum itaq;, & Iudæi & Gentes tantis essent obruti facinorib⁹, diuinaque ideo gratia destituti, vani & inutiles erant vniuersi eorum conatus, ad illum finem attingendum. *Non est qui faciat bonum.* Cum nomen boni audis sine addito, intellige bonum quod meritorium appellant. Voces enim ambiguæ quę analogiam quandam habēt, cum absolutè proferantur, id significāt, & pro eo accipiuntur, quod primum est. Vnde ad alia transferri solent. Exēplum est de sanitate. Dicimus quidē hominem sanum esse principaliter, quia in ipso est sanitas: humorum uidelicet temperies. Hinc transfertur nomē sani ad cibos, ad medicinas, ad dietam, ad vrinam, ad pulsum: quod hęc omnia non verè sint sana, sed sanum hominē, vel efficiunt, vel indicent, vel conseruent. Bonum multiplex est, at potissimum & principaliter id dicitur bonum (in actionibus nostris loquor) quo nostrum finem, felicitatem illam supernaturalem, quæ est summum hominis bonum, promęremur. Nihil enim bono meritorio addi potest. Operationes ergo aliæ, hinc nomen boni mutuātur, quod ad hāc rationem boni cōducunt, vel disponunt. Cum ergo dicitur, *Non est qui faciat bonum*, non tanta rigiditate intelligendum est, ut nemo etiam impiorum quicquam boni agere possit. Absolute possunt etenim impij agere, & interdum agunt actiones bonas ex genere, & etiam morales, Inquit nanq; Diuus Augustinus de spū & litera. Impiorum etiam, nec Deum verum ueraciter iusteque colentium, quædam facta, vel legimus, vel audimus, vel nouimus, quæ secundum iustitiæ regulam, non solum uituperare non possimus, uerum etiam meritò recteq; laudam⁹. Quò pulchrè conuelluntur, qui se se iactant Augustianæ theologiæ professores, qui omnia peccatorum acta, peccata esse contendunt. Scire enim debuerant, quod in peccatore, cum peccato quantumuis magno, est bonum naturæ. Diminuit certè peccatum naturā, sed non tollit prorsus. Sauciatum legimus, non mortuum illum qui incidit in latrones. Ratio autem naturalis, suapte Luc. 10.

natura

natura deprecatur semper ad optima. Cum ergo peccator, etiam impius, infidelis, maurus, vel scitha, ratione dictāte, aliquod bonum agit, non referens ad malum finem, non peccat. Vnde non possum ego capere, quod non omnes iustorum, etiam prædestinatorum actiones sint meritoriæ, & tamen omnes iniustorum actiones, sint peccata, dico etiam reproborum. Videtur enim quod si omnia reproborum acta peccata sint, omnia prædestinatorum sint meritoria. At hoc est impossibile, & falsum. igitur & illud. Cum itaque dicit psaltes. *Non est qui faciat bonum.* Intendit tantum excludere bonum illud, qđ principaliter significatur nomine bonę actionis, quod est meritum, vel bonum meritorium. Certè enim nihil est hac bonitate bonum, sine summi boni ope, idest sine diuina gratia: Et vbi deest agnitio æternæ vitæ, quæ habetur per Iesu Christi fidem formatam, vana est omnis virtus, & falsa. Vnde nec bona dici potest, quia non coniungit fini. Quemadmodum nanque, non impediunt ab æterna uita iustos, quædam peccata venialia, sine quibus hæc uita non ducitur, sic ad salutem æternam, nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime uita cuiuslibet quantumuis pessimi hominis, inuenitur. Hæc Augustinus. Postquam ergo dixerat Dauid. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. Subdidit quasi declarans. Cur inutiles? Quia scilicet, non est qui faciat bonum meritorium. Sine tali bono autem nemo coronatur, nemo peruenit ad palmam, quoniam vita æterna redditur pro meritis, vt dictum est alias. Quare autem non merentur? quia *Declinauerunt.* Cum enim declinat homo à iustitia, abijcit diuinā gratiam, quæ est principium meriti. Hæc itaque est ratio completa, quia *declinauerunt inutiles facti sunt.* Probatur autem hæc consequutio. Declinauerunt, ergo inutiles facti sunt: quia nemo est eorū qui declinauerunt, qui faciat bonū. idest mereatur. Eorum. n. qui declinauerunt, nemo meret. Surrexit nanq; iam, qui meret, vel nunq̄ declinauit. Sed cur declinauerunt? Verbum illud ex se reddit rationem. Declinare enim est actus spontaneus, non inclinati sunt, non sunt acti præcipites, sed vltro nemine eos impellente, vel cogente, aut præcipitante. *Declinauerunt.* gratiam diuinam abijciētes, & se se in hoc cæno uolutantes. Inueni enim qđ De⁹ fecit hominem rectum, (inquit sapiēs) sed ipse infinitis se immiscuit quæstionibus. *Non est vsque ad vnum.* Vel non est etiam vnus populus Iudęus scilicet, qui bonum agat, quem Deus tantis gratijs insigniuit. Vel non est etiam vnus homo in uniuerso, per hiperbolam, vel sine hiperbola verè, nullus est præter vnum Christum iesum. Omnes nanq; suapte natura fuissent, & essent propensissimi animi ad omnia flagitia, nisi ille uerè vnus Christus Iesus, sua ope adiuuaret: citra quā bonum aliquod, vel incipere vel perficere imbecillitas humana nequaquam potest. Vnde Esaias in cantico oīa ad Deū referēs bona dixit. Omnia opera nr̄a, operatus es in nobis dn̄e. Et Paulus. De⁹ operat̄ in nobis uelle & perficere. Ille ergo vnus facit bonum in omnibus hominibus, nemo alius facit, vel fecit, vel faciet ex seipso. Et iste est melior intellectus, vt inquit Augustinus, quo intelligamus neminem fecisse bonitatem vsque ad vnum. idest vsque ad Christum, quia non potest quisquam hominum facere bonitatem nisi ipse monstrauerit, & diffundēdo charitatem in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datur nobis, effecerit. Et ita uerbum illud. *Vsque ad vnum,* potest legi & inclusiuè, & exclusiuè. Si enim accipiatur vnus pro Christo, qui uerè est unus, & solus inter mortuos liber: Expedit uobis, vt vnus homo moriatur pro populo, dixit Spiritus sanctus per os Caiphæ: quo intelligeretur sua summa & singularissima præstantia, atque dignitas incomparabilis, & vnica: Sic stat exclusiuè. Ille enim vnus fecit bonum, quia est fons omnis boni. Multa bona opera ostendi vobis, dicebat ipse. & omnia bona nostra ab eo sunt. Si uero non accipiatur pro Christo. Stat inclusiuè. Nullus absolutè homo, bonum fecit, ad sensum

Ecclesiastici. 7 — *Esa. 26.* — *Philip. 2.* — *Ioan. 11* — *Ioan. 10.*

sum datum, non de facto, sed natura. Ita enim reuera omnes pditi fuissent, nisi Deus per Christum omni tempore opem tulisset. Et hic sensus est magis conformis textui hæbræo, qui habet. Nec etiam unus. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* Metaphora est. Nō enim alia ratione aperiūtur sepulchra, nisi vt mortua cadauera tumulentur. Sepulchris ergo patulis, comparantur impij, quoniam bonos & pios vi & fraude deglutire velle uidentur. Vel alia similitudo est, quoniam violentiā praui odoris, quem male viuentes exhalant, instar sepulchri patentis, pestilentissimæ doctrinæ, mortifero fœtore adaugent. *Linguis suis dolose agebant.* Ore proximum corrumpentes. Corrūpūt.
1.Cor.15. enim bonos more, scolloquia mala: cor de seipsos primum enecantes. Dolose etenim agimus lingua, cum aliud meditamur, aliud exprimimus. O vtinam adulatorum pestifera ora, vel sepulchra letalia, in eternum claudantur, ne exhalatione sua principibus generent mortem. Scriptum est enim. Omnis odor mortis, procedit de ore eorum. *Venenum aspidum sub labijs eorum.* In nullos melius dici potuisset hoc uerbum, quā in Iudæos, qui ad instar aspidis obturauerunt aures suas, ne præcepta euangelicæ legis audirent. Aspidi cum blāda carmina dicuntur, illa semper minatur exitium. Ita & Iudæorum ora maledica, pro bonis & dulcibus Chri monitis, eum blasphemabant, & de nece eius coactis concilijs pertractabant. Propterea sequitur. *Quorum os maledicentia, & amaritudine plenum est*, idest, blasphemijs, atque minis, contra id qd
Rom.12. dicitur. Nolite maledicere. Omnis amaritudo tollatur à uobis. *Veloces pe-*
Eph.4. *des eorum.* expediti consuetudine male faciendi, *ad effundendum sanguinem.* Domini nostri Iesu Christi atque Prophetarum. Dictum est enim Hierosolymæ. Hierusalem, Hierusalem quæ oc-
Matt.23. cidis prophetas & lapidas eos qui ad te missi sunt. Recte ueloces dicuntur fuisse Iudæorum pedes. Hoc est affectus præcipites atq; progressus, citissimè.n.
Ioan.12. coacto Concilio cogitauerūt Iesum interficere: atq; breui spatio occiderunt.

Et hoc tn̄ in impios Iudæos, & in Ethnicos generalius referri potest, vt pateat. Quorum cuilibet dici potest. In alis tuis inuentus est sanguis pauperū, Hier.2. & innocentum. Manus vestrę sanguine E.a.1. plenæ sunt. Virum aūt sanguinū & dolosum abhominatur dominus. Vnde Ps.5. prohibuit Dauidem, ne ędificaret templum domino, dicens. Non ædificabis 1. Par.22. mihi domum, qm̄ multum sanguinem effudisti. *Contritio & infelicitas in vijs eorum.* Optimè uia omnium impiorum describitur, cum contritio appellatur. Terit enim & teritur. Impij nanq; & alijs nocent, & sibi. Infelicitas vero, quia per impiorū itinera, nunquā nisi ad infausta supplicia peruenitur. Iter enim impiorum peribit. Viæ autem im Ps.1. piorum sunt eorum praua opera, quibus sibi ipsis parant animæ infelicitatem: & plerumque etiam contritionem, cōfractionem corporis in hac uita. Omnes enim malorū hominum uiæ plenæ sunt labore & miseria, illis dicentibus. Ambulauimus uias difficiles. *Et viam* Sap.5. *pacis non cognouerunt.* Hæc est causa, cur in vijs impiorū fit contritio & infelicitas, quia scilicet uiam pacis æternę quę Chrs est, virtutum omnium auctor, qbus anima degit pacificè, pacē habens secum cum Deo, & cum proximo, non agnouerunt, idest agnoscere noluerūt Tit.1. opere, de quibus dicitur. Fatent se nosceDeum, factis aūt negant. Sed cur hāc viam non agnouerunt? Ecce causa. *Quia non est timor Dei ante oculos eorum.* Non enim metuunt futurum Dei iudicium, & ideo non obseruant mandata eius, p quæ peruenitur ad sapientiā & ad agnitionem viæ & veritatis quæ Christus est. Initium nanque sapientiæ, est timor do Psal.110. mini. Cum enim timemus dominum, foris sensus nostros à delectatione carnis arcemus, & refrenamus. Ita interni boni spiritalis dulcedinem, delibare incipimus, quo tandem ad optatissimam Dei sapientiam peruenimus. Sic completa est expositio huius scripturæ ueteris, quam ex diuersis psalmis compactam, in vnum redegit Apostolus, & hic adduxit. Neque enim in Hebræis codicibus habentur simul hi uersiculi, vt videre potestis. Forte autem septuaginta

ginta interpretes imitatus est Paulus, qui in Iudæorum confusionem & uitu periũ, simul hos omnes uersiculos collegerunt in psalmo tertiodecimo. Arbitrati & ipsi alioquin doctissimi, his uerbis non modo Dauidem inuehi in Ethnicos, sed & in Iudæos.

Si quis uero curiosus est ordinis horum uersuum, quos hic contexuit Apostolus, quamuis in hebræo non sint simul, & propterea nec sint contexendi, distinguat illos hoc pacto. Primum ponitur Conclusio. Non est iustus nec vnus quidem. Non est intelligens, nõ est requirens Deum. Secundo. Ostenditur radix, & initium omnium malorum operum. Omnes declinauerunt. Tertio progressus. Simul inutiles facti sunt. Sepulchrum patens est guttur eorum. Quarto miserabilis terminus. Contritio & infelicitas in vijs eorum. Quinto. assignatur illud à quo primum defecerunt homines, quo deficiente declinarunt. Non est timor Dei ante oculos eorum. Quod potest dici causa defectiua perditionis eorum. Et sic omnia patent, probataque est quæstio Pauli: Rom. 3. Omnes sub peccato fuisse, tum iudęos, tum Græcos. Notanter autem dicit. *Sub peccato.* Non in peccato, vt ostendat eos seruisse peccato, peccatumque illis dominari, atque dominatum fuisse. Ioan. 8. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. 2. Par. 36. O duram seruitutem. Aggrauatus sum multo vinculo ferri, & non est respiratio mihi, inquit ille. Respõsio itaque ad summam questionis, tam superbę Iudęorum, hæc est. Si diuinum fauorem spectemus, certè præcellitis. Si merita uestra, nequaquàm. Quoniã sub peccato fuistis, sicut Gentes. Propterea Paulus duobus uerbis, hæc omnia conclusit, questio erat. *Quid ergo? Præcellimus?* Respondeo. *Non omnino.* *ου πάντως*, indicauit ergo, quod aliqua parte præcellunt, aliqua vero nequaquàm. Per omnem modum, multo ampliora collasũta à Deo munera iudęis, quàm ethnicis, sed non per omnem modum Iudæi excellunt Ethnicos, vt sit antithesis in his responsionibus. Sequitur.

Propterea, quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram ipso. Si sic legatur: continuatio hæc est, & intentio. Postquam enim ex hoc, quod sub peccato fuere omnes, licet non singuli, ostensum est neminem omnino præcellere: vult ostendere, quod & illi pauci, qui iusti fuere inter Iudæos, non præcellunt illos paucos, qui iusti fuere Gentilium. Et ita contexitur litera. *Quid ergo? præcellimus?* Iusti nostri saltem præcellunt omnino, propter opera legis, quam ethnici non seruant. *Non prorsus. Propterea quia ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro coram ipso.* Potest etiam litera legi, Propterea ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro coram ipso. *Διότι* enim sonat propterea quod, & propterea. Tunc ergo litera coniungitur cum immediatè dictis. Vt omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo. propterea ex operibus. &c. Vt hoc sit correllarium sequens contra Iudæos. Si enim ex operibus legis iustificamur, iam non subijcimur Deo tanquam gratis nos iustificati. Vt itaque subditi simus, omnes à diuina eius gratia recognoscentes nostram iustitiam, fateamur, quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Eadem est ratio iustitiæ, vel iustificationis coram Deo, & Iudæorum, & Gentilium. Propterea si iustos conferamus inuicem, neutra pars præcellit. Par est vtriusque iustitia. Neque enim iactitare legem potestis, quasi ipsa faciat vos iustos, super iustitiam Gentium, quoniam peccator, non euadit iustus coram Deo ex operibus legis, neque euasit vnquam, etiam tempore illo, quo lex vigorem habebat, nondum inuulgato Euangelio Christi Iesu.

Rectè autem dicit, *Coram Deo.* Coram hominibus nanque, qui facta vident, intentionem facientis non vident, opera legis iustificare videntur · at coram Deo nequaquam iustificant, qui corda prospectat. Dixit autem *Omnis caro.* ne crederes, quod Ethnicum quidem non iustificarent, sed Iudæum, vtique. Neminem peccatorem ergo vult dicere Paulus,

vel sit Iudæus, vel Gentilis coram diuino iudicio, iustum efficere possunt legis opera: aliunde habetur iustificatio. Inde autem illam habuerunt Gentiles, vnde Iudæi. Non enim est distinctio, vt statim dicetur. Itaque non præcellit Iudæus Gentilem, ratione iustificationis. Cum vero carnem audis, non massam hanc carnis intelligas. Illa enim nec iusta est, nec iniusta. Iusta est anima, & iniusta, non caro. Vel vt rectius dicam. Totus homo est, qui iustus est, vel iniustus: qui etiam iuste agit & iniuste per animam. Anima enim non agit, sed est id quo homo agit. Sicut visus non uidet, sed homo per visum. Carnis ergo nomine, homo peccator intelligitur, qui in carne est, &
Rom. 8. carnalia sapit. Qui autem in carne sunt, (inquit Paulus alibi,) Deo place-
Ibidem. re non possunt. Vnde bene viuenti-
Ibidem. bus dicitur. Vos in carne non estis, sed in Spiritu. Prudentia enim carnis, inimica est Deo. Caro ergo, idest peccator, non iustificatur ex operibus legis. Ne autem indignatus Iudæus diceret. Ergo vana est lex, incassumque data, quippe qua non attingitur finis eius, iustificatio nostra. Respondit Apostolus, interrogationem præueniens. *Per legem enim cognitio peccati.* Ne indigneris, Non detrahimus legi, non deficit à suo fine. Finis eius, cognitio peccati est, non peccatorum iustificatio, non peccati consumptio. Nisi lege peccata agnoscerentur, vana esset, quoniam propter hoc data fuit. At omnia peccata lege cognoscuntur, atque etiam prohibentur. Aliunde autem petendum est, vt agnita deleantur. Id enim ipsa suis operibus præstare non potest.
Gal. 2. Si enim per legem iustitia, ergo gratis, hoc est superflue, Christus mortuus est, dicit alibi. Nam mortuus est ideo, vt iustificaret nos, vt dicemus hoc eodem capite. Non ergo mihi dicant, quod opera legis iustificabant, sed non ita perfectè. At Christi fides & gratia: quia modicam gratiam conferebant, absolutè non iustificabant, quantumuis exigua iustificatione coram Deo. Vis videre? Ecce. Anima coram Deo iustificata, iam digna est æterna vita, & idonea omnino ad participationem diuinæ illius felicitatis. Scriptum est enim. Quos iustificauit, hos glori- Rom. 8.
ficauit. Nam minima gratia potest promereri æternam uitam: quia in domo patris mei, mansiones multæ sunt. Lex autem non potest, nec Ioan. 14.
potuit vnquam hominem idoneum facere, ad gloriam illam peremnem. cum scriptum sit. Neminem ad per- Heb. 7.
fectum adduxit lex, Ad perfectum autem adduceret, vel adduxisset si potuisset, vel posset per seipsam hominem in tali gradu constituere, vt finem attingeret. In his enim, quæ ad finem ordinantur, perfectum illud est, quod attingit finem: Imperfectum, quod iuuat quidem ad attingendum finem, at non est satis. Quomodo dicimus, medicinam illam perfectam esse, qua sanamur: imperfectam, quæ proficit quidem, sed non sanat. Lege ergo, impossibile erat hominem iustificari, iuuabat ad iustificationem dubio procul. at non iustificabat. Et inde est, quod lex vetus bona quidem fuisse dicitur, sed imperfecta: at Euangelium, & bonum & perfe-
ctum. Virtus enim Dei est, in sa- Rom. 1.
lutem omni credenti.

Quidam tamen, vt euaderent hoc argumentum, dixerunt. Quod ex operibus legis non conferebatur gratia. Illa enim est, qua digni sumus æterna uita, sed tamen tollebatur peccatum. At hoc esse non potest. Nam peccatum cum tollitur,
homo iustificatur. Infra. Beatus uir, Psal. 31.
cui non imputauit Dominus pecca-
tum. Non iustificatur autem nisi per Rom. 3.
gratiam. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ergo si peccata tollebat lex, gratiam conferebat, & redit argumentum. Alij itaque dixerunt. Quod conferebat gratiam, quo ad effectus priuatiuos, sed non quo ad positiuos gratiæ, tollebat maculam, reatum gratia illa, sed nullum effectum positiuum faciebat.

At id est falsius. Quia priores sunt secundum intentionem, & secundum ordinem causæ formalis, positiui effect⁹, quàm priuatiui: licet secundum ordinem causæ materialis, sit secus. Lux eñ non expellit tenebras, nisi illuminando aerem. Forma nulla excludit priuationem, nisi formando subiectum. Priuationis enim ablatio, non intenditur nisi per accidens. Ignis nanque, non intendit corrūpere lignum, nisi quia forma ligni incōpossibilis est formæ ignis, quam intendit inducere. Non potest ergo fieri per gratiam ablatio priuationis, quin fiat aliquid positiuum. Fuerunt nonnulli, qui rationabilius loquētes, dixerunt. Per opera legis atq; etiā per sacramenta, conferri quidem gratiam quo ad hoc, quod est facere dignū æterna uita. Sed non quo ad hoc, quod est reprimere concupiscentiam impellentem ad peccandum. Sed nec id verum est, ni fallor. Nam minima gratia gratifica est sufficiens, modo illam non in vacuum recipiamus, ad hoc vt possimus resistere concupiscentiæ, & non peccare. Item. Non possum intelligere, quomodo ex lege poterant illi digni fieri æterna uita, quia statim sequitur. ergo perfecta fuit lex illa, vt arguebam. Dicatur ergo, quod omnino non conferebatur gratia ex operibus legis. Et ita opera legis non iustificabant: iuuabant tamen ad iustificationem. Sed quomodo iuuabāt? Sicut pedagogia ad sublimiorem sapientiam. Pedagogus enim paruulis assignatur, qui lasciuiētem refrenet adolescentiam, & prona in scelera puerorum corda metu pœnæ coherceat, ostendatque quid agendum, quid cauendum, vt ad altioris Philosophiæ digniora studia, cum ad legitimæ ætatis annos peruenerint, & grauioribus præceptoribus traditi fuerint, præparati inueniantur. Ita ergo lex, si Paulo credimus, ad Galatas scribenti populo illi lasciuienti, superbeque de suis viribus confidenti, dicentique iuxta Esaiam. Non deest, qui faciat, deest qui iubeat, pedagogi seuerioris instar apposita est, vt custodiret eos, erudiretque in præceptis, peccata ostenderet, terrorem incuteret, viam veritatis demonstraret, à qua deficientes conuicti & confusi timore humiliarentur: agnoscerentque se se infirmos esse, & inualidos ad legem faciendam, & ad consequendam salutem. Intelligerentque, non tantum, doctorem sibi esse necessarium, sed adiutorem Deum. Neque enim deerat qui iuberet, sed deerat, qui faceret. Et propterea à pedagogi rigiditate, iubente, terrente, comminante, ad piam matrem, diuinam gratiam iustificantem, viuificantem, & saluantem confugerent. Intelligitis mysterium? Lege audiebant Iudæi, Fac quod iubeo. Non occides. Non concupisces. Non furtum facies. Confugientes ergo ad gratiam Dei, illi fidentes non sibi ipsis, non suæ virtuti, sicut primum territi præceptorum grauitate. (Hoc iugum enim super ceruices nostras impositum, neque nos, neque pātres nostri portare potuimus, dixit ille magnus Iudæorum magister.) dicebant. Da quod iubes domine, Sic itaque, quod lex minando imperabat, ipsi credendo à gratia impetrabant, vt facerent. Voluntas ergo ostendebatur infirma per legem, vt sanaret gratia voluntatem, & voluntas sana per gratiam, impleret legem. Quomodo igitur, opera legis animam sanare, & iustificare poterant, si implere ea nullus valebat, qui primum gratia sanus non esset & iustificatus? Erat ergo occasio iustificationis tantum modo dicto, quia præparabat, dirigebatque ad gratiam iustificantem, atque Deo per remissionem peccatorum conciliantem. Vis exemplum accommodatum? Ecce. Eo modo fuit occasio iustitiæ lex, quomodo admiratio fuit occasio Philosophiæ. Propter admirari siquidem, inceperunt homines & nunc, & primū Philosophari. Principium sumendo à leuioribus, deinde paulatim procedētes, & de maioribus dubitātes. Vides? Admiratio non facit sapientem per se, qm̄ admiratio repugnat sapientiæ. Sapiens enim non admiratur: at non euasit sapiens, nisi per admirationis occasionem. Per accidens ergo fecit sapiētes homines admiratio. Ita lex pugnat

Bit. ad Rom.

Exo. 20.

Act. 15.

gnat cum iustificatione, operatur terrẽdo iram magis, quàm gratiam per se. At sine terrore non venitur ad gratiam. Territi enim Iudæi minis legis, vt iram euaderẽt, in seipsis deficientes, spe viua ad gratiam Dei erigebãtur. Sicq; iustificabantur. Nisi per legem agnouissent suam imbecillitatem, nisi aucta esset in eis præuaricatio, legis prohibitionibus, ad gratiam non cucurrissent. Quare nunquam sibi fidentes, fuissent iustificati: sed neque legem ipsam implere potuissent.

Sed mittamus, quod sine diuina gratia gratifica, possint impleri mandata legis. Id enim certè protoplast' potuit, alioquin non potuisset in statu illo naturæ conditæ non peccare. Cum nihil aliud sit peccatum, quàm diuinæ legis præuaricatio: Num ergo implens mandata legis, sine hac gratificante gratia, iustificabitur ex operibus legis coram Deo? Minime. Quomodo enim iustus erit coram Deo, qui quamuis impleat legem, non implet ex amore & charitate Dei? Finis quippe legis, charitas est, de corde puro, & conscientia non ficta. (1. Tim 1.) Qui autem gratiam Spiritus sancti non habet, ex amore & charitate legem non implet. Quoniam charitas diffunditur in cordibus nostris per Spũm sanctum, qui datus est nobis. (Rom. 5.) Et protoplastus ergo, gratia iustificatus est, non operibus. Quandoquidem legis pręcepta, & si quo ad substãtiam operum implere posset natura, minime tamen sine gratia, quam gratificam dicimus, quo ad modum agendi, ad summi omnium legum latoris Dei intentionem. At post illum nemo (vt uerum fatear) neutro modo, adeò corrupta est natura nr̃a. Potest vniuersa legis mandata perficere, contra Pelagium illum monachum. Neque hinc tamen Deum nobis præcepisse impossibilia cauilletur hereticus. Seruum enim pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret, dicit Augustinus. Et Hieronymus in expositione fidei catholicæ, maledicendos esse illos omnes asseuerat, qui Deum homini aliquid seruatu impossibile iussisse dicũt. Illud enim quod amicorum ope possumus, per nos ipsos possumus. Siquidem amicus est alter ego, vt docetur in Ethicis. Quod ergo auxilio Dei possumus, qui nos in amicitiam suam recipere haud dedignatur. Iam (inquit) non dico uos seruos, sed amicos: (Ioan. 15.) præstoque nobis est semper, vt modo illum non abijciamus, valeam' omnia facere quę volumus. Nihil enim est impossibile credenti. (Mar. 9.) Quæcunq; petieritis, dabit vobis, (Ioan. 15.) quo colore dici potest impossibile? Solida itaque & inuicta est Pauli sententia. *Ex operibus legis, non iustificabitur omnis caro.* (Rom. 3.) Quamquam si subtilius introspiciamus, magnum aditum nobis facit ad hanc ueritatem dilucidandam verbum illud *Legis*. O si hęretici uerba singula Pauli ppenderent, nullus error, nulla inscitia eos à ueritate posset dimoueri. Et si adeò curiosi sumus, in peruestigandis omnibus nerbis vnius Aristotelis, quę illustria furta magis, quàm inuenta, tanti nominis Philosophum effecerũt: cur non debemus esse curiosissimi in Paulo interpretando, quem diuina sapientia adeò efferre uoluit, ut omni orbi stuporem ingerat, & admirationem? Dicit ergo. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* (Rom 3.) Non dicit *Ex operibus* simpliciter. Notate. Præceptum legis, habet vim coactiuam. Non est enim lex, nisi liget & cogat. Coactio autem legis est per metum pęnæ. Exclude ergo, o Iudæe diuinam gratiam qua iuuamur, vt delectemur in lege. Certè si facis legem, timore pęnæ facis, non amore iustitiæ. Seruiliter itaque legi diuinæ pares, non liberaliter. Ergo legi malles non parere, si liceret. Aliud ergo facis, aliud facere uelles. Facis legem, sed nolles nisi timeres. Quomodo ergo potest hæc legis obseruatio te iustificare coram Deo? Non enim fructus bonus esse potest, qui de radice non surgit scę charitatis. Oportet ergo quod adsit gratia spiritus sancti, qui charitatem diffundat in cordibus, inspiretque pro concupiscentia mala, bonam concupiscentiã, dilectionem scilicet Dei. Tunc enim incipit homo delectari de lege diuina, cũ diligit Deum, sicut dicit Apostolus. Mẽte condelector legi Dei: Etiam si lex mẽbrorum adhuc repugnet legi mentis. (Rom. 7.)

Hæc

Hæc nanque delectatio non est donũ, nisi gratiæ Dei. Cum autem quis delectatur, saltem secundum interiorem hominem in Dei lege, lubens facit legem, non ex tristitia, aut ex necessitate, sed animo hilari: dedieque in diem, hæc hilaritas augetur, donec tota carnis uetustas, nouitate spiritus mutata ptrãseat: liberante nos de corpore mortis huius, gratia Dei per Iesum Christum dominũ nostrum. O felices illos, quibus hęc dona contingunt. Signanter ergo dicit Apostolus. *Ex operibus legis, non iustifica bitur omnis caro.* Addendo enim *Legis*, indicat esse alia opera, ex quibus iustificari potest omnis caro. Licet nulla operibus legis ex iustificetur. Et equidem. Cum magis legem illam considero, video quàm impossibile erat, & est, hominem ex operibus illis iustum esse coram Deo. Nam lex illa, quia erat tanquam puerorum pedagogus, ꝓmissionibus temporalium bonorum alliciebat, ad obseruanda diuina mandata. Si
Esa. 1. volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Vnde si historias veteris testamenti reuoluamus, videmus semper Iudæorum statum in prosperitate, quandiu legem, seruabãt. Ita enim pueri munusculis puerilibus ad uirtutes ꝓuocantur. Qui autem propter temporalia Deo optimo maximo famulatur, is quomodo iustificari põt coram Deo? Ex lege, vt lex, id habebatur ꝓpter suã imperfectionem. Qui enim Deo parebat propter se, & vt Paulus ait, Quæ
Philip. 4. retro sunt obliuiscens, & ad ea quę prio ra sunt se extendens, is non iam ad legem, sed ad Euangelium attinebat, ergo ex lege vt lex, iustificatio haberi nõ poterat. Non ergo mihi dicas. Paulus excludit à iustificatione, opera propria legis, qualia sunt ceremoniæ atque iudicia. Moralia enim, quæ decalogo continentur, non uidentur esse præcepta propria legis, quandoquidem sunt de lege naturæ, quæ communis est omnibus Gentibus. Non id inquam mihi dicas. De operibus enim illis loquitur, in lege præceptis, per quæ peccata cognoscuntur. Inquit enim *Per legem cognitio peccati.* At decalogus iste est, per quem peccata cognoscuntur, quo præcipitur non mechandum, nõ concupiscendũ. Ab his ergo quæ decalogo præcipiuntur, aufert Apostolus vim iustificãtem. At non absolutè, sed vt lege præcipiuntur. Hoc est terrente, comminante, cogente, alliciente per promissiones terrenas, vt opera gratiæ sunt, non legis, vt scilicet delectabiliter ex dilectione, non ex timore fiunt propter Deum, certe iustificant, verum non prima iustificatione. Iusti enim sumus primũ, quàm delectabiliter ex dilectione Dei præcepta impleamus, at secũda iustificatione, augendo scilicet, & conseruando iustitiam, diuina gratia in nobis partam, ante omnia opera. Caro ergo, (ut dicit Apostolus magno mysterio,) non iustificabitur ex operibus, id est peccator, at qui iustus est, iustificatur adhuc per opera, verum nec peccatorem, nec iustum opera legis, vt legis erant, vllo modo iustificabant coram Deo. Si enim secundum substantiam operum tantum saluabantur, timore saluabantur, vel amore terrenorum bonorum. iuxta il-
lud. Confitebitur tibi, cum benefeceris ei. Non ergo poterant iustificare, si secundum intentionem legislatoris dei, id fieri non poterat nisi per gratiam primam iustificantem. Iustificatio itaque præcedebat opera, non sequebatur, nel causabatur ex operibus iustificationis, augmentum & conseruatio ex operibus illis delectabiliter factis. Vtiq; erat, sed iam ipsa non erant legis, sed gratiæ opera. Qui ergo tunc iustificabãtur, iam non erãt sub lege, vt iustificati, sed sub gratia. Non ergo attinebant ad legem, sed ad Euangelium: non ad uetus testamentum, sed ad nouum, quod maxime est lex gratiæ. Iam itaque uides, quomodo Paulus intelligit. *Ex operibus legis non iustificabitur oĩs caro corã illo.* Et ideo inquit alibi Paulus, Augustino 1. Tim. 1
sic eum interpretante. Iusto non est lex posita, non quia iustus non debeat vti lege. Sed hic est sensus. Iusto non est lex posita, quasi per legem iustus fit, sed iniusto, vt cognoscens peccatum per legem, per fidem confugiat ad iustificantem gratiam: & per donum sancti spiritus, suauitate iustitiæ & uirtutis interius delectatus, pœnam literę terren-

Ps. 48.

tis, & comminantis euadat. Sicq; iustificatus, lege legitime vtatur, eam terrẽdis imponens iniustis, vt cum & in ipsis cœperit concupiscentiæ morbus incentiuo prohibitionis, & cumulo prævaricationis augeri, & ipsi ad sanatem gratiam fidenter accedant. Habetis sensum Pauli. Difficile tamen videtur illud. *Per legem cognitio peccati.* Antequã enim data esset lex cognoscebatur peccatum. Forte dices. *Per legem*, legẽ naturalem intelligit, qua bona & mala cognoscuntur, iuxta illud. Sensu impleuit corda eorum, & bona & mala ostẽdit eis. Sed id esse non potest. Eadem enim lege dicit peccatum cognosci, qua dicit, peccatum non deleri, vel animam non iustificari. Dicit autem animam non iustificari ex lege Mosi, ergo & dicit peccatum cognosci lege Mosi. Non obstat autem, quod dicitur, ante legem fuisse nota peccata: Id non negat Paulus, Sat illi est, quod ex lege Mosaica agnita sunt. Non enim dicit, primum agnita sunt hac lege, vel non nisi hac lege, vt patet. Omnino ergo verum est, quod cognitio peccati habetur hac lege, dum vetat, dum præcipit. At, tunc est dubitatio maior. Quoniam si lege, ista peccata tantum cognoscuntur, hicque est finis legis huius, non vt peccata deleat, sed ostendat tantum & indicet delenda per gratiam: Cum sine hac lege, peccata cognoscerentur, uidetur omnino vana, & inutilis lex ista: incassumque lata à Deo glorioso. Ita enim arguitur ab Apostolo. Si data esset lex, quæ posset iustificare, ergo superfluè, Christus mortuus esset. Forte hac ratione uictus Apostolus infra dicit. Non solum peccatum cognoui p legem, sed non cognoui nisi per legem: quasi si aliunde cognosci possit, ineuitabiliter sequatur, quod frustra tulerit eam De⁹. Et tamen non uidetur esse verum, quod lege naturali, quæ est indita cordibus, peccata non cognoscantur. Quid ergo? Nequaquam vos moueat hæc difficultas. Omnino enim, & si lege naturali peccata cognoscuntur, necessarium fuit diuinam hanc legem habere. Tantum abest, vt inutiliter sit allata de cœlo. Scire enim debes

Psal. 94. (margin, beside "gnoscuntur, iuxta illud")

Rom. 3. (margin, beside "arguitur ab Apostolo")

Gal. 3. (margin, beside "tione uictus Apostolus")

hominem, cum sit Dei nexus, & mundi, vniuersique merito miraculum appellatus, ob id quod illum ex duabus naturis, tanta contrarietate pugnantibus, tantaque unione coalescentibus, figulus supercœlestis fabrefecit, ad duos fines tendere, alterum naturalem, supernaturalem alterum, qui omnis humanæ, & naturalis facultatis proportionem excedit. Si ad naturalem tantum, quemadmodum vniuersæ res aliæ, ordinem haberet, vnicè lex naturæ sufficeret, qua bonum uirtutis, atque peccatum, vt virtutis opponitur, cognoscere egregiè posset, & vitare: at cum ad beatitudinem illam diuinam creatus sit, quæ non sine meritis attingi potest, oportet vt peccata cognoscat, non modo quatenus sunt contra rationem, sed quatenus ipse illis Deum optimum maximum offendens, demeretur: fitque indignus tam magna felicitate, vt illis sic agnitis, à peccato, non modo, quia contra virtutem est, & contra honesti rationẽ, sed magis, quia Deum ad iracundiam prouocat, abstinere velit. Habes ergo solutionem. Lex naturæ docet peccata esse, contra rationem, at quod Deus illis offendatur, propter ipsa concitetur, prouocetur, excandescat, iuretque contra peccantes. Non introibũt in requiem meam, id non nisi hac lege primum hominibus innotuit. Et sic optimè quadrat sensui Apostolico litera. Lex non præbet vires, vt conciliari possimus Deo. Ostendit quomodo illũ offendimus, sed tamen non largitur, vt in illius gratiam redeamus. Quia tamẽ ante hanc legem, fuerunt quidam viri præcipui, prophetico spũ pollentes, & magna sanctitate insignes, credendum est, quod ex instinctu diuino, quasi ex quadam priuata lege diuina, peccata cognoscerent, & vt contra rationem, & vt piacula Dei. Sicut & creditur, quod Deo inspirante, sacrificia illa carnalia, nouerint Deo offerenda esse quæ offerebant, & vt Deum colerẽt, expiarẽtq;, non modo interiore cultu, sed exteriore: Et vt Christi mysterium, qui se se obtulit deinde in sacrificium Deo patri figurarent: quæ sacrificia postmodũ hac

Psal. 94. (margin, beside "contra peccantes. Non introibũt in re-")

hu-

humi lege præcepta sunt. Sed quid inde vult habere Apostolus. *Per legem cognitio peccati?* Num, non aliud intendit, quàm peccata ostendit, non delet lex? Aliud certè mollitur Apostolus. Quid? hoc. Ergo Ethnicus ex lege mitiore pœna plectetur, ò Iudæe. Ergo tu maioris criminis reus existis, quia te peccatum minus latuit. Quid itaque gloriaris? Quid præcellis? Præcellis in crimine, præcelles & in supplicio: Quoniam nō præcelluisti in merito. Sed gratiam agnosce, & omnium peccatorum veniā obtinebis. Ecce. *Nunc autem sine lege iustitia Dei, manifestata est, testificata à lege, & à prophetis. Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt. Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.* O sermonem desideratissimum. Conuictus est omnis orbis de peccato. Probatum est, vniuersos homines grauissimè deliquisse: spem veniæ oportebat afferre, cœlestem hunc & diuiniloquum oratorem, alioquin futurum erat, vt facile conciderent, & desperarēt, cum Iudęi, tum Gentiles. Ecce itaque initium felix magnæ spei nostræ. *Nunc.* O seculū aureum. Seculum gratiæ, seculū euangelij, hoc est faustæ, felicisque annunciationis. *Sine lege.* sine adminiculo legis. Ne glorieris, ò Iudæe. Nihil tibi debeo, nihil ad hanc diu expectatam felicitatem contulit lex, desperationem magis auxit, quàm spem attulerit. Dura enim iubebat, duriora minabatur, nec vires petebat, illa seruandi, cauendi ista: *Iustitia Dei.* Non qua iustus est, sed qua iustos facit: gratia Dei, qua nos iusti sumus. *manifestata est.* Erat olim, & hæc ipsa iustitia, qua iustificabantur patres, sed quasi occulta erat, continebat Deus in sinu miserationes suas, velataque latitabat in paucissimis: nunc apparuit clarissimè benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secūdum suam misericordiam saluos nos fecit. Non re, sed spe: mittens filium suū carnem factum, vt iniustitias nostras iustitia sua ipse deleret. Hoc est, quod supra dicebatur. Iustitia Dei reuelatur ex fide in fidem. Occulta erat gratia (Rom. 1.) in lege. Vnde & Iudæi legem à gratia seiungebant prorsus: non intelligētes legem ministrationem esse mortis sine gratia, & gratiam esse tanquam animam legis. Nunc ergo in nouo testamēto, per Christi passionem, tanquam scissione veli reuelatur & manifestatur. Peccatum non est agnitū, vt offensa Dei, sine legis adminiculo. Iustitia tamen ista qua peccata delentur, sine legis ope mundo illuxit. Nanque Gentes huius iustitiæ fuere participes: illā tamen non per legem habuere, sed diuina gratia. Si per legem parta fuisset orbi hæc ipsa diuina iustificatio, populus ex lege, illam assequi non potuisset. Communis est autem omnibus nationibus, etiam in media barbarie, degentibus, atq; improbissimis Samaritanis, Cananeis. Nam samaritæ receperunt Spiritum sanctum in signo visibili, prędicante Petro. Non ergo beneficio legis est comparata. Veruntamen *Testificata à lege, & Prophetis.* Ne tumultum excites seditiosa Iudæa, non rem nouā peregrinamque afferimus. Hæc ipsa iustitia, oraculis legis & Prophetarum prædicata est. Vndique testimoniū perhibetur à priscis uatibus antiquæ tuæ, & sanctæ legis, quod nouissimis hisce temporibus, omnis mundus diuina iustitia exundare deberet. Tantum abest, vt hæc ipsa Christi iustificatio cum lege pugnet, vel cum Prophetis. Prope est salus mea, vt veniat, & iustitia mea vt reueletur, inquit ille. Et iterum. Scriptum est. Verbum abbreuiatum, & consumans faciet dominus super terram. & consummata abbreuiatio inundabit iustitia. *Iustitia autem Dei, per fidem.* Iustus ex fide viuet. Non qualicunque, sed illa quam Hebræi vocant Emunah, idest, fideli inherentia, quæ sine amore, & opere esse nequit. *Iesu Christi* Idest in Iesum Christum. Dicitur enim fides Christi, non qua Christus credit, sed qua credimus nos in Christum, sicut iustitia Dei, non qua iustus est Deus, sed qua nos iusti sumus. dicitur. Id autem in Christum oportet credere, quia lex per Moysem data est, gratia per Iesum Christum facta est.

(Act. 8.) (Esa. 56.) (Esa. 10.) (Rom. 1.) (Ioan. 1.)

In

In omnes. Non Iudæos modo, sed Ethnicos. Non enim est acceptio personarũ apud Deum: Ideo ipse plenus gratia fuit, vt de plenitudine eius nos omnes acciperemus. Sicut dicit Ioannes. Ex cælis autem venit hæc iustificatio, & gratia. sicut & Christus de cęlo uenit ad terras. Vnde subdit. Et. pro idest. *Super omnes.* Super nos gratias Deus largissimas pluit. Iustitiam nobis gratis infudit. Non ipsi eam ex nobis comparauimus. Est donata è superis, non ex infimis parta, vel inuenta: At non sine nobis. Vnde ait. *Super omnes. qui credunt in eum.* Et nos enim aliquid in medium afferre oportet, sed perexiguũ. Quid? Illud. Credere in Christum. Credant adulti, nullo modo posse sua infirmitate adimplere ea quæ necessaria sunt ad salutem, quę lege præcipiuntur, nisi Christi gratia eis subueniat. Credant ex ipsis imbecillitatem esse seruandæ legis, consequendæque iustitiæ, & felicitatis, omnem eorum fiduciam in Christum reijciant. Credant firmiter absq; hæsitatione, ex ipso esse virtutem, immo ipsum esse virtutem in salutem omni credenti hoc pacto in eum: hoc sufficit, vt citra omnia opera, iusti coram Deo deputentur: cum Iudæi, tum Ethnici. Hæc. n. fides, ferax operum non esse nõ potest. En verbum abbreuiatum iustitiæ, quæ nostris temporibus omni mundo eluxit. *Non enim est distinctio.* Par est oĩum populorũ causa. Ne mihi dixeris, Thraces hi sunt. Scythæ illi: hi circuncisi, illi præputiati: has distinctiones nunc non respicit Deus. In Christo Iesu, non est masculus & femina, seruus & liber. *Omnes peccauerunt.* Tu Iudæe, qui legẽ accepisti, potuistiq; amplius proficere, amplius defecisti: Potuisti peccatum euitare, quod ex lege agnoueras, nec tamen euitasti: Mihi crede (inquit Paulus) nemo est, qui non peccauerit. Hanc ergo rationem aspexit Deus omnium miseratus: propterea sine delectu, gratis iustificauit omnes. Etenim *omnes egent gloria Dei.* Modus loquendi est, sicut & in euãgelio. Dilexerũt gloriam hominum magisquã Dei, idest eis magis curæ fuit, vt essent gloriosi apud homines, quàm apud Deum. Egent ergo, vel carent omnes, (quoniã omnes peccauerunt) gloria Dei: idest gloria apud Deum. Nemo enim peccator gloriam habet apud Deum, quamuis bona opera operetur, quousq; in peccato manet, oportet illius peccata primum aboleri: hoc autem est illum iustificari coram Deo. Cum autem peccata deleta sunt, tũc gloriam habet apud Deum. Postq̃ ergo omnes peccauerunt, quilibet est apud Deum inglorius, & innominatus. Nec memor ero nominũ corum, per labia mea. Deleantur de libro vitæ, & cum iustis non scribantur. Et si pleriq; apud homines gloriã habeãt, equum ergo fuit omnes glorificari hac iustificatione: ex seipsis autem glorificari nequaquam potuerunt, sed Deus illos gloriosos reddidit in conspectu suo, iustificans eos gratis, cum venit plenitudo temporis ordinatissima dispensatione Dei, ad vsque nouissimos mundi dies prorogata. Vnde sequitur. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.*

[Margin: Rom. 2. Ioan. 1. Gal. 3. Rom 3. Ioan 12. Psal. 15. Psal 15. Rom. 3.]

Sed hic sistamus aliquantulum. Non videtur in primis clarum, quod Apostolus dicit. Iustitiam Dei manifestatam esse sine lege, testificatam tamen a lege. Hæc enim duo pugnare uidentur. Qui enim testimonium alicui præbet, illum manifestat, si per legem testificatur iustitia, ergo manifestatur non sine lege. Secundo. Si ex lege non iustificabitur omnis caro, nec ex Euangelio. Ostenditur. Lex non iustificat, inquit Paulus infra, quoniam iram operatur. Vbi. n. non est lex, nec præuaricatio: sed multo magis iram operatur euangelium, additq; præuaricationem præuaricationi. Paulo dicente. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit? Ergo nec ex Euangelio iustitia, sed ira Dei potius reuelatur.

[Margin: Rom 4. Heb 10.]

Tertio. Iustitiam illam latuisse olim dictum est, tempore gratiæ manifestatam fuisse. Cur non primum à principio debuit manifestari, postquàm tàm facile fuisset omnibus iustificari per fidem in Christum, vt omnibus qui perierunt subueniretur?

Quarto.

Quarto. Si pauci illi, qui ante Christi aduentum iustificati sunt, per eandē fidem in eum, videtur ergo esse eadem eorum, & nostra fides, ergo eadem lex. Euangelium igitur & lex Mosi, una lex sunt, non duæ. Hoc est quod petitur. Quia Paulus oppositum sentire videtur. Translato (inquit) sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat. Sacerdotium leuiticum, trāslatū est per sacerdotium Christi, vt patet, ergo & lex. Non sunt ergo una lex, sed duæ, sicut duo sacerdotia, quomodo itaq; quod in vna latet, manifestatur in alia? Heb. 7.

Ad hæc. Respondetur. Primo quidem, quod Apostolus non intelligit iustitiam Dei manifestatam esse sine lege. sed construenda est sic litera, vt habet textus. *Sine lege iustitia Dei.* Supple habita. *nunc manifestata est, testificata à lege, & prophetis.* Hic ergo sensus est, Iustitiam illam qua Deus iustos facit, sine lege, nouissimo hoc tempore, manifesta tam fuisse olim cum lege promissam, at que uaticinijs Prophetarum.

Ad secundum. Non est par ratio. Quoniam opem largitur sufficientem Christi Euangelium, qua omnes, modo uelint, illi possunt obedire: Quod vtique lex non faciebat. Si autem non omnes obediunt euangelio, hoc nō est ex imperfectione legis euangelicę, quē admodum de mosaica dicebatur: quāquàm tamen ex Euangelio non confirmetur quisquàm, vt peccare non possit. Id enim pertinet ad statum futuræ vitæ, respectu cuius, status Euangelij figuralis est & imperfectus. Sicut status legis antiquæ, respectu legis euāgelicę. Rom. 10.

Ad Tertium. Non prius quod spirituale est, sed quod animale: vt inquit Paulus ad Corinthios. Lex noua est spiritualissima, immo dicitur lex spūs, non ergo debuit dari à principio mundi. Nihil enim ad perfectum adducit statim à principio. Procedit, nanque natura de imperfecto ad perfectum. Ex puero fit vir. Ex aurora dies. Lex ergo vetus præcedere debuit tanquam pedagogus noster in Christum, quo doceremur iustificandos nos esse ex fide. At ubi uenit fides, iam non sumus sub pedagogo. Est & alia ratio ex eodem Apostolo. Lex enim noua est lex gratiæ. Oportuit itaque quod homo relinqueretur sibi in statu ueteris legis, vt cadēs in peccata multiplicia, suam infirmitatem, & imbecillitatem cognosceret. Videretque se medico, & medicina gratiæ indigere. Lex (dicit Paulus) subintrauit, vt abundaret delictū. Vbi autē abundauit delictum, superabundauit & gratia. Quod obijcitur, quod pleri que iustificati fuissent, & saluati: nihil est. Totum enim humanum genus, ꝓpter peccatum primi parentis, meruit priuari auxilio gratiæ. Et ideo quibuscunque non datur, vel non fuit datum, ex iustitia datum non fuit. Quibus vero datur, vel datum est, ex gratia datum est, & datur. Hoc sit tibi semper an te oculos, neminem indignè perijsse, nec perire. Omnibus enim dedit Deus semper opem sufficientem, qua saluari possent, nulliq; defuit qui dignus fuerit. 1 Cor. 15 Rom. 8. Gal. 3. Rom. 5.

Ad Quartum. Facilè patet quid dicendum sit. Non enim distinguitur lex noua & vetus penes fines. Finis nanque vtriusque Christus. Sed lex vetus fuit data pueris. Est enim quasi pedagogus puerorum, vt inquit Paulus noster. Lex autem noua est lex perfectionis, quoniam est lex charitatis. Charitas autem est uinculum perfectionis. Vnde inquit Apostolus. Cum factus sum vir per Euangelium, euacuaui ea q̄ erāt paruuli. Hoc est elementa legis egena & infirma, quę imperfectos erudiebāt, vt ad perfectionem adducere non poterant. Et si qui perfecti erant in lege ueteri, ad Euangelium pertinebant, non ad legem, vniuersalis autem plenitudo perfectionis ad plenitudinē temporis reseruata est, in qua misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu. Quem proposuit Deus propitiatorium*, vel *propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Ecce. Ecce magnum & ineffabile omnis christianæ Philosophiæ mysterium. O nimium iustam, & haud scio, an unquā iustiorem Alma Roma querelam. Tam ardentibus animis in sua quisq; studia morta- Rom. 10. Gal. 1. Coloss 3. 1. Cor. 13 Gal 4.

mortales incumbunt. Totam ætatem in hominum dogmatibus inter se mirū quanta contrarietate pugnantibus conterunt. Altissimè insident, & tenacissimè hærent, homūculorum sophismata, distinctiones, sillogismi, cauilli, regulæ, argumenta, dubiola. O labor improbus, & hoc summū Philosophię genus, quo instaurata est hominum bene condita natura, mysterium sanctissimę, itēque truculentissimæ mortis Christi Iesu, qua nobis omnibus est parta uita, negligitur, ridetur, frigide, vtinam & non impiè, à plerisque tractatur. Benè renascentiam uocauit Christus ipse philosophiam suam. Nati enim primum, peccato mortui, illius pretiosi sanguinis ope, renati sumus. Huic Philosophiæ nauate operam. En Paulum, quē vobis non theologorum schola, sed ipse pater cœlestis organum electum, & insignem sui nominis præconem, atq; tantæ sapientiæ magistrum dedit. ipsum audite. Quoniam peccasse omnes, propheticis oraculis demōstratum est: par fuisse, vt diuina misericordia citra delictum, nouissima saltem mundi ætate, iustificaret omnes, peccata omnium aboleret, omnesq; populos sibi conciliaret. quo nemo esset inglorius apud Deum, ex Paulo didicistis. Nunc modū intelligite, quo est facta hęc diuina iustificatio vniuersorum hominum. Sine sanguinis effusione, in lege vetere non fiebat peccatorū remissio. Par fuit, quoniam Omnia in figura contingebant illis, vt non sine sanguine in Euangelio, nostra peccata delerentur. Fudit ergo pro nobis abluendis innoxium illum cruorem Christus Iesus, Deus omnipotens, & homo immaculatissimæ uitæ, quo dealbatæ sunt animæ nostræ, & factæ tanquam lana munda. Si enim sanguis hircorū, & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui per Spūm sanctum semetipsum obtulit immaculatū Deo, emundabit consciētiam nostram ab operibus mortuis? idest à peccatis, quorum stipendium mors est. lauit ergo nos, à peccatis nostris in sanguine suo. Hoc fuit pretium illud incomparabile, quo venundati diabolo, redempti sumus. Empti estis pretio magno, inquit Apostolus, non auro, aut argento corruptibili, sed pretioso sanguine agni immaculati & incontaminati Christi. vt dixit Petrus, præcogniti quidem, definitiq; ante mundi constitutionem: figurati etiam statim orbe condito, iuxta verbum Ioannis. Occisus est ab origine mundi, sed manifestati nouissimis temporibus. Quicunq; ergo in ipsum crediderit, inquit Apostolus, accedente tam ingenti merito sanguinis Christi Iesu, gratuito dono per suam gratiā, iustificabit illum Deus: sicut & antea iustificauit. Nemo miretur si fides ad iustitiam nostram necessaria est, nā Christus ipse, veluti corporis huius mistici, quod est Ecclesia caput, pro omnibus membris sumpsit medicinam illā adeò amarā, vt diceret. Quis est dolor, sicut dolor meus? Vt igitur medicina à capite sumpta, omnibus membris proficiat, oportet membra à capite non esse seiūcta. Quis enim nesciat medicinam, abscisso membro nequaquàm prodesse? Adhæremus autem capiti Christo fide, quoniam per fidem habitat ipse in cordibus nostris. Qui igitur crediderit, tāquam per optimam medicinam à capite sumptam, expurgatus à morbo, saluus erit. Qui non crediderit, tāquam medicinæ expers, condemnabitur, moriens scilicet in peccato suo.

Sed hic considerādum est, quod hæc duo pugnare videntur. Primum. Iustificamur gratis. Secundum. Iustificamur merito redemptionis Iesu Christi. Pugnat gratuita gratia cum hoc merito. Si enim per redemptionem, quæ est in Christo Iesu iustificamur, ergo nō gratis. Et si gratis, ergo nō per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. Redēptio nanque meritum sonat, quare excludit gratiam. Nonne ita est? Nequaquam. Quia quod Christus Iesus redemerit nos, promerueritq; nobis tot, & tanta, gratia meracissima fuit, quoniam humanitas illa gratis vnita est uerbo, citra omne meritum. Qua unione factū est, vt nobis omnes grās meruerit. Si itaq; initium spectes, iustificamur merè gratis: quoniam gratis cōditus est Christus Dei

Marginalia: Ioan. 3. — Heb. 9. — 1. Cor. 10. — Hebr. 9. — Apoc. 1. — 1. Cor. 6 — 1. Pet. 1. — Apoc 13. — Hier. Tr. 1. — Marc. 16.

Dei & hominis filius. Cuius merito in eum credentes dignum est, vt iustificemur. Huc tendit Apostolus, vt omnia merita nostra excludat, vnicè Christi meritum, simulatq; donum am plectamur. Ne extollas, ô Iudæe Neo menias tuas, sabbatha tua, decalogum tuum. Ne Græce afferas moralis tuæ Philosophiæ præcepta. Exorbitastis omnes, egregie docuistis, at nephariã vitam duxistis semper: opus erat vno Christo Iesu, cuius meritis, citra omnia uestra merita, immo cum multis atque magnis uestris demeritis, iustificaremini coram Deo. En aduenit Christus: omnis iam uester tumor abscedat: illum unum colite, illi vni genua flectite, gratias illi uni mecum agite, qui uiui
Coloss 2. ficauit nos cum illo, donans nobis omnia delicta. Cernis quo spectat Pauli sensus? O hæretici, quousq; aberrabitis, aliosque aberrare facietis? Non est hic sermo de Iustificatione absolutè: non qualemcunq; iustitiam nostram dicit esse gratis, sine nostris meritis datã à Deo per redemptionem, quæ est in Christo Iesu. De baptismali iustificatione dũtaxat loquitur Paulus. atq; de prima gratia. quam promeruisse, & Iudęi, & Gentes contendebant. Hæc gratis omnino, citra omnem nr̃orum meritorum rationem, immo cum nr̃is demeritis maximis, quantacunq; sint, vel fuerint, vnice suffragãte Christi merito, nobis condonatur. Veniant piratæ, Archi piratæ, p̃dones ad sanctissimum Chr̃i Iesu lauacrum, ad fontem baptismaliũ undarum, tantum credant Iesu Christi merito, se se expurgandos esse, atq; expiandos ab omnibus peccatis, baptizẽtur, id sufficit, vt iusti corã Deo deputentur. Nihil hic dicas de operibus. Audis, gratis, tace de meritis. Quando & pueri, qui nec id possunt pręstare vt credant, sola ablutione Deo reconciliãtur per Christum, fiuntq; filij Dei, cum natura essent filij iræ, & diaboli. At cum homo ex filio Dei, denuo peccans fit diaboli filius, vt Deo iterum reconcilietur in gratiam, num non requiruntur opera? Num sat est Christi merito fidere, cum ualeas operari? Absit. Absit, vt id concedamus. Pœnitentia opus est. quam meritò secundam post naufragium tabulam appellant. Non est tunc facilis mihi credite secundus ad Deum accessus, necessarius est plãctus, & fletus, fletus animæ dico, magis q̃ oculorum. Corda scindere oportet, iux
ta Prophetam. Vide quàm amare fle- Ioel. 2.
uit Petrus, postquam ter dum mori ti- Mar. 14.
muit, vitam negauit. Recordare lachrimarum Ezechiæ: pœnitentiæ Niniuita Esa 38.
rum: contritionis Dauidis. Noli quęso Ione. 3.
diuinam misericordiam adeò extolle- Ps. 50.
re, vt iustitiæ obliuiscaris. Iezabelem illam reprehendit Deus. Dedi illi tem-
pus (inquit) vt pęniteret, & noluit pę- Apoc. 2.
nitere à fornicatione sua. Chr̃s Iesus cum cęlos conscendere vellet, audi q̃ memorabile documentum reliquerit. Oportuit Christum pati, & resurgere Luc. 24.
à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Audis copulati Christi mortẽ, & pęnitentiam? Iungere opere pretium est hæc duo merita, vt secundo lapsi reconcilientur. Pau Act 20.
lus ad primores Ephesinæ ecclesiæ. Nihil (inquit) subtraxi uobis utilium, quo minus annunciarem uobis, vt docerem vos publicè, & per domos, testificans Iudæis, atque Gentibus pœnitentiam & fidem in dñm nostrum Iesum Christum. Audis pęnitentiam & fidem? Non mihi dicas Luthere, Optima pęnitentia, noua vita. Id tibi concedam in illis, qui baptizant̃, de quibus dicebat Petrus. Pœnitentiam agite, & baptize- Act. 2.
tur unusquisq; vr̃m? At qui post baptismum denuo lapsus est, quomodo non eũ ueteris vitæ pęnitere oportet antequã incohet nouam? Qũo nõ eum atteri necesse est, & cõteri: Qũo non satisfacere? Qũo non confiteri? Qũo non alia pia atque egregia facinora quo ad põt operari? Hęc est ratio pęnitentię, quam exigimus ab his qui exciderunt à diuino, fauore. Immo non exigimus nos, exigit Deus. Nemo enim particeps esse potest meriti Christi Iesu, nisi ipso Christo configuremur aliqualiter. In Baptismo configuramur sacramentaliter, iuxta illud. Configurati sumus Rom. 6.
ei in baptismo in mortem. Propterea baptizatis nulla pœnitentia satisfactoria

factoria imponitur, quia sunt totaliter liberati satisfactione Christi Iesu. Quo niam vero is pro peccatis nostris semel mortuus est, nõ possumus secundo baptizari, vt secundo configuremur, rursus crucifigentes nobis filium Dei. vt inquit Paulus. Oportet ergo, qui post baptismum prolapsi sunt, configurari Christo per aliquas pœnalitates, vel pas siones quas in seipsis substineant. Quæ tamen multo minores etiam sufficiũt, quàm essent condignæ peccato: cooperante semper merito redẽptionis Christi Iesu. Intelligis? Non ergo satis est noua uita, sed oportet satisfacere pro delictis commissis. Hinc Deus benedictus. Memor (inquit) esto unde excide ris, age pœnitentiam, & prima opera fac. Quo fit, vt hanc secundam gratiam pœnitentialem, non omnino gratis accipiamus à Deo. Audenter dicam, emimus illam, non dono obtinemus. Ita di xit dominus Angelo Laoditiæ. Dicis qa diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia tu es miser & misera bilis, pauper, cæcus, & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, & pro batum vt locuples fias, & uestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ: & collirio inũge ocu los tuos. O sententiã verè (ut isti aiũt) irrefragabilẽ. Quid enim auri igniti & probati nomine hic intelligit, nisi charitas Dei, quæ est idem quod gratia diuina gratifica, quam græci χάριν uocãt? Quid item collirium illud significat, pręterquam eandem gratiam, qua mentis oculi illuminantur? Emitur ergo à peccatore diuina gratia gratifica, cum gratia gratis data puentus, (quæ est diuina motio spiritalis, qua mouentur animæ omnes ad supernaturale bonum, quẽadmodum motione generali omnia mouet ad proprias vniuscuiusquę natu ralis rei actiones. Hæc enim motio, quam auxilium mage dixerim ego, q̃ gratiam, quoniam non efficit gratos, præcedit omne meritum nostrum, & condignitatis, & congruitatis) conatu adhibito liberi arbitrij, se se corrigens atque dijudicans ne iudicetur, vt inqt Apostolus, pœnitens atque dolens disponitur ad illam. Tunc enim meriti de congruo saltem, vt Deus illam infundat, sed cooperante dubio procul satisfactione Christi, sine qua omnia nostra merita inania essent. Non hic me vrgeas propter uocem illam, emere, Certè emi non potest condigno pretio nostris operibus gratia diuina. At si galerum proposuerit summus Pontifex, à quibusuis vnica oratione posse compa rari. is qui illud munus absoluerit, gale rum nonne emisse dicetur? Vtique. Ve nalem fecit Deus omnipotens secundam gratiam vnicuique, qui in Chr̃m crediderit, modo se se paret quoad potest: doleat de peccatis commissis, non noua committat, accedat ad sacerdotẽ, pulsanti gratiæ non resistat. Scriptum est enim, Deus dat Spiritum bonum pe tentibus se. Hæc ergo quisquis agit, gratiam emit. O quàm exiguum pretium. Gratias itaque agamus Deo opti mo maximo, tanquam verè gratis totũ agatur. Gratia enim sola factum est, vt tam parua opella nostra tantus thesau rus, tãta margarita pretiosa à nobis om nibus ualeat comparari. Non vacat ex mysterio illud. Collirio inunge oculos tuos. Deus est, qui suo collirio inungit oculos nostros. At id peccatori dicitur, quoniam in potestate hominis est, vt sibi detur, vt illam emat: Cum se se ad illam modo dicto parare possit, faciens quod in se est, non ex se tantum, sicut declarauimus, sed primũ motus à Deo. Sicut enim nihil naturæ, sine Deo, vt primo principio naturarum omnium: ita nihil gratiæ sine eo, vt principio gratiæ facere possumus. Facere autem hominem quod in se est, vt per hoc sit suf ficienter præparatus ad gratiam. Ita. n. sumitur facere quod in se est in proposito, est aliquid gratiæ: quoniam est, initium ad grãm. Est nanque conuersio ad Deum, quæ in sui termino est meritoria, vt potẽ, gratia informata. Igitur sine Deo, vt specialiter mouet animã, gratia illa sua ad supernaturale bonum, non potest homo facere, quod in se est modo dicto. Et de hoc satis. Reuertamur ad Apostolum. *Deus* (inquit) *proposuit Christum Iesum propitiatorium in sanguine ipsius.* Noluit dicere propitiato rem, sed propotiatorium, vt eminentius quid

Marginal notes: 1. Pet. 3. — Heb. 6. — Apo. 2. — Apo. Ibid. — 1. Cor. 11 — Luc. 11.

quid diceret. Sicut non dicimus Deum esse bonum, sed bonitatem: non sapientem, sed sapientiam. Ita dixit & Ioãnes. 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris non pro nostris, aũt tantum, sed pro totius mundi: Et Paulus noster ad Corinthios. 1. Cor. 1 Ipse factus est nobis redemptio, sapientia, & iustificatio. Alludit autem fortasse hic Apostolus ad propitiatoriũ illud testamenti veteris, vt insinuet Christum figuratum fuisse per illud. Exo. 25. Erat enim operculum archæ propitiatorium, vel sedile, vt alijs placet: dicebaturque propitiatorium, quoniam ex eo audiebantur responsa diuinæ pietatis: quibus ostendebatur propitius populo illi. Cui ergo hæc omnia melius conueniunt, quàm Christo Iesu, qui archam sanctæ Ecclesiæ vmbra sua operit, atque tegit, cuiq; ipsa tanquam sedi innititur? Sedes tua Deus in seculũ seculi. Ex quo demum diuina responsa data sunt cęlitus omni hominum generi, allatum scilicet euangelium, quod aliud nihil est, quàm fausta & felix humanæ salutis annuntiatio. Est autem propitiatorium Christus, in sanguine suo. Sensus est. Deum esse propitium nobis per Christi sanguinem, quẽ pro nobis effudit. Non enim aliter meruit Christus, propitiationem dei nobis omnibꝰ, quàm morte sua, & sanguine suo. Ratio est ista. Quia non nisi eo moriente, satisfactum est offensę quam Deo irrogauerat protoplastus: Ipso dicente: Esa. 53. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Tũc autem primum offensus, ei qui offenderat propitiatur, cum pro eo factũ est satis. Quomodo autẽ satisfecerit Christus sanguine suo, breuibus accipe. Is uerè pro Regis offensa facit satis, qui le se maiestati exhibet, quod æque vel magis placeat, quàm offensa. Christus uero moriens, ex tam magna charitate atque ex obedientia patris, rem diuinæ maiestati gratam magis exhibuit, quam displicuerit offensa primi parentis, & nostra: & plus quàm offensa illa exigeret. Primo quidem. Quoniam non ex tanta malitia peccarunt progenitores nostri, ex quanta charitate se se mortis Christus exposuit. Secundo. Quia nõ erat tantæ dignitatis offendens, quantæ Christus, qui pro eo mortuus est. Erat enim Deus & homo. Videri poterat satis esse, si Adam mortuus fuisset: At Christus, vt abundantius satisfaceret, mori uoluit, cuius uita, erat uita Dei: & propterea omnium uitam incõparabiliter excedens. Tertio. Quia non solum mori voluit, sed acerbissimis supplicijs, atq; vniuersorum membrorum intensissimis doloribus macerari: non solum itaque sufficienter satisfecit, sed superabundanter, pro peccatis totius mundi, vt Ioannes dicit. 1. Ioan. 2. Vnde non solum omnes homines à peccato liberauit, sed gratiam iustificantem, atq; gloriam beatitudinis illis promeruit. Diligenter autem considerandum, quod Apostolus non dixit, Deus proposuit Christum esse propitiatorium, vel fore, vel fuisse, sed absolute, proposuit propitiatorium, vt intelligas, Christum indefinitè sua morte meruisse propitiationem omnibus hominibus, & præteritis, & præsentibus, & futuris: licet non omnino esset par ratio. Morte enim sua preciosa, Deus propitiebatur eis, qui Christum præcesserunt, non tamen eos admittebat ad gloriam, at morte exhibita, vtrumque fiebat. Sed cur nõ gratis, citra satisfactionem nobis omnibus pepercit, atq; propitiatus est Deus omnipotens sine sanguine, & sine morte filij eius? Ad maiorem hominis dignitatem id factum est, vt quemadmodum homo in peccatum ceciderat, & reus factus erat mortis: ita per mortem Christi, homo peccato satisfaceret, atq; resurgeret. Mortem meruerat homo, moriẽte Christo homo mortem superauit. Victus fuerat à demone homo: moriente Christo diabolum euicit homo. Quod homo seipsum saluet, redimat, ꝓ se pugnet, mereatur, vincat, satisfaciat, triũphet, regnet, ad incomparabilem hominis spectat dignitatem. Sed non est ille homo qui uincit, & qui uictus est, dices. Immo ille. Caput enim & membra sunt, unus homo, vnum corpus misticũ. Ideo Christi uictoria, omnibus hominibus credentibus in eum, communis est. Hinc Paulus. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Iesum Christum. 1. Cor. 15. Quemadmodum & iniquitates

quitates nostras ipse sibi adscripsit, & nostram miseriam. Deus, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? Lōgè à salute mea verba delictorum meorum. Ratione illius misticæ vnionis membrorum cum capite, & capitis cum membris. Posuit itaque dominus in eo iniquitatem omnium nostrū. Et ita languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit.

Psal. 21.
Psa 53.
Ibidem.

Notandnm est autem verbum illud. *Proposuit.* quod idem est quod Definiuit, atque decreuit. Illud enim insinuasse voluit Apostolus, ni fallor, quod dixit Christus Iesus. Et hoc mandatum accepi à patre meo, ponendi animam meam. Vnde & de Deo patre dicit, quod tradidit filium suum pro omnibus nobis. Et de filio. Factus obediens vsq; ad mortem, mortem autē crucis. Hinc autem meruit de morte, & de actore mortis triumphare. Miles enim nō uincit nisi duci obediat. Homo ergo ille Christus Iesus, duellū aggressus in cruce, uictoriam obtinuit gloriosam, quia patri iubenti obediuit: iuxta illud. Vir obediens loquitur uictorias. Potest tamen *Proposuit.* hoc in loco accipi pro Obtulit. Obtulit Deus pro humano genere sibi ipsi Chrm in propitiatorium. Et sensus mysterij non uariatur. Notādum est & illud. *Redemptionem quæ est in Christo Iesu.* Ad hoc quod aliquis redimat, duo requiruntur, pretium solutū, & actus solutionis. Si enim soluam ego pro redemptione captiui alicuius, pretium quod non sit meum, ipse non debeo appellari redemptor, sed ille cuius est pretium quod ego solui. Pretiū nostræ redemptionis est sanguis Chri, vel uita, quæ est in sanguine. Anima enim in sanguine est, idest uita. vt inquit Moses. Hanc Christus ipse exposuit. Actus ergo solutionis, exponere uitam, & pretium solutum, Christi est. Redemptio ergo facta est per Christū. Ecce Ioannis testimonium. Redemisti nos in sanguine tuo. Ecce Paulus noster. Christus factus est pro nobis maledictum, ut nos de maledicto redimeret. Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. Quia tamen uita

Ioan. 12.
Rom. 8.
Philip. 2.
Prou. 21
Leuit. 17.
Apoc. 5.
Gal 4.

Christi, erat totius trinitatis sanctissimæ, sicut primi motores, & ab ipsa etiā inspiratum est Christo, vt pro nobis pateretur. Ipso dicente. Vt facerem voluntatem tuam Deus meus volui. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Propterea redemptio, attribuitur etiam Deo. Gloria patri, filio, & Spiritui sancto. Iuxta illud. Redemptionem misit Dominus populo suo. Et illud. Redemisti nos domine Deus ueritatis. Non te tamen moueat Grammatista uocula illa. *Redemptio.* Emptionem enim significare videtur iuratum, si rigidiusculè illam consideres. Christus autem alias, neq; Deus nos emerat, itaque nec redemit. Humili ergo & non alto supercilio intelligas, non ad actum emptionis propositionem illam referendam esse. Quæ secundo nos fuisse emptos subindicat, sed ad nos, qui empti fuimus. Vt sensus sit. Cum primum essemus Dei optimi maximi serui, in statu naturæ conditæ, peccante protoplastro, diaboli mācipia effecti fuimus. Iuxta illud. A quo quis uictus est, huius & seruus est. Obligati etiam fuimus Deo, sicut summo iudici, tanquam rei æternæ pœnæ, pretium ergo soluens pro hac oblatione Christus sanguinis sui Deo patri: à diaboloq; per uictoriam passionis nos eripiens, & Dei seruos iterum constituens, redemisse nos dicitur Deo. quia primum sui eramus. Nisi fortè Acutulus ille, malit dicere nos uerè secundo emptos, vel redemptos. Emit enim primum nos serpens ille antiquus, qui seduxit vniuersum orbem: Redemit nos Dei filius. Emit ille sine ullo eius pretio: nostro enim consensu nos ipsi, nos ipsos illi vendidimus. Gratis venundati estis, inquit Propheta. At non sine ꝑtio redemit nos Christus, sine argento vtique, vt cecinit Esaias, sed non sine sanguine. Vides igitur. Quomodo simul se se osculatæ sunt iustitia & misericordia, in iustificando homine, atq; cōciliando. Iustitia quidem. quoniā peccatum noluit inultum esse: misericordia autem, quoniam cum homo sufficiēter satisfacere non posset, satisfactorem illi dedit. iuxta illud. Pro nobis omnibus tradidit filium suum. Cum ergo audis.

Psal. 141
Matt. 16
Ps. 110.
Psal 30.
2. Pet. 2.
Esa 52.
Rom. 8

audis. *Iustificati gratis gratia Dei*, Misericordiam agnosce. Cum audis. *Per redemptionem quæ est in Christo Iesu*, iustitiam. Iustificati ergo sumus, & ex iustitia & ex misericordia. O Neoterici, erigite aures, at non ex iustitia hominum, sed ex iustitia Dei. quoniã Christus Iesus, vt homo tantum salure potuisset: sicut si fuisset Deus, pati non potuisset: Magna itaque rõne Ἀνθρωθεος fuit Christus Iesus: vt pateretur quia homo, satisfaceret, quia Deus.

Quod uero dicit nos iustificari per fidem, quod est tertium. intelligitur fidem ipsam esse uim illam, qua nobis, et & gratia Dei, & iustitia passionis Iesu Christi applicatur. Propterea non fit iustificatio sine fide. Quia tamen & ex gratia processit Christi passio, atque fides, gratiæ donum est. Ideo primum locum in iustificatione tenet gratia. Hinc iustificatio semper attribuitur gratiæ. Deus ergo efficienter iustificat: diuina gratia formaliter. Christus suo sanguine meritoriè, atque mediante. Fines nostra, Deum, gratiam. Christum, nobiscum unit, vt adeo ex gratia per Christi meritum iustificamur: nobis tamen semper consentientibus, saltem negatiuè, idest nõ dissentientibus etiam in prima iustificatione, vt omnino nos semper aliquid in tanto negotio habeamus, cum iusti euadimus coram Deo. Qui enim obicẽ ponit, non iustificatur, quouis etiam sacramento. Sequitur.

Ad ostendendam iustitiam suam, vel *Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum in patientia Dei. ad declarandam ipsius iustitiam in hoc tempore.* Quibus verbis, rationem affert Apostolus eorum, quæ immediate dicta sunt. Cur scilicet Deus proposuerit Christum Iesum propitiatorẽ in sanguine ipsius. Simulq; duas dubitationes excludit. Inquit ergo hoc diuino consilio actum fuisse, vt patefieret diuina iustitia in peccatorũ eorum, remissionib⁹, qui Chřm præcesserunt. Nisi.n. fuisset hæc Chři definita passio, ad propitiationem hoĩum, pro liberandis scilicet vniuersis hoĩbus, cum pleriq; priscis seculis iustificati fuerint diuina misericordia; potuissent fortasse sibi de ꝓpria iustitia blandiri, dicẽtes, cũ in uniuersis operibus elucescere debeat iustitia & mĩa, ex proprijs operibus, tanquã ex meritis, Deum illos iustificasse. Nũc ergo, cum Chřs ipse sanguinem fuderit ad oẽs homines iustificandos, atq; Deo conciliandos, iam patet, quod diuina iustitia non humana iusti fuerunt illi. Si enim ipsi ex seipsis iustificari potuissẽt, gratis mortuus esset Chřs, & incassum. Nihil aũt temere facit Deus, igitur cũ sit mortuus, signum est, quod non nisi iustitia diuina iustificati sunt: nec iustificabuntur alij. Et propterea, vt dixi, Apostolus idefinito sermone dicebat, Deum proposuisse Chřm propitiatorẽ; vt intelligeres, ipsius mortem ex iustitia propitiatam fuisse præteritis, ꝓsentibus, & futuris. At ne diceres. Quo propitiatus est Deus per Chři mortem, nõdum exhibitam his qui Chřm præcessere sunt? id.n. impossibile uidetur: Addit verbum illud. *In patientia Dei.* Et est *In* pro *De*, vel *Ex*, hebraico more. Diuina ergo patientia factum est, ne omnes perderemur, ut passio Christi præuisa, tantum his prodesset, qui Christum antecessere. Nulla enim alia via erat, qua possent seruatum iri, nisi virtus sanguinis Christi Iesu. Deus ergo benedictus, substinuit magnis temporibus peccantes, nec perdidit, immo iustificauit merito huius sacrificij ab æterno præuisi, & præordinati pro omnibus. Ne etiam diceres. Cur adeo distulit Christi mortem, ad hæc vsq; tẽpora nouissima? Addit.

Ad declarandam ipsius iustitiam in hoc tempore. Sensus est, vt clarissimę ostenderetur iustitia diuina in hac plenitudine temporis, ab eo ante oĩa tẽpora prędestinata atq; pręfixa. Hoc nanq; tẽpus elegit oĩpotens, qui tempus ab euo ire iubet: vt quemadmodum est plenitudo temporũ, sit & plenitudo gratiarũ. Nõ itaq; antea debuit, tam copiosos effundere imbres diuinorũ charismatum, ut felicitas huius temporis agnosceretur, quo uniuersi hoĩes iustificati sunt, & admissi ad regnũ cęlorũ: quod priorib⁹ secuis non cõtigit. Ecce, ecce nũc tẽp⁹ acceptabile. Ecce, ecce nũc dies salutis. 2 Cor. 6.

Substinuit igi͛ peccata præcedentia, cũ in lege naturæ, tum in lege scripta, ꝯt homo in lege naturę de ignorantia con uinceretur. Nesciebatur enim peccata Deum offendere, & exacerbare, atq; peccantes, reos æterni supplicij cõstituere. Propterea in grauissima atq; turpissima facinora prolapsi sunt. In lege scripta conuincerentur de infirmitate, vel imbecillitate. Siquidem agnito peccato, inexcusabiliter exorbitarunt a lege Iudæi, uicti concupiscentia carnis, quam sacramẽtis illis egenis restinguere non poterant. Ita ergo tot peccatis confusus est homo & conuictus. Conuictus inquam, quod nec scire, nec cauere poterat peccata omnia. Cognouit itaq;, quod propria iustitia erat insufficiens, & quod diuina gratia qua iustus fieri posset indigebat. Cum ergo maxime abundauerit peccatũ, nec aliquam possent homines excusationẽ afferre, quippe qui primum superbierant de scientia, & de potentia: tunc illo potissimum tempore abundauit gratia Dei, cum Christus pro omnibus sese obtulit in ara crucis, hostiam immaculatam. Sic itaque in nouissimis temporibus, perspicuum factum est vniuerso orbe, quod diuina iustitia non humana, nos iustos facit: Et id uoluit Deus, propterea distulit incarnationem filij eius, & mortem. Hæc est mens Apostoli. Concludit ergo. *Vt sit ipse iustus.* idest in mentibus hominum asseratur, teneatur, quod iustus est. Sicut.n. Deus optimus maximus, quamuis nostra gloria non indigeat, ex bonitate sua tamẽ creauerit omnia, vt ab omnibus glorificetur sua bonitas: ita quãuis iustus sit, nec laus humana diuinam extollens iustitiam, illam adaugeat, vult tamen agnosci, quod iustus est. Hoc ergo Christi tempore, cum ipse pro nobis sanguinẽ effudit, agnitum est, quod Deus iustus est: quippe quia uoluit offensam humani generis satisfactione iusta deleri. Proprio nanque filio non pepercit, cum uideret neminem alium esse, q id explere posset. Iam desperata erat hominum salus, ad summum vniuersa peccata creuerant, condemnationis ꝯuenerat tẽpus: multa benignitate Dei

Rom. 8.

potiti fuerant Iudæi, & Græci. nequaquam tamen resipuerant. Et tamen Deus tunc aperuit suæ gratiæ fontes amplissimos, & hominem perditum iustitia mortis Christi liberauit. Quis nõ Deum iustitiæ magnam atque immensam copiam habere credat de cætero? Nulla erat hominum iustitia, qua peccata deleri possent, vel expiari. Sine iustitia tamen expiari non decebat. Cum itaq; expiata sint, Deum esse iustissimũ nemo ambigere potest. Est forte, & alius sensus. *Vt sit ipse iustus.* Hoc est credatur iustus, à promissis nequaquã deficiens. Pollicitus enim fuerat, in nouissima mundi ætate, fœdus nouum inire cum hominibus: Non ergo antea debuit id executioni mandari. Cui⁹, & redditur ratio. Cur nam patres præcedentium seculorum, Christi morte preuisa iustificatos, non admisit Deus ad regnum cęlorum? vt scilicet iustus sit in promissis: promiserat enim & sub uelaminibus figurarum, & vatum verbis, se se nolle quempiam in hæreditatem recipere, nisi ex hibito sacrificio illo uictimæ pacificæ Christi Iesu, qui est sacerdos & hostia. Non ergo debuit quisquam illuc ingredi, nisi cum summus ille pontifex, per proprium sanguinem semel introiuit in sancta, æterna redemptione inuenta. *Et iustificans eum, qui ex fide est Iesu Christi.* Heb. 7.

Hoc est secundum, quod agnosci voluit Deus. Videlicet ipsum iustificare, non per opera legis, sed ex fide. Id ergo agnitum est moriente Christo, quãdoquidem non fuisset mortuus, si opera legis satis fuissent, omnis legis dico, ꝯvel naturæ, vel Mosi, ad iustificandos homines. Cum ergo mortuus sit, constat vniuerso orbi, quod lex nunquam fuit sufficiens, sed fide opus erat. Fide inquam Christi Iesu, ꝯt dictum est. Vnde non iustificantur à Deo omnes absolute, sed hi tantum, qui sunt Christi Iesu, qui Christiani sunt. idest, qui ad Christum attinent, non ad Mosen amplius. Hi autem, qui Christiani sunt, ꝯvel ex Iudaismo, vel ex Gentilitate iustificantur, non ex circuncisione, aut ex præputio, sed ex fide ipsius Iesu Christi. Vnde ita debet legili-

gi litera. *Iustificans eum, qui est Iesu Christi ex fide.* Et est hæbraismus. Ita inuitat Iudæos, & Ethnicos, vt ad Christum accedant. Eos item qui ex circuncisione, & qui ex præputio iam venerūt ad Christum, hortatur ut operibus nō fidant, sed fidei duntaxat.

Potest, & legi vt iacet litera, vt sit sensus. Iustificans eum, qui pendet ex fide Iesu Christi, idest, qui huic fidei innititur, quique toto corde in Christum suspensus, illi hæret. Hæc ergo duo agnita sunt, diuina iustitia, & modus iustificandi eius. Non incassum ergo supra bis dixit Apostolus. *Ad ostensionem iustitiæ suæ.* Duplex nanque est Dei iustitia, vt dictum est. Iustitia, qua ipse iustus est, vel mulctando peccata, vel reddendo promissa. Et iustitia qua nos iustos facit, vtraque autem hoc tempore Christi Iesu manifestata est omni orbi clarissime, ita ut uerum sit quod in principio Epistolæ dicebatur, Iustitiam Dei reuelari ex fide in fidem. Ex fide ueteris instrumenti, in fidem noui testamenti: ex fide data à promittente Deo, in fidelitatem reddentis Dei. Ex fide in Christum pro redemptione nostra mittendum, in fidē in Christum iam missum. Sequitur.

Vbi ergo gloriatio? Exclusa est. Vertit se se Apostolus post longas ratiocinationes contra Iudæos, & contra Gentiles pariter iactabundos, & vaniloquos, qui inaniter alter alteri se inuicem preferebant. *Vbi* (inquit) *gloriatio?* Quid est de quo gloriari possitis, ò Iudæi: ò Gentes? Certe exclusa est, omnis gloriatio vestra, si uera sunt, quæ hactenus diximus. Et uerum dicit. Si enim flagitiosus aliquis, qui à iudice deprehensus, nullo colore se se defendere valeret, sed iustissimo iudicio morti esset condemnatus, nihilque aliud expectaret, quā suorum facinorum, luere pœnas: liberaretur deinde fauore regis, nonne post liberationem impudentissimè gloriaretur, iactaretque se nunquam deliquisse? opere prætium erat illud ante gratiam demonstrare. Id ergo cum Iudæo, tum Ethnico accidit post Christi Iesu regis regum necem. Ex omni parte, omnis homo deprehensus est atq; conuictus, sibi minus sufficere pro uitando æterno supplicio. Sententia diuini iudicij fruenda erat, contra omnes indiscriminatim: vniuersique homines interituri erant, nisi sanguis ille innoxius gratis, hęc cōmunia omniū mala diluisset. Nonne ergo temerè, & impudenter quisque gloriabitur, si iam opere redargutus, atque confutatus, gratiæ Christi Iesu, omnem suam salutem non ferat acceptam, sed in seipso, atque suis operibus, velit adhuc sicut prius gloriari? Hoc ipso enim, quod Christus Iesus propitiatus est hominibus, placando Deum patrem sanguine suo, & faciendo satis lesæ illius maiestati, excluditur stulta omnium hominum gloriatio, adeo vt nullam amplius possit habere, vel verisimilem rationem, qua se se iactet Ethnicus de legē naturæ, de sapientia: vel Iudæus de lege, vel de circuncisione. Absolutè enim tollitur Christi morte, omnis hominum gloria, atque superbia. Propterea ad nouissimos dies dilata est, quo communis eorum impudentia frenaretur. Si enim peractum esset antea tantum mysterium, dixissent gloriabundi homines, proprijs laboribus, & officijs potuisse sine Christi nece saluari. Cum ergo omnis legis, & omnium aliorum pericula facta sint prioribus seculis, & ad extremum adhuc Christus, pro nobis mortuus sit, quis non uideat apertissimè, nos non potuisse aliunde saluari? Si enim eorum, quæ antea præcesserunt, aliquod, vel simul omnia fuissent satis, pro remedio peccatorum nostrorum, pro iustitione nostra, non oportuisset, postquā intentata omnia fuerant, Christum adhuc in manus tradi impiorum, & crucis subire tormentum. Superuacanea omnino fuisset, hæc diuini amoris prodigalitas. Nihil enim superuacaneè facit Deus. Sublata est itaque euidentissimè omnis gloria humanæ iustitiæ, eiecta & abiecta, vt qui gloriatur, iam in domino, non amplius in homine glorietur. 1 Cor. 1

Per quam legem? Supple. exclusa est, & vetita, atque abiecta hæc nostra elatio.

elatio. Recte petit, *per quã legem.* quia lex (vt iurisperiti finire solent,) est sanctio sancta suadens honesta, prohibensq; turpia. Excludere ergo inanẽ hãc gloriã nõ videtur posse esse effectũ, nisi alicuius legis, quæ illam turpe facinus esse ostendebat, ac propterea abijciendam. Cuius ergo legis? *Factorum?* Nunquid alia est lex, quæ iterum noua quædam facta, nostris viribus facienda præscribat, quibus iustificari possimus? vt ex illis illustrioribus factis gloriatio Gentium, & Iudæorum excludatur; de suis legibus & de suis antiquioribus factis? *Non.* Non per legem Mosi, quæ lex factorum, exterorum scilicet operum dicitur, quia neque illa satis fuit, vt exclusa gloria Christi gloriari posset Iudæus. *Sed per legem fidei.* Lege certè exclusa est tua gloriatio, verum non lege factorum. Nam neque lex ista noua qua tua gloriẽ excluditur, lex factorum dici debet, sed lex fidei, qua gratuito accipitur peccatorum remissio, & vires credentibus dantur à Deo bene facien di per Christum. *Arbitramur ergo fide iustificari hominem sine operibus legis.* Primum ante Christum mortuum iustificabantur homines, non per opera legis, nunc iustificantur per fidem sine operibus. Nam & Iudæo nihil prosunt antequam credat, & ad huc, vt iustus efficiatur. & Gentili non sunt necessaria, omnibus enim peccatis refertus: mox cum credit, iustificatur. Tunc Iudæus, non per illa iustificabatur, sed tamen non sine illis: quia erant in uigore, & currebant: nunc sine illis, quia cessauit lex cum venit Euangelium. *Arbitramur* (inquit) *Fide iustificari hominem, sine operibus legis.* Hoc est, nos ipsi, à Spiritu sancto inter Iudæos, & Gentiles arbitri constituti, arbitrario iudicio nostro, sententiamus, definimus, constanter asseueramus, hominem apud Deum iustum effici, atque deputari per fidem, citra omnia legis facta, vel opera, vel moralia, vel ceremonialia, vel iudicialia. Nulla opera locum habent in iustificando homine coram Deo: vnica fide iustificantur vniuersi homines apud Deũ, sine operibus moralibus, ceremonialibus, iudicialibusque, cuiuscuis legis, vel naturę, vel mosaicæ, vel euangelicæ: Audis Paulinam sententiam? Ex peccatorib^9^ iusti, ex impijs pij euadimus beneficio fidei in Christum Iesum, sine operib^9^. Sic terminatur hac ipsa sententia, Iudæorum & Gentium causa ex uno capite. Dicebant enim omnes, vel proprijs, vel meritis partum se se ad euangelium Christi euocatos fuisse. Contra omnes itaque fert sententiam Paulus, gratis ipsos fuisse per euangelicam gratiã iustificatos. De prima ergo iustificatione, est Pauli sermo intelligendus, vt parum supra dicebam, quæ baptismali regeneratione obtinetur, qua primum christianis insignibus inauguramur. Illam enim dubio procul nulla preit humana iustitia, sed gratis citra omnia opera nobis condonatur à Deo, iuxta Paulum eundem alibi dicentem. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit: per lauacrum regenerationis. At cũ his uerbis optimè stat alia cõclusio, quam spũs sancti testimonio comprobauimus, & ad iustitiæ augmentũ, atq; conseruationẽ conducere, plurimumq; ualere opera quæ fidem sequuntur, iuxta Paulũ, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. Et item ad iustitiam pęnitentialem eius, qui secundo lapsus est, non nihil efficere opera, iuxta Petrum. Satagite, vt per opa uestra, firmã vestrã electionẽ faciatis. Non.n. firma est electio, nisi surgat, qui cecidit. Si itaq; illam opera firmant, ad surgendũ procul dubio conseruat. Nunquam tamen seclusa fide. Illam enim semper oportet adesse, tanquam omnis christianæ structurę basim, & fundamentũ: & qui ea caret, cum operatur supra arenã, non supra petram ædificat. Vt intelligas hanc esse vim, robur, dignitatemq; & excellentiam fidei, ut per ipsam sine operibus possit peccator in baptismali ablutione iustificari. At nunquam uere & dignè, pęnitentiali iustitia communi ri quisuis ualeat, citra fidem Christi Iesu, etiam si omnia opera bona agere adnitatur & agat. Neq; etiam iustitiam semel adeptam augere, vel conseruare.

Tit. 1.

2. Pet. 1.

Qua

Qua declaratione cessant (vt uidetis) magnæ illæ tragediæ, quas locus iste antea partum feliciter intellectis, euxcitauit. Quidam enim decalogo nimium tribuentes, cęremoniasque tantum excludentes, fidei in Christum nō tribuerunt satis. Alij item fidei, cui prima tantum iustificatio tribuenda est, cum sit fundamentum, vniuersa tribuerunt, eijcientes omnia opera: fundamentum pro tota structura accipientes. Pauli ergo sententia media est, ex hactenus dictis. Quod enim fundamenti est, totumfundamento adscribit, dicens. Vt sapiens architectus, fundamentum posui: fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christ⁹ Iesus. At quod structurę attinet, nequaquam fundamento adscribitur. Fundamentum est fides sine operibus, ferax tamen operū: structura fides cum operibus ipsis. Sic autē omnia scripturarum loca sine vlla difficultate conciliantur. Deinde dicit. 1.Cor.3.

An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? immo & Gentium, quandoquidem unus est Deus, qui iustificabit circuncisionē ex fide, & preputium per fidem. Quod supra proposuerat, iustitiam Dei in omnes, & sup omnes effusam esse, qui credit in eum. Non enim est distinctio. Nunc probat. Quoniam Deus (inquit) non est Deus Iudæorum tantū, sed omnium hominum. Simulq; perbellè deprimit Iudæos, ne postquam sublata est ansa gloriatio ex lege, superbiant ex fide quasi illis propria. Declarat ergo, qđ nec ex fide possunt gloriari supra Gentes, quoniam hæc fides Iudęis, & Gentibus cōmunis est. Quare & iustificatio per fidē, vel ex fide, quod idem est. Omnes.n.credere pñt, quare oēs iustificare. Neminem nanq; non iustificabit Deus eorū, qui crediderint, etiam si sint Ethnici: neminē quoq; iustificabit Iudęorū, si non crediderint. Spectat enim causam, non personā Deus. Causa in iustificatione, est credere. Persona est esse Iudęū, vel Gentilem. Quicunq; ergo crediderit, vel ex circuncisione, vel ex pputio, iustificabit' à Deo. Nemo aūt iustificatur, qui nō crediderit, vel sit circuncisus, vel preputiatus. Nō fouet partes Deus. Est Deus oīum, cū Iudęorū, tū Gētium. Videbat' olim esse Deus Iudęorū tm̄, non dn̄io, & prouidentia, sed speciali cultu. Dn̄s elegit te hodie, vt sis ei populus peculiaris, inquit Moses. At nunc, citra omnem delectū, est Deus oīum. In omni loco offertur noī meo oblatio munda. Populus qui ambulabat in tenebris, lux orta est eis. Venit enim ille, qui erat expectatio Gentiū, cuiusq; hæreditas erat vsq; ad termi nos terrę, iuxta prophetarū uaticiniū. Propterea in actis Apostolicis legitur, in vrbe Cæsarea atq; Thesalonica, & alijs vrbibus, descendisse Spūm sanctū, & super Iudęos, & super Gētes, iuxta Iohelem. Effundam spūm meum super omnem carnem. Legem antiquā, quę factorum erat, dedit Iudęis unis: legem fidei, uoluit omnib⁹ esse cōem. Sol hic, non perinde communis est, & expositus omnibus: atque lex fidei Chr̄i Iesu, non arcet omnino quemquam, nisi qs arceat, ipse sibi inuidens. Turcis qnoq; & saracenis obuius est Christus Iesus. Ne ergo dicas Iudęe, hanc fidem nobis vnis inuulgauit. An Deus, est Deus tm̄ Iudæorū, vt Iudæos unos velit iustos esse, & seruari? Ad usq; terræ limites, propagari voluit Euangelium. Parum est, (dicebat Filio Pr̄ æternus,) vt suscites mihi tribus Israel. Dedi te in lucē Gentium. Propterea in oīum linguas, voluit esse transfusum, vt oēs valeant Chr̄i fide iustum iri. Quemadmodum enim oēs homines à Deo optimo maximo, p verbum æternum formati sunt ad imaginem & similitudinem suam. Ita congruum est, vt omnes per ipsum met verbū carnē factum, reformentur: atq; tandem in ipsum, per ipsum redeat vniuersi: vt finis, medium, & principium sibi inuicē ex omni parte rn̄deant. Non creauit Iudæos vnos, sed & Gentes: prouidet ergo Iudęis, & Gētibus, & neminē despicit. Quare quisquis crediderit, iustificabit' ab eo per fidē Chr̄i Iesu: vt quemadmodū fuit oīum creator & dn̄s, ita sit omnium saluator & pater, & non priuatus quorundam Deus. Olim dicebatur. Notus in Iudæa Deus. Nunc. Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes Gentes seruient ei.

Rom.3. Deut.7. Malac.1. Esa.9. Gen.49. Psal.2. Act.10. Esa.44. Rom.3. Psa.49. Psal.75. Psa.71.

Legem ergo, destruimus per fidem? Sicut à Iudæis blasphemamur, qui neq; vim legis, neque gratiam fidei intelligunt, inquit Paulus. Et propterea putant cũ audiunt nos fidem extollere, legi irrogare iniuriam: excandescuntque quasi nos hæresim (vt aiunt) in plebeculam seminemus: legemque Mosi alioquin sanctam, destruere moliamur. O cęcos. A nobis tanta impietas procul. Ipsi legem destruunt. *Absit. Sed nos legem statuimus*. Confirmamus, stabilimus. Nutaret lex, nisi ei succurreret fides quam prædicamus. Audite vos argutissimas, doctissimasque Pauli rationes, quibus cum legem eneruet prorsus, sese legem maximè confirmare ostendit. Primũ.
Leuit. 26. Promisit lex ipsa vetus esse cessaturam per fidem. Vetera nouis superuenien-
Bar. 2. tibus, proiicietis. Dabo vobis testamẽtum nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus antiquis. Tunc destruerem ego legem, si eã men titam dicerem. Hoc est non cessaturam: cum illa dixerit, in nouissima temporis plenitudine, se noua lege superueniente, cessaturam. Cum ergo prædicationibus & Epistolis meis probatur, non iam fidendum esse legi, at innitendum
1. Cor. 10. fidei in Christum Iesum, cum nos illi simus, in quos fines seculorum deuenerunt: legem veracem, sanctam, & iustam esse atque irrefragabilem demonstratur. Tantum abest, vt legem destruere uelim. Vos legem destruitis ò Iudęi, qui contra intentionem legis, legi adhuc fidendum, tam proteruo obstinatoque animo, pugnatibusque uerbis contenditis. Lex enim in homine domina
Rom. 7. tur quanto tempore viuit, & non vltra. Hæc est prima ratio. Accipe secundam. Supra, ex lege ipsa ostendimus, iustificatos esse olim præputiatos & circuncisos, iustificariq; nunc sine operibus legis per fidem: Si ergo hanc fidem iustificantem, magnis laudibus efferimus, nonne probamus uerum esse, qd lex docuit? Quomodo ergo legem destruimus? Qui iustificari ex lege perti-
Gal. 2. naciter contendit, is legem per ipsius legis arma iugulat, & enecat: At ego per legem legi mortuus sum, hoc est legitimè mortuus sum legi, quoniam legis testimonio constat ipsam nolle me viuere, illi scilicet fidei, per quam factum est satis legi. Ecce tertia. Lex data est, vt obseruaretur, obseruataq; homines ad bonum ordinaret. Hic nanque est finis legis cuiuslibet: hocque intendit legislator, obseruatiõe legis, ciues facere bonos: sed ipsius legis testimonio cõprobatum est, illud esse hic impossibile. Cõfessa est enim, omnes homines præuaricatos esse legem, peccauisse, Deique gloria equisse. Nos ergo fidem prædicantes, qua boni iustiq; euadere, & legem implere possunt omnes, modo velint, cuius gratia lex cuncta gerebat: nonne legem implemus, perficimus, consumamus, legis intentioni satisfacientes, illiusque voluntatem per fidem ad finem deducentes, ad quem sine fide deduci non poterat? Hoc est qđ dicebat Chri-
stus. Non ueni soluere legem, sed adim Matt. 5.
plere. Quoniam effundens gratias suas in omnes homines, exhibuit plenissimè id quod lex quidem intendebat, promit-
tebatq;, sed pręstare non poterat. Quod Rom. 8.
impossibile erat legi, dicebat Paulus, Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis imple-
retur in nobis. Hinc idem. Finis legis Rom. 10.
Christus est, ad iustitiam omni creden-
ti. Vis quartam rationem? Vetustum il- 1. Cor. 10.
lud testamentum, vmbra erat. Omnia nanque in figura contingebant illis. Si ergo cum aduenerit iam veritas, quam lex illa figurabat, vmbras illas superua-
caneas esse contendo. Cum enim ad- 1. Cor. 13.
uenerit quod perfectũ est, destruetur quod ex parte est. Nam & ego cum paruulus essem, loquebar vt paruulus, cum factus sum vir, euacuaui quæ erãt paruuli. Quis mihi hanc notam inurere potest, vt legem destruam? Cõfirmo legem, atque circuncisionem, cum circuncisionem spũalem necessariam esse, non carnalem, cum legem fidei non factorum prodesse omnibus, & singulis incunctanter asseuero. Ex ipsa nanq; lege conuicti estis, ò Iudæi, in nouissimis diebus circuncidendum esse cor uestrum: atque ex fide uiuendum: si er-
go interdum dixit Apostolus. At vbi Gal. 3.
venit fides, iam non sumus sub pedagogo.

Eph. 2. gogo. Christus pax nostra est, qui parietem maceriæ soluens. idest legem mandatorum decretis euacuans, fecit utraque vnum. Vos sic interpretanda esse uerba ista intelligite. No euacuatur lex
Rom. 10. à fine. Finis enim legis Christus (vt diximus,) ad iustitiam omni credenti. Finis quoque iustificatio, quæ ex fide habetur per Euangelium Christi, ex prædictis. Sed euacuatur, & destruitur lex ab eo, quod uidebatur in lege contineri superstitiosis phariseis, & carnaliter sentientibus Iudæis. Salus enim credebatur esse in lege, maximè quo ad decalogum. cum tamen omnis salutis, præterq̃ corporalis vacua esset, iuxta illud.
Leuit. 18. Qui fecerit ea, viuet in illis. Transgressores nanque lapidabantur, occidebantur. At obseruatores, uiuebant, nullam salutem aliam obseruatio legis largiebatur. Est ergo hoc modo euacuata lex p fidem Christi: quoniam ostensum est eam esse, fuisseque vacuam, egenam, atque infirmam, vt dictum est, & imbecillę virtutis, ad iustificandos saluandosq; peccatores. Quo ad ceremonias, credebant Iudęi, illas esse carnaliter tantum obseruandas. Hoc ergo etiam euacuatum est, dum ostensum est, q̃d erãt vmbræ futurorum. In iudicialibus credebant rigorem illum semper esse obseruandum: euacuatum est diuina Iesu Christi misericordia, temperante seueritatem. In sacramentalibus credebant conferri gratiam: euacuatum est, dum docuit fides nostra, quod significabant
Ioan. 1. gratiam, non causabant. Gratia enim p Iesum Christum. Promissiones terræ lacte & melle manantis, iudicabant carnales illi de terra Canaã intelligi oportere. Euacuatum est, explicatis promissionibus regni cęlestis. Vnde Euangelium regnum dicitur, quoniam perducit ad regnum cęlorum, dicente Chr̃o. A Diebus Ioannis Baptistę, Regnum cę
Matt. 11. lorum uim patitur, & violenti rapiunt illud. Videtis ergo quomodo vniuersa lex euacuata est & destructa? Vniuersa item stabilita atque confirmata, & impleta per fidem Christi. Quinque enim erant in lege, Moralia. Iudicialia. Ceremonialia. Sacramentalia, & Promissa. Moralia euacuata sunt à iustificante virtute, sed impleta per gratiam adiuuantem, vt adimpleantur. Iudicialia euacuata sunt à rigore, impleta per misericordiam lenientem. Ceremonialia euacuata sunt à virtutibus, impleta per veritatem morum significatam. Sacramẽtalia euacuata sunt à gratia, ĩpleta sunt per nouæ legis verorum sacramentorũ institutionem. Promissa euacuata sunt à carne literæ, impleta per terræ viuentium exhibitionem. Recte ergo mo- Ioan. 19.
riente Christo, uides velum discindi, & audis, Consummatũ est. Vt inde destructionem legis, hinc consummationem atque perfectionẽ, & complementum intelligas. At Paulus quo letiore animo audiatur à iudæis, illud tacet, legẽ destrui per fidem: hoc tantum exagerat, fidem esse conformem, sotiam, amicã, adiutricemq; legis. Nihil enim magis desiderabat audire, qui legem ęmulabatur. Sed tamen non penetrat Iudæus mentem Pauli, non ad legis, sed ad fidei Christi Iesu dignitatem, iste sermo apostolicus tendit. Quod uidelicet fides, gratiam implendi legem vnicè largiat. Quod intentionem legislatoris, addat super opera. Quod formã super informia. Quod spm̃ super literam, quod vitã super mortem, quod summã Philosophiã super pedagogiam. Hic enim est Apostoli scopus in hoc capite. Gratia Christi datur, non quia bona opera fecimus, sed vt bona opera facere valeamus. id est nõ quia legem impleuimus, Matt. 5.
sed vt legem implere possimus. Ille em̃ nobis dixit. Non ueri soluere legẽ, sed adimplere. Qui vnus bonũ fecit: citra quæ nemo iustus, ne unus quidem, non iustitia politica, sed diuina. Om- Rom. 3.
nes enim peccauerunt. Vidimus autẽ Ioan. 1.
gloriam illius vnius, gloriã quasi vnigeniti à patre, plenũ gratiæ & veritatis. Et Ibidem.
de cuius plenitudine, nos omnes accepimus: vt & nos per eum adiuti, diuinã legem implere valeamus, non fidentes legi, sed Christo Iesu. Plura autẽ hic cõsideranda sunt, antequã, quartũ caput aggrediamur.

Primum. Quid per legẽ fidei intel- Rom. 3.
lexerit Apostolus, cũ dixit. Exclusam esse Iudæorum gloriã lege, nõ factorum, sed fidei. Videt enim Apostolus distin-

guere legem à fide, & fidem à lege, cū dicit. Legem ergo destruimus per fidē? Quomodo ergo lex vna est, quæ est lex fidei?

Secundo. Si est lex, quomodo nō est & lex factorum? Oēs.n.leges, aliqua iubent facienda, & senatus consulta, & plebiscita, & magistratuum edicta, principū placita, & responsa prudentum. Si ergo lex fidei lex est, est etiam lex factorum. Cur ergo dicit Apostolus. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei.

Tertio. Et ipsa fides est factū, est opus, & est opus ipsiusmet legis fidei. Si.n.est lex fidei, præcipit fidē. Fides aūt est op⁹ nr̄m, dicente Chr̄o. Hoc est opus Dei,
Ioan. 6. vt credatis in eū quem misit ille. Igitur per legem facturum excluditur gloria, non tantum per legem fidei.

Rom. 3. Quarto. Quomodo dr̄. Arbitramur iustificari hominem per fidem, sine operibus legis, si ipsa fides opus est legis fidei? Tali autem opere iustificamur.

Ad hæc ergo respondentes, dicimus primo. Quod mens Apostoli est. Exclusa est gloria tua per legem fidei. idest p gratiam fidei. Nihil enim ostendit tam euidenter, Iudæorū & Gentium gloriā esse inanem, qui operibus innitebant, sicut fides in Chr̄m Iesum, quam diuina gratia infudit hominum mentibus. Neq; enim fidere in Christum opus esset, quod uidelicet per ipsum essemus iustificandi, si opera nostra sufficerent ad iustificationem. Per legē ergo fidei, gratiam fidei intelligit Apostolus, quæ maximè illuxit orbi, tēpore incarnationis filij Dei, cum conditum est & promulgatum nouum testamentū vel Euāgelium eius, quod supra definiebatur esse diuina potestas, in salutem credentibus. Nemo autem miretur, si gratia uocatur lex, quandoquidem plenitudo le
Rom. 5. gis, est gr̄a. Lex ergo illa, non in tabulis conscripta lapideis, sed diffusa in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, quod de testamento nouo dixit Paulus, Gratia est. Sicut docuit Augustinus. Lex uetus extrinseca data est, qua iniusti terretētur. Lex noua intrinseca data est, qua iustificantur, Iustificantur autem gratia. Nouum ergo testamentum est ipsa gratia. Id enim quod potissimum est in lege noua, & in quo tota uis eius consistit, quatenus à vetere distinguitur, est gratia spūs sancti, quæ datur per fidem Christi. Vnaquæq; autem res, illud uidetur esse potissimum, quod in ea præcipuū est, quēadmodum Philosophi, hominem animam esse dicunt, quod præcipuum in homine anima sit. Principaliter ergo, lex noua si quæratur quid nam sit. respōde, gratia Spiritus sancti, quæ dat Christi fidelibus. Ita docuit vos Apostolus. Rom. 8.
Lex inquit spūs uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Gratia est, quæ liberat à peccato & à morte. Quis me liberabit de corpore mortis huius: Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Dicit autem se se per legem liberandum, ergo legem vocat gratiam, & gratiam legem: vt nouū testamentum & legem, & graiam appellari posse, intelligas. Vetus autem, lex quidem dicitur, sed non gratia, quoniā non dabat gratiam, ideo nō iustificabat. Dices fortè, pugnat ex diametro lex, & gratia. Lex enim terret, gratia allicit. Si itaq; nouū testamentum gratia est, vt reuera est, non potest dici lex. Gloriantur hoc argumento admodum moderni hęretici, qui christianam libertatem iactant. O quantis uerbis inculcant, illo uerbo fræti Apostoli nostri. Si spiritu Gal. 5.
ducimini, iam non estis sub lege. Noluntq; christianis, ideo positā esse legē. At mirum profectò, mirum qūo legis appellationem, cōuenire Euangelio tā impudenter negare non verentur. Esa. 2.
Esaias enim illud vocauit legem. De sion exibit lex, & verbū domini de Hierusalem. Legē eius insulę expectabunt. Esa. 42.
Quod uaticinium partim præteritis tēporibus adimpletum, nunc quoq; diebus nostris adimpletur, cum plurimæ insulæ nouiter repertæ, legem euangelicam Christi Iesu, lubenti animo recipiant, atque receperint. Est & illud. Dn̄s legifer noster, Dominus rex noster, ipse Esa. 33.
saluabit nos. Benedictionem dabit legislator. Lex domini immaculata con- Ps. 83.
uertens animas, testimonium domini fidele. Legem pone mihi domine, uiā Psal. 118.
iustificationū tuarum. Hæc enim de ue Ibidem.

tere

tere lege intelligi nequaquam possunt. Illud quoq; , quo nihil est manifestius.
Hier. 31. Dabo legem meam in uisceribus eorũ, & in corde eorum scribam eã. Paulus
Eph. 2. item appellat Euangelium, decretum Dei, legem mandatorum decretis euacuans. Decreta autem principis, leges sunt. Iacobus etiam frater Dñi, appellat Euangelium legẽ. Vocati (inquit) estis
Iac. 1. in lege perfectæ libertatis. Nõ ergo mihi dicas profane. Christiani non sunt sub lege. Lex enim ligat tantum, atiu-
Matt 11. gum præmit. Iugum meũ inquit Christus. Verum hoc interest, inter legem illam & Euangelium. Euangelium enim est lex amoris, iugũq; suaue. Vetus autem, erat lex timoris, iugumq; importabile. Vtraq; lex ligat, vtrumq; iugum prẽmit. At, ò q̃ suauiter præmit & detinet amor, q̃ grauiter vtrumq; facit timor. Hinc usurpatum est à sanctis doctoribus, vt hẹbræi sub lege fuisse dicãtur: Christiani in lege. Qui enim est sub lege, seruiliter secundum legem agit. Qui est in lege, libetaliter secundũ legem agit. Hinc (vt annotauit Augustinus) laudat psaltes, dicitq; beatum esse
Ps. 1. illum, cuius uoluntas est in lege Dñi. Non dicit sub lege domini. In lege em filij sunt. Sub lege, serui. Iudæi serui
Ios. 1. erant, quando & Moses dicitur famulus domini. Nos filij sumus, cõformes imagini filij eius. Cum ergo dicis. Fidẽ
Rom. 7. distinguit Apostolus, à lege. A lege vetere, concedo. Ergo vult legem fidei non esse legem. Si absolute intelligis legẽ, consequutio nulla. Gratia enim est gratia & lex, adeo vt non tantum liget, sed vrgeat. Charitas Chri, vrget nos. Inquit
2. Cor. 5. Apostolus, & Ioannes. adeo se vrgeri sentiebat, vt diceret. Non possumus, quæ audiuimus & vidimus non loqui. Euangelium ergo est lex, & verè lex. Nec Paulus voluit absolute dicere. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. (O harpiæ scripturarum, quousque uos patiar?) non
Gal. 5. estis sub lege carnis. vult dicere Apostolus, nec sub lege Mosi, sed sub le-
Deut. 27. ge Christi, sub Euangelio. Maledictus enim, qni non permanet in sermonibus eius. Tollitur ergo libertas Christiana inquit ille, immo augetur, & statuitur. Vis videre? Ecce. Liber est, qui sui causa est. Ille ergo liberè agit, qui ex seipso agit: Quod autem homo agit, ex habitu suæ naturæ conuenienti, ex seipso agere dicitur, quia habitus inclinat in modum naturæ. Sicut si habitus esset naturæ repugnans & contrarius, homo non ageret secundum, quod ipse est, sed secundum aliquam corruptionem sibi superuenientem: quia ergo gratia Spiritus sancti est, sicut interior habitus nobis infusus, inclinans nos ad rectè operandum, cum ratio semper deprecetur ad optima suapte natura, facit nos quasi ex nobis ipsis libere operari ea, quæ conueniunt gratiæ, & vitare quæ illi repugnant. Et ita libere agere dicimur, ac si ex nobis ageremus, etiam non acti. Lex ergo noua dicitur lex libertatis hoc modo, quia præcepta, vel affirmantia, uel negantia, facit nos liberè implere, non ad præcauendam pœnæ vltionem, quemadmodum Iudæi faciebant per legem Moysi. Cuilibet enim piaculo, & transgressioni propria ultio constituta erat, sed ob amorem & reuerentiam legis latoris Dei ex instinctu interiori gratiæ eius, quæ est tanquam natura, ob id quod per gratiam est reparata natura. Intelligitis, quomodo est lex libertatis, lex christiana? Nõ est libertas profana, libertas Christi. O Matheologi, est libertas sancta: liberauit nos à peccato, à demone, à iugo Mosi, à morte. Facit nos seruire Deo libenter. Nunc liberati à peccato, serui autẽ Rom. 6.
facti Deo. Iustitiæ. Sicut exhibuistis Ibidem.
membra uestra, seruire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete mẽbra vestra, seruire iustitię in sanctificationem. Potestatibus. Omnis anima potestati- Rom. 13.
bus sublimioribus subdita sit. Prælatis. Qui uos audit, me audit. Domi- Luc. 10.
nis. Subditi estote in omni timore do- 1. Pet. 2.
minis, nõ solum bonis & modestis, sed etiam discolis. Cur uero non dicatur lex factorum, sed id potissimum legi antiquæ tribuatur, cum tamen etiam in lege noua sint præcepta ordinantia affectum humanum, atque humanos actus, vt disponamur ad gratiam, vel

vel ad gratię vsum, secundū opera uirtutū. sicut ex Euangelio, & Epistolis liq̃t? huius inquā rō est, q̃m in omnibus legis antiquę pręceptis, requirebat̃ opus: in hac noua, grā plerunq; nō requirit̃,
Leuit. 21. nisi voluntas. Virgo in uetere lege, si ēt inuita corrumpit̃, repudiatur, inquit D. Hieronymus: in Euāgelio inuita corrupta suscipitur, factum externum op⁹ significat. Euangelium itaq; non debet dici Lex factorū, sed lex illa. Cur aūt lex fidei? Quia primum quod exigitur est fides, tanq̃ basis totius christiani ędifitij, vt dicebamus. Illa.n.est porestas,
Ioan. 1. qua efficimur filij Dei, iuxta Ioannē: Et per fidē maximē distinguitur lex Chrī
2. Cor. 10 ab omnibus alijs legibus. Nā nulla alia lex, tam magna & mirabilia credit, in captiuitatem redigens intellectū in obsequium Chrī, sicut lex nrā: quemadmodum Deum esse trinum & vnū: Virginem parere, Deū carnē factum. &c. O quanta fide nobis opus est. Excellit charitas fidem indubie, dicente Paulo.
1. Cor 13 Si habuero omnē fidem ita, vt montes
Ibidem. trāsferam, charitatē aūt non habuero, nihil mihi prodest. Et iterum. Nūc manent tria hæc, fides, spes, charitas, maior autem horum, est charitas. At nascēte Ecclesia, vnicē extollebant Chrī præcones fidem, vt ad illam oēs allicerent. Hinc à fide nomen accepit, & retinet vniuersum Euangelium Christi Iesu, vt christiana lex, non tātum dicatur lex fidei, sed fides: cum tñ potissimum, q̃d ad christianam perfectionem faciat, sit
Ioan. 15. dilectio. Chrō dicente. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicē. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habu eritis adinuicem. Quò fit, vt & possit dici lex amo-
Deut. 33. ris, iuxta illud. In dextera eius ignea lex. Et illud. Ignem veni mittere in ter-
Luc. 12. ram. Quid enim ignis, nisi charitas? Vnde & fides ponitur esse innalida, nisi p charitatem tanquam per animā, viua at
Rom. 13. que operosa efficiatur. Finis enim legis, dilectio. Et in Chrō Iesu, neq; circuncisio, neq; præputium aliquid valet, sed fides, non nuda, at quæ per charitatem
Gal. 5. operatur. Qui.n. non diligit, manet in
1. Ioan 3. morte. Quod dr̃ fidem, vel credere esse opus, non inficior, licet non sit propriè factū. Est.n. motus animi interior, quo anima conuertitur in Deum, illique innititur per Christum Iesum, in quem toto corde suspenditur.

At nota, quod licet sit opus, tamen distinguitur ab omnibus alijs operibus, vel internis, quæ actiones, vel externis, quæ facta dicuntur. Q̃m non sibi, sed Deo cui fidit innititur. Nam à solo Deo per Christum, profitetur nos posse saluari, & esse saluandos: & contra oēm rationem & sensum, se se diuinę iustitię subijcit sponte: & in Deum per quēdā superexcessum intrat. Hoc aūt de nullo alio opere dici potest. Alia.n. opera exprimunt tantum iustitiā operantis, vt diligere Deum: Nihil hic de diuina iustitia, vel de Chrī merito, sed tantum de diligente: qui ex hoc quod diligit, bonus esse videt̃, & dicitur. Nam opus bonum est, diligere Deū. At cum dicimus fidere Deo, pium, vel Chrō iustificante impium, ostenditur fidentem inniti tm̃ iustitiæ Dei, vel Chrī, non proprie, quia se se credit. Ita iustitia ergo illa Dei iustificamur, quam fides significat, & exprimit, non iustitia propria, & ita fidei iustificatio attribuit̃, non quatenus opus nrūm est, sed quatenus diuinam iustitiā includit, quæ est obiectum, & terminus illi⁹, sine quo ipsa intelligi neq; exprimi pōt. Qui visionē intelligit, intelligit visile. Qui fidem in Deū iustificantem impios, diuinam iustitiam non propriam, id nullo alio opere intelligitur. Exprimunt enim tm̃ iustitiam operis. Dixi tantum, quia etiā fides exprimit iustitiam operis. Iustum enim est, fidere Deo per Chrm. At vltra exprimit iustitiam Chrī, aliter non esset iustū fidere Christo, vt iustificanti. Innititur aūt iustitiæ Christi, non proprię. Hinc ergo iustitia attribuitur fidei, & tñ dicitur non esse ex operibus, quoniā fides magis gratiam exprimit, quàm opus, & iustitiam Dei, quàm fidētis. Et qui hoc Matt. 19.
arcanum capere potest, magnum habet aditum, ad diluendas multas difficultates. Qui ergo potest capere, capiat.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

Vid ergo dicemus? Abraã patrem nostrum inuenisse secundum carnẽ? Si enim Abraam ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed nõ apud Deum.

Legem naturę nequaquàm iustificasse Gentes, ostensum est primo capite. Sed nec legem scriptam Moysi, Iudæos ipsos, secundo & tertio. Nunc de lege inter has media, quam accepit sanctissimus Patriarcha Abraam à Deo glorioso, inuicta ratione illud idem vult declarare: vt omnino illud permaneat solidum, & inconcussum, ex operibus cuiusuis legis, neminem vnquam iustificatum esse apud Deum, vel iustificandũ. Ita enim fiet, vt incunctanter ab omnibus astruatur, ad fidei euangelicæ petram esse recurrendum, qua una iusti fiunt vniuersi homines, & deputantur. Quod unicè molitur Apostolus noster. Lex autem, quam medio illo tẽpore accepit Abraam, fuit lex circuncisionis. Ostendit itaque ex circuncisione, ipsum non esse iustificatum corã Deo. Quo peracto, demum querulis illis Iudæorum uocibus; quæ utilitas circuncisionis? Satisfacit, vt nihil eorum quæ proposita sunt, remaneat indiscussum. Duo enim petebantur. Quid ergo amplius est Iudæo? Aut quæ vtilitas circuncisionis? Rñdit hactenus primæ quæstioni. Par erat respondere secundæ. Vide tu autem, qua arte, quo modo ad hęc mysteria pertractanda venit: ex his quę dicta sunt occasionem sumens dicendorum, ne dissuta hæc ipsius tela uideatur. Sententiauit Paulus Visum est spiritui sancto & nobis, hominem iustificari fide, sine operibus legis. Hinc emergit quæstio opponentis Iudæi. *Quid ergo?* si hæc est sententia, quam diuino afflatus numine (vt ais) protulisti, Paulè, *dicemus Abraam patrem nostrum, inuenisse secundum carnem?* Idest Abraã ipsum propter carnis concisionem. Est enim *Secundum*, propropter), quã legem accepit à Deo, quid penes diuinam maiestatem inuenisse dicemus? Ex ipsa enim sententia sequitur, vt Abraã ex circuncisione, iustitia quidem & sanctitate illustris, gloriosusq; deputetur apud homines, quoniã obediuit Deo, vt iustum est, sed non apud Deum. Dixisti enim, exclusam esse gloriam factorum omninm coram illo, penes quem opera neminem iustũ efficere possunt. Apud homines ergo, inuenit se se circũcidendo, gloriam iustificationis, at corã diuina maiestate, nihil prorsus, quod tamen dicere, uidetur piaculum. Habes igitur hunc in modum, & quæstionem, & quæstionis responsionem. Quęstio est. Quia uidetur Abraam pœnes Deũ, nihil habuisse omnino ex circuncisione. Quod profectò non concederet Iudæus. Ratio quæstionis, est sentẽtia data. Si enim aliquid inuenit apud Deũ, illud est iustificatio: at sententia lata dicit, iustificari apud Deum sine operib⁹, ergo iustificatio Abrahę ex circũcisione fuit tantum apud homines, non apud Deum. Hoc uidetur absurdum.

Potest & alio modo introduci quęstio ista. Obiectanti enim Iudæo, legẽ destruis Paule per fidem. horrentis voce responsum est. *Absit.* Sed legem statuimus. Ecce ergo noua quæstio. Quomodo Abraam itaque patet noster, si legem statuis & confirmas, penes Deum aliquid inuenit, carnem suam circuncidẽdo, iuxta diuinam legem? Opus itaq; legis illius, profuit illi pęnes diuinam maiestatem. Quid ergo illud est, quod inuenit: quod profuit: Et tunc sequitur responsio. Quod omnino aliquid inuenit apud Deum, sed non iustificationẽ.

Si

Si enim iustificatus est ex operibus legis, certè gloriam habet, sed non apud Deum. Habet autem gloriam apud Deum, ergo nõ iustificatus est ex operibus legis. At mihi placet magis prim' modus: vt ex sententia Pauli nasci dicamus, quæstionem illam contradicentis Iudæi, tanquam ducentem ad magnũ istud inconueniens: Quod omnino Abraam nihil apud Deũ, ex sua ipsius circuncisione inuenerit. Ecce ergo responsio. *Quid enim scriptura dicit? Credidit autem Abraam Deo, & imputatum est ipsi ad iustitiam.* Vtique fatemur, (inqt Apostolus) quod ex nostra sententia deducitur, uidelicet Abraam iustificationem non inuenisse apud Deum ex circuncisione. Iustificatio nanque illi contigit ex fide, sicut Moses expressè testatur: Profectò aliquid inuenit Abraam apud Deum ex circuncisione, vt infra dicetur: at illud non est iustificatio. Verum enim est, & tanquam Spũs sancti uerbum accipiendum: quod si ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Gloriam autem habet apud Deum, & magnam gloriam, ergo non ex operibus iustificatus est. Iustificant itaque opera apud homines, at apud Deum fides vna iusti ficat. Ecce ergo locus, vbi sumitur distinctio de iustificatione diuina, humanaq;. Probat autem hanc secundam iustificationem, uidelicet diuinam esse per fidem sine operibus, humanamq; per opera, ratione ista. *Ei autem qui operatur, merces non imputatur, secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero, qui nõ operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, imputatur fides eius ad iustitiam.* Vide magnam uim huius rationis. Gratuito Dei munere iustificamur apud Deum, non ex debito. Iustificatio enim est per gratiam, vt supra patuit, nõ per merita: at operanti quod datur, dat' ex debito: redditur, non donatur. Credenti autem tantum, quod datur, datur ex gratia, ergo iustificatio respondet fidei, non operibus. Si ergo operibus adscribitur iustificatio, de iustificatione apud Deum intelligi non potest. Tãtũ ergo apud homines. Propterea peccant homines, cum iustificant aliquem sine bonis operibus. Vnde ad tales dicitur. Veh qui iustificatis impium pro muneribus: qm̃ non debet ab hominibus aliquis reputari iustus, qui iniusta agit, sed qui iusta. At considerandũ est, an sit verum quod dicitur. Ei qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Nam merces æternæ uitę, redditur operantibus. Voca operarios, & redde illis mercedem: secundum debitum imputatur, nam coronã iustitiæ appellat eam Paulus, atque brauium: Dicitque eam reddendam: quæ omnia citra debiti rationem intelligi non possunt: & tamen adhuc imputatur secundum gratiam. Gratiam pro gratia, inquit Ioannes. hoc est gratia glorificationis, pro gratia iustificationis. Et Paulus. Gratia Dei uita æterna. Ergo non omnino verum videtur, quod illi qui operatur, merces imputetur non secundum gratiam, sed secundum debitum. Secundum debitum vtiq;, at etiam secundum gratiam. Possumus autem ad hoc multipliciter respondere. Primo quidem, vt dictũ Apostoli intelligatur respectu hoĩum, non respectu Dei. Nam respectu Dei, etiam merces, quam ipse debet nobis, gratia magis est, quàm merces, quia nõ debet Deus, nisi ex promisso, non ex cõmisso. Promissio autẽ facta fuit ex gratia, ideo licet sit ex iustitia persoluenda, non omnino tamen si caput spectes, à gratia est excludenda. Sed respectu hominum, longe aliter res se se habet. Ex gratia nanq; non est, sed ex debito, vt militibus reddatur stipendium à Cęsare: laborantibus merces à domino. At non uidetur, quomodo possit applicari dictum illud, si hæc expositio uera est, ad id quod intendit, videlicet ad probandum opera non iustificare coram Deo. Necesse est enim intelligere, quodsi ex operibus legis illius, uidelicet ex circuncisione. (de illa enim est sermo) Abraam iustificatus est, non gratis est iustificatus, sed secundum debitum: qa operibus respondet merces, & debito etiam apud Deum: Cum ergo id sit impossibile, quempiam ex debito iustificari, quoniam iustificatio gratuitum Dei donum est, oportet asserere, quod ex fide.

Esa. 5.
Matt. 10.
2. Tim. 4.
Ioan. 1.
Rom. 6.

fide citra opera iustificatus est. Dicendum itaq; secundo, quod satis est Apostolo iste sensus. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam*, tantum sed & secundum debitum. Tunc em̃ procedit optimè, quod intendit, Iustificatio enim tantum, secundum gratiam obtinetur, quia est mera gratia, ergo non ex operibus. Ex fide itaque iustificatus est pater ille, non ex opere. Et tunc ad difficultatem de uita æterna, patet, quod non est contra Apostolum: Immo pro Apostolo. Nam merces illa quia redditur secundum opera, non est mera gratia, sed & debitum.

Tertio dici debet. Quod arguit ad hominem. Propositio nanque hæc est à iudæis concessa, contra quos disputat: *Ei qui operatur, merces, imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum*, etiam à Deo. Superba enim Iudæa, gratiam diuinam non agnoscit, quæ phari saica ambitione elata, plurimum de seipsa gloriatur: neque vult scire cum omnia etiam fecerit, quę omnibus legibus pręcepta sunt, ex seipsa, nisi diuina gratia, sua illius opera accepta habere dignetur, se se inutilem adhuc esse Dei ancillam. Dicam tibi ego, quomodo iudæi, diuinam opem commẽdenr in homine, & in bonis operibus hominis. Cum urgentur, quod nimis præsumãt, asserentes sine diuina gratia se se posse bene operari. Reprimunt sententiam, corriguntque hunc in modum, eorum superbiam. Aiunt hanc esse diuinam gratiam, quoniam Deus creauit hominem libero prræditum voluntatis arbitrio, deditque illi legem plenam bonis, sanctisque præceptis, quibus docetur quemadmodum homini sit uiuẽdum. In eo ergo hominem adiuuat Deus, qđ docendo aufert ignorantiam, vt sciat in operibus suis, quid euitare, quid appetere debeat, quo p liberum arbitrium naturaliter insitum, uiam per legẽ ostẽsam ingrediens, continẽter iustè, piéq; ex se uiuendo ad beatam vitam peruenire mereaĉ. Quam Iudęorum opinionẽ, imitatus est magna parte Pelagius chrianus, heresiarcha, asserẽs, eum hoĩ ex Euangelio innotuerit per diuinã gratiam, quid agendum, quidq; cauendũ: & ipse libero sit fultus arbitrio, nullam aliam gratiam esse homini necessariam ad bene uiuendum, qua sustollatur in Deum. Ipse enim ex seipso se se sustollere potest, bene uiuere, surgere cum ceciderit, & mereri, atque demum beari. Quis ergo non uideat, ad hanc impiam sanè opinionem & non ferendam, sequi, quod ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiã vllo modo, sed tantum secundum debitum? Iccirco enim orthodoxa fides nostra tenet, vitam æternam gratiam appellari, qm̃ licet operibus reddaĉ, tanquã merces, ipsa tamen opera effectus sunt gratiæ, & à gratia prodeunt. Gratiam autẽ dicimus, non hoc solum, quod diuino munere creatus est homo cum libero arbitrio, sine quo nec bene viuitur, nec male, nec id solũ quod legẽ dedit Deus, aut Euangelium, vt Pelagium iudęis cõiũgamus, quibus docetur, quemadmodum illi uiuendũ sit, sed pręter hęc omnia, illud sine quo, & liberum arbitrium inutile est, ad consequendam felicitatem, & doctrina, cum legis, tum Euangelij, litera est occidens, quia reos potius tenet homines præuaricationis, quàm iustificet impios. Quid illud est? Spiritus sanctus, vel donum Spiritus sancti, quo fit in animo nostro delectatio, dilectioque summi illius & incommutabilis boni, quod Deus est. Charitas enim diffunditur per spiritũ sanctum, iuxta Apostolum, in cordibus eorum. Quos Deus præsciuit, vt prædestinaret, prædestinauit, vt uocaret, vocauit, vt iustificaret, iustificauit, vt glorificaret. Hac autem velut arra data gratuiti muneris inardescimus desiderio inhærendi creatori, atque inflammamur, vt vehementer inhiemus, ad participationem illius superam luminis, adeo, vt perseueranter bonis operibus incumbamus. Intelligis nunc diuinam gratiam? Liberum nostrum arbitrium, certe nisi data esset lex, & Euangelium, non posset suis viribus ad patriam illam peruenire, quoniam lateret ipsum uia veritatis: at agnita etiam via, & regula bene uiuendi, nisi bene viuere delectet,

Rom. 5.

Rom. 9.

ctet,

ctet, & ametur, non bene viuitur, virtus non suspicitur, cœlum non desideratur, terrena hæc non spernuntur, bonum opus non agitur. Vt ergo diligatur, charitas Dei diffunditur in cordibus nostris, non per liberum arbitrium, quod surgit ex nobis, sed p Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Et ita opera nostra bona, ex gratia diuina proficiscuntur magis, quàm ex nobis; merces itaque eorum, magis secundum gratiam imputatur, quam secundum debitum. At secundum iudaicam, pelagianamque superbiam, cuius tamen ora impudentia obstruemus, secundum debitum, non secundum gratiam. Ratio ergo hunc in modum robur habet maximum. O Iudæi. Si ex operibus iustificatus est Abraam, secundum debitum itaq; iustificatus est, non secundum gratiam. Qui enim bene operatur, remunerabitur secundum debitum tantum, vestra ipsorum sententia, non diuina gratia. Quoniā nec opera à gratia Dei prodeunt, sed à vobis tanquam ex uobis: destrue modo consequens, ergo secundum debitum iustificatus est hoc modo. At ex gratia tantū, quilibet iustificatur apud Deum, ergo ex operibus non est iustificatus Abraam, sed ex fide. Quod uero ex gratia tantum, iustificatio hominibus contingat, probat Paulus ex Dauide, ne iudæus tergiuersari possit. Vnde subdit. *Sicut & Dauid dicit. Beatitudinem hominis*, supple esse, *cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus*. Hæc est sententia Dauidis. Audi modo uerba. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum*. Non dicit. Beati in quibus non inuentæ sunt iniquitates. Beatus qui peccatum non fecit, sed *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, quas habet. *Beatus, cui non imputauit dominus peccatum*. Quod habet. Non ergo ex nostris operibus bonis, beati sumus, sed ex hoc, quod Deus mala opera nostra gratia sua non imputat, immo gratis tegit, atq; remittit. Nullo itaque debito, sed dono Dei tantum, contra vos ò iudæi. Hic est sensus quē colligit Apostolus ex psalmo illo: &

Ps. 31.

quem Dauid ipse intendit. Propterea est secundus psalmus pœnitentialis. Quoniam enim in primo, timore & terrore indicij plorauit. Domine ne in furore tuo arguas me. In hoc secundo de proprijs diffisus meritis, Dei gratiā optat, vt suo dono saluetur: confiditq; se gratis posse saluari. Oportet autem immorari super hoc, ne sit vobis occasio erroris. Scio enim ego, quid dicere possēt ille, ergo verum est, quod exaggerant uoui Theologi, nihil nobis conferre opera, sed totam rei summam, penes Deum esse, qui quos sibi asciuit semel, adeo fouet, & protegit arbitraria prædestinatione, vt eorum omnia peccata tegat, remittat, faciatque illis cooperari omnia in bonum, flagitia quoque turpissima. Contra vero, quos odio habuit, tanquam tirannus, omnia eorum facinora examinet, libret, rationem exigat vsque ad nouissimum quadrantem: atque demum puniat, & castiget seuerissimè, adeo vt omnia illis uertantur in peccatum, etiam orationes: qui si ēt cœlum uirtutibus tetigerit, ad extremū diuina ira quasi sterquilinium in fine perdentur. Intelligitis huius negotij mysterium?

Ps. 9.

Aduertendum itaque, hanc non esse Dauidis mentem, neque Pauli Apostoli, vt cœlestem illam beatitudinem homo ille adipiscatur, qui peccata quidem habet, sed non imputantur illi à Deo. Non potest esse impia magis hæc assertio. Qui bona egerunt, (mihi crede, immo non mihi sed Christo,) ibunt in vitam æternam, qui uero mala, in ignē æternum. Ne mihi dicas, bona imputantur ad culpam reprobis, mala ad meritum prædestinatis: Antichristiana est hæc doctrina. Sequitur enim vt falsum sit. Qui bona egerint, esse potituros regno, qui mala, esse mulctandos supplicio. Dicendum fuerat magis: qui bus mala non imputabūtur ad culpam, ibunt in uitam æternam: Quibus bona non imputabuntur ad meritum, ibunt in ignem æternum. Non dixit ueritas, quæ nec falli ipsa potuit, nec nos fallere, aut deludere uoluit. Sed ait tam aperte, vt glosam non patiatur. Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam.

Qui

Qui vero mala, in ignem æternũ. Beatus itaque erit, qui bona egerit, nõ cui peccatum non imputabitur. Nemo autem peccatum habebit, cui idem non sit imputandum: Aliter non esset uerũ, quod supra docuit Apostolus, redditurum esse Deum vnicuique, secundum opera sua. Vis autem uidere, quàm clara sit hæc Dauidis sententia? Intuere psalmum illum primum. Beatus vir (inquit) qui non abijt in consilio impiorũ, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. Sed in lege domini meditatur uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarũ, quod fructum suum dabit in tempore suo. Et folium eius non defluet, & omnia quæcunque faciet, semper prosperabũtur. O diuinissimum testimonium. O conclusionem sanctissimam, rectè in primo psalmo expræssam: quo quisque in foribus intelligat, quę necessaria sũt, vt ad beatam vitam, quam nemo non appetit, peruenire valeant vniuersi. Sex (inquit) sunt necessaria. Primum. ab omnibus peccatis operis, cordis, & oris immunem esse. Beatus qui nõ abijt in consilio impiorum, & in uia peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentię non sedit. Ire enim in consilio impiorum, est peccatum operis. Stare in via peccatorum, cordis. Sedere in cathedra pestilentiæ, oris. Secundum. Bona voluntas. Sed in lege domini fuit voluntas eius. In lege, non sub lege. Qui enim est in lege, secundum legem liberaliter agit: qui sub lege, similiter à lege aguntur. Tertium. Meditatio assidua diuinorum eloquiorum. Et in lege eius, meditabitur die ac nocte. Hoc est sine intermissione, vt inquit Augustinus. Vel in die, in tempore lætitiæ: in nocte, in tribulationibus, vt inquit Hieronymus. Ad vesperum enim demorabitur fletus, & ad matutinum lętitia. Quartum. Bona operatio. Et erit tanq̃ lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tẽpe suo. Non solum germen cogitationis, aut florem propositi, foliaque verborum, iuxta illud. Omnis arbor quę non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Quintũ. Sermonis ueritas & sanctitas. Et folium eius non deflu et, idest non deorsum fluet, nullo casu à ueritate decidens. Sextum. Perseuerantia. Et omnia quæcunque faciet, semper prosperabuntur. Per patientiam scilicet, quæ omnia aduersa, immania, & sęua, facilia, iucunda, & grata facere solet, secundum quod dicitur. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij. Pugnat ne ergo secum maximus iste prophetarũ, cum dicit psalmo illo pœnitentiali, Beatum illum esse, cui non imputat dominus peccatum, quanquam peccata habeat? Certè non pugnat, quoniam spũs sanctus pugnare secum nõ potest. (Spiritu autem sancto inspirati, sunt loquuti sancti Dei homines) cum psalmos exordiebatur de vera beatitudine, quę est animarum glorificatio, finis & terminus omnium hominum, loquebatur. Ad quam attingendam, oportet esse immunem à peccatis, & bonis refertum operibus. At psalmo illo, quẽ citat Apostolus, de beatitudine quę est in uia, nõ terminus: medium non finis, sermo est de iustificatione, nõ de glorificatione, vt uno uerbo rem aperiam. Cum glorificamur re ipsa, beati sumus: cum iustificamur, spe tantum, sed magna spe: quoniam sumus filij Dei. Si autem filij, & hæredes ipso iure. Distinctio est Apostoli nostri cũ dicit, (nescio quodam loco) baptizatis. Spe salui facti estis. Obseruat & hunc loquendi modum saluator noster, vt iustos omnes beatos appellet. Beati pauperes spũ. Beati mites. Beati qui lugent. Beati estis cum maledixerint uobis homines, & persecuti vos fuerint. Loca enim hæc, non alia ratione dicũt nos esse beatos, nisi quia firmam spem consequendæ beatitudinis habemus. Si pauperes sumus spiritu. Si lugemus. Si maledicimur propter filium hominis. Sunt enim hec uirtutes, vel actus supremæ perfectionis huius uitæ, quæ merentur uitam æternã, ac ideo quasi fines nr̃i, ppea dicuntur beatitudines. De hac ergo beatitudine loquens Psaltes, dicit totam beatitudinem, iustificationem scilicet, (ut Apostolicis

Marginalia: Rom. 2. — Psal. 1. — Psal. 29. — Matt. 3. — Act. 5. — 2. Pet. 1. — Rom. 8. — Ibidem. — Matt. 5.

operati fuerint, beatitudinis erunt reip sa compotes. Quotquot crediderint, & baptizati fuerint, iustificabũtur coram Deo, & beatitudinis arram accipient. Non sunt iusti, qui iusta agunt primum coram Deo, sed quibus iniustitiæ non imputantur. Quod uero dicebatur, Prædestinatis peccatum non imputari ad reatum: reprobis bona non ad meritum: ex diametro pugnat cum sanctæ Ecclesiæ ueritate orthodoxa atque catholica. Sed id alibi perscrutabitur.

Iam ergo constat, quod non ex operibus, primum iusti sumus, neque gloriosi apud Deum. Apud homines autẽ, secus est, vt supra dicit Paulus, licet nõdum sit declaratum. Ab illis enim primum beati reputamur in hac uita, digni felicitate scilicet illa æternæ uitæ, cum uident nos bene operari, colere Deum, honorare parentes, non furari, non occidere. Hæc itaque opera nobis, gloriam hanc pariunt apud homines, vt iudicemur iusti, sancti, amici Dei, & in spe beati, & profecto secũdum debitum. Debetur enim gloria virtutibus tanquã merces. Hinc Romę templum uirtutis, templumq; honoris finitimi eranr, vt nemo ad alterum qui non & ad aliud accederet. At Deus primũ nos facit sctõs, & iustos, cũ nos inte rius, de nobis ipsis desperãtes atq; diffidẽtes propter scelera nr̃a, in illum unũ omnem reijcimus fiduciam: ei omnem ipsius iustitiam futuram toto corde ad scribentes. Et tunc deinde facimus opera iusta & bona. Sicut enim arbor primum est bona, quã fructus bonos producat: Ita homo prius est iustus, quàm opera iusta agat. Hominem.n. comparari arbori, nemo nescit. Et erit tanquã lignum, quod plantatũ est secus decursus aquarũ, quod fructum suum dabit in tempore suo. Nõ potest arbor bona, fructus malos facere: Neq; de ficubus colligunt uuas. Oĩs arbor quę non facit fructum bonũ, excidetur, & in ignem mittet. Apud Deum ergo penes quem attendit ordo rerum sicuti est, præcedit iustitia fructus iustitiæ. At homines pręposterè, sequuntur ordinem prioris & posterioris, & posteriora prius intelligunt, ex fructibus cognoscunt arborẽ. A fructibus eorũ cognoscetis eos. Cũ ergo vident nos operari iusta, iustificãt nos, id est iudicant nos iustos, & non aliter. Gloria ergo nostra apud homines sanctitatis, & iustitiæ, tota pendet ex operibus. Et propterea falluntur interdum, vt patet, propter opera hipocriticia. Sunt enim opera iusta hipocritarum, ieiunare, flere, genuflectere, sed non iustè facta. Ideo ipsi non sunt iusti, iudicantur tamen iusti, quia factum uident, intentionem facientis non uidẽt. Qui ergo habet gloriã apud Deum, iustus primo est, quàm iusta agat. Ipse em̃ intentionem uidet. Non potest autem opus esse iustè factum, nisi intentio sit recta, & cum intentio est recta, homo iustus est. Intentio autem rectificatur per fidem apud illum, ergo non est iustus homo primum, quia iustè agit, vt dictum est, sed è contra. Quomodo ergo fiet iustus apud Deum? Si debet fieri iustus, oportet quod iniustus sit. Credat ergo, & cognoscat se esse iniustum, iustificandum tamen à Deo sua iustitia tantum, non propria: hac ipsa fide iustificabitur, reputabiturque iustus, & erit gratus Deo, qui primum inimicus habebatur. Tũc deinde faciet opera iusta, quia iam intentio eius est rectificata per fidem. Fide purificãs corda eorũ, inquit Spũs sanctus. Nisi aũt intentio sit recta, opera non sunt complete iusta. Placebunt ergo opera illa Deo, quia ipse primum placet, qui operatur. Respexit enim Deus ad Abel, & ad munera eius: primum ad Abel, secundo ad munera. Vides itaque magnam vim fidei. Hæc enim fides sola est, quæ dat gloriam Deo. Grandia sibi de diuina magnanimitate pollicens, & cogitans, nempe quod gratis sit iustificatura omnem ipsius impietatem, quod in Dei gloriam cedere nemo nescit. Id enim datur laudi omnium principum, quod nulla alia re ad diuinitatem propius accedere possint, quàm vt velint indulgere. Alia opera præclara & egregia, quæ ex genere bona sunt, gloriosum faciunt hominem, illum laudant, & extollunt, diligere hostes, erogare pauperibus. Laudent eum in portis opera eius.

Marginal notes: Psal. 1. — Matt. 7. — Luc. 6. — Matt. 3. — Matt. 7. — Act. 15. — Gen. 4. — Prou. 31.

At fidere Deo, iustificari impios, illustrat, quàm maximè Deum: celebrat.n. & magnificat Deum, qui tam ingentia de Deo, corde concepit, vt credat illum cum immuneris pęnis obnoxium, immensa sua misericordia, non modo liberandum, sed & iustificandum, atq; demum iustificandum. Et se se deijcit ad ima, arbitrans se indignum venia & remissione esse. Vtiq; cum magis deijcitur, magis extollitur. Gloriosissimum enim est, diuinam gloriam commendare. At id consentaneum est, qđ qui Dei gloriam prædicat, fit & ipse gloriosus. Is enim intēdit se se omnino ingloriuum prædicare, & vnicè diuinā gloriam sexcentis nominibus celebrare. Ni mirum itaque, si propter hoc, (quod certè non potest esse, nisi animi generosi, & castissimæ mentis alta charitate redundantis,) is qui credit in Deum iustificantem impios, dās Deo gloriam, gloriam & ipse habet apud Deum. Id eñ exigit diuina magnificentia. Gloria Regum est donare magna, parua accipere. Gloria hominum apud Reges est, magnis donari muneribus. Peccator ergo, qui Deo fidit, dat gloriam Deo, accipitque gloriam à Deo. Dat gloriā Deo, cum fidit se se ab ipso donādum indulgentia peccatorum. Accipit, cum reipsa Deus, donat illi peccata omnia sine vllo merito, ipsumque iustificat. At si opera bona præcederent iustificationē, non peccata, non haberet gloriā apud Deum. Non est enim gloria seruo, cū exoluitur illi à rege, quod ipse promeruit, sed cum donatur. Nihil donaret Deus, nisi peccata præcederent. Ergo iustificatus, non haberet gloriam apud Deum: nec Deo etiam esset gloria in iustificatione. Ergo non est gloria Deo, dices, cum coronat nos in regno celorum, nec beati gloriā habent apud Deū cum coronantur. Immo. quoniam si superna gratia in iustificatione, nocentē non præuenisset, nunquam iustitia illū inuenisset quem coronaret innocentē.
Ex. 34. Cum scriptum sit. Nullus apud te per se innocens est.

Prima ergo iustificatio, quoniam prima est, vt sit gloria Deo, & ei qui iustificatur apud Deum, necesse est, vt fiat sine bonis operibus præcedentibus, immo cum peccatis præcedentibus, vt sit verè donum.

Sed dices. Cum non iustificatur aliquis sine fide, sequitur, vt iustificatio non sit uerè donata, sed comparata. Non ergo est gloria Deo iustificanti, neque iustificato homini apud Deum. Immo, quoniam & ipsa fides, Dei donum est. Eph. 2. Item hoc ipsum iustificari per fidem, Dei donum est. Neque enim suapte natura meretur fides iustificationem, sed quia Deo fuit placitum iustificare per fidem. Diuina enim liberalitas de facto disposuit, donum fidei annexum habere donum iustificationis, diuineque filiationis per adoptionem, vt credentes in eum sint diuinæ naturæ consortes: conformes scilicet imagini filij eius. Rom. 8. Potuisset tamen si voluisset, ordinare, vt donum fidei aliquod aliud præmium haberet. Nulla enim ratio est, neque apparet necessariæ connexionis inter fidem, & iustificationem, vel diuinam filiationem: Et propterea dixit Apostolus. Imputatur fides eius ad iustitiam: non ex natura rei id prouenit, sed ex proposito diuinę gratiæ. Sicut dicitur in textu, licet non sit de textu, *Secundum propositum gratiæ Dei.* Omnino ergo in fide glorificatur Deus, qui iustificat, & is qui iustificatur, cum illi peccata sine meritis gratuito Dei munere remittuntur, vel non imputantur. Immo, quod magis est, efficitur Dei filius, iuxta Ioannem. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt. Ioan. 1. Sed iterum dices. Opus istud credere, iustum est, ergo ex opere iusto iustificatur. Prius ergo opus agimus iustum, quàm iusti simus. Et tunc vltra. Ergo Deus non imputat gratis fidem ad iustitiam, sed verè illa fides imputari debet, quia opus iustum est. At si consideres subtilius, videbis quod non est iste actus fidei formatæ, sed, informis: & ideo non est iustus perfectus, scilicet completus, & verè bonus, licet non iniustus. Est enim actus imperfectus in genere virtutis, qui deinde formatur adueniente gratia: sicut & ipsa fides formatur, & tunc fit credens filius Dei, non antea.

Non enim est filius Dei, per fidem informem, cũ sola charitas distinguat filios regni à filijs perditionis, sed fit per fidem formatam. Hoc autem mysterium altiloquus ille Ioannes Euangelista, videtur significasse cum diceret. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his q credunt in nomine eius. Notate uerba. Non enim dixit. Quotquot receperunt eum, hi sunt filij Dei: neque, Ibidem. Quotquot credunt in nomine eius, hi sunt filij Dei. Sed quotquot receperũt eum, quotquot crediderũt in nomine eius, dedit eis Christus ut filij Dei efficiantur. Prius ergo credimus in Christum, priusque recepimus Christum fide, fide inquam informi, & tunc dat nobis charitatem, vel gratiã Deus quæ est potestas completa atque perfecta, qua efficimur filij Dei per Christum. Ioan. 7 Qui credit in me, dixit Christus, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuę. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum, inquit Ioannes. Prius ergo credimus, antequã Ioan. 11. diuinam gratiam recipiamus. Quod & clarius docetur uerbo illo Christi. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. De uita enim gratiæ, nedum de vita corporis sermo est. Aliquis ergo credit, & mortuus est per peccatum, uicturus tamen per gratiam. Est enim dispositio ad uitam fides hæc: at uita est gratia. Quod si dicitur. Rom. 1. Iustus ex fide viuit. Si de hac fide informi uis intelligi, dicas, quod est principium vitæ, uti vegetabilis anima: at charitas est uera uita, & completa animæ. 1. Ioan 4. Qui non diligit, manet in morte. Act 15. Si etiam dicitur. Fide purificans corda eorum, intelligo fidem informem, purificare tantum intellectum ab errore. At cum charitas adiungitur, purificat totum cor, totum hominem, intellectum scilicet, 1. Pet. 4. & affectum. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Et ita ipsa sola uerè purificat. Mouemur nanque per illam ad bona opera, & merita, vt organa Dei electa: Et ita completur diuina filiatio in nobis, iuxta 1. Ioan 3 illud. Videte qualem charitatem dedit Deus, vt filij Dei nominemur & simus. Et illud. Spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus. Rom. 8. Omnino ergo est Dei donum, nostra filiatio atque iustificatio, non ex nobis. Propterea Ioannes non dixit. Dedit eis potestatem filios Dei se facere: Ioan. 1. at filios Dei fieri, vt intelligas, nos tantum recipere iustificationem illam primam, atque diuinam filiationem: licet agamus eliciendo actum illum informem, quo præparamur, (diuina enim gratia, ita disposuit) ad hoc, vt fiamus filij Dei, licet non nisi acti & moti à diuina gratia gratis data, cuius etiam est actus ille primus informis fidei, contra Pelagium, qui initium fidei dixit esse ex nobis. Quid enim habes, 1. Cor. 4. quod non accepisti? Vt omnino semper interueniant hæc duo, donum Dei, & voluntarium opus nostrum. Gratia Dei mecum, inquit Apostolus. 1. Cor. 1. Verum tamen, nolim ego intelligas, quod separentur hæc duo secundum tẽpus, vt uel prius tpe sit opus nr̃m, q̃ donũ Dei, vel e cõtra: sed simul tẽpore sunt hęc. Diuina enim gratia gratis mouente nos, elicimus actum informẽ fidei, donatur gratia gratifica, potestatem habemus efficiendi filij Dei, formatur actus, euadimus filij Dei, & iustificati. Prius tamen natura est illa motio diuina, quàm actus informis, & prius actus informis, quàm gratia gratifica infundatur, & quàm simus filij Dei.

Habes ergo Apostolicum sensum. Fides enim informis, est citra gratiã gratificã: præparat nanq; animam credẽtis ad illam, iuxta illud. Præparate corda uestra dño. 1. Reg. 7. Præparat autẽ hunc in modũ: quoniam primum anima subdita erat rebus temporalibus per amorem: per fidem hanc incipit tendere in id, quod est supra se, scilicet in Deum. Nam primus motus, quo anima tendit in Deum, est motus fidei, iuxta illud. Accedentem ad Deum oportet credere. Heb. 11. Primum ergo erat impura, impuritas enim cuiuslibet rei est ex hoc, quod rebus uilioribus admiscetur. Neque enim argentum impurum dicimus, si auro, sed si plumbo

sit admixtum. Auro nanque redditur pretiosius, plumbo indignius. Ni mirum itaque, si anima conuersa ad hæc caduca, & corruptibilia impura est, & dicitur. Cum ergo accedit ad dominum, incipit purificari, & placere Deo. Deo autem gratiam gratificam infundente, plene conuertitur ad eum, illique vnitur: & ipsam ad se trahente. Neque enim aliter hoc fieri posset. Tūc ergo totaliter purificatur. Hinc Catecismus præcedit baptismum, vt significetur, quod præparatio fidei gratiæ baptismalis infusionem antecellit. Semper autem loquimur in adultis, quoniam paruuli non credunt, & tamen gratiam consequuntur, vt piè & uerè tenetur. Quod si dicas. Sine fide impossibile est placere Deo. Fateor. At ipsi fidem infusam habent, & similiter spem, & charitatem: vel in fide Ecclesiæ saluantur. Iam itaque intelligis quomodo gratis iustificamur, vt & hoc pacto possimus illa uerba, *Ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum meritum, Ei uero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei*, interpretari. Vt sit sensus. Gloria, quam ex operibus bonis habemus apud homines, merces est imputanda secundum debitum, non secundum gratiā. Debent enim qui bene operantur, ab alijs omnibus glorificari. At qui gloriam habet apud Deum, ex hoc solo quod credit, verbi gratia, quod fiat Dei filius, qui iustificetur, gloria illa nō debetur ei, sed gratis illi à Deo tribuitur, vnde nec nominatur merces, vt uides. Abraam autem hanc gloriam habuit apud Deum, Neque enim dictum est, quod iustitia quam à Deo obtinuit, fuerit merces eius, sed dictum est tantum, quod fides sua imputata est illi ad iustitiam suam coram Deo. Hæc enim omnia gratiam significare uidentur, nō debitum. Igitur omnino id fuit sola fide factum, sine operibus, quod intendebatur.

Ibidem.

Declarandum est autem, particulariter & distinctè illud verbum. *Credidit Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quid enim credidit, propter quod iustus fuerit deputatus corā Deo? Si literam in primis attendas, fuit magna fides Abrahæ, & nunquam satis laudata. Erat enim octuaginta quinque annorum ad minus, senex ille sanctissimus, conquerebatur quod prolem non haberet. Est enim desiderium naturalissimum, quo omnia uiuentia appetunt, facere alterum quale ipsum, ac potissimum homines: quandoquidem filius est quasi una & eadem persona cum patre, iuxta illud. Mortuus est pater, & quasi non sit mortuus; reliquit enim filium similem sibi, dicebatque dolens, ad dn̄m. Domine, quid dabis mihi? Ego uadam absque liberis ad patres meos, & Damascus iste, filius procuratoris mei Heliezer, erit meus hæres. Adoptabo enim illum in filium, postquam Sarai vxor mea sterilis est. Statim ergo sermo domini factus est ad eū de nocte. Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, ipsum habebis hæredem. Suspice cęlum, (vel deorsum respice, vt habet veritas hebraica,) & numera stellas si potes: sic erit semē tuum. Credidit autem Abraā Deo, & imputatum est illi ad iustitiam. An non tibi uidetur ex hac fide, quod alta mente inniteretur Deo Abraam, credens ipse cum iam decrepitæ esset ætatis, ex vxore quæ natura sterilis erat, gignere posse filios, sicut stellas celi: Certe in hac fiducia non nisi diuinæ omnipotentiæ innitebatur. O fidem incomparabilem. At si mysteria attendas. Est longe maior fides, & omnem fidem excedit. Illis enim Dei uerbis, promittebatur Abraamo, ex semine eius filiū Dei incarnandum: atq; diuinum cultum in suo semine intuendum, & multiplicandum. Vitam quoque beatam credentibus donandā, in resurrectione mortuorum, iuxta Apostolū alludentem cōparationi Dei, & dicentem. Sicut stella differt à stella in claritate, ita erit ī resurrectione mortuorū. Cū itaq; Abraā se semp homuntionē, puluerē, & cinerē semp existimaret, dicens etiā, cū maximè iustus esset. Loquar ad dn̄m Deū meum, cum sim puluis & cinis? Nonne tibi uidetur, quod credēs hęc oīno fieda in suo semine,

Ecclesiastici 30.
Gen. 15.
1. Cor. 15.
Gen. 18.

femine, de feipfo, & proprijs meritis maxime defperauit, omnemq; fiduciã in Deum & gratiã fuã collocarit? Hoc ergo imputatum eft illi ad iuftitiam, qa credidit hęc propter fidem Dei, quam uiolare nemo poterat implenda. Et ita totum adfcribebat diuinæ iuftitiæ, non fuæ, gratiæ Dei non fuis meritis. Vnde textus non dicit. Credidit Deo, fed in Deum, quod plus eft. Nã credere Deo, eft fidem adhibere uerbis eius, vt veracibus, credere aũt in Deum, adiũgit cõfidentiam in Deo. Non folũ ergo credidit uerũ hoc dici à Deo, fed ẽt innixus eft Deo, iecit fe totum in Deũ, firmiffimèq; confidit adimplendum effe, quæ promiferat: reputãs Deum iuftum effe, ac propterea non uiolaturũ promiffa fua, quamuis ipfe indignus effet. Et non tantum credidit, fed fecit fe credere. Ita enim habet textus. Eft nanq; uerbum hiphil, quo fignificatur, quod voluntarie credidit, non coactè, ut demones, qui cõpulfi ex euidẽtia miraculorũ, credunt & contremifcunt. Hoc autẽ eft magnũ donum, & excellens uirtus voluntarie credere. Quod patet per oppofitum. Nam Zacharias pater Ioannis Baptiftæ, uidit & audiuit angelum loquẽtem, nec tamen illi credere voluit, propter quod & mutus effectus eft. At Abraam voluntariè credidit in Deum modo dicto, illi foli toto corde innixus. Hæc fides ergo Abraami, neceffaria nobis eft, vt de nobis defperantes, fpẽ noftram omnino in Deum reijciamus, & vnicè fidamus illi, iuxta illud. Facta cogitatum tuũ in domino, & ipfe te enutriet. Omnia hæc oportet credere peccatorem, qui vult iuftificari à Deo. Primum, fe fe offendiffe Deum peccando. Secundum. Se diuinam gratiam peccato perdidiffe. Tertium. Se effe dignũ æterna pœna. Quartum. diuina mĩa, accedente merito Chrifti Iefu, eum om nibus fuis demeritis, fe effe iuftificandum, & tandem, nifi ipfe nouis flagitijs obftiterit, glorificandum. Hæc eft perfecta quadratura hominis. Includũtur autem omnia hæc in uerbo illo, *Credenti in eum, qui iuftificat impium, reputatur fides eius ad iuftitiam.*

Iac. 2.

Luc. 1.

Pf. 54.

Sed cum iftud uerbũ. *Credidit Abraam Deo, & reputatum eft illi ad iuftitiam:* legatᷣ tm̃ in capite quintodecimo. Nũquid tunc incępit iuftus effe, & nunq̃ antea iuftus fuit Abraam: cum quo locutus fuerat Deus, cui etiam tot magna promiferat? Faciã te crefcere in magnã Gentem. Benedicam tibi, Magnificabo nomen tuum. Benedicam benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi. Atq; in te benedicẽtur oẽs cognationes terrę. Et iterum. Leua oculos tuos in directum, & uide à loco in quo nunc es ad Aquilonem, ad Meridiem, ad Orientẽ quoq; & Occidentem, oẽm terram, quam refpicis tibi dabo, & femini tuo ufq; in fempiternũ: faciamq; femen tuum ficut puluerem terrę. Videᷣ omnino quod iuftus erat, & Deo gratus. Ante uero leguntur opera Abrahę, nõ fides, vt pegrinatio. &c. Igiᷣ ex operibus iuftus fuit, non ex fide tantũ. At non eft difficilè refpondere. Certè em̃ iuftus erat, anteq̃ illud legatur. Credidit Abraam Deo. Verum non ex operibus, fed ex fide femper. Vis uidere? Ecce fuũ opus, quod gratiffimum putas Deo fuiffe, peregrinationẽ fcilicet. Si peregrinatio fuit grata Deo, hoc ideo fuit, quia ut obediret Deo, lubenti animo peregrinatus eft. Melior eft enim obedientia, q̃ uictimæ. Obedire aũt Deo quis poteft lubens, nifi Deo credat? Fides enim facit nos Deo credere libẽter. Primus nanq; motus animæ in Deũ, fides eft, vt diximus. Illa ergo fides eum iuftum fecit, nõ opera primum. Quod fi exprefse non legitur eum crediddiffe Deo, nifi in capite quintodecimo Genefeos, non te moueat. Tunc enim fupernaturale, quid pollicitus fuit illi Deus, & quod omnem illius opinionem excedebat: qm̃ & fi primum pollicitus fuerat Deus dare illi femen, vt puluerẽ terræ, tamen credebat ipfe propter peccatũ aliquod, patratũ ab eo in pugna contra Reges, quod tamen ipfe ignorabat, (Bonarum enim mentiũ eft agnofcere culpã, vbi nõ eft culpa.) à diuinis ꝑmiffionibus cecidiffe. Vt ergo tutius effet, denuo & efficaciꝰ ꝑmifit illi Deꝰ, quod multiplicaret femẽ eiꝰ ficut Stellas cęli, cõtra oẽm vĩ celorũ & planetarũ. Vnde hebręi dicũt, eleuatũ fuiffe Abraã, vt cognofceret

Gen. 15.

1. Re. 15.

gnosceret virtutes cęlorum oēs superandas esse ab eo in hoc, vt contra eas semē eius multiplicari posset. Nam vbi nos habemus. Suspice cęlum, ipse habent, Deorsum respice: quasi Abraam esset supra cœlos, non corpore, sed uirtute. Huiusmodi ergo oportuit credere Abraam, ob tam mirabilem paritionem. Propter hoc itaque tanquam, q̃d egregium & excellens, quodque vniuerso orbi posset esse in exemplum, dignum fuit fidem Abrahæ commemorare. Non erat quid magnum antea credere Deo, qui familiariter illi loquebatur, sed nunc magnum & admirabile fuit eo reuertente à pugna illa. Inuaserat enim eum timor, ne Reges illi potentes exercitu coacto venirent contra eum, & dominus eum ob peccata sua permitteret succumbere & eius promissiones non implerentur. Sic ergo timē-
Gen. 14 ti & dubitanti, apparuit illi Deus. Noli timere, ego scutum tuum, merces tua, multa valde. Et ipse adhuc dubius. Domine, quid dabis mihi? Ego vadā absq; liberis ad patres meos. &c. Non erit hic hęres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, inquit dominus. Tunc post habito omni timore, credidit Deū gloriosum, citra sua merita illum iustificasse, & uel le omnino implere promissa, quæ fecerat. Hac fide iustificatus est, cum ipse, non suæ, sed diuinæ iustitiæ inniteret. Diffisus de sua iustitia, antea dubitauit aliqualiter de diuina fidelitate: & fortè aliqualiter peccauit: quod & perfectis conuenit, vt nemo de se præsumat. At loquenti Deo, & promittenti, firmissimè credidit, se totum iaciens in Deum, sicut dictum est. Tūc ergo imputatum est illi ad iustitiam. Ipse adscripsit totū diuinæ iustitiæ, & Deus largitus est ei suam iustitiam, vt Abraam daret gloriā Deo, & Abraam gloriam haberet apud Deum: non ergo ex operibus, sed ex fide iustificatus est, qui primum à perfecta iustitia cecidisse videbatur, cum sua opera metiretur, & non diuinam iustitiam, aut fidelitatem. Addendum tamen est, quod ipse secundum propositum, ad omnem bonam operationem quando credidit, paratus erat: quod rei euentus ostendit: Nam præcipiēte Deo vt circunciderετur omne masculinum, quamuis ipse senio cōfectus esset, (erat enim nonaginta annorum,) circunci- Gen. 17.
sionis dolorem non horruit, quo Deo optimo maximo, cui corde crediderat, re, ipsa pareret. Cum etiam filium illum quem unigenitum vnicè diligebat, tan- Gen. 22.
quam pignus uitæ suæ, iuberet Deus immolandum, nō remoratus est. Quid opus esset, facto non consuluit, se se affligens & macerās cogitationibus, sed illico parere decreuit, & imolare Isaac, immolassetq;, durior in filium effectus, quàm patrem decere uideatur, ni Deus tandem per angelum, illum iam manū extendentem, ab opere retraxisset. Quibus operibus deinde partis, cum ipse primum ex fide ad operandum parata, operibusq; iustus esset corā Deo, fides atq; iustitia consumata est, ex fęta fructibus fidem sequentibus. Vnde Iacobus inquit. Vis autem scire, ò homo Iac. 2.
inanis, quoniā fides sine operibus (supple sequentibus) mortua est? Abraam pater noster, nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operib⁹ fides cōsummata est, & suppleta est scriptura dicens. Credidit Abraam Deo, & imputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est? Videtis quoniā ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? O sententiam auream. Non pugnat, non pugnat cū Paulo Iacobus, sed Paulū declarat Iacobus. Hic enim locus vn⁹ est, ex illis difficillimis, quos indocti & instabiles iuxta Petri te- 2. Pet. 3.
stimonium, deprauant in eorum perditionem. Vnde & vsque ad Apostolorū tempora, excitauit magnas tragędias locus iste. Oportuit ergo illum declarari, spū sancto suggerente, hanc prouinciā suscepit Iacobus. Ecce ergo declaratio. Nisi fides habeat propositum operandi cum potuerit, non potest iustificare coram Deo, nec dare uitam animæ: cū etiam potuerit, nisi actu operetur, non iustificat. Signum est enim euidentissimum, si non operatur, quod non habet charitatem comitem. Nā charitas otiari nescit, nec potest: si autem non habet charitatem, qui credit, quantumuis omnem

nem fidem habeat, mortuus est morte spiritali. Translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus, inquit Ioannes. 1. Ioan 3. Si habuero omnem fidem, charitatem uero nō habeam, nihil sum, inquit Paulus. 1. Cor. 13 Apostolus ergo noster dicit, fide Abraam iustificatum fuisse sine operibus, præcedentibus fidem, qualia fuerunt, peregrinatio illa, uictoria regum. His eṁ operibus, iustificatus fuit apud homines, quoniam cum opera ex genere bona essent, illum reputabant iustū, sanctum, & pium: At coram Deo, nō ex illis primum erat pius & sanctus, vel iustus, neque gratus in ordine ad æternā vitam, quoniam cum fides sit illa quæ dirigat intentionem, vt propter Deum cuncta, quæ facimus agamus, nisi ipse credidisset ante, rectam habere intentionem nō potuisset, vt propter Deum omnia illa ageret. Deo ergo spectanti intentionem magis, quàm facta, nō placuisset Abraam. At cum primum credidit, credendoque fuit dispositus & paratus ad operandum, etiam licet tunc non fuerit exterius operatus, tunc imputatum est illi ad iustitiam: & Deus in eius gratiam illum suscepit. Iacobus autem dicit, ex operibus sequentibus fidē, maximè ex immolatione filij sui super altare, illum fuisse cumulatissimè iustificatum, nedum coram hominibus, penes quos magnitudo fidei, & charitatis, atque obedientiæ, Abraam fuit plenissimè declarata, sed etiam corā Deo. Vnde inquit, quod suppleta est scriptura quæ dicit. Credidit Abraam Deo, & imputatum est illi ad iustitiam. Quomodo suppleta? hunc in modum. Immolanit Abraam, hoc est immolare voluit filium suum super altare, & imputatum est illi ad maiorem iustitiam. Nam postmodum inreiurando promisit illi Deus Gen. 24. tāquam amico maximo, & charissimo, quod antea nequaquā promiserat. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti uoci meæ. Audis auctam Abraam gratiam coram Deo? Iustus erat ex fide, iustificatus est adhuc ex operibus. Vnde & postea Hebronitæ, vocabant illum nō mo- Gen. 23. do amicum Dei, sed principem Dei: in dubijsque recurrebant ad illum, tanquam ad Deum, vel oraculum Dei. Sequitur.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione, an & in præputium? Dauidis enim auctoritatē de beatitudine q̄ per gratiā, quæ à iustificatione non differt, applicat pro soluēda quæstione proposita: Num Abraamus illam adinuenerit, ex circuncisione, an non. Interrogatione autem vtitur, vt contra seipsos, vel inuiti iudæi, ore sententiam ferant. Quemadmodū & Christus in parabola vineæ, cōtra ua fros illos phariseos fecisse legitur. Expleta enim parabola, interrogauit illos. Matt. 20. Cum uenerit (inquit) dominus vineæ, quid faciet agricolis illis? Responderūt enim Malos, male perdet, & uineā suā locabit alijs agricolis. Vnde demum saluator in eos inuectus dixit. Auferetur à uobis regnum Dei, & dabitur gēti facienti fructus eius. Eadem ergo sapientia vtitur Apostolus hoc in loco. Beatos illos dixit dauidicus psalmistę, *Quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, quibusque flagitia non imputātur. Dicite quæso, An beatitudo hæc, conuenit tantum circūcisis, an & transit in piæputiatos? Circuncisionem enim pro circuncisis, præputium pro præputiatis accipitur, vt alibi diximus. Dicit autem *in circuncisionem, an in præputium*, accusatiuo casu. Quasi sit sensus. De cælo descendit hæc beatitudo, descendit ne tantum super circuncisionem, an & super præputium? Ne autem euaderent iudæi: non hic agim' de Dauide, neque de beatitudine, primus sermo noster fuit de Abraamo, atque de iustificatione eius: noli Paule nos ad Dauidem trahere, nec ad beatitudinem, propterea illuc se se conuertit iterum Apostolus, quo eos magis uincat & conuincat. *Dicimus enim quod imputata est Abrahæ fides ad iustitiā*, ex testimonio Moysi. *Quomodo ergo imputata est, cum esset in circuncisione, an in præputio?* Hanc quæstionem propono uobis Iudæi, respondete Subiungit autem ipse responsionem, qua tenentur Iudæi, omnes dare, velint, nolint. *Non in circuncisione, sed in præputio.* Nam non est circuncisus Abraam, nisi postquam natus

est illi Ismael ex Agar, cum esset octoginta sex annorum. Tunc enim primum præceptum habuit circuncisionis. Antequam autem concubuisset cum Agar, vel semel, legimus quod credidit Deo, & imputatum est illi ad iustitiam: præputiatus ergo erat illo tempore: & tamen iustificatus est apud Deum, ergo non est primum iustificatus ex circuncisione, sed circuncisio posterior fuit iustificatione. Gaude. Gaude præputium. In præputio enim primum iustus habitus est sanctissimus ille, patrum omnium pater. Non de circuncisione nata est iustitia, sed de iustitia circuncisio. Non propterea iustus, quia circuncisus, sed propterea circúcisus, quia primum iustus. Quod ergo de ipso, spiritus sancti oraculis mõstratum est, hoc in omnibus accipiamus: quia fides illa non ei soli profuit, sed omnibus qui credulitatis suę exemplum sequuntur. Nemo ergo iustificatur, ex circuncisione, sed ex fide omnes, & circuncisi & pręputiati. Sequitur.

Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei, quæ est in præputio. Ne redeant Iudæi ad querelam ueterem. Quæ ergo vtilitas circuncisionis? hæc adiecit verba. Non indigebat circuncisione, vt iustificaretur, qui antea iustus erat, quam circuncideretur: sed tam perfecta fuit fides eius in præputio, tam excellens, adeo singularis, & incomparabilis sanctitas, atque iustitia, vt quoniam futura erat omnibus hominibus in exemplar, insigne aliquod mereretur. Res enim magnę, insigniter solent fulgere, vt præ cæteris eminere cognoscantur. Vos ergo considerate Iudæi, si fidem Abrahæ, si iustitiam eius imitamini: Nisi enim hæc adsint, cuius rei signum erit uestra illa carnis circuncisio? nihil erit, quod signetur insigni illo signo: Nonne ergo ridiculũ erit pet in de ac, si ante fores aliquis circulum teneat, vinum tñ uenale non habeat? Aut si sacculum sigillo impræssum ostentet, pecunia tamen nulla intus reposita? Mirum profecto, mirum Alma Roma.

1. Cor. 1 Iudæi enim signa quærunt, & tamẽ hoc admirabile signum nõ speculãtur, sed velamen positum est supra cor eorum. Nobis, autem agnus ille, qui librũ clausum sigillis septem aperuit, signũ istud reuelauit. Quod enim signum dari potuit dicite quæso, melius & aptius, quã circuncisio, vt significaret in primis, ex ipsius fęmore nasciturum illum, qui ut Deum nobis conciliaret, propriũ sanguinem funderet: quemadmodum ille cruorem ex mandato Dei non dubitauit effundere: cum tamen sciret ex ipso circuncisionis opere, nullam sibi iustitiæ afferri utilitatem? Secundo. vt signo euidentissimo ostenderetur omnibus hominibus, quàm iustus esset, & quàm fidelis, qui dolorem maximum sibi cũ ferè nonagenarius esset, inferre nõ expauit: nec credidit esse otiosum, quod à sapientissimo domino iubebatur: sicut & deinde innocentis filij occisionem non horruit, neque existimauit impiã, quam fons præceperat pietatis. Porrò immolatio filij, quam parabat, iustitiæ habitæ in præputio fuit augumentum, & consummatio. At circuncisio vnicè signum fuit, & data in signum, non in augmentum. Hoc enim his uerbis molitur Apostolus. Propterea adueniente Christo, in quem omnes credere debebant, cum amplius exemplaris Abrahæ non esset ulla necessitas. Quãdoquidem uidit omnis caro salutare Dei, post Luc. 3. illius innoxiam mortem, & sanguinis effusionem, quo sanguines nostri fetidissimi abluti sunt, signaculum illud abolitum est. O si hæc intelligerent Iudæi: sed, adhuc generatio praua & adultera signum quærit: & fetidæ circuncisionis adhuc curiosa, non potest intelligere, adueniente re propter quã signa dantur, cessare signa. Quis id non intelligat. Docti: Felicissima illa beatorum ætate in qua nihil creditur, ut absens, nec speratur aliquid, ut futurũ, cessabit fides & spes: succedetq; illis visio atq; possessio, quarum illa figura erant. Non erit ibi templum, non lampades. Hæc enim omnia interioris cultus Dei signa sunt exteriora. Cum ergo aduenerit perfect⁹ cultus interior Dei, cum illum toto corde diligemus, par est, vt hæc omnia cedant, & cedent in rei veritate, iuxta illud. Templum non Apoc. vidi

Margin notes: 2. Cor. 3 (beside "Nobis, autem agnus ille"); Matt. 12 (beside "abolitum est").

vidi in ea. Dominus enim omnipotens templum est illius, & lucerna eius est agnus. Quid ergo mirum, si signa illa uetera cessere, & innouata sunt p Christum Iesum, atq; mutata in melius: iuxta illud. Innoua signa, immuta mirabilia. Circuncisio, qua præputium carnis abscinditur, mutata est in Baptismum, quo omnes Christo concrucifigimur, & commortificamur, atque consepelimur. Saturnia dies, qua prima creatio colebatur, in solarem mutatū est, quo efficimur noua creatura, quam inchoauit rediuiuæ uitæ Christi resurgentis triumphus. Festum Phase, quo immolabatur agnus, mutatum est in festū passionis Christi Iesu, & resurrectionis. Ille enim est uerus agnus, qui abstulit peccata mundi. Festum Pentecostes, in quo fuit data lex vet⁹ scripta, in festū Pētecostes, in quo fuit data lex Spūs uitæ in cordibus Apostolorum. Festum Neomeniæ, in festum Beatæ Virginis, ipsa est enim illa luna, in qua primum apparuit illuminatio solis per copiā gratiarum. Festum Tubarū, in festa Apostolorum, qui tanquam tubæ impleuerunt omnia euangelio Christi: In omnē terram enim exiuit sonus eorum. Festū expiationis, in festa Martyrū & Confessorum, quibus iugiter pro nobis supplicantibus, propitiatur Deus peccatis nostris. Festum tabernaculorum, in festū Dedicationis Ecclesiæ, quæ est tabernaculum Dei. Festum cętus, atq; collectę, in festum omnium Sanctorum. Et breuiter, ut vno uerbo dicam, omnia in melius mutata sunt. Intelligis mysterium? Sed & nunc loquimur tantum de Circuncisione. Euacuata est ergo circuncisio, inquit Paulus. Qm̄ nec fuit data, ut res permansura: sed tantum, ut signum aliqñ abolendum. Vti' autem his uocibus, signū & signaculū. Sēsus est. Signū circūcisionis, hoc est circūcisionē, quæ signū est & χαρακτὴρ, accepit in signaculū iustitię suæ. Apud hoēs ergo ex circūcisione carnis iustificatus est Abraā, sed antea iustus erat penes Deū ex fide, cuius iustitiæ ex fide circūcisio in signū fuit. D. d. *Vt sit pater omnium credentiū per præputium, vt ex illis imputetur iustitia, & pater circuncisionis, nō his qui tantū sunt ex*

Ecclesiastici. 36

Ps. 18.

circuncisione, sed his qui sectantur uestigia fidei, quæ in præputio fuit patris nostri Abraā. Nō accipitur, *Vt* finaliter, sed cōsequutiuē, quia credidit in pręputio, & iustus fuit: Deinde, signū accepit circuncisionis. Sequit'. *Vt sit pater*, & circūcisionis, & præputij. Notandus est aūt modus loquēdi. *Credentium per præputium*, idest in præputio, vel cum pręputio. Itē primo dicit. Vt sit pater circūcisionis. Deinde uertit casum genitiuū in datiuū. his pater est. *Qui sectātur uestigia fidei.* Cōsideta autē primum, quid moletur his uerbis. Dici non pōt, q insolenter se se efferūt, quod filij sint Abrahæ Iudęi omnes. Nos inquiunt patrem habemus Abraā. Pr nr Abraam est. Semen Abrahæ sumus. Perbelle confusi sunt semel à Christo Iesu domino nostro. Si filij Abrahę estis, opera Abrahę facite. Nūc autem quæritis me interrogare hominem, qui veritatem uobis loquutus sum, quam audiui à Deo. Hoc Abraam nōn fecit. Vos facitis opera patris uestri. Vos ex patre diabolo estis. Nunc autē ex dictis audite, quomodo eos deprimit Apostolus. Nolite dicere inter uos, Patrem habemus Abraam: nulla enim ratio est, qua possitis uos ipsi præferri Gentibus ex Abraamo. Abraam pater est æque præputiatorum, & circuncisorum, immo magis præputiatorum. Vis id intelligere Iudæe? Contemplare quæ dicta sunt. Abraam primus fuit, qui Deo perfectè credidit: hinc pater appellatus est omnium credentium. Credidit autem primum in præputio, quàm in circuncisione, igitur primum pater est præputiatorum, quàm circuncisorū. Fortius. Circuncisionem accepit, non ut augmentum, sed ut signum iustitię, iustitiæ inq fidei, quam primum habuit, cum præputiatus esset. Vides ne ergo, quoniam & ipsa circuncisio præputium extollit ex natura rei? Quoniam nihil aliud est, nisi signum iustitiæ habitæ in præputio. Commendat ergo præputium, cū declarat, & significat iustitiam eius. Si ergo est pater circuncisorum, hoc non est ratione circuncisionis carnis tantum, sed ratione fidei habitæ in præputio, quam circuncisio protestatur.

Ioan. 8.

Qui

Qui itaq; circuncisionem quidem in carne gestauerit, at fidem Abrahæ non habuerit, illiusque uestigia perfecta credulitate non fuerit imitatus, & circuncisione cordis, cuius ipsa signum erat, nequaquam est filius Abrahæ. O rationem admirabilem. Præputiatorum nõ esset pater, si non crederent, & non essent corde circuncisi, multo minus ergo circũcisorum infidelium pater erit, etiam si millies fuerint carne circuncisi. Vtinam Iudæi intelligerent apostolicam sentẽtiam, quam præsefert hęc ratio. Ne insolescite iudæi. Antiquius est præputium circuncisione. Antiqor est fides præputij, fide circuncisionis. Cur ergo præputium à circuncisione despicitur? Si ueneranda est circuncisio, quæ iustitiam prædicat & significat, non ne multo magis reuerendum est præputium, quod primum illam obtinuit? Nec tu tamen præputiate Gentilis, te efferas. Non enim à præputio parta est iustitia, sed à fide in præputio. Non propterea pater est præputiatorũ Abraham, quia præputium habet, sed

Matt. 22. quia fidem eius æmulantur. Ambo ergo simul quiescite. Fratres enim estis Iu

Matt. 23. dæi & Ethnici, vnus omnium nostrũ pater est, ne itaque seditionem excitatis, dum præputiati circuncisos, circuncisi præputiatos reijciunt. Sed tu erubesce magis superbe Iudæe, qui in primum præputij locum subintroieras olim, & uide ne in secundum locũ tua superbia collocetis, & in tuum album præputiatus restituatur. Ne te præputiatus repudiaret, data est tibi circuncisio, vt eandem fidem significares te haberet, equam & ipse primum habuit. Cur ergo tu inflatus, præputiatos despicere audes? Deinde dicit.

Non enim per legem promissio ipsi Abrahæ, aut semini eius, vt hæres mundi esset, sed per iustitiam fidei. Varia & multa erant iudaicæ superbiæ latibula: nunc circuncisionem, nunc legem, nunc Abraã iustificabant. Nũc etiam promissiones diuinas. Postquam ergo, & circuncisionis gloriam, & legis, & Abrahæ extenuauit, ad promissiones se se conuertit Apostolus. Nobis vnis aiebant iudęi,

Luc. 1. per legem promissus est Dei filius, non primum Gentibus. Iusiurandum, quod iurauit ad Abraam patrem nostrum, da turũ se nobis, inquit Zacharias. Quid apertius? Moses item. Prophetam suscitabit uobis dominus de medio fratrum uestrorum. Virgo insuper. Suscepit Israel puerum suum. Quod argumentum uultis efficacius Ethnici, pro nostra dignitate, quando ipse Christus Iesus, de quo gloriamini, nobis tantum, non uobis fuit repromissus? Ita benedictiones suæ, & gratiæ suæ. Hunc in modum insultabant iudęi Gentes in vrbe Romæ. Hoc ergo destruẽdum fuit. Inquit ergo Apostolus. Non ita res se se habet Iudæi. Omnibus gentibus fuit facta promissio. Vultis uidere? Ecce. Antequam esset data lex Mosi, factę fuerant promissiones Abrahæ. Immo, & antequam esset data lex circuncisionis ipsi Abrahæ. At leges istæ, vnicè distinxerunt iudæos ab Ethnicis. Cum enim nondum esset datum præceptum circũcisionis, & populi essent in præputio, erant Gentes oẽs, vnus populus, itaq; absolute omnibus populis fuit facta promissio, non Iudęis unis. Et est fortissima ratio. Si enim Abrahæ factæ essent promissiones tantum post circuncisionem, vel post circuncisionis præceptũ, uideretur, quod per circũcisionem, id est ui & merito circuncisionis factæ essent, consequenter Iudæis tantum, qui vni circunciduntur: sed antea valde, illi pollicitationes diuinæ factæ fuerunt: Quod in semine suo benedicerentur vniuersæ cognationes terræ: Et quod omnem terram, semẽ eius possidere deberet. Ergo hoc est argumentum efficax, quod nonfuerunt factæ per circũcisionem, multo manus per legem Mosi, quam antecessit Abraam, & promissio facta Abrahæ, quadringentis & triginta annis, vt inquit Paulus ad Galatas, sed per fidem, quæ imputata est illi ad iustitiam. Hanc autem fidem præputiatus habuit, ergo promissiones factæ sunt omnibus credentibus, etiam præputiatis. Licet enim postquam circuncidit seipsum Abraam, immo postquã voluit filium suum immolare, audierit. In semine tuo benedicẽtur omnes Gẽtes: Id tamen etiam lõgè antea audiuit,

Deut. 18. (margin)
Luc. 1. (margin)
Gal. 3. (margin)
Gen. 22. (margin)

In

In te benedicentur vniuersæ cognatio-
Gen.15.17 nes terræ. Item. Omnem terram quã conspicis, tibi dabo, & semini tuo vsq; in sempiternum. Benedicam tibi: magnificabo nomen tuum, erisque benedictio. Quod uerbum, non potest intelligi de Abraam, nisi uirtute Christi, qui eu benedictio ipsa omnium Gentium, nedum benedictus, licet sit factus pro
Gal. 3. nobis maledictum, ut nos de maledicto legis redimeret. Apertissimè ergo conuincitur, quod promissiones non sunt factæ per legem: quare nec illis tantum qui sunt in lege, uidelicet Iudæis, sed & omnibus Gentibus, credentibus. Vide autem mirabile Pauli ingenium. Ex hac eadem ratione, qua confutauit Iudæos, probat id quod supra dixit. Gẽtes esse filios Abrahæ, non minus quàm Hebræos. Et propterea additum est. *Enim* in uerbis Apostoli. *Non enim per legem promissio.* Insinuatur nanq;, quod est probatio eius, quod dictum est. Ecce ergo probatio. Promissiones factæ sunt omnibus Gentibus credentibus, sed factæ sunt tantum semini Abrahæ, ergo omnes Gentes credentes, sunt semen Abrahæ, vel filij, non tãtum Iudęi. Hoc itaq; in loco, per semen Abrahæ non intelligitur Christus Iesus: nam huic semini facta est promissio. Illud autem semẽ videlicet Christus, promissum est mundo, sed illi semini non est facta aliqua promissio. Itẽ Christus non habuit fidem, qui ab instanti conceptionis fuit semper beatus: & facialiter Deũ vidit. Hoc autem semen de quo est sermo, fidem habuit, & per fidem promissum est ei, quod esset hæres mundi. Ergo hoc semen, nõ est Christus, cum dicitur Abrahæ. In semine tuo, benedicentur omnes Gẽtes. Cur enim illud semen non potest esse nisi Christus? Ipse nanque est qui terrã maledictam benedixit, cum sathanæ ca-
Gen. 3. put contriuit. Sicut scriptum est. Semen mulieris conteret caput tuum. Et ita loquitur Apostolus ad Galatas, de se-
Gal. 3. mine. At cum dicitur. Omnem terram dabo tibi, & semini tuo. Apostolus, illud uerbum aliò applicat. Vtique etiã potest intelligi de Christo. Sed Paulus diuino ingenio, ad aliud semen trahit, ad semen seminis, ad semen uidelicet seminatum à Christo Iesu. Quid illud est? Omnes qui in Christum credunt, filij regni: vt ipsemet Christus parabolice loquens quodam loco dixit. Qui se- Luc. 8. minat bonum semẽ, est filius hominis: Bonum uero semen sunt filij regni. Sed dices. Illud semen est hæres mundi, solus Christus est heres mundi, ergo, &c. Nego minorem. Christus certe fuit hæres mundi, inquantum Deus, suapte natura dominus: inquantum homo constitutus hęres, Deo patre dicente. Postu- Ps. 2. la à me Gentes, & dabo tibi hæreditatẽ tuam, & possessionẽ tuam terminos terræ. Et Paulo. Quem constituit hære- Heb. 1. dem vniuersorum. Iudæis quoq;. Hic Matt. 21. est hæres. Vnde ipse dicebat. Data est mihi omnis potestas, in cęlo, & in terra. At & omnes credentes in Christũ, sunt Matt. 28. hæredes mundi, quia sunt filij Dei: Si fi Rom. 8. lij, & hæredes, hęredes quidẽ Dei, cohęredes autem Christi. Vnde Paulus constanter dixit. Omnia uestra sunt, siue 1. Cor. 3. Paulus, siue Cephas, siue Apollo, siue mundus, siue uita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia uestra sunt, vos autem Christi, Christus autẽ Dei. Hi itaque semen Abrahæ sunt, iuxta illud Esaiæ. Semen sanctum erit, qui ste- Esa. 6. terit in ea. Et illud. Omnes iusti hære- Esa. 60. ditabunt terram, & germen plantationis meæ. Et illud Pauli. Non qui filij Rom. 9. sunt promissionis ęstimãtur in semine. Et sic habet maximum robur ratio Apostoli contra Iudæos.

Vnum refugiũ supererat pro iudęis, vt dicerent. Licet Abrahæ fuerint factæ promissiones, cum in præputio esset, & propterea omnibus populis, non modo nobis iudæis, tamen deinde data est circuncisio Abrahę, data est etiam lex nobis unis, omnibus alijs populis reiectis. In signum quod, promissa illa in nobis tantum adimplenda erant. Idcirco enim uidetur nos uoluisse ab alijs Gentibus, & signaculo carnis, & lege diuina segregare, tanquã adipem à carne: vt intelligeremus nos unos esse, vere Abrahæ filij, & Dei optimi maximi peculium, quibus solis seruata esset hæreditas, quæ indiscriminatim antea promissa fuerat. Aliter enĩ incassum nobis data est lex. Quid enim attulit utilitatis,

tis, nisi per illam nos soli, promissam filij Dei incarnationem, benedictionem, atq; hæreditatem vniuersorũ obtineamus? Et hoc ergo refugium tollit Paulus. *Si enim, qui ex lege, hæredes, exinanita est fides, abolita est promissio.* O fortissimã rationem. Si per legem hæreditas, ergo euacuata est fides. Sumitur aũt hic fi-
Rom. 3. des pro fidelitate, vt supra. Nũquid incredulitas, fidem Dei euacuauit? idest fidelitatem. Infertur ergo hac ratione, quod euacuata est fides, idest fidelitas ipsius Dei: abolita est promissio eius: Non reddit quod promisit, vt uno uerbo rem totam aperiam: deficit à ueracitate. Vnum pollicitus est, aliud exequitur, mentitus est ergo Deus. Deducitur manifestissimè dupliciter. Primo
Gen. 12. sic. Promissum Dei est hoc. In te benedicentur omnes Gentes. Sed lex non est data omnibus Gentibus, igitur si per legem obtinetur hæc promissio, iam est irrita & inanis diuina legalitas. Non.n. benedicentur omnes Gentes, sed tantum iudæi, quibus data est lex. Lex itaque aduersus promissa Dei, quod ne-
Gal. 3. fas est. Vnde horrentis voce dixit Apostolus ad Galatas. Lex aduersus promissa Dei? Absit. Quod si dicas pro iudæis. Gentes indignę fuerunt, in quibus diuina promissa complerentur. Arguo tibi sic. Diuina fidelitas non uiolatur nostra iniustitia & iniquitate, & maximè cum iuramẽto firmatur, cuiusmodi fuit Abrahæ promissio toties iterata. cui ad extremum addidit iusiurandum. Per
Gen. 22. memetipsum iuraui; quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum, sicut stellas cęli, & velut arenam, quæ est in litore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Et in semine tuo benedicentur omnes Gentes. Audis iurasse Deum, vt abundantius ostenderet immobilitatem consilij sui, in pollicita-
Hebr 4. tionibus? iuxta Paulũ ad Hebręos. Nõ iurauit autem in ira, vt inficiari possis iurare aliquando Deum, & tamen non sequi ea, quæ iuramento promittuntur.
Ps 94 & Iuxta illud. Iuraui in ira mea, si introi-
Heb 4. bunt in requiem meam. Iurauit ex animo. Et si maiorem habuisset seipso, per illum iurasset, quoniam autem maiorem non habuit, per semetipsum iurauit. Omnis enim controuersiæ finis, ad confirmationem est iuramentum. Ergo non pænitebit eum, ergo non deficiet à promisso. Deficit autem si per legem habetur hæreditas. Igitur non per legem hæreditas. Secundo sic, & fortius. Deus glorię hac una ratione dedit Abrahæ hæreditatem, quia promiserat dare, propterea sub iuramento pollicitus fuerat, vt dictum est, quo ipsi Abrahæ ratum esset, non propter eius opera, sed unice, vt diuina promissio staret, & impleretur, illi dandam esse hæreditatem. Vnde & de uobis cõtestatus est Deus, quod obtinuistis hæreditatem, benedictionem scilicet filij Dei, & terram quam possederunt patres uestri, Iudæi, non propter legem, sed unice propter promissiones factas Abrahæ. Ne di- Deut 9.
xeris (inquit) in corde tuo, propter iustitias meas introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem, sed ut compleret verbum suum dominus, quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis. Abraam, Isaac, & Iacob. Si ergo obtinuistis per legem, omnino abolita est uis promissionis diuinæ. Neque enim vi promissionis, sed ui legis, id factũ est. Quod tamen Deus vnice dixit, & fiendum, & factum esse ui promissionis. Intelligis efficaciam huius rationis? Hanc autem deductionem habetis ex Apostolo ad Galatas. Nam si ex lege hęreditas Gal. 3.
(inquit,) iam non ex promissione. Abrahæ autem per promissionem donauit Deus. Illi ergo verbo, *Exinanita est fides*, primam aptate rationem. Illi alteri, *Abolita est promissio*, secundam. Oportebat autem respõdere rationi Iudæorum, ergo incassum data est lex, nisi per legem obtineamus hæreditatem. Respondit Apostolus, interponẽdo parenthesim hanc. (*Lex enim iram operatur, vbi enim non est, neque præuaricatio.*) Respondet autem, & simul respondẽdo facit nouam rationem ad probadũ, quod hæreditas nequaquam per legẽ, sed per fidem Abrahæ in Christum Iesum obtineť. Dicis ergo Iudæe. Ad quid data est lex? Ecce responsio. Lex operatur iram, supplete Dei, idest uindictã. Rom. 4.

Breuiter

Breuiter uult dicere, non est data vt faciat bonos & iustos, atq; illos premiet vel remuneret hæreditate Dei, sed ut puniat malos, & peccantes, eosq; priuet
Psal. 30. hæreditate. Id facilè sic intelliges. Duæ sunt iustitiæ partes, declinare à malo, & facere bonum. Lex in hoc differt à fide Abrahæ, quoniam lex potestatem habet ad malum, ad malum culpæ puniendum, ad malum pœnæ infligendum: At fides efficit bonum, & iustum, quia ex fide iustificamur, non ex lege. Ex fide etiam salutem æternam consequimur, vt supra patuit.

Hic autem aduertendum est. Posset enim Iudæus obijcere. Non est deterioris conditionis lex Mosi, quàm omnes leges humanæ. Humanę uero leges, non tantum factæ sunt, propter transgressores arcendos, sed etiam propter bonum uirtutis. Ad hoc enim ordinantur leges, vt homines boni fiant, vt ex Ethicis liquet. Ergo & lex Mosi, non tantum iram operatur, puniendo malos, sed etiam ordinatur ad bonum uirtutis. Et confirmatur. Quia hac lege præcipitur, & vt mala caueamus præceptis negantibus, Non fur-
Leuit. 19. tum facies. Non adorabis Deos alienos. Non concupisces: Et ut quæ bona sunt, agamus, præceptis affirmati-
Deut. 6 uis. Diliges dominum Deum tuum. Honora parentes. &c. Quid ergo dicit Paulus, quod lex tantum iram operatur? Propterea dicendum est, quod aliud, est loqui de fine legis, aliud de effectu legis. Finis legis intentionem spectat legis: effectus uero potestatem, & efficaciam eius. Si de fine sit sermo, nulli dubium, quod finis eius est bonum uirtutis, ad quod intendit ducere suis mandatis, & præceptis. At de effectu, longe aliter se habet res. Præcipere potest, vt boni simus, & præcipit, at non facit, nec facere potest, vt boni simus. Nulla lex scripta id facere potest. Quid dicis de Euangelio? Euangelium non est lex scripta, sed indita. Cum enim dico Euangelium absolutè, (vt alias dixi,) non intelligo mandata Christi, quæ in Euangelijs continentur, sed gratiam Christi diffusam in cordibus nostris. Ita accipit Paulus, cum illud interpretatur, quod dixit Hieremias. Dabo legem Hier. 31.
meam in uiscetibus eorum, & in corde eorum scribam eam. Episto-
la estis Christi, ministrata à nobis, & 2. Cor. 3.
scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui. Hæc autem est gratia Dei, per Iesum Christum. Et per hanc boni sumus atque efficimur. Quod si mandata illa scripta intelligis, nec ipsa possunt facere bonum, paria sunt præceptis Mosi quo ad hoc, nec te fallat opinio. Respectu mali autem, omnis lex scripta habet effectum quem intendit, cum omni potestate, & efficacia. Punit enim malos, & puniendo arcet, vt experientia testatur. Culpa igitur, uel peccatum, seu transgressio est propria materia legis Mosi, vult dicere Paulus, circa quam suum effectum exercet. Videlicet iram, punitionem, uindictam, At super iustificationem, super vitam spiritualem, super hæreditatem, non potest suas vires exercere. Præcipit religionis, & pietatis opera, quod pij simus, & religiosi, non facit: Punit tamen eos, qui impij sunt, & irreligiosi. Lapidantur enim, qui sabbatum non sanctificant, qui Deum blasphemant, & huiusmodi. Si Heb. 7.
dicas, est igitur imperfecta. Concedo. Neminem enim ad perfectum adduxit lex. Deficit à fine. Conce- Rom. 10.
do. Finis legis Christus est. Christus autem non per legem, sed per gratiam. Tota ergo vis legis, est in puniendo. Et hoc est, quod uoluit etiam dicere Paulus ad Galatas, cum osten- Gal. 3.
dit ex promissione, non ex lege haberi hæreditatem, obijcit contra se. Quid ergo lex? Respondet, Propter transgressionem posita est, hoc est propter transgressores puniendos. Id ergo etiam hic intendit, & non aliud cum dicit, Lex iram operatur. Vnde medium, quo lex mouet, est pœna, & terror pœnæ. Ita enim dicitur. Factæ sunt leges, vt earum metu humana coherceantur. Quia autem dicere potuisses. An non etiam poterant peccantes puniri sine hoc, quod daretur lex? Ergo vel hæc ratio

ratio nulla est, vel incassum data est lex, & superfluè, si propter hoc tantum data est. Propterea adiecit Apostolus. *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Et loquitur de lege scripta. Considerandum autem hoc est diligenter. Nam cum lex naturę sit in cordibus hominū omnium innata, quod contra eam agitur, etiam si nulla esset vnquam, vel fuisset alia lex, peccatum est. Quid igitur dicit Apostolus. Vbi non est lex hæc Mosi, non est præuaricatio? Dices fortè, non dicit. Non est peccatum, sed nō est præuaricatio: hoc nihil est: si sine hac lege est peccatū, ergo & præuaricatio. Peccatum enim est præuaricatio legis. Immo non est peccatum nisi trāsgressio legis. Si dicas. Vbi non est lex scripta, non est præuaricatio huius legis, ridiculus est sensus iste. Quid ergo dicit tantus Apostolus? Potest respondere, quod in obliuione erat lex naturæ in magna parte hominum, adeo vt existimarent reprobo sensu, sicut dicebamus primo, bona esse quæ naturaliter mala sunt: propterea talis corruptio correctione indigebat, vt per legem scriptam, peccatum & præuaricationem agnoscerent. Sensus ergo clarus est. *Vbi non est lex,* scripta, *nec præuaricatio,* non simpliciter, sed apud eos, qui præuaricati sunt, non est præuaricatio, idest non cognoscitur esse præuaricatio. Et ita olim erat, vt peccatores non agnoscerent se esse præuaricatores. Erat certe peccatum & pręuaricatio, sed non cognoscebatur, quoniam abolita erat naturalis illa lex, qua bona & mala cognoscuntur.

Secundo dici potest. *Vbi non est lex,* scripta, *nec præuaricatio.* Non absolutè prationem factam, sed quo ad multa. Concupiscentia enim lege naturę, peccatum non erat, nec agnoscebatur, quę tamen fomes est & radix omnium peccatorum. Si quidem lege naturæ, illa tantum peccata dicuntur, quæ alteri nocent, non sibi ipsi: Quod ergo legi naturæ deerat, suppleuit lex illa.

Tertio. *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Illud propriè est præuaricatio, quod imputatur ad pœnam: & quod imputatur ad pœnam, præuaricatio est. Vbi autem non est lex, etiam si malum sit, qđ agitur, non imputatur. Lex enim sola est, quæ imputat ad pœnam, propterea dicitur lex, quia ligat timore pœnæ. Huic astipulatur unum. Scimus enim omnes, quod in locis, seu in actionibus exemptis à lege, etiam si quid agatur, quod non deceat, ad pœnam non imputatur: Vt si in campo flore, quis aliquem percusserit. Igitur, *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Ad difficultatem. Ergo in lege naturæ peccatum erat. Concedo. Cognoscebatur. Iterum concedo. Sed non imputabatur ad pœnam, ad pœnam dico corporalem. Lex enim naturæ docet, peccatum esse peccatum, & pœna: neque aliam pœnam iudicat infligendam, nisi aliam legem ille comitem addas, quæ ex principijs legis naturę conclusiones deducat. Per legem scriptam, imputata sunt peccata ad pœnam, & omnia peccata, vt ex testamēto ueteri patet. Ergo tunc primum cœpit præuaricatio: antea enim non erant præuaricatores: Propter præuaricatores ergo puniendos, posita est lex illa. Erant peccatores ante illam legem, sed non erant præuaricatores. Peccata non imputabantur ad pęnā, non ergo erant puniendi: sed tunc incęperunt esse obnoxij pœnę. Sic satisfactum est cauillo iudæorum dicentium. Quid ergo lex? Sunt aliæ causæ, propter quas posita est lex illa, at modo hæc sufficiant. Audite nunc vim rationis Pauli contra Iudæos ex hac responsione. Effectus legis est punire transgressores, uindictamque illis inferre, exhæredare, ergo magis cōuenit illi, quàm hæreditatem obtinere. Per legem itaque extrudimur potius ò Iudæi, ab hæreditate promissa, & pęnas damus, quàm ut hæredes efficiamur diuinarum promissionum. Nam transgressores non hæreditabunt: solum autem in transgressores lex ipsa efficaciam habet. Igitur quotquot legis efficatiæ fidunt, ipso iure maledicti sunt à Deo, & hæreditate priuandi, atq; priuati. Tantum abest, vt hæredes sint, vel esse possint aliqui, atque benedicti, vel benedicendi per legem. Quicunq; enim sunt ex operibus legis, sub maledicto sunt, inquit Apostolus, ad Galatas. Et uoluit dicere: Non qui seruat le- *Gal. 3.*
gem,

gem,sed qui fidit efficaciæ legis. Patres enim seruabant legem,& tamen maledicti non erant,sed non fidebant efficaciæ legis,at promissioni. Et ita fide, & non lege putabant se iustificari atq; saluari. Promissioni,promissioni, ergo fidendum est,non item legi. Nam pmissionis effectus est hæredem constituere eum, cui facta est. Certe enim cui facta est promissio hęres efficiet. Legis uero effectus est, punire eum cui dat. Aliud enim facere non potest. Si ergo tu fidis legi, irritam facis diuinā promissionē. Lex autem non irritum facit testamentum domini,neque euacuat promissiones eius,Itaque non est fidendum legi, vt per legem obtineatur,quod promissum est,sed magis per fidem. Ideo concludit Apostolus perficiens rationem. *Propter hoc ex fide,vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini,non ei quod ex lege solum,sed & ei quod est ex fide Abrahe.* Cernis pulchram antithesim? Si hæreditas habetur ex lege, irrita fit promissio. Si ex fide impletur firmatur, impletur promissio. Si ex lege, iudæus solus est hæres: si ex fide,omnes gentes: si ex lege, non omne Abrahæ semen, si ex fide,omne Abrahæ semen. Si ex lege, non ex gratia, sed ex debito: si ex fide, non ex debito, sed ex gratia. Ex gratia autem & omni semini: Ex lege & extra legem, *vt firma fit promissio Dei*, hæc implenda fuerant, & *vt secundum gratiam*, supple tu implerentur. Ergo ex fide omnino,non ex lege. Quàm stulti igitur sunt iudæi,qui legi fidunt,nunc intelligere potestis. At nonne stultiores erāt Gentiles illi, qui legem cum Euangelio seruandam esse,primis illis temporibus existimabant? O insensati Galatæ, (merito inquit Paulus) quis uos fascinauit? Difficilius enim est de iniusto facere iustum,quàm iustum in iustitia conseruare. Sed de iniustis,Gentiles fiebāt iusti sine lege, ex auditu fidei Christi Iesu. Statim enim post Apostolorum prædicationes, descēdebat Spiritus sanctus super credentes in signis visibilibus,& manifestis:legitur enim. Adhuc loquēte Petro,cecidit Spūs sanctus super eos qui audierunt.Et hoc ut fides tunc cresceret,& promoueretur. Non debebat

Act. 9.

Gal. 3.

ergo dubium esse,quod si per Spiritum sanctum sola fide,de iniustis sine lege fiebant iusti,sine lege per eundem spiritum,fide possent in iustitia conseruari,atque demum terræ uiuentium hæreditatem possidere. Hinc Apostolus noster. Hoc solum à uobis uolo discere, ex operibus legis spiritum accepistis an ex auditu fidei? Sic stulti estis, vt cum spiritu cęperitis,nunc carne consumemini, idest quæratis consumare & pficere iustitiam vestram, carne literæ legis,incohatam à Spū sancto in uobis p fidem?Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt,hi sunt filij Abrahæ,non qui ex lege. Et hoc est, quod etiam hic dicit de Abraam. *Ita pater est omnium nostrum*, per fidem scilicet.Et intelligit omnium nostrum, idest omnium nostrum qui christiani sumus,vel Iudęorum,vel Gentium. Vnde istud probat testimonio Dei i libro Geneseos. *Sicut scriptum est, quia pater multarum Gentium posui te.* Innuitur enim exprēsse uerbo isto, qd Deus noluerit intelligere Abraam esse patrem tantum iudęorū, qui sunt vnus populus,& vna Gens,sed etiam Ethnicorum. Immo in sacris literis, per raro iudæi uocantur Gens, vel Gentes. Distinguuntur enim filij Israel, & Gētes, iuxta illud. Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meū coram Gentibus, & regibus,& filijs Israel. Vnde gens cō muniter est nomen profanum, atque despectum,quo ipsi appellabant in con tumeliam præputiatos. Iuxta illud. Obstupuerunt audientes, quoniam Gētes receperunt gratiam Spūs sancti. Deus itaque benedictus alloquens Abraam, dixit ei. Non ultra uocabitur nomen tuum Abram,sed Abraam, adiecto scilicet uno ה he, quia pater multarum Gentium posui te. Ex ui nominis Abraham,non habetur pater multarum Gētium,sed pater multorum tantum.Intelligitur tamen Gentium, Deo id explicāte. Vocaberis Abraam, quia patrē multarum Gentium dedi te, vt habet litera hebraica. Recte autem dicit. Dedi te, vt intelligas, quod ista paternitas non conueniebat Abrahæ ex natura,sed dei dono.Et propterea dicit, multarum Gētium,non omnium Gentium, vt intelli gantur

Gal. 3.
Ibidem.
Gen. 17.
Act. 9.
Act. 10.
Gen. 17.

gantur exclusi filij quos habuit ex concubina, vel ancilla, Ismaelitæ scilicet, vel Agareni, qui tamen non spurij, sed legitimi filij credũtur Abrahæ, uocari uolunt saraceni: Illorum itaque pater est secundum carnem, at non est pater per fidem, quoniam non credunt in Christum Iesum. Propterea Ismael ex Agar natus est naturaliter: Isaac autem ex Sara modo supernaturali, Deo adiuuante naturam, immo operante contra naturam, quia erat sterilis, & transierat tẽpus concipiendi quãdo concepit. Erat enim nonagenaria, ut intelligas, qui intellectum fide non eleuant supra naturam, captiuantes eum in obsequium Christi, non esse uere filios Abraam secundum spiritum, sed tantum secundum carnem. Est ergo constitutus pater multarum Gentium secundũ spiritum, inquit Apostolus.

Ne autem quispiam statim diceret. Antea promisit Deus eris pater multarum Gentium, nec uocabitur ultra nomen tuum Abram. Cur ergo deinde dicit, Posui, & non ponam? Siquidem factum non erat, sed fiendum ut esset pater multarum Gentium. Fortius. Eo tempore Gẽtes omnes ferè, idololatriæ incumbebant. Harum ergo non erat pater Abraham, quia non credebant in Deum, & per multa tempora filij Israel soli, in unum Deum crediderũt. Igitur erat ante, pater illorum: non Ethnicorum. Apostolus noster ut tollat omnia hæc dubia, declarando illud uerbum, Posui, ingreditur altissimũ pelagus æternæ cognitionis Dei, & inquit. Quod in speculo ęternitatis, Deus omnia, quę sunt, & quæ non sunt adeò nouit, ut prouidere magis, quàm præuidere dicendus sit. Vnde apud illum, tanquàm facta habentur, quæ apud homines futura sunt. Cum ergo dicis, Gentes credentes non erant; non erant in rerum natura, sed coram Deo erant. Nihil est futurum Deo, sed cuncta præsentia, & illa non aliter nouit facta, quàm fienda.

Ecclesiastici 23. Hinc in Ecclesiastico legitur. Domino Deo nostro, antequam crearentur, nota sunt omnia, sicut & post perfectum cognoscit omnia. *Vocat ergo ea quæ non sunt,* Hier. 1.

tanquam sint. Dicit enim ipse per Hieremiam. Priusquam te formarem in utero, noui te. Per Esaiam. Prædixi tibi ex Esa. 45.

tunc, antequam uenirent, nunciaui tibi. In sapientia etiam legimus. Signa & Sap. 8.

monstra scit antequam fiant, euentus quoque temporum & seculorum. Et in Ecclesiastico. Non est quicquam abscon Eccl. ci. 39

ditum ab oculis eius à seculo & usque in seculum respicit. Est & ad hoc ratio fortissima. Nam ita se habet scientia Dei ad scibilia, sicut scibilia ad scientiã nostram: Potest autem esse scibile sine nostra scientia: quadratura enim circuli scibilis est, sed nõdum scita à nobis, ergo è contra, potest Deus scire, & scit ea, quæ nondum sunt. Gentiles ergo, qui eo tempore non credebant, consequenter que non erant filij Abrahæ, uocat, ac si essent actu filij Abrahæ. Patrem inquit multarum Gentium iam posui te. Erant mortui propter peccatum idololatriæ, at Deus gloriosus habebat eos pro uiuis. Viuificaturus enim erat eos, immo iam in seipso uiuificauerat. Ipse enim est, qui uiuificat mortuos, dicit Rom. 4.

Apostolus. Non dicit omnes mortuos, sed indefinitè, mortuos, ut hoc tantum ex his uerbis intelligas, plerosq; nobis esse mortuos, qui tamen Deo uiuunt, quia ipse eos uiuificat. Nouit enim dominus, qui sunt eius. Nõ est autẽ Deus 2. Tim. 2.

mortuorum, sed Deus uiuentium. At Matt. 22.

qui tandem pereunt, uerè simpliciter mortui sunt, & Deo, & nobis, nec uiuificantur, nec sunt ullo tempore uiuificãdi. Non enim Deus est eorum Deus, sed tantum iustorum, eo dicẽte impijs. Nunquam noui uos. Non omnes itaq; Matt. 7.

Gẽtiles intellige esse uiuificatos à Deo, sed aliquos. Non erant uiuificati pro eo tempore Abrahæ, sed pro tempore cõuersionis eorum, quando cum primum lapides essent, in filios Abrahæ suscitati sunt. Istud autem tempus futurum Matt. 3.

quidem Abrahæ erat, & mũdo, at Deo erat præsentissimũ. Et propterea Deus non dixit, Ponam, sed iam posui te patrem multarum Gentium. Potius autẽ dixit. Posui, quam pono, ut intelligeret promissionem illam certissimam esse, & certissimè adimplendam: quoniam est maior certitudo de rebus cum sunt in facto esse, quàm cum sunt in fieri,

Siqui-

Siquidem præteritum non poteſt non prætetijſſe.

O ſi hoc ante oculos ponerētur eorū, qui de rerū contingentia diſputant, timentq; illam tolli diuina pernotione, q̄ facile dubia omnia diſſoluerent: ſed aberrant ſemper à ſcopo. Ecce Apoſtolus noſter, q̄ diuinè, & quàm profundè loquitur. Scriptum eſt, quia *Patrem multarum Gentium poſui te (ante Deum, cui credidit, qui uiuificat mortuos, & uocat ea quæ non ſunt, tanquam ſint.)* hoc totum oportet legi per parentheſim. Non intelligit (inquit) abſolutè, quod tunc temporis eſſet poſitus pater multarum Gentium, ſed tantum coram Deo, cui primū crediderat. Deo enim nihil futurum eſt. Ad argumentum ergo. Gentiles erant mortui. Rn̄det. De⁹ uiuificat mortuos. Si enim potens eſt de lapidibus ſuſcitare filios Abrahæ, multo magis de mortuis hominibus. Ad ſecundū. Actu non erant filij Abrahæ, Fateor in ſeipſis, ſed Deo futuri erant. Deus autem uocat ea quæ non ſunt, ſed futura ſunt tanquam ſint præſentia, quia eſt ſupra omne tempus, & ſupra differentias temporis. Vis uidere tu doctè huius doctrinæ ſubtilitatem & ueritatem? attende. Tempus eſt menſura motus, motum itaque non excedit, ſiquidem menſura & menſuratum, impatis ambitus eſſe non poſſunt. Cum itaque diuina illa maieſtas, ſit extra omnem motum: Mouet enim omnia, ipſa ſemper immota. Cum ſcri-
Iac. 1. ptum ſit. Apud Deum non eſt transmutatio, nec uiciſſitudinis obumbratio, oportet, vt & ſit ſupra omne tempus, & in ea nihil ſit temporis. Non differt autem intelligere Dei, à Deo ipſo ſecundū rem, igitur diuina notio eſt ſupra tempus, ſicut Deus. Tempori autem, hoc proprium eſt, vt diuidatur in partes ſucceſſiuas, quarum una recedente, ſuccedit alia, & una exiſtente, altera expectatur: ſicut & motui, qui tempore menſuratur. Eſſe enim motus, in ſucceſſione conſiſtit. Ergo ſi tempus non eſt in diuinis, non eſt etiam iſta ſucceſſio, vt una pars ſit præterita, & alia futura. Igitur tota ſimul exiſtit ſumma illa diuinitas. Hoc dicimus æternitatem Dei, quę menſura eſt indiuiſibilis eſſe Dei, ſecundum ſe totū ſimul exiſtentis, ac omnino inuariabilis, & ſe habet ſicut quoddam nunc, non fluens ſicut inſtans temporis, vel mutatum eſſe in motu, ſed ſemp ſtans, & ſemp præſens, tanquàm quid indiuiſibile, nullam ſuſcipiens uariationem, vnde diffinitur, Æternitas eſt interminabilis uitæ tota ſimul, & perfecta poſſeſſio. Sicut ergo eſſe diuinum, ad eſſe quod habent omnia alia, comparatur ſicut communis cauſa, & cōmune exemplar, propter quod omnia dn̄r eſſe in Deo, vt in cauſa, & vt in Idea vel exemplari: Ita diuina ęternitas, cōparat ad omnia tempora, ſicut cōmunis quędam menſura ad proprias reꝛū menſuras. Propterea, quemadmodū Deus habet & p̄habet oīa eſſe in ſeipſo, ſic ęternitas compræhendit omne tempus, & omnes partes temporis in ſeipſa. Hinc ſequitur, vt omnia quæ ſub aliqua differentia temporis continentur, vel ſit pręſens, vel præteritum, vel futurum, & ita dicuntur eſſe in illo tempore, ſicut in menſura propria & adequata. Dicuntur etiam eſſe in æternitate, ſicut in mēſura inadequata & excedente. Quēadmodum aqua q̄ eſt in uaſe, dicitur contineri ab aere vel à cęlo. Vas.n. eſt locus proprius, aer vel cęlū, cōis. Quod aūt eſt in æternitate, p æternitatē menſurat, ſicut quod eſt in tēpore, tēpore mēſuratur. Ergo cum omnia p̄terita, præſentia q; , & futura ſint in æternitate, oīa æternitate mēſurant. Quia ergo æternitas nō habet partes ſibi ſuccedentes, ut dictū eſt, ſed eſt tota ſimul exiſtēs, ſemp ſtans, & ſemper pręſens, igit conuenientiſſimè tandem dicit, quod omnia ſub quacunq; tēporis differentia contineātur, uidelicet tam præterita, q̄ futura, & p̄ſentia, in ipſa æternitate p̄ſentia ſunt. Igit Deo & diuino itellectui, cuius mēſura propria eſt æternitas, nihil eſt præteritum, nihil futurum, ſed cūcta ſimul & æque præſentia. *Vocat ergo ea quæ non ſunt, tanquam ſint.* Quia ſi non ſunt in ſeipſis, Deo ſemper ſunt præſentia: quod exemplo mathematico intelliges. Pone pedem circini in puncto A. & fac circulum, ſigna puncta in circunferentia circuli: quodlibet punctum circunferentiæ, eſt ſemper

æque præsens centro, quod est punctum extra circunferentiam: quoniam centrum semper directè habet equalem oppositionem ad omnia puncta signata in circunferentia: quod patet, si à centro ad circunferentiam lineæ, protrahantur. Omnes enim æquales sunt, ergo æqualiter respicit omnia puncta. Ita æternitas Dei, extra tempus existens, omnes partes temporis, & omnia quæ aguntur in diuersis temporibus, *Vocat ea quæ non sunt, tanquam sint*. Quia licet non sint in seipsis aliqua, sunt sibi præsentia omnia, non in tempore, sed in æternitate. Vide modo tu errorem communem. Deus (inquiunt) scit me lecturum cras, ergo legam cras. Deus scit me legere, dicendum fuit, & inferendum, ergo lego. *Vocat quæ non sunt, tanquam sint*. Vocat me legentem, non lecturum, si sum lecturus. Vocat me saluatum, non saluandum: si saluabor, illi sum iam saluatus in regno cęlorum, æque ac prædestinatus, & præcognitus, si saluandus sum. Caue ergo quęso ne dicas. Si Deus scit aliquid, illud erit, sed illud est. Perinde enim res se se habet, ac si dicam. Video reuera Socratem currere. Quid enim habetur ex hoc? Sequitur, ergo Socrates currit, non curret. Si curret, non uideo eum currere, sed si currit. Deus autem videt, intueturque omnia, ergo sunt illi pręsentia, non futura. Hinc soluite modo cauillos. Illud quod est præsens, quandiu est præsens, non potest non esse. Omne quod est, quãdo est, necesse est esse. Relatum ergo ad diuinam notionem futurum contingens, quoniam illi pręsens est, induit necessitatem: At in se, & in ordine ad alia, quibus illud est futurum, remanet contingens, quãuis sciẽtia illa, nec fallitur, nec falli potest. Vis exemplum? Ecce. Video te sedere, certè, ut sedes, & uerè uideo te sedere, pro hoc puncti tempore, quo actu sedes, necessario sedes. At absolutè contingenter sedes. Visus ergo meus non fallitur, uidens contingentia, vt sunt præsentia. Et tamen ex hoc non remouetur, quin illa contingenter eueniãt. Ita Deus infallibiliter videt omnia cõtingentia, siue quæ nobis sunt præsentia, siue quæ præterita, siue quæ futura, quia ea inspicit esse tunc quando sunt. Ipsi enim semper sunt præsentia omnia. Tamen ex hoc non remouetur, quin contingenter eueniant.

Instabis, immo, quia si relatum ad Deũ futurum est necessarium, ergo simpliciter necessario eueniet. Id enim quod est tale, relatum ad primam causam, simpliciter est tale. Consequentia nulla. Euentus enim non est, nisi eius, quod futurum est. Id enim quod iam est, non potest amplius euenire: sed uerum est illud euenisse: hoc autem necessarium est, uidelicet quod euenit, euenisse, Agathone dicente. Hoc solo priuatur Deus, ingenita facere, quæ facta sunt. Non dico itaque ego, futurum contingens necessario euenire relatũ ad Deũ. Iam enim futurum esset, contra dicta. Aliud est dicere est necessarium, aliud est dicere necessariò eueniet: nec ex primo põt inferri ℞m. Vtiq; est necessariũ, q̃a est p̃sens, sed nõ necessariò eueniet; quia nõ eueniet, quia non futurum. Iã euenit, q̃a p̃sens, & quia p̃sens, necessarium est modo dicto. Si instes, ergo simpliciter necessarium. Nego cõsequẽtiam. Lapis enim, secũdum quod est in mente diuina, immaterialis est, ergo simpliciter immaterialis? ridicula est illatio, vt uides.

At si vrgeas. Deus scit me lecturum in tempore, licet sciat me legere in æternitate. Non enim potest negari, Deum scire, quod actus iste legere, qui sibi est præsens, mihi sit futurus cras. Certè enim mihi est futurus. Vel ergo illud esse mihi futurum scit, vel non scit Deus. Si non scit, iam non omnia scibilia scit. Si scit, ergo necessariò legam in tempore, aliter falli posset. Et ita generaliter, Deus scit aliquid futurum esse in tempore aliquo, licet illud in æternitate sit sibi præsens, sicut & tempus futurum. Igitur in illo tẽpore, pro quo scit futurũ esse, necessariò erit. Quid dicendum?

Respondendum est, quod diuina visio, cum perfectissima sit, omnia & minuta quæque penetrat, ac introspicit: Non modo ergo nouit illud futurum esse in tempore, sed & modum quo futurum est: quia nouit non

modo

modo effectum, sed & causam eius, & modum causalitatis earum, quod necessariò futurum est. Vt eclipsis solis, nouit quod necessariò erit, quod contingenter futurum est, nouit quod contingenter erit. Verbi gratia me lecturum cras. Legam itaque ego cras, si Deus nouit me lecturum cras: at contingenter legam, quia Deus nouit duo, me lecturum, & me contingenter lecturum: Et ita potero non legere.

At audio te obstrepere. Illatio hæc est necessaria. Si Deus nouit me lecturum, ergo legam. Sicut ista. Si homo currit, homo mouetur, licet enim hominem currere sit contingens; hominem item moueri motu locali. Dico tamen, posito hoc antecedente homo currit, consequentia est necessaria, homo mouetur. Sed si non esset in potestate hominis, quin curreret, nonne necessariò moueretur? Iccirco enim absolutè consequens illud, homo mouetur, contingens est, quia antecedens, homo currit, absolutè contingens est, & ex libera hominis potestate dependet. Cum itaque non sit in potestate hominis, quin Deus noscat me lecturum, sequitur, quod non sit in potestate mea, quin sim lecturus. Necessario ergo legam, absolutè si Deus nouit me lecturum.

Dupliciter possum tibi satisfacere. Primo quidem sic. Verum est quod assumitur, videlicet, quia curro, ideo moueor. At non est uerum hoc aliud, videlicet. Quia Deus nouit me lecturum, ideo legam: non est similitudo inter hæc. Hic enim. Si Socrates currit, Socrates mouetur, Antecedens est causa consequentis, non consequēs antecedentis. Moueri enim, non infert currere, nisi per accidens. Sed currere per se, infert moueri. At, cum dicis. Si Deus nouit me lecturum, ego legam. Consequens est causa antecedentis. Ideo enim nouit me lecturū, quia legam, non è contra. Et si hic aduertis, tollitur omnis difficultas. Nam, non debet inferri ex scientia Dei, aliquid futurum esse, vel non, sed è conuerso: Ex hoc quod aliquid erit vel non erit, inferendum est Deū scire, vel non scire, ipsum esse futurum vel non. Si ego legam, sciuit me lecturum, si non legam, sciuit me non lecturum: legam autem ego contingenter si legam. Item non legam contingenter, si non legam. Quodcunque ergo sciat Deus horū, scit semper illud contingenter futurum esse, non necessario, quia de facto ita erit, cōtingenter scilicet, nō necessariò. Ne mihi ergo dicas, non est in potestate mea, quin Deus sciat me lecturum cras: certe si nouit, nō est in potestate mea, quin sciat in sensu composito. Sed ideo est in potestate mea, quin sciat, quia est in potestate mea legere, & non legere. Si legam. Sciet me legere, si non legam, sciet me non legere. Et q hoc capere potest, euasit labirinthū errorum. Sed mirabere forsan, quod dicā non esse inferendum, nouit Deus me lecturum, ergo legam? Id sic intellige, non est inferendum à priori, sicut infertur à priori, quia currit Socrates, mouetur: at à posteriori vtiq; Sed tunc ruit argumentum, quoniam prius non sumit motum à posteriori, sed è contra. Quia ergo me lecturum esse, prius aliquo modo est, nō diuina scientia, (caue,) sed respectu illo quo diuina scientia fert' super hunc actum, me lecturum esse. Iccirco à diuina scientia, non sumit necessitatem, cum suapte natura contingens sit. De prædestinatione, longe aliter res se habet, quàm de Præscientia. Quia prędestinatio est causa uera, nō enim quia erit, ideo prædestinauit, sed è contra, quia prædestinauit Deus hoc futurum esse, ideo erit: & ideo antequam sit, pręnoscit illud esse. Intelligis? Et ideo aliter respondi alias de Prædestinatione, sed de Præscientia, hæc est uera, & optima responsio. Facilius tamen & realius, admisso quod & sit causa præscientia: Respondeo ad difficultatem. Cum dicis. Quia nouit me lecturum, legam. Verum est, sed non sufficit hoc, quoniam Deus (vt dixi) nouit, & id quod futurum est, & modum. Addendum igitur est. Eo modo legam, quo modo nouit me lecturum esse: Quia ergo nouit me lecturum contingenter, contingenter legam. Si dicas, Illatio

necessaria est. Concedo. In potestate mea non est antecedens. Iterũ Concedo. Ergo nec consequens, concedo: necessario enim legã contingenter, quia Deus nouit me lecturum contingenter: Hoc enim totum est antecedens: Deus nouit me lecturum contingenter. Hoc totum ergo debet esse consequens. Ergo legam contingenter. Et ita hoc consequens, non est in potestate mea quin sequatur. Necessario ergo fiet, quod go legam contingenter, non necessario. Et hic finis esto huius altissimæ, & vltra mundanæ Philosophiæ, quam si uel parum attigisset Romanus ille uester Philosophus & Rector, non in tantam impietatis foueam demersus fuisset. Cum enim timuit, si Deum asseruisset, præscire futura, ne hominis iugulata prorsus fuisset & enecata libertas. Et si prænotionem è medio sustulisset, ne maxima diuinitati irrogaretur iniuria, vt faceret

Psal 3. hominem liberum, fecit sacrilegum, dicens in corde suo, non est Deus. ὁ ἄθεος. καὶ ἄνομος. Sequitur post parenthesim. *Quæ* scilicet Abram. *Contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum Gentium, secundum quod dictum est ei. Sic erit semen tuum.* Et textura patet. Immediate em

Gen. 17. ante parenthesim, præmissum fuit dixisse Abraæ Deum. Patrẽ multarum Gẽtium posui te. Abram ergo (inquit Apostolus) cum audiuit diuinum uerbum, adeo se se subiecit Deo, tam firmiter innixus est illi, vt contra omnẽ spẽ naturæ, in spem gratię crediderit. Haud dubiè, quod aliquo tempore actu futurus, esset pater multarum Gentium.

Ne autem diceres tu, Ni mirum si credidit id futurum esse, qm̃ iam ex Agar genuerat Ismaelem. Illa enim uerba, Posui te patrem multarum Gentiũ, dicta fuerunt post natiuitatem Ismaelis: Nõ ergo contra spem naturæ credidit, videns iam reseratum sibi aditum generationis, antequam crederet: propterea ad commendãdam Abrahæ fidem, cõtra spem naturæ, Apostolus addit uerbum domini ad Abram, antequam cognouisset Agar. Nondum enim illi in mentem venerat, coniungi cum ancilla. Id enim illi Sarai vxor eius suggessit: postmodum uidens quod ipsa non generauerat per decem annos, & cũ lamentaretur Abram, Mihi non dedisti, Gen. 15. semen domine, & ecce uernaculus iste hæres meus erit, statim sermo dñi fact' est ad eum, dicens. Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo ipsum habebis hęredem, eduxitq; eum foras, & ait. Suspice cęlum, & numera stellas si potes, & dixit illi. Sic erit semẽ tuum. Credidit autem Abram Deo: Non ne ergo contra spem naturæ? Ipse enim uetulus erat octuaginta quinq; annorum, uxor sterilis: decem annis simul cohabitauerant, nec genuerant liberos. Desperata itaque prorsus erat filiorum conceptio. Ex iuuencula illa Agar, fateor generauit Ismaelem. Potest enim senex ex uirgine iuuencula generare. At Abram totus cęlestis, & sanctus, nunc cum illo primũ loquutus est Deus, non intendebat aliam vxorem accipere præter Sarram, licet deinde non sine numine diuum, acceperit Agar. Ergo oĩno illo tẽpore erat contra spẽ naturæ, qd posset filios gignere ex Sarai vnica vxore sua, & maximè tot, quot sunt stellę cęli, iuxta diuinũ oraculũ: & tñ ipse credidit, cum p se, nec vnius filij posset pr̃ esse, per Deum posse esse pr̃ multarũ Gentium, iuxta promissionẽ, fult' spe, quam habuit in diuinã gratiã, fidelitatem, atq; omnipotentiam. Hoc est Gen. 15. quod Moses ille sapientissimus tetigit, cum dixit. Eduxit eum foras, nõ modo extra domum, sub diuo ut uideret stellas, quas in domo fortè uidere nõ poterat, sed extra carnẽ, extra terminos naturę, naturalisq; ordinis, extra Astrologiã cęlorũ, cui incũbebat Abrã vt inqt Zohar, & dixit ei. Sic erit semen tuũ. Sic inquam, id est extra, & contra virtutem naturæ, ab influxu cęlis istis naturalibus superiore, à cælo uidelicet supramundano. Nam illud sic, quod hæbraice dicitur coh כה denotat locum quendam archetypi, unde uenit fęcũditas filiorum, & locum præcipuè unde venit Isaac, vt secretioris theologiæ pfessores dicũt. Et ppea vt significaret qd non uirtute cęlorũ, neq; ƒm ordinẽ naturæ, sed à gratia dei peculiari manare debebat mira illa Abrahæ fæcunditas.

Distulit

Distulit Deus dare prolem Sarræ, quousq; transiret tēpus generandi naturale, adeo vt & illa ad uerbum Angeli dicentis Abrahæ, Reuertens veniam ad te vita comite in tempore isto, & habebit filium Sarra vxor tua, riserit & irriserit, dicens. Postq̄ consenui, & dominus meus uetulus est, uoluptati operā dabo? Impossibile.n. existimabat, quod nihilominus appetebat. Propter quod, & ut incredulam reprehendit eā Angelus dicens Abrahæ. Quare risit uxor tua Sarra, dicens, Nū uere paritura sum anus? Nunquid Deo quicquam est difficile? Abram autē uere, & perfectè credidit diuinę promissioni, quamuis esset contra naturam, & cōtra spem naturæ: vel ut rectius habet litera græca παρ' ἐλπίδα, præter spem, non contra: Et ita pter naturam, non contra naturā. Deus enim gloriosus, omnis naturæ cōditor, nihil contra naturam facit. Hoc nanq; est vnicuique natura, quod Deus facit, qm̄ omnis natura est in potētia obediētiali conditoris. Contra naturā particularem, pleraq; fiunt, non modo à Deo, sed à cælo. Omnia.n. in tempore tabescunt, Tabes senium, corruptio, defectus omnes sunt contra naturam particularem illius, quod tabescit, vel corrūpitur, senescit, aut deficit. At ea quæ sūt contra naturam particularem, sunt secūdum naturam vniuersalem. Quid mirū ergo, si Deus aliqua facit contra naturā cęli, & contra cursum solitum atq; uirtutem corporum illorum superiorum? Quæ licet sint naturæ vniuersales, respectu horum inferiorum, Deo tamē collata, naturæ sunt particulares. Quemadmodum, & in prædicatis, Animal quod est uniuersale, collatum ad hominem particulare est collatum ad corpus. Sicut itaque virtute cęli, fit aliquid contra naturam particularem: Aqua enim ascēdit, ne detur uacuum. Ignis quoque, circumrotatur in sphera sua, & non ascendit. Nec tamē hæc sunt contra naturam simpliciter, quia hæc sunt secundū naturam vniuersalem. Ita uirtute dei, aliquid potest fieri contra naturam particularem, quando scilicet in natura, remanet dispositio contraria, ad effectum quem Deus facit. Vt quando conseruauit pueros in camino ignis illesos, cum tamē in igne virtus comburendi remaneret: Et quando aqua Iordanis stetit, remanente grauitate in ea. Et quando virgo concepit, & peperit filium. Contra naturam uniuersalē, quæ est ex virtute cęlorum. Vt quod sterilis fęcūdetur, & pariat, sicut Sarra, & Helisabeth. Non tamen hoc erit cōtra naturā simpliciter, quia erit sm naturam vniuersalissimam, quæ consideratur ex ordine Dei, ad omnes creaturas. Omnes enim creaturæ, natura sua obediunt creatori, ut omnino uerum sit semper dictū illud, quod Deus disponit omnia suauiter: et in miraculis, quæ maximè uidentur esse contra naturam. Suaue enim est vnicuiq; naturę, vt de ea fiat, vel in ea, qd Deus vult fieri, nō secundum seipsam, sed secūdum naturam vniuersalissimā. Sunt ergo supra naturam, & præter naturam, non contra naturam miracula. Supra naturam dicuntur, quæ nullo modo possunt fieri à natura, vt glorificatio corporum, uita mortuorum. Præter naturam, quæ natura potest, sed nō eo modo, vt conuersio aquæ in uinum, & curatio, quę legitur de Socru Simonis. Deinde dicit.

Marginal notes: Gen. 18. (beside "le, adeo vt & illa ad uerbum Angeli di-"); Deu. 13. (beside "quem Deus facit. Vt quando conserua-"); Luc. 2. (beside "neret: Et quando aqua Iordanis stetit,"); Sap. 8. (beside "turæ, natura sua obediunt creatori, ut"); Luc. 4. (beside "curatio, quę legitur de Socru Simonis.")

Et non infirmatus fide, non considerauit corpus suum, emortuum, cum iam ferè centum esset annorum, & emortuam uuluam Sarræ. Magna proculdubio fides Abrahæ. Credidit primum, quod ex Sarra, quam unam coniugem habebat, nasciturus esset illi filius, cuius demum posteritas multiplicanda esset, tāquam stellæ cęli & arena maris. Quatuordecim annis dilata est fęcunditas Sarræ, ita ut ipse iam nonagintanouem esset annorum, & Sarra nonagenaria, atque vigintiquatuor annis simul habitassent. Facile alius à fide illa prima cecidisset, credidissetque in Ismaele, completum esse diuinum oraculum. Qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Et tamen ipse perstitit in fide illa firmissimè. Adhuc enim, quamuis iam ferè centenarius esset, & desijssent Sarræ fieri muliebria, Deo dicente illi, Sarai uxorem tuam non uocabis Sarai, sed Saram. Ex illa enim dabo tibi filium: non noua fide, sed

Marginal notes: Gen. 15. (beside "esse diuinum oraculum. Qui egredie-"); Gen. 17. (beside "illi, Sarai uxorem tuam non uocabis")

illa eadē qua primū credidit, pro explorato habuit, qđ quāuis ex ancilla genuisset, ex libera geniturus erat. Si illi quādoque ueniebat in mentem, quod virtus generatiua ī eo extincta esset, quod matrici Sarrę nulla inesset vis ampliꝰ cōcipiendi fętus, subito cogitationes hasce, ictu fidei repellebat, diuinę spei anchoram immotus tenens, *non infirmatus*, sed fortis scilicet, & constans, sicut primum in credulitate & in fiducia. Ecce secunda laus fidei Patriarchę. Audi tertiam.

Ad promissionem etiam Dei, non hęsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo plene, edoctus, quod qui promisit, potens est & facere. O fidem incomparabilem. Visitauit dominus Sarram sicut promiserat, concepitque, & peperit filium in senectute sua: uocauitque Abraam nomen eius Isaac. Fructum enim sobolis, quem etas non obtinuerat, fides Abrahæ perfecta promeruit. Postquam ergo natus est, & ablactatus, ludebant simul Isaac & Ismael. Indignata Sarra dixit Abrahæ. Eijce ancillā hāc & filium eius, non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Dure accepit Abraam uerbum istud, ut Moses inquit. Tunc Deus ad eum. Ne tibi durum uideatur, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Cum autem creuisset, necdum duxisset uxorem, tentauit Deꝰ Abraham. Tolle filium tuum unigenitum quem diligis Isaac, & vade in terram visionis, atq; eum ibi offeres in holocaustum, super unum mōtium quem monstrauero tibi. Quis hic non cecidisset prorsus à fide? Quis credidisset amplius, quod in Isaac multiplicandū esset semen eius? Siquidem eum iubebat Deus occidi, antequam filium aliquem genuisset. At Abraam, non modo non destitit a fide, immo nec tantillum hęsitauit, vt diffideret. Angebatur maximè rationibus naturalibus, cogebatur ferè ad diffidentiam. O quantum laborem sustinuit ad propulsandas diffidentiæ cogitationes. Nihil enim difficilius mihi crede, quàm contra rationē & sensum, in captiuitatem redigere intellectum nostrum ad obsequiū Dei, & credere quod non capis. Multo itaque robore fuit illi opus, & animo ualde præpotenti. Robur ergo illi dedit fides magna. Ad firmandum enim cor sincerum, non rationibus committendum est negotium: citissime cadimus, si curiose nostra fidei rationes indagare uoluerimus. Sola fides sufficit citra omnem perscrutationem. Vallum oportet obijcere noxijs cogitationibus, quibus fides deturbatur, & infirmatur. Illa uero magis omnibus argumentis atque demōstrationibus efficax est ad persuadendum. Fides ergo eum confortabat, consolabaturque, & sustentabat. Videbātur diuinæ ꝓmissiones ex uno latere defecturæ. Ex alio figebāt radices altissimas. Dicebat enim intra se, dans gloriam Deo, non sibi, non suis meritis, sed diuinæ uirtuti & gratiæ. Deus est q̄ promisit, mentiri nescit, nec vult, nec potest. Omnino ergo in Isaac uocabitur mihi semen. O si disceptationes cordis Abrahę uidere licuisset. Ratio dicebat. Quomodo multiplicabitur semen tuum in Isaac? Contra. Fides. Apud Deum non est impossibile omne uerbum. Ratio. Tuis demeritis non adimplebitur diuina promissio. Fides. Citra mea merita promisit, citra mea merita adimplebit. Nunquid iniustitia mea legalitatem Dei uiolabit? Ratio. Isaac filios non genuit. Fides. Generabit. Ratio. Sed nunc te illum immolare oportet. Fides. Quid inde? Ratio. Morietur. Fides. Potens est & illum à mortuis suscitare Deus. O uerè fidelissimum Patriarcham. Vides quomodo dat gloriā Deo, vt ueracissimo & potentissimo Domino. Sola fides in Deum, dat gloriam Deo fratres charissimi, non opera. *Confortatus est.* (inquit) *fide, dans gloriam Deo.* Qui infirmatus est in fide, qui ambigit, qui hęsitat, qui non summam habet in Deum fiduciam, tollit quantum in se est diuinam gloriam. Necesse est enim qui diffidit vel tantillum, ideo diffidat, quia non credit Deum esse potentem, vel non sapientem, vel non bonū. Qui nanque credit Deum esse potentissimum, sapientissimū, optimum, impossibile est ut diffidat. Demus, demus quæso gloriam Deo, & non diffidamus. Videte lilia agri quomodo crescunt, nō laborant,

Gen. 21. Gen. 22. 2. Cor. 10 Luc. 1. Matt. 6.

laborant, neque nent. Considerate volucres, iumenta, dat dominus iumentis escam ipsorum. Vt quid ergo tam anxia sollicitudine turbamini, & non potius Deo fiditis? Scit enim quia his omnibus indigetis; ecce primum. Omnipotens nomen eius, ecce secundum. Adeo amat uos, vt si petieritis aliquid, negare uix possit. Pr amat uos. Et quodcunq; petieritis, fiet vobis. Cur ergo diffiditis? Fiditis autem uobis, uestro ingenio, uestris laboribus, uestris diuitijs, gloriam ergo Dei aufertis, & indignè uobis usurpatis. Dicat, dicat vnusquisque nostrum, dans gloriam Deo. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Dicat auarus. Regit me negotiatio mea, & nihil mihi deerit. Dicat sapiens. Regit me doctrina mea, & nihil mihi deerit. Dicat Princeps. Regit me potentia mea, & nihil mihi deerit. Nos dantes gloriam Deo dicamus leti. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. Ipse enim dominus dicit. Gloriam meam alteri non dabo. Vnde maximè excandescit, cum non glorificatur à nobis. Abrahã ergo dedit gloriam Deo, modo declarato, arbitrãs quod Isaac moriturus esset, sed diuina virtute suscitandus. Audi Paulum dicentem ad Hæbræos. Fide obtulit Abraam Isaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat, in quo susceperat promissiones, ad quem dictũ est, quia in Isaac uocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus. Illo itaque loco, declaratur locus iste, vt uides. Ad promissionem Dei, qua dictum est, In Isaac uocabitur tibi semen, *non hæsitauit diffidentia*, cum tentantem audisset, Tolle filium, sed confortatus est fide roborata, sustentatus, & cõfirmatus in pugna cogitationum & disceptationum, *dans gloriam Deo*, & vt ueraci, & ut omnipotenti, plenè edoctus à fide, non argumẽtis, quod qui promiserat Deus, poterat promissa adimplere: filium mortuum ab inferis suscitando. Nihil naturæ confiderat firma & uera fides, quia in his, quæ promittit Deus, agnoscit, quàm facilè, & quàm subito natura omnis suo seruiat creatori. Et hoc est dare gloriam Deo, quod utique fecit Abraam: ad omnipotentis uirtutem atque veritatem oculos semper habens perfecta sua fide. Ni mirum ergo, si in exemplar proponitur omnibus fidelibus, tanquã fidelium pater & princeps. Attendite inquit Propheta, ad Abraam patrem vestrum, & ad Sarram quæ uos peperit. Ni mirum si & iuxta Paulum, Deus nõ confunditur uocari Deus Abraam. Vnde & Moyses depræcabatur. Recordare domine Abraam serui tui, Isaac & Iacob. Et subditur. Placatus est autem dominus, ne faceret malum. Et in testamẽto nouo legimus dixisse Christum de Zachei domo, in qua hospitio susceptus est. Hodie huic domui salus à Deo facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ. O summam Abrahæ dignitatem. Quis nesciat, beatorum loca sinum Abrahæ ob tanti patris primam dignitatem uocitari? Quomodo Ecclesia Christi, Ecclesia Petri dicitur ob id quod post Christum, Petrus suæ fidei merito, qua confessus est. Tu es Christus filius Dei viui, in Ecclesia principatur. Tu es Petrus (inquit Christus,) & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Factum est, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Ob id, & in regno cęlorum, primum inter beandos nominabatur Abraham à Christo Iesu. Multi uenient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob in regno cęlorum. Propter qđ & Tantalus ille, unum Abraham à longe, quasi insigniorem præ ceteris uidisse fertur. Vidit Abraham à longe. Illum quoque unum exorauit supplex, quasi iam illum cæteri omnes uenerarẽtur, ac milites ducem, illique incunctis deferrent. Rogo te pater Abraham, mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguã meã. Hæc omnia tam magnæ & summæ, vel primæ dignitatis insignia, primat⁹ fidei obtinuit. Fidem autem unicè habuit de filio Sarræ. Eum enim promissionis filium scriptura sacra appellat, non Ismaelem. Naturaliter nanque genitus est Ismael, citra miraculum. A paternitate ergo Abrahæ per fidem, excluditur genus Ismaelitarum. Illi enim vtiq; secundum carnem sunt filij, at non secũ-

Margin notes: Ps. 146. Matt. 6. Exo. 15. Ioan. 16. Ps. 22. Esa. 42 Heb. 11. Esa 51. Heb. 11. Exo. 32. Luc. 19. Matt. 16. Luc. 16. Matt 8. Luc. 16. Gen. 21. & Gal. 4.

dum promissionem. Qui uero ex litera Sarra descendunt, sunt filij promissionis. Hi ergo qui filij promissionis sunt, estimantur in semine. Omnes autem credentes, tales sunt. Credẽtium ergo omnium est pater Abraham, spiritualis inquam pater, & non modo Iudæorũ, qui ex Isaac descendunt secundum carnem. Paternitas Abrahæ fuit carnalis respectu Isaac, & respectu Messiæ, sed respectu aliorũ per fidem Messię, est spiritualis. Incipit ergo à carne, & per carnem terminatur in spiritum. Verũ, nec à carne incępit, nisi per spũm. Nisi eñ credidisset, nec Isaac, nec Messiam genuisset. Credidit antem ipse, & se futurum esse patrem Isaac, atque Messiæ, & per fidem Messiæ filij sui secundũ carnem, consequẽter esse patrem spiritualem omnium credentium in eũ. Quoniam uidelicet per fidem, Messias futurus erat pater regeneratione spirituali omnium credentium. Abraham ergo per fidem Messiæ genitor, hac ratione dicendus erat pater fidelium omnium, magisq; Gentium, quàm Iudæorum, quia plures ex Gentibus crediderunt, quàm ex Iudæis.

Verum sunt hic duo dubia, quibus probatur, quod non fuerit tantæ constãtiæ, & firmitatis in fide, sicut dicitur ab Apostolo. Primum enim, cum Deus dixisset. Suspice cælum, & numera stellas. Sic erit semen tuum, dabo tibi terram istam. &c. Post pauca subditur. Gen. 15. At ille ait. Domine Deus, vnde scire possum, quod possessurus sim eam? Non ergo perfectè credidit, qui signum quæsiuit. Secundo. Cum Deus dixisset illi. Ex Sarra dabo tibi filiũ, cui benedicturus sum. Refert Moses. Cecidisse Abraham in faciem suam, risitleque, & Gen. 17. dixisse in corde suo. Putas ne centenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Non obstant tamen hæc dubia.

Ad Primum enim respõdetur. Abraham consuluisse semini suo uerbis illis. Timebat enim, ne posteritas eius credere uellet, Deum illi apparuisse, terramque illam in hæreditatem semini suo promisisse. Pro explorato siquidem habebat, incredulitate quàm maximè exacerbari De⁹. Ita vt sępius, quod gratis donat, auferat ab incredulis. Petijt itaq; signum, non quo ipse, sed quo posteritas ad credẽdum moueretur: ut sic per fidem terram illam possidere mereretur, alioquin reijcienda nisi credidisset. Propterea, & meruit signum accipere. Respondens enim dominus dixit. Gen. 15. Sume vacam triennem, & capram trimam, & arietem annorũ trium, turturẽ quoque & columbam. Descenderũtq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abram. Cumq; sol occumberet, sopor irruit super Abrã, et horror magn⁹, & tenebrosus inuasit eum.

Ad secũdum. Irrisit Sarra diuina uerba: ideo increpuit eam Deus. At Abrã risit tantum, non irrisit. Quis non risisset, suscipiens tam insperabile, tanq̃ desideratũ nuncium. Nascetur tibi filius? Risit per gaudio, & adeo placuit diuinæ maiestati risus ille, vt uoluerit à risu nomen imponere filio Isaac: risus enim interpretatur. Verba quę corde meditabatur. Putas ne centenario nascetur Gen. 17 filius? Non huc tendunt, vt ostẽdat cogitare Abraham quicquam esse impossibile, vel difficile Deo, sed ut significent, illum non credere, quod uerba Dei intelligantur ut sonant, mysteriũ sub illis verbis latere sibi ipsi persuadebat, propterea secum disputat & confert. Non enim assertiuè dixit, Centenario nõ potest nasci filius, nec nonagenaria parere: Sed putas ne centenario nascetur filius, & nonagenaria pariet? Dei donũ est istud, excedit oẽm naturæ uirtutem: hoc ego munere sum indignus. Quid feci ego, vt centenarius merear à Deo suscipere filios? A seculo nõ est auditũ. Satis mihi dedisti domine. Tibi gratias ago. Vtinam Ismael, viuat, coram te, id mihi sufficit. Aliud quid intelligitur verbo tuo pater omnipotẽs, ni fallor, quod ego non capio. Ambiguitatem ergo ostendunt verba illa, circa sensum diuini eloquij: humilitatem quoque Abrahę, qui cum tantum opus contra naturam esset, se indignum tanto fauore existimabat, non autem incredulitatem. Vnde ad tollendam ambiguitatem illam, Deus iterum dixit ei. Verè Sarra uxor tua pariet tibi filium, uocabisque nomen

men eius Isaac. Quo uerbo clare significauit, quod ad literã pro ut sonabant, præcedentia uerba intelligenda erant. Tunc ergo intellexit omnino sensum uerborum hunc esse, quod ex Sarra nasciturus illi erat filius carnalis, idq; fiendum firmissimè credidit, quamuis obstarent rationes naturales. *Corpus scilicet suũ, emortuũ, atq; emortua uulua Sarræ?* Ad hæc enim tunc non respiciebat, sed tantum ad diuinam potentiã, dans gloriam Deo, vt dixit Apostolus.

Est tamen tertia difficultas. Quomodo Abrahã erat emortuus, quo ad uim generandi, cum esset nonaginta nouẽ annorum, et Sarra nonagenaria. Quãdoquidem post mortẽ Sarræ matris Isaac, quæ uixit centum uiginti septẽ annis. (Erat enim Isaac cum mortua est, an
Gen. 25. norum triginta septem.) Cheturam duxit in uxorem, ex qua sex filios habuit, vt Moses refert. Sed si mysterium illud attendas, innouati, mutatiq; nominis Abrahæ, intelliges, patriarcham à Deo, sicut in nomine, ita in uirtute renoua-
Ps. 101. tum fuisse, iuxta illud. Renouabitur, vt aquilæ iuuentus tua. Sicut enim Moses diuino fauore conseruatus fuit, ut centesimum & uigesimum agens an-
Deut 25. num, nec oculos caligantes, nec dentem diminutum senserit, idest non hebetauerit sensus, nec intellectus, neque etiam virtutis robur defecerit.
Ios. 14. Caleb quoque, cum octuagintaquinq; annorum esset, pugnabat fortissimè, sicut cum erat quadraginta quinque. Ita Abraham contigit, vt caro eius, & uirtus diuina gratia in senectute refloruerit. Quod & de Sarra cre-
Gen. 20. ditur, quandoquidem Rex ille Abimelech, in magna senectute illa constitutum, uoluit vxorẽ ducere. Nulla alia ratione (vt puto) nisi quia maxima illius pulchritudine accensus, amore exestuabat. Nemo tamen miretur, quod Abraham vir tantæ sanctitatis, non contentus una uxore, aliam superinduxerit, & denique tertiam. Id
Gen. 17. enim factum est primo, vt impleretur illud, quod dictũ ei fuerat. Eris pr̃ multarũ Gẽtiũ. Secũdo. Vt celebrius redderet orbi toti miraculũ, fuç iuuenescẽtis senectutis. Tertio. Nõ sine mysterio ancillã illã Agar duxit ĩ uxorẽ. Vnde Paul⁹ dixit. Abrahã duos filios habuit, unum Gal. 4.
ex ancilla, alium ex libera. Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est, q̃ autem ex libera, per repromissionem quæ sunt per allegoriam dicta. Propterea non desunt, qui hanc Cheturam dicunt fuisse eandem Agar ancillam, vt tantum duas vxores habuisse credatur, iuxta Paulum. Habes ergo & miraculum, & fidem Abrahæ. Sequitur.

Propterea & imputatum est ipsi ad iustitiam. Illud scilicet credere tantæ fiduciæ, & constantiæ. quod iam tripliciter extulit Apostolus, à tribus quæ diuinæ promissioni obstare uidebantur. Sterilitas feminum. Ibi. *Qui contra spem in spem credidit.* Senectus decrepita ipsius, & Sarræ. Ibi. *Et non infirmatus est in fide.* Immolatio Isaac, in quo cõplenda erãt promissa Dei. Ibi. *In promissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia.* Sed mirũ est, dices. Quod Apostolus adiecerit illud uerbum, *Propterea, vel Ideo.* Refertur. n. ad omnia hæc, quæ dicta sunt. Et tamen non propter hæc omnia, imputatum est illi ad iustitiam credere, sed prima uice cum dictũ fuisset ei, *Sic erit semen tuum,* subito credenti Abrahæ, imputatum fuit, hoc est adscriptum ad iustitiã, acceptumque à Deo pro iustitia, ut inde iustus haberetur. Non enim distulit ad hoc extremum Deus, vt imputaret illi ad iustitiã fidem eius, sed cũ primũ credidit, imputauit illi. At nulla debet esse admiratio, cum dictũ sit supra, omnia esse præsentia Deo. Quamuis. n. nondũ credidisset in seipso his tribus modis, tñ Deo ipsi, oĩs fides, quam habiturus erat, p̃sentissima erat, vti illa quã primũ exhibuit: ideo ergo imputauit. Vel dici põt, scripturã ibi loqui per anticipationem, quod frequenter facit, & in nouo, & in uetere instrumẽto. Qm̃ aũt intẽtio Apostoli fuit, (vt in principio huius capitis dicebam⁹,) ex Abrahę testimonio probare, cũ Iudęos, tũ Gẽtiles iustificari ex fide in Chr̃m Iesum: Nunc q̃d dictũ est de Abrahã, applicat ad conclusionẽ quam intendit, dicens. *Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quod imputatum est illi, sed & propter nos, quibus imputabitur credentibus.*

Quæcunq;

Quæcunq; enim scripta sunt, ad nostram consolationem scripta sunt. Non enim vt sciamus tm̄, quales fuerint patres illi, eorū gesta narrant, sed ut nobis omnibus sint exemplo. Tentant, vt se probati, agnoscant iustificantur, ut eorum uestigia subsequamur. Non ergo dictū est à Mose, quod Abraham credidit Deo, & imputatum est illi ad iustitiā, quasi hoc unice cōtigerit Abrahæ, quod ipsi sola fides sine operibus fuit imputata ad iustitiā. Pater enim nr̄ est Abraham: at quæ de patre legunt, filijs imitanda proponuntur. Ergo cum de illo legatur, quod fides imputata est ad iustitiam, & nobis contendendum est vt credamus, quia certè, & nobis fides imputabitur ad iustitiam, sicut fuit imputata Abrahæ. Quandoquidem & de alijs legim⁹ filijs Abrahæ, quod omnes apud Deum, testimonio fidei probati inuenti sunt: sicut ad Hebræos latissimè demonstratur. Propter quod ad Galatas dixit Paulus, quasi locum istum huius Epistolæ enarrans, prouidens scriptura, quia ex fide iustificat Gētes De⁹, prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes Gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham.

Rom. 15. Heb. 11. Gal. 3.

Declarat autem quid, & in quem credere oporteat. *Credentibus*, (inquit) *in eum qui suscitauit Iesum dominum nostrum à mortuis.* Ecce fides nostra, similis fidei Abrahæ. Summa fides eius, qua dedit gloriam Deo fuit, cum animosus fact⁹, se se ad immolandum Isaac accingebat. credens quod omnino suscitaturus esset eum Deus à mortuis. Quod ergo Abraham futurum credidit in Isaac, tu completum crede in Christo ipso, cuius ille tipum gessit. Ad exēplar quoq; Christi crede tipo illo, te diuino munere per Christum mortificandum quidē peccato, suscitandum aūt Deo sine ullo tuo opere, sola Dei gratia. Hæc uiua fides in Deum, quod sit te suscitaturus, uiuificaturus, iustificaturus, sicut suscitauit, uiuificauitq; Christum pro nobis mortuum, imputabitur ad iustitiam. Vnde aperiens magis hoc mysterium Apostolus, subdit de Iesu Christo.

Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustitiam nostram.

Mysterium mortis Christi, & resurrectionis, non adducit hic Apostolus, vt intelligas tantum, & credas Christum passum fuisse atq; resurrexisse pro nobis, sed ut intelligas & credas, q̄d mors illa fuit exemplar nostræ mortis peccatorum, & illa resurrectio, nouitatis nostræ uitæ in Deo, vt ad exemplatum ex exēplari manuducaris. Non itaq, simplex hæc credulitas, hæc nuda, & otiosa animi cogitatio, ad iustificationē nostram coram Deo sat est, vt scilicet credamus Christum mortuum fuisse ꝓ nobis: itemq; resuscitatum, sed istud magis necessarium est, vt intelligamus nos ad rediuiuam diuinæ gratiæ vitam peruenire non posse, nisi primum peccatis nostris moriamur, Christus enim mortuus est primum, deinde resurrexit, & propterea hoc intelligentes, fidamus, nos quamuis uiuamus peccato, & mortui simus Deo, mortificandos esse peccato, & resuscitandos Deo, quemadmodum Christum carne mortuum, suscitauit Deus. Hoc est mysteriū fidei, quod baptizādus intelligere & credere oportet, vt iustificetur coram Deo. Et ad hāc primam iustificationem, nullum aliud opus requiritur, vnice hæc fides imputabitur ad iustitiam, sicut imputata fuit Abrahæ. Non inde tamen credas, mortem Christi tantum fuisse tipum nostrę mortis peccati. Fuit enim causa mortis peccatorum nostrorum, sicut Propheta cecinerat. Deponet omnes iniquitates nostras, & proijciet in profundum maris peccata nostra. Et Ioānes. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Propterea Paulus. Verbum crucis his, qui salui fiunt, est virtus Dei, virtus autem Dei efficienter operatur, non tantū exēplariter abolitionem peccatorum, salutemq; animarum. Ergo passio Chr̄i in cruce, effecit nostram salutem, aboleuit que peccata nr̄a. Si eam ad diuinitatem Christi conferas, deleuit peccata uerè, efficienter, & principaliter. Ego sum q̄ deleo iniquitates tuas, dicit dn̄s. Et non est absq; me saluator. Si ad humanitatē, instrumentaliter. Erat nanque humanitas Chr̄i, organum electum sp̄us sancti, & totius diuinitatis. Organum aūt cōiunctum

Mich. 7. Apoc. 1. 1. Cor. 1. Esa. 43. Ibidem.

Luc.1. Esa.66. iunctum, ut brachium, manus: nō separatum, ut baculus, gladius. Hinc scriptū est. Fecit potentiam in brachio suo. Manus tua hæc omnia fecit. Secundū hoc itaq;, potest etiam intelligi uerbū istud, licet magis exemplaritatē, quam causalitatem intēdat Paulus in præsentiarū. *Traditus est propter delicta nostra.* effectualiter abolenda, iuxta Esaiam. Vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra. Oportebat.n.satisfacere pro peccatis Deo glorioso: Homo debebat, sed non poterat: Deus poterat, sed non debebat. Magno ergo consilio initū est fœdus inter Deū, & hominem, ut homo Deus fieret. Sic enim factum est, ut quia Deus potuerit, quia homo debuerit, & ita satisfactum fuerit peccatis nostris. Tu autem nota in primis uerbum illud. *Traditus est propter delicta nostra.* Ipse qui fuit sine delicto, traditus est propter delicta, nō vtique sua, sed nostra. Peccatum enim ipse non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Sed peccata multorum tulit. iuxta Esaiam. Vnde nisi Adam deliqsset, quamuis incarnatus esset Dei filius, nequaquam tamē mortuus fuisset. Tolle enim morbum, nulla erit medicina: gratis fuisset mortuus: hoc est supfluē, nisi peccata nr̄a præcessissent. Nihil autē temere facit Deus, glorificasset suos, non redemisset, vt Gentiles aiunt. At postq̄ magna peccatorum colluuione perditus erat orbis, morte sua fuit opus, qua nos redemit à seruitute peccatorū, quibus obnoxij eramus, liberauit à reatu pœnæ, atque Deo conciliauit in gratiam. Hinc dicitur redemptio propter primum: propter secundum satisfactio: propter tertium sacrificium, vel hostia. Quod si quàm uoluntaria fuerit, respicias, dicitur meritum. Meruit enim nobis peccatorum abolitionem, atq; collationem gratiæ, & gloriæ Christus Iesus, ultrosse se morti obijciens pro nobis abluendis.

Esa.53. 1.Pet.2 Esa.53.

Secundo. Nota illud uerbum generale. *Propter delicta nostra.* Non itaque propter delicta aliquorum tantum, sed propter omnia delicta abolenda, mortuus est Christus Iesus. Vnde alibi Paulus. Pro nobis omnibus tradidit illum. Rom.8.

Et Esaias. Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Sed de hoc capite sequenti. Esa.53.

Nota tertio, illum loquendi modum. *Traditus est*, indefinite. Non enim dicit à quo. Est ergo sensus. Seipsum ipse tradidit, iuxta illud. Tradidit in mortē animam suam. Et illud. Oblatus est quia ipse voluit. Et illud. Nemo tollit animā meam à me ipso, sed, ego pono eam. Potestatem habeo ponendi animam meā, & iterum sumendi eam. Pastor bonus animam suam dat pro ouibus suis. Quē admodum enim Isaac, ut obediret patri, uolebat immolari super lignorum struē. Ita Christus Iesus, factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Quod si legitur, Iudam Christū tradidisse iudæis. Iudæos Pilato. Pilatū ministris. Vnus ex uobis me traditurus est. Gens tua & Pontifices tui, tradiderunt te mihi. Tradidit ipsum, vt crucifigeretur: Intelligēdum est, ipso se se primum eis tradente. Iuxta uerbum eius. Non haberes in me potestatem, nisi datum tibi fuisset desuper. Vnde ut ostenderet, quod non eorum ui moriebatur inuitus, & quod supplicia illius animā non eripiebant, in magno illo agone cōstitutus, naturam corporalem in suo robore conseruauit, vt etiam in extremis positus, uoce magna clamaret. Quod inter alia miracula, non immerito numerat. Scribente Marco Euangelista. Videns autem Centurio, qui ex aduerso erat, quia sic clamans expirasset, ait. Verè hic homo filius Dei erat. Fuit etiā mirabile in Chr̄i morte, quod eorum, qui cum eo crucifixi erant, milites fregerūt crura, vt cito morerentur. Ad Iesum autem cum uenissent, uiderunt eum iam mortuū, vnde crura non fregerūt. Sicut enim uoluntate sua, natura corporalis conseruata est in suo uigore vsq; ad extremum, ita quādo uoluit, subito cessit nocumento illato. Propter quod dicit à Marco, quod Pilatus mirabatur, quia iā obijsset. His ergo ostensum est, quod ipse seipsum tradidit. Quod dicitur patrem eum tradidisse, infra, capite octauo examinabitur. Ibi enim dicet Paulus. Proprio filio non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Ibidem. Ibidem. Ioan.10. Ibidem Gen.22. Philip.2. Luc.22. Ioan.11. Ibidem. Ibidem. Mar.15. Ioan.19. Mar.15. Rom.8.

Illud

Illud uero uerbum. *Et resurrexit propter iustitiam nostram*, declarandum est. Nũ enim si peccata mors aboleuit, homines etiam non iustos fecit coram Deo: quis enim iustus est, nisi cuius peccata iam tecta sunt? Et cuius peccata teguntur, qui etiam non sit iustus? Nullius vtique.

At magno mysterio Apostolus appropriate tribuit peccatorum abolitionem morti, nouitatem gratiæ, vel iustitiam resurrectioni. Quoniam uita passibilis, in similitudinem carnis peccati, mor-
2.Cor.13 tua est Christo moriente. Crucifixus.n. est ex infirmitate, & noua uita cum immortalitatis gloria, inchoata est in re-
Rom.6 surrectione. Quod enim uiuit, uiuit Deo. Vnde illud est. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed iam nunc non nouimus. Iustificatio enim motũ exprimit, cuius termini sunt peccatum & iustitia. Illud est terminus à quo, hæc ad quem. Est ergo accessus & recessus, recessus quidem à peccato, accessus autem ad nouam gratiam iustificatio ipsa. Recessus itaque à peccato, exemplar est mors Christi Iesu: at accessus ad iustitiam, vel ad gratiam, resurrectio. Quoniam autem iustificatio, sicut quilibet motus à termino ad quem denominatur, non à termino à quo. Hinc est, quod absolutè exemplar iustificationis, resurrectionem esse asserit Paulus. Significatur enim iustificationis nomine, adeptio iustitiæ, non abolitio peccati, & ita accessus non recessus. Sicut & resurrectione exprimitur mot⁹ ad rediuiuam resurgentis vitam. Vnde dice-
Ibidem bat Apostolus. Chrs resurrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Ita & nos existimemus nos mortuos esse peccato, vt iterum uiuamus in illo: non modo autem iustificationis, quæ est animatum resurrectio, sed & resurrectiõis vniuersalis corporũ fuit figura, vel exemplar resurrectio illa triumphalis Christi, eodem Paulo dicente. Refor Philip.3.
mabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Non ergo id te angat in præsentiarum, qũo resurrectio Christi fuit causa iustificationis nostræ. Mors Christi fuit causa uitæ nostræ spiritualis, ergo iustificatiõis. Quid est enim iustificatio, nisi vita animæ? At resurrectio tantum fuit, & est exemplar illius. Et hoc molitur hic Paulus non aliud, vt sensus sit. *Traditus est propter delicta nostra*, in exemplum suæ mortis, per fidem abolendã. *Et resurrexit propter iustificationem nostram*, in exẽplum suæ resurrectionis per fidem acquirendam, vel innouandam. Ipsam tamen resurrectionẽ Christi, causam fuisse nostræ iustificationis, nequaquã negauerim hac ratione, quoniã nisi Christus resurrexisset à mortuis, quis quæso in eum tam horrẽdo supplicio affectũ, ac demum, vt latronem cruci affixum credidisset? Clamat enim Apostolus. Si 1 Cor.15
Christus nõ resurrexit, inanis est fides Ioan 14.
nostra. Sine fide autem in eum, quis iustificari potuisset? Cum scriptum ille reliquerit. Nemo uenit ad patrem, nisi p me. Vnde hac ratione plus potuit resurrectio, quàm Christi mors. Morte enim ostensa est mũdo infirmitas Christi: At resurrectione maiestas. Nõ nobis ergo Christi mors profuisset, nisi à mortuis cum gloria surrexisset. Necessitate siquidem, non uoluntate eũ fuisse mortuum credidisset mundus, si ad crucis ignominiam, non sequutus fuisset rediuiuæ & immortalis vitę, gloriosus triũphus. Et hæc de quarto Capite.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

Vstificati ergo ex fide, pacē habemus ad Deum per dominum nostrū Iesum Christum: per quē & accessum habuimus fide, in hanc ipsam gratiam, in qua stetimus, vt gloriemur in spe gloriæ Dei.

Causas iustificationis abūdātius prosequutus est Apostolus superioribus sermonibus. Deum uidelicet, Christum, & Christi meritum, Gratiamq; & fidē nostram: Nunc ad effectus se se conuertit, vt cum visum fuerit quid nostrā iustitiam pariat, sciatur quoque quid ipsa nostra iustitia pariat. Hac enim uia luce clarius, quid sit iustificari coram Deo, omnibus conspicuum esse poterit. Res enim & ex causis, & ex effectibus à Philosophis dignoscuntur. Nam & ex prioribus ad posteriora, & ex posterioribus item ad priora procedunt. Vide igitur, tu hic diuinam Pauli Philosophiam. Omnibus enim modis, tanquā summus philosophorum princeps, edocere contendit, & docet; & à causa, & ab effectu, qua nam uia iustitiæ notionem assequi ualeamus. Qui enim causas & effectus alicuius rei nanciscitur, quomodo non & illam rem facilè nactus erit? O Romæ decus perpetuum. Paulum ciuem Romanum. Hunc toto pectore sitiamus omnes. Hunc amplectamur, in huius Epistolis iugiter uersemur: has exosculemur, his demum immoriamur, in has transformemur. Quādoquidem abeūt studia in mores, qui consequi non potest. Quis autem id non potest, modo uelit? Saltem adoret hasce Pauli literas, ceu thecam illius diuinissimi pectoris. Sic itaque exorditur Apostolus noster. *Iustificati ergo, ex fide, pacem habemus.* O quàm magnum bonum est istud, Roma, quod iustificatis ex fide contingit, nempe pax. Hoc nanque bonum complectitur omnia bona. Et pax Dei (inquit Spiritus sanctus,) quæ exuperat omnem sensum. Meminisse oportet, quod supra dicebamus: legem operari iram Dei, & bellum, uindictam atque pœnam. Contra ergo dicit Paulus noster, fides operatur pacem. Qui iustificatur ex fide, pacem sortitur. Non uacat autem mysterio, nota illa illationis, *Ergo.* Dictum est enim immediate supra, quod Christus Iesus, traditus est, ꝓpter delicta nostra abolenda, & resurrexit vt nos ad nouam uitam perduceret iustificationis. Peccata autem sunt, propter quæ, tanquā in hostes suos, nos persequitur Deus. Scribit enim Esaias. Peccata nostra diuiserunt inter uos, & deū uestrum. Si itaque credentes in Chrm Iesum, cuius merito peccata nostra per fidem expiantur, iustificati erimus: consequens est, vt pacem habeamus cum Deo. Inquit itaque. *Ergo iustificati ex fide, pacem habemus.* Qui enim iustificatus non est ex fide in Christum, quamuis apud homines ex operibus sit iustificatus, peccata eius abolita non sunt. Et si sic, ergo bellum habet, non pacem. Non est enim pax impijs, dicit dominus. Dicunt pax pax, vt inquit Hieremias, sed non est pax. Iuxta illud Sapientiæ. In magno uiuentes inscientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant. Qui nanque cum Deo pacem non habent, quomodo non assidua bella gerunt? quandoquidem non modo, non cessat vniuersus orbis terræ pugnare contra eos pro domino suo, sed & ipsi semper, conscientia eos excruciante, secum certant? Hinc Iob. Quis restitit Deo, & pacem habuit? Qui itaque ex iniustis iusti sunt effecti, ex bello iam uenerunt ad pacem. Hinc Esaias aperte. Et erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentiū, & securitas usq; in sempiternū.

Philip 4. Rom. 4. Esa. 59. Esa. 57. Hier. 6. Sap. 14. Sap. 5. Iob 9. Esa. 32.

Est

Est enim pax tranquillitas quædam cordis, quæ consistit in hoc, vt motus omnes appetitiui, qui suapte natura in diuersa feruntur, in homine conquiescăt. Vnde magnus Dionysius, diui Pauli discipulus, vndecimo de diuinis nominibus. Pax (inquit) est vnio appetitionū, & appetitiuarum inclinationum. In hoc nanque excedit concordiam. Concordia enim, tollit tătum dissensionem vnius hominis ad alterum. Pax autem omnem dissensionem tollit, maximè autem ad seipsum. Est enim omnium vnitiua, & consensus operatiua, quo fit, ut concordiam habere aliqui possint, timore alicuius mali imminentis, sed uera pax omni repugnat timori. Vbi enī timor est, ibi est dissensio, & non pax. Timor nanque maximè inquietat corda hominum. Vnde experimento didicimus, principes, timore q̄ cōcordiæ fœdera inierunt, videmus dissoluere omnia iura, tandem violare pacta, mouereq; bella, vt ad pacem perueniant, in qua nihil eorum uolŭtati repugnet. Bellamur enim, ut in pace degamus. Arbitrantur enim se se pacem non habere, licet concordiam habeant. Iustitia itaq; cuius est iustare, vt ita dixerim, idest æquare, remouet ea, quibus appetitus sunt inquieti & perturbati: & ita reddit cor pacatum & tranquillum. Iustificatus ergo pacem habet, vt dicit
Rom. 14. Paulus. Hinc alibi. Regnum inquit dei, est gaudium, iustitia, & pax, quasi nō sit pax sine iustitia, & vbi est iustitia, ibi sit pax. Quia tamen nunquam cor potest quiescere perfectè, nisi habeat quæcunque uult: Desiderium enim motus quidam est, & quieti, quàm maximè aduersatur: propterea pax perfecta, qua omnes appetitus quietantur, & satiantur, non potest haberi nisi in alia uita, cum ad finem nostrum peruenerimus.
Esa. 32. Tunc enim iuxtà Esaiam. Sedebit populus Dei in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulēta. Hinc Dauid. Posuit fines tuos pacē.
Ps. 147. Simul nanque tunc omne desiderium adimplebitur, quia Deus est omne bonum. Deo ipso dicente. Ego ostendam
Exo. 33. tibi omne bonum. Hinc Psaltes. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Et Au-
Psal. 16. gustinus. Fecisti domine cor nostrum ad te, & ideo est inquietum donec requiescat in te. Hic enim licet principalis motus animæ iustorū in Deo quiescant, sunt tamen multa repugnantia intus & foris, quæ hanc pacem perturbant. Caro siquidem cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, ita ut non quęcunque uultis, illa Gal. 5.
faciatis. Licet enim per gratiam iustus sanatus sit, quantum ad mentem, remanet tamen corruptio, & infectio quo ad carnem, quando tantus Apostolus dicit. Mente seruiò legi Dei, carne autē Rom. 7.
legi peccati. Remanet item quædā obscuritas ignorationis in intellectu, propter quam tot, & tanta, & inter sanctos patres Augustinum, Hieronymū, Paulum, Barnabam opinionum dissidia fuisse legimus, quæ paci illi perfectæ aduersantur: qua cum potiti fuerimus, omnis ueritas cognoscetur, & omnis appetitus euacuabitur. Euētus quoq; rerum adeò uarij sunt, vt semper timore aliquo discruciamur. Iuxta illud, Cogitationes mortalium timidę, & incertę prouidentiæ nostræ. Hæc omnia pacem tollunt, vel diminuunt. Sed id nobis sat est, quod eam pacem quæ haberi potest in hac uita, citra illam pacem supernæ Hierusalem, quę omnino libera est, & est mater nostra, & est visio plenæ & omnimodæ pacis, eam Gal. 4.
inquam, quam mundus dare non potest, iuxta Christi uerbum, hominibus Ioan. 14.
iustificatio præstat. Nec mirum. Quid est enim paulina iustitia, nisi ordinis rectitudo in interiori homine, secundum quam ut par est, inferiores uires subdūtur rationi: & rō, vel mens Deo ipso? Ex hoc enim ordine redditur unicuique, quod suum est, quod est iustitiæ ratio. Ergo est pax. Vnde enim putas indissolubili fœdere, veterem seruare pacem sidera & elementa, nisi ex ordine diuinę prouidentiæ, qua cuilibet rei datur, quod conuenit: Hac lege, & in urbe & in orbe seruatur pax. Si scilicet iustitię limites non qui gubernant prætergrediantur. Quod si iustitia læsa fuerit vel tantillum, omnia in tumultum uertuntur, & in seditionem.

Dicit autem Apostolus. *Pacem habemus*

mus ad Deum, ideſt cum Deo. Si enim iuſtitia pacem parturit, iuſtitia ergo hominum coram Deo, largitur eis pacem ad Deum, vel cum Deo. Neque enim haberi poteſt pax cum nobis ipſis, niſi prius pacem cum Deo habeamus. Qui autem pacem habet cum Deo, confeſtim in ſeipſo pacatiſſimus eſt. Propterea id attendens Apoſtolus, non dixit, cum ſeipſo, ſed dixit cum Deo. Intellige autem tu, non cum mundo. Qui eñ pacem cum Deo habet, irreconciliabile atque impacabile bellum cum mundo ſuſcipiat neceſſe eſt. Hinc Chriſtus.
Mat. 10 Non ueni mittere pacem, ſed gladium.
Eph. 2. De quo tamen dicitur, Ipſe eſt pax noſtra. Qui & ſemper ad pacem hortaba
Mar. 9. tur. Pacem habete inter uos. Quo etiã naſcente, euangelizarunt angeli: In ter
Luc. 2. ra pax. Eam quæ mundi eſt pacem, omni bello crudeliorem, ſuſtulit Chriſtus Ieſus. At Dei pacem, de cęlo ad terras attulit. Qui ergo pacem cum Deo habet, is iuſtus eſt coram Deo. O quàm pauci ſunt illi. Pax eſt unitiua conſenſus, vt ſupra dicebamus: Qui ergo diuinæ uoluntati conſentit, ut uelit id qđ Deus vult, ille pacem habet ad Deum: Qui ſe
Prou. 16. cus, bellum cum Deo agit. Vult autem Deus omnia in ipſum referri. Vniuerſa enim operatus eſt dominus propter ſemetipſum. Qui ergo aliquid diligit cõtra Deum, vel ſupra Deum, uel æque ac Deum, iam cum Deo pacem nõ habet. Et ſi ſic, ergo neq; iuſtificatus eſt coram Deo, ſed impius in Deum.

Tu ergo hinc cõſidera, quàm ineptè attribuant nonnulli iuſtificationem nu
Rom. 5. dæ fidei. Nam iuſtitia largitur pacem, ut dicit Paulus. Pax autem fit per unionẽ appetituum, ut dictum eſt. Vnio autẽ, eſt effectus proprius charitatis, & amoris. Solus enim amor eſt uis vnitiua, vt dixit Dionyſius quarto de diuinis nominibus, ergo iuſtificatio non eſt ſine charitate. Cum itaque fidei adſcribit, in fide cointelligenda eſt charitas neceſ ſariò, aliter non pareret iuſtificatio pa-
Pſal. 118. cem. Hinc Dauid. Pax multa diligentibus legem tuam. Niſi enim diligamus Deum, & legem eius, pacem non poſſumus habere cum Deo: Cum neq; peccata aboleantur ſine charitate, quibus bellum agitur inter Deum & nos. Scriptum eſt enim. Vniuerſa delicta operit 1. Pet. 4.
charitas, & Chriſtus de peccatrice dixit. Remittuntur ei peccata multa, quo- Luc. 7.
niam dilexit multum. Si obijcias. Per fidem habetur gratia iuſtificationis, q̃a fides diſponit ad iuſtificationem. Charitas autem per hãc gratiam habetur, uel eſt hæc ipſa gratia, ergo in fide qua iuſtificamur, cum præcedat gratiam, non includitur charitas, quę uel ipſa eſt, uel ipſam ſequitur.

Tibi reſpondeo. Quod & fides gratia eſt. Et cum dicitur. Fides impetrat iuſtificationem primam, non intelligendum eſt vt gratiam Dei aliquid meriti præcedat humani, ſed illa gratia meret augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex informi enim fit formata fides, nec iuſtificamur fide, niſi cum formata eſt: formatur autem charitate: Citra charitatem igitur, nulli contingit iuſtificatio ex fide. Pax itaque ſine Dei amore non habetur.

Quod ſi dicas. Apoſtolus tribuit pacem iuſtitiæ. Dauid autem charitati: quomodo ſunt hæc intelligenda? idem enim non eſt proprius effectus diuerſorum. Reſponſio eſt. Quod iuſtitia de qua loquitur Apoſtolus, charitatem includit, cuius directe eſt effectus pax ipſa: Paulina enim iuſtitia, eſt à gratia dei: vt dictum eſt millies: diuina autem gratia infundens fidem, qua perficitur intellectus, infundit & charitatem, qua perficitur affectus & uoluntas. Dei eñ Deut. 32.
perfecta ſunt opera. Cuius unigeni- Ioan. 7.
tus dixit, ſe ſe totum hominem, nõ partẽ hominis reſanaſſe, quare iuſtificatio non habetur ex nuda fide, ſed charitatẽ adiũgere oportet, immo habetur magis ex charitate adiuncta. Supremum enim in homine uoluntas eſt, cuius forma eſt ipſa charitas, licet principalius ex fide: quomodo & primum viuimus ex altrice anima, licet perfectius ex intellectiua uiuamus. Nobiliſſimus namque uiuendi modus, eſt intelligere. Hæc enim eſt uita Dei, licet primus ſit ali & augeri.

Declarat autem Apoſtolus, mediatorem huius pacis, quam iuſtificati cum Deo conſequuti ſunt. Poſtquam enim bellum

bellum erat inter Deum & eos antequã iustificarentur, iustificati autem, pacem habēt cum Deo. Quis fuit mediator inter eos & Deum? Respondet. Quod ille idem, cuius merito iustificati sunt. Fuit προσαγωγός. id est conciliator, uidelicet Christus Iesus. *Per Iesum Christum dominum nostrum,* inquit. *Per quem & accessum habuimus fide, in gratiam istam* videlicet iustificationis. Ita enim scri-
1.Tim.2. bitur. Vnus est Dei, & hominũ mediator Christus Iesus, qui soluit inimicitias
Eph.2. in carne sua, vt dicitur ad Ephesios, & pacificauit per sanguinem suum, siue quæ in cęlis, siue quæ in terris sunt, vt ad Colossenses. Et intellige tu Christũ
Coloss 1. hominem. Sic nanque Christus uerè medius fuit inter Deum, & homines, vt homo, non ut Deus, nec vt Deus & homo simul. Hæc siquidē est ratio medij, vt sit infra primum extremum, & supra vltimum. Supra homines fuit Chri-
Ioan.1. stus homo, per plenitudinem gratiæ & ueritatis, de cuius plenitudine nos omnes accepimus, atque per gratiam vnionis, infra Deum propter naturã humanam, vel formam serui, propterea ab vtroque extremo participauit aliquid, ab homine infirmitatem, à Deo beatitudinem, uerè ergo medius. Vnde & homines Deo coniungere potuit ut causa proxima. Mortuus est enim ut homo, & ita cum morte satisfecit. Secundum naturam humanam, dicitur exhibuisse ptętiũ satisfactionis, & pacificasse p sanguinem quem fudit pro nobis, vt Pau-
Coloss 1. lus inquit, & ita fuisse mediator. Licet tamen concedam, quod prætium non fuisset sufficiens, sine diuina natura sibi coniuncta. Quod si dicas. Ergo ut utramq; naturam complectitur, mediauit. Nego consequentiam. Qm̃ ut sic, non fuit medius. Mediare enim est act⁹ medij, prius ergo oportet, quod aliquid sit medium antequam possit mediare. Christus autem est medium, vt homo, ergo mediauit, vt homo. Non fuit autē medium vt Deus & homo, neque est, quia ut sic non participat de vtroque extremo. Sed uerè habet in se plenarie, naturam vtriusq; extremi. Item, non est infra primum extremum, quia suppositum illud Dei & hominis, non est infra Deum. Ita enim dicit de seipso. Ego & pater unum sumus. Ergo nec uerè Ioan.10.
est mediator ut Deus & homo. Constat autem quod non ut Deus tantum, quia ut Deus non est inter extrema, sed extremum. Ergo nō est medium. Si dicas. Ergo nec ut homo est medium, quia sic est extremum. Negabo tibi sequelam. Verè enim Christus, ut homo medium est, non extremum. Homo peccator est extremum. Ille enim est, qui Deo reconciliandus erat: & Deus est aliud extremum. At Christus homo mediũ est, quia & homo, & sine peccato est. Natura ergo conuenit cum homine, innocētia cum Deo. Merito ergo pacem fecit dei, cum homine. Exprimit autē Apostolus, quod & iter nobis patefecit ad inueniendam gratiam istam, qua iustificati sumus coram Deo per fidem in ipsum Deum, & Christum Iesum. Et uerum est. Sine ipso enim, & sine fide in eum, nullus accessum habet, neque habuit, sed nec habebit ad Deum. Eo dicō te. Nemo uenit ad patrem nisi per me. Ioan 14.
Ego enim sum uia, veritas, & uita. Quãdoquidē, nec sine Christo pater cognosci potest. Nemo nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quo Matt.11.
modo ergo adire quis illum potest sine Christo, si nec cogitare pōt citra Christum? Hinc Paulus. Habentes fiduciã Heb.10.
in introitu sanctorũ, in sanguine Christi, qui initiauit nobis uiam nouam, & viuentem: accedamus uero corde in plenitudine fidei. Cũ ergo dicit hic Apostolus, & est parenthesis. (*Per quem accessum habuimus fide in gratiam istam.*) duo complicantur, Christus, & fides in Christo. Christus quidem, est instrumētum nostræ iustificationis, & etiam fides. At Christus est instrumentum cōiunctum, Deo iustificanti effectiue, & principaliter. Fides autem est instrumētum separatum, sicut & sacramenta. Non sufficit ergo, (uult dicere Paulus,). Christus, vel Christi meritũ, sed requiritur fides, vt iustificemur. Sicut ad tēpli ædificationem, non sufficit manus architecti, requiritur & malleus, & serra. Non iustificabit ergo te Deus citra fidem, ullo vnquam tempore: vt intelligas, in nostra iustificatione semper con

currere

currere aliquid ex parte etiam nostri, ut non tantum patiamur, sed & agamus, licet parum. Sicut nanque in omni motu tria sunt, actio mouentis, motus mobilis, consumatioque motus per acquisitionem termini. Ita in iustificatione adulti hæc tria sunt. Est ergo primum motio mouẽtis Dei, gratię infusio, qua conuertit ad se impium auersum ab eo. Secũdo. Motus mobilis, liberi arbitrij, qui duplex est. Primus, conuersio ad Deum per fidem. Secundus, detestatio peccati: & hæc omnia sunt in eodem temporis instanti: in eodem instanti ẽt Tertio, est consumatio motus, hoc est termini acquisitio, remissio culpæ: in hoc enim iustificatio consumatur: Remissio siquidem peccatorum, est finis in iustificatione impij, dicente Esaia. Iste
Esa. 17. est omnis fructus, ut auferatur peccatum. Motus autem isti liberi arbitrij, nõ sunt mere passiui. Sicut cum aqua calefit, vel cum lignum comburitur. Nã in patiendo nulla libertas, quare nullum meritum, ergo sunt actiui, & ita a Deo motum, seipsum mouet his duob⁹ motibus, vt dictum est. Vnde sequitur. vt Deus culpam remittat. Sicq; iustificetur homo coram Deo. In iustificatione enim impij, contrahitur spirituale quoddam matrimonium, inter Deum
Osee 2. & hominem. Oseę secundo. Sponsabo te mihi in iustitia. In matrimonio autem carnali, requiritur mutuus consensus, ergo multo fortius in iustificatio-
3 Reg 3. ne. Hinc super illud tertij Regũ. Postula quod uis, dicit Glosa. Gratia Dei liberum requirit arbitrium. Non tamen putes duos, esse actus, gratiæ infusionẽ, & remissionem culpæ. Eodem enim actu, largitur Deus gratiam, & tollit culpam. Sicut eodem actu, ignis corrumpit lignum, & generat ignem. Est tamen inter hæc ordo naturalis. Primum enim, est gratiæ infusio. Secũdo, motus liberi arbitrij in Deum. Tertio, motus liberi arbitrij in peccatũ. Quarto, remissio culpæ. Probatur hic ordo quoad omnia hæc quatuor. Primo, motio mouentis præcedit motum mobilis ratione & causa: nõ ergo propter id datur nobis gratia, quia nos ad illam per bona merita promouemur, sed potius ideo nos per bona merita proficimus, qa diuina gratia ꝑuenimur. Liberũ ergo arbitrium, non mouet motu meritorio, nisi primo motum à diuina gratia. Hinc Christus. Sine me nihil potestis facere. Ergo primum infunditur gra- Ioan. 15.
tia qua Deus conuertit impium, quàm ipse impius conuertat se ad Deum. Ob id Propheta clamat. Conuerte nos De⁹ Psal. 84.
salutaris noster. Patet ergo ordo inter primum & secundum. Inter secundũ & tertium, probatur modo. Liberum arbitrium non detestatur peccatum, nisi quia amat Deum. Nihil enim horremus, nisi quia aliud cui illud est incompossibile, prosequimur. Sicut enim omnis negatio, aliquam affirmationem prę supponit: ita omnis fuga amorẽ. Quod enim intellectui est affirmatio, & negatio, hoc appetitui est persecutio & fuga. Ergo primo conuertit se se ad amorem Dei, quàm ad detestandum peccatum. Probemus modo inter tertium & quartum. Ecce. Non remittitur peccatum, nisi primum homo illud detestatur & odiat. Si enim sufficeret cessare à peccato, scriptura tantum moneret, Fili peccasti, non adijcias iterũ. Ecclesia-
Sed non id tantum dicit, uerũ addit. stici. 21.
Et de pristinis deprecare, vt tibi remittantur. Vnde Psaltes inquit. Dixi Psal. 31.
confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Ergo motus hominis in peccatum, remissionẽ culpæ præcedit. Quod verò gratiæ infusio, quæ posita fuit prima, præcedat remissionẽ culpæ, quæ quarto loco posita est, patet. Gratia enim luci comparatur, & peccatum tenebris. Abijciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Eratis aliquando tenebræ, nunc au- Rom. 13.
tem lux in dño. Sol aũt prius natura il- Eph. 5.
luminat, quàm tenebras pellat, quoniã agit per suam lucem præexistentem ad illas expellendas. Sicut omne agens agit per suam formam præexistentem, ad remouendum contrarium. Et ideo ex parte omnis agentis, prius est generatio, quàm corruptio: quamuis si passum respicias, fit secus. Mobile enim prius naturaliter recedit à termino, à quo, q̃ accedat ad terminum ad quem.

Quia in subiecto mobili, prius est oppositum quod abijcitur, & postmodum est illud, quod per motum assequitur. Et ita ex parte aeris, prius natura est purgari à tenebris, quàm illuminari. Similiter ergo, si eum qui iustificatur consideres, prius natura liberatur à culpa, quàm recipiat gratiam. At si Deum iustificantem, è contra res se se habet. Quoniam autem hæc duo cum sint dona Dei, magis Deum respiciunt, quàm suscipientem hominem. Hinc est, quod absolutè dicendum est, prius infundi gratiam, quàm remitti culpam in iustificatione. An uero gratiæ infusionem aliquid nostri præcedat, dicetur alibi. Sequitur.

In qua, scilicet pace ad Deum, vel gratia iustificationis, *Stetimus, & gloriamur in spe gloriæ Dei.*

Notate hæc duo uerba. Alterum præteriti temporis, *stetimus*. Alterum præsentis, *gloriamur*. Non posset in præsentiarum aliquis gloriari, in spe gloriæ Dei, nisi & actu amicus Dei esset, & Deo charus. Cum ergo dicit Apostolus. *Stetimus, & gloriamur*, vult dicere. Stetimus, & etiam stamus, propter quod gloriamur. Cur dixit *stetimus?* dicendum potius erat, stamus. Si dixisset stamus tantum & gloriamur, non tantam efficaciam manifestasset gratiæ iustificantis, sicut dicens *stetimus, & gloriamur*. Potest enim qui stat non stetisse semper, sed cecidisse, & postmodum denuo surrexisse. Indicat ergo Paulus iustificatum à Deo, stare, & semper stetisse, nunquam excidere, nec excidisse vel semel à gratia iustificationis, & à diuina pace. Vide ergo tu quanta est uis iustificationis. Iustificatus nunquam excidit, nunquã excidet à diuina gratia, qua iustus deputatus est: neque à pace cum Deo. O illos felices, qui iustificantur semel à Deo glorioso. Non enim tantum surgunt à peccato, sed semper stant erecti, nec vnquam cadunt. Non id precor uobis in mentem veniat Paulum de seipso tantum loqui. Ego ipse Paulus iustificatus à Deo, steti: quia scilicet ipse confirmatus erat, vt cadere non posset. Sicut & pauci illi de quibus dicitur. Ego confirmaui columnas eius. *Psal. 74.* De omnibus iustificatis loquitur, quorum & ipse unus erat. Audi enim iustificatorum omnium vocem. *Psal. 19.* Nos surreximus, & erecti sumus. Stantes erant pedes nostri. *Psal. 121.* Ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini. Qui statis in domo domini. *Psal. 134.* Paucissimi sunt confirmati: consentaneum non erat, tantum Apostolũ generaliter de iustificatione agentem, ad pauculos quosdam sermonem restringere: qui si stant, non quia iustificati, sed quia confirmati sunt, stant immoti, vt liquet. Intendit ergo generaliter iustificatos omnes, ratione vnius iustificationis stare, non excidere eorum quemquam. Est ergo primus effectus iustificationis, pax. Secundus, perseuerantia in pace, & in gratia, vt nunquam iustificati cadant à diuina beneuolentia, in quam semel magno illius fauore fuere recepti: Ecce testimonium Ioannis apertissimum. *1. Ioan. 3.* Omnis qui ex Deo natus est, non peccat, quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, (addit) quoniam ex Deo natus est. O magnæ efficaciæ uerbum. Paulus item, vice omnium iustificatorum. Quis inquit nos separabit à charitate Christi? *Rom. 8.* Certus sum, quod neque mors, neque uita, neque angeli, neque uirtutes, neque potestates, poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo Iesu. Est & illud. Charitas Christi urget nos. *2. Cor. 5.* Illud. Qui spiritu aguntur, hi filij Dei sunt. *Rom. 8.* Agi, vrgeri, efficaciam indicant potentissimam, vt nequaquam qui agitur, qui urgetur, aliò tendat, vel tendere possit, sed immotus stet ad illius voluntatem qui agit, & qui urget. Rectè ergo dicit Apostolus. *In qua stetimus*, Sed si in diuinam gratiam semel recepti, nunquam excidunt, nec excidere possunt, cur toties audimus. Non qui incęperit, sed qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit? *Matt. 24.* Cur clamat Christus ex Euangelio. Nemo mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro, aptus est regno Dei? *Luc. 9.* Cur Paulus inculcat. Qui stat, uideat *1. Cor. 10.*

ne

Rom.11. ne cadat? Tu stas, noli extolli, sed
1.Cor.5. time? Cum timore, & tremore salutem uestram operamini? Cur hortatur
Apoc.3. Ioannes. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam? Cur monet dominus. Nolite redire retro, memores estote vxoris Loth? Cur Apostolus quæritur, Himeneus & Phi-
Luc.17. letus à ueritate exciderunt, & sub-
1.Tim..2 uerterunt quorundam fidem? Deludunt ne nos tam magna Spiritus sancti oracula? Certè non deludunt.
Quomodo ergo hæc, tam apertè pugnantia loca conciliabimus? Ecce concilium. Si diuinæ gratiæ vim & efficaciam consideres, sic qui iustus est, & in gratia constitutus, non modo non peccat, sed nec peccare potest, vt gratia ipsa directus cum agit: At si uertibilitatem, & defectum liberi arbitrij, nul lo dempto, à iustitia deficere quisque potest, & peccare. Vis videre? Ecce. Non potest aliquis omnino impecabilis reddi, nisi auferatur ab eo omnium peccatorum origo. Origo autem peccatorum, omnino prima est ex errore rationis, uel quia decipitur circa finem boni, & circa media ad finem in particulari, quæ in vniuersali omnes appetimus, vel ex hoc, quod iudicium rationis propter aliquas passiones repente insurgentes ex uiribus inferioribus, intercipitur. Quamuis autem prima origo, tolli possit ab aliquibus, adeò vt diuina gratia, dono sapientiæ & consilij, dirigantur in cunctis, ut nunquam errent, neque in fine, neque in medijs in particulari, tamen tolli secundam, vt uidelicet non possit ullo modo intercipi iudicium rationis, repugnat statui uiatorum. Ostendo. Nam ad hoc sequitur, vt si rationis iudicium nunquam intercipitur, omnium operum ratio semper actu sit Deus, non tantum habitu. Hoc autem est proprium beatis, quod semper actu ferantur in Deum. Vnde & soli Christo adscribitur, quia fuit simul viator & compræhensor, ut theologi dicunt. Ergo nullus, quanta libet sanctitate, & iustitia præpolleat, quousque peregrinatur à domino, est, neque etiam aliquando fuit adeo confirmatus, quin peccare possit, vel potuerit.

Quod autem dicitur de Apostolis cō firmatis in gratia, intelligendum est hoc pacto, videlicet quod ita erant addicti bono, vt non nisi ualde de difficili peccare possent, & nunquam uellent: propterea quod ex virtutibus infusis, & inferiores uires reformabant, & uoluntas in Deum fortius inclinabatur, & ratio in contemplatione diuinæ ueritatis perficiebatur, quorum omnium continuatio, ex feruore magno diuini amoris proueniens, eos sem per à peccato retrahebat: totum autem quod deficiebat ad plenam confirmationem, complebat assidua diuinæ prouidentiæ custodia. Quoties & occasio peccati se ingerebat, eorum mens diuinitus semper ad resistendum tam efficaciter excitabatur, ut actu resisterēt, & nunquam peccarent. Hæc est confirmatio uiæ, non alia. At confirmatio beatorum, ualde maior est. Nihil enim se ingerit quod possit peccati occasionem præbere, quia ablata omni origine peccati, plenissime in seipsis habent sufficiens principium suæ firmitatis. Iam ergo scopum huius materiei habes. Iustificatus peccare potest, & à gratia excidere, & multi excidunt, & exciderunt. At Apostolo nostro id satis est, quod ex ui diuinæ gratiæ, quam iustus habet, quam semen dei appellat Ioannes, ea ratione, quia per eam efficimur filij eius, & quia in uirtute continet omnes fructus bonorum operum, sicut semen continet arborem, sequitur vt possit non peccare, qui iustificatus est. Immo & hoc uerum est, quod dicit Ioannes, non potest peccare ex ui eius, sicut ignis ex vi caloris non potest infrigidare, neque nix, vt nix potest calefacere. Nulla enim res, habens aliquam formam, ex ui illius potest agere effectum oppositum, effectum quē nata est parere forma illa. Ex gratia natum est exire opus bonum, ergo iustificatus habens gratiam, vt sic non potest facere opus malum. Si facit, aliunde facit, nōn ex ui eius. Non de sanitate venit morbus, inquit Augustinus,

gustinus, sed de non recta vsa sanitate. Ita non ex gratia Dei, quæ est animæ sanitas uenit peccatum, quod morbus est illius spiritalis, sed de non rectè vsa gratia Dei. Et hoc modo inoleuit Petri morbus, qui cum non recte vteretur diuina gratia, altum sapiens plusquam par esset, permissus est cadere, vt disceret superbiam in rectè factis etiam cauendam esse. Habet ergo ueritatem. Non peccat, qui iustificatus est, vt iustificatus est, vt scilicet habet gratiam.

Verba uero illa vrgeri, agi, alibi declarabuntur. Videntur enim coactionem significare. Sicut & illud.
Luc. 14. Compelle eos intrare. Et illud. Ne-
Ioan. 6. mo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum, cum tamen consentiant omnes, & amici, & inimici, uoluntatem cogi non posse etiam à Deo. Est ergo tertius effectus iustificationis iste. *Gloriamur in spe gloriæ Dei*. Qui duo includit, spem, & gloriam in spe, vt significetur, quod est magna & viua spes. Neque enim in spe gloriari, quis consueuit si modica sit, vel exigua, sed si magna. Cuius autem rei est spes illa? *Gloriæ Dei*. Gloria Dei est, vt incepit, perficiat iustificatus. Ergo habet spem, quod omnino perficiet Deus, quod incępit: quod scilicet gratiam quam illi dedit, consumabit. Quid est autem gratia consumata, nisi gloria æternæ uitæ? Habet ergo spem, & gloriatur in hac spe, quam habet, cum securitate omnino ad illam gloriam perueniendi. In hac enim gloriatione, & (vt ita dixerim) in hac sancta superbia, propter spē cælestis felicitatis, ostenditur, quod qui iustificatus est non hæsitat, vtrum sit beandus, vel non. Sed firmissime tenet, se se diuino munere saluandum
2. Cor. 3. esse. Habentes enim talem spem, multa fiducia utimur, inquit alibi Apostolus. Nec mirum, quoniam arram habet gloriæ, qui iustificatus est, videlicet gratiam diuinam, qua mundo natus, renatus est Deo. Ex hac enim gratia, spes viua nascitur, dicente Pe-
1. Pet. 1. tro. Regenerauit nos in spem viuam, in hæreditatem immarcessibilem conseruatam in cælis. Et huius ratio magna est, quoniam per gratiam efficimur filij Dei: si autem filij, & hæredes. Spem ergo uiuam habemus Rom. 8.
hæreditatis.

Tu dices. Argumentum concluderet, si sciremus nos esse hæredes, sed id nos nescimus, quia nec etiam scimus, quod simus filij Dei. Totum uerum est. Sed, quod id nesciamus accidit, iustificationi. Iustificatio enim suapte natura patit spem uiuam hæreditatis. Et si sciremus nos iustificatos esse, ex vi iustificationis nos sciremus esse hæredes, & consequenter haberemus spem uiuam, vt indubiede adoptione illius gloriæ confide remus, & sciremus etiam habere spem illam. Apostolus ergo gloriatur de effectibus iustificationis, qui exeunt ab ea, abstrahendo à nobis. Sat ergo illi est, quod iustificatio ex seipsa parit spem viuam, excludens omnem timorem, & omne dubium. Vnde aliqui pauci, qui diuina reuelatione sciuerunt se esse in Dei gratiam receptos, si timore posthabito, spe ardentissima, & viuacissima freti fuerunt æternæ felicitatis. Sicut Paulus qui dicebat. Certus sum, quod neque mors, neque ui- Rom. 8.
ta, neque creatura alia poterit me separare à charitate Dei. Scio cui credi- 1. Tim. 1.
di, & certus sum. Ego pugno non quasi in incertum. O spem admirabilem. 1. Cor. 9.
At nos, quibus non tanta gratia concessa est, non spem adeo debemus amplecti, vt timorem repellamus. Torporem enim pareret infirmioribus nobis existentibus, quàm par sit. Stemus ergo vt est in prouerbio, Inter incudinem & malleum. Malleus sit timor, qui continenter nobis inferat ictus. Incus sit spes, quæ sustentet nos, ne mallei ictibus conteramur. Vide Prophetam, quomodo sub dubio ponit spē quam habet de diuina misericordia. Quis scit si conuertatur, & ignoscat Ioel. 2.
Deus? Hoc ideo, quia oculum habet ad diuinam iustitiam, quam timere oportet, & ad suam imbecillitatem, qua timet defecisse ab eis quæ ad impetran dam ueniam requiruntur, dicens cum Dauide. Imperfectum meum uiderunt Ps. 138.
oculi

oculi tui. Id enim credere quisq; debet, cum omnia fecerit quæ potest, adhuc non exactè, & perfectè Deo satisfecisse. Et Iccirco timere, & confidere de diuina misericordia, vt ex seipso deijciat totus, releuetur autem totus in spem viuam, ex solo diuini intuitu fauoris, qui nostros defectus supplere & scit, & potest, & vult. Iam ergo intelligis. Iustificatio ex se erigit in spem uiuam, ex pellitq; timorem: at nō vt nostra est. Sic enim spes mixta est timori.

Vis autem vt radicem tibi ostēdam, propter quam oportet fateri, quod iustificatio ex ratione sua, facit spem viuam in iustificatis? Ecce. Qui iustus est, Deū diligit: neque enim iustificatio est sine charitate, vt dictum est, ergo desiderat vniri suo dilecto, quantum possibile est. Hinc enim nascitur, quod delectabilissimum est, amicisconuiuere. Fides autē ostendit, quod possibile est hominem vniri Deo, secundum perfectam fruitionem, & visionem facialem, quia docet

Matt. 22. quod erimus sicut angeli Dei in cœlo. Ergo desiderat iustus vniri Deo, secnndum hunc perfectissimum vnionis modum, quem scit possibilem esse. Desiderium autem maximè augit desiderantem, cū nouit quod desiderat posse obtineri, nisi spem habeat consequendi illud. Esset itaque iustus semper tristis & mærens, nisi spem haberet perueniendi quo tēdit. Sed iustus semper est

Gal. 5. gaudens, lætus & hilaris. Diuina enim gratia, gaudium parit maximum, dicente Paulo, fructus Dei est charitas, gau-

Rom. 14. dium. Et iterum. Non est regnum Dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Vnde & in sa-

Sap. 8. pientia legitur. Non habet amaritudinem conuersatio illius. Et de Christò le-

Esa. 42. gitur, quia erat plenus gratia, Non erit tristis neq; turbulentus. Et in Euange-

Luc. 10. lio. Exultauit Iesus in Spiritu sancto. Ergo necessario oportet, vt habeat spem viuam consequendæ illius fęlicitatis, vt semper possit gaudere. Spe (inquit Apo-

Rom. 12. stolus) gaudentes. Concludamus ergo

Heb. 6. dicentes cum Paulo. Spem sicut anchoram habemus animæ, tutam & firmā, adeò, vt non modo fidamus, quod saluabimur, sed audenter cum Paulo di-

Bit. ad Rom.

camus. Spe iam salui facti sumus. Hoc enim significatur, per gloriari in tali Rom. 5.
spe, vt uidelicet intelligamus, de bonis futuris nos adeò esse securos, & certos, ac si iam parta essent, & obtenta. Hoc nanque cedit in Dei gloriam, vt reddat quod promisit. Certissimum itaque esse debet nobis, quod omnino reddet, non certe propter nos, sed propter ipsius glotiam. Ex hac autem spe tam firma & certa audi, quid sequitur aliud, & potest esse quartus iustificationis effectus. *Non solum autem*, vid elicet gloriamur in tali spe. *Sed & gloriamur in afflictionibus*. Tam viua est spes illa, & tam magna hæc sancta superbia, propter illam spem, vt non modo afflictiones corporales minimè paueamus, egestates, erumnas, incommoda, oppressiones, exilia, maledictiones, certamina, labores, ægritudines, miserias, persequutiones, uincula, tormenta, sed patientissimè omnia perferamus: immo ardentissimè desideremus, magnifice de nobis ipsis sentientes, non solum autem desideremus, sed & gloriemur, & gestiamus mirum in modum cum occurrerint. Quod enim futurum spera- Rom. 8.
mus & non uidemus, per patientiam expectamus, vt inquit Paulus noster. Patientia autem, non est sine aduersitatibus. Materia nanque patientiæ, aduersitas est: sicut materia liberalitatis diuitiarum copia. Si itaque gloriamur in illa spe, gloriari oportet & in tribulationibus. Vnde inquit Paulus reddens rationem. *Scientes, quod afflictio patientiam operatur*. Scire dicimur, quod fide credimus indubia. Excedit enim certitudine scientiam ipsa fides. Dictum vero illud. *Afflictio patientiam operatur*, occasionaliter tantum intellige. Quia afflictio est materia patientię exercendæ. Quod si dicas. Æque præstat impatientiæ occasionem tribulatio, ac patientiæ. Falsum est hoc. Suapte enim natura præstat occasionem patientię: at occasione tantum accepta, impatientiam parit. Rectè ergo dicitur, quod operabitur patientiam; per se videlicet, licet oppositum p accidēs.

P 3 Sine

Sine patientia autē, (supplete uos,) nō est spes: quoniam spes dilationem boni quod speramus, includit quodam modo. Spes enim quæ uidetur, nō est spes. Quod enim uidit quis, quid sperat? Dilatio autem boni malum est, malum uero obiectum est patientiæ. Ergo de primo ad vltimum, spes nō est spes sine patientia. Et si sic, sequitur, vt quo maior est spes, maior etiam sit patientia: Et vice uersa, quo maior est patientia, maior etiam sit spes: Spes autem ex iustificatione summa est, vt dicebamus. Ergo oportet iustificatis maximam adesse patientiam. At non est maxima patientia Romani, sine maximis afflictionibus. Sicut enim simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis. Ni mirum ergo, si qui maxime fuerunt Deo clari, angustias multas & magnas assiduè perpessi
2. Cor.1. sunt. Audi Paulum de seipso. Nolumus uos ignorare fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniā supra modum grauati sumus, supra uirtutem, ita vt tederet nos etiam uiuere.
2. Cor.7. Et iterum. Cum uenissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi
1. Cor.4. sumus. Foris pugnæ, intus timores. Adhuc vsque in hanc horam esurimus, sitimus, & nudi sumus, & laboramus, colaphis cedimur & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Tanquam purgamenta huius mūdi facti sumus, & omnium peripsema usq; adhuc. Spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus. O beatum Apostolum, cui tot & tanta pati dona-
Philip.1. tum est. A Deo dicebat ipse, uobis donatum est, pro Christo non solum vt credatis in eum, sed etiam ut pro illo patiami-
Ibidem. ni. Idem. Certamen habentes, quale & uidistis in me, & nunc audistis de
2. Tim 3 me. Omnes enim qui pie uolunt uiuere in Christo, persecutionem patiūtur.
Act.5. Hinc de Apostolis omnibus legimus. Ibant à conspectu concilij gaudentes, quoniam digni habiti sunt pro Christo contumeliam pati. Cogitabant bona futura, q̄ & quanta essent, & quasi ea sine psecutionibus, & oppressionib' cōsequi nō possent, gloriabant' in eis. Tristia præsentia erant, iucunda futura expectabantur. At adeo illis spes uiua persuaserat, quod omnino ad coronas, ad palmas, ad triumphos peruenirēt post certamina, vt necessitate quadam ducti, non possent in afflictationibus non gloriari: nec minus essent eis suauia tormenta, in quibus iugiter versabantur, quàm præmia, quæ expectatione tantum præsentia erant. Nos in desperationem futurorum bonorum, agunt præsentia mala, illis vexationes, non modo non auferebant spem, sed augebant. O nos misellos, illos beatos. Patientia Heb. 10.
uobis necessaria est fratres mei, vt uoluntatem Dei facientes, reportetis pro missiones. Si putas te non habere tribulationes, nondum cæpisti esse Christianus. Cur ergo clipeū patientiæ nō assumis, quo ictus omnes valeas declinare, & uictor effectus, brauium æternæ gloriæ consequaris? Audi Paulum. Nulli malum pro malo reddentes. Scriptum 1.Pet.3.
est enim. Mihi uindictam, & ego retribuam. Noli uinci à malo, sed uince in bono malum. Nōne Paulus homo erat, Rom.12.
inter homines sicut nos, natus & educatus, terram nobiscum incoluit, & aerem respirauit? Non fuit Angelus, fuit homo, & tamen audi quid dicit. Male- 1.Cor.4.
dicimur & benedicimus, persecutionē patimur, & sustinemus, blasphemamur & obsecramus. Quod ergo ille fecit, cur tibi astruis impossibile? Non habuit ipse alterum Paulum, ad quem respiceret, cui tot & tanta mala perpeti contigisset. Christum quidem habuit, sed Christus homo & Deus erat. At tu Paulum habes, qui homo tantum fuit, non Deus. Cur ergo ad eum non respicis? Cur illum non imitaris? Non possū ais. Audi illum. Omnia possum in eo, Philip.4.
qui me confortat Deus. Iam non dico vt tibi fidas. Responsum enim habuimus inquit Paulus, vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo. Ipse dixit. Con- Luc. 12.
fidite pusillus grex. Faciet enim cum tentatione prouentum, vt possitis sub- 1.Cor.10
stinere, & dicatis. Tribulationē quidē 1. Cor.4.
patimur, sed non angustiamur: aporiamur, sed non destituimur: persequutionem patimur, sed non derelinquimur: deijcimur, sed non perimus. At ad textum reuertor.

Patientia

Patientia probationem. Et lapis lidius, & fornax, & aurifex probat aurum; for nace probatur & perficitur. Lapide lidio cognoscitur: ab aurifice commen datur. Omnibus his modis patientia probat uirum. Primo.n. perficit illum. Sicut enim frequenter citharizantes, euadimus citharedi: artem enim citharizandi, causat frequenter citharizare: ita uirtutem perfectam patientiæ, efficit frequens aduersitatum tollerantia. Quis nanq; dubitat infractos fieri animos & infrangibiles, qui uexatioribus diutinis assueuere? In igne inquit Ecclesiasticus, probatur aurum atq; argẽtum, & homines receptibiles in camino tribulationis. Et alibi. Vasa figuli ꝓbat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis. Secundo. Experimentum facit fidei & generositatis animi. Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Omniq; mundo demum patientem clarum reddit & gloriosum. Probauit illos Deus, & inuenit eos dignos se.

Ecclesiastici. 2.
Eccl. 27
Iac. 1.
Sap. 3.

Probatio vero spem, incohatam auget. Animi enim inuicta constantia, ex aduersitatum multi iuga patientia comparata, nobis spem facit firmiorem, atque certiorem: vt si tolleráuimus cum Christo, & regnaturi simus cum illo. Ita eñ scriptum est. Si tollerabimus, & conregnabimus. Habet instus arram gloriæ, etiam si non patiatur pro Christo: at cũ patitur, iam habet duplicem arram, maiorem ergo spem. Nonne ergo tibi uidetur, quod debeat ĩ afflictionibus gloriari, si gloriatur in spe: quandoquidem crescit spes ex afflictionib⁹? Hinc Christi germanus. Omne gaudium existimat fratres, cum in tentationes varias incideritis. *Spes autem non confundit.* ideſt non facit nos erubescere, vel confundi. Est enim hæbraismus, ut unum verbum significet duas actiones in cõiugatione Hiphil. Vnde, & cognosco, in illa coniugatione significat facio cognoscere: postulo, facio postulare: uideo, facio uidere. Vt illud. Nunc cognoui, quod timeas dominum, ideſt cognoscere feci: Vidi afflictionẽ populi mei. ideſt feci uidere. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilib⁹, ideſt, nos postulare facit. Ita ergo hic.

2. Tim. 2.
Iac. 1.
Gen. 22.
Exo. 3.
Rom. 8.

Spes non confundit. vel non erubescit, ideſt non facit erubescere. Illa enim spes facit sperantem erubescere, quæ tandẽ post lõgam expectationem frustratur. Vnde Paulus dicebat. Si tantum sperãtes essemus in hac uita, miserabiliores essemus omnibus hominibus mundi: Quia cum propter regnum cęlorũ, tẽporalia quæque despiciamus, si fabula esset regnum cęlorum, quis quæso hominum deterioris esset conditionis, q̃ optimus quisq; christianus? Quandoqdem nec in hac uita, nec in alia aliquo bono frueretur. At non frustrabitur hæc nostra spes, inquit Paulus. Omnino enim efficiemur consortes diuinæ gloriæ. Cum enim apparuerit in gloria, tunc similes ei erimus, inquit Ioannes. Ergo non confundimur propter hanc spem, quasi incassum bona futura sperauerimus: & propterea letanter tulerimus mala præsentia. Merito ergo gloriamur propter illam spem, in afflictionibus. Quoniam autem infirmiores & pusilli, tristia (ut ita dixerim) habentes in manibus, iucunda autem tantum in expectatione, plerumq; nimia spei dilatione franguntur. Ideo à bonis pręsentibus eos confortat Apostolus, duas adducẽs rationes. Prima est. *Quia dilectio Dei, effusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ecce solidum spei nostræ fundamentum. Re ipsa nanque, datus est nobis Spũs sanctus, quo diuina dilectio diffusa est in cordibus nostris. Quod pignus dari potuit maius? Deum posse uos illuc perducere, quo sperantes tenditis, nemo dubitat, atque etiam scire, modo velit. Vult autem, & efficaciter uult, aliter enim non dedisset nobis Spũm sanctum, sicut dedit. Iunge ergo uoluntatem efficacem, omnipotentiæ atque infinitæ Sapiẽtiæ, fiet omnino, quod speramus: ergo nunquam erit, vt propter illã spem erubescere nos oporteat. Sicut aulicis contingit, qui terrena quæque ambientes, atque sperantes in principũ curijs, persępe confundũtur, & pudore repleti, clamant. O spes hominum fallax. Inquit enim Ecclesiasticus. Nullus spera-

1. Cor. 15
1 Ioan. 3.
Eccl. 2.

uit in domino, & confusus est. Et Dauid. Ad te domine leuaui animam meam, Deus meus in te confido non erubescam. Esaias. Omnis qui credit in illum, & fidit in illo, non confundetur.
Ps. 14.
Esa. 49.

At verbum istud famosum. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Examinare oportet paulò acriore indagine, antequam ulterius progrediamur. Primum quidem, potest exponi de dilectio ne qua Deus nos diligit, & qua nos diligimus Deum. Illa effusa est in cordibus nostris, qui certi sumus de illa per Spûm sanctum suggerentem, q̃ in immensum fuerimus dilecti, cum se tradidit pro nobis. Hæc effusa est per Spiritum sanctum, instigantem nos ad redamandum Deum, qui tam ardenter primum nos dilexit, vt se pro nobis tradiderit. Vtraq; aũt facit ne cõfundamur. Illa, quoniã corroborat nos esse à Deo dilectos: Hæc, quoniã facit ut nos aspera cuncta, & grauia feramur æquo animo. Ita enim fit, vt non confundamur in tribulationibus, expectantes beatã spem, & aduentum gloriæ magni Dei. Explicat ergo causam efficientem fructuũ prædictorum, dum in medium affert dilectionem Dei: Hæc enim quomodolibet sumpta, est causa pacis, patientiæ, & spei. Cedunt ergo omnia in vnam causam. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Cum hæc duo simul audis, Spiritus sanctus, non tibi in mentem veniat pater, neque filius, neq; deitas ipsa: quamuis de his omnibus dicatur, quod spiritus sunt, & sancti sunt: sed suppositum intellige semper, quod à patre & filio, non per modum uerbi sicut filius, sed per modum amoris producitur ineffabiliter. A patre & à filio realiter distinctum. Idem enim non procedit à seipso: Deitate quidem, non modo par, sed idem, at hipostase aliud, & tertia sanctissimæ illius triadis persona, contra semiarrium, Macedoniũ. Propterea enim Spiritus dicitur, ex ratione scilicet, & modo suę processionis. Amor, nanque ex sua natura, intrinsecus, impellit amãtem in ipsam rem amatam, vt quodammodo amantem extra se ponat, & in amatum transferat, sicut dicit Magnus Dionysius, quarto de diuinis nominibus. In rebus autem viuentibus, impulsus intrinsecus ad Spiritum attinet: Quoniam itaque Deus nobilissima vita viuit, personæ illi quæ per modum amoris procedit, tribuitur nomen Spiritus, quasi sit quædam spiratio, vel aspiratio, aut respiratio productio eius. Hinc Apostolus, impulsum quendam & uim agentem atque mouentem Spiritui sancto adscribit. Qui Spû Dei aguntur, hi filij Dei sunt. Et Euangelista. Expulit eum Spûs. Vt appropriatè intelligas, Spûm sanctum impellere, & mouere nos in Deum, Quia autem primus motus uoluntatis, quæ est principium mouendi, amor est: Propterea Spiritui sancto adscribitur, tanquam causæ diuinus amor, qui in nobis est. Intelligis mysterium? *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Omnia quæ in nobis sunt, habent reduci in Deum: reducuntur autem, & ut in causam efficientem, & ut in exemplarem. In efficientem quidem, quoniam sua virtute operatur in nobis. In exemplarem uero, quoniam oĩa quæ à Deo in nobis sunt, Deum aliquo modo imitantur. Quoniam autẽ una tantum est uirtus operatiua, vnaq; operatio patris, filij, & Spûs sancti, in his quæ sunt extra Deum, sicut & una essentia, omnia reducuntur in Deum patrem, filiũ, & Spiritum sanctum, simulq; reducũtur in eum, vt in efficientem. At quæ reducuntur in eum, vt in exemplar, non reducũtur in omnes tres personas: sed in illam quam imitantur magis. Sapientia qua Deum cognoscimus, nobis ab omnibus quidem immissa, propriè est filij repræsentatiua, qui sapientia dicit: Quoniam ut uerbum producit eum pater, Dilectio ergo Spûm sanctum repræsentat per amorẽ, Spãli itaq; ratione dicitur esse in nobis, per Spûm sanctũ. Propterea omnia, quæ amorem sequuntur, Spiritui sancto adscribuntur. In primis enim, quia amori hoc est maximè proprium, vt amicus uelit conuersari cum amico. Conuersatio autem homi-

Margin notes: Tit. 2. — Rom. 8. — Mar. 1. — 1. Cor. 1.

hominis cum Deo non est nisi per contemplationem. Vnde & contemplatiuus noster Apostolus dicebat. Nostra
Philip. 3 conuersatio in cęlis est. Propterea in scripturis sacris, dicimur ad contempla
2. Cor. 3. tionem diuinam, rapi à Spiritu sancto. Nos omnes reuelata facie gloriam Dei speculantes, in eandem imaginem trāsformamur à claritate in claritatem, tanquam à domini Spū. Qua autē ex mutua cōuersatione amici cum amico, nascitur gaudium atque lætitia, ideo gaudium nostrum spiritale in Deo, dicitur
Rom. 14. esse à Spiritu Sancto. Regnum Dei nō est esca & potus, sed iustitia, pax, & gau
Luc. 10. dium in Spū sancto. Exultauit Iesus in
Ps. 50. Spū sancto. Redde mihi lætitiam saluta
Ioan. 14. ris tui, & spū principali confirma me. Propterea Christus, uocat Spiritum sanctum paraclitum, id est consolatorem.
Act. 16. Lucas quoque in actis Apostolicis. Ecclesia (inquit) habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Dei, & consolatione sancti Spūs replebatur.
Eph. 3. Rursus, quia amatum est in amante, & è contra. Deum habitare in nobis, &
1. Ioan. 4. nos in Deo, ascribitur Spiritui sancto. In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniā de Spiritu suo dedit nobis. Ex hac aūt mutua beneuolentia transformante, euenit, vt aliquis aliquem in filiū adoptet, quo hæreditas eius, iure adoptionis ad illū perueniat. Conuenienter ergo Spiritui
Rom. 8. sancto attribuitur, quod per eum filij adoptionis Dei efficiamur. Accepistis Spūm adoptionis filiorum Dei. Tantus amor autem facit, ut omnia amicorum sint communia, iuxta Prouerbium. Dona ergo Dei, quæ nobis cōmunicat, im-
1. Cor. 12 mo & ipsa donorum communicatio, dicitur esse à Spiritu sancto. Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, alij genera linguarum, alij interpretatio
2. Cor. 3. sermonum. &c. Hæc omnia autem operatur, vnus atque idem spiritus. Communicatio sancti spiritus, sit semper cum omnibus nobis: Amor uero tam
1. Pet. 4. præcipuus, est omnium antidotum offensarum. Vniuersa enim delicta operit charitas, ideo per spiritum san-
Ioan. 10. ctum dicitur fieri peccatorum remissio. Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Propterea qui blasphemauerit in Matt. 12.
Spiritum sanctum, non dimittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Quia illud abiecisse uidetur, quo peccata abolentur. Hinc renouari dicimur, purgari, lauari, iustificari, sanctificari, uiuificari, vngi, signari, liberari p Ps. 103.
Spiritum sanctum. Recreari. Emitte Spiritum tuum, & creabuntur, & reno 1. Cor. 6.
uabis faciem terræ. Abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Si spiritu facta carnis morti- Rom 8.
ficaueritis, uiuetis. Elegit nos Deus 2. Thes. 2.
primitias in salutem, in sanctificatio- 2. Cor 5.
nem Spiritus. Vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. Signati estis Eph. 1.
Spiritu promissionis, qui est pignus hæreditatis nostræ. Si abluerit domi- Ps. 5.
nus sordes filiorum Sion, & sanguinem filiarum lauerit de medio eius, in Spiritu iudicij, & Spiritu ardoris. Gal. 5.
Si Spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Vbi Spiritus domini, ibi li- 2. Cor. 3.
bertas. Per hunc ergo Spiritum sanctum, vt aliquando finiam,

Dilectio Dei, qua Deus ipse nos diligit. *Effunditur in cordibus nostris.* Bene autem dicit Apostolus, *Effunditur*, quod enim effunditur, non ammittitur. Lux effunditur, vel lumen, non ammittitur. Effunditur autem, quia effectum facit in corpore, quod illuminatur, nec tamen recedit ab illuminante. Patet in lampade accensa, ex qua mille accenduntur. Diuina ergo dilectio, qua ipse nos diligit, effunditur in nobis, qui iustificati sumus. Manet in Deo diuina illa dilectio: at facit effectum in nobis. Quem effectum? gratiam gratificam. Qua deinde fit, vt nos Deum vicissim diligamus. Ecce ergo effusio. Sicut enim ex lampade accensa, fit lux, similis in alia lampade: ita ex dilectione, qua diligit nos Deus, fit alia dilectio in nobis, illi persimilis. Dilectio enim, qua Deum diligimus, similitudo est illius, qua à Deo diligimur. Ideo, nanque nos diligimus Deum, quia ipse prior dilexit nos. 1. Ioan. 4.

Nisi

Rom 11. Nisi enim primum nos dilexisset, nos
Eph. 5. eũ minime diligeremus. Et propterea diuina dilectio, uocatur Lux. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, hoc est dilecti à domino. Diuina enim dilectio æterna est, infinita est, Deus est, non ergo in nobis recipitur ut forma, sed gratia tanquam effectus eius. Quod si dicas. Paulus inquit. *Spiritus sanctus datus est nobis*. Nõ infitior, at id intelligi debet quomodo & illud loelis. Effundam de Spiritu meo super om
Ioel. 2. nem carnem. Et illud. Auferam de Spi
Num. 11. ritu meo, tradamq; eis. Illud quoq;. Fiat Spiritus tuus duplex in me domine. Non enim ad ipsam essentiam, seu psonam Spũs sancti referenda sunt, cũ in-
4 Reg 2. diuisibilis sit, sed ad ipsius munera, & functiones, vel actus, vt in libro Sapientiæ legitur. Hi autem effectus augeri
Sap 1. possunt, & minui. Cur autem dr Spiritus sanctus dari, & esse in nobis, cum nobis dantur effectus eius? ratio est, qa effectus diuini, non solum diuina operatione esse incipiunt, sed etiam per eã conseruantur in esse. Non enim sicut ædificator est causa domus, Spũs sanct' est causa gratiæ & donorum suorum. Mortuo nanque ædificatore, remanet domus: non est itaque causa nisi in fieri ipsius domus. At Spiritus sanctus, est causa gratiæ, sicut Sol est causa luminis in aere. Sicut enim statim cessaret lumẽ in aere, si Sol aliquo obstaculo posito recederet. Ita Deo ab anima per peccatum recedente tenebrescit, quæ eo præsente per gratiam illuminatur. Est itaque causa in fieri, & in conseruari. Ita aperte docuit Augustinus octauo sup Genesim ad literam. Non ita Deus operatur hominem iustum, idest iustificando hominẽ, ut si abscesserit maneat in absente quod fecit: sed potius sicut aer præsente lumine, nunc factus est lucidus, & semper fit. Sic fit homo Deo sibi præsente illuminatus, absente autẽ continuè obtenebratur. Quia ergo nihil operatur, nec operari potest continua operatione conseruando quod egit, nisi ibi sit vbi operatur, propterea dicitur Spũs sanctus in nobis esse, quandiu in nobis est gratia sua. Vnde Apostolus.
1. Cor. 3. Nescitis (inquit) quoniam templũ Dei sanctum, quod estis uos, & Spũs sanctus habitat in uobis? Et quia Spũs sanctus amor est patris, & filij, vbi Spirit' sanctus esse dicitur, ibi est & pater & filius. Iuxta illud. Et pater meus diliget Ioan. 14.
eum, & ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. Et illud. Inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero il- 2. Cor. 6.
lorum dominus, & ipsi erunt mihi populus. Deus enim est in omnibus creaturis per essentiam, per potentiam, & per præsentiam, implens omnia sua uirtute & bonitate, iuxta illud. Cęlum & terram ego impleo. Hinc illud. Iouis Hier. 23.
omnia plena. Sed sanctorum mentes peculiari quodam modo inhabitare dicitur, quibus gratificam largitur gratiã, qua fides perfecta charitate, surgit in nobis. Hinc est illud. Habitare Christũ Eph. 3.
per fidem, in cordibus nostris. Neque enim fides isformis sine charitate facit, quamuis & illa sit Dei donum, vt Deus nos inhabitare dicatur, cum scriptum sit. Qui manet in charitate, in Deo ma- 1. Ioan. 4.
net, & Deus in eo. Vide ergo excellentiam dilectionis, qua Deum diligimus. Illa enim non potest in nobis esse, sine gratia gratifica: Gratiam autem hanc nõ potest Deus dare nobis nisi modo quodam det Spiritum suum, suum amorẽ, seipsum. Ergo cum Deum diligimus, Deum in nobis habemus, & ipsi i Deo sumus: sumus ergo consequenter Dij, non homines. Ego dixi dij estis. Quia Psal. 81.
autem tam magnum est hoc donum, & tam excellens, ut incredibile uideatur: propterea in principio nascentis Ecclesiæ, fidelibus omnibus qui erant tanq̃ semen quoddam spiritale, quo propaganda erat fides Christi in omnibus Gẽtibus, dabat Deus Spũm suum sanctum in signis uisibilibus, vt esset quasi argumentum confirmans hanc ueritatem, omnibus Deo charis, dandum esse Spiritum sanctum, quo deificari possint. Licet enim signa uisibilia nunc cessauerint, nemo tamen dubitare debet, qm̃ quod est probatum semel probatione efficaci, non debet iterato probari. Non uacat autem mysterio, quod dicit' hic ab Apostolo, dilectionem Dei, gratiã scilicet effusam, esse in cordibus nostris. Cor enim in medio est nostri corporis:

poris: ut ergo significetur, hanc gratiam gratificam diffundere se se ad totum hominem, ad omnesque hominis virtutes & potentias, ac consequenter perficere omnes eorum actus, hoc tropo dictum est, quod infunditur cordi, ut intelligas, longè latèque effundendam esse illius uim, tanquam à centro ad omnem circunferentiam. Cordis tamen nomine, animam intellige. Frequenter em̄ hebræi cor pro anima accipiunt. Qui
Psal. 32. finxit singillatim corda eorum. Scru-
Ps. 7. tans corda, & probans renes. Prauum
Hier. 17 est cor hominis. Mirum perfectò, mirū quod magnus ille magister capere non potuerit, Deum infundere nobis gratiam istam. Quemadmodum enim nihil ponitur in aliquo homine, ex hoc quod dicitur gratiam Cæsaris habere, vel Pontificis: at tantum in Cæsare, vel in Pontifice diligenre. Ita cum dicimus, ille est gratus Deo, nihil credidit ponendum esse in illo, sed tantum in Deo diligente atq; fauente. Considerare enim noluit, vel non potuit, dilectionem Cæsaris, vel Pontificis non efficere, ut dilectus sit bonus, sed magis è contra, quia est primo bonus, ideo dilectus est ab illis, vel illis gratus. At diuina dilectio, lōge aliter se habet. Diligendo, ipse facit ut bona sint quæ diligit. Non sunt dilectæ res quia bonæ, sed quia dilectę, bonæ. Vtique ergo, gratia Regis nihil ponit in dilecto, vel grato: potius è contra est, dilectus facit aliquid in Rege. At Deus si gratum habet aliquem, aliquid ponit in illo quem gratum habet. Illā scilicet gratiam, qua gratus est. Et ideo, vt dixi, dilectio Dei, qua diligit nos De⁹, luci comparatur: Lux autem aliquid ponit in illuminato, non tamen in illuminante. Item. Lux est principium vitæ: Ita ergo gratia est principium vitæ animæ spiritalis. Sicut ergo principium uitæ, est aliquid in re uiua. Est enim actus & forma illius: Ita gratia aliquid est in homine grato Deo. Est & ratio efficacissima. Nam gratia diuina est principium meritorum omnium: neq; enim per naturam mereri possumus æternā uitam, contra Pelagium, sed per gratiā. Homo autem est qui meretur, ergo oportet vt in seipso habeat hanc gratiæ formam. Sicut quia homo uiuit per animam, habet in seipso animam, contra Arabem illum, qui existimauit intellectum assistere tantum, ut nautam naui: Nihil enim agere dicit aliqua actione, nisi principium illius actionis sit in agente actualiter: & maxime si illa actio sita sit in agentis potestate. Si enim per aliquid extrinsecum agimus, cuius assistentia non sit in nostra potestate, quomodo illud extrinsecum assistere nobis vel non assistere, non est in potestate nostra, ita nec actio illa. Si itaque forma quæ est principium meriti, non sit in nobis, videlicet gratia, iam non erit in nostra potestate mereri, Spiritum sanctum nanq; assistere nobis, non est in potestate nostra, sieut uniuersaliter actio causę superioris, non est in potestate inferioris, igitur oportet ponere gratiam formaliter in anima. Nam dicere actum meritorium, non esse in nostra potestate, cum simus Deo grati, idest non esse in nostra potestate, vt habentes Dei gratiā mereamur vel non, procul est ab omni ueritate. Non sat est dicere, Spiritum sanctum assistere, sed dicēdum est, quod gratia illa aliquid in nobis est. Et confirmatur. Quia Deus gloriosus, qui omnia mouet ad debitos fines, singulis reb⁹ indidit formas, quibus ad propriū finem tendit vnaquæque. Ita enim disponit omnia suauiter. Homo autē tendit in finem vitæ æternæ. Cur ergo credimus, quod & illi formam non dederit, qua in illum possit peruenire? Forma naturalis non sufficit, quia finis ille naturam excedit humanam, ergo formam supernaturalem infundit, quæ est principium meriti, uidelicet gratiam. Sap. 8.

Sunt tamen qui dicant, gratiam gratificam idem esse, quod dilectionem illam, vel charitatē, qua diligimus Deū. Sed id non mihi admodum placet. Sicut enim lumen naturæ, virtutibus moralibus præsupponitur, tanquam basis & fundamentum: ita lumen gratię, quo diuinam naturam participamus, cōsentaneum est, vt sit radix omnium uirtutum, quibus tendimus in Deum, quas theorias uocant. Quod Apostolus optimè tetigisse uidetur, dicens. Eratis aliquando tenebræ, nunc aūt lux in dño, Eph 5.

Rom.13. vt filij lucis ambulate. Et iterum. Nox recessit, dies autem appropinquauit, abijciamus opera tenebrarũ, & induamur arma lucis. Significat enim, nos primo in luce esse, & in die: hortaturq; vt deinde secundum lucem armemur, atque ambulemus. Esse in luce est, per gratiam ambulare in luce, idest operari secundum virtutes. Acquisitis nanq; uirtutibus, homo ambulat secundum quod conueniens est rationi naturali, virtutibus infusis, secundum quod cõgruit diuinæ gratiæ. Et ita uirtutes sequuntur gratiam. Et quid mirum? Virtus enim omnis, dispositio quędã perfecti est, vt ex Ethicis liquet. Perfectum autem est, quod in suo esse secundnm naturam suam dispositum est. Ergo virtus naturam præexistentem supponit necessario. Nostra charitas itaq;, cum sit uirtus diuina, est dispositio perfecti secundum naturam diuinam. Naturam autem diuinam participamus p

2.Pet.1. gratiam: iuxta Petrum. Maxima & prętiosa nobis promissa donauit, vt p hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ, ergo supponitur charitati, ut nos iam perfecti sumus in esse gratiæ.

Tetigit hanc rationem perpulchre Magnus Dionysius, secundo capite de cęlesti hierarchia. Non potest (inqnit) aliquis habere spiritualem operationẽ, nisi prius esse spirituale accipiat: sicut nec operationem alicuius naturæ, nisi prius habeat esse in natura illa. Intelligamus ergo nos, ad consecutionem alicuius finis in naturalibus rebus, tria præexigi. Primum, natura proportionata fini illi. Secundum, naturæ illius inclinatio ad illum finem, quæ inclinatio, naturalis appetitus, finis dicitur, & est. Tertium, motus ad illum finem. Exemplum patet. Terra, natura quędã est, cui competit esse in medio mundi, tanquam centrum: Quoniam est omnium elementorum grauissima. Hanc naturam sequitur, vel concomitatur (vt melius dicam,) inclinatio in locum medium, secundum quam naturaliter illũ appetit, etiam cum uiolenter extra illũ detinetur, Tertio nullo prohibẽte, semper deorsum mouetur. Vt ergo homo consequatur æternæ finem uitæ, cum ipse ex se non sit natura proportionata illi, non sat est, quod detur ei inclinatio & motus in illum finem, quia inclinatio & motus in finem, vt dictum est, præsupponit naturam proportionatam fini: aliter enim non inclinatur, neque mouetur in finem illum, sed in alium cuius est proportionata. Omnis enim natura, aliquem finem habet, sibi à diuina prouidentia præstitutum. Ante omnia itaq; opus est, vt homo fiat proportionatus fini illi. Secundo, quod inclinetur. Tertio, quod moueatur. Id ergo quo homo eleuatur ad tantam dignitatem, vt sit proportionatus fini illi su- 1. Cor.2.
pernaturali uitæ æternæ, quam oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascẽdit, & est propria Deo glorioso, & angelis eius, gratia diuina est. Illud secundo, quo hominis inclinatur affectus in talem finem, est charitas. Id tertio, quo mouetur ad attingendum illum finem, exequendo opera quibus ad illum peruenitur, sunt aliæ omnes virtutes. Vt quemadmodum in naturalibus, aliud est natura ipsa, quàm inclinatio naturæ, & eius motus vel operatio: Ita in gratuitis, iuxta Dionysium asseramus rem se se habere. Sed quid immoror? Audite, & intelligite Paulũ. *Dilectio Dei, Effusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Ergo collatio, vel datio sancti spiritus, præcedit dilectionem effusam in cordibus nostris, sicut causa effectum. Effunditur enim per spiritũ sanctum, qui datus est, vt dicit textus. *Per.* nanq; causalitatem significat. Spũs sanctus autem non datur, nisi secũdum effectus suos, vt dictum est. Ergo aliquis effectus Spiritus sancti in nobis est qui charitatem, vel dilectionem nostram præcedit. Hoc autem quid aliud est, vel esse potest, q̃ gratia? qua primum Deo grati sumus. Habetis item locum illum ad Galatas. Gal 5.
Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax. Ponitur enim spiritus tanquam arbor, vel radix, charitas autem vt fructus procedens ab arbore. Quod si dicas. Deus dat gratiam, quia diligit. Scriptũ est autem. Ego diligentes me diligo. Et Prou. 8.
siquis diligit me, diligetur à patre meo.
Ergo diligit, quia diligitur: diligitur au- Ioan.14.
tem

tem nostra charitate, ergo charitas nr̃a gratiam præcedit, vel est ipsa gratia. Respondeo. Quod Deus diligit diligẽtes se: non ita tamen quod dilectio, diligendo se, sit ratio quare ipse diligit, sed potius è contra. Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quia ipse, prior dilexit nos. Si iterum dicas, Dilectione nostra meremur æternam uitam, sed gratia est principium meriti, ergo dilectio nr̃a est gratia. Rn̄debo, quod dilectio nr̃a non esset sufficiens ad merendum, nisi præsupposita idoneitate, & dignitate merentis. hæc autem habet per gratiam: dilectio ergo nr̃a est primus fructus grę. Ideo frequenter plura attribuitur ei, quę gratiæ propria sunt, tñ nō est gratia, ut dictum est. Et hæc sufficiunt pro loci huius declaratione.

Rom 11.

Antequam tamen secundam rationẽ aggrediamur. Est magna difficultas super his omnibus, quæ in hoc capite dicta sunt. Videt enim quod Paulus Apōlus non possit defendi à contradictione. Nonne enim conclusum est capite secūdo, tertio, & quarto, quod iustificamur per fidem charitate formatam? Vtique. Et tamen hic Apostolus docet, quod ex iustificatione consequitur spes & charitas. Qūo hæc possunt stare simul? Ex primo sequitur, quod sit prior charitas iustificatione: Quia id per qd iustificamur, prius est ipso iustificari. Ex secundo autem, sequitur oppositū manifestè, quia causa est prior effectu. Esse prius, & posterius idem respectu eiusdem, adeo est impossibile, vt plus esse non possit. Quid ad hoc?

Respondendum est in primis. Quod Apostolus hic ponit illum ordinem inter iustificationem, & virtutes, qui conuenit eis per se suapte natura. non autem illū, qui conuenit eis per accidens. Scire ergo debes p accidens esse, quod qui iustificatur, sit in peccato. Primus enim omnium hominum parens, iustificatus est à Deo: accepit nanque donū originalis iustitiæ, ergo fuit factus iustus: nec tamen primum erat iniustus, sed erat in puris naturalibus. Non itaq; ex iniustitia contrariè ad iustitiam translatus est, sed ex iniustitia negatiuè, ex simplici uidelicet priuatione ad formā. Nos uero alij, cum iustificamur, ex contrario in contrarium transmutamur, ex peccato ad gratiam: Vt sita iustificatio fuerit tantum mutatio, nostra uero motus uerus, licet spiritalis. Ecce ergo responsio. Cum iustificatur nunc aliquis, per fidem cū charitate, atq; cum spe iustificatur. Quia cum gratia iustificationis sit deificatiua formaliter hominis, requirit hominem dispositum, uel actu proprio si sit adultus, vel actu sui capitis si sit infans, vt in diuinam possit eleuari naturam: quia ex se caput est, qui iustificat. Quælibet autem forma constitutiua alicuius in aliqua natura, requirit materiam dispositam, si sit sub forma contraria positiuè. Disponitur autem homo peccator per fidem, propterea iustificatio fit per fidem. At hoc dicitur esse per accidens, quia accidit iustificationi, quod qui iustificatur, sit peccator. Per se ergo iustificatio ipsa suapte natura ponit fidem, spē, & charitatem. Vnde in primo homine præcessit iustificatio fidem, spem, & charitatem: non autem è contra: quia cum non haberet peccatum, quod vnicè gratiæ iustificanti aduersatur, non oportuit eum disponere, per aliquod medium inter peccatum, & gratiam. In mutationibus enim, non est opus dispositione, sicut patet in aeris illuminatione. At solum in motibus, qui sunt de contrario in contrarium. Sed tamen hæc responsio non euacuat difficultatem. Quia omnino ita res se se haber, quod ex gratia iustificationis omnes hæ virtutes producuntur, etiam in nobis, & actus virtutum: nedum in primo homine. Fructus enim gratiæ ab Apostolo appellantur, maxime autē charitas sequitur gratiam iustificantem, vel gratificā: Quia charitas non potest esse informis vti fides, semper enim est formata, formatur autem per gratiam, ergo sequitur gratiam, non præcedit. Gal. 5.

Quæritur ergo, quomodo conciliari possunt loca ista, vt ipsa iustificatio nostra, fiat per fidem charitate formatam: & ita uirtutes præcedant: & iterum ipsa iustificatio per gratiam, pariat fidem, spem, & charitatem?

Et

Et sic ipsa pcedat. Et tandē ad hoc respō sio est. Quod in iustificatione duo sunt consideranda. Deus nanque iustificat. Homo iustificatur. Est ergo iustificare dei, est item iustificari hominis. Licet autem hæc, non sint duo motus secundum rem, sicut nec calefacere ignis, & calefieri ligni. Actio enim, & passio sunt unus motus, tamen distinguuntur secundum suas rationes formales, sicut via à Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas. Hinc enim est ascensus, illinc descensus, distinguūtur autē adeò, ut iustificare dei sit agere, iustificari hominis sit pati, vel recipere. Iustificationem ergo actiuā dei, uocamus gratiæ infusionem. Iustificationem hominis passiuam, susceptionē gratiæ, qua suscepta remittitur culpa. Simul sunt hæc secundum tempus, Ne scit enim tatda molimina Spūs sancti gratia. Vnde in Actis legimus. Factus est repente de cœlo sonus, vt intelligas Spiritum sanctum, subitò operari in mētibus hominum, replendo eas gratia sua. Spiritus enim ubi uult spirat, & vix sibilum eius audis. At secundū naturam, prius est iustificare dei, quàm iustificari hominis. Actio enim secūdum naturā prior est passione, licet sint vna res tantum. Iustificare ergo dei, quod est gratiam infundere, vel iustitiā, causat fidem, spem, atque charitatem, quibus homo mouetur in Deū motu meritorio, & etiam in peccatum detestando illud, ut supra dicebamus. Vis videre? Ecce. Cum enim habet fidem, spē, atque charitatem, iam dignus est æterna uita. Iuxta illud. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam illum, & manifestabo illi meipsum. Nō est autem dignus, nisi habeat gratiam, qua iustus effectus sit coram Deo. Ergo non potest fides, spes, & charitas præcedere gratiæ diuinæ infusionem. Quod si dicas. Gratia non datur nisi digno. Dignus autem nemo est nisi per fidem, spem, & charitatem, ergo &c. Responsio est, Quod non debet intelligi, vt primum homo sit dignus gratia, & postea Deus det illi gratiam. Sed ex hoc ipso quod datur gratia, fit dignus. Vnde simul est dignus gratia, & habens gratiam. Iuxta illud Pauli. Dignos nos fecit. Hæc ergo ex parte agentis, uidelicet dei. At si loquamur ex parte eius, qui iustificatur: dico quod iustificari hominis, consequutio scilicet iustitiæ atq; gratiæ, præsupponit fidem, spem, atque charitatem. Cum enim habet fidem, spem, atque charitatem, tunc est plenè, iustificatus, non antea. Vis uidere? Nā ex probatis superius. Finis iustificationis est remissio culpæ. Remissionē autem culpæ, præcedit motus duplex liberi arbitrij, in Deum, & in peccatum. Motus ille non est sine fide, neque sine spe, neque sine charitate. Accedentem siquidem ad Deum, oportet credere, qa est, & quod sit credentibus remunerator. Ecce fides, & spes: Detestante autem peccatum, oportet primum adhærere Deo per amorem: quia fuga prę supponit persecutionem, vt dicebam. Ecce charitas. Ergo à primo ad ultimū, Iustificatio dei actiua, est prior virtutibus: At iustificatio nostra passiua, posterior. Habet enim, qui iustificatur, prius natura uirtutes, quàm iustificetur.

Act. 2. Ioan. 3. Ioan. 14. Coloss. 1. Heb. 11.

Si dicas. Ergo antequam iustificetur peccator, hoc est antequam remittatur ei culpa, dignus est remissione. Concedo. Sed non antequam Deus illum iustificet. Cur enim est dignus? Per fidem, spē, & charitatē, sed hęc habet per gratiæ infusionem, quæ præcessit peccatoris fidem, spem, atque charitatem, atque effecit. Gratię infusio, est iustificatio actiua dei: Ex Deo ergo dignus est, non ex se ipso. Si dicas modo. Antequam habeat fidem, spem, & charitatem, Deus illum iustificat, ex dictis. Igitur, & ipse anteguā habeat fidem, spē, & charitatem iustificatur: contra dicta. Nego consequentiam: concesso antecedente.

Si dicas. Ab actiua ad passiuam valet consequentia. Cōcedo absolute, sed non cum signorum additione. Nam pater æternus, in primo signo originis, generat filium, filius tamen non generatur in primo signo, sed in secundo. Valet ergo, Pater generat, ergo filius generatur, sed non; Pater generat in primo signo, ergo filius generatur in primo signo.

gno. Et hoc est complementum huius materiæ de Iustificatione impij, ad dei laudem, in qua (ut uerum fatear) diu laboraui ego, sed tandem illuxit mihi Deus, cui sit gloria semper.

Sequitur modo secunda ratio, qua pusilli confortantur, quod nequaquam frustranda sit spes eorum de felicitate consequenda. *Præterea.* ἔτι γὰρ *quia Christus existentibus nobis infirmis, secundum tempus pro impijs mortuus est, vix enim pro iusto, quis moritur,* ἀποθανεῖται. *nanque pro bono forsan aliquis & audet mori. Commendat autem dilectionem suam ad nos, Deus. Quoniam peccatoribus adhuc nobis existentibus, Christus mortuus est pro nobis, multo igitur magis iustificati nunc in sanguine ipsius, saluati erimus per ipsum ab ira. Si enim inimici existentes reconciliati sumus Deo, per mortem filij eius, multo magis recōciliati salui erimus in uita ipsius.*

Cum enim ex dono Spūs sancti, probasset immensam esse dilectionem, qua nos prosequitur Deus, & propterea cōfidendum esse, ut saluare nos uelit. Rursus idem probandum illi fuit, ex morte vnigeniti filij eius, quæ cum Deus omnia faciat in mensura, sola videtur omnem excessisse mensuram. Cum enim hęc sit mensura, atq; meta dilectionis, vt quis animam, hoc est uitam (hæbraismus enim, animam pro uita accipere consueuit) ponat pro amicis suis, hanc metam supergressus est Deus omnipotens, qui filium suum sibi cōsubstantialem, carnem factum, pro nobis existentibus adhuc peccatoribus, consequenterque tantæ maiestatis hostibus, mori non modo passus est, sed voluit. Ipse. n. illum morti tradidit, agnoscens nanq; nostram imbecillitatem, nempe ad diuinam pacem obtinendam, misit filiū suum, qui pacem tractaret, atque cōponeret, quod sanguinem fundens innoxium, effecit. Quos ergo iam conciliauit, non ne modo conciliatos saluabit? Pro inimicis Dei filius perire uoluit ne perirent illi, iam amicos factos, quomodo perire patietur? Pro extraneis uitā posuit magnanimus ille hæros Christ' Iesus, nunc adoptione filios effectos, quomodo ab hæreditate reijciet? Pro impijs seruis, pius dominus non dubi- Ioan.15.

tauit crucis subire tormentum, pijs filijs non impertietur regnum cęlorum? Patietur ut diuina ira, in extremo iudicio eos perdat, quos patibulo tam horrendo intercedente moriēs saluare uoluit? Putas ne fortasse, quod moriens fecit, viuens immortalis nequaquam efficere ualeat? Nonne est morte uita potétior? Mortuus est enim, ex infirmitate, 2.Cor.13 viuit autem ex uirtute Dei. Si ergo morte saluati sumus, quomodo vita nō gloriam consequemur? Si nostras qualitates attendis, nos digniores sumus, quā fuerimus. Si Christum spectas, illius uita morte efficacior est. Ergo si nos olim mors Christi saluauit indemnes, nunc multo magis uita Christi glorificabit. Hæc omnia molitur Apostolus, si diligēter attendis, à fortiori vtrinque arguēs. Si iustificati sumus cum essemus impij, & hoc per mortem Christi, iam iusti facti per uitam Christi, qui amplius non moritur, (sedet autem ad dexteram dei patris immortalis & gloriosus,) glorificabimur. Maius est enim impium iustificare, quam iustum glorificare. Maius quidem, non absolutè, ne decipiaris. Gloria nanque maior est, & dignior gratia, igitur glorificatio maior iustificatione, sed maius proportione: quomodo dicimus interdum, montem aliquem esse paruum, & granum aliquod magnum. Plus enim excedit donum gratię, quod in iustificatione confertur dignitatem impij, qui iustificatur, quàm donum gloriæ dignitatem iusti, qui glorificatur. Siquidem iustus dignus est gloria, impius indignus gratia: ut resolutè tandem intelligas, ex maiori misericordia Dei impiorum iustificationem prouenire: At ex maiore iustitia, glorificationem. Ecce ergo rationis apostolicæ exaggeratio. Si Deus, qui diues, est in misericordia, propter nimiā charitatem qua dilexit nos, vt alibi dicitur, Eph.2. cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, multo magis viuificatos, nūc assumet ad participationem supernæ illius hæreditatis regni cęlorum. Id nanq; fuit maioris misericordiæ argumentū, hoc minoris. Propriū est autem Deo semper misereri. Misericordia enim superexaltat iudicium. Iac.2.

Et

Et miserationes eius super omnia opera eius. Et propterea uides, quod Apostolus ascribit impiorum iustificationē morti, vitæ Christi, & iustorū glorificationem. Quia enim uita morte potentior, glorificatio quæ maior est iustificatione, vitæ tribuitur. Quia tamē mors, misericordiæ diuinæ efficacissimum fuit argumentum, illi tribuitur iustificatio. At plura sunt particularius discutienda.

Primum illud, quod per parenthesim intelligēdum est. (*Vix enim pro iusto quis moritur. Nanque pro bono forsan aliquis & mori audet*) Et est *Et* pro *Etiam*. Sensus ergo huius est. Vix aliquis inueniretur, qui pro uiro iusto exponere uellet sponte uitam, quo ille saluaretur: Multo itaque minus pro impio. Nam zellus uirtutis urgere solet suapte natura adeo, vt pro uirtutibus prædito etiā mori uideri graue non debeat. Contrà vero, impiorum uita omnibus odiosa atque abhominabilis est. Qui itaq; pro iusto non moritur, nec pro impio sponte moreretur. Cogita ergo quanta fuerit dilectio diuina. Nam Dei filius, non pro iustis atque probatis uiris saluādis, sed pro impijs mori uoluit ultro. Exponit autem illud, *Vix*, vix inquit dixi: qa forsan etiam mori aliquis pro bono audet, sed admodum rari sunt illi. Non dicit autem moritur, sed mori audet, quia nullus adhuc inuentus est, qui pro seruanda alicuius iusti uita, virtutis amo-
Ioan. 13. re mortuus sit. Petrus quidem dicere Christo ausus est. Animam meam pro te ponam: sed tamē ancillulæ illius uoce perterritus, dum mori timuit, vitam
2. Cor. 5. negauit: Adeo quisque mortem effugit, & uitam appetit. (Nolumus enim expoliari, sed superuestiri.) At Christus
Luc. 19. non modo ausus est, sed reipsa mortem pertulit pro uita impiorum. Venit eñ saluū facere qd perierat. O summā ergo & incomparabilē dilectionē. Quia aūt potuissēs instare. Tot martyres constantissimē mortē obierunt pro Christi Iesu gloria, multoque magis si ille fuisset in humanis, pro eo saluando non dubitassent ludibria, uinculaq; & tormenta perpeti, ac demum subire mortem. Stringit fortius argumentum Paulus. Illi pro amico redamante mortui essent, non eos uis sanctitatis atque iustitię impulisset, sed uis amoris quo amabant, & item amabantur à Christo. Commendat ergo, extollit, manifestat charitatem suam ad nos, quia cum inimici essem⁹, reconciliati sumus Deo per mortem filij eius. Inter homines aliquando legimus, amore alios pro alijs mortem oppetijsse. At id non ratione iustitiæ, sed ratione amicitiæ contigit. Christus ergo pro iniustis, & inimicis moriens, ostendit incomparabilē esse suam dilectionem, & citra exemplum. Indebite ergo a Deo tantū dilecti, videamus omnes quātum illum diligere debeamus. Ille suæ uitæ, nos impios præposuit. Cur ergo tāto beneficio, nos ipsi ingratitudine vilia queq; anteponimus? Cur pro impijs mortuus est pius dominus, nisi ut pium dominum vsque ad mortem diligamus?

Secundum illud est. *Cum essemus infirmi, secundum tempus pro impijs mortuus est.* Hoc enim uerbo tollitur magna dubitatio, quam paulo ante posse contra Paulum adduci innuebamus. Dixit eñ Christus. Maiorem charitatē nemo habet, vt animam suam ponat quis ꝓ amicis suis. Si itaque hæc est dilectionis meta, quomodo nunc Apostolus dicit, qd Christus mortuus est pro inimicis? Hęc inuicem pugnare uidentur. Posset quidem dici, hanc esse hominum metam, qui adeo frigidē amant, ut uix etiam vnus inueniatur, qui pro amico mori uelit. At non est hęc meta Dei gloriosi, qui totus amor est. Deus enim ignis consumens est. Verum mihi maxime placet paulina hæc declaratio, qua tolluntur scrupi omnes: ꝓ inimicis actu, at amicis habitu mortuus est Christus Iesus. Secundum tempus nanq; illud, erant omnes homines inimici: At non simpliciter. Amici enim deinde facti sunt omnes per mortem eius. Mortuus est ergo pro inimicis, sed non tanquam inimicis, at tanquam amicis. Vis uidere? Nā mors sua, licet sufficienter omnibus ꝓfuerit, effectualiter tamen illis tantum qui deinde facti sunt amici, Vnde dicebat. Pater, rogo pro istis, non pro mundo, sed pro eis, qui credituri sunt p verbum

Ioan. 15. Deut. 4. Ioan. 17.

bum eorum in me. Hi autem coram Deo, qui uocat quæ nõ sunt, tãquã sint, iam credebant, consequenterque erant amici. Exitum enim, & terminum vniuscuiusque spectat Deus, non media, metam non cursum.

Tertium illud est. *Reconciliati sumus Deo per mortem filij eius.* Istud enim uidetur excludere declarationẽ factã. Quia si reconciliati sumus Deo simpliciter per mortem Christi, ergo iam uerẽ eramus omnes inimici simpliciter, non tãtum secundum tempus. At tandem resolue, nos fuisse reuera inimicos Dei ex parte nostra. At Deus ipse non fuit noster inimicus, vt oporteret eum nobis reconciliari. Nanque reconciliari, mutationem dicit de inimicitia in amicitiam. Deus autem ab æterno dilexit

Hier. 31. nos. Cum scriptum sit. In charitate perpetua dilexi te. Nos itaque sumus reconciliati Deo: Sed Deus non est reconciliatus nobis. Ab æterno enim amauit quos amat, vel amabit: nec transit de amore in odium, vel ẽ contra. At ipso manente immoto atque immobili, nos ipsi mutamur. Quod non est difficilẽ intelligere. Si columnam spectes, quæ immota manens mihi dextra modo est, & post sinistra. Dextrum enim & sinistrum, in nobis sunt, non in collumna. Ipsi ergo mutamur, illa uero nequaquam. Quomodo autẽ reconciliauerit nos Christus per mortem Deo, dictum est capite tertio. Quoniam uidelicet, abstulit peccata nostra, quibus reddimur inimici Dei, dum diuinæ uoluntati reluctamur: Ecce primus modus. Secundus autem est, quia mors sua fuit sacrificium Deo acceptissimum. Sacrificij autem proprius effe-

1. Re. 26. ctus est, vt Deus placetur. Iuxta illud. Si dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium. Cum itaque obtulerit illud pro nobis, nos Deo fuimus reconciliati. Sublata enim odij causa, quæ erat in nobis, non in Deo, consequens est, vt mutatio, in nobis non in Deo facta sit. Et si Deus placatus dicitur, est denominatio extrinseca tantũ. Nihil enim reale Deo aduenit, quo placatus dici possit. Pro his ergo, quos ipse amicos habebat, mortuus est Christus, licet ipsi actu inimici essent. Ne-

que etenim aliter, verificari potest dictum illud. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. Si enim dilexit, quomodo erant inimici, nisi ex parte eorum tantum? vt dictum est. Notate tamen, quod secundum illud tempus, cum essemus nos inimici Dei, ut sic, Deus non diligebat nos eodem modo, quo cum facti sumus amici, dilexit vel diligit. Diligebat nos, vt nos faceret bonos: nunc autem iam factos bonos diligit, vt glorificandos. Et hæc est uera dilectio, iuxta illud. Ego diligam eum, & manifestabo illi meipsum. Transit ergo à modo ad modum dices; si non à dilectione in dilectionem. Item. Si sit una dilectio tantum, est tamen alius, & alius modus. Iste transitus in nobis est, qui de peccato ad gratiam mutamur, non in Deo. Ioan. 3. Ioan. 14.

Si dicas, Dicitur odio habere peccatores. Respondeo. Homines illos quos ab æterno dilexit, dicitur odite cum sunt in peccato: quia ut sic, pro illo tempore non diligit nos in ordine ad gloriam. Hæc enim est uera dilectio. At diligit eos, vt faciat bonos, & non simpliciter odit, quia nõ pro fine: nullum tamen etiam simpliciter odit, quia quod odit ipse, non fecit, quæ enim fecit, bona sunt omnia. iuxta illud. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Omnes homines ipse fecit, ergo nullum odit: at peccatum odit, quoniam illud ipse nõ fecit: Omnia.n. quæ sunt, per ipsum facta sunt, & sine ipso factũ est nihil: peccatum scilicet, quod nihil est. Peccatum autem semper odio habuit, ut omnino uerum sit, quod semel diligit, semper diligit; quod semel odit, semper odit. Vnde si legitur. Iniquos odio habui. intellige tu tantum formaliter, hoc est iniquitate, iuxta illud. Deus malorum odit iniquitatem. Psal. 5. Gen. 1. Ioan. 1. Psal. 116.

Quartum est, uarietas illa adiectinorum, quæ nobis ascribit Paulus, infirmi, Impij, Peccatores, Inimici. Tu interpretare, Infirmitatem, imbecillitatem vitium, propter peccatum ad consequendam salutem. Sicut enim

ægritudines corporis compagem ſoluunt, vt nihil in nobis remaneat viriũ. Ita animæ morbus, adeò uires ſpiritales eneruat, vt clamare cogatur peccator.
Pſ.4. Miſerere mei, quoniam infirmus ſum. ſana me domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea. Impietatem, rebellionem in Deum, neglectamq; religionẽ, peccatum, omnem mentis inordinatum affectum, inimicitiam, præuaricationem legis, contra ſtatum in quo conditus fuit homo, vt cuncta illi, & ille Deo obediret, ſicque pacem haberet cum omnibus. Vt infirmitas opponatur potentiæ, impietas bonæ uoluntati, peccatum ordini mentis, inimicitia amori Dei: & in hunc modum currat oratio. Potentiſſimus Deus pro nobis infirmis: ſanctiſſimus pro peccatoribus: pijſſimus pro impijs, φίλανθρωπος pro hoſtibus, mortuus eſt. Nunc ergo factos fortes, pios, ſanctos, ami-
Rom.8. cos, non amabit? Vt nobis parceret, filio non pepercit: nunc amplius neceſſe non eſt morti tradere filium ſuũ: credemus ergo, quod futura bona cęleſtia non nobis largietur: quæ ut adipiſci valeremus, ſeipſum in mortem tradidit? Hæc ratio certè, ad futurorum fidem aſſeuerandam, & ſpem confirmandam, plurimum efficaciæ habet adeo ut non niſi ſtupidus, & ſenſu carens, illius uim negare poſſit. Quis enim quæſo, de ſalute deſperare de cætero poſſit, cum tam ardenter nos amarit cum hoſtes eſſemus? modo eñ reconciliati ſumus. Quis item ferreus adeo eſt, vt Deo qui per mortem filij ſui nos ſibi uoluit, in gratiam conciliare, rurſus peccatis uelit inimicari, & non potius pijs operibus continenter de reconciliatione gratias agere? Sequitur.

Non ſolum autem, ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem nunc reconciliationem accepimus. Et hic eſt vltimus iuſtificationis fructus, quem poſt longam digreſſionem recenſet Apoſtolus, propoſiti non immemor. Referri ergo debet verbum iſtud, ad ea quæ multo ante di-
Rom.4. cta ſunt. Videlicet, gloriamur in ſpe, gloriæ Dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in afflictionibus: quaſi per eas ad felicitatem perducendi: Non ſolum autem, ſed & gloriamur in Deo, in præſentiarum, quaſi dicat Apoſtolus, Non modo ſperantes, felicitate illa potiri cum Deo gloriamur. Sed & tanquã iam exiſtentes cum Deo ipſo, & illum in nobis habentes, ipſiq; habitantes in eo, poſtquam per Chriſtum his diebus nouiſſimis illi ſumus reconciliati, per illum ipſum gloriamur. Nam amicus amici, eſt ſemper indiuiduus comes. Tunc etiam adeſt, cum maximè abeſſe uidetur, qui amicus eſt. Nos itaque amici iam facti Dei, cum illo ſumus ſem-
per. Qui autem adhæret Deo, unus ſpiritus eſt. Ni mirum igitur ſi gloriamur in eo. O quàm magna nobis, iuſtificationis eſt ratio gloriandi. Quod uidelicet diligamur à Deo, ipſumque nos ipſi uiciſſim ardenter amemus. Quis theſaurus, quod regnum huic comparari poteſt, quòd facti ſimus participes amicitiæ Dei? Hoc regno cęlorum maius eſt, ne dicam quibuſuis terrenis opibus. Vbi enim uerus eſt Dei amor, nihil eſt, nihil inquam eſt, quod videri poſſit inſuaue. Vre, ſeca, plecte, uſti, ſecti, generoſè oĩa perferimus. Ad eam ſolum ſpectantes qua detinemur, diuinam flammam: Omnia ridens, qui Deum toto pectore amat, neque præſentis uitæ aduerſitatibus deprimi, neque proſperis, & uoluptatem habentibus extolli poteſt, aut inflari: Ignes, ferrum, egeſtates, morbi, uincula, mors ipſa ei qui hunc amorem poſſederit, dulcia & grata ſunt. Nihil enim reſpectat, nihil auet, niſi gloriæ huius tam immenſæ magnitudinem. At experientia ſola, huius ſancti amoris vim atque efficaciam demonſtrare poteſt. O uitam fęlicem amantium. O lætitiam ſpiritalem. O theſaurum bonorum omnium innumerabilium. Modo diligeret me Deus, itemque ego Deum ipſum ſancta charitate diligerem, & ipſa inferorum gehenna, mihi ſuauiſſima atque optabilis uideretur. Studeamus ergo omnes huic ſancto amori, qui omnem uoluptatem exuperat, non modo gratia futuri præmij, ſed & propter ipſius amoris diuinam

1. Cor.6.

uinam transformantemque naturam, Huius duntaxat amoris gratia, supercę lestes illas, incorporeasque potestates, felices existimauerim ego, quod à Deo dilectę, Deo in cunctis obsequuntur, potentes uirtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonis eius. Seraphici illi Spiritus, cur putas angelos, archangelosq, excedant, sintque diuinæ illi gloriæ uicinissimi, nisi quia omnes illos choros superant in amore diuino? O felices illos ergo, qui Spiritus hosce Deū semper alternis uocibus glorificantes, prænimio amore æmulantur. Fiet enim, ut non modo prope Dei thronum illis considere fas sit, sed & illum intra eos habere, qui sedet in throno. O gloriam super omnem, gloriam. Hanc autem gloriam, nemo tollet ab eis. Meminisse autem oportet, dictum esse supra capite secundo. Iudæos per legem gloriari in Deo.

Rom. 2. O vanam vestram gloriationem Iudęi, vult dicere Apostolus hoc in loco. Si enim non nisi per Christum conciliati estis Deo, quomodo per legem gloriari potestis in Deo? Mihi credite, nulla est, nec esse potest gloriationis ratio in Deo ipso, cui usque ad Christū,

Eph. 2. qui in carne sua soluit inimicitias nostras, semper fuimus omnes odiosi. Non ergo iudæus, non teucer, Christianus tantum, gloriari potest in Deo, qui noscit se se Christi ope, reconciliatum fuisse.

Habes ergo, omnes Iustificationis fructus. Primus est Pax. Secundus. Perseuerantia. Tertius. Fiducia vel spes, & gloria in spe. Quartus. Gloria in afflictionibus. Quintus. Est dilectio nostra ad Deum. Sextus, Gloria in Deo. En numerus absolutissimus, atque inter perfectos omnino primus: quo dierum numero creatus est totus orbis. Vnde Augustinus dixit. Numerum senarium, fuisse primum exemplar in mente summi illius opificis, qui numeris iuxta Boetium, vniuersa ligat. Nolo tamen te latere lector, quod uerbum istud.

Non solum autem, sed & gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum. potest construi cum his, quę immediate dicta sunt. Multo magis reconciliati salui erimus in uita ipsius. Textus enim Græcus, non habet *Gloriamur*, sed *gloriantes*. καυχώμενοι, Est ergo sensus. Reconciliati salui erimus in uita ipsius: non solum autem reconciliati, sed gaudentes, & gloriantes de hac reconciliatione in Deo per Iesum Christum. Ad hoc enim sequitur. Vt sciamus nos esse reconciliatos. Ita ergo gloriantes de hac reconciliatione, salui erimus. Nemo enim gloriari potest de reconciliatione, nisi sciat se reconciliatum esse. Qui autem scit se esse reconciliatum, scit se in gratia Dei esse. Ille uero spem firmissimam habet suæ salutis, vt supra dicebatur. Deinde dicit.

Propter hoc. Sicut per unum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.

Vide, attende, mirare, diuinam hanc Pauli sapientiam. Dictum est, & demonstratum ex lege, ex prophetis, omnes homines quouis tempore legis naturalis, scriptæ, & mediæ, peccasse, Deique gloria eguisse. Omnes item, nullo delectu personarum habito, per Christum Iesum, iustificatos fuisse. Apostolus ergo, & tanquam optimus medicus, radicem morbi, quo contabuit vniuersum hominum genus, perquirit, scrutaturque tantorum malorum fontem: & tanquam maximus Theologus, mysterium simul aperit, cur per vnum Christum, omnis terrarum orbis, diuina gratia saluatus sit, & læsæ illi maiestati conciliatus. Duas ergo tu, hinc accipe conclusiones. Prima. Adæ peccatum inquinauit omnem posteritatem: radicis siquidem vitiatæ morbus, ad omnes huius arboris ramos, per generationum sarmenta diffusus est. Ecce fons, scaturigoque omnium peccatorum: protoparentis culpa, qui peruasit omnem terrarum orbem. Secunda. Quoniam uno homine delinquente, diuina iustitia, orbis terrarum

damnatus est: magna ratione, & diuina misericordia vno homine Christo satisfaciente, orbis terrarum conciliatus est, & saluatus. Peccato illius, mors innaluit, merito huius, vita surrexit. Vnus Adam terrenus prostrauit omnes: quid mirum si unus Adam
Ioan. 3. cælestis, qui de cælo uenit, & super omnes est, omnes erexit? Regnauit diabolus, & triumphauit culpa, vel Adæ offensa, cur gratia Christi non de-
Ioan. 14. buit eijci foras, vt vnus Deus regnare inciperet? Maior est enim Christus, quàm Adam: potentius cælum, quàm terra: copiosior gratia quàm offensa: meritum delictum superat: misericordia quoque Dei, super exaltat iudicium: & Deus est diabolo fortior: vita etiam mortem præcellit. Hæc omnia his uerbis continentur. Tu ergo sic lege literam. *Per quem nunc reconciliationem accepimus, propter hoc, sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors &c.* Reddit itaque Apostolus rationem. Cur per unum Christum reconciliationem accepimus vniuersi: Obiectanti enim Iudæo, quomodo per unum Christum possunt omnes gentes saluatæ esse, atque conciliatæ. Iudæus enim fuit Christus, & ex Iudæis natus. Sat fuit, si Iudæos saluauit, quomodo illo uno potuit orbis terræ saluari totus? Respondendum est, hac ratione saluari potuisse, atque reuera saluatum esse. Sicut &
1. Cor. 15 per vnum hominem peccatum in mundum intrare potuit, & de facto intrauit, atque per peccatum mors. Sicut ergo in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Peccatum illud originale, fuit omnibus hominibus, qui ex primo parente generantur: Ita hæc Chri gratia, originalis fuit, & est omnibus, qui per Christum regenerantur.

At hic immorari oportet. Maxima enim pars omnis gloriæ Christi Iesu, aque mysteriorum fidei eius ex peccato originali pendet, & ex effectibus eius: audeoque dicere cum Augustino & Gregorio. In uanum cruci affixum esse Christum, si fabula est peccatum originale primorum parentum. Bellum autem nobis est, cum Philosophis omnibus, & cum Pelagianis hæreticis. Humana nanq; Ethnicorum Philosophia, & Pelagiana hæresis, peccatum originale non agnoscit. Philosophia quidem, quia nec ad primum hominem ascendere pôt, cuius labe infectũ esse dicimus hoim genus, Philosophi dñt, Omnes homines sunt vnius speciei, ergo nihil plus habuit Adam quàm nos, neque nos minus, quàm ille. Quid igitur est peccatum originale, quo perdidimus dona primi parentis, etiam si detur primus homo? Secta vero Pelagij, quod gratiam diuinã prorsus abijciat, existimans naturam humanam proprijs fretam uiribus, omnia Dei præcepta seruare posse etiam ad intentionem legislatoris, atque uitam æternam promereri. Initio ergo, quid nomine peccati originalis intelligamus, accipe, antequam arma sumamus in Philosophos, & in hæreticos, vtrosque crucis Christi Iesu hostes, & propterea à nobis, qui iuxta Paulum gloriamur iu cruce, enecandos. Quid deinde res ipsa sit, infra declarabitur. Cum ergo audis Peccatum originale, in mentem tibi illico ueniat, defectus quidam, non personæ tantum, sed naturæ humanæ, qui non modo pœnæ, sed culpæ rationem habeat, quem omnes homines ab origine, a generatione scilicet contrahunt necessariò. Ob id enim peccatum dicitur originale, quasi ab originaria nostra propagatione contractum. Hoc ergo peccatum, hunc defectum, in nobis esse à signo primum Philisophis, quo ad possumus, persuadeamus, proprijs eorũ armis, cum Dauide giganteas illorum machinas prosternentes. Attendite autem quæso. Gal. 6.

In ordine naturæ, tam cælestium, quàm terrestrium rerum, omnia inferiora parent, superiora regunt. Elementa cœlestibus illis spheris mouentur, gubernantur, & aguntur. Spheræ rotantibus Angelis, (quos intelligentias uocant,) perpetuis lationibus, atque regularibus circunferunt.

Secundæ

Secundæ oēs intelligentię pp primam, quam amant, cuique quoad possunt, assimiliari desiderant suos uoluunt orbes. Ob id rota primi mobilis, inferiores spheras naturaliter secum trahit ab ortu ad occasum: cum tamen suapte natura, quælibet ęque ab Occidente in Orientem sit nata moueri. Quęre, require superbe Philosophe, si inferior natura superiori unquam dominatur, an semper. (vt par est) è contra superior inferiori. Anima rationalis altioris est, & dignioris naturæ, quàm corpus, Spiritus, quàm caro: ratio, quàm sensus: uoluntas, quàm appetitus. Cur ergo in homine anima non dominatur corpori, ratio non sensui, spiritus non carni, uoluntas non appetitui? In uno homine hoc monstrum cernitur, quod plerunque inferiora dominantur, superiora seruiunt. Omnes naturæ pacem habent, quia quæ regere debet, regit: quæ regi regitur. Vnus homo semper gerit irreconciliabile bellum. Caro concupiscit aduersus Spiritum, & Spiritus aduersus carnem, ita vt non quæcunque volumus, illa faciamus. Homo item Deo glorioso reluctatur, cui omnis natura paret, terra, pontus, & aer. O monstrum perpetuum. Redde, redde mihi rationem huius, tu qui rerum naturas inquiris: Ne mihi dicas, ex necessitate materiæ id contingit: sensibilis enim appetitus in delectabilia mouetur semper suapte natura, quæ interdum sunt contraria rationi, & primus orbis, orbesque secundi, suapte natura contrarijs motibus mouentur. Attamen, quia ex illis hoc magnum animal colligauit natura, vel Deus, naturæ auctor, fecit, vt & secundi à primo semper, ta piantur illis etiam non modo non reluctantibus, sed & moueri cupientibus motu supernæ spheræ, quæ à primo rotantur motore. Cur ergo ita, non est & in homine, quem paruum mundum appellas, sicut & mundum magnum animal? An diuina prouidentia cuncta regit præter hominem, vt ordinem dederit omnibus rebus, hominem vnicè despexerit, vt nonnulli Philosofasti impudentissimè, dixerunt? Sed quomodo illud uerum erit, quod tu iactas, nos sumus finis omnium? Indignum enim uidetur, curare uilia, prætiosiora despicere. O Philosophe te conuenio, responde mihi, & mecum fatere, præter naturam, hæc monstra inueniri in hominibus. Quo autem magis omnibus alijs reb⁹, diligit Deus hominem, quippe quia est viuum Dei simulachrum atque mūdi miraculum, ut ter maximus ille Hermes dixit, eò melius cæteris creaturis conditus est. Et si seruasset in seipso bonum, quod creauit Deus, caro spiritui: subijceretur Spiritus carnem sine difficultate in seruitutem redigeret perpetuam: ancillaretur semper ancilla, & domina semper dominaretur. Hoc natura, hoc diuina exigit prouidentia. Pęnale quid ergo est, in homine ista peruersitas, ista pugna, non naturale. Si autem pœna est, igitur culpa præcessit. Pœna autem est in omnibus hominibus, ergo culpa vniuersalis est, non particularis. Ecce, ecce originale peccatum. Primum hominem non agnoscis: non te urgeo, agnosce saltem unum quempiam fuisse, qui primum peccauit, cuius peccatum ordinem naturalem subuerterit. Nam quæ præter naturā sunt, ęterna esse non posse, omnis philosophia clamat. Id autem sat est, pro astruenda malorum nostrorum. origine Nulla mihi crede potest assignari ratio huius monstruositatis, quæ tam bellè quadret sicut ista. Manes ille, Philosophus magis, quàm Christianus, vt huius pugnę, causam inueniret duos Deos confinxit, Spiritum nanque à bono Deo, quem lucis principem appellabat: carnem à malo principe tenebrarum prodijsse dixit. Origeniani, qui falsò & impiè tanti patris Origenis sibi nomen vindicarunt, quos manet inferorum cruciatus, platonicis consentientes magis, quàm christicolis, omnes animas, simul ante mundi constitutionem fuisse in cælis conuersatas, atque in Deum peccasse, ob id in pœnam facinorum fuisse relegatas ad corpora, vt pugna & contrarietate eorum assidua, plecterentur, inaniter fingūt. O chimeras. O anilia delirameta.

Gal. 5.

Bit. ad Rom.

Non est bona pluralitas principatuum. Vnus ergo princeps. Audi Manes. Forma non fit, sed infit, quare non est ante compositum cuius est, O Græcule, qui Origenis nomen indignè profiteris. Anaxagoras ad suum cahos cõfugium habet. Empedocles ad suam litem. Democritus ad casum, sed indigni sunt, vt hic à nobis refellantur. Aristoteles Philosophorum omnium, ne Platone quidem excepto, & doctissimus, & eloquẽtissimus, de more tam est anceps & dubius in huius cõclusionis dissolutione, (angebat enim etiam ante Christi, & Pauli tempora, hæc dubitatio tam grandis, sublimia illa ingenia) vt non uideatur tutus à contradictione. Nunc enim dicit sensualem appetitum natura inclinari ad malum: propterea eum principium motus uestigat, vtrunque appetitum simul ponit, ob id quod cum ad diuersa tendant, rationalis ad bonum, sensus ad malum, visus fuisset insufficiẽter causam explicasse, si alterum tantũ indicasset. Nunc autem dicit, eum virtutibus moralibus nostra uoluntate domari posse, quãquàm haud facile, cum tamen quæ naturalia sunt, nulla vi auferri valeant. Nunc dicit, uirtutes morales, actionibus frequentatis acquiri, vt uerè sint, & dicantur morales: qđ magna temporis mora nostris conatib⁹ obtineantur. Nunc dicit, felicitatem esse Deorum donum, ad quod sequitur. & ipsas virtutes, quarum operibus politica felicitate beamur, à Deo nobis donari. Quod si ita est, in nostra potestate non erit pugnam illam tollere, & carnem domare, quod tamen apertè alibi constanter asseruit: nullum docens esse posse uirtutis vel uitij rationem, nisi in nostra sit potestate virtus & uitium. Qua de re tractaturus de virtutibus, & de vitijs, primum de uoluntario & inuoluntario copiose egit. Cernis quàm facile ruunt omnia Philosophorũ fundamenta? Ob id quòd peccatum originale confiteri noluerunt: Ipsa etiam natura, nos omnes vel adiscere nolentes, id docente, atq; muto quodam eloquio maribus & fęmellis indicãte, hac ratione, quoniam ab incunabulis prona est ad malum, difficilisque ad bonũ: vt illinc freno, hinc calcaribus opus habeat. Quis huic rationi audeat refragari? Est, est ergo originale peccatum.

Pelagium nunc insectemur ex sacris literis, quas ipse profitetur. Dauid clamat. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Non potest intelligi de peccato actuali matris. Siquidem ex legitimo matrimonio conceptus ipse, & natus est. Oportet ergo uerbum illud ad originale referri, quod hæreditario iure se se contraxisse per propagationem testat. Iobum habetis clamantem. Quis potest facere muudum de immuudo conceptum semine? non ne tu qui solus es? De immũditia autem peccati loquitur, quandoquidem præmittit. Et dignũ ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium. Omnino ergo indicat apertissimè, aliquam immunditiam contrahæ re hominem quemlibet, ab ipsa sua seminali origine. Hanc originale peccatũ uocamus. Est demũ Paulus noster, qui in acie stat inuictus pro Christi gloria. Per inobedientiam vnius hominis, peccatores cõstituti sunt multi: Peccatum per unnm hominem intrauit in mundum, & per peccatum mors. Quid apertius? Quid clarius dicere potuit? At audi quid somniarit ille superbus Heresiarcha, vt naturam defenderet, & gratiam extenuaret. Peccatum (inquit) per unum hominem intrauit in mundum. Quoniam ipse protoplastus malo suo exemplo fores aperuit, ianuamque patefecit omnibus delinquendi. Non ergo propagatione peccatores constituimur peccato Adæ, sed exemplo tantũ, & imitatione. O quàm fallax est hæc argutulorum hominum philosophia. Rectè ait Paulus. Videte ne quis uos seducat siue decipiat per inanẽ Philosophiã. Intelligis argutiam Pelagianam? Quomodo illud intelligitur, quod supra capite secuudo ex Esaia, atque Ezechiele adducebamus. Nomen dei per nos blasphematur inter gentes, occasione scilicet mali exempli a gentibus accepta & data à Iudæis. Vnde illud in prouerbio est. A boue maiori, discit arare minor. Et Paulus, hac ratione Petrum arguebat quod

Psal. 50.
Iob. 14.
Rom. 5.
Coloss. 2.
Esa. 52.
Gal. 2.

quòd gentes cogeret iudaizare, quia facile subditi prelatos imitantur. Ita magna subtilitate, sed maiore impietate superstitiosus ille Monachus, qui sapere uolēs plusquam oporteret, non sapuit ad sobrietatem. Interpretatur nos, primi parētis peccato fuisse infectos, quia illum imitamur, & nō aliter, illud Osee
Osee 6. verbum adducens. Ipsi sicut Adam trāsgressi sunt pactum, ibi præuaricati sunt in me. At nec ista subtilitas illum tueri poterit. Ecce ratio. Si imitatione tantum Adam nos sua labe inquinauit, ergo non omnes, sed hi tantum, qui illū imitantur, peccato illo polluti sunt, & sordidati: At peccatum illud, omnes homines absolutè, sanctos & nō sanctos, vno Christo dempto, qui ex semine Adæ non traxit originem, inquinauit. Ergo alia uia, quàm imitationis, vel exēpli traducitur peccatum illud ad posteros. Confirmatur. Baptismus, secundū communem Ecclesiæ sctē consuetudinem, quam magnus Dionysius in Ecclesiastica Hierarchia dicit ab Apostolis dimanasse, infantibus recenter etiam natis exhibetur, ne si eos mori contingat,
Ioan. 3. excludantur à Dei regno. Scriptum est enim. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spū sancto, non potest introire in regnum Dei. Nemo autem à regno Dei excluditur, nisi propter culpam, ergo si pueri non baptizati ad cælestia regna peruenire non possunt, hoc est, quia aliquod peccatum habēt, quod baptismo deleri piè & uerè Ecclesia credit. Actuale, non est peccatum illud imitatione parentum, quoniam usu carent liberi arbitrij, citra quem nullus actus imputatur ad culpam, ergo originale, est originaria ipsa propagatione contractum. Proximi parentis autem peccatum nō cōtrahitur, ergo peccatum illud est peccatum protoplasti. At ut uerum fatear, mirum profectò, mirum, quomodo ille hæreticus acerrimo certè præditus ingenio, tam grauiter in hoc negocio fuerit hallucinatus. Si enim imitatione tātum, transit peccatum unius hominis, in alios, quærens Apostolus radicem morbi humani generis, debuit inueni re mulierem, quam primum & Adam ipse imitatus est, non hominem. Item non mulierem, sed diabolum. Ipse nanque primo peccauit, peccareq; mulieri suggessit: quo factum est, ut malè suasæ mulieri consentiens Adam, & ipse peccauit. Tertius est ergo in peccato homo, non primus. Quomodo itaque ipse est princeps mali huius exempli, cū Apostolus in eo sistat: nec mulieris, aut diaboli ullo modo meminerit? Ad propagationem necessario recurrere oportet. Ob id excluditur diabolus, qui tantum imitatione non propagatione fuit causa peccati hominum. Scriptura dicente. Inuidia diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Imitantur autē Sap. 2.
eum, qui sunt ex parte eius. Mulier autem excluditur, quoniam mulier materiam in generatiōe ministrat. At homo agit. Item, mulier est sumpta ex uiro, vt sit quasi membrum uiri. Ab homine ergo tantum traducitur peccatum, non à muliere. Hinc Theologi consentiunt, Eua peccante, modo Adam non peccasset, nequaquam ad nos, culpam originalem pertransituram fuisse. Propterea Apostolus. Per unum hominem dicit, & non per duos, neque per uirum, & mulierem: quod etiam ex testamēto veteri liquet. Quamuis enim Eua comederit pomum, non agnouit se nudam Gen. 3.
esse, neque erubuit, nisi postquam & Adam comedit illectus ab ea. Tunc ēm donis quæ prius acceperant expoliati, in ardores, & concupiscentias dimissi, erubescere cæperunt, ipsam rei indignitatem considerantes. Sunt & illa duo loca. Eramus natura filij iræ. Nemo est Eph. 2.
mundus à sorde, neq; infans cuius est Iob. 15.
uita unius diei super terram, quæ nulla ratione torquenti possunt, vt ex eis non euidentissimè demonstretur originaria labes hominum uniuersorum, quæ generatione per parentes transfunditur in filios. Expugnatis autem Pelagianis & Philosophis, aduersus sciolos nobis decretandum est.

Heus tu frater mi (dicetis scioli.) Nūquid hoc decet diuinam iustitiam, vt quod ab iniquo parēte gestum est, hoc filijs per mille generationes imputetur ad culpam? Num hoc bonum tibi uidetur in oculis Dei? O boni uiri, dicite vos & mihi. Nunquid iustum fuisset, si

Q 4 parens

parens ille non peccasset, paruisset autem diuinis mandatis, vobis omnibus, & filijs vestris, itemque filijs filiorum, obedientiam illam ad meritum imputari, conferrique successione hæreditaria omnia illa dona, quibus ille fuerat exornatus, sine uestris meritis? Fidelitati diuinæ promissionis id conueniebat, respondebitis vos. Sed eadem fidelitas exigit, vt uobis omnibus imputetur ad culpam protoplasti ingratitudo aduersus diuinam benignitatem. Non Deus ipse uobis est iniurius, si dona illa nascentibus hominibus non elargitur, quæ solum ea lege promiserat vniuersis: si primus ille genitor noster non à Sathana, tam turpiter se se prosterni permisisset, ille ignauus, fuit uobis iniurius: ille uobis nocuit, illum culpate, non Deum: qui cum nostrum omnium parens esset, vobis tanquàm filijs suis, dona, gratias, opes thesaurizare debuit. Thesaurizauit autem iram, infelicitatem, miserias. At si apponenda erat conditio diuinis promissionibus, (dicet murmurator ille) non hæc apponi debuerat, quę iniquitatem sapere uidetur, vt vno solo peccante, peccasse omnes intelligerentur. Sed non ita obloqueretur, si res prosperè, & feliciter cessisset. Si enim Adam hostilibus in fidijs non succubuisset, nemo hominum doluisset: Iniustè data sunt mihi hæc, tam magna donaria, propter obedientiam primi parentis: sed gaudentes vniuersi, & benedicentes diuinam iustitiam, quod generosa protoplasti gesta, etiam filijs imputaret ad coronam, proculdubio illi gratias agerent. Postquam ergo ille præuaricatus est, & nos ac si actu præuaricati fuissemus, à diuina ira despicimur, tanquam lesæ illius maiestatis rei. Nemo temerè Deum arguat, sed obstruatur omne os loquentium curiosa. An enim non licuit Deo legem dicere, super bonis suis, vt illi placuit? Si homo quilibet, ut etiam Ethnicorum leges dicunt, suæ rei est moderator & arbiter, vt pro arbitrio disponere possit, quare non multo magis Deus, qui vnus est uere dominus? Legem ergo dedit primis parentibus, ac Adæ potissimum, inijtque pactum huiusmodi. Ad satietatem de omni ligno quod est in paradiso comede, de ligno autem scientiæ boni, & mali: (Ita enim ab infelici exitu libuit illud appellare) ne comedas. Si id seruaueris, non modo perpetuis temporibus, tu & mulier, his donis eritis illustres, sed & omnes qui naturali propagatione nascentur ex uobis, quémadmodum naturam humanam participabunt, ita omnia hæc dona uestra quasi traduce seminis uestri parta, consequentur. Quod si contrafeceris, te, & vxorem, omnesque posteros expoliabo. Audiere pactum, consensere, gratias egere Deo pro se & posteris. Cum ergo demum fędera violarint suggerente Sathana, non ne legitima interpretatione dicimur, & nos in illis uiolasse? Quandoquidem, & legitima interpretatione dicimur in illis consensisse. Quoniam si in rerum natura fuissemus, quisque nostrum, consentire debuisset, vt quod illi nostræ reipublicæ principes ratum habuissent, & nobis placuisset: siquidem pater ille erat, & illa mater nostra. Iure consultos interrogate, intrepide fatebuntur, legitima præsumptione præsumi posse tanquam probatū à nobis omnibus, quodcunque ipsi, vel contra nos, vel pro nobis fecerunt. Adde tu doctior, quod contra omnem rationem videbatur, ut illi vnquam à lege diuina exorbitarent: siquidem illi cum essent figmenta manuum Dei, qui ab eius arte sine ulla naturæ opera prodierant, charissimi habebantur præ cæteris, qui natura propagantur. Vnde ab eis in nos omnes gratias suas diffundi decreuerat, ut & ipsis in æternum deberemus. O magnam protoparentum gloriam. Naturale est, vt vnusquisque opera sua diligat, magis quàm ea quibus aliæ causæ participant. Ob id ut puto, dilexit Deus Adam atque Euam præ cæteris hominibus. Consentaneum ergo uidebatur, vt et illis super omnes homines curæ esset, ne diuinam hanc perderent dilectionem. Neque uero adeo molestum

Gen. 2.

stum ac difficile præceptum dederat illis Deus, vt uerisimiliter existimari posset, illud esse uiolandum: Cum enim paradisus illa omnibus esset consita arboribus, quarum pomis vesci poterant ad satietatem: magnum non erat ab una tantum abstinere. Quis ergo vel mediocris ingenij credidisset, (fœminam quæso post ponamus, sexu fragilem atque uolubilissimam) tantum heroem se se expositurum tanto periculo, vt cum plurimos fructus in promptu haberet ad uescendum suaues, uisu quoq; pulcherrimos, illum uellet vel degustare, quem dominus tanta comminatione sub mortis etiam pęna uetuerat? Quæ enim ratio erat, vt infelix ille crederet, infelicior suadenti, & infelicius malæ suasæ mulieri à serpente, quem etiam ipse nouerat ę cęlo ad inferna fuisse deiectum? Si itaque pacto illi inter Deum & Adamum, propter has rationes adeo fauorabiles non dicimur legitima interpretatione consensisse omnes, cui unquã pacto legitima interpretatione diceretur aliquis consentire? Vos qui iura, cum pontificia, tum cæsarea profitemini, cõuenio. Quod ergo perdidit ipse, iustissimè dicimur & nos perdidisse: sicut qđ obtinuisset ipse si stetisset, diceremur, & nos iustissimè obtinuisse. Intelligis mysterium? At non debuit Deus omnium prescius futurorum, (dicet inquietus ille,) præceptum apponere protoparenti, quandoquidem omnes nitimur in uetitum. Et postquam præceptum dedit, saltem debuit Sathanam coercere, ne eum aggrederetur, sciens quod aliquando uere dicere posset, Præualui aduersus eũ. Immo illud debuit, istud non debuit. Debuisse uero Deum cum audis, decuisse intellige. Nihil enim est quod debeat Deus agere, vel non agere. Eo ipso enim quo aliquid agit Deus, id iustum est: eo ipso quo non agit, iniustum. Decuit ergo præceptum apponere, vt intelligeret Adam, se se sub potestate esse, & sub domino, cui obedire par esset. Qui enim accepto mãdato, præcipientem adeo leuiter contempsit, quo non esset progressus arrogantiæ, quid non peccasset, si nihil à Deo audiuisset, si se sub domino esse nesciuisset? In tot delitijs positus, & in tanta securitate, ob tantam licentiam & negligentiam prorupisset in deterius, ad summa flagitia euasisset, nullo etiam instigante, vel tentante, nisi præceptum quasi frenum adhibuisset illi, pijssimus misericordiarum Deus. Non decuit autem coercere demonem ne tentaret. Cum enim succumbere tentationi sit malum, tentari bonum est, & magnum bonum. Extollenti enim se animæ, & de propria virtute præsumenti, utilis admodum tentatio est, ut propriæ infirmitatis experimento elatio comprimatur. Hinc in Ecclesiastico legimus. Qui tentatus non est, qualia scit? Sciebat Deus, quod tentatione deijciendus erat, sed sciebat etiã, quod libero arbitrio resistere poterat tentatori. Reliquit ergo eum in manu consilij sui. Non enim mihi uidetur, magnæ laudis futurum fuisse inditium, si propterea benè uiueret, quia malè uiuere nemo suaderet: cum etiam in natura posset, & in potestate haberet si uoluisset, tentanti non consentire. Magna ergo fuit in peccãdo primorũ parentũ iniquitas, vbi tanta affuit ad non peccãdum facilitas. Adde, quod iam antea q̃ tentaret, misera illa Eua, nescio quid ueneni in se ipsa conceperat, quod demũ suasa, in os charissimi cõiugis euomuit, & ad nos oẽs transfudit. Inquit.n. Augustinus, secundo sup Genesim ad literã. Mulier verbum serpentis nõ crederet, nisi iã inesset menti eius, amor propriæ ptãtis, & quędam de se superba p̃sumptio. Indicio est, quod tria mẽdacia vix eam aggresso serpẽte, in primis verbis dixit mulier illa iprudẽs & iproba. Dicẽte.n. serpẽte. Cur præcepit vobis Deus, ne cõmederetis ex oĩ ligno paradisi? Audi q̃uo ter mentit. De oĩ ligno, quod est in medio paradisi vescimur, sed pręcepit nobis Deus, nè hoc lignũ scientiæ boni & mali tangeremus, nè forte moriamur. O filia diaboli. Præcepit ne tangeremus. Esum, non tactum prohibuit Deus, nisi uerè comedissent, quamuis consensum intrinsecum Sathanæ adhibuissent, nihil nobis, aut illis nocuissent primi parentes.

Psal. 12. *Eccle. siastici. 34.* *Eccl. 15.* *Gen. 3.*

Secundo.

Secundo. Ne forte moriamur. Vbi est forte in præcepto dei? Quacunque hora comederis, morte morieris. Absolutè comminatus est mortem Deus gloriosus, & mortem spiritalē, de qua
Luc. 1. Peccatum cum consumatum fuerit, generat mortem. Et mortem corporis,
Gen. 3. de qua. Puluis es, & in puluerem reuerteris. Statutum est enim homini tūc
Hebr. 9. semel mori. Tertio. Pręcepit nobis. Nec tibi datum est præceptum, superba mulier, Adæ tātum præcepit Deus. Ex omni
Gen. 3. ni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali, nè comedas. Propterea illa sola peccante, (vt dictum est,) nihil inde detrimenti humanum genus consequutū fuisset. Neque em̄ rationabile uidebatur, penes mulierē, summam tantæ rei consistere, quæ suapte natura, & vndam & uentum instabilitate superat. Vides ergo quod nō fuit irrationabile, tentationi hominem exponere: Et vides, quod Eua potius se se exposuit Sathane mentiendo, q̄ Sathanas eam ui sua deuicerit. Callid⁹
Ibidem. enim erat serpens ille. Cum ergo agnouit eam mentiri tam facile, de uictoria quasi securus, eam aggressus est, & per eam hominem quoque deuicit. O arma diaboli mulier. A muliere factum
Ecclesiastici. 25. est initium peccati, inquit scriptura, non à diabolo, & per eam omnes morimur. Adde tu pro his omnibus, quod non decebat tanta dona gratis prorsus collata pro eis, & nobis omnibus, penitus gratis, citra omne meritum conseruari. Gloria enim maior est homini, vt mereatur, quàm ut dono tantum obtineat quod possidet. Non est autem dignum meritum, sine alicuius præcepti obseruantia. Obedientia enim maximè conducit ad meritum. Obedientia uero mandatum exigit; non est autem obedientia pulchra, & egregia sine certamine, quemadmodum nec uictoria sine agone & pugna. Magno ergo mysterio fuit data lex protoplasto, permissumq; est, vt cum Sathana decertaret, quem facile (modo uoluisset,) vel leuiter prosternere pro se ipso, & nobis omnibus potuerat. Succubuit itaq; athleta ille, & nos in ipso succubuimus: peccauit, & nos peccauimus: comedit pomum, & nos comedimus, idest tanquam eo comedente, & nos ipsi comedissemus: reatus æternæ pœnæ ad nos omnes peruenit, progenitos ex patre illo iniusto. In oculis enim magni Dei reputamur comedisse, & verè cum illo peccasse: sicut & reputati fuissemus meruisse, si ipse non peccasset. Priuatus ergo est donis illis quæ dederat Deus, & nos priuati sumus: imputatur aūt ad culpam ei quod priuatus fuerit, quia fuit priuatus uoluntario eius peccato: ita ergo imputatur & nobis, qui legitima interpretatione dicimur, in eo consensisse peccato. Ista itaque donorū priuatio, non absolutè, sed vt dignè nobis à diuina iustitia, imputatur ad culpam peccatum originale est. Cum ipso semine transferenda fuerant in generatione, dona omnia illa parētum nostrorū, ad nos omnes, non quidem ex ui seminis, quandoquidem anima intellectiua non est in semine: uenit enim deforis, & diuinum nescio quid est, vt & Philosophi egregij dicunt, ergo nec dona illa ex traduce, ueq; ex semine dimanare possunt, quæ spiritualia sunt, & in anima recipiuntur, sed ex diuino pacto. Promiserat nanque omnes ex eorū semine dilecto, procedentes, illis omnibus donis insignire, (quibus ipsos illustrarat) si in sobrietate stetissent. Ita ergo priuatio illorum donorum ad culpā imputata, & imputanda, transfunditur per generationem, non ex morbosa qualitate seminis. Nihil est morbi magis in semine, quàm in saliua, vt inquit Anselmus, sed ex pacto diuino, quo uniuersos homines ex semine Adę descēdētes, expoliare decreuerat, si Adā præuaricatus esset: quandoquidem eo præuaricante intelligendum erat legitima interpretatione vniuersos eius filios in secula seculorum præuaricatos fuisse. Quod autem dixit Iobus. Quis potest Iob. 14.
facere mundum de immundo conceptum semine? Non ita debet intelligi, vt immunditia aliqua peccati sit in semine. Nam semen peccati subiectum esse non potest: sed intelligēdum est, peccatum esse in semine, quando in semine est anima hominis. Anima uero hominis, non est in semine, nisi quia ex semine

mine traducitur caro vel corpus. Corpore autem concepto, & organizato, infunditur anima à Deo glorioso. Quia autem ex unione animæ cum corpore surgit homo, vel natura humana: propterea natura humana dicitur ex semine propagari, & non aliter. Sic quoq; uerificatur dictum illud sapientum. Sol & homo generant hominem: non effectiua causalitate, quandoquidem animam non producunt, quę est prima hominis pars, sed præuia materiæ, corporis scilicet præparatione atq; dispositione: tantum ergo virtualiter, vt in instrumento remoto. Anima filij est in semine patris, ita & peccatum originale. Si enim Adam nō peccasset, anima corpori cū omnibus illis donis infusa fuisset: & ita natura cum illis fuisset propagata. Semen ergo remotè fuisset donorum illorum causa, in filijs omnibus ꝓpagatis. Nunc quia peccauit, anima sine illis donis infundit. Remotè ergo semen dicitur agere ad peccatum originale. Et quia omnis actio est à conuenienti: sicut agit ad peccatum originale, ita dicitur in se habere peccati originalis immunditiam: quemadmodum & remotè habuisset iustitiam originalem. Opposita enim sunt vnius generis: & priuatio & habitus attinent ad idem genus. Si autem intellexeris, quæ dona fuerint illa homini collata: illico, quid peccatum originale sit secundum rem, exactè percipies. Dona autē illa exprimit Salomon vno verbo. Inue-
Eccl. 7. ni (inquit) quòd Deus fecerit hominem rectum, sed ipse infinitis se immiscuit quæstionibus. Quid enim recti nomine, nisi iustum intelligere debemus? Iustitia nanque, æquitas & rectitudo dicitur. Ecce ergo quod scolastici dicūt. Iustitiam originalem. Iustitia autē est omnis uirtus: sicut ergo arbores onustas fructibus: cęlum empireum plenum angelis, Solem cū lumine creauerat Deus: ita Adamum insignem fecerat virtutibus omnibus: pudicitia armatum: temperantia compositum: claritate splendidum: strenuum fortitudine. Non erant passiones in eis, quæ rationis iudicium præuenirent, vel impedirent, ratio erat subiecta Deo, uires sensitiuæ rationi, & animæ corpus, adeo vt sine difficultate posset, modo uellet, omnia peccata cauere. Rectum est enim, vt anima Deo pareat, rationi sensus, & corpꝰ animæ, siquidem in omni natura, vt diximus contra Philosophos, hoc reperitur, quòd inferiora superioribus parent. Hoc itaque primo illi homini dedit, nō tanquam priuatæ personæ, sed tanquā omnis humanæ naturæ principio & stipiti. Propterea inquit Salomon. Inueni, quod Deus fecerit hominem rectū, non hunc vel illum, primum vel secundum, sed hominem: significans omnes homines in Adam fuisse factos rectos, & iustos. Illa ergo iustitia data est Adæ, non pro persona tantum, sed pro natura tota. Vnde omnes homines nati fuissent cum hac iustitia, nullaque fuisset in aliquo rebellio carnis & spiritus, corporis & animæ. Hinc originalis dicitur, quia futura erat iustitiæ origo in omnibus hominibus. Alia pleraq; dona habuit protoplastus, sed defectus eorum non imputatur nobis ad culpam, quia non omnia data sunt ei pro omnibus nobis, sed hæc iustitia data fuit illi pro omnibus, vt dicatur magis data naturæ, quàm personæ, vel personæ pro natura. Cum ergo peccauit comedendo pomum illud, quod licet ex genere malum non esset, malum tamen erat q͞a prohibitum: Illico iustitiam illam perdidit, & nos cum eo tanquam membra illius. Surrexit itaque quasi contra naturam, carnis concupiscentia aduersus spiritum: ita vt & sanctissimus Apostolus dicat. Video aliam legem in mē- Rom. 7.
bris meis, repugnantē legi mentis meę. Si aliquod aliud peccatū perpetrasset, non fuisset nobis imputatum, sed illi tātummodo. At ille pomi esus, & sibi & nobis fuit imputatus ad culpam, quoniam præceptum illud eo tenore datū fuit, ut si ipse id uiolasset, cuncti eius filij qui in eo seminaliter erant, hoc est non tantum secundum corpulentam substantiam, vel materialiter, sed tanq̄ in principio actiuo, uiolasse intelligerētur. Non ergo uertendum est in parabolam, ut optime dixit Deus. Patres co- Hier. 31.
mederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescūt. Certè enim & nos

filij,

filij legitima interpretatione dicimur comedisse cum parentibus vuam acerbam. Quis enim illud ignoret in quo laborat Apostolus? videlicet, omnem ecclesiam esse tanquam unum corpus, cuius caput Christus est: oculi prælati: acti ui manus: laici aures: prædicatores ora? Considera ergo Cornelium, nõ vt Cornelius, indiuiduus scilicet homo, & singulare quoddam per se existens: at vt pars est istius magni corporis, totius scilicet multitudinis hominum, quæ dicitur unus homo, cuius singuli homines sunt commembra. Ita quoque Ioannem, Franciscum, Bernardum, quomodo manum pedem, aurem, non accipis vt formis suis organicis distincta corpora sunt, sed ut unitæ simul, una anima vegetantur, sub unoque capite coalescunt, & se se inuicem iuuant. Hoc pacto tibi consideranti, statim occurret, quod nemo nostrum, vt indiuiduus homo, neque directè, neque indirectè peccauit peccato primi parentis: neq; peccat cum generatur. Peccatum enim adeò est uoluntarium, vt si non sit uoluntarium, peccatum non sit. Hinc in Ecclesiastico. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quodcunque uoluerit, dabitur ei. Indicatur enim mortem spiritalem, quæ peccatum est, consistere in uoluntate. Mea uoluntas, vt mea, certè non consentit de peccato cum generabar à patre, cui dubiũ? Quandoquidem usum non habet proles cum generatur liberi arbitrij, vt singulare quoddam. At quilibet nostrũ, vt est pars humanæ multitudinis, à primo illo morboso capite propagatæ, quę hominum collectio est quasi unus homo, dicitur uoluntarie peccasse, vel peccare peccato illo uoluntate principij, & capitis totius naturæ. Ideo merito & dentes nostri obstupescunt, pęnam enim promeremur. Quemadmodum nanque ferire gladio innocentem non dicitur peccatum manus, secundum quod manus per se consideratur, quoniã ipsa vt sic, de necessitate ab alio mouetur & non uoluntarie: vt autẽ est pars totius hominis, & ipsa non est sine culpa. Voluntarie enim mouetur uoluntate totius hominis, qui eam mouet, cu

Ecclesiastici. 15.

ius ipsa pars est. Vnde & merito amputatur manus ferienti. Ita peccatum originale cõmune est omnibus, & uoluntarie ab omnibus perpetratur, non vt singulares personæ, sed ut commembra totius corporis mistici infecti, cuius caput est Adam terrenus. Ipse enim voluntarie peccauit, propter uoluntatẽ ergo eius, quæ est caput nostrum, dicimur uoluntarie peccasse, & ideo manet nos pęna, mors, & maledictio, sicut & Adam. Hæc est tamen differentia, quoniam ille reus tenebatur etiã æterni supplicij: nos autem tantum propter peccatũ originale diuina uisione priuamur. Sola nanque propria uoluntas ardet in inferno.

Prælibatis itaque his, quibus aditus patet ad apostolica sensa, uenio ad Pauli uerba. *Per vnum hominem*, Adamũ, qui verè unus dicitur, quia primus: numerantes enim primum, unum dicim⁹. *Peccatum intrauit in mundum.* Quod inuolutè diximus hactenus, tu sic explica to. Peccatum multis modis dicitur. Reatus peccati in primis, obligatio scilicet ad pœnam propter peccatum, peccati nomen sortitur. Vnde illud est. Secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam. Hic enim reatus est, qui deletur & dimittitur, secundum quod oramus. Dimitte nobis debita nostra. Et alibi, canit Psaltes. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Ipsa etiam pęna peccato debita, peccatũ dicitur. Transtulit dominus à te peccatũ tuum, idest pęnam in pęnam commutauit. Macula etiam animæ, quæ sequitur ex peccato, nempe priuatio illius nitoris, quem causat oleum gratiæ, de quo dicitur. Vt exhilaret faciem in oleo, dicitur peccatum. Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Concupiscentia etiam ipsa carnis, rebellis spiritui, radix peccatorum omnium atque fomes, quæ ut dictum est, sequuta fuit priuationem illam iustitiæ originalis, peccatum dicitur. Non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Et iterum. Non regnet peccatum in uestro mortali corpore. Quomodo enim sol dicitur calidus, quia

Ps. 50. Matt. 6. Ps. 31. 2 Re 12. Psal. 103. Ps. 50. Rom. 7. Rom. 6.

quia calefacit, licet uerè non sit calid⁹: Ita hæc lex membrorum peccatum dicitur, quia ad peccatum inducit: Procedit enim ex peccato, licet non sit peccatum, sed pœna peccati: Et postremo peccatum, dicitur actus ipse peccati, ut blasphemare, furari, mechari, occidere.
Ps. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, & peccatum meum contra me
Psal. 31. est semper. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. His omnib⁹ quisq; modis acceptum peccatum, per vnum hominē intrauit in mundum. Reatus primum pœnæ. Hoc est enim peccatum, à quo potissimum intelligitur nos liberos esse per Christum Iesum. Iuxta illud quod dixit magnus ille
Ioan. 1. præcursor. Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi. Et Paulus. Conui
Colos. 2. uificauit nos Deus in Christo, donans nobis omnia delicta, & delens quod aduersus nos erat chirographum decreti. Nempe hoc chirographum nō aliud continebat, quàm obligationem pœnæ æternæ: pœna etiam ad nos omnes dimanauit. Similiter, & macula, propter priuationem illius iustitiæ, quo mirum in modum nitidi & decori fuissemus in conspectu Dei. Vnde & illas maculas diluit Christus ī sanguine suo. Fomes quoque surrexit in nobis: quoniam ordo naturę corruptus est & peruersus, dominante plerunque in nobis carne, & redacto spiritu in seruitutē, contra omnia naturæ iura. Licet enim caro, suapte natura diuersum quid appetat à ratione, & à spiritu, quia spūs cælestia, caro terrena appetit: ex diuino tamen munere, fiebat in primo homine factumque fuisset in omnibus, vt sicut secundæ spheræ rapiuntur à prima citra uiolentiam: ita caro traheretur ad obedientiam rationis: vt non nisi moderate appeteret terrena, nec à cælestibus prorsus auocaret. Dominabatur enim dispotico dominio ratio sensui: at sublatum est hoc donum prœuaricatione eius. Dispoticum dominium in Politicum mutatum est. Nanque non omne dominium perdidit spiritus, cum
Gen. 4. Caino dictum sit. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius, postquam Adam peccauit. Sed primū omnino dominabat, postea non prorsus. Hinc non dr̄. Sub te est appetitus tuus, & tu dominaberis eius. Sed sub te erit. Te scilicet adnitente, & tu dominaberis, si operam huic negocio dare uolueris. Actus etiam ille commestionis pomi, quæ peccatum fuit: Fuit nanque in actu illo inobediētia, superbia, gula, & furtum, ut doctissimi Theologi aiunt, ad nos secundum legitimam interpretationem, vt dictum est peruenit. Volūtate enim nostra interpretatiua comedisse dicimur; & reputamur in similitudinem præuaricationis Adæ, idest sicut Adam. Própterea enim digni sum⁹ pœna, quemadmodum & ille: licet nō eadem prorsus.

Vides ergo, q̄ multiplex pc̄t͞um per vnum hoīem in nos oēs intrauerit. Mūdi. n. nomine homo intelligitur, & hæc omnia peccata originalia dici possunt. Propter quod Dauid dicit. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mr̄ mea. Et nō dicit. In Ps. 50.
iniquitate, neq; in peccato. Hoc nēpe insinuās, quod peccatū originale, multa peccata dici, potest: q̄ omnia ad nos ob infelicem illum, cui mala mens, & malus animus fuit peruenerūt. Sed cur Paulus peccatū singulariter nominat? communiter ēt peccatum originale dr̄, non peccata originalia. Ne errore deceptus intelligas, aliud peccatū esse originale, tuum & meum. Est nanq; unum commune omnium, propter unitatem principij Adæ, in quo oēs hoīes erant. Et propterea subdit. *In quo omnes peccauerunt.* Quod exponi potest. *In quo,* scilicet primo homine, & *In quo,* peccato primi hominis. Quoniam peccatum hoc, non est personale, vt dictum est, sed naturale. In natura autem, omnes homines sunt vnus homo. Igitur omnia peccata omnium hominum, sunt quasi unum peccatum. Peccatum itaque intrauit in mundum, & bene intrauit, ianua aperta, propagatione seminaria.

Habes ergo peccatorum nostrorum Genealogiam. Audi effectum peccati illius primi. *Et per peccatum mors.* Hic siste, ne nimio zelo accensus, non secundum sciētiam à pietate discedas.

Mors,

Mors, inquit Apostolus est pęna peccati, & intellige etiam mors corporis. Tolle culpam, iniusta est pęna. Vbi est pęna peccati, ibi est & peccatum. Potest Deus relaxare pęnam peccati sua misericordia, & interdū peccatum adsit, pęna absit: sed quod pęna adsit, & peccatum absit, hoc derogare uidetur diuinæ iustitiæ. Virgo Dei genitrix, secundū nos ita qui vti piè, & uerè sentire credimus, peccatum originale non contraxit, ergo iniuste mortua est: Quod si iustè, ergo peccatum originale contraxit. Quid ad hoc? Facilis est hæc ratio. Nā in Christo fuit pœna mortis, & tamen quoniam de spiritu sancto, sine semine viri, ex muliere sola genitus est, peccatum originale non contraxit. At ne eua das. Peccata nostra ipse pertulit, & uoluntate morti se se pro nobis exposuit. Ecce quid dices? De omnibus nobis baptizatis, omnes abluti sumus à peccato originali per fidem & sacramenta Christi Iesu, & tamen manet nos necessitas moriendi. Ecce, Ecce responsio desiderata. Vrget enim omnes hic cauillus. Si Christus Iesus abstulit peccatā mundi, cur non & pœnas peccati: mortem præcipuè terribilé adeo, adeo expauescendam? Gloriantur hoc argumento Iudæi omnes, quod arbitrentur
Esa.25. Iesum nostrum Messiam non fuisse. De illo enim cecinit vates. Præcipitabit mortem in sempiternum. Iesus uero mortem non abstulit, igitur nec peccata lauit. Tu hoc pacto, solue nodum. Pęnę quæ ante peccatorū remissionem supplicia sunt, post remissionem sunt
Iob.6. certamina atque iustorum exercitationes. Iobum habes clamantem. Vtinā appenderentur peccata mea quibus irā merui, & calamitas quam patior in statera, quasi arenam maris hæc grauior appareret. Arguo sic. Si iustus est Deus, quomodo pœna tam incomparabiliter maiore & duriore, illum plecti patiebatur, quàm essent peccata sua? Certè non ad pęnam, uexatio illa & calamitas Iobo data fuit, sed, vt ex agone uictoria, ex uictoria illi corona texeretur. Ita ergo dicendum. Relicta nobis est mors, fames, sitis, non ad pęnā amplius, sed ad exercitium uirtutis nostræ. Afflictio enim patientiam operatur: patientia probationem: probatio spem, spes non confundit. O magnum, pulchrumque mysterium. Si enim decuit iuxta Pauli dictum ad Hębræos, auctorem salutis, qui multos fratres erat in gloriam adducturus, per passionem cō summari, cum non fuit conueniens, & fratres eius, per mortis agonem, ad beatitudinis coronam peruenire? Maximè autem conueniens in ipsa Deipara virgine. Quo enim erat nobilius Christi, Ecclesię capitis membrū, (optimo nāq; tipo collum eius dicitur in sacris literis,) eo maxime debuit illi esse conformis, vt uere esset adiutorium simile sibi. Per mortem itaque peruenit ad palmam, exaltata super omnes angelorum choros, & innixa super dilectum suum. Hoc est autem, quod Iudaicam latet cæcitatem, secundus Messiæ aduētus: Tunc præcipitabit omnino mortē. Configurati enim passionibus & morti Christi ad gloriam immortalitatis, assummemur. Christus nanque primum habuit plenitudinem gratiæ in anima, cum corporis passibilitate. Nos ergo cō formiter, primum gratiā adoptionis filiorum, qua adscribimur ad hęreditatē gloriæ immortalitatis recipimus, corpus tamen passibile & mortale gestantes, per passionem autem ad gloriam rediuiuæ vitæ immortalis peruenit. Hoc itaque & nobis, qui sumus membra eius conuenire fas est, iuxta illud Pauli. Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohęredes autem Christi: Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Vides ergo, quam friuolum sit argumentum, à morte ad peccatum originale? Nequaquam tamen vllo tempore quispiam uestrum negauerit, quin & ipsa virgo sibi ipsi relicta, quemadmodum & cæteri, peccato illo sordidata fuisset. Humanę enim naturæ seminaria origine propagatæ non expers, Ex seipsa labem illam naturalem vitare non potuisset. Mirum in modum, gloriæ Christi Iesu derogares, si aliter (quod absit) opinareris. At si homo sua ipsius personali culpa præueniens obstare potest efficaciæ iustificatiōis & gratiæ Christi Iesu, quo minus saluetur per eum, qui tamen de cælo

Heb.2. Cant.7. Gen.2. Can.8. Rom.8.

cælo ad terras uenit omnes saluaturus: quæ durities, quis liuor nonnullos ade git, ut pertinacissime negēt, Christi donum absorbuisse præueniendo, naturalem illam sordem, ut nequaquam contingere potuerit uas illud purissimum, ornatum omni lapide prætioso? Absit. Absit hoc à nobis: & non inferamus q̄ so crimen gloriæ nostræ. Vt Adæ filia non inficior, quod oīno & ipsa cū reliquis oībus meruit immūditia illa, coinquinari. At in scripturis sanctis, non lego eam Adæ filiam, lego eam Dei ma-
Matt. 1. trem, de qua natus est Iesus, qui voca-
Luc. 1. tur Christus. Lego eam plenam gratia. Aue gratia plena. Lego eam Dei comitem indiuiduam. Dominus tecum. Lego eam singulariter benedictam. Benedicta tu in mulieribus. Lego eam ab omnibus generationibus glorificatam. Ecce enim ex hoc beatam me dicēt omnes generationes. Lego in ea magna fecisse eum, qui potens est. Quia fecit mihi magna, qui potens est. Cum his omnibus, conferens peccatum originale, maculam, reatum, fomitem, pęnam æternam, Dei iram & odium, horret auris pia, & religiosa dicere in matre Dei, quæ inuenit gratiam apud Deum, quæ salutem mundo peperit, quam laudant astra matutina: cum qua est dominus: cui magna fecit omnipotens: hanc tantam, vel per instās labem fuisse. Cur putas scriptura sacra taceat patrem Virginis, prætereat, & matrem silentio, natiuitatem, mortem, genealogiam, nisi ut cum loqueris de ea, non loqueris de ea, vt Adę filia, sed ut Dei Mater? Sic eīn de ea loquitur Spūs sanctus, & non aliter. Nihil habes in scripturis de Maria, nisi quod genuit Deum. Et propterea, cum audis omnes peccauisse in Adam, nullam memoriam de ea facias, ob reuerentiam filij eius. Decuit enim tantam esse matris puritatem, vt sub
Heb 7. Deo, maior non modo non esse, sed intelligi nequeat. De Melchisedech aduertit Paulus. Neque initium dierum, neque finem, neq; genealogiā in scripturis commemorari, quoniā ille Christi figura fuit, qui est Deus ante secula.
Ps. 73. Nos idem aduertimus de beata Virgine in nouo testamento. Quære, require, nihil habes apud Euāgelistas de Virginis Natiuitate, vel morte, vel uita. Tātum inquiunt, concepit, & peperit uerbum carnem factum. Non incuriæ, nō obliuioni id ascribas, sed sapientiæ, sed arti, sed mysterio magno. Id enim factū est, ut iam intelligamus hanc gratiam, nempe quod fuit Dei, mater non modo naturam uicisse & superasse, sed absorbuisse penitus, redegisseq; ad nihilum, adeo ut de gratia hac, tantum illi collata memoria fiat: Nulla autē prorsus de natura infecta peccato patris. Plus enim potuit singulare priuilegium filij, quàm commune peccatum primi parentis. Naturalis ergo labes illa eam inficere nequaquā potuit: Deo optimo maximo, (merito filij eius,) personam matris ut dignum erat, præseruante.

Et ita in omnes homines mors pertransijt in eo, quod omnes peccauerunt. Quod in uniuersum proposuerat, explicat distinctè & particulatim Apostolus. Dixerat propter Adæ peccatum, diuina sententia omnem terrarū morte mulctatum esse orbem. Morte inquam acerba animæ & corporis: prosequitur dicens. Hanc sententiam executiori fuisse demandatam. Quemadmodum enim primi illi parentes meruere, ita factum est, vt in omne hominum genus, mors sua falce pertransierit: quoniam unos homines peccatum illud protoplasti conspurcauerat. Non enim penetrauit mors in omnes, nisi eo quod omnes peccato illo primi parentis peccauerunt. Et ita litera debet legi *ἐφ ᾧ παντες ἥμαρτον. in eo quod omnes peccauerunt.* Vt reddatur ratio cur moriantur omnes, quia scilicet omnes peccatum illud inquinauit. Illud ergo, *Per peccatum mors.* Sē- Gen. 2.
tentiam respicit Dei dicentis. Quacunque hora comederis ex eo, morte morieris. Istud. *Et ita in omnes homines pertransijt.* ad executionem refertur. Non fuit vana diuini iudicij sententia, vult dicere Paulus. Ab ea enim hora, qua lata est, mors peruasit omnes hoīes.

At hic est difficultas. Plerique enim mortui non sunt, qui tamen ex Adam originaria atque seminaria propagatione descendunt. Enoch, Helias, atque Ioannes Euangelista. Sed quia dicere posses,

posses, morientur. Stringo difficultatē. Illi saltem, qui in Christi aduentu ad iudicium uiui reperientur, nequaquam peribunt, sed uiui rapientur in aera obuiam Christo in nubibus. Ita inquit Paulus ad Thessalonicenses prima Epistola, capite quarto. Hoc enim uobis dicimus in uerbo domini. Nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul cum illis rapiemur obuiam Christo in aera, & sic semper cum domino erimus. Duo itaque hinc habent contra Paulum hoc in loco. Primum. Quod non ad omnes penetrauit mors. Secundum. Quod inde sequitur, non ad omnes etiam labē illam originalem penetrasse. Petitur itaq; huius difficultatis solutio. Ad quā breuiter respondetur. Eodem modo intelligi oportere locum istum Pauli, in omnes homines mors pertransijt, quomodo & illum Genesis. Quacunq; hora comederis, morte morieris. Certè enim Adam, cui hoc dictum est, nec ea hora, nec ea die mortuus est, qua comedit pomum illud. Vixit enim nongentis & triginta annis. Oportet ergo sic intelligi. Morieris ea hora, hoc est ab illa hora, necessitati mortis addictus eris. Ex institutione nanque naturæ, necessitatem moriendi non habuit: sed cū primum peccauit, fuit obnoxius morti ipse, & uxor eius. Hic autem reatus mortis ad omnes pertransijt, sicut & immortalitas uitæ ad omnes peruenisset. Vnde audenter dico. Hoc spectat ad fidem catholicā, quod omnes homines necessitatem moriendi incurrant, præter solum Iesum Christum, qui inquit. Ego ero mors tua, ò mors, Morsus tu⁹, ero inferne. Oppositum est antichristianæ professionis dogma. Quod autem aliqui à morte diuina gratia præseruentur, etiam cōcepti & nati in peccato originali, hoc non spectat ad fidem, neque est, contra Paulum. Nam & peccatorum actualium pœnas, potest Deus condonare. Contra Paulum esset, & contra Fidem catholicam, si aliquis homo esset non obnoxius morti. Verū hoc de nullo dici potest, immo nec de Virgine Deipara. Ex seipsa nanque fuit morti obnoxia tanquam pœnæ, vt dicebam⁹, licet Deus, filij merito præuiso, eam præseruarit, ne mors illi pœna esset. Ita quoque dico, quod omnes ex seipsis nascūtur saltem in utero, obnoxii peccato originali, hoc spectat ad fidem, & qui oppositum diceret, in summa hæresi esset. At, quod aliqui præseruentur, vel non. hoc non spectat ad fidem, propterea citra hæresim, potest utraque pars sustineri modo absit pertinacia & diabolicę emulationis liuor. In his tamen quod pium magis est, tenendum cēseo. Pro autoritate tamen Apostoli, ad Thessalonicenses. Caue ne credas ipsum definire, illos morituros non esse qui uiui adueniente Christo ad iudicium conperientur. Variæ enim sunt de hac conclusione sanctorum opiniones, & probabilior est fortasse, quod omnes sint morituri, iuxta illud. Quis est homo, qui uiuet, & non uidebit mortem? Eruet animam suam de manu inferi. Et illud. Nemo est, qui semper viuat. Et illud quoque. En omnes morimur, & quasi aqua dilabimur super terram. Et illud. Semen non uiuificatur, nisi prius moriatur. Illi ergo qui uiui tunc reperientur, crederem quod in mométo morientur, sed citissimè resurgent. Et ideo, propter modicam temporis intercapedinem, inter mortem & rediuiuam uitam, dicuntur viuētes rapi in aera, quasi nunquam mortui: sed de hoc aliàs. Nobis enim sat est nunc, quod & illi si diuino priuilegio mortem non obibūt, quod non diffinio, non ob id sequitur, vt ex seipsis non sint mortis rei, immo eo ipso quo priuilegiati sunt, quod erant sub lege ostēdit. Priuilegium enim quid est aliud nisi iugulatio legis? Vnde quià lege suo iure exempti sunt, priuilegia non requirunt. Omnes ergo homines, uno Christo dempto fuerunt, sunt, eruntq; morti obnoxij. Ab hac eñ lege, nullus eximitur, nec exēptus est; neque etiam eximetur. Ab ea nanque hora qua Adam peccauit, vniuersi homines, necessitatem mortis incurrerūt. Sed, cur ea hora qua peccarunt mortui non sunt protoparentes, iuxta uerbum domini? Mortui, fuissent illa hora, nisi inducias mortis obtinuissent ex merito agni illius, ex quo fecit illi Deus tunicas pelliceas, vt inquit Moses. Agnī inquam

2 Thess. 4. Gen 2. Osee 13. Psal 88. 2. Re. 14. 1. Cor. 15.

Rom. 5. inquam non materialis. Neque enim Deus, agnorum excoriator est, neq; pellium consarcinator, sed agni illius, qui abstulit peccata mundi, vt dixit Præcur-
Ioan. 1. sor. Christi enim merito omnia pudenda teguntur: Ipse autem occisus est ab
Apoc. 5. origine mundi, vt optime potuerit tegere infelicium illorum parentum nuditatem. Veh enim illis, si non eorum fuissent tecta peccata. Sicut & uice uer-
Psal. 31. sa, Beatos illos inquit Propheta, quorũ peccata teguntur. Sequitur.

Vsque ad legem enim, peccatum erat in mundo. (Peccatum autem non imputabatur non existente lege) Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt. Quibus uerbis tollit Iudæorum cauillum, & dubitationem. Initio enim dicebatur. Non omnes reconciliationem habuisse per Christum. Potuisset instare Iudæus. Num lege lata in Sinai, per illam non sumus reconciliati Deo? Minime inquit Paulus. Toto enim tempore legis, fuimus inimici Dei. Peccatum nanque originale, quo primum homines, efficiuntur Dei hostes, fuit in mundo ab Adam vsque ad legem, idest quousque durauit lex. Ita enim loqui consueuimus interdũ. Fuerunt Hunni vsque ad Attilam. Non vtique vsque ad principium regni eius, sed vsque ad finem. Intelligitis? Ita ergo peccatum originale, non fuit deletum, vsque ad legem, idest, vsque ad finem legis, vsque ad initium gratiæ, vsque ad Christi mortem. Tunc enim consummata est lex, & incepit nouum testamentum, testatoris sanguine confirmatum. Vis autem tu uidere, quod peccatum originale erat in mundo, vsque ad legem, idest toto tempore quo lex fuit in uigore suo? Ecce. Vbi est pœna peccati originalis, ibi est peccatum originale. Mors est pœna peccati originalis, igitur vbi est mors, ibi est peccatum originale. Mors autem durauit ab Adam vsq; ad Moysen, idest vsque ad legem. Per Moysen enim legislator idem intelligit, quem supra p legem. Vnde &
Luc. 16. illud est. Habent Moysen & Prophetas. Si ergo quousq; durauit lex Moysi, mors intrauit in toto terrarum orbe, ergo peccatũ originale erat durante lege. Et confirmatur. Nam mors inualuit, non modo in hoĩes, sed & in pueros, qui actualiter nõ peccauerant, igitur peccatũ, quod erat in mundo, non erat tantum peccatum actuale, quod hoĩes perpetrabant, sed erat peccatũ originale primi illius parentis, qui sibilo uenenosi serpentis infectus, mortiferam hanc pestem, q̃ ipse hauserat, & cõcepat, in oẽs posteros trãsmisit, & effudit, tanquã peccati sui testimoniũ, hæreditario iure nobis dimittens. Per legẽ itaq; nõ modo actualia peccata nõ fuere consumpta, vt supra capite tertio dicebatur, sed neque peccatum originale deleri potuit.

Attende autem diligenter verbum illud. *Mors regnauit ab Adam vsq; ad Moysen.* Non uacat mysterio verbum illud, *Regnauit.* Certè.n. & nũc morimur oẽs. Christus itaq; mortem non extinxit penitus, at regnũ mortis omnino abstulit. Viuit mors, sed non regnat post Christi mortẽ. Inditio sunt Martyrum palmæ, Apostolorumq; trophea, candidatæq; Virginum aureolę. Mortẽ nanq; irridẽtes, torquentibus ultro se se objiciebãt, & tanq̃ ad epulas inuitati, ad patibula p saxa, p ignes intrepidè currebãt. Iure aũt uictoria mortis, per Chr̃i mortẽ extincta est. Postq̃ em̃ in illum ipsa deseuit, in quo nulla oĩno iura habuerat vnquã, iustum fuit, & per eum quẽ indebitè occiderat, quot quot ei sideren, ab eius tyrannide liberarentur. Tunc ergo iure suo proprio regnabat, cũ pœna erat, nunc pœna non est, ideo non regnat. Quid aũt illud est, quod dicit. *Peccatum autem non imputabatur*, nõ existente lege. vel *cum lex non esset?* Ostendit hoc uerbo, differentiam inter tẽpus ab Adam vsque ad legem, vel Moysen, & à Moyse vsq; ad Chr̃m. In omnibus istis temporibus peccatum originale erat in mundo: mors quoque regnabat in pœnam peccati illius. Attamen ab Adam vsque ad legis lationem, peccatum primi parentis vix agnoscebatur, non imputabatur nobis tanquam morte dignum, sed Adæ duntaxat. Mors quoq; nostra, non imputabatur ad illius peccati pœnam: morbus aderat, sed latebat: Et eò perniciosior erat. Aderat

peccati pœna, sed ignorabatur ipse pęna: propterea ad medicū, qui sanat omnes infirmitates, non recurrebant, vt sanarentur. Credebant mortem naturam esse, nō pœnam: propterea ex morte ad morbi cognitionem non ascendebant. Verum adueniente lege, cępit agnosci, quod mors nīa primæ transgressionis pęna extiterat. Et ita peccatū illud non modo ei, sed & nobis ad mortem imputabatur. Propterea & ex morte, illā primam transgressionem agnouerunt homines: facilius autem perspecta plaga, medicinę illi quo sanentur adhiberi possunt. Lex ergo Moysi, hanc utilitatem contulit hominibus. O iudæe, ne dicas illam incassum datam fuisse: non ut per illam peccatum originale deleretur, destrueretur que mortis pęna: sed vt & peccato, & pęna agnita, confugium haberēt infirmi ad Samaritanum illum pijssimum: illiusque salutaribus antidotis, medicinisque sacramentalibus, & morbus & pœna tolleretur. Cautè uero uerbum illud intelligo *non imputabatur*. Si enim mors diuino iudicio, humano generi est inflicta propter peccatum originale: quō uerum est, quod peccatum originale non imputabatur? Nisi Deus imputasset ad pœnam Adæ præuaricationem, omnibus, non regnasset mors: regnauit autem etiam in infantibus, vt dictū est, ergo imputabat peccatum, ergo imputabatur. Non imputabatur itaque ab hominibus, sed vtique à Deo. At per legem cępit imputari, atque agnosci etiam ab hominibus, cum Moses in Genesi tradidit, diuinum fędus, cum Adamo, atque illius transgressionem: propter quod edocti sumus, non iure naturæ mortem regnasse, sed iure pœnæ, propter culpam illam ad omnes originaria propagatione transfusam. Mirū autem uidebitur uobis, quod mors corporalis, sit peccati originalis pœna. Videtur enim esse natura, non pœna. Quandoquidem in hominis diffinitione ponitur. Homo est animal rationale, mortale. Quo à Dijs homines separentur, vt dixit magnus ille Philosophus. Verum, si ita est. Cur tam diligenter cauit Deus, ne primi parentes de ligno uitæ comederent? Videte (inquit) ne sumant de ligno uitæ, & uiuāt in æternum. Gen. 3. Ea enim quæ naturalia sunt, auferri nequaquam possunt. Non est ergo natura, sed pœna mors ipsa corporis. Vnde & ligno uitæ poterant illi, in immortalitate conseruari. Propter quod, & sapientia ligno uitæ Prou. 3. comparatur, quod immortales faciat sapientes. Lignum uitæ est omnibus, qui apprehenderint eam. In eis nanque potestatem non habet secunda mors. Intellige tamen aliter esse immortales Apoc. 2. Deos, aliter futuros esse immortales beatos, aliter fuisse immortales primos illos parentes. Dij, immortales sunt natura. Angeli quoque, & corpora, cœlestia, secundum Ethnicorum Philosophiam, quoniam materia prorsus carent, qua unicè res esse potest & non esse, tanquam ab interiore aluo, Beata corpora, vel gloriosa, erunt immortalia, qualitatis cuiusdam ratione, qua totaliter à corruptione prohibebuntur. Ex animæ nanque felicitate, redundabit in corpus sanitatis plenitudo, atque uigor incorruptionis. Adam autem & Eua, hoc tantum modo fuissent immortales, qui etiam modus, nobis omnibus communis futurus erat, si illi non peccassent. Deus etenim quādam uim supernaturaliter dederat animæ, vt quandiu ipsa Deo subiecta fuisset, corpus ab omni corruptione pręseruaretur. Animæ enim suapte natura immortali, corpus immortale uidebatur congruere magis: Quia autem corpus oportebat organum esse, consequenterque compositum ex materia & forma, atq; mixtum, natura immortale esse non poterat. Virtus ergo merito data est animæ diuinitus, qua corpus conseruare posset, supra naturam materiæ corporalis. Gratia itaque, non natura, corpus erat immortalitatis particeps. Et hæc est ratio, cur non fuit creatus Adam in paradiso, sed extra Paradisum. Paradisus enim, locus est maximè conueniens immortalitati. Ne ergo putaret, se se natura immortalē esse, quoniam naturale est, vt unaquæq; res, in loco sibi naturaliter conueniente generetur, non decuit, vt in paradiso plasma-

plasmaretur. Transtulit autem eum deinde Deus, vt intelligeret diuina gratia, se se immortalem factum. Propterea, & gratia non natura illi paradisum conuenire. Veruntamen & non est facile sustinere hanc immortalitatem per gratiam. Nam ecce cibo indige bāt. Hac enim ratione dixit illi Deus.
Gen.2. De ligno, quod est in medio paradisi comede. Cibus autem non alit, nisi qui alitur agat in eum, conuertendo illum in suam ipsius substantiam. Omne autem agens, in agendo repatitur, & consequenter debilitatur. Patet de uino, cui admiscetur aqua: debilitatur enim dum in seipsum aquam conuertit. Primi ergo parentes tandem debilitati essent, adeo, vt ad extremum defecissent. Vna uice nanque comedentes, debilitari eos oportebat, adhuc secunda magis, magis tertia, & sic discurrendo. Omne autem quantum, finitum, per ablationem quanti finiti consumitur. Quis dubitat? In naturalibus loquor, non in mathematicis. Respondeo tamen ego. Quod illa uirtus animæ, & hoc ipsum præstabat corpori, vt agendo in nutrimentum, non repateretur ab eo: Propter quod diligenter considera. Quod ex ligno uitæ, si nihil aliud addas, non poterant in immortalitate perpetuò conseruari. Nam hæc ratio concludit, quæ adducta est. Omne agens, scilicet naturale, in agendo repatitur. Oportet itaque dicere, quod immortalitas ex ligno uitæ non conueniebat, sed ex illa vi animæ lignum illud, vitam longęuam pręstare poterat, sed non immortalem. Et ideo Augustinus dicit, quod medicinæ modo, hominum corruptionem prohibebat. Medicinæ autem haud quaquam homines immortales facere possunt, licet diutius conseruare eos
Gen.3. ualeant. Quod autem dixit Deus. Videte, ne sumant de ligno uitæ, & uiuant in æternum. Accipiendum est, secundum morem loquendi scripturæ sacræ, quæ diuturna, æterna uocat: maxime autem ea, quæ per mille annorum spatium, perdurant. Vsque ad mille annos itaque potuissent ligni uitæ esu, sine ui ulla quam iam propter peccatum perdiderant, uiuere primi illi parentes: quod spatium hebraicè loco illo, Holā dicitur. Holam enim apud Hæbræos non æternum, sed mille annos significat. Cauitque Deus, ne de ligno illo sumerent, quoniam & indignum erat, vt sacrum millenarium explerent super terram, qui terræ & cęli conditorem tam grauiter exacerbauerant. A primo ergo ad ultimum, mors non ex natura condita sed ex natura peccato deprauata in homines intrauit. Peccatum autem Deus ipse non fecit, ergo & uerum est illud. Deus mortem non fecit, sed Sap.1.
impij manibus & uerbis, accersierunt mortem. Peccatum uero hominis, ex sathana suggerente ortum habuit. Rectè ergo peccati pęna, mors dicitur. A morsu enim serpentis, mors nomen accepit. Illud autem. Mors & uita à domino Deo, intrauit à Deo: vt uendicāte, Prou.18.
mors est, at uita ut instituēte. Ipse. n. est uitę autor, nō mortis. At quia iustus est, non potest peccantes non vlcisci. Vnde illud est. Ego dominus formans lucem Esa.45.
& creans tenebras, pacem faciens, & creans malum. Quasi diceret Deus. Ego dominus faciens pacē ex me, creās malum tibi ex te. Pro peccatis enim tuis, bellum tibi tribuo, quod mereris. Quod & si penes me iustum sit, iccircoq; bonum, tibi tamen ex te fit malū: quia non ex me, sed ex te peccasti, & pro peccato, tibi creo pęnam, mihi quidem iustam, tibi tamen malam. Quomodo enim bellum uincenti bonū est, malum, ei qui uincitur. Ita mors quæ est præuaricationis vltio, & iusta est iusto iudici, & mala misero peccatori. Deinde dicit.

Ad similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Quod uerbum adeò torquetur, ut nullum magis. Causa aūt huius est, quia nemo quem uiderim, diligēter cōsiderauit, vnde ueniat, & quo tendat. Tu ergo scito, quod pēdet ex il- Rom.5.
lo uerbo supra. Per dn̄m nostrū Iesum Christū, per quē nunc recōciliationem accepimus. Vt hęc sit textura. Recōciliationē accepimus p dn̄m nr̄m Iesum Chr̄m. *In similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Et tunc sequatur, quod declaratum est: propter hoc

reconciliationem accepimus, per dominum nostrum Iesum Christum. Sicut per unum hominem (supple Adam,) peccatum in mundum intrauit, & per peccatum mors. Sic autem uidere est, quàm bellè quadret, & undique consonet textus apostolicus, sine ulla difficultate. Bone Deus, quàm grauiter antiquissimi et interpretes plerumque hallucinantur, quia nesciunt rapsodiam facere Epistolæ huius. Si tamen dura tibi uideatur textura ista. Texe aliter. Mors regnauit ad similitudinem præuaricationis Adæ. Mors enim idolum quoddam est peccati illius, & imago. Aut aliter. Mors regnauit etiam in eos, qui non peccauerunt ad similitudinem præuaricationis Adæ, idest non peccauerunt actualiter sicut Adam, sed tantum originaliter ut pueri. Adã ergo (inquit Apostolus) fuit forma, idest exemplar, imago, typus, figura futuri, hoc est Christi Iesu: non futuri nobis, neq; Paulo, sed futuri ipsi Adæ, omnibusque patribus ante legem, & sub lege. De his enim temporibus, paulò ante loquebať Apostolus. Illis ergo collatus, futurus erat, vt nobis iam à mille quingentis annis, aduenit. Porrò uariæ, & multiplices sunt inter Adam & Christum, si alterũ
Gen. 2. alteri conferre uoluerimus, similitudines. Adam sine commercio coniugali, Dei manibus plasmatus est. Et Christ' diuino flamine conceptus ex virgine. Adam multiiuga sapientia repletus est, adeò vt nomina rebus imposuerit. Et Christum ipsum, Ioanne teste, uidimus plenum omnis scientiæ, omnis ueritatis. Ex latere Adæ, educta est mulier. Ex latere Christi, Ecclesia. Sacramentum
Eph. 5. hoc certè magnum est. At nulla harum rationum intendit Apostolus, hanc unicè molitur hoc loco. Quum non esset peccatum in mundo citra angelos, per Adã intrauit, atq; suo ipsius pcõ emergẽte morte oĩs uita ĩter hoĩes extincta est. Quum iam nulla esset in ũmdo iustitia, per Christum reuocata est, & per eius iustitiam, mortua mors est, uita reuixit. Transgressio Adæ, usque ad pueros dimanauit, adeò ut pleriq; in illius primi peccati pœnam, de vtero sint trãslati ad tumulum, citra propriam culpam. Iustitia Christi, & ipsa adusque pueros etiam peruenit, vt quamuis nullo pacto salutem ipsi meruerint, è puris limphis baptismalibus, Christi merito ad cęlos perducantur. Caput est Adam peccati occidentis, princeps est Christus gratiæ viuificantis. Contabuere omnes, Adæ peccato: Salui fiunt omnes, Christi gratia. Terrena sapuit ille, qui de terra erat. Cęlestia iste, qui de cęlo venit. Ni mirum ergo, si nos ille ad inferna detrahit: Iste ad cęlestia regna triumphantes euexit. Mortem ille terrenus parens, nobis thesaurizauit, cęlestis iste, rediuiuam vitam comparauit: Lethale virus in nos omnes effudit Adam: Pharmaca salutaria vulneribus nostris, instillauit Christus Iesus. Qui generantur ab Adam, vniuersi peccatores constituuntur. Qui regenerantur à Christo, omnes iusti constituuntur. De ipsius maledictionis fonte, potauimus omnes. De plenitudine item gratiæ Christi, nos omnes accepimus. Per Ioan. 1. lignum deuictus est ille à sathana. In ligno sathanam vicit iste. Vno ligno, diuinam iram aduersus seipsum concitauit Adam. Per lignum sanctæ crucis Christi Iesu, vniuersas nobis omnibus, Deus condonauit offensas.

Sed non sicut delictum, ita & donum. Forma utique est Adam Christi, peccatum gratiæ, mors uitæ. Adam est seminarium peccati. Christus caput gratiæ. Peccatum origo mortis: Gratia fons vitæ. Hæc perbellè sibi respondent. Verum, ne puta Adamum prorsus Christo æquandũ esse: peccatum Adę, gratię Christi: & mortem uitæ. Infinitum est inter hæc interuallum. Super excellit Christus, & Christi gratia, atque uita, Adamum, peccatum, & mortem. Omnis enim imago, ab eo cuius est imago, deficiat, necessum est. Nec Phidias, nec Appelles imaginem effingere possent rei uiuæ, quæ exactè omnino illam referret, aut exprimeret. Abesset enim spiritus, vt cuncta alia cedamus arti, nisi per hiperbolam loqui uoluerimus, Statuas caballinas, dicentes Spiritu nequaquam carere. Itaque cum protoplastus sit Christi imago,

& illius peccatum gratiæ huius, atque mors uitæ, necesse est, vt Christus uincat, Adamumque excedat, & gratia peccatum, ac demum uita mortem. Ob id Adæ peccatum in nobis omnibus, Christi gratia aboletur. At nemo est, qui in Christi gratiam semel receptus fuit, qui per Adæ peccatum, gratia illa priuari possit. Non enim redit peccatum originale, vt constat. Si itaque Adam, suo delicto potuit adeò Deum irritare, ut uno peccato ĩfectos, vno iudicio morti addixerit omnes, nonne potentior fuit Christus, ad gratiam obtinendam pro omnibus nobis, atque uitam?

Prosequitur ergo Apostolus, ostendendo (inuolutè tamē de more,) quod plus potest Christi donum, quàm Adæ delictum. Similitudo ergo est, quo ad rem inter hæc, sed non quo ad modū: vt intelligas proportionem magis esse, quàm similitudinem. Quis enim nesciat, gratiam & peccatum, adeò diuersa & contraria (vt magis dicam esse) vt comparari nequeant? Comparatio nāque fit inter res eiusdem generis: immo eiusdem speciei athomæ. Hic ergo nō est comparatio quo ad similitudinem absolutè, sed quo ad proportionem tantum. Proportio autem est rerum diuersarum, cōsimilis habitudo ad diuersa. Sume exemplum. Serenitas in aere, tranquillitas in mari, diuersa sunt: ad diuersa quoque comparantur, ad aerem illa, hæc ad mare. Verum, habitudo consimilis est. Sicut enim se se habet tranquillitas ad mare, ita serenitas ad aerem. Illa sanè quies, maris est, hæc aeris: proportionalia ergo esse dicuntur. Ita quoque florere in pratis, & ridere in homine, proportionem habent. Vnde & metaphora quadam dicimus, Prata rident. Quam enim lætitiam indicat in homine risus, eandem indicant florentia arua. Inter peccatum itaque Adæ, respectu mortis, & gratiā Christi respectu vitæ, hæc proportio est. Nam uti se se habet peccatum Adæ ad mortem, ita gratia Christi ad uitam: nempe vt causa ad effectum: licet non omnino æqua sit vtriusque ratio, plus enim actiuitatis habet Christi gratia in

Bit. ad Rom.

vitam, quàm Adæ peccatum in mortē. *Si enim vnius delicto, multi mortui sunt, multo magis gratia Dei. Et*, pro *Idest*, *donum in gratia*, idest per gratiam. *Est*.n. *In* pro *Per*, sicut & supra pluries *Per* pro *In*. *Vnius hominis Iesu Christi in multos abundauit.*

Ecce antithesis perpulchra. Vnus est Adam. Vnum est delictum. Vnus est Christus Iesus. Vna est Dei gratia illi donata. Si ergo illo, illius vnius delicto, multi mortui sunt, multo magis huius vnius gratia, multi uiuificantur. Non dixit autem Apostolus, viuificantur: parum uidebatur illi, si tantum dixisset, per vnius Christi gratiam nos uiuificari, quemadmodum è contrario, per vnius Adæ delictum mortui sum⁹. Ideo dixit, *Abundauit*, vel exuberauit. Vt intelligas, alia etiam haberi per Christum quàm uitam: omnem scilicet vitam, non unam tantum: omnem autem uitam optimam, sempiternam, beatam, nullius boni indigam: cum per Adam tantum mors habeatur, & vna mors, non omnis, vt dictum est. Quandoquidem peccato originali tantum, debetur pœna illa priuationis diuinæ uisionis. Actualibus uero, cum illa, etiā pęna sensus. Considera autem modum loquendi, *Donum per gratiam, vnius hominis Iesu Christi.* idest donum, quod nobis largitur Deus per gratiam Christi. Quod autem donum est hoc? *Est* gratia Dei, quam supra nominauerat, *Gratia Dei.* Ne enim crederes, ex quo datur nobis per gratiam Christi diuina gratia, quod non donaretur, sed redderetur, uoluit eam donū nominare. Licet enim detur per Chr̄m gratia, tamen est & donum, non merces. Quare? quia, quod alicui datur citra proprium meritum, licet per meritum alterius, omnino illi donatur, non redditur. Ecce prima ratio. Secunda. Donū est gratia, quæ nobis datur per Christum, quia & Christo donatum est, vt per eum donetur nobis gratia. Neque enim meruisset nobis gratiam, nisi donatum esset, vt mereri potuisset per gratiam illam vnionis diuinæ, & humanæ naturæ, quæ est omnis gratiæ principium.

R 3 Secundo.

Secundo. Considera illud. *Vnius delicto multi mortui sunt.* Supra dixerat, omnes. Nunc dicit multos. Intellige ergo multitudine hominum, humanum scilicet genus: vt omnino nullus ab Adæ peccato eximatur. Nullus item à gratia Christi Iesu. Alia similitudo cum dissimilitudine est. *Et non sicut per unum, qui peccauit, donum.* Quam hoc pacto explica. Donum Christi, vel Dei per Christum, non est sicut per vnum, qui peccauit. Idest non est simile Adæ peccato, quod per eum, primo peccātem, ad nos omnes dimanauit. Sensus est. Non facit effectum illum donum Christi innocentis, quem facit peccatum Adæ peccantis: sed oppositum. Oppositum aūt vberius atq; efficacius. Quia enim Adę peccatum, Christi gratiæ cōparauerat: Comparatio autem est aliquorū respectu unius: uoluit Paulus ostendere, q̄d non est propriè comparatio. Quoniam effectus huius, & illius sunt alij & alij. Absit ergo similitudo: Intelligatur autē proportio. Nam effectus peccati Adæ, est Dei iudicium ad condemnationem omnium nostrum, propter illud unum peccatum. Effectus autem doni Iesu Christi, est omnium nostrum iustificatio. Vide quam diuersa sunt hæc, condemnatio, iustificatio. At iustificationē parit ampliori modo Christus, quàm condemnationem Adam. Polluti enim sumus tantum vno ex Adam peccato, originaria scilicet illa labe. Qui alia peccata habent, sibi ipsis non Adæ adscribant. At Christus iustificat nos, non tantum unum delens peccatum, sed multa, sed omnia. Non tantum primam gratiam habemus per Christum, sed secundam, sed tertiam, sed omnes. Qui iustificatur, qui Deo gratus est, omnino totum Christo, nihil sibi ipsi adscribat. Gratia enim Christi, non modo ab originali, sed ab uniuersis delictis, quibus polluti sumus, iustificamur. Ecce Apostoli uerba. *Nam iudicium quidem* Dei videlicet, *Ex vno*, scilicet peccato originali, *in condemnationem* omnium nr̄m. *Donum autem ex multis peccatis in iustificationem.* Vbi autem dicit multis, intellige omnibus, vt supra. Adam itaque vnius tantum peccati nos reos effecit. Christus ab omni peccato nos absoluit. Et quia mortem regnasse ab Adam vsq; ad Moysen dictum fuerat: & per Christum nouam surrexisse vitam, pęnes regnum mortis per Adam, & uitæ p Christum. Inuenit etiam Paulus similitudinem cum dissimilitudine. Repetite itaque, quod supra dictum est. Sed non sicut delictum, ita & donum. *Si enim vnius delicto mors regnauit*, in omnibus hominibus, *Per vnum* scilicet hominē, *multo magis exuberantiam gratia*, & pro idest *doni iustitiæ accipientes, in uita regnabunt per unum Iesum Christum.* Per quem scilicet accipiūt gratiam. Et, idest donū iustificationis eorum. Tribus nominibus, ut uides Gratiam appellat. Gratiam, quia gratificat nos Deo. Donum, quia donatur gratis. Iustitiā, quia iustos facit homines. Notate autem quomodo bellè, dicit excellere, atq; exuberare gratiam Christi. Nam per Adam mors regnat: per Christum uita non regnat, sed homines quod magis est regnant in uita. Melius est enim hominē ipsum regnum habere, quàm super eum aliū quempiam. Ipsi ergo homines iustificati, regnant cum agno, & agnus Dei cum illis, vt dicitur in Apocalypsi. Et hoc vult dicere hic Paulus noster. Exuberantiam autem gratiæ intelligite, gratiarum multiplicitatem, quibus qui uerè Christo incorporantur, abundant. Non enim est vna christianorum gratia tantum, sed multæ, & uariæ. Primū enim, gratiam illam Dei habent, quę est ipsa æterna dilectio, interdumq; dicit Gratia prædestinationis, secundū quod Deus gratuito, & non ex meritis etiā præuisis tantum, aliquos sibi asciuit, vel elegit. Iuxta illud Pauli ad Ephesios. Prędestinauit nos in adoptionē filiorum, in laudem gloriæ gratiæ suæ. Secundo. Habent gratiam, hoc est diuinum auxilium, quo nos mouet Deus, ad benè uolendum, & agendum, iuxta illud. Nō est uolentis, neque currentis, sed miserentis est Dei. Et tertio, donum habituale, quod nostris mentibus diuino illapsu infunditur, quo etiam grati Deo efficimur. Iuxta illud. Gratificauit nos, in dilecto filio suo. Ambæ autem hę ultimæ gratiæ, in operantē & cooperantem

Apoc. 7.

Eph. 1.

Rom. 9.

Eph. 1.

tem distinguũtur. Respectu enim illius
effectus, in quo mens nostra mota est,
& non mouens, solus autem Deus mo-
uens, ut respectu bonæ operationis, si-
ne qua bonum velle non possumus, o-
peratio Deo adscribitur. Effectus, qui-
dem nunquam mobili, sed motori attri-
bui consueuit. Secundum hoc ergo, di-
citur gratia operans auxilium illud di-
uinum, quo mouemur, & est initium
omnium bonorum operum. Respectu
autem illius effectus, in quo mens no-
stra mota à Deo, mouet seipsam, uideli-
cet consensus, dicitur cooperans. Iux-
1.Cor.15 ta illud. Gratia Dei mecũ. Gratia quo-
que gratifica, hæc duo nomina sortitur:
quoniam habet duo facere, sicut omnis
alia forma. Largitur enim esse gratum,
& operationem gratam: sicut calor dat
esse calidum, & est calefaciendi prin
cipium. Inquantum ergo dat esse gra-
tum, dicitur operans. Id enim operatur
sine nobis. Inquantum est principium
operationum, quæ sunt gratæ, quoniã
etiã libero nostro exeunt arbitrio, dicitur
Cooperans. Verum huius gratificantis
gratiæ, (ut breuiter omnia perstringa-
mus,) quinq; sunt effectus. Primus est.
Vt anima sanetur à peccato: & tũc est
grata. Secundus. Vt bonum meritoriè
velit. Tertius. Vt bonum quod uult, ef-
ficaciter, meritorièq; operetur. Quartus,
est, ut in bono delectabiliter perseue-
ret. Quintus est, vt ad gloriam æternæ
vitæ perueniat. Merito ergo nomina-
Ps.58. tur Præueniens, & subsequens, iuxta
illud. Misericordia domini præueniet
me. Et subsequetur me omnibus die-
bus vitæ meæ. Incipiens quoque & pro-
ficiens, ac perfecta vel consumata, iux-
Philip.1. ta illud. Qui cępit in nobis opus bonũ,
ipse & perficiet. Hæ enim gratiæ non
sunt diuersæ, sed una gratia tãtum hæc
omnia nomina sortitur. Nam secundũ
quod causat primum effectum, dicitur
Præueniens, respectu secundi: Et cum
causat secundum, est subsequens, respe
ctu primi, Præueniens respectu tertij.
Ita cum bonum uolumus, gratia dici-
tur incipiens: cum efficaciter opera-
mur opera meritoria, dicitur Perficiẽs.
cum perseueramus, & regnum attin-
gimus, Perfecta. Gratia enim, quæ hic
incipit, in patria perficitur, sicut & cha-
ritas, iuxta illud. Cum uenerit quod per- 1.Cor.13
fectum est, euacuabitur quod ex parte
est. Mitto autẽ gratias gratis datas, quo
niam ille non dantur, vt homo placeat
Deo, & iustus sit coram illo: sed potius,
vt ad iustificationem, & salutẽ alterius
cooperetur. Sicut dixit Apostolus ad Co- 1.Cor.12
rinthios. Vnicuique datur manifestatio
spiritus ad vtilitatem, scilicet aliorum,
sicut Prophetia, genera linguarum, in-
terpretatio sermonum, gratia sanitatũ.
Gratiæ enim dicuntur hæc dona, & gra
tis datæ, quia sunt supra facultatem na-
turæ. Conceduntur etiam supra meri-
tum personæ. At non dicuntur gratifi-
cæ, quia non faciunt gratos Deo. Vides
itaque, quàm multis gratijs fulgeant il-
li, qui iusti sunt dono Christi Iesu, corã
diuina illa maiestate. Cõtra uero, quos
Adam pollutos reddidit, uno tantum
peccato sordidauit. Est itaque incompa
rabiliter excellentius Christi donum,
quàm Adæ delictum. Causa enim illa
potentior est, cuius effectus est fortior:
Effectus gratiæ Christi fortior est, quã
delicti Adæ, ex dictis. Quare &c. Con-
cludit ergo Apostolus.

*Igitur, sicut per vnum delictum in omnes
homines in condemnationem.* Supplendũ-
que est, (ni fallor,) mors pertransijt, uel
regnauit. *Ita & per vnam iustitiam in om-
nes homines in iustificationem vitæ.* Supplẽ-
dum est, gratia vel uita pertransijt. Et li-
tera patet. Potest etiam sic legi: sicut per
vnum delictum in omnes homines dif
fusum, sententiam tulit æquissimus ille
iudex Deus in condemnationem vni-
uersalem. Ita & propter vnam iustitiam
in omnes hoĩes diffusam, sententiauit
Deus in iustificationem vitæ uniuersa-
lem omnium, scilicet hominum.

Sed hic sunt magnæ difficultates su-
per omnibus, quæ hactenus dicta sunt.
Primo enim. Quomodo uerum est, quòd
peccatum originale erat in mundo, ab
Adã vsq; ad Moysen? ablatum est autẽ
per Christum Iesum. Namq; quomodo
fuit tunc in mundo, est & nunc, eritq;
semper vsque ad finem mundi. Tunc
enim cessabit generatio. Quare nõ mi-
rum si & peccatum originale. Quo-
usque autem ex semine generabuntur

 homines,

homines, cum peccato nascentur originali. Si dicas. Baptismo aufertur ex fide Christi. Non contradico. Sed & tempore legis, eadem fide, quam Circuncisio protestabatur, tolli poterat labes illa, tollebaturque reipsa. Non itaque verum est, quod toto tempore legis, sine remedio durauerit.

Si iterum dicas. Remedium illud nõ erat sine Christo. Admitto. Sed quid plus nouissimè præbuit, Christus adueniens, quam olim uenturus? Nihil prorsus. Quandoquidem sicut & tunc nascebantur cum peccato originali homines per eum, qui mundari poterant: ita & nunc. Sicut etiam tunc, qui moriebantur in peccato originali, in æternum diuina uisione carebãt: ita & nũc. Quid ergo profuit ad expiãdum peccatum originale Aduentus Christi?

Item. Concupiscentia manet in baptizatis, sicut in non baptizatis, quæ est tanquam reliquiæ peccati originalis. Hæc fidem faciũt, quod incassum Christus aduenerit. Venit autem, vt auferret peccatum primi parentis, non abstulit tamen.

Secundo. Quomodo est excellentius Christi donum, quàm Adæ delictũ? Nã Adã suo delicto perdidit omnes homines, nullo homine dempto, nisi Christo, qui est Deus & homo. Christus sua Matt.20. gratia non omnes saluauit, sed paucos quosdam. Multi enim sunt uocati, pauci electi. Vnde ipse dicebat. Filius homi Mar.10. nis, uenit animam suam ponere in redẽptionem pro multis: Non dixit pro omnibus. In Esaia quoque legimus. Ipse Esa.53. peccata multorum tulit. Item. Christus in cęna. Hic est calix qui pro uobis, & Mar.14. pro multis effundetur in remissionem Luc.22. peccatorum. Et confirmatur. Vix enim ex tribus mundi partibus, vna Christo credit, vt uideatur plus in terra regnare diabolus, quàm Chr̃s. Interq; Christianos etiam uidemus, quantum præualeat iniquitas. Lõge igitur excedit Adæ peccatum Christi gratiã. Tẽpore quoq; antichristi, maximè exercebit suã ptãtẽ contra Christum diabolus, in signis, & 2.Thes.2. prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis, adeo vt in errorẽ trahendi, sint si fieri potest etiam electi.

Quõ ergo exuberat Chr̃i donum? Fortius. Infantes nondum nati ex utero. Matt.24. Adeq peccato interdũ in utero moriunt: nullus horum gr̃a Christi Iesu saluatur. Quãdoquidem, nisi quis renatus fuerit Ioan.3. ex aqua & spũ s̃ctõ, non introibit in regnum cęlorum. Amplius. Oẽs qui ex Adam descendunt, generãtes filios, generant eos Adæ pcõ pollutos. Baptizati uero, non generant suos filios in gr̃a Christi, sed & filij omnes christianorum nascuntur, cum peccato originali, sicut filij Iudæorum atque Turcarum ergo longè superat delictum Adæ, Christi gratiam.

Ad has ergo difficultates, respondẽdo ad primam, dico. Quod Chr̃s nos liberauit à peccato originali causaliter, id est instituens causam nostræ liberationis, uidelicet Baptismum. Cuius uirtute, nedum originale peccatum, sed etiã reatus illius peccati dimittitur. Quod nunquã factum fuit, nisi post Chr̃i mortem. Pœna enim peccati originalis, est carẽtia diuinæ uisionis. Reatus, est obligatio ad illam pęnam. Ab hoc itaq; reatu, nec sancti patres ueteris testamenti fuerunt absoluti, nisi cum Chr̃s re ipsa descendit ad inferos. Erant.n. à gloria vitæ æternæ exclusi, sicut & Adam eiectus fuerat à paradiso, & non patebat illis aditus ad regnũ cælorũ, nec unquã patuisset, nisi Chr̃s eos eduxisset. Vnde per Zachariam dicitur. Tu uero in san- Zach.9. guine testamẽti tui, eduxisti uinctos de lacu in quo non erat aqua, hoc est refrigerium. Et Paulus. Expolians principat' Coloss.2. & ptãtes infernales, scilicet auferendo Isaac, & Iacob, & cęteros iustos, tradu xit eos, idest longè à regno tenebrarũ, duxit ad cęlos. Ecce ergo breuis dilucidatio dubij, & declaratio Pauli. Ante Chr̃i aduentum, durauit peccatũ originale semp quo ad reatum, licet per circuncisionẽ, modo quo dictũ est, deletũ fuerit, quo ad culpam. Longe itaq; plura nobis præstitit Chr̃s aduenìens, quã uenturus. Tm̃ abest, vt incassum aduenerit, quandoquidẽ nullus poterat paradisum illum cælestem ingredi, nõ soluto nostræ redemptionis pretio. Solutum est autem Christi morte. Vnde Pau Hebr.10. lus, Habemus fiduciam in introitu sanctorum,

Num. 35. ctorum, scilicet cælestium, in sanguine Christi. Quod & figuratum fuit in Numerorum libro. Vbi dicitur, quod exules non poterant in domum suam introire, nisi sacerdos magnus, qui oleo sancto vnctus erat, non moreretur. Ipse autem sacerdos magnus est, cui collati omnes, exigui sunt. Vnxitque illum Deus, oleo inuisibili gratiæ, quod descẽ
Psal. 132. dit ab eo in nos omnes, tanquam à capite in barbam, barbam Aaron. Nemo autem miretur, quod dixi, peccatũ originale primum fuisse deletum, quo ad culpam, non quo ad reatum. Nam & in sacris literis inuenimus, tolli culpã, non tolli reatum. Dixit enim Natham
2. Re. 12. ad Dauid. Transtulit dominus à te peccatum tuum, non morieris, veruntamẽ quia blasphemare fecisti inimicos nomen dñi, filius, qui natus est tibi, morte morietur. Punitur ergo aliquis etiam, posteaquam illi pepercit Deus. Remittit ergo reatus, ablato peccato. Hic itaque reatus peccati originalis, nunquam ablatus est, nisi per Christi mortem. Vnde qui baptizantur nunc, statim euolant ad regnum cælorum, vel baptismo sanguinis, vel fluminis, vel flaminis.

Quod dicebatur de concupiscentia. Nihil est. Nam supra docuimus, quod concupiscentia non est peccatum, sed pœna peccati, non tollenda quousque vniuersum hominum genus liberetur,
Rom. 8 per resurrectionem à seruitute corruptionis, in reuelationem gloriæ filiorũ Dei, vt dixit Paulus nr̃. Verum hæc est differentia. Ante Christi aduentum, pęna erat, & in pęnam relicta: nunc pęna est, sed in medicinam relinquitur nobis oĩbus. Quis. n. ignorat, etiã apud Morales Philosophos, pęnas esse quasdam medicinas, vel illi qui patitur, vel alijs, qui eum uident perpeti, proficuas? Patientem enim præseruant à culpa, vel ad virtutem promouẽt. Alijs uero, sunt exempla bene uiuendi: atque etiã documenta, vt vnus pro alio interdum satisfaciat. Concupiscentia itaq; ad exercitium nostræ virtutis, itemq; ut nobis profit ad medelã, relinquitur. Quo fit, vt inter Christi asseclas, hi qui sanctitate maximẽ excelluerunt, cõcupiscentiæ aculeis grauissimẽ pũgerentur. Inditio est Paulus, qui de seipso dicit. Ne magnitudo reuelationum extollat me, 2. Cor. 12
datus est mihi stimulus carnis meæ angelus sathanæ, qui me colaphizet: propter quod ter dominum rogaui, ut tolleretur à me, responsumque audiuit à domino. Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. Et quid miraris, si concupiscentiam dico esse medicinam? Quandoquidem & Paulus noster docet, peccatis interdũ peccata mederi. Quis hoc crederet adeò mirabile, vt nisi Paulus id diceret, (cui uera semper dicenti: contradicere nefas est), incredibile esset? Nouimus omnes, à sathana venisse primum peccati initium. Et tamen Apostolus tradidit quendam sathanę, vt disceret non bla- 1. Cor. 5.
sphemare. Ecce opus sathanæ, sathanæ opere excluditur. Nun non uidetis, quod calores caloribus curantur? calores, febrium, caloribus medicinalibus. Venenis etiam venena pelluntur: dolores auferuntur doloribus: atque ignes ignibus extinguuntur. Ni mirum itaque, si hac ratione deserit aliqñ Deus hominem, atq; ad tempus destituit, ut sathana suggerente in præceps uitiorũ labatur: tandemque confundatur, & ĩ seipso erubescat: medicumq; supplex efflagitans, illius ope sanetur, sciatque eius esse quod peccet, sed nõ nisi à Deo procedere posse, vt liberetur. Non enĩ homo eadem potestate sanatur, qua potestate uitiatus est, & corruptus.

Ad secundam dubitationẽ. Firmissimẽ tene, & nullatenus dubites, qđ locus iste Pauli concludit & demõstiat cõtra Neotericos hosce Prædestinatores, ut ita dicam. (licet enim fingere nomina) qui asserunt Christum uenisse tantum pro Prædestinatis, Christique mortem iuuare tantum prædestinatos. Responderi non potest huic argumentationi, frigidẽ Aquilo. Si ita est. Ergo efficacius est Adæ delictum, quàm Christi donum. Nam per Adam, pereunt omnes, Per Christum non saluantur omnes. Nulla ratione euadi potest. Si enim dicas. Omnes qui saluantur, per Christum saluantur. Frigida, ineptissimaque est declaratio.

Nam

Nan duo de Adam dicuntur.Primum. Omnes pereunt, & pereunt per Adã. Necesse est,te,uelis nolis, hæc duo de Christo asseuerare.Omnes saluantur, & per eum saluantur. Non posset quispiam ineptire magis doctoribus hi sce, qui ut hunc locum detorqueant, exemplum illud adducunt Augustini. Sicut (inquiunt) vno literarũ magistro in vrbe constituto, rectissimè dicimus omnes: Iste hic literas docet. Non quia omnes ciues literas discant, sed quia ne mo addiscit, nisi quem ille docuerit. Ita omnes uiuificantur per Christum, quia nemo iustificatur, vel saluatur nisi quẽ iustificarit, aut saluarit Christus. O ineptissimam ineptiam. Ego pare interpre tatione interpretabor. Omnes in Adã peccauerunt, hoc est, illi qui peccauerunt, excipiamque quotquot mihi à labe illa uidebuntur. Quod si torqueri non potest locus iste, Omnes in Adam peccauerunt, vt aliter intelligatur, quã generaliter ad omnes peruenisse sine delectu, labem primi patentis: Ita nec ista secunda pars similitudinis: Omnes per Christum uiuificantur, torqueri po test, quo minus intelligatur, Christum omnes absolutè & indiscriminatim ui uificare. Sunt alij, qui dicunt. Exponendum esse locum istum, pro generibus singulorum, non pro singulis gene rum. Quia scilicet de singulis generibus, atque hominum differentijs aliqui per Christum viuificantur. Aliqui nobiles, aliqui pauperes, aliqui senes, aliq iuuenes, aliqui doctores, aliquæ meretrices, aliqui monachi. Licet non singu li homines in his generibus, vel differentijs constituti. Sed absit & hæc expositio à loco isto. Hæc prima pars. In Adam omnes moriuntur, nõ potest exponi pro generibus singulorum tantũ, sed pro singulis generum eam exponi oportet. Igitur & hanc secundam partem. Per Christum omnes viuificantur, ne tñ Apostolum, in æquiuocatione la borare dicamus. Expone si ita placet

Ioan.1. locum illum. Erat lux uera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Illum quoque, Deus vult omnes homines saluos fieri. Non

1 Tim. 2 vrgeo, Non contradico. Hic locus certè irrefragabilis est, & glosam non recipit citra hiperbolam, & citra expositionem. Verum est. Omnes homines ex Adam sordem contraxisse, citra hiperbolam, ergo, & citra expositionem, ue rum est. Omnes homines per Christũ ablutos esse, atque iustificatos. Ad hęc faciunt pleraque scripturarum testimonia. In primis, locus ille Pauli. Charitas Christi vrget nos. Existimantes hæc, 2. Cor. 5.

quoniam si unus pro omnibus mortuꝰ est, ergo omnes mortui sunt, & pro omnibus mortuus est Christus, vt qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui ꝓ ipsis mortuus est. Audis Apostolum cohortari, vt omnes Christo viuant nõ sibi? hac ratione, quoniam pro omnibꝰ mortuus est. Vt intelligentes omnes se se à morte ad uitam per Christum reuocatos, animaduertant, fuisse illi non sibi ipsis uiuẽdũ esse. Friget, hæc ratio si ꝓ prædestinatis uiuificandis tantum mor tuus est. Illi enim vni tenentur viuere Christo, non cæteri qui è numero non sunt prædestinatorum. Quod si omnes tenentur iuxta Paulum, pro omnibus ergo mortuus est, omnes ergo uiuificauit. Est & illud. Proprio filio non peper Rom. 8.

cit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Illud aliud. Qui est saluator 1. Tim. 4.

omnium hominum, maximè autem fidelium. Rogo mihi interpretare verba ista, si ad prædestinatos tantum attinere possunt: cum distinctionem ponat inter omnes, & fideles. Saluator (inqt) est omnium hominum, maximè autem fidelium. Secundam partem potes ad prædestinatos torquere, sed primã, quo modo peruertes? Ioannes quoque ait. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, 1. Ioan. 2.

non solum autem nostris, sed & totiꝰ mundi. Est & ratio efficacissima. Causa. n. resurrectionis corporalis nrę fuit Christi resurrectio, vt docet Apostolus, arguens. Si Christus resurrexit, ergo & 1. Cor. 15

nos resurgemus. Omnes autem resurgemus absolutè, licet nõ omnes immutabimur, ergo pro omnibus resurrexit. Quare & moriens uitam dedit omnibus. Neque enim pro alijs uitam expo suit, & pro alijs resurrexit. Dicendum ergo est ab omnibus catholicis, citra cõ trouersiam. Quòd sicut Adam ille terrenus

renus suo delicto omnes conspurcauit, reddiditque eos morti obnoxios quantum in se fuit, licet plerique diuina gratia saluati sint: Ita Christus sua gratia, quātum in se fuit, omnes saluauit, quāuis propria malitia plerique saluati non fuerint. Ad hoc enim, ut agens aliquod in passum inducat formam, duo requiruntur: virtus fortis actiua atque sufficiens primū. Hinc.n. nascit, vt scintilla, ignis, nequaq̄ lignū quantūuis aridū, comburere possit. Secūdo. Præparatio materiei ad actionem suscipiendam. Hinc in ceram congelatā non imprimes ullo pacto, quāuis manu fortiter agas. Cedere enim illam oporteret, & resistit. Si itaque uim Christi & gratiæ eius respicias, cui dubium, quod ex ratione illius omnes saluarentur? sicut ex Adæ peccato pereunt omnes, & magis, vt inquit Apostolus. Nam multo maior fuit Charitas Christi animam suam ponentis pro nobis, quàm nequitia Adæ vel Euæ, qui diuinum præceptum fuere transgressi. Consequenter, magis accepta fuit Dei maiestati satisfactio Christi, quàm Adæ offensa displicuerit. Si ergo illa adeò displicuit, vt omnes morti addicti fuerīt, quomodo fingi potest, vt Christus non omnes uiuificarit? At si dispositionem nostram spectes, omnes sunt dispositi ad recipiendum influxum & actionem Adæ terreni, quoniam omnes ex semine propagantur, vel inniti. Ideo absolutè omnes pereūt. & per Adam pereunt. At non omnes se se per Christum, ad uitam suscipiendā disponunt. Christus enim largitur vitā tanquam caput, sicut & Adam mortē. Caput autem non influit uitam, operaque uitalia membris diuisis, sed coniūctis tantum. Adæ omnes, natura coniūcti sumus: ideo necessario ex morbido capite mortificamur, Verum Chro nō natura, sed fide atq; baptismo coniungimur. Nasci sufficit etiam in utero, vt sit membrum Adæ, at ut sis Christi mēbrum, non sat est etiam ex utero nasci, renasci enim oportet. Quis est autem qui renascitur, & non uiuificetur per Christum? Da mihi vnū, & do tibi herbam. Quod si dicas. Nec omnes regenerati saluantur. Quot enim millia christianorum pereunt? Vtique. Sed hi regenerationis gratiam perdunt, spōteq; à Christo, cui se se addixerant, recedūt, quomodo & qui baptizatur, ab Adam, cuius membra erant. Id ergo sat nobis est. Filios Adæ, donec Adę filij sunt, perire omnes. Filios Christi, donec sunt filij Christi, saluatos esse omnes, & magis. Propter ea quæ superius dicta sunt, quoniam peccatum Adę priuat tantum uisione diuina, Gratia Christi omnem tollit damnationem, omnemque felicitatem præbet. Nihil enim damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu. Si vrgeas. Omnino plures pereunt Adæ peccato, quàm saluentur Christi gratia, ergo excellentius est dono delictū. Negabo tibi antecedens, & illationē. Quādoquidem, per Adam nō nisi homines perditi fuerunt. Christus uero saluauit homines & angelos. Rom. 8.

Si dicas. Plures homines pereūt peccato Adæ, quàm saluentur Christi gratia. Concedam. Igitur excellentius est peccatum dono? Consequentia nulla. Id enim non prouenit ex dono: quoniā & angeli saluati sunt, non homines tantum, quod utique peccato fieri nō potuit. Si autem ex dono proueniret, non saluasset angelos. Prouenit ergo ex parte hominum, qui non præparant se se vt fiant Christi membra. Si iterum dicas. Quæ est ratio huius? Eorum quæ sine ratione fiunt, non est quęrenda ratio. Contra rationem certe est, quod nō omnes toto corde Christo cohæreant, cuius lex immaculata penitus est, cuius doctrina uerax, cuius miracula ingētia, cuius uita innocentissima. Nihil enim turpe, nihil inhonestum innenitur in ea, adeò ut erubescere vniuersi debeāt, qui uerè christiani non sunt. At ut tibi dicā aliquid, perfidia iudaica, vita quoque brutalis, & beluini mores Maumethi, in causa sunt, vt contra omnem rationem, fidem sanctissimam, legemq; Christi immaculatam, per pauci amplectuntur. Sed, cur, quemadmodum natura nascimur filij Adæ, non nascimur, filij Christi & gratiæ? Vt naturam agnoscas & gratiam. Si enim filius gratiæ homo nasceretur, iam gratia natura esse videretur, non gratia. Tolleretur autē

sic

sic omne meritum, omnis uirtus, omnis quoque laus, & omnis vituperatio. Nā in his quæ naturalia sunt, nec laudamur, nec uituperamur, nec meremur, nec demeremur. Sed cur Deus ipse, nō disponit omnes p seipsum, ut filij Christi efficiantur, quo vniuersi illius gratias atq; dona participare possint: Quoniam rationabile est, vt quemadmodū omnes voluntariè peccarunt Adæ peccato, modo supra declarato: ita uoluntariè Christi gratia, sanentur. Propterea ergo partes suas agit Deus. At & qui libet suas agat, necesse est. Non enim saluat Deus, nisi uolentes. Vnde p Oseā dr. Perditio tua ex te. Habes ergo itaq; huius rei ueritatem. Quod uero dicit. Christum mortuum pro multis, nequaquam intelligendum est, idest non pro omnibus, sed pro multitudine hominū: & ita pro omnibus hominibus, sicut & supra dixit Apostolus. Adam pdidisse multos, nec tamen uoluit dicere, non omnes, cum aperte dicat, Omnes in eo peccauisse, & per eum morti obnoxios effectos fuisse: licet tamen pro omnibus aduenerit, sanguinemq; fuderit in ara crucis. Non omnes nihilominus, illius redemptionis fuere participes. Sed id accidit diuinæ uirtuti & gratiæ: Ipsa enim non modo maiorē partem, sed omnium hominum multitudinem saluaturus erat, nisi plerique obicem posuissent. Quod de diabolo dicebatur, sanè ridiculum est. Ne diabolum quæso culpate. Adeo enim debilis effectus est, vt inquit Hieronym⁹, vt non uincat nisi uolentem. In nobis culpa omnis sita est, quia diuinam misericordiam, & redemptionis virtutem sponte contemnitis. Refrigescit.n. charitas, & abundat iniquitas, ideo deuincimur, & cadimus. Ex nobis, ergo cadimus vt patet. Licet nanq; Deus gloriosus, permittat diabolum posse homines decipere & vexare, certis temporibus, atque locis, secundum occultum imperscrutabilemque iudiciorum suorum abissum, semper tamen post Christi mortem, præsto est diuina opes omnibus & singulis, vt contra eius nequitias, se se tueri possint. Erit quoque etiam antichristi tempore, ita ut nullus vi suarum tentationum aut uexationū, ad æternum interitum deduci possit. Quod si plerique negligāt diuinas gratias, neque illis coopetetur, sed in vanum eas recipiunt, nihil efficaciæ gratiarū Christi Iesu imminuitur. Accidit enim eis, quod illis non utamur. De eo autem, quod per accidens est, Paulus non considerat. Quæ enim accidunt ab omni arte & contemplatione, relinquēda sunt: sed tantum ea tractanda, quæ p se alicui conueniunt. Per se ergo conuenit gratiæ Christi, vt sit efficacior Adæ delicto, vt iam pluries ostensum est. Bonum enim est efficacius malo, quandoquidem malum, nullam habet agendi efficaciam nisi uirtute boni, cuius est agere, vt inquit Dionysius, quarto de diuinis nominibus. Vnde peccatū Adę non inficit homines, nisi uirtute diuinę iustitiæ, & pacti quod inierat Deus cū Adamo. Quò ergo proprium magis est Deo misereri & parcere, quàm punire, eò delictum Adæ minus efficaciæ habet quàm Christi gratia. Huc accedit, quod licet nullus nascatur, non obnoxius peccato Adæ, Christi tamen gratia aliqui præseruati sunt, à peccato illo. Aliqui etiam in utero sanctificati. Verum nemo unquàm gratiam habuit, nec habere potuit, aut pōt, aut poterit, nisi per Christum.

Ad difficultatem uero de infantibus in utero, quos Adę delictum, inficit, nō saluat autem Christi donum, nō audeo respondere, quod pereant. Ad id enim negandum, diuina misericordia me cōpellit. Non audeo item respondere qd saluentur, quoniā aperta nimis sententia illa est, quam iureiurando confirmauit Christus Iesus. Amen amen dico uobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Qui enim non est natus ex utero, renasci non potest, quare nec uidetur illum posse saluatum iri. Dicam ergo duo. Primum. Quia efficacius est Christi donū, quàm Adæ delictum. Priuilegio quodam diuinæ gratiæ, per Christum, possunt sanctificationem consequi, etiam in utero infantes, sicut fuit de Hieremia, de Ioanne Baptista, atque de Virgine. Secundū

Quia

Oseæ 13.

Matt. 24.

Ioan. 3.

Quia nemo renascitur ex spũ, nisi primo sit natus ex carne. Hi cum non sint pex carne nati, ex spiritu renasci non possunt. Concludo, quod per baptismũ aquæ saluari non possunt, sed alio modo vtique. Qui tamen saluâtur, omnes dono Christi saluantur. Neque enim est aliud nomen sub cælo in quo oportet nos saluos fieri, nisi Iesus. Constat autem diuinam Christi gratiam, sacramentis alligatam non esse. De his tamẽ qui pereunt, si qui sunt, nemo uestrum angatur. Iudicia enim Dei abissus multa. Nouimus enim in primis, dixisse Christum Iesum. Pater, quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo periit, nisi filius perditionis. Secundo. Scimus de iuda dictum esse. Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille: quandoquidem mitissima est eorum apud inferos pęna, qui in utero moriuntur, peccato originali duntaxat obnoxij.

Act. 4.
Ps. 35.
Ioan 17.
Mar. 14.

Et iustitia ergo, & misericordia Dei simul efficiunt, vt aliqui infantes in utero moriantur. Iustitia quidem enim exigit, ut filius perditionis intereat: misericordia uero ut citissimè, ne peccata peccatis addijciens, grauius iam torqueatur, iuxta illud. Raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius. Quod autem dixi, mitissimam esse puerorum pœnam, qui cum peccato originali decedunt, Ideo est, quia illi pęnam damni tantum habent, uidelicet carentiam diuinæ uisionis: Nullo autem modo pœnam sensus: sicut illi qui cum diabolo & angelis eius, inferni crucianturin ignibus. Pęna enim debet culpæ respondere, iuxta illud. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Peccatum autem originale est, tantum carentia, ergo pœna illi debita, est tantum priuatio. Deum ergo uidere nequaquam possunt. Sed tamen neque anima, neque, corpus ardet apud inferos. Peccatis nanque actualibus, quæ propria uoluntate perpetrantur, ignis pœna respondet. Dicente Diuo Bernardo. Sola propria uoluntas, ardet in inferno. Si queras. Num doleant infantes illi, & tristentur hac ipsa priuationis pœna, scilicet visionis Dei. Dico tibi quod non. Nam dolor, & afflictio pœnæ, delectationis culpæ respondet, iuxta illud. Quantum glorificauit se, & in delitijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. At in peccato originali, quod in utero contrahimus, nulla est delectatio, ergo neque erit dolor, vel afflictio de pœna. Et quid mirum, si infantes illi de pœna illa non dolent, quando nec sciunt illam esse sibi ipsis pœnam? Nesciunt enim se se à Deo creatos fuisse, vt gloria illa æternæ vitæ, cum angelis & beatis fruerentur: quandoquidem id supernaturali lumine tantum afflati, cognoscunt. Paulo ex Esaia dicente. Oculus non uidit; nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ pręparauit Deus diligentibus se. Nobis autem reuelauit Deus, per Spiritum suum. Ad naturalem sanè cognitionem spectat, ut omnis anima sciat se se ad beatitudinem creatam esse. Et id etiam infantes agnoscunt. Nam melius, quàm Philosophi omnes, animæ separatæ, naturalium omnium scientiam habent. Sed quod beatitudo in Dei uisione consistat, & in fruitione perfecta, hoc non nisi fide sciri potest. Fidem autem infantes illi non habent, qui originali labe polluti sunt. Igitur id non agnoscunt. Quanquam ergo careant beatitudine illa, absque dolore aliquo tamen, pœnam illam possident. Infelices itaque sunt. Sed eò minus infelices, quò se se infelices esse non intelligũt. Plus ergo potest Christi donum, etiam in pueris hisce, qui pereunt, quàm Adæ delictum. Ex delicto enim Adæ, nascuntur in utero filij iræ, longè tamen magis misericordiã exercet Deus in eis, quàm iram atque vindictam.

Sap. 4.
Deut. 25
Apo. 18.
1. Cor. 2.
Esa. 64.
1. Cor. 2.

Veruntamen hic sunt difficultates. Primo enim Diuus Augustinus, adeò huic peccato est inimicus, vt deseuire in pueros hosce, plusquam par sit interdum uideatur. Firmissimè (inquit) tene, & nullatenus dubites, paruulos qui sine baptismatis sacramẽto, de hoc seculo transierunt, æterno igne punien dos esse.

Secundo. In extremo iudicij magni die,

die, duæ acies tantum fient. Altera à dextris: Altera à sinistris. Illi oues erũt: Isti hędi. Illi benedicentur, maledicentur isti: Dicetur eis. Venite benedicti patris mei possidete regnum paratum vobis à constitutione mundi: Istis. Ite maledicti in ignem æternum. Vnde & aïarũ purgationes tẽpore illo cessabũt. Grauitate enim suppliciorum, purgationis diuturnitas compensabitur, sicut Theologi credunt. Infantes ergo isti, in qua acie, cum quibus computabuntur? An cum benedictis, an vero cũ maledictis? Nõ certè cũ benedictis, quia in ciuitatem supernæ Hierusalem, non ingreditur quicquàm coinquinatum. Cũ maledictis ergo. Igne itaq; perpetuo torquebuntur. Et confirmatur. Quia pęna non est carere uisione Dei, sed natura. Homo enim in naturalibus cõstitutus, sine omni peccato, non potest videre Deum citra gratiam diuinam. Gratia eñ Dei uita æterna, inquit Paulus. Hęc est autem uita ętetna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Inquit saluator noster. Peccato autem originali respondet aliqua pęna, quia nullũ malum impunitũ, ergo ignis pęna, quã damnati oẽs habent, illa est qua pueri non baptizati plectendi sunt.

Matt. 25.

Apo. 21.

Rom. 6.

Ioan. 17.

His tamen non obstantibus, piè credendum est, cum omnibus ferè sanctę orthodoxæ Ecclesię doctoribus, nullam aliam pęnam habere infantes, qui citra baptismalium undarum lauacrum intereunt, nisi quod perpetuò carent illa cælesti beatorũ gloria. Parum enim agnoscere uidetur, diuinam misericordiam, qui aliter sentit. Quandoquidem misericordia Dei, punit citra condignũ, sicut aliàs ostensum est.

Ad Augustinum autem, non est difficile respondere. Pleraque argutissimus ille dialecticus cum disputat, magnis cautelis adducit in medium, quibus ipse tamen non adhæret. Is enim omniũ dialecticorum mos est. Quantus autẽ Augustinus fuerit in dialectica, Ambrosius docet, qui orabat, A logica Augustini, libera me domine. Tale quidem est hoc. Quoniam enim suis temporibus maximè inualuit Pelagij hæresis, atque Iuliani assectæ, qui à paruulis originale peccatum tollere nitebantur: dicebantque eis nullam deberi pęnam. Siquidem ab omni culpa sunt immunes. Augustinus contra, adeo originale peccatum exaggerat paruulorum, vt etiam ad hanc hiperbolam ueniat, asserens eos cum diabolo, & damnatis ignibus infernalibus torqueri. Cum tamen ipse in Enchiridion asseueret, mitissimam esse illorum pęnam. Non ergo vos moueat Augustinus vel tantillũ. Hoc est enim illi peculiare, vt cum aliquem expugnat errorem, tanta uehementia illum essaggeret, vt alteri errori opposito ansam præbere uideatur. Ita cum Arrium insectatur, videtur fauere Sabellio. Cum Sabellium, Arrio. Cum Pelagium, Manicheis. Cum Manichæos, Pelagio. Quod admodum ponderare oportet. Ita enim fiet, vt nunquam ex Augustino, errandi occasionem accipiatis, qui sanè omnium hæresum malleus extitit fortissimus. Sermones quippe ex dicendi causa librandi sunt. Addam ego audenter vnũ. Hunc morem fuisse omnibus sanctis patribus communem, adeò ut vna expugnata hæresi, ex eorum dictis, noua hæresis ferè semper, occasione à maleuolis accepta, insurgeret. Cum enim Basilius, Athanasius, Chrysostomus, Ambrosius, contra Manichęos ostendissent libero nostto arbitrio actiuitatem, & vim quandam ad bona opera conuenire, idque pugnacissimè defendissent, ecce superbus monachus ille Pelagus subintrauit: & occasione accepta ex scripturis & à rationibus, quas ipsi adduxerant, dogma condidit, quo ostendebat, Totum in nostra esse potestate, spreta etiam omnino Dei gratia. Rursus contra illum uigilarunt sui seculi patres. Hieronymus, Augustinus, & Prosper, acerrimis disputationibus, demonstrantes absque diuina gratia nihil boni posse homines ad æternam uitam operari. Ex his perperam intellectis, Monachorum quorundam secta, Augustino adhuc uiuente surrexit, quę liberum nostrum arbitrium, figmentũ, & rem de solo titulo esse prædicabat, Contra hos scripsit Augustinus librum de gra-

de gratia & libero arbitrio, ad Valentinum ostendens primas partes gratiæ, secundas libero arbitrio dandas esse. Et tamen adhuc nostra ætate, hæresis illa tunc extincta,(proh dolor) reuiuiscit. Vides ergo quomodo ex patrũ dictis, optima intentione prolatis, ministri sathanæ venena conficere semper studuerunt. Ita ergo ex hoc loco, quod pueri igne plectantur: Nihil enim tam sanctè dicitur, quod torqueri non possit, quando & spiritus sancti uerba, in canone Bibliç ab hæreticis deprauantur. Sed mittamus, vt ex animo loquatur Diuus Augustinus. Igne (inqt) cruciantur infantes nõ baptizati. Quid inde? Num habentes Ambrosios, Hieronymos, Scotos, Thomas, Bonauenturas, Riccardos, Albertos, Guillelmos, Alexandros, Petros, Durandos, vni Augustino adhærebimus, tantam & doctorum, & sanctorum patrum cateruam reijcientes? Absit, ut propter vnius Augustini authoritatem, à tantis patribus (adde, à pietate, & à ratione) discedam. Displicerem & ipsi Augustino, si tot, tantisque reiectis patribus, illi uni adhærerem.

Verum, neque Augustinus illius sententię fuit, vt dictum est. Vis autem vt alia via tibi ego illius mentem atque uerba interpreter? Ecce. Scripturæ sacræ mos est, vt interdum speciem vsurpet pro genere: & quandoque etiam genus pro specie. Legimus enim in præcep- Exo. 34
ptis Decalogi. Non facies tibi Deos cõ-
Leuit. 19. flatiles. Num ergo fusiles facere licuit? minime. Non furtum facies. Num rapinam facere licuit? Absit. Prohibentur itaque Dij conflatiles, ut intelligatur tamen & sculptiles, fusiles, omneque genus tale. Prohibetur furtũ:
Exo. 10. intelligitur tamen, & rapina, quæ est furti species. Est & ille locus. Panem non comedit, & aquam non bibit. Generaliter enim intelligit, nihil comedit, aut bibit. Quid mirum ergo, si Augustinus hunc tropum imitatus, dicit, pueros plecti igne? Namque per ignẽ, non speciem illam, sed genus potuit intelligere, pęnam scilicet, cuius ignis, species est ignis. Eorum igitur est diuina carere visione.

Sed ut uerum fateor. Augustinus nõ dicit, Igne, sed supplicio ignis. Fortassę ergo in sensu diuisionis intelligendum est, illo supplicio torquebuntur, quod est in igne. Pęna autem damni, est in æterno igne: illa igitur pęna non tamen igne mulctantur.

Ad secundum. Respõsio patuit alias. Hi nanque infantes, non iudicabuntur, immo nec aliqui infideles, iudicio illo discussionis vel examinationis. Vnicè autem qui fidem Christi habuerint, fuerintque adulti, quibus dicetur. Esuriui, & non dedistis mihi manducare, sitiui, & non dedistis mihi bibere. &c. Item. Esuriui, & dedistis mihi Matt. 25
manducare, Sitiui, & dedistis mihi bibere. Illorum ergo duæ acies fient, ut dicitur in argumento. At hi tanquam iudicati, ab Euangelista relinquuntur. Qui enim nõ credit, iam iudicatus est. Ioan. 3.
Hinc Dauid. Ideo non resurgunt impij Psal. 1.
in iudicio, hoc est resurgunt quidem, sed non iudicandi.

Ad Tertium, dico. Quod natura est, vt non debeamus habere gloriam illam. Excedit enim naturam nostram: sed pœna est, vt debeamus non habere. Quare homo in puris naturalibus, sine omni peccato, non habet in se, unde ad illam gloriam peruenire possit. Illi ergo non debetur. Si igitur non perueniret, non esset ei pęna, sed defectus. Consequitur enim naturam creatam, ista impotentia. Quemadmodum omnem vim naturæ creatæ, excedit gloria illa. Verum homo in peccato originali constitutus, habet ut illi debeatur, quod non possit ad illam ascẽdere: hoc ergo pœna est. Aliud ergo est (vt breuiter dicam) non debere habere. Aliud debere non habere. Primum, defectus naturę est. Secundũ pęna peccati.

Verum, mens non bene capit. Quomodo si infantes, visione priuentur diuina, mitissima sit eorum pœna. Videtur enim tollerabilior esse gehenna, & omnis inferorum cruciatus, quàm carentia uisionis & fruitionis Dei. Ipse est enim omne bonum, & omnis felicitas, igitur illo carere, est pœnarum omnium maxima. At si consideres, quod uisio diuina est bonum superna-

turale,

turale, uidebis, quod carere illa mitissima est pœna: sicut leuissima rustico pęna est, si non assumitur ad regnum, qd illi nullo modo debetur, grauissima autem esset, si patrimonio eius, quantumuis exiguo, priuaretur. Si bonum spectas, maius est regnum, quàm patrimonium, grauior ergo est pęna regno priuari, quàm patrimonio. Verum si illum respicias rusticum, cui patrimonium omni ratione debetur, regnum autem nulla, leuissima profectò est illi pœna regno priuari, grauissima priuari patrimonio. Et generaliter quò bonum est magis proprium alicui: & connaturale alicui, priuatio illi' grauior est, quò minus leuior. Quia ergo uita æterna est supra omnem naturam, nulloque pacto nobis debetur nisi gratiam habeamus, illius priuatio mitissima pœna inter omnes prædicatur. Patet itaque, quid dicendum de infantibus nõdum natis ex utero. Sunt tamen, qui dicant, eiusmodi paruulos, qui baptismum non in re, sed in uoto duntaxat parentum, regulariter saluari posse. Si scilicet parentes, prolem quam in utero gestat mater, benedicant, atque Deo optimo maximo inuictæ crucis dæmonibus, formidabili signo offerant, cum sanctissimæ Trinitatis inuocatione. Sed id non audeo ego asseuerare. Durissimum enim mihi uidetur & crudele, quod cum hac uia omnibus infantibus succurri possit, adeò ut nullus ferè periret, Deus qui salutis nostræ adeo studiosus est, vt pro omnibus saluandis mori uoluerit, tantum remedium suæ sanctæ Ecclesiæ ad hæc vsque tempora, non reuelauerit. Nequaquam ergo crediderim, baptismum in uoto proficere, sed tantum in re: potissimè cum ex Euangelio clarissimè in- Ioan. 3.
sonet auribus nostris. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest uidere regnum Dei. Quo fit, vt nondum natis, qui ablui unda non possunt, baptismus minimè proficiat: Sed si Christi donum, citra nostrũ ministerium proficit, modus nobis ignotus est. In spem ergo misericordiæ eius, reijciamus illos, rati quod nemo vnquam sperauit in Deo, & confusus est. Spes enim non confundit, ut Ecclesiastici. 2.
supra dixit Apostolus. Rom. 5.

De loco autem puerorum, scriptura sacra, citra paradisum beatorum, omnia animarum loca infernum appellat. Vnde & lymbus patrum, infernus dicitur. Descendam ad filium meum, lugens in infernum. Gen. 37.
Non derelinques animam meam in inferno. Ps. 15.
Quod hæreticis aduertere nolentes, locum medium inter damnatos, & beatos, quem Purgatorium dicimus, impudenter negare non sunt ueriti. Nobis nunc de locis illis, non est agendum. Sat sit probasse, impares esse damnatorum & infantium pœnas, quod nouissimè sancta mater Ecclesia in Concilio, quod Ferrariæ cęptum est, & Florentiæ expletum, patrum Græcorum & Latinorum unà cum consensu determinauit. Nunquam enim antea super hoc sententia lata fuerat.

Quod dicebatur Christianos generare filios suos in peccato originali, uerum est. Sed id te considerare oportet, quod non generant inquantum Christiani, sed inquantum filij Adæ, uel inquantum homines. Christianus enim vt Christianus, est qui regeneratus est, per Christum, iuxta illud. Voluntarie Iac. 1.
genuit nos uerbo ueritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius. Hæc autem regeneratio, est secundum spiritũ, non secundum carnem. Caro enim remanet in peccati uetustate: spiritus solus est, qui renouatur. Iuxta illud. Corpus quidem mortuum est, propter Rom. 8.
peccatum. Spiritus uero, uiuit propter iustificationem. Cum autem generamus filios, secundum carnem generamus, generatione carnali, non spiritali: Igitur non inquantum Christiani. Ni mirum ergo, si Christianorum filij, cum originaria illa labe nascuntur. Inde tamen non sequitur, quod Christi donum minoris sit uirtutis Adæ delicto. Quæ enim ex dono Christi proueniunt, efficaciora sunt, quàm quæ ex Adæ peccato, vt supra abunde monstratum est. At generare non est ex hoc dono, vt patet. Si dicas. Nemo dat quod non habet. Quomodo ergo potest baptismus, culpam illam ad prolem transfun-

transfundere, à qua ipse iam baptismalibus undis expurgatus fuit? Respondet tibi Augustinus contra Iulianum, hunc in modum urgentem. Non baptizatur in homine, quicquid est in homine: sanatur enim tantum quo ad mentem, qui baptizatur. non liberatur, quo ad morbosam carnis infectionem: quandoquidem, & sanctissimus Apostolus, dicit se se adhuc carne seruire legi peccati. Tolli enim prorsus hanc corruptionem, viatorum statui repugnat. Ni mirum itaque, si Christianorum filij, ea parte, qua ab immundis parentibus propagantur, de immundo, scilicet conceptí semine, iuxta Iobum, obnoxij sunt peccato illi primorum parentum.

Rom. 7.

Iob. 14.

Reuertamur modo vnde digressi sumus. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sumus multi. Ita & per vnius obedientiam, iusti constituentur multi.*

Per multos autem, semper intelligo omnes. Nota in primis loquendi modum. *Peccatores constituti sunt multi.* Hoc est sine proprio, & particulari peccato. Peccatum ergo Adæ, fuit peccatum, non personæ tantum, sed naturæ. Per illud enim vniuersi homines tanquam membra, & partes humanæ naturæ, constituti sunt peccatores. Participatione enim speciei, plures homines, sunt vnus homo. Sicut itaque peccatum hominis participat manus, pes, oculus, Ita Adæ peccatum, ad nos omnes dimanauit, & nos sordidauit. *Ita ergo per Christi gratiam, iusti constituuntur,* homines, hoc est, sine proprijs operibus bonis. Id molitur Apostolus. Alieno peccato infecti sumus, aliena iustitia resanamur. At caue ne hic sistas. Alieno illi peccato addimus, & peccata actualia propria: necesse est, & alienæ Christi iustitiæ, addere propria opera bona. Omnium delictorum tamen radix, est illud originale. Omnium etiam meritorum, radix est Christi gratia. Sine proprijs delictis, aliqui uno illo peccato, vt dictum est, damnantur: infantes non baptizati.

Aliqui etiam vno Christi merito, citra propria opera iustificantur, & saluantur: infantes baptizati. Nullus perditionis initium, ex seipso recognoscit, sed ex Adam omnes. Omnes ergo iustificationis, & vitæ initium, ex Christo, non ex nobis recognoscamus. Non perditur propter Adæ delictum, nisi qui seminaria propagatione ex Adam, vt eius membrum, nascitur. Non iustificatur gratia Christi, nisi qui fide, charitate formata, per eum regeneratur. Hæc omnia hic sub intelligenda sunt: & propter impostores, qui prætextu extollendæ gratiæ Christi Iesu, meritis proprijs detrahunt impudentissimè. Et propter superciliosos homunculos, pharisaica ambitione elatos, qui suam iustitiam, quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Rom. 10.

Nota secundo. Peccatum Adæ specificari ab Apostolo, similiter et Christi meritum: Hactenus enim generaliter tantum hæc expræssa sunt, nunc particularius exprimuntur. Illud inquit fuit inobedientia: hoc obedientia. Quod facilè patet. De Christo enim legimus. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Meritum itaque illius ex obedientia fuit, & magna quidem ratione. Mors enim Christi, fuit sacrificium Deo acceptissimum, iuxta illud. Tradidit seipsum pro nobis oblationem, & hostiam Deo in odorem suauitatis. Obedientia autem omnibus sacrificijs antefertur. Melior est obedientia, quàm uictimæ. Igitur rationabile fuit, vt ex obedientia morti vitam exponeret: meritum autem eius est ex morte, meritum ergo est ex obedientia. Vnde & in psalmo dicebat. In capite libri scriptum est de me, vt facerem uoluntatem tuam Deus meus uolui. Et in Euangelio. Pater, non sicut ego uolo, sed sicut tu. Fiat voluntas tua. Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam, & hoc mandatum accepi à patre meo: scilicet, ponendi animam

Philip. 4.

Eph. 5.

1. Re. 15.

Psal. 39.

Matt. 26.

Ioan. 14.

Ioan 19. mam meam, & sumendi eam. Propterea & moriens dixit. Consummatum est. hoc est executioni demandatum est, quod iussisti pater.
Adam autem terrenus, fuit forma futuri cœlestis, si Christus itaque obedientia meruit, ille inobedientia deliquit.
Ps. 68. Propter id Christus in psalmo. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Quæ non rapui, per inobedientiam, exolui, per obedientiam. Exoluit autem, quod Adam rapuit, igitur Adam, per inobedientiam peccauit. Sed cui dubium id fuit unquam? Adamo nan-
Gen. 2. que præcepit Deus. De omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni, & mali non comedas. Ip-
Gen. 3. se uero, ne delitias suas contristaret, præcepta Dei contempsit. Hinc Deus ad illum. Audisti vocem uxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes. Christus ue-
Ioan 8 ro ut patri complaceret, quem toto dilexit pectore, illius præcepto paruit, iuxta illud. Quæ placita sunt ei, facio semper. Quamuis enim carnis infirmitas mortem refugeret, spiritus tamen a-
Esa. 63. deo fortis fuit, vt pro patris uoluntate perficienda, libens morti se se exposuerit. Hinc dicitur. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit autem, quoniam voluntatem illam ei inspirauerat
Matt. 26 pater. Ipso dicente. Non mea uoluntas, sed tua fiat. Sequitur.

Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi vero abundauit delictum, superabundauit gratia.

Potest hoc uerbum iungi immediate præcedentibus. Per obedientiā unius Christi Iesu, iusti multi constituuntur: non autem per legem. *Lex nanque subintrauit, vt abundaret delictum.* Sed magis placet, vt superius dicta recolamus. Peccatum non imputabatur, cum lex non esset. Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Habes ergo tria tempora. Ante legem, sub lege, & sub gratia. De tempore ante legem, dictum est. Nunc de temporibus legis, & gratiæ Christi Iesu dicendum. Lex ergo, inquit Paulus. *Subintrauit.* hoc est subsequenter intrauit, primo tempore expleto. Omnia nanque tempus habent. *Vel subintrauit.* Eccl. 3.
Hoc est latenter intrauit. Iudæis quibus data fuit, eam uix intelligentibus, aut etiam uidentibus. Nam uelamen positum est, supra cor eorum. Crediderunt nanque, legem parituram esse iustitiam in hominibus, ò cæci. Illa autem pia quadam fraude, peccata auxit. Tantum abest, vt iustos effecerit. Vnde sequitur. *Vt abundaret delictum.* Expone autem hoc uerbum: Vt consequutionem significet, non intentionem. Non est data lex hac intentione, vt peccata augerentur. 2. Cor 3.
Lex enim sancta, mandatum bonum. Rom. 7.
Sed tamen lege data id euenit, vt peccata maximè adaucta sint duppliciratione. Primo quidem. Quoniam idem peccatum cæteris paribus, post acceptam prohibitionis legem grauius est, quàm antea fuerit. Christo dicente. Seruus sciens uoluntatem domini sui, & non faciens, uapulabit plagis multis. Secundo. Quoniam concupiscentia fortius nititur in ea, quæ per legem expresse uetantur, iuxta Paulum. Occasione accepta peccatum, per mandatum reuixit. Præter hanc ergo intentionem, vt augerentur peccata omnia, intrauit lex. Quod pulchrè uoce illa græca insinuatur. Νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Lex autem præter aduenit, vt abundaret peccatum: hoc est præter hanc intentionem, vt abundaret delictum: grandiusque fieret, data est lex. Si enim quæras, quæ fuit intentio legis? Dicendum est, hanc fuisse, vt duti, & contumaces tanquam per flagellum arcerentur: proficientes erudirentur tanquam per pedagogum: perfecti tanquam, per vmbram & Signum consolarentur. Sed præter hanc intentionem, auxit peccatum, occasione accepta, non data. Cum ergo aduenisset plenitudo temporis: cum ad summum peccata creuissent, cum uerum esset illud. Omnis consummationis vidi finem. Tunc maxime diuina effulsit gratia. Misit enim Deus filium suum, vt nos à peccatis, & à iugo Luc. 12. Rom. 7. Psal. 118.

à iugo legis, quo peccata creuerant, liberaret. Exitialem morbum sanare, nequit tennis medicina. Oportet enim vt plus uirtutis habeat potio, quę propinatur ægrotanti, quàm morbus, quo ille infelix prostratus est. Vt ergo tanta peccatorum magnitudo aboleretur, superabundare oportuit diuina gratia, exuberareque mundi peccata. Superabundauit itaque. Plus enim potuit gratia Christi Iesu, quàm & Adæ peccatum, & omnia simul peccata, grandiora etiam facta per legem. Vis uidere exuberantiam salutis? respice, quam mundo præstitit, in extrema ualetudine laboranti. Peccatum regnabat vbique ad mortem: hic erat terminus, finisque peccatorum,
Rom. 6. mors animæ, & corporis. Stipendia enim peccati, mors. Non aliò enim tendit tiránis sceua peccati, quàm
Iac. 1. ad mortem. Peccatum, cum consummatum fuerit, generat mortem. Adueniente Christo, pulsa sunt peccata omnia: diuina gratia regnare cæpit, propter omnium iustificationem hominum. Regnare inquam, vt suo regno, uitam pareret æternam, quod & fecit. Erat & tunc gratia, in mundo antequam Christus aduenisset: sed non regnabat. Nemo enim vitam æternam ingredi poterat, quantalibet sanctitate insignis. Nunc etiam post Christi aduentum, & mortem, sunt quidem peccata in mundo, sed non regnant. Aboleri quippe facile possunt, adeo vt maximi peccatores, eius ope iustificati, statim conuolare possint ad cælestia regna. Ecce Paulus. *Vt sicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iustitiam, in uitam æternam, per Iesum Christum.*

Legendum est autem hoc, Vt, & causaliter, & consequutiue. Superabundauit enim gratia, in aduentu magni Dei, hac intentione, vt gratia regnaret per iustitiam, ad æternam uitam omnium hominum: sicut peccatum, ideo regnabat, vt pareret mortem perpetuam. Ipsa quoque gratia superabundante, hoc factum est, vt gratia regnauerit ad uitam: sicut peccatum antea regnabat ad mortem. Aduerte autem, quod ante legem dixit, mortem regnare: In lege dicit, peccatum regnare ad mortem. Quia sci licet ante legem, non imputabatur peccatum ad mortem: post uero, vtique, vt supra declarauimus.

Aduerte secundo, verbum illud. *Vt gratia regnet per iustitiam.* Ostendit nanque magno iure Christum, pro nobis decertasse. Postquam enim tirannide peccati, mundum sibi subiecerat diabolus, iusto iudicio factum est, non tantum potentia, vt expulsus fuerit à regno. Hinc Chri- Ioan. 14.
stus. Nunc iudicium est mundi, nunc princeps mundi huius eijcietur foras. Eo autem expulso, gratia regnare cæpit ad uitam. Ex his tu animaduerte, quàm magno mysterio, tot secula Christi Iesu aduentum præcesserint. Neque enim tanta gratiæ magnitudo agnita fuisset, nisi morbi primum grauitate perspecta. Eò, nanque charior medici opera ægris esse consueuit, quo se se citra omnis naturæ spem, acutiore morbo laborare cognoscunt. Rationabile ergo fuit, vt lex peccata augeret, peccatorumque magnitudinem, & multitudinem prius ostendisset, antequam expectatus ille, & desideratissimus medicus nos inuiseret, & sanaret. Quando & vilescunt citò oblata: dulcius autem, quæ sub aliqua dilatione præstantur, accipiuntur. Hinc accipe, & interdum Dei Optimi Maximi, prouidentia, deseri ad tempus hominem, quò grauissimè peccet. Ita enim plerunque fit, vt diuino auxilio tandem, vel leuiter pulsatus, ardentissimè surgat. Et sicut excessit in peccatis, & in pœnitentia excedat. Iuxta illud. Multipli- Ps.
catæ sunt infirmitates eorum, postea accellerauerunt. Non id intendit Deus, vt quem ipse deserit, grauius peccet, sed ut humilietur. Ad hunc enim finem permittit abundare peccata. Nulla enim uia, ex parte infirmi melior est, vt uelit, & quærat medicum, quàm morbum augeri, durare, cognosci, non liberans tamen. Inditio est, quod de Maria illa Magdalenæ legi-

næ legimus: quæ cum mulieres omnes, flagitiosa uita superasset, superauit & gratia. Quoniam & humilior, & cautior surrexit à vitijs, & medicum pia importunitate oportuna quęsiuit. Hinc Christus ait. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Talium tamen, quos Deus suo iudicio deserit semper iusto, sed semper occulto, plerique etiam cum in grauissima peccata prolapsi sunt, magnitudinem peccatorum suorum considerantes, desperant. Iuxta illud. Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit: sequitur eum opprobrium, & ignominia. Talis ille Cain fuit, qui dixit. Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Sed confidite. Nemo enim perit, nisi filius perditionis. Quemadmodum enim in omni cibo sunt excrementa, quæ reijciuntur: ita in nobis, qui effecti sumus pabulum Dei, qui ignis consumens est, accidit. Omnes excoquit Deus, omnes purgat, omnes in seipsum traijcere studet. Etiam si lignum, & stipula simus iuxta Paulum. Lapidem vero, vel ferrum, aut fecem, nullo modo concoquendam, ad secessum demittit, ad latrinas, vt ita dicam inferni. Sicut ergo, per Adam omnes filij perditionis pereunt: Ita per Christum omnes saluandi, saluantur. Placuit enim Deo anthitesis istis, mundum exornare, & illustrare: vt sit vnum semper contra unum: duo contra duo: contra malum bonum: contra uitam mors: contra uirum iustum peccator. Sic enim intueri licet, in omnibus operibus altissimi.

Luc.7. Prou.18. Gen.4. Ioan.17. Deut.4. 1.Cor.3. Ecclesiastici.33.

Hæc de Quinto capite.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

Vid ergo dicemus? Manebimus in peccato, vt gratia abundet? Eo potissimum tẽpore, diuinas gratias per Christum Iesum, in omnes homines exuberasse dixerat Apostolus, quo flagitia ad summum creuerant, concupiscẽtijs au cta, quarum ignes succenderant prçcepta legis. Hinc angi, offendique potuisset infirmus. Hinc item murmurare maleuolus. Si peccatis abundantib⁹, abundant Dei gratiæ, cur peccata horremus, detestamur, odio habemus? Peccata potius sunt addenda peccatis, scelera sceleribus, quo desideratissimæ illæ χαριτες exuberent. Sapientissimus ergo, itemque benignissimus præceptor, licentiosam hanc, profanamq; peccandi libertatem compescit. Sed audite, quàm impare ratione. Murmurantibus, indigneq; quærentibus, uno uerbo tantum satisfacit. *Absit.* Neq; enim dignus est responsione, qui tam impudenter obmurmurat. Cum uniuersa peccatorum colluuies, mũdum omnẽ esset perditura, flumina gratiarum ruere cęperunt è cælis ad terras. Nos ergo peccatis omnibus immergamur, uolutemur in cęno, vt Deus ampliora dona nobis elargiatur. *Absit.* Absit inquam hæc sathanæ excogitata impietas. Num enim de Alexandro, ego ipse pessimè meritus, si in fluuium cadẽs, illius opera præripiat, ne aquis mersus intereã, non existimabor insanus? Qui rursus in Tiberim insiliam, quo experiar, nũ Alexander secundo adueniat me de gurgite extracturus? Cur scriptum est.
Deut.6. Non tentabis Dominum Deum tuum?
Mat.4. nisi vt nemo se se periculis inijciat, quibus experiatur, an Deus illum miraculo quopiam seruare uelit? Miraculum omnium maximum fuit, quando Dei filius, pro nobis saluandis, cum maximè indigni essemus, caro factus est, eluxitque miraculo illo, quàm maximè diuina magnificentia. Gratia nanq; tunc potissimum manifestatur, cũ indignorum meritis comparatur. An ergo enitendum est, vt nos ipsos peccatis obruamus, quo & indigni rursus efficiamur? diuinis fauoribus, Deoq; ingratissimi appareamus, hac una vanitate impudentiam nostram palliantes, quod uidelicet crescentibus flagitijs, diuina miracula crescant & gratiæ? *Absit.* Si suapte natura peccata, gratiam promererentur, & peccatorum copia, copiam gratiarum, vtique manendum esset in peccatis, quo gratia abundaret. Sed irã peccata merentur, pęnamque, & odiũ Dei, citra indignitatem rei, citra iustitiã: vnicè diuina iustitia factum est semel, vt peccatis abundantibus, gratia abundaret. Qua ratione ergo, non detestanda, non horrenda peccata, quæ nisi nobis immensa illa pietas affuisset, nos omnes ad mortem facilè perduxissent, & traxissent? Hæc ad improborũ ora obstruenda, qui & Apostolo impingebant, vt dicerent. Faciamus mala, ut veniant bona, quorum damnatio iusta est. Simplicioribus autem, & pio animo dubitantibus audite, qua nam mansuetudine respondeat. *Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in illo?* Rom.3.
Peccatum cum consummatum fuerit, generare mortem, superius conclusum est, cum illud examinaremus. Peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Ab una causa respectu eiusdem materiei, contrarij effectus prouenire non possunt. Scio solem lutum congelare, glaciemque dissoluere. Scio item, quod æra igne mollescunt, lapides concocti durescunt. At sol glaciem semper soluit, non modo soluit, Iac.1. Rom.5.

modo perstringit. Ignis semper indurat lapides, non modo mollificat, modo indurat. Quomodo ergo à peccatis, potest etiam vita nostra procedere, si suapte natura pariunt mortem? Quæ enim pugnantia maior, quàm mortis & uitæ? Subijcite modo uos. Nemo autem est, qui non natura uitam diligat, mortemque abhominetur & fugiat. Si itaque peccato ipso, mortui fuim⁹ omnes, Ob id enim Christum Iesum aduenisse diximus, vt quemadmodum peccatum in mortem regnarat, & gratia regnaret in uitam: quo colore fingi potest, vt iterum sit ad peccata redeundū? Si uitam præstare possent, fortasse dicēdum esset, Maneamus in peccatis. At si occidunt, quomodo adhuc uiuificare possunt? Hinc scribitur. Tanquam à facie colubri, fuge peccatum. Ad Argumētum. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Verum est. At id per accidens fuit. Non enim ideo abūdauit gratia, quia abundauit peccatū. Plerumque enim peccata abundant, & non abundat gratia: sed tunc peccatis abundantibus, quia diuina misericordia vnicè orbi mederi poterat, ideo ne perditus iret, se se maximè diffudit, occasione accepta, ex infinita benignitate, non occasione data à peccatis. Verum, quæ per accidens sunt, ab arte relinquuntur. Sed difficultas est, propter verbum Angeli in libro Apocalypseos. Qui nocet, noceat adhuc. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Si dicas. Imprecatio est. Indecora nimis uidetur Angelo. Cum enim Michael Archangelus, cum diabolo disputans altercaretur de corpore Moysi, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit tantum. Imperet tibi Deus, vt in Epistola Iudæ habetur. Multo igitur min⁹, audendum fuit uni Angelo, vt crimina criminibus adijciantur, imprecari. Qui nocet, adhuc noceat, qui in sordib⁹ est, sordescat adhuc. Ordinatio ergo est, & præceptum, sicut & quod sequitur. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc: qui iustus est, iustificetur adhuc. Ergo sicut iusto progrediendum est semper in iustitia: ita peccatori in peccatis: non autē alia ratione, nisi ut gratia abūdet. Quoniam suapte natura, appetibile non est peccatum, igitur omnino manendum est in peccatis, ut abundet gratia Dei? Si autem locum illum declarauero, diluet cauillus. Scire ergo debes, hebræismum esse in uerbis illis. Frequentissimus nanque hæbreismus est, accipere imperatiuum pro futuro. Ita paradoxon illud Esaiæ. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Interpretatus est Romæ. Paulus Apostolus in concione illa, quā habuit à mane vsque ad occasum solis. Vt sit sensus. Cor huius populi excæcabitur, aures aggrauabuntur, oculi claudentur. Et hic ergo. Qui in sordibus est, sordescat adhuc. Futurum debet intelligi. Sordescet, nocebit, vt sit tantum præscientia, non ordinario, neque minus imprecatio. Dicam etiam aliter. Qui in sordibus est, sordescat adhuc, id est dignum est, vt sordescat adhuc. Sicut illud. Qui de gladio ferit, de gladio perit, id est dign⁹ est, vt fereat. Sed quoniam sequitur ibi. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Quæ non possunt tamen ad præscientiam referri. Siquidem bona non modo præscit Deus, sed prædestinat. Ecce subtilior intellectus, pro omnibus illis uerbis simul declarandis. Intelligendum est itaque, uerbis illis ordinem diuinæ reprobationis, vel præscientiæ, & prædestinationis similiter insinuari. Nam inter primum peccatum illius, quem Deus præsciuit, vel odio habuit, & sequentia, hæc differentia est. Primum enim est, permissum à Deo dūtaxat: posteriora uero sunt, & permissa, & in præcedentis pœnam ordinata, iuxta illud Pauli supra. Propter qđ tradidit illos Deus, in reprobam mentē. Atque etiam in bonum electorum. Tollerantur enim reprobi, propter prædestinatos: mali propter bonos, iuxta illud. Nolite nocere terræ & mari, neque arboribus, quoadusque signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Et illud. Expectate adhucmodicum tempus, donec impleatur numerus fratrū uestrorum. Ex quo manifestè patet, Deum aliquando sontes non uindicare, sed eos ꝓpter electos tollerare: quousque

Marginal notes: Ecclesiastici. 21. — Rom. 5 — Apoc. 22. — Esa. 6. — Rom. 1. & 2. — Apo. 22. — Matt. 26. — Rom 1. — Apo. 7. — Apo. 6.

usque scilicet electorum numerus compleatur. Nec mirum: quoniam & reprobos & dęmones, & omnia ad electorum exercitium ordinauit Deus: adeò ut uniuersa & singula illis cooperētur in bonū. De his ergo peccatis posterioribus reproborum, quæ speciali modo sunt diuinæ ordinationi subiecta modo prædicto, dicit Angelus. Qui
Apo.22. in sordibus est, sordescat adhuc. Qui nocet, noceat adhuc. Præsupponit Angelus initium dicens. Qui nocet, qui in sordibus est, ordinat deinde progressum, noceat adhuc, sordescat adhuc. Significans etiam aliquando, cum ad mēsuram peccata peruenerint, finem illis imponendum esse. Diffiniuit enim De⁹ quousque ferre velit delinquētium peccata, quos pręsciuit: quamuis ipsi si semper uiuerent, semper etiam peccarent. Ita etiam diffiniuit, quousque prædestinatorum merita progredientur: quamuis etiam ipsi si super uiuerent, superadderent & alia merita. Et hoc fortè intelligitur aduerbio illo. Adhuc. Iustificetur adhuc, sordescat adhuc. De pręscitis itaque loquitur Angelus, & non de alijs, & vult dicere, qui præscitus est, nocens, vel in sordibus, tolleretur adhuc, vt impleat suæ iniqitatis mensuram. Tempus enim iudicij prope est.
Apo. Ibi Ecce enim uenio cito, & merces mea mecum est, dare unicuique secundum opera sua. Ita quoque prædestinatos alloquitur. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc, hoc est impleat mensuram sanctitatis & iustitiæ suæ. Bona enim opera prædestinatorum omnia, & sub ordinatione, & sub efficientia cadunt diuinæ prædestinationis. Non ita tamen intelligas (caue) Deum dare tempus adhoc, vt aliquis peccet. Scriptum est. Ne
Ecclesiastici. 16. miui mandauit Deus impiè agere, & nemini dedit spatium peccandi: sed suauiter nos regens & disponens, dimittēdo nos ipsos in manu consilij nostri, pmittit nos peccare, & in multa patientia sustinet post peccata nos in illis pseuerare. Propter quod, non solum permissione, sed ordinatione diuina, nobis concessum est tempus peccandi: materialiter intellige, tempus scilicet, in quo peccamus, & peccantes exercemus electos, nosque ipsos mulctam⁹ vel inuiti. Sed non conceditur peccandi tempus formaliter, adhoc scilicet ut peccemus. Pugnant enim hæc ex diametro, peccatum, & ordinatū à Deo. quando peccatum est contra diuinum ordinē, quo omnia referuntur in Deū. Ordinat itaque Deus, vt peccata, quæ in multa patientia ipse sustinet, prorogando vindictam, & in pœnam peccantium sint, & in electorum exercitium: sed non ordinat vt peccata fiant. In peccatis ergo, nequaquam manendum est, sed surgendum, enitendumq; vt surgamus: quoniam nobis propria eorum ratione non nisi obesse possunt. Si prosunt, id tantum contingit diuina misericordia, quæ de uenenis etiā medicinas conficere nouit. Quid nanque pernitiosius sanctæ Ecclesiæ esse potest hæresibus, quibus patrum Concilia labefactantur: Tunica Christi scinditur; frigent pij mores? Et tamen mirum, pfecto, mirum quàm multos, & quàm magnos fructus colligat ex illis Deus, omnipotens. Videre id licet nostra tēpestate, Romani. Diuinæ enim scripturæ olim, (proh dolor) quanto omnium damno negligebantur? Vigebat spinosa & molesta nescio, quæ theologia, de instantibus, de relationibus, de quidditatibus, de formalitatibus. Itemq; hæc omnia, syllogismis arte contortis, & humanis duntaxat argutijs, quæ proculdubio qua autoritate recipiuntur, ea & refelli possunt, pertractabantur. Tota pęnè ætas, in hominum decretis, quę inter se pugnantia semper, nullo tempore concilianda, alunt perpetuam per secula litem, conterebatur. Is sublimis Theologus habebatur, qui maiora portenta pro suis traditiunculis effingere sciret: prætijque pars erat, gloriolæ inanis, non intelligi grandia illa uerba, quę alto supercilio, inter mulierculas de sacris literis Philosophantes trutinabant. Iurauerant vniuersi, diuini uerbi duces in magistrorum verba. Hinc sexcentæ sectæ. Thomistæ. Scotistæ. Occanistæ, Bacconistæ, Albertistæ, Egidiani, Alexandrei, O scelus. Post habebantur Euangelia, Epistolæ. Christiana sa-

pientia delitescebat, à paucissimis tractabatur, sed frigidè, non enim dicam insincere. Ecce nunc in hoc seculo, bonorum literarū uernanti, occasione accepta, ab impijssima hac hęreticorum secta, diuina gratia emergit Christus, Moses, Paulus, Petrus. Quot hominum pigritiam excussit Deus? quot spiritus suscitauit, ut occurrāt lupis hisce, qui caulæ dominicæ oues mactare uenerunt? Quot abdita scripturarum sensa, enucleauit labor eorum assiduus? Sed hæc omnia, pręter hęreticorum intentionē facta sunt, atq; per accidens. Num ergo hæreticis parcendum est, quia Deus in tam salubre pharmacum, lethale eorū virus commutauit? minime. Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora ardeat, corrumpatur, putrescat, intereat. Arrius in Alexandria, vna scintilla fuit, sed quoniam non statim oppressus est, totum orbem eius flamma populata est. Hinc
Matt.18. Christus. Necesse est, ut ueniant scandala, sed veh homini illi, per quem scādalum uenit. Oportet & hæreses esse
1. Cor.11 iuxta Paulum. Non tamen oportunum est hæreses esse, nisi quia hæresibus abutitur Deus, in Ecclesiæ utilitatē. Id quod per se est, spectare oportet, non id quod per accidens. Simile quid ergo est, peccatis abundantibus, interdum abūdat Christi gratia. Hoc enim fit magno mysterio, vel quia vbi abundauit peccatū, abundet etiam feruor, atque dolor malæ actæ uitæ, vt in diuo Bonifacio fuit, qui inter scorta & in stupro inuentus, statim pęnituit. Ita & in latrone, atque in Maria Magdalena, ut supra dictū est. Vel quia Deus vult, meracissima misericordia suę gratiæ efficaciam ostēdere, sine ulla præuia peccatoris dispositione, illum subito diuinis implens muneribus. Sicut accidit in Paulo Aposto-
Eccl.11. lo. Facilè enim est in oculis Dei, subito honestate pauperem: ut dicitur in Ecclesiastico. Hinc ergo, inferre ne licet, quod permanendum sit in peccato vt gratia abundet? Nequaquam. Certandum est vsque ad sanguinem, ut pecca-
Hebr.12 ta repellamus. Hinc Paulus alibi. Nondum vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes. Consi-
dera autē quod dicente Paulo. Vbi abū Rom.5.
dauit delictum, superabundauit & gratia. Et arguente deinde. Ergo manendum est in peccato, vt gratia abundet? Si argumentum est ad propositum, pmanere in peccato est intelligendum, multiplicanda esse peccata: recte autē hoc pro illo accepit. Nam qui manet in peccato, quadam necessitate (vt ita dicam) peccatis illis noua addit peccata. Peccatum enim, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit: quod tamē examinabitur infra. Nequaqnā itaq; multiplicanda sunt peccata in futurum, ut gratia multiplicetur.

At probandum erat Paulo, quod possimus in futurum resistere peccato. Quod enim peccata præterita Chr̄i gratia abolita sint, probatū est supra. Quod uero peccata etiā de cætero caueri possint, hoc est difficile. Quò ergo, & hac uia alia demonstret, Christi donum primi parentis delictum excedere: ad id se accingit Apostolus. Vide autem contextum. *Qui mortui sumus peccato.* (& est ablatiui casus, idest per peccatum: vt supra, iustificati fide. πν πίςει idest per fidem) *Quomodo uiuemus in illo?* Absit ergo, vt sit manendum in peccato, id est vt sint multiplicanda peccata. Possunt autem non multiplicari, quia possunt vitari. Ecce. *An ignoratis, quod quicunque baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi, per baptismum in mortem, vt quemadmodum surrexit Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.* Sensus autem rationis huius, hic est, & summa. Baptismus proportione morti Christi respondet. Sicut enim moriente Christo, mortua est caro illa, quæ similitudinem habuit carnis peccati. Ita baptismo nostro, moriuntur uerè omnia peccata nostra præterita. Et sicut Christus, mortuus est carni illi, ita nos morimur peccatis nostris abrenunciantes diabolo & pompis eius. Nam de filijs perditionis, filij adoptionis efficimur. Vnde priori naturæ, hac nr̄a natiuitate spiritali ꝑmorimur. Propterea, queādmodū

Christus mortuus, in corde terræ sepultus est, nos quoque cum baptizamur, sub aquæ elemento terræ cognatum immergimur. Sicut etiam ille à mortuis tertia die surrexit, ita & nos post trinã immersionem, à sinu fontis adsurgim⁹. Quomodo ergo Chrs Iesus mortuus carni, & sepultus, per gloriam patris surrexit: ita & omnes, qui in Christum Iesum baptizantur, postquã commortui sunt, & illi consepulti, possunt in nouitate uitæ ambulare, adeò vt peccata omnia deuitẽt, modo uelint. Id enim indicauit gloriosa illa resurrectio, vt intelligeremus nobis esse in uitę nouitate ambulandum: non in illa quæ primũ uiuebamus, antequã peccato moreremur. Vnde & alia uita fuit Christus post triũphum, alia ante mortem. Nisi autẽ hoc esset possibile ambulare semper in nouitate uitæ, frustra mysterium illud pactũ esset. Ideo enim surrexit in gloria, vt nos ad eius similitudinem in nouitate uitæ ambularemus. Gloria autem uitæ Christi, fuit immortalis. Mortuus est enim semel, sed surrexit semper uicturus. Significatum est ergo, vt nos à peccatis surgentes, nunquam amplius, in peccata relabamur. Possibile est ergo, vt ambulemus in hac nouitate uitæ spiritalis immortaliter, ita vt peccata omnia, per Christi gratiam deuitemus. De lethalibus semper intellige, quæ morta lia uocãt. Ita quod complementum huius rationis, est ibi infra. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus, quia simul etiam uiuemus cum illo. Sciẽtes, quod Christus resurgens ex mortuis, iã non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Vt hoc sit Antecedens. An ignoratis, quod quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Illud Consequens. Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam uiuemus cum illo. Istud autem totum, Consepulti enim sumus cum illo, vsque ibi. Si enim complantati facti sumus. &c. est parẽthesis, quæ declarat antecedens, qũo baptisin⁹ respondet morti Christi proportione. Illud uero. Si enim complantati, est alia parenthesis, quę consequentiã probat. Si mortui sumus cum Christo, ergo uiuemus cum illo. Et certè est probatio euidens. Ecce. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, sed & resurrectionis erimus.* Supplendum, similitudini complantati. Estque hebraismo quodam, sermo defectiuus, sed sensus facilis. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, sed & similitudini resurrectionis erimus complantati. Vultque dicere. Potuit ille, quia uerè carni illi mortuus erat, resurgens, nouam uiuere uitam, igitur si nos uerè peccato moriamur, uerè poterimus surgentes, à fonte baptismalium undarũ, in nouitate uitæ spiritalis ambulare. Si enim similitudinem mortis uerè habemus, uerè & similitudinem resurrectionis habebimus. Notandum est autem illud *Complantati*. Quod non est verbum, vel participium, sed nomen verbale *σύμφυτοι*. Homo à sapientibus, metaphoricè arbor euersa dicitur. Cum ergo moritur, dicitur transplantari ex hoc mundo in alium, seruata metaphora: Sicut arbor ex una regione, in aliam transplantatur. Nos itaque, qui simul baptizati sumus, & consequenter cõmortui peccato, transplantati dicimur ex terra mala peccati, & complantati omnes in terram bonam gratiæ, ad similitudinem Christi Iesu, qui moriens & ipse uisus est, plantatus esse in alia terra ab ea, quam primum incoluit, cũ primam uitam reliquit, nouamque assumpsit. *Si igitur complantati facti sumus similitudini mortis eius.* & est *Si* pro *Quia*. Fortè nunc est *Si* conditionaliter accipiendum. Nam qui ad baptismum fictus accessit, non est in gratiæ terram complantatus. Ideo nimirum si non potest fructificare bona opera, & cauere peccata. Spũs enim disciplinę effugiet fictum. At qui uerè cõplantatus Sap. 1. est Chro, reflorescet cum eo. Rami eñ, qui complantantur, florescunt. Considera autem, quod per complantatũ, fortasse insiticium intelligit Apostolus. Finitima. n. sunt hęc. Nã insiticius ramus, in eandem coit arborem: ideo complãtatus dici potest. Intentio ergo eius est, quod qui insiticius est Chro morienti, insiticius & erit Christo resurgenti. Is autem insiticius est Christo morienti, qui

qui moritur peccatis omnibus, fiditque Christi morti se se saluandum esse, neque enim aliter Christo incorporamur. Hi ergo qui hac fiducia in Christum freti sunt, cum baptizantur, etiam resurrectioni inserentur, ut possint nouam uiuere uitā sine omni peccato: sicut Christus resurgens, nouam uixit vitam gloriosam. Facultas nanque proficiendi in melius, præstabitur nobis à Christo Iesu. Vide itaque baptismi efficaciam, & Pauli ordinem admirare Apostoli. De originaria labe disseruerat capite quinto. Par fuit, vt statim de remedio morbi illius hic tractaret. Peccato originali agnoscimur esse filij Adam: Baptismo ascribimur, in cathalogum filiorū Christi. Iure ergo, post peccatum sequitur sermo de Baptismo. Recordare etiam eorum omnium, quę dicebantur supra de circuncisionis carnalis Iudæorum inutilitate. Et huc enim spectat Apostolus, vt christianorum baptismum, præferat Iudæorum circuncisioni. Baptismus ergo Christi, (ut summatim pstringam,) primum tollit omnia peccata, originale, actualeque, & ueniale, iuxta

Ezech. 36 illud. Effundam super uos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus in-

Eph 5. quinamentis uestris. Et illud Pauli. Mūdans ecclesiam lauacro aquæ, in uerbo uitæ. Quæ potētia est hæc tam magna, tam latens in aqua, vt corpus tangat, & cor abluat? Hinc renasci dicimur cum baptizamur, quasi mortui Adæ, incipientes autem uiuere Christo & Deo.

Ioan. 3. iuxta illud. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest uide-

Gal. 3. re regnum Dei. Et illud. Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Si autem uiuimus Christo & Deo, quomodo nō ablutæ sunt omnes sordes ini-

2. Cor. 6. quitatum nostrarum? Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? Quæ societas lucis ad tenebras? Quæ conuentio Christi ad Belial? Secundum. Tollit omnem reatum æternæ pęnæ, atque ēt purgatoriæ, aperitque baptizatis ianuā paradisi. Hinc cum Christus baptizaretur, in huius rei signum, apertum est cę-

Luc 3. lum, vt scribit Lucas. Quoniam enim incorporamur passioni Christi cum baptizamur, applicaturque nobis uirtus eius, passione autem illa reseratæ sunt fores regni cælestis, ipso dicente latroni. Hodie mecum eris in paradiso. Et Luc. 23.

Ioannes in Apocalypsi. Post hæc uidi Apo. 4.

ostium magnum apertum in cęlo: Consequens est, vt cum de Baptismo quisq; egreditur, gloriæ illius ianua ei aperiatur. Tertium. Perficit diuina gratia, atque etiam virtutibus baptizatos. Saluos nos fecit inquit Apostolus, per la- Tit. 3.

uacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè. Idest ad remissionem peccatorum, & copiam virtutum, vt glosa ibi exponit. Et confirmatur: Quia de plenitudine Christi nos omnes, cum baptizamur, accipimus. Christum autem uidimus plenum gratię, & virtutis. Ex his Ioan. 1.

sequitur Quartum. Quod intendit Apostolus hic, uidelicet. Per baptismū homo habet, vt à peccatis non superetur. Potest ergo peccata cauere, nisi gratiam baptismalem abijciat: & consequēter fructificare semper in bonis operibus, atque proficere. Hinc Dauid. Super Psal. 22.

aquam refectionis educauit me, significās animam peccatorum, ariditate iam sterilem fęcundari baptismalium undarum fluentis irriguis. Notanda sunt autem duo, pro literæ explanatione. Primum est, baptismatū pluralitas, de quibus Paulus ad Hæbræos. Baptismatum Heb 6.

doctrinæ. Et ad Corinthios. Omnes ba- 1. Cor. 10

ptizati sunt in nube, & in mari. Marcus Mar. 7.

quoque Euangelista de Iudæis. Seruant baptisma calicum, & cramentorum. Diluuium ergo fuit unum baptisma. Sicut enim per baptismum Christi, paucę animæ saluæ fiunt in Ecclesia sancta: ita tūc paucæ animæ, per diluuiū seruatę sunt in archa. Sicut dicitur in prima Petri Epistola. Secundo. Transitus maris ru- 1. Pet. 3.

bri, fuit unum baptisma, quo liberati sunt filij Israel à seruitute Pharaonis, sicut qui baptizantur in Christo, à seruitute peccati & dęmonis, iuxta Paulum. Tertio. Omnes illæ ablutiones in uetéri instrumento, erant baptismata, præfigurantia baptisma Christi, quo ad omnium peccatorum purgationem. Quarto. Baptismus Ioannis fuit præparatorius ad baptismum Christi. Ille em̄ erat in pęnitentiam. Iccirco, qui bapti-

zabantur

zabantur ab eo, confitebantur peccata
Matt. 3. sua, ut narrat Matthæus, quo secundū
peccatorū quantitatem & qualitatem,
pęnitentia satisfactoria eis à Ioanne iniungeretur. At baptismus Christi est baptismus remissionis, non pęnitentiæ. Idcirco non requiritur, vt qui accedit ad eius lauacrum, etiam si millies Deū offendisset, confiteatur, vel satisfaciat. Cuius ratio est. Quia per baptismum istum, Christi morti incorporamur, hoc est ei Christi mors cōmunicatur, ad remissionem omnium peccatorum, ac si ipse sicut Christus passus & mortuus esset. Illa autem Christi passio, satisfecit sufficienter pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed totius mundi. Igitur ille liberatur, mundaturque ab omnibus peccatis, ac si ipse sufficienter pro illis satisfecisset. Et propterea nō iniungitur satisfactio, non gemitus, nō fletus ei qui baptizatur, quia esset Christi morti iniuriam facere, ac si ipsa non esset sufficiens, ad plenariam omnium delictorum absolutionem. Citra omnem aliam operam, requiritur certè, vt homo interius peccata sua recognoscat, & doleat. Non enim potest homo nouam incohare uitam, nisi eum ueteris vitæ pęniteat. Hinc Petrus Apostolus.
Act. 2. Agite pęnitentiam, & baptizetur unusquisque uestrum. Sed id fit per pęnitentiam, quæ uirtus est sine sacramento, & sine alio actu exteriore. De hoc ergo baptismo Christi loquitur Apostolus, non de illis figuratiuis, neque de baptismo Ioannis. Et ideo dicit. *Quicunque baptizati estis in Christum Iesum.* Non in figuram eius, non etiam in præparationē. Quia aūt loquuti sumus tātum de baptismate aquæ: ne puta nos sanguinis baptismo derogare, De quo in Apocalypsi.
Apoc. 7. Hi sunt, qui uenerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Plus enim uidetur operari Spiritus sanctus, & etiam Christi passio in hoc baptismo, quàm in baptismo aquæ. Spiritus enim sanctus, qui est principalis causa, operatur per potissimum dilectionis effectū, qui est animam ponere pro Christo, iuxta
Ioan. 15. ta illud. Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suā ponat quis pro amicis suis. Passio etiam Christi, operatur in eo, qui bapuizatur hoc baptismo, per imitationem operis: cum in baptismo aquæ operetur Spiritus sanctus tātum, per uirtutem quandam latentem: & passio Christi per quandam figuræ, vel similitudinis proportionem. Hinc Diuus Augustinus. Baptizatus aqua, confitetur fidem suam coram sacerdote: Martyr, coram persequutore. Ille post confessionem aspergitur aqua, hic sanguine, ille per impositionem manus Pontificis, recipit Spiritum sanctum, hic templum efficitur Spiritus sancti. Quod testimonium apertius quæris, pro excellētia Martyrij, quod baptismum sanguinis appellant? Non detrahimus etiam baptismo Spiritus vel flaminis: quo per Spiritum sanctum, sine aqua & sine sanguine, aliquorum corda mouentur, ad credendum in Christum, atque diligēdum Deum, pęnitendumq; de peccatis. Vnde & interdum baptismus pęnitentiæ appellatur: De quo per Esaiam.
Si abluerit dominus sordes filiorū Siō, Esa. 4.
& sanguinem Hierusalē lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. In hoc etenim baptismo, operatur etiam Spiritus sanctus, per cordis commotionem, & passio Christi p quādam affectionem. Vnde & præsupponitur baptismo sanguinis. Neque enim effundere sanguinem baptismus esset, nisi ex affectione effunderetur, & charitate Christi, iuxta illud. Si tradidero 1. Cor. 13
corpus meum, ita ut ardeam, charitatē autem nō habuero, nihil mihi prodest.
Charitas autem, diffunditur in cordi- Rom. 5.
bus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Sed illud tantum uolumus intelligi, quod baptismus sanguinis, & flaminis, baptismi nomine appellantur: Inquantum supplent uicem baptismi aquæ, & non aliter: Neque enim sunt sacramenta, licet habeant sacramēti effectum. Hinc Paulus optimè dixit.
Vnus dominus, vna fides, unum ba- Eph. 4.
ptisma. Vnde & qui martyrium reciperet pro Christi nomine, quamuis excellentissimè baptismi aquæ effectus habeat, si resurgeret, tamen esset baptismo aquæ baptizādus. Ille enim solus imprimit characterem in anima, & est uerè

sacra-

sacramentum. Sacramentum nanq; habet rationem signi. Alia duo baptismata, habent effectum baptismatis huius. Et ita conueniunt cum eo: sed non quo ad rationem signi. Si ergo ad celebrandum mysterium baptismi aquæ, in angustijs temporum succurri non potest, illa sufficiũt. At oportet, vt propositum adsit baptismi aquæ, vel contrarium salutem non habeatur in mente: quod dicitur propter innocentes illos, qui pro Christi noĩe, ab iniquo rege occisi sunt. Nemo autem miretur, quod nostrarum sordium expurgationẽ instituerit Christus Iesus, per aquã baptismalem fieri. Quemadmodum enim in lege, quæ iugum grauæ erat & importabile põdus, par fuit, vt propriæ circuncisionis, vulnere acerbissimo expiarentur Iudæi: ita in Euangelio, quod iugum suauissimum est, conueniens erat, ut per aquã quæ symbolum pietatis est atque clementiæ, mundaremur. Hinc Christus se se

Ioan.7. Ioan.4. aquam uocauit, sponteque ad potum & ad lauacrum magna pietate, & samaritidi, & iudæis in templo se se exhibuit. Et illa aqua super cælesti, cui⁹ hæc elementaris signũ est, in baptismo pur

Heb.1. gamur, atq; regeneramur, De Christo

Tit.3. enim legimus. Purgationem peccatorum faciens. Et regenerauit nos in spẽ uiuam, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spũs sancti, quem effudit in nobis abundè, per Iesum Chri

Apoc.1. stum. Lauit nos à peccatis nostris, in sanguine suo. Propterea dicitur sacramentum, aqua ista, quasi sacræ rei signum secretum. Detrahe enim uerbum ab hac aqua, qua baptizamur, quid est aqua, nisi aqua? Quomodo igitur spũm expiare poterit? Vis ergo in uerbo, nõ in fon

Psal.106. te est. Misit uerbum suum, & sanauit eos. Vos mundi estis, propter sermonẽ

Ioan.15. quem loquutus sum nobis. Illud autem uerbum, fons dicitur. Fons sapien-

Ecclesiastici.1. tiæ uerbum Dei. Secundum quod cõsiderandum occurrit est. Quia Paulus proportionem assignans, & similitudinem inter Christum mortuum, resurgentemque, & inter nos baptizatos, magno mysterio non eisdem utitur uerbis. Dicit enim. *Ipse surrexit per gloriam patris, vt nos in nouatate vita ambularemus.* Vides verba dissimilia? Christus surgẽs per gloriam patris, uixit nouam uitam. At nos uiuentes nouam uitam, non uiuimus per gloriam patris. Plus ergo est in Christo Iesu resurgente, q̃ in baptizatis. In Christo resurgente est nouitas uitæ cũ gloria patris, in baptizatis est nouitas uitæ, sed non cum gloria, cum spe tamen gloriæ. Tu itaque propositionẽ illam *Per*, expone pro *Cum*, sicut supra, per circuncisionem præuaricator es legis, vt sit sensus. Christum cum patris gloria resurrexisse, non cum infirmitate, in qua seipsum exinaniuerat, sed cũ maiestate, adeò ut uix agnosceret. Iuxta illud. Et si agnouimus secundũ car- 2.Cor.5.
nem Christum, sed iam nunc non nouimus. Sequitur.

Hoc scientes, quod uetus homo concrucifixus est. Soluit Apostolus magnam difficultatem, contra id quod hactenus ipse probauerat, uidelicet baptizatũ peccatis omnibus resistere posse, quæ mortalia uocant. Ecce autem difficultas. Licet homo per baptismum diuinam suscipiat gratiam, qua sanatur, quo ad mẽtem, remanet tamen in eo corruptio, & infectio, quo ad carnem. Non enim aufertur infirmitas carnis, quousque mortale hoc non induerit immortalitatem. 1.Cor.15.
Corpus autem, quod corrumpitur, aggrauat animam. Igitur impossibile est, Sap 9.
vt tanto concupiscentiæ pondere præssus homo, & aggranatus, non deorsum tendat, auertendo se se ab incommutabili bono, & ad commutabile bonum conuertatur. Si fomes peccati, p gratiam baptismalem tolleretur, posset homo resistere peccatis, sed non tollitur, ergo non potest. &c. Huic ergo difficultati respondet Apostolus. Præmitur, q baptizatus est, concupiscentia. Fateor. Sed non necessario uincitur: habet infirmitatem in malo, sed habet gratiam in bono, ut possit peccare propter libertatem, & infirmitatem, possit etiam nõ peccare ad mortem propter libertatem & gratiam adiuuantem. Non est mortuus fomes peccati, vel extinctus, cruci tamen affixus est. Viuit aculeus concupiscentiæ, sed morti adeò propinquus, vt pugnare quidem possit aliquantulũ, sed tamen facilè, Deo adiuuante superetur.

retur. Sicut enim Rex aliquis capiens hostem atrocissimum, non statim eum interficit, sed patitur eum, cum dedecore uiuere, quo grauior sit illi vita, quàm mors; desideret mortem, & mors fugiat ab eo. Ita Christus fecit cum fomite carnis nostræ, in signũ triumphi, noluit eum extinguere, & enecare, sed suæ cruci eum affixit in baptismo nostro. Hoc est enim chirographum illud, de quo Paulus meminit: ita vt viuat quidem in nobis, sed cum tãta ignominia, vt minima gratia possit quisque illum deuincere: Et ex illius tropheo, sibi per pugnæ spiritalis agonem, coronam maiorem promereri, iuxta illud, quod legitur in testamento ueteri de Cananæis, quos dominus reliquit, vt in eis Istraelẽ erudiret, discerentque filij eorum, ex præliandi consuetudine, certare cum hostibus, atque uincere. Per ueterem ergo hominem, fomitem peccati intelligite, ex uetusto illo peccato antiqui parentis nostri Adæ, in omnibus nobis natum, & propagatum. Sicut enim id quod ex Christo habemus, quo saluamur, fides scilicet, quæ per charitatem operatur, nouus homo, & noua creatura dicitur à Paulo. In Christo Iesu, neque circuncisio aliquid ualet, neque præputium, sed noua creatura. Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Et hoc ideo, quoniam Christus ipse omnino nouus est. Vnde & suum testamentum, nouum dicitur: Et Ecclesia noua sponsa: Et noua facit omnia, ipso dicente. Vetera transierunt, ecce facio omnia noua: Ita id quod ex Adã habemus, quo perdimur, antiquum dicitur, vel uetustum. Vetustas enim ad interitum ducit, iuxta Paulum. Quod antiquatur, & senescit, propè interitum est. Quia ergo Adam morti fecit omnes obnoxios, vt supra ostensum est. Ni mirum si ipse vetus dicitur, & consequenter uetustatem sapiunt omnia, quæ dimanant ab eo. Contra, diuinæ gratiæ nunquam ueterascunt, reflorescunt potius semper, & iuuenescunt in homine. Inclinatio ergo nostra ad bonum, quæ est per Christi gratiam, nouus homo dicitur. Inclinatio ad malum, quæ est ex

Coloss. 2. Iud. 3. Gal. 6. Ephe. 4. Matt. 26. Apo. 3. Apoc. 21. 2. Cor. 5. Heb. 8.

peccato Adæ relicta, uetus homo appellatur. Totius autem hominis (si nomẽ habent) hæc duo. Ne mirare: nam totũ hominem sanauit Christus, & renouauit. Totum hominem corrupit Adam, & antiquauit, potissimum quidem animam: At anima homo dicitur, & est apud Sapientes. Nos igitur cum peccata sequimur, ueterem hominem amplecti dicimur, & ueterascere: Cum virtutes, nouum induere hominem, atq; renouari, fierique noui homines. Hinc. Expoliantes ueterem hominem. Induite nouum hominem. Renouamini spiritu mentis uestræ. Hæc ergo uetustas, dicit, crucifixa est, per baptismum debilitata, penè extincta, diminuta admodum per gratiam Christi Iesu. Omnes enim reliquiæ peccati originalis Adæ, si non sunt ablatæ, quia reuera ablatæ non sunt: Clamabit enim infra Paulus. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati: sunt tamen extenuatæ, & impeditæ ab operibus vetustatis, à peccatis scilicet. Hoc nanque intelligitur uerbo illo metaphorico, crucifixionis. Tu dices. Ergo baptismus, non respondet morti Christi, quia Christus non solum, fuit cruci affixus, sed uerè mortuus est. Immo respondet. Nos enim sumus, qui baptizamur: nos autem morimur peccato, & omnibus reliquijs peccati, sed ipsa non moriuntur nobis. Nos enim peccare nolumus, ipsa tamen extimulant semper nos ad peccatum. Ecce Paulus. Non quod uolo bonum hoc facio, sed quod nolo malum illud ago. non autem iam ego operor illud, sed quod habitat, in me peccatum. Propterea igitur supra dixit. Baptizatos mortuos, & sepultos esse peccato, nedum crucifixos. Hic autem de inclinatione loquens ad peccatum, non dicit, quod sit mortua, sed tantum crucifixa. Sed quid sibi, vult illa nota coniunctionis, concrucifixus? Ad quid refertur? Ad nos. Nos ergo, commortui, & consepulti sumus, in baptismo. At uetus, hic noster homo nobis, quidem concrucifixus est. Sed

Ioan. 7. Coloss. 3. Eph. 4. Rom. 7. Ibidem. Ibidem.

non

Rom.6. non commortuus, neque consepultus. An non legisti, latronem illum cum cruci esset affixus, eo, adhuc tempore, cum suorum scelerũ lueret pœnas, blasphe-
Luc.23. masse Christum Iesum, quem si supplex exorasset, sicut erat patibuli comes, fuisset & regni? Ita ergo caro crucifixa quidem est, non cessat tamen concupiscere, aduersus spiritum. Sed citissimè ille spiritum reddidit: ita & caro, (modo uelis,) facile expugnabitur, mortificabitur, atque superabitur. *Vt destruatur corpus peccati, ne post hac seruiamus peccato.* Ecce solutionis punctus, *Quoniam uetus homo crucifixus est.* Sequitur. *Vt destructum sit corpus peccati.* Ergo non necessario tirannicæ ipsius potestati subijcimur, sed possumus ita agere, vt peccatum non nobis dominetur. Hac enim ratione crucifixus est, vt ex eius crucifixione destrueret corpus peccati: Possimusque non seruire illi. Sed magna potestate, ab illius imperio nos ipsos dimouere ualeremus. Per corpus peccati autem, nescio quid melius, quàm omnium mul itudinem peccatorum intelligere possimus. Vnum uitium, vnum membrum peccati est. Tota delictorũ vniuersitas, corpus peccati efficit. Iuxta enim varias hominis potentias atq; diuersa membra, uarios ramos habet peccatum. Totum enim hominem vulnerat & inficit, corpus ergo dicitur, tãquam si nostris artubus metaphora quadam respondeant artus. Peccati huius autem corporis, caput est peccatum originale Adæ. Hac metaphora cõgeriem virtutum uideo appellari à Chr̃o corpus, cuius quidem corporis inrentionem, dicebat oculum esse. Si oculus
Luc.11. tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit, idest. Si intentio recta, omnia, quæ bene gesseris probabuntur. Sensus ergo Pauli hic est. Fomitem esse cruci affixum unà nobiscum, in baptismo, vt non modo peccatum originale, sed omnia peccata destruantur. Sicut enim omnia Christi membra, in cruce mortua sunt, ita par fuit, vt vniuersa peccata, non aliqua tantum, in nobis destruerentur. Quoniam autem sermo iste amplior, quàm par esset uidebatur, corrigit se se Apostolus. Hoc inquit est, quod dixi. *Destruendum esse peccati corpus, ne nos seruiamus alicui peccato.* Si enim omnino, corpus peccati destrueretur, uetus homo destrueret. Destructio itaque peccati tantum intelligitur, ut nos omnino cuilibet peccato moriamur, licet non prorsus peccata ipsa, nobis moriantur. Remanet enim omnium peccatorum seminarium, radix & fomes quidam in nobis, adeo vt plerunque reuiuiscant. Sed id sat est, quod ipsi, cum mortui simus peccatis, possumus non reuiuere illis, neq; enim sicut prius suam possunt in nos tirannidem exercere. Mors quippe omnia debita tollit. Mortuus ergo peccato, non tenetur amplius parere, peccato. Potest itaque si uelit, eximere se se ab omni peccatorum seruitute. Et hæc est uera libertas, iuxta illud. Si filius Dei vos Ioan.8.
liberauerit, uerè liberi eritis. Vbi spũs 2. Cor.3.
Domini, ibi libertas. *Qui enim mortuus est*, supple; peccato. *iustificatus est*, idest absolutus *à peccato.* Et ita factus liber à peccato, cum primum seruus esset, peccati. Iuxta illud. Nunc liberati à pecca- Rom.6.
to, serui autem facti Deo. Eius enim serui estis, cui obedistis. Et tu aduerte. Quod hic habes terminorum declarationem, quibus vtitur Apostolus. Quid est enim mori peccato, nisi remitti peccatum? nisi fieri iustum? Ipsa ergo iustificatio peccatoris, peccati mors est. Baptizatus est iustificatus coram Deo, ergo mortuus peccato, ergo non ultra seruire cogitur peccato. Et sic patet difficultatis solutio, quæ tota debet legi per parenthesim. vt Apostoli ratio completa discernatur. Ecce ergo modo Consequens rationis. *Si autem mortui sumus, cum Christo.* Intellige secundum proportionem. Si quemadmodum Christus mortuus est uitæ illæ infirmæ, nos mortui simus peccato. *Credimus*, indubitãter scilicet confidimus. Neq; enim simplicem credulitatem, indicat uerbum πιστεύω, sed fiduciam magnam. *Quod & conuiuemus illi*, idest uiuemus cum illo. Ille uitam gloriæ uixit, nos uitam gratiæ, in hoc seculo viuemus. Sed audi, quid subdit pro declaratione. *Scientes quod Christus excitatus ex mortuis, non etiam moritur: mors ipsi vltra non dominatur.*

minatur. Igitur (subintelligẽdum est etiã totum hoc.) & nos suscitati à peccatis p baptismũ, uiuemus, adeò ut mors peccati non sit amplius nobis dominatura. Hanc tamen differentiam, hoc in loco animaduerte. Nam Christus resurgens non potuit mori, neque uitam amittere. At baptizatus potest peccare, & ita mori Deo, amittendo gratiam. Plus ergo est in Christo ualde, quam in
Apo. 1. nobis. Nec mirum. Ipse enim mortis & uitæ dominus est, & habet claues
Apoc. 20. mortis, & inferni: Item mors & infernus, dederunt mortuos suos. Non potest igitur mori. Verum nos id tantum habemus, quod possumus non mori, sicut Adam poterat. De morte peccati intellige semper. Ecce ergo, quàm magnum est Christi donum, ut nos in Adam perditos, in pristinam restituat dignitatem. Adam non est factus impeccabilis. Neque enim peccasset, si peccare non potuisset. Sed poterat nõ peccare. id commune est omnibus in Christum Iesum baptizatis. Adde. Multis datum esse, ut non peccent. Adamo uero, id non est datum. Quoniã non peccauisset, si dono Dei, vt non peccaret, accepisset. Poterat si uoluisset, sed non est datum, vt uellet. At multis datur vt velint. Efficacius ergo est Christi donum, quàm Adæ delictum. Hinc
1 Cor. 12 Christus Paulo dixit. Sufficit tibi gratia mea. Non autem sufficiebat, si per eã peccata omnia mortalia uitare non poterat. Qui ergo in Dei gratiam recept^9 est, ab oĩbus peccatis mortalibus abstinere potest, quod unicè intẽdimus. Cũ uero beati erimus, uoluntas ita plenè subijcietur Deo, quod nequaquam poterit peccato seruire. O nos felices, si tanta libertate frui, aliquando nobis cõcessum erit.

Verum hic magna est dubitatio. Nõ enim uidetur, quod quilibet baptizat^9, per diuinam gratiam baptismalem, quã suscepit, ab omnibus peccatis mortalibus possit abstinere. Nam si ita est, cur continenter petimus ad dominum. Et
Matt. 6. ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo? Nullus tenetur petere ab aliquo, neque à Deo, quod per seipsum potest. Si baptizatus potest uitare per gratiam, quam ipse in semetipso habet, ut formam, peccata mortalia, ergo non tenetur dicere orationem dominicam. Tenetur autem, quicunque christianum nomen profitetur, quantalibet sanctitate præpolleat, vt inquit magnus Ciprianus. Igitur nemo p gratiam gratificam, quam habet, à peccatis omnibus mortalibus abstinere potest. Et confirmatur. Quoniam Apostolus, sanctis loquens ad Corinthios, inquit. Oramus Deum, vt nihil mali faciatis. Incassum oraret, si ipsi ex sua eorũ gratia, mala omnia deuitare possent. 2. Cor. 13.
Rursus. Plerisq; dat Deus gratiam, quibus non dat perseuerantiam. Si autem per gratiam homo potest omnia uitare peccata, ergo per gratiam potest perseuerare. Omnes ergo, qui habẽt gratiam, habent perseuerantiam. Quod si ita est, non erit igitur Dei donum peculiare, perseuerantia. Contra Augustinum, de bono perseuerantiæ. Immo cõtra Christum: Nã in oratione dominica instituit, vt ab omnibus, etiam sanctificatis in gratia, perseuerantiæ donum petatur, particula illa. Sanctificetur nomen tuum. Sicut annotauit Cyprian^9. Matt. 6.
In Oppositũ tamen est Apostolus hoc in loco, vt uidetis. Et ratio est. Quia si donum Christi maius est, quàm nocumentum, quod intulit Adam per peccatum: Oportet ut ad minus, sicut Adam ante peccatum potuit non peccare, ita post Christi donum, homo possit non peccare. Et istam rationem, nescio ego soluere. Neque enim est æquale donum Christi, Adę peccato, nisi ita res se se habeat. Tantum abest, vt possit esse maius. Et propterea indubiè spectat, ad fidem catholicam dicere, quod baptizatus potest uitare omnia peccata mortalia, per gratiam quam habet. Et confirmatur. Quia homo per gratiam, omne bonum potest operari, igitur omne uitare malum. Nam eodem principio, quo possumus in aliquid, uitam^9 & contrarium. Eodem quippe principio ignis calefacit, & fugat frigus. Graue descendit, & resistit sursum impellenti. Fortis politicus, asserit libertatem patriæ, & tirannum interficit. Notandum tamen est, propter difficultates adductas.

adductas. Quod gratia baptismalis infusa, non tollit (ut dictum est,) carnis infirmitatem, neque etiam omnem intellectus obscuritatem. Pleraque enim ignorant etiam sancti uiri, quæ eis expedirent, adeò vt Paulus dicat. Quid oremus secundum quod oportet, nescimus. Rom. 8. Homo itaque habens in seipso gratiam infusam ex una parte, quæ semper inclinat ad bonum: & carnis infirmitatem, intellectusque ignorationē ex alia, quibus trahitur in diuersum aliquando, indiget aliquo intrinseco inter hæc contraria positus, ut dirigat, ne in iudicio intellectus per ignorantiam erret; & ne per carnis infirmitatem ab opere retrahatur: sed semper gratiam sequatur. Scio quod minima gratia, quātum est de se, sufficit ad resistendum omnibus, quæ possent emergere, cum ex ignorantia, tum ex infirmitate. At gratia non resistit: homo est, qui resistit per gratiam. Non consideremus ergo gratiam seorsum, sed conferamus gratiam homini, qui cum gratia habet hæc duo aduersantia gratiæ. Certè si habet gratiam, resistet semper: sed inter hæc contraria positus, vt sequatur gratiam semper, & non declinet vnquam ad infirmitatem, vel ad ignorantiam, externa indiget ope. Si enim externa ope non indiget, & tamē ab intrinseco semper sequitur gratiam, nunquam concupiscentiam, cum tamen vtrumque sit intra eum: Ergo est in tali statu, quod est impeccabilis: ita vt non possit peccare, aliter enim ab intrinseco non potest, quis semper in bono perseuerare: cum habeat duas formas, vnam ad bonum trahentem, aliam ad malum: nec ad malum uerti non possit. Cur enim lapis ab intrinseco semper descendit? quia impossibile est, vt ab intrinseco ascendat. Cur flamma semper ascendit? quia non potest descendere. Baptizatus autē non est impeccabilis, vt liberum eius arbitrium sit factum per gratiam ad malum immobile, mobile ergo est ad malum, vt possit à gratia declinare, & sequi concupiscentiam. Quod ergo nunquam declinet, hoc non potest ab intrinseco prouenire. Nota uerbum nunquam: perseuerare enim notat continuationem in bono nunquam interruptum. Illud uero ex gratia sola gratifica haberi non potest: Ipsa quidem ex se semper inclinat ad bonum, & sufficienter. At homo natura uertibilis, habens contraria, quę & si non fortius, sensibilius saltem eū trahunt, & illiciunt, nisi adesset externa quædam opes, non diutius, gratiam sequeretur. Tantum abest, vt semper. Dices fortasse. Cum liberum hoīs arbitrium, sit tanq̄ mediū inter hæc, cōtraria, ex seipso poterit se determinare, vt semper sequi velit gratiam, atque reipsa sequatur: nunquam autem ad concupiscentiam declinet. Poterit vtiq;. Nam non est homo sicut brutum, quod (vt Philosophi dicunt) si duo adsint, carniū frusta, æqualiter præsentia, æqualiterq; trahentia, fame moreretur: nulla enim esset ratio, cur magis accederet ad vnū, quàm ad aliud: ad nullum ergo accederet, quia ducitur, non ducit. Homo autem ducit, quia liber, posset itaq; se determinare. Sed cum suapte natura pronius sit ad malum, quàm ad bonum, nisi externa quadam ope fulciatur, potius claudicabit ad malum, quàm erigatur ad bonum. Quare hoc corroborat rationem. Gratia fortiter vrget, agitq; hominem ad bonum, concupiscentia ad malum sensibiliter: liberum hominis arbitrium est inter hęc constitutum, pronius natura ad malum, quàm ad bonum, ergo si contra naturam suam sequatur, non modo per horam, per diem, sed semper sine intermissione, inclinationem gratiæ ad bonum. hoc est alicuius extrinseci ope, qua fortificatur semper: aliter enim durare non posset, in hac contra seipsum uiolentia. Nullum quippe uiolentum perpetuum. Ecce ergo id q̄d intendimus. Vis autem tu id exemplo intelligere: Ecce. Pone hominem infirmum: infirma est caro: anima non est infirma: neque enim tabescit anima, maximę intellectus, qui nullius corporis actus est. Quia tamen infirmæ sunt uires, quæ intellectui deseruiunt ad intelligendum, & interiores, & exteriores: ex hac infirmitate efficitur, ut non possit diutius continuare actum intellectus in iudicando rectè, & contemplando vt oporteret, nisi opem quis ferat,

rat, qua vires corporeæ subleuentur: quamuis intellectus optime sit dispositus, nec rantillum defatigatus. Cum enim aliæ uires à nobilioribus sensibilibus hebetentur, solus intellectus ab egregijs intelligibilibus roboratur atque perficitur. Applica modo ad rem. Homo in Dei gratiam receptus, sanus est quo ad mentem, carne tamen infirmus est, vt non possit omne illud

Ro. 7 bonum agere quod vult. Velle adiacet mihi, perficere non inuenio. Ergo licet ad horam, his etiam contranitentibus possit homo bene operari, citra omnem culpam, continuare tamen simpliciter est impossibile propter vertibilitatem, atque ad malum pronitatem liberi arbitrij: quod quidem gratia, non facit immobile, vel confirmatum in bono, vt patet. Aliquando itaque homo, inter hæc constitutus, cederet illi infirmitati, vel pronitati, & gratiam abijceret. Vt ergo id nunquam fiat, extrinseco auxilio opus est, quod omnino petendum est semper à Deo, vt nos dirigat, & protegat, contra tentationum impulsus, contra improuisos eorum euentus, contra omnia, quæ occurrere possunt ad ma-

Mat. 6. lum trahentia. Et ne nos inducas in

Ps. 50. tentatiouem. Ne proijcias me à facie

Ps. 16. tua. Spiritu principali confirma me. Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur uestigia mea. Hinc Augustinus. Sicut oculus corporis, plenissimè sanus, nisi candore lucis continenter adiutus, non potest uidere, sic & homo, perfectissimè etiam iustificatus, nisi æterna luce diuinitus semper adiuuetur, rectè uiuere non potest.

Pro intelligentia autem Apostoli, notandum est hoc. Aliud est posse ab omni peccato abstinere, & posse usque ad finem vitæ, in hac abstinentia ab omni peccato, perseuerare. Posse enim abstinere, explicat potentiam ferri super negationem tantum, Sensusque est, posse non peccare, hoc dicit Apostolus, & verum est, quod baptizatus potest non peccare. Cum enim baptizato occurrit aliquid, sub ratione peccati mortalis, ex habituali gratię inclinatione potest resilire ab illo, nisi uelit in contraria niti, sequens scilicet carnis concupiscentiam, non efficaciam gratiæ, agentis eum ad bonum. Verũ cum dicitur, Iste ex gratia gratifica potest vsque in finem, in abstinentia à peccato perseuerare, potentia fertur super affirmationem, super perseuerantiam vsque ad finem vitæ. Hoc autem falsum est, quod quis possit ab intrinseca gratia, perseuerare in hac abstinentia vsque ad finem, quoniam vt dictum est, istud ab aliquo intra nos fieri, non potest, nisi tollatur illa pronitas, & fiat impeccabilis: aliter esset uiolentia perpetua, ut dicebam. Externis autem auxilijs Dei fit, qui non tollit pronitatem, sed quoties peccati occasio se ingerit, mentem diuinitus excitat efficaciter ad resistendum. Istud ergo est, quod petitur semper à Deo, & peti oportet etiam à sanctissimis uiris, aliter enim perseuerantia, in hac uita haberi non potest. Gratia baptismalis, largitur perseuerantiæ virtutem, propositumque perseuerandi, sed nisi Deus, cum adulti sumus, continenter nos adiuuet, illud propositum perdimus, & actu non perseueramus. Quod si dicas. Ergo nõ quilibet christianus in baptismo habet, vt possit perseuerare. Respondeo. Sicut differt potentia intelligẽdi, & actus intelligẽdi, ita differt potentia pseuerãdi, & actus perseuerandi. Liberũ arbitriũ, cũ gr̃a gratifica est potentia pseuerãdi, quia est omnis boni operis principiũ: & ita oẽs baptizati habent potentiã pseuerandi. Verum, actus perseuerãdi, qui est exercitium continuatum, & nunq̃ intermissum omnium bonorum operum, non habet ex gratia illa, nisi semper nobis adsit externum auxilium diuinę prouidentiæ, nos in suo beneplacito dirigentis, mouentis, & gubernãtis. Et ideo non est, in nostra potestate, etiam si simus Deo gratissimi, sed id continuis præcibus habet obtineri.

Omnes igitur baptizati, habent potentiam perseuerandi, non omnes tamen possunt perseuerare: quemadmodum infirmus habet potentiam semper intelligendi, non tñ potest semper intelligere, quia coexigit uires corporeas fortes ad intelligendũ. Et homo existẽs in

tenebris, habet potentiam uidendi, nō tamen potest uidere, quoniam indiget externo lumine. Potentia enim exigens aliquod extrinsecum, ad executionem sui actus, sola non sufficit ad illum exercendum. Quia ergo homo, in gratia constitutus, ex seipso non sufficit, ad continuandum semper in bono (nisi dicas, quod sit impeccabilis, quod impossibile est) sed oportet externum adesse Dei auxilium, propter impedimenta quæ dicta sunt. Iccirco, quamuis habeat potentiam perseuerandi, non potest tamen perseuerare. Hinc paucissimi fuerunt, qui semper perseuerarint. Quisque enim modo stat, modo cadit: ex Deo quidem stamus, at ex nobis cadimus. Propte-
1.Thes.5. rea dicebat Paulus. Orate sine intermissione. Et Christus. Oportet sem-
Luc.18. per orare. Vt intelligamus semper Deo, nunquam nobis ipsis, innitendum es-
Matt.26. se. Hinc ad humilitatem cohortans dicebat. Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus enim promptus, caro autem semper infirma, sine interpollatione igitur, ab ipso Deo pendeamus: in ipsum toto corde suspensi. Is nanque solus potest à malo, in bonum nostras flectere uoluntates, in lapsum pronas conuertere, & in sibi placitos dirigere gressus. Propterea
2.Cor.7. Paulus dicebat. Cum timore, & tremore, salutem uestram operamini. Deus
1.Thes.2. est enim, qui operatur in nobis uelle, & perficere pro bona uoluntate. Quare cum timore, & tremore dixit, cum potius dicendum fuisset, cum securitate, si Deus operatur velle, & perficere? Nisi quia potest cito subripere animo nostro, sine quo in nobis non operatur Deus velle, neque perficere; vt quod benè operatur, suum tantum-
Psal.29. modo existimet, & dicat. In abundantia mea, in virtute gratiæ meæ, & virtutis meæ, non mouebor in æternum. Tunc enim Deus, qui præstiterat decori eius virtutem, auerteret faciem suam ab eo, fieretque conturbatus, iuxta uerbum Dauidis. Oportet itaque semper timere, & nunquam altum sapere. Nam cogitationes nostræ, improuiso mentem, animumque confundunt: atque aliò trahunt, quàm tu proposueris, ad secularia reuocant, mundana suggerunt, voluptates ingerunt, illecebra intexunt, ipsosque tempore, quo mentem eleuare paramus, inanibus obruti cogitationibus, ad terrena plerumque deijcimur, nisi præcibus obtineamus, vt pijssimus pater, qui
nos præuenit in benedictionibus dul- Ps.20.
cedinis, subsequatur nos, cum miseri- Psal.58.
cordia sua omnibus diebus vitæ nostræ. Ab adolescentia sua natura nostra uaga est, incerta, instabilis, imperita, infirma ad efficiendum, facilis ad ardendū, in cupiditatibus cæca, in honoribus timida, curis anxia, suspitionibus inquieta, gloriæ quàm uirtutum auidior, famæ quàm conscientiæ diligentior, continen-
ter itaque orandum est. Ne des ad mo- Ps.35.
uendum pedem meum. Ne tradas me Psal.139.
domine, à desiderio meo peccatori. Fiat Ps.79.
manus tua, super uirum dexteræ tuæ, quem confirmasti tibi, & non discedimus à te. Actiones nostras aspirando præueni, & adiuuando prosequere. Cōfirma hoc Deus, quod operatus es in no-
bis. Inclina cor meum Deus, in testimo Ps.67.
nia tua. Illumina oculos meos, ne unquam Psal.118.
obdormiam in morte. Deus in adiuto-
rium meum intende. Domine ad adiu- Ps.12.
uandum me festina. Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me domine. Ps.69.
Ne proijcias nos in tēpore senectutis. Ps.70.
Quis enim ignorat scriptum esse. Peti- Ibidem.
te & accipietis, pulsate & aperietur uo- Luc.11.
bis? Cum itaque ex gratia gratifica, (si eam sequi uoluerimus,) omnia peccata cauere possimus, Deo nos adiuuante, vt illam semper sequi uelimus, & sequamur, fiet vt semper illam reipsa sequamur, consequenterque in peccatorum omnium abstinentia perseueremus. Hinc enim dicebatur, ex gratia gratifica, nos minime posse perseuerare, nisi externa Dei ope suffulti, quoniam non possumus eam semper sequi ex ui eius tantum. Si ergo hoc posse dederit Deus, poterimus perseuerare. Dabit autem, quoniam scriptum est. Dat spiritū
bonum, omnibus petentibus. Et de hoc Ibidem.
satis. Sequitur.

Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel, quod autem uiuit, uiuit Deo. Ita & uos

vos existimate vos ipsos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo, in Christo Iesu Domino nostro. Hactenus probauit nos peccata posse vitare, ratione sumpta à Iesu Christi morte, & resurrectionis triumpho. Nunc ab eadem causa sumit argumentum, ut ostēdat nos, ab omnibus peccatis abstinere debere. Quo tandem id fiat, vt abstineamus. Si enim possumus, & debemus, cur non item abstinemus? Posse nanque, nos de inertia conuincit, debere autem, de ingratitudine. Vide autem quanta arte contexuit hanc rationem præcedenti, vt non uideatur noua ratio, sed probatio, præcedentisque declaratio. Dictum est nanque statim supra, Christum mortuum quidem fuisse. Verum ad rediuiuam uitam surrexisse, immortalitate amictum, vt nec mori potuerit denuo, neque possit. Dicere potuisses. Cur hoc? Quia inquit Paulus. *Quod mortuus est, mortuus est peccato, quod viuit, viuit Deo.* Tu vero ne puta, cum Christum audis peccato mortuum, eodem sensu id esse intelligendum, quo intelligitur nos in baptismo mori peccato. Qui enim peccato nūquam uixit, quomodo ipsi mori potuit? ergo nunquam peccato mortuus est: nos uero vix concepti: viuimus peccato: cum uero baptizamur, morimur peccato. Hic ergo sensus est genuinus. Christum mortuum esse peccato, idest ex peccato, vel propter peccatum. Ita quod nos morimur peccato: & *Vt* datiui casus est, & *Vt* ablatiui in diuersis sensibus. Christ⁹ vero unicè accipiendo in ablatiuo casu. Datiuus enim Græcis est, pro ablatiuo frequentissimè. Intellige autem, Mortuum esse Christum propter peccatum, quoniam vt peccatum aboleretur,
Isa. 53. non suum, sed nostrum, morti traditus est, iuxta illud. Vere dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse sana-
1. Pet. 2. uit. Et illud. Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo. Nam nulla alia ratio fuit suæ mortis, nisi ut peccata nostra dilueret, in sanguinis sui aspersione. Vnde nisi primus parens peccasset, eū mori, nō oportuisset. Quia autem mors sua, omnia peccata sufficientissimè de-
1. Ioan. 2. struxit, iuxta illud. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi, Ideo sat fuit, quod semel tantum more retur. Statutum est hominibus omnibus, semel mori propter peccatum, in-
quit Paulus. Christus ergo vnicè propter peccatum istud abolendum, quo oēs homines morti addicti sunt, mortuus est: nec requiritur vt secundo moriatur, postquam una oblatione sui ipsius, iam destructum est. In hoc enim excedit Christus Iesus, omnes testamenti ueteris pontifices. Illi nanque singulis anni, s semel cū sanguine alieno, sanctorum sancta ingrediebantur, quo populi peccata expiarentur, nec tamē expiabantur. Impossibile est enim, sanguine hircorum, aut taurorum auferri peccata. Christus autem semel in omni uita, in cōsummatione seculi, ad peccatorum destructionem se se offerēs, hostiam Deo patri, & proprium effundēs sanguinem, omnium peccata lauit. Vt perbellè alto illo ingenio, ostendit Paulus ad Hæbræos. Hoc itaque intelligitur uerbo isto. *Quod enim mortuus est.* Scilicet Christus, *Peccato mortuus est semel.* Semel enim sat fuit, eum mori. *Quod autem viuit*, vita rediuiua. *Viuit Deo.* idest ex Deo, vel per Deum, in gloria Dei scilicet, cum quo etiam regnat. 2. Cor. 13
Iuxta illud. Crucifixus est ex infirmitate, uiuit autem ex uirtute Dei. Nam tunc data est illi omnis potestas, in cœ- Matt 28.
lo, & in terra. Nonne quoque su- Philip. 2.
per omne nomen, vt in nomine Iesu, omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Iesus Chrs, in gloria est Dei patris? Subintelligendum itaque est. Ergo oportet vt uiuat immortalis, quoniam vita diuinæ gloriæ, immortalis est. Hæbræi nanque vt plurimum, istas defectiuas, vel detruncatas locutiones vsitare solent: vt ex vno contrario aliud intelligatur, quamuis non expressum. Ex hoc ergo, quod dictum est, quoniā mortuus fuit Christus peccato, sat fuisse, vt semel mo- Heb. 9.
reretur, ad multorum exhaurienda peccata, intelligitur consequenter, cum secūdam uitam uixerit per Deum, quod oportuit eum uiuere semper, & in æter-

num. Ecce modo conclusio, quam intédit Apostolus. Qui Christi Iesu beneficio, per lauacrum baptismalium undarum, mortui estis ipsi peccato, debetis Christum ipsum imitantes, quo ad potestis, & rediuiuam vitam uestram, uiuere Deo ipsi, non amplius peccato. Quia enim Christus, cum nulli peccato esset obnoxius, propter peccata nostra in ligno crucis, mortuus est: illi qui liberati à peccato, ad peccata secundo redeunt, mortis suæ causam reiterare uidentur: ac per hoc uidentur neglectui habere, quod semel mortuus sit. Si enim tanti facerent mysterium illud crucis, quanti faciendum est, semel cruce Christi erepti, in peccata iterum non prolaberentur: quibus quantum in seipsis est, summa ingratitudine Dei filium rursum, cruci affigere, uelle vi-
Heb. 6. dentur. vt altissimè dicitur in Epistola ad Hebræos.

Attende autem Pauli verba, quibus hic utitur, in hac adhortatione. *Ita.* Ad similitudinem mortis, & rediuiuæ uitæ Christi Iesu, *Et uos mortui peccato, viuentes Deo existimate.* Non existimate, vel imaginatione speculatiua, sed practi-
Philip. 2. ca. Hoc scilicet sentite in uobis, quod & in Christo Iesu. *Vos ipsos mortuos quidem esse peccato, viuentes autem Deo.* Nō sat est ita esse, oportet vt & ita esse existimetis, atq; sentiatis, ut scilicet in uita, in cogitationibus, in actibus, in moribus, ī uerbis, in factis uos ipsos tanquā uiuentes vni Deo, mortuos peccato, exerceatis. Sine sensibus exanima cadauera iacēt, vt videtis, & uos sine ullo sensu peccati, tanq̄ prorsus exanimes, manere oportet, vt in uobis nihil omnino sit, quod peccatū redoleat. Vnde ad Philippēses. Quæcunque sunt uera, quæcunq; pudi-
Philip. 4. ca, quæcunq; iusta, quæcunque sancta, quæcunq; amabilia, quæcunq; bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate: quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & uidistis in me. Addit aūt hic, & omnem uestram uitā, vitæq; functionem, uiuatis Deo, ad laudē sci-
1. Cor. 10 licet Dei. iuxta illud. Siue manducatis, siue bibitis, vel aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *In Christo Iesu Domino nostro.* Iuxta illud, quod alibi dixit. Omne quodcunq; facitis in uerbo, aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Chri facite, gratias agētes Deo pri per ipsum. Significatq; innitendum esse semper meritis Chri Iesu, & gratiæ eius: nunquā autem nris meritis: adeò vt omnia, quæ facimus, etiam si propter Deum faciamus, arbitremur Deo accepta esse nequaquā posse, nisi per Iesum Chrm offerantur. Quę uero ipse obtulerit, Deum optimum maximū, omnia in odorem suauitatis odoraturū. Hinc & alibi hortabatur. Per Iesum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorū nrorum, confitentium nomini eius. Et rursus. Cātantes, & psallentes domino, gratias agentes semper pro omnibus Deo patri, in nomine domini nri Iesu Christi. Viuendum est ergo Deo, inquit Apostolus, in Chro Iesu: Non. s. in nobis ipsis. Quia enim Chrs Iesus mortuus est, pro nobis, ratio exigit, vt & nos propter eum nobis ipsis moriamur: ut scilicet illius intuitu nos ipsos abnegemus, iuxta illud. Qui uult uenire post me, abneget semetipsum. Hinc Paulus. Mortuus est pro omnibus Chrs Iesus, vt & qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui p ipsis mortuus est. Quod ut sanctè docuit, ita & integrè seruauit præceptor optimus. Viuo ego, iam nō ego, viuit autem in me Christus. Sequitur.

Ub. dem · Heb. 13. · Eph. 5. · Luc. 4. · 2. Cor. 5. · Gal. 2.

Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, vt obediatis ei in concupiscentijs eius. Quibus uerbis, declarat quid intellexerit cū dicit. Existimate uos mortuos pcō. Id ergo est. Vt pcm̄, non regnet in uobis. *Peccati* aūt noīe, reliquias peccati intelligite, hoc est fomitē, & inclinationē ad malū, quā & legē mēbrorum infra appellabit. Peccatū aūt dr: & quia ex pcō Adæ surrexit, & quia ad peccatum inclinat & extimulat: & quia uerè peccamus si illi consentimus: & quia secundum se, etiam uitio minime caret. quamuis Christi gratia, baptizatis non imputetur. Quæ omnia notāda sunt. Ita ergo agendum est, vt peccatum istud inquit Paulus, hoc est, vt fomes iste, non regnet, & si uiuat in nobis. Viuere fomitem mali, erit exercitium ad coronā, at regnare, uia erit ad interitum. Rom. 7.

Patiamur

Patiamur ergo, quod viuat. Verum pro virili quisque nostrum adnitatur, vt nō regnet, ne in nobis locum habeat mors
Apoc. 21. secunda. Quid est autem regnare regem, nisi regnum in illius esse potestate? Si regnicolæ non illi paruerint, Rex quidem esse poterit, sed non regnabit. Nos itaque peccato haud obediamus, in corporis concupiscentijs, & iam peccatum non regnabit. Si mulierem uides, & subrepit tibi fornicandi concupiscentia, non eas post illam concupiscentiam, freno potius illam arce, & à peccati regno liberius euades. Nisi enim mente consentias concupiscere carne, peccatum non erit. Et quid dicam, concupiscentiam carnis bonam
1. Cor. 12 esse? quoniam exercendæ uirtutis materia est. Iuxta illud. Virtus in infirmitate perficitur. Non.n.concupiscentiā carnis prohibuit Deus, cum dixit.
Exo. 20. Non concupisces. Sed concupiscere mentis, de quo dictum illud extat Ie-
Matt. 5. su Christi: Qui uiderit mulierem ad cō cupiscendum eam, iam mecchatus est in corde suo. Neque enim tantum mecchari, quod huius concupiscentiæ, effectus est, peccatum est, quod indocta Iudæa existimabat, sed & ipsa uoluntaria concupiscentia. Verum nisi hęc adsit, qua corporis concupiscentijs obediamus, illę ipsę concupiscentiæ peccati rationem habere nequaquam possunt: quando & omnem deliberationem, omneque iudicium rationis pręuenit, velimus, nolimus titillatio quædam, quam sensus, & caro suggerit. Quis autem nesciat, primos motus in nostra non esse potestate, consequenter nō eis peccati aliquam inesse rationem? Si itaque carnis concupiscentiam repellis, uirtus est. Si delectatione morosa in ea permaneas citra consensum, venialis est culpa. Si uero consentias, letalis. Propterea ergo dicit. *Non obediatis ei.* scilicet peccato. (Est enim. *Ei*, generis fœminini, & propterea ad peccatum refertur, quod *ἁμαρτία* dicitur, genere fœminino) *In concupiscentijs eius*, scilicet corporis, quod neutri est generis. Quia enim loquitur de carnis concupiscentijs, nō dicit, quod non concupiscamus. Hoc

enim esset peccatum mortuum esse, nō modo, non regnare. Sed tantum dicit, quod non obediamus concupiscē-
tijs. Iuxta illud. Fili, post concupiscen- Ecclesiastici. 18.
tias tuas non eas: & à voluntate tua, auertere. Si enim præstes animæ tuæ concupiscentias suas, faciet te in gaudium inimicis tuis. Non incassum autem additum est, *In vestro mortali corpore*. Magnam quippe spem dat nobis, verbum istud, mortale corpus. Intelligemus enim si fomes viuit, & ipsum esse cum corpore moriturum. Certemus itaque, & pugnemus acriter contra regnum peccati. Breui nanque certamina finientur & agones, coronamque immortalem parta uictoria consequemur. Aliud quoque hinc intelligere potes, quò diuinæ gratiæ, largitas, atque copia maximè demōstratur. Adā nostrum omnium protoplastus, fomitē hunc peccati nō habuit, antequam peccasset. Sed quid mirum? Nā corpus immortale habuit: tu fomitem habes: ne quære rare. Nā corpus mortale gestas. Sed ille corpus habens immortale, fomiteq; peccati carens, peccauit tamen. Tu fomite actus, in corpore viuens mortali, potes non peccare. Non enim ui ꝓpria peccatum regnat super te, sed tua desidia, tua voluntate. Vnde ergo hęc eccellentia tua, vnde hoc insigne, vnde hæc gratia? A dono Christi Iesu, quod tibi in baptismo contulit Deus. Quàm ergo pręcellit Christi donum Adę delictum? Verum enimuero, quoniam dicere potuisset quispiā. Paule, Paule, nemo nostrum est, qui peccato pareat spōte sua: trahi potius uidemur in scelera, in cōcupiscētias, q̄ duci. Quis est enim qui mulierem uideat, vel semel ornatam ornatu meretricio, præparatam ad decipiendas animas, & concupiscentiæ calor non diffundatur? delectatio non sequatur? atq; demum non etiam consensus uoluntarius? Oculus me- Tre. 3.
us, (dicebat ille) deprædatus est animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Facilè dicis, non obediatis concupiscentijs. Sed vtinam id ita facilè, præstare possemus omnes, sicut egregiè dicere nemo nescit. Ideo quid Paulus dicat, aduertite.

Vera sunt hæc omnia Romani: inquit Apostolus. Sed ecce medela. En antidotum salutare. *Neque exhibete membra uestra, arma iniquitatis peccato.* O saluberrimum, itemque potentissimum remedium. Armis sacra militia vtitur, ad repellendas iniurias, ad prorogandam Rempublicam, ad arcendos tirannos. Armis item latrones, sicarij, prædones, & piratæ utuntur ad pernitiem, interitumque hominum. Non est peccatum in armis, eorum crimen est, qui armis malè vtuntur. Nam bellica ars, instituta est, vt prosit, non ut obsit. Membra ergo nostra, oculus, lingua, manus, armorum instar, & ad uirtutem, & ad uitium exerceri possunt, quanquam idcirco data sint, vt ad uirtutem exerceãtur. Tu ergo, qui teipsum nosti, cum mulierem curiosius respicis, incalescere, abstine, fuge, auerte oculos tuos, ne uideant uanitatem. Neque enim libidinis furor uincitur, nisi fuga. Hoc est, quod dicebat saluator. Si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te. Nequaquam erui iubet hos oculos dominus, quos ipse dedit. At iuxta Salomonem, auertendam esse faciem à muliere compta: propter speciẽ enim eius, multi perierunt. Concupiscentia enim quasi ignis exardescit. Qui id non facit, exhibet oculum suum spiculum, atque telum iniquitatis, mucroneque illo confoditur, vnde saluari potuit. Hoc est ergo exhibere membra, arma iniquitatis, in fauorem peccati, pugnareque pro peccato, quo regnum eius pdurare possit: non fugere scilicet occasiones, ex quibus iniquitates originem habent. Fugiendæ itaq; sunt. Hinc Dauid. Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Si enim obediendum non est iniquo regi huic, uidelicet peccato, multo minus pugnandum est pro illo, vt regnet. Tunc autem pugnamus, cum ea, quibus in peccatum trahimur, pro virili non euitamus. Occasione enim accepta, ingreditur mors, per fenestras nostras, per sensus nostros. Hinc Iobus ille. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec cogitarem quidẽ de uirgine. Hinc Christus, sanguinarijs illis Iudeis etiam iram prohibuit, peierantibus etiam iusiurandum, litigiosis etiam contendere iudicio: furentibus etiam resistere malo: usurarijs etiam, & ipsa collibia: vindictam sitientibus, etiam odium cordis interdixit: ne ulla ratione, nostris armis contra nos ipsos militaremus. *Sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes, & membra uestra arma iustitiæ Deo.* En antitheta. Dixerat non esse peccati regno obediendum. Contra ergo dicit. Obediendum esse Deo. Dixerat ita agendum nobis cum peccato, ac si illi omnino mortui essemus, cui primum viuebamus. Contra, dicit agẽdum esse cum Deo, tanquam viuamus illi, cui primũ mortui eramus, sub peccati regno degentes. Dixerat non esse pro peccato armis nostris, idest mẽbris nostri corporis pugnandum. Cõtra ergo dicit, conficienda ex uiribus omnibus iustitiæ arma, vt pulso tiranno illo, regnet omnino Deus in nobis. Oculus qui ante uiderat ad peccandum, nunc uideat ad boni operis ministerium: manus quam ad expoliandum extẽdebas, ad largiendum extendatur: omnia mẽbra ab iniquitate ad misericordiam reuocentur. Non enim sat est à malo declinare, sed oportet facere bonum, vt inquit Psaltes. Cum ergo dixerit, quid non agere oporteat, dicendum illi fuit, quid nam sit agendum. Vim autẽ atq; energiam Apostolicæ vocis attẽde. Duo sunt Reges, Deus & peccatum: peccati regno mortui fuimus omnes, & perditi, adeò vt nullus nobis subsidium ferre posset. Deus omnipotens ille fuit, q nos ad uitam reuocauit: vitam inquam gratiæ immortalem. Nonne ergo militari gloria indignum est, pugnare pro peccato, quod nos uniuersos occidit? Nonne item debet quisque nostrũ militare Deo, summa alacritate, postquam per eum ex mortuis, ad uitam fuimus restituti? Interroga milites, duces, num deceat rebellem esse Regi, qui te summis honoribus illustrarit, à mortuisque reuocarit ad uitam: & non potius pro illo continenter sit pugnandũ? Pugnandum autem est strenuè. Granè enim bellum nobis instat illius iniqui regis: ualidis igitur armis opus est: ieiunijs, vigilijs nostra hæc corpora maceramus, & arma

Margin notes: Psal. 118. — Matt. 5. — Ecclesiastici 9. — Psal. 54. — Hier. 9. — Iob. 31. — Matt. 5. — Ps. 30.

arma fortissima erunt ad peccati acies profligandas. Omnis qui in agone con-
1.Cor.9. tendit, ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Tu autem hinc nota metaphoram tanti Apostoli. *Exhibete membra uestra arma iustitiæ Deo.* Hac enim, & aliàs non semel
Rom.13. vsus est. Abijciamus opera tenebrarũ,
2.Cor.6. & induamur arma lucis. Per arma iusti
Eph.6. tiæ à dextris, & à sinistris. Induite vos
Ibidem. armaturã Dei. Sumite scutum fidei, vt possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. Sumite loricam iustitiæ, galeã salutis, gladium spiritus, quod est verbum Dei. Neque enim diuino spiritu, afflatus Paulus, nomina rei detestabilis, & damnatæ, atque profanæ ad optima, ad sanctissima quæque usurparet. Quomodo ergo tanta loquacitate, tantaque impudentia, argutatiunculis quibusdã freti, tractare arma, belligerare, contendunt nonnulli rem esse iniquam, & (vt eorum uerbo vtar) plusquam tartareã?
2.Tim.2 Paulus comparat dignos episcopos bonis militibus. Labora sicut bonus miles: Ornans christianorum uitam, mili-
2.Cor.10 tiam uocat. Arma militiæ nostræ. Quid plus? Seipsum militem appellat, pugnãtem, decertantem. Quis militat suis sti-
1.Cor.9. pendijs unquam? Ego pugno, non qua-
2.Tim.4. si aerem verberans. Bonum certamẽ cer
Apo.12. taui. Angelici Spiritus, & milites fuerunt, & militum officio functi. Factum est prælium magnum in cœlo, Michael & angeli eius præliabantur cum draco
Hier.7. ne. Deus ipse, dominus exercituum voluit appellari. Christus Iesus militiæ cælestis imperator, prędicitur in Apoca
Apo.19. lypsi: Vocabatur nomen eius uerbum Dei, & exercitus qui sunt in cęlo sequebantur eum. Vnde & ipso nascente
Luc.2. refert Lucas, multitudinem cælestis exercitus personuisse. O inscitiam ergo. O leuitatem eorum, qui christianã philosophiam dedocere bellum, tanq̃ iniquum, & antichristianum: & temere, & falsò, & dicunt, & scribunt. Sed de hoc alias. Nunc id sat est, quod & arma pro iustitia tractari possunt. Vnde & illud est. Ius est in armis. Propter qđ dicit Apostolus, *Arma iustitiæ. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Accendit militẽ christianum, spe consequendę uictorię: simulque declarat fructum consilij, qđ iam dedit, cum diceret, Neq; exhibete membra uestra. &c. Sed exhibete membra uestra iustitiæ. &c. Si enim ita fecerimus, ĩquit Apostolus modo. *Peccatum.* Fomes scilicet peccati, *non dominabitur nobis,* & si uiuet in nobis, nulla est uia alia, qua à regno peccatum eijci possit, nisi ista. Hæc autem optima est: pugnantibus enim nobis mente generosa, indubiè succumbet rex ille, nos uictores erimus. Quoniam tamen uictoria non militibus, sed duci adscribitur, iure maximo propterea inquit Paulus, & hanc nostram uictoriam, non esse nostris uiribus adscribendam, sed duci nostro inuictissimo, diuinæ scilicet gratię. Nam Iudæi, qui in ducatu legis militabant, quanquam peccatum regno, totis (ut aiunt) neruis expoliare conarentur, nunquam tamen id assequi potuere. Si ergo nos possumus, quia certè possumus, non nobis ipsis arrogemus, sed diuinæ gratiæ feramus acceptum. Hoc est ergo, quod dicit Paulus. Abscedat ignauia, torpor, desidia, enitamur, & peccatum non dominabitur cuiq; nostrum. Iam enim sub infirmitate legis, non sumus amplius, sed sub potentia gratiæ. Quis est ergo, qui desperare audeat, vel animo concidere? Si hoc nostrum liberum arbitrium non astruũt, quid astruetur? Adeste, Adeste humani generis hostes perpetui, & uidete si respondere potestis Pauli rationibus. Nõ exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato, sed exhibete uos Deo, & peccatum uobis non dominabitur: uos dominabimini peccato: quoniam gratia diuina nõ deerit: illa præsens est semper uobis: uoluisse sat est. Dux enim adest, semperque præsto est ad ferendum auxilium. Ante omnia in bello, duce opus est, & strenuo, & sapientissimo. Dux noster gratia Dei est, inuicta semp & inuincibilis, vincemus omnino peccatum. Prisca ætas sub legis uexillo militauit, propterea peccatum nunquam potuit superare. Docebat dux ille, bellandi artem, at uictoriam præstare non poterat. Milites faciebat, at non uicto-

res, vel triumphatores. Eò minus sub legis imperio, Iudæorum exercitus peccato potuit dominari, quò magis per legem peccata abundauere, vt supra dicebatur. Nunc autem vniuersus orbis, sub beneuolentia militat redemptoris nostri: qui & pugnandi artem docuit, & uincendi: exemplum quoque præbuit, & conatus ad extremum adiecit, p uirtutem Spiritus sancti, quo à peccati iugo, & seruitute, modo uelimus, liberari valeamus: fiamusque iustitiæ mancipia, qui antea iniquitatis esse solebamus. Qui ergo pusillanimes fuistis & pauidi sub legis ducatu, nunc ducem omni exceptione maiorem nacti, qui & potest, & scit, & vult uos ad triumphum perducere, eia agite viriliter, confortamini, pugnate contra peccatum, ne timeatis, dominus uobiscum est. Vincet quisque uestrum modo velit: non obediatis ei: non fiat quod iubet, resistite. Sanctum est rebellare tiranno. Surgit ira, noli ad maledicendum linguam laxare: non manum ad feriendum. Surgit libido, noli oculos extollere, vt concupiscentiæ seruiant, ad pudicitiam expugnandam. Ne dicas non possum: ex te certe non posses, sed tanti ducis virtute suffultus, quomodo dicere audes, quod non possis? Id potius dicas cum Paulo. Omnia possum in eo, qui me confortat. Iudæe, qui Christo contempto, adhuc sub lege degere mauis: Tu certè non potes. Imbecilla nanque est, legis mosaicæ uirtus, & perexigua ad uitanda peccata. Verum nos sub gratia sumus, legis onere non præmimur: iuuamur gratiæ spiritu. Manibus Mosi non grauamur, uirtute Christi Iesu subleuamur. Tam magna ergo est potentia nostra, vt nemo sit, cui peccatum, (nisi ipse se se illi dedat, atque subijciat ultro,) valeat dominari: Vide quam excellentius est esse sub gratia, quàm sub lege. Sub lege enim peccatum, regnabat ad mortem, vt præcedente capite dicebatur. Sub gratia uero, regnum eius destructum est.

Philip. 4.

Verum dubitabit Nouitius. Si qui sub lege erant, peccata uitare non poterant, ergo necessario peccabant. Id enim necessarium est, cuius oppositum est impossibile. Si autem necessario peccabant, igitur non peccabant. Est enim ratio, in se falsa: peccatum necessarium, claudens contradictionem, non minus, quàm homo irrationalis, vel belua rationalis. Item. Vel sub lege, vel sub gratia constitutus homo, semper est liberi arbitrij compos. Quæ enim accidunt extrinsecus, ea quæ natura suapte alicui conuenit, tollere nequaquam possunt. Si autem liberi arbitrij, facultas, semper adest, ergo semper potest resistere peccato: Dicam quidem, quod potest resistere facilius sub gratia, sed omnino etiam extra gratiam potest, aliter perit liberum arbitrium. Rursus. Cur distinxit Apostolus statum sub lege, à statu sub gratia? Nam & status iste gratiæ, est sub lege. Quis enim neget Euangelium statuere legem? Quod supra Paulus asseruit. Et status legis omnino fuit, etiam sub gratia. Quomodo enim quisquam saluus fieri potuisset ex priscis patribus, sine gratia Dei? *Rom. 3.*

Responsio autem facilis est, ad primum, & secundum simul. Dicendum est. Quod id tantum molitur Apostolus, peccatum regnasse sub statu legis, quoniam per legem tolli nequaquam potuit. Frustra ergo quæritur. Potuerint ne, an non potuerint, qui sub lege erant, peccata vitare? Id sat est, quod per legem minime potuerunt. Augebantur enim lege peccata, non tollebantur, vt supra ostensum est. Specialis tamen illa difficultas. Num per liberum arbitrium, possint uitari peccata sine gratia, licet facilius, cum gratia. Eliminanda prorsus est, & anathematizanda. Absit enim, vt cum Pelagio, sentiamus Dei gratiam faciles duntaxat, nos reddere ad uitanda peccata, peragendasque virtutes: nostro autem libero arbitrio absolutè vtrumque posse. Dixit enim Christus Iesus. Sine me, nihil potestis facere: Et non dixit. Sine me nihil facilè, potestis facere. Sicut optime in Concilio Mileuitano definitum *Ioan. 15.*

tum est: & abundius capite sequente pertractabitur. Nec tamen iam sequitur, quod non sit liberum, quamuis ad uitanda peccata, obseruandaque Dei mandata, diuino semper indigeat adiutorio. Vt falso colligebat Pelagius. Quod, & sibi obiectum Palestinæ, damnare compulsus est. Hæc enim est solius Dei libertas, vt nullius rei indignus, quæcunque vult, siue in cœlo, siue in terra facere possit. Liberum autem hominis arbitrium, sic prædicamus, (vt inquit Hieronymus ad Damasum Papam) vt dicamus nos semper diuino indigere auxilio ad bene agendum. Hinc Augustinus, diffiniens liberum arbitrium: Facultas (inquit) est intellectus, & voluntatis, qua possumus bonum eligere gratia Dei assistente, & malum eadem gratia desistente. Video autem te obijcere velle: Ergo non est liberum nisi ad malum. Nam liberum est, quod ex se agit, ex se non potest, in bonum, igitur. &c. Immo est liberum ad malum, & ad bonum. Absit ab Ecclesia, qui oppositum dicit pertinaciter. Agens enim liberum, opponitur naturali agenti, nonne? Ita natura, naturale agens determinatum est ad vnum, liberum vero indeterminatum. Sume ergo ignem, qui naturaliter agit, quomodo dicitur necessario agere, & determinate? quia Deo primum coagente, præsente passo, si nihil impediat, non vrere, non potest. Hee conditiones omnes, necessariæ sunt. Non enim absolute dicitur, necessario urere ignis. Potest enim non urere, si materies absit. Item si Deus non coagat, vt patuit in trium puerorum fornace. Verum omnibus istis aggregaris, non potest non urere. Intellige itaque tu, agens liberum, non dici liberum, quia absolutè possit agere quodcunque illi libet, sed quia omnibus aggregatis, quę requiruntur, vt agere possit vnum, & ut agat, ipsum potest cohibere se, se ne agat illud, & agere oppositum. Applicemus ad hominem. Homo nō dicitur liber ad bonum, quia ex se absolutè possit agere bonum. Absit. Absit hæc impietas à nobis. Iustum est enim, mortalem subditum esse Deo, & homuntionem non paria Deo sentire. Caueamus hunc superbie tumorem, ne uolentem hominem facere liberum, sacrilegum faciamus. Sed dicitur liber, quia cum diuinam gratiam, qua potest agere bonum, habet comitem, tunc adhuc potest motus ab ea resilire, per seipsum, & agere malum: quod nulla causa naturalis potest. Et potest etiam cooperari ei, & diuina mandata seruare, se se mouens ad actum. Intelligis modo hominis libertatem? Intelligi enim nequaquam potest, nisi primum intelligatur quomodo causa naturalis dicitur necessario, & determinate agere. Oppositum nanque iuxta se opposi tum, magis elucescit. Est itaque homo liber ad bonum, quia habens omnia, quæ requiruntur ad bonum, ex se se determinari potest ad bonum, & ad malum. Inuictus est ergo, Paulus noster, cum dicit. In lege extra Dei gratiam, peccatum regnum, obtinuisse. Cum dicis, Ergo necessario sub peccato fuerunt. Concedo totum. Non enim poterant non esse sub peccato. Debes quippe scire, quod magna differentia est inter peccare, & esse sub peccato. Esse enim sub peccato, reatum peccati iam perpetrati significat. Ab hoc ergo reatu, nunquam se se eximere potuerunt. Peccare necessario, est ratio in se falsa. At esse sub peccato, necessario nequaquam. Ita enim res se se habet, quod qui peccauerat, vel semel, non erat amplius in sua potestate, vt se se à peccato redimeret. At Christus redemit omnes, ianuam aperiens paradisi: Absolutè ergo necessario, qui sub lege erant, omnes erant sub dominio peccati, nullo dempto. Nunc autem soluti sumus, à peccati dominio, quia sumus sub gratia, reseratis foribus regni cælestis, Christi morte sanctissima.

Dan. 3.

Sed si quæris. Num illi necessario peccarent peccatis actualibus. Dico. quod quatenus sub lege erant, occasione accepta à lege, necessario peccabant. Non

Non enim per eam peccatum poterant deuitare. At aliunde poterant, uirtute gratiæ Dei. Et hoc est satis Apostolo.

Sed tunc currit tertia difficultas. Distinguit enim Apostolus, statum legis, & statum gratiæ. Si sub lege fuit etiam gratia, ridenda est distinctio. Debet enim distinctio dari per opposita. Verum, si id quod, per se inspectes, est distinctio per opposita, admodum & incompatibilia. Nam lex terret, lenit gratia. Indicat morbum lex, quem gratia tollit. Nihil est in lege, quod per se illi conueniat, quin gratiæ repugnet, & è côtra. Propterea Paulus attendens ea, quæ per se vtrique statui conueniunt, hos duos status distinguit. Sed non vult dicere, quod in statu legis, gratiarum copia nô etiam haberetur. Aliter enim nequaquam vllus, aliqua ratione à peccatis abstinere potuisset. Habuerunt igitur gratiam, sed non quatenus sub lege erant, sed quatenus sub euangelio, per fidem in Christum uenturum. Non ergo absolutè, dices peccatum illis dominabatur, quia erant sub lege, qđ tamen intendit Apostolus. Immo & absolutè, sine glosa, quatenus sub lege erant, vel etiam simpliciter. Quoniam nulli tanta affuit gratia, vt à peccati reatu expiari possit. Et ita peccatum omnibus dominabatur, etiã sanctissimis, qui ad Euangelium, non ad legem spectabant. Quia nemo poterat cælestia ingredi regna. Postquam enim primus parens, à terrestri paradiso eiectus est, sancitum est, vt usque ad magni illius Pontificis mortem, omnes à cęlis exularent. Omnes itaque necessario, sub peccati iugo fuere detenti:
Mich. 2. Contra, nemo in præsentiarum. Ascêdit enim Christus, pandens iter ante nos omnes. Et hoc principaliter intendit Paulus.

Illud uero, quod ultimo obijciebatur. Nos etiam sub lege esse, licet simus
Matt. 6. sub gratia. Dissoluendum est hoc pacto. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Si ergo sumus sub gratia, iam non sumus sub lege. Pugnant enim lex, & gratia, vt dictum est. Quod dicitur Euangelium statuere legem, hoc maxime probat, quod non simus sub lege. Nisi enim legis dominium finem per Christi gratiam habuisset, legem statuere non oportebat. Stabilita enim est, & confirmata: quia ex se iam iam succubuerat. Licet ergo pleraque seruare teneamur, quæ lege præcipiuntur, id tamen non est, ut per legem, sed vt in Euangelio, per Christum præscripta sunt. Euangelium autem, quid est aliud, quàm gratia? Ergo non sub lege, sed sub gratia sumus. Adde. Quod non omnia iura legis statuta sunt in Euãgelio, sed aliqua. Ea scilicet, quę decalogo tantum continentur. Quo colore itaque dici potest, nos esse sub lege, quando & ante legem, & post omnes gentes ea seruare tenebantur? Nemo tamen dixerit, sub lege fuisse Gentiles, sed tantum Iudæos. Qui enim sub principis cuiuspiam ditione uiuit, omnia quę ille iusserit, perficere debet. Qui itaque sub lege est, debitor est vniuersæ legis faciendæ: Cum autem aduenit plenitudo temporis, filius Dei caro factus, se se legi emancipauit, quo nos à legis graui tate, à sexcentis scilicet præceptis nos liberaret. iuxta Paulum. Misit Deus filiũ Gal. 4.
suum factum ex muliere, factum sub lege. Iam ergo sub legis dominio nos esse, nemo uerè dixerit. Hac ratione declarari potest, quod nec illi sanctissimi patres ueteris legis, erant sub gratia, quamuis gratiam haberent: quoniã nô omnes effectus gratiæ participabant. Siquidem eis regnum cęlorum nô apериebatur. Verum nos omnes sub gratia sumus. Ex hoc autem quod dictum est de grauitate legis, aliud caput habere possumus, quo nobis ex loco isto Pauli, persuadeatur si uiriliter agere uoluerimus, peccatum nullatenus posse nobis dominari. *Non enim sumus sub lege*, præceptorum, innumerabili numero onerosissima. *Sumus sub gratia*. quæ onus Matt. 11.
leue est, & suaue. Non itaque magnus erit labor, sed facilè aspirante Deo, peccata omnia superabimus, & ipsum peccatorum fomitem. Poterant sese excusare Iudæi, quod legem illam grauissimam seruare non ualerent: nunc nullus est excusationis locus. Paucis, minimisque contentum est Euangelium. In his enim duobus præceptis pendet. Diliges dominum Deum tuum, & pro- Matt. 22.
ximum

ximum tuum sicut teipsum. Vnde & minima appellata sunt à Christo Iesu
Matt. 5. præcepta Euangelica. Qui soluerit vnū de mandatis istis minimis. Quis ergo victoriam non speret, in duello contra peccatum, quando fauores gratiæ abundant, & cessant onera legis?

Hinc autem nasci posset magni erroris, occasio. Indoctus nanque, & male moratus audiens, Iam non sumus sub lege, sed sub gratia, à uindictæ timore solutus, & perniciosa hac libertate furens, diceret cum impijs. Peccamus ergo.
Sap. 2. Exiguum & cum tędio est tempus vitæ nostræ. Venite itaque, & fruamur bonis quæ sunt: utamur creatura, eaq; in iuuentute celeriter: vino prætioso, & vnguentis optimis impleamus nos: rosis coronemus nos, antequam marcescant: nullum sit pratum, per quod non transeat luxuria nostra: opprimamus pauperē iustum: non parcamus uiduæ, neq; neterano, nec reuereamur canos multi temporis: quodlibet licet, soluti enim sumus à lege, hac ergo libertate gaudeamus quo ad possumus. O libertatem omni seruitute, & ipsa Dionisia ca tiranuide deteriorem. Hæc est libertas, cuius prætextu, putant sibi licere omnia noui isti christiani, qui prædicātes placentia, mirum nō est, si abducūt discipulos post se. Contra quos clamat Paulus. In libertatem vocati estis, tan-
Gal. 5. tum ne libertatem in occasionem detis carnis. Tollens itaque hanc ansam Apostolus, inquit ex eorum persona addubitans. *Quid ergo? Peccabimus? Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia?* Et ex animo soluens. *Absit.* Indigna nanque est responsione alia hæc argumentatio. Horret enim religiosus animus, & pia auris hanc impiam vocem. Sumus sub gratia, ergo licentiosè uiuendum, peccandumque impunè. Quid enim detestabilius esse potest, quàm ex christiana libertate, ad diabolicam perduci seruitutem? Num enim est libertas ser-
Iob 11. uire peccatis? Audi Iobum. Vir uanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat. Verè se liberum putat, sed non est liber. Quæ ēm crudelior seruitus esse potest, cuius finis mors est? Vera autem seruitus, serui re Deo est. Audi illum. Seruire Deo regnare est. Sed tu miserorum omnium miserrimus, fregisti iugum, rupisti uincula, dixistiq; non seruiam. Num enim Hier. 2.
spem concipere debueras, si fragilitate peccares, diuina gratia te releuari posse? Licentiæ & relaxationis temeritate cōcepta, insolescere cæpisti, dicens, peccādum est, quoniam sub gratia sumus, remittentur nobis omnia. Non est Deus Ps. 93.
vltionum, sed misericordiarum pater. Probat itaque Apostolus reflectendo ar 2. Cor. 1.
gumentum, quod nullo modo peccandum est hac vna ratione, videlicet, quia sumus sub gratia, & inquit.

An nescitis, quod cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obedientiæ ad iustitiam? Gratia autem Deo, quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.

Ratioque ista consistit in hoc. Cui homo se se subijcit ultro ad obediendum, illius se se seruum efficit ipso iure. Qui est sub gratia, se se ultrò gratiæ subiecit ad obediendum, igitur est gratię seruus effectus. Verùm si peccato pareat, iam à gratiæ obedientia recedit, ergo nō est sub gratia amplius, sed sub peccato. Vt ergo sit sub gratia, peccata omnia caue re debet. Vos ergo, qui sub gratia estis, & gratiæ obedistis, quæ vos à peccato ad iustitiam auocauit, ne peccate. Nunquid enim indignum non est, à Dei seruitute recedere, & seruire peccato? cui si quis obediat, morte mulctatur pꝑetua. Seruitutis uero diuinę prēmiū, est ipsa iustitia, vel iustificatio. Vt enim siquis captiuum à crudelissimo liberet tiranno, illum ipsum in seruum sibi uēdicat perpetuum. Ita Deus omne hominum genus gratuitò eripiens, a peccati durissimo imperio, nos sibi ipsi iure optimo in mancipia comparauit. Quæ ratio ergo exigit, vt spreto benignissimo domino nostro, iterum tiranno seruire velimus? Prætetita mala primū recordemur, & immanissimam tirannidem, & pudebit nos ad eandem redigi velle miseriam. Secundo. Tantum libertatis donum, quod nobis contulit moriens Dei filius, reuocemus ad mentē, & uere-

& verebimur adeò ingrati esse, vt in tã ingẽtem malorum uoraginem, rursum præcipites sponte curramus. Illiq; nos altera vice dedamus, à quo nõ nisi Dei morte liberari potuimus. Futura quoque, (tertio loco) consideremus. Mors nanque peccati, seruos manet, & mors acerbissima, non qualis est ista corporea, sed quæ nulla lingua possit explicari: mors animæ, inferorũ gehenna. Necesse est enim, eos sine fine torqueri, qui liberati à peccato, se se sponte prodiderunt. Illamque mortem nullus dissoluet. Christus enim semel mortuus est, vt illam aboleret: rursus autem mori nequaquam potest. Et à præteritis ergo, & à præsentibus, & à futuris, moueri quisque debet, ut peccata detrectet, & Deo optimo maximo seruiat toto corde. Adde. Quod infidelitatis arguemur, ueniamque, aut excusationem nõ habebimus, si ad peccata pristina reuertamur. Nam ad diuinam seruitutem, & si diuinis fauoribus euocati fuimus, nõ tamen inuiti accessimus, nõ coacti, sed animo lubenti, sed sponte, sed uoluntarie. Si itaque non vi, non timore, non necessitate, sed ex animo, sed ex corde hilariter recessimus à peccatis, & diuinis obsequijs addicti sumus, qua ratione defendi poterimus, vel excusari, si cum diabolo fœdera inientes, deiq; rebelles effecti, uoluerimus adhuc peccato seruire? Gratiæ sunt agendæ Deo, qđ uos tantæ maiestatis, honorabiles seruos effecerit, qui primum adeò contemptibili seruitute, peccatis seruiebatis. Tantum abest, vt relicta Dei seruitute, iterum ad calamitatem illam, uobis sit redeundum. Et uerum dicit Apostolus, Gratias esse agendas Deo: nam quod à peccatis liberemur, non est ex nobis, sed ex Deo, contra Pelagium, qui hominem lapsum, à peccatis per liberũ arbitrium, sine gratia resurgere existimauit. Surgere enim à peccato hominem, vel à peccato liberari, non est tantum à peccato nouo cessare, sed est ad ea, quæ per peccatum ammiserat, reparari. Neque enim aliter uerum esse potest peccata deleri, nisi omnia quæ propter peccatum homo perdidit, recuperentur. Hæc autem sunt damna illa, quę quisque incurrit, cum letaliter peccat. Primum enim donis gratuitis expoliatur, & in naturalibus uulneratur, iuxta Parabolam illam. Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui expoliauerunt eum, & plagis impositis, abierũt, semi uiuo eo relicto. Ecce expoliatur homo iste, & deinde vulneratur: ad gratuita ergo id refertur, hoc ad naturalia. Cũ autem naturalia audis uulnerari, inclinationem intellige, quam omnis homo suapte natura habet ad virtutem. Ratio enim hominis, semper deprecatur ad optima. Vnde & vitium omne, dicitur esse contra naturam, quia vitium malum est, virtus bona: natura autem semper appetit bonum, & malum refugit. Vnde est illud Dionysij. Nullus intendens ad malum, operatur. Ista ergo inclinatio ad virtutem, cum peccamus, vulneratur, non tollitur prorsus, (quicquid moderniores dicant, vt omnino seruum arbitrium nostrum constituere possint.) Debilitatur tamen, atque diminuitur. Quis enim ignorat, quod ex omnibus nostris actibus, fit inclinatio quædam in homine ad consimiles act⁹, & eò maior, quo magis illi frequentantur? Hac quippe via, addiscere põt auarus liberalitatem, si frequenter erogare incipiat. Qui enim frequenter erogat, ad frequentius erogandum inclinatur. Cum ergo peccamus, fit in nobis inclinatio ad peccandum. Ex hoc autem, qđ ad alterum contrariorum aliquid inclinatur, inclinatio eius ad aliud diminuitur. Siquidem omne medium quò ad vnum extremorum accedit, eò recedit ab altero, & è contra. Quò ab uno extremorum recedit, eò accedit ad aliud. Igitur cum peccatum, & virtus contraria sint, eo ipso quo peccamus, inclinatio ad uirtutem diminuitur. Vnde omnes animæ uires remanent quodam modo proprio ordine destitutæ, quo ad virtutem naturaliter inclinantur. Et hæc ipsa destitutio vulneratio dr̃ naturæ. Rõ in qua est prudentia, in agendis hebetat: ecce vulnus ignorantiæ. Voluntas in qua est iustitia, induratur ad bonum: Ecce vulnus malitię. Irascibilis, in qua est fortitudo, difficilis ad bene agendum redditur:

Luc.10.

ditur: ecce vulnus infirmitatis. Concupiscibilis, in qua est temperantia, ad delectabilia immoderate exardescit: Ecce vulnus concupiscentiæ. Secundum dānum hominis ex peccato est, id quod Macula dicitur, de quo in Ecclesiastico.
Ecclesiastici 47. Dedisti maculam in gloria tua. Et ad Ephesios. Vt exhiberet sibi ecclesiam
Eph. 5. gloriosam, non habentem maculam, neque rugam. Macula enim propriè corporum est, & maculatū dicitur corpus, quando ex alterius corporis tactu, nitorem perdit. Sicut uestis, aurum, vel argentum. Transfertur autem & hoc ad spiritalia, hunc in modum. Anima duplicem habet nitorem. Vnum quidem ex splendore, & fulgore luminis naturalis rationis, qua homo in actibus suis dirigitur. Alterum uero, ex luce diuinæ legis & gratiæ, qua ad bene, beateque viuendum perficitur. Est autem quasi quidam animæ tactus, cum anima alicui rei per amorem inhæret. Peccando uero, inhæret rebus aliquibus cōtra lumen rationis, & etiam gratiæ, atque diuinæ legis. Hunc itaque nitorem perdit hoc metaphorico tactu, consequenterque maculata dicitur, & est.
Iosu 22. Remanetq; macula hæc, etiam post peccatum, iuxta illud. An parum est uobis, quia peccastis in Beelphegor, & vsque in præsentem diem macula huius sceleris, in uobis permanet? Tertium vero est reatus, de quo supra meminimus, & hæc satis sint. Quando ergo surrexisse dicitur à peccato, qui peccauit? cū in integrum restitutus est: absolutus à reatu: mundatus à macula: sanatus à vulnere, donis gratuitis uestitus. Quis autem ignoret, quod non nisi per diuinam gratiam restitui potest? Nam in primis, Ordo atque inclinatio animæ ad virtutem, reparari non potest, nisi anima primum Deo subijciatur, & ad Deū ordinatur, qui est caput omnis ordinis atque princeps. Anima autem Deo nō subijcitur, nisi Deo eam sibi subijciente, ad seque trahente. Iuxta illud. Nemo venit ad me, nisi pater meus, qui misit me, traxerit eum. Macula auferri non potest ab anima, nisi exhilaret faciem
Psal. 103. eius in oleo, Deus gloriosus. Gratiæ uestem, solus Deus largitur, de quo dicitur. Gratiā & gloriam dabit dominus. Ps. 83.
Reatum quoque æternæ pœnæ, solus ipse remittere potest: & quia ipse iudex est, & quia ipse peccatis offenditur. Ergo absolutè conuincitur, quod homo à peccato liberari non potest, nisi diuina gratia liberetur. Hinc est, quod dicit dominus per Esaiam. Ego sum qui deleo iniquitates tuas, propter Esa. 43.
me. Dauid quoque in Psalmo inquit.
Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Ps. 84. Vnde non præcipitur homini lapso in peccatum, vt tollat ipsum à se, sed vt deprecetur, opereturque quantum in seipso est, vt à Deo auferatur. Fili peccasti, ne adijcias, & de præteritis deprecare, vt dimittantur tibi. Eccl. 21. Impossibile nanque non præcipit Deus, pro aliquo statu. Propter hoc clamamus, Dimitte nobis debita nostra. Item. Sana animam meam, quia peccaui tibi. Matt. 6. Ps. 4. Optimè itaque inquit Paulus. *Gratias Deo, quod fuistis serui peccati. Obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.* Non agit gratias, quod fuerint serui peccati. Id enī non est materia gratiarum actionis. Sed quod cum fuerint serui peccati, vltro obedierint Christo, & de seruitute peccati, ad gratiæ seruitutem translati sint. Hæc enim omnia dona Dei sunt. Fortasse autem, & de illo gratias agit: nanque si de peccatis, non sunt agendæ gratiæ, cur dixit Beatus Gregorius. O felix culpa, quæ talem ac tantum uirum, meruit habere redemptorem. O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est? Peccatis enim abundantibus, occasione accepta à Deo glorioso, abundauit gratia, in peccatoribus. Vnde est & illud. Lex subintrauit, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Rom. 5. Et illud. Cui plus dimittitur, plus diligit. Luc. 7. Vnde & meminī dictum esse superius, diuinæ misericordiæ donum esse, quod peccator aliquis sibi dimittatur, & amplius peccet, vt deinde surgat, feruentior atque cautior, quo tandem excedat in gratia, sicut excessit in culpa.

Notan-

Notandus est autem loquendi modus, quo vtitur Paulus in ratione supra declarata, antequam vltra procedatur. *Cui exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obedientiæ ad iustitiam.* Quid em̄ clarius dicere potuit, pro nostri arbitrij libertate, qua quisque potest se se, vt libet seruum, vel peccati, vel virtutis exhibere? Vbi sunt qui dicunt, quod homo est tantum liber ad male agendum? Paulum audiant, & resipiscant. Audiāt. Deus ab initio constituit hominē, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata, & præcepta sua. Si uolueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi ignem, & aquā, ad quocunque uolueris, porrige manū tuam. Ante hominem uita, & mors, bonum & malū, quod placuerit ei, dabitur illi. Hoc est, quod explicat Paulus hic. *Cui exhibetis vos seruos, ad obediendum, serui estis eius cui obedistis.* Hoc enim libertatem indicat ad vtrumque, vt placet. Loco autem uirtutis quæ opponenda fuerat peccato, posuit obedientiam. Quia omne peccatum, est inobedientia. E regione etiam mortis, non collocauit uitam, sed iustitiam, quoniā vita æquiuoca uox est, ad vitam corporis & animæ. Vt ergo intelligas, diuinorum mandatorum obedientiam, animę uitam parere, iustitiam signanter expręssit. Iustitia enim qua iustificamur, est nostrarum animarū uita, sicut anima corporum. De uita autem animæ sermo est, in præsentiarum. Dicit autem deinde. *Gratias Deo.* Gratia quippe secundum communem loquēdi modum, tripliciter accipitur. Primo. Pro dilectione alicuius. Consueuimus enim dicere, miles iste habet gratiam Regis, idest est dilectus à rege, vel gratus regi. Hūc modum vsurpauit Moses. Si inueni gratiam in oculis tuis, ostende mihi faciem tuam. Secundo. Pro aliquo dono gratis dato. Sicut & in usu est, vt dicatur Principi. Peto à te hanc gratiam. Vnde illud est. Diuisiones gratiarum sunt. Hic neutro modo sumitur, sed tertio, pro gratiarum actione, vt & dici assolet, Habeo tibi gratiam, vel gratias. Gratias ago Deo meo, dicebat Paulus. Hi autem tres modi gratiarum, distinguuntur, rationeque huiusmodi ordinantur. Nam secundus modus pendet ex primo, tertius ex vtroque. Ex amore enim quo Cęsar militem illum habet gratum, procedit vt donum aliquod illi gratis impendat. Ex beneficijs autem gratis datis, & & amore etiam, surgit gratiarum actio, in eo, qui donatur & amatur. *Obedistis ex corde*, idest sponte, voluntarie, & etiā non fictè, sed uerè citra hipocrisim, nō externis obsequijs tantum, sed interno animi affectu. *In eam formam.* idest regulam Doctrinæ, noui testamenti, vel Euangelij. *In quam traditi estis.* Audis, quomodo Romanos laudat, quod eā doctrinam imbiberint, in quam fuere traditi, quam semel edocti sunt à Petro? vtinam retinuissent, nec fuissent in eis, schismata illa, quę nascentem ecclesiam propè extinxerunt. Magni periculi res est mihi crede, Roma. Si post Prophetarum oracula, post Apostolorū testimonia: post martyrum vulnera, ueterem fidem quasi nouellam discutere præsumas. Et post tā manifestos duces, in errore permaneas: & post morientium sudores, otiosa disputatione contendas. Hinc hæreticos in spiritu videns Paulus, seductores, nouitatumque cupidissimos, monebat vt posthabitis eorū inuentis, vetera dogmata sectaremur. Mali homines & seductores proficient in peius, errantes, & in errorem mittentes: tu uero permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris. Iterum. State, & tenete traditiones meas quas didicistis, siue per Epistolam, siue per sermonem. O quàm impium est à patribus discedere, & tā leuiter spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum adhærere. O insensati. Quis uos fascinauit non obedire veritati? Considera enim, quod non dicit. Obeditis in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis. Sed obedistis, ut eos coarguat, qui eo tempore, & ipsi scismata disseminantes, quę faciebāt in Ecclesia Dei, cum primum magna pietate & humilitate se se exhibuissent ad obediendum ueritati euangelicæ, in quam traditi fuerāt. Erubescite Romani, vult dicere Apostolus. Inuicem enim mordetis,

Ecclesiastici. 15. — Exo. 33. — 1. Cor. 12 — Rom 1. — 2 Tim 3. — 2. Thess. — 1. Tim. 4. — Gal. 3.

Gal 5. detis, & comeditis: uidete ne ab inuicē consumamini. Gratiæ sunt agēdæ Deo, quod iam Petro obedistis, id est sapientes, & credentes. Sed nunc culpandi vos estis, quod non eadem simplicitate obediatis. Laudo vos, quod obedieritis, in hoc non laudo, quod non obeditis. Dicit autem. *In quam traditi estis.* Et non quæ tradita est uobis, vt intelligamus, oportere nos subijci diuinæ legi, non legem nobis. Quemadmodum em equum dirigit sessor: ita dirigit nos diuina gratia. Non autem dixeris, sessorem tradi equo, sed equum sessori. Hinc uoluntas nostra pedisequa dicitur gratiæ. *Traditi autem in eam formam doctrinæ. Liberati à peccato estis, & serui facti iustitiæ.* Qui nanque se se Deo subijcit, ab omnibus expiatur peccatis, Deoque in gratiam reconciliatur. Et ita seruit p̄ceptis suis, quo amplius iustificetur. dicitq; in corde suo. In æternū non obliuiscar iustificationes eius, quia in ipsis viuificauit me. Sequitur.

Psal 118.

Humanum dico propter infirmitatem carnis uestræ. Quemadmodum enim exhibuistis membra uestra, serua immunditiæ & iniquitati, ad iniquitatem, ita & nunc exhibete membra uestra, serua iustitiæ ad sanctificationem. Consilium dederat supra Apostolus, pro uitandis peccatis egregium, & salutare, ut obediremus Deo, qui primum obediebamus peccato: vt membra nostra, pro Dei regno pugnarent, quæ antea pro regno peccati pugnauerant: vt vitijs moreremur, qui olim virtutibus mortui eram^s. Ne ergo magnū quid, & impossibile factu dixisse uideretur, declarat, quàm id rationi humanæ sit consentaneum, atque etiam omnium nostrum fragilitati, non possibile modo, sed facile. Se se etiam excusat, quod parum dixerit. Reges isti, inquit Apostolus, Deus, & Peccatum, inter se longissimè distant. Optimus, Deus est: Peccatum uero, pernitiosum & pessimum. Huius & illius imperij, maximum discrimen est. Titannidem enim peccatum exercet: Iustè imperat Deus. Euidentissimè & ipsa fœdissima seruitus peccati, indignior apparet Dei seruitute. Oportebat ergo, nec id me latet, præciperē, vt multò maiore studio seruiretis Deo, quàm seruieritis peccato. Iuxta illud Baruch. Sicut fuit sensus vester, ut erraretis à Deo, decies tantum conuertentes, requiretis eum. Verumtamen nihil amplius peto ego. Scio enim quod, & si uoluntas uestra ardētiore spiritu inhiaret, caro tamen reluctaretur. Infirma siquidem caro est, licet spiritus promptus sit. (Cernis quomodo non uoluntatem infirmam dicit, sed carnē, vt quo laudari se intelligunt, eò animentur magis.) Id ergo mihi sat est, vt quemadmodum olim peccato seruiebatis, nūc seruiatis Deo. Quis adeò miser erit, vt nolit tantum seruitutis p̄stare Deo, quantum præstitit peccato? Immo quis ferre poterit, vt dicatur nō magis esse seruiendum Christo, quàm peccato seruierimus? Quemadmodum ergo seruientes peccato, omnia membra uestra dedistis impietati, immunditiæ, non aliqua tantum. Ita nunc serui facti Dei, omnia membra emancipate Deo: Totos uos præbete virtuti, sicut totos uos uitijs præbuistis. Nullum mēbrum Deo inseruiebat olim: nunc nullum diabolo famuletur. Nullus timor ad peccandum cogebat, sed sola libido, voluptasque peccandi: Et nūc, non metus gehennæ uos urgeat, sed delectatio amorq; iustitiæ. Carnis uoluptates virtuti proponebantur, anteponatur, & modo virtus uoluptatibus vniuersis. Pro iniquitatibus perpetrandis, quot labores, quot erumnas perpessi estis? Nō ergo durum uideatur, pro iustitia subire incommoda, tollerare afflictiones, & damna perferre. Dicit ergo. *Humanum dico.* Hoc est, minus quàm par sit exigo, temperatum, mediocrē, communiterque, facile humanis viribus omnium hominum. *Propter infirmitatem carnis vestræ.* Parcens scilicet fragilitati. *Sicut enim exhibuistis,* sponte, ex animo. *Membra vestra,* tam interiores uires, quàm exteriores *Serua immunditiæ.* Venerea peccata intelligite hoc, *Immunditiæ* nomine. Illis enim contumelijs afficiuntur corpora nostra, vt supra capite primo dicebatur. Nam qui fornicatur, in corpus suum peccat. Est autē communius peccatum hominum, peccatum carnis: Ideo signanter illud expræssum

Baruch. 4

Matt. 26.

1. Cor. 6.

præssum est. Continua quippe pugna est, & rara uictoria. *Et iniquitati.* A specie transit ad genus: & est exaggeratio. Omne peccatum enim, iniquitas est. *Ad iniquitatem*, scilicet consummatam. Habet nanque iniquitas initium, progressum, & metam. Iuxta illud. Qui no- Apoc. 22. cet, noceat adhuc: Qui in sordibus est, sordescat adhuc. *Ita & nunc*, proportionaliter. Postquam addicti estis Deo. *Exhibete membra uestra*, pare diligentia & uoluntate, pare affectu, pare studio, pare uigilantia, qua usi estis ad explenda peccatorum desideria, vtentes vt sint, *Serua iustitiæ.* Iustitiam autem tantum nominat, cum supra immunditiã, & iniquitatem nominarit, quoniam iustitia est omnis uirtus: potestque merito ipsa una, è regione omnium peccatorum collocari. *Ad sanctificationem.* Sanctificatio enim est iustitia consummata. Plus enim est esse sanctum, quàm iustũ. Apoc. 22. Vnde in Apocalypsi dicitur. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Et subditur quasi pro consummata iustitia. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Est enim sanctus Græcè A'γιος, quasi ἀνάγαῖος. id est sine terra, qui nihil terreni affectus habet, sed est totus cęlestis, ex eorum nu- Philip. 3. mero, qui dicunt. Nostra conuersatio in cęlis est. Et de quibus dicitur. Vos in carne non estis, sed in spiritu. Quàm autem rationabile sit, & quàm humanum, eadem mensura seruire Deo hominem, qua peccato seruiuit, probat Apostolus à fortiori. Tria nanque affert seruitus peccati, maximè indecora, & indigna. Tria item per antithesim, affert seruitus Dei, maximè honesta & desiderabilia. Quis itaq; non uideat plus esse exigendum pro seruitute ista, quã pro illa? Valde ergo humanum est, si nihil amplius exigatur. Sed hæc omnia opere prætium est aperire. Primum igitur, quod habent, qui peccato seruiunt, est, quod effrenatè peccant: habenis. n. iustitiæ non reguntur, sed soluti omnino & liberi, præcipites in uniuersa scelera prolabuntur. O mala libertas. Veh illis, qui hanc habent libertatem. Quid enim peius contingere potest homini, quàm hæc profana peccandi licentia? *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.* Id est, ab òmni iustitia penitus alieni. A iugo uirtutis soluti, cum summo uestro dedecore & damno, putãtes uobis licere quod placebat, in omnib[9] peccatis versabamini. Secundum est, quod & illius ignominiosæ seruitutis recordatio, sine rubore & pudore esse, non potest. Multo ergo magis ipsa seruitus, omni pudore digna esse probatur. Gloria in confusione ipsorum, qui ter- Philip. 3. rena sapiunt. Et tamen, ò magnum & mirum, qui peccãt erubescere nesciũt, nec intelligunt, se rubore digna opera perpetrare. Vtinam autem non etiam gloriarentur. Scriptum est enim. Quid gloriaris in malitia? Et iterum. Lętãtur Ps. 51. cum malè fecerint, & exultant in re- Prou. 2. bus pessimis. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, de quibus nunc erubescitis?* Sola scilicet peccatorum memoria? Quàm ergo erubescendũ fuit tunc, in ipsis actionibus peccati, si nunc earum recordatio, cum tñ in tantam gratiam Dei sis receptus, tibi pudorem affert? Tertium, est finis summopere formidãdus, mors animę, & æternus interitus. *Nam finis illorum, mors est.* Potest referri *Illorum*, ad peccata, de quibus statim. Quem fructum habuistis in illis, de quibus nunc erubescitis? Et ita propriè finis eorum, ad quem suapte natura ducunt peccantes, mors est. Qui enim ta- Gal. 5. lia agunt, digni sunt morte. Potest referri etiam ad peccati seruos. Ita autem mors terminus magis est eorũ, quàm finis. Vltimum quippe est, non tamen ab eis intenditur, ut patet. Ergo non est finis. Vnde & repræhenditur ille qui dixit. Mortem esse hominum finem: Vltimum certè est, at finis, minimè.

Declaranda modo sunt illa tria, q̃ secũ affert seruire Deo. Primum ergo est hoc. Nã sicut qui peccato seruiunt, sunt à iustitia alieni: ita qui Deo, alieni, liberatique ab omni peccato. *Nunc uero liberati à peccato, serui autem facti Deo.* Ordinem nostrum seruat Apostolus, vt uer[9] Philosophus. Ex parte Dei, primo datur gratia, qua serui Dei efficimur. Secũdo. Lib eramur à peccato. Verum ex parte nostra. Primum liberamur à peccato. Deinde serui efficimur Dei, sicut supra declaratum est. Attende autem mysterium.

rium. Non dicit, liberi à peccato, ſicut ſupra dixit, liberi iuſtitiæ, vel à iuſtitia. Sed *Liberati à peccato.* Cur hoc? vt intelligas, quod ex te quidem liber eſſe potes à iuſtitia, at non à peccato. Liberari eñ oportet aliunde, externo ſcilicet fauore Dei optimi maximi, vt ſupra demonſtratum eſt. Ex nobis enim peccamus, ſed non ex nobis à peccatis reſurgim⁹. Ex nobis ſerui peccati efficimur, ſed filius Dei nos à peccato liberat. Hinc illud. Si filius Dei uos liberauerit, verè liberi eritis. Adam enim malè utens arbitrij libertate, ſe perdidit, & ipſam, inqt Diuus Auguſtinus. De quo tamen infra. Secundum eſt hoc. Vbi eorum, qui peccato ſeruiunt, fructum eſt ignominia atque uerecundia, etiam poſt liberationem. Contra. Seruientium Deo, fructus eſt iuſtitia uſque ad ſanctificationem. Vbi autem hæc ſunt, eſt & magna fiducia. Procul ergo abeſt oīs pudor. *Habetis fructum ueſtrum in ſanctificationem.* Ponit enim tantum terminū, non initiu mfructus. Sanctitas nanque, eſt conſummatio iuſtitiæ, ut ſupra dicebatur. Subintelligendum eſt ergo, fructus ueſtræ ſeruitutis, (niſi aſpiciatis retro, redeatiſq; ad peccata, ſicut canis ad vomitum,) terminatur, ad ſanctitatem per gratiam diuinam, Vt inter diuos ab hominibus magno honore referri ualeatis. Tertium eſt. Illorum enim finis erat interitus: horum uero eſt æterna vita, ſine metu mortis. Non modo uos beatos exiſtimabunt homines, ſed reuera beati eritis. *Finem vero vitam æternam.* Quàm ergo turpe eſt, flagitioſumque, & miſerabile ſeruire peccato, tā glorioſum eſt, & omni felicitate felici⁹ ſeruire Deo. Non modo enim à prauitate eripimur, cuius qui meminerit dūtaxat, erubeſcat neceſſe eſt, niſi hominē exuerit prorſus, non modo iuſtitiæ freno, corripimur atque gubernamur: Ita vt nihil mali faciamus, ſed & ſanctitatē adipiſcimur, cuius pulchritudo vniuerſos homines ad amorē allicere debet & inflammare, atque demum vitam non temporalem caducamue ſortimur, ſed ſempiternam. Conſidera autem, quod fortaſſe tota hæc clauſula. Humanum dico propter infirmitatem

Ioan. 8.

2. Pet. 2.

carnis veſtræ. Non eſt appoſita niſi pro metaphoræ illius declaratione. Sicut exhibuiſtis membra ueſtra, ſeruire immunditiæ, & iniquitati, ita exhibete membra ueſtra arma iuſtitiæ. Quæ carnalibus hominibus aliqualiter obſcura uideri potuiſſet, dicit. Humanum ergo dico. Stilo hominis facile loqui nūc intendo. Vnde & illud eſt. Scribe ſtilo hominis, hoc eſt plano & facili, ꝓpter infirmitatem carnis ueſtræ, ideſt uirorum puſillorum, & carnalium, qui, ſunt inter uos. Animalis enim homo non percipit, quæ ſunt Dei. Spiritualis autem omnia ſcrutatur. Metaphora itaq; declaratur hoc modo. Sicut exhibuiſtis membra ueſtra iniquitati, ita nunc exhibete membra ueſtra iuſtitiæ. Et hæc expoſitio mihi magis placet. *Stipendia enim peccati mors, donum autem Dei vita æterna, in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Obſerua hunc locum. Quia enim dixerat. Finem eorum qui peccato ſeruiunt, mortem eſſe. Contra uero, eorum qui Deo famulantur, æternam vitam: Ne crederes pare ratione mortem peccatis & uitam reſpondere bonis operibus, explicare uoluit, quàm diuerſa ſit ratio vtriuſque finis. Mors igitur (inquit Apoſtolus,) eſt merces debita peccato. Omnis inquam mors, & animæ & corporis, quod dico propter peccatum originale: Non dicit autē merces, ſed ſtipendiū, perſeuerans in militię, & armorū, atq; regni metaphora. Qui ergo peccato militat, inquit Paul⁹, ſtipendium quod illi debet, mors eſt. At uita æterna, non eſt ſtipendium, quod his qui Deo ſeruiunt, debeatur. Quādoquidem ipſi potius Deo debent, qd in ſeruorum ſuorum numerū ſint recepti, quàm ſtipendium aliquod illis debeatur. Quæ profecto felicitas maior nobis contingere poteſt, quàm vt ſerui Dei vocemur & ſimus? Erepti eñ ſunt ab omni miſeria, qui Deo puro corde ſeruiunt, & in ſpiritu, iuxta Paulum, omniq; felicitate abundantes, nihil ſentiunt aduerſi: Quotidie moriuntur propter Deum, periculorum imbres ſubſtinent, calamitates patiunt, inedias, tormenta perferunt, blaſphemantur, cruci figunt, & tñ ridēt omnia, unico illo Dei amore

Eſa. 8.

1. Cor. 2.

amore contenti, cui semper inhiant, & intendunt. Contra, eos qui peccato se totos dederunt, quamuis maximis uoluptatibus frui uideantur, angor tamen perpetuus excruciat, & nullus illis est sine felle dies. O beatos illos ergo, qui tanta gloria perfruuntur. Nō autē propria uirtute serui Dei euadimus, sed diuino fauore. Videtur ne ergo tibi, quod huic excellētissimæ seruituti, uel (vt metaphoram seruemus) militiæ, stipendiū aliquod sit reddendum? Stipendium Deo persoluere dicunt, qui illi militāt, non Deus ipsis. Verum inexhausta illa Dei liberalitas Optimi Maximi, quæ vinci nescit, quamquàm pro tam honorabili seruitute, nos illi omnia, & nos ipsos debeamus, qui & à peccati seruitute infelicissima redemit, & transtulit in suam seruitutem, cui regna omnia comparari non possunt, donate tamen promisit, & re ipsa omnibus illi famulantibus, donat æternam uitam. Donum agnosce, non debitum. Nihil tibi debet Deus, O homo, etiam si æque ac Paulus ille, summa puritate, pietate, & charitate famuleris. Audi Iobum. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet? Et iterū. Quid prodest Deo si iustus fueris? aut quid ei cōferes si immaculata fuerit vita tua? Audi Dauidem. Bonorum nostrorum nō indiges domine. Tu Deo potius debes, cuius & dona sunt vniuersa, quæ bene agis. Operatur enim in nobis velle & perficere. Hinc Esaias. Omnia opera nostra, operatus es in nobis domine. At pro sua ingenti munificētia, si bene egeris, vitam æternam accipies, æque ac qui male egerit, stipendium mortis: non magis dono illo fraudaberis, q̄ si stipendium esset: Oībus male operātibus, reddit mors pcō debita, quia non iniustus est Deus. Omnibus bene operantibus, donatur æterna uita. Quia fidelis est Deus, & non potest negare semetipsum. Ne puta unquam tibi debere Deum. Puta autem, quod sibi ipsi debeat. Promisit enim. Ego ueni vt uitam habeant, & abundantius habeant. Igitur. Quia omnis homo mendax, Deus autem uerax, omnes serui Dei, uita illā perhenni in cœlis potiuntur. Ne mirate autem, quod nihil explicet Apostolus, cui hæc æterna uita donetur. Sicut explicat id cui redditur stipendium mortis, videlicet peccatum. E regione enim peccati, explicanda fuerat virtus vel iustitia, aut aliud id genus. Sed quia facile potest intelligi. Si pro peccatis redditur mors, quod pro iustitia donatur æterna uita, detruncauit sermonem hebraico more. Quod autem dicit donari uitam æternam. *In Christo Iesu Domino nostro.* Intellige per Iesum Christum dominum nostrum, vt illum promeruisse nobis, hoc tam eximium donum, non nos ipsos intelligas. Quare aūt & si opera nostra spectantes quamuis egregia, vitam æternam, donum, gratiamq; appellare debeamus, innitentes tñ merito Christi Iesu, coronam iustitiæ, mercedemq; & stipendium appellare possumus. Ipse enim inquantum Ecclesiæ caput, & humanæ salutis autor, meruit nobis æternam uitam. Iuxta illud. Qui multos filios in gloriam adduxerat, autorē salutis. Vnde & sancti omnes, Christo fidunt non sibi. Dicit enim Esaias. Ego ero fidens in eum. Ecclesia quoq; omnes orationes ad Deum, dirigit ipsius medio, quoniam ex ipso Gratia est. Gratia per Iesum Christum facta est. Ex ipso est nostra iustitia. Qui factus est pro nobis iustitia, sanctificatio, & redemptio. Ex ipso æterna uita. Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego uitam æternam do eis. Vnde & inquit Samaritidi. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei', fiet in eo fons aquæ salientis in uitam æternam.

Sed hic sunt difficultates. Prima quidem. Quia abrogata uidetur omnis nostra libertas propter peccatum, ex modo loquendi Apostoli. Peccatores enim, peccati seruos uocat. Iuxta illud. Qui facit peccatum, seruus est peccati: Quod millies dictum est. Pugnat autem seruitus, cum libertate, ex diametro. Igitur. &c. Confirmatur. Diuina gratia per Iesum Christum, à peccati seruitute liberamur, & non ex nobis, Dicitur autem in Euangelio, quod & supra citatum est. Si filius Dei vos liberauerit, uerè liberi eritis. Ergo nisi

Marginal references: Iob. 35. — Iob. 22. — Ps 15. — Philip. 2. — Esa. 26. — Rom. 2. — Ioan 10. — Psal 115. — Rom. 3. — Heb. 2. — Esa. 8. & Heb. 2. — Ioan. 1. — 1. Cor. 1. — Ioan. 10. — Ioan. 4. — Ioan. 8. — Ioan. 8.

nisi liberauerit, non sumus uerè liberi. Non ergo ex nobis liberi, quare nec semper liberi. Hoc est itaque quod dicunt moderni, quod arbitrium nostrum, seruum non liberum dicendum est. Non est enim liberum nisi nomine, reipsa seruum, quoniam omnes peccatores sumus.

Secunda verò est, quoniam è medio tollit Apostolus omne hominum meritum, appellans vnicè donum, vel gratiam, æternam uitam. Si enim donum est, donatur non redditur, est misericordiæ munus, non corona iustitiæ. Meritis autem debetur corona, & redditur, non donatur. Qui ergo asserit merita, non appellat vitam æternam donum, sed mercedem. Paulus uero incunctanter ex animo appellat donum, igitur meritum non agnoscit. Fauere ergo uidetur hæreticis, qui vnicè Christi meritum agnoscunt, nostra autem merita repudiant. Nec euadi potest, quod operibus nostris bonis, ut nostra sunt, donatur uita æterna, non redditur, vt exeunt autem à Spiritus sancti gratia, redditur, quia uerè ut Dei sunt, merentur, non ut hominum. Locus enim iste, hanc glosam non recipit. Loquitur enim Apostolus de his, q Deo seruiũt. Et inquit, quod donatur eis uita æterna, sicut redditur his, qui peccato seruiunt, æternus interitus. Qui autem Deo seruiunt, iam in Dei gratiam sunt recepti, ergo illis vt sic donatur æterna uita. Secundum Apostoli intentionẽ. Et confirmatur. Quia meritum & merces, ad idem referuntur. Merces enim dicitur, quod pro operis, vel laboris retributione alicui recompensatur, quasi quoddam prætium ipsius. Est ergo actus iustitiæ, mercedis exhibitione, alicuius merita recompensare, non minus, quàm soluere iustum prætium pro re empta. Iustitia autem æqualitas quædam est. Vbi ergo non est æqualitas, nec iustitia. Inter Deum & homines nulla æqualitas est, infinita potius inæqualitas. Distant enim sine fine creator & creatura, ergo nec iustitia inter eos esse potest. Quare nec homo apud Deum mereri potest, nec Deus reddere homini mercedẽ. Omnino ergo donum est æterna uita, vel accipias hominem vt in gratia, vel secus. Nam & vt in gratia, in infinitum distat à Deo, ergo nihil meretur ab eo.

Ad Primam itaque dicendum est. Multiplicem esse libertatem. Est libertas à culpa, à iustitia, à miseria, à Coactione, & à necessitate. Qui Deo optimo maximo famulatur, in eiusque gratiã receptus est, liberatus est à culpa, vel etiam liber. Et si enim potius liberatio dici debet, quàm libertas. Nam Apostolus dicebat. Liberati à peccato, non liberi. Christus tamen etiã libertatem uocat. Si filius Dei vos liberauerit, uerè liberi eritis. Et idem Paulus. Vbi Spiritus domini, ibi libertas. Hæc ergo prima libertas, non conuenit homini per naturam, quare nec semper, sed per gratiam diuinam gratificam duntaxat contingit nobis. Habuit primus homo hanc libertatem, nõ fuit liberatus ipse, sed creatus liber. Conditus enim fuit in natura, hac summa libertate, libera & sine peccato, vt si uellet, posset non peccare, & facilè posset. Non dico tamen sine Dei auxilio, in bono conseruantis. Id enim si subtraxeris, etiam natura ipsa in nihil redigetur, ex quo cõdita est. Hanc autem libertatem perdidimus omnes, in ipso Adam, cum peccauit. Necessario enim sub peccato sumus, & velimus nolimus, in peccatis nascimur, & cum difficultate magna, quin in alia labamur peccata, possumus abstinere. Hoc est, quod dicere uoluit Augustinus. Adam male vtens libero arbitrio, se perdidit & ipsum. libertatem scilicet à peccato, & à facilitate non peccandi. Sumus ergo omnes propter Adam, hac orbati libertate, sicut nisi peccasset, vnusquisque hac libertate potitus esset. In iniquitatibus nanque quisq; concipitur, & in peccatis concipit eum mater sua. Qui autem facit peccatum, seruus est peccati. Petendum itaque est, vt liberemur cum Propheta. Libera me de sanguinibus Deus, Deus, salutis meæ, idest de peccatis. Peccata enim, carnis & sanguinis nomine, in scripturis sanctis appellantur. Iuxta illud. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt.

Ibidem. *2. Cor 3.* *Ps. 50.* *Ioan. 8.* *Ps. 50.* *1. Cor. 15*

Concedimus itaque, nullum peccatorem esse liberum hac libertate. Nullus enim peccator, ex se potest esse sine peccato illo, quod commisit, nisi per Deú liberetur, vt supra ostensum est, ergo. Contra: quilibet peccator, quia extra Dei gratiam est, liber est à iustitia. Seruus nanque peccati est. Cum autem serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ, dicebat supra Apostolus. A natiuitate itaque, omnes hanc libertatem nobiscum habemus. A natiuitate dico, etiam in utero. Quoniam singuli adeò polluti nascimur, vt liberè omnia peccata ex nobis ipsis nullo adiuuante, facillimè perpetrare ualeamus. O mala libertas. Propter id diuinæ gratiæ freno cohibetur, ut non quod libet, sed quod licet, immo nec quod licet, sed quod decet faciamus. Nisi enim hanc libertatem arceret Deus, veh nobis. Arcet autem per gratiam baptismalé, qua serui Dei efficimur, & originalis culpa deletur prorsus, & fomes peccati debilitatur, vt dictum est, donaturque libertas à peccato in Adam perdita. Vnde illud est. Non estis ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus uos liberauit. Libertas à Miseria, non habetur in hoc seculo, sed in futuro expectatur, iuxta illud Pauli. Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nam omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Vt enim vniuersas alias miserias ommittam. Hæc ommitti non debet, à qua nemo liber extitit. Omnes quippe homines, quantalibet sanctitate præpolleant, fomitem habent, quo in peccatum trahuntur & inclinantur. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Ita ut magna difficultate, etiam si sint in Dei gratia, bonum operentur, atque salutem consequantur æternam. Hinc illud est. Regnum cælorum vim patitur, & uiolenti rapiunt illud. Vnde Paulus hac ratione se se infelicem vocat. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Intellige autem difficultatem esse ad bene operandú: non quia, non adsit adiutoriú potens. Qui enim in gratia sunt, auxilium habét maximum, quo facilè peccata uitare pñt. Sed difficultas est, quia non est amotú impedimentú, illa uidelicet inclinatio ad peccandum. Si ergo adiutorium spectas, facile est, ut supra dictum fuit, si impedimétú, difficile. Corpus.n.quod corrumpitur, aggrauat aiam. Simpliciter itaq; dices, non excedit Chri donú Adæ delictum, quia Adá facilè simpliciter pcã uitare poterat: Homo autem in gratia existens, non absolutè facile, Immo excedit. Quia ubi maior difficultas, & maius meritum. Merebimur nô magis cæteris paribus bene viuentes, q̃ meruisset Adam si non peccasset. Difficultas ergo hæc est ad coronam. Adde autem, aliquos etiam Christi dono minime peccasse. Paruulos scilicet illos, in quibus fomes uidetur omnino peculiari Dei dono fuisse extinctus. Sed & hi (ne à proposito diuagemur) non fuerunt vndequaque à miseria liberi, aliter enim cum Christo esse, & dissolui haud quaquam optassent. Vnde & Adam, cuius libertas summa prædicic, non fuit liber ab omhi miseria, quoniã licet fomitem non haberet, peccare tamen poterat, quod euentus ostendit. Hanc ergo seruitutem, posse peccare, quæ opponitur summæ illi libertati dei & sanctorum, in superna Hierusalem, quæ liberrima est, & est mater nostra, videlicet nô posse ullo mô peccare, nô dicimus esse culpam, neq; ex culpa, sed ex nã. Quia nanq; ex nihilo conditi sumus, hanc miseriã nobiscum perpetuã habemus comité, quod ad malú deflecti possumus, nisi super nos fiat dextera eius, q de nihilo vniuersa creauit. Vnde & Angeli nôdú côfirmati, peccare potuerút, & suo libero peccarút arbitrio. Ecce q seruiút ei, nô sunt stabiles. In patria aút liberabimur, ita vt nequaq̃ peccare possimus. Sicut enim corpus nostrum, suapte natura corruptibile, dono gratię, incorruptibile efficitur, Iuxta illud. Oportet incorruptibile hoc induere incorruptionem. Ita liberum arbitrium, suapte natura ad malum flexibile, per gratiam confirmabitur, vt omnino mors non possit nobis (nec corporis, nec animę) dominari.

Et

Rom. 6. Gal. 4. Rom. 8. Ibidem Gal. 5. Matt. 11. Rom. 7. Sap. 9. Gal. 4. Iob. 4. 1. Cor. 15

Et ideo inquit Augustinus. Quod posse peccare, non est pars libertatis. Nam libertas est maxima perfectio, vnde & transfertur ad Deum. Posse autem peccare, miseria est, & imperfectio, aliquādo à nobis omnibus abolenda. Consequitur tamen nostram hāc libertatem, quo ad sumus in uia. Libertas autem à Coactione, & à Necessitate illa est, de qua dicitur. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu cōsilij sui. Ante hominem uita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi. Quod ne diceres, de primo homine tantum scriptum esse, repetitur in Deuteronomio ad Iudæos omnes. Considera, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario, mortem & malum, vt diligas dominum Deum tuum: & ambules in vijs eius. Et iterum. Testes inuoco hodie cęlum & terram, quod proposuerim uobis vitam & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo uitā, vt & tu viuas & semen tuū. &c. Nescio quid vehementius, quid apertius pro nostra libertate dici potuit. Electio enim, non est actus nisi liberi agētis. Quid enim est electio, nisi è duobus vnius lectio? Quoniam itaque hominis est eligere, oportet ut homo ad unum nequaquam sit determinatus: ita ut coactione, vel necessitate vnum velit. Sed sit indifferens ad duo contraria, ad bonum & ad malum: Aliter enim eligere non potest. Qui enim iam primum ad vnum determinatus est, optionem nō habet, vt eligat. Hanc ergo indeterminationem, vel indifferentiam, libertatem vocamus à coactione, & à necessitate. Et de hac cōmuniter sermo est, cū dicimus hominē esse liberi arbitrij. Intelligentes à natura propria in quocūq; statu, vel in gratia, vel extra gratiam, hominem esse dominum suorum actuū. Itaque liberè, & libenter agit semper, vel sit in gratia, vel in peccato. Nam neque à gratia, neq; à peccato, necessitatē suarū sortit actionum, licet magnā inclinationem. Et enim à gratia motus ad bonum, potest resilire, & gratię nō cooperari. Aliter nanq; non adhortaret Apostolus. Hortamur uos, ne i uacuū grām Dei recipiatis. Noli negligere grām. Videte ne quis ufum desit gratię Dei. A pcō quoq; inclinatus ad aliud pcūm, resilire pôt, & in aliud nō prolabi pcūm: aliter non diceret Esaias. Quiescite agere peruerse. Et alius Vates. Peccasti fili, ne adijcias iterum. Non incassum autē addidi liberum esse hominē à coactione, & à necessitate. Plus. n. negat libertas à necessitate, q̄ à coactione. Vnde aliqui dicunt. Hoīem non cogi à gratia ad benè agendum, necessitari tn̄. Nā cogi est, cum uiolentia: violentum aūt repugnat & libero & naturali. Vnde nullus actus naturalis uiolētus est, licet pleriq; necessarij sint. Repugnat ergo (inquiunt) libertati uiolentia, sed nō necessitas. Quę tn̄ opinio hęretica est, & fatua simul. Fateor necessitatē absolutē, libertati non repugnare. Nō. n. repugnat libertati diuinæ. Liberè nanq; spiratur spūs scūs, non tamen contingenter, sed necessariò. At libertati nr̄æ, quoad sumus in uia, repugnat adeò, vt plus repugnare non possit. Quod qui mecum non concedit, audenter dicam, hoīem exuit, sensum negat, & à fide recedit. Si quidem & fides, & sensus, & humanarō ostendunt hominis libertatem: contingentiam quandam esse, qua uerti potest, vt modo unum velit, modo aliud. Omnia autem cum indifferentia ad cōtradictoria: quæ indifferentia necessitatem prorsus tollit. In primis quidem Fides, quoniam vbi est necessitas, meritum esse non potest, nec demeritum. Pręcepta ergo & prohibitiones quæ diuinitus fiunt: Comminationes etiam & promissa frustra essent, nisi in hominis potestate esset, facere & non facere. Qui enim, ita ex necessitate agit aliquid, vt illud uitare nō possit, q̄d meret? quid item demeret? cur punit vel ēt p̄miatur? Certum est enim, neminē iustè puniri vel premiari, pro hijs que in eius non sunt potestate, sed ex fide scimus, iustè redditurum esse Deum vnicuiq; secundum opera eius. Ergo ex fide intelligitur, hoīem posse operari, & nō operari, benè & male. Sunt aūt & innumera sacrarū literarū testimonia, quib⁹ reuelauit Deus, esse in hoīe hoc liberū volūtatis arbitriū: hanc. s. indifferētiam.

Marginal notes: Ecclesiastici. 15. — Deut. 19. — Deut. 4. — 2. Cor. 6. — 2. Tim. 4. — Heb 12. — Esa. 1. — Ecclesiastici. 11. — Matt. 16.

Est ergo, est certè liberum arbitrium in omnibus hominibus. Et ita per liberū arbitrium agunt, quęcunque agunt, tāquam per primum principium intrinsecum suarum actionum. Licet enim si vim uocabuli attendas, liberum arbitrium actionem exprimat. Quid nanq; liberum arbitrium est, nisi liberum de uoluntate iudicium? Tamen usus obtinuit, quod per liberum arbitrium, intelligatur potentia, quæ est principium, quo homo liberè iudicat. Quia autem iudicium, vel iudicare, actum significat intellectus, vel rationis, Intellectus aūt vt intellectus formaliter, non est liber, natura em̄ est, & naturaliter agit. Ideo non nominatur liberum iudicium, sed liberum arbitrium. Iudicem enim oportet, secūdum iura, causas, & lites termināre. Arbiter uerò potest ad libitū suæ uoluntatis, sententiam ferre. Et ita iudicium, actum rationis importat, legibus vel diuinis, vel humanis regulatum. Arbitrium uero, actum à propria uoluntate regulatum. Vt ergo hęc hominis libertas exprimatur, qua potest ad libitū se se ad bonum, vel ad malum ad hoc, & ad illud determinare, dicitur liberū arbitrium magis, q̄ liberum iudicium. Ne tamen sit lis in uerbis, si placeat magis liberum iudicium, quàm liberū arbitrium appellare. Distingue iudicium. Iudicant nanque doctores in causis, & iudicant item reges, & principes. Illi proponunt, & consulunt: hi eligūt, decernunt, & imperant. Primum est intellectus, secundum uoluntatis. Cum ergo noīas liberum iudicium, intellige de iudicio regio, quod per auctoritatē fit à nostra uoluntate: & idem est quod electio. Sicut optimè declaratur in Moralibus. Agimus ergo per liberum iudicium, idest per liberam electionem. Neq; enim ageremus, si iudicio intellectus tantum inniteremur. Circa agibilia nanque, intellectus vtrinq; rationes habet, aliter non discurreret, non sillogizaret. Suspensus itaque esset, nisi uoluntas iudicaret, hoc est alteram partē eligeret: vt breuiter dicamus. Intellectus est duorum contrariorum æqualiter, sanitatis & morbi: mali & boni: virtutis & uitij. A contingente æqualiter, nulla prouenit actio: quia da oppositū. Ergo ageret duo contraria simul. Quod est impossibile. Oportet ergo intellectū ad unum determinari, ut agat. Illud itaque à quo determinatur, est tanquàm dn̄s in regno n̄ro, in cuius potestate sunt vniuersæ n̄ræ actiones. Quid autē illud est, nisi voluntas, quæ merito uoluntas dicitur, quasi volutans? Hinc.n. & inde, huc & illuc uoluitur ad libitū: Ad imperium quoque eius, intellectus & omnes animæ humanę uires mouētur, vt ancillæ ad nutum dn̄æ suæ. Ecce ergo tandem, liberum arbitrium, & radix eius. Radix enim libertatis est ab intellectu. Nisi enim intellectus practicus esset indifferens in suo iudicio, uoluntas, non posset esse ad iudicandum indeterminata, hoc est ad eligendum, quare nec ad operandum homo liber esset. Inditio huius est, quod furentes & frenetici, quia intellectum ligatum habent, non sunt liberi ad actus suos. Agūtur enim & non agunt, ducuntur, & non ducūt. Quare nihil eis imputatur, imputaretur autem si liberè agerēt. Est & aliud signum. Quia enim iudicium brutorum, est ad unum determinatum, appetitus & actio eorum, etiam ad unum determinatur. Apes quippe, non habent iudicium nisi ad mella. Hirundines non nisi ad nidos. Formicę nō nisi ad thesaurizādum. Ouis uiso lupo, necesse habet timere. Non.n. pōt iudicare, nisi quod uenerit ad nocendum. Canis bile surgente, necesse habet latrare, & prosequi ad uindictā. Vnde si subtiliter consideremus, apparebit, quod queadmodum rebus inanimatis, motū tribuimus & actionem. Ita, & non aliter brutis, iudicium de agēdis tribuendum est. Non.n. dirigunt seipsa in motibus suis inanimata, sed diriguntur ab arte diuina, vt sagitta à sagittario. Ita ergo bruta à seipsis, in suo iudicio non dirigūtur. Nam de iudicio proprio iudicare non p̄n̄t. Neq;.n. reflectit sensus sup actum suū, sed sequunt iudicium, sibi à Deo inditum. Nō.n. ex collatione aliqua iudicant: nam & sui iudicij rationē ignorant, sed ex naturali extimatione. Verum homo per intellectum, de suo iudicio pōt iudicare, qui rerū habitudi-

 nes

nes, de quibus iudicat, cognoſcit, & per quas iudicat. Propterea ad omnia ſe extendit iudicium hominis, non ad aliqua tantum. Quare & appetitus, non eſt ad appetendum vnum determinatus, ſed eſt liber, & indifferens ad omnia. Appetitus nanque cognitionem ſequitur. Electio ergo quæ eſt actus liberi arbitrij, progreditur quidem ab vna virtute. Neq; enim poteſt una actio à duabus virtutibus prouenire. Attamen non exit ab illa vna, niſi ſecundũ quod habet ordinem ad alteram. Si autem quæris, à qua potentia exit? Dicendum, quod à uolũtate. Quamuis enim Philoſophus ille, ſub dubio reliquiſſe ui deatur, An ſit actus uoluntatis, an rationis: ſupponatque quod modo quodam eſt vtriuſque uirtutis, dicẽs ipſam eſſe appetitus intellectiui, vel intellect⁹ appetitiui. Tandem nihil minus conclu dit, & benè, quod eſt appetitus præcõſiliati: In eandemque ſententiam uenit Paulus, electionem ſcilicet eſſe actum voluntatis praelicitum. Elegit nos in ipſo, ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in cõſpectu eius. Qui prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum &c. Conſtat aũt prædeſtinationem eſſe actum uolũtatis, ergo & electionem, quæ ad prædeſtinationem attinet. Voluntas itaque, ut ordinem habet ad hunc actum, qui eſt eligere, dicitur liberum arbitrium. Et ita cum electio, non ſit ſine actu intellectus præcedente, ni mirum ſi liberum arbitrium, dicitur facultas intellectus & uoluntatis. Non quod tertia quædam poteſtas ſit, his addita: non quod ſit ex his duabus aggregatum: ſed qđ ipſa uoluntas hunc actum, qui eſt eligere, reſpectu cuius dicitur liberum arbitrium, non habeat niſi in ordine ad intellectum, qui oppoſita demonſtrat ipſi voluntati. Ad hoc enim ſignificandum, & ratio & uoluntas in obliquis ponuntur, in liberi arbitrij diffinitione. Ex his ſoluuntur obiecta.

Eph. 1.

Difficultates tamen, quàm plurimæ ſunt, contra hanc libertatem à coactione, & à neceſſitate, ſed alibi adducentur & ſoluentur. Ad difficultatem vero illam de merito. Quò reſponſio facilior ſit, & declaratio melius intelligatur, dicendum primum, quid eſt meritum. Vox iſta, Mereri, primũ ex ſeruitijs inuenta eſt, in quibus merces primo nominata apparet. Vnde & ſerui mercenarij dicuntur, qui quo mercedem mereantur, dominis inſeruiunt. A ſeruitijs autem, ad obſequia, atque ad beneficia, & ad officia extenſo nomine tràslata eſt. Vnde obſequentes, & benefacientes, vel etiam fauentes, de nobis, vel de republica, bene meritos uocamus. Meritum itaque eſt aliquid, vel acceptatum, vel acceptandum in aliquo, pro quo is qui acceptat, quaſi debitum aliquod reddit ei, vel alteri pro quo ille meruit. Licet autem, & reſpectu boni dicatur, & reſpectu mali. Nam & bonos ſeruos, dicimus premiũ mereri, malos ſupplicium. Iuxta illud. Mercedem quam oportuit erroris, in ſemetipſis recipientes. Propriè tamen dicitur reſpectu bonorum: demeritum autem reſpectu malorum. Vnde & quia vere bona, ſunt bona æterna, theologi communiter hac voce meritum, non utuntur, niſi reſpectu felicitatis æternæ, cum dicunt, homines mereri apud Deum, vel eſſe in ſtatu merendi: Concurrunt autem ad meritum quatuor. Primum. Perſona bene merens, vel bene merita. Secundo. Ipſum meritũ. Tertio. Merces. Et quarto, is qui mercedem bene merenti reddit, vel alteri pro quo meruit. Eſt enim meritum alicuius ut merentis, & alicuius vt mercedis, & ad aliquem mercedis redditorem. Fruſtra nanque operaretur, & laboraret aliquis, pro mercede à nullo habenda. Meriti autem exhibitio, & redditio mercedis, æquiparari debent, vt meritum ſit mercedi æquale, & è contra. Quia ergo iuſtitiæ tantum eſt, æqualitatem facere, vt ab Ethicis ſcitur: Sequitur quod ad meriti rationem exigitur ratio iuſti: Quia autem, quod iuſtũ eſt, debitum eſt, ad meriti rationem exigitur, vt merces, quę reddiť, ſit debita merito cui reddiť. Quare, & qui mercedem reddit, debitor eſt, ut reddat. Habes ni fallor completam rationem meriti generalem. Deſcendendo ergo ad quæſtionem, dico, quod poſſum⁹

Rom. 1.

compa-

comparare hominem, in gratia bene operantem, ad mercedem æternæ uitæ sibi reddendam, & ad Deum redditorem. Iam enim declaratum est, meritum referri, & ad remunerationem, & ad remuneratorem. Remunerator nanque in casu, Deus est, qui dat vitam æternam. Si ergo ad Deum referatur, dico nullum purum hominem, cum omnib⁹ gratijs, posse mereri à Deo uitam æternam. Immo nec aliquid boni, quantumuis exigui. Nam ratio illa concludit, inter quos non cadit æqualitas, nec iustitia. Quare nec meritum, neq; merces. Vnde inter patrem & filium, quia non cadit ius, non cadit etiam merces, neque meritum, nisi improprie ualde. Secundum hoc scilicet, quod iustum est, si filius digne agit, vt filius, & pater cum illo agat, vt pater, licet hæc est proportio quædam, nō æqualitas, ergo nec iustitia propriè, quare non meritū, neque merces. Homo autem in gratia, quid plus est, quæso, quàm filius Dei gloriosi adoptiuus? Igitur non plus iusti sortitur apud Deum, quàm filius aliquis simpliciter apud patrem. Immo lōge minus, cadit iustum inter Deum, & Ioannem Baptistam, quàm inter patrē aliquem & filium. Quomodo ergo Ioānes Baptista, potest mereri quibusuis suis operibus apud Deum? Certè non potest. Est ius paternum inter Deum, & nos omnes, cum sumus in gratia. Sicut ergo filius meretur improprie apud patrem, ita nos cum sumus in gratia, apud ad eum meremur. Quod magis congrui meritum appellate, quàm condigni. Meritum quippe condigni, iustū est simpliciter. Iustitiam autem simpliciter hic non uideo, quantalibet sanctitate, & gratia polleat homo qui meret, sed tantum iustitiam proportionaliter. Quod si Paulus alicubi dicit, Deum qa
2. Tim 4. iustus est iudex, redditurum sibi esse coronam iustitiæ, id optimè declaratur ratione iusti paterni, siue etiam dominati ui. Aliam iustitiam inter Deum & hominem, non intelligo. Hæc autem ad proprium meritum, haud quaquam sufficit. Quod si instes. Iustum est simpliciter, quia promisit bene operantibus æternam uitam, & ita actus nostros, ad consequendam mercedem illam ordinauit. Est ergo debitor sibi ipsi, & reddens mercedem, suæ satisfacit ordinationi. Id totum admitto, fateor, & approbo. Sed sat mihi est, quod homo, neque ex se, neque ex gratia, quam habet apud Deum, mereri potest. Sed rō meriti apud Deum tota est, secundum diuinæ ordinationis præsuppositionē. Itaque homo in gratia, non meretur apud Deum, nisi quia Deus ordinauit hominis actus, in gratia existentis, Deum respicere, vt mercedis debitorem. Et propterea iustum est, ut reddat. Sed quid inde? Eo modo dicimus etiam iustum esse, vt aquila rostrum habeat. Ebur Elephas, manus homo. Hæc tamen debita, quæ in rebus naturalibus inueniuntur, sunt debita tantum ex ordinatione sua. Et ita Deus, quasi sibi ipsi debitum soluit, cum quibuslibet dat propria, non autem rebus ipsis. Constat autem, quod eiusdem ad seipsum, non est proprie iustitia: quia iustitia est ad alterum. Ergo pro hoc quod Deus, sibi ipsi debet, & consequenter hac ratione tātum bona opera remunerat, non potest dici ex iustitia proprie id fieri: meritum autē propriam exigit iustitiæ rationem, vt dictū est, ergo nos ad illum collati, nihil oīno meremur. Hinc illud. Quis uestrū ha- Luc. 17.
bens seruum arantem, aut pascentem boues, qui regresso de agro dicat illi statim. Transi hinc & recumbe, & non potius para, quod cenem? precinge te, & ministra mihi donec manducē & bibā: & post hoc, tu mā ducabis & bibes, nūquid gratias habet seruo illi, quia fecit ei, quæ imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite quia serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. Hinc senior ille filius, reprehenditur, quod patri obiecerit. Ecce tot annis seruio tibi, & mandatum tuum Luc. 15.
nunquàm præteriui. Nam filius, omnia, & seipsum debet patri. Tātum abest, vt quicquam pater filio debeat. Multo minus ergo Deus homini: meritum ergo nullum.

Tu dices. Nonne gratia ipsa meretur? Caue. Hoc est enim, quod decipit.

Gratia ipsa non operat', ergo non mere tur. Est prima causa meriti, sed nõ mere tur. Patet ergo prima conclusio. Accipe modo secundã. Si aũt referatur homo in gratia existens ad mercedem, ad æternam scilicet vitam, sine dubio illam homo uerè, & propriè meretur, bonis operib⁹ in gratia factis, absq; omni alia ordinatione diuina. Ecce Paulus. Si filij, & hæredes. Hæreditas profecto est æterna uita: per gratiam aũt sumus filij. Arguatur itaq; hunc in modum. Filio obedienti, & bene operanti debet' paterna hæreditas, ipso iure strictè accepto: ita quod non nisi iniuste potest priuari, ergo nobis in gratia existentibus, & benè operantibus, ipso iure stricto, & ꝓprio, vita debetur æterna. Ita quod iniustè subtraheretur merces ista tempore debito ei, qui in gratia perseuerãter operatus esset. Et Deus, qui contra ius haud facere potest, sicut nec contrà seipsum, non potest hanc subtrahere mercedem. Hinc Paulus dicebat. Nõ est iniustus Deus, vt obliuiscatur laboris nostri: quasi iniustus esset, si benè operantes non remuneraret. Cum quo tamen stat, quod de potentia absoluta, possit beatos omnes annihilare. Sed id est extra quæstionem præsentem. Tãta est itaque gratiæ dignitas, atq; prestãtia, quia per illam deificamur, et diuinę gratiæ per adoptionem consortes efficimur, vt de iure, ex misericordia non donetur, sed ex iustitia sempiterna reddatur illa felicitas, his quidem qui bene fuerint operati. Est enim æqualitas inter gratiam & felicitatem, si non in actu, in virtute: quemadmodum inter semen & arborem. Tota nanq; arbos est in semine, secundum virtutem, licet non secundum actum. Ita gloria, quã consequimur, est in uirtute, in gratia, quam habemus quoad peregrinamur à dño. Et propterea Apostolus, eã appel lat pignus nostræ hęreditatis, in Epistola ad Corinthios, posteriore. 2. Cor. 1.

Rom. 8.

Objiciet doctior. Nam Deus pręmiat vltra condignum, ergo præmiũ est semper maius merito. Non est ergo iustitia stricta, inter gratiam & gloriã, quia non æqualitas. Consequenter actus, qui ex gratia fiunt, non sunt suapte natura, illa gloria digni, sed diuina liberalitas supra meritum remunerans, non adimit uim meritis. Et si enim actui merenti vt duo, stricta iustitia, gloriã reddat vt quatuor, non tollitur quin uerè duos illos glorię gradus meruerit. Probat ergo argumẽtum, quod totum illud premium non meremur, quo à diuina donamur liberalitate. Quod concedo, Sed non probat, quod omnino non sint actiones nostræ, quę ex gratia prodeunt, æternæ illius felicitatis meritorię. Quanquam si Deum respicias semper est donum, nũquam stipendium, vel merces. Inquantum enim redditur à Deo, qui nullatenus debet, meriti rationem excedit. Matt. 6.
Et propterea semper precamur. Adueniat regnum tuum; id dono Dei euẽturum nõ nostro merito significantes, & credentes. Ita fiet, vt & donum Dei simul, & meritum nostrum agnoscamus. Quo intelligentes donum, nõ supbiamus, neque nobis illã gloriam arrogemus. Intelligentes uero meritum, nõ animo concidamus, & in bonis operationib⁹ frigeamus, quasi nihil recepturi. Aspiciamus ergo cum, Mose in remu neratorem, & gaudeamus, atq; exultemus, quoniam merces nostra copiosa est in cęlis. Matt. 5.

Sufficiãt hæc autem de Sexto capite. Quod si non me mea fallit opinio, totum potest per parẽthesim legi. De moribus enim tantum pertractat, non de dogmatibus. Dogmata tamẽ prosequitur vsque adduodecimum caput, Apostolus noster. Hanc autem nostrã intentionem, ex capitis septimi initio, cla rè uidere liquet.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

AN ignoratis fratres. (*Sciētibus enim legem loquor,*) *Quod lex in homine dominatur quanto tēpore viuit?* Quanquam enim cōnecti possit, hoc principium cum parte illa sexti capitis. Non enim sub lege estis: ita ut hic, illud probetur: Melius tamen est, vt cum fine quinti capitis coniungatur, hunc quippe in modum. Quia nanque in capite quinto, conclusrat legem subintrasse, vt abundaret delictum: Vbi autem peccatum abundasset, per Iesum Christū diuinas gratias superabundasse: vt quēadmodum per legem peccatum in mortem regnauerat, per Christum gratia regnaret in uitam. Reiecta illa impudētia. Ergo manendum in peccatis, vt gratiæ abundent? Et probato quòd nequaquam peccandum est, postquam sumus in Dei gratiam recepti: Quæ omnia digrediendo uisus est dixisse Apostol', & extra principalem eius intētionem. Nūc ad illud reuertitur, ostendēs quod Christi gratia, vti nos à peccati regno liberauit, ita liberauit à Mosi lege, quæ peccata, nescio quonam modo fouerat & auxerat. Per legem inquiebat abundauit peccatum, peccato abundante uenit Christus, & abstulit peccata
Ioan. 1. mundi. Addit modo. Abstulit etiam legem, cuius occasione peccata regnabant Vsque ad Christum uixit lex: Ob-
Rom 3. noxij ergo erant Iudæi, omni illo tépore legi, & quià legis orbita recedebant, maledicebantur, quanquam & in Christum uenturum crederent. At nūc mortua est lex penitus, nō amplius Mosen sponsum habet Iudæorum sinagoga. Vnus est sponsus omnium animarum,
Osee 2. Christus Iesus, qui iuxta Oseā nos anulo fidei desponsauit. Cur ergo adhuc Iudæi contenditis? Vos conuenio, vos obtestor, inquit Paulus. Cur inquā pugnaciter, & pertinaciter esse Gentibus etiam legalia seruanda asseueratis? Absoluti vndequaq; sumus, à legis obseruatione, non minus, quàm mulier à uinculo maritali, si uir eius naturæ cesserit. Nolite itaque gentes, quod legem non seruent, detrectare. Exemit enim & Iudæos Christus, à seruitute legis. Tantū abest, vt Ethnici illius uinculis sint alligati. Confide iudæe, nequaquam adulter uocaberis, si Mose relicto, Christo adhæreas. Mortuus enim est Moses. Scriptum est autem, Mortuo Mose, qui nō Iosu 1.
obedierit Iesu, morte moriatur. Profanum est morticinum tangere. In uiduitate viuere uiam, & non derelinquere semen in Israel. Quis non horret? Postquam ergo mortuo Mose, fructum nullum afferre potes ex illo, cum & ipso viuente fructificares morti, nō uitæ, peccato non iustitiæ: Quid est qd non vnum Christum amplecteris, sed sub Mose adhuc uiuere mauis? Euangelium enim cum lege iungis, quæ tanta contrarietate inuicem pugnant, vt plus pugnare non possint. Lex nanq; auget peccatum, gratia tollit: Lex terrorē incutit, gratia instillat amorem: lex est Iudæorum tantum, gratia omnium Gentium simul: lex est pedagogus, Gratia pedagogiæ finis. Lex mortem minatur, gratia uitam promittit. Lex antiquatur & senescit, Gratia semper floret. Lex ordinata est ab angelis, gratiam largitur dominus. Lex per Mosen, data est, gratia per Iesum Christum facta est. Lex in tabulis est scripta lapideis, Gratia diffusa in cordibus. Lex iram operatur, gratia pacem: Lex propter trāsgressionem posita est, gratia, propter iustificationem. Lex latenter intrauit, gratia palàm mundo illuxit. Lex nunquā culpa uacauit, gratia legem consummauit.

Leuit. 1 2. Ezech. 54. Gal. 3. Ioan. 1. Exo. 32. Rom. 4. Gal. 3.

Lex

Lex erat umbra, Gratia ueritas est. Si ergo aduenit gratia, nonne mortua lex est? Non itaque ullo amplius pacto uo-
Gal 3. bis lex dominetur. Christus enim factus est pro nobis maledictum, vt alibi dicit Apostolus, vt nos de maledicto legis redimeret. Quemadmodum enim
2. Cor. 5. de eo dicitur. Eum qui nõ nouerat peccatum, peccatum fecit, vt nos à peccato redimeret. Factus est nanque sacrificiũ, pro peccato nostro abolendo: optimè
Leuit. 23. in hirco illo emissario figuratus, qui peccata populi extra ciuitatem deferrebat.
Heb. 13. Vnde et illud est, quod huic alludit. Iesus, vt per suum sanguinem sanctificaret populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improperium eius portantes. Ita maledictionem legis, illam inquam maledictionem, quæ scribitur in lege. Maledi-
Gal. 3. ctus omnis, qui pendit in ligno, substinuit Christus Iesus, vt nos de omni maledictione legis liberaret, & culpæ & pœnæ. Cur ergo conuertimini adhuc ad elementa legis emortua? Agnosci-
Galat. 4. te. Agnoscite legem cessasse. Cur putatis ad magnam illam Christi gloriam, Mosen ab inferis uenisse, nisi ut iura, omnia, quæ olim habuerat, tunc sponte Christo cederet. Sinagogamq; quã vxorem bis mille anni sibi deuinxerat, illi commendaret, quo ex illa suscitaret semen fratris ipsius, scilicet iam uita functi? Quo ad uixit Moses, sinagoga ab eo diuortium facere nequaquam potuit, vt alteri copularetur. Sed iam eo mortuo, quo colore fingi potest, ut non sit copulanda Christo, qui semper uiuit? Hæc omnia molitur Apostolus. Et ideo dicit. *Lex dominatur in homine, quandiu tempore uiuit.* Quandiu scilicet lex ipsa viuit: non ultra, nec citra, omni tempore quo durat dominatur, cum cessat, nõ dominatur. Id proprium est omni legi, vt cum est abrogata, vel noua lege, vel consuetudine, quæ uim legis habeat, nequaquam amplius dominetur. *Scientibus legem loquor.* Romanis enim loquor, qui leges tradiderunt uniuerso orbi. Dicite vos Romani. Curiatæ Romuli: Numę Pompilij leges, dñantur ne amplius in vrbe Roma? Nequaquàm. Quoniam mortuæ sunt, nouis superuenientibus. Ecce. Ecce ergo. *Lex in homine dominatur, quandiu tempore uiuit.* Græci, vos compello. Num Athenis vigent Solonis leges? Minime. Quia abrogate sunt. *Lex ergo in homine dominatur, quandiu tempore viuit.* Nõ Barbaros alloquor, qui sine legibus viuunt. Vos omnes Iudæi, Græciq;, & Latini, qui Romę degiuis. Romę inquàm, quæ non vrbs, sed orbis est: vbi uigent leges omnes. Scitis si mentior. Cum ergo lex Mosi, gratia adueniente abrogata sit, iam nõ potest vobis dominari, nisi uos ultro illi iterũ in mancipia dedatis. Nemo autem miretur, si tam uehemẽs est Paulus in hoc legis destruẽdę negotio. Nã tota discordiæ Gentium, & Iudęorum occasio in vrbe Roma, & in omni Ecclesia, erat superbia Iudęorum ex lege.

Hic tamen est difficultas. Nam in libro Baruch dicitur. Hic est liber mãdatorum Dei, & lex quæ est in æternum. Baruch. 4.
In Genesi etiam, loquens de circuncisione, Deus inquit. Erit pactum meum, in carne uestra, in fędus æternum. In Gen. 17.
Esaia etiam legimus, dixisse Deũ. Mon Esa. 54.
tes commoue buntur, & contremiscẽt, misericordia autem mea non recedet à me, & fedus pacis meæ non mouebitur. Quomodo ergo dicit Paulus. *Lex dominatur quandiu uiuit?* Semper uiuit, ergo semper dominatur. Eam enim semp uicturam dicit Deus, & in æternum duraturam. Vidit omnino obiectionẽ hanc Apostolus, & ni fallor ẽt ob id parenthesim illã addidit. *(Scientibus enim legem loquor.)* Hi quippe qui corticem tãtum legunt, certe capere nequaquam possunt, diuinam legem temporariam, non perpetuam esse, vt Iudæi recētiores, qui usque in hodiernum, diem velamen habent positum super cor eorum. Verum qui profunda scrutantur, id pa- 2. Cor. 3
lam colligunt etiam ex sacris literis, ipsius diuinæ legis. Nanque in Hieremia Hier. 31.
legimus. Feriam domui Israel, & domui Iuda fædus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus antiquis. In Ecclesiaste. Non erit memoria Eccl. 1.
priorum. In Esaia. Ne memineritis prio Esa. 43.
rum, & antiqua ne curetis. Ecce ego facio omnia noua. In Leuitico. Nouis Leuit. 26.
superuenietibus, uetera proijcietis. Est etiam

etiã famosum magni Prophetæ Heliæ dictum. Bis mille inane, Bis mille lex, Bis mille Messias. Propter quæ, plurimi Iudæorum Rabbini, & veteres, & doctissimi, pro explorato habuerunt, in Messiæ aduentu, cessaturam esse legẽ.

Eccl. 5. Rabbi Chezchigià, super verbo illo in Ecclesiaste. Vide bonum, & ecce etiã ipsum uanitas, inquit, Bonum legis, ua nitas est. Quomodo autem ait. Vana est lex Dei? Vana est, si comparetur ad legem uenturi seculi Messiæ: ut habetur in Midras coheleth, idest in expositione ecclesiastis. Rabbi etiam Iehosuam ben leui, idest filius leui, interpre

Deut. 6. tans illud Deuteronomij uerbum. Serua præceptum, decreta, atque iudicia, quæ ego præcipio tibi hodie, vt facias, magna subtilitate, & alto ingenio, inquit. Rectè dicit. Præcipio tibi hodie, vt hodie facias, non ut facias cras, idest antequam Messias ueniat, & non postquam uenerit. Est Rabi se lo mo, Rabbi Benzumà. Et alij. Sed hi satis sunt. Neque enim euangelica lampas, Iudęorum tenebrosis facibus eget. Solutio autem difficultatis facilis est. Scire em̃ debes, quod vbicunque nos habemus his in locis adductis, æternum, textus hæbræus habet Holam, quod apud hæbræos idem significat, quod apud latinos perpetuum. Perpetuum verò propriè apud latinos: idẽ est, qđ cõtinuũ: illud scilicet quod continuatè pro aliquo seculo, sine interruptione durat. Iuxta illud. Ad mea perpetuum, deduci te tempora carmen. Hinc orationem perpetuam dicimus, quæ continua, & absque interruptione est. Hinc perpetuus administrator: perpetuus Cõsul, perpetuus Censor, perpetuus Imperator dicitur, qui semper dum uixit Cẽsor fuit, vel Consul, aut Imperator, vel administrator. Quo tamen uicta functo, suffectus est alius. Hoc itaque mo do concedendum est, circuncisionem, sabbatum, & totam legem datam esse in fędus Holã. hoc est ut perpetuo seruaretur, & continuè quo ad seruanda, esset, sine interruptione. Et ad hoc alludit Paulus hic ni fallor, cum dicit. Legẽ tanto tempore *Dominari*, semper scilicet, non aliqua interruptione facta.

Quamto viuit. Quod si hæc expositio tibi durior uideatur, meminisse te oportet, quod in libro Regum legimus, dixisse matrẽ Samuelis de eo. Et adducam eũ, & apparebit in conspectu Dei, & mora bitur ibi in æternũ. In Deuteronomio, Accipies subulam, & dabis eam in au rem eius, & erit tibi seruus in æternũ. In Psalmo. In ęternum non obliuiscar mandata tua. Num ergo hæc uox in æternum, æternitatem significat? Minime quidem. Vt enim alia ommittam. Seruus, quinquagesimo anno Iubilei, semper liberabatur à seruitute: qui tamẽ dicitur esse seruus in æternum. Significat ergo seculum, vel aliquod tem pus determinatum, hæc uox Holam, pro qua, semper uertunt nostrates in æternum, nescio qua ratione: fortasse autem nominum angustiosissima caritate. Vnde hæbræa lingua, cum uult ue ram exprimere sempiternitatem, non utitur hac voce Holam, sed istis alijs uo cibus. Sela, nezzah, Vahed. Vnde illud est i Esaia. Velò lanezzah. Echzoph. Et non in sempiternum irascar. Et illud Dauidis. Ie bone ne ha holam sela. Redificabir, vel ordinabir eam vsque in seculum semper. Illud quoque Exodi, Adonai iimloch Leholam Vahed. Hoc est. Deus regnabit in secula semp. vel in æternum. Si autem omnia illa loca legantur, in quibus dicitur, quod lex, vel circuncisio, vel alia mysteria legis sint ęterna, nullibi legimus nezzah, neque Sela, neque Vahed, semper autem Holam. Patet ergo, quàm friuolum sit locis istis, pro miseris iudeis defendendis, inniti velle. Sed nonne etiam defendi posset, omnes cæremonias legis illius æternas esse? Optime. Quandoquidem Paulus dixit supra. Legem statuimus, non destruimus. Æterna enim sunt omnia, quæ ad legem spectant: non in signis illis, sed in his, quæ signis respondent: in veritate scilicet, non in figura. Vnde sacramenta nouæ legis, in æternum durabunt, vsque ad consummationem seculi, uidelicet. Et ipsa tota lex. Iuxta illud. Post hæc tempus amplius non erit. Et illud. Fædus perpetuum feriam eis.

Margin notes (right column): 1. Re 1. — Deut. 15. — Psal. 118. — Esa 54. — Hier. 3. — Psal. — Exod. 15. — Rom. 3. — Apoc. 10. — Esa. 61.

Cum

Cum enim hæc Christi Iesu lex, sit perfectissima, in ipsa supremam manum imposuit Deus, nec aliquid amplius habet, cui hanc uice materiæ, vel imperfectioris formæ substernere possit. Manet ergo lex illa in radice: in stipite autem, & in ramis renouata est, ut sit uerum illud.
2. Cor. 5. Vetera transierût, facta sunt
1. Cor. 10 omnia noua. Omnia enim in figura
Heb 10. contingebant illis. Vnde & dicitur. Vmbram habens lex futurorum bonorû. Illis ergo præsentibus, vmbra cessare debuit. Mutata sunt itaque sacrificia.
Heb. 9. Non enim per sanguinem hircorum, aut uitulorum, sed per proprium sanguinem, introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuenta. Mutatum
Heb. 7. est sacerdotium. Habemus enim pontificem magnum, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinẽ Melchisedech. Mutatum est Pascha. Pa-
1. Cor. 5 scha nostrum immolatus est Christus. Mutatæ sunt Neomeniæ, ciborum delectus, diesque sabbathi.
Coloss. 2. Nemo uos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbathorum.
Ioan. 4. Mutatus est locus adorandi Deum. Venit hora & nunc est, quando neque in monte hoc, neque in hierosolymis adorabitis patrem. Mutatum est testamen-
Heb. 9. tum. Noui testamenti mediator est. Nam si prius culpa uacasset, non utiq;
Heb. 7. secundi locus inquireretur. Mutata est tota lex. Translato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat, quæ tamẽ suo tempore semper durauit. Patet itaque propositio illa Pauli. *Lex in homine dominatur, quanto tempore ipsa viuit.* Declarat autem illam Apostolus, & probat exemplo, à lege matrimonij. Et est locus rethoricus. Rethorum enim est exemplis vti. *Quæ enim sub uiro est mulier, uiuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir, soluta est à lege uiri. Sane ergo viuente viro, censebitur adultera, si fuerit, cum alio uiro. Si vero mortuus fuerit vir, liberata est à lege, vt ipsa non sit adultera si iungatur alteri uiro.*

Nemo autem miretur: cur hoc exemplum adduxerit Apostolus, cum innumera suppeteret. Matrimonium enim, & si in remedium concupiscentiæ in-
1. Cor. 7. stitutum sit Paulo dicente. Propter fornicationem autem, unusquisque suam vxorem habeat: etiã iterum. Qui non potest continere, nubat in domino. Melius est enim nubere, quàm uri. Prima tamen necessitas, & prima ratio restituẽdi coniugij, fuit prolis multiplicatio ad hominum speciem, longè lateque propagandam. Hinc legimus, antequã peccasset Adam, cuius peccato deinde surrexit concupiscentiæ fomes, institutũ est matrimonium, datamque illi mulierem in adiutorium generationis. Dixit Gen. 1.
enim Deus. Non est bonum hominem esse solum, faciamus adiutorium simile sibi: Vnde & inquit Moses. Masculũ & fœminam creauit eos, benedixitque eis, & dixit. Crescite & multiplicamini, & replete terram. Quis autem nesciat, & legem & Euangelium data esse hominibus, vt Deo spiritales filios, bona scilicet opera tãquã fœtus pulchros, & formosos ederent & parerent? Neq; enim sine lege, suo illo tempore iudæi, neque nunc sine euangelio potest quispiam, aliquid boni concipere, vel generare. Omnis nanque nostra fæcunditas aliunde uenit, à Deo scilicet, qui tũc per legem, nunc per euangelium spirituali coniugio nobis omnibus voluit copulari. Ni mirum igitur, si matrimoniũ carnale adducit in medium, vt ad spiritale istud translatio fiat. Omnes enim transferentes, secundum aliquam similitudinem, transferunt. Lex itaq; & euangelium tipum gerunt sponsi: nos vxoris. Audite modo Apostolum de matrimonio disserentem, & inde magno ingenio ratiocinantẽ. Vxor quoad sponsus uixerit, lege coniugali adeò est illi alligata, vt nequaquam citra adulterij crimen, & notam, alteri uiro herere possit. Cum primum is moritur, potest alterum sponsum accipere, citra culpam quem magis uoluerit. Ita habetur ad Corinthios. Mulier alligata est legi, quã 1. Cor. 7.
to tempore vir eius uiuit. Quod si dormierit vir eius. (estque dormitio pro morte, iuxta illud. Nolumus uos igno- 1. Thes. 4.
rare de dormientibus. Et illud. Obdor- Act. 8.
miuit in domino. Et illud. Sanctam dor- 1. Mac. 12
mitionem acceperunt) liberata est à lege, cui autem vult, nubat tantum in domino. Nunc mortua est lex, cui tanquam

quam primo sponso sinagoga desponsata fuerat. Soluti ergo estis à lege, itaque sponsum quæratis Christũ Iesum:
Psal.18. Ipse enim tanquam sponsus processit de thalamo suo. Infamia est apud Gẽtes, si mulier infra annum secundo nubat. Sequi enim oportet luctus annu⁹ mortem viri. Vos æque infamia manet, culpa atque pœna, nisi citissimè post legis mortem, Christo non hæreatis. Nõ potuit coniunx ille, prolem aliquã derelinquere: sterilis admodum erat Moses, necesse ergo est, vt ex hoc sponso fœcunditatem obtineatis. Hinc profectò ille est, quem ardẽtissimo desiderio de-
Exo.4. siderabat ipse dicẽs. Obsecro domine, mitte quem missurus es, vt suscitaret semen eius. Intelligis rationis scopum? Hoc certe molitur Apostolus, & hoc dicere uoluit, vt ex suo patet exemplo. Nunc mortua est lex. Liberi ergo estis prorsus, vt citra culpã euangelio adhęrere possitis. Non ita tamen dixit, ne iudæi exacerbarentur, legem mortuam audiẽtes. Sed dixit. *Itaque fratres mei, & uos mortificati estis legi, per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo.*

Vides quomodo magna astutia exẽplum inuertit? Ne indignentur, appellat eos hac astutia etiam fratres, vt dulcissimo fratris nomine audito, conquie-
2.Cor.11 scant. Ni mirum certè, si illi Pauli nomine dicebant. Cum essem astutus, dolo uos cæpi. Exemplum fuit, quod uiro mortuo, liberatur mulier à lege, & dominio uiri. Declaratio autem & applicatio est, quod nos qui in ordine vxoris locabamur, mortui sumus legi: Nõ autem quod mortua sit lex, quam in viri ordine locauimus, sed omnino re ipsa hoc intendit. Nam mulier uiro nõ moritur, nisi uir moriatur. Eo enim uiuente, & ipsa uiuit illi semper, & sub eius potestate, vt dictum est. Nos ergo nulla ratione mortui essemus legi, nisi lex mortua esset. Sententiam igitur exẽpli seruat Apostolus, sed linguam corrigit, ne Iudæi offendantur, vel scandalizentur. Quis enim nesciat & utile, & necessarium esse, vt multæ ueritates interdum & differantur, & taceantur, vbi scandalum imminet pusillorum, ne scilicet eos, qui non capiunt, peiores faciamus, dum volumus eos, qui intelligunt facere doctiores? Melius enim est, vt illi peiores non fiant, quàm vt hi do-
ctiores euadant. Hinc illud Christi. Adhuc multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. Et illud Pauli. Ioan.16.
Non potui uobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, tanquã par- 1.Cor.3.
uulis in Christo, lac potum dedi uobis, non escam. Nondum enim poteratis. Sed nec, adhuc potestis. Quæ ex malitia proficiscuntur scandala, negligi dicuntur prorsus ab omnibus, qualia erant pharisæorum. De quibus illud. Sini-
te illos. Cæci enim sunt, & duces cæcorũ. Verum quæ ex infirmitate, aut ex ignorantia, contemnere nemo debet, minimè autem hi, qui docent. Gratia enim illis data est in ædificationem, nõ Matt.15.
in destructionem. Hinc Paulus noster, præconium omnium, ne Petro quidem excepto, prudentissimus. Galatis qui ex malitia delinquere videbantur: recepto enim euangelio, à pseudo Apostolis seducti, desciscere incipiebant, apertius loquitur, acrius eos exaggerat, veritatem vehementius referat, nec eorũ 2.Cor.10
offendicula timet. O insensati Galatę: quis uos fascinauit non obedire ueritati? Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Misit Deus filium suum Gal.1.
factũ sub lege, vt eos qui sub lege erãt, Ibidem.
redimeret. Si quæ destruxi, iterum reę- Gal.4.
difico, præuaricatorem me constituo, restiti Petro in faciem, & dixi ei corã omnibus, Cur Gentes cogis iudaizare? Cur dies obseruatis, tempora, menses, & annos? Timeo ne sine causa in uobis laborauerim. Cum venit fides, iam nõ sumus sub pedagogo. Ergo inimicus factus sum uobis, uobis vera dicens? State, & nolite iterum iugo seruitutis cõtineri. Vellem apud vos esse modo, & mutare vocem meam, quoniam confundor in uobis, qui sub lege vultis esse. O magnam Pauli vehementiã. Cũ Romanis autem, alia incedit uia. Et si idem sit, huius & illius epistolæ negotium. Mitius enim & lenius eos alloquitur, cedens infirmitati, parcens pudori, timens saluti, periculo consulens. Illi enim in Christi fide prouecti erant.

Roma nuper conuersa fuerat. Pleraque ergo racere oportuit, in hac epistola, adolescentibus in fide scribentem, quæ si alibi tacuisset, quod is de Petro olim dixerat, in eum nos dicere potuissemus: quod scilicet uerè repræhensibilis erat. Si enim de ueritate scandalum ex malitia sumitur, vtilius scandalū nasci permittitur, quàm ueritas taceatur. Nemo tamen Apostoli exemplo hinc argumentum sumat, ut ueritates illas, quarum cognitio ad salutem necessaria est, propter pusillos tacendas esse prorsus existimet. Quid enim in doctrina sana grandius, mirabilius, difficilius, periculosius inueniri potest uoce
Ioan. 1. ista. In principio erat verbum, & uerbū erat apud Deum, & Deus erat verbū. Hoc erat in principio apud Deum. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis? Verè filij tonitrui est uox ista. Si enim altius intonuisset, rotus mundus capere non potuisset. Quis aūt Christianus id tacere potest? Num paruulis tacendum est hoc mysterium, ne offendantur? An potius omnibus id declarādum, modo quodam dicendi, ut lac sit paruulis, & esca grandibus? Neq; enim minus timendum est, sed multo magis ne tacentibus nobis necessaria, qui ueritatem capere potest, falsitate capiatur, quàm sit dubitandum ne nobis loquentibus, qui ueritatem capere non potest, offendatur. Hoc itaque modo cum Romanis procedit Apostolus. Re ipsa dicit, Mortuam esse legem. Id enim egregiè intelligunt docti ex exēplo, verbis tamē parcit, quò qui pusilli sunt, non offendantur. Id tacere prorsus non licebat. Est enim necessaria huius ueritatis notitia, euangelium legem abrogasse. At id apertis uerbis enūciare, minimè expediebat. Paulus itaque, qui optimè nouit, quæ liceant, quæ expediant, ueritate nullatenus læsa, offendicula deuitauit. Attende autem, quod non dicit ēt nos legi mortuos esse, sed mortificatos. Plus nanque est mortuum esse, q̄ mortificatum. Hinc ergo legem, non prorsus emortuam esse, sed mortificatā tantum intelligendum est. Moralia em̄ quæ Decalogo continentur, nequaquā aboleuit euangelium. Sed cęremonias tantum, & iudicia. Si ergo hæc seorsum accipias, mortua penitus sunt. At si totā legem, mortificata est, non mortua. Soluta ergo es & tu Roma à lege, inquit Paulus, sicut & ego tanquam à primo uiro, vt iam modo sis spōsa alterius spōsi. Christi uidelicet, non Moseos. *Vt fructificetis Deo.* Estq; illud Vt cōsequutionis, & etiam intentionis. Nisi enim mulier uiro copuletur, filium natura gignere nequaquam potest, uel enim materiē tantum ministrat, vel si agit, exiguum quid est sua actio actioni maris collata. Ita vos, nisi spiritali coniugio Christo Iesu adhæreatis, fructū boni operis, Deo patri afferre non poteritis. Quis.n. nesciat mulierem membrum uiri esse, iuxta illud Adam. Hoc os de ossibus meis, Gen. 2.
& caro de carne mea? Nos item Christi membra sumus. Caput enim mulie- 1.Cor. 11.
ris vir, viri autem Christus. Membrum si à capite præscindatur, emoritur. Vos itaque nisi Christo adhęreatis, quomodo fructum poteritis afferre? Hinc illud. Sicut palmes non potest afferre fru Ioan. 15.
ctum à semetipso: Ita & uos nisi in me manseritis. Et si enim homo agat, nec tantum patiatur in bonis operibus, nō agit tamen, nisi primum actus. Vnde merito agi potius dicitur, quàm agere, iuxta illud. Qui spiritu Dei agunt, hi fi- Rom. 8.
lij Dei sunt. Nota autem uerbum illud. *Vt fructificetis Deo.* Indicat enim nos cū bene operamur, hunc scopum spectare debere, vt Deus glorificetur magis, q̄ vt nos æternam uitam mereamur. Qui enim secus facit, quærit sibi nō Deo fructificare. Mulier alligata, non fructificat sibi, sed marito. Pris nāq; appellatione, appellantur filij, non autem matris. Ita ergo & nos, omnia opera nostra facere debemus, vt glorificetur pater noster, qui in cælis est. Hoc autem maximè p̄stat Christi Iesu doctrina, quæ omnia in æterni patris gloriam refert. Christo igitur adhæreamus omnes, non item legi. Sed cur additum est verbum illud, de Christo. *Qui ex mortuis resurrexit?* Istud autem, exemplum iam dictum destruere uidetur. Nam mulier moriente uiro, adeo à lege eius soluta est, vt si is ēt surrexerit, illum in maritum habere nō teneatur, neq; etiam denuo acciperet.

Cur

Cur ergo dicit Apostolus. Mortua lege nobis esse Christo adhęrendum, qui ex mortuis resurrexit? Hoc omnino tacendum erat. Nam sequitur, quod & Chrs mortuus est, si resurrexit. Resurrectio enim est eius, quod cecidit iterata in esse surrectio. Si aũt & ipse mortuus est, ergo & à lege, & à Chro soluti sumus, ut nec Mosi, neq; Euangelio adhærere teneamur. Verũ nihil temere dicit Apostolus. Indicauit uerbo illo, non cõsummatum esse inter Christum & nos magnũ hoc spiritalis matrimonij sacramẽtum, nisi cum magno illo triumpho, uictor mortis & inferni surrexit Christus Iesus, anima è limbo, corp' è sepulchro, tunc.n. naturam nostram tanq̃ sponsam charissimam, dotibus illis insigniuit, diuitemq; & gloriosam effecit. Vt intelligas, cum alij sponsi, à sponsa dotem accipiant. Contra, Chrm nobis dotẽ atq; supra dotem, donaria innumera resurgendo, largitum esse. O sponsum magnificum. Indicauit & aliud. Quam sit uehementer optandum, huic sponso adhærere, nempe quia adeò potens est, vt à mortuis seipsum excitarit ad uitam. Moses mortuus est, sed non adhuc resurrexit. Quod enim dicitur Mosen, in Matt.17. monte Tabor Chro affuisse, animam eius intelligendum est, corpus quoddã peregrinum assumpsisse, quod ut organum moueret, non quod animaret: ut propriam materiem perfectione uitæ donandam. At Christus tertia die magna potentia resurrexit. Num itaque mortuo, illi sponso inhiandum est adhuc, expectandumque, ut in nouissimo resurgat die, an non potius sponso huic præpotenti Christo, cui & mors ipsa inuicta cedit, adhærendũ toto corde? Si enim seipsum potuit à mortuis suscitare, & uos poterit à mortuis ad uitã pristinam reuocare. Nemo profectò olim, seipsum ab inferis excitauit, cum tamen pleriq; aliorum animam in corpora restituerint. Consequens ergo est. Si sponsus iste virtute sua resurrexit, ut sponsam suam magis à mortuis summa facilitate, tanquam è somno excitare possit. Cur ergo non sumus huius spõsi fecundi? Addere potes noua calcaria, ex uerbo illo à mortuis resurrexit.

Cur enim mortuus est? cur etiam resurrexit? Nonne propter nos hæc omnia mysteria patrata sunt? Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit ꝑpter Rom.4. iustificationem nostram: Cur ergo huius sponsi amore, non languemus omnes? Candidus enim est, & rubicundus. Candidus est cum resurrexit: rubicundus cum patitur: electus ex millibus, in quo pater ęternus sibi complacuit. Huius, huius ergo simus omnes. Empti enim sumus ab eo: nostri Matt.17. ergo non sumus, sed sui. De necessitate itaque, cur non virtutem facimus? 1.Cor.6. Viuente uiro, mulier est legi alligata. Sponsus iste semper uiuit. Iam enim non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Illi ergo semper adhærẽdum Rom. 6. est. Dicit autem Mosen, vel legem mortuam esse, *Per corpus Christi.* Quid sibi vult hic loquendi modus? Ni fallor est constructio intrãsitiua: per corpus Christi, idest per corpus, quod Christus est. Vmbra enim est lex, inquit Paulus. Vmbra autem ad corpus Heb.10. refertur. Lex autem ad Christum tendit. Finis enim legis Christus: Christus Rom.10. igitur est corpus: quo adueniente, legis vmbra cessauit. Dices fortasse. Vmbra sequitur corpus, non præcedit. Responsio autem est, quod & Christus legem præcedit. Nam dicitur, Occisum esse Christum ab origine mundi. Apoc.13. Tunc autem non erat lex. Potest tamen & aliter exponi, vt intelligatur per corpus Christi legem cessasse: idest per carnem Christi, per mortẽ eius. Mortem enim, carnem appellat Paulus. In diebus carnis suæ: Et est loquẽdi modus, quo prouerbialiter, cum aliqui occiduntur dicere solemus. Fiunt Heb.5. carnes in foro. Sequitur. *Cum enim essemus in carne.* Sed antequam vlterius progrediamur. Dicendum est aliquid super illa Matrimonij lege, quã adduxit Apostolus. *Quæ sub uiro est mulier.* Non quia aliqua mulier sit, quæ de iure esse non debeat sub uiri potestate. Hac enim maledictione multatus est, oĩs sexus femineus: postq̃ prima illa mulier, tãtorũ cã malorũ extitit, lachrimasq; & funera terris intulit, vt.s. sub uiri dñio essent, iuxta illud. Sub viri potestate eris. Gen.3.

Futuræ enim alioquin erant mulieres, virorũ sociæ, non ancillæ. Sed hoc mo do loquitur, quia plurimæ sunt mulieres, de facto nulli subditæ uiro. Hinc vsu uenit, vt coniugatas sub viri potestate esse dicamus, solutas uero liberas. Cõiugata itaque mulier, quæ propriè mulier dicitur. *Alligata est lege*, viuẽte viro. Bene alligata, nõ ligata tantum. Duobus enim uinculis ligata est. Primum, quia uiro debitum reddere tenetur. Secundum, quia alteri se se copulare nequaquã potest. Sed à uiro repudiata mulier, non ne potest secundum Mosi legem, alteri nubere? Vtiq; uidetur quod possit. Cur ergo Paulus dicit, eam viuente uiro alligatam esse? Potest dici Primo, quod non est uir amplius, qui repudiauit. Vir enim propriè maritum significat, Iuxta illud. Vade uoca
Ioan. 4 uirum tuum. Non habeo virum. Quinque uiros habuisti, & nunc quem habes, non est tuus uir. Secundo dici potest. Quod iam non uiuit, qui repudiauit, uiuit quidem vita naturali, sed non uita ciuili, vel legali. Sicut enim non dr̃ viuere mundo, qui religionem ingreditur. Hinc nanq; religiosos omnes, dicimus mundo mortuos. Ita qui repudiauit, non viuit amplius matrimonio, vel matrimoniali legi: Perinde igitur agendum, ac si naturæ cessisset. Sed tandẽ dicendum. Tacite uoluisse Paulum, hoc loquendi modo, illum infamem repudij libellum abrogare, iuxta Christi Iesu doctrinam in Euangelio. Ab initio enim instituti coniugij, non fuit sic, vt vxorem repudiare liceret. Siquidem primus hominum parens, ab extatico il lo excitatus sopore, tanquam Deo ple-
Gen. 2. nus, in hæc uerba protupit. Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quos ergo Deus cõiunxit, homo non separet. Verum Moses ad cordis Iudęorum duritiam, qm̃ minus malum erat vxorem ingratam dimittere, q̃ occidere, quo illud uitaretur, ratus populum illum, cui dicebat dñs, neruus ferreus,
Esa. 48. ceruix sua domari non posse, vt patienter iniquã mulierem ferret, repudium pmisit. Quod si dicas. Libellũ repudij pcepit, nõ permisit. Fatebor. At repudiũ nõ pcepit. Vide tu hic magnã Moseos artem. Qui dimittere (inquit) uoluerit Deut. 24. vxorẽ, scribat, & det ei libellũ repudij. Cur hoc? nisi vt iracundiam temerariã vxorem eijciendi, scribendi libelli cogitatio temperaret. Dimittendi. n. quęsiuit moram, vt quantum poterat, duris illis hoĩbus significaret, sibi repudium maximè displicere. Sicut ergo Mosi placuere magis, qui ad usuram, nec cæteris, nec Iudęis mutuabant, q̃ hi qui cæteris, cum tamen legatur in libris eius. Nõ fænerabetis fratri tuo, sed alieno. Deut. 23. Ita dubio procul, lõge magis intẽtioni eius satisfaciebant, qui indiuiduã uitæ consuetudinem, cũ uxoribus pro fide sacri coniugij, retinebant. Omnes iniurias forti animo sustinentes, q̃ qui secus: licet in lege scribatur posse uxorẽ, quã quis odio habuerit, repudiari. Hoc ergo innuens Apostolus ni fallor, dicit absolutè. *Mulier viuenti viro alligata est lege.* vt sit adultera nubens alteri, etiam si sit repudiata. Indiuisibile est. n. matrimonium ex ordinatione diuina, & ex sua rõne propria. Secundum oẽm uitã alterius coniugum, nisi tñ mutuo consensu Deo optimo maximo emancipari velint coniuges, vel alter tantum concubitum. Quid est enim matrimoniũ, nisi coniunctio maris & fęminæ, inter legitimas personas, indiuiduam vitæ cõsuetudinem, id est indiuidualem retinens? Nunquid aũt uir ita alligatus est lege viuenti vxori, sicut uxor uiro? vt scilicet vir alteri mulieri adhęrere haudquaq̃ possit, sicut nec mulier alteri uiro? Diu. Ambrosius dicit, quod non. Licet (inquit) uiro aliam ducere. Inferior enim hac lege non omnino vtitur qua superior. Mulier autem inferior est uiro. Christus quoque in Euãgelio Matthęi, Matt. 5. huic ad stipulari uidetur. Qui dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliã duxerit, mecchatur. Innuit ergo, quod propter fornicationem vxoris, potest vir aliam vxorem ducere. Paulus similiter, si huius opinionis non esset, quemadmodum dicit, quod mulier uiuenti viro alligata est: idem de uiro diceret. Neque enim hoc tacendum erat, tanti momenti verbum: non dicit autem, itaque indicat hoc ipso silentio,

quod

quod sit impar uiri ratio, & mulieris, quoad istud uinculum. Verum his non obstantibus, Scitote uos æquam esse, vtriusque conditionem de iure naturę, ne dicam tantum de iure diuino. Vidimus enim bruta, aues, & feras, tempore æducandæ prolis, vbi fœmina non sufficit, marem illi perpetuo adhærere. & è contra. Accidit nanque quod cito recedat alter ab altero: quia modici temporis intercapedine, uolucrum filij, & omnium brutorum uictum sibi procurare possunt. Quoad enim indigent filij vtroque parente, non separantur. Iunge tu huic naturæ ordini, prolis æducationem ad cultum diuinum multiplicandum, matrimonij finem esse, non generationem tantum. Adde magna & longa tempora, quibus ad filios educandos egemus. Dimidiã enim ætatis suæ partem communiter attingunt parentes ad minus, antequã primus eorum filius sibi sufficiat. Quis enim sibi ante decimum octauum annum sufficit? Quis item ante decimũ septimum vxorem ducit? Trigesimum ergo quintum annum regulariter agũt parentes, vel circa, antequam primum filium emancipare possint. Considera, quod & eò tempore, quo primus educatur, nascuntur & alij, vel saltem nasci possunt. (Accidentia enim ea, quæ regularia sunt tollere nequaquam dicuntur,) Illi uero educatione & tempore, eadem egent mensura. Ex his omnibus, inuincibili ratione concluditur, ut in humana natura indissolubile prorsus sit vtrinque sacrum coniugium. Quod dicitur uirum esse muliere superiorem: pluraque ob id ei licere, quæ mulieri non liceat. Scio priscos patres vestros Romanos, admodum mouisse, vt & ipsi cum iudæis hac libertate repudiandi vxores, aliasque ducendi gaudere vellent, At parcat mihi Roma, nullius est momenti. In coniugio em̃ sunt pares, vir & mulier: immo non pares, sed vnum. Erunt (inquit) duo in carne vna. (Gen. 2.) Diuus vero Ambrosius, nequaquã illud dixit, quod legit in libris eius, sed impostores, atq; falsarij ad eius iniuriã id addiderunt, mero aconita miscẽtes. O quot addere, quot itẽ tollere conati sunt hæretici, corruptores animarũ, et ex sacris literis, quibus addat Deus plagas, diminuatq; (nisi resipiscant) partem de libro vitæ. Verbum illud Chr̃i, detruncatum est hæbraica consuetudine, ex eoque propositiones duæ sunt construendæ. Prima. Quicunq; dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, quoad thorum scilicet, & habitationem, peccat: & contra ius matrimonij agit. Secunda. Qui aliam duxerit, etiam propter mulieris fornicationem, mecchatur, & adulterat. Concedimus ergo, non tantum permittimus licere viro, propter uxoris fornicationem, illã dimittere, ne mulieris adulterio fauere uideatur. Immo id concedit dñs, non concedo ego. Sed aliam uxorem ducere, nulla rõne licet. Huius expositionis dat uobis radicem Chr̃s, suo loquendi modo. Non enim dicit. Qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, nisi ob causam fornicationis, mecchatur. Sed inter dimittere, & aliam ducere, ponit cãm fornicationis. Causa igitur fornicationis facit, vt liceat dimittere, sed non facit, vt aliam ducere liceat. Si enim hoc esset, vtriusq; causa, non interponeretur, sed vel utrumq; sequeretur, vel vtrũq; præcederet. Ex illoq; Chr̃i uerbo, colligitur manifestè, quod plures vxores habere minimè liceat. Nam si liceret, dimissa una, etiam non fornicaria, posset vir citra culpam, ad aliam accedere, cõiugioque vti cum illa. Chr̃s aũt nõ uult virum, vxorem posse dimittere, nisi ob fornicationem, itaq; non uult quod habeat, nisi vxor una. Per hoc aũt Platonis opinio, prorsus excluditur, qui noluit uxores esse communes, quẽ in noua lege sequutus est Nicolaus vnus ex septem diaconibus, à quo dicti sunt Nicolaitæ, de quibus in Apocalypsi habetur. (Apo. 2.) Quod Paulus hic tñ mulierem alligatam esse dicat, non item virũ, nullipendendum est. Nã locat nos in ordine mulieris, legem, & Christum in ordine uiri. Quia autem nos Christo debemus, debuimusq; legi: nõ itẽ legem, neq; Christum nobis, nihil illi dicendũ fuit de uiro, sed de muliere duntaxat. Ad Corinthios autẽ scribens, paria uincula dixit esse viri, & uxoris. Primum

quo ad actum reddendi debiti. Vxori
1. Cor. 7. vir debitum reddat: similiter autem & vxor uiro. Mulier potestatem sui corporis, non habet, sed uir. Similiter aũt & vir, sui corporis potestatẽ nõ habet, sed mulier: nolite fraudare inuicẽ. Secundũ. Quo ad indissolubilitatẽ matrimo-
1. Cor. 7. nij. His autem qui in matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed domin'. Vxorem à viro non discedere: & vir v-
Ibidem. xorem non dimittat. Est & illud ad uiros. Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Sequitur. *Cum enim essemus in carne, affectus peccatorum, qui per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege morientes, in qua detinebamur: ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ.*

Quia enim dixit, & iudæos ipsos, nedum Gentiles, Christo Iesu iungẽdos esse, vt fructificarent Deo, declarat qđ cum sub lege essent, Deo nequaquã fructificabant: nec fructificare poterant. Nunc autem soluti à lege, possunt per Christum Iesum. Vide aũt quomodo verbis appropriatissimis vtitur Apostolus, quę maximè huic intentioni deseruiunt. Legem.n. uetustam, appellat euãgelium uero nouum. Iuuentam quippe fęcunditas sequitur, refugit senectutem. Carnem etiam appellat legẽ: euãgelium spiritum. Caro enim non pdest quicquam, spũs est, qui uiuificat. Spiri-
Ioan. 6. tibus enim mouemur, generamus, augemur, intelligimus, non carnea ista massa. O magna vis spirituum. Dicit itaque. *Cum essemus in carne.* Adnumerat seipsum iudæis, vt leuius ferant. Sẽsusque est. Cum secundũ carnem uiueremus, cum carnaliter legem obseruaremus. *Affectus peccatorum,* concupiscentiæ, quæ hominem afficiunt & inficiũt. Vnde & passiones dicuntur, quoniã corrumpunt, quàm maximè hominẽ, nisi deuincantur. *Qui per legem erant,* excitati ad peccandum, legis prohibitio
1. Cor. 15 nibus. Hinc.n. dicit Paulus alibi. Virtus peccati lex. *Operabantur in membris nostris,* commouendo ea, ducendoq; ad mala opera: oculum ad curiosos aspectus, linguã ad testimonia falsa, pedes ad effundendũ sanguinem, aures ad fabulas, & stultiloquia. *Vt fructificarẽt morti.* Cum peccamus, fructificamus morti, operamurq;, & pugnamus pro ea. Redditur.n. peccatis nr̃is mors ualde potentior. Vnde & Paulus dicit. Pec- 1. Cor. 15
catum esse stimulum mortis. Sicut em̃ extimulatus equus, velocius & fortius currit: ita vt ascensorẽ quãdoq; deijciat. Sic & peccatis nr̃is mors impelli uidetur, ut super nos maiore potentia regnare, de nobis triumphos maiores reportare possit. *Nunc autem.* Ecce nunc tem 2. Cor. 6.
pus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Postq̃ Chr̃s venit. *Soluti sumus à lege morientes.* Morientes scilicet legi, soluti sumus à dñio eius, vti spõsa mortuo uiro. *In qua,* scilicet lege. *Detinebamur.* sub dominio eius constituti serui, non liberi, crescentibus peccati affectibus, etiã nobis inuitis. *Ita ut seruiamus.* Non.n. hæc libertas est in licentiã uitæ carnalis, & profanæ occasionem accipienda. Ideo enim liberati sumus, vt in bonis operibus cõtinuè uersantes, seruiamus. Cui? Gal. 5.
nõ hominibus, sed Deo. In libertatem vocati estis, nolite fieri serui hominum. Ipsa est uera libertas, propter recte facti lætitiam: & pia seruitus simul, propter præcepti obedientiam. Quomodo? *In nouitate spiritus,* idest in operibus noui hominis interioris, & spiritualis, renouati per spiritum sanctum, iuxta illud. Spũm rectum innoua Ps. 50.
in uisceribus meis. Emitte spũm tuum, & creabuntur, & renouabis faciem ter Ps. 103.
ræ. Dat.n. cordium nouitatem. Iuxta illud. Dabo uobis cor nouum. Nouitatẽ linguarum. Linguis loquuntur nouis. Eze. 36.
Nouitatem alimoniæ. Illi gustarunt nouam escam. Nouitatẽ sacramentorũ. Mar. vlt.
Per lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti. Nouitatem pręceptorum. Mandatum nouũ do uobis. Sap. 16. Tit. 3.
Nouitatem carminum. Immisit in os Ioan. 15.
meum canticum nouum. Nouitatẽ premiorum. Ecce creo cęlos nouos, & ter Ps. 35.
ram nouam. Iccirco & ad noua bella nos accendit, ut pro eo pugnemus cõtra dęmonem, carnemq;, & mundum. Esa. 66.
Dicitur enim. Noua bella elegit dñs. Hoc est ergo, quod dicit, vt seruiamus Iud. 5.
Deo in nouitate spiritus. *Et non in uetustate literæ.* Idest in ritu antiquo obseruantiæ

2. Cor. 3. uantiæ literalis legis. Litera enim occidit, ſpiritus autem uiuificat. Nolo (inquit Paulus) omnino non ſeruare legẽ, ſed nolo eam ſeruare ſecundum literã, quo ad carnales illas ceremonias: at ſecundum ſpiritum, myſteria legis quæri mus, & medullam, non uerba, non cor ticem: vigebunt ſemper myſteria, uerum litera iam interijt. Non enim ab
Heb. 8. re dicta eſt ſemper antiqua. Quod em̃ antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt. Sequitur.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Magnam & difficilem ſibi proponit Apoſtolus quæſtionem, vt ſuſpitionem corrigat Iudæorum ex his ortam, quæ toties & in hac epiſtola, & in alijs incul cauit. Quaſi legem calumniatus, quam per Moſen olim dederat ſummus ille parens, hominumque Deumque, & rerum inuiolata poteſtas. Quid enim in legis iniuriam, non dixit Paulus, ſi verba non animum, ſpectes? Audi queſo, ſi religione tactus Iudæus poteſt nõ
Rom. 4. commoueri. Vbi non eſt lex, nec præua
Rom. 5. ricatio. Lex iram operatur. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Lex
Gal. 3. propter tranſgreſſionem poſita eſt. Quj
Rom. 6. ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Peccatum uobis non dominabitur. Non enim eſtis ſub lege. Affectus
Ibidem. peccatorum per legem erant. Arbi-
Rom. 7. tramur iuſtificari hominem ſine lege. Si teſtamentum uetus culpa uacaſſet, non utiq; ſecundi locus inquireretur.
Heb. 7. Nihil ad pfectũ adduxit lex. Virtus pec
1. Cor. 15 cati, lex. Reprobatũ fit legis, pp infirmi
Heb. 7. tatẽ, & inutilitatẽ. Lex in hoĩe dñatur,
Rom. 6. quãto tempore viuit. Si ſpũ ducimini,
Gal. 5. iã nõ eſtis ſub lege. O verba duriſſima.
Rom. 3. Heb. 8. Adde. Quod legem appellat vbiq; uetu ſtã, carnẽ, literã, miniſtrationẽ mortis,
2. Cor. 3. Litera occidit, ſpiritus autem uiuificat. Si miniſtratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria. Bellum igitur aſſumpſiſſe uidetur Paulus irreconciliabile contra legem, tanquam malam, & malorum omnium fomitem: vt omnino excuſari poſſe uideãtur Manichei, qui anſam ex his locis accipientes, ueterem legem & malam, & à malo Deo hominibus latam & dixerunt, & docuerunt. Hanc itaque quæſtionem ſibi proponit Paulus. *Lex peccatum eſt? Quid dicemus?* Si uera ſunt, quæ ſuperius dicta fuere, hoc ſequitur, vt ipſa lex peccatum ſit. Si hoc non eſt verum, ergo quæ dicta ſunt, uera non ſunt. Quid ergo dicendum? Vide autem quomodo quæſtionem magnificat. *Quid dicemus?* Conſilium videtur quærere, tanquam in medium omnis eccleſiæ, proponens controuerſiam hanc diſcutiendam. Non enim dicit. Quid dicam? Sed quid dicemus? Quaſi dicat. Res magni momenti eſt, vtrinque rationes urgent. Legem em̃ in ſacris literis, commendat ſpiritus ſanctus, A ueritate. Lex ueritatis fuit in ore eius. A puritate. Lex domini immaculata. Ab æquitate. Iuſtitiæ domini rectæ. A ſanctitate diuini cultus. Pro grauiſſimis & ſanctiſſimis legibus, honeſta morte perfungar. A feruore charitatis. In dextera eius ignita lex. Quomodo ergo peccatum eſſe poteſt? Ex alio latere, ſunt omnia loca ſuperius commemorata, quæ accepi à domino, & tradidi uobis. Sit ergo iudicium, perſcrutemur, conſulamus, inquiramus, quid in hoc tanto negotio dicendum. Num lex peccatum eſt? *Abſit. Sed peccatum non cognoui, niſi per legem.* Vide, quàm breuiter ueritatem defendit, ſimul & probat Apoſtolus. *Lex* peccata uitare docet, igitur impoſſibile eſt, vt ipſa peccatum ſit. Eſt ergo dictio aduerſatiua illud *Sed.* Et eſt, ac ſi dixiſſet. *Abſit*, vt dicamus legem eſſe peccatum. Tantum enim abeſt à peccato, ut ipſa peccata accuſet omnia. *Non enim cognoſcitur peccatum, niſi per legem.* Intelligendum autem eſt, Non cognoſcitur peccatum, eſſe peccatum, niſi p legem. Res enim quæ eſt peccatum, cognoſcitur ſine hac lege: at non cognoſcitur, quod ſit peccatum. Si enim aliunde ſciretur eſſe peccatum, aliunde etiam ſciretur uitandum eſſe: non docetur autem uitandum eſſe, niſi per hanc legem, ergo non niſi hac lege intelligitur eſſe peccatum. Et ſimile iſtud eſt ei, quod dicimus, (citra tamen fidem.) Philoſophos ipſos imaginem Dei cognoſcere: quia animam noſtrã, quæ imago Dei eſt, cognoſcunt.

Mal. 2.
Pſal. 118.
Pſal. 18.
Mach. 26.
Deut. 33.

At non cognoscunt eam, vt imaginem, nisi per fidem. Ita quoque Deum trinũ & unum cognoscunt, quia cognoscunt Deum, qui reipsa trinus est & unus. Verum ad hoc ipsi non ascendunt, eum esse trinum & vnum, sed fidei id propriũ est. Ita ergo sine lege ista, id quod peccatum est, certe cognoscitur, sed tamen nõ cognoscitur esse peccatum, nisi hac lege. Vnde & non prohibebatur nisi præceptis huius legis. Arguatur modo sic. Quod peccata vitare docet, peccatum non est, neque peccata fouet. Lex ista propriè & vnicè peccata vitare docet. igitur. &c. At obijcies. Non dicit Paulus, legem docere vitanda esse peccata, sed dicit legẽ docere peccata esse peccata. Verum est: sed hoc ex illo sequitur. Vnde qui docet aliquid esse malum, docet id uitandum esse. Quoniã nullus intendens ad malum, operatur, inquit magnus Dionysius. Lex itaque ostendens ea, quæ peccata sunt sub ratione peccati, docet quod omnino cauenda sunt, & fugienda. Cum autem proprium huius legis esse docere, prohibere, detestarique peccata intelligitis, euãgelium nequaquam excludatis, cui maxime conuenit radicitus peccata euellere omnia. Moses enim cohibet manum: Christus manum & animum. Sed exponatis, Eam legem quæ primo peccata prohibuit, hãc legem Mosi fuisse, ut hac ratione lex ista supra naturæ legem, non autem supra euangelium, commendetur. Non ita tamẽ, & hoc intelligendum est, vt dicamus in lege naturæ, plenam fuisse peccatorum ignorãtiam. Quis enim neget eo tempore peccata aliqua fuisse agnita? Notior enim

Gen 42. est uox illa Iosippi fratrum, quàm ut hic referatur. Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem nostrum. Sed per legem Mosi, plenior fuit habita peccatorum notitia: Antequam enim illa inuulgaretur, quædam non agnoscebantur peccata esse, cum tamen peccata essent. Vt concupiscere res alienas, atque uenerea. Quædam læuia putabantur, & grauia erant, vt simplex fornicatio. Rursus nulla putabantur, irritare, offendereque Deum, essèque æternis penis plectenda æterno ac diuino iudicio.

Tribus ergo his modis oppositis, Primum lege Mosaica, peccatum agnitum est esse peccatum; & omnia enim quæ peccata sunt, agnouimus esse peccata, & quædam grauiora fore, & omnia displicere Deo, esseque à Deo post hanc uitam punienda. Hæc autem cæcitas, ideo cõtingit ante Mosi legem, quoniã homines quæ foris sunt appetentes, à seipsis etiam modo quodam exules facti erant. Scripta erant hæc omnia, in cordibus. Sed quæ scripta erant, non legebant. Fugitiui nanque erant cordis sui. Ab illo ergo, qui vbique est, compræhensi sunt, & ad seipsos intro reuocati, obiecta eorum oculis lege forinsecus scripta, quæ clamat. Redite, Redite Esa. 46.
præuaricatores ad cor. Nisi enim terrenis cupiditatibus homo, scripturã cordis, quam Deus formauerat, deformasset: lege in tabulis scripta, qua peccata cognoscerentur, non indiguisset. Ideo nanque data est lex literæ, vt naturæ legem commemoraret. Hinc dixit Chri- Matt. 7.
stus. Omnia quæcunque vultis, vt faciant uobis homines, & uos facite illis. Hæc est enim lex & Prophetæ. Indicãs legem & prophetas, non aliud intendere, nisi ut quod uolumus nobis fieri, alijs faciamus: & quod nollemus nobis fieri, alijs minime faciamus. Hoc autẽ est ius naturale, vt constat. Ob id ergo, data est lex, uiuæ uocis oraculo, & lapidibus sculpta. Quoniam lex ista, quã manu sua scripserat formator Deus, cõsepulta fuerat. Quæ si in nostris cordibus viguisset, illa fuisset satis. Vt hinc colligatis, quàm iustè etiam sint iudicãdi Ethnici, quibus lex data non est. Nemo enim ab orbe condito, ignorare permissus est, quid lege diuina sit illi agendum, quidque cauendum. Vnde scriptum est. In cogitationibus impij, inter Sap. 1.
rogatio erit. Vbi autem interrogatio, & accusatio, ibi lex est. Quis ergo inde, non uideat legem in cordibus, Dei digito uiui, exaratam? Hinc illud est. Sensu impleuit corda illorum, bonaque & Ecclesiastici. 17.
mala ostendit eis. Fiat ergo hæc ratio, qua probetur legem Mosi peccatũ non esse. Lex uerè peccatum non est. Hæc autem confirmat illam, sine ea oblitera tam ferè & deletam prorsus, ergo peccatum

catum esse nullatenus potest. Cōfirmatur. Quia lex ista à Deo est. Ostēdo. Finis enim legis huius. Christus est. ordinabatur ergo ad Christū, cum testimonium illi perhibens, Iuxta illud. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, psalmis, & prophetis de me. Et illud. Si crederent Moysi, crederent & mihi: Tum retrahens homines ab idolorum cultu, concludensq; eos sub Dei vnius fide, à quo tandem per Christum omne hominum genus saluandū erat. Iuxta illud. Priusquam ueniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eā fidem, quę reuelanda erat. Quis nesciat autem, quod ad idem agens spectat, ad finem disponere atque perducere? Si ergo Christi euangelium à Deo est, & lex Mosi, quanquam illud immediatè, hæc angelorum ministerio. Sathanas enim hanc legem dare mundo haudquaquā potuit. Quis enim credere potest eum, qui à Christo pro virili abducere nitebatur: quippe quia per eum abijciēdus erat foras, hanc legem condidisse, qua homines ad Christum adducerentur? Non enim pugnat sathanas contra seipsum, ut per bellè ostendit Christus in eos inuectus, qui illi obijciebant, quod in Beelzebub demoniorum principe, eijceret demonia. Si autem à Deo est, à quo peccatum esse non potest, conuincitur, quod lex peccatum non est. Adde postremo. Nā finis legis, est dilectio Dei, iuxta illud. Finis præcepti est charitas. Et illud. Primum & maximum mādatum in lege est, Diliges dominum Deum tuum. Item. Timor. iuxta illud. Et nunc Israel, quid dominus Deus tu' petit à te, nisi ut timeas dominum Deū tuum, & ambules in uijs eius? Quid autem melius esse potest, quàm diligere & timere Deum? His enim calcaribus, subditi fiunt omnes homines Deo. Quomodo ergo lex peccatum esse potest? Cuius finis adeò optimus est, cuius monita tam salutaria, cuius intētio purissima? Absit itaque ut dicamus, legem peccatum esse. Nemo autē miretur, si has rationes non adduxerit Apostolus, sed illam tantum. *Peccatum non cognoui, nisi per legem.* Adducere enim uoluit rationem unam, quæ simul legem non esse malam probaret, & legis infirmitatem quoque insinuaret. Nulla autē efficacior ista. Lex docet uitare peccata. Hoc enim uerbo doctioribus indicatur, quod peccata quidem per legē cognoscuntur, sed minime auferūtur: prohibentur sed non abluuntur: aggrauantur, sed non expiantur, arguuntur, sed non remittūtur. Vnde illud est. Reprobatio fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem: Quia autem uides Apostolum de seipso loquentem, Peccatum non cognoui, nisi per legem. Et ita uidebis semper in hoc capite, intellige Paulum, personā, vicemque omnium hominum, optimè induere. Sequitur.

Rom. 10. Luc. 24. Ioan. 5. Gal. 3. Luc. 11. 1. Tim. 1 Mat. 22 Deut. 10.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces. Explicat, declaratque hoc uerbo, quo nam modo intelligi debeat, quod primum per legē Mosi, peccatum agnitum sit esse peccatum, & inquit. Adulterium, homicidium, furtum, etiam ante legem Mosi, quamuis naturalis lex, in hominum cordibus magna parte obscurata esset, agnoscebantur esse peccata, licet non ut à Deo puniendā, vt dictum est: At concupiscere rem alienam, exardescereq; in alterius coniugem, primum hac lege ostensum est, quod peccata sunt: & verum dicit. Ea enim duntaxat, arbitrabantur peccata esse homines ante legem, quibus cōmunis hominum pax, turbari potest. Propterea & illa, pęnis uarijs mulctare nitebantur. Verum sola concupiscētia nulli nocet, nisi concupiscenti. Nulla ratio ergo uidebatur, qua concupiscentia credi posset esse peccatum. Hoc autem ideo erat, quia tantum humanis legibus innitebantur, non amplius legi diuinæ in cordibus scriptæ. Leges quippe humanæ, nisi praua opera exteriora, prohibere haud possunt. Peccata cordis, solus Deus prohibet: Nam ipse sol' corda scrutatur & renes: Homines uero non uident nisi quæ foris patent. Vt ergo diuina illa lex renouaretur, cordis concupiscentia prohibita est. Hocque argumento maximè ostensum fuit, qđ Dei lex erat, non hominum. Quippe quia cordis munditiam exigebat. Dixit itaque Deus, Decalogi legem terminando.

Heb 7. Rom. 7. Hier 17. 1 Re 16.

Deut. 5. do. Non concupisces vxorem proximi tui. Non concupisces domum alterius, non seruum, non ancillam, sub vno prę cepto arcens nos omnes, ab illicito appetitu tàm boni delectabilis, quàm boni vtilis. Delectabilis quidem, dicens. Non concupisces vxorem alterius. Vtilis vero, dicens. Non concupisces domum alterius, non seruum. &c. Tanquàm à peccatis, quibus ipse exacerbari, irritarique soleat. Considerandum autem, quod ad istas duas concupiscentias, omnis concupiscentia reducitur. Omnis enim illicita cõcupiscentia est, vel boni vtilis, vel boni delectabilis. Nullum uero peccatum, sine concupiscentia committitur. Si itaque nihil illicitum homo concupiscit, nullum omnino peccatum habebit. Vide ergo argumentum forte, ex hoc Apostoli uerbo, ad ostendendum legem peccatũ nõ esse. Lex quæ radicem prohibet peccati omnis, quomodo peccatum est? Lex Mosi, concupiscentiam prohibuit, sine qua non peccatur. Quo colore ergo fingi potest, quod peccatum sit? Vides quomodo Iudæis gratificatur. Cum itaque audis. *Concupiscentiam nesciebam.* Subintellige, peccatum esse. Concupiscentia profecto nota erat ante legem, concupiscebãt & tunc homines. Gen. 12. Geraritæ Sarram concupierunt: Gen. 19. concupierunt Sodomęi Angelos. Filij Dei viden Gen. 6. tes hominum filias, quod pulchræ essent, adamarunt eas. Vnde & diluuiũ factum est super terram: At concupiscẽtiam nesciebant peccatum esse: dico cõcupiscentiam cordis: concupiscentia enim carnis, uerè peccatum nõ est. Cũ autem aduenit lex, concupiscentiam prohibens, tunc primum intellexerũt, quod peccatum erat. Per legem ergo non est insita concupiscentia. Est enim naturæ ante legem vitiatæ morbus, sed demonstrata tantum: vti & peccatum, non fit per legem, sed indicatur. Cum autem legis prohibitione agnitum est, quod peccatum sit concupiscentia, in mente tibi veniat cognitio, nõ tam simplicis intelligentiæ, q̃ approbationis. Lex.n. non tantum speculatiuam hanc notitiã parit, Cõcupiscẽtia peccatũ est, sed hanc practicam, ergo uitãda est, atq; fugienda: qm̃ Deo displicet, illumq; ad iram prouocat: adeo vt plerumq; puniãtur, qui temerè concupiscunt, quamuis opere non expleant, quod cõcupierint. Intelligis quo spectat Apostolus? Sed si hoc uerum est, quomodo dicitur, quod lex cohibet manum, non animum? Euãgeliũ uero vtrumq;? Intelligitur in plerisq; præceptis, quoad mulctam. Non enim omnia cordis peccata, lege mosaica puniebantur, omnia autem lege euãgelica puniuntur: quamuis nõ ecclesiastica. Vt & hinc intelligas, perfectiorem esse Christi legem, q̃ Mosi. Moses. nanq; dicit tantum, Non concupisces vxorem alterius. Chr̃s uero latius admodum loquitur. Qui concupierit mulierem, vel vxorẽ, vel nõ vxorẽ, mechatur. Matt. 5. Immo non solum, qui concupierit, sed qui viderit ad concupiscendum. Vt simul damnet, & cordis concupiscẽtiã, & concupiscentiæ concupiscentiã, animum scilicet concupiscendi: & externũ prohibet intuitum, à quo incentiuum sumit libido interior. Sequitur.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est, in me omnem concupiscentiam.

Hactenus ad materiẽ r̃ndit difficultatis propositę. Quid ergo dicemus? ex habitis sequitur, legem esse malã? ipsamq; à culpa absoluit, vt uisum est. Nunc ad formam r̃ndit, & quę superius dixerat, declarat; ex quibus sanè quæstio ortum habuit. Illis autẽ declaratis, sublata erit oĩs addubitandi r̃o. Inquit ergo, cõcedẽdum esse, quod lex sit peccatorũ omnium, ac maximè concupiscentiæ cordis, aliqua rõne effectrix. Sed id totũ p accidens est. Neq; enim ipsa, peccati alicuius occasionem dedit, quæ pc̃a oĩa, vt ab omnib⁹ uitarent, accusauit. Sed peccati fomes, qui hoc in loco pcũm noiatur, sicut & supra sępe numero, ex lege, occasionẽ accepit, nos oẽs instigandi ad peccandũ. Quid ergo, si occasione sumpta à lege, non aũt data, pc̃a creuerunt? Nũ inde sequit, qd ipsa sit in cã pcõrũ nr̃orũ? Absit. Hac.n. rõne, & p̃ceptum, qd dedit Deus primo hoĩum parẽti, malũ fuisse dicere oporteret. Qñquidẽ occasionẽ inde accepit Eua, lignũ uetitum ardentius desideràdi, atq; demum gustandi.

Ioan.15. stãdi. Chri quoq; aduentum in culpa fuisse, cæcitatis Iudęorũ, quis negare valeret, cum is dixerit. Si non uenissem, & loquutus eis nõ fuissem, pcũm nõ haberent? Legem ét naturę, à culpa excusare difficillimũ esset, & propè impossibile, qm̃ per eam summi Gentiũ Philosophi, inexcusabiles effecti, idola coluerũt, uero Deo neglecto. Patientiã defendere diuinã, nemo posset, qm̃ pp illam Pharao magis ĩduruit. Chri crucẽ, quis tutaret? cum propter eam pleriq; scandalum acceperint, ruinam, atq; mortẽ?
1.Cor.1. Sed quid immoror? Maximũ illud incarnationis beneficiũ filij Dei, quo & angeli, & hoĩes saluati sunt atq; gloriosi effecti: malũ oĩno fuisse asseuerare cogeremur. Inde.n. irrupit superbia luciferi, cũ nollet hoĩem, sed Angelũ deificari, vt hoĩes Angelo, nõ Angeli hoĩ genua flecterent. Adde, quod oẽm orbẽ malum quid esse, dicere oporteret. Siquidẽ occasione accepta, à mũdi hui⁹ pulchritudine, plurimi Deũ aliũ, haudquaq̃ cognouerunt, q̃ Solẽ, Lunã, Stellas, aerẽ, aquam, terram: ignem, rati nihil his pulchrius, nihil itẽ admirabilius esse posse. Deus ad extremũ, nõ esset peccati expers, qñquidem Deo pleriq; abutuntur, secũdũ duritiam suã, thesaurizãtes
Rom.2. sibi ipsis irã in die iræ. Quis aũt absurda hæc concesserit, nisi admodum desipiat, sitq; ille absurdissimus? Ob id ẽm, quod bonis, malè mali vtuntur, bona ne calumniari licet? Pharmacum parat medicus ægroãtti: verum si is Pharmacum intempestiuè sumat, & intereat, num ars medica culpanda est? Num medico dandum est uitio? An non potius laudanda sunt hæc omnia, arguendus autem est ęger, qui Pharmaco, quo sanari potuerat abusus est? ad perniciẽ, Iudas ex loculis occasionem sumpsit ea furandi, quæ pauperum erant, uenundandi Christum Iesum, uilissimo triginta denariorum pretio, atq; ad extremũ se se suspendendi. Num ergo pecunias, thesaurosque tanquã malos abijciem⁹? Ob id quod mens illa perdita, ex nummis in auaritiam coniecta est, & in tam horrenda scelera? Si quis febre correptus & exestuans, aqua frigida, quã prudens medicus interdixerit, ad explendam perniciosam illam, & mẽdosam sitim bibat, atq; ita magis, ac magis accendatur, crescatque cupiditatis ardor ille noxius: Num aquæ potum culpare debet, an unicè suam ipsius incontinentiam? Pare ergo ratione, nullatenus culpanda lex est, quæ à peccatis omni quo decuit modo, abst errebat, vitiaque omnia prohibebat, vt nos ab eis auerteret. Quamuis occasione accepta, ad summum per eam creuerint flagitia vniuersa, id enim legis crimen non fuit, sed recipientium legem. Lucrum nanq; non modicum, ex lege consequi potuissent, sed suo ipsorum vitio, damna maxima consequuti sunt vtique per legem, sed minime procurante lege. Immo contra legis intentionem. Data quidem fuerat, vt proficeret, sed tamen obfuit. Vis autem ratione conuincere, & declarare, quomodo per legem peccata creuerint, occasione tantum accepta, non data? Ecce. Naturale est, & id ratio, sensusque, & experientia testantur, per antiparistasim, alterũ contrariorũ crescere, augeri, roborariq; surgente altero contrario. Hinc aquam calefactam & citius, & fortius congelari, quàm frigidam nemo non expertus est. Hinc & in crepusculo, frigidiorem esse aerem, quàm media nocte sensu probatur. Dices ne tu propter hoc, calorem augere frigora, & frigus calores? Absit. Calor enim molitur corrũpere frigus, & frigus calorem. Tãtum abest, vt quęrant se se inuicem augere. Verum calor surgente frigore, quò illi resistat, augescit, & frigus è contra surgente calore. Est itaque tantum occasio, unum cõtrarium augendi reliquum, non causa. En ergo modus, quem intendit Apostolus noster. Adueniente lege, pcõrum omnium inimica, fomes pcõrum, fortior, ualidiorque surrexit, ut suas acies defenderet, quas illa expugnare nitebatur: & ita concupiscentias oẽs auxit illicitas, ad patrocinium peccatorũ. Oẽs inquàm, & secundum omnes gradus, quibus actualiter concupiscitur, uidelicet cogitationis, delectationis, consensus, & operis. Merito ergo dicit, *Occasione autem accepta peccatum, per mandatum operatũ est in me, omnem concupiscentiam.*

Ad

Ad hunc modum cernere cuique licet, cum in uere, regia hæc flumina Tiberis & Eridanus exundare solent, si in aliquam partem impetus aquæ uehementius influat, illum obice opposito magnæ molis, maiore uiolentia præcipitē ferri, adeò ut plerumque undarum cumulus excrescens, euincat molem, prataque peterret & agros. Quid mirum ergo, si legis repagula, quæ defluentes nostræ concupiscentiæ motus, tanquā septa arcebant & cohibebant, accidentaliter effecerunt, ut impetu facto, concupiscentiarum fluenta in legem irruerint, eamq; destruxerint, & sæpe destructa, vbique peccatorum aquæ intrauerint? Homo enim super omnia, quæ desiderare solet, libertatem desiderat. Nihil nanque est ipsa libertate charius, nihil pretiosius. Existimabat autem ille, qui in peccatis uersatur, se se maximè liberum esse, cum nullis habenis frenatur, cum sine lege uiuit, cum impudenter agere potest, quod libet, cum tamen sit tūc, maxime seruus. Est quippe minime homo, cum à ratione deflectit. Hinc illud. Nonne tibi uidetur bestialior bestia, rationem habens, & ratione non vtēs? Ergo minime liber, seruorum aūt oīum, magē miserrimus. Cū itaque vniuersi homines, eo tempore quo legem tulit Deus, peccatis omnib⁹ obruti essent, regnaretque tirannus ille fomes peccati in omnibus ad mortē: Nimirum, si legem detrectabant, tanq̄ propriæ libertatis inimicam. Vt itaque libertatem illam profanam tuerentur, cui contrariabatur lex, ab iniquo rege illo excitati, peccatorum exercitus coegerunt, effrenatèque peccantes, per legem sibi interitum, damnationemque comparauere: cui si paruissent, meliorē libertatem nacti, seruari potuissent. Si non fuisset data lex, sua illa libertate cōtenti, cui nihil aduersabatur, minus peccassent. Verum data lege, frenata illa eorum licentia, veteris concupiscentijs delectabilium & utilium, tanquā ēgreferentes mandatis arceri, & inter legis septa detineri, quod prius uel nullo modo, uel leuiter concupiscebant, vt libertatem defenderent, qua tot tempo ribus gauisi fuerant, inceperunt ardentissimè omnibus modis concupiscere. Famosum profectò illud est. Nitimur in uetitum semper, cupimusque negata. Et illud Philosophorum. Materia appetit formam, propter priuationē. Hoc est ergo, quod Apostolus dicit. *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum.* Non ut per instrumentum: non vt per medium: sed vt per contrarium, *Operatum est in me mortem.*

Scio autem te obijcere uelle. Cōtra. Maiora enim erant peccata ante legem, quàm post legem. Sed responsio facilis est. Erant maiora extensiuè. Numerus peccatorum hominum maior erat, sed peccata minora erant. Propheta nanq; ille non mentitur, qui dicit. Vicisti Sodomam, peccatis tuis sceleratius agens. Ezech. 16
Ecce Paulus, q̄ optimè id aperit, subiungens. *Sine lege enim peccatum mortuū erat. Ego autem viuebam sine lege aliquando. Sed cum uenisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum.* Declarat enim responsionem datam. Quomodo uidelicet occasione accepta, per legem ipsum peccatum operatum sit omnem cōcupiscentiam. Et ita quomodo lex non sit causa peccati, sit tamen occasio. Dicit ergo. Hoc ideo esse, vel fuisse, quia cum lex non esset data, *Peccatum*, fomes scilicet pcōrum, *Mortuum erat.* Quod per hiperbolā debet intelligi, idest debile erat, parum uigebat in comparatione ad tempus latæ legis, extensiuè magis, sed intensiuè minus. Adueniente autem lege, quasi opposito sibi obice, rebellare cœpit, inualuit, resumpsit uires: in pace uidebantur esse omnia, quę peccatum, & diabolus peccati auctor possidebat. At duce Mose aduenien-te, vt eorum spolia, diriperet, consilium fecerunt, & ad pugnam fortissimē se se accinxere, ad proprię libertatis defensionem omnino contendentes. Nota autem uerbum illud, *Peccatum reuixit.* Vixerat ille fomes in primis nostris parentibus, dum post ligni esum, uidētes quod nudi essent, & erubescentes, fecerunt sibi perizomata. At deinde omni illo tempore, quo nullum mundo datum fuerat præceptum, conniuebat, iacebat, sopiti erant ardentes eius igniculi. Data per Mosen lege, visus est Gen. 3.

quasi à mortuis reuixisse. Cępit enim vrgere acrius tirannus iste noster interior: Peccata autem actualiter, in omnibus hominibus sub lege adaucta, ostendebant quod reuixissent. Peccare quidem actu, quod peccatum uiuit & diabolus, indicat. Non peccare, vel minus peccare, quod mortui sint, indicacare uidetur. Audi verò rem mirabilē. *Cum peccatum mortuum erat, ego uiuebam.* Eo tempore, quo lex data nequaquam erat. *Cum peccatum*, per legem *reuixit*, *mortuus sum*, illico. Vita ergo peccati, hominum mors est. Contra. Mors est uita Causaliter autem, nō formaliter intellige. Estque hic hiperbola. Neque enim ante legem viuebant homines, eo etiam tempore mortui erant propter peccatum, sicut & fomes ille viuebat. At minus erant mortui, quàm post legem. Mors enim animæ, est Dei odium. Constat autem Deo exosos esse magis, qui legem cęlitus datam trāsgreditur, quàm qui secus. Re ipsa nanque grauius est, accepta lege peccare, quàm sine lege. Vnde & minore pęna plectētur, qui legem non habuerunt. Si ergo tempus istud ante legem, tempori legis conferre uolueris, illud erat tēpus, quo peccatores aliqualiter uiuebant: istud uero, quo penitus mortui erant, diuinæ recōciliatione scilicet indignissimi. Ser-
Luc. 12. uus enim sciens uolūtatem domini sui, & non faciens, plagis uapulabit multis. Vnde & apud Deum, & apud homines, & etiam apud seipsum, quisque iudicat maiora esse peccata, dato præcepto, quàm antea. Et hoc forte molitur his uerbis Apostolus. Nouerant & ante legem quando peccabant: at planius & exactius, id data lege intelligebant. Quando non natura sola, sed & lex eos accusabat, & redarguebat. Tunc ergo uidebatur quasi mortuum peccatum, non agnitum: Lata lege surrexit, ad notitiam hominum deueniens. Sicut igitur fomes semper uixit, quia semper peccata abundauerunt, sed post legem magis, ita nos semper mortui fuimus, sed minus ante legem. Legem autem *Mandatum* appellat, quia absentibus à Deo data est, & per nuntium missa, uidelicet per Mosen, qui ad populos loquebatur: Ob id quod Deum audire, digni minime essent. Concludit itaque quod intēdit. Videlicet, ex homine causaliter mortem peccatorum pœnam pro dixisse, verū lege tātum occasionaliter, tanquam ex contrario. *Et inuentum est mandatum ipsum Dei, quod erat ad uitam*, Deut 4.
vt scilicet obseruatum, pareret vitā animæ, iuxta illud. Et nunc Israel, audi pręcepta, & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciens ea uiuas in eis. Et illud. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata, *Hoc* Matt. 19.
esse mihi, non obseruanti scilicet, sed trāsgredienti, vrgente peccati aculeo, *Ad mortem*, æternæ pœnæ, & animæ. De Psal 33.
qua illud est. Mors peccatorū pessima. Peccatum enim, cum consummatum fuerit, generat mortem. Quia nō ignorans peccaui, sed sciens non esse peccā Iac. 1.
dum contra diuinum mandatum. Nota autem loqnēdi modum. *Inuentum est.* Significat enim hoc uerbo, se se huius rei nouitatem demirati. Bone Deus, qd monstrum est hoc? quàm absurdum, q̄ incredibile? Lex enim data est ad uitā, & experimento inuenta est fuisse ad mortem. Præter spem accidit hoc, non legis malitia, sed abutentium lege. Et vinum inuentum est inebriasse Noe: non est tamen uini culpa, est culpa bibētis. Ne ergo legem culpare velis O ethnicè. Nō enim suapte natura est ad mor Gen. 9.
tem, sed ad uitam. Inuenta tamen est fuisse ad mortem. Id enim per occasionem tantum accidit, vt rem totam in Iudæorum caput, nō in legem uertamus. Nam *Peccatum*, fomes scilicet peccati, *Occasione accepta*, non data, *Per mandatum*, quia quod concupiscitur, dulcius fit cum uetatur. Habet enim hoc humana infirmitas, ut difficultate magna seruari possint, quæ prohibentur. *Seduxit me*, vel Græcè, *Illexit.* falsa scilicet dulcedine me fefellit, sub prætextu falsæ libertatis defendendæ, à bono ad malum trahens, alliciens, & inclinans, à uiaque ducens, immo præcipitans in deuium. Hoc enim significat seducere. Castè autem intellige trahens, & præcipitans, non cogendo, sed uehementer inclinando. Nemo quippe malum agit inuitus. *Et per ipsum occidit.* Mortem scilicet animæ intulit, cum me præuaricatorem,

torem, vel transgressorem constituit. Potest autem hoc referri ad mandatum, & ad seductionē: & per ipsum. s. mandatū, & p ipsum. s. qd seduxit me, occidit. Vides, qūo peccatū redarguit semper: legem uero ab omni excipit criminatione. At criminatur legem, (dices) cum inquit, humanum genus sine lege uixisse, Adueniente uero lege, mortuū fuisse. Immo si diligenter aduertis, hinc maxime legem extollit. Indicat enim legē summopere peccata oīa detestari, quib⁹ animæ pereunt. Hac quidem ratione, & nec alia, sicut dixim⁹ est, factum est, vt pcā creuerint, quo se à legis gladio tutari possent. Datus enim erat gladius ille sanctus, munus à Deo, vt peccata omnia enecarentur. Adde etiam legis gloriam, ex his quæ dicta sunt. Antea. n. quasi mortui, & non sentientes peccabant, lege superueniente, cęperūt agnoscere quod peccabant. Id autem nō parum ad iniquitates abijciendas cōducere poterat. Nemo enim peccatum abijcit, nisi peccatū agnoscat, quod si agnouerimus, facile abijcìmus omnes. Si tamen non abiecerunt iudæi, id legi nō est imputandum, sed eorum omnium deprauatissimis mentibus, pcō ipso ꝓstratis atque profligatis. Tu tamen hic considera, ex his quæ dicta sunt, excusari quidem à malitia legem, accusari tamen ab infirmitate, aut imbecillitate. Si enim eximiæ fuisset uirtutis & efficaciæ, vt quemadmodum peccata prohibebat, indicabatque: ita è medio ea protsus tollere potuisset, quamuis per antiperistasim illa creuissent, nequaquā tamen resistere potuissent, quo minus legis uigore omnino sublata non fuissent. Nanque & moles, quæ fluentis opponitur, vt amnis excrescentis impetum rapidum cohibeat, si magna sit & fortis, aquarumque uim superet, aquis minime euincitur. Si etiam calor aquę, frigus continentis aeris excedat, non congelabitur aqua. Cum ergo ui legis, peccata tolli non potuerint, sed aucta sint, quàm maximè, id ostendit quidē, quod lex nō est mala. Quippe quia, peccatis omnibus aduersabatur. Sed & insinuat, quod imbecillæ erat uirtutis, quia peccatorū ui superabatur. Cur autem hoc? Quia pro mala concupiscentia, concupiscentiam bonam non inspirabat: hoc est charitatē in cordibus nostris, non diffundebat. Ni mirum ergo, si peccata crescebant. Fomes enim, qui est inclinatio malè operandi, ac desiderium, non extinguitur, nisi contrario desiderio rectè faciendi. Contrarijs em̄ contraria pelluntur. Hoc autem desiderium non habetur, nisi ubi fides per dilectionem operatur. Hæc uero, donū, Gal. 6.
gratiæ est, non habetur ex lege. In lege enim, uetus homo, formidinis coarctatur angustijs. In gratia nouus charitatis latitudine spatiatur. Sed si hoc est, cur Apostolus dicit, legem datam fuisse ad uitam? Difficilis enim est locus iste, & inuentum est mandatum, quod erat ad uitam, hoc mihi fuisse ad mortem. Quomodo erat ad uitam, si vitam præstare non poterat? Vita nanq; gratia est. Lex autem & gratia pugnant, sicut timor & amor. Respondeo. Erat ad uitam, non vt ipsa vitam præstaret: sed vt ad vitam disponeret, & pararet. Magna quippe iubebat, non vt ea faceremus, quæ fieri impossibile erat ex nobis, sed vt ea facere conantes, in nostra infirmitate fatigati, gratiæ adiutorium per fidem poscere nosceremus. Fides enim gratiam impetrabat, qua impetrata, lex seruabat: & lege seruata, uita reddebatur. Vnde & hoc ipso, quod lex occidebat, quod scilicet per legem abundabant peccata ad mortem, ipsa etiam lex ad uitam ꝓficiebat. Proderat enim ad uitam superbis, vt abundaret delictum. Qui nāque se sanos esse iactabant, de suis uiribus confidentes: timore legis humiles facti, liberatorem, saluatoremq; requirebant, eiusque opē, quod per legem iubebat Deus, dabat per gratiam: quod per literam præcipiebat, per spiritum dabat: *Itaque lex quidem sancta, & mādatum sanctum, & iustum, & bonum.*

Non sat fuit Paulo inculpatam relinquere legem, voluit & eam commendare, si quo modo carnem suam ad emulādum prouocare posset, & saluos facere aliquos ex eis, pro quibus & optauit ali- Rom. 9.
quando anathema fieri à Christo Iesu. Inquit ergo. *Itaq;* ex hoc scilicet, quod lex ostēdit & prohibuit peccata omnia,

vt pareret vitam, sequitur vt non modo nō sit mala, sed ut sit sancta, mandatumque eius & sanctum, & iustum, & bonum. Durum tamen uidetur hoc legis encomion. Nam non videtur quomodo à contradictione defendi possit Paulus. Is enim de lege loquens ad Hæ-
Heb. 8. bræos, & de Euangelio, quæ testamenti ueteris, & noui nomine appellat, ait. Nam si illud culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur. Concilientur hæc loca. Est sancta lex, iusta, & bona, & culpa non uacat. Est & locus in
Ezech. 20 Ezechiele, quo ostenditur quidem, legem Mose non fuisse malam, ueruntamen nec bonam. Ego (inquit dñs) dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non uiuent. Nihilominus incōcussa, inuictaq; est Pauli quæstio. Sicut enim doctrina dicitur vera, quæ rectæ consonat rationi: ita lex dicitur bona, quæ eidem rationi est consentanea. Lex autem uetus, rationi maximè consentanea erat, quoniam concupiscentiam prohibebat, ex qua peccata omnia, vt ex equo troiano prodeunt. Quid enim rationi aduersum magis, quàm peccare? cum ratio suapte natura, semper deprecetur ad optima? Ergo bona erat. Hinc infra dicet Paulus hac ratione uictus. Consentio legi, quoniam bona est. Condelector enim legi, secundum interiorem hominem. Illud ergo, quod dictum est ad Hæbræos, legem ipsam peccato nō caruisse, dupliciter exponi potest. Primo quidem, quia non fecit peccata carere eos, quibus data est, sicut gratia facit. Est enim Hebreis peculiaris iste loquēdi modus, vt ex linguæ sanctæ eruditionibus, abundè scimus. Videlicet, ut aliquid ab aliquo denominetur, quod tamen eius non est, vel in eo: sed in alio propter ipsum. Dicitur nanq;, Deus ex tempore noscere, vel uidere, cum uide-
Gen. 22. re facit. iuxta illud. Nunc cognoui, qđ timeas dominum, idest cognoscere feci. Et illud. Spiritus postulat pro nobis
Rom. 8. gemitibus inenarrabilibus, idest postulare facit. Lex itaque dicitur non vacare culpa, quia non euacuat à culpa. Non enim peccata delet, sed indicat. Contra, Euangelium à peccatis omnibus mundat, iuxta illud. Et uos mundi estis, propter sermonem quem loquu- Ioan. 15.
tus sum uobis. Secundo uero declarari potest. Accepta culpa eo modo, quo accipitur peccatum infra, cum dicitur. Omne quod non est ex fide, pec- Rom. 14.
catum est. Intelliguntur enim omnia opera, quorum fundamentum fides nō est, deficere à perfectione. Intrepidè autem fatendum est, legem culpa, vel peccato, non vacasse. Neque enim pfe- Heb. 7.
cta fuit lex illa. Paulo dicente. Nihil ad perfectum adduxit lex. Dispositio fuit ad perfectionem: perfectio autem euāgelicæ conuenit doctrinæ, quæ lex gratiæ, & uitæ spiritus extitit. Christo dicēte. Verba, quæ ego loquor, spiritus & Ioan. 6.
uita sunt. Hoc autem est, quod omnino dominus in Ezechiele insinuare uoluit, Ezech. 20
cum dixit. Præcepta legis non esse bona, quia non antonomasticè bona. Bonum quippe, cum absolutè profertur, id quod excellit, intelligi debet. Vnde Christus Iesus illum coarguit, qui eum compellarat, Magister bonè, quid faciē- Luc. 10.
do uitam æternam possidebo? Cum tamen hominem illum crederet, non itē Deum. Quid me (inquit) appellas bonum? Nemo bonus, nisi solus Deus. His ergo nequaquam cōtradicit, quod bona sit lex, & sancta; licet euangelio collata, à bonitate & à sanctitate mirum in modum deficiat. Nam & bonos, & sanctos dicimus plerosque homines, quos tamen si Deo compararis, nec bonos, nec sanctos appellabimus, sed clamabimus, Tu solus sanctus. Lex itaque est *Sancta.* Hoc est honesta, sancta præcipiens, & sanè docens. Quid est enim lex, nisi iussio sancta, iubens honesta, prohibensque contraria? *Et mandatum sanctum*, Pondera singula quæque uer- Exo. 20.
ba. *Mandatum*, hoc uidelicet, Non concupisces, quod peculiare legis fuisse dictum est, paulò supra. *Sanctum, & iustum, & bonum*, Sinonima fortasse sunt hæc, dicet quispiam. Verum scias, quod non est inanis uerborum strepitus, in copia Pauli: Tam distat paulina eloquentia à cæteris. *Sanctum* ergo, dicitur esse præceptum istud in se, quia honestum. *Iustum*
vero

vero, in cōparatione ad obseruationē, quia seruatum iustificat hoīem, sine au tem gratia, non seruatur. *Bonum*, tandem, in ordine ad finem, quoniam perducit ad vitam. A fine enim, media, & bona, & mala denominantur. Meliora item & peiora. Quibus nanque homo reducitur magis, & propius ad finem, ea sanè potiora sunt. Quibus è contra abducitur, peiora. Hæc est expositio optima. Potest tamen, & per mandatum, omnium mandatorum plenitudinem intelligere Paulus. Omniū inq̄, non modo eorum, quæ decalogo continentur, sed omnium absolute. Omnia enim, quæ præcepit Moses, Moralia, Ceremonialia, Iudicialiaq;, vnum man datum sunt, secundum ordinem ad vnum finem: plura tamen secundum operum diuersitatem. Iuxta illud. Legē
Eph. 2. mandatorum decretis euacuans. Erit itaque sensus. Non modo lex ipsa, quā Moses dedit, sancta est in vniuersum ac cepta, sed & omnia, & singula huius legis mandata, similiter sancta, iusta, & bona. Sancta quidem, hoc est pura, munda: nihil enim impuri habent. Et iusta, vel recta, nihil habent obliqui: Et bona, vtilia: nihil superflui habent, vel nociui. Item sancta, quia sanctum faciunt. Iusta, quia proximo quod suum est, reddunt. Bona, quia Deo placent. Nemo nanque ignorat, quod lex ordinat, componitque hominem, & respe ctu Dei, & respectu sui, & respectu pro ximi. Vt Deum rectè, & pie colimus, boni dicimur: ut ad proximum respicimus ordine debito, iusti: ut nos in nobis mundi sumus à peccatorum labe, sancti. Si tamen hæc tria adiecta, sanctum, iustum, & bonum, tribus præceptorum generibus, quæ lege continen tur aptare uoluerimus, facilè possum', & credo argutissimum hunc, simulque doctissimum Apostolum, his tribus uo cibus, omnia cōplecti uoluisse. *Sanctum* enim ad ceremonias diuini cultus refer tur. *Iustum*, ad iudicia. *Bonum*, ad mores. Religionis enim sanctitas propria est: Iudiciorum iustitia: morū probitas, vel bonitas. Omnia ergo, quæ lege præscribuntur, non modo culpa vacāt, sed culpam vndequaq; detestanrur, ut sum matim Apostolicum sensum perstringamus. Deinde dicit.

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors. Potest & interrogatiuè, & conclusiuè legi. Attende quomodo legem vbiq;, sursum, deorsum, iugiter uersat. Dixerat respondendo quæstioni. Inuentum est mandatum, quod erat ad uitā, hoc esse mihi ad mortem. Hoc ergo, nunc uentilat, arguentis uicem primū induens, & deinde respondentis. Replica igitur, hæc est, contra illud dictū. Si ita est, inquit. Ergo quod bonum est, absolutè, mihi malum factum est, & mortis causa. Hoc enim per mortem intelligit. Atqui, consequens hoc impossibile est. Nam quod suapte natura bonum est, cuicumque comparetur, semper est bonum. Si lex suapte natura ad uitam erat, quomodo mihi mortem peperit? Ex Dialectica item scitur. Ex falsis sequi uerum, sed ex ueris nil nisi uerum. Ex malo itaque potest suboriri bonum, sed ex bono malum, impossibi le esse uidetur. Cum ergo ex lege, sequatur mihi mors, & interitus, consequēs est, ut suapte natura sit mala: quia scilicet perditionis causa. Vel si ex se, non est mala, quomodo inuenta est fuis se ad mortem? Mors enim mala est. Ideo dicitur. Deus mortem non fecit. Sap. 1.
Si itaq; mors, ex lege mihi euenit, lex non potest mihi mala esse. Quod si nō est mala absolutè, mihi saltem mala est: mihi inquam habenti, scilicet fomitem peccati, qui nititur in uetitum. Sicut enim vinum absolutè bonum est, malum tamen est febricitanti: & aqua absolutè bona est, frigido nihilominus stomacho mala est. Ita lex, licet bona sit, mihi saltem quem vrit concupiscentiæ ignis, videtur esse mala. Quoniam concupiscentia adueniente lege, in ea exardescit, quæ frigidè antequām cohiberentur, appetebat. Hoc est nanque, quod uult dicere Apostolus. Non em̄ incassum addidit *Mihi*. Quod bonum est in se, *Mihi factum est mors*. Legem hanc ergo, mihi dari non debuit; Ade vtique dari debuit in statu innocētiæ, cum non habebat fomitem. Verū nobis dari non debuit, quia mala nobis? *Absit*, Vide quantum horret offendi-

cula

cula Iudæorũ Paulus. Concedere poterat, legem mihi esse mortis causam, per accidens, iuxta dicta. Occasio nanque ad causam, per accidens reducitur. Si itaque est peccati occasio, igitur & mors. Quis id non intelligit? Vanaq; sunt omnia, quæ in oppositum adducũtur. Quandoquidem per se bonum, nõ est causa mali, sed utique per accidens. Immo non est aliquod malum, nisi ex aliquo bono. Nec aliquod falsum, nisi ex aliquo uero. Sicut egregiè demõstrauit Dionysius, quarto de Diuinis nominibus, & Augustinus in Enchiridiõ. Nec
Mat.7. obest, quod dixerit Christus. Nõ potest arbor bona, malos fructus facere. Certè enim mali fructus, ex arbore mala nascuntur: sed arbor mala nonne nascitur ex bona terra? Non omne malum ex omni bono. Fateor. At omne malum ex aliquo bono. Et quis quæso ignorat, etiam frigidum calefacere per accidẽs? quia constipat. Hinc in hieme melius concoquimus, & digerimus. Calidum item frigefacere per accidens, quia calidi est, rarefacere. Hinc uenti autumnales periculosiores hiemalib⁹ existũt, quia poros inueniũt apertos ęstiuis caloribus. Nihil ergo prohibet, vt legem, quæ nata est vitam parere, dicere ualeamus, occidere, mortemque nobis eam transgredientibus, per accidens inferre. Attamen castius loqui uoluit Apostolus hoc ideo. Cum enim dicitur. Lex est causa mortis, sine addito, intelligit per se, & non per accidens tantum, ex modo loquẽdi. Hoc ergo defendit Paulus, quod nequaquam concedendum est uerbum istud, secundum sensum, quem facit. Videlicet legem suapte natura bonam, pręuaricatoribus esse mortis causam. Quid ergo est causa mortis? Peccatum. Vnde inquit. *Sed peccatum.* Et supplendum est, mihi factum est mors. Exponit autem istud, ne recantare uideat, *vt appareat peccatũ per bonũ, operans mihi mortem.* Dixerat em, & inuentum est mandatum, quod erat ad uitam, hoc esse mihi ad mortem. Declarat ergo se se, & totum legi oportet p parenthesim. O miram, sed solidam subtilitatem. Cedant, cedant dialectici omnes, & Philosophi Paulo nostro.

Inuentum est certè mandatum, quod erat ad uitam, mihi esse ad mortem. Sed id non euenit ex mandato. Ex peccato euenit, ex fomite scilicet peccatorum, qui bono mandato abusus, id mihi uertit ad mortem, quod datum mihi erat ad uitam. Gladio quem portabam, vt inimicum illum occiderem, qui continenter mecum bella gerit, is inimic⁹ meus occidit me, in Goliæ morem. Nõ est culpa legis ulla, sed fomitis, qui unde reprimi debuerat, hinc exarsit. Non est enim simile, quod dicebatur de uino. Vinum quippe suapte natura febricitanti malum est: & ut castius dicã, ineptè datur febricitanti: quia calorem febrilem per se auget, & non ex febricitantis abusu. Est enim uinum calidum. Simile autem additum simili, facit furere. Verum lex suapte natura, fomitem haudquaquam auget, non enim habet symbolum cum fomite, sicut uinum cum febribus, sed fomes se auget per antiperistasim, vt legi reluctetur. Bona ergo est lex: bonum quoque fuit legem dare etiam homini lapso, & aptè data fuit. At malum fuit, lege abuti. Nota autem uerbum illud. *Vt per bonum.* idest per legem, *appareat peccatum.* Causam finalem notat illa propositio, *Vt.* Ecce autem sensus. Gestire cępit fomes iste iniquus data lege, inani inflatus gloria, cupiens suas ostendere uires contra legẽ, quod ergo frigidè antea appetebat, post, tanquam pro sua gloria pugnans, in legis despectum, uehementius concupiscere incępit: vt ostenderet quantum posset, vt appareret quod erat, peccatum: tirannus scilicet noster, & malorum omnium fomes. Potest tamen & consequutionem significare illud *Vt*, non causam finalem. Vt sit sensus. Adueniente lege, peccatum operatum est mortem. Ita autem factum est, ut per bonum, peccatum apparuerit. Nam opposita iuxta se posita, magis elucescunt. Non apparebat admodum fomes ante legem. Vnde & dicebat mortuus tunc reuixit. Conclusio ergo est, fomite ipso, pro sua libertate contra legem pugnante, *Ego mortuus sum.* Non lex me occidit, sed fomes irritatus, & prouocatus à lege. Ex ipso enim nata sunt peccata

omnia:

omnia: à peccatis autem oritur mors, non quidem à lege. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Legendum est autem hoc *Vt*, consequutiuè non finaliter. Ita inquit factum est, *Vt peccatum*, fomes, *Per mandatum*, fiat scelestius, vel scelestior effectiuè, quàm antea esset, non data lege. Nec mysterio vacat uerbum illud *Supra modum*. Modum nanque & mensuram habere uidebatur, ante legem peccatũ, per ignorantiam: supra modum autem est peccatum, quod post legem scienter admittitur. Vnde hæc potest esse, quinta ratio, cur fomes peccatum voecetur, non autem inclinatio ad peccatum. Magnitudo enim iniquitatis, ad quã instigat, exigit, vt peccatum uocetur. Occasione quippe accepta, non data à lege, cæpit urgere magis ad facinora, quàm pri? urgeret, & ad summa facinora. Gloriosus est enim animus hominis, & in ardua & difficilia semper tendit: quare nititur semper in uetita. Hæc est ergo prima ratio, cur magis post legem, q̃ ante peccatur. Vis secundam rationem? Ecce. Cum per legem concupiscibilia concupiscere prohibetur, ad memoriã reuocantur. Excitatur ergo imaginatio, quare & desiderium. Tertio. Diabolus uidens legem, dari homini in adiutorium, maiora molitur, vt eum à lege auertere possit. Quarto. Peccato simplici additur transgressionis culpa, cum legem præuaricamur, ergo omnino peccatum fit, per ipsam legem grandius, vt inquit Apostolus: propter hasce quatuor rationes. Sed hoc totum per accidens est, & præter legis intentionem. Neque enim fomes ad augenda peccata utitur lege, ut Goliæ gladio Dauid, vsus est: neq; vt febre exestuans uino, vel aqua. In his profectò causalitas nõ est prorsus accidentalis. Sed uis exempla accommoda? Ecce. Vt patientia diuina abusus est Pharao. Vt Iudas loculis: mũdi sapientes hac rerum machina. In his enim fieri nequit, ut vel tantillum culpę in res istas retorqueamus, quibus pditæ istorum mentes, suo tantum uitio abutebantur. Relinquitur itaq;, quod in lege nulla est omnino culpa, nec ĩ se, nec etiam ut lapsis hominibus, in quibus viuit fomes comparatur. Quamuis ea lata, peiores supra modum facti sint homines ut dictum est. Hinc ergo exurgetu homo ad gratiæ Christi Iesu magnitudinem considerandam. Quantũ enim putandum est, fuisse humani generis morbum, qui remedio legis adhibito ingrauescebat, uenenosiorq;, & pestilentior fiebat? Coronemus ergo Christi pijssimi dona, quibus factũ est, vt incurabile illud malum, in ecclesiæ stabulo, perlatis duobus illis denarijs, natura Dei & hominis semel unita, facile radicitus extirpatum fuerit, quod lex adhibitis omnibus suis præceptis, atque antidotis, nequaquam efficere valuit. Hic nanque est Pauli scopus, ostẽdere quidem, quod lex sit bona, sed nihilominus infirma: quod maximè ex his, quæ dicta sunt, patet. Deinde dicit.

Scimus enim quod lex spiritalis est. Ego autem carnalis sum. Vides legis imbecillitatem? Ipsa quidem spiritalis est, attamen hominem spiritalem facere neqt. Relinquit enim eos, qui sub lege sunt, in sua carnalitate. Quod si potens esset, & efficacius uirtutis, cum sit ipsa spiritalis, faceret omnes sub lege existentes spiritales. Sicut Euangelium Christi Iesu. His enim, qui ad euãgelium spectãt, dicitur. Vos in carne non estis, sed in spiritu, Huius autem ratio est, quia potentissima est gratia ipsius quàm euangelium continet. Vnde non dicitur spiritale, sed spiritus. Verba quæ ego loquor, (inquit Christus,) spiritus & uita sunt. Ni mirum ergo, si spiritales efficit obseruatores. Verum lex Mosi, spiritus non est, licet spiritalis sit. Ideo *Ego*, inq Paulus. *Ego* inquàm sub lege existens, *Carnalis sum*, Nomine autem carnis, uel carnalitatis, hominis pars non intelligitur, sed totus homo, qui inferioris partis desideria, uidelicet sensualitatis, sequitur, ad modum brutorum. Vnde & illud est. Improbos homines migrare in bruta. Obbrutescere enim uidetur homo, cum se carni penitus subijcit. Et è contra, esse uerè uir, cum se spiritui tradit. Vnde illud est. Caro concupiscit aduersus spiritũ, spiritus autem aduersus carnem. Accipiturque uice versa spiritus, pro toto homine secundum superiorem

Ioan. 6.

Gal. 5.

riorem portionem hominis. Sensus ergo est. Legem quidem ſpiritalem eſſe, præcipere ſcilicet ea quæ ad ſpiritũ hominis, ad ſuperiorem ſcilicet, eius partem, quæ ſola eſt propria homini ſecundum quod homo, attinent, qualia ſunt
Gal. 5. illa quæ in Epiſtola ad Galatas, ennumerantur, quibus totus homo interius ordinatur, & exterius ſecundũ quod, ratio exigit in omnibus ſuis uiribus: reſpectu Dei, reſpectu ſui: & reſpectu proximi. Charitas, gaudium, pax, patiẽtia, longanimitas, bonitas, benignitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. Charitas enim & gaudium, cõcupiſcibilem perficiunt: pax, & patientia, & lõganimitas iraſcibilem: bonitas rationalem: benignitas & manſuetudo ordinant rectè ad proximum: fides reſpicit Deum, modeſtia autem, continẽtia & caſtitas componunt hominem in ſeipſo. Hæc omnia lege præcipiuntur. Quis enim neſciat, legis decalogo hæc omnia contineri? Tantum ergo abeſt à peccatis lex, vt plus abeſſe non poſſit. Nam peccata omnia à carne ueniũt & proficiſcũtur: ab homine ſcilicet vt ſenſualitatem ſequitur. Paulo dicente. Manifeſta ſunt opera carnis. Fornicatio, immũditia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitiæ, cõtentiones, æmulationes, rixæ, diſſentiones, inuidiæ, homicidia, ebrietates, conuerſationes, & his ſimilia. Lex autem Moſi præcipit ea, quæ ad ſpiritum attinent, quibus ſupramodum caro aduerſatur. Igitur nullatenus peccatum eſt. Sed cum ſupra, legem carnem appellarit: & alibi ſæpe, quomodo eam nunc ſpiritalem appellat? Cęremonias legis ſecundum literã obſeruatas, carnem appellat, atque literam. Verum nunc de moralibus præceptis ſermo eſt. Illud nanque mandatum in medium attulerat. Non concupiſces, quo peccatorum omnium radix; ſeu euellitur. Quis itaque dubitare poteſt, an ſit carnis inimica, & conſequenter ſpiritalis, licet tamen non ſit ſpiritus, quia nec eſt uita, licet ad uitam modo quo ſupra declarato, diſponat? Si itaque uera eſſet opinio illa, quæ tamen uera eſſe non poteſt, ſpiritum à Deo eſſe, & carnem à demone. Lex quę ad ſpiritum attinet, à Deo omnino erit, non à demone, ergo mala eſſe non poteſt. Cum omni tamen ſua bonitate, nõ efficit, ut ego bonus ſim, inquit Paulus. Remanet enim ſequens carnem, & carnis deſideria. Qui nanque ſub lege erant, quatenus ſub lege erant, tales erant omnes, quod ſi aliquis ſpiritum ſequebatur, ille ſanè ad euangelium, non ad legem attinebat. Non eñ ex lege, ſed ex gratia ſpiritum ſequebatur. Gratia autem ad euangelium ſpectat, non ad legem: quoniam gratia nõ niſi per Chriſtum Ieſum habebatur. Quotquot autem Chriſto Ieſu innitebantur, iam ad nouum teſtamentum pertinebant, non ad uetus. Habes Pauli mentem? Vide autem tu hic magnũ myſterium, paulinæ ſapientiæ. Lex ſpiritalis eſt ex dictis, ergo obſeruatores exigit ſpiritales. Qui itaq; carnalis eſt, legem implere non poteſt. At ex gratia Dei, per Chriſtum Ieſum, non ex lege ſpiritales efficimur, ergo per legem ſine gratia, legẽ ſeruare nõ poſſumus.

Declarat autem quomodo quilibet, ſub lege carnalis erat, & quare. *Venundatus ſub peccato.* Non redimebant̃ p legẽ hoïes à peccato, Sed redẽpti ſunt poſtea Chriſti Ieſu morte: Quamuis itaque legem haberent, erant tamen adhuc ſerui peccati, & ſub dominio eius. Qui uero ſeruus eſt, domino parere cogitur. Parebant ergo & tunc illi, vel etiam inuiti peccato. Carnem itaque ſequebantur, peccati miniſtram, non autem ſpiritum. Quanquam igitur lex ſpiritalis ſit, qui tamen legi ſubijciuntur, carnales ſunt: uitio ſcilicet carnalis concupiſcentiæ aſtricti, vt ſpũi, vel ſecũdum ſpiritum viuere nequaq̃ poſſint, niſi Chriſti gratia in ſpiritales transformentur. Nota autẽ uerbum illud, *Venditus ſub peccato*, ideſt ſub dominio peccati. Venditi quippe fuerant homines vniuerſi, & à primis parentibus, qui ꝓ cibo illo omne hominum genus demonis ſeruituti addixerunt, ut uerè de illis dici poſſit illud Hieremiæ. Dederunt præcioſa quæq;, pro cibo. Et proprijs etiam peccatis, ſe ſe uendiderunt, iuxta illud, quod dicitur de Achab. Venditus es, vt faceres malum. Tre. 1. 3 Re. 21.

Esa. 59. Vnde Esaias. Ecce (inquit) in iniquitatibus uestris venditi estis. Congrue autem uenditio nominatur. Ecce commertium, inter uenditorem & emptorem. Proponit enim demon, qui peccata suggerit, suæ iniquitatis consilium, & dat illi homo propriæ uoluntatis assensum. Accipit autem homo animæ uenditæ prætium, peccandi uoluptatem, & mortiferam de iniqua suauitate dulcedinem. Emptum itaque à diabolo hominem, Christus redimit, non lex; vult dicere Apostolus. Quamuis enim legem haberet, adhuc tamen demonis, & peccati mancipium erat, uirtute sanè illius uenditionis. Quod ut clarius manifestet, addit. *Quod enim operor, non cognosco. Non enim quod uolo, hoc ago, sed quod odio, illud facio.* Cum dicit. *Quod operor non cognosco.* Ostendit quod carnalis est. Carnis enim est, non cognoscere. Contra, spiritus cognoscit. Vnde & hominem dirigit in actibus suis. Non quidem dirigeret, nisi cognosceret. Contra, caro dirigere non potest, sed dirigitur. Qui ergo, non cognoscit, quod operatur, secundum carnem uiuit, nō secundum spiritum. Non igitur uiuit vt homo, quia spiritus est id quod proprium homini est, sed magè brutis est comparandus. Quod facilè patet. Bruta enim aguntur magis, quàm agant. Homo autem ut homo, agit magis, quàm agatur. At qui operatur, nec illud cognoscit, quod operatur, dirigitur, non dirigit, ut constat. Compa-
Ps. 48. ratur ergo iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Abest ergo à spiritu, & carnem sequitur. Neque id per legem, sed per gratiam tollitur. Cū autem dicit.

Non quod volo hoc ago, sed quod nolo, illud facio. Ostendit se esse peccati seruum, & uenditum, non redemptum. Nam seruus non agit, quod illi placet, sed quod domino. Vnde & frequenter agunt serui, quod illis displicet, ut domino obediant, cui parere coguntur, vel inuiti pœnæ timore. Ad hunc ergo modum, se se habet homo pecca-
Ioan. 8 tor, quia qui facit peccatum, seruus est peccati: Ab hac uero seruitute, non redimit lex, sed Christi gratia, iuxta illud. Si filius Dei uos liberauerit, uerè liberi eritis. Vult enim agere bonum, & Ibidem
non potest: cauere peccata desiderat, & tamen non potest per legem, nisi adsit gratia. Iuxta illud, parum infrà. Non quod uolo bonum, illud ago, sed quod nolo malum, id facio. Et iterum. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Et Diuus Augustinus. Homo peccatis uincitur, dum uiribus suis iustè uiuere conatur, sine adiutorio gratię liberantis, quæ liberum arbitrium liberat, vt liberatori credat: atque ita contra legem non peccet. Omnia autē hæc, & in sententia, & in uerbis difficillima sunt. In uerbis quidem. Quomodo nanque uerum est, quod operor non cognosco? Nam homo non operatur, nisi uelit: non uult autem nisi cognoscat, ergo non operatur, nisi cognoscat. In sententia autem. Nam hic est maxima difficultas, & vix inter omnes dubitationes, quæ non paucę occurrunt in paulina hac Epistola, ullus labirinthus inexplicabilior isto. Exanclata enim uidetur hoc loco omnis peccatorum libertas. *Non quod volo bonum, illud ago, sed quod nolo malum, illud facio.* Si enim homo existens in peccato, & carnalis, vult facere bonum, & non potest, sed agit malum contra suam uoluntatem, quia illud odit, & nollet facere, tamen inuitus facit, quomodo liber est nisi titulo tantum, & nomine? Si enim uere liber est, potest in vtrumque oppositorum. Vitare ergo potest, & committere peccatum. Si enim ut liber non potest, iam liber nō est. Quod homo sit liberi arbitrij, determinatum est. Quid possit liberum arbitrium, cum Dei gratia, supra docuimus. Videndum itaque est, quid per seipsum possit sine gratia Dei. Ita nanque de homine loquitur hic Apostolus, Potest ne non peccare? An necessario peccat? Intellige autem semper mortaliter, non venialiter. Non accipio autem liberū arbitrium hominis, in puris naturalibus, citra peccatum & gratiam. Id em tantum fuit in protoplasto. Quicunq; alius homo, semper est, & fuit, & erit, de communi lege, vel in gratia, vel in peccato,

peccato secundum rem. Non enim datur status medius in uia. Omnis
Luc. 11. quippe homo, vel est amicus Dei, vel inimicus, iuxta illud. Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit. Non enim datur nec inimicus, vel non amicus. Si autem amicus, gratiam habet, si inimicus, est in peccato mortali. Exclusa ergo gratia, quæstio est de homine in peccato mortali existente, num ex suo libero arbitrio, peccatum cauere possit: non dico commissum. Ostensum est.n.quod nō potest quis à peccato resurgere, nisi per gratificam gratiam.
Iuxta illud. Sana animam meam, quia
Ps. 4. Ps. 50. peccaui tibi. Libera me, de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ. Sed dico, de nouo committendum: an necessario incidat in noua peccata, nisi gratia diuina à primo liberetur. Paulus Apostolus enim, duiissimam uidetur ferre sententiam. Si enim homo in gratia existens, potest non uti gratia, & ita non necessario benè agit, sed potest malè agere: cur homo existens in peccato, non potest non uti peccato, & ita non male agere, sed bene? In potestate enim hominis esse videtur, vti gratia & non uti: vti peccato & non uti. In hoc nanque sua libertas consistit. Facile ergo est, & fauorabile asseuerare, quod si homo utitur peccato, necessario peccabit: sicut si gratia vtitur, illi cooperãdo, necessario bene agit. At si non vtitur peccato, non peccabit. Si enim tibia curua, posset non uti curuitate, non necessario semper claudicaret. Sed posset non claudicare, etiam existens curua. Ideo nanque necessario claudicat, quia non potest, non vti curuitate. Et confirmatur. Quia si peccator necessario peccat nouo peccato, iam illud non uidetur illi ad culpam imputari posse. Omne enim peccatum est uoluntarium, ergo nullum necessarium. Nemo quippe peccat in eo, quod vitare non potest. Pugnat enim uoluntarium cum necessario. Quoniam autem Apostolus, suæ assertationis rationem sumit ex fomite, qui semper ad peccandum instigat, vincitque, nisi per gratiam reprimatur: Obijcio. Nam ratio suapte natura, etiam sine gratia, est fortior concupiscentia, sicut spiritus carne. Ratio autem suapte natura, deprecatur semper ad optima, ergo etiam sine gratia, vincet concupiscentiam. Vnde illud est, quod dixit dominus ad Cain, post peccatum. Sub te erit appetitus tu- Gen. 4.
us, & tu dominaberis illius. Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Adde. Nam bonum naturæ non tollitur, licet diminuatur per mortalia peccata. Naturali autem lumine fultus homo, potest agere opus bonum ex genere, & moraliter: & ita potest non peccare. Assumptum probatur. Tum quia experimur, quod existentes in peccato mortali, etiam pertinacissimè in illo perseuerantes, possumus reddere id quod mutuatum nobis fuit, quando oportet: cui oportet: & propter quod oportet, quia scilicet iustum est. Hoc autem esse opus moraliter bonum, quis negabit? Tum quia aliter dicere oporteret, quod infidelis, & omnis homo in mortali existens peccato, in omnibus suis actibus deliberatis mortaliter peccaret. Quod dicere, impium est. Quod si ad demonis potestatem recurras, de quo scriptum est. Non est po- Iob 41.
testas super terram, quæ comparetur ei. Et propterea cum peccator sit demonis mancipium, dicas illum nulla virtute super terram, sed tantum diuina gratia, posse non peccare, eo semper urgente ad noua peccata. Obijciam tibi illud. Debilis est hostis, qui non uincit nisi uolentem. Fatebor quidem, quod sine diuina gratia gratifica, demonē uincere homo haudquaquam potest. Verum id mihi sat est, quod ipse potest nō uinci. Datur enim medium inter uincere & uinci, resistere. Plus nanque importat uincere, quàm resistere. Vincere quidem illum dicimus, qui assequitur illius oppositum, quod hostis moliebatur. Diabolus intendit hoc unicè, reddere hominem Deo inimicum, & æterno dignum supplicio. Si ergo tu bellum

cum demone gerens, non modo non efficiaris Deo inimicus, sed reconcilieris magè, non modo gehennæ obnoxius euadas, sed paradisi gloriam merearis. Vicisti demonem, id autem cer
1.Cor.15 te fateor, nisi diuina gratia obtineri nō posse, iuxta illud. Deo autem gratias, qui dedit nobis uictoriam, per Iesum Christum dominum nostrum. At resistere, est tantum non uinci: non uinci à demone, est demoni non consentire, noua peccata suggerenti. Durum uidetur, quod homo sine gratia id mi-
Iac 4. nime possit, cum scriptum sit. Resistite diabolo, & fugiet à uobis. Quod & probatur. Facilius est enim vnicuique rei secundum naturam moueri, quàm contra naturam. At peccata omnia contra naturam sunt: virtutes autem secundum naturam. Videtur itaque, quod si peccato consentire potest, potest etiam ad uirtutem moueri & resilire. Non ergo necessario peccat. Et ut uerum fatear. Cum homo in peccato habeat naturale iudicium rationis, licet aliqualiter obscuratum, & quendam instinctum naturalem, contra malum remurmurantem, non fit etiam in malo confirmatus, videtur du tissimum quod necessario peccet. His tamen non obstantibus, paulina sententia nostris intonat auribus. *Non quod uolo, ego carnalis. Illud facio, sed quod nolo, illud ago.* Cui addit Augustinus, diuinæ gratiæ assertor uocalissimus. Quia homo noluit peccata uitare dum potuit, inflictum est ei, ut non possit cum uelit. Et iterum. Qui contendit ad non peccandum, gratiæ Dei adiutorium, non esse homini necessarium, sed sola lege accepta humanam sufficere uoluntatem, ab auribus omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubito. Hinc liberum arbitrium, definire consueuit. Liberum arbitrium est, facultas uoluntatis & rationis, qua bonum eligitur gratia assistente, & malum gratia desistente. Ergo uidetur, quod gratia desistente, non possit eligere bonum. Rursus. Dicunt Pelagiani, gratiam Dei quæ data est, per fidem Iesu Christi, quæ nec lex, nec natura est, ad hoc tā tum ualere, vt peccata præterita dimittantur, non ut futura uitentur, non ut repugnantia superentur. Sed si hoc uerum esset, vtique in oratione dominica cum dixissemus, Dimitte nobis de- Matt.6.
bita nostra, Et ne nos inducas in tentationem, non adderemus. Illud enim dicimus, vt peccata præterita dimittātur: hoc, ut sequentia caueantur. Adhuc præuaricatorē legis, dignè lux deserit veritatis, qua desertus, vtique fit cæcus. Vnde necesse est offendat, & cadendo uexetur, vexatusque non surgat. Diuus etiam Gregorius. Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, mox suo pondere ad aliud trahit. Est. & Psaltes, qui clamat. Dum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me Ps.70.
domine. Deficit ergo uirtus hominis, quandoque ad bonum agendum. Quando autem defuit, nisi cum est, in peccato mortali? Tunc itaque orandum est, vt Deus ab alijs peccatis illum auertat. Frustra uero oraret, si ex se ea cauere posset. Est & ratio. Nam si scriptura dicit. Cum Ps.17.
sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris, ideoque vitandas esse prauorum hominum societates iubet: quia Corrumpunt bonos mores, 1.Cor.15
colloquia mala: Quomodo possibile est, quod existente intra nos, peruerso affectu, cum in peccato sumus, non peruertamur? Necessario ergo, ex scelere in scelus declinamus. Hinc Chrysostomus super illud. Soluite & Matt.21.
adducite mihi. Sicut (inquit) nauis fracto gubernaculo, non quo uult uadit, sed quo tempestas impellit. Ita homo, diuinæ gratiæ auxilio perdito, non agit quod uult ipse, sed quod Diabolus. Cōstat autem, quod diabolus ab initio pec cat, ergo. &c. Et confirmatur. Quia donum fuit primo homini collatum, istud posse sine noua gratia gratifica in innocentia perseuerare. Istud autem donum, propter peccatum amisimus omnes. Quomodo ergo possibile est, vt additis etiam peccatis nostris lætalibus, possimus peccata cauere? Repugnat hoc infirmitati nostræ naturæ, & liberi arbitrij. Talis nanque naturæ libertas, incolu-

incolumi, & integræ naturæ conuenit, non quidem sauciatæ, aut ægrotanti. Habetis difficultatem, & difficultatis rationes, quantum mihi uidere datur. Magna certè hæc quæstio est, & quæ Theologorum omnium, cum veterum, tum recentium ingenia, mirum in modum exercuit. Et fortè monstrasse difficultates, sat esset. Experiar tamen & ego ipse, num hæc nostra conflictatio, ueritatem possit reddere lucidiorem.

Si Philosophos sequemur, facilis esset sententia nostra. Ipsi enim non intelligentes naturam nostram peccatis lætalibus vulnerari, nomen etenim istud peccatum mortale, hoc est animæ mortem inferens, & vitam tollens, Ethnica Philosophia ignorat. Docuere, quemadmodum homo à recta ratione exorbitans fit iniustus, ita assidua iustitiæ exercitatione, illum fieri posse iustum. Prauus inquiunt, ad meliores exercitationes deductus, aut multum proficiet, aut perfectè in contrarium habitum restituetur. Gratiam omnem abijciunt, natura & exercitatione freti tantum, & dicunt. Quod uitiosus per seipsum à vitio surgere potest, virtutem acquirere ex frequentatis actibus: & demum uirtuosè operari. Verum, religionis Christianæ professio, hanc superbiam horret. Agnoscit nanque, hominis naturam originali labe illa corruptam, & infirmatam. adeò, vt ea vis animi qua iudicamus: quam non refert, siue νοῦν hoc est mentem appelles, vel λογον, hoc est rationem, quamuis ex se tendet semper ad optima, inclinata sit nihilominus ad ea præferenda, quæ secundum carnalem sensum, delectabilia sunt, tanquam magna ex parte obscurata. Voluntas etiam qua eligimus, aut refugimus, fit adeò deprauata, vt suis naturalibus uiribus, à peccatis quibus se semel addixerit, ad meliorem frugem reuocari minime possit. Verum hæretici Manichæi, hanc originariam labem, & vim carnalis concupiscentiæ, plusquam par sit exaggerantes, ad id deuenerunt, vt dixerint, quod homo necessario peccat, nec aliquo modo peccatum quodpiam uitare potest. Quia autem, id liberum arbitrium prorsus tollere uidebatur, contra eos surrexit Pelagius, qui nostram uolens defendere libertatem, quia ille dicebat, nullum peccatum, à nobis uitari posse, dixit, quod quilibet potest omnia uitare peccata, etiam sine diuina gratia. Ita tamen, vt salus hominis, non homini, sed Deo debeatur. Hæc enim ipsa libertas, dicebat donum Dei esse, qui cum potuerit, pro homine serpentem, vel ranam producere, glorificandus est, gratiæque illi semper sunt habendæ, quod hominem produxerit, tantæ gratiæ compotem. Horum autem contradictorias extremas hæreses, condēnauit Ecclesia, quasi altera soccordiam, altera superbiam pareret. Habes itaque, quid Philosophi, & quid Hæretici sentiant. Nunc quid sancta ipsa Ecclesia, doctoresque orthodoxi credant, intellige. Non una est catholicorum patrū super hoc lata sententia: pluribus igitur incedunt uijs. Qui enim desperationem vitare, ad spemque & conatum acuere uolunt homines, plusculum libero arbitrio tribuere uidentur, quàm qui temeritatem, & humanarum virium confidentiam, ex nr̄is cordibus euellere nituntur, tanq̄ pernitiem, uerę pietatis propensiores, sunt in gratiæ fauorem, quā & merito vbiq; Paulus inculcare uidetur, & Augustinus. Ambo enim ex Christi persecutoribus, potentissima gratia miraculosè mutati sunt. Vnus tamen est omnium scopus. Recte nanque Philosophorum tumoribus, inter hæreticos hosce, media incedunt uia, non declinantes ad dexteram, neque ad sinistram. Num. 22. Ita tamen nostram libertatem tuentur, contra Manichæos, vt diuinæ gratiæ necessitatem astruant contra Pelagianos. Hoc ante omnia considerandum est. Paulum maximè hinc hominis libertatem statuere, vnde maximè aboleri existimatur. Dicit enim aperte. *Non quod uolo bonum illud ago, sed Quod nolo malum, illud facio.* Vult ergo bonum, quamuis sit in peccato & carnalis,

lis, licet non faciat. Liberum autem arbitrium, actum interiorem respicit magè, quàm exteriorem ergo, &c. Addit etiam. Velle adiacet mihi, perficere autem non ualeo. Quis itaque negare

Rom. 7. poterit, quod peccator sit liberi arbitrij etiam ad bonum? Nihil profecto obest, quod non possit facere. Sat est quod potest velle & uult. Pleraque em̃ sunt, quæ facere non possumus, licet uellimus. Neque enim viuere semper possumus. Nemo tamen dixerit nos, ob id minus liberos esse. Intelligis uim apostolicæ sententiæ? Licet autem dicat. *Quod nolo illud facio*, non id te moueat, ut in peccatore, peccandi necessitatem intelligas. Sicut nanque habitus uirtutis, non facit, vt necessario virtuosè agam aliquid in particulari, licet tantum inclinet ad actum habitui conformem in generali. Ita nequaquam potest intelligi, quod peccatum quantumuis radices altas, in homine miserit, necessitatẽ inferat ad peccata alia perpetranda: ita quod non possit peccator, non peccare alio peccato. Non enim destruitur essentia hominis, per peccatum, igit᷑ nec libertas. Et de hoc dubitare non oportet. Vnde cum quærimus, Nũ peccator alia cauere possit peccata, non quærimus de potentia absolutè. Hoc enim uerti non debet in dubium, nec à Philosophis, nec à Theologis. Habet nanque intellectum & uoluntatem, ergo habet liberum arbitrium, ergo potest. Sed sermo noster est de potentia ꝓpinqua, quę reducitur immediate ad actũ. Vtrum scilicet ita possit, quod de facto alio peccato non peccet: vel actu semp peccet: De hoc est difficultas & magna. Distinctio patet huius secũdis potẽtiæ. Nam in tenebris homo põt uidere potẽtia remota, nõ proxima. Quod de potentia proxima sit sermo, patet. In moralibus enim nõ oportet loqui, ut in metaphisicis, vel naturalib' loquimur. Quia non est omnium sciẽtiarum eadem methodus, ac sępenumero modus sciendi vnius sciẽtiæ ad aliã transfert᷑. Non ergo potentia logica, neq; de naturali remota, sed de illa quæ exit immediate in opus, sermo est. Vtrum possit uitare, vel non. Et non, Vtrum habeat potentiam uitandi, vel non habeat. Ad memoriam itaque, in primis reuocandũ est. Quod actus liberi arbitrij est electio, ut supra ostendimus. Electio uero, consilium, & deliberationem rationis sequitur, vt constat ex Ethicis. Si aliqua ergo sunt, quæ rationis deliberationem subterfugiant, ita quod ratio de eis deliberare non possit, vel circa ea discurrere, dubio procul circa talia electio esse non potest: quare nec liberum arbitrium ad ista se extendit, dico semper ut potentia proxima. Talia autem sunt, quę repente occurrunt, & impræmeditate. Vnde dicit᷑, quod primi motus non sunt in potestate hominis. Si homo ad talia, rationis attentionem & conatum apponeret, reprimere posset. Verum quia non apponit, ob id quod subitò occurrunt, ideo uitare non potest. Et nihilominus hinc, nõ dicitur non liber: immo ab omnibus cõceditur hac ratione, nec tolli, nec minui hominis natiuam libertatem. Ex inclinatione autem uirtutis, contingit aliquid quasi repente in nobis. Nam vt in Ethicis dicitur. Vir fortis est in repẽtinis timoribus impauidum, & imperturbatum esse, magis quàm in præmanifestis. Operatio enim eò magis ab habitu est, quo minus est præmeditata. Qui nanq; ratiocinatus fuerit & discurrerit, sine uirtutis habitu, aget illud qđ virtutis est: At non repente. Quæ enim repente fiunt, secũdum habitum sunt. Nam habens habitum, si illi aliquid habitui cõueniens occurrat, statim illud eliget, nisi ex aliqua maiore consideratione & deliberatione impediatur. Ecce modo, vt ad rem descendamus. Ille qui est in peccato mortali, licet uitij illius habitum, non habeat, quo peccauit, vel luxuriæ, vel gulæ. (Nam potest semel tantum peccasse: ex uno autem actu, habitus non generatur.) Volũtas tamen eius derelicto incõmutabili bono, bono cõmutabili, nempè sibi, quasi fini adhæsit: adeo ut affectum hunc in seipso habeat, uidelicet amorem sui inordinatum, qui φίλαυτιά dicitur. Nõ est enim peccatum mortale sine φιλαυτιά. Isti enim duo amores, sibi inuicem semper succedunt, Amor sui, & Amor

Dei. Duo amores inquit Augustinus, fecerunt duas ciuitates. Amor Dei usque ad contemptum sui ciuitatem dei, Hierusalem. Amor sui vsque ad contẽptum Dei, ciuitatem diaboli, Babilonẽ. Qui enim est in gratia, amat Deum vsque ad sui contemptum. Qui in peccato mortali est, seipsum amat vsque ad Dei contemptu.n. Et hoc est generale, in omni peccato, tanquam finis præcõceptus peccatorum. Subsume. Non potest homo ab hoc affectu, nisi per Dei gratiam liberari: sicut non potest nisi per spiritum sanctum, Dei amorem habere, iuxta illud. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Consequens ergo est, vt si caro, demon, mundus illi homini aliquod peccatum mortale suggerant, nisi uigili meditatione atq; consideratione retrahatur, secundum illius praui affectus inclinationem, ipse sit mortaliter peccaturus. Sola enim præmeditatio est id quo efficitur, ut homo inclinationem, vel habitũ, vel pronitatem semper non sequatur. Semper uerò suggerunt, ergo nisi semper homo multa deliberatione se se cohibeat, semper peccabit. Impossibile est autem hominem semper in tanta persistere uigilantia, quanta ad detestanda omnia peccata reqritur, tali detestatione qualis necessaria est, ut uitentur: propter multa, circa quæ mens hominis implicatur, distrahitur, & occupatur. Hominis enim infirmi & languidi naturæ, non patitur hanc assiduam considerationem, igitur non potest semper peccator cauere, quin denuo, (immo forte nec diù) peccet. Si contra nitatur secundum ultimum suæ potentiæ, singulum peccatum poterit uitare, at agat quantum potest, impossibile est, ut diu omnia uitet, quia non potest adeo peruigil esse, ut non aliquando à demone aliquo modo deijciatur. Si posset persistere, fortè omnia uitaret. Sed non potest diu in hac summa uigilantia persistere, quia per peccatum instabilis factus est. Iuxta illud. Peccatum peccauit Hierusalem, & propterea instabilis facta est. Omnino itaque succũbet, nõ necessario peccabit, aliquo uno peccato, sed neque per se ab omni peccato poterit abstinere. Ergo uitare quælibet potest, sed non omnia simul. Vidistis ne unquam in agonis ludis uestri pugiles decertare? Cũ enim alter ex una parte se se tueri satagit, in alia percutitur. Exponit humerum ut caput defendat, & amputatur brachium. Ita ergo peccator pugnãte cum eo sathana, certè quibuslibet ictibus ut non peccet, resistere potest, sed non omnibus simul, habet enim mille pugnandi modos. Si itaque nõ uno succumbimus ictu, alio succumbemus. Esto tamẽ cautus. Nã quod dixi, peccatorem posse resistere singulis ictibus, & quodlibet vitare peccatum, intelligi non debet, ut Dei auxilium omne excludatur. Absit ẽm, ut dicamus aliquem peccatorem, auxilio diuino omnino destitutũ esse. Veh nanque nobis, si cum sumus in peccato, diuina prorsus destitueremur ope. Est enim quoddam Dei Auxilium, omnium creaturarum cõmune, quod influxum generalem uocant: quod & gratia dici potest, quia gratis Deus secundis causis cooperatur, & eas in esse seruando, & earum actiones adiuuando. Gratia tamen nõ dicitur, quia communissima est, & quasi naturalis censetur, sicut & pleraq; admiranda Dei opera, miraculi, nomen, quasi uiluerint, ammiserunt: quæ tamen maiora sunt, quàm uiperas excutere, pellere demones, morbosos reddere incolumitati. Est aliud Auxilium, hominibus omnibus christianis peculiare, quò Deus ad bonum excitat, atque extimulat, & angelorum custodia, & pręconum uocibus, inspirationibus internis, atque uermibus conscientiæ. Ipse etiam uigilat pro nobis, ne pereamus. Fidelis est enim Deus, qui non patietur nos tentari supra id quod possumus, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possim⁹ sustinere. Quæ omnia, gratiæ datis datæ dicuntur, & sunt actus diuinæ prouidentiæ, misericorditer hominem ad bonum dirigentis. Est & tertium Auxilium, quod peccatum abolet, hominẽque Deo gratum efficit, & opera eius accepta reddit in ordine ad æternam uitam, quod Gratia gratifica dicitur, &

Rom. 5 / Tren. 1. / 1. Cor. 1ȝ.

ista sola dicitur uerè gratia: & communiter: Quam Augustinus, Operantem, & Cooperantem uocat. Operantem, vt Deo hominem reconciliat. Cooperantem, vt eius opera accepta facit. Alij Præuenientem, & subsequentem dicunt. Cum sumus in peccato, hac tertia gratia caremus, sed non prima, neque secunda de communi lege. Ob id itaq; fit, vt peccata singula vitare possimus, sed ad omnia uitanda, hæc tertia gratia, quæ peccatum deleat, planè requiritur. Quæ affectum diuinum nobis infundat, & amoris proprij affectu illo prauo, nos expoliet. Tunc enim anima sana erit: & vt sana in omnibus poterit rectè operari. Non potest autem in omnibus, cum est infirma. Nā & homo corpore æger, aliquam actionem habere potest vt sanus, sed non omnes. Audit certè, vt sanus, sed nō ambulat vt sanus. Non ergo infirmus, à sano differt, in hoc quod nullum opus sani exerceri possit. Potest enim aliqđ, sed non omnia. Ita peccator, potest aliquod peccatum uitare, uerum non omnia. Quod autē potest cauere? Quodlibet sigillatim quod ei offertur, modo contraniti uelit, quantum potest. Attamen collectim omnia, impossibile est. Hoc enim est proprium sani hominis, & per gratiam iustificati. Nemo uero admiretur. Nam & Philosophi dicunt, materiā statutis formis expoliari posse, non tñ oībus. Mathematici ēt dicūt, cōtinuū posse diuidi, & esse secūdū singulas partes diuisum. At nō secundū oēs. Ita ergo theologi dicunt, peccatorem quodlibet peccatum cauere posse, uerumtamen non omnia. Facile autem, vtranque huius decisionis partem intelliges, si ad hæc duo aduertere volueris. Primum. Intellectus ex suis naturalibus, diuinis illis adiutus gratijs, potest rectè circa aliquod unum agibile, rectitudine morali determinare. Voluntas, sua libertate potest se illi conformare. Conformando autem se rectæ rationis dictamini, de nouo non peccat. Potest itaque in aliquo actu non peccare. Si dicas. Quod non potest uoluntas se conformare. Arguo fortius. Ergo non est libera. Ergo non peccat, quod intendo. Patet itaq; prima pars. Pro secunda autem, hoc secūdum notetur. Licet enim naturaliter ad bonum inclinemur, voluntas tamen frequenter seducitur: vel errore intellectus, malorum satore diabolo operāte. Vel sensus illecebris, uel terroribus, vel seculi blandimentis, vel carnis aculeis. adeo vt plerumque etiam, cum omnibus Dei gratijs, magna difficultate bonum uelimus. Quinimmo persæpe gratiam abijcimus, etiam gratificam, propter tot laqueos, quibus illigamur, & trahimur ad malum. Nam & propter peccatū primi hominis, omnis ætas ad peccandum prona est. Quomodo ergo possibile est, ut gratiam nō habentes gratificam, omnia peccata euadamus? Possibile certè est, sed adeo difficile, vt maxima illa difficultas, peccandi necessitas dici possit, & debeat. Hoc ideo, q̄a de proximo non possumus, nisi diligentiā maximam, & continuam considerationem adhibeamus. Hanc uero adhibere minime ualemus, nisi affectū proprium exuerimus, quò infirmi sumus, & impotentes ad considerationem huiusmodi. Hanc autem corruptionem non nisi per gratiam gratificā exuimus, non possumus ergo uitare peccata omnia sine gratia gratifica, nos à morbosa illa qualitate liberante, qua languidi detinemur.

Nunc modo plura hic obstare uidentur.

Primum. Quia si repente peccat homo, occurrente peccati tentatione, à mortali peccato excusari videtur. In his enim quæ repente accidunt, nō est culpa nisi uenialis.

Secundum. Quoniam non uidetur tam multa, & magna meditatione opus esse, ut peccator non possit omnia uitare peccata, sicut unumquodque. Sufficit nanque hæc consideratio, quod omnia quæ occurrunt, peccata sunt mortalia, & contra Deum. Hæc uerò facilè, & breui tempore haberi potest.

Tertium. Quandoquidem non uidētur peccata sequentia, imputari posse, si aliquomodo, necessitate uidelicet ab homine perpetrantur.

Quar-

Quartum. Quia si amor proprius ille est, quo efficitur, ut peccata omnia uitare haudquaquam possimus, efficiet etiam, vt nullum uitare possimus, quoniam radix est omnis peccati: sicut amor Dei, omnis boni. Omnia itaque quæ peccator aget, immunda erunt, Rom. 14 nullum autem opus erit bonum. Hinc Paulus. Omnia munda mundis, coinquinatis autem, nihil est mundum.

Quintum. Si Deus dat auxilium, vt singula peccata vitare possimus, Cur ēt non dat ut omnia? Non est tamē difficile respondere.

Ad Primum. Non est intelligendū, quod simpliciter repentè homo peccet, sed est aliqua deliberatio, qua optime perpenditur, id quod eligitur, peccatū esse mortale, & contra Deum: Et tamē consentit homo atque peccat. Sicut etiā non intelligitur absolutè, quod homo habens uirtutis habitum, repente operetur. Nam uirtus est habitus electiu*, ergo eius operatio non potest esse omnino absque deliberatione. Sed intelligitur, quod uirtutis habitum habenti, iam est, in eius electione finis* determinatus. Ideo quando aliquid illi fini conueniens occurrit, statim eligitur, nisi ex maiore & attentione & deliberatione, impediatur.

Ad secundum. Ista conclusio intellectus practici, vel hæc deliberatio quod inuidere, verbi gratia, sit mortale peccatum, non sufficit ad retrahendum hominem superbum ab inuidia. Superbi nanque propriè est inuidere: quia dum finem in sua statuit excellentia, necesse est, vt ex aliorum excellentia torqueatur, quasi aliena felicitas, propriæ deroget. Vis autem uidere, quod hæc deliberatio non sufficit? Ecce. Nemo ab aliquo in quod maxime inclinatur, retrahitur, nisi quatenus id proponitur ei ut malum. At superbus, qui iam spreto Deo, in propria excellentia finem statuit & præfixit, vt malum, dolere de aliena excellentia, non existimat: immo vt bonum, quia suo conuenit fini. Non itaque ab inuidia retrahitur, ex hoc ipso quod illam peccatum esse mortale nouerit. Sed oportet vlterius in considerando procedere, quousque ad aliquod, quod sanè non possit ab ipso, non existimari malum, perueniatur. Ad hoc uidelicet, quod inuidia Sap. 2. plus inuido, quàm inuidioso nocet. Et quod Inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Et quod inuidi, uelutà tinea, & in hoc & in alio seculo, consumuntur. Antequam autem tanta fiat deliberatio, quanta in homine requiritur sic male affecto, ad uitandam inuidiam: cō sensus præcedet: & ita inuidebit, mortaliterque peccabit. In homine in gratia existente, sufficit illa consideratio: iam omnia peccata vitare potest. Sed in homine, qui est in peccato mortali, & in illo perseuerat, vtique non sufficit.

Ad Tertium. Cum peccator illis duabus Dei gratijs adiutus, quibus vt dictum est, nemo destituitur, à peccato resurgere possit, parando se se ad gratiam gratificam, quæ peccatum illud delebit, & consequenter sequentia prohibebit, nullum colorem habet hæc querela. Igitur peccata sequentia, imputari non debent. Maximè nanque imputari dicuntur, quoniam cum, non patrari possint, patrantur. Possunt enim hac ratione. Quia potest peccator (modo velit facere quod in se est,) ab illo peccato, quod radix est aliorum, diuina gratia liberari. Vnde Augustinus. Non tibi imputatur ad culpam, quod uulnerata membra non colligis, sed quia volentem sanare contemnis. Et hoc est, quod Pelagium decepit, ni fallor ego. Quia enim peccator nunquam caret omni Dei gratia, nesciuit ipse inter dona naturalia & gratuita distinguere. Sed quod gratiæ adscribendum fuit, naturæ dedit. Gratiæ est, quod homo à peccato possit liberari & se se ad gratiam parare. Ipse uero, illud liberi arbitrij naturæ tribuit. Veruntamen si considerasset gratiam esse, quod homo se se parare possit ad peccatorum abolitionem & hanc gratiam, misericordia diuina nunquam derelinquere nos, omnibus etiam facinoribus obrutos, iuxta illud. Ego sto ad ostium, & pulso. Sto inquam non uado, uenio, & non arro- Apo. 3.

gasset

-gasset sibi, quod Dei erat, & minimè quidem errasset. Debuit sanè scire, quod non omnis gratia, gratifica est: illum ammittit peccator continuo, cum peccat, sed alias minimè. Quare separandum est, & distinguendum, id quod naturæ, & id, quod gratiæ est. Istud etiam est, quod nostrates decipit, contrario modo. Quia enim non intelligunt, has gratias omnibus peccatoribus continenter adesse: considerantq; in homine peccatore, tantum naturam infirmam, claudam, destitutam: Dicût, quod ad gratiam gratificam se se parare non potest. Et quod necessario peccat. Et concedendum est, quod si omnino diuino auxilio destituti essemus, necessario simpliciter peccaremus. Tâtum abest, vt nos ipsos ad gratiam parare possemus. Scriptum est enim. Con-
Eccl. 7. sidera & vide, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Sed hæc opinio inclementior est. Videlicet, qđ regulariter peccator, diuina ope destituatur. Si enim dominus seruo in côpedibus astricto, multa præcipiat, Veni huc, Fac hoc, curre, recurre, & dira ni pareat, minitetur, neque ipse se se à uinculis ullo modo soluere possit, nec illû absoluat dominus: iamque non obedié tem supplicijs afficiat, nonne seruus iure domino cedenti obmurmurabit, eûque crudelem merito dicet, quod ab illo percutiatur vel occidatur, quia ea non fecerit, quæ ut faceret nullo modo in sua ipsius erant potestate? Scio. Scio quid hi respondere possint. Nos peccantes, propria uoluntate nobis ipsis hæc omnia impossibilia fecimus: non est ergo vt de Deo conqueri ualeamus. Si enim seruus sponte se se compedib' illigasset, harum nequaquam causari valeret, si etiam impossibilia illi præciperet, quàm facile ab eo expleri potuissent, nisi ipse vltro hanc impotentiam sibi peperisset. Atqui rigida nimis est hæc responsio, & quæ diuinam nô decet pietatem. Sententiæ nanq; Nouati finitima est, qui durior quàm Christianum decet, post baptismû nullam peccatorum veniam esse posse existimauit. Si enim consideres, quod post lapsum indiget homo magis Dei ope, quàm in natura condita. Si huic addas, quod nô defuit, neq; deest Deus in necessarijs. Si iuxta Paulum adiungas, quod Chri- Heb. 9. stus Iesus apparet vultui Dei, semp ad interpellandum. Qui & in cruce pro nobis oblatus est, & quotidie offert. Cognouit enim figmentum nostrum, Ps. 102. & recordatus est quia puluis sumus. Si demum consideres, quod mos eius est efficere, vt qui peccant, cautiores surgant, colliges & iustitiam, & sapientiâ, & misericordiam Dei decere, vt nunq̃ peccatores sua destituat ope, quo minus illi, peccata præterita detestari, & ab eis resipiscere non possint. Iustitiam quidem, quia plus indigent. Sapientiâ, quia optimus optimè malis vtitur. Misericordiam, quia pro inimicis mortu' est. Et hoc indubie tenendum est. Ad scopum tamen argumenti nô uidetur adhuc responsum esse. Scopus hic est. Nô imputatur quod necessario agitur. Ecce responsio. Quod simpliciter necessario agitur, non imputatur, sed qđ ex suppositione alicuius uoluntarij necessario agitur, imputatur me necessario peccare. Verum est ex suppositione huius, quod uoluntarium est: quia non resurgo. Voluntarius enim non resurgo, non necessario: non resurgendo autem, necessario pecco. Distinctio hæc necessarij patet. Me etenim nauigare, contingens est. Verum si Siciliam ire uolo, necessarium: Ita uolûtarie sum inuidus, at necessario si uolo, sum etiam superbus.

Ad Quartum. Amor proprius non dominatur in homine peccatore, respectu cuiuslibet peccati, quod suggerit. Quis enim est magis φίλαυτος auaro? & tamen in auaro, φιλαυτία non dominatur quo ad hoc peccatum, quod est bona propria dissipare. Ita neq; in prodigo, quoad hoc quod est retinere. Propterea non sequitur, quod qui est in peccato, necessario peccet omni peccato, sed aliquo. Videmus etiam, quod qui circa aliquid afficitur quasi habitualiter, si actualiter consideratione uehementi oppositum consideret, pôt affici illi, & illud aliud aliqualiter detestari. Frequenter enim nos irascimur, & côtra aliquem excandescimus, quem tamen

men vehementer amamus. Ex diligẽti ergo, & elaborata consideratione fieri potest, vt homo peccator ab aliquib⁹ abstineat peccatis, quamuis affectum illum habeat, à quo peccata omnia prodire suapte natura solent. Sed difficile

Rom. 14 est uerbum illud Apostoli. Omnia mũda mundis, coinquinatis autem nihil est mundum. Verum respõsio est, Apostolum intelligere coinquinatos eos esse, qui mala intentione agunt quæcũq; agunt. Mala enim intentio est, mala ar

Matt. 7. bor illa de qua Christus. Non potest arbor mala, fructus bonos facere. His ergo quibus mala mens est, nihil est mũdum: quamuis etenim opera quę agũt, interdum bona sint ex genere, mala tamen sunt & pernitiem afferunt. Contra: omnia opera, modo mala non sint ex genere, bona sunt, his qui pura intẽ

Matt. 6. Luc. 11. tione operantur. Iuxta illud. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuũ lucidum erit. Non fauet ergo, vel tantillum Apostolus, his qui dicunt, peccatorem in omni actu semper peccare. Et certe mirum est, quomodo hoc isti sustinere uelint. Aliud nempe est, dicere omnem actum peccatoris, in bonitate deficere, & esse imperfectum. Aliud est dicere, omnem eius actum esse malum. Primum est absolutè uerum, secundum christianam Theologiam. Nullus enim actus hominis in peccato mortali existentis, est simpliciter bon⁹. At hoc secũ dum, quod semper peccet, impiũ & impossibile. Fateor quod omnia opera, quæ agunt, ex affectu illo prauo quo infecti sunt, peccata sunt. Sicut enim omnia opera, quæ facit iustus ex Dei gratia, tanquam ex radice, meritoria sunt: ita omnia quæ facit peccator ex peccato, peccata sunt. Verum enimuero, quemadmodum bonus gratiam potest aliquem actum agere, quem ad Dei amorem nõ refert. Venialiter eñ & mortaliter peccare potest. Ita peccator potest aliquid agere, non referens ad finem peccati: ergo in illo actu, non peccabit. Quis enim dicet, peccatorem peccare si ex ciuilitate, vel amicitia amicum salutet? Si ex naturali pietate parentes reuereatur & amet? Si ex cõpassione animam exhalanti pauperi subueniat? O scelus. Quod si dicas. Quilibet tenetur omnia propter Deum, & propter Dei amorem agere: Peccator autem nihil agit, nec etiam uirtutis opera, propter Dei amorem: quia ex quo in peccato est, non amat Deum. Qui.n. Deum amat, iam in gratia est, non in peccato. Dilectio nempe Dei effundit, Rom. 5. in cordibus nostris, per spiritum sanctum. Quare in uirtutis operibus peccat uere, quia deficit in illis operibus vna circunstantia necessaria, vi. elicet circunstantia finis. Carentia autẽ vni⁹ circunstantię debitæ tantum, malum constituit actum: non modo imperfectum. Hoc est fortius argumentum, quod in hac materia adduci possit, modicæ tamen est efficaciæ. Quod nanq; decipit, hoc utique est, quia ignorare uelle uidentur, quod circunstantia huius finis, tantum requiritur ad hoc, vt actus sit meritorius, non ad hoc quod sit bonus moraliter. Dicendum ergo est tandem, quia nunquam peccator, quousque peccator est, diligit Deum. Amor enim sui, Dei amori repugnat. Ideo nunquam quouis suo ope, vitam mereretur æternam, etiam operibus uirtuosis. Radix quippe meriti, amor Dei est, & mereri volentem, Deum amare oportet. Quia tamen non semper ad actualiter diligendum Deum obligat, sicut nec semper ad mereri. Ideo possunt aliqui actus eius esse boni, cum tamen tenetur, tunc actus eius non solum non est meritorius, sed est malus. Verum quia Diuus Augustinus plerisque locis inculcare uidetur, quod nullus actus peccatoris est bonus, etiam si nudum cooperiat, vel fame pereuntẽ alat, quia ubi non est charitas Dei, ibi nulla est uera uirtus. Ideo notanda est diligenter hæc declaratio. Ratio boni principaliter cõuenit fini. Quod enim bonum est, omnia appetunt. Primum autem quod appetitur, finis est, quia omnia propter finem appetuntur. Primum igitur bonum, finis est. Vnde q finem tollit, bonum destruit. Quæ igitur sunt ad finem, dicuntur bona, & sunt propter finem, & in ordine ad illum. Vnde quæ non faciunt ad finem, dici bona non debent. Finis hominis simpli-

simpliciter, secundum christianæ fidei veritatem, est Deo adhærere, visione, & fruitione perfecta. Bonum ergo hominis in hoc consistit, ut summum bonum intelligat, intelligendo amet, amã do possideat, possidendo fruatur. Iuxta illud. Mihi adherere Deo bonum est. Psal. 72. Quia itaque peccator, nullo suo actu, nullaque uirtute, vt fini illi coniungatur mereri potest: propterea nulla sua virtus dicitur bona simpliciter, quia scilicet ad finẽ simpliciter non perducũt. Cum hoc tamen stat, quod bonæ & ueræ sint virtutes in genere, quia ad aliquem finem particularem bonum in genere, licet non simpliciter bonum perducunt. Quoniam autem boni nomine, cum fine addito profertur, simpliciter bonum intelligi cõsueuit, sicut & cũ profertur finis, finis vltimus nõ sub fine intelligitur. Propterea Augustinus solertissimus, qui omnes artes callebat non minus, quàm sacras literas, dixit. Peccatorum uirtutes non esse ueras neq; bonas, quia charitate Dei formatæ non sunt. 1. Cor. 13 Paulum imitatus, qui dixit. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeã, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Non enim sensus est, qd absolutè non prosint: nam nullum bonum irremuneratum, ergo prosunt. At dicuntur non prodesse, quoniam ad finem illum consequendum nequaquã prosunt, ad æternam scilicet uitam promerendam. Dices. Si sunt bonæ moraliter, prosunt de congruo. Verum vt nosti, mereri de congruo non est mereri. Vnde non tenet illatio. Peccator existẽs in peccato, meretur de congruo, ergo meretur. Sicut neq; tenet ista. Ethiops est albus dentes, ergo est albus. Qui autem hoc intelligit, nequaquam miratur si quandoque dicitur à sanctissimis Patribus, quod liberum arbitriũ sine Dei gratia non est liberum ad bonum. Pius est nanque illorum sensus, & minime ille quem noui isti pseudo Apostoli Germaniæ eis imponunt. Bonum enim intelligitur, id quod perducit ad finem, quod scilicet meritorium est. Et libenter concedendum est, hominem sine hac Dei gratia mereri non posse. Potest agros colere, domos ædificare, nudos uestire, pascere esuriẽtes, ieiunare, orare: at nullo tali opere, uitam propriè meretur æternam. Oportet primum Deo reconciliari: hoc autem non fit nisi per gratiam: gratiam uero non habet, nisi cum peccatum exuerit. Nec mihi dicas, igitur liberum non est, sed ligatum, si mereri non potest. Non enim ipsum ligari oportet ad hoc, vt mereri nõ possit, quia eius naturam excedit, sicut uolare. Nam homo, etiam si non ligetur, uolare non potest, quia non habet alas: si autem haberet alas, vtique uolaret. Dat itaque Deus homini quasi alas, cũ dat gratiam suam, qua sursum agitur, promerendo bonum illud, ad quod ex se nunquam attingere potuisset. Mereri nanque, non est, tam agere, quàm modus agendi: Quod constat. Quia eadẽ actione unus homo meretur, alter uero demeretur. Iste ergo modus à Deo venit, & non ex nobis, O Pelagi. Sed non sine nobis, O Manes. Et hinc tu uidere potes, inter Philosophos, Ethnicos, & Christianos differẽtiam. Illi profectò, hominis bonum in naturali felicitate constituunt: supernaturalem eñ ignorant, propterea de uirtutibus non distinguũt, quod sine Dei charitate bonæ sint, secundum quid tantum, cũ charitate, simpliciter. Sed absolutè uirtutes morales appellant bonas simpliciter, quia perducunt ad finem hominis simpliciter. Mitto autem uirtutum similitudines & vmbras, qualis est auarorũ prudẽtia in excogitandis locellis innumeris: aut temperantia, qua sumptibus parcunt & luxuriæ: vel etiam fortitudo, qua per mare pauperiem fugiunt, p saxa, per ignes, Iustitia quoque, qua alienas res propriatum metu restituãt. Hæc quippe falsa sunt uirtutum simulachra. At Theologi Christiani, quod Philosophi bonum simpliciter uocant, bonum in genere, & secundum quid appellãt, quandoquidem altiorem finem considerant. Et ita distinguunt atq; definiũt virtutes. Sine Dei amore, esse bonas tãtum secundum quid. Cum uero Dei amore formantur, simpliciter esse, & absolutè bonas. Et si hoc notaueris, innumeros

merôs cauillos euelles; de virtutibus Gētilium, an fuerint ueræ uirtutes, vel non. Secundum Philosophos enim, simpliciter fuere virtutes. Secundū Theologos, tantum secundum quid.

Ad Quiutū. Millies docuimus, Deū mouere omnia suauiter, secundum scilicet rerum conditionem. Homo itaque mouetur à Deo, ad uitanda peccata suis illis auxilijs, secundum quod hominis natura patitur. Multiplicare enī miracula sine necessitate, abhorreo, Natura autem hominis in peccato existētis, nempe languentis & infirmi non patitur, vt ad uitanda peccata omnia simul, sufficienter uigilare possit. Triplici quippe incommodo, miserabiliter laboramus, cum peccauimus, vt inquit Diuus Bernardus. Nam faciles sumus ad seducendum: debiles ad operandū: & fragiles ad resistendum. Si discernere volumus, inter bonum & malum, decipimur. Si temptamus facere bonum, deficimus. Si conamur resistere malo, deijcimur. Ni mirum ergo, si quantumuis diuina illa auxilia habeamus, non omnibus peccatis resistere possumus. Potest tamen peccator inuigilare, vt quodlibet peccatum euitet, his gratijs adiutus. Quare potest singulum euitare, non sine tamen difficultate. Quandoquidem difficile est, vt intellectus peccatoris & voluntas, ad resistendum demoni & carni, vltimum suū conatum apponant. Immo plerumque condescendunt, & propterea semper peccant. Appetitus nanque sensitiuus, in primis ad id procliuis est suapte natura: in cuius contrarium ratio tendit, & propter omnium potentiarū harum connexionem. Voluntas vero facile appetitui illi concordat, & ei condelectatur. Secundo. Ratio propter passiones, iram, gaudiū, metum, spem, obnubilatur admodum, ne rectè iudicet. Nā nubila mens est, uinctaque frenis, hæc vbi regnant. Errante aūt intellectu, uoluntas recta esse non potest. Tertio. Amor sui inordinatus, afficit uoluntatem ad malum. Licet igitur singula peccata semper uitare possit, non tamē facile uitat: hoc est non promptè, non delectabiliter. Libertas enim nō infert hanc facilitatem, nec difficultas hæc libertatem tollit. Orandum est ergo semper, & sine intermissione ad Deum, cū lętali culpa nos grauatos esse agnoscimus, vt rationem ne erret, illuminet, voluntatem ne rationi dissentiat, refrenet, executiuas potentias confirmet, ut imperata opera perficiāt. hostium inuisibiliū fraudes submoueat, ne illaqent. feritatem cohibeat, ne præualeant, mala cuncta remoueat, & bona cuncta tribuat. Ita enim fiet, vt ingenti illa sua pietate Deus, non modo à futuris peccatis præseruet, sed & præterita aboleat. Facieti profecto, quod in se est, Deus deesse non potest, quo minus illum à spiritali morte exsuscitet: cum ex se ad uitam perditam reuocari nemo possit. Hoc est autem facere, quod in se est, diuinæ iustitiæ intuitu, adniti quantum possibile est, uigilare, pugnareq; ne denuo pecces. Et rursus, diuina misericordia ante oculos posita, te totum illi per Christum Iesum committere, omnemque tuam spem, tuis conatibus, tanquam nullis habitis, in illum vnum reijcere: gratias illi in cunctis agere, orationique continenter insistere. Et si enim liberum arbitrium sine gratifica illa gratia multa possit, quæ communiter præcibus impetrantur, raro tamen, vel nunquam secundum suæ virtutis vltimum, nisi ad malum operatur. Et ita, intelligi debent pia sanctorum verba, quæ sonare uidentur interdum, quod liberum arbitrium, non potest in bonum sine hac Dei gratia. idest vix potest. Vel, (& fortasse melius,) non potest, quia non potest sufficienter, sua vti potestate. Propterea ab orationibus cessandum non est, vt bonum efficaciter velit, atque tandem perficiat. Scriptum est enim, Deus operatur in nobis uelle & perficere.

1. Thes 5.

Philip 2.

Ex his, (ni me mea fallit opinio) habes, quid secundum ueritatem tenendum sit. Quia ergo rationes, & difficultates vtrinque adductę, contra determinationem militare aliquo modo possent, propterea omnes declarare oportet. Eo uero ordine quo propositæ sunt, dissoluentur.

Illa

Illa ergo in primis, quæ dicebatur. Homo peccator, potest non uti peccato, sicut iustus non uti gratia. Concedo potentia absoluta, sed non proxima. Debes enim scire, quod posse non uti gratia, est infirmitas, & posse nõ uti peccato, est potestas atque sanitas. Ostẽdo. Gratia enim auget vires liberi arbitrij: peccatum diminuit. Posse itaque non uti peccato, est potentia, sicut posse nõ peccare. Posse autem uti peccato, est infirmitas, sicut & posse peccare. Cum vero i peccato est aliquis, infirmus est, ergo non ita potest, non uti peccato, qd potentia magna est. Sicut potest non uti gratia, quando gratiam habet, quod est infirmitas. Fateor itaq; quod peccator potest non uti peccato, sed re quiritur, vt curam magnam appareat, vt absolutè non utatur. Si enim nõ utetur quoad vnum, utetur quo ad aliud: & ita peccabit. Non enim tantam curã apponere poterit, quanta requiritur, vt omnino non peccet. Verum cum homo habet gratiam, non admodum conari oportet, vt peccemus. Facile enim peccamus, & sine multa consideratione. Immo qui multum cõsiderat, & diligẽter, cum est in gratia, nunq̃ peccat.

Ad illud, quod ratio est fortior, cõcupiscentia carnis. Responsio est, quod non superatur homo propter carnis potentiam, sed propter rationis negligentiam. Verba autem illa domini ad Cain. Gen. 2. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Declarantur hunc in modum. Peccator enim, singulos concupiscentiæ motus reprimere potest, diuinis illis adiutus suffragijs. Non tamen omnes sine gratia gratifica. Dicitur tamen, & omnes ex se superare posse, quoniam faciendo quod in se est, illam impetrare poterit, qua incolumitati redditus, in vniuersum bene agere poterit adeò vt lætaliter non peccet. Sic enim interpretatus est illud Augustinus, contra Pelagianos.

Quod addebatur. Lumen rationis naturale, extinctum non esse. Probat, quod aliquod opus bonum agere possimus, cum in peccato sumus. Non probat tamẽ, quod omnia. Nec enim emortuus est igniculus vitæ in ęgro, & tamẽ non omnia opera, quæ efficit sanus, efficere potest, licet aliqua utique. Diabolum non uincere, nisi uolentem verissimum est, sed adeò inducit, allicit, mouet, trahit, uoluntatem illaqueat, vt uix non uelle peccare non possit. Adeo corrupta est, & per peccatum deprauata. Et propterea orandum est semper, vt Deus corruptionem illam remoueat. Aliter enim uix resistere potest, quin uelit id quod diabolus vult. Facilius esse moueri secundum naturam, quàm contra naturam, tunc uerum est, quando natura non est debilitata. Quis. n. ignorat, ęgrotãtem facilius mori, quàm conualescere? quanquam mors sit contra naturam: uita atque sanitas secundũ naturam? Vt lapis facilius descendit, q̃ ascendat, quia cum ascendit, non corrumpitur neque diminuitur vis grauitatis suæ? E superis ergo ad ima maxima facilitate descendunt grauia: & ex imis summa petunt leuia. Voluntas uero cum peccat, infirmatur, hębetatur. Lõge itaq; facilius auernum petet, quàm superas renocetur ad auras. Magnus. n. hic labor est. Nec obest quod Christus dixerit. Iugum meum suaue est, & onus meum leue. His enim qui peccato exuerunt, qui Deum amãt, suaue est & leue. Hi sanè dilatato per charitatem corde, celeriore passu domini mandatorum viam percurrunt. Iuxta Dauidẽ. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. At qui in peccatis degunt, maximus est illis labor, ar duissimaq; prouintia. Iuxta illud. Arcta est uia, & pauci ingrediuntur per eam. Et sic patet ad primæ partis fundamentum: quid dicendum sit. Matt. 11. Psal. 18. Matt. 7.

Ad ea uero, quæ pro altera parte adducebantur, nunc est satisfaciendum. Verbum Pauli in primis. *Non quod volo, illud ago, sed quod nolo, istud facio,* Quod deinde declarat, cum dicit. *Volo bonum, nec tamen illud ago: Odio malum, tamen illud facio.* Ita debet exponi. Vt sit sensus. Hominem uoluntate rationali uelle omne bonum agere, & nullo modo peccare, quamuis sit in peccato: Tamen id assequi non posse: quandoquidem oĩa peccata uitare peccator haudquaquam potest, sicut dictum est, licet

singula.

singula. Et ita neque vniuersaliter, motus omnes inordinatos sensualitatis impedire, vel reprimere potest, licet quoslibet. Huius autem tota ratio est. Quia sicut intellectus, peruigil admodum nõ est: Ita nec uoluntas, efficax est in uolẽdo. Vult enim peccator, omnia uitare peccata, & omnia bona facere, exiliter satis & remissè. Non omnem quidẽ conatum quem potest, apponit, partim vult, partim non uult. Iuxta illud. Vult,
Prou.13. & non uult piger. Secundum aliquid enim, uult quod ratio dictat esse uolendum, frigidè. Et secundum aliud vult, quod sensualitas uult. Et propterea in peccatum non nolens, absolutè trahit. Hoc enim libertati repugnat, scilicet, Volens quoquomodo, & quoquomodo nolens. Quomodo mercator, maritima tempestate agitatus, quò uitã tueatur, merces proijcit in mare. Hinc est, quod licet singulum possit periculum vitare, raro tamen deuitat ullum. Verũ tamen, si efficaciter uellet, (quod utiq; esset, si diligenter, consideraret atq; uigilaret,) pleraque deuitaret. Sed istud haberi uix potest, nisi homo ab infirmi
Sap.9. tate liberetur. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Quod dicit Augustinus. Quia homo noluit peccata uitare cum potuit. &c. Verum est. Nam cum esset in gratia homo, omnia poterat deuitare peccata. Cum autẽ infirmatus est per peccatum, iam quamuis uelit, exiliter uult, nec potest efficaciter uelle, secundum vltimum suæ potentiæ. Ideo omnia deuitare minimè potest. Vincitur enim peccatis homo, non tamen inuitus peccat, ut dictum est. Nam quodlibet peccatum, quod cõmittit, uoluntariè committit modo dicto. Vi sanè carnis fit, vt quod secundũ rationem efficaciter est uolendum, exiliter uolitum fit.

Diffinitio autem illa liberi arbitrij, intelligi debet. Non quod semper liberum arbitrium gratia desistẽte, malum velit, sed sæpe. Sicut nec potest intelligi, quod gratia assistente, semper bonũ velit, sed sæpe. Quandoque enim malum uult, cum in uacuum diuinam re-
1.Cor.15 cipit gratiam. Quo contra dicitur. Gra-
2.Cor.6. tia Dei in me vacua non fuit. Et iterũ. Hortamur uos, ne in uacuum gratiam Dei recipiatis. Cur autem orandum, Matt 6.
est, Ne nos inferas in tentationẽ? Contra Pelagianos dictum est. Vt scilicet liberum arbitrium ad operandum, excitetur secundum ultimum potentię suę. Quod raro uel nunquam facit, sine gratifica gratia, licet possit. Sunt tamen, q̨ dicunt. Has orationes ab Ecclesia fieri, non ut simpliciter quod petitur, detur, sed ut eo modo detur, qui nobis ad uitã proficiat æternam. Hoc enim modo ex nobis, nihil agere possumus, quia hoc est mereri. Radix uero meriti, gratia est ista gratifica. Non desunt, & qui dicunt, multa operari Deum supernaturaliter, quæ tamen naturæ limites nõ excedunt. Nam & Apostolis, multarum naturalium veritatum scientiam infudit, quas ipsi naturaliter addiscere, multos quoque ægros reddidit incolumitati, qui natura conualescere potuissent. Propterea ni mirum, si pleraque petuntur à Deo, quæ tamen ex nobis fieri possunt. Vnde, & melius, & expeditius fiunt diuina ope, quàm nostra uirtute. Verum enimuero, duæ illę primæ responsiones, magis placent.

Dictum Gregorij. Peccatum, quod p̧ pœnitentiam nõ diuiditur, mox suo põdere ad aliud trahit. Non debet intelligi, quod uerè & propriè trahat, sed vehementer inclinet. Nam & dicitur à Poetis. Trahit sua quemque uoluptas. Quia enim inferior appetitus, rationi subditus non existit, plurimi inordinati motus cõtingunt in eo, contra rationem. Ita, quia ratio non est Deo subdita, plurimi contra Deum motus insurgunt, quos reprimere omnes propè impossibile est: nisi citissimè per gratiam, ratio restituatur ad debitum ordinem sub Deo, & sensualitas sub ratione, vel magna præmeditatione se se à peccatis futuris cohibeat homo, quam tamẽ habere sicut oportet, vix aliquis potest. Propterea rectè dicitur ab Augustino, quod desertus luce illa gratiæ homo, necesse est, ut cadat: Aliquando scilicet. Non tamen necesse est, vt cuilibet tentationi succumbat. Psaltes autẽ, qui orat. Dum defecerit uirtus mea, ne derelinquas me. Intelligẽdus est hunc in Ps.70.
modum.

modum. Deficit nanque hominis uirtus, cum in peccato est, quoniam cum omnibus suis viribus, à peccati seruitute, neque eripi, neque resurgere potest Sed necessaria est gratia illa gratifica, iuxta illud. Gratiam non abijcio, aliter enim Christus gratis mortuus esset. Ratio illa. Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. Ostēdit, quod plus & facilius potest homo, ex prauo deijci affectu in scelera, quàm ex mala societate. Quod concedo. Verum omnimodam necessitatem, quoad singulum peccatum, non probat. Nam neque malis societatibus, omnes homines corrumpuntur. Vixit enim inter Caldæos iustissimus, pater Abraam, Inter Vsitidas Iobus. Inter Sodomæos Loth. Verbum illud Chrysostomi, absolutè concedendum est, de eo qui prorsus diuina destituitur ope. At neminē sic destitui credendum est, nisi scriptura sacra id dicat, vel spiritus sancti testimonio reueletur. Cum scriptum sit. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, uita uiuet & non morietur.

Gal 2. Ps. 17. Ezech 18

Vltimum quod dicebatur. Posse non peccare primo homini donatum esse. Verum est ad hunc sensum. Vt posset nullo modo peccare. Hoc ergo donū ammisimus. Homo nanque qui in peccato est, non habet vt simpliciter possit non peccare, vt dictum est. Sed hoc tantum, vt singula peccata cauere possit, non tamē omnia. Qui sanatus est Christi gratia, potest id quod Adam potuit, & maiore merito, at relapsus proprio vitio, nequaquam. Vnde & quò magis peccamus, atque frequentius, eò min⁹ etiam peccata cauere possumus. Fit em̄ peccandi consuetudo, quæ & in naturam uersa, vires omnes ferè non peccādi tollere uidetur. Nam & qui iurare consueuit, quādo minimè putat, incurrit. Hæc uero peccandi consuetudo, maximè in illis fuit, qui Christi aduentum præcessere. Quorum personam Paulus induit, toto hoc sermone, vt ostendat humanam naturam, insanabilia q̄dam vulnera fuisse perpessam, nec potuisse nisi mediatoris gratia conualescere. Vnde inquit. (Modo enim verba clara erunt, postquam Deo dante scopū attigimus.) *Quod enim operor, non cognosco.* Sensus est. Non cognosco esse malum. Operor enim malum, iuxta illud. Quod nolo malum, illud ago. Tamen quod malum sit, non cognosco. Cognosco potius quod bonum sit. Nam nullus intendens ad malum, operatur. Vnde illud est. Errant, qui operantur malum. Cui & Philosophi adstipulantur. Omnis malus ignorans. Si itaq; quod malum est, cognoscerem, illud nō operarer. Cum ergo reuera malum sit, non bonum: ego autem id vt bonum cognoscam, id non cognosco. Fallor enim in illius cognitione. Nam aliud ipsum est, & aliud mihi esse uidetur.

Prou. 14.

Verum, siste. Si per legem cognoscitur omne peccatum, quomodo dicit Apostolus, hominem sub lege quod operatur, non cognoscere esse malum? Non plenam ignorātiam intelligit Paulus, sed imperfectam notionem exprimit, & insinuat. Sciunt peccatores in vniuersali, malum esse fornicari, concupiscere, blasphemare: at passione, vel fomite nescio quomodo rapti & alienati, interdum hallucinātur. Vim quādam, cum circa hæc se se occupāt, sustinēt, vt vel inuiti, & cæci facti, succumbant. Neque enim fornicationem, vt fornicationem apprehendunt, neque blasphemiam, vt blasphemiam, sed vtrumque vt bonum delectabile, quasi decepti & præstigiati. Verum qui est in gratia, luce illa illustratus, nec fascinatur, nec circunuenitur, quia huius mundi lucem vidit. Qui autem ambulat in nocte, offendit.

Ioan. 11.

Potest tamē & alius sensus esse. *Quod enim operor, non cognosco.* Esse operandum. Hinc ergo maximè conuincitur, quod carnalis ego sum. Nam caro non cognoscit quid operari debeat. At spiritus vtiq;, quia dirigit, iuxta dicta superius. Cognosco magis quod non est operandum, id quod operor. Malum enim operandum non est, iuxta legem. Et id ego scio atq; approbo: & tamen illud operor, trahor, impellor, uim patior ab hoste, q intrinsecus mihi bella mouet. Quocunq; enim pergo, hostem meum mecum porto. *Non enim quod uolo* mente, uitare scilicet peccata omnia, & omnia

nia agere bona, *Hoc ago.* opere. *Sed quod nolo*, vel odio ſecundum interiorem hominem, uidelicet peccare aliquo peccato: hoc enim eſt quod nollē. *Illud facio*, ſecundum exteriorem. Rapior enim neſcio quo pacto, in aliquod peccatum: cum tamen ego ipſe nullomodo peccare uellem. Verum ſi dixeris. Non eſt peccatum niſi uoluntariū.
Mat.26. An ignoras dixiſſe Chriſtum. Spiritus promptus, caro autem infirma? Secundum ſpiritum nanque, is mori non modo uolebat, ſed ardentiſſimè cupie-
Eſa.53. bat. At caro reluctabatur. Vis uidere
Mat.26. uoluntatem ſpiritus? Audi. Oblatus eſt quia ipſe voluit. Vis videre voluntatem carnis? Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. Et hanc tamen carnis uoluntatem, ſuam dixit uoluntatē. A carne etiam ſeipſum denominans, non modo à ſpiritu. Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu. Quid mirum ergo, ſi peccator unum vult ſecundum mentē, contrarium ſecundum carnem: & vtrumq; dicitur velle ipſe & nolle? Vult peccator bonum, & uult malum: bonū ſpiritu, malum carne. Ita odit malum, & bonum, vice uerſa. Hinc illud. Cor
Pro.15. ſtultorum diſſimile erit. Non ergo abſolutè uult bonum, nec abſolutè odit malum: ſed partim vult, partim odit vtrumq;. Si abſolutè uellet efficaciter bonum, operaretur bonum: quia uolūtas regina eſt, nec poſſunt omnes uires animæ, uoluntati non parere. At remiſsè vult: & magis vult malum q̄ bonum. Ideo quamuis bonum velit, non id facit. Si etiam abſolutè malum odiret, nō faceret: ſed partim odit, partim nō odit. Sed ſi ita eſt (dices.) Cur dixit Paulus. *Non quod volo bonum, hoc ago, ſed quod nolo malum illud facio?* Si omnino uult qđ operatur, & magis atq; ardentius? Reſponſio eſt. Quod & ſi in homine ſint hæc duo uelle. Vnde & homo eſt quodā modo geminum animal, ex his duabus naturis coaleſcens, ſpiritu & carne. Attamen ab eo quod potiſſimū eſt, nomen ſortitur, & retinet. Quia ergo ſpūs potiſſima pars hominis eſt, id dr̄ uelle ſimpliciter, quod ſm hanc naturā vult: id odire, quod ſecundum hanc partem odit. Quia ergo rōnis & ſpūs eſt velle bonum, nolle malum. Contra, carnis velle malum, nolle bonū: Homo dr̄ ſimpliciter uelle bonum, & nolle malū. Operatur itaq; quod non uult: nō operatur quod uult. Si dicas. Rō deprauata peccatoris, vult malum cum peccator operatur malum. Verum eſt ut deprauata: at non ut ratio. Semper enim natura, ſuapte depræcatur ad optima. Vt ratio autem propria eſt homini, nō ut deprauata. Obbruteſcere enim uidetur homo, cum ratio deprauatur: non iam amplius uirum ſapere. Et ideo dicitur homo operari quod non vult. Verum (dicet Iunior) ſi peccator uult oē bonum, & odit omne malum, iā videtur quod non ſit peccator: hoc eſt maxima uirtus, uelle omnia bona. Verum eſt: ſi eſſet voluntas efficax, ſed eſt uoluntas remiſſa, ut dictum eſt. Hæc autem non facit bonum hominem, neque iuſtum. Sequitur.

Si autem quod nolo iſtud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Aduerte intētionem primum, modū quo illam exequitur, & myſteriū pulchrū quod exprimit Paulus. Intentio eſt, probato quod lex hominem in ſua carnalitate, & ſeruum relinquit, probare quod ipſa nihilominus ſpiritalis eſt. Probatio uero eſt, ex eius cōtrarietate quod facimus, & eius quod uolumus. Conſiſtitq; in hoc. Opere facio id quod nolo mente, ſed lex ꝓhibet id quod ego nolo, ergo lex prohibet id cui etiam uoluntas rōnalis contradicit, quę bona eſt. Quod maius teſtimoniū in legis fauorē, q̄ teſtimoniū naturę & rōnis? Bona eſt itaq; lex, ergo ſpiritalis. Spūs.n. in bonū tēdit, caro in malū; ex dictis ſupra. Egregiè aūt dicit. *Conſentio legi.* Cū.n. de ſeipſo, vt de duobus loquutus fuerit. Volo, Nolo, Volo & nō facio, Nolo & facio. Significat nūc hominē denominādū eſſe, ab ea parte qua bonum uult magis, quàm ab ea, qua non facit. Et ita ab ea, qua non uult malum, magis quàm ab ea qua malum facit. Videtur enim eſſe à ſeipſo alienus, qui facit malum, & propterea ab homine diſtinguendus. Hinc ſtatim ſubdit, hominem malum non operari, ſed id quod, in homine eſt. At id quod vult bonum, eſt uerè homo.

Homo igitur interior, est uerè homo. Ille quippe est, qui legi consentit, non homo exterior. Hinc sapiens ille Plato. Homo inquit, est anima corpore utẽs. Quasi corpus nihil ad hominem spectet, nisi vt serra vel malleus ad artificẽ. Non dicit ergo Paulus, Mens consentit, sed ego consentio. Sed cum loquitur de carne, non illud sibi adscribet quod carni, sed distinguit se à carne. Ecce.

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. ex quo scilicet mente consentio diuinæ legi, malum prohibenti: illudque nolo ego quod ipsa prohibet. Sequitur, ut non mens, sed caro uitiata, morbusque ille originarius, me quo ad id quod mihi peculiare est, & potissimum assiduè reclamante, in scelera protrahat, & rapiat vel inuitum. Mea quippe mens, sum ego ipse. Mens mea vult bonum operari, legi consentiens. Ergo ipse ego, malum non operor. Quia quod ego ipse operor, mens operari dicitur. Cautè uero intelligatur. Nam non est peccatum, nisi mens consentiat & velit. Debet ergo exponi. Mens vult malum, sed non vt mens: atque ut carni coniuncta: & iam brutalis facta. Vel mens operatur malum, sed non principaliter. Ipsa nanque inclinatur & seducitur, atque allicitur à peccato, id est à fomite qui in carne est: non è contra mens ad malum inclinat. Et quia dixerat, *Quod habitat in me peccatum.* Addit parenthesim. (*Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea bonum*) Vides, quomodo non uult se se à carne denominare, sed distinguit carnem à seipso? Cum enim dixit. *Scio quod non habitat in me*, quasi sermonem corrigens, inquit. (*Hoc est in carne mea*) *bonum.* Reijcit enim peccata omnia in carnem, quæ tamen tollit à seipso. Quasi dicat. Ergo in me habitat bonum. Aliter enim legi consentire quod bona sit, haudquaquàm possem: sed in carne mea bonum non habitat. Rectè non habitat, hospitatur quandoque, sed minimè habitat. Cum enim caro in spiritus seruitutem redigitur, ab ijs qui carnem suam, cum uitijs & concupiscentijs crucifixerunt, idem est uelle carnis, & spiritus. Coeunt nanque in unum, tanquam vir & fœmella, crescuntque, & filios spiritales in terra Ecclesiæ. Tunc ergo est bonum in carne, in appetitu sensitiuo. At hospes est & aduena illud sanctum in carne desiderium. Actus quidem est, non habitus. Proprius autem & perpetuus illius habitator, peccatum est, fomes qui in carne continuè perseuerat in nobis, tanquam memoriale perhennæ primæ præuaricationis protoplasti: quod nullo vnquam tempore, nisi in regeneratione nostra extrema aboleri possit: tanquam habitus autem, semper inclinat ad malum. Hoc ergo inquit Apostolus. *Scio*, idest experior, hoc pacto. *Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Si in carne mea bonum, sicut in mente, habitasset, eo modo quo volo bonum, perficere etiam illud possem. Non enim remisse vellem, sed efficaciter. Quoniam caro menti nõ reluctaretur. Verum experior me uelle quidem, exequi tamen non posse bonum. Signum igitur est, quod caro spiritui contrariatur. Spiritus autem appetit bonũ perpetuò, ergo in carne malum habitat, non bonum. Hinc dicit, quod notandum est. *Velle adiacet.* Cur enim non dixit adhæret? Sed adiacet? nisi vt notaret, quod est infirmum & debile, nequaquam propter carnis cõtrarietatem valens exurgere, quæ in diuersum tendit. Intelligendum est autem iuxta dicta, peccatorem velle omne bonum, & hoc velle adiacet. Re ipsa enim perficere non potest, velle omnia uitare peccata, minimè tamen potest. Verum enimuerò, cum homo gratiam habet gratificam, perficitur illud uelle, non iacet, surgit, atque in opus exit: ita ut omnia peccata deuitet. Deus autem operatur velle & perficere. Si uero urgeas. Apostolum de quolibet seorsum, non de omnibus simul intelligere. Conceदatur. Sensus tunc est. Peccatorem nullum bonum perfectum efficere simpliciter: quod uerum esse iam supra docuimus. Potest uelle mereri, sed mereri non potest. Potest uelle saluari, *Philip. 2.*

sed

ſed non poteſt quantumuis adnitatur, ſaluatum iri, niſi peccatum exuat. Quod nec effici poteſt, niſi Chriſti Ieſu gratia. Vnde ſubdit id ab effectu, declarando. *Non enim quod uolo facio,* (bonum) *Sed quod nolo,* (malum) *Hoc ago.* Quod ſupra declaratum eſt. Paulus tamen illic bonum & malum non expreſſerat: ſed tantum dixerat. Non enim quod uolo hoc ago: ſed quod nolo malum, iſtud facio. Hinc ergo tu cōple. Sequitur.

Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.

Dixerat ſupra. Non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum, quod non ſatis probarat. Nunc ergo probat ex eodem antecedente, quo legem eſſe bonam & ſpiritalem, proximè probatum eſt. Videlicet ex hoc, quod facimus quod nolumus. At illic medium erat, quia nolumus quod facimus, hic quia facimus quod nolumus, vt uideas aliqualem eſſe differentiam. Dicebatur enim. Nolo malum mente, & lex prohibet malum, ergo ego teſtificor mente ipſa, quod bona ſit. Dicitur nunc. Facio malum, quod tamen mente nolo, ergo id ex mente non uenit, ſed ex carne, habitat igitur peccatum in carne: & illud eſt quod ad peccandum me cogit. Non quod omnino cogat me peccare, ſed quod efficiat uerè vt peccem. Verum omnino non ſum ego ſine culpa. Licet enim ex me ipſo illi reſiſtere non poſſem, præſto tamen eſt Dei gratia, quam ego ſi efficaciter eam vellem, impetrarem. Sequitur.

Inuenio ſanè legem uolenti mihi facere bonum, quoniam tamen malum adiacet.

Et hic completur ratio nuper incohata, qua uidelicet concluditur, quod peccatum in carne eſt illud, quod operatur malum. Ne aliquis diceret, legem ipſam Moſe, eam eſſe quæ malum operatur. Simulque oſtenditur, legē inutiliter datam non fuiſſe, licet peccata per accidens augeret. Vnde & poteſt hæc particula cum illa ſupra cōiungi. Scimus quoniam, quod lex ſpiritualis eſt. Vt hæc ſit probatio illius. Oſtenditur nanque, ſpiritalem legem eſſe, ex hoc quod dicit. Lex enim inquit data eſt mihi volenti facere bonū. Inuenio igitur, id eſt experior, illam mihi volenti bene agere, præſidio eſſe. Sicut enim ego conſentio mente legi qđ bona ſit. Ita ipſa, me uolentem bonum operari, adhortatur, extimulat, docet. Quanquam ut bene agam, non efficiat. Imbecilla ſiquidem eſt, nec malum tollit quod mihi adiacet. Fomitem ſcilicet illū, quo urgeor ad peccata. Verum & maiore difficultate bene agerem, niſi data fuiſſet lex, quoniam malum hoc grande latuiſſet, quod mihi adiacet citra legis beneficium. Oportuit itaque hoc patefacere, vt ſciremus id eſſe fugiendum: oportuit & oſtendere bona quæ ſunt agenda. Hæc autem omnia lex facit, præcipiēs id quod uolo bonum: prohibens id quod nolo malum. Fuit ergo neceſſaria lex. Tantum abeſt, vt fuerit inutilis & nociua. Fuit nanque data tanquam frenum, vt malum quod mihi adiacet, & pronitatem ad peccandum, prohiberet. Licet occaſione accepta, præter legis intentionem, ſecus acciderit. Si ergo ego non operor malum, nec lex, quid aliud eſſe poteſt cauſa, niſi peccatum quod in carne eſt? Fomes ſcilicet, qui non eſt peccatum, ſed cauſa peccati? Nam id quod peccatum propriè eſt & forma, in anima eſt non in carne. Hic ergo fomes eſt inimicus ille intrinſecus & familiaris, de quo dicitur. Inimici hominis domeſtici eius. Mat. 10. Quis ergo non uideat, hinc legem ſpiritalem eſſe? Quoniam carnis fomiti, qui ſemper ad malum inclinat, aduerſatur. Litera ergo ſic conſtrui debet. *Inuenio legem mihi uolenti.* id eſt in fauorem mei volentis facere bonum. Supplendum eſt datam eſſe. Sed cur? *Quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem.*

Quis de cætero dicere audebit, Paulum legis eſſe inimicum, cum audiamus omnes, eum delectari in lege ſecundum interiorem hominem? Hoc autem uerbo probat, quod dictum eſt, legem ſcilicet iuuare hominem uolentem facere bonum: & conſequenter

bonam esse. Neque enim mens quæ semper vult facere bonum ex supra dictis, legi, si ipsa ad malum inclinaret, condelectaretur. Delectatio enim est in his, quæ symbolum habēt. Est enim coniunctio conuenientis cum conueniente. Non est symbolum inter bonum & malum, ergo nec condelectatio. Condelectatur autem mens legi, igitur hoc est, quia quod præcipit lex, idē vult mens, dicens præ delectatione legis. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? Per mentem vero, vel interiorem hominem intellige, & rationem rectā, & uoluntatem illi conformem. Etiam sine gratia gratifica. Nemo enim tam perditæ uitæ est, qui modo cogitet, & mente voluat aliquando sacrum decalogum, quamuis concupiscentiæ ui, aut praua consuetudine contrafaciat, non iudicet sanctissima esse præcepta illa. Non enim requiritur lumen supernaturale gratiæ ad hoc cognoscendum, dicente Mose. Iuxta te est uerbū hoc ualde in corde tuo. Quod si Paulus alibi dixit. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis: Intelligitur de mysterijs fidei Christianę: de quibus illud est. Plurima supra sensum hominis ostensa sunt tibi. Vnde & hoc innuens, subdit Paulus. Ex Deo est, q idoneos nos fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu. Cum enim sint supra naturalem rationem, non nisi supernaturali lumine intelliguntur. At naturali lumine tantum fultus homo, potest intelligere pręcepta sanctissimę illius decadis, optima esse. Quod dicitur. Omne uerum à quocunque dicatur, à spiritu sancto est. Approbo. Verum non à spiritu sancto nos per gratiam inhabitante, sed mouente nos, vt primo motore. Vnde Augustinus. Non approbo inquit, quod in oratione dixi. Deus, qui non nisi mundos, ueritatem scire uoluisti: Multi enim non mundi, possunt multa uera non ignorare. Mundi quippe non sumus, nisi per gratiam. Iuxta illud. Cor mundum crea in me Deus. Sine gratia autem, possunt multa uera sciri. Vnde & supra tribuebat Apostolus Gentibus quæ idola colebant, quod

Psal. 118. *Deut 5.* *2. Cor. 3.* *Ecclesiastici. 3.* *2. Cor 3.* *Ps. 50.*

eas conscientia propria damnaret, atque argueret. Quod utiq; esse non posset, si non bonam homo interior iudicaret legem, quam exterior uiolabat. Idem enim præcipit lex Mosi, quod lex naturæ primum iubebat. Homo ergo ad naturæ legem aspiciens, iubentem, dictantemq; bonum, delectatur. Videns postmodū in scriptis, illud idē iuberi, condelectatur.

Sed video aliam legem in membris meis, contra pugnantem legi mentis meæ. Ecce ergo omnium peccatorum origo. Hæc reluctatio legis naturæ, inditæ menti, & legis concupiscentiæ inditæ carni. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quod & Ethnicos Philosophos non latuit. Rectè inquiunt, ad optima deprecatur ratio. Videtur autem aliquid præter rationem innatū, quod rationi aduersatur. Ad quid autem adiecit hoc Paulus? Quia egregiè admodum Mosi legem laudauerat, ne hinc superbirent Iudæi: uoluit eos compescere. Ne glorieris inimica mea, bona certè est lex, & mens illi consentit, atque condelectatur: nihil minus parum profecit. Tirannidem enim carnis vim atque impetum, cohercere nō potuit. Quamuis nanque legem illam habeam, *Video tamen aliam legem in membris meis.* Lex.n. Dei ligat me ad bonū honestū, quod & mens appetit. Verū lex mēbrorū ad bonū utile vel delectabile, quod mens ferè semper decertat. Hanc legē ex Adæ peccato accepimus, sed nō sustulit eam de medio lex Mosi. Solet nouæ legis editio, ueterem abrogare, non ita accidit de Mosi lege. Non enim abrogauit legem istam uetustissimā. Onus itaque supra onus accepimus, cum lex data est. Quis hæc grauia pondera ferret? Quod igitur hactenus peccatum nominauit, uidelicet fomitem peccati, nunc legem nominat, quia instar legis ligat atque inclinat, sed ad malum. sibiq; sensualem subijcit appetitū: qui tàm impensè obtemperat atq; deseruit illi, quàm legi Mosaicæ, vel naturæ ratio, vel mens. Sed cum lex sit iussio sancta, præcipiens honesta, prohibēsq; contraria, quomodo fomes iste dr̄ lex?

Gal. 5.

Est

Est enim supra omnem legem, & omnis legis inimicus. Est metaphorica hęc legis appellatio. Nam & bona ad mala transferimus, vt cum dicimus bonus latro, cum tamē nullus latro bonus sit. Lex itaque dicitur fomes, quamuis sit
Philip.3 supra omne ius. Sicut enim Apostolus vocat uentrem Deum gulonum ob id quod tanquam Deo illi pareant. Ita quo niam qui sub lege Mosi sunt, & non sub gratia, carni obediunt tanquam sanctissimæ legi, dicitur lex. Hinc autem habes hominem exteriorem, cum dicit. *In membris meis.* Sicut enim ratio recta, & uoluntas rationalis, homo interior dicitur. Ita appetitus sensitiuus, cū membris carnalibus, homo exterior nuncupatur, qui ut plurimum peccato seruit. Rectè autem dicit *In membris.* Nō in membro. In omnibus quippe membris, inclinatio ista est, in oculis, in auribus, in naribus. Est enim prīcipaliter in appetitu sensitiuo, qui omnia membra complectitur. *Et captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Eadem est lex membrorum, & lex peccati apud Paulum. Sed vt ad bonum vtile, vel delectabile inclinat, membrorum lex dicitur, vel carnis. Vt bonum autem vtile & delectabile sequentes, per eam refugimus honestum, in quo consistit uirtus, dicitur lex peccati. Inclinatio igitur carnis tam vehemens, in utilia & uoluptuosa, redigit me in seruitutem legis peccati. Facit enim me vel inuitum deuiare ab honesto, atque peccare, dum succumbere cogor malis appetitionibus, quas mihi suggerit. Lex autem verè peccati est, quia à peccato ædita primi parentis, ad peccatum semper instigat. O duram legem. O importabile pondus. O, sarcinam grauissimam. Qua per sæpe fit, vt inuitè delectet, quod non licet. Lex meritò dicitur, quia iure supplicij imposita est vitiatæ naturæ. Lex quippe iustis,
1.Tim.1. non est posita, sed iniustis.

Sed cum hæc lex à Deo sit, & mala sit, malum ergo à Deo? Quis ignorat malum pœnæ à Deo esse? Non
Amos.3. est malum in ciuitate, quod non faciat dominus, inquit Amos. Verum, mala culpæ, à nobis sunt. Ideo autem malum pœnæ à Deo est, quia pęna mala non est: bona potius est, quia iusta. Licet mala uideatur ei, qui punitur.

At Apostolus altius quid intendens, non dicit hanc legem à Deo esse: Vnde non vult eam Dei legem appellare, immo eam à Dei lege distinguit. *Condelector,* (inquit) *Legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis. &c.* Scis tu quare? Quoniam nec pœna proprie dicitur à Deo esse. Nolens enim & inuitus punit Deus. Heu inquit, consolabor de hostibus meis. Id ergo dicitur à Deo *Esa.1.* esse, quod ab eius uoluntate exit directè. Verum quod à Deo est irritato, ab eo non est. Vnde quia dixit. Dabo eis *Osee 13.* regem in furore meo: dixit etiam de malis regibus. Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes fuerunt, & non cognoui. Hæc lex data est in pœnam à *Osee 8.* Deo, iudicante peccata & uindicante, non itaque Dei lex dicitur. Sed lex peccati: quasi primum peccatum illud, tanquam tirannus noster nobis hanc legem intenderit, vt semper ad malum proni simus. Nō autem Deus. Vnde & dicitur. Perditio tua ex te Israel est. Res tamen ita se habet, quod Deus eam le- *Osee 13.* gē nobis, in primæ illius præuaricationis pęnam intulit, quanquam nunc sit christianis medicina, non pęna.

Meminit igitur hactenus Paulus, quinque legum, si diligenter quæ didicistis, memoria tenetis. Legis naturæ. Legis scriptæ. Legis fidei. Legis membrorum, & Legis peccati. Verum istæ duæ vltimæ, sunt vna lex tantum. Habetis itaque quatuor leges ex Paulo. Hæc autem ultima sola est, quæ captiuos nos reddit. Agit nanque vt captiui instat, faciamus quod nolumus, quandiu pugna durat inter carnem & spiritum. Quis non hanc captiuitatem deploraret, qua vitiorum tirannidi patemus, vel nolentes? Ecce Apostolum exclamantē, & ingemiscentem. *Miser ego homo.* O me miserum, miseram scilicet mentem: miserum hoīem interiorē, q uitiatę naturę morbo, cogit salutem refugere, & morti se se tradere.

Natura enim languida est. Lex scripta infirma: peccatum potens. Ideo facio quod nolo: merito hæc patior, quia peccaui in Deum meum. Legitime quidem factum est, vt quia homo Deo noluit obedire, nec caro ei obediret.

Verum statum hunc ægro animo fero. Habeo enim mentem hæbetatam. Siquidem uidemus per speculum in ænigmate: passiones & anxietates innumeras, duros corporis mei sustineo dolores, curarum sollicitudinem ingemiscimus grauati. Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam. Suspiro itaque, ingemisco. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Corpus mortis, ni fallor, vim atque efficaciam peccati intelligit, quo in animæ mortem trahimur vniuersi. Iuxta illud. In expoliatione corporis carnis. Petit itaque liberari humanum genus, à mortiferis & lætalibus uitijs, à quibus nec lex, nec natura liberare potest. Transfert nanque in seipsum homines omnes, iuxta illud. Hæc in me transtuli fratres. Est enim mos iste, illi peculiaris, vnde & inquit alibi. Nos qui uiuimus, simul rapiemur, obuiam Christo in aera. Cum tamen ipse de seipso diceret. Ego enim iam delibor, & tempus meę resolutionis instat. Fortasse autem dissolui cupit abhoc corpore caduco, mortalique, & immortale corpus superuestiri: quod sensuales hosce motus, nequaquam amplius ministrabit. Nec dicendum est, Paulum pro reliquis tantum hominibus, id desiderare, non item pro seipso. Crediderim enim ego, & illum magnis affectibus, non semel optasse, carnem potius non habere, quàm domare. Nam & castissimæ animæ, in turpes nonnunquam labuntur assensus. Quia sane in ista humana miseria, peior hostis est cauenda superbia, propterea non penitus extinguitur in sanctorum carne, ista concupiscentia, vt dum pugnare aduersus eam periculorum suorum animus admoneatur, ne securus infletur, donec humana fragilitas ad tantam sanitatis spiritalis perfectionem perueniat, ubi nulla putredo lasciuiæ, nullus superbiæ tumor formidetur. Cum Apostolo ergo ingemiscamus & nos, hunc exire carcerem desiderantes: hoc exuere mortale corpus, quod recte greci σῶμα, quasi σῆμα, hoc est sepulchrũ appellant. Clamamus cum Propheta. Educ de carcere animam meam: Vt à morte corporis & animæ liberati, omni sanato carnis concupiscentiæ lãguore, non ad pęnam iterum, sed ad gloriam hanc tunicam induamus. Reformabit enim saluator corpus humilitatis nrę, cõfiguratum corpori claritatis suæ.

Sap. 9. — Coloss. 2. — 2. Cor. 4. — 1. Thes. 4. — 1. Tim. 4 — Ps. 141. — Philip. 3.

Gratias ago Deo, per Iesum Christum dominum nostrum. Non responsio, sed apostropha est. Postquam enim nec natura, nec lex salutem attulit contra hanc fragilitatem, conuertit se, & dicit. *Gratias ago.* Non naturæ, non legi, sed Deo, quod scilicet non naturæ opera, non legis præcepto, non liberi arbitrij uirtute, sed Christi Iesu merito, mihi tantam opem contulerit, ut nulla possim peccati uiolentia superari. Et si enim Christi gratia iustificatus, concupiscam carnali concupiscentia, tamen ego corde nõ consentio. *Sane ergo* per Christum Iesum *Ego ipse* geminus homo, *mente seruio legi Dei, at carne legi peccati.* Extra gratiam Christi, mente & carne, seruio legi peccati. Concupisco enim, concupiscentijsque consentio, at fultus gratia redemptoris, peccato uiriliter aduersari possum. Vt si caro concupiscat, mens tamen reluctetur. Et iccirco concupiscẽtia ad culpam, non imputetur. Si enim omnes carnis motus, imputaret iustis altissimus, quis castus viuere posset? En ergo, huius capitis summa.

Ante legem Mosi, nulla cum carne pugna erat, vel modica. Totum enim licere arbitrabantur illius seculi homines. Accepta lege, pugnare cœperunt, sed vincebantur. Sub Christi gratia pugnamus, & Deo nostros conatus iuuante, per Christum Iesum uincimus, quia nõ timore, sed dilectione Deo militamus. Tolle itaque Christi gratiam, tollis uictoriam, quare & coronam. Non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Quid autem est legitimę certare, nisi vincere? Victoriam autem quis dat nisi ille, de quo scriptum est. Super uincimus per eum qui dile-

2. Tim. 2. — Rom. 8.

xit

1.Cor.15. xit nos? Et iterum. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Iesum Christum dominum nostrum. Sed si tãtam ante gratiæ aduentum tirannidẽ, exercebat peccatum, cur tã magna virtutis opera, hominibus sub lege & non sub gratia existentibus, præscribebantur? Cur etiam, qui peccabant, puniebãtur, cum dominante peccato, non peccare non possent? Memini me alias dixisse, Tam multa, magnaque fuisse præcepta, vt fatigati ad gratiam confugerent, qui primum de suo libero arbitrio confidebant. Nunc aliam faciliorem responsionem audite. Minora dicendum est, fuisse illis præcepta, quàm nobis. Non enim ad summum virtutis cogebat eos Deus, sicut nos. Nam illis repudium permittebat, pluralitas quoque uxorum uindicta iusta, ira, lex talionis. Nos grauiores vndique pugnæ manent. Nam lex noua addit ad legem
Matt.5. ueterem, dicẽte Christo. Audistis quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuũ.
Ibidem. Ego autem dico uobis. Diligite inimicos uestros. Et nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarum, & Pharisęorum, nõ intrabitis in regnum cęlorum. Quæ itaque poterant fieri, etiam dominante lege peccati, iubebantur, nõ maiora. Iure ergo puniebantur: moderatam, leuemque legem irritam faciẽtes, & transgredientes. Inditio autem est leuitatis legis. Quod multi qui ante legẽ fuerunt, quibus minora præsidia ad bonum opitulabantur, ea omnia præstiterunt, quę scripta lege præcepta sunt. Iudæorum ergo desidia fuit, si id ipsi felicius non sunt assequuti. Non inde tamen, me dicere existimes, nouam legẽ, uetere grauiorem esse. Scio enim dixis-
1.Ioan.5. se Ioannem illum. Mandata eius grauia non sunt. Christum quoque. Iugũ meũ suaue est, & onus meum leue. Quo
Matt.11. contra dicitur à Petro Apostolorũ prin
Act.14. cipe, de Iudæorum lege. Hoc onus, neque nos, neque patres nostri portare potuerunt. Verum enimuero vnicè dico, & constanter, nobis præscribi multa, quæ si secundum seipsum accipiantur, longè grauiora sunt omnibus, quæ
1.Cor.11 lege vetere continebantur. Quid ẽm difficilius, quàm intellectum in captiuitatem redigere, ad credendum incompræhensibilia arcana illa, quæ euãgelica lege tenenda, proponuntur? uidelicet (vt alia mittam.) Deum esse trinum & vnum. Verbum Dei carnem factũ. Cruci fuisse affixum? Quid difficilius q̃ Matt.5.
si oculus scandalizat te, eruere eum, & proijcere abs te? Non iurare, non ira- Ibidem.
sci, non respicere ad concupiscendum, orare pro inimicis, odientibus benefacere? O præcepta difficillima. Absolutè tamen grauia nõ sunt. Tum quia, omnia hæc rationi rectæ maximè consentanea sunt: quò fit, vt eorum obseruatores, miras delectationes spirituales, in his operibus obeundis, sentiant, Audi Dauidem. In via testimoniorum tuorũ delectatus sum, sicut in omnibus diui- Psal.118.
tijs. Delectatio autem perficit opus, atque facilè reddit, & coauget. Tum quia inestimabilis præmij magnitudo, quod nobis promittitur, & repromittitur, omnia scęua & immania, non modo facilia, sed nulla teddit. Cõsideratio quippe præmij, uim minuit flagelli. Tũ quia ingentibus gratiarum copijs, anima sic confortatur, inflammaturque, & accenditur amore diuino, ut celerrimo passu, arduissima diuinæ legis huius itinera, dilatato corde percutrat. Vt aliàs diximus, iuxta illud. Viam mandatorum
tuorum cucurri, cum dilatasti cor meũ. Ibidem.
Sicut enim operari iustum iustè, difficile non est, sed iniustum. Iniustus nanq;. Licet agat facile iusta, non tamen sine difficultate iustè: Quandoquidem nõ habens iustitiam, iusta promptè, & delectabiliter non operatur. Ita eum qui Dei gratiam habet, difficile minime est, omnia Christi Iesu præcepta seruare. Verum difficillimum illi est, qui in Dei gratiam teceptus non est. Tum quia pauca sunt, quæ christiana lege illis præcipiuntur collata, quæ olim præcepta fuerant. Erant enim illa ex una parte, tot penè, quot anni dies. Ex alia uero, quot sunt humani corporis ossa. Hinc itaque bis centum, & quadraginta octo. Illinc, sexaginta quinque supra trecenta. Verum religionem nostram, paucissimis pręceptis, diuina misericordia voluit liberam esse. Quod si homi-

nes onera grauia & importabilia super hominum humeros imponunt, digito autem suo nolunt ea mouere, ipsi uideant.
Matt. 23. rint. Manet enim eos ira Dei. Nemo tamen vestrum contemnat, sed dominis,
Heb. 13. & propositis vestris obedite: Non solũ bonis & modestis, sed etiam discolis. Ipsi quidem sunt rationem reddituri, pro animabus uestris, quibus æternæ damnationis laqueos inijciunt. Quod dicebatur, legem nostram hinc uideri posse grauissimã, quia lex fidei est: nõ sciẽtiæ. Credit enim magis quàm doceat. Ardua autẽ & naturæ impossibilia credenda proponit, quæ incredibilia esse videntur: neminem uestrũ mouere debet. Si enim quod credimus incredibile est, non minus quidem incredibile est, sed magis, homines ignobiles, infirmos, paucissimos, imperitos, rem tã incredibilem, tam efficaciter mundo, & in mundo etiam doctissimis persuadere potuisse, vt mundus illud crederet, sicut iam credidisse uidetur. Hoc autẽ qui non credit, mũdum scilicet illa quæ incredibilia dicuntur, credidisse, negat omnino ullis scriptoribus credendum esse. Ergo à fortiori tandem, quæ credit fides facilè credi possunt. Huc spectat, quod generale est homini uitam ducere, actionesque uitæ fide non scientia dirigere. Fide etenim tenemur patres, matres, filios. Fide conuersamur. Fide commercia, negotiationesque exercentur. Fides respublicæ, regna, atque imperia administrantur. Tolle ab hominibus fidem, cuncta ruunt. Hoc itaque testamur, quod suaue est omnino animo humano duci fide, fideiq; regi præceptis. Lex ergo Christi, quæ fidei innititur, maximè leuis erit nobis omnibus & suauis. Propterea legis difficultatibus laborantes, peccatis etiam seculi
oneratos ad se uocat dicens. Venite ad Matt. 11.
me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Et inuenietis requiem animabus uestris. Hinc optimè exorditur Paulus, initium octaui capitis, à christianorum felicitate, quiete, & securitate. Visa legis imbecillitate & carnis miseria. Vnde & desiderio suo: Quis me liberabit de carcere mortis huius? hic respondebitur.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

Nihil ergo nunc damnationis est his, qui in Christo Iesu, Vel. Nulla ergo nũc condemnatio οὐδὲν κατάκριμα est his qui in Christo Iesu. O magnę spei verbum. Nihil nos christianos manet, propter quod condemnãdi simus. Ab omni condemnationis timore liberi sunt, non qui in lege sunt, sed qui in Christo. Qui scilicet Christi Iesu membra sunt. Vndiq; timeant qui sub lege sunt. Lex enim eos accusat, caro impellit, animi uires deficiunt. Verum qui in Christo Iesu sunt, nihil habent, vnde timere debeant. Siquidem securi sunt de salute. Pendet itaq; initium hoc, tã faustum, & felix ex hoc quod vltimò dictũ est in fine præcedentis. Eum qui particeps est effectus gratiæ Christi, licet carne seruiat legi peccati, mente tamẽ seruire, & toto corde legi Dei, non modo legi condelectari, non modo legẽ laudare, sed & eam obseruare contendit. (per legem enim nudam id fieri nequaquam potest.) Ex hoc itaque conuincimus istud, ut nulla sit condemnatio his qui in Christo Iesu sunt. Qui scilicet dilecti à Christo, vicissimi Christũ amãt. Hoc est enim in Chtisto esse, non tantũ à Christo amari, sed & Christum amare. Vt ansam tollamus illis, qui dicũt ex hoc Pauli loco, christianorum nemi nem, periturum esse: quandoquidem in Christo sunt, qui Christo credunt. Omnes uero credunt, qui baptizati sunt, ergo omnes saluabuntur. O ridendam uanitatem. Hæc fides amorem comitem habeat, necesse est. Cum charitas sola regni filios, à perditionis
1.Cor.6. filijs distinguat. Iniqui, ait Paulus, regnum Dei non possidebunt. Si autem Christianorum multitudinem consideres, & discutias, quàm pauci sunt, qui iniqui non sint? Videbis quod verus est domini sermo, etiam de eis. Multi uocati, pauci autem electi: Non omnis qui dicit mihi domine, domine, intrabit in regnum cælorum. Matt.22. Matt.7. Non sat est ergo, corde credere Christo, & ore Christum confiteri. Hoc est enim bis dicere Domine, Domine. Oportet & amare Christum, operarique propter eum, & hoc est tertio dicere. Domine. Vnde magno mysterio dixit Christus, quod non sufficit dicere. Dñe. Dñe, quasi dicat. Oportet dicere. Dñe, Dñe. Dñe, aliter non saluabimur. Immo grauius puniemur. Iuxta illud. Melius erat eis, uiam ueritatis nõ agnouisse, q̃ post agnitam ueritatem retrorsum abire, ab eo quod traditũ est illis, sancto mandato. 2.Pet.2. Tantum abest, ut sit nobis Christi fides, ad æternam uitam profutura, nisi eũ dilexerimus. Quod si dicas. Paulus inquit alibi. 1.Cor.3 Si cuius opus arserit, detrimentum quidẽ patietur, saluus tamen erit sic quasi per ignem. De his loquens, qui fundamentum habeat fidei christianę. Chrs item dicit. Qui mãducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo, & habet uitam æternã. Ioan.6. Id chriani omnes faciunt, ergo omnes uitam eternam habebunt. Facilis est rñsio. Paulus enim fundamentum fidei, fidẽ charitate formatam intelligit, cui peccata uenialia minime obsistũt, quæ ligno, fęno, & stipula significantur. Et si.n. fornacæ purgatoria cremari debeant, purgati tamen aliquando, conuolant ad superos. Christus uero intelligit Eucharistiæ sacramentum, ex uirtute sacramenti ad uitam æternam perducere. Cum enim in alijs sacramentis detur gratia, ipsum Eucharistiæ sacramẽtũ est ipsa gratia. Verum. O quot sunt, qui impure ad pura sacramenta accedunt. 1.Cor.11

Iudicium

Iudicium ergo sibi manducat & bibut. Habes itaque quid sibi velit verbum illud., *Nihil condemnationis est his, qui sunt in Christo*: Non enim dicit oībus Christianis, sed omnibus qui sunt membra Christi: Considera autem adhuc, quod non dicit sub Christo Iesu. Sicut mos eius est dicere, sub lege: sub peccato, sed in Christo Iesu. Non enim dominatur nobis Christus tanquam tirannus, sed est in medio nostrum, sicut qui mi-
Luc.22. nistrat. Iam non dicam (inquit) uos seruos, sed amicos. Nō dicit etiam in qui-
Ioan.15. bus est Christus Iesus. Sed qui sunt in Christo Iesu. Cur hoc? Audi mysteriū. Amori hoc est proprium, vt amantem extra se ponat in rem amatam, ex Dionisiaca Theologia. Deus ergo nos diligens, quodammodo in nobis est. Nos contra eum diligentes, in eo sumus. Ne ergo. (O prędestinatores) amorem quo ipsi Deum diligimus, prorsus nullipēdatis: Apostolus insinuauit opus esse, vt Deum amemus, non modo amemur à Deo. Neque enim aliter in Christo sumus, nisi eū diligamus. Christus in no-
Eph.3. bis est etiam per fidem, iuxta illud. Habitare Christum per fidem in cordibus nostris. At nos non sumus in Christo, nisi per charitatem. Iuxta illud. Deus
1.Ioan.4. charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo. Omnia in Christum referenda sunt. Non enim quia Christum diligis, sed quia Christ' diligit te, putare debes te esse saluandū.
Ibidem. Non enim nos Christum in primis diligimus, sed ipse prior dilexit nos. Quis
Rom.11. enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Diligentibus itaque Deum, ac propterea in Christo manentibus, nulla immi net condemnatio: nec propter originale peccatum, nec propter actuale, nec propter legem, nec propter fomitem. Originale enim peccatū aboleuit Christus. Actuale delet quotidie, Legē destruxit. Fomitem non imputat Deus: Relinquitur enim ī carne, vt primi motus quandoque insurgant, non ad peccatum, sed ad exercitium. Quia id ipse nobis meruit, vt non imputetur. Nihil autem est aliud, propter quod homines condemnentur, absolute itaque nulla est condemnatio Christi asseclis, qui Christo incorporati sunt, (vt ita dicam,) puro & perfecto amore. Remota quippe causa, remouetur effectus.

Ne autem crederes, quod sufficiat initiatum esse fide, & dei amore, addit. *Qui in Christo sunt, non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum*. Indicans non modo statim, sed continuum progressum necessarium esse in fide, amore, & bonis operibus. Vt torpor atque ignauia à nobis omnibus excludatur, qui christianam religionem professi sumus. Nam in uia Dei non progredi, regredi est: non proficere, deficere est. Hoc igitur indicat Paulus, cum dicit. *Ambulant*, non stant. Ambulandum est inquit, *non secundum carnem*. Non enim perficienda sunt carnis desideria, *Sed secundum spiritum*, iuxta illud aliud. Spū ambulate, & desideria carnis Gal 5.
non perficietis. Contra tepidos nanq; inuehitur Apostolus. Non sat est inqt, non ambulare secundum carnem, abstinere à malis, nō peccare, sed oportet secundum spiritum ambulare, bene agere. Qui enim non bene agit, hoc saltem malum committit, quod bona ommittit, & id tepidorū proprium est. Existimantes enim se in Dei gratia esse, discutere negligunt interius, quàm paucis sint ornati uirtutibus. Et ita nō progrediuntur, quasi sint de statu securi. Hoc autem nihil perniciosius. Facilius enim resipiscit peccator, qui malum se esse cognoscit, quàm proficiat bonus, q bonum se putat, & quasi tutus tepescit, cum hoc ipso tepore, valde deficiat. Nā sibi ipsi videtur bonus, nec proficere curat. Vnde illud est. Vtinam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus Apo.3.
es, incipiam te euomere ex ore meo. Dicis enim diues sum, & locupletatus, Ibidem.
& nullius egeo, & nescis quia tu miser es, miserabilis, pauper, cæcus, & nudus. Fortasse tamen Apostolus hic, *Per carnem*, cæremonias illas legis intelligit, vultque dicere. Christianos illos à condemnatione exemptos & liberos esse, qui Christo Iesu seruiunt: non carnali illa ceremoniarum obseruatione, sed spiritali: iuxta dicta superius. Vt eos coarguat, qui legalia miscebant euangelio:

cum iam cessasse ea præcedente capite, ostensum sit: Verum, si semper nobis ambulandum est, & nō secundum carnem, sed secundum spiritum, ad hoc vt nulla nobis immineat condemnatio, qui Christum profitemur, quid de illis dicemus, qui non sic ambulant, sed in præterita vitia magis relabuntur, quibus absoluti fuerant, condemnandi ne sunt? Vtique uidetur ex apostolicis uerbis, quibus & Iacobus adstipulatur, dicens. Qui in uno offenderit, factus
Mat. 5. est omnium reus. Et Chrs Iesus. Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, minimus uocabitur in regno cęlorum.

Verum altius hic considerandū est. Quod quemadmodum primi illi asserentes, eos qui christiani sunt, ob id qđ christiani sunt, damnari non posse, licentiam quandam peccandi sibi acquirunt. Ita hæc aduersa sententia, desperationem alere atque fouere uidetur. Dicens. Christianos illos, qui secundū spiritum non ambulant, æterni supplicij reos omnino esse. Quomodo enim fieri potest, ut non sæpe labamur? At non ita est. Potes enim reduci, si te acto rum pęniteat, & ad meliora conuersus, in Dei gratiam denuò recipieris. Cui iterum nulla condemnatio immi-
Ezech. 18 nebit. Scriptum est enim dixisse dominum. Omnium iniquitatum eius quas
Hier. 3. operatus est, non recordabor. Et iterū. Tu fornicata es cum amatoribus multis, uerumtamen reuertete ad me, & ego suscipiam te. Cōstat enim Deo, peccata admodum displicere. Propterea semper præsto est delere ea, atque destruere, ne quod creauit, disperatione soluatur, quod amauit non corrumpatur. Peccasti ergo, pęnitere, millies peccasti, millies pęnitere: & millies misericordiam consequeris. Medicum sanè Christus se uocabat, & non sanis, sed male habentibus, oportunum. Medicorum autem est, centies infirmum, cēties curare. Qualis itaque medicus esset Christus, qui iteratum morbum curare nesciret? Propterea multos infirmos, cęcos, claudos, & debiles diuersis temporibus sanasse Christum legimus, vt in illis pluribus, eidem sæpe peccata dimittenda esse intelligeremus. Absit

Nouatus ille, qui Christi baptismo regeneratum hominem, impossibile esse dixit per pœnitentiam remissionem consequi peccatorum, si denuo labatur. O scelus. Habetis Ioannem dicentem. Filioli mei, hæc scribo uobis, ut non pec- 1. Ioan 2.
cetis, sed & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrē Iesum Christum, dominum nostrum iustum, & ipse est propitiatio, pro peccatis nostris. Clarum est enim, quod hæc uerba fidelibus iam renatis proponebat. Habetis
& Paulum. Gaudeo, non quia contrista 2. Cor. 7.
ti estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Non est itaque uerum, quod accepta baptismali gratia qui relabitur, denuo reparati non possit. Est & illa au-
ctoritas in Hieremiæ oratione. Conuer Tre 5.
te nos domine, & conuertemur. Innoua dies nostros, sicut à principio. Ex qua manifestè colligitur, baptizatis, q postmodum labuntur, adhuc sicut à remedio, patere aditum ad salutem. Sūt qui dicant. Si quis post baptismum peccauerit, illum non uerè in diuinam gratiam receptum fuisse, astruentes, eos q gratiam spiritus sancti semel perceperint, nunquam excidere posse. Sed hūc errorem manifestè refellit Ioānes, dicēs in Apocalypsi. Habeo aduersum
te pauca, quia charitatem primam reli- Apo. 2.
quisti. Paulus item. Nolite contristare Eph. 4.
spiritum sctūm Dei, in quo signati estis.
Castigo corpus meum, & in seruitutē 1. Cor. 9.
redigo. Qui se existimat stare, videat ne 1. Cor. 10
cadat. Contemplantes, ne quis desit gra
tiæ Dei. Neque radix amaritudinis sur- Heb. 12.
sum germinans, impediat. Ad summā Heb 11.
ergo, Baptizatis, salutis spes tolleretur: ex quo peccare possunt accepta gratia, nisi per pœnitentiam ad meliorem frugem reuocari possent. Desperatio autē, est uia liberè & licentiosè peccādi: iuxta illud. Desperantes tradiderunt semet Eph. 4.
ipsos impudicitiæ, in operationem omnis immunditiæ & auaritiæ. Quid autē christiano detestabilius, quàm in uitiorum sentinam homines protrahere? Periculosissimū itaque est asserere, his qui post baptismum ceciderint, peccata dimittenda non esse. Potest addi postremo ratio hæc, ad inopinabile ducens. Num enim perfectior est Deo homunculus?

Matt. 5. culus? Absit. Cum scriptum sit. Estote perfecti, sicut & pater uester cælestis perfectus est. Misericordia igitur hominis, nequaquam diuinam excellit misericordiam. Sed contra potius. Num dicebat saluator. Estote misericordes, sicut pater uester cælestis misericors est?
Luc. 6.
Matt. 18. Nobis autem præcipit, vt quoties in nos quispiam alius peccabit, non modo septies, sed usque septuagies septies dimittamus. Quomodo igitur existimari potest, vt non sit Deus peccata nostra dimissurus nobis, nisi semel, cum baptizamur? Incassum itaque christiani, orarent: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
Matt. 6.
1. Cor. 5 Errasset Paulus, qui incestuosum illum Corinthium, quem sathanæ tradiderat, pœnitentem suscepit, ratum habens, quod Deo iam reconciliatus esset, iuxta Christi verbum, quod dictum fuerat Apostolis omnibus. Quotum remiseritis peccata, remittūtur eis. Sed quid immoror? Nonne Galatas à fide auersos, denuo suscipiebat dicēs. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis? Concludendum est itaque, ex diuinæ pietatis abundantia, & ex gratiæ & meriti Iesu Christi efficacia, non esse negandum christianis post baptismum peccantibus, pœnitentię remedium, quo minus secundum carnē ambulantes, redeuntes autem ad ambulandum secundum spiritum, sint saluandi, tanquam ab omni condemnatione immunes. Quod si in Epistola ad Hębræos dictum illud, Nouato fauere videtur. Impossibile est eos, qui semel sūt illuminati, & gustauerunt donum cælestę, & participes sunt facti spiritus sancti, gustauerunt nihilominus bonum uerbum Dei, uirtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt, renouari rursum ad pœnitentiam. Hoc est, quia loquendi modus non ponderatur. Non enim dicitur. Impossibile est reuocari, vel cōuerti ad pœnitentiam, sed impossibile est renouari ad pœnitentiam. Renouatio autem, ad baptismum propriè spectat, qui ab Apostolo lauacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti appellatur. Intelligit ergo de pœnitentia post baptismum, de qua illud est.
Ioan 20.
Gal 4.
Heb. 6

Pęnitemini, & baptizetur vnusquisque in nomine domini nostri Iesu Christi. Quis autem ignorat, baptismalem illā pœnitentiam, atque baptismum iterandam non esse? Mutilatur item, & detrūcatur uerbū illud. Subdit enim statim. Rursus crucifigentes sibimetipsis filiū Dei, & ostentatui habentes. Apertè itaque significat se se tantum intelligere, quod non est rebaptizādus qui post baptismum peccat. Baptismo enim dūtaxat concrucifigimur Christo, & illi commorimur, iuxta illud supra. Quicūque baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Id quippe clarissimum prorsus esse debet. Nam sicut qui morbum aliquem incurrunt, curari quidē possunt, ita vt arte sanentur, non ita tamen ut denuò naturali generatione nascantur. Ita baptizati qui Chro uiuunt, cum peccant, sanari possunt pœnitētia, quæ est quasi quædam animæ spiritalis alteratio: at renasci per baptismum non possunt, qui est regeneratio spiritualis. Satis uero à peccato deterremur, cum hæc renouatio baptismalis impossibilis esse prædicatur, quanquàm remaneat pęnitentiæ remedium. Hac ratione. Sicut enim ægrotū sanari totaliter ab extrinseco, possibile est. Habet enim eger in seipso principia uitæ, ex quibus sanitas à medicina causatur. Si nanque natura protsus defecerit, ars medica vana erit. Est enim adiutrix naturę. Ita animę perditæ sanitas, per pœnitentiam restitui nequaquam potest, nisi & ipsa externæ medicinæ, diuinæ scilicet gratiæ intus cooperetur. Verum in baptismo, nulli nostri conatus sunt necessarij, sed totum ab extrinseco numinis fauore, nobis contingit. Ob id itaque baptizatis magna est difficultas ad diuinam gratiam redeundi. Quandoquidem & eos, non nihil agere oportet, si Deo conciliari voluerint. Id autem facilē nō est, amore proprio in diuersum trahente, vt supra dictum est. Contra, qui veniūt baptizandi, sat est Christo fidant. Is. n. citra omne eorum meritum, cūcta agit. Præter hæc etiam dici posset, quod impossibile fortassis, usurpauit Apostolus pro difficile. Si de pœnitentia, non de baptismo intendebat. Quod & Petrus fecit,
Act. 2.
Rom. 6.
Act 14.

fecit, de lege dicens. Hoc onus, neque nos, neque patres nostri portare potuimus. Sensus enim est, uix potuimus. Sequitur.

Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu, liberauit me, à lege peccati & mortis. Hinc collige responsionem ad Pauli suspiria. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Inuertit tamē uerba. Apostolus. *Lex spiritus vitæ* (inquit) *In Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis.* Non dicit à corpore mortis, asserens se se per Christi Iesu gratiam, à iure & tirannide peccati atque mortis, liberatum, vitæq; restitutum. Quāuis non à corpore mortis solutum prorsus, nec à corpore hoc caduco, nec etiam à concupiscentia. Expectatur nanque, libertas hæc duplex in alio seculo per gloriam, non hic, habetur quidem per gratiam. Considera autem quod Christi Iesu gratiam, spiritus legem appellauit. Nemo in primis miretur, si gratia gratifica, spiritus dicitur. Spiritibus enim impellimur. Hinc nanque venti, primum nomen habent spiritus, quod aera maximè impellant,
Psal.148. & agitent. Quid est enim uentus, nisi concitus aer? Ignis, grādo, nix, glacies, spiritus procellarum. Angeli quoq; spiritus dicuntur, quod magnæ sint actiuitatis & efficaciæ. Qui facis angelos
Psal.103. tuos spiritus. Animæ nostræ, nobiliorē portionem spiritum dixere Philosophi, quod intus hanc molem agitet. Spiritus intus alit. Deum quoque, omnes sapientes spiritum dicunt, quod nihil sit eo efficacius. Gratia ergo Dei qua agimur, urgemur, trahimur, cur spiritus dici non debet? Charitas Christi urget nos, inquit Paulus. Qui spiritu aguntur, hi filij Dei sunt. Nemo uenit ad me, nisi pater meus qui miserit me, traxerit eum, inquit Christus. Magna ratione dubio procul, spiritus dicitur.
2.Cor.5
Ioan.6.
Rom.8.
Act.1. Vnde illud est. Repleti sunt omnes spiritus sancto. Spiritus sanctus quem dedit Deus, omnibus sibi obtemperantibus. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Lex autem dicitur, & lex ipsius spiritus, eo modo quo & peccatum appellatum est supra lex, & lex peccati. Vrget ad peccata peccatum; ideo *Lex peccati* dicitur: Vrget ad
Ioel.2.

spiritalem uitam gratia, propterea *Lex spiritus* dicitur. Verum quoniam, & legem Mose supra spiritalem legem uocarat, licet non spiritum, ideo vt hæc ab illa distinguatur, addit *Spiritus uitæ.* idest uiuificantis, vel uitam largientis. Lex enim Christi, Mose legem in hoc potissimum excedit. Non modo enim vrget ad spiritalem uitam, hoc nanque & illa facit, quanquam non tanta uehementia, tamen non auferat peccatorum occasiones, sed & illam præstat. Quo contra de lege Mose dicitur. Dedi eis præcepta in quibus non uiuent. Si appellasset legem gratiæ, vel gratiam, *Spiritum*, absque hoc quod *Vitæ* addidisset, distinctio manifesta erat inter vtramque legem, nouam & veterem. Non est enim spiritus lex Mose, quia spiritales non facit. At quoniam non spiritum, sed legem spiritus appellauit, in tropo perseuerans, id autem vtrique conuenire potest, quò de noua lege sermonem esse clare ostenderetur: necesse fuit addere *vitæ*, Vetus enim propè interitum est. Tantum abest, vt obseruantibus uitam elargiri possit. Verum noua, haud dubiè uiuificat, dicente Christo. Verba quæ ego loquor, spiritus & uita sunt. Hæc itaque lex Christi nouissima, scripta non atramento, sed spiritu Dei uiui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, iuxta illud, Charitas Christi, diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum, qui datus est nobis, per Christum ipsum, legem illam uetustissimam & durissimam, carnis concupiscentiæ, vel fomitis, quæ peccati atque mortis lex dicitur, abrogauit. Vbi enim spiritus domini, ibi libertas à peccato, & à morte. Nam uita mortem tollit, igitur & peccatum, quoniam peccatum generat mortem. Vbi ergo est, ò mors uictoria tua? Absorpta est in Christo Iesu, idest per Christum Iesum. Sicut ergo legem nouam Christi: duplici adiecto nominauit, *Spiritus & vitæ*. Ita legem carnis vel membrorum per antithesim, legem peccati & mortis appellat. *Peccati*, contra spiritum. & *Mortis*, contra vitam.
Ezech.20
Heb.8.
Ioan.6.
Rom.5.
2.Cor.3.
Ioan.8.
Osee.13.
1.Cor.15

Intel-

Intelligitur autem, non solum mortis animæ, sed & corporis. Sicut & Chr̄s vtranque uitam largitur, vnam quidem nunc in re, alteram in spe, vt infra ostē-
Rom. 8. detur. Si autem Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est, propter peccatum. Fortasse tamen, & legem Mose, intelligit per legem peccati & mortis, à qua etiā lege, liberati sumus, inuulgato Christi Iesu euangelio. Non dicitur autem lex peccati, quia ad peccatum inducat: neq; mortis, quia mortem inferat. Sed quia mortis aculeus,
1. Cor. 15 peccatum est. Virtus uero peccati lex. modo supra declarato. Quomodolibet autē intelligatur, ratio inuicta est. Qui in Chr̄o Iesu sunt, qui scilicet illi, tanquam membra capiti hærent, omnes per ipsius legem, à lege peccati & mortis, nullo dempto eximuntur. Ob id qđ lex eius, lex spiritus est, & uitæ. Nulla itaque eos condemnatio manet. Quę enim condemnatio manere potest eos, qui à lege omnis condemnationis exēpti sunt? Peccata quidem sunt, quibus homines in mortem vnicè condemnātur. Si ergo & à lege peccati, & mortis per Christum liberati sumus, nihil est penitus, quo condemnationi subijciamur. Attendendum autem quod non dicit. Lex spiritus uitæ, liberauit me in Christo Iesu à peccato & à morte: sed à lege peccati & mortis. Non enim gratia hominem impeccabilem reddit, sed fomitis uim minuit, atque consuetudinis peccandi. Aufert etiam malorum occasiones, ac benè uiuendi magna p̄bet adiutoria. Ita ut quamuis in carne sit concupiscentia, non liget tamen instar legis, non dominetur ut tirannus, nec sibi ulla uiolentia cordis uendicet consensum. Qui tamen si etiam accesserit, non necessario perdurat, sed reuocari potest, ita ut à morte qui peccauit, ad uitam redire valeat. Quod lege illa Mosaica, fieri nequaquam poterat. *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur propter carnem. Deus filio suo misso, in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne.*

Sententiam primū accipe, deinde uerborum ordo declarabitur. His uerbis rationem construit Apostolus, qua fidamus per Christum Iesum, nos à peccati lege liberos esse. Ita ut nullam de cætero condemnationem timeamus. Deus inquit, peccatum ipsum condemnauit, quomodo itaque vos peccatum ipsum poterit condemnare? Peccati iura imminuta sunt admodum, maximum illi damnum à diuina iustitia illatum est, nequaquam igitur amplius expauescēdum est, ut per peccatum condemnari possitis. Cum uos condemnabat, iudex uester esse uidebatur, & rex. Potestatis enim est iudicare & condemnare. Si ergo in iudicio ipsum condemnauit Deus, tanquam peccati reum, non uideo quomodo, aut quo pacto uos amplius condemnare, aut adijcere morti possit. Quo autem iudicio, & qua iustitia condemnauerit peccatum Deus, audite. Philosophabatur ad Hæbræos Paulus, quomodo Christus demonem vicit iustitia, magè quàm potentia, & dicebat. Per mortem destruxit eum, qui ha- Heb. 2.
bebat mortis imperium. O sensum altissimum. In Christo, nihil morte dignū inuenit Sathan, voluit dicere Apostolus. Impulit tamē Iudæos illos peruicaces, vt illam occiderent, & occiderunt. Iustum itaque fuit, ut debitores quos mortuos in inferorum regno tenebat, viuos dimitteret & liberos, in eum credentes, quem sine mortis debito occidi uoluit. Per Christi mortem itaque destruxit eum Deus, qui habebat mortis imperium. Aman enim in patibulo su- Hest 7.
spēsus est, quod Mardocheo parauerat. Ita ergo & non aliter, damnauit peccatum Deus, per ipsummet peccatum. Peccatum nanque quod ante Chr̄i mortem, omnibus hominibus vt tirannus dominabatur, fomes inquam ille, qui captiuabat in lege peccati & mortis, Iudæorum corda, liuore, odio, timore succendit, adeo vt uicti in scelus illud grauissimum filij Dei necis inciderint. Æquum ergo fuit, vt Deus iustissimus, quemadmodum per mortem, mortis regnum destruxit, ita per peccatū, peccatum condemnauerit, imperioq; suo priuauerit: atque nocendi potestate spoliauerit. Et ita factum est, omnes suas uires, totos (vt aiunt) neruos huc contulerat peccatum, vt peccatum istud omni

ni horrore horrendum, magis patraretur. Patratum est, sed hoc ipso peccato, omnium peccatorum maximo, delictorum omnium sordes ablutæ sunt, & tirannis peccati exinanita. Vertit enim Deus peccatum in sacrificium pro peccato. Iniustè patiebatur Chrs: id peccati uires augere uidebatur. Simile enim augetur simili: Ecce peccatum. Sed lubens & uolens patiebatur. Ecce sacrificium pro peccato. Oblatio nanque fuit Eph.5. & hostia Deo in odorem suauitatis, atque illico patratum est, damnatum inquam hac iustitię ratione, vt quia nimis audenter in uitæ principem surrexit, à nobis omnibus terrigenis atque mortalibus, illius uirtute reprimi possit. Ausus est tirannus ille in innocẽtem. Nos ergo nocentes, ab eius potestate absoluti sumus. Peccauerat nimis, ne igitur amplius peccare quempiam cogere posset, damnatum est. Hoc est ergo quod dicit Paulus. *Damnauit peccatum*. Fomitem de peccato, id est peccati, ut peccati reum. Peccati inquam huius, quod dictum est: Christi mortis: Et est loquendi modus, quem & usurpamus communiter. Iuxta illud. Ioan.16. Arguet mundum de peccato, id est peccati. Potest etiam intelligi de peccato, id est propter peccatum, vel ex peccato. Et idem est sensus, propter peccatum mortis Christi: vel pro peccato mortis Christi. περὶ em ꝑ interdũ significat. Vt περὶ σοῦ μαχομαι, pro te pugno. Ita hic. περὶ τῆς ἁμαρτίας, de peccato, id est pro peccato. Vide ergo hic Dei artem. Nam omnis medicina contrarijs contraria curat. Verũ diuina, simili similia, peccato peccatũ. Potest nihilominus, & aliter legi locus iste: vt sit hæbraismus. De peccato, id est peccato damnauit peccatum. Peccatum autem hoc, quo peccatum damnatum est, Christus est. Iuxta illud. 1.Cor.5. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit. Sicut enim serpens æneus quia serpẽtis formam habebat, licet ueneno careret, serpens tamen dicebatur. Ita Chrs, quia peccati formam habuit, formam scilicet humanæ carnis peccatricis, licet peccato careret, peccatum dictum est. Vltra hoc, quod in Iudæorum existimatione, & peccator erat adeo scelestus, ut peccatum dici posset. Quomodo itaque serpente sanabãtur Iudæi à serpentum morsibus, tollebanturque uenena. Ita Chro liberati sunt homines à peccati dominio, ablataque sunt peccati iura. Tum quia christianis, fomes ad ęternam mortem minimè imputatur. Tum etiam quia non adeò urget, vt prius. Sicut declaratum est.

Hoc autem impossibile erat legi, inquit Apostolus. Videlicet nos à peccati lege liberare, & condemnare peccatum.

Infirmabatur enim in hoc, id est erat infirma vel imbecilla ad hoc explendum, *Per carnem*, rebellantem ipsi legi. Nõ.n. carnis fomitẽ lex tollebat, neq; extenuabat, quin potius illũ augebat, & excitabat vt dictũ est, occasione accepta. Si id per legem fieri potuisset, superfluè aduenisset Chrs moriturus. At quia lex omnibus suis uiribus, id præstare non ualuit, ideo *Deus misso filio suo*. (Non em̃ tunc primum, cum misit filium suum id factum est, sed eò duntaxat tam iniustè obeunte mortis supplicium) de peccato illo ter maximo, id est peccati illius ter maximi, *Damnauit peccatum*, id est fomitem peccati, *In carne*, qui scilicet fomes, vel quod peccatum est in carne, non in mente, vel *Damnauit in carne*, id est addixit damno peccatum in ipsa carne. Non enim tantum mens, non cogitur consentire peccato, in his qui in Chri gratiam recepti sunt: Nanque & per Mosi legem id fit, sed etiam caro minus urget. Efficitur quippe Christi beneficio, morigera. Concupiscentia em̃ debilior est, extincta non est, imminuta tamen. Vnde & non dixit, extinxit peccatum, sed *Damnauit*. Extinguetur autem etiã Chri beneficio, nec diu durabit. Cum enim hoc corpus immortalitatem induerit, exulabit prorsus, immo morietur. Iuxta illud. Destruetur inimica mors. 1.Cor.15 Vide autem quanta arte legem simul extollit, deprimit, & excusat. Deprimit quidem cum dicit. Quod non potuit peccatum damnare. Excusat cũ dicit. Hoc accidisse non eius uitio, sed carnis potius. Extollit quàm maximè, cum concludit Chrm aduenisse, ut legi contra carnem subsidium ferret. Idque præstaret quod ipsa moliebatur. Ostendit

dit enim legem Christo cōsonare, Christumque legi. Quæ gloria maior? Dicit uero hunc Iesum Christum aduenisse, *In similitudinem carnis peccati.* Non in similitudinem carnis. Veram profectò carnem habuisse Christum, quis neget,
Ioan. 20 qui dicit. Palpate & uidete, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me
Sap. 7. videtis habere? Iterum. In uentre matris, figuratus sum caro. De quo & illud
Ioan. 1. est. Verbum caro factum est. Sed in similitudinem carnis, quæ peccatum habet, vel in qua est peccatum. Intelligendo semper peccatum, pro fomite peccati. Caro enim nostra, caro peccati est, & omnium hominum caro, suapte natura fuit caro peccati, post Adæ lapsum. Carnem igitur talem peccati, nō assumpsit Dei filius. Quomodo enim peccatum caro illa habuit, quæ abstulit omnia mūdi peccata? Attamē similis omnino fuit carni nostrę, in his quę peccatū sequuntur: ex quibus scilicet cognoscit quod caro nostra, caro peccati est. Famem. n. passus est Christus, sitim, caumata, algores, ad extremum & mortem. Hęc in pęnam relicta fuerant peccati illius protoparentis. Nullum autem istorum nō habuit Christus Iesus. Igitur *Similitudinem carnis peccati.* Vestigia scilicet peccati in carne sua accepit, non item in mente. Nos enim pleraque habemus in anima, quasi peccati reliquias. Nihil tale Christus habuit, non ignorantiam, non infirmitatem, non malitiam: purissima fuit illa anima omnis gratię, & omnis ueritatis plena. Rectè igitur, dictum est, quod similitudinē carnis peccati assumpsit, non similitudinem peccati absolutè. Sed cur nō dixit carnem? Quia carnem usurpauit hactenus, & pro uita carnali vsurpabit, abstinuit à nomine carnis, quia inde Manichæorū errorem uidebat, dicentium Chri carnem, phantasticam fuisse. Non ibi sententiam terminauit. *In similitudinem carnis*, sed addidit *Peccati.* Vt intelligas similitudinem carnis peccatricis, nō carnis absolutè. Sed nonne satis erat dicere, Mittens filium suum? Hoc ipso uerbo declaratum non fuisset, magnū istud mysterium, scituque dignissimum: quomodo videlicet peccatum, peccato dānauit omnipotens: similitudine carnis peccati, peccatores à peccato liberans. Hæc omnia igitur addere oportuit, in similitudinem carnis peccati. Litera ergo sic legatur.

Nam Deus misso filio suo, in similitudinē carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Illud uero totum est parēthesis, *(Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur propter carnem).* Nemo autē putet, sermonem hunc esse defectiuū, vel mancum, propter copulam illam, *Et.* Est enim pro *Etiam*, & ad supradicta refertur. Estque sensus. Non modo, lex spiritus uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, sed etiam per Christum Iesum, peccatum ipsum condemnatum est: & ut nō imputetur, & ut minus ferueat, atque liget. *Vt iustitia legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Ecce finis condemnationis peccati: per Christi mortem. Propterea inquit Apostolus, condemnatum est, vt eo damnato, omnia legis præcepta seruare possimus, & iustificari. Intellige autem moralia. Nam illa sunt, quibus iustitia attribuitur, non ceremonialia, neque iudicialia, modo tamē alias declarato. Huic autem intentioni, addi potest etiam parenthesis illa, videlicet. Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Non est autem gratis mortuus, per legem itaq; non poterant homines iustificari. legis autem obseruatores iustificabātur, iuxta illud. Non auditores legis iusti sunt Rom. 2.
apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Non poterant itaq; legem obseruare. Vt ergo obseruari posset, peccatum damnare oportuit. Et hoc est qd dicitur. *Vt iustificatio legis impleretur*, id est ut præcepta moralia legis, executioni demandarentur.

Difficultas tamen est. Quoniam Moses ex Pauli testimonio inquit. Qui fece Deut. 4.
rit iustitiam legis, uiuet in ea. Paulus item gloriatur quod in lege nixerit sine Philip. 3.
querela. Quod esse non potest, nisi legē obseruauerit. Neq; euadi potest, quod gratia mediatoris Chri Iesu id illi contigerit, quandoquidem Saulus tunc Act. 9.
erat

erat spirans minarum, & cædis in discipulos domini. Extra gratiam itaq; erat. Ob id ergo intelligendū est, apud Paulum duplicem Iustitiam esse, vnam ciuilem, Dei aliam, vel apud Deum. Prima est, cauere ab omnibus his, propter quæ lex mortem corporalem intermi-
Heb.12. nabatur. Iuxta illud. Irritam quis faciens legem Mosi, absque ulla miseratione morietur. Hanc sine Christo Saulus habuit, quæ perfunctoria est & literalis obseruatio legis, quo ad pleraque externa facta. Sed illam tandem ut ster cora & quisquilias existimauit. Secunda uero est, quo ad interiores animi motus, & secundum operum substantiam, & secundum legislatoris Dei intentionem præcepta diuina seruare, atque uitam æternam promereri, carereque peccatis omnibus, non modo querelis. Plus nanque est peccatum, quàm querela. Vnde non dicitur, Episcopos sine peccato esse, sed sine que-
1.Tim.3. rela tantum. Hæc ergo nulli unquam contigit, citra Christi Iesu beneficiū. Mortua enim sunt omnia opera, nisi Christi spiritu uegetentur. Vnde illud
Io.15. est. Si quis in me non manserit, mittetur foras, & arescet. Sicut enim palmes non potest ferre fructum à semet ipso, nisi manserit in uite, sic neque uos nisi in me manseritis. Tantum abest, vt quispiam citra Christi gratiam, sine peccato esse possit. Vt ergo, hæc iustitia diuina, hæc immunitas scilicet à peccatis omnibus, quæ donum Dei est, & iustitia legis dicitur, vel quia à lege intenta, vel quia manifestata à lege, & significata, non causata à lege vel exhibita, sed à gratia, nobis cōtingeret, mortuus est Christus, & morte sua damnauit peccatum: quo regnante, fiebat, ut hæc iustitia plenè haberi non posset. Pugnauit ergo Christus contra peccatum, vicitque, & nobis vicit. Vnde & nos in ipso vicimus. Possumus enim illius ope hanc iustitiam assequi, quātalibet ui repugnante peccato, vt videlicet simus absque labe illa, modo oscitantes & supini ualde esse nolimus. Propterea addit, vt adhuc intelligas tibi esse pugnādum, neque de uictoria Christi securus torpescas. *Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.* Quo intelligitur conclusionem illam propositam, nullam esse condemnationem his qui in Christo Iesu sunt, non ibi complendam fore, sed ubi dicitur. *Qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum.*

Nemo autem miretur, quod dixerim, posse nos absque omni culpa absolutè esse. Nam & iterum dico, posse per Dei gratiam, & liberum eius arbitrium, hominem perfectam assequi iustitiam coram Deo: immunitatem scilicet ab omni peccato, modo uoluntas eius non desit, adiuuante diuina ope. Quanquam tamen fateor, quod nemo tam perfectæ iustitiæ in hac uita fuerit, vel sit, uel futurus sit citra Christum, qui solus iustitiam hanc impleuit, legique satisfecit abundè. Vnde & merito suo, nostrorum operum imperfectionem in se transferens, nostrarum uiriū exilitatem suppler, dum pleraque non imputantur, quæ imputanda essent. Tibi uero absurdum fortasse uidebitur, rem quæ fieri possit, sine ullo exemplo esse, ac idcirco dubitare non desines, quomodo possit homo iustitiæ perfectionem nancisci: cum tamen citra Christum nemo talis fuerit, nec futurus sit. Verum, nemo uestrum dubitat sicut credo, per foramen acus camelum nunquam transiuisse, vel transiturum esse, & tamen Deo, id esse possibile dixit Christus. Legis Luc.18.
etiam, duodecim angelorum legiones, pro Christo pugnare potuisse, ne pa- Mat.26.
reretur, nec tamen factum, neque faciendum. Legis & montem fide, Matt.17.
in mare transferri posse, quod tamen nunquam factum legimus, neque audiuimus, neque fiendum expectamus. In dubium ergo reuocari nequaquam debet, quod non sit homini impossibilis perfecta iustitia, quamuis sit sine exemplo. Fieret enim, si tantæ uoluntas adhiberetur, quanta sufficit rantæ rei. Esset autem tanta, si & nihil eorum nos lateret, quæ ad iustitiam pertinent, & ea omnia, sic animum delectarent, vt delectatio illa omnem aliam uoluptatem, aut dolorem supe-

raret, quæ delectationem illam impedire possunt. Quæ sanè omnia, ut hic non sint, sed in futuro expectentur seculo, non ad impossibilitatem, sed ad iudicium Dei abditum pertinet, & profundum. Et ut omnes ad supernam illam Hierusalem, suspirare cogātur, & vt omnium etiam iustorum ora obstruantur, & nisi in Iesu Christi laudem aperiantur. Cuius esuriant, sitiantque iustitiam, tanquam panis uiui, & fontis uitæ. Qui sic iustitiam in sanctis suis, in huius uitæ tentatione laborantibus, operatur, vt tamen sit semper aliquid, quod petentibus largiter adijciat, & aliquid quod confitentibus clementer ignoscat. Si tamen & aliquem tanta gratia donaret, vt tota penitus carnis uetustate consumpta, nulla lex in membris eius mentis suæ legi repugnaret: Deumque ita præsentem cognosceret, & amaret, sicut beati cognoscunt & amant in cælorum regno, qđ fieri posse nemo negat: Quis demens affirmare audeat, quod non deceret? Cur autem non faciat præter ea quæ dicta sunt, si curiosè quærunt homines, rogo attendant ante omnia se homines esse, sciantque duo:
Rom. 9. primum. Quod sicut impossibilitas, ita iniquitas, non est apud Deum. Se-
1. Pet. 5. cundum. Quod superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Sequitur.

Qui enim secundum carnem sunt, cum carne sentiunt. Est nanque græcismus, hic. τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν, ac si dicerem, τὰ ἐκείνου φρονῶ, idest cum illo sentio. *Qui uero secundum spiritum sunt, cum spiritu sentiunt.* Eodem græcismo. Incipit autem Apostolus his uerbis declarare, quid per ambulare secundum carnem, & secundum spiritum intelligat. In omni nanque doctrina, nihil videtur difficilius, terminorum notitia. Illam enim ab eo qui doctrinam tradit, haurire oportet. Siquidem eisdem uocibus diuersi, diuerso modo vtuntur. Initio itaque accipe, hominem ex spiritali natura, & carnea compositum, medium quodammodo esse inter carnem & spiritum. Sicut & colores hi, pallor, rubedo, uiriditas, medij sunt inter extremos hosce, album, nigrumque, ex quibus quanquam refractis, coalescunt. Omne autem medium, si extremo alteri comparetur, ea ratione qua ab eo deficit, alterius naturam sapit, & redolet. Pallor nanque nigredini cōparatus: albedo esse videtur. Contra, viriditas si albedini conferatur, nigredo. Elementa etiam media, aer, aqua, si extremis comparentur, alterius naturam sapiunt. Igni leuissimo comparatus aer, grauis, terreusque dicitur. Contra, terræ, igneus & leuis. Ob id quod vtriusque naturam participat quodammodo. Nam cum leui, leuitat: cum graui, grauitat. Homo itaque ex corpore, & spiritu constitutus, tanquam orizon huius & illius orbis, spiritibus illis supercælestibus collatus, qui meracissimæ mentes sine mole existunt, caro dicitur. Collatus uero brutis, quæ caro sunt. Spiritus nunquam est totus caro, nūquam totus spiritus, sed semper carnem & spiritum habet. Verum quia hinc recedere à spiritu, & hinc à carne, uidetur, ob id quod neque tantum spiritus est, ut mentes cælicæ, neque tantum caro, ut iumenta. E regione illorum, caro dicitur, duntaxat vel carneus, E regione ratione horū spūs, vel spiritalis. Quia autem uiuere uiuētibus est esse, eo modo quo secundum esse dicitur homo, & spiritalis & carnalis: Tanquam etiam medius constitutus, secundum ipsius uitam, magno mysterio hæc sortitur nomina. Quo enim à uita brutali magis recedit, eò uitę mentium illarum propinquior fit. Contra, quò à uita illa nobilissima distat, eò ad brutorum uitam accedit. Hac itaque parte, dicitur uitam agere carnalem, illa spiritalem. Hinc ergo carneus dicitur, vel carnalis, seu caro. Illinc spiritalis, vel spiritus. Habes igitur terminos Paulinæ sapientiæ. Non spectat esse Apostolus, sed uiuere. Intelligit itaque hominem carnalem esse, vel spiritalem, non natura, sed affectu, uita, moribus, translata tamen similitudine ab esse, eo modo quo dictum est. Propter hoc scilicet, quod cum ipse sit natura medius uoluntate, quam libe-

ram dedit illi Deus, potest sursum, deorsumque flecti. Vt uel cum brutis catneam, sensualemque uitam uiuat, uel cum angelis spiritalem: vt in cœlis spatietur mente, vel in terra reptet, vt cum dijs felicitate potiatur, vel cum bestijs obbrutescat, & ut breuiter dicam, vt fiat Deus vel belua. Sicut enim qui adhæret Deo, unus spiritus
1. Cor 6. efficitur cum illo, & qui adhæret meretrici, unum corpus, cum illa efficitur, vt inquit Paulus, misticæ huius altissimæque transmigrationis magister. Ita qui adhæret bestiæ, euadit bestia. Quis autem ignorat, in nobis esse innumeras bestias, quæ ad brutalem sæpe nos vitam impellunt? bestiales scilicet affectus, nobis cum bestijs communes. Hinc enim illud Caldæorum, Vas tuum inhabitant bestiæ terræ. Qui ergo his bestijs se dederint, licet hominis figuram gerant, animum tamen sub humana specie ferunt bel-
Mat. 7. uinum. Hinc illud Christi. Attendite à falsis prophetis, qui ueniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Illud Hiere-
Ier 5. miæ. Equi amatores in fœminas, & emissarij facti sunt. Illud Conciona-
Ecl. 3. toris Salomonis. Dixi in corde meo de filijs hominum, vt probaret illos Deus, & ostenderet similes esse bestijs. Vt iam non sit difficile paradoxon illud Pithagoreum. Improbos homines migrare in bruta. Est enim Philosophus Philomithis. Homines itaque (vt summatim perstringam) qui ratione duce, agunt quæ agunt, bonum honestum vnice expetentes, carnis uoluptatibus omnino posthabitis, spiritales dicuntur à Paulo. Et quid
Psal 81. mirum. Quando à Christo Dij appellantur? Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Contra. Qui bono utili, & voluptuoso carnis inhiant, in eoque felicitatem constituunt, spreta uirtute, brutales, vel carnei appellantur. Vt enim ferrum igne correptum, ignis efficitur, propria tamen seruata natura. Ita anima hominis, igne sanctissimo diuini amoris, vel carnis, atque cæco libidinis flamma succensa, in Deum uertitur vel in carnem.

Illinc itaque spiritalis dicitur, hinc cōtra. Illinc cœlestis, hinc terrena. Immo illinc Deus & cœlum, hinc caro & terra. Iuxta illud Augustini. Si Deum amas, Deus es. Si terram cogitas, terra es. Illi iustitiam consequi possunt coram Deo: qui carnales, nequaquam. Hoc enim molitur Apostolus, cum dicit. Iustitia legis impletur, in nobis, qui non secundum carnem ambulamus. Ecce autem prima ratio. *Qui enim viuunt secundum carnem.* (Hoc nanque intelligitur, cum dicitur. Qui enim secundum carnem sunt(*Cum carne sentiunt*, idest carni consentiunt, carnis desiderijs condescendunt, beluæ scilicet illius, quam domandam suscepimus, non colendam: optima existimantes vniuersa quæ caro appetiuit, fornicari, epulari, delectari, Ab his autem abest longe diuinus spiritus, iuxta illud. Non permanebit spiritus Gen. 6. meus in homine, quia caro est. Et illud. Animalis homo, non percipit ea, 1. Cor. 2 quæ sunt spiritus Dei. Hi ergo coram Deo, iustificari non possunt. Cōtra, qui spiritualiter uiuunt, spiritui, rationi, menti consentiunt, omnium uirtutum operibus solliciti, & intenti, vt spiritum sanctum, quo signati sunt, nequaquam contristent. Hi ergo coram Deo iustificantur. Secunda ratio. *Nam prudentia*, vel sensus, *Carnis*, mors est. *Prudentia autem*, vel sensus, *Spiritus, vita, & pax.* Iustitia est animæ uita, vult dicere Paulus. Iuxta illud. Iu- Rom. 1. stus ex fide viuit. Verum sensu carnis, idest hominis, vt carnem sequitur, causatur mors animæ in his, qui illi consentiunt. Peccant enim carni consentientes, peccatum autem generat mortem. Omnino itaque impossibile est, Luc. 1. vt hi iustificentur. Contra. Qui sensum, & spiritus prudentiam sequuntur, uitam habent, possunt igitur iustificari. Est ergo causalis propositio illa. *Sensus carnis mors.* Ita illa. *Sensus spiritus vita.* Quia autem tantum dixerat, *Prudentia carnis mors.* De spiritu uero addiderat. *Vita & pax.* Ideo addit antitheton pacis, bellum uidelicet, & inimicitiā, ex parte carnis, statim subdens. *Quoniam prudentia*, vel sensus,

Carnis, inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta, siquidem non potest. Et est tertia ratio. Qui iustificantur, diuinam gratiam habent, fauorem atque amorem. Nam secus iustificari, impossibile est, iuxta dicta superius. Verum sensus carnis, inimicus est Deo, non enim patet diuinæ legi. Adeò igitur carnis sensus, cum iustificatione pugnat, vt plus pugnare non possit.

Ne autem diceres. At ipsi carnales homines, non sensu carnis, sed aliunde grati Deo sunt. Subdit. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.* Non est ut dicas, alia ratione placent. Nam non est dimidiata Dei amicitia, omnino Deo non placent, qui carnis brutales cupiditates insequuntur, & si non placent, displicent. Possunt tamen hæ tres rationes ordinari, vt una ratio tantum sint, hoc pacto. Qui secúdum carnem uiuunt, carni consentiunt, non possunt igitur iustificari.

Deducitur dupliciter. Primo sic. Nam sensus carnis, mors est. Qui ergo carni consentiunt, animæ mortem incurrunt. Non ergo iustificationem assequuntur, quæ uita spiritualis est. Secundo. Sensus carnis, inimicitiam parit cum Deo, iustificatio autem ex amicitia & fauore pendet, igitur hæc inde haberi non potest. Cum uero sensum carnis, & sensum spiritus auditis, non propriè sensum intelligite, sed iudicium, vel affectum, & gustum, vt ita dicam metaphoricè. Sicut cum dicitur. Vnusquisque in suo sensu abundet. Vnde est & illud finitimum. Hoc sentite in uobis, quod & in Christo Iesu. Nam ibi est illud uerbum græcum, quod hic interpretes trã stulere prudentiam, & sapiunt φρόνημα, vel φρονεῖ. Significat autem illud sentire, affici, curare. Sententia enim est, Curate, vt sit tanta humilitas in uobis, quanta in Christo Iesu fuit.

Rom. 14.

Philip. 2.

Et propterea, sentite, misticis vestris sensibus, quàm ipse humilis fuerit, vt illi afficiamini, & ipsius imitatores sitis. Hic ergo sensus carnis, affectus est hominis ut caro: sensus spiritus, affectus hominis, vt spiritus, vel spiritalis. Nam affectus, cura, sollicitudo, iudicium, omnesque actiones homini conueniunt, non carni, non spiritui. Toti scilicet, non partibus. Verum aliqua ratione, vnius partis, aliqua ratione alterius. Secundum scilicet, quod ad hanc partem, vel ad illam magis accedit. Homo enim, qui carnem sequitur tanquam belua, sensum corruptum habet. Propterea felicitantis instar, qui dulcia quæque fellita, & amarulenta iudicat, & in omnibus, quæ saluti contrariantur, delectatur, virtutibus reiectis, quasi suo iudicio perniciosæ existant, passione prudentiam corrumpente, uitia omnia amplectitur. Qualis nanque unusquisque est, talis finis ei uidetur. Contra. Qui spiritum sequitur, spiritualia carnalibus præfert, & peccatis uirtutes. Sicut sanus, qui ritè inter sapores iudicat. Quia verò prudentiam carnis nominat Apostolus, tu prudentiam hominum carnalium intellige, prudentiam esse metaphoricam, & translatitiam. Prudens nanque propriè ille est, qui ea quæ agenda sunt, ritè disponit propter aliquem bonum finem consequendum. Vnde dicitur in Ethicis. Impossibile est prudentem esse, non existente bonum. Ille itaque, qui malo quopiam fine sibi præstituto, quo illum assequi possit, ritè consiliatur, discurrit, possidet, curat, sollicitè agit omnia, quæ ad illum conducunt. Falsò prudens dicitur: non aliter, quàm latro bonus vel prudens, qui scilicet cautè vias ad furandum adinuenire, & prosequi nouit. Ad hunc ergo modum, se se habet homo, qui prudens est circa carnalia, de quo dicitur. Laudauit dominus uillicum iniquitatis, quod prudenter egisset. Nam imprudentia, potius est carnis prudentia. Quoniam ad mortem ducit, & prudentiæ nomen, tantum similitudine obtinuit. Prudentes enim hi sunt, vt faciant mala, bene autem facere nescierunt, iuxta Hieremiam. Vnde illud est, Filij Agar, qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, viam sapientiæ

Luc. 16.

Hier. 4.

Baruch. 3.

sapientiæ nescierunt. Sed ò nos misellos. Vtinam contra prudentia uteremur in his quæ Dei sunt, quanta in his quæ carnis & mundi sunt vtimur. Audite Christum. Filij huius seculi, prudentiores sunt filijs lucis in generatione sua. Videmus enim homines carnales, ad carnis desideria perficienda magis esse feruidos, & sollicitos, atque astutos, quàm spiritales ad explenda spiritus desideria. Et utinam non tam magnus esset tepidorum numerus. Sunt autem hic aliqua declaranda.

Luc.16.

Primum. *Prudentia carnis non est subiecta legi Dei.* Videtur enim, quod à legibus summi creatoris, nihil penitus se se subtrahere possit, à quo pax omnis vniuersitatis administratur. Et dicendum. Quod nō omnino uerum est, carnem, sensumque eius, Dei legi non subijci. Sed intelligitur tantum, quoad eius actiones, & desideria, atq; suggestiones. Inclinat enim ad actiones legi diuinæ contrarias, verumtamen absolutè subijcitur. Nam legibus diuinæ sapientiæ punietur homo ille, qui carnis desideria perfecerit. Quo ad pœnam ergo subijcitur, quo uero ad actionem, minimè. Vnde illud Dei est. Sapientiā sapientum reprobabo, & perdam prudentiam prudentium.

1.Cor.1.

Secundum est. *Nec enim quidem potest.* Non enim intelligitur, quod homo qui carnis prudētiam sequitur, obedire Deo vel diuinæ legi non possit: sed ipsa carnis prudentia, idest carnalis ipse affectus, diuinis mandatis haudquaquàm parere potest, nec quo ad credenda, nec quo ad agenda. Quo ad credenda quidem, quia mysteria supernaturalia fidei nostræ, credere non potest: vnde stultitiam carnales illi, crucis prædicationem uocabant. Quo ad agēda uero, quoniam non potest iudicare spiritualia esse bona, voluptuosa esse mala, id enim illi repugnat, vt calore frigus. Perinde ergo esset carni iubere, vt Deo obediret mandanti, Curam carnis ne feceris: ac si præciperetur soli ne luceret, aquæ ne flueret, lapidi ne descenderet. Ergo (inquies) non est punienda caro si obedire non potest? Punitur homo, qui cum sit carnis, & spiritus medius, spiritu neglecto ad carnem deflectit.

Rom.13.

Sed illud obstare uidetur. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.* Non igitur peccant, sine causa ergo plectuntur. Verum id intelligi debet hoc modo, quandiu secundum carnem viuunt, Deo simul placere, non possunt. Nemo enim potest duobus dominis seruire. Qui nanque Deo placent, spiritales sint, necesse est & prudentes secundum spiritum, quo ad credenda, & quo ad agenda. Quia Deus spiritus est. Quousque itaque carnaliter affecti sumus carni; semper extra Dei amicitiam sumus, & morte digni. Cum primum spiritales fieri incipimus, tunc Dei amicitiæ participes efficimur, & uita æterna donandi. Vnde illud est. Qui seminat in carne, de carne metet corruptionem. Messis profectò maledictæ huic terræ conueniens, quæ non profert nisi spinas, & tribulos, cuius finis in combustionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu in alio seculo metet æternam uitam, hic autem pacem. Iuxta illud. Fructus spiritus charitas, gaudium, pax. Nam hic Paulus dicit. Sensus carnis, uita & pax: vita in futuro, pax in pręsentiarum.

Matt.6. Ioan.4. 2.Cor.9. Gal.5.

Tertium est. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Nam non est malum scire malum. Mala uero duntaxat odit Deus. Ob id non mihi placet, vt uertatur *Sapientia*, sed *Prudentia*, sicuti uerè habet textus, φρονήμα. Nulla est enim hic uarietas, qua tamen interpres vti voluit, vt primum diceret prudentia, nunc sapientia. Quæ tamen uarietas, neque decora, neque conueniens est. Prudentia nanque magis, q̄ sapientia operationem respicit. Crediderim autem ego, sapientiā mali Deo inimicam non esse, vt in cognitione sistit, sed prudentiam vtique, quæ agibilium ratio est. Non enim potest quis esse prudens in malo, quin approbet malum. Et ita non est notitia simplex, sed approbationis notitia. De qua dubio procul illud uerum est. Melius est quædam nescire, quàm scire. Vnde hac ratione dicitur Deus, ma-

Abac.1. la nescire. Oculi Dei mundi sunt, & non possunt respicere ad iniquitatem.
Matt.25. Item & malos. Discedite à me, nunquã
Matt.7. noui uos. Si tamen *Sapientia* legere velitis, pro *Prudentia* exponite. Finitima enim hæc esse videntur. σοφία καὶ φρόνημα. Cum & σοφία transferatur ad τέχνας, idest ad artes quæ tamen dirigunt in opus. Nam & principes artiũ, sapientes dicimus, multo magis itaque prudentes dici possunt, sapientes. Ars enim facit, prudentia agit. Plus autem distat à ratione sapientiæ facere, quàm agere. Siquidem externa tantum fiũt, uerum agimus etiam ea, quæ in nobis manent. Hæc ergo sapientia, carnis prudentia est. Inimica nanque Deo est,
Iac.3. iuxta Iacobum. Terrena est, quatenus ex oculorum concupiscentia oritur. Animalis, vt à carnis cõcupiscentia suggeritur. Diabolica, secundum quod venit ex superbia uitæ. Vt terrena, temporalia bona sibi finem præstituit. Vt diabolica, honores ambit, & Deum contemnit.

Quartum. Quod annotari debet, est, quàm grauiter decipiatur Manes, qui carnem malam esse, atque à malo ortã inaniter hinc effinxit. Enimuero *Carnis* nomine, non intelligitur hoc loco corpus istud, vel huius carnis substantia, sed uita hominis carni addicta, luxu atque delitijs plena, quæ totum hominẽ in carnem vertit. Neque uero inde ansam arripite, quoniam carnis nomine prauam uitam appellat. Nam & mundi nomine, scelestos homines atque ne
Ioan.15. farios appellauit Christus. Si mundus uos odit, scitote quia me priorem uo
Ioan.7. bis odio habuit. Non potest mundus
Ibidem. odisse uos. Testimoniũ p̃hibeo de mũdo, quia opera eius mala sunt. Quis ita que inde mundum uituperet? cum scriptum sit, Mundus per ipsum factus est?
Ioan.1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt
Gen.1. bona valde? Hominem etiam, nonne
1.Cor.3 Paulus in sensum usurpauit pessimum, dicens. Cum sit inter nos Zelus & contentio, nonne homines estis, & secun-
1Cor.2. dum hominem ambulatis? Item. Animam. Animalis homo nõ percipit quæ sunt Dei? Quis tamen hominem callũniabitur, atque animam? Sensum igitur non uerba Pauli spectare oportet. Vides enim quot absurda sequerẽtur, si nudis sanctæ scripturæ verbis innitere mur, ut per bellè & hic quadret illud, li- 2.Cor.3.
tera occidit, spiritus autem uiuificat. Spiritum in bonam partem semper accipiunt, Christus & Paulus. Carnis prudentiam, semper in malam. Anima & caro, media sunt. Si ad carnis prudentiam deflexerint, mala erunt. Si sursum se se eleuauerint, bona. Prudentiam uero carnis, non intelligite absolutè, cũ homo suæ carnis curã habet, vt alatur,
vestiatur. Nemo quippe carnem suam Ephe.5.
vmquam odio habuit. Et ita hæc peccata non sunt, fouere carnem, alere, uestire. Sed cum in carnis uoluptatibus finem constituimus, inordinateque illã amamus, ordinantes animã potius ad carnem, quàm è contra, volentes an cillam dominari, & dominam ancillari, istud quidem est, quod peccatũ mor tale est. Sequitur.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu.

Gaude felix Roma, quæ tanta laude, à tanto Apostolo digna censeris. Quis te vmquam tantis quæso extulit præconijs? Omnem domuisse barbariem: externas uicisse nationes: vniuerso orbi imperasse, exigua laus est, si huic compareretur, quam laudatissimus hic Apostolus, omnium sanctorum fama, priui legio, post Christum facile princeps, te perpetua immortalitate donauit. Vos inquit, qui Romæ estis. Romæ inquã vbi omnis innocẽtia, omnis pudor, omnis religio, sub impijssimorum Cęsarũ tirannide laborabat. Romæ. Vnde omnis spiritus, omnis sanctitas, omnis uir tus exulare cogebatur. Vos per diabolum olim tenacius illigati, nunc p̃ Christum mirabilius absoluti: amoris sanctitate transformati igne succensi, è carne migrastis in spiritum. Spiritus uester carni antea addictus, caro uidebatur, non spũs. Nunc, & caro uestra spiritui addicta, non iam caro est, sed spiritus. Video, & corpora uestra, iam in spiritus transijsse naturam. Videre uideor & uos ipsos quasi alatos, mente super æthera cum mentibus illis supramundanis volitantes. O uos felices Romani. Quamuis enim carne circundati, spi

ritualiter

ritaliter tamen in terris uersantes, iam angeli, non homines estis. In carne nanque præter carnem uiuentes, Dij in hominibus hospitali, non iam terrigenæ, mortalesq; homūtiones dicendi sunt. quales & hi erant quibus dictum est.
Ioan.15. Vos ex hoc mundo non estis. Verum audi infelix quid sequitur. *Si tamen spiritus Dei habitat in uobis.* Erat olim spūs Dei in vrbe Roma, cum hanc Epistolā scribebat Paulus. At nostra tempestate, putas ne Roma in te sit diuinus hic spiritus? Vbi tanta in ambiendis honoribus temulentia? in explendis cupidinibus tam magna procacitas? in saturandis odijs tam perditus furor? in turpibus lucris tam ingens sollicitudo? in publicis administrationibus tam illiberales atque seruiles negotiationes? in Deum & sacra tam hipocriticus fuc⁹? in uirtutes tam impia conspiratio? in uitia uniuersa, tam uniuersus consensus? Recessit. Recessit mihi crede spūs Dei, & exagitat te spiritus nequā. Non enim posses nisi à demone arrepta, tam turpiter debacchari. Nolim tamen desperes. Thronus hic situs est omnis sanctæ Ecclesiæ, à qua prorsus abesse non potest
Matt.26. spūs sanctus. Christo dicente. Ego ero uobiscum, vsque ad consummationem
Rom.11. seculi. Confide itaque Roma. Scriptū est enim, Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerūt genua sua ante Baal. Sed cur dixit Paulus uerbum istud. *Si tamen spiritus Dei habitat in uobis?* Quo accenderentur ad perseuerādum in gratia, quam ad Christum conuersi, baptismalibus undis acceperant. Effugit nanque spūs, cum tu auerteris ab eo. Corripitur quippe à superueniēte iniquitate, ut dicitur in libro sapiētię.
Sap.1. Non quia tuo uincatur peccato. Vinci enim non potest Deus. Sed quia te non cogit, ut quod tibi donat lubens, tu in-
1.Re.15. uitus teneas. Proijciens ergo illum, pijcieris ab eo. Iuxta illud. Proiecisti me, & ego proijciam te. Tanquam certus igitur, quod baptizati diuinum spūm suscepissent, dixit. *Vos in carne non estis, sed in spiritu.* Et tanquam incertus, an deinde dignos se tāto munere præbuissent, ad illos extimulandos subiunxit. *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis.* Et notanter dixit. *Habitat*, idest finaliter & perseueranter manet, ut domus hospitij, non vt hospes. Ita enim & quandoque manet in reprobis & præscitis. Non tamen unquam deserit, nisi primum deseratur. Verum. Cur hoc totū adiecit Paulus. *Vos in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus habitat in uobis?* Vt rationem quam huius capitis initio incoharat, compleret. Iam altè enim humanas uires depræsserat, tam uehemēter concupiscentiæ fomitem, legisq; imbecillitatem, præcedente căpite exaggerauerat, vt ad desperationem ferè, & Iudæi & Ethnici cogi uiderentur. Cæpit itaque erigere omnes in spem uiuā. Nihil inquiens damnationis est his, q in Christo Iesu non secundum carnem, sed secundum spiritū ambulant. Subijcere oportebat. Vos secundū carnē nō ambulatis, sed fm spm̄. O Romani, (illis nanque scribens, quos primum exacerbarat, consolari, atq; erigere debuit) vobis igitur, nulla imminet condemnatio: modo spiritus Dei uobiscum habitet indiuiduus comes. Hoc enim pro conclusione intelligendum est. Illa ergo particula tota. *Qui enim secundum carnem sunt. &c.* hucusque. *Vos in carne non estis, sed in spiritu.* Tanquam propositionis assumptæ declaratio, & probatio, legi debet per parenthesim. Quorū uerborū intentio hæc est. Duas enim partes habuit conclusio proposita, in principio huius capitis. Nulla est condemnatio his qui in Christo Iesu sunt, ambulantibus secundum spiritum, non secundum carnem. Esse scilicet in Christo Iesu, & ambulare secundum spiritum, non secundum carnem. Ordine autem præpostero, secundam partem prius declarauit. Nunc itaque primam declarat. Quid sit esse in Christo Iesu. Et inquit. Est habere spiritum Christi. *Qui enim non habet spiritum Christi, hic nō est eius*, idest Christi. Et sensus est. Non est membrum Christi (omnia enim mēbra ab eodem spū uegetantur.) Ac propterea, qui Christi spūm non habet, nō est in Christo Iesu, idest illi tanquam capiti membrum non hæret. Et ita nō est de corpore eius Ecclesiæ mistico, nisi numero. Contra uero. Qui Christi spi-

ritum habent, in Christo vt palmites in vite sunt, vt rami in arbore, vt membra in capite vel in corpore. Iuxta
1. Cor. 6. illud. Vos estis corpus Christi, & membrum de membro. Ipsum nanque Christum dedit Deus caput, super omnem Ecclesiam, quæ est corpus eius, ut
Eph. 5. ad Ephesios dicitur. Quid autem sit spiritus Christi, facilè uidere est, si uerbi quod in Euangelio Lucæ scribitur, me-
Luc. 9. minerimus. Cum enim Samaritæ Christum recipere nollent hospitio, impatientes discipuli illi Iacobus & Ioānes, recordati quantum terrorem magnus
4. Re. 1. Helias, uniuerso populo incusserit, cum ignem de cœlo super principes illos quinquagenarios descendere fecit. Vt & ipsi Samariam omnem territarent, dixerūt. Vis domine vt dicamus, ut ignis descendat de cælo, & consumat eos, sicut fecit Helias? Quibus Christus. Nescitis cuius spirit^9 estis. Filius hominis, non uenit mactare, sed saluare. Spūs ergo Christi, amoris spiritus est. Contra. Spiritus legis ueteris, spiritus timoris
Esa. 42. est. Vnde de Christo legimus in Esaia. Ecce electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum. Non clamabit, neque audietur uox eius foris, calamum quassatum non conteret eum. &c. Qui itaq; membrū Christi esse uoluerit, iustitiæ amore, non timore pęnæ, Deo optimo inseruiat. Ita enim fiet, vt nulla illi sit condénatio. Nam qui hunc Christi spiritum habuerit, amorem scilicet diuinum,
Luc. 12. ignem illum uiuificum, quem ipse uenit mittere in terram, hic habebit spiritum sanctum. Quid est enim spiritus sanctus, nisi amor increatus? Contra. Qui pœnam tantummodo timet, iustitiam non amat, Spiritum sanctum habere non potest. Quare nec in spū est, sed in carne. Carnis enim proprius est
Matt. 26. timor, quia infirma est. At spirit^9, amor, quia promptus est. Vnde & illud legi-
Psal 110. mus. Initium sapientiæ timor domini.
Ecclesiastici. 1. Et illud in Ecclesiastico. Radix sapiétiæ est timere dominum. Non est tamé ipsa sapientia. At sapientia ipsa est pietas,
Iob 28. inquit Iob. Pietas autem amore perficitur. Perfecta uero charitas, foras mit-
1. Ioan. 4. tit timorem. Timorem inquam seruilem quatenus seruilis est, qui est timor pœnæ tantum, sine iustitiæ amore. Hic profectò erat Iudæorum timor, illis exceptis, qui per Christum venturū, amorem Dei in corde gestabant. Hic ergo timor, Christi spiritus, non est. Nam qui timore isto ductus aliquid agit, & si bonum sit, id quod agit, non tamen benè agit: quare neque uitam meretur æternam, ergo neque Dei spiritum habet. Vt & optime tota hæc litera exponi possit. *Si tamen spiritus Dei habitat in nobis. Siquis autem spiritum Christi non habet.* Hic spiritus quem habet, non est spiritus Dei, idest non est gratia Dei. Nam effectus gratiæ Dei, amor est. Dicitur autem amor esse Spiritus Christi, quoniam Christus illum peculiariter edocuit, qūanquā & ipse Spūs sanctus, cuius effectus est amor, dicitur esse spiritus Christi. Et quia Christus Deus est, à quo ille procedit: Vnde dicebat. De Ioan 16.
meo accipiet. Et quia Christus homo est, qui ab initio, illo Spiritu plenus fuit. Non enim dedit illi Deus spiritū Ioan. 3.
ad mensuram.

Duo hic consideranda sunt. Primū. Siquis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Quantumuis ergo sis prædestinatus, cum extra gratiam Christi es, iam non es in Chr̄o Iesu. Quantumuis præscitus sis, si Christi gratiam habes, ad Chr̄m attines. Cadit enim sępe prædestinatus: & præscitus sæpe in Dei gratiā recipitur. Hinc quidem est, quod Christus noluit eradicari Zizaniā, ne (inquit) eradiceris simul & triti- Matt. 13.
cum. Zizania interdum triticum efficitur. Secundum. Siquis spiritū Christi non habet, hic non habet spūm Dei. Qui spūm Dei non habet, non est in spiritu. Qui non est in spiritu, in carne est. Qui est in carne, Deo placere non pōt. Qui Deo placere non pōt, Deo displicet, & inimicatur. Qui Deo inimicus est, nihil agere potest, quod illi placeat. Tandem igitur, quicunque extra Christi spiritum est, quęcunque agit, peccat, & Deo displicet. Qūo ergo illud uerum erit, quod ubiq; inculcare solemus, Peccatorem quod in se est facientem, ad diuinum amorem conciliandum parari posse? Nihil uidetur falsius dici posse.

Nam

Nam & cum facit, quod in se est, peccat, cum parat se peccat, quia non est in spiritu, sed in carne. Hæc.n.duo apud Paulum immediatè opponuntur. Caro autem inimica est Deo. Cuncta opera inimici, inimica sunt, & despecta. Hinc dominus peccatoribus dicebat per Esaiam, ostendens se se ad eorum sacrificia
Esa.66. nequaquã respicere. Qui immolat bouem, quasi qui interficit uirum. Qui mactat pecus, quasi qui sanguinem suillũ offerat. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Neque hic est locus euadendi, vt dicamus, peccatorem non mereri. Apertè nanque dominus dicit eum peccare, & lethaliter. Nã interficere virũ, peccatũ letale est. Si itaq; peccator thura, holocausta offerẽs Deo, perinde se se habet, ac si uirum interficeret, nemo negare potest, quin in omni opere mortaliter delinquat.

Ad hanc difficultatem, rñdendũ est. Dico itaq;, ut breuiter ueniam ad rem, & scopum tangam. Carneum & spiritalem hoĩem opponi quidem immediate ad hunc sensum. Quod null⁹ homo est, quin vel carneã vitam viuat, vel spiritalẽ. Verum nõ ita, quod oĩa & singula opera hoĩs vniuscuiusq;, vel spiritalia, vel carnalia sint. Sicut.n. prudentia spũs, non omnino naturæ corruptionẽ, fomitẽ scilicet peccatorũ tollit. Ita nec carnis prudentia, naturæ inclinationẽ ad uirtutem prorsus corrũpit. Possunt itaque aliqua opera fieri ab homine spiritali, non tamen secundum prudentiam spiritus. Aliqua item ab homine carneo, non secundum prudentiam carnis. Et bone Deus. Quis ignorat, spiritales hoĩes & diuinos, quandoq; uenialiter delinquere? Cũ sanctissimus il-
Apo.1. le, qui dicebat. Fui in spũ, testaretur. Si
1. Ioan.1. dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus? Vnde hæc ꝓueniunt, a prudentia spiritus? Minimè. Nam spũs nisi ad optima non inclinat. Neque tñ à carnis prudentia ueniunt, qm̃ prudentia carnis inimica est Deo. Minutis uero hisce culpis, Dei hostis ne mo efficit. Quid mirũ ergo, si & carnalis homo aliqd facit, quod tñ à carnis prudentia non nascitur, neq; à diuina grã. Sed à rõne, à mente, suapte natura nun quam ad bonum non inclinante? Nam & in dãnatis est inclinatio naturalis ad virtutem. Aliter.n. conscientiæ uermis, in eis nõ esset. Fateor itaq;, quod qui ſm carnem viuunt, quatenus & quousq; secundum carnem uiuunt, semper peccant. Verum & hi possunt aliquid agere, non secundum carnem vel prudentiam carnis. Illa ipsa ergo actione non peccabunt, licet non merebuntur, quia secundum spũm non agunt. Non enim agunt diuina grã. Verũ inquies, Nõ docuit Paulus mediũ hoc inter carnem & spũm. Sed quid inde? Certè nõ negauit, certè nõ contradixit. Id nobis sat est. Nõ enim omnia Paulus edocuit scriptis. Pleraq; enim per epistolã, pleraq; per sermonẽ, vt alibi fassus est. At scitote uos Paulũ apprimè ab eo quod plus est, intellexisse rẽ quancumq; esse denominandam. Quamuis itaq; carnalis homo & peccator, non nihil agat, nõ secundum carnis prudentiã. Spiritalis item non nihil, non ſm spm̃: Neq; tamen ille carnei, neq; hic spiritalis noĩe carere debet. Sed nonne Paulus apertissime dixit. Ego autẽ carnalis sum? Carne seruio legi peccati, mente uero legi Dei? Condelector legi ſm interiorem hominem? Video autẽ aliam legẽ in mẽbris meis? Nunquid nõ dixit. Velle adiacet mihi, perficere nõ inuenio? Nõ.n. quod uolo bonum, illud ago? Velle bonum, nũ est à prudentia carnis? Absit. Est ne à prudentia spũs? Nõ certe. Quia spiritus operatur velle & perficere. Quid clarius ergo, pro hac nostra sententia tuenda dicere potuit? Quod non omnia opera sunt, secundum prudentiam spiritus, vel carnis? Hominis nanque carnalis sunt aliqua opera, non secundum prudentiam carnis, quæ tamen secundum prudentiam, nequaquam sunt. Fieri itaque potest, vt non omnia opera peccatoris, peccata sint, quamuis, cum secundum carnem viuit, nullo omnino peccato careat. Sed difficultas illa fortior est. Homo carnalis inimicus est Deo, igitur omnia quæ agit, inimica sunt, & odiosa. Neque enim grata sunt munera Regi, nisi primũ qui offert munera, gratus sit. Vnde illud est. Respexit Deus

Marginal notes (right column): Rom.7. (beside "tissime dixit. Ego autẽ carnalis sum? Car"); Gen.4. (beside "ra, gratus sit. Vnde illud est. Respexit").

Deus ad Abel primum, deinde ad munera. Huic tamen dupliciter respondèri potest. Primo quidem, vt dicamus sic. Homo carnalis, homo est, & carnalis. Vt carnalis inimicus est. Omnia igitur quæ agit, vt carnalis, Deo sunt ingratissima. Verum ut homo, vt mēs,
Sap. 11. à Deo dilectus est. Diligit enim omnia quæ sunt, & quæ fecit. Hominem ipse fecit, carnalem non fecit. Opera ergo, quæ facit vt homo, vt mens, non quidem ut caro, Deo placent. Sed qm̄ hoīes, vniuersasque creaturas mentis participes hac tantum ratione dicitur diligere Deus, quoniam uidelicet illis gratiam suam impartitur.
Constat autem hunc hominem carnalem, nullo pacto esse in Dei gratiam receptum. Spiritalis enim non carnalis dicendus esset. Iccirco est alia respōsio. Cum enim dicitur, Hominem carnalē odit Deus, dicendum est, quod non simpliciter & omnino odit, sed hac tātum ratione, quia ad cælorum regnum non vult illum admittere, nisi illi primū conciliectur, & pro virili satisfaciat. Agat itaque quæcunque potest, nunquam illū omnia eius opera dignum, efficient qui regnum illud ingrediatur. Verum hac ratione alia, vniuersos diligit peccatores. Vult nanque unicè, pietate sua citra etiam meritum, præterquam Chri, illis opem ferre, qua ipsi (modo segnes non sint,) à peccato resipiscere ualeāt, illique in gratiam conciliari. Si ergo nō carnem sed mentem sequentes, à diuino numine continenter citati, inspirati, propulsatique, quod possunt, agant peccatores, Deo optimo maximo conciliabuntur. At locus ille Esaiæ, durior uidetur. Sed in causa ille est, qui Esaiā nobis reddidit adeò obscurum. Non enim habetur ita in textu hæbræo, sed
Esa. 67. hoc modo. Qui immolat bouem, interficit uirum. Qui mactat pecus, sanguinem suillum offert. Qui recordatur thuris, benedicit idolo. Sensus ergo, illi admodum uerbo persimilis est, quod in eodē Esaia legimus, de ieiunio. Quæ-
Esa 58. ritis, quare ieiunauimus & non aspexisti? Humiliauimus animas nostras, & nesciuisti? Ecce in die ieiunij uestri, inuenitur uoluntas uestra, & omnes debitores vestros, repetitis: ad lites & cōtentiones ieiunatis. Nunquid est tale ieiuniū quod elegi? Indicat ergo Deus his uerbis, se à peccatoribus non placari, si cum illa sacra faciunt, animum occidendi habeant, vel fornicandi, si cū ieiunāt litibus insistere cogitēt, vel insidijs contra proximum. Adde, si cum orant, appetunt uideri ab hominibus. Fermentum enim istud, totam massam 1. Cor. 5.
illam corrumpit. Oportet enim animū, ab omni mala intentione prorsus exuere, si uis Deum placare, & te ad suam parare gratiam. Nemo uero à me exactè scire desideret, modum quo quisq; ad diuinam gratiam præparari possit. Non enim omnium, eadem est mensura indiuidua. Sed pro criminum qualitate, maior & minor exigitur. Hoc itaque indubiè ego scio, quod non qualiscunque uoluntatis motus sufficiēs est, ad gratiam præparatio: sicut nec qualiscunque dolor satis est, ad peccati remissionem. Scio & hoc, determinatum motum quendam esse, citra quem homo gratiam minimè consequitur. At modum illum scio me, pfecto nescire, opinorque nulli homini notum esse. Nam quis ad unguem modum scire potest, quo materies disponatur ad formam? Ignota forma, siquidē dispositiōes sunt propter formam: donum gratiæ ipsum, notitiam hominum naturalem excedit, igitur & modus quo ad illam anima pparatur. Age itaque quantum potes, simulque Deum præcare, vt te dirigat, & securus eris. Quando nanque ad aliqd agendum, una quædam methodus requiritur agenti ignota, gubernante indiget, & dirigente. Quis autem Deo ipso, te melius dirigere potest, qui gratiā impartitur? Ob id ergo præces ad illum effundit scriptura. Dirige me in ueritate tua. Quanquam & alia ratione præ- Psal. 34.
candum est, vt scilicet ipse, in hominū mentibus operetur, conuertatque nos ipsos ab eo in quo erramus ad semetipsum. Nam omnis motus, à primo mouente immobili est: vnde & scriptura exorat. Cōuerte nos Deus salutaris noster. Nos enim aperire quidem possu- Psal. 84.
mus ad Deum corda nostra. Iuxta illud. Si quis aperuerit, intrabo ad illum.
Verum

Apo 3. Verum tamen non fine Deo. Vnde & ſcriptum eſt. Adaperiat dominus cor ueſtrum. Sicut & labia aperire poſſumus, dicente domino. Dilata os tuum, & implebo illud. Verum non ſine Deo, propter quod canit Propheta. Domine labia mea aperies. Præparari itaque etiã poſſumus. Salomone teſtãte. Hominis eſt præparare animam. Non tamẽ abſq; Deo. Dicitur in ſacris literis. Voluntas præparatur à domino. Sequitur.

2. Mac. 10

Pſ. 81.

Pſ. 50.

Prou. 17.

Si autem Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum. At ſpiritus vita eſt, propter iuſtificationem. Vide quanta arte telam ſequitur, quam orditus eſt. Legem ſpiritus uitæ, hoc eſt gratiam diuinam, per Chriſtum Ieſum liberare nos à lege peccati & mortis propoſuit Paulus. Liberationem à peccato, factã eſſe Chri beneficio hactenus bellè oſtendit: quoniam ipſum peccatum de peccato damnatum eſt. Nunc oſtendit quomodo à morte, per Chriſtum Ieſum liberamur. Dicit ergo. *Si Chriſtus in nobis eſt.* Eſt autem, ſi ſpiritus eius in nobis eſt. Nã & Chriſtus à ſpiritu ſuo denominatur, vti homo ab anima. Mortale quidem eſt corpus iſtud propter peccatum, fomitem uidelicet illum, corruptionemque naturæ, quæ penitus non aufertur. Accepit enim mortuum pro mortale: At ſpiritus noſter non modo viuit, ſed eſt uita ipſa propter iuſtificationem diuinam, quam ſpiritu Chriſti nanciſcitur. Quomodo, nanque uita nõ erit, ſi indiuiduè ſpiritui diuino adhęrẽs qui uita eſt, vnius ſpũs efficitur? dicitque cum ſpiritu Pauli noſtri. Viuo ego iam non ego, viuit autẽ in me Chriſtus: Ne tu ergo dubita, qui Chriſtum in teipſo habes fide, quæ per charitatẽ operatur, ne mortem carnis huius expaueſcere. Nam ueram & perhennem poſſides ipſe vitam. Intereat corpus, cadauer efficiatur: iaceat in monumẽtis, à uermibus cõſumatur, quod ſemel accepiſti, reſumes. Adeo potens eſt hæc vita, vt tuis reſolutis cineribus, vitam nouam tribuere poſſit: cui ſecunda mors nullo unqnam tempore ſit ſucceſſura. Suſcepit mortale corpus Chriſtus, & mortuus eſt, vt peccatum de peccato damnaret. Atqui ſub capite ſpinoſo, membrum delicatum eſſe minimè fas erat. Decuit itaque illo patiente, morienteque, & tuum corpus paſſibile eſſe, & morti obnoxium. Reſurrexit uero, immortalitatis ſtola circumamictus. Fide ergo, & tuba illa altiſona, te aliquã do ad meliorem uitam reuocandum. Nec enim corpus decorum eſſet, ſi caput uiueret, membris cęteris emortuis. Quemadmodum necẽ contra. Si membra uiuerent immortalia, corpore mortuo. Propterea ſequitur.

Galat. 2.

Quod ſi ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis habitat in nobis, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora ueſtra, propter inhabitantem ſpiritum eius in uobis. Ne tu mihi quæſo dicas. Quid vult ſeminiuerbius iſte Paulus nobis imponere, qui mortuorum reſurrectionem prædicat? Illam enim Prophetæ omnes, Chriſtus, & Apoſtoli docuerunt. Viuẽt mortui mei, interfectĩ meĩ reſurgent, ait Eſaias. Ezechiel item. A quatuor uentis veni ſpiritus, & inſufla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcãt. Iobus etiam. In nouiſſimo die, de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea uidebo Deum ſaluatorem meum. Salomon quoque. Spoliaui me tunica mea, induam eam. Oſeas rurſus. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, Chriſtus ipſemet. Veniet hora, quando mortui audiẽt vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Cabaliſtæ Rabbini Iudæorum omnes, Seduceis exceptis, reſurrectionem futuram eſſe, & aſſerunt, & contendunt. Fatere tu animorum immortalitatem, quam qui negat, vniuerſas leges, facilè euertere poteſt, eſtque communis omnium hominum pacis & felicitatis inimicus. Erreſurrectionem corporum futuram aliquando inuicta ratione demonſtrabis. Naturale enim animæ eſt vniri, corpori, præter naturam itaque ſeparantur. Quis uero dicet, id quod naturale eſt, tam breui momento durare, quod præter naturam, ferè ſemper? Oportet itaque, animam velis nolis rurſus hãc induere carnem, ne tam diuturnum diuortium ſit iſtud, quod & anima & caro impensè refugiunt. Neque tam breuis hæc mutua in hac uita cohabitatio,

Eſa. 26.

Ezech. 37

Iob 19.

Cant. 5.

Oſee 6.

Ioan. 6.

quæ

quæ vtrinque admodum desideratur. Si euadas autem ad antiqua illa deliramenta, animas uniri quidē denuo corporibus, at non illis ipsis, sed alijs. Vt q primum Panthoides Euphorbus erat. Troiani tempore belli, intercedētibus tot temporū curriculis, Pithagoras euaserit. Migrante Euphorbi anima, in Pithagoræ corpus, quod & Hærodes exi
Luc. 9. stimasse olim uisus est, dicens. Animā Ioannis Baptistæ, quem decollarat, in Christum migrasse, vnde & sibi timebat. Comprætrhēdā te statim ratione naturali. Nanque anima non unitur corpori, vt motor mobili, vt artifex instrumento, ut nauta naui, ut homo uestimento, sed ut forma materiæ, vt ἐντελέχεια τοῦ σώματος, diuersis itaq; corporibus, nulla vnquam ratione commigrādo potest aptari, sed tantum uni. Non enim omnis forma, cuilibet materię vniri potest, sed determinata determinatē. Aliter enim dicam. Quodlibet fit ex quolibet, quod omni Philosophiæ repugnat. Formæ artificiales non ita se se habent. Fit enim phiala in auro, in argēto: in auro etiam phiala, atque lampas, & tuba. At naturales formæ, necessariò habent proprias, determinatasque materies, & vnaquęque materies, propriā, determinatamque formam. Quod qui non intelligit, ad philosophādum apt⁹ nō est. Fingi ergo ne potest cum lamijs, animam humanam in culicem, in uespam, in anguem, in lupum migrare? animamque meam in sophoniscum, in Palamedem, in Lentulum? O portenta. O Fabellas. O nugas inanes. Erit. Erit itaq; credite Paulo, nostrorum corporum re-
Rom. 8. surrectio. Viuificabit (inquit) mortalia corpora nostra. Non uestra, non alie
Iob. 19. na. In carne mea (ait Iobus) uidebo Deum saluatorem meum. Quē uisurus sum ego, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, idest non factus alius ex Iobo non Lentulus. Ex Helia non Ioannes. Mortalia autem dicit, nō mortua. Vt intelligas & mortem & mortalitatē tollendam. O magnum resurrectionis
1. Cor. 15 mysterium. Si non esset resurrectio, inquit Paulus, inanis esset fides nostra, quæ scilicet & animos immortales esse, & Christum resurrexisse prædicamus. Nam si corpora non resurgunt, anima immortalis non est. Si item Christia- 1. Cor. 15
ni non resurgunt, neque Christus resurrexit.

Attendendum autem, quod supra ca Rom. 4.
pite quarto dixit Paulus, Christum resurrexisse, iuxta Dauidem. Ego dormi-
ui & somnum cępi, & resurrexi quo- Psal. 3.
niam dominus suscepit me. Hic uero dicit, eum fuisse suscitatū, iuxta Patriar
cham. Ad prædam ascendisti fili mi, vt Gen. 49.
leo, & quasi Leena. Quis suscitabit eū?
Cui & Petrus adstipulatur dicens de Act. 2.
eo. Quem Deus suscitauit, solutis doloribus inferni. Considera igitur pro his locis conciliandis, quod quamuis Christo moriente, uerè anima à corpore separata fuerit: animæ tamen & carni deitas semper unita fuit. Anima itaque & caro quatenus deitas, vtroque comes erat, se se denuo vnire potuerunt: ita vt anima, corpus quod deposuerat resumpserit, & corpus animam. Hoc ergo modo resurrexit Christus ex se ipso, non fuit ab alio suscitatus. Cōtra uerò, nos suscitamur, non resurgimus. Sicut & Christus ascendit, nos uero assumi-
mur. Vnde neque de Virgine dicitur. Mar. vlt.
Ascendit in cælum, sed assumpta est. De Christo vero Ascendit. Si tamen animam & carnem Christi mortui consideres, vt anima, vt caro, non vt vtrūq;: Deus erat. Sic impossibile fuit, vt ex se ipsis reunirent: & ita resurgeret Christus mortu⁹. Sed diuinitas renuiuit, & ita suscitauit. Illa tamen diuinitas una est patris, filij, & spūs sancti: quare sicut suscitatus dicitur Christus à patre, ita à seipso, & à spiritu sancto dici pōt, & debet. Hæc enim duo se consequuntur. Vt uidelicet Christus, uirtute diuina patris, & spūs sancti, excitatus fuerit, & sui ipsius.

Secundum considerandum est, quia dicit Paulus. *Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis*. Videtur enim distinguere spiritum Christi, de quo parum antea dixerat. Si quis spiritum Chri non habet, hic non est eius, à spiritu Dei, qui illum suscitauit. Quoniam nanque Christum suscitatum dixit, non resurgentem, Christum hoīem expræssit. Est autem alius spūs, spiritus Dei,

Dei, & spiritus Christi hominis vt homo. Quamquam absolutè sit idem spiritus Dei & Christi. Quandoquidem Christus Deus est, & quia plenus spiritu diuino, vt supra dictum est. Sed quid sibi vult conditio illa. *Si spiritus Dei habitat in uobis, Deus qui suscitauit Iesum Christum, uiuificabit mortalia corpora uestra?* Num etiam prauos suscitauit Deus? Scriptum est enim. Omnes resurgemus. Vel igitur habitet spiritus Dei in nobis, vel non, mortalia nostra corpora viuificabuntur. Praui non dicuntur, resurgere. Immo relabi, vel denuò cadere. Suscitabuntur certè omnes: at impij continuè mille mortibus morientur. Tantis enim afficientur supplicijs, vt longe sit desiderabilius mori, quàm illa tormenta perferre. Verum electi, uerè uiuificabuntur: Quia impassibiles, non modo immortales erunt. Pati nanque, nonne quædam mors est? Propterea enim supra Apostolus fomitem, corpus mortis appellabat. Quia dum ab eo urgemur, & affligimur, morimur quodammodo. Huic uero uitæ duplici, vel resurrectioni nostræ, videtur apponere duo antecedentia Apostolus. Primum est. Christi resurrectio. Secundum est. *Propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Ita enim dicit. *Si spiritus eius*, videlicet Dei. *Qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in vobis. Ipse Deus, qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem, spiritum eius in nobis.* Vides quomodo nil seminat in antecedente, quod in consequente non metat. Antecedens est. *Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis habitat in nobis.* Consequens. *Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Vt intelligas quod non est tota causa & adequata (ut aiunt) nostræ resurrectionis, Christi resurrectio. Quamuis enim Christus non resurrexisset, (quod fuisset profectò, nisi eum mori oportuisset,) electi nihil minus surrexissent. Neque enim vllo tempore passus fuisset Deus, vt eorum corpora perpetuo, uermibus atq; serpentibus in escam data essent, quorum animas uidisset suo sanctissimo spiritu fulgentes & radiantes. Vnde hoc est, quod dicit. *Viuificabit mortalia corpora nostra, propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Non propter merita uestra primum, sed propter gratiæ dignitatem, qua decori estis & formosi. Decet nanque, vt & carnes vestræ, quas macie, verberibus affecistis, vt spiritibus, his uestris subigerentur: & ipse spirituum uestrorum pulchritudinem, atque beatitudinem tunc participent, fiantque gloriosæ, & rutilantes, quas primum cicatricibus, plagisque corruptibilia spectacula mundo, exhibuistis. Nunc itaque postquam Christus mortuus est, & resurrexit, vtraque causa simul iungi debet, vt hæc sit quasi motiua, illa uero exemplaris. Si autem mysterium illud peractum non fuisset, hæc una causa resurrectionis extitisset, Dignitas scilicet diuini spiritus, nostras mentes inhabitantis. *Ergo fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus.* Optima conclusio, & quæ perbellè magna euidentia ex dictis immediate sequitur. Viuificabit nos Deus, propter inhabitantem spiritum eius in nobis. Quia ergo tantam gloriam expectamus, propter diuinum spiritum hunc nos inhabitantem, spræta carne, spiritalem vitam uiuere debemus. Tacet uero partem conclusionis vnam, & defectiua locutio est, secũdum usitatum Hæbræorum morẽ. Non enim dicit cui sumus debitores, sed tantum cui non, significat. *Debitores sumus* (inquit) *non carni.* Subintellige tu, igitur spũi, vt secundum spiritum, non secundum carnẽ viuamus. Carni necessaria prouideamus, cibos, tegumenta, medicinas. At carnis desideria, ne perficiamus, post carnis concupiscentias ne eamus. Scriptum est enim Cibaria, & uirga, & onus asino. Panis, disciplina, & opus seruo. Hoc sanè uult dicere, *Ecclesiastici. 33.* Non est uiuendum secundum carnem. Potest autem sequi hæc conclusio, ex omnibus supradictis. Prudentia carnis, *Rom. 8.* mors,

mors: Prudentia spūs, uita. Prudentia carnis, inimica Deo. Prudentia spirit⁹, pax. Qui in spiritu sunt, spūm Dei in seipsis habent. Iesum Christum in corde gestant, quasi alati super ethera uolitant, ex hominibus, angeli euadunt. Immo Dei efficiuntur. Qui in carne spiritum profanum habent, Deo sunt odiosi, hominem exuunt, obbrutescūt, moriuntur. Igitur. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem uiuamus.* Sed secūdum spūm. Nota autem uerbum illud. *Debitores sumus.* Quæcunque tu agis homo, agere debes, nihil ex liberalitate cum Deo agis. Ex debito potius aguntur cuncta à nobis omnibus. Nō enim nostri sumus, sed Chri, sed Dei, qui nos magno prætio redemit. Illi igitur uiuere debemus, non nobis. Secūdum spiritum itaque, non secundum

1. Cor. 6. carnem. Hinc illud est. An nescitis,

Ibidem. quia membra uestra templum sunt spiritus sancti, qui in uobis est? Et nō estis uestri? Empti enim estis prætio magno, glorificate, & portate Deum in corpore uestro. At. Contra. Deus nulli debet. Quis nanque prior dedit illi, &

Rom. 11. retribuetur ei? Vbi est ergo hipocrita il-

Luc. 18. le, qui bona opera iactat? Nō sum sicut cæteri homines, ieiuno bis ī sabbatho. decimas do omnium quæ possideo? Hu

Luc. 17. miliamini, humiliamini omnes, & cum omnia feceritis, quæ præcepta sunt uobis, dicite quia serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus. Ne tamen putares, ob id quod omnia & teipsum Deo debeas, tibi nullum esse reddendum præmium, propter tuas spiritales actiones, & à carne deterrens, & alliciens ad spiritum. Subiunxit Apostolus. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu actiones carnis mortificaueritis, viuetis.* Vnusquisq; debet uitam appetere, atque refugere mortem, debitores itaque sumus vniuersi, vt secundum spiritum, non secūdum carnem viuamus. Nempe vita carnalis, mortem parturit, spiritalis autem vitam perhennem. Hinc autem declarabitur & verbum illud supra. Prude-

Rom 8. tia carnis, mors. Prudentia spiritus, uita. Sensus enim est. Qui secundum prudentiam carnis vixerit, morietur, & motte animæ, & perpetua corporis passione post resurrectionem, quę & mors dici potest. Contra. Qui spiritu diuino humanum spiritum inhabitante, actiones, desideria, suggestiones carnis domuerit, frenauerit, ne scilicet insurgāt, ne insurgentes prænaleant, ne præualentes regnent, corpore & anima, in cęlorum regno perpetua illa uita felicissima potietur. Attende autem, quod non dicit Apostolus. Qui carnis actiones extinxerit, ne diceres impossibilia quęrit: impossibile est enim carnem non tētare, non urgere, non concupiscere, nō suggerere. Sed tantum dixit. Qui mortificauerit, qui frenauerit. Id nāq; quis est, qui Dei adiutus ope, modo uelit, nō facile possit? Si dicas. Ante Christi aduentum id à nemine, vel à paucis sine maxima difficultate præstari potuisse. Victas tibi dabo manus. At postquam gratiarum flumina, tam magno impetu facto, in perditam hanc peccati molem irruerunt, & virginitas, & mortis cōtemptus, & aduersitatum tollerantia, & dęmonum triumphi, & tandem sui ipsius uictoriæ, tanta facilitate ab omnibus pie Christum colentibus, obtineri possunt, quanta primū omnes succumbere poterant. Inditio huius sunt, tot Virginum chori, tā innumeræ Martyrum cateruæ, & inenarrabiles Monachorum greges, qui Christum Iesum sequuti fuere. Non apud nos tantum, sed apud Scithas, apud Thraces, inter Indos, Persas, & Barbaros omnes, qui primum uirtutem omnem exuisse videbātur, & beluino more tanquam carnis mancipia facti, abiecta prorsus mēte, viuebant. Quis itaque in tanta ieiunantium, continentium, morientium, pauperum, spiritalium, religiosorū hominum copia excusabitur, quod carnē domare, aut in spiritus seruitutem redigere, his modis omnibus non possit? Quæ primum te captiuum efficiebant, mihi crede cōciderūt, oīa desierūt, exterrita sunt, pauere cœperunt, diuinæ gratiæ uirtute primum adueniente. Si ergo adhuc secūdum carnem viuis, lumen spiritus tu ipse extinguis: aurigā tuum,

tuum, Deum optimum maximum, tu ipse extrudis, naufragium itaque tu tibi ipsi paras & mortē. Quod ne fiat, postquam diuino illo spiritu, uiuimus per gratiam, diuino etiam illo spiritu duce ambulemus, vt ad gloriæ æternæ uitā
Gal. 6. peruenire ualeamus. Ita enim dicit Paulus. Si spiritu uiuimus, spiritu & ambulemus. Id autem fieri non poterit, nisi primum petulantis carnis concupiscentias coherceamus, & affigamus cruci.
Gal. 5. Nam qui Christi sunt, carnem suā crucifixerunt cum uitijs & concupiscentijs. Prius siquidem est, ueterem hominem exuere, quàm induere nouum. Ob id Paulus primo monet, vt non secundum carnem viuamus. Dehinc vt uiuamus secundum spiritum. Nota uero loquendi Apostoli modum. Si actiones carnis mortificaueritis. Quid enim apertius quæris ad id astruendū, quod homo est diuinæ gratiæ συνεργὸς. συνεργεῖν? conuenit Deo, fateor, sed συνεργεῖν nobis, alioquin quomodo dicit, *Mortificaueritis*? Non mihi dicas. Homo instrumentum est, vel organū mortificationis peragendæ. Organo non adscribitur actio. Quis, enim dicet. Serra hanc cathedram fabrefecit, vel malleus? Homini autem carnem mortificare adscribitur, homo itaque agit, non vt instrumentum, sed ut causa, vt causa tamen secunda. Indubiè enim hoc uerum est. At secunda causa dices, organum dicitur primæ. Fateor. Sed organum viuum, quod omnino sua uirtute primæ cooperatur. Sol enim est συνεργὸς Dei, & homo solis. Ita ergo anima ad carnem mortificandam, diuinæ gratiæ cooperatur, nec in homine tantum mortificatur, sed ab homine. Expone
1. Ioan. 3. mihi quæso hoc uerbum Ioannis. Omnis qui habet hanc spem in Christo, sanctificat se, sicut ille sanctus est. Si homo non agit, quomodo te ipsum sanctificare potes, si nihil facis? Sanctificare em̄
Rom. 13. est sanctum facere. Expone & illud Pauli. Abijciamus opera tenebrarum, &
2. Pet. 1. induamur arma lucis. Quomodo nanque abijcimus, si nihil agimus? Petrus etiam dicit. Satagite fratres, vt per bona opera uestra, certam faciatis uocationem & electionem uestram. Ac parum antea. Omnem curam subinferentes, Ibidem. ministrate in fide uestra virtutē, in uirtute scientiam, in scientia abstinentiam, &c. Si tantum patimur, nonne frigent hæc uerba omnia? Violentia autē nimium magna erit, si dicas, tu diceris facere, abijcere, induere, satagere, mortificare, quia spiritus diuinus in te agit, facit, abijcit, mortificat. Itemque refellit glossemma istud Paulus, qui dicit. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Vult itaque non spiritum mortificare, sed hominem. At spiritum esse id quo ab homine caro mortificatur. Quia tamen hoc durum erat, sensumq; absurdissimū parere potuisset, ut quod negatum est de homine, de spiritu sancto concederetur. Quod uidelicet non esset agens, sed tantum esset instrumentum carnis mortificandæ: ita quod homo esset agens principale, & spiritu vteretur, ut faber serra. Agitur nanq; serra à fabro, non faber à serra. Propterea Apostolus uoluit declarare, quod spiritus sanctus est prima causa, agens non acta, mouens non mota. Homo autem secunda, agens quidem sed nō nisi acta, mouens sed non nisi mota. Vt intelligas, hominem spiritu carnem mortificare, non alio modo, nisi eo quo cōmuniter dicitur secundam causam, agere virtute primæ. Quia scilicet secunda agitur à prima vt agat. Ita homo agitur à spiritu sancto. Ideo sequitur. *Quicunque enim spū Dei aguntur? hi sunt filij Dei.* In primis autem, non te terreat cum audis, nos à diuino agi spiritu, non item audis nos agere. Audi Augustinum, qui te consolatur. Aguntur (inquit) ut agant, non ut ipsi nihil agant. Agi autē dicūtur magis, quàm agere amici Dei: vt cum egerint, non in seipsis glorientur, sed gratias illi agant, à quo acti primum fuerunt, vt secūdo agerent. Quis enim dubitat, & plus, & prius Deum in sanctis agere, quàm ipsi agant? Vt ergo & primas, & optimas partes, pstare diuinam gratiam intelligeres, vltimas & infimas hominis uoluntatem, dictum est quod aguntur, non quod agant. Vis autem intelligere istud? Ecce. An ignoras naturales res, quæ non agnoscunt, in earum actionibus non errare? Cur

putas hoc accedat, nisi quoniam rememorantur (vt uoce magni illius Philosophi utar) ab arte diuina? Diriguntur.n. & aguntur ab intelligentia non errante. Vnde hoc est maximum argumentũ, diuinæ prouidentiæ contra Philosophastros. Ad hunc etiam modum se se habent inter homines hi, quos benè fortunatos vocamus. Quibus cuncta feliciter accedunt, etiam ipsis non intendentibus. Diriguntur nanque à principio, quod ratione, & consilio melius est. Quid autem est melius ratione & consilio nisi Deus? Hinc simplicioribus uidemus pleraque optimè succedere, agente eos, in cunctis fauore diuino, cui se se totos dedunt & committunt. Tanq̃ hi, qui prudentiæ & sapientiæ expertes sunt. Contra uero, stultos & callidos, qui propriæ fidunt prudentiæ, raro fortunatos esse cõspicimus. Freti enim ingenio & experientia, diuinos impetus sequi nolunt, quo fit, vt sæpe incidant in laqueum quem fecerunt. Compræhendit enim Deus sapientes, in sapientia eorum, & consilia prauorum dissipat. Hinc illud est. Vbi plurimum de intellectu, ibi minimum de fortuna. Cõtra. Vbi minimum de intellectu, ibi plurimum de fortuna. Ad hunc itaque modum, amici Dei agũtur, non modo reguntur. Regitur enim, qui non parũ agit. At agitur, qui uix agit. Agit Deus omnia in omnibus certè, & ita omnia aguntur à Deo: non modo quia omnes causas ipse creauit, sed quia omnia causarum secundarum opera à Deo exeũt. Neq; enim minus pendet à Deo natura, quàm ars à natura. Ars autem nihil agit, nisi simul coagente natura. Igne enim mollescit ferrum, ut malleo arte fabrili extendatur. Igitur nec natura aliquid agit nisi coagente Deo. Immo nec mali agũt, nisi agente Deo. Verum peculiare quid est hoc, quod Paulus dicit. Sanctos, Dei filios agi à diuino spiritu. Aguntur ut agant, vt bona opera agãt, vt ea tanquam filij agũt, vt amore agunt, non timore, vt boni placeant, ut hæreditatem possideant, ut dij efficiantur, ut extra seipsos acti, & rapti, soli Deo à quo aguntur, intendant. O beatos illos, qui diuini spiritus vehementia, non modo diriguntur, vel ducũtur, sed propriè aguntur, cientur, impelluntur. Ita ut quandoque cæteris hominibus, qui animales sunt, nec percipiunt, quæ sunt Dei, in amentiam, & in furorẽ uersi esse uideantur. Sic agebatur Paulus noster, qui diuino correptus numine, ita supra hominem loquebatur, vt Festus magna voce clamarit. Insanis Paule, multæ te literæ ad insaniam vertunt. Sic agebatur Psaltes sanctissimus, cum ante archam domini, concinentibus choris saltaret, propter quod & Michol eum irrisit. Et ante regẽ Achis, cum uultum immutauit, saliuæque in eius barbam fluebant. Vnde dictum est de eo. Vidistis hominem insanum? Cur adduxistis eum, ut fureret coram nobis? Sed nonne & Christus Iesus, ita ex spiritu sancto agi uisus est, & furere, cum turbis eum præmentibus, eoque esuriente admodum, ex nimio alienæ salutis desiderio, propriæ necessitatis obliuiscebatur? Exierũt enim sui tenere eum, (inquit Marcus,) dicebantq;, quoniam in furorem uersus est. O sacrum, sanctumque furorem. O impetum optabilissimum, quo agitante calescimus, quique sacræ semina mentis habet. Quomodo Apostoli rudes & idiotæ, elingues, uirgines, puellæ, tanta constantia, in Regũ & Cesarum cõspectu, tam admiranda mysteria loqui potuissent, nisi hoc diuino sanctissimi spiritus furore acti fuissent? Audi Christum Iesum. Cum steteritis ante reges & præsides nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, dabitur enim uobis in illa hora quid loquamini. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. *Qui*, ergo hoc modo, *Aguntur à spiritu diuino*, à dei gratia. *Hi filij Dei sunt.* adoptione scilicet gratuita, & Deo chari. O quàm pauci sunt nostra tempestate Roma. Furere nos faciunt humani morbi, tirannidæ, perturbationes, carnis affectus, prosani amores, diabolici instinctus, quibus mentes nostræ iam amentes, temerè, & citra omnem rationem, vtinã nõ cõtra huc atque illuc præcipites feruntur. At nemo furit, diuino spiritu actus. Cauete itaque, ne id uobis dicat Christus. Vos

Marginalia: 1. Cor. 3 — Act. 26. — 1. Re. 6. — 1 Re. 21. — Mar. 3. — Mat. 10. — Ioan. 8.

Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri vultis facere. Sed examinandum est verbum istud Apostoli. *Qui spiritu Dei aguntur, Hi filij Dei sunt.*

Hinc nanque ansam arripuere complures, vt existimarint diuinam gratiã nobis necessitatem, vimque inferre, vt à spiritu acti, secundum spiritum bene agamus. Non enim agi diceremur, si resilire possemus. Verum errorem refellere facilè possumus. Si nanque semel legimus, nos à Dei spiritu agi, millies nos duci legimus. Spiritus
Ps. 142. tuus bonus, deducet me in terram re-
Psal. 118. ctam. Deduc me domine, in semitam
Esa. 63. mandatorum tuorum. Descendẽs spiritus domini, ductor eius fuit. Ductus
Matt. 4. est Iesus in desertum, à spiritu. Adducam eam in solitudinem, & loquar ad
Osee 2. cor eius. Duci autem uolentis est, vt patet, non necessitatem patientis. Agi itaque, non necessitatem, sed uehementem inclinationem, hoc in loco significat. Quod si uocabulum urgeas, memento hiperbolas scripturæ sacræ familiares esse. Nam & Esaias, vo-
Esa. 59. cat Christum, vel spiritum sanctum, & eius gratiam, fluuium uiolentum: Violentiam tamen à spiritu sancto inferri, nemo dicet. Et si fortasse nonnulli necessitatem. Cũ uenerit inquit, quasi fluuius uiolẽtus, quem spiritus domini cogit. Ita ergo per hiperbolam agi dicimur à Paulo. Nulla tamen nobis infertur vis, neque necessitas. Et cur miraris hanc uocem agi, cum Marcus ita ius, quid dicat de Christo Iesu? Im-
Mar. 1. pulit eum spiritus in desertum, vel expulit? Sensum mihi crede, spectare oportet, non uerba nuda. Alioquin quomodo conciliabuntur Euangelistæ?
Matt. 4. Matthæus dicit eum duci. Lucas agi.
Luc 4. Marcus impelli. Ductus est uoluntate & ratione. Actus magno affectu. Impulsus summo feruore. Absit ergo necessitas, saluaque sit semper libertas. Hac declaratione etiam, con-
2. Cor. 5. ciliatur locus ille. Charitas Christi urget nos. Non enim intelligitur, quod propriè cogat, sed quod uehemẽter impellat & agat. Magna nanque est vis amoris. Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Aquæ multæ, non potuerunt extingue- Cant 8.
re charitatem. Ille alius. Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eũ. Ioan 6.
Verè quippe neminem Deus trahit, tractu illo, qui inter motus uiolentos, à sapientibus computatur, sed tractu hiperbolico, de quo illud est. In funiculis Adam traham uos, in vinculis Osee 11.
charitatis. Et illud. Trahe me post te, Cant. 1.
curremus in odorem unguẽtorum tuorum. Neque hoc fuit vnquàm mens saluatoris, ut diceret, neminem ad eũ, nisi tractus, coactusque à patre accedere posse. Id enim, quomodo intelligeret, ipsemet exposuit eodem loco. Murmurantibus nanque nonnullis, de carnis suæ & sanguinis sacramento, dicentibusque, Durus est hic sermo, Ioan. 6.
quis potest eum audire? Sciens Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc, dixit. Hoc vos scandalizat? Spiritus est qui viuificat, caro non prodest quicquam. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & uita sunt. Sed sunt quidam ex uobis, qui non credũt, propterea dixi uobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit illi datum à patre meo. Ecce quid intelligebat, cum supra diceret. Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Hæc Ioan. 6.
est expositio. Nemo potest uenire ad me, nisi fuerit ei datum à patre meo. Il- Luc. 14.
le alius locus. Exi in uicos, & in uias, & sæpes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Hoc eodem modo declaratur. Non enim propriè quisquam à Deo optimo maximo compellitur, ut regnum cælorum, ubi dominica illa cęna paratur, introeat. cum magis vim ianitori inferre oporteat, ur nos ad epulas illas admittere velit. Regnum enim cęlorum uim patitur, Matt. 11.
& uiolenti rapiunt illud. At compelli dicuntur plerique, qui doctrinæ efficacia, miraculorum quoque magnitudine, adeò ad fidem cõmouentur, & ad bona opera, vt uix resistere possint, quin credant, & benè operentur. Et reuera non resistunt. Veritas enim uincit, & inualescit, & non est qui possit aduersus eam, inquit Zorobabel. Quid itaque insinuet uox illa agi, intelligis. 3 Esd 3.

Significat enim efficaciam magnam diuinæ gratiæ, non uolũtatis quidem nostræ necessitatem. Sed mittamus etiã hiperbolam, ne verbum hoc ἄγομαι euadere uideamur. Nonne etiam secundum linguæ græcæ proprietatem, duci, oblectari, demulceri significat? Plutarchum lege. Οἷς χαίρειν, ὁ δῆμος καὶ ὑφ' ὧν ἀγεσθαι πέφυκε. idest quibus gaudet populus, atque à quibus duci natura solet. Audis ἄγεσθαι? Sic Cicero pro Murena dixit, ludis oblectamur, & ducimur. At mittamus adhuc, quod Paulus, nos à spiritu diuino cogi diceret. Num & illud non legi-
Luc.14. mus. Et coegerunt illum? Vnde & in usu est, vt dicamus. Amicus meus me coegit. Est ne tamen uera coactio, absolutaque necessitas? Absit. Sed cur vsus est hac voce *Aguntur*, non ducuntur Paulus? vt in vehementia & feruore à carnis desiderijs, desistendi, perseueraret, & ambulandi secundum spiritum. Agi enim propriè hoc in loco, si & mysterium quo de agimus, & uerbi ethimologiam spectes, est à corpore abstractum animum diuino instinctu concitari, & non tepide, sed acrius in diuina exardescere. Vnde & vates alienatos, diuinoque furore correptos agi dicimus, & rapi. Quoniam ab eo, quod est secundum naturã, in id quod est contra naturam, vi superioris naturæ, eleuantur. Hæc neque est raptus, vel extasis ratio. Nunc enim non distinguimus raptum ab extasi. Quid mirum itaque, si homo ui diuinæ gratiæ gratificæ, quæ tanquam magnes calybem trahit, ab infirma natura ad diuinam participandam eleuatus. (Fit enim diuinus, immo Dei filius, quinimmo Deus) agi dicitur & rapi? Verum neq; Prophetæ necessitatem à diuino spiritu patiuntur, quo pleni prophetant, si
1.Cor.14 Paulo credimus. Non enim tantum id asserit, sed & probat ad Corinthios dicens. Prophetæ duo, aut tres dicant, & cæteri dijudicent. Quod si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes exhortentur, & spiritus prophetarum, prophetis subiecti sunt.

Neque igitur hi quos mouet gratia gratifica, necesse agunt. Vis igitur clarius? Tu tamen hic aduerte, quod duo sunt in Prophetis. Illuminatio mẽtis eorum, reuelatio scilicet prophetiæ: & reuelationis sibi factæ denunciatio. Primum certè non est in eorum potestate. Non enim semper quando uolunt prophetæ, fiunt eis reuelationes. Notum quippe est illud Helisęi de Sunamite. Anima eius in amaritudine est, & dominus celauit à me, & non indicauit mihi. 4 Re 4.
Item coram Iosaphat scire non potuit, quid prophetaret. Mox tamen canente Psalte, facta est super eum manus domini, & prophetauit. At secundum est proculdubio, in eorum potestate. Loqui scilicet, vel non loqui quæ eis reuelata fuerunt. Hinc est itaque, quod Prophetę semper nouis indigent reuelationibus, vt sciant semper prophetare, & non sicut habitus manens. Quod optime in Exodo significatur. Cum transibit gloria mea, ponam te in foramẽ petrę. Et in libro Regum. Egredere, & sta in monte. Ecce enim dominus pertransijt. Exo.33. 3.Re.19
Verum habita reuelatione, illa vti possunt, ad placitum inuulgare, & non inuulgare. Ita ergo habere gratiam gratificam, iustificari, non est in nostra potestate, sed Dei, qui non necessario illam impartitur. At illa habita gratia, ipsa tibi subijcitur, ut habitus potentiæ. Potentia enim utitur habitu. Ita & anima, ipsa gratia, iuxta illud. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Rom.8.
Ecce spiritus est habitus, quo nos utentes, per eũ carnis facta mortificamus, quoniam spiritus ipse, ut supra dixi, est causa prima, mouens non mota: comparaturque homini, vt sessor equo.

Difficultas tamen nonnulla hic est, propter uerbum Iobi. Conceptum sermonem, quis continere potest? Et iterum. Plenus sum sermonibus, & coarctat me spiritus uteri mei. Hieremias etiam ait. Factus est in corde meo sermo domini, quasi ignis æstuãs, & defeci. Adde. Nam & Salomon inquit. Non est in hominis potestate prohibere Spiritum. Patet etiam Iob 4. Iob.32. Hier.20. Eccl.8. Num.23.

quod

quod Balaam conceptum, vel im-missum à diuino spiritu, benedictionem continere non potuit, sed eo nolente, illam inuulgauit. Verum hęc omnia nullius roboris sunt. Stat enim in acie inuictus Paulus, spiritus prophetarum, prophetis subiecti sunt. Quo cōtra, quos agit spiritus phanaticus: arreptitij scilicet, & demoniaci, illi spiritui subijciuntur. Non enim possunt tacere si uelint. Hi nanque mente turbata, quasi tantum ab illo acti, dicunt, quæ dicunt, vt quod non ipsi loquuntur, sed alius per eos loquitur, optimè discernatur. Vnde in ipsa alienatione loquentes post alienationem, vt plurimum quæ viderint, nesciunt, & referunt se ad ea, quæ in ipsa alienatione positi, uolentes, vel nolentes dixerunt. Hi ergo quos Deus docet, & ad Ecclesiæ ædificationem illuminat, volentes loquuntur quæ reuelata sunt, & mente sanè quieta, ut ipsi, non alius per eos loqui uideantur. O ergo ignarum uulgus. O stultam plebeculam. Quot mulierculas, quod homunculos adorat in ipsius perniciem, qui uel quę extasim patientes, pleraque in Christi persona dicunt, uel virginis, quasi acti vel actæ ab illo, seu ab illa, & non ex proprio sensu pronuntiantes? Quos tamen iam constat seduci, vel seducere. quia spiritus prophetici, prophetis subditi sunt, quo ad promulgationem, vt dictum est. Nemo tamen hic aduertit, sed passim hæc uerba, hos actus, has mulieres, hos homines adoramus vniuersi, stupemus, admiramur. Vtinam aliquando, hanc imprudentiam exuamus. Vtinam a perniciosa ista curiosita te & ignoranti, aresipiscamus.

Verba illa Iobi. Hieremiæ, & Salomonis, magnam diuini spiritus vehementiam duntaxat significant, quan
Eccl. 8. quam uerbum illud. Non est in hominis potestate prohibere spiritum, de vitali spiritu intelligatur. At quod de
Num. 23. Balaam dicitur, non obstat. Regulariter, enim intelligi debet spiritū propheticum, subiectum Prophetis esse. Verum quandoque Deus, eis inuitis facit eos loqui, quæ tacere mallent.

Nemo autem miretur, si de gratia gratifica agens, sermonem transtuli ad raptum, ad extasim: Nanque magnus Dionysius, ita me docuit, qui pro explorato habet, quod omnes Deo chari, qui Deum diligunt, à Deoque vicissim diliguntur, extasim patiantur. Extasim (inquit) facit diuinus amor. O quàm rari sunt, qui extasim patiantur. Quàm rari ergo sint, qui Deum ament, quique amentur à Deo, tu collige. Aduerte nihilominus ne erres, & ne animo concidas. Bifariam contingit in extasim rapi. Eleuari scilicet ab exterioribus sensibilibus, quibus naturaliter intendunt homines, ad ea quæ supra hominem sunt. Quandoque enim est extasis, quo ad intentionem & affectum tantum, vt scilicet cum aliquis externis sensibus, & sensibilibus vtitur, attamen mente, affectu, non nisi diuinis rebus inhiat, & intendit, ut eas toto corde intelligat atque diligat. Ita extasim patiuntur omnes, qui sunt in diuinam gratiam recepti, qui spirituales dicuntur, qui secundum carnem non ambulant: qui re ipsa, non modo uoce religiosi sunt: vident, audiunt, comedunt, possident, & tota eorum mens ad eam semper respicit, qua uritur & cō coquitur, diuinam flammam. 1. Cor. 7
Vtuntur his rebus, non fruuntur, de quibus Paulus. Qui habent, tanquā non habentes: qui flent, tanquam non flentes: qui gaudent, tanquam non gaudentes. Hoc nanque est quod Dionysius dicit. Est autem extasim faciens diuinus amor. Aliquando uero est extasis seu raptus, vel mentis excessus, cum homo ab vsu sensuum etiam, & rerum sensibilium abstrahitur ad aliqua supernaturaliter uidenda, vel prę- Gen. 2.
ter sensum exteriorem tantum uisione imaginaria. Sicut accedit Petro ac Ioannis Euangelistæ. Vel præter imaginationem etiam, uisione intellectuali. Sicut primo hominum parenti cum sopore illo detineretur. Vel tandem supra intellectum uisio- 2. Cor. 12
ne faciali diuinæ essentiæ, vt Paulo nostro super tertium cœlū. Ita autē communiter sermo est de extasi, &

paucis admodum hæc extasis contingit. Est itaque ratio inuincibilis ista, si quos tanta vehementia agit diuinus spiritus, vt extasim istam hoc modo patiantur, vt sit illis liberum si uelint oblitescere: multo magis hominis voluntas, quamuis à diuina agatur gratia, cum non rapiatur in illam extasim homo, erit sui iuris, ut illi acquiescere possit, & reluctari ut libuerit. Habes ergo Apostoli mentem, quid sibi velit cum dicit. *Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.* Sed quò ista spectat propositio? Huc. Dictum est, quod propter inhabitantem spiritum Dei in nobis, viuificabit Deus mortalia corpora nostra, vt anima & caro viuant vitam gloriosam & perhennem. Et repetitum est. Si spiritu vos agente, carnis actiones mortificaueritis, uiuetis. Ne id tibi dubium uideretur, probare uoluit. Probatio igitur hæc est. Qui inhabitantem in seipsis spiritum Dei habent, quo aguntur, vt secundum spiritum uiuãt, non secũdum carnem, hi filij Dei sunt. Filijs Dei debetur hæreditas Dei: hæreditas est æterna uita, & gloriosa: habentibus igitur spiritum Dei, æterna uita illa debetur. Iste est scopus. Sequitur.

Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis, in quo clamamus Abba. Quod interpretatur, vel est. *Pater.* Quo verbo, hoc mysterium pulchrè declarat. Dictum est enim. Si spiritu facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Potuisset quispiam dicere. Non possumus. Immo, inquit, Apostolus. Potestis, non ex uobis, sed ex spiritu diuino. Iudæi etiam spiritum habuere, nec tamen potuerunt. Efficacior est spiritus christianorum valde, quàm Iudæorum. Habuere Iudæi spiritum in uetere lege, uerum retrahebantur magis spiritu illo, quàm agerentur. Christiani uero aguntur, non retrahuntur ab opere. Quid enim retrahit magis, quàm timor? Vnde qui timore agit, agere nollet. Quid autem agit magis, quàm amor? Iudæi quatenus sub lege erant, continuè per omnem eorum uitam, in timore fuerunt, ne lex eos accusaret, & puniret. Quandoquidem sciebant ipsam ea regrere, quę humanis uiribus sine gratia, nequaquam præstari poterant, quã ipsa sanè minimè largiebatur. Absolutè igitur legem facere nolebant, & nisi pœnam timuissent, haudquaquàm fecissent. Verum Christi euangelium, ostendit rem totam facilem esse, Deo in nobis uelle & perficere operante, qđ in lege non fiebat. Velle enim operabatur, at non perficere, Paulo supra dicente. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Rom. 7. Accendimur itaque ad operandum per legem Christi, quémadmodum per Mosi legem, deterrebamur, seruos itaq; nos constituebat lex. Verum Euangelium filios. Seruorum enim timere est, & pusillanimes atq; uiles esse. At liberi generosi sunt animi, ardentesq; in operibus ut patri quẽ diligunt, complaceant. Operantur nanque ad patris nutum magno aĩo, quicquid ille iusserit, quamuis arduum & difficile. Propterea ipsi Deum dñm uocitabant: nos Patrẽ cum p̃camur, appellamus. Ita profectò orare nos docuit Chrs Iesus. Pr̃ nr̃ qui es in cælis. &c. Vnde nõ puto, ita legendũ. *Abba pater.* Sed Matt. 6. *Abba, quod interpretatur, uel quod est Pater.* Ita enim habet textus grecus. ἀββᾶ ὁ πατήρ. Estque ὁ articulus, ut patet, qui hoc loco posponi debuisset, nisi hunc sensum uoluisset habere Paulus. Fuissetque, magè usurpandus Vocatiuus casus, quàm Nominatiuus. ἀββᾶ ὦ πατηρ. At scribens Græcæ græcis, & Latinis vocem Hæbræam, vel Siram. ἀββᾶ, Græce uoluit interpretari, ὁ πατηρ. Et est Nominatiuus casus.

Sunt autem hic aliqua annotatione digna. Primum enim, uidetur multiplicare Apostolus diuinum spiritũ, Seruitutis, & adoptionis. Secundo. Quomodo serui erant Iudæi: nos uero filij. Nonne ipsi filij appellati sunt? Primogenitus meus Israel. Exo. 4. Ex Ægypto uocaui filium meum. Osee 11. Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes. Psal. 81. Nos item non appellamur serui? Euge serue bone. Fidelis seruus, & prudens. Matt. 25. Paulus

Paulus seruus Iesu Christi. Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus. Tertio. Quomodo Deus erat Iudæorum dominus, nonne pater? Nonne erat, dicebaturque pater eorum? Nonne ipse est pater tuus, qui fecit, & creauit, & possedit te? Nonne est, & noster dominus? Per dominum nostrum Iesum Christum. Quarto. Quomodo illi timebant, nos uero amamus? Nonne & hi diligebant, nos quoque timemus? Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo. Timete eum, qui potest animam & corpus, mittere in gehennā ignis.

Rom. 1. Luc. 17. Deut. 32. Deut. 6. Luc. 12.

Ad Primum dubium. Respōdeo. Non spiritum, sed spiritus dona multiplicari. Spiritus enim sanctus, in Iudæis timorem effecit quasi quid imperfectū, atq; animale. Deinde in nobis amorē, quasi quid spiritale & perfectum. Non enim prius quod spiritale est, sed quod animale. Hinc ergo fit, vt illa duo uera sint, quæ in Sapientiæ libro scripta sunt. Spiritus Dei vnicus est, & multiplex. Vnicus est in essentia, multiplex in effectibus. Timor igitur ille (dices) erat donum spūs sancti. Fateor. Sed ille seruilis erat. Concedo. At non quatenus ser uilis erat, à spiritu sancto erat. Vbi eñ spūs domini, ibi libertas. Timor seruilis est pęnam timere, hoc est à spiritu sancto, & bonum est. Verum timere tātum pęnam, malum est: & hoc nō est à spiritu sancto. In hocque complectur ratio timoris huius, vt seruilis. Sed timor ab opere retrahebat, dices. Concedo iterum. Sed occasione accepta, vt ser uilis. Hic autē à spiritu sancto non erat. Et de hoc satis.

1. Cor. 15 Sap. 7. Luc. 8.

Ad illa tria simul. Respōdetur. Quod Iudæi quatenus sub lege seruierant, nō filij, timebant, non amabant: Deumque habebant in dominum, nō in patrem. Nos item è contra. Quatenus sub gratia filij sumus, diligimus: Deumque patrem magna fiducia appellitamus. Verum non obstat huic, quia & Iudæi absolute filij dici possent, & Deum diligerent, atq; eum patrem vocarent. Nos vicissim serui dicamur, deumq; vt dominum timeamus. Sat est Paulo, quod res ita se se habet, si legem vt lex, gratiā vt gratia consideres. Lex enim terret, minatur. Vnde & cum terroribus data est. Cęperunt nanque audiri tonitrua, micare fulgura, nubes densissima operire montem, clangorq; bucinæ uehementius perstrepebat, fumabatque totus mons Sinai, eo quod dominus in eum descendisset in igne. At Christi Euangelium, gratia spiritus sancti, lenit, mulcet, blanditur, promittit, consolatur. Tanquam seruis itaque data est lex Iudæis: nobis tāquam filijs illuxit Christi gratia. Distinguit enim semper Paulus vt uidistis, gratiam à lege. Quia autem adueniente Christo, euāgelium que inuulgante, gratia hæc ad omnes Gentes promiscuè, nullo delectu habito effusa est, omnes Dei filij effecti fuisse dicuntur, & diuino repleti amore. Vt hinc haberi possit alia solutio. Scribit nanque Romam Apostolus. Romæ autem erant & Iudæi, & Gentes. Vos ergo omnes (inquit) Accepistis spiritū adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Non tantum Iudæi. Licet antea illi filij, Gentiles uero serui dicerentur: sed primam responsionem substine. Nescio enim duriorem seruitutem, uidere quàm Iudęorum illa, vt sub lege conclusi tenebātur. Seruus erat eorum intellectus, qui non nisi figuras, vmbras, & enigmata speculabatur, vt illis maximè conueniret. Videmus nunc per speculum in ęnigmate. Nobis autem, quod sequitur. Videmus facie ad faciē. Luce quippe euangelij adueniente, cessarunt figurarū ęnigmata. Affectus erat seruus. Nā affectus liber, ex se mouet, quod amori ꝓpriū est. Qđ uero ab alio mouet, seruus est, quod quidē timor efficit. Ipsi semp in timore erāt. Effectus ēt seruus erat. Nobis nāq; pp opera bona, tanq̄ filijs ęternę uitę hęreditas promittitur. Suis operibus, tanquam seruis munera caduca dabantur. Nimirum ergo, si magna ratione, nostrę dignitatis intuitu instituit Christus, & Deus, & homo orationem, qua mox renati ex spiritu, noua illa atque inaudita generatione, citra omnia merita nostra, Deum optimum maximum patrem uocaremus, quod nullo vnquam

Exo. 19. 1. Cor. 13 Matt. 6.

quam seculo contigit. Nullibi enim legitur in sacris literis, Iudæos olim hac uerborum forma orationes ad Deum fudisse. Verum post Christum, omnes diuino agitante spiritu, clamamus. *Abba Pater.* Signum igitur est, quod illi ut sub lege, adeò non fidebant, vt Deum Patrem vocarent. Verum nos fidimus. quia uere scimus quod sumus filij eius, non serui. Hanc enim rationem tangit Paulus subijciens. *Ipse enim spiritus contestis est spiritus nostri, quod sumus filij Dei.* Et sensus est. Spūm nostrum, spiritumque suum nos inhabitantem, simul testari quod sumus filij Dei. Ex hoc ipso uidelicet, quod clamamus, *Abba Pater.* Neq; enim spiritus sanctus nos ad clamandum impelleret, (non enim impellit ad mendacium.) neque nos tanta fiducia clamaremus. Vereremur quidē eum dicere patrem, cuius filij non essemus. Huius signum est, quod qui in peccatis degunt, cōscientiæ aculeo extimulati, anguntur quandoque an Deū patrem appellare debeant, cuius filij non sunt. Quoniam eius præcepta trāsgrediuntur. Postquam igitur sancti & religiosi viri, ex inhabitante eos spiritu vrgentur, vt clament, *Abba Pater.* testimonium efficitur validissimum, & omne exceptione maius, quod filij Dei sunt, quatenus sunt sub gratia. Quod sanè Iudæis ut sub lege, nequaquam conueniebat. Cum autem clamorem audis, deuotæ mentis affectum intellige, qui non tam sermone ponitur, quā magna totius cordis intentione profertur. Iuxta illud. Clamaui in toto corde meo. (Psal. 118.) Est enim clamor cordis, uehemēs piæ cogitationis intentio, quę cum christianus orat, magnum exprimit desiderantis & petentis affectum, vt effectum non desperet. Rectè autem dicit Psaltes. Clamaui in toto corde meo, vt intelligas nihil aliud esse cogitandum, quando clamas ad dominum. In sola enim religiosa cogitatione totus spirit⁹ occupari debet, ne mens diuisa, quod postulat, nequeat impetrare. Clamor oris, non semper est à spiritu sancto. Dicit enim dominus. (Esa. 29.) Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum, longe est à me. At clamor iste cordis, aliunde esse non potest. Iuxta illud Pauli. Nemo potest dicere, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, idest per spiritum sanctū. (1. Cor. 12.) Intelligitur enim dicere corde, non ore tantum: asserere scilicet, & credere. Nam qui dicit tantum ore, non dicit, non asserit, sed mentitur potius. Vnde scriptū est. Nō oīs qui dicit mihi Dñe, dñe &c. Hinc ad Galatas nō dr, nos clamare. Sed spiritū sanctum in nobis. Misit (inquit Apostolus) spiritum filij sui in corda nostra, clamātem abba, quod interpretatur Pater. (Gal. 4.) Non quod spūs sanctus clamet, vel oret, sed quod ab ipso sit noster iste clamor, noster affectus, nostra pia oratio. Vnde & dicit hic. *In quo clamamus*, idest per quem. Ipse quidē nos clamare facit, desiderij clamore, ad dominum, atque consequenter exaudiri. Iuxta illud Dei ad Mosen in silentio deprecantem, pro filijs Israel liberandis, cum Pharao illos aggressus esset. Quid clamas ad me? Loquere filijs Israel, ut proficiscātur: tu autem tolle uirgam tuam, & extende manum sup mare, & diuide aquas, ut transeant filij Israel per medium sicci maris. (Exo. 14.) Anna euā orationem fundens ad dñm, loquebatur in corde suo, tātumq; labia eius mouebant, & vox penitus nō audiebatur: (1 Re. 1.) exaudita est tamen, & dedit illi Deus filium Samuelem. O quàm utile est hoc silentium oris, cum cordis clamore.

Caue tamen, ne hinc argumentum sumas, contra uocales præcationes, contra flaminum pios clamores, & cantiones in Ecclesijs fieri solitas. Nemo em̄ non hæreticus, aut parum pius, hymnos, cantica, morem iubilantium, & cōcinētium Deo, inter christicolas detestatus est. Basilides. Eunomius. Iulianus apostata. Manichæi, & posterioribus seculis Vuicleff heresiarcha pditissimus. Hi fuere, quorum uitiatæ aures, infectaque lingua, suaues hasce cantilenas, psalmodias, melos omne diuinarū laudum abhorrebant, fastidiebant, detrectabant, ferre non poterant. Ex quibus cum liquida uoce, & debita modulatione cantantur, quantum fructus Ecclesiæ sanctæ proueniat, pij sincerique gustus experiuntur. Consolantur em̄ tristitia corda, diuinæ laudes decantatę, inertes

inertes excitãt, fastiditos oblectant, pec catores inuitant ad lamenta, duros cõpungunt, flectunt rigidos, pios magna alacritate replent, ad contemplanda diuina, persæpe etiam transfixis præcordijs euehunt. Lege tu Augustinũ. Quãtum (inquit) fleui in hymnis & canticis tuis? Nam uoces illæ influebant in auribus meis, eliquebatur ueritas tua, in cor meum: ex ea inde estuabat pietatis affectus, currebant lachrimæ, & bene mihi erat propter eas. Ob id spũs sanctus, uix nata Christi Iesu ecclesia, primos illos nostrum omnium patres docuit, vt ad confitendas extollendasque diuinas laudes, vocis canore & modulatione, Dei magnalia personarent. Ne dicas quæso, uana superstitione fuisse, recenter cantum inductum, sed illum magè agnoscas, cum christiana religione natum, & coalitum. Refert enim Plinius nepos, scribens ad Traianum, cuius tempore Ioannes Euangelista uiuebat, christianos ante lucem conuenire solitos fuisse, carmenq; secum inuicem Christo, tãquam Deo magnis uocibus

Act.16. decantare. Nonne & in Apostolicis actis legimus, Paulum nostrum, & Sylã in carcerem cõiectos, media nocte ado rantes dominum, tam alta voce diuinas cecinisse laudes, vt eos audirẽt milites, qui in custodia erant? Vnde & ipsis clamantibus vel canentibus, factus est terremotus magnus, ita ut fundamẽta carceris tremuerint, apertæ sint ostia,

Eph.5. vinculaque soluta? Propterea hortatur ipse nos omnes. Loquentes uobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritalibus cantantes & psallentes. Sed

Luc.2. quid immoror? Nascente domino, audi

Mat.21. tus est angelorum chorus concinentiũ. Cantarunt pueri, ingrediente Christo

Apo.19. Hierosolymam. In Apocalypsi audis symphonias, tubas, uoces, clamores exercituum qui sunt in cęlis. In testamẽ-

1.Par.10 to ueteri. Dauid quatuor millia cantorũ instituit, quò diuinas laudes celebrarent. Nonne chorum fecere Christus, & discipuli, post cęnam illam sacram, ut hymnũ alternis vocibus dicerent? Quò dicto, (si Euangelista non mentit,) exie runt. Vt uerum fatear, crediderim ego à natura innatum esse, ut non modo corde, sed ore, singulariter labijs, uocibus, gestibus, tripudijs, membris omnibus Deum omnipotentem collaudare nemo desinat. Inditio est, quod & ante Mosi legem, Orpheus, Museus, Linus, Pindarus, diuina mysteria cecinerunt. Ne Cãtica Moysi, Esaiæ, Abachuc, Dauidis, Zachariæ, Simeonis, & Virginis Deiparæ recenseam. Quis nesciat bone Deus, uerbis, signis, actionibus externis, intellectũ hominis ad inuisibilia rapi atque ascendi? Videmus namque per speculum in ænigmate. Inquit Apostolus. Et exploratum est, nemi 1.Cor.13

nẽ quoad peregrinamur à domino, intelligere posse, nisi phantasmata speculetur. Igitur & hominis affectus, qui intellectum sequitur, ad inuisibilia amanda, exterioribus actionibus, uerbis, & factis quàm maximè excitatur. Qui id negat, hominem (audeo dicere) exuit, vel Deus est, vel bestia. Non indigere enim rebus, quæ affectũ ad diuina excitent, perfectorum sanè est. Illi itaque in silentio orent, cum Mose, cum bea- 2.Cor.5.

ris. At citra eos vniuersi. Non quo De' modulis, vel uerbis demulceatur, sed quo ipsi, vel frigidi, vel tepidi quasi cõfricati, incalescãt cum Paulo, qui se inter promiscuam multitudinem adnumerat, loquantur, clament, pectora tun dant, concinant, intonent, vocem extol lant, etiam si clauso cubiculo orant, dicentes. Orabo uoce, orabo & mente. 1.Cor.14

Voce mea ad dñm clamaui. Voce mea Psal.3.

ad dñm depræcatus sum. Nõne & Chri stus magister, voce moriens orauit? Pa- Psal.141.

ter, in manus tuas commendo spiritum meum. Cum id quod petebãt, obtinue- Luc.23.

rint, non mente solum, sed & ore Deo gratias agant; vt homo Deo totus inseruiat, à quo totus est. Omnem aufer ini- Osee 14.

quitatem (inquit Oseas,) & accipe bonum, & reddemus tibi uitulos labiorũ nostrorum. Certè enim admodum tepidus est vel frigidus, cuius interna pietas in religionem non prodit exterius. Scriptum quippe est. Quis continebit Prou.6.

ignem in sinu suo? Vnde Psaltes. Lætatum (inquit) est cor meum, & mox exul Psal.15.

rauit etiam lingua mea. Cum itaque Apostolus hic cordis clamorem magni facit, illas duntaxat oris exclamationes

repudiat atq; nullipendit, quæ hipocritiæ sunt. Hipocrisim enim omnẽ, destomacchatur vbique. Indicat ergo clamandum, orandumque corde, non solum ore, non tamen corde solummodo. Sequitur.

Si autem Filij, & Hæredes, Hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Ipse enĩ
Rom. 8. Christus, cum sit Dei primogenitus inter multos fratres, est etiam primus hęres. Vnde & hæres absolute dicitur.
Heb 1. Quem constituit hæredem vniuersorum, inquit Apostolus. Et Iudæi. Hic est
Matt. 21. hæres. At nos adoptione filij, cohæredes sumus, quia cum ipso beati erimus.
1. Ioan. 3. Videbimus enim Deum, sicuti est. De⁹ itaq; nostra erit hæreditas, iuxta illud. Dominus pars hæreditatis meæ. Et il-
Psal 15. lud. Ponam te in filijs, tribuam tibi hę-
Hier 3. reditatem præclaram. Illud quoq;. Su-
Isa. 58. stollam te super altitudinem nubium, cibabo te hæreditate patris tui.

Verum hic sunt dubia super his, quę hactenus dicta sunt. Primum enim uidetur, quod non simus filij Dei, per
Rom. 8. adoptionem in hoc seculo. Nam infra dicit Apostolus. Expectantes adoptionem filiorum Dei.

Eccl. 9. Secundo. Esto quod simus filij Dei, id nos nescimus. Nam nemo scit, vtrũ amore, vel odio dignus sit. Spiritus sanctus itaque, non testatur cum spiritu nostro, quod simus filij Dei. Si enim ita esset, iam spiritus Dei faceret nos scire, quod simus filij Dei.

Tertio. Paulus dicit hic. Nos spiritũ adoptionis filiorum accepisse. Ad Gala
Gal. 4. tas autem dicit. Nos recepisse. Quæritur diuersitatis ratio.

Quarto. Nulla rõne videtur, nos posse dici hęredes Dei, nisi ualde ĩpropria, quoniam nemo est hęres nisi moriẽtis. At Deus mori non potest.

Quinto. dicit quod simus Christi cohæredes. Hoc difficile est, quia hæreditas illa minimè diuiditur, non capit itaque plures hæredes.

Sexto. Ad Galatas dicit, quod sumus hæredes per Deum. Nõ dicit Dei. Quid sibi vult uerbum istud?

Ad Primum. Dicitur, Duas esse adoptiones. Alteram perfectam. Imperfectam alteram. Hæc per gratiam, illa per gloriam est. Non igitur. n. incassum, bis
audita est uox patris dicentis. Hic est filius meus. In Baptismo, & in Transfiguratione: Vt primum gratiæ plenitudo, secundo, gloriæ significaretur. Et vtramq; nobis esse, affuturam mirabiliter præsignaretur. In Baptismo nanque innocentia, in Transfiguratione beatitudo iudicata est. Hanc igitur accepimus, illam expectamus. Vt scilicet anima liberata, & corpus à corruptione, & à mortalitate redimatur. Quod nondum factum est, nec fiendum, nisi post nouissimum magni iudicij diem. Tunc enim apparebit, nos uerè esse dei filios. Vnde Ioannes. Videte (inquit) qualem charitatem dedit nobis Deus, 1. Ioan. 3.
vt filij Dei nominemur & simus. Nunc filij Dei sumus, sed nondum apparuit, quid erimus.

Matt. 3. & 17.

Ad secundum. Spiritus sanctus testimonium afferens, quod sumus filij Dei, efficit ut confidamus certissimè sine hęsitatione nos esse Dei filios. Verũ non efficit vt id sciamus. Quare magna ratione dixit Apostolus, quod affert testimonium, uel testis est. Nam testes vt fidem tantum, non scientiam aut euidentiam faciant, inducuntur. Non inficior tamen, dono speciali & peculiari spũs sancti, posse nonnullos scire, idest euidenter cognoscere, quod filij Dei sint. Iuxta illud Pauli. Non accepimus 1. Cor. 2.
spiritum huius mundi, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ a Deo donata sunt nobis.

Ad Tertiũ. Indicare uoluit pulcherrimũ hoc mysterium ibi Paulus, agens de filij Dei incarnatione. Oẽs. n. hoĩes, in primo parente filiorum Dei adoptionem acceperant. Eo peccante, amiserunt. Cum aũt uenit plenitudo tẽporis, denuo receperũt: eam perditam recuperarunt. Ideo uanq; Dei filius, factus est hõ, ut hoĩes faceret filios Dei, quinimmo & Deos. Sed & fortasse hoc idem, hic insinuatur cum dr. Non accepistis spũm seruitutis, iterum in timore, sed accepistis spũm adoptionis filiorum Dei iterum. Vtrobiq; enim seruit uerbum illud, *Iterum.*

Ad Quartum, dici potest. Deum nobis mori, quoad cognitionis modũ, secundum

eundum quem nūc eum cognoſcimus. 1.Cor.13. Cum enim uenerit, quod perfectū eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. At melius eſt vt dicatur. Ex naturæ noſtrę defectu accidere, quod nemo alteri bona ſua, in hæreditatem dare poſſit, niſi moriatur. Quia ſcilicet non poſſunt hęres, & is cuius eſt hęres, ſimul bona illa tanquam ſua poſſidere. Iſta itaq; imperfectionis ratio, non illuc transfertur, ſed iſta tantum, quod omnia bona acquirit & poſſidet hæres, quæ ſunt domini, cuius hæreditatem ſortitus eſt. Omnem enim illam felicitatē, qua fruitur Deus, participamus & nos ipſi, licet non æqualiter. Sed ſecundum noſtræ capacitatis menſuram.

Ex hoc ad Quintum patet reſponſio. Cohæredes enim Chriſti ſumus, non hæreditatis diuiſione, ſed communione.

Ad Sextū. Fortaſſe intelligit per Deū, ideſt per miſericordiam Dei. Ipſe enim eſt, qui nos facit hęredes, ſicut & filios. Vel etiam iuſiurandum eſt Apoſtoli. Si filius & hæres, per Deum. At certè & ille textus habet. κληρονόμος θεοῦ. διὰ χριστοῦ. Hęres Dei per Chriſtum, ideſt Chriſti merito. Non tollitur tamen ratio meritorum noſtrorum. Sed ideo frequenter, tantum Chriſti meritum nominatur, qa aliqui citra propria merita, per Chriſtum duntaxat hæreditatē illam conſequuntur. Vt qui ſuſcepto baptiſmo conuolant. Quod ſi diligenter attendes, ſcrupos euitare poteris innumeros. Deinde dicit.

Si tamen ſimul patimur, vt & ſimul glorificemur. In apertum & ſpatioſum cāpum, ſermonem eduxerat Paulus, diuinarum gratiarum, magnitudine, & multitudine dilatans & amplificans. Qualis enim eſt hæc gratia in primis, exuiſſe timorem, ſeruitutiſque degeneris vilitatem: generoſum autem, intrepidumq; liberorum amorem, honeſtū, inſignè induiſſe. Qualis & hæc: Non regis terreni, non Cæſaris, ſed regis regum, ſummique Imperatoris filiū, euaſiſſe. Amplius, & eius hæredem, chariſſimique filij eius primogeniti, plena participatione conſortium & cohæredem. Nulla certè gratia maior ab homine excogitari poteſt. Ne ergo tu ipſe, diuinæ gratiæ magnitudine fretus, tanquam de hæreditate ſecurus, ociareris, torpeſceres, ſignificare uoluit, quod & tua opella, ad hæreditatem illam conſequendam neceſſaria eſt. Gratis te adoptauit in filium Deus. At niſi operam dederis, vt dignus uideare, ab hæreditate diuina, tanquam ingratus & indignus reijcieris. Quid igitur eſt, quod agere oportet futuros Chriſti cohæredes in regno cælorum? Iſtud eſt: vt illi in hac uita ſimiles ſimus, qui in uita illa ſimiles futuri ſumus. Aduerſa omnia cum eo patiamur: lubenti animo perferamus & mortē, quod & ipſe fecit. Ita enim fiet, vt qui eius ſotij fuerint in paſſionibus, ſint & in gloria conſortes. Ne uero tereare, tu qui carnem ſapis, & non quę Dei ſunt, Apoſtolus oſtendit, præmia maiora laboribus eſſe. Deus ſanè ampla retributione eos ſemper vincit, qui ei inſeruiunt: ne ipſi animo efferantur, ſed humilientur magis, videntes longè plus illis dari, quàm meruerint. Vnde inquit.

Exiſtimo enim, quod non ſint condigna paſſiones huius temporis ad futuram gloriam. Non ſpectat paſſiones, ut propter dininum amorem, ex gratia diuina tollerantur. Quomodo enim actiones, hac ratione dignæ ſunt uita æterna, ita paſſiones. Verum, tm̄ intuetur, conſideratque mala ipſa abſolutè, inediam, carceres, tormenta, mortem. Dicitq; ea nullo modo condigna eſſe, ideſt, paria, neque quantitate, neque proportione ad futuram gloriam. Non igitur mundi huius tribulationes, ægrè feramus. Tum quia tribulatio cum fine eſt: merces ſine fine. Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum æternum gloriæ pondus operatur in nobis. 2.Cor.4. Tum, quia labor eſt hic modicus, gloria multo maior. In paucis uexati, in multis bene diſponentur. Sap.3. Tum quia, quicquid mali patimur, peccata noſtra meruerunt. Propter peccata, ueniunt aduerſa. Tum quia, & noſtro dolori ſemper riſus miſcetur. Pſ.93.

Secundum

Secũdum multitudinem dolorũ meorum consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Tum quia & patiẽtes,
1.Cor.12. fortiores euadimus. Cum infirmor, tũc fortior sum. Tum quia cõmune est omnibus, pati & torqueri. Nemo est enim
Sap.18. qui nõ suos patiatur manes. Popularis homo regi similia passus. Quod uerò Paulus dicit. *Existimo.* Non ut dubietatem significet, accipiendum est. Sed vt incunctanter, indubiam, vehementemque fidem faciat.

Quod aũt dicit. *Huius temporis.* Intelligit totius uitę huius decursus, vt intelligas oẽs, vitæ omnis erumnas & tribulationes, si etiam simul aggregentur, impares esse magnitudini gloriæ illius supercælestis. *Quæ reuelabitur in nobis*, vel erga nos. Cum tortores nostri, & qui nos angustiauerint, atque cladibus & iniurijs affecerint, turbabuntur timore
Sap.5. horribili, & dicent. Hi sunt, quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperij: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo, computati sunt inter filios Dei. Non incassum autem dicit. *Reuelabitur.* Nam gloria magna est etiam in præsentiarum sanctis omnibus. Arram quippe æternæ habent hereditatis. Spiritu sancto aguntur. Assistunt illis angeli. testimonium habent conscientiæ, in cęlis spatiantur: caduca hæc & terrena superuolant, Deo adhęrẽt toti. Verum gloria hæc ignota est: nebulis enim passionum & tribulationũ, quibus in hac uita præmuntur, delitescit. Tunc itaq;
1.Ioan.3 reuelabitur, patefiet, elucescet. Nunc filij Dei sumus, inquit Ioannes, & nõdum apparuit quid erimus. Gloriã autem nominat, ut nos omnes accendat, extimulet. Quod apud nos, nihil soleat ardẽtius expeti, nihil desiderari magis, quàm gloria. Gloriosum enim esse, clara scilicet cum laude notum, quis est q non summopere cupiat? Hæc profectò videtur esse bonorum omnium summa. Si itaque pro labili, inanique gloriola, tandiu laboramus, vt nemo sit, quem dilatio atque diuturna expectatio non maximè angat, quàm maiore uehementia ad illam gloriam nullo unquam tempore interituram, suspirare debemus, vt nõ modo rebus hisce nõ hæreamus: uerumetiam ægrè feramus tarditatem hinc abeundi, vt optabilissima illa gloria, quàm citius perfrui ualeamus? *Nam anxia expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. (Vanitati enim creatura subiecta est, non uolens, sed propter eum qui subiecit illam in spe.) Quoniam & ipsa creatura liberabitur, à seruitute corruptionis in libertatem ipsius gloriæ filiorum Dei.* O si quis posset abditæ hæc Pauli sensa rimari. Audi Roma. Si mũdus omnis, & vniuersa natura anxia ad modum sollicitudine, hanc gloriæ filiorum Dei reuelationem expectat, nec p̃sentia curat: multò magis tu homo mente præditus, præsentibus neglectis, ad illam gloriam, totis (vt aiunt) viribus cõtendere debes? Si mundus ipse assiduè perpetitur, affligiturque, & tantis subiacet uanitudinibus, ob id quod sperat atque confidit, bonis illis aliqua ratione potiri, quibus tu perfrueris, ꝓpter quẽ is conditus est: cur est quod non multo maiorem tu ipse spem alis, & spe ista fretus, tribulationes quasque rides & contemnis? Si Deus fabricam mundi hanc, perpetua induet immortalitate, ab omnique corruptione & alteratione liberabit, putas quàm magna erit electorũ gloria, propter quos omnia creata sunt? Si totus mundus tibi compatitur, quid doles, si tu ipse pateris, si pręsens non est, sed futura mundi gloria? Dolendum tibi certè non est, si tuã felicitatem adhuc expectas. Si Deus quandoque creaturis illis quietem daturus est, quæ illi seruiunt, & famulantur: Nũ tibi non dabit aliquando requiem, quẽ in filium adoptauit? Durate, durate Romani, & uosmet rebus seruate secundis. Talia sensu refert Apostolus noster, erigens nos in spem viuam, in diuinæ prouidentiæ fidem, in præsentium tribulationum neglectũ: in futuræ desiderium felicitatis, ad extremũ, in suæ incomparabilis magnitudinis opinionem. Ex hoc scilicet, quod ab omni mũdo anxia expectatione, gemitibus quoque inenarrabilibus expectatur, non modo desideratur. Sicut enim Prophetæ, flumina plaudentia scribunt, mon- Ps.97.
tes

Psal.113. tes exultantes, & prosilientes colles, ui
Esa.16. neas item lamentantes, laquearia templi eiulantia: nos quoque in usu habemus, ut dicamus, prata ridere, muggire æquora, sibilare uentos, currere, uola-
Tre.2. reque nubes. Virgo etiam illa sanctissima Agnes de Christo dixit, cuius pulchritudinem Sol & Luna mirantur: ita Paulus Apostolus mundum depingit, tanquam hominem quendam expectantem, anxium, ingemiscentem, parturientem. Vnde subdit.

Scimus enim, quod omnis creatura congemiscit, & comparturit usque ad huc. Creaturæ itaque nomine, mundus iste totus intelligitur. Quamuis enim creationē scribens Moses, de angelis uerba non fecerit. Constat tamen ex Paulo, (quicquid Philosophi ethnici mentiantur) eos fuisse creatos. Ita nanque Colossen-
Coloss.1. sibus scribit. In ipso condita sunt vniuersa, in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominatiões, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt. Sub creaturæ igitur nomine, hoc loco ueniunt & angeli. Nanque non modo cęlum, & elementa innouabuntur, cū
Ps.109. iudicabit dominus in nationibus, implebitque ruinas: sed & angeli ipsi accidentario quodam gaudio magis replebuntur. Sicut ergo cœlum & elementa, ita angeli reuelationem glorię filiorum
Heb.1. Dei uehementer expectant. Quoniam enim in ministerium missi sunt propter eos, qui hereditatē capiunt salutis. haud dubiè nostra felicitate, eorum felicitas augescet. Sicut nanque parentes, cum filius in altiore gradu locandus & spectādus est, seruos omnes nobilioribus, splendidioribusq; uestibus, non ad eorum, sed ad eius gloriam induunt: ita Deus in regeneratione illa, cum filios suos, in diuinæ hæreditatis & maiestatis sublime collocare voluerit: angelos, cęlos, elementaque, & omnia quæ ipse, ut illi famulatum exhiberent, condidit, illustriora efficiet: Vnde illud est. Vi-
Apo.21. di cælum nouum, & terram nouam. Primum enim cęlum, & prima terra, abijt: & mare iam non est. Illud quoq;.
Esa.65. Ecce ego creo cęlos nouos, & terrā nouam, & non erunt in memoria priora. Illud etiam. Cælum & terra transibunt. Luc.21.
Et illud. Mundus trāsit. Non quod omnino corrumpendi sint cęli, neque elementa, sed quod omnia sint innouāda, atque purificanda, cum Dei filij glorificabuntur. Illam enim gloriam, illā nouitatem & pulchritudinem, licet non meruere sibi cœlestia, aut elementaria corpora, ipsi tamen Dei filij meruere. Cedit nanque ad hominis dignitatem, vt cum ipse gloriam consequatur, omnia propter eum, modo quodam felicitatem participent. Cessabit itaq; Solis & Lunæ labor, quo sibi statuta spatia, rotis currentibus implent. Tempus amplius non erit. Alterari definent elemēta, homines sicut angeli efficiētur, corpora inferiora, vt superiora fient: superiora quasi spiritualia. Lux lunæ erit sicut lux solis: Lux Solis septempliciter sicut lux septem dierum. Ignis sicut luminaria celi: Aer ut cęlū: Aqua vt christallus: Terra vt uitrum, vel ut aurum. Igne enim soluetur omnis fex, & impuritas. dicente Petro. Cęli magno impetu transient, & elementa calore soluetur. O optabilissimam felicitatem. Quando hæc erunt domine? Non est uestrū nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. 1.Ioan.2. Apoc.10. Esa.30. 2.Pet.3. Act.1.

Ex hac tamen responsione ansam arripiunt plerique, vt hanc mundi innouationem prorsus irrideant, & hoc nouum seculum. Quos apprimè indicauit sanctæ Ecclesiæ Hierarcha noster Petrus. Venient (inquit) in nouissimis diebus, in deceptione, illusores, iuxta proprias concupiscentias ambulantes, dicentes. Vbi est promissio? Vbi est aduētus eius? Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic à creationis initio perseuerant. Audis cōmune promiscuæ multitudinis argumētum? Semper eodem modo se habuit mundus. Nihil est sub sole nouum. Quid est quod fuit: ipsum quod futurum est. Ita ergo semper erit: nunquam certè aliter. Non itaq; innouabitur, neque terminabitur. Est & Moses, qui uidetur in acie stare pro eis. Cūctis diebus terræ frigus & estus, estas & hiems, nox & dies, non requiescent. Inquit ipse. Et Hieremias. Hæc dicit dominus, qui dat solem in lumine diei ordinem 2.Pet.3. Eccl.1. Gen.8. Hier.31.

dinē Lunæ & Stellarum in lumine noctis. Qui turbat mare, & sonant fluctus eius. Si steterint leges istæ coram me, tunc & semen Israel nūquam deficiet, vt non sit gens coram me, cunctis diebus. Semper autem erūt filij Israel, semper igitur dies & nox, turbo maris & cætera quæ uidentur. At inuicta est ueritas: & uinci nescit. Omnia corpora hæc, ut angelos mittam facta esse ꝓpter hominem nemo negauerit, vel ex ethnicis. Si ita que hominum naturā, quādoque suum finem esse sortitu tam mihi fateris, felicitatem uidelicet animæ & corporis, necesse est te asseuerare, omnem hanc molem corporum, à ministerij seruitute aliquando liberandam: quo homini ipsi, antequam finem attingat, illius opera indigenti famulatur. Id autem quo maximè nobis elementa & cęli seruiunt, est generatio, vel propagatio. Vt esse, quod natura, in indiuiduo seruare non potest, conseruet in specie. Rerum enim perpetuitas, hominū maximè, illud est, quod celorum lationibus intenditur. Completa igitur hominum generatione, nonne uana essent omni um horum corporū ministeria? Iunge autem, non posse hominum animas inuumeras esse, quod & Philosophi faterentur, numerum quendam electorum Dei, in libro uitæ præscriptum esse, quod sacris exploratum est. Ex his fiet, vt cogaris dicere quisquis es, quod omnino mundus iste totus, cum uenerit immutatio nostra, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mor-
1. Cor 15. tale hoc immortalitatē, immutabitur,
Iob 41. & innouabitur. Hinc Iobus. Homo cū dormierit, non resurget: donec attera-
1. Cor. 7 tur cęlum, non euigilabit. Quod tamen perbellè declarauit Paulus, dicens. Præterit figura huius mundi. Vt intelligas, non substantiam, sed accidentia, motū, alterationem, corruptionem, generationemque cessaturam, quæ figuræ nomine significantur. Diuina enim prouidētia, motus cælestes, & elementares alterationes, ad hunc finem ordinauit, vt electorum numerus compleatur. Quousque igitur id assequentur, cæli atque elementa laborare dicūtur & angi. Nō quia naturales sint eorum motus, ac minimè uiolenti: sed tropo quodam, quia non id habent quod intendūt, & uehementer desiderant. Ideo enim dicit.
Expectatio expectat. Habet enim empha- Luc. 22.
sim modus iste loquendi, sicut ille. Desi- Ps. 39.
derio desideraui, hoc pascha manducare uobiscum. Et illud. Expectans expe- Tren. 1.
ctaui dominum, & intendit mihi. Illud Exo. 3.
quoque. Plorans plorauit in nocte. Et illud. Videns uidi afflictionem populi Ps. 36.
mei. Illud quoque. Deficientes deficiēt. Cum id ergo habuerint, in quiete esse dicentur, extra laborem scilicet: extra desiderium: extra expectationem, & anxietatem. Hoc est itaque quod dicitur. *Nam anxia expectatio creaturæ.* idest omnis naturæ conditæ. *Reuelationem gloriæ filiorum Dei, expectat.* Quando scilicet apparebit, quod promissum est. *Quoniā* uidelicet. *Et ipsa creatura,* idest ipsa natura tota, *in libertatem,* idest ad libertatem gloriæ filiorum Dei: cum scilicet illuc peruentum fuerit, *Liberabitur à seruitute corruptionis.* Innouabitur, decorabiturque. *Vanitati enim,* idest mutabilitati, *Subiecta est non volens,* absolutè: cum desideret gloriosæ illius innouationis finem attingere, in qua motus cessabit & alteratio. Sed nec omnino uolens, sed volēs. *Propter eum,* Deum uidelicet, cui omnis natura amore & desiderio paret. *Qui subiecit illum,* mutabilitati, alterationique in spe, ad finem illum optatissimum perueniendi: cum electi Dei gloriam consequentur æternam. Deus itaque effectus est spes illum finem attingendi, atque huius expectationis finis. Cautè tamen intellige. Non enim desiderium naturale orbis est, ad illam gloriam in particulari, quando neque hominis naturale desiderium huc tendere potest, Sed tantum in uniuersali, ad finem suum, vltimum: qui tamen in rei ueritate hic est, vt omnia requiescant à laboribus suis. Moseos, & Hieremiæ uerba, quæ in oppositum adducta sunt, nihil obstant. Intelliguntur. n. pro tēpore isto, quo hoīum generatio durat: nō defuturū esse semē Israel, sicut nec dies neque nox. Verum non absolutè. Scriptum est enim de cęlis. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes sicut ue- Ps. 101.
stimentum ueterascent.

Scimus

Scimus enim quod omnis creatura congemiscit, & comparturit, usque adhuc. Idest usque ad finem seculi, de quo nunc loquor. Quomodo enim homo multa patitur, antequam suam felicitatem nanscisci possit, Ita omnis creatura, mūdus ipse totus, est passione hominis comes. Cum primum enim, primus hominum parens, in infelicitatem illam nunq̃ satis deplorandam cecidit, & mundus totus erumnas pati cœpit. Vt non falso
Rom. 5. dicere possim. Per unū illū hoīem peccatum intrasse in mundū, non modo in
Joan. 1. hominem, qui mundus dicitur, sed &
Gen. 3. in omnem mundum. Corrupit nanq; virus illud omnia. Etenim terra spinas, & tribulos protulit: Aquarū corruptionibus, mille nobis infecta accidētia prodiere. Aer morbosus factus est, breuiter maledicto subiacuerūt oīa. Gemunt itaq; pre dolore nobiscū creaturæ oēs, & dolores parturientis habent, quibus anguntur, & propter expectatę felicitatis dilationem, uehementissimè cruciātur. Rectè dolores parturiētis. Cupiūt enim quasi nobiscū renasci oīa, & ex utero huius miserię in lucē illam nouam prodire. Quàm itaq; à uobis est illa dies desideranda, O christiani? in qua iusti lapidibus pretiosis coronabunt, immortalitate vestientur, angelorū socij erunt. Fulgebunt sicut Sol, & tanq̃ scintillæ in
Sap. 3. arundineto discurrēt. Vide inquit Paulus, si magna est illa felicitas, quam oēs Dei filij expectant. *Nam & nos ipsi.* Ego ipse Paulus, hiq; coapostoli mei, qui columnæ Christi Iesu Ecclesiæ sunt: nos inquam, quos beatos dicere solebat ma-
Luc. 10. gister noster: quia multi reges & prophetæ uoluerunt uidere, quæ nos uidem⁹, & audire quæ nos audimus, & non uiderunt, neque audierunt. Nos, in quib⁹ sanctissimi spiritus charismata clarius
Rom 8. effulsere. Nos qui certi sumus nulla ratione à gratia, & charitate Dei separari posse: Nos, quos ipse, ne labi possimus, in bono confirmauit. Nos, quos in spē uiuacissimam felicitatis erexit. Nos qui certè certius nouimus, angelos à nobis
1. Cor. 6 iudicandos esse. Nos, qui omnino in spiritu, non in carne sumus. Nos, qui magis in cælis degimus, quam uersemur in terris. Nos, quos legatos suos esse voluit, vt eius nomen coram Gentibus & regibus, & filijs Israel portem⁹. Nos, quos principes fecit Ecclesię suæ, Act. 9.
gratia & dignitate maiores. Nos quib⁹ Ps. 44.
tāquam primogenitis primitias dedit sui sancti spiritus, ut nostra opera, alios sibi filios spiritales, uerbi semine generemus. Nos inquam, gloriæ cælestis ferè iam compotes. *Gemimus* tamen, dolemus, suspiramus, quod diutius quàm par nobis esse videatur, in hac lachrimarum ualle laboremus. Quis est no-
strum, qui non dicat. Heu mihi quia in- Ps. 119.
colatus meus, prolōgatus est? Cupio dis-
solui, & esse cum Christo? Quemadmo- Philip 1.
dum desiderat ceruus ad fontes aqua- Ps. 41.
rum, ita desiderat aīa mea ad te Deus? Quando ueniam, & apparebo ante faciem Dei? Putas quantum nos oblectet spiritus sanctus. Ridemus enim tormenta omnia, gaudentes properamus ad carceres, ad vincula, ad mortē: gestientes, quod digni habiti simus pro
nomine dulcissimi Iesu contumeliam Act 5.
pati. Hæc tamen tam eximia delectatio, non adeò potest, vt non uehemēter doleamus, propter felicitatis illius desideratissimæ dilationem. Tam exploratum est nobis omnibus, illam omnia bona sine fine excedere. Vel ergo ab orbe condito Roma exemplum sume, à cęlis, ab elementis, quæ spiritum non habent, & ne illis peior uideare, tu quę omnino spiritus expers non es, expecta illam diem, desidera, quando reuelabitur gloria filiorum Dei. Vel à nobis, qui primitias spiritus habemus. Et postquā nos audis ingemiscere, cupienres dissolui, disce, & tu q̃ non oīno spū plena existis, vt gaudere possis sicut & nos. Reb⁹ istis caducis nequaq̃ inhiare, quæ sanè tristitiam suapte natura afferre solent. Sed cuncta presentia spernere, & ad futuram illā beatitudinē, gemitibus inenarrabilibus suspirare. Hoc est itaq;, quod molitur Paulus, cum dicit. *Non solum autem*, natura scilicet, quæ est Spiritus expers, congemiscit, & comparturit. *Sed & ipsi primitias spiritus habentes*, idest dona spiritus sancti omnia, quæ primitiæ, & quasi prægustationes, & futuræ glorię delibamenta sunt, vel primas in Ecclesia partes.

Et

Et nos ipsi in nobis ipsis gemimus. Non extra, quod hipocritarum est, sed intrinsecus, scindentes corda nostra, non uestimenta nostra, *adoptionem spectantes*, scilicet perfectam, quam declarat, *Redemptionem corporis nostri.* Optime autem. *Redemptionem* nominat. Primum enim, à peccati seruitute emptum fuit. Tunc secundo, à mortis & corruptionis seruitute emitur. O illos felices, qui aliquando cum Apostolis & sanctis patribus gemunt. Tum compunctionis gemitu. Laboraui in gemitu meo: Inquit Psaltes. Tum confessionis. Non despicit preces uiduæ, si effundat loquelam gemitus. Tum meditationis. Sicut columbæ meditantes gemimus. Tum orationis. Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Tum commiserationis. Addidit dominus dolorem dolori meo. Laboraui in gemitu, & requiem non inueni. Tum zeli vel æmulationis. Signa thau super frontes uirorũ gementium, super iniquitatibus domus Israel. Tum tedij prolungationis uitæ. Videns vidi afflictionem populi mei, & gemitum eius audiui. Tum pastoralis curæ, & sollicitudinis. Ecce gigantes gemunt sub aquis. Tum desiderij uitæ perhennis. Nos ipsi in nobis ipsis, gemimus adoptionẽ expectantes. Quia autem gemere, non satis cõgruẽ videtur his, qui primitias spiritus habent, competere posse, quandoquidem fructus spiritus est gaudium: propterea Apostolus, id quõ sit intelligendum, voluit declarare. Ideo subdidit. *Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ uidetur, non est spes. (Nam quod uidet quis quid & sperat) porro si quod non uidemus speramus, per patientiam expectamus.* Quasi ergo diceret, nullã tristitiam, vel gemitum secum patitur spiritus sanctus de rebus terrenis, sed vtique illam quam spes affert, quæ gaudium quidem parit, sed non plenum. Gaudium nanque, quod de Deo, vt à nobis perfruendo & participando gaudemus, quod est per spem, tristitiæ & gemitus permixtionẽ necessariò habet. Qui enim sperat esse cum Christo, iam cum Christo non est. Hæc ipsa spes gaudium affert, iuxta illud, Spe gaudentes. At hæc ipsa priuatio, (sine qua non spes, neque desideriũ esset,) non enim sunt respectu habiti: motus nanque sunt: habitibus autem pstibus rescessat motus) tristitiam parturit suapte natura. Propterea enim speranti patientia necessaria est. Nisi nanque malum esset non habere, quod speramus, & animum non affligeret, patientia minime opus esset. Patientiæ profectò materies, afflictio est, vel tribulatio. Qui primitias spiritus habent, quoadusque corpus istud circunfertur, gaudium quidem habent: at & spem habent. Non est itaque gaudium plenum, quando non in re, sed in spe tantum, beati sunt. Tunc plenum erit, quando nihil amplius desiderabũt, iuxta illud: Vt gaudium meũ in uobis sit, & gaudium uestrum impleatur. Gaudium enim ad desiderium comparat, sicut ad motum quies. Tunc est perfecta quies, quando omnino cessat motus. Tunc igitur gaudium perfectũ est, quando desiderium omne adimpletur. Iuxta illud. Qui replet in bonis desiderium tuum. Desideria uero nostra, adimpleri nequaquam possunt, nisi cum videbimus Deum facie ad faciem, iuxta illud. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Non antea itaque perfectè gaudebimus, sed tunc, quinimmo & plusquam perfectè. Quandoquidẽ plus obtinebimus, quàm desiderare possimus. Non enim ascendit in cor hominis, quæ præparauit Deus diligentibus se. Et hoc est quod Christus significauit dicens. Mensuram bonam, & superefluentem dabit in sinum uestrũ. Propterea quia, gaudium illud maius erit omnium hominum capacitate. Nõ dicitur sanè, quod gaudium illud homines sint habituri, sed potius quod in gaudio illo homines recipiẽdi sint, quasi nos gaudium capere non ualeamus, sed magis à gaudio capiamur. Iuxta illud. Intra in gaudium domini tui. Habes itaque Apostoli intentionem. Potest tamen, & litera ista. *Spe salui facti estis. &c.* Cum illis uerbis continuari. Si tamen simul patimur, vt & simul glorificemur. Vt Apostolus animos infirmos, pusillumque gregem, hunc in modum consoletur. Ne concidas quæso, si pate-

Marginal references: Ioel. 2. Psal. 4. Ecclesiastici. 35. Esa. 59. Rom. 8. Hier. 45. Ezech. 9. Exo. 3. Iob 26. Rom. 8. Rom. 12. Ioan. 15. Psal. 102. Ps. 16. Esa. 64. Luc. 6. Matt. 25.

si pateris, si in hac uita torqueris. Reposita est enim spes in sinu tuo, incomparabilis felicitatis. Spes nanque est tanquã animæ anchora tuta, & firma, quæ incedit ad interiora velaminis, ut dicitur ad Hæbræos. Incedere facit ad beatitudinem illam uelatam, inuisibilemque, quo ad speratur. Hanc ipsam spẽ igitur tu retine, patienterque expecta, & omnino confide tibi, bona illa reddẽda esse, quæ tibi pollicitus est Deus. Si moram fecerit, expecta eum, quia ueniens ueniet, & non tardabit. O quàm magnum solatium spes affert hominibus vniuersis. Spes lucri mercatores cõsolatur, spes gloriæ milites: spes quietis aulicos. Vbi non est spes, nullũ gaudium est. Sicut nanque natura certitudinaliter operatur, tanquam mota ab intellectu diuino, quo ad fines suos certissimè omnia mouentur: Ita spes certitudinaliter in beatitudinem tendit futuram, quasi à fide certitudinem participans, quæ diuino lumine dirigit, & illuminat intellectum, vt nequaquam dubitet id attingendum, quod promisit Deus, dicens. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem, iustus iudex. Vnde qui de beatitudine consequenda certus nõ est, Spem nequaquã habet. Quoniam anchoram tutam & firmam non habet. Ne autem mihi dicas. Spes ex meritis, gratiaque prouenit: nemo uero certus est, an in gratia sit, an mereatur: non potest itaque spei certitudinem habere. Nam minimè vndequaque uerum est, spem meritis gratiæq; inniti, sed ipsa spes diuinæ innititur omnipotentiæ, atque misericordiæ, qua etiam hi, qui extra gratiã sunt, peccatis grauissimis obruti, resipiscere possunt, à domino conuerti, & ad uitam æternam peruenire. Cum igitur quicunque fidem habet, etiam si omnibus peccatis teneatur, modo non sit hæreticus. (Hæresis enim fidem vnicè non compatitur,) certus fit de omnipotẽtia & de misericordia Dei: conuincitur, vt quiliber peccator possit habere spẽ, cum certitudine felicitatis consequendæ. Quod si dicas. Plerique deficiunt à consequutione, certitudo autem nõ est de eo, quod deficere potest. Respõdeo. Id ex defectu liberi arbitrij prouenire, quod obicem ponit peccatorũ, non ex diuinæ omnipotentiæ vel misericordiæ defectu. Quare hoc, nullum certitudini spei præiudicium afferre potest, vt optimæ constat. Indubiè tamẽ. Quomodo fides formata & perfecta non est sine charitate & gratia Dei, gratifica. Ita nec spes. Vnde nemo negauerit, nos de amicis charis maximè sperare: de nõ amicis autem admodum frigidè. Cum ergo in Dei gratiam recepti sumus, maximè speramus ab eo consequi, quod tã quam ab amico desideramus. Quid.n. est spes, nisi motus quidam appetitiuæ virtutis, cum eius obiectum sit bonũ? motus autem tales vehementes non habet, nisi obiectum, uel terminus ardenter diligatur. Nemo uero Deum ardẽter diligit, nisi primum à Deo diligatur. Quandoquidem dilectio Dei, in cordibus nostris haudquaquam effunditur, nisi quia ipse illam immittit per spiritum sanctum, quem dat nobis. De primo itaque ad vltimum, hi uni in spe ardentes sunt, quibus Deus fauet, & gratiam impartitur.

Heb. 6.

Abac. 2.

2 Tim. 1.

Vnum tantum considerandum adhuc est. *Spes quæ uidetur, non est spes.* Accipit nanque spem pro spei obiecto, ꝓ re sperata. Sensus est. Id quod speratur, cum uidetur, cum habetur, non speratur, tenetur. Spei enim succedit tanquã terminus, tenere, possidere. O si quis huc spectare uoluerit, quàm magnum nodum dissoluet. Vis ut id tibi explicẽ. Romã. Cum dixit Apostolus. Arbitramur hominem iustificari per fidem. Fidem accepit magis, pro obiecto fidei Christo Iesu, quàm pro fide. Non itaque ex nobis, sed ex fide, ex Christo, homines possunt iustificatum iri. Sed de hoc satis. Spes ergo, idest res sperata, debet esse non habita. Sicut enim de ratione fidei est, quod rebus non uisis assentiamus, iuxta Pauli definitionem. Fides est substantia rerum sperandarũ, argumentum non apparentium. Ita de ratione spei est, vt aliquis id quod nõdum habet, expectet. Ne mirare autem, si non dicit. Spes quæ habetur, non est spes, sed dicit, spes quæ non uidetur. Nam

Rom. 3.

Heb. 11.

Nam idē est in bonis æternæ illius gloriæ, habere & uidere. Qui enim uidit, habet, & est beatus. Videre autem magis expressit, quoniam uisio ipsa tota est beatitudo, vel saltem initium totius. Non enim potest uideri Deus facie ad faciem, quin & perfruamur. Fruendo uero, beati sumus. Vnde in beatis, sicuti fides non est, ita nec spes. Vident nanque quod credebant: tenent quod sperabant. Vna charitas est, quæ in patria iuxta Paulum, nunquam excidit. Quin-
1.Cor 13. immo, & tunc feruet magis. Neq; enim in hac uita præceptum illud prorsus im
Deut. 9. pleri potest. Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota ani-
1.Ioan.3. ma tua. Tunc autem in illa uita complebimus, cum Deum uidebimus sicuti est, & similes ei erimus. Nemo tamen obmurmuret. Cur nunc datum est præceptum illud, si impleri non potest? Ideo enim datum est, vt admoneremur omnes, quid fide exposcere, quo
Philip.4 spem prœmittere: & obliuiscendo quæ retro sunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus. Ac per hoc, quantum mihi uidetur, in ea quæ perficienda est charitate, multum in hac uita ille proficit, qui quàm multū à perfectione deficiat, proficiendo cognouit, per fidem ambulans, & non per speciem. Neque tamen excusationis est locus. O homo. Aliud est enim totam assequi charitatē: aliud nullam sequi diuinæ charitati cōtrariam cupiditatem. Primum certè nō possumus, quoadusq, peregrinamur. Sed secundum, quis est qui non possit iuuante Deo? Longe minus amāt etiā sancti in via Deum, quàm tantum amare possint. Nihil tamen illicitum appetunt. Hoc itaque est quod præcipitur, ut nihil illicitum ames, ur nihil Deo par facias, aut præponas. Si enim non potest oculus, in fulgentissima luce defigi, potest nihilominus nullis tenebris delectari. Sed hæc missa faciamus. Non est ergo spes in beatis, quandoquidem res quæ habetur, non speratur. Sed quid de Christo Iesu dicendum? Ipse ab initio fuit semper beatus. Et tamen Psal
Ps 30. tes dicit, pro eo. In te domine speraui. Non est igit uerum oīno quod Paulus dicit. Id non sperari quod habetur. Vera rum responsio est. Quod spem habuit respectu aliquorum, quæ nondum erat adeptus. Videlicet corporis immortalitatis, & gloriosi illius triumphi, quē nisi morte in crucis duello deuicta, haudquaquam obtinuit. Ita quod omnino nunquam sperauit, quod habuit. Impossibile nanque est moueri, & quiescere. Spes est motus, habere quies est, quomodo ergo hæc duo simul esse possunt? At dices. Angeli uident semper faciem patris, qui in cęlis est, ex Christi uerbo.
Et tamen scriptum est. In quem desiderant angeli prospicere. Si desiderium Matt.12. 1.Pet.1.
itaque, re habita esse potest, cur non et spes? Rñdendū est autem, qđ non propriè desiderāt. Desiderium autē est respectu non habiti. Cum ergo angeli uideant, & beati sint beatitudine illa, quā habere possunt, Sequitur, vt non desiderent. Immo ipsa beatitudinis ratio, cum desiderio pugnat. Beatus enim ille est, qui habet quicquid vult, & potest velle. At desiderare dicuntur, vt intelligas, quod non est eis fastidio, dulcissima illa maiestatis diuinę præsentia. Omnia sanè quæ hic prætiosiora haberi possunt, fastidium ingerunt assiduitate. Vnde dicitur. Omne rarum charū. Nā
& manna iudaicis turbis fastidium peperit, ut dicerent. Anima nostra arida est, nihil respiciunt oculi nostri nisi Manh. In mentem nobis ueniunt porri. &c. Contra uero, diuina illa fruitio, visio, possessio, semper oblectat. Delectationem itaque desiderij nomine, magis quàm desiderium intellige. Hoc enim est, quod molitur Petr⁹ Apostolus illo loco. Vnde optime patet, Christū nequaquam spem, sicut nec fidem habuisse. Num.11.

Si tamē subtilius speculari nolueris, dic non modo spem, sed & fidem in Christo Iesu fuisse, quantum ad meritum, quod ex fide & spe haberi potest. Impleuit siquidem & perfecit, quidqd actus meritorij est, vel esse potest ex fide atque spe, non credendo & non sperando excellentius, & nobilius quàm quicunque alius homo, & simul omnes credendo & sperando. Quemadmodum omnia ea, quæ cognoscit sensus, cognoscit intellectus, licet non eodem

eodem modo, sed altiore. Et de hoc satis.

Illud autem uerbum. *Spe salui facti sumus*. Hoc modo declarandum est. Nā id de quo certi sumus, quod omnino fiēdum est, quasi iam factum reputare consueuimus: potissimè autem, quando incohatum est, quasi uirtus, & semen totius quod fiendum expectatur. Ita autem se se habet res nostra. Nam gratiā largitus est nobis Deus, quæ gloriæ pignus est, & in qua tota gloria continetur, sicut arbor in semine. Certissimè autem tenemus, illam gloriam aliquando reuelādam. Quare rectè dictum est. Spe iam salui facti sumus. Non modo saluandi. Si tamen arguas. *Spe salui facti sumus*, salui itaque sumus. Absolutè, sine addito illatio neganda erit. Hic est enim Himenei & Phileti error, si Paulo credimus, qui nullam aliam felicitatem expectandam dicebant, contendentes resurrectionem iam factam. Vnde & quorundam fidem subuerterunt, vt dicitur in vltima ad Timotheū 2.Tim.2. Epistola. Non citra mysterium igitur dixit Apostolus. *Spe salui facti sumus*. Vt intelligas non re. Argue modo. Spe salui facti sumus. Si autem in hac vita sperantes tantum essemus, miserabiliores 1.Cor 15 essemus omnibus hominibus mundi: vt ad Corinthios probatur. Impossibile igitur est, vt non aliquando alia felicitate potiamur, quā re ipsa, nō amplius spe beati erimus. Omnino ergo expectanda est *Per patientiam*, id est cum patiētia. Prou.16. Rectè autem cum patientia, Quia spes quæ differtur, affligit animam, ac præcipuè quando ultra dilationem, homo ad uersitates multas & ærumnas perpetitur, antequam illuc quo spe tendit, perueniat. Sicut piè Deum colentibus accidit, qui cœlorum regni gloriam, forti animo expectant. Illis enim vndique bella, tentationes, discrimina, persequutiones imminent. Iuxta illud. Fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in timo Eccl.2. re, & præpara animam tuā, ad tentationem, quæ imminet tibi. Deinde dicit.

Similiter autem & spiritus adiuuat infirmitates nostras. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. Sed ipse spiritus, postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Bit. ad Rom.

Duas rationes hactenus adduxit Paulus, pro accendendis militibus christianis, ad aduersa omnia perferenda, ne durum videretur uerbum illud, quo dictum est, Oportere nos simul pati, vt simul cum Christo glorificemur. Prima fuerat, ex præmij magnitudine, quod īcōparabiliter maius est omnibus præsuris, quas pati possimus omnes. Secunda, ex spei certitudine, quam habemus, de felicitate illa. Hæc modo tertia est, ni fallor. Ne graue inquit. O Christi miles, pati cum Christo Iesu tibi uideatur. Nanque quod tuo iudicio horrendum videtur, perniciosum atq; molestum, esurire, sitire, depauperari, algere, à fortuna iactari, rideri, à quibusque opprobrio haberi, infaustam viuere uitam, hæc inquam omnia, quæ detrectas & refugis, tibi bona non mala existunt, proficiunt admodum. Tantum abest vt officiant. Tu ipse ignoras, quod tibi expediat. Nam caro infirma est. Corpus autem quod corrumpitur, aggrauat animam. Fit itaq; vt interdum carne vrgente præssus, prosperam fortunam desideres, diuitias, honores, incolumitatem, robur, gloriolā: quæ tamen habita, plerunque tibi in pnitiem vertuntur. Interdum uexatus, ęger, dilaceratus, ardentissimè expetis liberari, & tamen vexationes, morbi, inedię, pericula, tibi magnam salutem pariunt. Spiritus sanctus ille est, qui quod tibi proficuum est, nouit, item quod secus. Vult aūt prodesse, non obesse. Amor nanq; officere nescit. Illi igit te totum cōmitte. O Homo. Putaq; omnia, quæ à mundo prospera existimant, aduersa esse: Et quę aduersa itē, prospera atq; secūda. Cōtra uero. Quę à Deo veniunt, oīa crede tibi utilia esse. Hanc opinionē cum conceperis, lubenti animo mala omnia pferes, quę tibi occurrere pnt, & spe subarratus, beatus eris. Non est beatitudo in diuitijs, non in honoribus, non in uolupiate. Hęc est uita æterna, vt cognoscam' Deū, & quē misit ipse Iesum Chrm. Passim tamē appetunt singuli hoīes ditari, abundare, gloriosi esse & uideri: in voluptate uiuere: & pter hęc nihil. Summi ēt Philosophorum uertices, quid nā potissimū sit, qd

Matt.16. (beside "ras, quod tibi expediat...")
Sap.9. (beside "tur, aggrauat animam...")
1.Ioan.3. (beside "noribus, non in uolupiate...")

homines felices efficiat, vel ignorarunt penitus vniuersi, vel exactè nemo tradidit. Verum spiritus sanctus nobis suggerit, & re ipsa nostris in mentibus operando ostendit: in summa rerum, honorum, voluptatumque copia, maximam esse infelicitatem, solicitudinem, curam, atque anxietatem. Propterea & nos suspitare, clamareq;, cum gemitib° inenarrabilibus ad dominum facit.

Psal.79. Ostende faciem tuam, & salui erimus. Fecisti domine cor nrm ad te, & ideo inquietum est cor nrm, donec requiescat in te. Spûm itaq; hunc sequamur, illuc quo ipse nos dirigit, contendam°; illius quætamus amplexus, & dulcia ui debuntur amara omnia: breuia putabimus omnia, quæ lôga sunt: facile erit omne difficile. *Ipse enim adiuuat infirmitatem nostram.* Vt & si caro languescere videatur, mens nihilominus sit fortis, in aduersitatibus omnibus constantissimè tollerandis. Ita vt cum Chro dicamus.

Matt.26. Caro quidem infirma, sed spiritus promptus. Non ergo mea domine, sed tua volûtas fiat. Audis quomodo adiuuat docendo nos petere, quæ & quomodo petenda sunt?

Iac 4. Petitis enim & nô accipitis inquit Iacobus, eo quod malè petatis. Vnde Christus duobus germanis illis, qui sedere ad dexteram & ad sinistram, tam magno ambitu expetebant, dixit. Nescitis quid petatis. Ob id Socrates, quem animarum medicum Ethnici, sicut Esculapium corporum iactant, nihil vltra à dijs immortalibus petendum arbitrabatur, quàm vt bona tribuerent. Quia hi demum scirent, quid unicuique vtile esset. Nos autem, plernnque id votis desideramus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis fuere exitio, honores complurimos pessum dederunt: splendida coniugia, nônunquã domos euerterunt, regnorumque exitus sæpe miserabiles cernuntur. Sancta igitur desideria prosequenda sunt, quæ nobis inspirat sanctus spiritus. Ipse nanq; nos exorbitare non patitur, modo illum ducem habere velimus. Qui uero spiritu hoc diuino nô ducitur, oret vt ducatur. Scri-

Luc.11. ptum est enim. Pater noster de cœlo, dabit spiritum bonum petentibus se. Nec mihi dicas. Deus peccatorès non exaudit. Si enim peccatores non exaudiret, frustra publicanus dixisset. Propitius esto mihi peccatori. Quem tamen iustificatû à templo recessisse, testatur Christus. Cæci nondum mente prorsus illustrati, verbum est illud. Deus peccatores non audit. Idcirco non vndequaque verum. Si enim peccator per se, ad salutem necessaria petat, piè & perseueranter quoad potest, quis dicere audebit, illum nequaquam exaudiri? Cû Christus clamet. Omnis qui petit, accipit, siue iustus, siue peccator, vt inquit Chrysostomus. Non ex orantis iustitia certè, sed ex condonantis misericordia. Nisi enim dare vellet, nos ad petêdum minimè hortaretur. Illud tamen côsiderandum, quod non semper accipit quando petit qui orat, sed quando accipere debet. Quædam nanq; non negantur, sed vt congruè dentur, tempore differuntur. Idcirco perseuerare oportet, ne oratione fatigatus animus, ab oratione desistens, non id impetret, quod petebat. Vnde & de Chro dicitur. Quod pernoctabat in oratione. Et prolixius orabat. Non est enim hoc in multiloquio orare, si diutius oretur. Aliud quippe est sermo multus. Aliud diuturnus affectus. Absit ab oratione multa loquutio, sed nô desit multa precatio, si feruens perseuerat intentio. Plerunq; autem hoc negotium, plus gemitibus, q̃ sermonibus agitur. Hinc Paulus dicit, postulare nos facit gemitibus inenarrabilibus, non uerbis. Magna vero fide petendum est, Iuxta illud. Postulat homo in fide nihil hæsitans. Impetramus enim, quæ petimus ex omnipotentia & misericordia Dei. Inde enim potest. Hinc vult petentes exaudire. Fide autem vt côstat, de omnipotêtia, & misericordia Dei certificamur. Innititur ergo oratio quoad efficaciam, ipsi fidei, quamuis quoad meritum charitati. Attentio vero maxime necessaria est, vt hoc versetur in corde, quod in ore profertur. Si tamen debilis factus peccati languore, & carnis pondere præssus euagatis, & fixa mentis acie orare nequis, quantum potes tei?sum cohibe, & ignoscet Deus. Nã & sancti viri orãtes,

Ioan.9. Luc.18. Luc.11. Luc.6. Matt.26. Rom.8. Iac.1.

tes mentis euagationem patiuntur, iux
Psal.39. ta illud Dauidis. Cor meum dereliquit me. Non modo vero, Deus optimus maximus exorandus est, & deprecandus, sed & ad omnia sanctorũ agmina fundendæ sunt præces, quicquid Vigilantius: quem dormitantium aptius dixeris, somniarit. Si enim Apostoli, & Martires, adhuc in corpore constituti, quãdo pro seipsis ad huc dicuntur esse solliciti, pro alijs orant, quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Vn-
2. Mac. 15 de de Hieremia legitur mortuo. Hic ẽ, qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta
Iob 5. Dei. Hinc Iobus. Voca si est, qui tibi respondeat, & ad aliquem sanctorũ conuertere. Licet nanque scriptum sit. Gra-
Psal.83. tiam & gloriam dabit dominus. Illud ta-
Apo. 8. men & in Apocalypsi legimus. Ascendit fumus incensorum, de orationibus sanctorum, de manu angeli coram Deo. Deum itaque depræcamur, vt misereatur nostri. Sanctos & sanctas, vt pro nobis intercedant. Sancta Trinitas vnus Deus, miserere nobis. Omnes sancti & sanctæ Dei, intercedite pro nobis. Qua re nec Sanctos admirabere. Hi enim miracula tantum impetrãt, non faciũt.
Psal.67. Vnde illud est. Mirabilis Deus in sanctis suis, nõ autem mirabiles sancti. De his autẽ omnibus, à spiritu sancto edocemur, qui profectò quæ sunt illi placita, & quomodo nobis expedientia, nostris mentibus instillare consueuit, iux-
Ioan. 16. ta Christi uerbum de illo: Ipse docebit vos omnem veritatem. Optimè itaq; dicitur. *Similiter autem & spiritus*. Sanctus, à quo scilicet filij Dei aguntur.
Rom. 8. *Adiuuat infirmitates nostras*. Rectè autẽ dicit. *Similiter*. Quemadmodum pmij magnitudo, & spes similiter, spũs adiuuat nostram imbecillitatem, vt aduersa omnia fere valeamus. Immo ut feramus constantissimè, & animo hilari patiamur, ex spiritu sancto scientes, quod nobis proficiunt. Nota verbum. *Adiuuat*. Qui adiuuatur, aliquid agit. Iuuamur itaque à Deo, non vt otiemur, sed vt agamus, & totum nihilominus quod agimus, Deo feramus acceptũ. Nam & qui iuuatur, licet agat, summam tamen operis tribuit adiutori. *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus*. Intellige quid desideremus, & postulemus, & declara, id ex nobis nos nescire. Neque intelligitur, tam de ignorantia simplici speculatiua, quàm de ignorantia practica. Si enim sciamus cælestia bona petenda esse, affectu tamen id minimè approbamus, sed magis tẽporalibus hisce rebus inhiamus, non modo Philosophorum Gentilium dogmata, sed Christi Euangelium edocti, nisi Deus charitatem suam in nobis inspiret. Quæ omnia præter ipsum, nihili pẽdamus. Vt contra Pelagium intelligas, non hanc tantum esse gratiam ex Euangelio scire, quid petendum sit, sed aliud addi oportere, vt scilicet id velimus. Et in hoc christiani hominis scire complectur. Nam non est scientia speculatiua nostra, sed affectiua, vel operatiua, iuxta illud. Finis legis est dilectio. Iungit 1. Tim. 1
autem duo simul Apostolus, rem & modum. *Quid oremus*. Ecce res. *Sicut oportet*, ecce modus. Illud sciebat Paulus, 2. Cor. 12
cum ter dominum rogauit, vt auferetur ab eo stimulus carnis, angelus sathanæ, qui eũ colaphizabat. Sed hoc aliud ignorabat. Tunc enim expediebat magis eum tentari, quàm secus, ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Ipse tamen depræcabatur pertinacius, vt quàm citius liberaretur, pro explorato habens, melius esse hoste carere, q̃ bellari: carnem non habere, quàm domare. Quamuis itaque, plerumque omnibus modis, quid sit orandum sciam, nõ tamen scimus vnquã, sicut oportet. Quo uerbo intellige exactũ modum in particulari, tempus, circũstantiasq; omnes. Hæc enim nouit Deus, non nouit homo. Quis profectò nesciat, quod quę vtilia infirmo sunt, & quando, lõge melius medicus, q̃ ægrotus nouit? Cõiũge igitur hæc duo, & verũ est Pauli dictũ. *Quid oremus, sicut oportet, nos nescimus, sed ipse spiritus sanctus, postulat pro nobis*, id est facit nos postulare. Hebraismus enĩ est vsitatissimus, vt ex Grãmatica scitur. *Gemitibus inenarrabilibus*, nisi ab his qui experiunt. Immo & absolutè etiam ab his inenarrabilibus. Gustu sanè magis, hi sancti, spiritalesq; gemitus sentiunt, q̃ sermonibus proferri possint, cum uix

intelligi vix possint. Fiunt enim ex diuinis unionibus, & immissionibus hi gemit⁹, hęc suspiria, vt inqt Dionysius. Hęc autem vniones diuinæ, sunt super ignotæ. Quoniam Deus etiam, supignotus est: sicut & super intellectualis.

Tu autem hic admirare, quàm ingens sit erga nos omnes diuinus amor. Nam nostræ salutis, adeò cupidus est summ⁹ omnium pater, ut quoniam quid nobis expediat, nos nescimus, ipse suppeditet, docēs nos præcari, vt quæ Deo placeant, sintque nobis proficua, exaudiat. *Qui autem scrutatur corda*, Deus. *Nouit quid desideret spiritus*, vel quis sit sensus spiritus. φρονημα, gustus scilicet, vel desiderium. Nouit inquam, idest, & vidit, & approbauit, sibique in desiderijs huiusmodi spiritalibus, complacuit. iuxta illud. Nouit dominus, qui
2.Tim.2. sunt eius. *Quia secundum Deum postulat pro sanctis*. Idest quia postulare facit, quæ Deo placent, eoq; modo quo Deo placent: & pro eo tempore quo sibi placent. Hæc enim omnia uerbo illo intelliguntur, *Secundum Deum*. Exaudit itaque Deus has sanctorum præces, quas spū sancto eorum corda mouente, fundunt. Sãctos uero, Christianos omnes pios intelligit, etiam viuentes, vt alibi annotatum est. Cur autem dicat. *Nouit*. Ratio est, vt intelligas Deū nihil de nouo scire: Apud eum quidem non est trãs
Iac.1. mutatio nec vicissitudinis obumbratio.
Prou.8. Vnde in Prouerbijs ostenditur, sapientiam Dei esse Deo coęuam, & coęternam. Dñs possedit me, in initio viarum suarū, antequã quicquam faceret à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex antiquis, anteq̃ terra fieret. Fortasse tamen, potest transferri οἶδε scit. Sicut supra οἴδαμεν, scimus. Et tunc intelligendum est, Deum semper scire. Ita quod diuina illa notio, æternitatis ratione, in pręteritum non transit, cui sanè omnia præsentia sunt. Sequitur.

Scimus autem, quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, His qui secundum propositum vocati sunt.

Magnum, & inaccessibilem, inuiumque labyrinthum ingreditur Paulus, de diuina prædestinatione. Cuius altitudo atq; profundum, omnium posteriorum ingenia, nō dicam exercuit, sed mirum in modū fatigauit. Maiore inquã, negotio quàm fructu, laborantibus omnibus, vt veritatem disputando inuenirent. Quæ vt puto, in tenebris latibulum habens, illi tempori referanda seruatur, quum citra omnem disputationem, reuelata facie gloriam domini contemplabimur. Hoc est enim mysterium illud, quod neque Deus, neq; Paulus, qui primus inter canonicos scriptores illud enarrauit, uoluit à nobis, à nobis homuntionibus penetrari. Quo enim fuerimus altius ingressi, hoc magis ac magis caligam⁹, vt uel sic diuinæ scientiæ maiestatem imperuestigabilem, humanæque mentis imbecillitatem, agnoscamus. Et vtinam nostræ tempestatis hæretici, non verè germani, in hac quæstione non adeò pertinaciter contendissent. Læserunt enim magis christianam concordiam, quàm pietatem adiuuarint. Nemo rogo, putet me in tanto mysterio diffinire velle, quod mea sententia humanæ mentis modum excedit. Nihil em̄ est in me magnum, vel singulare supra cæteros. Immo nec cum cæteris. Studiosum equidem me bonarum literarū affirmo, docti tñ nomen, nec mihi uēdico, nec arrogo. Non.n. pōt non indoct⁹ esse: q̃ se doctū credit. Nō itaq; iu dicē agã, non dogmatistē, nō inquisitorem. Ingenuè, qđ mea opinione probat, magis afferã, paratus à quocunq; discere, si quid rectius, aut cōpertius afferat. Verū enimuero, nisi male sati seminis crescentes segetes, agrum Dñicū repleuissent, adeò vt vix (ò ferrea secula) à tritico zizania discerni possint, Roma nūquã me, de diuina prædestinatione disserentem audisset. Consultius.n. & religiosius mihi clamandum fuisset, postq̃ Paulum pinguiote (vt aiunt) minerua enarrassem. O altitudo diuitiarū sapiētiæ & scientiæ Dei, q̃ incomprehēsibilia sunt iudicia eius, & impuestigabiles uię eius. Quis audiuit spm dñi? aut qs cōsiliari⁹ eius fuit? q̃ hęc abdita ptractãda. καὶ μεγαλα μύςηρια, quę multo maiore religiōe adorãt incognita, q̃ impscrutabilia uestigentur. Noui enim ego, plerāq; doceri posse, quę tñ non expediūt. Rom.11.

Iuxta

Ioan.16. Iuxta illud. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo.
Heb.5. Facti estis, quibus lacte opus est. Nō po
1.Cor.3. tui loqui uobis tanq̄ carnalibus. Sapiē-
1.Cor.2. tiam loquimur inter perfectos. At postquam passim, & lanarij & fullones, cementarij, metallorum, lignorumque cesores, cæterique qui uariam supellectilem & vilia opuscula fabricant, de diuina prædestinatione, prænotione, electione, uocatione, iustificatione, obduratione, reprobatione, (proh dolor) philosophant: & mulierculę quęq;, hæc sacratissima secreta præsumūt, lacerant. (O scelus) cogor altius ingredi, quàm par esse religiosis viris, & mihi ipsi (si hanc occasionem abstulerimus)
1.Re.25. videatur. Quis enim non se se opponet murum pro Israel? Non ignoro æquidem, quàm non sim ad hanc palæstram appositus. Verum in rebus ma-
Ioan.10. gnis voluisse, sat est. Et nemo quæso uestrum me lapidet de bono opere. Neque tamen me definire, vel tantillum existimetis. Noui enim bonæ menti occurrere Deum. Vos itaque, qui profunda hæc sensa intelligere cupitis, gemitibus, orationibus, pulsate: alta supercilia deijcite. Nonnunquam enim Deus, humilioribus quædam instillat, quæ σοφοῖς illis negat.

Initio aūt, Pauli mēs declaranda est, videndusq; scopus, ad quem ipsius dirigitur intentio his in uerbis, à quibus prædestinationis arcanæ sumam exordium. Neque enim ex nostro capite negotium hoc tractandum est, sed Paulo duce, sermones uero Pauli, ex causis dicendi maximè declarantur. Mihi ergo uidetur, quod uel hæc duo simul, vel horum alterum intendat Apostolus. Dixerat enim supra statim. Spiritalia desideria sanctorum hominum, quæ cum gemitibus inenarrabilibus ex corde exeunt, flante diuino illo spiritu de
Psal.147. quo dicitur. Flauit spiritus tuus, & fluēt aquæ, à Deo exaudiri. Ne ergo aliquis, os eius obstrueret dicens. Te non exau
2.Cor.12 diuit Deus, cum ternis præcationibus efflagitabas, ut discederet à te stimulus Sathanæ, carnis angelus, quo colaphizabaris, prænenit. Vel exaudiantur sancti electi Dei, vel non, Deus illis cooperatur in bonum omnia, modo secundum diuinum propositum, vocati sint. Non sustulit carnis aculeum à me Deus. Fateor. Sed & hoc ipsum diuino beneficio, mihi adiumento fuit. Nemo enim vincit, nisi hostem habeat. Reliquit igitur hostem, vt me exerceret, ut gloriosior euaderem. Bonum certamen certaui, Deo autem 2.Tim.4.
gratias, qui dedit mihi uictoriam. 1 Cor.15
Rursus autem dixerat, nos oportere pati vnà cum Christo, vt cum Christo glorificemur. Multisque rationibus, nos est consolatus, vt omnia patienter feramus. Complet ergo, nunc vltimam rationem, promittens aduersitates vniuersas, quas perpessi fuerimus, diuino fauore nobis omnibus, in bonum cooperari. Martiria, probra, iniurias, clades, mortem, prēmia augere, verti in contrarium: probra in gloriam, iniurias in honores, mortem in uitam, aduersa in prospera, iuxta illud Iosippi. Vos cogitastis de me malum, sed Gen.50.
Deus uertit illud in bonum. Vt sic vltima ratio compleatur, cuius initium fuit, ibi. Similiter autem spiritus, adiuuat infirmitatem nostram. Inquit ergo. *Scimus*, idest certè certius nouimus, quod *Diligentibus Deum*, Deus ipse dilectus. *Cooperatur omnia*, prospera & aduersa, *in bonum*. His inquam diligentibus, qui *Secundum propositum*, diuinæ illius uoluntatis. *Vocati sunt.* idest sunt ex vocatorum numero: quos scilicet ipse Deus sibi asciuit, vel ad se uocauit. Est enim hic eadem vox, quæ supra in Epistolę principio κλητοί. Illud itaque συνεργεῖ. quamuis & ad omnia referri possit, nam plurali numero, neutri generis gręcę rñdet uerbū in numero singulari. πάντα συνεργεῖ, omnia cooperant. Placet tñ magis: vt ad Deum referatur, quo expresse intelligas, Deum illū esse, cui⁹ beneficio omnia mala electis suis, in bonum uertuntur. Sicut & ipse eos eligit, prædestinat, uocat, iustificat, atq; magnificat. Mox enim reddens huius rationem, addit Paulus. Nam quos præsciuit, & prædestinauit. Nec tamen Deum exprimit. Constat tamen, Deum solum præscire, prædestinare, vocare, iustificare, magnificare.

Hoc igitur loco Deus omnino intelligi debet, vt ille sit qui cooperatur omnia, etiam mala in bonū, vocatis *Secundum suum propositum.* Quoniam ille eos præsciuit, prædestinauit, vocauit, iustificauit. Neque enim aliter sensum literę plane uidere possum. Considera autē diligēter contextū eorū oīm, quę hoc capite docuit Apostolus, & uidebis eum, hoc loco tam abstruso, nihil aliud moliri, nisi ut omnino christiani omnes, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum spiritum fidant, & confidāt se se in hoc sacratissimo euocatorum numero conscriptos esse, ac propterea spē illius, cuius antea meminit adoptionis gloriosæ, æternæque felicitatis conceptam, alant, atque augeant. Neque omnino dicant, peribimus etiam si bene agamus: Quoniam non ex eorum numero sumus, quem sibi omnipotens asciuit, sed magis è contra: omnino saluabimur. Nam diuino munere asciti sumus, uocati, iustificatique, ergo & magnificabimur in cęlorū regno, vt hæredes simus Dei, & cohæredes Christi. Hoc Roma, hoc est quod intendit Paulus. Nemo sit anxius, An sit prædestinatus uel non. Putent omnes qui uiuūt, secundum spiritum esse prædestinati. Iccirco constanter omnia ferant, quoniam omnino saluabuntur. Omnia. n. illis cooperabitur Deus in bonum. Aspice, respice: cogita, recogita: uolue reuolue: omnes huius capitis lectiones, & ita citra controuersiam, omnino esse uidebis.

Rom. 8. Exordiebatur quippe Diuus Paulus. Nulla est condemnatio his, qui in Christo Iesu, qui non secundum carnem am-*Ibidem.* bulant, sed secundum spiritum. Ad id ostendendum, assumebatur primum. Lex spūs uitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. Secundū. Qui carnalem uitam uiuunt, quæ carnis sunt sapiunt, Deo igitur placere nō *Ibidem.* possunt. Condemnandi itaq; sunt obnoxij. Nam sensus carnis mors: & prudentia carnis inimica Deo. Qui uero secundum spiritum, quæ sunt spiritus sentiunt. Sensus autem spiritus uita & pax. Subsumebat Romanis omnibus, in Christum credētibus (illis enim uniuersis directa est Epistola, non paucis quibusdam, Iuxta illud. Omnibus qui *Rom. 1.* sunt Romę, dilectis Dei uocatis sāctis.) Vos autem in carne non estis, sed in spi-*Rom. 8.* ritu. Si tamen spūs Dei habitat in uobis. Si quis autem spūm Christi non habet, hic non est eius. Reliquum est, ut intelligatur. Vobis igitur nulla imminet condemnatio.

Quia uero etiam hi, qui in Christo Iesu sunt, uiuuntque secūdum spiritum, corporis mortem experiuntur, quæ dānatio magna & pęna uidetur: ita ut ultimum terribilium eam dicant sapientes, progressus est Apostolus, ut ostenderet etiam, hos omnes à mortis cōdēnatione liberandos esse, propter diuinum spūm eos inhabitantem. Si Christus in uobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum. Spūs uero, uiuit propter iustificationem. Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat ī uobis, qui suscitauit Christum à mortuis, uiuificabit & mortalia corpora uestra propter inhabitantem spiritum eius in uobis. Ex his tam magnis beneficijs, conclusit in adhortātis modum. Ergo fratres, debitores sumus non carni, vt secundum carnem uiuamus: sed secundum spiritum. Si enī secundum carnem uixeritis, moriemi-*Ibidem.* ni. Si spū facta carnis mortificaueritis, uiuetis. Hæc iterum omnibus christianis dicta sunt. Vt autem intelligerent, neminem ex seipso carnem mortificare posse, sed à spiritu diuino actum & motum, addidit. Qui enim spiritu Dei *Ibidem.* aguntur, hi filij Dei sunt. Vt item nemo se se excusare posset, humanæ imbecillitatis prætextu: Addidit. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorū Dei, in quo clamamus Abba, quod interpretatur, pater. Hæc iterum ad omnes dicuntur, non ad paucos. Spiritus autem amoris filialis, potēs est, ad domandam, reprimendamque carnem. Igitur. &c. Quod autem adoptionis spiritum acceperimus, probauit. Quia ipse spūs Dei, & noster simul, te-*Ibidem* statur nos Dei filios esse. Subintulit, Ergo si filij, & hæredes, hæredes quidē Dei, cohæredes autem Christi. Quare

nulla

nulla est condemnatio his, qui in Christo Iesu sunt, secundum spiritum ambulantes. Sed vndequaque salus & felicitas. Hoc iterum ad omnes dictũ est, qui secundum spũm uiuunt. Ne tamẽ tanquam securi extolleremur, addidit uerbum illud, ex quo hæc omnia pendent, quæ modo dicenda sunt. Si tamen compatimur, ut & conglorificemur. Quod rursus ad omnes dictũ est. Ne autem alicui perpeti durum uideatur, adduxit præmij magnitudinem. Existimo enim, quod non sunt condignæ passionis huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, reuelationẽ filiorum Dei expectat. Quia & ipsa creatura, liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quod omnis creatura cõgemiscit & comparturit vsque adhuc, expectationem sanctorum, non solum autem, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & nos ipsi, in nobis ipsis gemimus, adoptionem expectantes. Adduxit spem. Spe salui facti sumus. Spes autem, quæ uidetur non est spes. Quod ergo speramus, per patientiam expectamus. Hoc item ad omnes christianos est dictum, non ad quosdam. Sicut & capite quinto, dictum est generaliter de omnibus. Iustificati ex fide, pacẽ habemus. Gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientia probationem, probatio spem, spes non confundit. Vltimo adducit istam rationem ad nos consolandos, in tribulationibus. Spiritus adiuuat infirmitatẽ nostram: quia quod postulemus, nemo nostrum nescit, sed ipse spiritus postulat, pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, nouit quid desideret spiritus, quia postulat secundum Deum, pro sanctis. Deus autem omnia cooperatur in bonũ, his qui diligunt Deum, & secundum propositum uocati sunt. Nam quos præsciuit, hos prædestinauit, conformes fieri imaginis filij sui. Quid tibi uidetur? Velis igitur, nolis, Paulus habet concludere, si diluta non est tela eius. Nemo christianorum, qui secundum spiritum ambulat, doleat, cum illi aduersa occurrunt, Spiritus sanctus enim adiuuat omnium illorum infirmitatem: Postulat ꝓ omnibus illis. Deus autẽ facit ip ipsis omnia, in bonum cooperari, quia eos præsciuit, prædestinauit, uocauit, iustificauit, & demum magnificabit. Habes modo Apostoli mentem? Non est itaq; vt angatur aliquis uestrum. Sum ne prędestinatus, vel non? Hoc magis illud est de quo angi quisque debet. Sit ne in Christo Iesu vel non? Ambulet ne secũdum carnem, uel secundum spiritum? Qui nanque in Christo Iesu est, & secundum spiritum ambulat, ille est prædestinatus. Qui uero non est in Christo Iesu: qui secundum spiritum nõ ambulat, ille non est prædestinatus. Attende autem. Non enim dico. Qui stat secundum spũm, vel qui stat secundum carnem: sed qui ambulat. Stamus nẽpe aliquando secundum spũm, & deinde in uitiorum præceps ruentes cadimus Stamus quandoque secundũ carnem, & deinde secundum diuini spũs desideria, qui nos agit, mouemur. Nõ itaque stare, sed ambulare secundũ spiritum, vel secundum carnem, prædestinati vel non prædestinati inditium est. Intelligitur uero ambulandi uoce progressus continuus usque in finem, quia non qui inceperit, sed qui perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Intelligis Roma? Qui autem saluus erit, hic erit inter prædestinatos. Qui saluus nõ erit, non item erit inter prædestinatos. Qui ergo perseuerauerit, erit prædestinatus: Qui non perseuerauerit, nõ erit prædestinatus. Vt paulina igitur nocẽ utar, Qui est in Christo Iesu, & secundũ spiritum ambulat, omnis ille est prędestinatus. Ostendo. Nulla est condẽnatio his, qui in Christo Iesu sunt, secũdum spũm ambulãtibus, Istis ergo omnia in bonum cooperatur. Oppositum enim consequentis, pugnat cum antecedente. Si mala non cooperantur in bonum, illis ergo aliqua est condemnatio. Si igitur nulla est condemnatio, omnia cooperantur in bonum. Ergo prędestinati sunt, & ita hi omnes prædestinati esse censendi sunt, & saluandi ex Pauli contextu. Et propterea Apostolus nõ dicit tantum. *Scimus, quod omnia cooperantur*

Ibidem. Rom. 5. Ibidem. Matt. 10.

rantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt. Sed dicit primum. *Omnia cooperantur in bonum* diligentibus Deum, his qui secundum propositum vocati sunt. Hi enim qui Deũ diligũt, pacem cum Deo habent, secundũ itaq; Deum viuũt, quia prudentia spũs, pax. Vides quomodo apposite, initiũ fini respondet. Nulla est condemnatio his, q secundum spũm viuũt. Omnia cooperantur in bonum, diligentibus Deum. Recte uero dicit. *Diligentibus*, sicut & supra ambulantibus. Significatur enim hoc uerbo, vel participio presenti, cõtinua Dei dilectio. Nam diligere est in fieri, nõ in facto esse. His ergo qui semper Deum diligũt, non modo dilexerunt, & retro auersi sunt: sed semper in eius dilectione progrediũtur, illis omnia in bonum uertuntur. Quis est aũt, qui hunc in modum Deum diligit, nisi qui primum diligitur à Deo, quiq; agitur diuino spiritu, & secundum diuini huius spũs impetum & actionem, ambulant? Isti ergo omnes, de numero eorum sunt, quibus omnia Deus cooperatur in bonum: ac propterea prædestinati dicendi sunt, uocati, iustificati, & magnificandi.

At dices. Cur itaq; Paulus hoc modo locutus est. *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocati sunt?* Restringere enim sermonem videt, vt sit sensus. Non omnibus diligentibus Deum, omnia Deum in bonum uertere. Sed his tantum, qui secundum propositum vocati sunt. Alijs uero non, quamuis diligent Deum. Quoniam pleriq; à diligendo Deum auertũtur, & non diligunt semper. Deus itaq;, qui exitum spectat, penes quem diligere non dicitur, nisi qui semper diligit: semper diligentibus facit omnia aduersa, in bonum cooperari: At qui modo diligũt, modo non diligũt: ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, finaliter autem recedunt, non omnia cooperantur in bonum. Hi enim uerè nõ dicũtur diligere Deum, sicut nec dicuntur secundum Dei spũm ambulare, qui exorbitant ad extremum à via Dei. Cõmuni tamen more loquentes etiam dicimus, eos diligere, qui semel diligũt: & ambulant, qui semel ambulãt: quem morem sequut Paulus, necesse habuit sermonem restringere, dicens. *Diligentibus Deum his, qui secundum propositum uocati sunt.* Qui enim perseueranter diligũt, hi sm propositum sunt uocati. Et qui secundum propositum uocati sunt, in finem diligunt similiter. Qui nõ perseueranter diligũt, non sunt secundum propositum uocati. Qui etiam nõ sunt secundum propositum uocati, perseueranter non diligũt. Illis igitur omnia cooperantur in bonum, non sic istis. Quamuis tamen ita sit. Vide quanta arte Paulus incessit. Coniunxit enim hæc duo. *Diligentibus Deum, & uocatis secundum propositum.* Cum alterutrũ fortasse fuisset satis. Siquidem posito uno, aliud etiam intelligatur. Cur hoc? Vt intelligas, & Dei & hominis opus esse, vt omnia electo in bonum uertatur. Cum audis. Secundum propositum uocatis, Vocationem audis Dei uocantis. Cum audis, diligentibus Deum. Actum audis hominis diligentis. Recte itaq; ob id dictũ est, quod omnia in bonũ Deus cooperatur: Non operatur solus: cooperatur συνεργεῖ, quia & ipse homo operatur, vt illi omnia uertantur in bonũ. Quomodo aũt operatur? Deum perseueranter diligendo. Hac ipsa enim diuina dilectione perseuerãte, meretur, vt infirmitates, tribulationes, pericula, martiria, aduersa omnia sint illi ad palmam. Audenter igitur dicam cum Christo Iesu. Quod Deus coniũxit, homo non separet. Deus Paulum docuit, vt hæc duo coniungeret, Diligentibus Deum, secundum propositum vocatis, omnia cooperantur in bonum. Vt quid ergo tanta temeritate hoc verbum mutilatur, vt diuortium fiat inter vocationem Dei, & hominis dilectionem, dicaturque vocatis secundum propositum, prædestinatis omnia cooperantur in bonum? Adde, Adde, diligentibus Deum. Si enim quod tu dicis sufficit. Igitur superfluus est Paulus Apostolus, & femininiuerbius. Quod si ille apposite loquitur, tu mancus es.

Verum dices. Quid horũ prius est? Diligere

Luc. 8.

Matt. 19.

Diligere Deum semper, vel vocari secundum propositum? Vocari secundū propositum. Immo & absolutè, omnem dilectionem nostram præcedit diuina vocatio. Quomodo enim diligimus Deū, nisi in Deum credamus? Nemo autem credit, non vocatus, licet nō
Matt.20. omnis credat vocatus. Multi enim uocati, pauci electi. Cur autem Apostol9 præposuit, Diligentibus Deum. Et addidit. His qui secundum propositum vocati sunt? Caue ne hinc putes, nos ideo uocatos secūdum propositū, quia Deum diligimus. E contra res sese habet. Vocantis secūdum propositum, præcedit gratia: percipientis vero gratiam, consequenter est diuina dilectio: non quæ gratiam pariat: sed quæ gratia pariatur. At Apostolus, summus omniū Philosophorū Philosophus, ex notioribus nobis procedere nouit: ex effectibus ad causam. Effectus iste, est diligere semper Deum. Causa hæc est, vocari secundum propositum. Hoc itaque secundum rem, in se natura prius est. At illud nobis magè notum. Magna ergo ratione id præcedit: hoc sequi
Rom.1. tur. Inuisibilia enim, per ea quæ uidentur, mente conspicimus. Non ergo copulam ponit inter hæc, Diligentibus Deum, & secūdum propositum vocatis, sed absolute, Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum uocatis. Quandoquidem diligere Deum perseueranter, non est nisi in his, qui secundum propositum vocati sunt. Illud.n. est proprius effectus: Hęc propria causa.

Cum autem intelligis, Vocationem secundū propositū causam esse, ut Deū perseueranter diligamus: Vide ne tibi subrepat, quod sit causa tota. Prima quidem causa est, at minimè unica: ne quisquàm liberum voluntatis arbitriū neget, & peccatum audeat excusare. Sicut enim quosdam, nimia suæ uoluntatis fiducia extulit in superbiam: ita & quosdam, nimia suæ voluntatis diffidentia, deijcit in negligentiam. Illi dicunt, vt quid Deum rogamus, ne aduersitatib9 uincamur? ne pereamus, quod in nostra est potestate? Isti dicūt. Vt quid laboramus, vt bene uiuamus, quod ex diuinæ uocationis pendet efficacia? O Domine. O Pater qui in es cęlis, ne quæso nos inferas in quamlibet tentationum istarum, sed libera nos à malo. Initium salutis nostræ, Deo misericorditer nos euocante habemus.

Verum vt vocanti acquiescamus, nostræ est potestatis. Sed considerandum est, hic Apostolum duplicem tangere Dei vocationem. Alteram secundū propositum. Alteram uero, non secundum propositum. Omnia nanque in bonū cooperari dixit illis, qui secundum propositum uocati sunt. Vocatis autem absolutè, non dixit omnia, in bonū cooperari, neq; etiam dicere potest. Quippe quia, Multi vocati, pauci electi. Hi ergo secundum propositum vocati sunt, Matt.20.
qui sunt ante mundi constitutionem electi: quos à cęteris selectos proposuit, Eph.1.
destinauitq; Deus, meracissima sua voluntate saluatos iri. Ne tu ergo mihi di cas. Ex prænotione bonorum operum, hos uocatos esse. Pugnat enim Vocari secundum propositū, Et ex operū prænotione vocari: vt ex Paulo ad Timotheum liquet. Collabora inquit euā- 1. Tim.1.
gelio, secundum virtutem Dei saluos nos facientis, & vocantis vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum. Et infra capite nono. Vt secūdum electio- Rom.9.
nem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictū est. Propositum itaq; Dei est, gratuitū propositū omnino miserendi. His ergo hoc modo vocatis, diligentibus Deū, omnia, & bona, & mala Deus in bonū cooperać. Consolatur eos prosperis, & aduersis exercet. Nam infirmitatibus exercetur eorū humilitas: patientia afflictionib9, contradicentibus sapientia, beneuolentia odijs atq; liuoribus. Diuus autem Augustinus, qui profunda fluuiorum Iob.28.
scrutatus est, & abscondita produxit in lucem, addidit: Etiam ipsa peccata. Vt non modo ea mala, quæ perpetimur, sed ea mala quæ facimus, pœnas scilicet, & culpas, intelligamus cooperari Deum in bonū, his qui Deum diligunt, secundum propositum uocatis. Ita enim habet. Quos tibi elegisti domine de multis, in templum sanctū

tuum

tuum ipsos mundas, effundens super eos aquam mundam, quorum nomina, numerumq; tu nosti, qui nequaquã perire possunt, quibus omnia cooperãtur in bonum, etiam ipsa peccata. Cum enim cadunt, non colliduntur, quia tu supponis manum tuam, custodiens omnia ossa eorum, vt vnum ex his non cõteratur. Verba sanè nisi pio animo legantur, difficilia, & obscura, quibus ò quot illaqueantur. At si pia mente trutinentur, facilia sunt, & admodum propria. Hic itaque huius declarationis principium esto. Nisi bonum esset, ut in mundo mala existerent, idest peccata, nullo modo ab omnipotente bono sinerentur esse, à Deo uidelicet, cui q̃ facilè est, quod uult facere, tam facilè profectò est, quod non uult, esse non sinere. Omnino igitur, omnium peccata omnia, Deus uertit in bonum. Neq; enim optimus esset, ille rerum cui summa potestas, nisi uel mala omnia tolleret, vel de malis omnibus benefaceret. Sume perditissimum hominum Iudã, Esau, Caim, quos & reprobos, & tandem damnatos fuisse nemo nescit. Omnia eorũ peccata & singula uertit Deus in bonum. Verum non eis, sed alijs potius. Et quid mirum? Magna est huius ratio. Curant enim homines, & curantur à Deo. Prouident ipsi sibi: & Deus item eis prouidet. Ex hoc, quod sibi prouidẽt, boni & mali sunt. Ex hoc item, quod Deus illis prouidet, bona & mala habent. Qui ergo sibi non rectè prouidet, cur dolet si sibi non rectè, prouideatur? Defectus itaque, quos in prouidentia sua committit, à diuina prouidentia, in bonum quidem uertuntur. Quandoquidem non aliud decet diuinam bonitatem. At non in bonum illi. Quoniam nec ipse bene sibi
Ps. 48. prouidit. Homo enim cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sicut ergo Deus prouidet bestijs, hac ratione, earum enim mala ad bonum quidem ordinat, sed non suũ. Mortem ouis ad uitam Lupi. Mortem Lupi, ad Leonis uitam. Ita impijs & prauis hominibus prouidet, vt eorum scilicet peccata, uertantur quidem in bonum, sed non proprium, at alienũ, Cõtra, Iusti qui tanq̃ verè hoïes viuũt, altiore modo curantur, gubernanturque à Deo, vt nihil eis accidat mali, quod illis in bonum non uertatur. Propterea peculiari ratione dicitur, Deus prouidentiam habere, de talibusq; sollicitari, iuxta illud. Oculi domini super iustos. Sicut & peculiarem curam gerere de hominibus, non de beluis, dicitur. iuxta illud. Nunquid est Deo cura de bobus? Huic fundamento adde istud. Qui finaliter saluandus est, licet in huius uitæ decursu quandoque iustus, quandoq; item iniustus sit, nihilominus quia Ezechiele teste, omnium iniquitatũ quas operatus fuerit homo obliuiscet Deus, si in fine iustitiam operatus fuerit, iudicabitque eum tanquam iustum: absolutè pro iusto habetur. Talis enim unusquisq; habendus est, qualis in fine erit. Exitus enim acta probat. Iuxta illud. Ne laudaueris hominem in uita, tanquam si diceret. Lauda post mortem. Similiter, qui tandem damnabitur, licet in hac uita mille accidant mutationes, quia tamen Ezechiel eodem mette ste, omnium bonorum quæ homo fecerit, obliuiscetur Deus, si ad extremum illũ obrutũ peccatis inuenerit, pro impio, vel iniusto absolutè habetur. Iuxta illud. Vbi ceciderit lignum, ibi erit. Iunge modo tertiũ. Qui diligunt Deũ, secundum propositum uocati: tandem saluabuntur. Pro iustis ergo habentur à Deo. Iustis autem hac ratione prouidet Deus, ut omnia mala eis, in bonum uertantur. Diligentibus igitur Deum, secundum propositum uocatis, omnia peccata in bonum uertuntur. Contra uero, Non uocati sm propositum, non diligentes Deum, tandem perdentur, Pro iniustis itaque habentur. Iniustis autem Deus, vt iumentis prouidet, qa eorum mala, uertit in bonum, sed alijs. Ergo eorum qui Deum non diligũt, qui sm propositum non sunt uocati, peccata quidem uertuntur in bonum, nõ illis autem, sed alijs. Pijs scilicet, qui eorum peccatis exercent. Iuxta illud. Qui stultus est, seruiet sapienti. Verum difficillimum est, quod addit Augustinus. Omnia istis in malũ cooperantur, etiam

Ps. 33. 1. Cor. 9 Ezech. 18 Ibidem. Eccl. 11. Prou. 11.

etiam & ipsa oratio uertitur in peccatũ: & si etiam vsque ad cœlos ascenderint, & inter sidera celi collocauerint nidũ suum, quasi sterquilinium in fine perdentur. Et ut uerum fatear, hoc nulla ratione credo defendi posse. Omnino uerum est, quod ultimo dicitur. Si vsque ad celos ascenderint, & inter sidera cœli collocauerint nidum suum. Sed illud nequaquam uerum est (parcat mihi pater ille sanctissimus. Neque enim plus illi credendum est, quàm ip se sibi credi uoluerit.) uidelicet, quod oratio illis, in peccatũ uertatur. Horret hoc auris, vel modicum religiosa. Hortantur nanque promiscuè theologi omnes, vt nequaquam à pijs operibus retrahamur. Si etiam certè certius, nostrũ quilibet se se à Deo reprobatum, tandemque periturum sciret. Hac ratione, quod eò mitius puniemur, quò minus peccauerimus. Verum, si & oratio in peccatum uertatur, Augustine Doctissime, rogo quæ spes hominibus relinqtur? Nulla certè. Nequaquam igitur orãdum: uiuendum magis pro libidine, oriãdum: ne cum diutius orauerimus, peccata peccatis adijciamus. Qua ratione, qua authoritate fulcitur sante Pater, tuum hoc tàm magnũ, tàm horrendũ, tam absurdum παράδοξον? Absit, absit, vt huius impietatis magistrum faciam Augustinũ, verè semper Augustissimũ. Vis Augustini mentem? Ecce. Nemo ignorat, peccatum defectum significare nonnunquam in sacris literis. Vnde illud est. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Ita ergo impij oratio, omnia quoque pia opera, etiam facta cum magna charitate, secũdum præsentem iustitiam, in peccatum uertuntur. Quoniam tandem illi nequaquam proficiunt, vt ad uitam æternam peruenire possit. Siquidem ad extremum, vocem domini non sequatur: vt ad pascua cũ ouibus eius ingrediatur. Omnes autẽ orationes præcedentes, omnia pia opera, à Deo post habentur, & in iniquitate quam finaliter operatus est, infelix moritur. Non imputãtur itaq; ad peccatum orationes, sed ad ęternæ gloriæ meritum haudquaquam proficiunt. Hoc certè, hoc & non aliud uoluit intelligere Augustinus. Vis videre? Non dicit ipse. Oratio uertitur in peccatum, & si usque ad cęlos ascenderint, sed oratio uertitur in peccatum, vt si usq; ad cęlos ascenderint. Nota modum loquendi. Hoc enĩ illud declarat. Quomodo oratio uertitur in peccatum? Hoc modo. Vt si etiam super cęlos ascenderint, & inter sidera cęli collocauerint nidum suum, quasi sterquilinium in fine perdentur: ac si non orassent: neque alia bona opera egissent. Quandoquidem nõ perseuerarunt. Vide quanta differẽtia est si legatur Et, vel Vt. Modica uidetur, & maxima profectò est. Dicamus modo, quomodo cooperantur in bonũ peccata his, qui iusti sunt? Quia scilicet tandem saluandi sunt. Ecce modus. Cũ iustus deuiat, & exorbitat, humilior ad Christum finaliter intellige redit, & cautior. Non surgit semper in maiore gratia, neq; in æquali, At in stabiliore, firmioreque, & permanentiore, non ex parte gratiæ. (Gratia enim maior suapte natura est firmior.) sed ex parte ipsius. Fit, nanque ipse stabilior. Addiscit. n. ex lapsibus, non sibi arrogare permanẽ di fiduciam, neque dicere. In abũdantia mea, non mouebor in æternum. Spectemus quæso Petrum, Apostolorũ uerticem, & id egregiè intelligemus. Ipsi⁹ (ut puto) fuit vox illa. In abũdãtia mea, non mouebor in æternum. Animam meam pro te ponam. Si oportuerit me mori tecum, non te negabo. O Petre. Festina lente. Celerius enim q̃ par sit ꝓperas. Id tibi iam tribuis, quod tibi est à dominio largiendum, non adhuc donatum. Auertit igitur Deus ab illo faciem suam, & factus est conturbatus. Ita ut mori pro illo timẽs, territus eum, ter negarit. Ad uide quantum hoc ei profecerit. Rursus conuertit ad eum faciem suam dominus. Quid enim est. Respexit dominus Petrum; nisi faciem quam ab illo paulultum auerterat, ad eũ reuoluit? Didicit quomodo de seipso fidere, & culpam lachrimis lauit. Extra se erat, se supra se extollens: post peccatũ se inuenit, ad se redijt, & humiliter sapiens, æternæ vitæ, & piæ conuersationis, & perseuerantiæ vitam tenuit. Suo periculo ad futuras pugnas instructior factus.

Rom. 10. | Ioan 10. | Ezech 19 | Ps. 29. | Ioan. 13 | Matt. 26. | Ibidem.

factus. Ne quæso peccatum lauda. Peccato enim illo, reus erat mortis, lauda diuinum fauorem, quia secundum propositum eum vocauerat, vt eum neque ancilla, neq; diabolus de Christi manu cui datus erat, eripere posset. Ob id respexit ad eum Christus. Nisi enim dominus Petrum respexisset, nunquam egressus fleuisset amare. Lauda & Petri voluntatem, quæ diuinæ illuminationis secuta est vltrò virtutem. Non.n. vnicè operatus est Deus, peccatū illud in bonum ipsi, sed cooperatus. Vt intelligas, & illum à diuino spiritu actum, se se impulisse, vt lapsus semel, surgeret nunquam casurus. Hinc Leo Papa. Vidit in te dominus Simon Petre, non fidem victam, nō dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam: non tardatum est remedium ablutionis, vbi non fuit iudicium voluntatis. Abundauit fletus, vbi non defecit affectus: & fons charitatis, lauit verba formidinis. Sequitur.

Nā quos præsciuit, vel prænouit. *Et prædestinauit, cōformes imagine filij sui, vt sit ipse primogenitus ī multis fratribus. Quos aut prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, quos autem iustificauit, hos & glorificauit.* Quibus verbis, qđ ante propositum fuit, videlicet. Diligētibus Deum, secundum propositum vocatis, cooperari Deum omnia ad bonū, probare incipit Apostolus. Initio autem magnam tollit difficultatem, super verbo illo. *His qui secundum propositum vocati sunt.* Diceret enim superbus Iudæus. Insanis Paule. Gentem nostram sibi asciuit omnipotens, nō secundum propositum, quia prenouit nos sanctos, & pios futuros esse. Ethnicos autē contra, non asciuit sibi, quia illos idolatros, fornicatores, profanos prænouit. Ne ergo dicas Paule, Deum pro suę voluntatis beneplacito, secundum propositum, vt libet vocare. Ideo nanque euocat ex multis aliquos, quoniam illorum piam seruitutem ab æterno præuidit, sanctum, fidelemque cultum. Diuina enim vocatio, irrationalis esse non potest. Esset vero irrationalis, nisi meritorum præscientia præcederet. Illa itaq; est causa aliquos vocandi, non propositum Dei meracissimum. Non ita est, inquit Apostolus noster. Non inq̄ ita. *Nam quos præsciuit, & prædestinauit.* Idest eos, quos prænouit bene opaturos, & ideo filij sui imagine cōformes. Ideo prænouit, quia etiam prædestinauit, vt tales essent, & propterea vocauit, iustificauit, glorificauit. Non diffiniuit, qa præsciuerit: præsciuit certè, vt primum diffiniuit. Et ita litera illa legi debet. *His qui secundum propositum vocati sunt. Nam quos præsciuit, & prædestinauit.* Vt sit sensus. Apptimè secūdum propositum, non secundum opera etiam præuisa. Nā hi quos præsciuit sanctè victuros, & pro etiam, prædestinauit. Et quia illos prædestinauit, tandem vocauit. Prędestinare ergo, antecedit præscire. Prædestinatio autem, est propositum miserendi: qui ergo vocantur, ex meritorū præscientia neqnaquam vocantur. Ita quod illa sit ratio vocationis prima. Sed vocantur ex miserendi proposito, quia propositum illud, prænotionem præcedit. Cum ergo dicit. *Quos prædestinauit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit. &c.* Quod posterius ponitur, posterius est: & quod primo ponitur, prius est. Prædestinatio est prior vocatione: Vocatio iustificatione. Iustificatio glorificatione. Hic tantum estè contra. Quos enim præsciuit tales esse, ideo p̄sciuit, quia vt tales essent secū dum propositum, definiuit. Elegit nos ante mūdi cōstitutionem, vt sancti essemus. Nota verbum. Non quia sancti futuri eramus. Est & locus ille. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundū suam misericordiam saluos non fecit. Atque modo sic. Eo modo quo nos saluos fecit, eo modo prædestinauit nos saluos fieri. Saluos nos fecit, non ex operibus factis, sed misericordia, prædestinauit itaque nos saluos fieri, non ex operibus præuisis, sed ex misericordia: Et ita secundum propositum. Et certè mens capere nequit, quod Deus ideo prædestinauit me, quia prænouit me bene operaturum. Nam ecce. Cur pręnouit me bene operaturum? quia ego sum bene opaturus, habet causam primam? quæro. Æquidē hæc est, quia De' me bene operaturum determinauit.

Eph. 1.

Tit. 3.

Igitur

Igitur cum id quod est prius priore, sit prius & posteriore: Et quod est causa causæ, sit causa causati: necessarium est, vt prædestinatio diuina, scientiam diuinam antecedat. Caute autem intellige, ne me temeritatis arguas, quod diuina metiri videar, diffinireque quid ibi prius, quid posterius: cum in Deo nulla sit anterioris, posteriorisque ratio. Necesse est enim, me loqui sicut loquitur Paulus noster: modo humano. Quoniam homo sum, 1.Tim.6. & hominibus loquor. In diuina illa luce caligamus nos, habitat namque lucem inaccessibilem, quem nullus hominum uidit, nec videre potest. Scio secundum tempus, nihil esse prius nihil posterius, quoniam æternitas tempus superexcedit. Verum Paulus noster, consequutionem ponit, vt vides, in Deo præsciente, prædestinante, vocante, iustificante, glorificante. Vbi consequutio, ibi ordo. Vbi ordo, ibi primum. Ordo enim, est respectu primi. Vbi primum, prius & posterius: quia prius, quod primo propinquius. Vis autem id faciam intelligere? Ecce. Sume Anchisem patrem, Æneam filium. Pater & filius, nonne sunt maximè simul? & secundum esse, & secundum rationem. Nam relatiua simul sunt natura, nedum tempore, simulque intelliguntur. Et necesse est, in vtrorumque rationibus vtrisque uti. Nihilominus, nonne inter ipsa, vt relatiua dico, est ordo causalitatis? Philosophos uestros legite. Nam pater vt pater, à se est. Filius vt filius à patre. Nequaquam ergo mirare, si licet diuina omnia simul sint, vt coæterna Deo, inter hoc tamen Paulus, ordinem ponit, ordinem inquam istum, vt alterum alterum præsupponat, secundum rationem saltem: Præscientia prædestinationem, vocationem iustificatio: iustificationem glorificatio. Sed quomodo locus iste intelligatur, altius repetenda res est. Tangitur enim primo, Deum Præscire, Prædestinare, Vocare, Iustificare, & glorificare. Et secundo, inter hæc omnia ponitur ordo, vt vnus effectus, ex alio inferatur: sicut consequens ex antecedente. Quos enim inquit præno uit Deus, & prædestinauit: Quos prædestinauit & vocauit. Quos uocauit & iustificauit. Quos iustificauit & glorificauit. Tertio. Omnia ponuntur, tanquam iam facta. Præteritis enim temporibus, non præsentibus, neque futuris significantur. Præsciuit. Prædestinauit. Vocauit. Iustificauit. Glorificauit. Et hæc omnia, difficultatibus plena sunt. Nos itaque locum istum explanaturi, opere prætium esse iudicauimus, vt dilucidiores fiant hi termini, Deum præscire, prædestinare, vocare, iustificare, glorificare. Quia autem præscire Deum, intelligi non potest, nisi primo Deum scire ostendatur. Et prædestinatio agnosci non potest, nisi cognita prouidentia, quia est pars prouidentiæ. Propterea hæc omnia ostendemus. Deum primo scire omnia. Secundo. Præscire. Tertio, Prouidere. Quarto, Prædestinare. Quinto, Vocare. Sexto, Iustificare. Septimo glorificare.

In primis itaque. Quod Deus intelligat & sciat, probare difficile non est. Huius enim fidei ueritas, adeò apud Græcos omnis Philosophiæ parentes inualuit, qui iuxta Paulum vni sapientiam quærunt, vt à spectando, 1.Cor.1. vel uidendo, seu intelligendo, Deum appellauerint. Quid est enim θεός, nisi spectator? ἀπὸ τοῦ θεάομαι, quod est specto, video. Omne quippe agens, quod per se agit (ne propter casum, & fortunam cauilleris) in omnibus actionibus intendere finem, exploratum est. Nihil autem agit propter finem, nisi vel cognoscat finem, vt homo, animalia, angeli: vel à cognoscente dirigatur, vt natura. Deum esse per se agens, nemo negauerit, quandoquidem omni agente per accidens; aliquod agens per se prius est necessario. Deo autem nihil prius. Oportet itaque, vt cognoscat, vel à cognoscente dirigatur: quoniam propter finem agit: dirigi nequaquam potest. Iam enim Deus non esset.

esset. Dirigens enim, directo prius sem per existit. Omnino ergo cognoscit & videt. Hinc illud. Sapiens corde est, & fortis robore. Et illud. Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Illud quoque. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei. Et illud. Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me. Quod si uictus dicas. Spiritus Dei scrutatur profunda Dei. Reuincam te. Nã Deus est omnia, iuxta illud. Ego ostendam tibi omne bonũ. Et omnia in Deo esse, testatur altiloquus Ioannes. Quod factum est, in ipso vita erat. Nihil enim posset vitæ contingere metam, nisi prius Idea viuens, transmitti iussisset. Veluti vas fictile, nunq̃ formam possedisse potest, nisi mente reuoluens figulus, prompserit externo visu, quod possidet intus. Videt itaque omnia, non secundum visionem singulis se immittens, vt magnus Dionysius docuit, sed secundum causæ continentiam, vniuersa comprehendens: Materialia immaterialiter, diuisibilia indiuisibiliter, composita simpliciter, temporalia intemporaliter, multa vnitiuè. Iuxta illud. Prospexit de excelso sancto suo, quasi de excelsa suæ maiestatis specula, modo celsissimo omnia videns. Vnde Moses. Vidit Deus cuncta, quę fecerat. Et Paulus. Non est vlla creatura inuisibilis, in conspectu eius. Omnia autem nuda, & aperta sunt oculis eius. Hinc Græci τὸν τεόν ευρνωπα, dicunt, hoc est latos habentem oculos, quod omnia prospiciat, iuxta illud. Non dicas, adeo abscondar, & ex summo quis mei me morabitur? Hæc de primo.

Iob 9. *Iob. 11.* *Psal. 138.* *1. Cor. 2* *Exo. 33.* *Ioan. 1.* *Psal 101.* *Gen. 1.* *Heb. 4.* *Ecclesiastici. 16.*

Quo, ad secundum. Præpositio hæc PRE, ordinem ad futurum notat. Vt cum dicimus. Deum scire omnia, intelligatur quæ sunt. Cum uero Præscire, vel Præuidere, intelligatur, quæ non sunt: erunt tamen. Videre anteq̃ sint, tanquam iam sint. Dico autem nõ sunt, in rerum natura, extra causam. Quoniam si ad Deum referas, cuius æternitas est tota simul: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, iuxta Iacobum: Nihil illi futurũ est. Quare & nulla præscientia est, sed scientia tantum. Videt enim non prę-

Iac. 1

uidet, ex declaratis suprà capite quarto. Vocat ea quæ non sunt, tanquã sint. *Rom. 4.* At si ad res ipsas secundum earum existentiam, Deus præscit, idest scit eas antequam ipse fiant: & omnem eorũ euẽtum, vel sint necessarij euentus, vel cõtingentes: vel boni vel mali. Licet enim mala non faciat, præscit nihilominus. Sicuti enim tu quædam quæ fecisti, meministi, nec tamẽ quæ meministi fecisti omnia. Ita Deus, omnia quorum autor est, ipse præscit: nec tamen omniũ quæ præscit autor est. Et quemadmodum memoria tua nemo cogit facta esse, quę præterierunt, quia scilicet meminerit, quod facta sint. Ita Deus præsciẽtia sua, non facit vt fiant, quæ facienda sunt. Quia scilicet præscit, quod facienda sũt sine omni proposito. Cognoscit itaque omnia futura, bona, mala, necessaria, contingentia. Iuxta illud. Priusquam te formarem in vtero, noui te. Et illud. Domino Deo nostro, antequam crearentur nota sunt omnia, sicut & post perfectum, cognoscit omnia. Philosophi quoque id negare non possent. Nam quem admodum se se habet scientia nostra ad res, quæ sciuntur: Ita se se habent è cõtra res ad dininam scientiam. Nostra. n. causatur à rebus, inquiunt: Illa rerum causa est. Constat autem, scibilia pleraque esse in rerum natura, quæ scientia nostra non attinguntur. Siquidem eorum quæ scimus, pars maxima, minima eorum est, quæ ignoramus. Quis ergo dubitare poterit, diuinam scientiam è contra attingere res, etiam non existentes, ac si existerent? Habes itaq; sciẽtiam & præscientiam. Præscientiam inquam, & rerum, & euentuum, qui in rebus esse possunt. Nõ modo enim nouit antichristum qui futurus est, sed nouit quid antichristo euenturum sit, quod videlicet damnabitur. Iuxta illud. Prædixi tibi ex tunc, antequam euenirent, indicaui tibi: Ita ergo anteqnam Petrus in rerum natura esset, nouerat eum Deus. Non dico tantum nouerat eum esse futurũ, sed absolutè nouerat eum. Et addo, etiam nouerat quod negaturus esset: quod reuersurus, & demum saluandus. Nouit igitur res, & q̃d de

Hier. 1. *Ecclesiastici. 23.* *Esa. 45.*

de rebus sit futurum. Quod notabis. Quia magni momenti est, vt videbitur, & declarabitur. Nouit enim Petrũ antequam prædestinet eum. Voluntas nãque non fertur in incognitum. At non nouit eum saluandum, antequã determinet eum saluandum. Res itaq; prænoscuntur primo. Sed euentus primò prædestinantur. Et sic dubitationes tolluntur.

De Prouidentia autem, antiqua fuit olim disputatio. An mundus diuina prouidentia regatur, nec ne. At si quid prouidentiæ nomine intelligatur audieris, quam Græci πρόνοιαν, vocant, mirabere, cur aliquando dubitatum fuerit, An Deus rebus istis prouideat. Est enim Prouidentia, cum cognitione adhibita cura: præsens inquam notio, futurum per se notãs euentum. Additq; Prouidentia suprascientiam, & præscientiã, vel præuidentiam ordinem rerum in finem. In finem inquam, vel ipsius prouidentis, vel rerum quibus prouidet. Et ita intellectum & voluntatem includit. Non est enim notitia, quæ in speculatione consistat, sed dirigit in opus, ex fine principia sumens ad media. Et propterea aliquid est, quod ad cognitionẽ spectat, aliquid quod ad operationem. Meditati ordinem statuẽdum, est actio intellectus. Ordinem præmeditatum in rebus instituere, quę prouidentiæ subsunt, operatiuæ virtutis est. Quis itaque non certo certius videt, mundum omnem diuina regi prouidentia, modo hominem prorsus nõ exuerit? Nam ecce. Deus agit propter finem, vt dictum est. Subde modo. Agit omnia, omnia itaq; propter finem agit. Sed quod agit, propter finem ordinat, quæ agit in finem, propter quẽ agit, si cognoscit, Deus ergo omnia in finem ordinat: hoc est prouidere. Confirmatur. Propterea enim in operibus alicuius agẽtis, aliquid euenire dicitur pręter eius intentionem, & non prouisum ab eo. Quia illud eius causalitati, non subijcitur, sed alterius causæ, ex qua præter eius intentionem euenit. Cum itaque Dei causalitati, omnia subijciantur, nihil præter eius intẽtionem euenire potest. Vis autem tu facilem rationem? Ecce. Omnis ordo, cõnexioque rerum perpetua, dissimilium pugnantiumq;, à ratione proficiscitur. A ratione inquam dirigente & gubernante ea omnia, quæ ordinem habent ad finem, quem intendit. Temerè.n. casu, vel fortuitò accidere hic ordo nequaquã potest. Quę enim temerè fiũt, non semper, nec eodem modo, sed plerumque dissimiliter, & per raro eueniunt. Quis itaque intuens cęli ambitum, Solis, Lunæ, ordinatissimas circulationes, rerum ortus & obitus: spheras quoque, quæ cum contrarijs ferantur motibus, in ea tamen differentia, similem simul ordinem seruant? Quis stellas aspiciens, alias discurrentes & vagas, alias immotas semper, sibi inuicẽ conecti, continuamque armoniam facere. Humidas siccis, frigidas calidis misceri: neque aduersum se bella, seditionesque mouere? Quis hiemem veri concedere videns, estatique uer. Natura enim pugnant. Nubes in aera ferri: in nubibus aquas teneri: graues quæ ima petunt: terram grauissimam, fluidis aquis insidentem, suam stabilitatem seruare, neq, dilabi? Quis tandem hãc vniuersi commixtionem considerans, qua graue leui, humido aridum, rotundum recto, humori humor, Lunæ Sol, sidera cœlo, nubibus aer, diei nox, tempus tempori miscentur, coeunt, conueniunt, & quasi magno iuncta fędere inuiolatam pacem seruant, non confestim cogitent Deum esse, qui cuncta curat, distinguit, disponit, & clamet? O q perpetua, mundum ratione gubernas? Nisi enim ita esset, non iam mundum compositum, sed summam rerum confusionem: neque ordinem, sed temeritatem, non constantiam sed planè.incõstantiam: non modum, sed immoderationem videremus. Vniuscuiusq; enim discordia & pugna, aut simul omnia tollerentur, aut id solum appareret, quod pugnando vicisset. Illudq; rursus confusa omnia, & incomposita ostẽderet. Est itaque. Est æquidem diuina Prouidentia. Vide queso si insanimus. Prouidentia à Cicerone tuo, (vt cæteros mittam,) pars prudentiæ dicitur, quæ est recta ratio agibilium in finem. Pars inquã summa & optima. Memoria nanque præteri-

præteritorum, præsentiumque intelligentia, non adeò efficiunt, vt prudens quis dicatur. Sicut futurorum præuidētia & prouidentia. O humanæ igitur insipientiæ cæcitatem. O insanæ cęcitatis furorem. Prudentem hominem prouidere dicis, Deum autem negligētiæ & incuriæ accusas? Non nisi perditissimos homines, negligentes, & incuriosos appellamus. Deum ergo optimū, perfectum, hæc contumelia lædemus, blasphemabimur, quod nulla sit eius cura, vel de rebus istis inferioribus prouidentia? dicentes. Circa cardines cęli
Iob.22. perambulat, & nostra non considerat? Omnis ille qui improuidus est, vel nō intelligit, quæ prouidere debet, aut si intelligit, negligit. Quia scilicet, vel nihil interesse putat, si parua quædam despexerit, vel licet interesse opinetur, pigritia tamen, mollitieq; detentus, non curat. Nulla vero alia est improuidētiæ causa. Verum Deus omnia intelligit,
Cant.1. nihilque negligit, quia omnia quæ fecit, bona sunt ualde. Optimus autem, bona valde negligere, nulla ratione potest. Malus enim esse conuincitur quisque, si ualde bona despexerit, Deus itaque omnibus prouidet omnino. Hinc
Sap.14. illud est. Tu autem pater, gubernas om
Sap.8. nia prouidentia. Illud quoque. Attingit à fine vsq; ad finem fortiter, & dispo
Matt.10. nit omnia suauiter. Et illud. Nonne duo passeres asse ueneunt, & vnus ex eis non cadit in terram, sine patre uestro? Potissimum vero de hominibus omnibus curam gerit Deus. Cū enim prouidentia, rerum ordinem in finem respiciat, quæ sunt fini propinquiora, magis prouidentiæ subsunt. Finis autem rerum omnium, est Deus ipse, qui
Prou.16. prouidet. Iuxta illud. Vniuersa propter semetipsum, operatus est domin᷒. Homo uero huic fini propinquissimus est, adeo vt & ipse modo quodam, omnium aliarum rerum finis dicatur. Cōsequēs igitur est, vt maximè, & optimè, peculiari modo diuina prouidentia ho
Sap.12. mo gubernetur. Hinc dicitur in libro Sapientiæ, Cum reuerētia disponis nos domine. O uerbum magnum. Hinc Christus dixit, etiam minima quæque in hominibus, & humanis actibus, curæ Deo esse. Vestri (inquit) capilli om Luc.12. nes numerati sunt, vnus de capite uestro, nō peribit sine patre uestro. Quod si scriptum est. Reliquit Deus hominē Eccl.15. in manu cōsilij sui, Caue ne nolens, hominem consilio priuare, illum sine Deo facias. Verbo nanque illo, tantum hominem suarum actionum dominum, esse ostenditur. Hac scilicet rōne. Quandoquidem, non est ad unum determinatus, quemadmodum natura. Natura enim tendit, non dirigens, sed tantū directa, ad suum finem. Instar sagittę, quam sagittarius ad scopum dirigit: nec dirigere seipsam potest. At homo, per liberum arbitrium cōsiliari potest, quid nam duorum oppositorū agat. Et propterea apprimè dictum est. Non reliquit eum absolute, sed in manu consilij sui. Prouidet itaque sibi homo. Sed non inde sequitur, quod & Deus non illi prouideat. Sicut & omnes secundæ causæ, proprijs uiribus agunt, nec tamē sequitur, quod Deus in illarum actionibus non agat, quinimmo & magis agit, quàm ipsæ agant. Ita plus prouidet De᷒ homini, quàm ipse sibi prouideat, licet sit liber, & consulat, atq; discernat. Ipsi quidem est cura de nobis. Vnde di 1.Pet.5. cebat. Nunquid mulier obliuisci potest Osee 49. infantem suum? Et si illa oblita fuerit, ego nunquam tui obliuiscar. Hinc illud. Dominus regit me, & nihil mihi Ps.22. deerit. Prouidentia enim hominis, sub Dei prouidentia continetur, sicut prouidentia ducis, sub Imperatoris prouidentia in exercitibus. Voluit aūt Deus, tam alta mente, nobis id manere repostum, uidelicet ipsum omnium nostrū curam gerere, vt diceret. Nolite solliciti esse dicentes. Quid manducabimus? q d Matt.6. bibemus? Hæc enim profanæ Gentes, & ἔθνη inquirūt. Quæ in domino spē non habent, putantque res humanas, illi curæ non esse. Scit enim pater uester, quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc oīa adijcientur uobis. Considerate enim lilia agri, quomodo crescunt, & non laborant, neque nent. Respicite uolatilia cęli, quoniam nō serunt, neque metunt, neque congregāt, in horrea: & pater uester cęlestis pascit illa,

illa, quantò magis uos modicæ fidei? Quibus quidem verbis, non illorum astruit errorem, (amentiam dicam ne magis?) qui cuncta diuinæ prouidentiæ, citra omnem operam nostram, committenda esse putant. Extat enim contra inertes, & pigros uerbum illud.
Pro. 6. Vsquequo piger dormis? paululũ dormies, paululum dormitabis, & occurrat tibi quasi uiator egestas, & inopia
Prou. 6. quasi uir armatus. Et illud. Vade piger ad formicam, & considera uias ei⁹, & disce sapientiam, quæ cum non habeat ducem neque præceptorem, paret in æstate cibum sibi, & congregat
Act 4. in messe, quod comedat, Apostoli conseruabant prædiorum prætia, quæ an-
1. Thes 3. te eorum pedes ponebantur. Habemus & Pauli nostri sententiam. Qui nõ laborat, non manducat. Vnde & ipse
Heb. 13. accipiebat stipendium nonnunquam ab ecclesijs, pro ministerio suo. Nonnunquam & manibus laborabat, ut uiueret.
Eph. 4. Non expectabat, vt qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum, panem de cœlo illi daret: ratus non esse tentandum Deum, explorandamq; eius prouidentiam. Est & illud. Qui præest in
Rom. 12. sollicitudine. Quid dicam? Christus
Ioan. 12. & 13. ipse, nonne loculos habebat, quibus sibi uictum curaret? Sed unicè uoluit anxietatem, sollicitudinem, metum è cordibus nostris euellere. Quo desperare semper, de diuina prouidentia consueuimus. Et propterea tanquam modicæ fidei, nedum necessaria ut par est moderatè, sed & superflua immoderatè, per fas, & nefas, congregare satagimus, timentes ne nobis semper deficiat. Iuxta illud. Vadam, & diui-
Eccl. 2. tijs affluam. Nam ut in Christi exem-
Mat. 6. plo perstemus. Volucres cœli circumuolant, loca quærunt, vbi cibum inueniunt, satagunt quoad possunt, non ociantur, non torpescunt. Homo itaque laborare debet, secundum gratiam à domino sibi datam, prædicare, legere, serere, texere, negotiari, consulere, facere omnia quæ licitè potest. Sine anxietate tamen, vt uel tantillum non torqueatur, etiam si aduersa omnia ac-

ciderent. Hac spe fretus, quod Deus omnibus prouidet, & si ipse bonus est, quicquid vel prosperi, vel aduersi illi euenerit, cooperabitur in bonum. Quis enim unquam sperauit in Eccl. 2.
domino, & confusus est? Sperauit in domino, eripiet eum, saluum faciet Ps. 21.
eum, quoniam uult eum. Nihil nanque extra Dei prouidentiam, euenire potest: sicut & nihil extra Dei causalitatem, esse. Nec mihi dicas. Tollitur ergo casus & fortuna. Christianus nanque, casum non cognoscit, neque fortunam. Omnino enim nihil est casuale, vel fortuitum, si ad Deũ referas, cuius uirtutis atque intentionis ambitum, nihil exire potest. At pleraque casualia sunt, & fortuita, si ad secundas causas referantur. Sume exemplum. Duos duces mittit Cæsar in Germaniam: creditque eorum quilibet, ad illud munus vnicè destinari. Abit alter prius altero, obuiatque tandem alter alteri. Fortuitò certè id euenit, si Duces respicis. Verum si Cæsarem, minime. Ipse enim & sciens, & volens eos destinarat, vt vna quod is mente conceperat, explerent. Nec obijcias quæso, quod respectu Dei, minimè fortuitum est. Siquidem quod fortuitum est, ad quodcumque comparetur, semper fortuitum erit. Ridebo enim argumentationem. Fortuitum nanque & casuale, vt huiusmodi relatiuum est, non absolutum. Relatiua autem nunquam talia sunt, nisi vt ad correlatiua comparantur. Tantum abest, vt ad quodcunque comparentur, talia sint. Id patet, quàm facile. Album enim alteri albo comparatum, simile est: Comparatum nigro, est ne simile? Album semper est, ad quodcunque comparetur: Sed non semper simile, quinimmo dissimile semper, nisi cum alteri albo confertur. Quod itaque fortuitò euenit, respectu alicuius causæ particularis, nequaquam fortuito euenit respectu Dei. Absolutè tamen & simpliciter, si fortuito euenire dicitur, hoc ideo est,

quoniam vnaquæque res, & est, & iudicatur secundum proprias, immediatas, particularesque causas illius, vt notum est. Non quia omnia, quæ eueniunt, secundum intentionem alicuius agentis, (primi uidelicet, quod Deus est, quod nulli rei, non prouidet,) non eueniant. Eo enim uolente vel permittente, ac propterea prouidente, cuncta fiunt. Nec tamen scrupus ille te angat. Quo tam turpiter, antiquius ille Romæ splendor caligauit. Vt uidelicet dicas, horum alterum ex diuina sequi prouidentia. Vel ut cuncta necessario eueniant, vel prouidentiam certam minime esse. Dei enim Prouidentia in primis, incerta esse nequaquam potest. Ostendo. Primum enim. Omnia quæ agunt, & quæ agere possunt, necesse est, vt in agendo Deo ministrent & famulentur. Impossibile igitur est, vt aliquod agens, diuinę prouidentiæ executionem impediat: contrarium eius agens, quod illa destinauit. Non potest etiam hac alia via impediri, quod diuina prouidentia ordinatum est, propter defectum uidelicet, vel alicuius agentis, quod illi ministrat, vel passi. Nam omnis uirtus, vel actiua, vel passiua in rebus est, secundum diuinam dispositionem causata. Vnde nihil potest deficere, quod ille deficere noluerit. Tertio. Non potest diuinæ prouidentiæ executio, propter eius prouidentiæ mutationem impediri. Nam Deus mutari non potest, stabilisque manens, dat cuncta moueri. Nullus est alius modus, quo dici quæat, alicuius prouidentiam effectum non sortiri, pręter istos. Vel scilicet, quia agens aliquod contrariatur. Vel quia passum resistit. Vel quia instrumenta apta non sunt. Vel quia ipse mutatur. Cum itaque nihil horum accidat, nec accidere possit in Deo, sequitur quod omnino certa est, & infallibilis Dei prouidentia. Infallibiliterque illud erit, quod diuina prouidentia, ab æterno esse voluit. Secundo autem. Ipsa necessitatem rebus nullo modo imponit. Diuinæ enim prouidentiæ, Inquit Dionysius, non est naturam corrumpere, sed seruare. Hæc uero est quarundam rerum natura, vt contingenter agant, quæ agunt. Ex diuina ergo prouideutia, & determinatione quantumuis certa, & infallibili atque efficacissima, non fiet ullo tempore, vt contra earum naturam necessario agāt. Quinimmo quò erit efficacior, eò minus fiet. Nam quo erit efficacior, fiet non solum id quod fiendum est, sed eo modo, quo natum fieri est, uidelicet contingenter. Infallibiliter ergo eueniet contingenter, quod diuina prouidentia euenturum esse ordinauit. Infallibiliter, contingenter: Infallibiliterque necessario eueniet, quod diuina prouidentia ordinauit euenturum infallibiliter, necessario. Aliud est enim. Achillem contingenter pugnare. Aliud Achillem necessario pugnare. Aliud demum. Achillem infallibiliter pugnare. Hoc enim tertium communius est vtroque, & stat cum necessitate, & cum contingentia. Sicut animal cum rationali & irrationali. Causæ quippe necessario causantes, & contingenter causantes, infallibiliter diuinam prouidentiam sequuntur. Illæ tamen necessario. Hæc contingenter. Necessitas itaque & contingentia, sunt modi agendi causarum inferiorum secundum seipsas. Verum infallibilitas, est modus earum, vt diuinæ subsunt prouidentiæ. Qui nequaquam proprios tollit: Immo cōpatitur. Quod si curiosius, & pertinacius quæras modum, quo hæc duo simul esse possint. Vt uidelicet effectus iste pugnare, ad Deum relatus sit infallibilis: Ad Achillem uero contingens. Recole quæ de casuali, vel fortuito dixi; & nulla erit difficultas, aut dubitatio. Caue tamen, ne profunda scrutari velis, vt tibi tandem concitatus dicam. Scrutator maiestatis opprimeretur à gloria. Altiora te ne quæsieris. Plutima enim supra sensum hominis, ostensa sunt tibi. Et hoc est unum de illis. Nodum æquidem istum, inter illam infallibilitatem, & hanc uertibilitatem, fortasse exactè nemo

Prou. 25.
Ecclesiastici 3.
Ecclesiastici 3.

mo nouit. Sicut neq; diuinę, humanęq; naturæ unionem in Christo. Triumque personarum in diuina illa maiestate. Scimus profecto ita esse, at modum nos nescimus, licet balbutiendo vt potuere Theologi nostri, hæc omnia insinuare conati fuerint. At quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides. Ad firmandum enim cor sincerum, sola fides sufficit.

De Prædestinatione modo dicendum. Scire autem oportet, Paulum Apostolum primum fuisse, qui hac uoce vsus est, Prædestinare. Loquendum igitur est, sicut ipse de prædestinatione tradidit. Hæc est autem Pauli doctrina. Non dixit vnquam Deum prædestinare, nisi creaturas rationales. Nunquam enim dixit Deum prædestinasse mundum, beluas, sed tantum creaturas illas, quæ gloriæ supercælestis participes sunt: maximè uerò homines. Quandoquidem de illis occurrebat sermo. Amplius non dixit, quo ad omnia homines prædestinari, sed tantum in ordine ad illam gloriam. *Quos prædestinauit, hos uocauit, iustificauit, glorificauit. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum Dei.* Colligamus ergo ex Paulina sapientia hoc vnum. Prouidentia est totum quoddam, cuius Prædestinatio pars est. Est enim Prouidentia rerum omnium. Prædestinatio tantum respectu Angelorum & hominum. Item Prouidentia est omnium, quo ad omnia, quæ eueniunt. Prædestinatio est hominum, & Angelorum tantum, quo ad gloriam supercælestem: & media ad illam attingendam. Nemo autem putet casu, vel voluntariè, tantum Apostolum loquutum fuisse. Loquutus potius est magna ratione, quæ confestim apparebit, si vim destinandi, à quo Prædestinatio assummitur, intellexeris. Nam nemo dicitur aliquò destinari, vel mitti, quò ex seipso tendit. Si enim ego ipse, ex me ipso, proprio consilio Placentiam uado, nemo me illuc destinabit. Nam da oppositum, Destinatus uado, non itaque ex me ipso. Magna ergo ratione Paulus, res naturales, non dicit, ad suos fines destinari. Quoniam vnaquæque propria virtute illuc tendit. Sicut enim fines naturales, naturaliterque à rebus acquiruntur sine hoc, quod à Deo destinentur. Sat est enim uis illa, quam eis indidit Deus, nec alia destinatione opus est. Homines etiam non dicit, quo ad ea quæ ipsi ex se faciunt, destinatos esse, serere agros, vineas plantare, ædificare domos, vxorem ducere, nutrire pecora, artem discere. Sed tantum quo ad id, quod ex se nequaquam faciunt, neque possunt. Neque quo ad salutis æternæ consequutionem. Nemo enim illuc, ex proprijs uiribus quantumlibet magnis, contendere potest, quoniam omnis naturæ creatæ uires excedit. Vt ergo illò perueniamus, destinari nos oportet. Plerique autem, & homines, & Angeli illò perueniunt, illò igitur destinantur. Necesse est enim eum, qui ad aliquem locum uadit, vel ex se ire, vel destinari. Ex nobis, non uadimus illuc, ergo destinati uadimus, si vadimus. A quo vero nisi à Deo? Deus itaque destinat eos omnes, qui illuc aliquando perueniunt, non modo Paulum nostrum, Petrum, Ioannem, Apostolos, Virginem, hosque sanctos egregios, sed omnes, qui dignè illi seruientes, tandem beati euadunt. Nemo enim ex se vadit. Quotquot igitur uadunt, destinati uadunt. Et immanis est Pelagianorum blasphemia id negare. Quotquot nanque illuc perueniunt, non destinati, ex se proprijs uiribus vadunt. Vel ergo cum illis dicendum est aliquos, & pare ratione omnes, & singulos ex seipsis saluandos esse: vel cum catholicis, neminem non destinatum: Vt qui gloriatur, in domino glorietur. 1. Cor. 10 Quoniam autem neminem destinamus, nisi primum mente destinare proponamus: sicut nec aliquid exequimur, quod exequendi deliberatio, non præcesserit. Propositum etiam istud destinandi, dirigendi, exequendi, nomen accepit de-

 stinatio-

1.Cor.9 stinationis. Iuxta illud. Vnusquisque prout destinauit in corde suo. Et il-
2.Mac.6. lud. Destinauit Eleazarus in corde suo non admittere illicita propter uitæ amorem. Non modo itaque, actualis ipsa directio ad æternam vitam, collatio, scilicet, gratiæ perseuerantis, destinatio dicitur: sed & ipsum Dei propositum destinandi, dirigendique Cornelium, Franciscum ad æternam vitam, destinatio dicitur. Quamuis aptius, dici debeat præsciptio, definitio, vel determinatio, ὁρισμός. Quoniam uero Deus, nihil de nouo proponit, sed ab æterno cuncta proposuit, antequàm terra fieret, ante
Eph.1. mundi cōstitutionem: propterea istud propositum, non destinatio tantum, sed Prædestinatio appellatur, secundum ea, quæ de Præscientia diximus. Vt intelligatur etiā de hominibus nōdum existentibus, iuxta illud. Elegit nos in ipso, ante mundi cōstitutionem. Licet & pulchrius à Paulo προορισμός, præfinitio dicat. Hinc tādē perspicuum est, si cœlorum regna nemo ingreditur, à Deo non destinatus. Si neminem destinat Deus, quem primum destinare, non proposuerit. Si neminem destinare proposuit in tempore, sed in æternitate, antequam sint in mundo, qui prædestinandi sunt itaque, nemo illuc ingreditur, nisi destinatus antequam sit, idest prædestinatus. Quotquot igitur salui erunt, hos ante secula destinauit Deus saluatos iri, idest prædiffiniuit. Ex his autem patet, quàm detestanda, abhominandaque, est opinio illa, quæ Deum prædestinare mala, peccataque hominum omnium putat. O iniquitatem plusquam diabolicam. Prædestinatio Dei, non est nisi bonarum rerum, quæ ad vitam conducunt æternam. Nullomodo facit Prædestinatio, vt aliqui ex Dei filijs, diaboli filij sint: aut ex templo Spiritus sancti, templa dęmonum fiant: vel ex Christi membris, membra meretricis efficiantur. Sed potius Prædestinatio facit, vt ex filijs diaboli, Dei filij fiant: & ex templo dęmonum, templum Spiritus sancti: & ex membris meretricis, membra Christi. Quandoquidem ipse alligat fortem, & vasa eius eripit, eruens ea de potestate tenebrarum, & transferens de contumelia in gloriā. Ex nr̄o libero arbitrio filij diaboli sumus, ergo nō destinati, quia si destinati, iā non ex nobis. Quorum non est auctor Deus, nec est Prædestinator: peccatorū nō est auctor. Fieri nō pōt, vt ad legis præuaricationem, ad neglectū religionis, ad disciplinæ corruptelam, ad cuiuscumque sceleris perpetrationem, Deo duce transeamus. Si enim per eum ab his malis surgimus, quomodo per eum in talia mala prolabimur? Instruere non nouit ad mala huiusmodi sancta diuinitas, sed damnare; nec dispouere, sed punire. Quomodo itaque nō est nefas eorum, quibus æterna mors debetur, facinora diuinæ ascribere prædestinationi? Ex æterna scientia certè prænouit, qui propria uoluntate peccabunt: at minimè prædestinat. Illi autem de quibus dicitur. Ex nobis exierunt, sed non e- 1.Ioan.2.
rant ex nobis. Si enim fuissent ex nobis, mansissent vtique nobiscum. Voluntate ceciderunt, non prædestinatione. Quia enim præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati. Essent autem prædestinati si reuersuri fuissent, & in sanctitate ac ueritate mansuri. Ac per hoc cōstat, quod Dei Prædestinatio, multis est causa standi, nemini causa labendi: vt nemo glorietur, nemo desperet. Si in sanctitate uiuitur, si in uirtute perficitur, si in bonis studijs permanetur, Dei munus manifestum est, sine quo nullius boni operis fructus acquiritur. Si autem ab alijs receditur, & ad uitia atque peccata transitur, nihil ibi Deus malæ tentationis immittit. Quinimmo & recessurum non deserit, antequam ipse eum deserat. Et facit plerumque ne deserat: aut etiam si discesserit, vt redeat. Cur autem illum retineat, illum non retineat, nec possibile est comprahendere, nec licitum inuestigare, sed scire sufficit, & ab illo esse, quod statur, & non esse ab illo quod ruitur.

Hinc

Psal.144. Hinc Augustinus, ad articulos sibi falso impositos, ad septimum, inquit. (Audite Augustini hostes.) Nullomodo credendum est, homines ex Dei voluntate in culpam cecidisse, cum potius dominus alleuet omnes, qui corruunt, & erigat omnes elisos. Nemo enim, nisi illius gratia erigitur: nemo nisi illius gratia, stabilitur. Dei ergo est uoluntas, vt in bona voluntate maneant, qui & priusquam deseratur, neminem deserit: & multos desertores ad se conuertit. Et ad quintumdecimum. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, qui innumeris lapsis pœnitentiam dat, vt resipiscant. à laqueis

2.Tim.2 diaboli, à quo captiui tenebantur ad ipsius uoluntatem. Nemini autem Deus, correctionis ademit viam, nec quemquam boni possibilitate dispoliat. Quia qui se à Deo auertit, ipse & velle quod bonum est, & posse, sibi sustulit. Non est consequens (sicut putant, qui talia obijciunt,) vt Deus quibus pœnitentiam non dederit, resipiscentiam abstulerit. Et quos non leuauerit, alliserit: cum aliud sit insontem crimen egisse, quod alienum est à Deo: aliud criminoso ueniam non dedisse, quod de peccatoris est merito. O verba apertissima. Tenenda est igitur, hæc sententia inconcussè, quæ diuinis claruit testimonijs: peccatores in malis proprijs, antequam essent in mũdo, præscitos esse tantum à Deo, non prædestinatos. Quod enim prædestinat Deus, & facit vt fit. Si itaque Iudas prędestinat⁹ est, vt aduersus Dei filium esset, à Deo ergo talis factus esset, inculpabilis itaque existeret, & Dei opificio non Iudæ reputaretur. Iniustè etiam, in eum prolata fuisset damnationis sententia. Absit autem hoc à summo Iudice. Auctor enim bonorum omnium est, damnatorque cunctorum malorum. Præsciuit itaque, non prædestinauit, neque fecit: quanquam iudicio iusto, tradens eum in reprobum sensum, vt id impleret, permisit. Quod quia facturus erat, ipse antequam fieret, & prænouerat, & prædixerat.

Reliquum est, vt de Vocatione, Iustificatione, & Glorificatione simul uideamus. Hæc enim facilè declarantur. Dupliciter itaque vocat Deus, idest inuitat hominem. Intrinsecus vbi nullus hominum videt, nisi qui uocatur. Et extrinsecus, per sermonem sonantem, aut per aliqua signa visibilia, vel etiam per beneficia & flagella. Quanquam externæ hec vocationes, parum prosunt, nisi Deus loquatur ad cor. Non modo docendo interius, quid agendum sit, sed & instillando vim, qua agi possit, & qua agatur. Ipse enim operatur velle & perficere. Vnde illud est. Aperuit Dominus cor Lydiæ purpurariæ, vt audiret ea quæ dicebantur à Paulo. Hoc est suaue illud susurrium, de quo in Iobi libro dicitur. Porrò dictum est ad me verbum absconditum, & quasi furtiuè suscepit auris mea venas susurri eius. Hic ille tactus est cordis, de quo dicitur. Abijt cum Saule pars exercitus, quorum dominus tetigerat corda. O quàm necessarius est tactus iste. Ideo præcatur ille. Emitte manum tuam de alto. Quàm necessaria est ista vox interior. Audi illum. Vocabis me, & ego respondebo tibi. Si vocationes externæ satis essent, possent euangelij Christi Iesu pręcones, sibi multũ arrogare, cum eorũ uocibus sonantibus, pia corda tangũtur. At Paulus clamat. Neq; qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus est. Ego plantaui. Apollo rigauit. Tota igitur vis, à diuina est uocatione interiore. In vanum enim prædicatotis tuba sonat exterius, nisi diuinus spiritus insusurret interius. Vt audenter dicere possim, Nemo ad Deum vadit, nisi à Deo uocatus interius. Iuxta illud. Nemo uenit ad me, nisi pater meus, qui misit me traxerit eum. Propter quod præcatur sponsa. Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum. Tanquã certa, se non posse currere, nisi trahatur. Verum, sicut ad cœnam illam euangelicam, nemo non uocatus accessit, Ita neque omnes, qui uocati sunt, venerunt. Plerique enim venire noluerunt. Qui ergo uocati uenerunt, sibi non tribuant, quod uenerũt.

Marginal references (right column): Philip.2. — Act.16. — Iob 33. — 1.Re 10. — Ps 134 — Iob.14. — 1.Cor.3 — Ioan.6. — Cant.1. — Mat.22.

Nam nisi uocati fuissent, haudquaquã venissent. Qui etiam non uenerunt, alteri non tribuant, sed sibi tãtum, quod non uenerint. Quandoquidem vt venirent, vocati fuerunt: sed vocantem contempserunt. Quod si illi sibi tribuunt, quod uocati venerint, hoc saltem sibi tribuere nõ possunt, quod uocati sunt. Hi uero, quia meritum eorum nullum præcesserat, vt quasi pro præmio uocarentur, quoniam uocati uenire neglexerunt, tanquã gratiæ ingrati, iusto supplicio puniuntur. Ne mihi dicas. Nemo non prædestinatus, uocatur interi⁹. Nemo prædestinatus vocantem nõ sequitur. Quomodo enim illi, qui abierunt retro, antea Christũ sequuti sunt, nisi ab eo intus edocti? Quomodo Petrus Christum negauit, nisi quia vocantem obaudiuit? Incunctanter tamen, qui secũ dum diuinum propositum vocatur, ad extremum vocem domini audiunt, & exaudiũtur. Iuxta illud. Oues
Ioan. 10 meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Contra. Hi quos damnandos præsciuit Deus iusto iudicio, vel ad extremum non uocãtur, vel uocati spõte sua resiliunt. Deo id permittente, qui sicut nõ est mali auctor, ita iustus ultor est. Hanc itaque uocem vltimam, nunquam negligit ouis propria, immo vocem nunquam exaudit alienam. Non ergo totum diuinæ uocationi, sed & partem voluntati eius, qui uocatur adscribe. Ita enim dicit Christus. Omnis
Ioan. 6. qui audiuit à patre meo, & didicit, uenit ad me. Insinuans non continuo ad eum accedere, qui audiuit, nisi & addiscat. Quod autem audimus, à uoce diuina est: quod addiscamus, ex nostra libertate.

De Iustificatione modo dicendum. Quid est iustificare, nisi iustum facere? Quid est autem iustum facere, nisi iniustitiam abolere? Quis uero iniustitiã abolet, nisi Deus ipse, qui est Iustitia? Hinc Iustitia dicitur Dei, non nostra, quia non ex nobis, sed ex Deo iusti euadimus. Ignorantes autem iustitiam
Rom. 10. Dei, & suam volentes constituere, iustitiæ Dei, non sunt subiecti. Sed supra abundè de hoc disseruimus.

De Glorificatione autem. Gloria & diuitiæ in domo eius. Ipse ergo solus Psal. 111.
nos glorificare potest, qui & iustificat. Gloria quæ amitti potest, gloria nõ est. Is ergo vn⁹ nos gloriosos reddit, à quo hunc egrediẽtes carcerem, habebim⁹, (si illi pio corde seruierimus) decus immortale per æuum. Hinc illud. Gloria & honore coronasti eum domine. Po- Ps. 8.
suisti in capite eius, coronam de lapide Ps. 20.
prætioso. Ecce ergo Apostolum nostrũ, confidite Romani, ne vos aduersa perturbent, durate, tollerate, æquo animo omnes quæ accidunt, feramus, nã nobis omnia Deus in bonum cooperabitur. Nihil nobis casu euenit: cuncta diuini numinis prouidentia, geruntur. Prædestinauit nos antequam essemus. Vocauit cum auersi essemus. Iustificauit cum peccatores essemus. Glorificauit cum mortales essemus. *Si Deus pro nobis*, prædestinatis, vocatis, iustificatis, glorificatis. *Quis contra nos*, prædestinatores, Vocatos, Iustificatos, glorificatos? Qui vult nobis aduersari, paret se, gladium super femur accingat, uideat si aduersum Deũ bellari potest. Etenim
si consistat aduersum me castra, non ti- Ps. 26.
mebo', quoniam Dñs mecum est. Ipse
est petra mea, scutum meum, refugium Psal 17.
meum, & liberator meus: & in eo trãsgrediar murum. Prædestinatio itaque, ac Præscientia æterna est. Vocatio, Iustificatio, Glorificatioque æterna sunt. De Vocatione autem, ut est effectus prædestinationis, sermo est. Et est Vocatio secundum propositum. De Iustificatione quoq; finali, à qua horum uocatorum nemo deficit. Omnes enim uocantem exaudiunt ad extremum, quare & iustificantur, & glorificantur. Satis autem innuit, eos uocantẽ exaudire, licet non expræsserit Apostolus, cum post Vocationem subdit, quod Iustificantur, & glorificantur. Nemo enim iustificatur, nisi vocanti consensum præbeat. De Iustificatione autem finali, ostendit se sermonem habere cum subdit. Glorificantur. Nam nemo glorificatur, nisi ad finem iustus inueniatur. Siquidem in
ciuitatem illam, non ingreditur quicq̃ Apoc. 21.
immundum, aut coinquinatum. Iustitia autem præsens parum prodest, nisi finalis adsit. Ni mirum autem, si omnia expræssit

expressit Apostolus, vt iam facta. Quoniam Deo omnia iam facta sunt. Iustificantur quotidie multi, uocantur, glorificantur: uocandique adhuc sunt plures ad ouile domini, iustificandiq;, & glorificandi. Iuxta illud. Et alias oues habeo, quæ non sunt de hoc ouili, & illas oportet me adducere. Attamen si ad Deum hos referas, iam uocati sunt, iam iustificati, iam glorificati, sicut prædestinati & præsciti. Nihil enim Deo futurum est, sed cuncta iam facta sunt, in illa æternitate. Vnde dicitur de Deo, Qui fecit quæ futura sunt. Deus nanque, qui non loco clauditur, nec tempore præuenitur, omnium eorum, tã præteritorũ memoria, quàm futurorũ sciẽtia plenus est, nec reminiscẽs, uoluitur in præteritum: neque sperans, in futurum tendit. Omnes itaque homines, & nati vsque in hodiernum diem, & post nostram ætatem nasciturі, apud Deum tñ nati sunt: & decurso totius uitæ tempore, transierunt, in illo nihilominus diuini obtutus lumine, permanentes. In præsentia enim diuinitatis, pſenti semper luce, cernũtur omnia. Aut fortasse, ita certum Paulo fuit prædestinatos esse vocandos, iustificandos, glorificãdosque, vt ad illam certitudinem magnam insinuandam, tempore præterito, non futuro, non præsenti vti uoluerit. Quid enim certius, quàm præteritum præterijsse? In hoc solo priuatur Deus, ingenita esse quæ genita sunt. Prophetarum mos est, futura omnia vt facta uaticinari. In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines orbis terræ uerba eorũ. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Foderunt manus meas, & pedes meos, & dinumerauerunt omnia ossa mea. Diuiserũt sibi uestimẽta mea, & super uestem meam, miserunt sortẽ. Ipse peccata multorum tulit. Et pro trãsgressoribus exorauit. Aut certè hæbraismus est, quo frequentissimè præteritũ accipitur pro futuro. Futurum item pro præterito. *Quos* ergo *Præsciuit, conformes imagine filij sui.* & ante diffiniuit, quàm præsciret conformes imagine filij sui. Nisi enim hoc insinuare uoluisset Apostolus, sat erat dicere. *Et diffiniuit.* ὥρισε. Nec dicere oportebat. προώρισε. *Prædiffiniuit*, Vel ante diffiniuit. Intelligitur ergo Prædiffiniuit, id est antequam pręsciret, diffiniuit. Hoc uerbo probatur, qđ secundum propositum diffiniuit. *Quos autem prædestinauit*, vel pdiffiniuit. *Hos & deinde* in tempore, *Vocauit.* Intelligens secundum hoc propositum, ad extremum saltem. *Et quos vocauit*, sic, *Hos, & iustificauit.* Quia illi spõte sua, parue re uocanti, finaliter. Qui enim ex Deo est, uerba Dei audit. Propterea vos non audistis, quia ex Deo non estis. *Quos autem iustificauit. Hos*, in iustitia semper diem extremum claudentes. *Glorificauit.* Nemo enim illorum perit, quia sic ordinatus est, & propterea Christo datus, vt non pereat, sed habeat vitã ęternam. Si enim eorum quisquam perit, fallitur Deus: sed nemo eorum perit, quia non fallitur Deus. Sic itaque probatum est, diligentibus Deum: Vocatis secundum propositum, Deum cooperari in bonum: In bonum inquam glorificationis. Nam illi omnes tãdem gloriosi, migrant ad dominum. Illud autẽ verbum, nunc oportet declarare.

Conformes imagine filij sui. Sensus igitur huius est. Christianos oportere inter sę assimilari, conformarique in imagine, aut imaginis ratione, vel secundũ imaginem filij Dei Christi Iesu. Licet enim in Græcis codicibus habeatur, τῆς εἰκόνος imagini, debuit tamen in ablatiuo transferri, secundum linguæ latinæ proprietatem, *Imagine.* Plerumque enim Græci, genitiuo pro ablatiuo vtũtur. Quæ est autem filij Dei imago, mirum est uidere quot, & quanta dicunt ab his, qui in scirpo nodum quærunt. Imago naturalis filij, ut filius naturalis, id est filiationis naturalis, est filiatio adoptiua. Imago filij Dei, vt filius Dei, est adoptio Dei. Nam quis ignorat, quod similitudo naturalis filiationis, est filiatio adoptiua? Secundum hanc ergo adoptionem, nos fratres ad inuicem sum⁹, & fratres Christi: Vnde subditur illico. *Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Constat enim hinc euidentissimè, nihil aliud Paulũ, per imaginem filij Dei intelligere, nisi adoptionem nostram, qua omnes nos Christiani, conformes sumus inter nos tanquam fratres, eandem

dem habentes imaginem filiationis naturalis Christi, uidelicet adoptionem, Christo quoque conformes sumus, licet minus. Quandoquidem imago, semper deficit ab eo cuius est imago. Et ita filiatio adoptiua à naturali. Vult ergo hic dicere Apostolus, illud quod alibi
1 Cor. 15 expræssius dixit. Quemadmodum portauimus imaginem hominis terreni, portemus & imaginem cœlestis. Terrenum enim, Adam intelligit: cęlestem,
Ioan. 3. Christum. Iuxta modū loquendi Christi. Qui de terra est, de terra loquitur. Qui de cœlo uenit, super omnes est. Quot itaque præsciuit futuros esse filios Dei adoptiuos, antea diffiniuit, vt filij Dei essent. Vis autem altius quid de filij Dei imagine intelligere? Ecce. Sicut Adam suo peccato, in nobis omnibus imaginem quandam impræssit, formam scilicet qua illi assimilamur. (Sumus nanq; omnes natura peccatores, & filij irę, sicut ille fuit post ligni esum.) Ita Christus, baptismali gratia & regeneratione, caracterem nobis cuiusdam innocentiæ atque candoris imprimit: qui est tanquam ipsius imago. Rectè autem imago, & non uestigium. Vestigium enim partem repræsentat, at imago totum. Hinc pedum uestigia, hominis imaginem dicimus. Non autem partem sanctificat Christus, sed to-
Ioan. 7. tum. Num legistis? Totum hominē sa-
Deut. 31. num feci. Dei enim perfecta sunt opera. Propterea ergo, imaginem non uestigium imprimere dicitur. Secundum hanc itaque imaginem, oporteret nos esse conformes inter nos, & cum Christo, vt deinde illi etiam omnes in gloria conformaremur. Iuxta illud. Cum ap-
1 Ioan 3. paruerit, tunc similes ei erimus. Tres itaque imagines habemus. Imaginem sanctissimæ Trinitatis, qua boni natura
Gen 1. sumus omnes. Faciamus hominem, ad imaginem & similitudinem nostram. Imaginem terreni hominis, qua mali sumus culpa & pœna. Imaginem cęlestis Christi Iesu, qua culpa nunc abolet: pena quoq; abolenda erit. Sequitur.

Vt sit ipse primogenitus, in multis fratribus. Nam filius naturalis, prior est & dignitate, & dominio, atque hæreditate adoptiuis filijs. Magna autem rōne Christum primogenitū appellat. Quia enim supra dixerat, nos eius futuros esse cohęredes, ne paritatē intelligeres, nunc primogenituram interponit: cui⁹ iura tam magna sunt vsq; in hodiernū diem, vt in regnis, in dominijs, in honoribus, semper primogeniti proponantur, atq; aliorum quasi domini uideantur. In ueteri siquidem lege, erant primogeniti sacerdotes omnes, & in paterna hæreditate duplicem portionem habebant. Propterea repræhendit Esau, Gen. 14.
quod uilissimo lentis edulio, tantā primogenituræ dignitatem uendiderit. Quod ergo simus Christi cohæredes, hoc nobis contigit gratia & dono, vel fauore eius, qui nos tāquam æterni patris primogenitus, ad tantam dignitatē admisit. Cum aūt Christum primogenitum, audis æterni patris, Christum hoīem intellige, qui propter gratiæ plenitudinem, primus filius dicitur, nos secundi. Christus.n. vt Deus, est vnigeni Ioan. 1.
tus, qui est in sinu patris, secūdum ęternam illam generationē, de qua Esaias. Generationē eius, quis enarrabit? Cū Esa. 53.
uero legis, eum Mariæ Virginis primo- Mat. 1.
genitum. Peperit filium suum primogenitum, inquit Euangelista. Ne tibi imponat Heluidius, eum dicas primogenitum, quia ante eum nullus. Non quia post eum alius, ex Virgine Deipara natus fuerit. Sicut enim in sepulchro Christi, nec ante, nec post cadauer aliquod iacuit: Ita uterus Virginis, nec ante, nec post Christi partum, quicquam mortale concepit. Tu ergo hic hominis dignitatem considera, quem in fratrem Christus haberi uoluit. Iuxta illud uerbum. Quicunque fecerit uo Mat. 12.
luntatem patris mei, hic meus frater. Pungit autem hoc uerbo Paulus christianos, qui Romæ erant. Quod cum fratres essent, pugnarent, dissiderent, contenderent, bellumque gererent irreconciliabile. Quos enim dedecent magis odia, lites, contentiones, & iurgia quàm fratres? Non vacat autem mysterio, quod Paulus dicit.

In multis fratribus. Et non in fratribus tantum. De his nanque qui saluandi sunt, futurique Christi cohæredes, sermo est, vt patet. Spem itaque concipite,

pite, alite, augete Romani. Non pauci erunt, qui saluabuntur, sed multi. Et si magno Anselmo credimus, plures homines beati erunt, quam geniti fuerint ab orbe condito, vsque ad plenitudinem temporis, cum Christus se se ad terram demisit. Sed quid Anselmum quærimus? Nonne testimonium illud apertissimum est Ioannis in
Apo. 7. Apocalypsi, quo refert vidisse agnum, supra montem Sion stantem, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, qui habebant nomen eius, & nomen patris eius scriptum in frontibus suis? Et citharizantes angelos, qui cantabant. Hi sunt qui cum mulieribus, non sunt coinquinati. Virgines enim sunt, & sequuntur agnum quocunque ierit. Hi empti sunt ex omnibus primitiæ Deo & agno, & in ore eorum, non est inuentum mendacium. Sine macula enim sunt, ante thronum Dei. Nonne est & illa hiperbola? Vidi
Apo. Ibi. turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus Gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Nonne, Diuus Gregorius tenet. Tot homines saluandos esse, quos angeli remanserunt?
Dan. 7. Scriptum est autem à Daniele. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millies, assistebant ei. Nonne in Iudæorum populo, vt Gentes mittam.
Apoc 7. Ioannes dicit, esse duodecim millia Signatorum, in vnaquaque tribu? Nonne exploratum est, implēdas esse ex hominibus, angelorum qui ceciderunt
Psal 109. ruinas? Iuxta illud. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas. Nonne autem ferè innumeri sunt angeli, qui cum dracone in prælio magno illo, proiecti sunt, adeo vt Michaelem cœ-
Apo. 2. lestis militiæ principem, exercitum omnem congregare oportuerit, vt illos debellaret? Nonne Iobus dicit.
Iob. 34. Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis? Quomodo igitur pauci erunt, qui innumeris sufficientur reprobis & damnandis? Nonne efficaciter omnes homines dānauit Protoplastus? Quomodo ergo fingi potest, vt efficaciter pauculos quosdam saluet Christus Iesus? Nonne Deo proprium est misereri semper & parcere? Non enim vult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Si itaque tam magna turba est Ezech. 18
perentium, quomodo tam pauca cohors saluandorum erit? Nonne tam Ezech. 18
facilem fecit Deus pœnitentiæ uiam, vt dixerit. Si impius egerit pœnitentiam à peccato suo, vita viuet? Quomodo ergo capere quis potest, tam paucos saluandos esse, sicut commune vulgus existimat? Nonne misit Ioan. 3.
Deus filium suum, vt saluaretur mundus per eum? Vnde dicebat. Non ue- Matt. 9.
ni uocare iustos, sed peccatores. Non veni mactare, sed saluare. Qua ra- Luc 9.
tione igitur credemus, tàm paucos saluandos esse? Nonne cognouit figmentum nostrum: & recordatus est, Psal. 102.
quia puluis sumus? Quomodo itaque continebit in sinu miserationes suas, vt tàm paucis ignoscat? Nonne creati sunt omnes homines, vt saluentur? Nemo autem vt pereat. Quo colore ergo decere diuinam bonitatem existimare potes, vt ferè omnes perire sinat? Nonne dixit omnipotens Abrahæ. Numera stellas si potes. Sic erit semen Gen. 32.
tuum? Nonne autem de his, qui verè filij Abrahæ sunt, loquebatur, qui æstimantur in semine, non secundum carnem, sed secundum promissionem? Hinc Paulus comparauit stellis electos. Sicut stella differt à stella in claritate, sic sanctus à sancto in gloria. Quo- 1. Cor. 15
modo ergo tàm exiguus electorum numerus esse potest? Paulo, Paulo crede. Multi prædestinati sunt, vt sint filij Dei, & hæredes, fratres Christi Iesu, & cohæredes. Si Paulo non credis, crede Christo. Multi uenient ab Oriente, & Occidente, & recumbent cum Abra- Matt. 8.
am, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Et tā multi iuxta Ioannē, vt uix numerari possint. Id optimè in piscium captu Apo. 7.
rum figuratum est. Dicente. n. Petro. In Ioan. 21.
uerbo tuo dñe laxabo rethe, refert Lucas, Compręhenderunt piscium multi- Luc. 5.
tudinem copiosam. Ioannes quoq;. Nō poterāt trahere rethe, præ multitudine Ioan. 21.
piscium. Nec te moueat uerbum illud.

Angusta

Matt 7. Angusta est porta, quæ ducit ad regnū
Matt.20. celorum, & pauci ingrediuntur per eā. Neque illud. Multi uocati, pauci electi. Tripliciter em̄ declarari possunt. Primo quidem, vt intelligantur de Iudæis, nō
Rom. 9. de Gentibus. Ideo, nanque à Paulo reliquiæ Israel vocantur, quia pauci sunt Iudæorum, qui salui fient. Secundo, vt vera sint de omnibus, pro tempore nondum incarnati uerbi. Illis quippe temporibus omnibus crediderim, ego
Ps. 93. paucissimos saluatos fuisse. Erat Deus
1. Pet. 3. enim vltionum Deus. Vnde non nisi octo animæ ab aquarum colluie saluatæ
2. Cor. 1. sunt. At cum misit filium suum, effectus est pater misericordiarum, & Deus totius consolationis. Tertio. Vt dicatur, reuera non tot saluandos esse, quot dānandos. Pauciores enim stellæ sunt cęli, quàm maris arena. In stellis autem electos figuratos esse, in arena vero filios perditionis, nemo nescit. Cum di-
Gen. 17. xit dominus Abraam. Multiplicabo semen tuum sicut stellas cęli, & velut arenam, quæ est in littore maris. Quis itaque dubitare potest, si illis hi conferantur, quod non multi erunt? Hinc illud
Abac. 2. est. Dilatauit infernus animam suam, quasi tàm magnum numerum contine re nequeat regio illa, nisi latior fiat. Stul
Eccl. 1. torum enim, infinitus est numerus. Cum uero multos saluandos esse intelligis, in spem erigi debes, cum plures
Pro. 14. damnandos timere debes, vt risus dolori misceatur, & exultationi formido.
Ps. 2. Ita enim dicitur in Psalmo. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quantum profectò non sperare detrimenti est, tantum periculi, nimis præsumere. Nemo autem admiretur, si plures peribunt, quàm saluabuntur, Nam prætiosiora semper à uilibus exceduntur, multitudine. Auri copia, minor est, quàm plumbi, gemmarum quā lapidū, uirorū q̄ hominum, bonorū itaq; q̄ malorū. Vt hi facilè numerari pn̄t, illi uero oı̄ nnmero maiores esse videantur. Et quid mirum? Qui. n. dānant̄, ex seipsis damnantur, qui saluant̄, ex Deo saluant̄. Salutem ergo fecit Deus, non
Leuit. 19. interitum. Omnia aūt quę ipse fecit, in numero fecit, sicut in pondere, & in mensura. Numerati ergo sunt, qui saluandi sunt: qui pereunt, innumerabiles esse cēsentur, & quasi sine numero. Bonus pastor oēs suas numerat oues. Oues Dei sunt omnes, qui saluādi sunt. Non ergo sunt sine numero, licet sint plurimę sicut stellæ cæli. Numerat em̄ Ps. 146.
multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat. O numerum sacratissimum, omnibus numeris absolutissimum. Dominus Deus patrum nostrorum, addat ad hūc numerū multa millia. Hic autem numerus, vt piè credit̄, nulli hominum exactè notus est, nec quotus sit, neq; etiam qui illi numero compræhendantur. Hinc sancta Eccle sia orat in collecta secreta. Deus, cui soli cognitus est numerus electorum, in superna felicitate locandus. Sat nobis sit, quod Paulus docet. Omnes qui Dei Rom. 8.
filij sunt, conformes scilicet in imagine filij eius, præsci tos esse, antequam tales essent, primumque deffinitos, & nume ratos, vt tales essent in seculo, deinde ad fidem uocatos, per gratiam iustifica tos, & demum in æterna uita glorificatos. Sequitur.

Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quibus uerbis probare intendit, quòd Deus cooperatur in bonum omnia, nobis prædestinatis, & vocatis diligentibus Deum cum perseuerantia. Vide autem modum mirabilem, quo procedit. *Quid dicemus ad hæc?* Idest, quam responsionem contra hæc quæ dicta sunt, adducere poterimus? Quid inquam cōsolatorijs his sermonibus respondebimus, quibus ostēsum est nemini, non desperandum, in tribulationibus? Quandoquidem ratū esse debet, Deo esse curæ res nostras, & omnia (si Deum dilexerimus) nobis in bonum cooperari. Quia nos ipse præde stinauit uocandos, iustificandos uocauit, glorificandos iustificauit, prædestinatos, uocatos, & iustificatos glorificabit. Dicemus ne, quod cooperatur nobis in bonum, bona, vocationem, iustificationemq;, at non omnia, quia non mala? O nos miseros. Quid illud est, qđ nobis obesse possit? *Si Deus est pro nobis?* Immo quid esse potest, quod pro nobis non sit? Si Deus, cuius sunt omnia, pro nobis est? dicemus ne quod pro no

bis

bis est Deus, quo ad aliqua, quoad aliqua vero, contra nos?

Qui etiam proprio filio suo nō pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? O potentissimum inęstimabilis charitatis argumētū. Vt seruis parceret Deus, filio non pepercit. Cum adhuc inimici
Rom. 5. essemus, illum tradidit in mortem, pro nobis liberandis, Ergo qui fieri potest, vt non omnia nobis donet? Nihil enim habet filio proprio, hoc est naturali, cōsubstantiali, uerè proprio, semper illi coęterno charius: dedit illum quod magis est, dabit igitur omnia, quod minus est. Et ita semper quoad omnia nobiscū erit, ut sua inęstimabili sapientia, in salutem nostram & probationem cōuertat, quæ nobis inferūtur afflictationes.
1. Cor. 3 Confidite, confidite. Omnia vr̃a sunt, siue mors, siue uita, siue præsentia, siue futura, nihil est quod uobis noceat. Mūdus inquies est contra nos, tiranni, & populi, & ciues, & consanguinei. Ini-
Matt. 10. mici enim hominis, domestici eius. Tunc gaudeat christianus omnis. Nanque non solum illi obesse non poterūt, sed vel inuiti, coronas intexent, & bonorum innumerabilium causa fiēt. An
Iob. 2. ignoras bellicum diaboli apparatū: qui & amicos, & seruos, & vxorem aduersum Iobum commouit, vlceribusque illum afflixit, non modo contra eum nō fuisse, sed pro eo? Eū profecto illustriorem reddidit diuina sapientia, illi mala omnia, in bonum mirabiliter conuertente. Quia enim Deus stabat pro eo, quæ aduersus illum stare uidebantur,
Iob. 17. & pugnare, pro illo steterunt atque pugnarunt. Hinc ipse dicebat. Pone me iuxta te, & cuius manus pugnet contra me? Sed quid Iobi exempla quærimus? Paulum admirare, vnicè toti orbi admirabilem. Ter enim uirgis cęsus, semel lapidatus, ter naufragium pertulit, in laboribus plurimis, in fame & siti, in frigore & nuditate, in carceribus abundantius, in plagis supramodum, in mortibus frequenter, fuit. Quid tamen illi hæc omnia nocuere? Immo quid illi, non profuere singula? His enim, quæ contra eum esse uidebantur, insignis, præclarusque effectus est, atque apud Deum & homines præ cæteris singulariter venerandus. Nunquam illi Iudęorum præceps sinagoga, nunquam Gentium furor, nunquam Neronis impietas, tantum potuissent illi prodesse officio, quātum profuere odio. Minus opitulantur mihi crede Roma, Deum piè colentibus, qui benefacere student, q̃ qui aduersus illos, grandia machinantur. Hæc de malis quæ perpetimur, dicta sint. De malis autem quæ facimus, dubitas ne, quod uertantur in malum? Audi eundem Apostolum disserētem, & docentem, quod neque ea nobis obesse possunt, vt omnino ostendatur, nihil esse, quod diligentibus Deum perseueranter, nocere possit, quia diuino fauore in cunctis iuuantur. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis cōdemnans? Christus Iesus qui mortuus est, Immo qui & suscitatus est. Qui & est in dextera Dei, qui & intercedit pro nobis?* O rationem fortissimam. Si peccata nostra nobis officiunt, hoc ideo est, quia pœnam peccantes promeremur. Sed ubi iudex est, cuius calculo rei declaremur? Iudex hominum Deus est. Verum Deus ipse, qui nos uocauit, uocatos iustificat, non modo peccata delet, sed iustos constituit, absoluit à pœna, dignos reddit pręmio, quæ ædificat non destruit, quæ plantat non euellit. Si ergo nos iustificat, non condemnat. Iudicium inquies Christo delegauit. Ille nos condemnabit, quod ei rebelles fuerimus, etiam uocati, milliesq; ipsum cōculcauerimus. Verum quo pacto, pęnæ Christus nos addicere poterit, qui tam impensè nos dilexit, vt pro nobis mortuus sit, uitamq; illam sanctissimā, pro eis etiam, qui eum cruci affixerunt exalare voluerit? præces cum lachrimis Heb. 5.
fundens ad patrem, ut illis parceret? Bone Deus, quomodo poterit nos condēnare Christus Iesus, qui tertia die à morte resurgens, se se gloriosum ostendit, vt nos omnes in resurrectionis & uitæ immortalis, spem viuam erigeret? Quomodo Christus poterit non nobis misericors esse, qui in cęlum ascendit, nobis pandens iter: sed et que ad dexte- Mich. 2.
ram Dei, & nobis locum parat, vt ubi ille est, & nos simus? Quomodo demum Ioan. 12
Christus

Christus, contra nos sententiam ferre poterit, qui semper nostras causas tuetur, qui aduocatus noster est indefessus, qui vultui paterno, latus & vulnera continenter ostendit, quæ pro nobis in cruce sustinuit, vt ille ipsius amore, nostri misereatur? Absit. Absit, vt peccatis nostris, vel præteritis, vel præsentibus, vel futuris, à Christo Iesu condemnari timeamus. Deus autem nos absoluet. *Si ergo Deus*, & Christus homo, *Pro nobis, quis contra nos?* Accusator esse poterit sathan, qui nostræ gloriæ semper inuidit, sed quid potest accusator contra reum, si iudex fauerit illi? Quid cōtra adulteram egere pharisæi? Nos natura rei & filij iræ sumus, at iudicē Deū, delegatumque Christum pro nobis habemus, non nostris meritis, sed diuina benignitate. Quid ergo poterit accusator noster? Eijciet illum, dicetque ei conterere. Audi Ioannem. Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat eos ante conspectum Dei. Propterea Paulus Apostolus, cum dixisset.

Ioan. 8.

Quis accusabit aduersus electos Dei? Non illic constitit, quippe qui sciebat accusatorem adesse, sed progressus est, vt ostēderet neminem esse condemnantem. Et id efficaciter probat, peccata nostra nobis minime nocere, si etiā mille sint accusatores, modo Deus nos iustificet. Pelle desperationem ergo Roma, spera te omnes saluatos iri. Nihil enim hac spe vtilius esse potest. Qui nanq; arat, debet in spe arare, fructus percipiendi, inquit Paulus. Spes enim est gaudij & delectationis mater. Delectatio autem perficit opus, & coauget. Verum caue, ne sit nimia spes, & iam non spes, sed præsumptio fiat. Iunge spei timorem. Vbi enim securitatem parit spes, sollicitudinem gignit timor. Facitque hominem attentius, diligentiusque cōsiliari & operari. Vt nanque Deus sit semper pro nobis, nosque instantibus etiam omnibus accusatoribus, suo iudicio semper iusto, absoluat & iustificet, vt iusti ad extremum reperiamur, quātumuis prædestinati, & gratia pleni simus. Non mihi dicas, nostram operam necessariam non esse. Error est, hæresis est, impietas est. Ecce beatus Apostolus, iam Christo acquisitus, iam vas electionis effectus. Nequaquam ocio manus relaxat sub spe prædestinatiōis, & gratiæ, sed cum Dei beneficijs, conatus suos iungit. Castigo (inquit) corpus meum, & in seruitutem redigo, ne cū alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Ecce, ecce iam partis dextræ miles est, & tamen periclitari metuit: iam probatus, quomodo reprobari pertimescit electus? Iam uictoriam in manibus habet, & necdum arma deponit, iam ad triumphum productus est, & adhuc incertum formidat euentum. Quæ cū ita sint, prospice te non cōtra infirmam quamcunque personam, sed cōtra summi Apostoli doctrinam, impij erroris armis insurgere. Christoque, qui in eo loquebatur, contradicere: qui totum diuinæ electioni adscribens, libero arbitrio locum haudquaquam relinquis, & spe diuinæ gratiæ fretus, tam salutiferū timorem abijcis. Cum enim Pelagij impietatem uitare nescis, ad Manichæorū dogma non minus pestiferum declinare videris. Stet, stet Prædestinatio, vel Electio, diuinæq; gratiæ fauor immodicus, at liberi arbitrij conatus omnes, minimè corruant. Quantum enim periculi est, de nr̄o labore, timore abiecto præsumere, tantum detrimenti est, in spe diuinæ gratiæ, non laborare. Hinc dictum est. (Quod ubique notādum erit) cooperari Deum, nō operari, vt primas partes soli gratię, piè subiectus Apostolus adscriberet, medias nō labori deputaret, vtrumque in consumatione cō iungeret. Iuxta doctrinam quam alibi prodidit. Gratia Dei sum, id quod sum. Et gratia eius in me uacua non fuit, sed abundantius laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum. Vides quomodo ægregiè, quæ prius sigillatim distincta protulerat. Gratia Dei sum, id quod sum. Gratia eius in me uacua non fuit, abundantius laboraui, in sermonis fine connectit? Gratia Dei mecum. Non ego sine gratia: non gratia sine me. Sed gratia Dei mecum. Si itaque hoc loco spem & gratiam tantum extollit, electionemque & diuinum fauorem, labor noster supprimitur, non negatur, Secundum illam regulam, quam antistes nr̄ Augustinus

Deut 33.
Apoc. 12.
2. Cor. 9.
Ibidem
1. Cor. 15

ſtinus inſinuat. Nō omnia quæ tacentur, negantur. Quàm frequenter & noſtro arbitrio, in ſacrarum paginis ſcripturarum, totum dari uidemus? vt nihil gratiæ, nihil prædeſtinationi, nihil Deo tribuatur? Omni cuſtodia ſerua cor tuũ.
Pro 4. Pſ. 118. Inclinaui cor meum, ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum. Rectas facite ſemitas Dei noſtri. Cuſtodite animas
Matt. 3. Hier 48. veſtras. Sancti eſtote. Venite ad me qui
Leuit. 19. laboratis, & onerati eſtis. Facite uobis
Matt. 11. bis cor nouum. Nolite obdurare corda ueſtra. Poteſtatem habens ſuæ voluntatis. Aperi mihi. Cohibe linguam
Ezech 18 tuam à malo. Hominis eſt præparare
Pſ. 94. animam. Reliquit hominem in manu conſilij ſui. Vbi hic gratia, ò Gratiani? Vbi Prædeſtinatio, ò Prædeſtinatores? Num tamen quia tacetur, negatur? O Pelagiani? Tacetur, non negatur. Alibi autem exprimitur. Dominus cuſtodiat corda ueſtra, & intelligẽtias ueſtras. Inclina cor meum, Deus
1. Cor. 7. Cant. 5.
Pro 25. Pro. 27. in teſtimonia tua. Non eſt hominis via eius, nec uiri vt ambulet, & dirigat
Eccl 5. greſſus ſuos. Dominus cuſtodiat introitum tuum, & exitum tuum. Elegit nos vt ſancti eſſemus. Nemo venit ad
Phil. 4. Pſal. 118. me, niſi pater meus, qui miſit me traxerit eum. Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua, in ui
Hier. 10. ſceribus meis. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum.
Pſ. 110. Iob. 1. Deus operatur uelle & perficere. Adaperiat dominus cor ueſtrum. Domi-
Luc. 6. ni eſt gubernare linguam. Præparatur uoluntas à domino. Cor regis in ma
Pſ. 50. nu domini eſt. Num ergo quia hic tacetur liberum arbitrium negatur? Ta-
Ezech. 36 cetur non negatur. Quæ enim pugnã-
Philip. 2. tia maior iſta? Omni cuſtodia ſerua cor
2. Mac. 1 tuũ, Dominus cuſtodiat corda ueſtra?
Pro 16. Inclinaui cor meum. Inclina cor meũ Deus? Rectas facite ſemitas ueſtras.
Pro. 21. Non eſt hominis, vt dirigat greſſus ei⁹? Sancti eſtote. Elegit nos vt eſſemus ſancti? Venite ad me omnes. Nemo venit ad me? Spiritus ſanctus pugnantia non docet. Vel ergo altera pars, a Spirito ſancto non eſt. Vel certè non pugnant. Pugnant autem ſi totum das gratiæ, nec conciliari poſſunt. Item ſi totum libero arbitrio. Aſſerere itaque oportet, & gratiæ uirtutem, & humanæ uoluntatis aſſenſum. Sine qua, nec electis omnia, in bonum cooperantur. Caue ergo pernicioſam hanc ſecuritatem. Chriſtus mortuus Rom. 8.
eſt pro nobis, Immo & reſurrexit, ſedet ad dexteram patris, interpellat pro nobis, igitur nihil mihi timendum. Cur non legis & illud. Quanto putatis Heb 10.
deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit. Et ſanguinem teſtamenti, in quo ſanctificatus eſt, pollutum duxerit? Multi dicent mihi in illa Matt. 7.
la die. In nomine tuo dæmonia eiecimus, virtutes fecimus multas, & ego reſpondebo illi. Nunquam noui vos. Diſcedite maledicti? Mihi crede inſanit, qui de prædeſtinationis ſecuritate ſibi blanditur, dicens. Si ſum prædeſtinatus, quis poterit facere, vt non ſaluer? O furor, furorum omnium nouiſſimus. Oportet operari, ſi uis ſaluari. Neſcio Roma. Aut vbi, aut quãdo, electo vel prædeſtinato otiari, vel feriari liceat. Cum etiam in paradiſo, primo illi homini prædeſtinatiſſimo, operari iubeatur. Dicet forte, qui amaritudinis virus dulcedinis fraude obſcurat. Ideo operandum eſt, quia ex qua parte ſimus, ignoramus: putabiſque, tu ipſe qui audis, rationabiliter, ſapienterque reſponſum fuiſſe. Gen 2.
Sed mel eſt quod in labia aſcẽdit, fel qđ deſcendit in uiſcera. Quid operari proderit, O bone frater, ſi non recipit electorum dextera periculum, vel reproborum ſiniſtra profectũ? Licet. n. ad quã partem ſim deputatus, ignoro: vtramq; tamen ſi uerum eſt, quod ais, defixam eſſe, & immutabilem ſcio. Quid igit̃ refert, ſi nondum locum noui meum, cũ tñ definitiſſime nouerim, in harum una conditionum omnimode me eſſe conſtitutum? Cur orationibus, operibuſq; pijs pulſare Deũ, me debere prædicas, ſi aperiendum mihi eſſe deſperas? Prædeſtinatis ad uitam, neceſſaria oratio nõ eſt: Deputatis ad mortem, prodeſſe non poteſt. In iſto itaque ſuperuacua, in illo infirma, vtrique inutilis erit. Beneficia enim orationis, qui in acquiſitione prædeſtinationis eſt, nõ requirit. Qui uero in pditionis parte, nõ recipit.

Cur

Cur ergo Christus, qui exorandus est, orationis formam instituit, & orauit? Cur orare tam necessarium esse dixit? Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, & stare ante filium hominis. Et iterum. Hoc genus dęmoniorū, non eijcitur, nisi in ieiunio & oratione. Indubitáter agnoscite ea, quæ immi nēt, mutari posse. Et contra Neotericos hosce pseudo Paulos, credite quod de salute ad perditionem, & de perditione ad salutem transire possumus. Verum nemo est inquit Paulus, qui condemnet electos. Fateor, si Deus illos ad extremum iustificauit. At ponit hypothesim, dicis. Deus iustificat. Concedo. Sed quomodo iustificat? Sine nobis? Absit. Petit enim dominus. Vis sanus fieri? Prædestinat nos sine nobis. Vocat sine nobis, at non iustificat sine nobis, neq; item glorificat, sine nobis. Nos uero iustificare uolenti, obsistere possumus. Neque enim cordis humani cōscius, uolūtatem ipsius quem sanaturus est, interrogaret, nisi nosset quantū ipse plasmator & curator illi indiderit. Nequaquam ergo electos, Deoque charissimos, cōdemnari non posse affirmādum est, nisi per hiperbolā. Vt *Si Deus pro nobis est, quis contra nos?* exclamabis. Ecce mortiferum succum, sub hoc dulci poculo propinatum. Caue ne bibas Roma. Et si biberis, euome. Nemo est, neque esse potest contra electos, a quibus est Deus. At ipsi uni contra seipsos esse possunt. Id Paulo sat est, quo diuini fauoris efficaciam extollit: neq; carnem, neque diabolum, neque mundum posse te de manu Dei eripere. At non id sequitur, vt omnino perire non possis. Quippe quia tu ipse prædestinatus, præscitus, uocatus excidere potes, vt iustificationis finalis gratiam ammittas, & glorificationis. Hinc & Christus optimus diuinorum arcanorum magister dicebat. Quod dedit mihi pater, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu mea. Non item dixit. Nemo potest excidere. Neque tamen dicas, Non ergo Paulus in spem certam, & uiuam nos erigit, si non absolutè docet nos condemnari non posse. Non ne enim spem maximam concipere debent vniuersi, id intelligentes, quod Paulus vbique docet, & hic potissimè, christianorum neminem perire posse, nisi ex seipso sibi mortem præ vitam eligere maluerit? *Si enim Deus pro nobis, quis erit contra nos?* cuius conatus, vel tantillum obesse possint, modo nos ipsi à Deo, qui pro nobis est, non desciscamus. Fiatque nostra opera, vt iam nō pro nobis, sed contra nos sit? Et dicat tādem. Quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas? & noluisti. Relinquetur uobis domus uestra deserta. Nulla itaque est ratio, vt timeamus condēnationem, nisi ex nostra natura suapte ad malum prona uoluntate undiq; sperandum est. Diuina misericordia iudicium superexaltat. Christus interpellat pro nobis. Aduersa omnia opitulantur. Angeli pro nobis sunt: rabies dęmonum non præualet. Hinc tantum timēdum est, quoniam ex nobis cadere possumus. Iccirco cum timore adnitēdum est, ne labamur. Qui non timet, de se præsumit. Spem docet Paulus: at & dedocet temeritatem. Vnde inquit. Qui stat, videat ne cadat. Cum timore & tremore, salutē uestrām operamini. Vt quid cum timore & tremore, si cadere nō possunt, qui prædestinati sunt? Video in Genesi dicere Deum ipsi Iacob. Ecce ego ero tecum; & seruabo te in omnibus inquibus ieris, & reducam te in terram istam. Et nihilominus scriptum est. Et timuit Iacob valde, quoniam dubitabat ne forte peccatum aliquod perpetrasset in domo Laban, quod diuina ifregisset promissa, vt dixit Rabbi Moses, Hadarsan. Mosi quoq; ab initio dixit Deus. Ego ero tecum. Et tamen legitur. Et timuit Moses valde, in libro Numerorum. Hi ergo, qui tam firmam securitatem acceperant sine cōditione omnino, & tamen timent, ostēdunt nobis semper timendum esse, nisi velis eos incredulitatis potius, & infidelitatis nota reprehendere. Vnde illud est. Beatus qui semper est timoratus. Securus est Deus, de suarū ouium numero, quia illi cuncta præsentia sunt; & fienda non aliter, quàm facta nouit.

Verum

Marginal notes: Matt.6. Mar.13. Ioan.5 Ioan.10 Matt.23. Luc.2. 1.Cor.10 2.Cor.5. Gen.28. Exo.2. Prou.28.

Verum nos nequaquam securi sumus, nec esse possumus. Nobis ergo timendum est semper, quia de futuris cötingentibus, nulla nobis est determinata ueritas. Securitatem vero illam Dei, in scriptura sacra, Spiritus sanctus per librum uitæ insinuat. Metaphoricè.n. dicitur, in intellectu alicuius scriptum, quod firmiter memoriæ illius hæret.
Pro. 3. Iuxta illud. Ne obliuiscaris legis meæ, & præceptorum meorum, describe illa in tabulis cordis tui. Nam & uerè in libris materialibus scribimus, quò memoriæ labilitati succurramus. Ipsa ergo Dei notitia, firma, securaque & indelebilis, quam habet de his, qui prædestinati sunt, quod sunt saluandi, Liber uitæ dicitur. Et sicut Reges, qui in libris suis milites, vel cõsiliarios suos scribũt, qui olim patres conscripti dicebantur, illam scripturam habent pro signo quo dam memoriali eorum, quæ circa eos conscriptos agenda sunt. Ita hæc Dei notitia, est liber uitæ, & quasi signum quoddam, quo dominus illos suos nouit electos, & quid circa eos agendum sit. Quia scilicet gratia est conferenda; vt ad gloriam feliciter perueniant. Iux
2. Tim. 2 ta illud Pauli. Firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc. Nouit dominus qui sunt eius. Differt itaque hac ratione, liber uitæ à prędestinatione, quia est notitia prædestinationis, & securitas quam habet Deus, de præ-
Ioan. 10. destinatis suis. Propterea dicit de Christo, quod uocat oues suas nominatim, & ducitque eas ad æternam uitam: non autem faceret, nisi de prædestinatis o-
Mat. 5. uibus suis securus esset. Vnde dicit eis. Gaudete, quia nomina uestra scripta sunt in cęlis.

Duo tantum super Apostoli uerbis, consideranda sunt. Primum est illud. *Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Ingerere enim videtur non paruum dubium. An Deus nos magis, quàm Christum dilexerit, cum pro
Mat. 17. nobis omnibus illum tradiderit. Et di-
Ioan 3. cendum est. Quod non. Neque enim incassum dixit summus Pater. Hic est filius meus dilectus. Amoris excellentiam significans. Vnde & illi non dedit
Ioan. 1. spiritum ad mensuram, sed impleuit illum: & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Amplius. Dedit illi nomē, Philip. 2.
quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genuflectatur. Adhuc. Primogenitus erat. Peccatumq; non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Quo colore itaque fingi potest, vt nos magis, quàm Christum dilexerit? Ne dum, 1. Pet. 2.
vt Deum, sed vt hominem. Et expressè constat, eum plus, quàm omnes creaturas simul dilectum fuisse. Siquidem illi data est omnis potestas in cęlo, & in ter Matt. 28.
ra. Signum autem dilectionis, exhibitio est operis. Dubium uero hinc nascitur, quia uerbum illud, *Tradidit*, quod Apostolus hoc loco usurpat, non benè intelligitur. Si contra Christi uoluntatem traditus fuisset à patre, pro nobis liberandis, inuicta ratione concluderetur, eum minus dilectum fuisse. At quia uolentem pro nobis pati tradidit, ut secũdum suam uoluntatem pateretur. E cõtra, ostenditur illum magis fuisse dilectum, magis inquam secundum bonũ illud, quod maius est, secundum bonũ scilicet honestũ. Magna enim fuit Christi virtus, immensaque charitas, vt pro hostibus suis mori uellet. Iuxta illud. Commendat Deus charitatem suam in no- Rom. 5.
bis, quia cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est. Plus itaque dilexit Deus hanc Christi nimiam virtutē, quàm uitam eius corporalem. *Tradidit*, ergo illum, vt ingentis animæ prodigus moreretur. Quo hæc ipsius charitas, in actum prodiret exterius, mundoque elucesceret. Adde. Quód & ex ipsius morte, gloriosior effectus est. Iuxta illud Esaiæ. Principatus super humerum eius. Non itaque nos magis dilexit, sed Esa. 9.
in Christo magis dilexit Deus, quod plus diligendum erat. Omne enim simile, suum simile diligit. Quo igitur magis simile, magis diligitur. Illud vero Deo similius, quod melius. Illud ergo magis à Deo diligitur. Modum autem, quo Deus tradidit Christum in mortē, breuibus accipe. Primo. Ab æterno prædestinauit, præuiso Adę peccato, vt incarnatus filius, ad eum abolendum pateretur. Iuxta illud. Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, & uoluit eum cõterere in in- Esa. 53.
firmitate. Secundo. Inspirauit ei uolũtatem

tatem pro nobis patiēdi, charitatem ardentissimam illi infundendo. Quid ēm habes, quod non accepisti? Hinc illud. Oblatus est, quia ipse uoluit. Voluit ēm vt Deus, eadem uoluntate qua pater, ut homo, uoluntate à patre inspirata. Tertio. Potestati persequentium illum exposuit. Iuxta illud, quod ipse dicebat. Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Hoc itaque Apostoli uerbo.

1.Cor.4
Esa.53.
Ps.21.

Proprio filio non pepercit; sed pro nobis omnibus tradidit illum. Ostenditur, & Dei seueritas, qui peccata nostra noluit impunita relinquere. Ob id enim dicit. *Non pepercit filio suo.* tanquam seuerus: Et Dei bonitas ostenditur, atque misericordia. Quia cum homo sufficienter satisfacere non posset, satisfactorem dedit ipse. Propterea subiungit. *Sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Crudelis uidetur herus ille, qui à seruo plusquam possit, exigit, nisi det ei, unde possit. Cum itaq; homo nullus, nec simul omnes, satis Deo facere possent, pius misericordiarum pater, filium suum hominem induit, qui id posset omnino. Vnde & illum occidi voluit, vt quod poterat, re ipsa expleret, atque perficeret. Propterea ipse dicebat moriens. Consummatum est. Habes itaque, quomodo Christum Deus tradidit. Verum quia & legimus, eum à Iuda, à Iudæis, à Pilato quoque traditum fuisse. Dicitur enim à Ioanne. Iudas erat eum traditurus. Et tradidit ipsum Pilatus, vt crucifigeretur. A Pilato. Gens tua & Pontifices tui, tradiderunt te mihi. Meméto. quod Iudam ex cupiditate illum tradidit. Iudæi ex inuidia. Pilatus ex timore mundano, quo Cæsarem timuit. Deus autem ex charitate, vti & ipse seipsum. Ita fit, vt eadem actio, secundum quod ex diuersa radice procedit, diuersas fortiri rationes, vt & bona, & mala merito dici possit. Neque dicas, Id fecere Iudæi, Pilatus, & Iudas, quod fieri Deus volebat. Id enim uerum est, sed non eodem modo fecerunt, quo id fieri uolebat. Conformitas autem nostræ uolūtatis ad diuinam, nō est ut uelimus, qđ ille uoluerit, sed ut eo modo velimus, quo uult nos velle.

Ioan.19.
Ioan 19.
Matt.26.
Ibidem.

Secundum considerandum, illud est. *Interpellat pro nobis.* Hinc enim sequitur, quod & Sancti interpellant. Nam si ipsis interpellare derogat, multo magis Christo derogabit, quo ipse eis excelsio extitit. Si uero illi ob summam dignitatem, id conueniat illis conuenire nequaquam possit, quod lōge ab eo deficiant: cur uiuentes, seipsis longe minores, pro inuicem orabāt? Error. Error est mihi crede, dicere. Sanctos non orare pro nobis. Hinc illud domini verbū. Si steterint Moses & Samuel corā me, non est anima mea, ad populum istum. Hoc nanque loco euidentissimè ostenditur, sanctos pro viuentibus orare. Neque enim dixisset. Si Moses, & Samuel steterint coram me: Nisi mos esset, sanctis pro nobis orare atque interpellare. Sequitur. Hier.15.

Quis nos separabit à charitate Dei? Tribulatio? an angustia? an persequutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? (Sicut scriptum est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus, vel iudicati, *sicut oues occisionis.)*

Admiramini hanc Pauli texturā quęso omnes. Proposuerat enim Scimus, qđ diligentibus Deum, secundum propositum uocatis, Deus ipse ad bonum omnia cooperatur. Ostēdit hactenus, quos dam secundum propositum vocari, illisque Deum omnia ad bonum cooperari. Hicque constitit: & nec verbum quidem de diuina dilectiōe dixit, adeo vt plerique occasione accepta grauissime hallucinati sint: Pauli mentem existimantes esse, rei omnis summā, in prędestinatione consistere: & penes nos nihil oīno. Magna ergo astutia ad illud, diligentibus Deum, modo reuertitur, quo nos nutātes, in diuina cōfirmet dilectione: ostendatque, quod nisi Deum toto corde, & perseuerāter dilexerimus, incassum sunt omnia, & præsnosci, & pdestinari, & uocari. Nanque præsciti, pfiniti, uocati non iustificabimur, quandoquidem nō iustificatur quis, nisi per fidem, quæ per dilectionem operatur. Et si non iustificabimur, neque glorificabimur. Non itaque in bonum nobis omnia cooperabuntur, quoniā qui nō diligit, manet in morte, & ira Dei est sit per eum. Qui igitur totum prædestinationi, 1.Ioan.3.

tioni, & uocationi adscribere solet, ansam ex dictis accipientes, quibus diuini fauoris efficacia tãtum data est: Núc vel audiant, vel legant Apostoli uerba, de diuinæ dilectionis necessitate disserentis, & mecum concludent vel inuiti, quod omnino oportet comitem indiuiduam diuinæ electioni, & uocationi, nostram iungi uoluntatem, vt Deum perpetuo diligamus. Ne autem diligere Deum semper, impossibile, aut difficile tibi uideatur, ostendit id esse admodum facile, modo velis. Nihil enim est, quod te à diuina dilectione auellere possit. Attende autem modum. Non enim dicit. Et debemus, & possumus diligere Deum semper, sed admirabũdi more prodit in mediũ, velut cœlesti numine raptus, diuinoque actus furore, & inquit. Postquam magna est cura Deo de nobis omnib⁹: Postquam tam impẽse nos diligit: Postquam nobis filium charissimum dedit, & cum illo dabit omnia. *Quis nos separabit à diuina dilectione?* Quis inquam adeò præualebit, vt nos illius ui, Deum diligere desinamus? Certè si quantum nos dilexerit, consideremus, nihil est quod ullo unquam tempore, nos à Dei amore auellat. Si aliquid esset, quod posset efficere, ne Deum diligeremus, id maximè uitæ huius amor existeret. Nemo enim carnem suam vnquam odio habuit. Ipse uero dixit. Qui non odit animam suam propter me, non est me dignus. At longe plus diuini potest amoris flamma, qua succendimur, quàm amor carnis huius. Vis uidere? Quæ carni, & uitæ nostræ nocent, sunt hæc. *Tribulatio*, cruciatus scilicet corporis. *Angustia*, idest mentis anxietas. *Persecutio*, qua de loco ad locum fugere oportet. *Fames*, ciborum penuria. *Nuditas*, quam sequitur algores & caumata, imminentia mortis pericula. *Et gladius*. Mors scilicet ipsa uiolenta. Hoc enim paulino septenario, uexationum, molestiarũq; tricas innumerabiles compræhendimus, uincula, carceres, exilia, charotũ ammissiones, criminationes, callumnias, odia, liuores, & uiolentiora quæq;, quæ mentis constantiam turbare ualeãt. Fortasse ergo diffi-

Eph. 5.
Matt. 10

cile uideretur, metu & ui omnium horum, carne reluctante, à diuino amore nequaquã discedere. Sed hæc, & omnia simul, & singula inquit Apostolus, *Non poterunt nos separare à diuino amore.* Vt scilicet horum metu, Deum quem diligimus, diligere desinamus. Non modo enim superamur. *Sed in his omnibus superamus per eum, qui dilexit nos.* Non modo nos Apostoli, qui primitias spiritus habemus: sed & Christiani omnes, (modo Deum uerè diligamus,) omnia hæc mala ridemus, contemnimus, vincimusque, illum mentis aciẽ fissa intuentes, qui primum dilexit nos, antequam nos eum diligeremus, pro nobisque tantam contradictionem sustinuit aduersus semetipsum, confusione contempta. Magnaque cura & diligẽtia, prouidet rebus nostris, & mala omnia in bonum uertit. Difficile igitur, nõ est, qui diligit Deum, in dilectione perseuerare. Et certe. Qui Deum amat, si duo hæc considerauerit, & quod non hominum gratia, sed propter regem regum, hæc mala perpetitur: Et quod illi cura de ipso est, non modo immensum hoc malorum omnium pelagus, nõ formidabit, sed ad noua semper pericula subeunda, ad nouas impugnationes ferẽdas, ad innumeras tragedias perferẽdas, audẽtior semp fiet. Inditio est Vincẽtius martyr, & Chr̃i athleta, qui in martyrio positus dicebat. Ecce iam in sublime agor: Hoc est. n. uerè superuincere, vt habet textus Græcus. ὑπερνικοῦμεν. Vincimus nanq; tormenta, cum ab eo pro cuius amore perpetimur, nequaq̃ auellimur. Superuincimus, cum æque ac ad epulas inuitati, gaudentes & læti currimus ad probra, ad martiria, ad mortẽ. Et iuxta Paulũ, gloriamur in tribulationibus. Qđ illi sanè faciebãt, quib⁹ dicebat Paulus. Vobis donatũ est, non solũ, vt credatis in eũ, sed vt patiamini pro eo. O felices illos, qui hoc Dei eximiũ donũ cognoscũt. Quẽ. n. diligit dñs castigat, flagellat ãt oẽm filiũ, quẽ recipit. Vide filiũ illũ propriũ, & consubstãtialẽ, quot flagellis affecit, quot probris, quot maledictis, q̃ morte, quo supplicio. Inter oẽs dei filios, ille vn⁹ fuit sine pctõ, nemo tñ sine flagello. Illa ergo parẽthe-

Rom. 9.
Rom. 11.
Heb. 12.
2. Cor. 12
Philip. 2.
Heb. 12.
Psal 44.

fis. *(Sicut scriptũ est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oues occisionis.* Potest referri, & post admirationem illam, & post responsionem. Primo quidem hunc in modum. Scriptum est, quod propter te mortificamur tota die, reputati sumus sicut oues occisionis. Num ergo id efficiet, vt Deũ perseueranter non diligamus? Secũdo uero; Superamus propter eum, qui dilexit nos. Sicut scriptũ est, quod propter te lubenti animo mortificationem patimur tota die. Reputatique sumus tanquam oues occisionis. Nec tamẽ te corde toto diligere cessamus. Vsque in hanc horam enim esurimus, & sitimus, nudi sumus, & colaphis cedimur, gaudentes tamen scimus, quia digni habiti fuimus, pro tuo nomine pati. Venit.n. hora illa, quando qui nos interficiunt, arbitrãtur se obsequium præstare Deo. Hoc est enim, quod Propheta dicebat, aut dicere uoluit. Reputati sumus uelut oues occisionis: idest uelut oues, quæ magno affectu occiduntur, ut Deo sacra fiant. Vel mysterium insinuat. Ouis quippe arma non habet, dente non contendit, non præsumit fuga, latronis manibus patiẽter acquiescit, nul la se se reluctatione defendens: Optimè ergo, Christi famuli ouibus comparati sunt. Quandoquidem ora non aperientes, sine contentione aliqua occidi uidebantur. Quod & ille fecit, qui ouium pastor erat. A quo enim oues discere id potuissent, nisi à pastore? Tanquam ouis enim, ad occisionem ductus est, non aperiens os suum: Maledicebatur, & benedicebat: Blasphemabatur & obsecrabat. Aut fortasse mor bidas oues, & infectas intelligit, quæ ne totum ouile inficiant, occiduntur. Ille enim propriè dicuntur oues occisionis, quoniam non aliter prosunt nisi occisę. Nulla autem comparatio melior adduci potuit, quando Christi asseclæ, & à Iudæis, & à Cæsaribus, quàm primum comprehendi poterant, tanquam perditissimi homines, qui uita idigni essent, occidebantur. Quod sectam crucifixi, quam hæresim appellabant, prædicarent. Zelum siquidem suarum legum habebant tantum illi, sed

1.Cor.4 Act.5. Ioan.16. Psal.44. Esa.53. 1.Pet.2.

non secundum scientiam. Vtinam nostra tempestate, postquam ueritas innotuit euangelica lampade, zelus iste reuiuisceret: & hi qui hæreses dissemināt, de medio tollerentur: Quoniam modicum fermentum, totam massam corrũpit. Vtinam abscindantur (inquit Paulus,) qui uos conturbant. Conuertere enim, (& ut significantius dicam,) peruertere uolunt Christi euangelium & Pauli. Verum illi uiderint, qui sunt rationem reddituri, pro omnibus nobis. Quibus dicit dominus. Sanguinem eorum, de manu tua requiram. Sat fit, prophetæ Dauidis uerbum illud declarasse. Nonne (inquit) Deus requiret ista? Ipse enim nouit abscondita cordis. Et tunc apostrophat. Quoniam propter te, non propter crimina nostra, mortificamur, ne dum carnis macetatione, sed proprij sanguinis effusione, tota die. Omnis nanq; sanctorum uita, qui Christum sequuntur, martyrium est. Deputati sumus ab his, qui quod morimur, vident, & nõ cur morimur. Sicut oues occisionis. Qui tanquam in naui dormiens tu domine, à tempestate nos minime defendis. Hinc patet, quæ martyrem efficiunt. Causa, *propter te domine.* Pęna, *mortificamur.* Perseuerantia, *tota die.* Deinde dicit.

1.Cor.5. Gala.5. Ezech.3. Psal.43.

Certus sum enim. At melius est, ut uertamus. *Confido enim,* πέπεισμαι γάρ. Hæc ipsa enim certitudo, certitudo fidei est. *Quod neque mors, neque uita, neque Angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque alia creatura alia, poterit nos separare à dilectione Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.*

Quia fortasse dixerat, propter eum, qui dilexit nos, ne crederes Deum, nos haudquaquã semper diligere, aliquandoq; à nostra dilectione separandum, ostendit nullo unquam pacto fieri posse, vt Deus nos, qui eum diligimus, nõ semper diligat. Hacque ratione maxime cogit, ut nos in diuina dilectione pseueremus. Quoniam Deus ipse, omniũ dominus, erga nos perpetuo amore propensissimus est. De Dei dilectione igitur, qua Deum diligimus, loquutus est supra: Nunc de dilectione Dei, qua

quia à Deo diligimur, intendit. Verumtamen melius est, ut dicatur loqui adhuc Apostolum, de Dei dilectione, qua nos ipsi eum diligimus. Non contentus siquidem, breui responsione illa. Superamus per eum, qui dilexit nos; exaggerat, quod adeò uincimus, ut nec uinci possimus. Non modo ergo à dilectione Dei non separamur, sed neq; ulla ratione separari ualemus, quin perpetuo, erga eum charitate afficiamur. Et ne dixisse tantum uideamur. Boni Deus. Quid non superarunt magni illi heroes Christianæ religionis? Propter Dei amorem, inedia laborabant, carceribus detinebantur, afflictionibus innumeris torquebantur: peregrini, uagi, nudi, mendici. Honoribus, delicijs alliciebantur. Regna, potestates, aurum, promittebantur. Dæmonum phalanges, eos deterrere pro uiribus adnitebantur. At per hæc omnia, quæ vt uincerentur sunt eis intentata, ipsi vincebant, ita vt omnino uinci non possent: Tam magnum erat diuini amoris incendium, quo estuabant. Fortis enim est vt mors dilectio, inquit Salo-

Cant 8. mon. Verum Paulus noster dicit, qd & morte potentior est atque fortior.

Certus sum inquit, quod neque mors, neque uita, poterit nos separare, &c.

O magnum diuini amoris encomiũ est hoc, quod Paulus adducit. Non.n. amor vitæ, non terror mortis, non angeli, non principatuum honor, non miracula, non præsentia bona, non promissiones magnæ, non cęlum, non inferi, & denique non omnes creaturæ, simul efficere poterunt, quin Deum puro & sincero corde diligentes, in illius dilectione continenter perseuerent. Tam suaue est eis, igne illo sanctissimo vri. Et tam amarum, à flamma illa separari. Magna certè sunt. Romani quæ Paulus dicit, sed & maiora uidentur nobis, quia Deum non nisi frigide diligimus. Vis quippe amoris, magis sentitur, quàm exprimi possit. Ardet Paulus noster diuino amore, non amat modo, sed ipse totus amor est. Quid mirum? Non est enim Paulus,

Gal. 2. sed in Paulo Deus. Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus: Quid autem Deus est nisi amor? Deus charitas est. 1. Ioan. 4. Videre uideor Paulum in Salamandram commigrasse, quæ igne alitur; succensum totum, igneumque effectum. Deus enim noster ignis cōsumens est. Deut. 4. Ni mirum itaque, si tam altè de amore, de flamma illa cælestis illius ignis philosophatur. Amore langueat mihi crede, qui de amore feliciter loquitur, necesse est. Disce & tu Deum amare, & uidebis pauca Apostolum dixisse, pro tantę rei magnitudine. Profectò enim, si Paulo uitam perhennem, qua nihil magis expetimus, re ipsa exhibuisse potuissent impijssimi illi Iudæi atque Cæsares, exhibuissentque. Si durissima mortis semper expauescendæ supplicia, cum uniuersis cruciatibus intentassent. Si angelos de cęlo, contra Christum euangelizantes audiuisset. Si principatus, & regna illi cessissent omnes. Sique potestatem omnem, etiam miracula maiora faciendi contulissent. Si vndequaque illum felicem, præsentaneis fauoribus, & bonis effecissent. in futurum quoque maiora promisissent. Si omne cœlum, cum cęlitibus vniuersis, ipsaque inferorũ regio, lemures, & furiæ, coactis legionibus contra eum irruissent. (hæc enim omnia, uerbis illis intelligũtur, eo ordine quo ponuntur in litera.) illi cuncta pro nihilo fuissent, & leta & tristia, quæ alliciunt, & quæ terrent, in diuini illius amoris Christi Iesu, quo liquefiebat totus, comparatione: Vitam spræuisset, obijsset mortem, angelos anathema habuisset, principatus & potestates contempsisset, præsentia risisset & futura omnia: nec cęlum, nec inferos expauisset. Nihil enim, nisi Christum amabat, nihil nisi Christum timebat, amorem uero & timorem animi nostri habenas esse, quis est qui nesciat? Quo ergo uolui aliò, quàm ad Christum potuisset? Quomodo autem Christum timebat, si amor perfectus foras mittit timorem? 1. Ioan. 4. Num legisti uerbum illud. Cæpit omnes timor, & magnificabant Deum? Luc. 7. Num audis de Christo prophetatum, quod Deum timeret? Replebitur spiritu timoris domini. Esa. 11. Hoc enim timore

mote angebatur Paulus noster. Illud
nanque vnum timebat, atque summo-
pere uerebatur, ne à diuina caderet
beneuolentia, quæ res illi, gehenna om
ni formidabilior erat. Quoniam &
amari à Deo, optabilius illi uidebatur,
quàm cœlorum regno, omnique per-
petua felicitate potiri. Incipite itaque,
& vos Deum diligere, quos Deus tam
impensè dilexit, & experientia teste
videbitis, nullius creaturæ opera, de-
inceps à sanctissima illa dilectione uos
separari posse. Supponit ergo te Deũ
diligere, & probat te posse perseuerare,
quinimmo ab huiusmodi amore sepa-
rari non posse. Vis autem intelligere,
quò Paulus hac longa narratione ten-
dit? Huc equidem. Si diligentibus
Deum perseueranter, omnia in bonum
cooperantur, ita vt uocentur, iustifi-
centur, glorificenturque: Quid erit
quod uobis, vobis inquam Romani,
qui Deum diligitis, qui secundum spi-
ritum, non secundum carnem ambu-
latis, esse impedimento possit, quo mi-
nus salutem æternam consequamini?
Nihil certè, modo uelitis in Dei dile-
ctione perseuerare. Potestis autem si
vultis. Nulla quippe creatura poterit,
vos separare. Creator uero, vult uos
Ioan. 12. semper illi adhærere, Omnia enim tra-
hit ad seipsum. Omnino igitur si uo-
lueritis, omnes saluabimini: nemo pe
ribit. Confidite, sperate. Clamat
siquidem ille. Animam meam in ma-
Ps. 118. nibus meis porto. Quid est autem, ani
mam meam in manibus meis portare,
nisi salutem, perditionemque in no-
Ecclesia- stra sitam esse potestate? Ante faciem
stici. 15. enim hominis uita & mors, quod pla-
cuerit illi, dabitur ei. Non est vt dicas.
Nemo diligere potest Deum, nisi dile-
ctus à Deo. Id certe uerum est. Sed Pau
Rom 8. lum audi. Vincimus per eum qui dile
xit nos. Non demum dicere potes: Nõ
possum Deum perseueranter diligere,
etiam dilectus. Quid est enim, quod te
à diuino amore separare possit, nisi tu
ipse separari uolueris? Perditio ergo
Osee 13. tua Israel, tantummodo in me auxiliũ
Rom. 8. tuum, inquit omnipotens. Quemad-
modum igitur supra dicens. Si Deus
pro nobis, quis contra nos? nos ipsos

nequaquam excludebat. Ita cum di-
cit nunc, Quis nos separabit à dilectio-
ne Dei? Certus sum quod neque mors,
neque vita, &c. Neque creatura alia,
minime nos ipsos hoc generali sermo-
ne compræhendit, sed nobis demptis
omnia. Constat enim, quod quantum-
uis prædestinati simus, in bono non su-
mus confirmati: quemadmodum beati
sunt. Cadere igitur possumus & pecca-
re, consequenter à Dei dilectione exci-
dere. Hinc illud irrefragabile uer- Apo. 2.
bum. Habeo aduersum te pauca, quia
charitatem primam reliquisti: Nota uer
bum reliquisti: Nemo abstulit, tu spon-
te tua reliquisti: Ne Paulo Ioannes cõ-
tradicat, & Ioanni Paulus. Est & ratio.
Nanque Dei dilectio, est animæ uita.
Iuxta illud. Translati sumus de morte 1. Ioan. 3.
ad uitam, quoniam Deum diligimus.
Vita autem naturalis ammitti potest, igi
tur & dilectio. Hoc autem interest in-
ter hæc. Nam uitam naturalem tolle-
re, aliqua creatura uiolenter potest, ve-
rum, à Dei dilectione nemo separari
potest, nisi nos ipsi, separemus nos
ipsos. Sed inquiet, qui prædestina-
tos ad uitam, perire non posse, & im-
piè & falso contendit. Quid sibi uult
uerbum illud. *Neque creatura alia?* Om
nino itaque moliri uidetur Apostolus,
neminem qui secundum propositum
vocatus sit, à diuina dilectione exci-
dere posse. Nulla enim creatura exclu-
dit. *Nulla*, inquit *creatura alia poterit me se
parare, à dilectione Dei.* Verum audi, &
obmutesce. Sine glosa. n. Apostoli ver-
bum interpretari uolo, vt oĩno nulla crea
tura excludatur: & tamen non inde cõ-
cludere poteris, quod moliris. Audi
Esaiam. Peccata nestra, diuiserunt inter Esa. 59.
vos, & Deum uestrum. Vtique igitur,
nulla creatura nos à diuina dilectione
separare potest. At peccatum est, quod
vnicè nos magna intercapedine sepa-
rat, & disiungit. Peccatum autem
creaturam esse, nemo, vel mediocri-
ter doctus, dixerit. Defectus nan-
que est, non effectus, & homo cum
peccat, non rem quandam efficit, sed
ab omni re deficit, & nihil efficitur,
iuxta Ezechielem. Hinc sine Deo Ezech. 18
peccata fieri, in confesso est, cum
nulla

nulla sit creatura, quam non faciat Deus. Hoc ergo intelligit Paulus. Nemo te separare poterit, non fatum, non stellæ, non demon, non principes, non angeli, non demonum illusiones, non falsa miracula, non delectatio terrenarum rerum, non principum terrores. Tua peccata duntaxat efficere possunt, vt & tu Deum non diligas, uicissimque ab eo non diligeris. Pugnant enim diuina dilectio, & peccatum. Nam qui Deum diligit, dignus est æterna vita. Iuxta illud. Siquis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum, qd vita æterna est, secundum quod Christus scriptum reliquit. Hæc est uita æterna, vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Qui autem peccat, dignus est morte. Stipendia peccati mors, aiebat Paulus. Nemo uero simul est morte dignus & uita. Cum igitur primum peccas, Deū diligere desistis. Vbi enim seruor ille est, peccati frigus locum habere nequit. Contraria mutuo se expellunt. Charitas peccatum tollit, & peccatū charitatem abijciat, necesse est. Caue igitur ne pecces, & à diuina beneuolentia labaris. Ita enim fiet, vt neque Deus te diligat, neque per te pugnet. Quare neque de diuina prædestinatione elatus, gloriari poteris, quod mala tibi in bonum uertātur, sed à Deo quē prius dereliqueris derelictus, peribis omnino, iuxta illud. Veh eis cum recessero ab eis. Et cur putas Deum pati, ut electissimi sui sæpe labantur, cum posset eos omnes rapere, ne malitia immutaret intellectum eorum, nisi ut agnoscant se se non modo labi, sed & perire posse, nisi à Deo continenter manutenerentur: ac propterea illi continuo fundant preces, & gratias agant, in timore illi seruientes, exultantesq; cum tremore? Neque tamen ad antiquam illam quæstionem recurras. Tollitur ergo diuinæ prædestinationis certitudo. Ex his enim quæ de diuina Prouidētia, dicta sunt, facile solui potest. Est quippe eadem dubitatio, quo ad prouidentiam, & quo ad prædestinationem, & quo ad fatum, & quo ad præscientiam.

Ioan 14.
Ioan. 17
Rom. 6.
Osee 9.
Sap. 4.

Bu. ad Rom.

Num certitudo illa, stet cum nostra libertate: & cum rerum harum inferiorum contingentia. Et propterea eadē responsione potest vbiq; satisfieri. Certè enim Deus, nouit prædestinatum saluandum, posse tamen damnari. Falleretur itaque, si ita saluaretur, quod salua ri non posset. Quia ergo nec fallitur Deus, nec falli potest, saluatur: sed ita contingenter, quod poterit semper nō saluari. Et ideo semper timere debet, exemplum sumens ab Apostolo, qui ut supra dictum est, aiebat. Castigo corpus meum, & in seruiturem redigo, ne cū alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Quod si dicas, & urgeas. Pone me prædestinatum, omnino ita erit, qd saluabor, aliter mutaretur Deus. Dico tibi, & hoc aliud, si subtiliter tota mente hæc spectaueris, quod Deus non dicitur hoc modo ab æterno, prædestinari, vt prædestinatio in præteritum transeat, eo modo quo dicimus à principio mundum creasse, quia non amplius creat, sed creauit. At hoc alio modo, quemadmodum ab æterno gignit filiū. Nam genuit, generat & semper generabit. Vnde semper dicit. Ego hodie genui te: cum tamen dicat etiam. Ante luciferum genui te. Si inquā huc te ingenio contuleris, uidebis non esse admodum difficile declarare, quod prędestinationis diuinæ uis, non inferat id esse fiendum, quod prædestinatum est: quasi mutatio sequatur in Deo, si id non euenerit, quod ipse præfiniuit. Qm̄ non est prædestinatum, vel præfinitum adeo, vt pręteritum sit, sed p̄finitur semper, prædestinatur nūc in p̄sentiarum, & cras quoq; præfinietur. Si supponimus quod prædestinauerit, argumentum concludit. Non enim potest non prædestinare, si prędestinauit, quia mutabilis esse non potest. Si ergo non id eueniret, quod prædestinauit primum, dicere oporteret, ipsum trā sijsse de prædestinatione una in aliam. Nam nihil euenit contra prædestinationem: sed non oportet dicere quod prędestinauerit. Finge autem, vt id intelligas, (nam & impossibilia fingere licet) finge inquam, quod nunc incipiat velle præfinire me ad æternam uitam,

1. Cor 9.
Psal. 2.
Psal. 109.

& nondum præfinierit. Nonne nunc potest non præfinire, ex quo nondum præfiniuit? Ita contingenter ergo præfinit. Ita quoq; finge, quod semper præfinire uelit, & nunquam præfinierit, semper itaque contingenter præfiniet, poteritque non præfinire. Quia uero p̄finit me saluari, ideo saluandus sum, cōtingenter ergo saluādus sum, quia semper contingenter præfinitus sum, vel & rectius, præfinior. Sine mutatione igitur Dei, etiam perire possum. Mutaretur enim Deus, si me saluandum p̄finisset, & minime saluarer. Sed non præfiniuit vnquam. Versatur semper in præfiniendo, ac si uoluntas eius semper vsque ad exitum meum, indeterminata fuisset. Et ego itaque in contingentia uersor. Si id intelligere potes, scopum ni fallor attigisti. Error enim est, quia semp ad actū diuinæ voluntatis p̄finientis, quasi præteritum recurrimus. Præteritum nanque non præterijsse, impossibile est. Cum ergo nemo nisi Dei definitione saluetur: Videtur quod si aliquis saluandus definiatur, & minime saluetur, Deum ab una ad aliam definitionem mutari. Quod nequaquam verum est. Quia definitio Dei, semper debet intelligi præsens esse, quasi continue, à diuina egrediens voluntate, æque ac si per impossibile, inciperet nunc præfinire uelle: & propterea nūquam mutari potest. Si saluabor, tunc dicas, definiuit me saluandum. Si non saluabor, me saluandum non definiuit, non definit amplius, sed definiuit. Definitum enim est id, quod iam euenit, non id quod nondum euenit. Et ita nūquam mutatur Deus. Capiat qui potest.

Vnum tantū dubium est. Quia Paulus Apostolus, explicare debuerat in præsenti, Præfinitionem Dei secundū dicta, non in præterito. Et nihilominus id minimè fecit. At huius ratio est, quoniam voluit vt tu intelligeres, Deum de his, qui sunt saluandi, securum esse. Hanc autem securitatem exactè, nō intelligis, nisi uerbis præteriti temporis. Incertitudinem autem nostram, modo à nobis declarato intelliges. Adeò vt omnino hæc duo concipienda sint. Deum de ouium numero quas numerauit, securum esse. Nullam tamen necessario saluandam esse in pascuis illis, quamuis Deus mutari non possit. Et hæc de Capite Octauo huius Epistolæ. & cæt.

CAPVT

CAPVT NONVM.

Eritatem dico, in Christo non mentior, contestante mihi conscientia mea, in spi ritu sancto, quod tristitia mihi est magna, & continuus dolor cordi meo.

Tàm magnum, tàm nouum, inusitatumq;, & omni terrore plenum est huius capitis noni principium, vt omnibus stuporem ingerat, omnibus horrorem, pauorem, & pallorem. In primis enim, ferè nouam epistolam incohare videtur Apostolus: aliò spectare quàm hactenus Deinde flet, tristatur, iurat, testes adducit, quasi magna quædam dicturus addubitet, ne à nobis illi fides adhibeatur. Paule, quid est hoc quod moliris? Neque enim decet ciuem Romanum, Romanis ciuibus, thronos suos inuidere. Audite Pauli sensa Romani.

Magna & supramodũ eximia, de electis Dei, deque Deum diligentibus ꝓximè dixit Apostolus, ad inenarrabilis gratiæ diuinæ commendationem: Quibus nec maiora dici, aut cogitari posse videntur, utpote quæ sensum omnem exuperant. Dicebat enim, hi quos priusquam in mũdo sint, elegit Deus de mũdo, cum Deo auctore esse cœperint, cælitus inspirata salute, ab ipso vocantur, rapiuntur, trahuntur, à sordibus expiantur, diuino spiritu liberantur. Non est enim libera uoluntas, cui dominatur iniquitas, iusti efficiuntur Christi gratia, quæ omnium peccata lauit. Omnes
Esa.64. quippe iustitiæ nostræ, quasi pannus menstruatæ. Et post huius uitæ labores, ad requiem regni cęlorum, concinentibus angelorum choris deportantur. O illos felices, quibus desuper hæc data fuerint. Quis sapiens & intelliget hęc? Aut quis idoneus erit, horum reddere
Psal.144. rationem? Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis. Nunc ergo, quia Iudæos ipsos, à tanta felicitate, sua ipsorum culpa cecidisse uidebat Paulus, idque alta mẽte uoluebat, & reuoluebat, quippe q̃a 3.Re.19.
ceu nouus Helias, ꝓ gloria domini uæbatur, ardebat, zelabat, & Helia maior, pro fratribus suis libentissime superimpendi voluisset, licet eos plus diligens, minus diligeretur. Propterea illorũ infelicitatem, capitis huius initio deflet, lamentatur, gemit, deplorat. O uos qui Tren.1.
transitis per uiam, attendite & uidete (inquit Paulus,) si est dolor, sicut dolor meus. Fleuit rex ille sanctissimus, grauẽ 1 Re.30.
urbis Sicelech de populationem. Ra- Hier.31.
chel filios suos. Hieremias, Hierosoly- Tre.1.
mam. Samuel fortes Israel. Iob lachrimatur sup eo qui afflictus est: Ego cur 1.Re.10.
non plorem, fratrum meorum omniũ ruinam tam magnam, tam miserabilẽ, nunquam satis deplorandam? *Tristi-* Iob.30.
tia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.

Mihi credite omnes, qui Romę estis. Neque enim statum, opes, gloriam, patriam, templum, prophetas eos tãtum ammisisse cõsidero, sed diuinum illum fauorem, quo nihil optabilius esse potest. Gratiam regis regum: inæstimabilia illa dona, incõparabilem illam æternam felicitatis arram. O me miserum fratres mei. Paulò ante, in tam sublimi gradu locati erant: ipsi vni filij Dei vocabantur. Illorum erat omnis gloria, corã diuina illa maiestate. Testamentum uetus, illis vnis concreditum fuerat, nouumque promissum. Cęlitus legem hi vni acceperãt. Ex eorum unis patribus, Iesus meus, amor meus, secundũ carnem originem traxerat, qui est Deorũ Deus in secula benedictus. Quàm illis fauit omnipotens? Quanta fuit fratrũ meorum dignitas? quanta celsitudo?

quanta eminentia? Nunc autem omnia præpostera sunt Cecidit corona capitis nostri: cecidit Iudæorum fauor, obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Gentes, quæ palam impię erant & profanæ, in diuinam gratiam sunt receptæ. Ipsi vero bonis omnibus ceciderunt, priuatique sunt. Hac de causa crucior, angor, uror, quoniam offendere uoluerunt in lapidem offensionis, in quem nisi impegissent, donis maioribus locupletati, gratijsque singularibus insigniti, redditi fuissent illustriores. *Tristitia* igitur *est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Non propter Gentium dignitatem. Optarim enim in sublime vniuersos populos euehere. Sed propter carnis meæ inenarrabilem infelicitatem. Etenim quę obtinuerant uiscera mea, quæque in posterum obtinuissent, bona cuncta perdidere. O peccatum, omnium peccatorum grauissimum Quo Deum Optimum maximum, irritastis fratres mei, vt deseruerit uos prorsus, quos sibi antea populum fecerat peculiarem. Vos alloquor, vos conuenio, qui adhuc pfidi, rebellesque, & contumaces, lege freti, Christi suaue iugum detrectatis & dicitis. Nos Moisi discipuli sumus. Tu discipulus illius sis. Vos defleo, uestrum casum, nestramque ruinam: pręcorque, vt tādem resipiscere uelitis. Nō est enim abbreuiata manus domini, vt saluere nequeat.

Trен.4.

Ioan 9

Esa 59.

Quoniam autem hucusque, licet & Ethnicos & Iudæos in Christum credentes, represserit Paulus. Visus est tamen, semper in Gentium fauorem magis declinasse, dum tota hac epistola, tāquam preputiatorum Apostolus, legem extenuauit, circuncisionem, vniuersasque ceremonias. Ostenditque, vel nihil, vel parum, ad iustitiam nostram cōferre legem, etiam quæ decalogo continetur. Ne hinc fortasse, Iudaismus occasione accepta, fictas has lachrymas crederet, hipocrititium hunc dolorē, fucatos hos gemitus: iusiurandum interponit. Omnis enim controuersiæ finis, ad confirmationem est iuramentum. Inquit itaque. *Veritatem dico*, sicut & dixi. in *Iesu Christo non mentior.* Id est per Christum, qui ueritas est, non mentior. Inuoco illum in testem. Ecce in cęlo testis meus, is autem falsi, testis esse non potest, qui dixit. Ego ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Ne uero dicas eum alienatum, adducere Christum in testem, cum nō sit testis eius, ac propterea mentiri Paulum, licet mentiri nolit, subiungit. *Contestante tamen*, idest simul idem cum Christo testante *conscientia mea.* O magnum testimonium, omni certè exceptione maius. Conscientia enim, mille testes Roma. Ipsa nanque lux est intellectus nostri, Spiritus corrector, animæ pedagogus, & rationis dictamē, quæ & sinderesis interdum appellatur. Quid est autem conscientia, nisi cum alio scientia? Importat itaque ordinem scientiæ nostræ, ad ea quæ egimus vel agimus. Neque enim aliter dicitur testificari conscientia, neque ligare, vel instigare, neque accusare, aut excusare, sed nec remordere, siue reprahendere. Hæc enim omnia, quæ conscientiæ attribuuntur, ex alicuius nostræ cognitionis applicatione sequuntur, ad ea q̄ operamur. Secundum enim quod aliquid agendum esse, vel non agendū iudicamus, dicitur conscientia ligare, vel instigare. Ligare ne agas, instigare vt agas cum egerimus, aut etiam cum agimus. Secundum quod iudicamus bene vel male egisse, vel agere excusare dicitur, seu defendere, vel remordere, & repræhendere. Secundum autē, quod recognoscimus nos, reuera egisse aliquid, vel agere, aut non, dicitur testimonium afferre, vel testificari, iuxta illud. Scit conscientia tua, te crebro alijs maledixisse. Hunc ergo modum accipit hic Apostolus, reipsa concludens, ita esse sicut dicit, ex conscientię testimonio. Non mentior inquit, & scio quod nō mentior, quia conscientia mihi testimonium perhibet. Quoniam autem, conscientia quandoque errat, sicut & ratio conferendo decipi potest. Vnde illud est. Venit hora, quando qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Conscientia enim illorum errabat, dum horrendo scelere putabant

Heb.6.

Matt. 26.

Eccl. 7.

Ioan. 16.

putabant se placere Deo. Ideo addit Apostolus. Testante conscientia *In spiritu sancto*, directa scilicet & illuminata per spiritum sanctum, ne erret. Mihi ergo credite inquit, cui Christus, conscientia mea, & spiritus sanctus testes, adsunt uera dicenti. Quid autem dico? Ecce. *Quod tristitia mihi magna, & continuus dolor cordi meo.* Vide intensionē. *Tristitia magna*, extensionem. *Continuus dolor*, radicem. *Cordi meo.* Non est tenuis angor, Inquit Apostolus, non transit: & immensus est, perseuerat, altisque præcordijs hæret. Quoniam verò, duræ ceruicis erat populus ille, exosumque admodum Paulum habebat, adeò ut nec uera asserenti, neque iuranti ipsi credidissent, nisi forte perpauci, rationem adducit inuincibilem: qua nisi irrationales omnino & esse & videri uelint, coguntur credere hunc Pauli eximium dolorem. *(Optabam enim ipse ego anathema esse à Christo, pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio, & gloria, & testamenta, & legislatio, & cultus Dei, & promissiones, quorum patres, & ex quibus Christus (secundum carnem) qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.*

Initio autem habendum præ oculis, quod Hæbreorum more loquitur Paulus, sine verbo substantiuo. Frequentissimè enim, ubi in nostris codicibus habetur *Est*, in hæbræis codicibus totius sacræ scripturæ, desideratur. Subintelligatur ergo semp, vel *Sunt*, vel *Est*, in hac clausula secundum exigentiam. Et tota hæc litera, tanquam parenthesis legi debet. Vide autem, quàm fortis est ista Pauli argumentatio. Audite uiri fratres, & patres. Inquit Apostolus, quam doloris mei nunc uobis reddo rationem. Ipse ego uir Iudæus sicut & vos: Tharso Ciliciæ ciuitate natus. Secus pedes magni Gamalielis edoctus: iuxta paternæ legis ueritatem abundātius æmulator existens paternarum tra-
Gal. 1. ditionum: proficiensque in Iudaismo
Act. 9. supra omnes coetaneos meos. Hanc viam Christi Iesu, vsque ad mortem persequutus sum, spirans minarum & cedis in omnes eius asseclas: compræhēdens, alligans, & tradens in custodiam viros ac mulieres vt punirētur, sicut principes sacerdotum, & omnes maiores natu, mihi testimonium perhibent. Quo enim fratres mei Iudæi, in nostra religione mecum quietius degerent, & proficerent. Christi nomen persequebar, zelum reipublicæ nostræ habens, magis quàm meæ salutis: quo ad poteram reluctabar illi, qui proprium sanguinem, pro nobis effudit. Volebamq; ab ipso anathema esse, separatus scilicet, & abdicatus, qui & illum à me sepa raueram, atq; prorsus abieceram. Postquam ergo ueritatem cognoui, diuino Christi afflatus numine. Ipse est enim verus Deus, & qui primum infidelis eram, conuersus sum, & uidi tenebras meas, in quibus iacui. Putādum ne est, me tam mirabili mutatione dexteræ excelsi mutatum, mentiri velle? Sub Christi ipsius nomine, quem nisi crederem esse Deum, cum primum optarem uehementer esse ab ipso anathema, non nunc vt Deum Deorum omnium colerem in spiritu meo, qui prophetas & legem apprimè sicut nostis calleo? nisi maxime illum & toto corde, vt Deum obseruarem, non ab eo auersus penitus, ad eum conuersus fuissem. Quomodo ergo illum in mendacij testem adducam? O fratres, dicite siquid est, quod respondere possitis. Nihil certè est. *Veritatem* ergo, *Dico per Christum, non mentior, quod tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo.*

Refert autem Iudæorum encomia, vt cognoscas inde nō potuisse, nisi uim magnam, eum à tam excelsæ gentis consortio separare, nempe vim diuinam. 1. Cor. 11
Paulus enim talis, & tantus, & si imperitus sermone non scientia, qui contra Christum zelo legis tāta fecerat; pro Iudæis tanta nobilitate, & sanctitate illustrissimis, nō temerè legis expugnator, & Christi Euangelij prædicator effectus fuisset, nisi Dei virtute tractus & illuminatus, contra quam calcitrare durissimum est, cum & rebelles nostras voluntates, ad se conuertere possit. In primis autem, Israelitas eos vocat, à claris & antiquis natalium, splendoribus eos commendans. Antiquius enim

enim nomen est istud, quàm Iudęum? Iudam nanque à quo Iudæi dicti sunt, genuit Iacob, qui Israel mutato nomine, dictus est. Ab illo ergo *Israelitæ* dicũtur, non autem Iacobitæ. Quoniã præcellit nomen istud Israel, ab angelo in lucta impositum, illud Iacobi nomen.
Gen. 32. Est enim Israel videns Deum, & altiore quadam ratione. Nam commendaturus
Ioan. 1. Nathanaelem Christus, dixit. Ecce uerè Israelita, in quo dolus non est. Secundo dicit eorum esse, *Adoptionem Dei.*

Quorum adoptio. Quoniam scilicet filij Dei adoptiui erant. Quanquam hoc difficultate non careat. Quia supra dicebat Apostol⁹, Iudęos olim seruos, nõ
Rom. 8. filios fuisse. Non enim accepistis spiritum seruitutis, iterum in timore. Dicendum est ergo, quod de adoptione futura, hoc uerbum intelligitur. Eorũ erat *Adoptio*, idest illi in Dei filios, adoptandi erant. Vnde Christus dicebat Cananeæ. Non est bonum sumere pa-
Mat. 15. nem filiorum, & mittere canibus. Filios appellans Iudæos, canes Gentiles. Quod si è contra accidit, suo ipsorũ vitio euenit, Paulo dicente. Vobis quidé
Act. 13. oportebat prædicari verbum Dei, sed quia repulistis illud, ecce conuertimur ad Gentes. Intellige tamen, vbiq; principaliter futuros fuisse Dei filios Iudęos, non vnicè. Nam & scribitur, de Gẽ-
Esa. 43. tibus. Affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terræ, dicam Aquiloni da, & Austro, noli prohibere.
Exo. 4. Hinc illud est, Filius meus primogeni-
Deut. 4. tus Israel. Tertio dicit. *Et gloria.* Cla-
Ibidem. ra scilicet cum laude notitia. Quæ est.n. alia natio tã grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest nobis? dicebat Moses. Et adhuc. Hæc est uestra sapientia, & intellectus uester coram populis, vt audientes vniuersi, dicant. En populus sapiẽs, & intelligens, Gens magna. Quarto, *Et testamenta.* Vetus exhibitum, nouũ
Hier. 31. exhibendum. Hoc est pactum, quod pepigi cum patribus antiquis, Feriam domui Israel fędus nouum. *Et cultus Dei.* λατρεία. Gentes enim idola colebant.
Ps. 95. Omnes dij Gentium demonia. Iudæis vnis videbatur esse Deus uerus notus. Iuxta illud. Notus ĩ Iudæa Deus. Quin Ps. 75.
to. *& promissiones.* Incarnationis scilicet Messiæ, ęternę felicitatis, & resurrectionis. Hæc enim omnifariam Iudæis promissa sunt, non modo reuelationibus, quod & nonnullis Gentilibus factum est, sed & scriptis ad perpetuam rei memoriam. Sexto dicit. *Quorum patres.* Et sensus est. Patres, sunt ex Iudæis. Patres enim Abraam, Isaac, & Iacob intelligimus, qui excellentia quadam & antiquitate, patres dicuntur. Iuxta illud. Circuncisio non est ex Moyse, sed ex Ioan. 7.
patribus. Septimo. *Et ex quibus Christus.* Ex quibus scilicet Iudæis, cognatis meis secundum carnem, Iesus noster oriundus est, qui est verè χριστὸς, idest diuinæ gratiæ, & Spiritus oleo inuisibili unctus. Iuxta illud. Spiritus domini Esa. 61.
super me, eo quod unxerit me. Cõstat æquidem, quod saluator noster, non ex Gentibus, sed ex matre Iudæa genitus est. Vnde illud. Salus ex Iudæis. O quę Iudæorum gloria. Ne autem perfidi Ioan. 4.
& contumaces de more, dicant. Quid nobis hoc, quod postremo dixisti, proficit? Hunc enim tuum Iesum, nos nescimus vnde sit. Nazarenus nanq; est. Ioan. 7.
A Nazareth potest aliquid boni esse? Luc. 18.
Subdit. Ioan. 1.

Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Quod non probat, sed tanquam probatũ relinquit, ex hoc quod à mortuis resurrexit. Iuxta illud supra. Qui definitus est fili⁹ Dei, ex resurrectione Rom. 1.
à mortuis, Iesu Christo domino nostro. Additque *Amen.* idest uerè. Vt exprimat, quod non est Deus tantum opinione nostra, sicut dij Gentium. Iupiter. Mercurius Venus. Hercules, quos diuinis honoribus, cæca opiniõe delusa, coluit prisca Gentilitas. Sed Christus ipse, re ipsa Deus est, re ipsa benedictus, re ipsa super omnia, re ipsa viuens in secula. Considera autem, quod eisdé verbis vsus est de Deo omnium creatore, supra capite primo. Seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est be- Rom. 1.
nedictus in secula. Amen. Vt significet, Christum Iesum, illum ipsum Deum esse, qui uniuersa creauit. Natura scilicet & Deitate non parem modo, sed eundem, quamuis hipostase alium. Dicit vero

vero illum ipsum Christum, qui Deus est, ex Iudæis esse secundum carnem: significans unam tantum esse Christi psonam, quæ utrasque naturas complectitur, & diuinam & humanam. Illa enim, omnium pater & dominus, hac Iudæorum frater est. Quod mysterium longe anteà cecinisse videtur psaltes, Deum introducens, se se Israelis fratrem appel
Ps.121. lantem. Propter fratres meos, & proximos meos, loquar nunc pacem in te. Quod egregiè ānotauit Rabbi Alchusi, vt potest videre quisque in libro Mechilta, idest in expositione Exodi, capite quartodecimo, sup uerbo illo. Quid
Exo.14. clamas ad me? Et magna efficacia probat, Dei incarnationem. Ex hoc autem uides, quàm magnum erat, quod pro Iudæorū republica agebat Paulus cōtra Christum. Agebat nanque contra Deū, pugnabat cum Deo, optabat esse anathema à Deo, quia Christus est Deus. O scelus. Huic ergo desiderio succedit dolor, vt uideas Pauli antithesim. *Optabam.* non modo uolebam, sed ardēter cupiebam. *Anathema esse à Christo pro fratribus meis.* Nūc tristitia est mihi magna, quia optaui: Vtinam nunquam optassem. Id tamen parum tunc uidebatur, quia Christum Deum esse, eo tēpore à Paulo, non agnoscebatur. At nunc magnum uidetur sicuti est: propterea dolet, quia scit Christum Deum
1.Cor.15 esse. Ideo dicit. Non sum dignus uocari Apostolus, quoniam persequutus sum Ecclesiam Dei: ueniam tamen cōsequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Quid significet *Anathema* hoc in loco, scio vos scire. Est enim vox propria Iudæis, qua extremam detestationem significare solebant. Vnde ἀναθεματίζω, deuoueo, detestor. Dicitur autem ἀνάθεμα καὶ ἀνάθημα, Apud Græcos tamen & Latinos, significat mage donaria quæ dicata dijs seponūtur, atque in parietibus, vel collumnis templorum suspenduntur. Cuiusmodi & nunc statuæ aureæ, gemmata pocula, æqui argentei visuntur. Sic dicta ab ἀναθεῖναι suspendere, vel seponere, qđ nec fas sit ea loco mouere: tanquam sacra, & nullius terrigenæ manibus attrectantur. Scias tamen, & sacrum etiam in malum sensum à ueteribus vsurpatum fuisse. Dicti enim sunt sacri homines, quorum capita Dijs inferis dicata sunt & deuota. Quare & hæc vox ἀνάθημα de eis dicebatur. Ni mirum ergo, si Hæbræi illam in malo sensu cōmuniter accipiebant. Habes igitur Apostoli mentem. Ex hac uero expositione, ruit quæstio illa. Num Paulus, cū hanc epistolam scriberet, optaret anathema esse à Christo pro fratribus suis. Neque enim, si textus corruptus non est, dicit, quod optaret, sed quod alias optasset. Optabam enim ηὐχόμην γὰρ Neq; mihi dicas, quod pro se optabat: & non pro fratribus suis anathema esse à Christo eò tempore, quo auersus fuerat. Abest enim illud ab omni ueritate. Angebat enim eum longè magis sinagogæ, quàm propriæ salutis desiderium. Vnde dicit de se ipso. Abundantius 1 Cor 15
æmulator existens, paternarum mearum traditionum. Maturius illi agendū fuerat, si eum salutis animæ ardor impulisset, scrutari debuisset scripturas, Prophetas legere, Christi miracula nō torquere. Messiæ tempus alta mente considerare, non deseuire, non furere, sicuti ipse totus furebat, vt lupus rapax, in sacrum illud Christi ouile agebatur: Ecclesiam deuastabat, temerè in domos alienas intrabat, vinctosque viros & mulieres trahebat. Hæc non sunt hominis, qui salutem suam cupiat, nisi frigidè, si sit doctus. Zelabat igitur Rempublicam, statum, commoditatem. Timebat enim, ne in seditiones populi uerterentur, quia totus mundus post Christum currebat, & tanquam fortis politicus, se se Christianæ opposuit religioni, vt illam demoliret, priuata abiecta, publica charitate indutus: quod maximum scelus fuisse nemo dubitauerit, cum temporalem Rempublicā, Iudæorum statum malè consultus, animæ propriæ saluti anteferret. Nam Chrs dixit. Quam commutationem dabit homo ꝓ anima sua? Et quid prodest homini, si Matt 16.
uniuersum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur? Detrimēta corporalia debet homo pro republica substinere, quinimmo & propter amicos, sed in spiritualibus absit. Neq; enim

enim peccare debet aliquis, etiam vt vniuersos mundi homines à morte, vel ab excidio tueatur. Immo neque vt à peccato retrahat, vel liberet. Neq; cauillaris quæso. Si damna corporalia perferre teneor, vt corporalem amici salutem tuear: Pare proportione, quo illius anima à peccato liberem, perpetrare peccata non est nefas. Nam nulla est similitudo. Quod enim damnum in corpore patiaris, vt uitam tuearis amici, nō inde uenit, quia tu magis uitam illius, quàm tuam diligere debeas, sed quia re ipsum secundum mentem & animam, magis quam secundum corpus diligere debes. Virtus quippe eximia est charitatis, animam ponere, hoc est uitam corpoream vel animalē. (Hæbraismus enim, animam semper vitam appellat,)
Ioan. 15. pro amicis suis, vt dixit Christus. Nisi itaque sic feceris, à charitate quæ est animę, hoc est mentis summa perfectio valde deficis, & ita minus mentem, q̄ corpus diligis, quod nefas est. Verum si peccares, vt alium quempiam à peccato erueres, iam simpliciter animam tuā, hoc est mentem, alienæ præponeres. Et quia quod potissimū in homine est, homo dicitur, uidelicet mens ipsa, simpliciter te ipsum minus, quàm proximū, diligeres. Quod peccatum esse, nemo dubitare debet. Cum ad minus, par debeat esse sui ipsius & proximi dilectio. Iuxta illud. Diliges proximum
Matt. 22. sicut teipsum. Quod si dicas. Paulus
1. Cor. 13 docuit. Charitas non quærit, quæ sua sunt. Intellige id ab Augustino optimè expositum, idest communia proprijs anteponit. Verum mille animarum salus, immo omnium, non est mihi communis salus, vt illam meæ præponere vlla possim ratione. Quid enim animæ meæ proderit, si ipsa detrimentum patiatur, aliæ omnes gaudeāt in regno
Exo. 33. Dei? Deus est commune bonum omnium. Iuxta illud. Ego ostendam tibi omne bonum. Magis enim est bonū meum Deus, quàm ego ipse. Quandoquidem ipse est totum, ego uero illius totius pars, magis ergo diligere debet quisq; Deū q̄ seipsum. At citra Deū, nos ipsi primum in ordine locum tenemus. Si obijcias. Magis id uelle debeo, quod Deus magis vult. Vult autem Deus potius mille animas saluari, quàm unam tantum, uidelicet tuam, ergo, &c. Responsio est. Quod debeo uelle magis, non id absolutè, quod De⁹ magis vult, sed quod uult me magis velle. Vult autem me magis uelle, vel saltem non minus animæ meæ salutem, quàm omniū simul. Hæc dicta sint, vt intelligas Paulum non dicere. Opto anathema, vel optarim, vt alij uertunt, sed *Optabam*, cum Saulus essem. Vnde & hoc ipse hic dicit quasi dolens, quod pro fratribus suis optauerit à Christo separatum esse. Tantum abest, vt ipse uelit te illum imitari. Nunc enim vice desiderij, dolet & plorat. Si pium fuisset desiderium, gauderet, & lętaretur. Quia tamen inuenimus Mosem dixisse, cum pręces ad Deū
℘ populo funderet. Aut dimitte eis hāc Exo. 32. noxam, aut dele me de libro tuo. Quo uerbo, quam magna fuerit illius charitas significatur. Quippe qui uoluerit de libro uitæ deleri, quo peccatis populi parceretur, vt cōmuniter omnes exponunt. Quomodo intelligi possit locus ille, declarandum est. Dico itaq; in primis, de more consueuisse amicos, cū inuicem colloquuntur, prę nimia familiaritate, & fiducia his hiperbolis vti. Aut mihi morem gere, aut de cætero tibi amicus non ero, cum tamen nolit eorum aliquis, ulla ratione ab alteri⁹ amicitia separari. Moses amicus Dei, communiter uocabatur. Credo itaq; ego, Exo. 33. fuisse uerbum illud nimiæ familiaritatis, atque confidentiæ. Quo hac hiperbola significaret, quantum illi Iudæorū salus cordi esset. Aut dele me de libro tuo, aut dimitte eis hanc noxam. Cum tamen si etiam Iudęis non pepercisset, nullo unquam tempore, à diuino amore diuelli uoluisset. Sunt qui dicāt, Non esse sermonem de libro vitæ, sed de libro legis. Vt sensus sit. Nolo ego domine, dici Iudæorum legislator, nisi tu mei intuitu illis peperceris. Alij existimant, de libro uitæ intelligendum esse locum illum, & seriò citra hiperbolam. Verum non quo ad gloriam æternæ uitæ, sed quo ad gradum. Tolle quæso magnam illam corollam, quam mihi præparasti: Inter minimosque me

adſcribe pater: ſi non parcis populo huic. Quæ omnia, & ad Paulum fortaſſis aptare potes; ſi vis eum, cum in Christi gratiam receptus eſſet, optaſſe anathema fieri pro fratribus ſuis. Sed & his omnibus, hanc pulchram expoſitionem addere potes. Vt non inde ſequatur Apoſtolum, Iudæos ipſos, ſed Deum magis, quàm ſeipſum dilexiſſe. Optabat enim, ad tempus fruitione diuina priuari, & paradiſi gloria, quod ad ſui dilectionem pertinet, vt Dei honor, in Iudæis dilataretur, quod pertinet ad dilectionem Dei. Et quid inde, ſi etiam optaſſet ardentiſſima flagrans charitate, perpetuo gehennæ inferorum emancipari, quo Iudæi in diuinam gratiam reciperentur? Modo neque ipſe, à flamma illa diuini amoris, & à gratia diuelleretur. Neque dicas. Nemo ad inferna deſcendere poteſt, niſi extra Dei gratiam, & amorem conſtitutus. Id certè ſcio. Sed amor cæcus, hoc ignorat. Vtinam & ego, diuino amore adeò correptus eſſem, vt id ignorarem. Paulus erat totus amor, neſciebat ergo, quid diceret. Longe enim plus poteſt amor, quàm
Cant. 1. merum. Meliores ſunt amores tui vino, inquit ſponſa. Petrum uide, chori Apoſtolici uerticem, quomodo amore ebrius, & temulentus, neſcit quid
Luc. 9. dicat, in monte ſancto, ſpeculator factus illius gloriæ & maieſtatis. Domine, bonum eſt nos hic eſſe, faciamus hic tria tabernacula. Ne igitur in ſtatera, Petri Paulique uerba appendas. Non enim Petrus loquitur, neque Paulus, ſed amor ille uehemens & conſumens, quo extra ſe poſiti ipſi, actique, & extaſim patientes, portenta dicunt, quæ nec examinare fas eſt. Sume autem exemplum, paulini huius deſiderij, ne mireris, quod impoſſibilia quærat. Quis neſciat Epiſcopatum, honorem habere, & onera? Et nihilominus, quot Epiſcopalem ambiunt dignitatem, qui onera prorſus refugiunt? O cæcum amorem. Ita ergo gratia, gloriam habet, & non poteſt, quis carere ſemper gloria, niſi & gratia careat. Amor tamen, quo Paulus ardet, & languet, hæc ab inuicem ſeparat & diſiungit. Quid mirum? Num & intellectus, non ſeparat, quæ natura coniunxit? Materiam à forma, vt ſapientes tradunt. Nec iterum dicas. Ergo immoderatus eſt Pauli amor. Tunc enim eſt, maximè moderatus amor, cum modum non habet. Modus quippe amoris eſt, ſine modo diligere. Quis quærat in corporis ſanitate, menſuram? Vel non optet magis ualere ſemper? Animæ ſanitas, eſt diuinus amor: quò ergo magis diligimus, eò ſaniores ſumus. Vide quæſo, quàm immoderatè Deum amat Apoſtolus. Nam inquit 2. Cor. 5
ipſe. Nolumus expoliari, ſed ſuperueſtiri, & tamen clamat, Cupio diſſol- Philip. 1.
ui, & eſſe cum Chriſto. Eſſe autem cum Chriſto, non poteſt, niſi carnem exuat, & nihilominus dicit, Permanere in carne, neceſſarium propter uos, Ibidem.
idque multò magis melius. O Paule, modum non habes. Quid dicis? Enigmata, paradoxa, miracula? Quæ pugnantia maior iſta. Cupio diſſolui & eſſe cum Chriſto. Permanere in carne multo melius? Hæc omnia uideo inquit Apoſtolus, ſi eum interrogaueris. Sed amori parcite, quoniam amore langueo. Amor meus, pondus meum, eò feror, quocunque feror. Anima enim, plus eſt vbi amat, quàm ubi animat. Deinde dicit.

Non ita autem, quod exciderit ſermo Dei. Non enim omnes, qui ex Iſrael, ſupplendum eſt, ſunt. *Hi Iſrael*, ſcilicet ſunt. *Neque propterea, quod ſunt ſemen Abrahæ, omnes filij.* Scilicet Abrahæ ſunt.

Veriſſimum dubio procul eſt illud, Prou. 6.
quod Salomon dixit. Quis continebit ignem, in ſinu ſuo, & non comburet? Amor ille, ignis eſt, qui latere neſcit, & cum amore dolor. Quò enim magis, vtramque flammam occultare uolueris, eò magis ſurget ardentior. Languet Paulus amore, doloreque conſumitur. Ni mirum, ſi abſcondere ſe ſe, non poteſt. Amorem iam reſerauit, prodit ergo, nunc dolorem, & illum iam explicauit in generali, modo particularius, eum exprimit. Scito tamen

men

men eum distinctè, & clarè non explicari, nisi ad finem capituli. Hic enim incipit, magnam tollere dubitationem, quæ communiter Iudæos angebat, etiam illos, qui ad Christum venerāt. Dicebant nanque. Si Iesus iste Messias, Iudęorū est: Iudæis vnis promissus: ex Iudæis vnis oriundus: in Iudæa una natus, & alitus: cum Iudæis vnis conuersatus: cur Gentes elegit, Iudæos repulit? illas in altiore gradu, locauit, nos deiecit? in fabulam uersi sunt sermones Dei: irritæ sunt diuinæ promissiones: vana prophetarum oracula. Nobis enim promisit, Gentibus reddidit: ex nobis uenit, sed alios saluauit. Quàm pauci sunt Iudæi, qui in illum crediderunt? quàm innumeræ Gétes, quæ illum sequuntur? Nos patrem habemus Abraam. Abrahæ dictū est. Tibi, & semini tuo dabo terram hanc: multiplicabo semen tuum sicut stellas celi. Defecit ergo à pmissionibus Deus. Nam Gentes sublimauit, nos omnino repudiasse uidetur. Vbi est regnum Israel, quod restaurandum fuisse cecinere vates? Gentes enim, nobis vbique dominantur. Hæc enim palam cōtra Christum prædicabant Iudæi, Deum criminantes, tanquam antiquæ promissionis uiolatorem, atque sedifragū. Et in seipsis, maximis cruciatibus angustiati, loquebantur: nec poterant consolari. Non ergo putes me, hac ratione dolere inquit Paulus. Non hæc mei est doloris occasio. *Quod sermo Dei exciderit*. vt iudæi dicunt. Non inquam doleo, quia vel tantillum deperierit, diuinarū promissionum. Absit enim, ut diuina verba possint excidere. Verbum quod egreditur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum. Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita, inquit De9. Cur ergo doleo? Quæ est causa doloris mei? Respice ferè ad finem capitis, illic enim explicatur. Quia Gentes, quæ non sectabantur iustitiam, appræhenderunt iustitiam, Iustitiam autem, quæ est ex fide. Israel uero sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Sicut scriptum est. Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali. Quæ verba suo loco declarabuntur. Degreditur itaque nunc Apostolus illucusque, vt inuincibili argumento demonstret, diuinas promissiones Iudæis factas, semini inquam Abrahę, nequaquam excidisse: quamuis Gentes, in Iudæorum loca fuerint subrogatæ, & paucissimi Iudæi, in Christum crediderint. Et locus iste difficillimus est. Quò autem eum intelligas. Scito quod scopus, quo Pauli ratio dirigitur, hic est. Diuinæ promissiones, non fuerunt factæ pro omnibus Iudæis, pro omnibus filijs Abrahæ: sed pro aliquibus tantum: Hi uni ergo, quibus promissa facta sunt, saluandi erant per Messiam, sed non omnes absolute, qui ex semine Abrahæ & Israel originē traxerunt. Si enim omnes saluandi fuissent, cum non pro omnibus facta sit promissio, Dei sermo uerè excidisset. Ad hoc autem probandum: quod non omnibus factæ sint promissiones, quāquam ex eodem genere Abraam descēdāt, testimonium adducit Dei viui, qui Abraamum alloquens, cum plures filios haberet, Ismaelem primum, ex Agar. Isaac secūdum ex Sarra, & alios ex Chetura. Isaac tantum elegit, vt ex ipso & per ipsum, seminis posteritas multiplicaretur: in qua Deus tanquam pater in filijs, sibi complaceret. Promittēs Abrahæ, quod in illo multiplicaretur. *In Isaac inquit vocabitur tibi semen*. Non scilicet in Ismael, neque in alijs. Nō itaque omnes, qui ex Abraā oriundi sunt, Deo placent, filijque sunt eius: neque pro semine Abrahæ computandi sunt. Nam Ismael & alij, nequaquam computantur, sed vnicè Isaac, quem Sarra genuit. Quia & de illo non de cæteris facta fuerat promissio. Si ergo eiusdem Abrahæ filij, non omnes electi sunt, qd mirum, si nō omnes Iudæi, quamquam ex eodem genere sint oriundi, à fortiori electi non sunt? Longe enim magis, electi esse debuerant vnius patris filij, quàm generis vnius. Patris maximè sanctissimi, qualis Abraam fuit, & tamen non sic actum est. Quia uero potuisset Iudęus pertinax, huic rationi respondere. Non est mirum, quod dicis Paule.

Ioan. 8. Gen. 17. Esa. 55. Psal. 88. Esa. 8.

Paule. Si Isaac placuit, non cæteri, quãuis omnes filij Abrahæ natura fuerint, non fuit omnium Abrahę filiorum, eadem mater: Isaac fuit ex libera. Ismael ex ancilla: alij item ex Chetura. Matrum diuersitas in causa fuit, vt non omnes eligerentur. Verum nos omnes, ex ipso Isaac descendimus, quem libera Sarra genuit. Sumus eiusdem Abrahæ, eiusdemque Sarræ filij. Omnes itaque à Christo quem Deum prædicas: qui ex Abraam, & ex Isaac originem ducit tã quam frater noster vterinus, saluatum iri debuimus. Ad tollendam igitur hãc euasionẽ, Paulus Apostolus altius ingreditur, & Rebeccam Isaac vxorem adducit, quæ non ex diuersis uiris, sed ex vno semine Isaac, non diuersis temporibus, sed vno concubitu concepit, unoque partu simul gemellos hosce filios, Esau & Iacob effudit. Qui tamen non omnes Deo placuere, nec omnib⁹ factæ sunt promissiones. Iacob enim tantum dilexit. Esau autem odio habuit iuxta Prophetam. Omnino ergo

Malac. 1.

constat, quod promissiones Iudæis factæ, omnibus factæ non sunt. Sed aliquibus tantum. Non solum non omnibus Abrahæ filijs, sed nec omnibus filijs Isaac. Idumeos enim qui ex Edon, idest ex Esau descenderunt, reprobatos esse, ex Malachia nemo nescit. Vnde ergo gloriari potestis Iudæi, quod uos omnes filij Isaac sitis, quando & Esau fuit eius filius reprobatus, noster à Deo Iacob solus electus? Et certe non citra mysterium Apostolus, hoc argumentũ adducere uoluit duorum filiorũ Isaac, quos idem vtetus, eodem tempore, simul in lucem prodidit, tanquam omnium efficacissimum, atque clarissimũ. Non enim ulla uidetur, humana ratio assignari posse, cur non eisdem bonis potiti fuerint, præter diuinam electionem & gratiam. Promissio quippe in Iacob, non in Edon facta fuerat. Ne autem acrius urgeret Iudęus, qui gratiam non agnoscit. Sed de sua uirtute & meritis gloriatur cum Pharaone, Gentesq;

Luc. 18

dettectat dicens. Non sum sicut cæteri, raptores, iniusti. &c. Iacob fuit sanctus, dignè egit, ideo in illo diuinæ promissiones factæ sunt, & completæ. Cur ergo Gentes elegit, quæ palam impię & profanæ semper fuere? Obijcit Paulus, gratiæ assertor strenuissimus. Nondum quicquam boni egerat Iacob: Nõdum quicquam mali Esau, & tamen promissionem fecit Deus Iacob, illumque dilexit, & sibi asciuit. Quinimmo antequam nati essent. Non sic autem promisit Esau, immo illum odio habuit. Hæc itaque diuersitas non aliunde, q̃ ex fauore diuino prouenit, qui nõ omnibus promisit vestrę Gentis, sed aliquibus tantum. In illis uero completæ sunt promissiones, in quibus unicè nullo dempto complendæ erant. Omnino itaque non est uerum, quod callumniatis Iudæa, aliquo colore dici posse, infidum fuisse Deum, qui alijs promiserit, alijs reddiderit. Eis enim, quibus pmissa facta sunt, eis exoluit: non alijs. Et si omnibus promisisset, omnibus exoluisset. Est enim Deus uerax, & omnis homo mendax. Intelligis, quo tendit Paulus? Lege modo literam, & clara erit *Non enim omnes, qui sunt ex Israel, hi sunt Israel.* Idest pro Israel non computantur. *Neque quia semen sunt Abrahæ.* Illico sequitur, ut sint *Omnes filij.* Sed illud potius considerandum est, quod dixit dominus Abrahæ. *In Isaac vocabitur tibi semen.* Non in alijs filijs. Exponit Paulus. *Hoc est. Non quod filij carnis, hi filij Dei*, idest diuinarum promissionum hæredes. *Sed filij promissionis*, contra naturam carnis scilicet, ut Isaac, qui ex sterili ortus est, computantur in semen Abrahæ. Promissionem autem Abrahę, de Isaac factam adducit hic. *Sermo enim promissionis hic est, in tempore hoc ueniam, & erit Sarræ filius.* De quo satis dictum est, à nobis supra capite quarto. *Non solum autem, sed & Rebecca ex uno cubile habens.* Exponit autem ex quo, nempe *(Isaac patre nostro,)* & est parenthesis, intelligiturque, pro sententiæ complemẽto. Non solum Sarra, habuit Dei promissionem, sed & Rebecca. Per cubile uero concubitum intelligit, pudori parcens, quo discant de pudendis, castius loqui Christi præcones, atque etiam cõfessores. Explicat. *Cum enim nondum nati essent, nec quicquam bonum, vel malum egissent, vt secundum electionem Dei, propositum*

Rom. 3.

situm maneret, non ex operibus; vocatorũ, quia nulla, *Sed ex vocante Deo dictum est ei.* Rebeccæ. *Maior* Esau, *seruiet minori* Iacob. *Sicut scriptum est*, in Malachia. *Iacob dilexi, Esau autem odio habui.* Intelligitur autem, vt secundum electionem Dei propositum maneret. idest, ut quod proposuit Deus, impleri intelligeretur secundum electionem eius gratuitam: non ex operibus, sed gratis dictum est, Iacob dilexi. Habes ergo Apostoli intentionem, & quo spectat. Nihil hic de libero agit arbitrio, tantum contendit, diuinas promissiones non uiolari, sed impleri omnes. Probatque contra Iudæos, non omnibus illis factas esse promissiones, sed aliquibus tantum, quo gratiam diuinam agnoscant. Initioque ante oculos, semper habendum est, quod hac parte arguit Apostolus, cõtra Iudæos, non definit: non respõdet, sed argumentatur: quæstionem Iudæorum, nunc minime dissoluit, sed noua quęstione, murmurãtium ora obstruit: non ad pios, sed ad impios loquitur: humiliter quærentibus non satisfacit, sed indigne blasphemantes, criminantesq; Deum, reprimit, & contundit: paucis promisit, paucis reddidit. Quomodo ergo excidit uerbum Dei? Christum sanè imitatus. Is em̃ audaces illos pharisæos obmurmurantes, quod eius discipuli illotis manibus manducarent, nequaquam humili responsione dignatus est, neque sedauit, sed compescuit, irritauitque magè, clauum clauo retundens. Quare & uos transgredimini mãdatum Dei propter traditionem uestrã? At humilioribus turbis mox satisfecit, dicens. Non quod intrat in os, hoc coinquinat hominem. Ad hunc ergo modum Paulus, qui antea suæ gentis casum lachrimabatur, audiens modo horrendas illas blasphemias, sui Christi Iesu, sui amoris, sui thesauri: quem ut lucrifaceret, omnia vt stercora arbitrabatur: Mentitus est Deus: excidere promissa: Mutatus in uirum alterum, contra eos omnes insurgit, accinctus gladio super fęmur, qui est uerbum Dei. Et inquit. Quid blasphemas populè dnrę ceruicis? Deum accusas, qui irritas fecerit, promissiones suas? Mentiris perfidè. Tu infidelis Deo semper fuisti. Ille manet uerax, & mentiri nescit. Quod dicis te elegisse Deum, tibique magnalia promisisse. Error est. Aliquibus ex tuo semine natis promisit, non omnibus. Aliquos item elegit, non omnes. Habes testimonia expræssa in Moysi libris, quem legis & relegis, semper discens, & nunquam ad scientiam veritatis perueniens, de Ismaele & de Esau reprobatis. Quid ergo impudenter aperis ora, contra Dei gloriam & honorem? Si rationem non habes, qua te defendas, mihi saltem responde, aut tace & obmutesce. Indignum erat, respondere Iudæis dicentibus. Sermones Dei excidere. Vt ergo illorum indignitatem ostendat, arguit tantum, quo reuincantur, cessentque Deo obmurmurare. Malum nodum, malo muro propellens. Vis autem uidere Apostolum, non ex animo, nunc respondere Iudæis? Respice, quot & quanta dicet infra, vbi erit locus post expugnatam Iudæorum superbiam, animo placido, quæstionem istam definiendi, quæ directè pugnare uidetur, cum his, quę hic in arguendis indignantisque modum, ab eo dicuntur. Hic enim dicit primum. Non omnibus Iudæis promissa facta esse. Ideo ni mirum, si non omnes saluati sunt. Ibi dicet. Omnis Israel saluus fiet. Hic dicit. Cum nondum nati essent, aut quicquam boni, vel mali egissent, ut secundum electionem, propositum dei maneret: omnia diuino adscribens proposito, nihil meritis nostris, bonis vel malis. Ibi dicitur. Vide bonitatem Dei, & seueritatem. In eos q ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem si permanseris in bonitate. Hic dicit, totam perditionis summam consistere in hoc, quoniam quibus non est facta promissio, pereunt. Ibi dicet. Israel sectando iustitiæ legem, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia nõ ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Hic horret, diuina non impleri promissa. Ibi sub conditione, promittere Deum, aperte insinuat. Si Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Et si illi non permanserint, in incredulitate,

Gen.25. Malac.1. Matth.15. Philip 3. 1.Par.18 Ps.44. 2.Tim.3 Esa.8. Rom.11.

dulitate, inserentur, potens est enim Deus inserere illos. Vides secum pugnare Apostolum, nisi dicas eum hic arguentis personam induere uoluisse, quo Iudæorum superbiam extenuaret: qui plusquam par esset, sua ipsorum merita iactitabant, n otamque infidelitatis Deo inurebant, quo ipsi ab omni culpa uiderentur immunes. Vel Christus Iesus, Messias fuisse haudquaquam crederetur.

Sed missum faciamus quæso, quod Paulus non arguat, sed planè ex animo quæstioni respondeat, & uideamus si possumus nouum aliquid in his mysterijs, quæ tangit, & pertractat inuenire. Attendite. Attendite, rem enim miram dicturi sumus, & quæ omnes difficultates euellere possit. Ex nobis inquiunt Iudæi, uenit Christus secundũ carnem, non ex Gentibus. Nos omnes ergo saluare debuit, non item Gentes, si Messias fuit. Ita enim à Prophetis promissum fuerat. Ex Iudæis oriundum Messiam esse; saluandosque per eum vniuersos. Vel igitur Messias non est, vel excidit sermo Dei. Ecce responsio. Et Messias est Iesus Christus, & non excidit uerbum Dei. Non enim ex circũcisis absolutè, sed ex aliquibus venit Christus. Vis uidere? Non enim ex Ismaelis semine carnem traxit. Non ex Esau. Sed ex Isaac, & ex Iacob. Pro illis quidem tantùm, non pro alijs factæ fuere promissiones. Neque tamen superbe Iudæe, hic Iacob, aut Isaac merita extollas. Gratia diuina fuit, non eorum meritum, vt ex his nasceretur. Cur ex Isaac, non ex Ismaele descenderit, ne perscrutari uelis. Nulla enim huius est causa, nisi diuina gratia, atque promissio. Licet enim Isaac, sanctissimus fuerit, tamen antequam nasceretur, promissus est Abrahæ, & Saræ, promissus inquam cum senio confecti ambo

Gen. 17. essent, dictumque, quod ex illo multiplicaretur semen, in quo Gentes benedicerentur. Vt ostenderetur, gratiæ diuinæ donum illud esse, non naturæ. Vnde promissionis filius appellatur ipse Isaac, & non carnis. Non quia uerè carnali generatione non sit genitus, sed quia supra carnis naturam, ex matre sterili, diuino munere natus est, iuxta pollicitationem, vt in Genesi habetur, & hic ab Apostolo allegatur. Quia tamen dicere posset Iudæus, omnino aliquam esse rationem, cur ex Isaac magis eligere uoluerit Deus, incarnari filium suum, quàm ex alijs Abrahæ filijs. Quandoquidem Isaac mater, sanctissima fuit, propterea, vt omnem cauillum remoueat, adducit, prosequiturque magis Iacob & Esau exemplum, quos una mater, uno vnius patris concubitu conceptos, uno momẽto peperit. Elegit tamen Deus, vt ex Iacob descenderet filius suus secundum carnem, non ex Esau. Iacob itaque dilexit quoad hoc, vt ex eo Christus descenderet. Esau odio habuit, quo ad hoc, noluit enim illum excelso hoc dignari munere, vt esset Christi Pater. Iacob æquidem sanctissimus fuit. Esau pessimus. At hic electus fuit, illeque reprobatus, antequam nascerẽtur. Nõ igit sanctitas, neq; iniquitas causa fuit, ut ille eligeretur, hic reprobaret. Quid ergo quęris Iudęe, huius diuersitatis causam? Admirare potius, obstupesce, & tace. Nulla enim est, nec esse põt causa, nisi diuina electio, diuinumque propositum. Si patrem quęris, idẽ Isaac. Si matrem, Rebecca. Si natos, gemelli: Si opera, nec bona, nec mala. Quid quæris? Adora Dei gratiam, eligentis, & siste. Agnosceque, non esse omnino uerum, quod absolute ex circuncisione Messias venerit. Aliquos nanque sibi asciuit, non omnes. Ne superbias, quod quia ex te natus fuerit Christus, Iudæos omnes saluare debuerit. Nullum est hic debitum: Gratia fuit, vt ex te descenderit. Gratia etiam est, quod salueris. Quod tibi blandiris, non ex Gentibus illum uenisse, item uerum non est. Neq; enim horruit Gentium semen Christus Iesus. Nam & ex Rahab, & ex Ruth Moabitide altera, altera Cananea oriri uoluit. Pro populorum omnium salute, incarnatus est. Ex oĩbus itaq; populis, originem trahere debuit. Non itaque excidit verbum Dei. Nam quia & ex Iudæis, & ex Gentibus de-

scendit, aliquos saluos fecit, & Iudæorum & Gentium. Neque debuit Iudæos omnes saluare, sicut neque vniuersas aspernari Gentes. O si hunc sensum percipis, quantos labyrinthos euades.

Possumus & ad allegoriam recurrere. Nam expræsse Paulus ad Galatas dixit, per allegoriam dictum esse, quod Abraam duos filios habuerit, unum ex ancilla, alium ex libera. Adstipulatur Ioannes Baptista, q dicebat cōtra Iudęos. Nolite dicere Patrem habemus Abraham. Dico enim uobis, quia potens est Deus, de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Quod minimè dixisset, ni si per allegoriam intelligeretur, oportere Abrahæ filios esse, vt Deo placeam', & ab ira eius defendamur. Colligitur enim ex hoc Christi uerbo, sufficere nobis secūdum spiritum Abrahę, filios esse, licet ex semine carnali Abrahæ, originem non trahamus. Adde etiam, quod per allegoriam dixit Paulus, intelligendum esse, quod Prophetę cecinerunt, Iudæos placere Deo, atque circuncisos, nō gentes, non præputiatos. Nō enim, qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in carne est circuncisio, sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis, non in litera, sed in spiritu: cuius laus non ex hominibus est, sed ex Deo. Cui & Ioannes alludebat, dicens de Iudæis perfidis. Dicunt se Iudæos esse & non sunt, sed sunt sinagoga sathanæ. Nemo igitur uestrum mirabitur, si dixerim allegoricè intelligendum esse, quod Paulus hic dicit, Israeli factas esse promissiones, atque Isaac, non Esau neque Ismaeli. Vt quicunque saluari uoluerit, Israel, Iacob, Isaac secundum spiritum, non secundum carnem esse debeat. Dubio procul, hanc credo Pauli mentem esse. Non enim omnes, qui sunt ex Israele, vel Iacob secundum carnem, vt Iudæi, saluantur, sed qui sunt secundum spiritū, vt Christiani omnes, vel ex Iudęis vel ex Gentibus, qui diuino amore langueant, qui fide Deum uident, qui aduersus potestates tenebrarum harū colluctantur, & vincunt. Item non omnes, qui sunt ex Isaac secundum carnem saluantur, sed qui sunt secundum spiritum, hi omnes salui fient. Est enim Isaac risus. Risus autem ex gaudio prouenire nemo ignorat. Gaudium uero, ex spe maximè nascitur, iuxta Paulum. Spe gaudentes. Qui ergo præsentia hæc bona contempserit, & in domino spem collocarit dicens, In te domine speraui, non confundar in æternum, ille erit uerè filius Isaac, & saluus erit. Et uide, quomodo appositè omnia huic quadrant allegoriæ. Abraam enim genuit Isaac, Isaac autem genuit Iacob. Quid Abraam nisi fides? Ipse est enim pater credētium, & Fidei princeps. Isaac spes. Iacob charitas. Qui ergo fuerit filius Abrahæ, Isaac, & Iacob, qui habuerit fidem, spem, & charitatem, saluus erit. Quis autem nesciat, Gentes Iudæos ipsos, fide, & spe, & charitate maximè excelluisse? Gentes itaque, pro Abrahæ semine computantur, pro filijs Isaac, pro Israelitis, non Iudæis. Ecce igitur Paulus. Semini Abrahæ, & Isaac, & Iacob, factæ fuerunt promissiones. Vos non estis semen Abrahæ, nō filij Isaac, non Israelitæ. Gentibus unis hæc omnia conueniunt, in illis itaq; Dei promissa adimplenda erant, non in uobis, perfidi. Vos ex patre diabolo estis. Si enim in uobis implerentur, vtiq; excideret sermo Dei. Tantum abest, vt quia in Gentibus implētur, excidat uel tantillum. Et uide, quomodo uerum vero consonat ex omni parte. In omnibus quippe exemplis, quæ hic adducit Apostolus, semper secundum filium introducit, à Deo electum esse, semperque primum reprobatum. Iacob enim erat secundus, similiter Isaac. Nam & Ismael fuit primogenitus Abrahæ, & Esau, primogenitus Isaac. Illi dilecti fuere, isti uero non. Quis autem nesciat, ex dictis, Iudæos primos Dei filios fuisse, Gentiles uero secundos, quorum tipum optimè gessere filius ille senior, & filius prodigus iunior, in Euangelica parabola, & in testamento ueteri Manasses & Ephraim? In hoc ergo mysterio reprobationis Ismaelis,

Gal. 4. Ioan. 8. Rom. 2. Apo. 2. Rom. 12. Ps. 30. Matt. 1. Rom. 4. Ioan. 8. Luc. 15.

maelis, & Esau: promissionis & fauoris Isaac & Iacob, mysterium maius insinuat Apostolus, reprobatæ sinagogæ, & Gentium electionis. Ita enim impletum est uerbum illud. *Maior seruiet Minori.* Gentes nanque, Iudæis dominabantur ab eo tempore, quo ipsi Christo credere nolentes, dignitatem Israeliticam perdidere. Vides altissima Pauli sensa? Ne autem Docti illi Græci, qui Romæ erant eo tempore, simulque Romani, per allegoriam hanc intelligentes, superbirent, extollerenturque, & Iudæis tanquam à Deo reprobatis insultarent: audi quanta arte eos compescit Apostolus. Ne glorieris Ethnice, neque contra Iudæos animo efferaris. Nam & Iacob elegit Deus, cum nondum quicquam boni egisset: & Esau reprobauit, cum nondum quicquam mali. Non ergo de tuis meritis præsumas, neque Iudæos tanquam male merentes, despicias. Nam & tu sine meritis electus es, tanquam Iacob: Iudæus sine demeritis odio habitus, tanquam Esau. At cum hac Pauli doctrina humiliatur Gentilis, insolescit Iudæus: ille discit cauere superbiã, iste ad impietatem prorumpit: ille gratiam, quam non merebatur agnoscit, iste peccato omnia in Deum retorquet. Ergo inquit Iudæus, Iniquus est Deus, & iniustus, qui Esau, cum nondum natus esset, reprobauit, qui Iacob, cum nihil boni egisset, in sublime euexit. Tam autem apparens est cauillatio hæc, tantumque ueritatis fucum habet, vt uix illi credatur posse fieri satis. Paribus enim existentibus, Callia & Socrate, vel ambo pariter puniendi esse uidentur, vel ambo pariter honorandi. Qua ergo ratione Deus, cum pares existant Iacob & Esau, alterum eligit, repudiat alterum? Nulla hic iustitiæ ratio seruari uidetur. Audiuit has Iudæorum blasphemias Paulus, & ut eas tolleret, recensuit. Lege.

Quid ergo dicemus? Num iniustitia apud Deum? Iniustum enim esse uidetur, vt sine ullis bonorum vel malorum operum meritis, unum diligat, alterum odio habeat. Audisti iudaicam impietatem, audi modo Pauli responsionem. *Absit.* Horret pius animus vocem hanc, nunquam certè ferendam, Deus iniustus est, Deus partium fautor est. Deus personam excipit. Nam scriptum est. Deus fidelis est, & absque ulla iniquitate. Deut 32. Videtur tibi iniquum, sed non est iniquum, in rei ueritate. Sine meritis bonis, vel malis, Deum Iacob diligere, Esau prosequi odio. Neque enim sine meritis saluatus est Iacob, neque sine demeritis damnatus Esau. Id tibi sat erit, vt linguam à superbia coerceas. Diligat te Deus, odiat, eligat, reprobet, nunquam si piè vixeris damnaberis, nunquam si impiè, saluaberis. Nihil aliud quære Roma, hæc responsio tibi sufficiat Pauli nostri, breuissima, sed doctissima, qua nulla aptior dari potest. Vocibus equidem talibus, Iniustus est Deus, quid aliud respondendum est, nisi Absit? Imperet tibi Deus, ne unquam tantum, taleque virus euomas impietatis. Sequitur.

Moysi enim dicit. Miserebor cuius misereor, & miserabor quem, miseror. Exo. 33. Id habetur in Exodo, sed sub alijs uerbis. Miserebor cui uoluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit. Quo uerbo Apostolus, non probat responsionem datam, quod non sit Deus iniquus, sed id unde orta est Iudæorum, argumentatio: Videlicet, quod Deus sine meritis eligat, pro suæ uoluntatis beneplacito, quem scilicet uoluerit, citra omnia bona opera: sicut contigit in Iacob. Et tu hic aduerte doctior. Quod non probat aliam partem, uidelicet Deum sine demeritis reprobare, quæ difficilior est. Ex isto enim verbo Dei, ad Mosen, prima pars tantum, de electione probatur, licet hic duo uerba reponantur. Misereri, & Miserari. ἐλεεῖν. & οἰκτείρειν. Vtrumque tamen uerbum, actum amoris significat. Misereri nanque, est magis actus interior, uidelicet misericordiæ exhibitio. Vnde Eleemosina, misericordia dicitur, à uerbo ἐλεεῖν. quod misereri propriè uertitur. Miserari vel compati, seu commiserari, actus

 est

est magis interior, animi scilicet condolentis de miseria aliena. Hæc enim compassio dicitur οἰκτιρμός, à verbo οἰκτείρω. Vnde οἰκτρολογία. Oratio ad compassionem excitandam, & οἰκτροχοεῖν, miserabilia uerba fundere, vt rei faciunt deprecantes, vt illis compatiamur. Dicit ergo Deus Mosi. *Ego miserebor*, dando gratiam in tempore præfixo, *cuius misereor*, idest cuius nūc, & ab æterno uolui misereri, quem scilicet mihi asciui, vt obiectum misericordiæ meæ. *Et miserabor*, compatiens. *Quem misereor*, idest cui nunc, & ab æterno, commiserari decreui. Breuiter illi, dilectionis, effectum atque affectum exhibebo, cui uoluero. Conticesce Iudæe, ne merita extollas. Vnice quidem dicit Deus, pro sua voluntate citra merita omnia, eligere, diligere, benefacere, misereri, miserari. Non ergo dicas, Gentes ἄθεοι fuerunt. Id enim uerum est, non fuere Iudæis sanctiores, vt ostensum est. At quid fraternæ gratiæ inuides superbe fili? Quid murmuras, si Deus

Luc. 15. illis misereri uoluit, sicut pater filio prodigo? Audis Simphoniam, & Angelorum chorum concinentium, gaudentiumque, quod summus ille, pijssimusque omnium hominum pater, Gétes suas abiecisse videbatur, denuo fuerit commiseratus? Cur ergo liuore torqueris, & dicis indignabunda. Gentes dissiparunt substantiam suam, in idolorum fornicationibus, & nunc Deus eas, in gratiam suscepit? An

Matt. 20. oculus tuus nequā est, quia ego bonus sum? inquit Deus. Num non potest de suo facere, quod uult? Miserari prout illi libuerit? Mosen tuum nega Iudæe, si id uerum non est. Concludit Paulus ex hoc Mosi dicto. *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Et est optima conclusio. Si enim Deus miseretur, ad suæ uoluntatis libitū, vt igitur Deus nostri misereatur, ratio non est uelle nostrum: nec currere, sed vnicè Dei misericordia. Miseretur enim, cuius miseretur. Si enim misereiur mei, quia mereor, vt mihi misereatur, iam misericordia sua, non est causa tota, vt mei misereatur.

At qui ex verbo Mose, nulla est causa, vt misereatur, nisi quia miseretur. Modus, quippe ille loquendi. *Miserebor cuius misereor*, significat illud, *Cuius miserebor*, causam esse illius, *Misereor*, vt mei igitur misereatur, non est meritum vel causa, quia scilicet ego uelim, vel curram, idest mandata Dei perficiam, vel perficere velim. (Cursus enim, metaphorice diuinæ legis obseruatio appellatur. Iuxta illud. Sic currite, vt compræhendatis. Ego curro nō 1. Cor. 13 quasi in incertum. Viam mandatorū Ps. 118. tuorum cucurri,) sed quia Deus ab æterno, mei misereri uoluit. Et reuera, genuinus sensus illius uerbi Dei huc tendit. *Miserebor cuius misereor*, idest nulli teneor misereri. Quod ergo facio, ex misericordia sola facio, & ita gratis misereor cui misereor. O Iudæi, qui merita uestra iactatis, obmutescite. Cum misericordiam audis Pharisee superbe, intellige gratiam indebitam, tibi diuino fauore donatam, non redditam: tributam ex miseratione, non ex iustitia retributam. Clama quicunque illuminatus es. Misericors Ioel 2. & miserator dominus, patiens & multæ misericordiæ. Non secundum peccata Ps. 102. nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Misericordiæ domini, quia non Tre. 3. sumus consumpti: Et non defecerunt miserationes eius. Tu quoque qui illuminatus non es, clama. Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Ps. 50.

Hinc autem incipiamus, (vt à facilioribus ad difficilia facilè transeatur,) quid sibi uult hoc verbum, tam durum, tamque difficile. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Num fortasse, quia dictum est contra Iudæos, non est uerum? Absit. Verum est, & ex animo à Paulo dictum. At si ita est, inanes igitur sunt omnes conatus nostri? Absit. Nou intelligis, quod de prima misericordia loquitur Paulus, quam Deus & Gentibus, & Iudæis exhibuit, cum ad Christum conuersæ sunt? Iam enim supra dictum est, contendere fuisse solitos, in vrbe Roma præputiatos, & circūcisos,

Quod

quod ad Euangelium Christi Iesu aduocati fuissent ob eorum præclara, quæ antecesserant facinora. Iudæi de legis obseruatione extollebantur, Gentes de sapientia naturali. Omnium ergo obstruit ora Paulus. Quodcunque feceris Iudæe, quodcunq; feceris Ethnicè, ne puta tuis operibus diuinam hanc gratiam conciliasse, Deumque vt tui misereretur, prouocasse. Vnicè ex diuina misericordia factū est, vt tui misertus fuerit. Inania erant omnia opera uestra: irriti, uanique omnes omnium hominū conatus, ad hanc primam gratiam promerendam. Misericordiam cognoscite, non meritum. Qui gloriatur, in domino glorietur. Hoc est, & nihil aliud quod molit Paulus hoc uerbo. Huc spectat, & illud. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis. Quemadmodum enim Isaac, non uteri uirtus, sed diuinus fauor in lucem protulit, fecitque magni Abrahæ filium. Ita nos, non nostræ naturæ opus, sed diuina misericordia tantum, & gratia Dei uiuentis, filios efficere potuit. Hinc illud. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, quia nemo illam ex se habet. Non ergo quispiam vt Dei filius efficiatur, promereri potuit, sed quibus contigit, dono & fauore Dei contigit. Vnde & hæc nostra generatio, non naturæ, sed diuinæ promissionis dicitur, (sicuti natus est Isaac, vt in Pauli exemplo persistamus.) Et benè promissionis. Quemadmodum enim, ortum Isaac ante prædixit Deus, quàm compleret; ita nostrā hanc secundam natiuitatem, longè antea per prophetas, per Christumque futurum prædicauit, quàm exhibuerit. Quicunque ergo ad hanc gratiam regenerationis, baptismalem scilicet & primam, vel tantillum meriti opera nostra habere dicunt, gratiam omnem, misericordiamque abijciunt. Gratia enim est radix meriti. Si ergo mereris, iam gratiam habes. Quod si gratiam habēs, gratiam mereris, illa certè quam mereris, prima non est. *Non est ergo volentis, neque currentis* hominis, vt Deus illi gratiam primam impertiri uelit, *Sed*

1.Cor.1

Tit.1.

Ioan.1

Bit. ad Rom.

miserentis Dei. Non excludit tamen Paulus, nec nos Christi meritum excludimus. Ipse enim hanc primam gratiam nobis meruit, Iuxta illud. Qui multos Heb.2. filios in gloriam adduxerat, authorem salutis eorum, per passionem consummari. Sed tantum nostra merita, omniumque & Singulorum hominum. Nam quod Christus nobis meruerit, non tollit, quin ex Dei misericordia nobis illa gratia conferatur. Tolleretur autem, si ex nostris meritis. Si enim ego ipse in Dei gratiam recipi mereor: iam non misericordia, sed iustitia erit, si recipiar. Misericordia nihilominus est, si Christi meritum, mihi diuina gratia applicatur. Vis tamen, vt absolutè declarem, & dictum istud defendam? *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei?* Ne dum quoad hunc locum spectat. Sic enim declaratum est, sed absolutè. Ecce. Quis uestrum uidens theatrum, templum, aut domum optimè ædificatam, non illico architectum laudet, & non dicat. Egregium sanè, ægregij artificis opus? Artamen non totum artifici est. Partem nanque, in ædificio dominus habet, qui materiam suppeditauit: partem operarij omnes, q artifici ministrarūt: sed cur totum artifici damus? Quoniā quod plus est, illius quidem est. Vnde & hanc consuetudinem sequētes, in loco aliquo, vbi plures fuerint, dicimus omnes adesse: Vbi pauci uero, neminem. Apostolus itaque, hunc modum sequutus, noluit dicere, quod in uanū currimus, aut laboramus. Quomodo enim id dicere potest, cum ipse de seipso dicat. Ego curro, non quasi in incer- 1.Cor.9. tum? Et iterum Sic currite, vt compræ- Ibidem. hendatis? Labor vester non est inanis, in domino? Non est iniustus Deus, vt 2.Thes.3. obliuiscatur laboris uestri, sed totum dedit Deo miserenti, vt agnoscas perpusillum esse conarum nostrum si ei, quod agit Deus in nobis, comparetur. Longe enim, plus agit, in nobis Deus, q nos ipsi agamus. Et propterea totum illi tribuitur. Interdum & nihil nobis. Deus operatur in nobis uelle, & pficere. Neq; qui plantat, neque qui rigat est Philip.2. 1.Cor.3. aliquid, sed qui incremētū dat, Deꝰ est.

 Quoniam

Quoniam scilicet Deus, hominis uolũtatem, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam. Nolentem enim præuenit, vt velit, volentem subsequitur vt bene velit, & ne frustra uelit: in quo maximè Pelagium detestamur, qui bonorum operum initium, in nobis ex nobis esse dicebat. Ex vtroque ergo fit, cum primam gratiam accepimus, vt Deus nostri subsequenter misereatur, ex diuina misericordia, & ex nostra voluntate. Neque enim totum Deus suum esse uoluit, ne sine causa, nos coronare videretur. Neque rursus totũ nostrum, ne in arrogantiam dilaberemur. Si enim minorem habentes partem, altum sapimus, quid si totius autores essemus? Verumtamen magna pietate, totum Deo dandum est, vsq; ad hiperbolas etiam. Quandoquidem ipse incipit, ipseque consumat, & uelle & perficere. Ad hunc modum, & illud expone. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Non enim, per Apostolorum ora, loquebatur Spiritus sanctus, sicut per os asinæ, sed ipsi diuino afflati numine, illisque consentientes, quæ eis suggerebat, loquebantur. Verum, quia minimum hoc erat, totum Deo transcribitur. Omnibus quidem conatibus suis, non id assequi potuissent, ullo unquam tẽpore, quod in momento didicere. Nonne etiam, natura ipsa, vniuersos homines docente, inoleuit mos, vt in omnibus detur laus Deo? Si vrbem videris, graui hostium obsidione circundatam: Si minaces muris machinas īferri, si uallo, telis, ignibus, tormentisq; vniuersis bellicis, qui bus excidia parantur, urgeri, demumque liberata patria, hostilem exercitum repelli atque fugari. Num liberationẽ, salutemque à Deo prǽstitam dicis, cum tamen, nec excubię militum defuerint, iuuenum procinctus, ciuium arma? Si maritima nauis discrimina supauerit, vndisque ac fluctibus fatigata, ad portum salua peruenerit, nemo nisi miseri cordiæ Dei, salutem nauis adscribit. Nec ipse nauta, aut qui clauum manu tenet, dicere audet, ego nauem seruaui: Neque tamen nihil egere, qui in naui erãt, nauticæ artis gnari. Si demum, bonos atque uberes fructus, ad perfectam maturitatẽ protulerit seges, nemo piè, & conuenienter dicet, fructus hosce agricola fecit, sed à Deo cuncti præstitos fuisse, fatebuntur, qui imbrem, pluuias, tempore conueniente, solemque dederit aruis. Hos modos imitatus est & Deus, qui dixit. Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Ad retundendam enim hominum arrogantiam hoc dicitur, non ad enecandã liberi arbitrij libertatem. Simili quippe figura, dicit discipulo pręceptor solle cissanti. Eximam tibi linguam istam barbaricam, & Romanam in feram. Nihilo secius tamen à discipulo industriam requirit: tametsi citra operam præceptoris primam, non posset discipulus mutare linguam, ac rectius loqui. Hos modos imitatus est & uates ille, qui dixit. Nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui ędificant eã. Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam. Quibus verbis, non illud molitur, vt ab ædificando, custodiendoq; ciuitatem hanc, quæ intra nos est, cessare debeamus, sed ostendit, quæ sine diuino numine fiũt, queque illi non feruntur accepta, ruere prorsus. Ipse enim omnib' nostris operibus, incrementum dat. Vnde & illud. Sine me, nihil potestis facere. Et illud. Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. Deinde dicit.

Mat. 10.

Ezech. 11

Ps. 126.

Ioan. 15.

Ioan. 6.

Dicit enim scriptura Pharaoni. Idest Deus in scriptura. *Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostẽdam in te potentiam meã, & vt annuntietur nomen meum, in uniuersa terra.* Quibus uerbis, cum primam partem illius paradoxæ propositionis, nobis persuaserit, sine meritis Deum eligere, quem ipse uoluerit. Secundam partem nunc probat. Neque sine demeritis repudiare, quem ipse eligere noluerit: neque commiserari. Cum tamen apud eum, nulla sit iniquitas, nec personarum exceptio. Ex hac autem probatiõe, & illud probatur, quod mox asserta illa prima parte, illatum est. Vide licet, Non esse uolentis, neque currentis hominis, vt Deus illi misereatur, sed vnicè

Rom. 9.

vnicè Dei miserentis, eligentisq; vt misereatur. Astruitur uerò hoc à contrario hunc in modum. Quoniam Deus, quem vult repudiat & derelinquit, eligi ergo, amarique non aliunde uenit, nisi ex Dei misericordia fauere uolentis, miserari, & misereri. Vt itaque assumptum, Iudæis uerum esse uideatur, qui merita plusquam par sit, iactant, adducit Paulus verbum Exodi, quo ad Pharaonem dixit Deus. Extendens manū percutiam te, & populum tuum peste, peribisque de terra. Idcirco enim excitaui te, idest quasi à mortuis suscitaui te. Mori nanque millies merueras. Ego autem te in uita seruaui, feci stare te, uitam tuam prorogaui, iusta, meritaque distuli supplicia, per Mosen & Aaron, te extimulaui, ut populum meum dimitteres, uerbis, flagellis te excitaui, quasi dormientem atque sopitum, & quotidiè magis ingrauescentem: quam uis scirem te, nolle populum dimittere. Vt ostendam in te potentiam meā. Vt scilicet, cum te diuturna patientia mea abutentem, seuerissimo, inauditoque iudicio mulctauero, Deum tantæ virtutis, vniuersus orbis agnoscens, tuo exemplo expauescat. *Et annuntietur nomen meum in vniuersa terra.* Celebretur scilicet, ab omnibus scelestis, postquàm tu omnium scelestissimus, illud toties polluisti. Sciantque, quod non est mei similis in terra. Pij quoque lætentur, cum uiderint uindictam, atque omnes erudiantur, cum huius tremendę iustitiæ meæ fama, ad omnes nationes magna uelocitate peruenerit. Habes uerbi Dei sensum. Colligit hinc Paulus. *Sane ergo, cuius vult miseretur, quem autem vult, indurat.* Miseretur scilicet magna bonitate, & indurat nulla iniquitate. Miseretur per misericordiam, indurat per iudicium. O uerbum durissimum. Et quis potest illud audire? Ex illo uerbo ad Mosen. *Miserebor cuius misereor*, prima pars huius illationis pendet, *Cuius vult miseretur.* Ex hoc uerbo ad pharaonem, secunda. *Quem vult indurat.* Sed pulchrum est uidere. Quomodo hæc secunda pars inde deducatur. Prima pars apprimè supra declarata est. At certe non est facile, hanc secundam declarare. Vis uidere? Ecce. Nam nō sine demeritis Pharaonis præcedentibus, hæc illi contigerunt, vt dici possit, illum pro diuinæ beneplacito uoluntatis, fuisse duntaxat repudiatum atq; obduratum, vt inquit Paulus. Quoties.n. ante uerba ista. *In hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te uirtutem meam.* legitur. Et aggragauit Pharao cor suum, & noluit dimittere populum. Suapte ergo malitia, hanc sibi diuinam iram thesaurizasse uidetur. Quoniam inter miraculorum imbres, Deo semper pertinacissimè restitit, & flagellis durior effectus est. Et tamen Paulus hoc molitur, sine demeritis, eum à Deo repudiatum fuisse: quemadmodum de Esau dixit. Cum nondum natus esset, nec quicquam mali egisset, odio habitum fuisse. Habes primam difficultatem. Ecce modo secunda. Ex uerbis quæ Paulus adduxit ex Exodo, istud non uerè colligi posse, quod intendit. Nihil enim inde habetur, nisi Dei multiplex amor erga Pharaonem. Non enim dicit, In hoc ipsum feci te, scilicet impium & peruersum, vel durum, ut ostendam in te potentiā meam. Id autem faceret, pro Pauli intentione. Sed dicit tantum. *In hoc ipsum te*, impium sponte tua, scilicet effectum atque induratum, *Excitaui*, Seruaui, monui, pertuli. *Vt ostendam in te potentiam meam.* Vnde igitur sequitur. *Ergo quem vult indurat Deus?* Et Tertio. Res est, quam omnis religiosus animus horret, Deum pro suæ uoluntatis bene placito, sine causa indurare, quē uoluerit. Neque ergo Paulus pie sentire uidetur, neque ad Pharaonem rite applicare. Sed nec verba ad propositum spectantia adducere. Intelligis difficultates? Rem in se, vltimo loco cum Paulo tractabimus. Quo ad Pharaonem ergo, & verba quæ hic simul adducūtur, aduertere debes. Paulum, semper truncatis loquutionibus uti, Hębreorum more. Maiore autem ratione, id facit nunc quam alias. Quandoquidē ad Hębreos sermonem dirigit, qui legis verba norunt. Præsupponit itaque, & tanquā oīo intelligendum, subticet illud uerbum, quod eodem capite Exodi habetur, & immediatè ferè ante hæc, quæ

hoc loco adduntur. Indurauitque dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos. Statim nanque sequitur textus. Dixitque dominus ad Mosen. Mane consurge, sta coram Pharaone, & dices
Exo 4. ad eum. Dimitte populum meum, vt sacrificet mihi in deserto. Ecce enim extendens manum meam, percutiam te. Idcirco enim posui te, ut ostendam in te potentiam meam. Quis autem non uideat modo ex uerbis his, optime sequi & luce clarius, quod molitur Apostolus, quanquam ex hoc tantum, quod hic additur, non sequi uideatur? Videlicet Deum, pro suæ uoluntatis beneplacito, Pharaonem, indurasse. Quod dicebatur Pharaonem suum cor aggrauasse, verissimum est. Sed & longe antea dixerat Deus. Ego indurabo cor Pharaonis, antequam vel semel legatur. Aggrauauit Pharao cor suum. Hæc omnia ergo connectens Apostolus, (licet non omnia dicat. Doctos enim alloquitur clarissimè.) habet quod intendit. *Ergo quem vult indurat Deus*, Sed tunc oritur tertia difficultas. Nam absurdum uidetur, ut Deus optimus maximus, qui non modo iustus est, uerum etiam pijssimus, cor Pharaonis indurasse dicatur, vt illius multa malitia, per illius interitum suam potentiam orbi redderet illustriorem. Si dicas. Ob merita mala præcedentia, id illi contigisse. Piè quidem dicis, sed iam Paulum euertis, qui ex Pharaonis exemplo probare nititur, quod de Esau supradictum est, videlicet odio habitum fuisse.
Rom.17. Quid ergo dicendum? Angustiæ mihi sunt vndique. Oportet enim, & ab impietate Paulum, qui pro beneplacito voluntatis Dei indurati dicit, & Deum à callumnijs, atque blasphemijs hominum defendere. Fortasse autem id fiet, si illud uerbum exponatur. *Ego indurabo cor Pharaonis*. Tanquam si diceret. Quàm durum sit demonstrabo. Quod olfecisse uidetur magnus Augustinus, in quæstionibus super Exodum. Verum enimuero. Deum quidem excusat, sed Paulo non uidetur facere satis, interpretatio hæc, ut uerum fatear. Nam ex hoc loco Paulus, credit sufficiēter declarare Esau, reprobatum fuisse sine operibus, & odio habitum. Plus ergo oportet dicere, quàm duritiem demonstrare. Dici itaque secundo potest, illud uerbum, secundum Dei præscientiam, non secundum operationem intelligi, quod & Augustinus, alibi tetigit, de Prædestinatione & Gratia, cap. 6. Ita vt sensus sit. Non ego indurabo cor Pharaonis. Sed scio, quod indurabitur. Iuxta illud, quod in Exodo, ante illud, indurabo cor Pharaonis, legitur. Exo.4.
Ego scio, quod non dimittet uos rex Ægypti, vt eatis, nisi per manum validā, Hæc enim est prima uox Dei, (vt sciatis,) contra futuram Pharaonis uoluntatem. Sicut præuiderat, indicabat. Postea inter miraculorum imbres, dixisse legitur. Ego indurabo cor Pharaonis, Exo 4. & 7.
ne dimittat populum. Hoc ergo uerbo, primam uidetur iterasse sententiā. Scio quod non mollietur, vt dimittat populum, nisi in manu forti. Optima certè expositio. Sed non est ad mentem Pauli, qui dicit. *Quem vult indurat*. Non potest enim, hoc loco intelligi indurare, idest præscire indurandum, propter verbum illud, *Quem vult*, vt facile patet. Quid ergo dicemus? Illabere, illabere Paule nostris mentibus. Vis ut tibi rem aperiam? Attende. Miseretur Deus, quum peccantem, mox per afflictiones ad pœnitentiam inuitat. Indurat, quum tardius castigat & corripit. Mihi crede. Hæc est maxima in improbos diuini numinis uindicta, sero uindicare. Contra. Hæc est maxima misericordia, cito corripere. Iustæ enim mulctæ dilatio, spem diuinæ iustitiæ imbecillam reddit: iniuria affectos ab impijs, deprimit: flagitiosis audaciam præstat, licentiamq; auget. Præsens uero uindicta, & quę protinus peccata subsequitur, confestim sceleratis delinquendi viam obstruit, inhibetq; ne longius malitia procedere possit: Et pijs maximum solatium affert. Vlciscitur quidem peccata omnia tandem Deus, nihilq, impunitum relinquit. De quo dicitur. Visitat peccata patrum in filios, vsq; in tertiam & quartam generationem, vt Ezechiel dixit. Exo.20.
Verum securam hanc, tardipedamque uindictam, (ut Euripidis voce vtar,) uix timet impius. Ea nanq;

flagella,

flagella, tormenta, terrores, malaque omnia, quæ post peccatum longo temporis interuallo, eueniunt, incidentia putat, & alterius cuiusdam rei potius, quam emendationis causa inferri. Verum, si ob singula delicta uapulet, & plectatur, è uestigio corripi incipit: saniorem induit mentem, tanquam diuina iustitia res humanas tempore debito curet. Et cum nulla in re, in malorum animaduersione maximè segnis, non sit: sed uehementi impetu contra peccata omnia feratur. Hinc illud Esaiæ. Vexatio dat intellectum. Et Propheta. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hinc sapiens. Qui parcit virgæ, odit filium. Quid dicam? Et Deus supra, quam dici possit iratus, per Oseam, audi quid dicit. Non uisitabo super filias uestras, cum fuerint fornicatæ. Placatus uero & misericors effectus, dicit per Dauidem. Visitabo in uirga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam, non dispergam ab eo.

Esa. 16. *Psal. 22.* *Prou. 13.* *Osee 4.* *Psal. 88.*

Intelligis hoc Roma? Hoc igitur modo, Deus Pharaonem indurauit & non alio, quoniam flagelli dilatione, vitæ prorogatione, ad deteriora eum, prolabi fecit. Si statim in Iudæos deseuiëtem, tirannum illum, Hæbræorum filios enecantem, populumque opprimentem, Iosippo mortuo occidisset, vel flagellasset Deus, tanta pertinacia Dei iussionibus non restitisset. At quia longo tempore tollerauit, credens rex cui mala mens, & malus animus erat, Deum humana non curare, fato, cuncta agi. (error enim hic, Ægyptijs proprius fuit,) insolescere cæpit, vt non modo Deo haudquaquam flexibiliter consentiret, sed inflexibiliter resisteret. Hæc certè uera est, legitimaque loci huius, tam abstrusi interpretatio.

Tria tantum huic declarationi obstare uidentur. Primum. Quia hic modus sufficiens, non uidetur esse, vt dicatur, Deus indurare, vel indurasse, sed ipse Pharao tantum indurari. Est enim tantum occasio Deus indurationis, secundum hanc declarationem, non causa. Atqui ipse dicit. Ego īdurabo. Et Paulus. *Quem vult indurat.* Aliud ergo addere oportet, ut uerè Deus indurare dicatur. Secundo. Quia neque id uidetur satis esse ad Pauli mentē, qui uult Deū Pharaonem reprobasse, odioque habuisse sicut Esau. Non enim odium est, neque reprobatio, non statim punire, sed gratiam auferre, qua ablata pereat. Omnem itaq; gratiam, à Pharaone abstulit, quod hæc declaratio non saluat, vt intuenti patet. Tertio. Quoniam neque hoc decere videtur diuinam pietatem, ut non statim illum peccantem punierit. Sed passus sit eum ad deteriora prolabi. Ex quo misericordiæ opus est, vt corrigantur, mox flagella peccātibus adhibere. Diluentur tamen omnia, Deo dante facillimè. In primis autem, mirandum est, quod obijcitur, non posse dici, Deum Pharaonem indurasse hac ratione tantum, quia scilicet diu peccantem illum passus est: Nonne sermo est popularis, quo vulgo pius pater filio contumaci dicere solet, & seruo hærus. Ego ipse te perdidi, mea patientia te pessimum feci: quoniam te errantem none uestigio castigaui. Sed nos mittamus, quod plerunq; obloqui mur. Nonne usus est hoc tropo Esaias, uir nobilis & urbanæ elegantiæ, si Diuo Hieronymo credimus? cum dixit ad dominum. Quare errare nos fecisti de vijs tuis? Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. Sensus enim est. Quare flagella suspendisti domine? Hæ enim numinis tui cunctationes, & moræ, absurdæ fuerunt. Erroris quippe & duritiæ causa uideris, dum non statim corripis delinquentes. Nonne & Hieremias simili tropo dixit? Seduxisti me domine, & seductus sum. Prospera enim promisisti domine, & flagella mihi incutere debueras. Ego uero prosperis allectus, in peccatis perseueraui. Eo ipso ergo, quo De⁹ sua patientia, longanimitate, & lenitate differt peccantes flagellare, eos indurare dicitur. Hicque modus fuit, quo Pharaonem obdurescere fecit. An non meministi eorum, quæ capite primo docuimus? Deum in scripturis, illius dici causam esse, cuius oppositum non facit? Flagellis mollescimus.

Esa. 63. *Hier. 20.*

Cum

Cum ergo non flagellat nos, indurare dicitur. Sed hic inquis, non est Pauli sensus de Pharaone. Immo, mea quidem sententia non alius. Vult Deum, omnino Pharaonem repudiasse? Absit vt Paulus id moliatur. Peculiarem hanc misericordiæ operam, sine demeritis impendere noluit Pharaoni Deus,
Ps.67. quia noluit. At non omnino illum reiecit gratis. Deus, Deus saluos faciendi, clamat Propheta. Et Paulus dicet. Sine demeritis aliquibus, vel præsentibus, vel futuris, noluit Pharaonem saluare Deus? Omnibus, omnibus inquam sufficiente gratia, opitulari decreuit Deus ante secula, opitulaturque. Et Pharaoni opitulatus est. Verum fateor, quod efficacem illũ fauorem, quo electis dignatus est, illi nequaquam præstitit. Quem
Heb 12. diligit impensè, castigat, & flagellat. Hunc in modum, non dilexit Pharaonem Deus. Et hoc tantum (mihi crede)
Rom. 6. intendit Apostolus. Huic autem finitimum illud est, quod supra dicebatur. Cum nondum natus esset Esau, nihilq; mali egisset, illum odio habitum fuisse à Deo. Bone Deus. Quomodo tibi in mentem venire potest, vt Deus de quo
Gen. 1. dicitur. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Esau gratis
Sap. 11. oderit, quem ipse fecit? Diligis domine omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti, clamat scriptura sacra. Peccata unicè ipse, non fecit. Peccata igitur tantum odit Deus. Si ergo dixeris, peccata Esau odisse Deum absolutè, ipsum quoque vt peccatorem, ore rotũdo id tecum asseram. Si iterum dixeris, quæ admissurus erat Esau, ab æterno Deo præsentia fuisse, qui non secus nouit facta, quàm fienda. Et propterea antequam natus esset, hac ratione Deo odio fuisse, uictas tibi dabo manus.

At, quod omnino citra culpam præuisam saltem, gratis odio illum habuerit Deus, nunquam assentiar. Atqui Paulus hoc dicit, tibi dicit, qui Paulum torques. Mihi non dixit vnquam, nec dicet. Quid dicit? Dicit peculiariter fauisse Deum Iacobo, nullis etiam præuisis meritis. Quo contra inquit, nullis demeritis præuisis, odio habuerit Esau, non absolutè, quin & cum voluerit, saluatum iri. Vult enim omnes homines 1. Tim. 2 saluos fieri. Sed quia non illum tam impense dilexit sicut Iacob, nec illi tot auxilia contulit, vt saluaretur. Vnde & promissiones Iacobo non Esau factæ sunt, inquit hic Apostolus. Constat autem, promissiones ex fauore, & Dei gratia speciali fieri. Quo contra. Qui specialiter non diligitur, non hunc illi magnæ promissiones, quamuis & ipse diligatur. Si ergo Apostolicæ huius digressionis scopum spectas, non colliges cũ impijs istis, quos uolo procul esse tanquam ἀνάθεμα μαρανάθα, Esau omnino odio Deo fuisse, absque demeritorum prænotione, sed non peculiari dilectione, quemadmodum Iacob charũ fuisse, cui absque meritorum prænotione, vnicè, quia illi placuit, magnalia promisit. Dices autem fortasse. Et hoc fuisse iniquum? Iniquissimus eris, si id vel cogitaueris. Tolle quod tuum est, & uade. Nam tibi non desit Deus, & eius Matt. 20. gratia, ut saluari possis si uelis. Quid est, quod causari possis, si mille modis sublimioribus mihi faueat magè, quàm tibi? Ibidem. An oculus tuus nequàm est, quia ego bonus sum? inquit summus ille rerum pater. An non possum de meo facere, quod uolo? Nihil mali egerat Esau, nihil boni Iacob, etiam in Dei præscientia, & tñ hũc dilexit magis, illũ minus. Dilectio vero minor, ad maiorẽ relata, odiũ hoc in loco dr. Et quid tibi uideretur, si maius, qd dicerẽ? Paulũ nihil agere de Dei dilectione, neq; de reprobatione, aut odio, quo ad salutẽ, vel quo ad dãnationẽ ipsius Iacob, aut Esau? Sed quo ad dñium tm̃ temporale, quo Iacob sine meritis ipsi Esau, p̃latus est, qui primogenitus erat? Certè si diligenter considerauerís, hæc tibi videbit mens Pauli. Duo mihi in hac sñia fidem faciunt. Malac. 1. Primum. Quod Paulus Malachiæ verbum adducit. Iacob dilexi, & Esau odio habui. Malachias autem, hoc unicè intelligit, Deum Iacob dilexisse, quia primogenituram in eum transtulit, atque promissionis terram illi dedit. Edon autem fratrem eius maiorem, affligere voluit, maximè in posteritate. Vnde Malachiæ Prophetia contra eos inuehitur, qui Idumæam extruere uolebant, quã Deus

Deus dirutam manere uolebat. Montes que eius in solitudinem, & hæreditatē, in dracones deserti. Ita enim habet textus. Secundum. Quia explicans Paulus, Dei odium erga Edom, amoremq; erga Iacob. Inquit, dictum est. Maior seruiet minori. Nequaquam igitur, si diligenter attendis, vult habere aliud, nisi voluisse Deum temporarie Esau affligere, & eius posteros seruitute, sublimato Israele, & posteris eius. Quod & figura huius fuit, vt supra dicebam, sublimandas esse Gentes supra Iudæos. Potes & addere tertium. Quia Iudæorum lamenta huc etiam tendebant, promissiones factæ sunt, restaurandi regni Iudæorum adueniente Messia. Atqui Gentes nobis dominantur, & imperāt, Messias igitur nō est Christus Iesus, vel sermo Dei excidit. Vt ergo Paulus hęc lamenta tollat, inquit. Non ita est, quia & prophetatum est, quod maior filius, Iudæus scilicet seruiret minori, uidelicet Gentibus. Hac ratione igitur, odio habuit Iudæos in Esau, dilexitque Gētes in Isaac. Hæc autem sine meritis, sine demeritisq; fieri posse, & iustè, quis est, qui negare uelit? Potest enim Deus, sine cuiuspiam demerito, pro ipsissima (vt aiunt) voluntate, uelle, ut aliquis sit, velit, nolit, seruus, pauper, ægrotus. Ita tamen, vt non ab æterna salute reijciātur: Nec ulla ratione poterit is, cui hæc fato diuino cōtigerint, Deo obmurmurare. Nōne enim Deus, huic merito respondere posset. Impudens, causaris, quod ego ad regum fastigia te non extulerim? Quod ego te in pristino ad molendum addixerim? Si te ranam, aut bulbum fecissem, quid haberes vnde conqueri posses? Obmutesce, ne te in

a 34. lapidem, vel in fungum uertam. Intelligis? Huic adde, quod ex scripturis habetur. Videlicet. Quod Deus hypocritam quandoque regnare faciat, propter peccata populi. Iustum etiam interdū, in mendicitate derelinquere uideatur. Hoc itaque modo, odio habuit Esau, sine demeritis, & nulla est difficultas. Et quid dices. Si & de Pharaone intelliges, non illum flagelli dilatione indura tum fuisse, ut damnaretur, sed tantum, vt inaudito illo supplicio, morteque corporis, tam horrenda puniretur? Dei verba considera, & id intelliges Per- Exo. 9.
cutiam te, populumque tuum peste, peribisque de terra. In hoc enim excitaui te, vt ostendam in te potētiam meā, & annuntietur nomen meum, in vniuersa terra. Submersione eius, id factum est. Toti nanque orbi terrorem immisit, Pharaonis mors illa, & Ægyptiorum, etiam citra animæ perditionem. Mihi crede, sine demeritis, non vult Deus aliquē derelinquere, vt anima pereat. Verum corporum, non tātum rationem habet. Vnde & sine meritis, & sine demeritis interdum alterū alteri præfert morti & uitæ. Vidimus. n. aliquos, qui sanctissimam vitam duxere semper: horrendo mortis genere rapi. Infandos item viros, inutilia terræ pondera, feliciter viuere atque mori. Huius merita non nisi mala, illius non nisi bo
na. Cur ergo finis huius, tàm faustus, Psal. 35.
illius tam infelix? Iudicia Dei, abissus multa.

Iam ergo modū intelligis, quo Esau, sit odio habitus, atq; Pharao obduruerit. Tertium quod superest, modo diluamus. Benigni principis est, uitare mala omnia, quæ potest Deus, per quē
reges regnant, & principes imperant, Pro. 8.
cum sciret Pharaonem sua patientia, seraq; uindicta, ad deteriora profecturū, diuinæque maiestati pertinacius reluctaturum, quo principibus exēplo esset, uidetur quod illum celerrimo pede aggredi debuerit. Depræhensus enim in scelere, & luens delicti pęnas resipuisset. At certè imbecilla ualde hæc ratio est. Duo quippe sunt modi, quibus Deus, peccantes ad pœnitentiam inuitat, flagellum & patientia. Illud efficacius est, vt dixi. Verum & hoc, natura suapte optimum est. Num uides quā doque peritos chirugos, vulneri cicatricem tardius obducere, quo magis educta sanie, per vulneris hiatum, sanitas succedat perpetua? Ad hunc itaque modum, diuina sapientia, atque benignitas, non statim aliquos ab errore reuocat, vt peccatis tandem saturi, & fatigati, per ardua obliquaque nitiorū itinera, ad uirtutis uiam reuocētur. Hinc
Petrus. Patienter agit Deus propter 2. Pet 3.

nos,

nos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Vnde & plurimi, qui ab ineunte ætate, vsque ad senectam, in omni scelere perdurarunt, pęnæ dilatione ad pœnitentiam adducuntur. Verum, si ipse Pharao utroque vertibili uoluntate conditus, sua sponte ad malum deflexit, maluitq; suo malo animo obsequi, quàm Dei iussis obtemperare, & neglecta Dei longanimitate, qua ad cōuersionem inuitabatur, abususque misericordia, in malitia obstinatior redditus est. Quid Deum accusamus? Non dicas, defuit Pharaoni misericordia illa magna, uidelicet uelox uindicta. Concedo. Ergo defuit misericordia? Nego illationem. Patientia Dei, ualere ei debuit ad salutem, & vim flagelli supplere miraculorum magnitudo. Poterat enim, sicut flagellis cedens, expulit populum, ita miraculis credens, Deum tantæ uirtutis agnoscere. Sed contra Dei misericordissimam ueritatem, (ut Augustini uerbo utar) pertinacissimo pugnauit semper liberę voluntatis arbitrio. Dicamus igitur

Rom. 2. omnes illi, cum Paulo nostro. An ignorabas immanis tiranne, quod benignitas Dei, te ad pœnitentiam adducebat? An diuitias patientiæ, bonitatis, & longanimitatis Dei contemnebas? Secundum duritiam itaque tuam, quam tu tibi ipsi occasione accepta non data, comparasti. Secundum cor tuum pęnitendi nescium, thesaurizasti tibi iram. Notius est, quàm ut hic referatur, uer-

Heb. 6. bum illud Apostoli nostri. Terra super se uenientem sæpe bibens imbrem, & germinans herbam oportunam, illis à quibus colitur: accipit benedictionem à Deo. Quo apprimè significatur, ex eo dem imbre terram, cuius glebas arator proscindere uoluerit, atque diligenter excolere, fructum optimum producere, incultam uero luxuriare, spinasque germinare & tribulos. Quid ergo mirum, si bonitas Dei atq; patientia, alios ad pœnitentiam adducit, alios autem pertinaciores efficit? Ex cordis malitia id nascitur, non ex virtutis imbecillitate. Hoc modo igitur obduruit Pharao. At uide quomodo, & hac ipsa duritie Pharaonica, in suam gloriam, usus est Deus, & ad populi sui salutem. Serua-

ui (inquit Deus) te Pharao, vel *Excitaui te, vt ostendatur in te potentia mea, & annuncietur nomen meum, in vniuersa terra.* Exo. 9.

Non hic fuit finis, quem primū Deus, intendebat. Non eget peccatis nostris Deus, vt sui nominis inuicta maiestas illustrior reddatur Sed finis patientiæ diuinæ erat, vt ille resipisceret. Verum eo duriore effecto, diuinæ uoluntati resistente, hac ipsa eius malitia, in gloriam suam vsus est. Sequutum est enim, vt Deus acrius in illum surrexerit, dirisq; illis supplicijs, toti orbi perspicuum factum sit, quàm frustra conantur reges, hominesque vniuersi, qui Dei uoluntati resistere uolunt. Quod & principes à Deo ædocti, interdum faciunt. Ad puniendos nanque improbos, quorundam sceuitia utuntur. Quos tamen & ipsi odiunt Quod dicebatur conuenientius fuisse, si statim ab initio Pharaonē corripuisset diuinus furor. Nolo ut id discutiamus, propter diuini numinis uenerationem. Nihil enim hic, nisi opinione & mentis conceptu, fortuitoq; & temerè diiudicare possumus. Quemadmodum nanque imperitus, medici considerationem, cur ægrum non pridem, sed postea inciderit: Cur non heri, sed hodie lauerit, conijcere haud potest. Ita de numine. Nihil firmum, aut certum homo, qui multo plus à diuinitate distat, quàm rudium hominum nouissimus, ab omni arte habere ualet, nisi hoc unum, quod diuinitas ipsa, optime tempus nouit, quo animæ morbis medelam adhiberi conueniat, & tanquam pharmacum, vnicuique supplicium præbeat. Quod Pindarus egregiē cecinit, (vt Ethnicos non despiciamus) dicens. Deum optimum artificem esse, cui soli definire conueniat, quādo, qūo, & quousq; scelestus quilibet plecti debeat. In qua arte discipulum Iouis Minoem esse, Plato subiunxit, quem inferorum iudicem fabulantur.

Quod urgebas. Dandum fuisse Principibus exemplum, ut scelestis & audacibus, ē uestigio obuiam irent, atq; eorum errata corripetent ad lesos consolandos. Non leue est. Sed & illud docēdi erant, vt à seipsis feritatem, ultionisq; impetum

impetum auferrent, discerentque non ira accensi, non quum furor exestuat, rationemque altius saltando exuperat, quasi famem, aut sitim satiare conátes, improbos vlcisci. Sed illius imitati remorationem, mansuetè, maturè, hora consultrice deliberare, quo nam modo sint puniendi: ne effrænum iracundię impetum, fera, inutilisque pœnitentia sequatur. Hoc ergo docuit Deus supplicium tandiu differens Pharaonis. Idque necessarium erat. Leuius enim periculum est, vt Socrates aiebat, rapidioris aquæ se se gurgitibus committere, quam in furentis, perturbatique principis, quem ira exagitet, manus incidere, antequam accensus ille, circa præcordia sanguis deferbuerit, atque residerit. Si hæc tibi non satisfaciunt, quid vnquam satisfaciet? Sciebat (dices) Pharaonem, non reuersurum Deus ad pęnitentiam. In uanum igitur flagella distulit, iniustèque tandem is multatus est. Non incassum certè differebat, neque iniustè damnatus est ille. Audi parabolam, quo id intelligas. Scit Cæsar, prauum ducis cuiuspiam ingenium, qui ad scelera omnia propésissimus est, bonisque omnibus abutatur. Munus illi committit, quo probè agere, quæ licebat, occasionem accipere potest. Verum ille occasione accepta, suapte malitia nequiter agit, condemnatur, moritur. Omnibus primum proditur malus animus eius. Cæsaris bonitas fit dilucidior. Quippe, qui cum ante sciret, illum dignum supplicio esse, seruauit eum, & promouit, iustitiaque improbi omnes terrentur, exemplumque bene uiuendi sumunt. Intelligis? Non itaque potest excusari Pharao, neq; culpari Deus. Hinc ergo tádem habes, nullam apud Deum iniustitiam esse.

Sed illud uerbum, nondum examinatum est. *Miserebor cuius misereor, & commiserabor quem commisereor.* Expręssè enim hac ipsa sententia insinuatur, Deum non omnium misereri, sed aliquorum tantum, quos sibi asciuit. Finitima est & illa. Considera, & vide opera Dei, quia nemo potest corrigere, quem ille despexerit. Aliquos itaque despicit Deus, quorum omnino non vult misereri, nec efficaciter, nec non efficaciter. Fateor. Quis enim id neget, quod Spiritus sanctus tam aperte proclamat? At eos non despicit prorsus, sine occultissimis meritis, quæ ipse nouit. Futura quidem illis, qui despiciuntur, sed iam factis illi, qui despicit. Quærimus prædestinationis meritum, & non inuenimus, quærimus reprobationis meritum, & inuenimus, vt in domino glorietur, qui prædestinatus est, cuius miseretur Deus: seipsum accuset, qui reprobatus est, quem despicit & obdurat. Dicat ille. Misericors & miserator dominus: Iste, Iustus dominus in omnibus operibus suis. Indebita est misericordia, qua saluat: inenarrabilis est iustitia, qua reprobat. Audi quod de Esau legitur apud Paulum nostrum. Contemplantes, ne quis desit gratiæ Dei. Ne qua radix amaritudinis sursum germinans, impediat. Ne quis sit fornicator, aut profanus, ut Esau, q propter vnam escam, védidit primitiua sua. Scitote.n.qm̃ & postea cupiens benedictioné, reprobatus est. Nõ.n. inuenit pęnitétię locũ, quanq̃ cũ lachrymis inquisisset eã. Ne mussites, ne ꝓclames, ne turbuléta disputatione contédas. Potuit oĩum misereri, cur ergo non oĩum misert' est? Potuit certè, sed nõ decuit. Pc̃m q̃ppe pęnã exigit. Oés nascimur filij irę, non tñ oés absoluit, nec oés dãnat. Si duos habeas debitores, vni dones, ab altero exigas, nũ aliquẽ fraudas? Quod nõ debes, nõ exigit Deus: qđ debet, illi donat. Quid quęreris? Potuit uitare peccata oĩa. Fateor. Sed quæ gloria tibi fuisset, si inuicta Dei uirtute, non tua libertate, à vitijs abstinuisses? Potuit libertatem confirmare, ne dilaberetur. Potuit. sed necessitate, nõ uolútate bñegissem us oés. Tam impudens obiectio, tam temeraria blasphemia, tã irreligiosus cauillus, nullius nisi petulantissimi Iudæi esse potest. Neminem, ne Ethnicum quantumuis barbarum, tam importunum, tantumque in Deum audere crediderim vnquam. Indęus ergo, cui nimia Dei familiaritas contéptũ peperit. Is est, qui Deũ blasphemat, q obloquitur. Si me indurauit, excæcauit, hebetauit Deus, quid conqueritur. Filios

Marginal references: Eccl. 7. — Psal. 102. — Ps. 144. — Heb. 12. — Eph. 2.

Esa. 1. Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me? Populus Israel me,
Esa. 65. non cognouit. Expandi manus meas ad populum, non credentem, sed contra-
Hier. 2. dicentem mihi. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Vanus est hic dolor, frustra conqueritur, sine culpa nos accusat. Ipse in causa est nostræ perditionis. Nos enim reprobauit uoluntate
Rom. 9. sua. Voluntati eius, quis resistit? Sub quo curuantur, qui portant orbẽ.
Iob. 9. Quis potest facere, quod non obduretur, quem ipse obdurari uoluerit? Cur ergo super Hierusalem, quam tamen ip
Luc. 19. se saluare noluit, plorauit? Si enim, vo-
Ps. 113. luisset, saluata esset. Omnia enim quęcunque voluit, fecit. Perijt, quia uoluit ut periret. Percipis? Respondere audiamus omnes Paulum, dubitationem primum proponentem, deinde respondentem. *Cuius vult miseretur, & quem uult indurat. Dicis itaque mihi. Quid adhuc conqueritur, voluntati eius, quis resistit?* Vides, quo tendat hæc curiosa temeritas? Huc. Nempe, vt omnem nostræ perditionis culpam, & causam, in Deum retorqueat, humanamque excuset impietatem. Si enim Deus obdurat, derelinquit, reprobat pro suæ uoluntatis beneplacito, non uidetur esse homini imputandum, quod damnetur, neq; item quod peccet. Quandoquidẽ sine Dei voluntate, nemo bonus esse potest, neque saluus. Quis nanq; contra Dei voluntatem saluus erit, aut fuit unquam? Necessario igitur induratur, peccat, dãnatur, quem Deus indurari, peccare, damnarique uoluerit. Ecce Pauli responsio. *Quin immo ô Homo, tu quis es qui contra, respondes Deo? Num dicit figmentum fictori, Quid me fecisti sic?* Vides, quàm magna animositate corripit curiosos? Et tamen in hac sententia, nõ desinunt adhuc homines esse curiosi, qua obiurgata, est infrenis ipsa, temeraria que curiositas. Sunt enim qui dicãt. Si figmentum rationem habeter, iure fictori dicere posset, & querelas effundere. Quid me ad feces aptasti, non ad aras, o fictor? Nec alij desunt, qui impia contumelia Apostolum, in quæstionis solutione defecisse, dicere non uereantur: ac propterea arguisse quærentes, quia non poterat, quod quærebatur dissoluere. Nonnulli, & à corruptoribus, vel à falsarijs obiurgationẽ hanc appositam esse, dixere. Negarũtq; magna impudentia hanc Pauli uocem esse, ceu tanta doctore indignam. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Verum hi omnes, toto cęlo (vt dicitur) aberrant. Vltimi in primis. Quandoquidem, & ante Paulum Iobus, diuinã maiestatem admiratus, homuntionũque temeritatem, in hæc uerba prorupit. Quis respondebit Deo, vel quis Iob. 8.
dicere potest; cur ita facis? Quantus sum ego, qui respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo? Quod si etiam habuero quippiam iustum, non contra respondebo ei, sed illum deprecabor. Audis vatem doctissimum, sapientissimumque similia dicere verba, quę Paulus dicit? Adde. Nam & Esaias, à quo ni fallor, desumpsit Paulus figmẽti similitudinem, quam addidit, adducit, & hominum temeritatem compescuit, & ipse hũc in modum, vt diceret.
Veh qui contradicit factori suo, testa de Esa. 45.
Samijs terræ. Nunquid dicet lutum figulo suo, quid facis, & opus tuũ absq;
manibus est? Alibi quoque. Nunquid Esa. 10.
gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? Aut exaltabitur serra contra eum, à quo trahitur? Quomodo si eleuetur uirga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui vtiq; lignum est. Secundi uero, à ratione deficere, maxima euidentia comprobantur. Dissimulans enim Apostolus, respõsionem, magno ingenio quantum mihi uidetur, ita respondet hoc verbo dubitationi propositæ, ut nulla responsio conuenientior à quopiam dari possit. Vel enim intelligis, O Homo, qui tã curiose Dei secreta scrutaris, vel non intelligis. Si non intelligis, quid contra respõdes Deo? Si intelligis, multo magis nõ inuenies, quid ex aduerso respondere possis. Vel amas Deum, vel nõ amas. Si amas, quid contra respondes? oportet te credere, quæ agit, cũcta iuste agi. Non ergo contra respondebis. Si enim iniustum illum putas, & illi contradicis, non amas. Quod si non amas, iuste induratus, & damnatus es, quia non amas.

amas. Quid ergo contra respondes? *O Homo ergo. Tu quis es*, quicunq; es, ut *audeas contradicere Deo?* Quia ad placitum cuius vult miseretur, & quē vult indurat. Audi quæso. Hominum placita, leges, statuta, non undique æquitati consona esse videntur, quin potius nō nulla impia, multa uana, innumera sunt ridicula. Nonne enim impia, & iniqua manifestè est Solonis lex, quæ honore eum priuat, qui in seditione ciuili, nulli parti adhæserit? Nonne uana illa Lacedemonum, ut protinus cum ἔφοροι hoc est præsides magistratum ineunt, barbam radant? Nonne ridicula illa Romanorum, qui eos quos libertate donabant corpora, minuta conspergere festuca, soliti erant? Multas prętereo legum ineptias. Omnes tamen, citra omnem percunctationem, ab omnibus obseruabantur, tanquam nemo legislatoris rationem perscrutari ualeret, nec auderet. Quanta itaque est nostrū omnium impudentia, qui in humanis legibus caligantes, diuinarum legum rationem uolumus inuenire: & nō inuenientes, ne nostram ignorationem fateri cogamur, Deum iniquè egisse proclamamus? O pudendam impudentiā, velle tam temere, & Dei operum rationem inuenire, & non inuenta cōtradicere, tanquam humanus intellectus intelligeret omnia, & quæ ipse non metitur, quibus modum non adhibet, & mensuram, sine numero & sine mensura existant. O neglectam religionem. Diuinus intellectus, sapientia inquam illa infinita, non regulat diuinam uolūtatem. Ipsa diuina uoluntas, omnium regula est, quæ Deus facit Tu uero intellectu tuo, illam regulare contendis, dicens, debuisse sic facere. Num vides quod blasphemas miser? Eò ipso enim, quo uel tantillum hæsitas, haud rectè Deum ægisse, teipsum diuino præponis intellectui. Qui non potest, nec ꝓbat, quod diuinæ illæ uoluntati placuerit, nulla habita ratione, prę ter hāc unā quia sic uoluit, grauius est hoc peccatū, peccato luciferi, Roma, & minime aduertis. Non ergo tergiuersationis prætextu, sed zelo potius pietatis, magnaque super tanto negotio consideratione habita, tanquam ad tutissimum refugium atque portum, huc se conuertit Paulus, ut diceret. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Magna certè præsumptio, homuntionem contradicere Deo: iniquum iusto, mortalem immortali, domino seruum, creatori creatorem. Si enim uoluerit cum eo contendere, inquit Iobus, non poterit ei respondere vnum pro mille. *Iob. 8.* Si etiam uoluerit operum Dei inuenire rationē, haudquaquam poterit. Et quanto plus ad quærendum laborauerit, tanto minus inueniet. Ita enim inquit Salomō, in Ecclesiaste. Inueni, quod omnium operum Dei, nullam possit homo inueni re rationem. *Eccl. 8.* Intelligitur ergo hoc cōtra rñdere Deo, & eius operum quærere rationem, & contradicere. *O Homo ergo, tu quis es? Qui contra respondes Deo?* Puluis es, & in puluerem reuerteris. *Gen. 3.* Ex aduerso itaq;, respondebis Deo, cū sis puluis & cinis, ut arcana eius intelligere velis, & deinde contradicere? Sciant, sciant Gentes, quoniam homines sunt. *Ps. 9.* Quæ autem Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei. *1. Cor. 2* Nihil est autem mihi crede, quod intellectū nostrum quietari possit magis, & illuminare, quàm docta hæc ignorantia, ut sciamus nos nescire, quæ Dei sunt. Nox illuminatio mea, inquit Psaltes. *Ps. 138.* Si in captiuitatem redigis intellectū, in obsequium Christi, *2. Cor. 10* credens Deum trinū & unum. Verbum carnem factum. Virginem deiparam. Crucifixum Dei filiū. Cur non & redigis, in hoc mysterio, qd neque sub lege naturæ, neque sub lege Mosi, neque sub lege Christi, fuit unq̄ hactenus communiter intellectum? Nonne item leges, & ratio, & sensus homines liberos esse ostendunt? Nonne lex nostra dicit. Qui bona egerunt ibunt, in uitam æternam, qui uero mala in ignem æternum? Hoc ergo crede, quæ omnis nostræ religionis principia sunt, & tanquam fores in domo. Quo modo cum his stet, Deum aliquos indurare, misereri alijs. Quę illis repugnare uidentur, ne quæso indagare uelis. Si hæc arcana omnia exactè sciremus, in hac uita, quid in alia expectaremus? Videmus, uidemus nūc per speculum, *1. Cor. 13*

in

in ænigmate, tunc autem reuelata facie
gloriam domini contemplabimur. Et
quia est omnia, omnia uidebimus, Deũ
videntes. Quid est enim, quod non vi-
deant, qui videntem omnia uident? Im
probati igitur sunt secundi & vltimi.
Primi uero stultè, temereq; loquuntur,
& vt grece dicam ἀγνωμόνως, sine om-
ni ratione. Materiæ enim rerum artifi-
cialium, à naturalibus hac ratione dif-
ferunt. Naturales nanq;, potentiam na-
turalẽ hñt ad formas suas determinatã,
scilicet non indifferẽtem: at artificiales
neutram. Idcirco fatendum est, si ex hu
mano semine fieret capra, queri illam
posse contra generantem, cur capram,
non hominem me fecisti? Formæ siqui
dem hæ naturales, secundum materiæ
merita vtique dantur. Ideo indignum
uidetur, ex semine tam nobili ut est hu
manum, uile animal capram fieri. Nam
ex semine humano, naturaliter est na-
tus fieri homo: ex semine capreæ ca-
pra: ex semine vitis, vitis: ex semine oli-
uæ oliua. Non enim olea est uitigera,
neque oliuigera vitis. Verum si ex ter-
ra fiant lebetes, vrcei, cantari ad quis-
quilias, ad feces, non est cur conqueri
possint contra figulum: quod calices, pa
teras ad simposia non fecerit. Hoc est
quod dicit Paulus, quod adumbrauit
tantum, pennicillo dipingens. *An non
habet potestatem figulus luti*, qui finxit, sci
licet ex luto. *Faciendi, ex eadem massa,
hoc quidem vas in honorem, hoc autem in
ignominiam?* Intellige autem tu potesta-
tem, non absolutam, de hac enim non
est difficultas, sed rationabilem, ordina
tam. Id enim molimur posse figulum,
citra culpam, ex eadem creta facere va
sa ad mensam, & ad excrementa. Non
enim formę artis, dantur secũdum me
rita materiæ. Vis uidere? Nam in al-
tera & altera materia, fit eadem forma.
(Si tamen dicere licet formã fieri. Non
enim fit, sed infit, compositum fit, non
ęs, neque sphera, sed sphera ęnea.) Fit
nanque phiala ex auro, ex argento, ex
vitro. In eadem etiam materia fiũt alię,
& aliæ formæ artificiales: In ligno, le-
ctulus, cathedra, &c. Hæc planè osten-
dunt, artis opus ulla ratione artificem
accusare non posse. Propterea Paulus
magno mysterio exemplum attulit, in
rebus artificialibus, nõ in naturalibus.
Cui & similitudo adstipulatur. Deus
enim agit, ut artifex, non ut agens natu
rale. Ideas quippe habet, quibus agit.
Alia enim ratione conditus est homo,
alia ratione est conditus equus. Signan
ter autem figmenti, & figuli exemplum
adduxit, quandoquidem Deus, figuli
instar, primum hominem ex terra fin-
xit, vnde nostrum figulum se se uocat, fi
ctorem & reformatorem: Finxit enim
nos in Adam. Reformauit in Christo.
Fingit in generatione, reformabit in re
surrectione. Fingit in gratia, reforma-
bit in gloria. Finxit ut homines essem⁹,
fingit ut boni homines simus. Finxit
nostram uetustatem, fingit nouam crea
turam. Qui finxit sigillatim corda eo- *Psal. 32.*
rum, qui intelligit omnia opera eorum.
Reformabit corpus humilitatis nostrę, *Philip. 3.*
cõfiguratum corpori claritatis suę. Nõ- *Esa. 45.*
ne sicut lutum in manu figuli, sic om-
nes uos in manu mea? Hinc Prophe-
ta. Nunc domine pater noster es tu, *Ecclesia-*
nos uero lutum, & fictor noster es tu, *stici. 35.*
& opus manuum tuarum omnes nos.
Ex his ergo habetis responsionem Pau
li: rationemque responsionis ad quęstio
nem superbę arrogantisq; Iudæe. Quia
autem in responsione dedit exemplum
figuli, & uasorum honoris atque igno-
miniæ, quæ ex eadem massa citra cul-
pam artificis fiunt, illud exemplum
quo tendat, vult particularius expli-
care. Applicat ergo, hunc in mo-
dum.

*Si autem volens Deus ostendere iram, &
notam facere potentiam suam, pertulit in
multa patientia vasa iræ, preparata ad in-
teritum. Et ut notas faceret diuitias gloriæ
suæ, erga vasa misericordiæ, quæ preparaue-
rat ad gloriam. &c. Quid ergo dicemus?*
Illuc usque enim pendet litera. O ue-
rè cęlitus emissum præconem. O uerè
θεοδιδακτόν. O uere Mercurium. Vi
distis paulo antea, cum diuinæ præde-
stinationis conclaue sub aperuisset, tam
multiplicibus ingressibus, egressibusq;
distinctum, regiæ instar cuiusdam do-
mus, eos qui in huiusce arcani, myste-
rij cubiculum, importunius se ingerere
uoluerunt Iudæos, rite canes dictos
ab im-

ab impudentia cohibuisse, & cum increpatione dignissimæ exclamationis, occlusis etiam in faciem ianuis expulisse. *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Quasi diceret. Tu quis es importune, qui in regis aulam ingressus, ad interioris cubiculi secreta penetrare ausus es? Nunc autem sciês non deesse uiros, qui pio desiderio desiderent, aliquid de secretis Dei, quæ ipse uidit ad tertium cœlum raptus, agno
Is.50. scere, incertaque & occulta sapientiæ suæ, vel primis labijs (vt aiunt) degustare, atque intelligere: illis altissima satisfacit Philosophia. *Si autem uolens Deus ostendere iram, &c.* Cum itaque audisti. *O Homo, tu quis es?* Intellige Paulum arcere illum uoluisse, qui homo contentionum, non uir desiderio-
1.Cor.3. rum est. Ignoras illud Pauli. Cum sit inter uos zelus, & contentio, nonne carnales estis, & secundum homi-
Dan.9. nem ambulatis? Nescis Danieli ab Angelo dictum. Daniel uir desideriorum, dominus misit me ad te, intellige uerbum, quod loquor ad te?
1.Cor.2 Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Dei, spiritualis autem omnia iudicat, etiam profunda Dei. Ille luteus est, & terrenus, qui terreni portat imaginem. Iste cœlestis est totus, quia cœlestis imaginem portat. Illi ergo dicitur. *O Homo.* O terra; O figmentum. *Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quid me fecisti sic? an non habet potestatem figulus, luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in honorem, aliud uero in*
2.Tim.2. *contumeliam*? Isti dicitur. In magna hac Dei domo, sunt uasa aurea, argentea, & fictilia, & quædam quidem in honorem, quædam uero in
2.Tim.2. contumeliam. Si quis autem emundauerit se ab istis, erit uas in honorem sanctificatum & vtile domino. Illis dicitur. O Homo tu quis es, qui
Luc.8. respondeas Deo? Istis. Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. De il-
Mat.7. lis dictum est. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne forte conculcent eas pe-
Mat.13. dibus suis. De istis. Multi reges & Prophetæ, uoluerunt uidere, quæ uos uidetis, & non uiderunt, & audire, quæ auditis, & non audierunt. Exuamus ergo quæso, terrenum hominem, efficiamur filij Dei, qui in cœlis est: portemus imaginem cœlestis, si uolumus ad ista arcana Paulo duce, fœliciter penetrare. Qui enim mala mente, impuroque & luteo animo hæc hauserit, iudicium tibi dico Roma sibi sumit, & pro sacro nectare, venenum manducat & bibit.

Quod si uolens Deus ostendere iram, & notam facere potentiam suam. &c.

In primis uideamus, & attendamus Paulum, non omnes huius similitudinis partes, ad propositum superstitiose accommodare: Quod noui isti faciunt, qui Paulum deprauant, & impia enim pleraque, & ridicula uelint nolint dicere coguntur, frigida superstitione nitentes, vt per omnia quadret hæc figuli similitudo, hoc uasorum exemplum. Vultis uidere? Ecce. Qualecumque uas fingat figulus, nulli vnquam imputabitur, nisi figulo. An ergo, quod praui sumus, imputandum est Deo? Quæ maior impietas? Sequitur autem, ut patet ex similitudine, potissime, cum Deus talis figulus sit, qui lutum etiam ipsum, pro suo arbitrio creauit & temperauit, nō modo nos ipsos tanquam uasa effinxit. Figulus nanque luti, lutum ex quo vasa fingit, præsupponit. Secundo. Figuli uasa, nec laudem, nec premium si decora; nec pœnam, nec vituperium mereri, si indecora existant, quia sui iuris non sunt. Cur ergo nos si praui sumus, dei iudicio in æternas flammas conijcimur: si boni ad superos attollimur? Tertio. Vasa indeco- 2.Tim.2.
ra, decora fieri nequaquam possunt. Quomodo ergo Paulus docet. Si quis emundauerit se à vitijs, erit vas sanctificatū domino, vtile ad omne opus bonum paratum? Quid enim stultius, q̃ dicere urceo, cantaro, si te ipsum expurgaris, Reges ad simposia te honorifice vtentur? Teste tamen rationali, quàm Deus finxit, id dicitur à Paulo. Absit igitur, (vt breuiter concludamus.) Absit inquam, vt similitudo hæc quo ad omnia quadret. Nam in omni scriptura sacra uidemus huiusmodi similitudines

litudines adhiberi, quas tamen per singula accommodari minime necesse est: alioquin similitudines non essent, neque exempla. Simile enim, quod omnino est simile, idem est, non simile. Quomodo autem accomodāda est, hęc similitudo? Eo modo quo à Paulo, & non aliter accommodatur. Respiciamus ergo, & tanti Apostoli verba, sensaque perscrutemur. O quanta arte vtitur in hoc mysterio. Inuertit ferè totam similitudinem Apostolus, si diligenter animaduertis. Dixit figulum facere vasa in contumeliam, & in honorem, dicendum erat. Deus facit vasa in salutem, & in interitum. Non sic autem dicit, sed facit, vel *Praeparat* vasa in salutem, & *Substinet* vasa interitus. Nec solum dicit substinet, sed *Substinuit in multa patientia.* Substinere enim, displicentiam significat, Patiētia maiorem. Quia patientiæ obiectum malum est: multa patientia adhuc maiorem. Quis igitur hinc dicet, quod Deus creat aliquos vt damnentur? O impij. O antichristi. Substinuit eos qui damnantur, & in multa patientia: ita quod si Deus pati posset, videres illum magnis affici doloribus, propter eorum, qui damnantur interitum. Tantum abest, ut pro suæ uoluntatis beneplacito, aliquos ęternę adiudicet damnationi. Nunquam ergo mihi amplius dicas. Sicut figulus facit vas in ignominiam: Ita Deus facit. Mentiris hoc, temerario fortasse dici potest, ne Dei secreta impudenter audeat perscrutari. Quoniam si etiam id faceret, iustum esset: iniustus esse non potest: id nanque iustum est, quod uult: id iniustum, quod non uult. Sed paulina sententia hæc est. Figulus facit vasa in ignominiam: Deus non facit, sed substinet tantum, in multa patientia. Nec dicit vasa ignominiæ vel interitus, sed dicit *Vasa iræ præparata in interitum.* Potius autem iram, quàm ignominiā nominauit, quandoquidem ira Dei, quid aliud est, nisi iustitia Dei? Non enim aliter irasci nouit Deus, nisi iustè. In furore ergo Dei, iustitiam intelligimus, in uoluntate misericordiam.
Psal. 29. Iuxta illud. Ira in furore eius, & vita in uoluntate eius. Esse uero obiectum diuinæ iustitiæ, non modo abest ab omni ignominia, sed summa gloria est, summus honor: & vasa misericordiæ, & uasa iræ, & qui saluantur, & qui damnantur, omnes vasa honoris existunt, nemo uas ignominiæ. O si posses intelligere, qualis est Dei iustitia: quod scilicet ex magna oritur misericordia. Dolet enim cum punit. Heu consolabor super hostibus meis. Misericordia autem, ex amore summo radicem habet. Quia enim naturam amat, culpam uero odit, propterea punit, ut aliquorum interitus, multis sit exemplo, ne & ipsi pereant. Si inquam hæc intelligeres, intelligeres & hoc aliud, quod nemo regna cœlorum ingreditur, nisi purgatus sicut aurum in fornace. Purgamur uero malorum hominum exercitio, qui nobis inferunt tribulationes. Si intelligeres, quod principum potentia, manifestatur maxime in puniendo ex iustitia, nedum in præmiando ex misericordia & liberalitate. Si intelligeres, quod damnatorum pœna atque interitus, gloriā illam incomparabilem electorum, quibus Deus tàm impensè fauet, quos ex toto corde diligit, reddit illustriorem: commendatque magis diuinam misericordiam, quam vult Deus toto orbi esse clarissimam, commēdat inquam hac ratione, quandoquidem opposita iuxta se opposita, magis elucescunt. Si intelligeres, quod & hi qui pereunt, ipsum esse habent, quod diuinitatis magna est participatio. Omnia enim, quæ sunt, sunt valde bona. Qui enim non sunt, omnium bonorū sunt expertes. Si intelligeres, nihil posse perpeti Deum, nisi vel bonum sit, vel ad bonum conducat aliquo modo, quoniam optimus est: & ita quod perpetitur, aliqua ratione illi placere. Si enim non placeret, cum omnia quæcunque vult, facere & tollere possit, minime illud tolleraret. Si inquam hæc omnia intelligeres, & alta mente considerares, nullo unquā tempore indignatus, tanta irreligiositate excandesceres, etiam si id tibi certo certius esset, te damnatum iri: quin potius vt uerum dicam, ex quo Deus illud tolleraret

Esa. 1. Gen. 1.

lerare decreuit, & tu si bonus esses, magna patientia tollerares, vt illi placeres, in cunctisque Deo gratias ageres,
Mat. 6. dicens. Fiat uoluntas tua. Nolo tamē, vt scrupus iste te angat, ut putes si De⁹ velit te damnatum iri, te peccare, nisi idem uelis. Non enim ita est. Aliquando quippe, homo bona uoluntate vult aliquid, quod Deus nequaquam uult: Etiam ipse multo amplius bona uoluntate. Illius nanque voluntas, mala esse non potest. Tanquam si bonus filius, patrem viuere velit, quem Deus vult bona uoluntate mori. Sicut & homo potest uoluntate mala, id uelle, qđ Deus uult bona. Velut si malus filius uelit patrem mori, velit hoc etiam De⁹. Bona enim est uoluntas Dei, pietas, mala mali filij, impietas, citra peccatum. Ita etiam, si Deus te damnari uelit, id potes nolle. Quandoquidem licet De⁹ id uelit, non uult tamen ut tu uelis. Ecce igitur modus, quo substineri potest, Deum sine demeritis, etiam pręuisis reprobare, aliquosque odio habere, Esau, Pharaonem, Caim, Iudam, omnesque qui pereunt, sicut & citra meritorum prænotionem prædestinat. Non est uelle hæc reprobatio, hoc odium, est tantum pati, tollerare, & in multa patientia. Non uult absolutè eos derelinquere, dolet magis cum derelinquit, sed tantum permittit, tollerat, substinet.

Sed hic est punctus querelæ, atque clamoris. Nonne & iniustum est, principem tollerare, vt is pereat, qui non peccauit? Nonne eadem est facientis culpa, & consentientis? Non peccauit iste, nec Deus illum peccaturum præuidet. Tollerat nihilominus, ut pereat. Patitur ergo, vt in innocentia sine demeritis damnetur. Quid iniquius? Homini luteo & terreno scis, quid responderem ego? Qui potest tollere mala & non tollit, iniquè agit: si debet.
Rom. 11. Deus cui debet? Quis prior dedit il-
Rom. 9. li, & retribuetur illi? *O Homo tu quis es, qui contra respondes Deo?* Non est iniquitas apud Deum, etiam si patitur,
Gen. 3. vt iste pereat. Non enim tenetur illum saluare. Tace puluis & cinis.

At tibi, quem uolo spiritualem esse, audi qua ratione satisfacio. Aliud est dicere, sine demeritis patitur Deus, vt ille pereat, induretur. Aliud est dicere, patitur vt pereat, & induratur sine demeritis. Primum uerum est. Secundum tam, ab omni ueritate alienum est, vt plus alienum esse non possit. Nunquam fuit, nec est, neque uetum erit, ut Deus aliquem sine demeritis indurari, seduci, excæcari, perire, & damnari patiatur: nemo peribit, nisi qui male egerit. Qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam. Qui vero mala, in ignem æternum. Hæc est Dei lex inuiolata semper, & inuiolabilis. Attamen sine demeritis præuisis, non fati necessitate, non fortunæ temeritate, sed altitudine diuitiarum sapientiæ & scientiæ suæ, iustè tollerare potest, vt aliqui derelinqui, indurari pmittantur: sicut sine meritis præuisis eligit alios, vt iustificentur, & saluentur. Si enim omnes saluarentur, lateret quid peccato, per iustitiam debeatur. Si nemo, quid gratia largiretur? Hi tamen, qui non saluantur, nec digni sunt, vt saluentur. Immo hoc digni sunt, hoc mærentur, ut non saluentur. Neque enim aliter damnarentur, & quia digni sunt: Ideo derelinquuntur, indurantur. Hinc Augustinus, cū aliquos traditos, obduratos, aut relictos magis legimus, peccatis suis hoc promeruisse profitemur. Quia talia eorum crimina præcesserunt, vt ipsi sibi pœnam debuerint: atque propterea de iudicio Dei non quærimur, quo deserit, meritos deseri. Dicamus ergo hūc in modum, quo rem habeas absolutissimam. Sine meritis prædestinat, vt aliqui non sine meritis saluentur: sine demeritis tollerat, ut aliqui indurentur, obtundantur, damnentur, non tamen absque demeritis. Cum itaque audis Deum obtundere, excæcare, indurare, proijciuntur, derelinquuntur, intellige semper mala eorum merita præcessisse, qui obtunduntur, qui excæcantur, qui indurantur, qui proijciuntur, qui derelinquuntur. Scis autem, quæ differentia est inter prædestinatos,

natos, & reprobatos? Ista. Nam merita prædestinatorum, quibus ad uitam perueniunt æternam, à Deo principaliter sunt, à quo etiam est prædestinatio. Reproborum demerita, quibus derelinquuntur, indurantur, ad inferos perducuntur, sunt tantum ab ipsis, non à Deo ullo modo, nisi quo ad substantiam actus. Et ideo dicit hic Paulus, quod *Deus præparauit vasa misericordiæ.* Electos scilicet. præparauit inquam, quia non modo ad finem eos ordinauit, sed dedit & media, bona opera.

Ephe.2. Iuxta illud. Ipsius factura sumus, creati in Christo in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Vasa autem iræ inquit. Non præparauit Deus, sed præparata sunt, nempe à seipsis. Ipsi nanque reprobi, sponte sua, mala opera sibi eligerunt, in quibus perseuerant. Et propterea rectè dici-

Esa 50. tur eis. Ambulate in flammis, quas ipsi succendistis uobis. Sunt ergo hic tria ex omni latere, Prædestinatio. Merita, Premium æternæ uitæ. Reprobatio, quæ nihil aliud est, quàm demeriti siue peccati tollerantia vel permissio. Demerita ipsa, & inferorum pœna. Ternarius ille primus, est à Deo totus, modo alias declarato. Huius secundæ triadis, tantum permissio à Deo est. Illa uero permissio, suapte natura mala non est. Vides enim & in hominum regimine, quod multum regiminis suauitati confert, aliqua permittere. Vtilius enim tollerantur, quàm euellantur. Ex ea autem, tot bona sequuntur, quod prædicta sunt. Absolutè itaque malum à Deo non est. Nam reprobatio non est mala. Non ergo dicas, permittit me peccare hac intentione vt peccem. Absit. Sic mala permissio esset, sed peccatum non uult Deus. Remittit ne ut puniat? Nequaquam. Punire displicet Deo, ut dictum est.

Sap.1. Non lętatur in perditione Deus, sed vnicè te cadere permittit, vt ex tui casu, tuique punitione, potentia sua, ita sua, electorum gloria, ostendatur: misericordia clarius elucescat, quæ de tantis malis eos eripuit, eisque tantam gloriam gratis contulit. Si dicas. Hæc fieri non possunt, nisi ego peccem, nisi puniar. Vult autem huiusmodi, vult igitur me peccare, & puniri. Argumentum nullum penitus. Quandoquidem suapte natura, permissio ad peccatum, non ordinatur, neq; peccatum ad pęnam. Sicut prædestinatio, ad meritum, meritum ad pręmiū. Prędestinamur enim, vt mereamur, mereamur ut glorificemur. Propterea, quia secundum est finis primi, & tertium secundi, posterius semper finis prioris est, sequitur, quod quia Deus vult vltimam electorum gloriam, uelit etiā gratiam, & meritum, quod est medium ad illam ordinatam. Verum hic posterius, non est finis prioris. Propterea non sequitur, quod volens ultimum, uidelicet iustitiæ ostensionem, uelit pœnam, & peccata, sed tantum uult illam peccati permissionem. Odit tamen peccatū, & dolens super peccatoribus consolat̃. Nisi enim peccaret quispiam, alium modum hæc omnia ostendendi, inueniret Deus. Non indiget quidem peccatis uestris. Sed postquam fiunt, ea ipse in bonum vertit, vt dictum est, & propterea permittit atque substinet. Si amplius inquiras, dicens. Hanc Dei permissionem omnino sequitur, vt qui peccare permittitur, peccet. Concedo, occasione accepta, nō data. Id inq̄ non vult Deus. Cur enim dr̄ permittere peccata, nisi quia non uult peccata? Quod quippe permittimus, simpliciter nolumus. Aliqua tamen ratione vult, vt dictum est. Quoniam eo omnino nolēte, non fieret: cum nihil fiat eo nolente. Vult inquam, quatenus ex pœna sequente, habet occasionem ostendendi potentiam suam, mīam suā, iustitiā suā, electorū gloriam, & humī. Ecce ergo ad Iudęorum importunitatē responsio. Cur conquęritur? Ideo conquerit̃, quia ipse te saluare uolebat, ingrata Iudæa, Populus duræ ceruicis. Verum tu salua- Esa 48.
ri noluisti, nolebat te peccare, peccasti tamen. Si uoluisset, non peccassem. Certè scribitur. Hæc est voluntas Dei, sancti- 1.Thes.4.
ficatio nostra, non tn̄ omnes sancti euadunt. Resistitur itaque voluntati Dei. Quis dubitat? Omnia quæcunq; vo- Ps.113.
luit

luit fecit, inquit Propheta. Hoc uerum est, quoniam non uincitur diuina uolũtas, quamuis ei à plerisque resistatur. Dum enim faciunt, quod Deus minimè vult vt faciant, facit Deus de eo, qđ ipsi nolunt, id quod ipse vult, & ipsi no lunt. Punit quidem eos. Recedentes ergo à uoluntate Dei uno modo, alio modo vocabuntur. Sed cur passus est me peccare, inquit Iudæus? Passus est te peccare, & perire, quia fas nõ erat, quem libero arbitrio condidit, detinere, ne sua sponte peccaret, & caderet. Sed cur potius me, quàm Græcum perire passus est? cur Iudam, quàm longinum ciuem Romanum? Hic ora obstrue quicunq; es, vel carnalis, vel spiritualis. Cur aliquos teneat, aliquos non teneat? Cur aliquos cadere patiatur, alios uero minime, sed eligat in uasa honoris? Dictum est à Paulo. Sed cur
Lu.6. hos determinatè, illos autem nequaq̃, non dicit Apostolus. Non est discipulus supra magistrum. Vbi ergo Paulus tacet, loquar ego, cum sim puluis & cinis? Obstupescamus omnes, & expauescamus, non repræhendamus, quod tabescentes terræ facere solent: qui & in insaniam profanæ uocis erumpunt. Sed reuereamur, adoremus, ratum habentes iniustitiæ argui Deum non posse, si uni indebitam donauerit gratiam, alteri pœnam reddiderit debitam. Si misericordiam præstet indigno, & iudicium pœnale ingerat indigno. Si hunc per misericordiam gratuitam eligat, illum, per iudicium debitũ derelinquat. Hoc enim tibi semper cordi esse debet, non est Deus prius ultor, quàm homo peccator, quoniam legitur, quod mi-
Ia.2. sericordia Dei superexaltat iudicium. Firmissimè igitur tene, & nullatenus dubites, neminem à Deo puniendum esse, nec vnquam punitum fuisse, qui puniri non meruerit, eo dempto, qui
1.Pet.2. peccata nostra pertulit in corpore suo. Licet plerįq;, sine proprijs meritis quotidie glorificentur, & fuerint etiam glorificati, vt paruuli. Hinc qui saluantur, uocat Paulus, *Vasa misericordiæ*. Quoniam secundum suæ incompræhensibilis bonitatis abissum ineffabilem, misericorditer Deus, sine meritis eos præ-

destinauit ante mundum, vocauit de mundo, iustificauit in mundo, glorificauit post mundum. Qui pereunt uocat *Vasa iræ*, hoc est iustæ uindictæ, quãdoquidem secundum imperscrutabilia iudicia eius, semper occulta, sed semper iusta ad immunditias labi permittũtur, relinquuntur in peccatis, & si usq; ad cælos ascenderint, & inter sidera cœli collocauerint nidum suum, ex deme- Abdia. ritis suis, quasi sterquilinium in fine pdentur. Qui itaque perit, non habet, vt se indignum quæratur, nec qui saluatur habet, ut dignum se iactet, & glorietur. Illi pœnam debitam reddit iustitia, huic honorem indebitum donat gratia. Ex his litera modo patet.

Est solum difficultas vna. Quia licet Paulus expræsse dicat, Deum irę uasa substinere, non facere. Augustinus tamen, soliloquio vigesimo octauo dicit expræsse. Facis quidem tu Deus alios, uasa in honorem, alios in ignominiam. Hinc enim audent hæretici. Verum postquam Paulum, tam aperte uidemus, pro nobis pugnare, dicendum, quod Augustinus sic intelligit. Non quod Deus uasa faciat, in ignominiam, sed quod ipse faciat vasa, quæ sunt vasa, in ignominiam, ex seipsis ad ignominiam præparata. Diuidatur, itaque propositio illa in duas. Deus facit vasa, quæ tandem sunt in ignominiam, sed Deus non ea facit ad ignominiam.

Alia difficultas est de Prædestinatis, & uasis misericordiæ. Quandoquidem Paulus dicit. Si quis emunda- 2. Tim.2. uerit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & vtile domino, ad omne opus bonum paratum. Videtur enim ex hoc uerbo, prædestinationis causam, ad nos ipsos referre, non ad Dei præparantis vasa, misericordiam. Sed tu docte, intellige Paulum, ex effectu causam ostendere, non ex causa effectum. Si eris vas misericordiæ, mundus eris. Hic est processus, à causa ad effectum. Si mundus eris, vas eris misericordiæ sanctificatum. Hic e contra, regredior ab effectu, ad causam.

Adhuc dubium est. Quoniam effe-

ctum hunc nobis totum adscribit. Si quis emundauerit se. O inimici liberi arbitrij, vbi estis? Supra dixit Paulus. Nihil facit homo. Hic dicit. Totum facit homo. Glosate. Respondete. Si nihil operatur homo, cur dicit. Si quis emū-
Rom. 9. dauerit se? Si totum agit homo, cur dicit. Non est volentis, neque currentis,
1. Cor. 12 sed miserentis est Dei? Deus operatur omnia in omnibus. Si totum agit homo, non est locus gratiæ. Si nihil agit, non est locus meritis. Si totum agit homo, cur oramus? Si nihil agit homo, cur præmiamur? Si totum agit homo, Dei fauor superfluit. Si nihil agit homo, perit libertas. Non secum pugnat Paulus mihi credite: nec Spiritus sanctus, cuius afflatu hee proditæ sunt Epistolæ. Vtramque igitur partem amplectamur, & inuiolabilem scripturæ sacræ maiestatem agnoscamus, nodumque genuina interpretatione explicamus.

Neque totum agit homo, neque nihil agit homo: Aliquid agit homo: aliquid non agit homo. Primas partes non agit homo, secundas agit homo: consummat Deus & homo. Neque enim forma, neq; materia operatur seorsum altera ab altera, sed compositum ex vtroque. Deus est tanquam forma: Homo tanquam materia, simul itaque coalescunt, & simul opera bona perficiunt: Iuxta illud. Gratia Dei mecum. Si o-
1. Cor. 15 peris perfectionem quæris, habetur à Deo. Si denominationem, ab homine. Deinde dicit.

Quos & vocauit nos, non solum ex Iudæis, sed ex Gentibus. Mirabere propter relatiuum illud. *Quos*? Non enim uidetur ad quid referri possit. Ne mireris tamen. Refertur nanque ad misericordię vasa. Verum debuit dicere, *Quæ*, non *Quos*, neutro genere, dicet iunior, est enim τὸ σκεῦος vas, Minime. Metaphora quippe, electos uasa appellauit misericordiæ. Nunc ergo à metaphora sermonen transfert, ad propriasque uoces se conuertit Apostolus. *Quos* itaq; scilicet electos, *Vocauit & nos*, idest, & nos, non solum Iacob, Isaac, sed & nos, idest etiam nos, *Vocauit electos*, idest ut simus electi, vel ad electionē *Vocauit*, ut simus vasa misericordiæ. Asciuit scilicet nos, & scripsit in electorum album. Nos inquam, non me tantū, non Apostolos tantum. Omnes enim Iudęi sumus, & ex circuncisione uenimus ad Christum, sed nos omnes christianos, vel ex circuncisione, vel ex pręputio ad eum conuersi fuerimus. Vides, quàm belle confutat Iudæos, qui uni electi esse uidebantur, seu arbitrabātur. Vides quàm bene sentit de omnibus christianis. Existimat enim eos omnes, ad uitā esse prędestinatos; & tamē semper hortatur, vt ab opere manum haudquaquā
relaxent. Dum tempus habemus, ope- Gal. 6.
remur bonum: Abijciamus opera tene-
brarum. Discite igitur à Paulo omnes, Rom. 13.
non torpescere, non feriari, spe fræti diuinæ prædestinationis, sed cum timore & tremore, salutem vestram operamini, vt ipse dicit. Quæ enim prædestinata
sunt, non nisi meritis obtinentur. Nec 2. Cor. 5.
tamen quispiam diuinam prædestinationem incertā esse, ob id existimet, sed potius cum uerum uero, non sit cōtrarium, & Dei prædestinātis immobilitatem fateatur, & credat, & prædestinatos nisi bene egerint, saluandos minime esse. Hæc enim sunt religionis principia, quæ qui pertinaciter negauerit, tanquam hæreticus suopte iudicio condemnandus, interficiendus est, vt omnis ecclesia audiens pertimescat. Nam & scientiarum principia humanarum, quæ rationi, non fidei innituntur, si quis non acceperit, philosophi dixere, illum pœna indigere, uapulādum, mulctandum, quoadusque ea concesserit, etiam non probata, vel demonstrata. Indisciplinati ēm, (vt alias dixi) est, omnium quærere causas. Cum itaque sapientia christiana fides sit, non scientia, nonne contra rationem est, rationem quærere, vbi ratio non est? Siste, Siste.
Scrutator quippe maiestatis, opprime- Prou. 25.
tur à gloria. Si ex Deo ad nos descendis, immutabilitas illa atque necessitas, modo quodam, nostra mutabilitate, & contingentia uiolari uidetur. Quoniā vnumquodque, quod recipitur, recipitur per modum recipientis. Si ex nobis ad Deum ascendis, nostra contingētia, ab illa necessitate & immutabilitate (ut ita dicam,) absorbetur. Non ergo hu-
mana

mana ratione illa necessitas, hæc cōtingentia iungi posse uidentur: nec ascendendo, neque descēdendo. Verum certè scimus, quod iunguntur, quandoquidem vtrumq; docet scriptura sacra, quę nec fallere, nec falli potest. Quid igitur angimur? Laboremus pro uirili, pugnemus, curramus, altiora nobis non quęramus, faciamus, quod in nobis est, & omnino diuina ope, quæ neminem derelinquit, qui bene operari uelit, saluabimur. Ne quod certum est, quæ so, pro incertis dimittamus. Sed de hoc satis, superque satis.

Quo ad locum hunc attinet, recole Iudæos blasphemare, murmurareque solitos fuisse, quoniam sibi proprie gratiam euangelicam deberi putabant, qđ Abrahæ semen essent, Gentesque abhominabantur, ægroque ferebant animo, quod ad euangelicæ gratiæ consortium reciperentur. Retundit sub obscure, hanc Iudæorum pertinacem arrogantiam. Non omnes, qui ex Israel sunt, Israelitæ sunt. (Rom. 9.) Nunc ergo palam mysterium explicare intendit, ostendens & Gentibus promissam esse Messiæ gratiam. Tanquam & Gentes ipse sint uere semen Abrahæ, filij Isaac, & Israelis, & propterea promissionis filij, licet nō carnis. Quod ut inuicta ratiocinatione concludat, instrumenti veteris testimonium desumit, quasi ad hominem arguens, proprioq; Iudęorum gladio Iudæos enecans. *Sicut & in Osee dicit.* Supplendum est Deus. (Osee 2.) *Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam dilectam, & erit, in illo loco vbi dictum fuit eis, non populus meus vos, ibi vocabuntur filij Dei uiuentis.* Cuius uerbi sententia est, & satis clara. Gentes, quæ antea nō modo plebs, vel Dei populus non erāt, sed erant non plebs, vel non populus Dei. Intelligitur enim hoc modo loquēdi, non amoris negationem, sed odij diuini contra Gentes affirmatio. *Aliquando vocabuntur.* Non nominabuntur tātum, sed euocabuntur, eligentur, vt reipsa sint positiuè. *Verè populus Dei.* Charus scilicet Deo. Natura quidem omnia Dei sunt. In vrbibusque & Gentiū terris, quę ab Oriente, ad Occidentem dispersæ sunt, ubi apertè à Prophetis dicebatur Dei ore, Vos Ethnici, nō estis Dei populus, aliquo tempore fiet, vt diuino fauore nocentur. *Filij Dei uiuentis.* Adoptione scilicet gratuita. Nō sine magno mysterio autem, adduxit Paulus hanc Oseę autoritatem, cum innumeras adducere potuisset. Est enim illa autoritas Zachariæ, qua apertissimè uaticinatur, qđ Gentiles, Messiæ adhæsuri erāt (Zac. 2.) Et applicabuntur Gētes multæ ad Deū in die illa, & erunt mihi in populum. Quemadmodum enim olim de Iudæis dixerat, in Leuitico. Et deambulabo in medio uestri, & ero uobis in Deum, & (Leuit. 26.) vos eritis mihi in populum. Ita hic de Gentibus ait. Applicabuntur Gentes multæ. Ni Lim, Goim Rabbi. Ad Deum in die illa. El adonai bagiom hahù. Et erunt mihi in populum. Veha iu li le hàm. Est & illud. Et loquetur (Psal 48.) pacem Gentibus. Illud ipse. Erit expectatio Gentium. (Gen. 49.) Illud. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. (Ps. 21.) At nullum est uerbum, ut uerū fatear, quod ita sit efficax, sicut istud Oseæ. Habet enim duas partes, vt uides. Prima. *Vocabo non plebem meam, plebē meā.* Secunda. *Et erit.* Supple hoc quod sequitur. (Osee 2.) *In loco vbi dictum, fuit eis, non populus meus vos, &c.* Quibus simul collectis, refellitur iudaica impietas. Dicere enim solebant Iudæi, & adhuc dicūt, In diebus Messiæ, addendos quidem esse goim, Gentiles Deo. Id profectò negare non possunt, sed dicunt, quod id fiet hac tantum ratione, quoniam seruient Iudæis in urbe Hierosolyma, & in promissionis terra regnantibus. Nō quia sint futuri chari Deo, neque saluādi, nisi ad Iudaismum conuertantur: sacraque & omnia alia faciant, quæ Iudęi facient. Hanc itaque impietatem tollit, Oseas. *In eo,* inquit *Loco.* Hoc est sine alia transmigratione Gentiū fiet, in proprijs eorum patrijs, vt qui primū erant, non Dei populus, postea sint, & uocētur non solum populus, sed filij, quod magis est. Si autem oporteret Gentes, sacra, cum Iudæis facere, vt in Dei filios mutarentur, omnes Hierosolymam adire necessum esset. Neque enim alibi licet sacra facere. Non ergo in eo loco vbi dictum est. Nō populus meus uos,

fed in alio Dei filij uocarentur. In Iu-
dæa scilicet tantum, non alibi. Intelli-
gitis uim prophetiæ? Hoc est quod &
Malac.1. Malachias dixit. In omni loco offertur
nomini meo oblatio munda. Hæc au-
tem impleta esse nemo est, qui non ui-
deat. Non enim tantum in Hierosoly-
mis, sed vbiq;, à solis ortu ad occasum
magnum est nomen domini in Genti-
bus. Et iuxta Christi prophetiam. Ve-
Ioan 4. nit hora, quando nec in Hierosolymis
tantum, nec in monte Garizim, sed in
omni loco, adoratur Deus. Spiritus est
Deus, nec loco concluditur. Garriunt
itaque, & delirant Iudæi, uult dicere
Paulus, existimantes, quod ipsi soli ad-
ueniente Messia; futuri sint chari Deo,
& saluandi. Messias quidem uenit, vt
& Goim, & Iehudim saluet. Quod
& ueteres Iudæorum patres, in Midras
Tehitim, idest in expositione psalmo-
rum, psalmo sexagesimo sexto, in uer-
Ps.66. bo illo. Ad cognoscendam in terra uiã
tuam, in omnibus Gentibus salutare
tuum, expræssè confessi sunt, nec reue
ra negari potest. Vnde illud ab Esaia,
sub Messiæ nominæ prophetatum fue-
rat. Mihi curuabitur omne genu: &
Esa 45. iurabit omnis lingua. Pater quoque
Esa.42. æternus illi dixerat. Dedi te in lucẽ
Gentium, vt sis salus mea vsque ad fi-
nes terræ. Et propter hoc etiam ait Da-
Ps.66. uid. Confitebuntur te populi Deus:
Confitebuntur tibi populi omnes. Læ-
tabuntur, & exultabunt Gentes, quo-
niam iudicas populos in æquitate, &
Gentes in terra dirigis. Confitebuntur
tibi Deus. Confitebuntur tibi populi
omnes. Terra dedit fructum suum.
Vbi quater dixit de populis, uel de Gẽ-
tibus, Confitebuntur. Insinuans quod
Gentes, debebant Messiam corde, ore,
opere, & perseueranter confiteri. Si-
Soph.3. cut Sophonias prophetauit. Tunc
conuertiam ad Gẽtes labium electum,
vt inuocent omnes in nomine Dei, &
seruiant illi humero vno. Non est au-
tem nomen Dei hoc in loco, nisi Rex
Esa.30. Messias, de quo illud est. Ecce nomen
Dei venit de longe. Tot expræsse dici-
tur in Beresith rabba, idest, in exposi-
tione Genesis, super capite quadragesi
Gen.41. mo primo, verbo illo. Et dixit Pharao

ad Ioseph. Absque te non eleuabit uir
manum suam. Rectè autem dictum est, Esa.9.
quod Gentes seruirent Messię, humero
vno. Nam principatus Messiæ super
humerum eius, iuxta Esaiam. Quod
eadem traditio Hæbræorum annotauit,
vel inuita, insinuans triumphantis, glo
riosæque crucis mysterium. Quod uero Hier.23.
dixit Hieremias, de Messiæ tempore
loquens. In diebus illis saluabitur Iu-
da, & Israel habitabit cum fiducia, si-
gnificans tantum Iudæos non Gentes,
saluandos esse. Quandoquidem de Gẽ
tibus nihil dicit. Exprimit autem Ie-
hudim. Omnes scilicet tribus eorum,
Iudam & Israel. Rabbi Aha, ne chri-
stianos adducam, ita interpretatus est,
idest confitentes Messiam saluabũtur.
Est enim Iehudas, confitens. Vides
quomodo non dicit Iudæi, sed qui cõ-
fitentur Messiam, saluabuntur. Hoc
est, uel Iudæi sint, vel Gentiles. Con-
formiter ergo illud. Et Israel habitabit,
cum fiducia, debet exponi. Vt Israel
non ad Israelitas arctetur, sed ad om-
nes extendatur, qui pura fide, vel de Gẽ
te Israelitica, uel alijs nationibus, Mes-
siam Deum esse uiderint, vel potius co-
gnouerint. Est enim Israel videns Deũ.
Ob id Messias ipse noster Christus Ie-
sus, Gentiles etiam, suas oues appella-
uit. Alias oues habeo, quæ non sunt de Matt.15.
hoc ouili, & illas oportet me adduce-
re, & fiet unum ouile, & unus pastor.
Cum enim Deus præsciret Iudæos, ma
gna ex parte Messiam negaturos, po-
pulum nouum ipse sibi creauit, Gen-
tilem scilicet, qui primum non erat po-
pulus suus. Vnde illud Esaiæ. Populus Esa.45.
iste quem creaui mihi, rectè creaui de Ps.65.
nihilo, sine meritis. Pro nihilo saluos fa
cies illos, inquit Propheta. Laudem
meam narrabit. Et Psaltes. Populus qui Psal.101.
creabitur, laudabit dominum. Hoc est
itaq;, quod Oseas dicit. *Vocabo non ple-
bem meam, plebem meam. Et non dilectam,*
scilicet Gentem *Dilectam. Et erit in loco
illo vbi dictum fuit eis, non populus meus
vos, ibi uocabuntur filij Dei uiuentis.* Lau-
date ergo pueri dominum. Rectè pue- Ps.112.
ri, noui filij. Laudate dominum om- Ps.116.
nes Gentes, inquit Propheta. Lau-
date eum omnes populi. Quid autem
dicetis

dicetis laudantes dñm? Hoc, Quoniã confirmata est super nos misericordia eius, & ueritas domini manet in æternum. Ab æterno enim decreuerat uocare Gentes, multis seculis distulit. Tandem nihilominus, quia uerax est, & uocauit, & iustificauit, & glorifica-
Num. 23. uit. Non est enim Deus vt homo, vt mentiatur. Ad huius autem rei figuram, proselitos, hoc est ex Gentilitate, ad vnius Dei cultum uenientes, diligi in veteri testamento Deus ipse præcepit. Quod egregiè in libro Mechiltà, idest in expositione super Exodum,
Exo. 22. annotatum est, in capite siquidem uigesimo secundo, super uerbo illo. Aduenam non obiurgabis, quasi diceret, non dices ad Gher, idest ad conuersum ex gentilitate, heri fuisti cultor belis, & adorans concauitatem eius: Et adhuc ecce caro porcorum remanet inter dêtes tuos. Et stas, & loqueris coram me. Gherim enim, hoc est conuersi ex Gêtibus, sunt dilecti à domino. Futurumque est, vt inquit Rabbi Berachias, vt Gher im sint cohan im, idest vt conuersi ex Gentibus, sint sacerdotes ministrãtes Deo sancto & benedicto. Comedantque de pane happan im, idest faciérum, hoc est propositionis. Quid clarius dicere potuit? Optime igitur dicit Paulus, electos fuisse, pro Christo, qui uere Messias est asseclis, populos, non ex Iudæis tantum, sed ex Gêtibus. Et hoc est primum, quod habet contra Iudæorum querelas.

Secundum uero, quod molitur côtra eos est, quod non modo per Messiam, saluandæ erant Gentes, sed non erant saluandi omnes Iudæi, uerum etiam paucissimi. Hoc est enim, quod secundo obijciebant, & ad hanc vsq; diem obijciunt, plurimi ex Gentibus saluati sunt, maxima uero Iudæorum pars, nô solum spiritualiter salutem non est côsequuta, sed & temporaliter perdita atque dissipata est. Messias ergo, non fuit Christus Iesus, vel excidit sermo Dei. Ad id propterea ostendendum, & ad refellendos Iudæos, Esaiam adducit. *Esaias autem clamat super Israel.* Modus loquendi est, quo & nos utimur. Dic mihi super hoc negotio, idest de hoc negotio, vel circa hoc negotium. Esaias igitur, super populo Israel. Et intellige secundum carnem. Sic dicit, scilicet de populo illo Iudæorum, sic prophetat. Optime autem dixit Paulus, *κράζει*, hoc est *Clamat.* Clamat surdis vt audiant Clamat contradictoribus, ut taceant. Clamat non intelligentibus, vt attendant. Meritò clamat, quasi aperte loquatur, vt Iudæus tergiuersare non possit. Non enim expositione indiget, clarissimè nanque explicat, quod intendit. Videlicet paucos admodum, ex populo Israel saluandos esse, quos præ nimia paucitate, reliquias nominat, in capite decimo. Ita enim habet. Im iich iè, hamcha, ilsrael, chechol, hagiam scead iasuù bò. *Si enim* Esa. 10.
fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, residuum conuertetur ex eo. Paulus uero sic uertit, & in nrã idê est. *Si fuerit numerus filiorum Israel, sicut arena maris, residuũ saluabitur.* vel *Reliquiæ saluæ fient.* Sêsusq; est huius uerbi, etiam secundũ glosam Rabbi Salomonis super hęc uerba. Et ex his, quæ habentur in libro Sanhederin. capite Helech. Quod in generatione, in qua filius Dauid uêturus est, idest Messias, etiam si fuerit præ multitudine populus filiorum Israel, sicut arena maris, iuxta promissionem Abrahæ factam, conflabi- Gen. 17.
tur sicut argentum, & redigentur in modicum. Residuum uero illius modici, conuertetur ad bonum, sequeturque Messiam. Est & illud Hieremiæ uerbum. Assumam vos, v- Hier. 33.
num de ciuitate, & duo de cognatione. Vbi dixit Rabbà, & Rabbi Hammai. Sicut de sexcentis millibus Iudæorum, qui ex Ægypto, ægressi fuerant, non intrauerunt in terram promissionis, nisi duo duntaxat. Iehosuas, & Caleb. Ita quoque in diebus Messiæ, non erunt de Iudæis, nisi duo de sexcentis millibus saluandi, ac si vnus de ciuitate, & duo de cognatione, vt dixit Hieremias, assumerentur, reliqui uero destruentur, & dissipabuntur. Hoc autem factum fuisse intelligimus, secundum Iosephum, libro decimo, capite secundo. Nam innumerabili Iu-

dæorum

dæorum multitudine, occisa, paucissimos uidemus in Apostolis, & Apostolicis viris saluatos esse: Neque uero tu putes, quod hæc iudæorum destructio, Christo deroget. Quan-
1. Reg 2. doquidem prædixerat Deus. Honorantes me, honorabo, contemnentes autem me, uilescent. Æquum ergo fuit, vt quoniam Iudæorum pars maior, Christum inhonorauit, in illiusque necem consensit & conspirauit, periret, & destrueretur. Quotquot autem receperunt eum, omnes saluati sunt, & mutato nomine, non amplius Iudæi, sed Messiehim, idest christiani sunt appellati. Illi vero ad perpetuam rei memoriam, in perfidiæ signum, adhuc Iudæi uocantur, & quandiu in perfidia permanserint, uocabuntur. Cum primum autem pertinaciam exuerint, & Christum agnoscent, eorum nomé mutabitur, dicenturque & ipsi. Messihim,
Esa 65. non Iehudim. Hoc est quod Esaias cecinit. Et mortificabit te dominus De, & seruos suos uocabit nomine alio. Et dimittetis nomen uestrum ad iuraméntum electis meis. Rectè ad iuramentū electis meis, christianis. Inoleuit enim consuetudo, vt fidelitaté astruere volentes, dicamus. Iudæus sim, nisi hoc fecero. Nō enim sum Iudæus. Hoc itaque faciam. Et iterum. Es ne Iudæus, ut mihi non credas? Non sum Iudæus, credo, assentior. Ecce quomodo Iudęi nomen, ad iuramentum, ad execrationem relictum est. Ad finem igitur mundi fiet hæc nominis mutatio, & ita tunc erit labium unum. Quoniam
Osee 3. Prophetatum est ab Osea, In nouissimis diebus, reuersuros Iudæos ad Christum. Postea conuertentur filij Israel, & quærent dominum Deum suum, & Dauid regem suum, & pauebunt ad Deú, & ad bonitatem eius in fine dierum. Quod de Messia interpretatus est Rabbi Ionathas. Vsque ad tempus illud ergo, ni mirum, si filij Israel sedebunt, sicut & sedent iuxta eiusdem Oseæ uaticinium, absque rege, absque principe, sine sacrificio, sine altari, sine ephod, & sine ter a phim. Ita nanque inquit ipse ad uerbum. Chi Iammi rabbim Iesebú, b ene iIsrael, En melech, ue en sar, ue en ze uah, ue en mazziuà, ue en ephod u teraphim, a chad iasuuù benè i israel ue en culam. Quia diebus multis morabuntur filij Israel absque rege, & absque principe, & absque sacrificio, & absque ara, & absque ornamento pontificio, & imaginibus. Postea conuertétur filij Israel, &c. Idem habetur in secundo libro Paralipomenon. Dies mul- 2. Par.
ti erunt Israel, sine Deo uero, & sine sacerdote, & sine lege. Ita enim Rabbi, Hannina locum istū interpretatus est, in libro Auoda zarà, idest seruitus aliena. Quod si dicas. Neque nunc sine Deo sunt, nec sine lege, nec sine sacerdote, Iudęi. Respōdet tibi Rabbi Hunna. Qui studet tantum in lege, & non sacrificat Deo, nec exercet se in operibus pietatis, similis est ei, qui non habet Deum. Tales autem Iudæos esse nemo dubitauerit. Probatum est ergo, tempore Messię, paucos Iudæos saluandos fuisse. Sequitur.

Sermonem enim perficiens, & abbreuiās, vel concidens *in iustitia*. Et debet legi p parēthesim, cum eo, quod sequit. Quia *Verbum abbreuiatum &c.* Sensusque est. τὸ κατάλειμμα. Residuum saluum fiet. Quomodo autem saluum fiet? Hoc modo. Nā *Consumans*, vel pficiés & abbreuiās sermoné Dei per iustitiā, idest non magnis præceptorū philaterijs incumbens, quæ habentur in lege, sed omnia breuissimo numero comprahendēs, in Christum scilicet credēs. (Hoc enim est omnis iustitia.) Nam finis totius legis Rom. 10.
Christus, supplendum est, saluum fiet. Et ita in textu, non debet κατάλειμμα transferri, reliquiæ in plurali, sed; residuum. Quia deinde sequitur. λόγον γὰρ συντελῶν, καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ. Et est ἐν, vel In, pro, Δια, vel Per, Hebraico more. Et refertur ad illud residuum, vt patet, quod per iustitiam fidei consumat, abbreuiatque legem. Sicque omnis literę, cessat obscuritas. Hoc autem uerbum non est Pauli, sed Esaiæ in sententia. Inquit enim. Residuum conuertetur ex eo, consumatio abbreuiata, inundabit iustitia. Estq; sensus. Quod Messiæ Euangelium, est cōsumatio, idest perfectio legis abbreuiata, quæ tamen iustitia inundat, idest,

multo

multo maiorem affert iustitiam, quàm longa illa præceptorum series, quæ in antiqua lege continebatur, omnibus profectò importabilis. Nam iustitia est per fidē Iesu Christi: Iuxta illud supra.
Rom. 1. Iustus ex fide viuit. Non ex lege, quia si ex lege iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Habes itaque ex hac autoritate, & paucos fuisse ex Iudæis saluandos, & non fuisse saluandos ex legis operibus, sed ex fide, quæ est legis abbreuiatio & perfectio. Scopus nanque Esaiæ hic est. Pauci saluabuntur, saluabuntur autem illi, & non peribunt, quia breuiabunt atque perficiēt legem per fidem Christi, qua omnes iustificamur. Vt intelligas Christi fidem, Mosi legem excellere, & quia breuior, & quia perfectior. Ideo dnr duo, quod consumat, & abbreuiat, vel concidit. Secat enim pleraque superflua, vt neomenias, circuncisionem, ablutiones, & huius modi, escarum leges, pecorū munera. Ne autem diceret Iudæus, contra Dei uoluntatem est hęc abbreuiatio. Sequitur Esaias. *Quia sermonem concisum, faciet dominus in terra.* Hæc est Esaiæ sententia, quam Paulus adducit. Verba autem sunt hæc. *Consumationem enim, & abbreuiationem, dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.*

Quibus optimè declaratur, qnq; fuisse abbreuiandam legē, quā Deus dederat. Plurima quidem pueris à pedagogo præscribuntur, vt semper timeant. Verum cum uiri fuerint, eis minimè
Gal. 3. indigent. Lex fuit noster pedagogus in Christo. Cum ergo uenit fides, iā non sumus sub pedagogo. Iam abbreuiatū est, quod olim abbreuiandum erat. Euangelium enim, legis breuiariū est, quod pauciora, sed perfectiora iubet. Pauciora sanè, dicente Christo. Diliges
Mat. 22. dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum, in his duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Perfectiora uero, di-
Heb 7. cente Paulo. Neminem ad perfectum adduxit lex. Hęc autem consumatio atque legis abbreuiatio facta est, in medio terræ, id est in Hierusalem, quæ medium terræ habitabilis appellatur à pro
Ps. 70. pheta. Operatus est salutem in medio terræ. Completa, ergo Esaiæ autoritas, quam Paulus adducit, hæc est. *Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient.* Sermonem enim perficiens & abbreuians. *Quia uerbum breuiatum faciet dominus super terram.*

Quia autem mirum, durumque uideri potuisset, tam paucos Iudæos adueniente Messia, saluandos fuisse. Sequitur Paulus, & ex eodem Esaia adducit vnum quod, durius & maius est, vt illo audito, credatur istud. *Et sicut prædixit Esaias.* Nō uaticinatus est, sed ante uerbum istud. Si fuerit numerus filiorum Israel. dixit hoc aliud. *Nisi dominus exercituum, reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissemus, & qualis Gomorra tales fuissemus.* Loth enim unus, in Sodomæ & Gomorrhæ excidio, saluatus est. Nō modo itaque pauci, sed uix unus ex Iudæis saluatus esset, nisi dominus exercituū, angelorum scilicet. *Reliquisset nobis semen.* Id est, nisi exorbitante, tam magna Iudęorum multitudine, à Christo, eo à nobis recedēte, apostolos dimisisset, qui Iudææ salutis seminarium fuerunt. Illi enim pdicationibus, miraculis, plerosque Iudæos conuerterunt, qui primum, sicut Sodoma erant. Muti scilicet à Dei laude. Sodoma quippe, muta interpretatur. Et sicut Gomorra, asperi, vitiorum enormitate. Est enim Gomorra aspera. Omnes ergo tales fuissemus. Nā & peiores fuisse Iudæos Sodomęis, Gomorreisque dixerat Deus, nisi diuina misericordia, illud semen nobis reliquisset. Bene semen exiguum, mole, sed magnum uirtute. Tale est enim apostolicæ fidei semen, & talia sunt arborum & plantarum semina. Propterea inuicem comparantur. Misericordiæ ergo domini, quia nōn sumus consumpti. Non est enim passus, vt om Tre 3.
nes periremus, sed diuinæ illius gratiæ imbribus, sancto uerbi semine, peccatorum indulgentiæ fructus, in nonnullis sequutus est.

Verum dubitauerit quispiā. Nonne illi pauci, qui saluati sunt, prædestinati erant? Vtique perire igitur non poterant. Iam dictum est multoties, quod consequutio ista nulla est. At, vt & inimicos cōciliemus, dicamus, quod Prędestinati

destinati erant, vt hoc modo saluarētur: Perijssent ergo, nisi aliter forte prouidisset Deus. Vnde & de Antichristi tem-
Matt.24. pore dicitur, quod tribulatio tam magna erit, ut in errorem inducantur si fieri potest, etiam electi. sed propter electos breuiabuntur dies illi. Incassum autem abbreuiarentur, si nullomodo electi, in errorem induci possent. Et hæc turris est, ex qua mille clipei pendent, contra nequissimorum hæreticorum ignea tela. Deinde dicit.

Quid ergo dicemus? Et est totius clausulæ huius cōclusio. Si enim Deus, quo nota fieret potentia sua, iustitia, misericordia, commendareturque, & illustrior fieret electorum gloria, sustinuit uasa iræ in multa patientia. Vasa autem misericordiæ ex Iudæis, & ex Gētibus præparauit. Longè tamen pauciores ex Iudæis, quàm ex Gentibus: quod & Prophetæ cecinerunt, & experimento comprobatum est, quandoquidem Iudæorum tantummodo reliquiæ saluatæ sunt. reliquiarum autem nomine, pauci intelliguntur. Si ergo ita est. *Quid igitur dicemus?* Hoc est, Deum ne accusabimus, tanquam personarum acceptorem, tanquam iniquum? Absit. *Quid ergo dicemus?* Hoc utique dicem', quod sequitur. *Quod Gentes quæ non sectabantur iustitiam, iustitiam apprehenderunt, iustitiam inquam illam, quæ ex fide,* subintelligitur, est. *Israel autem, sequens legem iustitiæ, ad legem iustitiæ, non peruenit. Propter quid? quia non ex fide, sed quasi ex operibus legis, offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est. Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali. Et omnis, qui credit in eum, non confundetur.* Culpa Iudæorum, non Dei est. Ipsi enim offenderunt, idest impigerunt, *In lapidem*, quem lapidem? in
Psal.117. lapidem quem ędificantes reprobarūt, qui factus est in caput anguli, in Christum Iesum, quem Deus misit pro fundamento Ecclesiæ, quam Sion figurabat, fundamentum salutis nostræ. lapidem prætiosum, quo mundus redimitur. Lapidem durum, quo diabolus conteritur. Lapidem angularem, quo Iudæus iungitur & Gentilis. Non ille eos offendit. Ipsi auditis illius uerbis, temerè scandalizati sunt, vnde ædificari debuerant. Idcirco non dicitur *Lapis* percussionis, sed *Offensionis, & scandali.* Hoc est ergo, quod doleo, inquit Paulus. Tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo, (ut prima ultimis coniungamus) non quod Dei uerbum exciderit. Sicut enim cogitaui, ita fiet, dicit Deus: & sicut tractaui, ita eueniet. Sed, *Quia Gentes, quæ cum legem non haberent, neque Prophetas, iustitiam non sectabantur, iustitiam apprehenderunt,* non modo ciuilem illam, quæ ex lege est, sed diuinam. *Quæ est ex fide.* Christi, Iudæis & Gentibus communis. Populus autem Israel, qui de nomine Istaelitico, sibi vana adulatione blanditur, sequens iustitiam, quæ ex lege est, legisque operibus fidens, offendens in hunc lapidem Christum; adeo inde offensus est, vt in uia steterit, nec amplius procedere potuerit. Non modo enim, hanc iustitiam ex fide non appræhendit sicut Gentes, sed nec iustitiam, quæ est ex lege. Legi nanque non satisfecerunt Iudæi, quoniam nemo potest legem implere, nisi Christi gratia adiut', qui & impossibilitatem sustulit, & legis faciendæ difficultatem. Ad terminum igitur sui itineris, vel cursus puenire, non potuerunt fratres mei, qui sunt cognati secundum carnem. Si principium motus eorum, fides in hūc Christum fuisset, assecuti essent, quod intendebant. At ipsi Christo neglecto, & eius fide, sibi ipsis, suisque operibus nitebantur. Seipsos itaque accusent. Contra, Gentes de suis meritis desperātes, uni huic Christo se se committētes, in huius petrę foramen nidum, constituentes, pedesque in hac petra figētes, quo sustētati dicere possent. Dn̄s petra mea, & robur meum, non sunt confusæ. Nemo sanè qui in Chr̄m credit, qui fidem charitate formatam complectit, vt millies dictum est, confundetur. Ita enim habet textus Esaię, secundum septuaginta interpretes. Esaiæ nanq; sunt hæc uerba. Quędam in capite vigesimo-octauo, quędam in octauo. Et ita est finis huius capitis. Litera enim hæc, multa declaratione non indiget, quia facilis est. Hier.16.

Hanc

Hanc autem secundam partem. *Et omnis qui credit in eum, non confundetur.* Non tam adducit Paulus, vt Iudæus do leat, quod in eum nō crediderit, quàm ne glorietur Gentilis, quod diuinā iustificationem assequutus sit. Id enim illi non proprijs meritis, sed in Christum fide, contigit. Quasi ergo dicat Apostolus. Agnosce iudæe, ex teipso perditum fuisse. Et tu gentilis ex Christo saluatum extitisse. Quod tamen etiam optimè innuit uerbo illo. Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam aūt quæ ex fide est. Israel vero sectando legē iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Si enim tu Gentilis, iustitiam apprehendisti, nec tamen iustitiam sectabaris, dono igit' dei, non tuis operibus iustitiam apprehēdisti. Cur ergo gloriaris? Quid habes, qđ non accepisti? Nec dicere, pro Gētibus potes, non sectabantur iustitiam quæ est ex lege, sed iustitiam ex fide, vtiq; sectabantur: Quomodo enim iustitiā ex fide sectabantur, si fidem non amplectebantur? Si Christus ab eis non quęrebatur? Dicit nanq; Esaias. Inuentus sum, à non quęrentibus me, palàm apparui his, qui me non interrogabant. Propterea Paulus absolutè dicit. Non sectabātur iustitiam. Quasi diceret, nullā iustitiam sectabantur. Sed nonne sectabātur iustitiam legis naturalis, quam scriptam ostendebāt in cordibus suis? Nec illam. Quod enim dicebatur supra. Cū Gentes, quæ legem nō habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex. Gentibus tantum in Christū credentibus conuenire monstratum est. Omnino ergo iniustę Gētes, Dei dono, nō suo merito, gratis per Christi fidem iustificatæ sunt. Iudæi propria malitia, offensi ex Christo, sponte sua periere. Et hoc est, quo ubiq; spectat Apostolus noster. Hic enim est totius Epistolæ scopus, vt nemo desperet, nemo superbiat. Superbiret homo, si ex seipso saluari: desperaret si ex Deo damnari se se intelligeret, aut crederet. Illud itaq;, Christum, petram scandali esse, magis ad Iudæos dirigitur. Hoc *Qui credit in eum, non confundi.* magis ad Gentes. Propterea septuaginta interpretes sequutus est. Hębraica nanq; ueritas non sic habet in uerbis, quanquam sit idem sensus. Dicit enim. Omnis qui credit in eum, non festinet. Qui autem festinat in itinere, ideo festinat, quia timet. Nisi festinauerit, non illuc peruenire poterit, quo tendit. Dicens igitur Esaias. Qui credit in eum, non festinet, timorē tollit, spemq; præbet, vt omnino fidat, qui in Christum credit, illius ope illuc peruenire, quo desiderat: uidelicet ad iustitiam diuinam, quæ est cū Deo reconciliatio, & præcedentium delictorū remissio Hæc autem spes, omnem tollit confusionem. Iuxta illud supra. Spes non confundit. Qui ergo in Christum crediderit, de pristinis delictis quantūlibet grauibus, non confundetur. Ex quo manifestè conuincitur, non loqui Prophetam & Paulū de fide absq; operibus. Nam operibus ambulamus, iuxta illud. Creati in operibus bonis, vt in illis ambulemus. Metaphora ergo, quæ utitur hic Apostolus, ambulantis Iudæi, & Gentilis, vt iustitiam appræhendant, nullo patitur modo, vt ab hac fide, opera excludantur. &c.

[Margin: Esa. 65 & Rom. 10. — Rom. 2. — Esa. 28. — Rom. 5. — Eph. 2.]

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

Ratres. Certè propensa affectio cordis mei, & obsecratio ad Deum pro Israel, est ad salutem.

Erigere hic in spem viuam. O Homo quicunque es, quantumuis reprobus, quantũuis perditus, quantumuis ad interitũ destinatus. Ecce enim Paulus noster, dixit Iudæos pro maxima eorum parte, iræ uasa esse ad interitum præparata, & nihilominus orat pro eis, vt saluentur. Num ipse credit se orando peccare, frustraque orare, an secus? Si primum, o-
Rom. 10. rans peccat. Omne enim, quod est contra conscientiam, peccatum est Si secundum. Vasa igitur iræ, nequaquam credit necessario perditum iri, sed & misericordiæ uasa fieri posse. Hoc est, quod quisque credere debet. Vt si forsasse aliquis (citra pertinaciam dico,) electos perire non posse existimaret, quod tamen falsum esse monstrauim', adminus reprobos saluari non posse, necessarioque perire, nemo dicat. Mi-
Iac 2. sericordia quidem diuina, superexaltat iudiciũ. Qñquidẽ Deo proprium est, misereri semper & parcere. Adeo ut nõ prsus delirare ueteres Hæbræos crediderim, qui diuina promissa in bonis nunquam irrita fieri, sed absolutè citta omnem conditionem, seruari dicunt. Verum in malis conditionem semper intelligendam esse. Ob idque pœna intercedente peccatorum, per se se reuocari. Huic quippe sententiæ, duo Hieremiæ verba, fauere dicuntur. Primũ,
Hier. 26. Propheta, qui uaticinatus est pacem, cũ venerit uerbum eius, tũc scietur, quod miserit eum dominus in ueritate. Ecce pollicitationes Dei bonas, nequaquã reuocari. Hoc enim, inquit Vates est signum, quod Propheta mendax non est, sed uerè à Deo missus: Si euenerit bonum, quod prædixit. Si autem cõditionaliter bonæ pollicitationes intelligerẽtur, posset id quod promittit Propheta, citra ipsius tamen mendaciũ nõ euenire. Secundum Hieremiæ uerbum, quo Dei comminationes sæpissimè irritari ostenditur, ac propterea sub conditione intelligendas esse, illud est. Repente loquar aduersus Gentem, & aduersus regnum, ut eradicẽ, destruã, Hier. 18. dissipem, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit Gens illa, agam & ego pœnitentiam à malo, quod cogitaui ut facerem eis. Hanc itaque Iudæorum assertionem, indubiè sine glosa, quoad secundam partem recipiendam esse, docemus. Quo ad primam uero, eam hac regula ueram esse declaramus. Sicq; intelligendam. Quoniam dominus, pater misericordiarum, & Deus totius cõ 2. Cor. 1. solationis, propensus est magè, ad non inferendum malum, quod comminatus est, quàm ad non conferendum bonum, quod promisit. Facilius enim pœnitentia flectitur, quàm peccato irritetur. Communiter ergo non agnoscitur, prophetam mendacem esse, si id mali non euenerit, quod cõminatur, æque ac si non id boni, quod promittit, contingat. Frequenter nanque mala non accidunt, quæ comminatur Deus. Rarenter uerò bona non eueniunt, quæ pollicetur. Mauult enim amari, quàm timeri. Et hoc, neque aliud certè, uerbo illo molitur Hieremias. Procul quidem est ab hac intentione, ut bonæ pollicitationes semper impleantur. Cum & ipsius sit hoc aliud uerbum. Subito loquar de Gente, & regno, ut ædificem & plantem illud. Si fecerit malũ, in oculis meis, vt non audiat vocem meam, agam & ego pœnitentiam super bono, quod loquutus sum vt facerẽ ei. Et de hoc satis, vt illud nos moueat, nõ leuiter.

leuiter. Quod si certo certius sciremus, dixisse Deum, saluabere Corneli, ego ero tecum, non derelinquam te, adhuc timendum est mihi, ne peream. Et multo magis. Si Deum audirem dicentem mihi, ad interitum destinatus es, peribis, adhuc non esset mihi desperãdum. sed fidandum precibus & orationibus, iram Dei placari posse. Hoc est enim, quod ipse dicebat. Si dixero impio, morte morieris, & non uiues, & auersus ab iniquitate fecerit iustitiam, uita uiuet, & non morietur. Notiorque est illa vox, quàm ut hic referatur. Nouit Deus mutare sententiam, si tu noueris emendare delictum. Hac itaq; uia, Gentium doctor procedit, præces, obsecrationesque ad Deum fundens pro Israel, quem magna ex parte, quia in petram scandali impegerat, iam supra dixerat reprobatum. Vide autem hic Pauli artem. Aduocatus Gentium, paulo supra extitit, eas defendens contra Iudæos. Nunc uice uersa, in clientulos Iudæos suscipit, eorumque causam quoad potest, tuetur, ne tanti Apostoli fauore tanto elatus Ethnicus, Israeli audeat insultare. Ostendit ergo in primis, quod maximè amat Iudæos, quod particulatim nondum dixit de Gentibus. Hunc autem amorem ab effectu exprimit, & ab effectu. *εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας. Propensa affectio cordis mei.* En affectus. *εὐδοκία* enim magnum affectum exprimit, quæ uno uerbo explicari non põt, ut D. Hieronymus annotauit, nihil dicas placẽtia. *καὶ ἡ δέησις πρὸς τὸν θεόν. Et obsecratio ad Deũ.* En effect⁹. *Pro Israel est ad salutem.* Est aũt *δέησις* nõ omnis depræcatio, vel obsecratio: Sed illa qua propriè præcamur summo affectu, ut ab urgentibus malis liberemur. Ostendit igitur, quod non per hipocrisim, sed toto corde orat pro Iudæorum salute. Sed cum Deus ad Samuelẽ dicat. Quid oras pro Saule, cum ego abiecerim eum? Cur orat Paulus, pro Iudęis, quos nouit repudiatos? Intellexit mihi crede Paulus, secreta quæ Samuel intelligere non potuit. Dixerat & olim Deus Mosi, Dimitte me, ut deleam populum istum. At non modo ab oratione, Mosen cessare nolebat, sed

1. Re. 16.

Exo. 32.

& illum urgebat magis, rei difficultate ostensa, ad supplicandum. Post vocem nempe illam. Dimitte me Moses, audis maiore feruore orasse ducem illum, vt tandem ausus fuerit dicere. Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo, quem scripsisti. Hac eadem arte cum Hieremia usus est Deus, dicẽs. Ne roges pro populo isto, quoniam nõ exaudiam te. Et si fuerint Moyses & Samuel coram me, non erit anima mea ad populum istum. Non quod eum à præcibus cessare vellet, sed quod Iudæos magis terrere uellet, Prophetamque accẽderet. Cuius rei haud nescius Hieremias præcari non destitit. Quid autẽ miraris, hanc Dei artem? Nonne & cũ Hierosolyma eadem utitur arte? Si laueris te nitro, & aggregaueris tibi Borith, hoc est *πόαν.* vt septuaginta interpretes transtulerunt, id est herbam fullonum, vel saponem, vt dicit alibi Rabbi Dauid Chimeti, coram me sordida es. Num ergo uolebat illam in desperationem cogere? An potius ad resipiscentiæ feruorem, magnis calcaribus adducere? Paulus ergo, esto dixerit illos repudiatos esse, à præcibus nihilominus nequaquam destitit. Cui tamen adde. Neminem ab eo in particulari vt repudiatum, agnitũ fuisse. Quod de Samuele dicebatur, nihil est. Lugebat ipse, qđ Saul à regno eiectus esset, ut ex litera patet, sicq; absolutè repudiatus erat. Cuiusmodi & supra Esau, odio fuisse declaratum est, iureque reprehensus est.

Exo. 32.

Hier. 2.

Sed iam unde digressi sumus, redeamus. Ostenso amoris affectu, explicatoque quod pro eis orat, vt in spem viuam erigantur, nec credant nullo unq̃ modo Deo reconciliari posse, desperẽtque penitus de Dei misericordia. Mox patrocinium accipiens, & tutelam causę eorum contra Gentes, incipit eos excusare. Excusat uerò à Dei zelo, & ab ignorantia, quod in lapidem offenderint, ac propterea offensi fuerint & perditi. Vnde inquit. *Testimonio enim sum ipsis, quod zelum Dei habent, sed non secundum cognitionem. Nam ignorantes iustitiam Dei, & propriam iustitiam, quærentes constituere, iustitię Dei non fuere subiecti. Finis enim legis Christus, ad iustitiam,*

tiam omni credenti.

Quo uerbo, non tam Iudæos excusat, quàm simul se se à callumnia defendit, & ostendit Ioanni Euãgelistæ, (qui erat dilectus domini, discipulus, & ecclesiæ collumna) non contradicere. Is
1.Ioan.5. nanque expresse dicit. Non esse orandum pro omnibus peccatoribus. Aliqui enim, (inquit) sunt, pro quibus orãdum non est Cum ergo Paulus Iudęorum excusationem adducit, conuincit, quod illi de eorum numero nõ sunt, ꝓ quibus non esse orandum dixit Ioãnes. Verba quippe illius hæc sunt. Qui scit fratrem suum peccare peccatum nõ ad mortem, petat, & dabitur uita peccãti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro eo dico, vt roget quis. Qui autem ex ignorantia peccat, etiã si peccet mortaliter, non dicitur peccare ad mortem, potest igitur orari pro eo. Sed quid est peccatum ad mortem, nisi qd mortale dicitur? Non est ita dictum, non si per peccatum ad mortem, peccatum mortale intelligatur. Ergo tantum pro uenialiter peccantibus esset orandum, quod totum destrueret euangelium. Scriptum est enim. Orate pro ꝑsequentibus. Christus pro crucifixoribus orauit. Stephanus pro lapidantib⁹.
Matt.5.
Luc.23.
Act 7. Immo nec pro uenialiter peccantibus, orandum esset ex uerbo illo Ioannis. Quoniam ipse dicit. Et dabitur uita peccanti. Constat autem venialiter peccantem, uitam habere. Vana igitur esset pro omnibus peccatoribus oratio. Orandum neque esset nisi pro seipso, quod arguebat Iacobus dicens. Orate
Iac 5. pro inuicem, vt saluemini. Quinimmo
Matt.6. contra Christi præceptum. Instituit eñ vt dicamus. Pater noster, non Pr meus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, non da mihi. Libera nos à malo, non libera me. Et dimitte nobis debita nostra, non dimitte mihi debita mea. Et unumquemque pro omnibus orare uoluit, quoniam & in seipso vno, omnium ipse onus portauit. Pro se orare, necessitas cogit, pro alijs, charitas fraternitatis hortatur. Dulcior autem est, ante Deum oratio, non quã necessitas transmittit, sed quam charitas fraternitatis commẽdat, vt inquit Chrisostomus. Quod peccatum igitur intelligit Ioãnes, per peccatum ad mortem? Aduerte. Omnis sermo debet intelligi secundum illud, quod est per se, non autem secundum id quod per accidẽs est. Nam, cum accidentia sint infinita, relinquenda sunt ab arte. Vagus enim, & indeterminatus esset omnis sermo, nihilque determinate dici posset. Accidit, quod qui ex ignorantia peccat, æternam incurrat damnationem, etiã si grauissime peccet. Ita accidit, quod qui ex passione, vel consuetudine peccant, eãdem incurrãt damnationem, quasi eñ omnino nolentes, peccant. Quia ille, aliquid ignorauit, cuius scientia à peccato eum retraxisset. Et istis, passionis impetus obruit iudicium rationis, & propterea diuina misericordia facilè remittuntur. Sed aliqui sunt, qui ex intẽtione, ex certa malitia, ex Dei contemptu, & æternæ uitæ, ex affectatissima ꝓpriæ salutis negligentia, ex industria recedentes à Deo, iuxta Prophetam, se se Iob.34.
totos uitijs dedunt, & peccatis, dicẽtes Deo, cum illis quorum meminit liber Iobi. Recede à nobis, uiam scientiarũ tuarum nolumus. Horum peccata propriè & per se dicuntur esse ad mortem. Sicut enim ęgritudines corporales, quę dam ex natura sua sunt ad mortẽ, quædam uero non, quoniam aliquę ex morbi natura curabiles, sunt, quædam autẽ incurabiles. Licet tamen per accidens etiam curabiles quandoque ducant ad mortem. Non enim omnes curabiles curantur. Ita peccata etiam mortalia, quæ sunt animæ morbi, non omnia ex sua natura, sunt ad mortem. Sed quædam curabilia sunt, quædam incurabilia. Ex natura sua dico, quandoquidẽ ex parte medici omnipotentis Dei, nullum peccatum incurabile est, vel irremediabile. Nam & desperatos conuertit quandoque. Iuxta illud. Dixit do- Psal.19.
minus ex Basan, conuertam. Quæ igit ex ignorantia, & ex passione fiunt, etiã si per accidens, ducunt ad mortẽ, quoniam vsque ad mortem nostram in illis perseuerando, ad inferos condemnamur: Vnde nemo quibusuis precibus, potest liberari, attamen ex sua natura, non ducunt ad mortem, sunt enim remissibilia.

missibilia. At peccatum quod fit ex electione, ex industria, remissionis spe abiecta, deoque neglecto, hoc dicitur per se irremediabile, & ducere ad mortem, ad gehennam. Non quod aliquis homo sit, qui malum ut malum eligat. Nullus quippe intendens ad malum, operatur. Sed ita debet intelligi, aliquos ex electione peccare, quia corruptum habent appetitum, propterea illis peccatum secundum se, placet. Et ita non aliqua tentatione uicti, nec passione, nec ignorantia detenti, sed deliberato animo peccant. Et hoc est peccare ex malitia, & in Spiritum sanctum. Peccatum enim in spiritum sanctum, non tam peccatum, quod ex malitia cō mittitur, significat, quàm malitiam illam, quæ peccandi principium est, illam industriam, illumque contemptū. Ignorantia est pœna, passio est pœna, sed illa malitia, electio illa, peccatum est, & aliorum principium peccatorū. Pro his ergo, qui ex ignorantia, ex infirmitate, ex passione, ex consuetudine peccant, etiam si semper peccarent, nunquam orandum non est. modo nō decedant in peccato, suffragia enim damnatis non prosunt. Verum pro istis, quibus peccatum ipsum placet, qui lętantur cum malefecerint: quibus nihil est charum minus quàm anima, certè uanæ sunt præces omnes: gemendum est magis, quam orandum, vt diuus Bernardus dixit. Si forte diuina misericordia adijciat, quod oratio non præsumit, ut dicitur in quadam collecta. Diuus Paulus itaque, ne Ioanni contradicere uideatur, ostendit Iudæos non peccasse ad mortem, quia ex ignorantia peccauerunt, propterea confidenter orat. Hunc morem tenuit ante Paulum Christus Iesus. Orans.n. pro his, qui eum cruci affixerant, excusationem subiunxit. Pater. Dimitte il-
Luc.23. lis, non enim sciunt, quid faciunt. Sic
1.Tim 1. & noster idem Paulus, dicens se se consequutum fuisse suorum peccatorū misericordiam, adiecit, quia ignorans feci in incredulitate. Quāquā, ut uerum fatear, Ioannes castissimè loquitur. Nō.n. dicit. Est peccatum ad mortem, pro eo dico, non roget quis. Sed, Est peccatum ad mortem, non pro eo dico, ut roget quis. Non ergo iubet, ne pro his, qui etiam ad mortem peccant, oremus. Nullius enim est desperanda salus, quoad uiuit. Si nanque impius egerit pœniten- Ezech.18
tiam à peccato suo, & fecerit iudicium, & iustitiam, ipse animam suam uiuificabit. Sed tantum inquit, quod non audet dicere, vt nos pro talibus oremus. Quandoquidem importuna uidetur esse talis oratio, & præsumptuosa. At periculum faciendum esse crediderim ego, num fortasse oportuna esse possit, hæc pia importunitas. Nam tentare quid
nocet? Scriptū est enim. Et oratio mea, Psal.34.
in sinum meum conuertetur. Si illis nō proderit, mercede nihilominus nō omninò frustrabitur. Fortasse autē Apostolus, pro peccātibus ad mortem, intelligere uoluit, non esse à quibuscunque orandum, sed à perfectis tantum, si qui sunt. Quoniam non quicunque tanti meriti est, vt orando eis gratiam impetrare posit, talium nanque sanatio, miraculosa propemodū est. vt illud *Quis*, stet generaliter, quicunq;. Ac si diceretur. Pro mortui suscitatione, non dico, vt oret quis, idest quicunq;, sed aliquis, magni meriti apud Deum. Sunt tamen, qui dicant, Apostolum loqui de eis, qui peccant vsque ad mortem corporis, & impœnitentes moriuntur. Sed hi trāsferūt sermonem ni fallor, ab eo, quod est p se, ad id quod p accidens est. Neque etiam Ioannis uerba declarare pñt. Quandoquidem nemo potest scire, si aliquis peccat sic ad mortem. Non enim scitur, nisi post mortē, alicuius finalis impœnitētia. Tunc aūt nō peccat, sed iā peccauit. Debuerat ergo Ioannes dicere. Qui scit fratrem suum peccasse, non peccare. Dicat itaq;, peccatum ad mortem id intelligi, quod suapte natura ducit ad gehennam. Tale autē nō est omne peccatum, quod mortale appellamus, nisi forte per accidens, vt dictum est. Sed tantum, id quod in Spiritum sanctum, à Christo Iesu uocatur. Et à Philosophis moralibus, peccatum ex electione. 5.Ethicorum. Et ita peccatum mortale in genere, à peccato ad mortem in specie, distinguitur, hac ratione. Peccatum enim mortale

dicitur, quia tollit primam animæ uitã, gratiam scilicet Dei. Peccatum ad mortem dicitur, quia ducit ad mortem animæ secundam, ad inferos, nisi per accidens oppositum contingat. Sicut & quandoque accidit, incurabiles corporum morbos, diuina gratia, & medici alicuius excellentis curari. Et de hoc satis, pro Apostolorum Ioannis & Pauli defensione.

Pulchrum uerò uidere est. Quomodo ipsi Iudæi, ex ignorãtia in Christum peccauerint, zelum habentes Dei, vt dicit Paulus ad illos excusandos. Nam Christus apertè dicit in Euangelio Ioannis. Si non uenissem, & loquutus
Ioan. 15. eis non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberēt. Nunc autem uiderunt, & oderunt, & me, & patrem meum. Vt adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Odio habuerunt me gratis. Quid apertius contra Paulum? Dicere possemus, Paulum de more, ex astutia uenatum fuisse, pro viribus, vt aliquam inueniret vmbram ad eos defendendos, ne desperarent: cum nihilominus cognouisset eos accusandos esse, nec ullo pacto excusandos, nisi alia scripturarum testimonia, quæ idem quod Paulus docent, haberem. Primo quidem testimonium perhibet
Act 3. Paulo, charissimus eius frater, Petrus, qui dicit. Scio, quod per ignorantiam fecistis fratres. Et unum addit, quod maius est. Sicut & principes uestri. Addit. Et ipse Christus, qui dicit in cruce moriens. Pater, dimitte illis, non enim
Luc. 23. sciunt, quid faciunt. Contestis est, & Sapientiæ liber, qui Iudæos introducit hoc prætextu in Christum machinatos fuisse, vt cognoscerēt si filius Dei erat, quod ignorabant. Gloriatur patrem se
Sap. 2. habere Deum. Videamus, ergo si sermones eius ueri sunt. Tentemus quæ uentura sunt illi, & sciemus quæ erũt nouissima illius. Si enim est uerus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Est & rō pro Paulo, consequenter pro Iudæis. Nam si demones non cognouerunt Iesum Deum esse, vel Dei filiũ, multo minus illud Iudæi cognoscere potuerunt. Et proculdubio concludēdum est, quod non cognouerunt Christum esse Deum, neque Dei filium. Et hoc molitur hic Paulus.

Verum contra hoc, est illud uerbũ, Matt. 21.
quod uineæ coloni dixere. Hic est hæres. Venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. Nam hæres est filius. Iuxta illud. Dominus dixit ad me. Ps. 2.
Filius meus es tu. Ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam. Si itaq; agnitus fuit tanq̃ Dei hæres, ergo & tanquam Dei filius. Illud quoque Chri uerbum huc spectat, quo dicitur. Nunc autem uiderũt, & oderunt me, & patrē meum. Innuit Ioan. 15.
enim, quod uiderunt eum, vt Dei filiũ. At loca hæc optime declarari possunt, ut dicamus, cum theologis ferè omnibus. Quia de Messia prophetatum erat, quod super Israel regnare deberet, in maiestate magna, Iudæi cognoscentes Chrm Iesum Messiam esse, intellexerũt ex consequente, quod hæres esset, & rex, & dominus in lege promissus, non tamen Dei filius, nisi adoptione fortassis singulari, nō natura. Mysteriũ enim illud ineffabile, unionis personalis diuinæ & humanæ naturæ, demonibus, nisi Christo moriente, minime innotuit: hominibus, non nisi eo resurgente. Tunc enim aperuit Apostolis sensum, Ioan. 20.
vt intelligerent scripturas. Et deinde Ioan. 14.
spũm sanctum misit, qui plenè omnem eos edocuit ueritatem. Illud uero, quod obijciebatur. Filius est hæres. Verum est. Sed non omnis hæres, filius ē natura. Potest quippe esse hæres, filius adoptiuus. Dictum fuit supra. Si filij & Matt. 21.
hæredes. Et propterea Iudęi non plenè capere poterãt, nec inferre. Est Messias, est Rex, & Dei hęres in regno Israel: Verè ergo Deus. Quod si dicas. Prædictũ erat, quod Messias, uerus Deus esse deberet, natura, & patri consubstantialis. Hoc uerissimum est. Sed cũ demones, hoc nisi post Chri mortem, non cognouerint: Mirum haud profectò est, quod Iudęi in tanto mysterio, hallucinati fuerint. Est autem ratio in promptu. Nam qui agnouerit Messiam, uere Deum & hominem

hominem natura esse, & illum ex uirgine incarnādum, agnouerit. At quod
Matt.1. Chr̄m ex Virgine natum, demonibus celatum fuit. Ideo enim desponsata est Maria mater Iesu, Iosippo, ne Iesum ex virgine nasci intelligeretur. Consequēter itaq;, ignorarunt vtriq; Iesum Deū esse, & Messiam futurum esse Deum. Illud uerbum, Viderunt, & oderunt
Ioan.15. me, & patrem meum. Nequaquam infert, quod eum vt Dei filius cognouerint Iudæi, sed tantum eum qui Dei filius erat. Quod concedo. Agnouerūt quidem Iesum, & ut Messiam, qui uerè Deus erat, & Dei filius. Attamen non ut filius agnitus est. Vnde illud est Esa-
Esa.45. iæ. Verè tu es Deus absconditus. Quod egregiè, in clādestino egressu Iacob de
Gen.31. domo Laban, figuratum est. Cui pius ille senex occurrit dicens. Cur me ignorante fugere uoluisti, & non es passus, vt persequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Vbi Glossa. Cur aduentum tuum domine Iesu Christe, occultare uoluisti? Si enim te Deum cognouissem, cum signis trium phalibus tibi occurrissem: nomenque tuum cum laudibus (ut par est) celebrassem, non cruci affixissem. Cui astipulatur Paulus noster dicens. Si cognouis-
1.Cor.2. sent dominū gloriæ, non crucifixissent. Et si tu diligenter prophetarum oracula considerare uolueris, quàm gloriosa, quàm magna dicunt de Messiæ aduentu. Ex alio latere, quàm humilem, quā despectam uitam duxit Christus Iesus, tibi facile non uidebitur, quod Iudæi illum Messiam esse cognoscere potuerint. Tantum abest, vt mirari debeas, si illum Deum esse non agnouerunt. Distinctio enim illa, de duplici Messiæ aduentu, quanquam vera sit, & eam prophetæ insinuunt, nihil minus, nec Apostolis, quos ipse docebat, nec Ioāni Euā-
Ioan.21. gelistæ, qui supra pectus domini in cęna recubuit, nisi post resurrectionem nota fuit. Mirum igitur non est, si Iudæi, cum uiderent prophetas dicere, Messias Rex erit, redimet populum à captiuitate, hæc autem non modo in Christo impleri non uiderint, sed potius horum opposita. Inermes nanque habebat asseclas, pauper erat, cū pauperibus conuersabatur, illam de duplici aduentu distinctionem non penetrantes, eum Messiam esse, non crediderunt. Longe ergo magis excusari possunt, si illum uerum Deum esse, non agnouerunt. Et quidem in hoc, à maiori scolasticorum parte discedendo, crediderim ego, ex Apostoli uerbis hoc in loco, Iudæos, Iesum Messiam esse in lege promissum, non agnouisse. Sciebant enim ipsi, & sciunt, quod Messias quocunque modo, Deus esse, vel natura, vel gratia, legis finis esse deberet. De hoc quippe ex Iudęis nulli dubium est. Cum ergo Iesum, legis finem esse ignorarint, vt inquit hic Paulus, sequitur manifestissimè, quod eū Messiam esse ignorarunt. Neque aliter excusari possunt. Quæ enim excusatio pro Iudæis afferri potest, si Chr̄m Messiam suum, in lege promissum sciēter occiderunt? Etiam hoc concesso, quod illum Deum esse ignorarint. Cū scriptum sit. Quis extendit manum 1.Re.26.
in Christum domini, & innocens erit? Mens itaque Pauli est (vt reor,) quod Iesum Messiam esse ignorarint. Et cum ais, Dixere. Hic est hæres, vehe- Matt.21.
menti suspitione dixerunt. Respondeo. Sicut & demones dixerunt. Tu es filius Dei, quid uenisti ante tempus tor Matt.8.
quere nos? Non autem quod id sciuerint. Excusantur igitur omnino Iudæi? Minimè. Magna ex parte excusantur, at non prorsus. Quid ergo est, quod accusat eos, adeo ut Christus di- Ioan.15.
cat, Excusationem non habent? Hoc certè. Quia cum illa duorum aduentuum distinctio eis esset ignota, & ambiguum pariter esset, quomodo deberet intelligi Messiam Deum esse, an scilicet natura, an gratiæ singularitate. Cum uiderent etiam ex alia parte, miracula efficacissima, magna, & multa, uitæ sanctitatem, doctrinæ puritatem, multarumque concordiam scripturarum in Iesu, sicuti illam de Natiuitate in Bethleem, de Ingressu super asinam, de Nomine Iesu, de signis, de paupertate: Quæ omnia illum Messiam, & Deum uerè esse ex rei natura ostendebant, maturius procedere debebant. Adire eos Christum,

cum humilitate oportebat, qui eos modum, quo perplexitatem, ambiguitatemque facilè de cordibus suis tollere potuissent, edocuisset. Declarasset enim distinctionem illam de aduentu primo, in humilitate, & de secundo in gloria ipsius Messiæ. Modum insuper, quo uerbum caro factum est. Sicq; illius diuinitatem intellexissent. Verum ipsi, quum non uiderent ea, in Christo impleri, quæ ad secundum aduentum spectabant: omnia quæ primum concernebant, miracula, scripturas, uitam, quamuis admodum eorum intellectum mouerent, ex malitia tamen, tanquam insufficientia abiecerũt: Iesumque prorsus contempserunt. Immo quod magis est, & secundi aduentus eius mysterium declarante Christo, quasi eorum cæcitati compatiente, & eos illuminare uolente, cum
Matt.26 esset coram Caipha, dicenteque. Videbitis filium hominis sedentem à dextris Dei, uenientemque in nubibus cęli, Princeps sacerdotum scidit uestimenta sua, dicens. Blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus? Nonne audistis blasphemiam? Quid uobis uidetur? Et omnes clamare cęperunt. Reus est mortis. Vides, quomodo ignorantia affectata est. Quia docentur, & audire nolunt, sed docenti insultant? Non sic agendum erat, non sic. Ab eo quidem quærere debebant, quomodo secundus huiusmodi aduentus futurus esset, & eruditi fuissent. Propterea ergo Christus dixit, quod de ignorantia excusari non possunt. Et quod uiderunt in eum, facillimè poterant uidere, intelligereque eius diuinitatem, & omnia mysteria, modo uoluissent. Seminaria enim huius habebant ueritatis. Imputetur itaque eis, quod Deũ occiderint & Messiam, ac si reuera Christi diuinitatem, & regnum uidissẽt & cognouissent. Quandoquidem per Christum non stetit, neque per Deum, sed per illos tantum, vt minime cognouerint. Vis autem argumentum tu, irrefragabile affectatæ cæcitatis eorum? Si absolute hoc mysterium, quod homo possit esse Deus, vel natura Dei filius, non capiunt, sed habent, pro ratione in se falsa, connexionem huiusmodi, Homo Deus, & ita ex hac ignorantia, diuini honoris zelo, quem Iesus usurpare uidebatur, impetu facto irruunt contra eum, dicentem se Deum esse, tanquam contra blasphemum. Tulerunt enim lapides, vt iacerent in eum, Ioan.8. cum audierunt, Ego & pater unum sumus, quoniam blasphemum iusserat Moses lapidibus obrui. Vnde dicente Christo. Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum Ioan.10. opus me lapidatis? Responderunt. Non lapidamus te de bono opere, sed de blasphemia. Quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Si inquam putant blasphemiam esse dicere, hominẽ Deum, cur interrogant hunc ipsum Iesum, quem blasphemasse credunt. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, si tu es Christus filius Dei uiui? Matt.26. Num Christus quem ipsi expectabant, Messias scilicet, poterat blasphemus esse? Non certè. Cur ergo iungunt. Tu es Christus filius Dei uiui? Intelligunt igitur nõ repugnare hoc, Homo Deus, nec blasphemiam esse dicere, hominẽ Deum. Quia credunt, quod Messias sit futurus filius Dei uiui. Intelligitis uim argumenti? Non blasphemabit Messias, dicens se Filium Dei, secundum eos. Iesus autem noster, pro blasphemo habetur, non ergo erat simplex ignorantia, nec propter ignorantiam illam, vel ambiguitatem duorum aduentuum, & modi, quo homo potest esse Deus, contra Christum impetum fecerũt: sed ex inuidia, & ex odio, quod contra Iesum conceperant, quia eos palam arguebat. Iuxta illud. Sciebat Pilatus, quod per inuidiam Matt.26. tradidissent eum. Reos itaque mortis, & hominis innocentis, & Messiæ, & Dei, seipsos constituerunt, licet eum Messiam, neque Deum esse nescierint. Sed dices. Dum Paulum tueri contendis, Paulum destruis. Si enim Iudæorum ignorantia fuit affectata, grauissimè peccauere Iudæi. Tantum abest, vt ignorantia illa, eorum peccatum alleuiet, vel tantillum. Verum Paulus uult eos excusare. Distinguendum est de Ignorãtia, Affectata

fectatâ vel uoluntaria. Aliquis nanque vult ignorare directè, ne à peccato per scientiam retrahatur. Hæc ignorantia voluntaria, peccatum auget, non modo non alleuiat, nec in toto, nec in parte. Aliquis uero vult ignorare directè, quia negligit scire, quæ scire tenetur: aut quia vult aliquid directè, vel indirectè, ad quod sequitur ignorantia. Talis modus uoluntariæ ignorationis excusat, non à toto, sed à tanto. Et hæc fuit Iudæorum ignorantia. Neglexerunt enim, à Iesu Nazareno edoceri, illum contemptui habentes. Amplius in eum deseuire uoluerût, ad quod eorum excæcatio sequuta est, iuxta prophetarum oracula, & sancti Euãgelij testimonia. Et hæc sufficiant.

Ex his modo patent uerba Pauli. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.* Quia cum Christum nô Messiam esse, neq; Deum cognoscerêt, tanquam contra uirum Belial, *ἄθεον*. & seductorem insurrexerunt: putantes quod legem destrueret, diuinumque usurparet honorem: Quod & Paulus

Gal. 1. olim fecit, persequens Ecclesiam Dei, secundum æmulationem paternarum traditionum, vt ipse de seipso dicit. Credebat quidem, hanc crucifixi sectam, hæreticam esse. Quia uero Christum ignorarunt, consequenter modum quo iustificari possent, nesciebût. Ipse enim uenerat peccatores iustificare, & saluos facere peccatores, in eum fide. At ipsi eo spreto, legis operibus innitebantur, quasi credentes, per legem ex seipsis iustificationem iri. Ecce superbia Iudaica. Quam Pellagiani imitantur, suo libero arbitrio, quod diuinæ est gratiæ, tribuentes. Et hoc est, quod dicit. *Ignorantes iustitiam Dei.* Ignorantes scilicet, qđ Deus, per Christum gratis peccatores iustificat, gratis iustificari non arbitrâtur. *Et suam quærentes statuere.* Non statuentes. Non enim statuitur omnibus uiribus nostris iustitia: licet statui uideatur. Credit hipocrita, ex suis operibus iustificari cum Pha-

Luc. 18. risæo, & non iustificatur reuera, nisi quo ad homines. At Publicanus iu-

stificatur, qui se se despicit, & diuinæ fidit misericordiæ. Iustitiæ Dei ergo, Iudæi non sunt subiecti. Idest coram Deo non sunt iustificati, quandoquidem legis opera, nequaquam iustificant, sed fides Christi, vt supra ostensum est. Vnde sequitur. *Finis legis Christus, ad iustitiam, omni credenti.* Sensus est, lex ex seipsa imbecillæ uirtutis est, homines iustificare non potest, peccata ostendit, nequaquam tollit. At scopus quo tendit, Christus est. Illuc suis præceptis homines dirigit, vt inde iustificationem, quam ipsa præstare nequit, assequantur. Quoniam, non potest uincere dura carnis prælia, neque uires prabere, vt bene faciamus, auget potius peccata, & concupiscentiam per accidens. Ad Christum igitur sem per spectat, vt eius gratiæ abundantia, penuriam suam & impotentiam suppleat. Quod & factum est. Nam Iesus noster carnem domuit, uiresque adauxit omnibus credentibus in eum, vt nemo iustitiam diuinam, non assequatur, modo uelit. Quodq; ex nobis imbecillum est, illius supplet sanguis, quem in ligno crucis, pro nobis effudit. Quæ omnia de Messia prophetata fuerant, ab Esaia præcipuê, qui, nô tanquam uates, sed tanquã potius Euãgelista, hæc omnia capite quinquagesimo tertio cecinit. Ad quid autem Apostolus, hoc uerbum adduxit. *Finis legis Christus?* Ad ostendendum id quod præmisit, uidelicet Iudæos, zelum secundum scientiã non habuisse. Est ergo sensus. Si secundum scientiam, p Deû atque per legem zelassent, agnoscscêt utiq;, quod Chr̃s non contra legê, sed s̃m legem uenerit. Lex.n. non aliud, nisi ut Chr̃s ueniret, intendebat, quo iustitiam gratis acquiritur, quam ipsa cû omnibus suis præceptorû operibus, p̃stare haudquaquã poterat. Quid nanque magis q̃ finis intendit, cum omnia propter finem intendantur atque appetantur: Cum itaq; audis, Christum legis finem fuisse, à lege optatissimum intellige, legique charissimum: vt potê qui solus, pro legis transgressione satisfaceret, qui præberet vires, non transgrediendi, tum ut legê facere pos-

Esa. 53.

ſimus, noſtrā infirmitatem merito ſuo ſupplendo: Tum iuſtitiam infundendo, quam lex cuiq; deſiderabat, ſed nulli dabat. Cum igitur credidere Iudæi facere pro lege, & in legis fauorem, ad legis pniciē moliti ſunt. Ipſe.n. venerat legem & in ſeipſo, & in nobis implere, conſumare, perficere, non deſtruere. Vide quid zelus faciat indiſcretus. Ponderandum uero illud eſt. *Iuſtitiæ Dei, non ſunt ſubiecti.* Iuſtitia em̄ Dei eſt, qua nos ipſi iuſtificamur, non qua ipſe iuſtus eſt, vt aliàs dixi. Tenet ergo agentis locum iuſtitia: nos uero qui iuſtificamur, paſſi. Agenti autem paſſum ſubijcit. Secundū hanc metaphorā itaq; loquutus eſt. Vel forte ꝑ iuſtitiā Chr̄m intelligit, de quo illud. Qui factus eſt nobis iuſtitia, quia iuſtificat. Sicut & dicit̄ redemptio, quia redimit. Eſt autē loquēdi modus, quo Deus cū iuſtificat nos, dicitur ſuper nos regnare. Cōtra. Cū peccatis obruti ſumus, diabolus dicitur regnum ſuper nos habere. Cōformiter igitur dicimur, eſſe Deo ſubiecti, cum iuſti ſumus. Subiecti diabolo, cū peccamus. Iudęi ergo dicentes de Chriſto. Nolumus hunc regnare ſuper nos. Deo nequaquam fuere ſubiecti, quare, neque iuſtitiæ eius. Nam & iuſtitia Dei, Deus. Chr̄s enim iuſtitia Dei eſt, vt diximus, & idem Deus. Sequitur.

1. Cor. 1

Luc. 19.

Moſes enim eam iuſtitiam, ſcribit, quæ eſt ex lege. Quod qui ea fecerit homo, uiuet in illis. Iuſtitia autem, quæ eſt ex fide, ſic dicit. Ne dixeris in corde tuo. Quis aſcendet in cælum? (Hoc eſt Chriſtum deducere.) aut quis deſcendet in abiſſum? Hoc eſt Chriſtū ex mortuis reducere.

Quia enim duplicem iuſtitiam inſinuauit. Diuinam ſcilicet, & illam quam Iudæi ſtatuere quærebant. Hanc diſtinctionem oſtendit. Anſam uero accipit, ad id oſtendendum, ex obiectione quadam, quæ pro Iudæis fieri poſſet, quam & implicitè ſoluit. Deinde quod vltimo dictum eſt, nos ipſos diuinam iuſtitiam citra Chriſtū aſſequi minime poſſe, mirabili ingenio confirmat. Obiectio hæc eſt, quam adduci potuiſſet. Dicis Paule, Iudæos iuſtitiæ Dei, ſubiectos non fuiſſe, hoc eſt coram Deo iuſtificatos. Moſes dicit, legem ipſam ve-terem uitam hominibus largiri. Cuſtodite præcepta mea, quæ homo qui fecerit, viuet in eis. Vita hominum iuſtitia eſt coram Deo, ſicut iniuſtitia mors eſt, ergo. &c. Reſpondet itaque. Duplicem eſſe iuſtitiam. Alteram ciuilem, vel humanam. Diuinam alteram. Hæc ſine lege ex fide, illa ex lege haberi poterat. Nam & Paulus ſe ſe iuſtum fuiſſe gloriabatur, & inter Iudæos ſine querela conuerſatum. De hac igitur loquitur Moſes, cum dicit. Cuſtodite præcepta mea, quæ ſi fecerit homo, viuet in eis. Non de uita animæ ſermo eſt, ſed de corporis uita. Senſuſque eſt, non lapidabitur, non occidetur. Contra em̄ irritam faciens quis legem Moſi, ſine miſericordia morietur, vt Paulus ad Hębræos dicit. Vides nanque phariſęos, ad Chriſtum adulteram adduxiſſe, vt lapidaretur. Ne autem quæſo, durum tibi uideatur, qđ Moſes de corporis uita, non animæ loquatur. Nam præcepta explicat externa tantum, ceremonias atque iudicia. Conſtat uerò, quod ſi opera aliqua, animæ uitam largiuntur, certè non externa, niſi per accidēs, ſed interna ſunt illa. Quare, &c. Amplius, nō dicit Moſes. Cuſtodite leges meas, & iudicia, quę faciens homo, uiuet abſolutè, ſed uiuet in eis. Contra uerò de fide dicit. Iuſtus ex fide viuet, abſolutè. Quid igitur uult dicere viuet in eis? id eſt viuet uita eis propria. Quæ eſt autē vita eis propria? Reſpice mortem, vt oppoſitum, per oppoſitum intelligas. mors qua tranſgreſſores mulctabātur, Iudiciorum, cęremoniarumq; Dei, erat lapidatio, occiſioque. Qui ergo obſeruabat ea, uita uiuebat oppoſita, vita uidelicet corporali. Vis autem uidere, tu quod non poteſt dicere Moſes, viuet in eis uita æterna? Audi Ezechielem. Dedi eis præcepta non bona, in quibus non uiuent. Concilia mihi Moſen, & Prophetam. Oportet enim dicere, viuent uita temporali, non uiuent vita æterna. Ex illo eodem capite colligitur, Moſen non intelligere niſi de uitæ corporali. Ad finem quippe hortans, vt ea ſeruent, Gentium exemplum adducit, q̄ non ſeruarunt. Et inquit. Eiectę fuerunt à Deo de terra iſta. Nolite ergo facere

Leuit. 18.

Heb. 10.

Ioan. 8.

Rom. 1.

Ezech. 20.

Leuit. 20.

facere ſicut illi fecerunt, ne & uos euo-
mat terra. Sicut itaque ruinam tempo-
ralem duntaxat minatur, ita uitam tem
poralem vnicè promittit, non æternã.
Quod ſi obijcias, Chriſtum de morali-
bus præceptis dixiſſe, dicat & legis ue-
Matt. 19. teris. Si uis ad uitam ingredi, ſerua mã
data. De uita enim æterna præceſſit in-
terrogatio: Quid faciendo uitam æter-
nam poſſidebo? Reſponſio eſt. Quod
vtique illorum obſeruatio, uitam largi-
tur æternam. Sed ea ex lege, tanquam
ex lege, ſeruari non poſſunt, ſed ex gra-
tia, vt alias dictum eſt. Præcepta igitur
tandem legis, ut lex, ſine fide & gra-
tia, non dant, niſi uitam temporalem.
Secus tamen fuit, de legiſlatoris inten-
tione, ex gratia, ex fide Chriſti Ieſu. Pu-
gnat quidem gratia & lex. Iuxta illud
Rom. 6. ſupra. Non eſtis ſub lege, ſed ſub gra-
tia. Eſt enim illud *Sed*, dictio aduerſa-
tiua. Vides quantum differt iuſtitia le-
gis, à Dei iuſtitia quæ eſt per fidem. Iu-
dæi ergo hanc legis iuſtitiam, ciuilem
ſcilicet, & externam aſſequi uolentes,
occidentes Chriſtum tanquam blaſphe
mum, ſeductorem, Moſi contrarium, le
gique ſatiſfacere credentes, cuius illũ
putabant deſtructorem. (Ecce zelus ſi-
mul & ignorantia,) cum in Chriſtum
non crediderint, iuſtitiam diuinam nõ
ſunt conſequuti. Hoc eſt quod uult di-
cere Paulus, vt illius mentem habeas,
quàm breuiſſimè. Conſtruatur ergo
ſic litera. *Finis legis*, conſumans, ſco-
puſque à lege intentus *Chriſtus eſt ad iu-
ſtitiam*, Dei obtinendam, quam aliter
lex dare non poterat. *Omni credenti*, in
ipſum Chriſtum. *Moſes enim ſcribit* tan
tum, *Eam iuſtitiam*, ideſt quam Iudæi q-
rebant ſtatuere. *Quæ* ſcilicet ex lege
eſt, ideſt externa, non coram Deo. Scri-
Rom. 7. bit inquam cum dicit. *Quod homo qui ea*,
ſcilicet præcepta, (truncate enim loqui
tur, quoniam ſciẽtibus legem loquor,)
fecerit, ſeruarit, *Viuet in illis*. Et nota
unum, quod Moſes non dicit. Qui fa-
Leuit. 18. cit ea, uiuet. Sed qui fecerit. Et eſt uer-
bum præteritum, vt ſignificet quod tũc
ante Chriſtum, qui faciebat præcepta
illa, uiuebat in eis, licèt abſolutè non ui
ueret. At nunc, eſto etiam quod faciát,
non ſequitur, vt in eis uiuant. Tunc er-
go iuſtitiam habebant ex lege, licet Dei
iuſtitiam non haberent. Verum modo,
nullam iuſtitiam habent. Hanc.n. unã
Dei iuſtitiam, qui non habuerit nunc,
omnino iniuſtus eſt. Dignus nanque
morte eſt, qui nunc legem illam, iam
obliteratam ſeruauerit. Aduenięte qui-
dem fine, ceſſat id quod eſt ad finem:
Finis legis Chriſtus. Chriſto aduenię-
te ceſſat ex. Quantum igitur Iudæis no
cuit, iuſtitiam Dei ex fide non appræ-
hendere, ab omni profectò iuſtitia ce-
cidere. Non indigebant tunc Chriſto
Iudæ, ad hanc iuſtitiam aſſequendam,
vult dicere Paulus. Moſes unus, illam
præſtabat, etiam ſine fide in Chriſtum.
Verum enimuero, hæc alia iuſtitia, quæ
interior eſt, penes Deum qui corda ſcru
tatur & renes, ſine Chriſto non habe Hier. 11.
tur, nec unquam habita eſt. Eam enim
non externis aſſequimur operibus, ſed
in Chriſtum credendo. Propterea lex,
homines minis & terroribus, ad hunc
ſcopũ dirigit, vt per eũ talẽ aſſequãtur
iuſtificationem. Tãquam ratum habẽs,
quod ſine eo, & ſine in eum fide, ha-
beri non poſſit. Quæ eſt autem fides il-
la, quæ requiritur, ut per Chriſtum iu-
ſtificemur? Eſt fides incarnatiõis illius,
& reſurrectionis, inquit Apoſtolus. Qui
hæc duo crediderit, Dei filium de cœlo
in terram deſcendiſſe, atq; à mortuis re
ſurrexiſſe, iuſtus erit. Vide quàm multa
præcepta, ante Chriſtum implere opor
tebat, ut homo iuſtitia tantum ex lege,
non apud Deum, iuſtificaretur. Nũc ue
ro, qui etiam omnia illa fecerit, nullo-
modo iuſtificatur. At hæc fides tan-
tum, quod Chriſtus Deus & homo ſit,
& quod ab inferis ſurrexerit, unũquẽ-
que iuſtum coram Deo efficiunt. Ma-
gna certè chriſtiani felicitas, quãdo in
eius arbitrio iuſtificatio, quinimmo &
ipſa ſalus poſita eſt. Tantum ne dubita,
an filius Dei à ſummo cęlo deſcenderit,
an ille idem ab inferis aſcenderit. Ipſe
nanque eſt, qui aſcendit & deſcendit. Eph. 5.
Nemo enim aſcendit in cęlum, niſi qui Ioan. 3.
deſcendit de cęlo. Hæc utique iam fa-
cta ſunt, non fienda. Olim à prophetis
dicebatur, petentibus ſignum à domi-
no Deo ſuo, vel in profundum inferni,
vel in excelſum ſupra, quia expectabat Eſa. 7.

Christus qui disrumperet cœlos, & notum faceret nomen eius. Qui cõstringeret portas æreas, liberaretque uinctos de lacu, in quo non erat aqua. Nunc omnia completa sunt. Messias iam descendit, & ascendit, ne delires cum Iudæis, qui adhuc illum expectãt. *Ne dicas quis ascendet in cælum*, ad deducendum Messiam. *Quis descendet in abissum*, inferiorem, ad illum reducendum, ex mortuis ad superos? Frustra enim hæc modo dicuntur. Sponte sua ipse descendit è finu patris. Deus quoque illum ad uitam reuocauit. Crede ergo, quod facta sint hæc omnia, & iustitiam adeptus es. Vnde sequitur. *Sed quid dicit?* Intelligitur, sed quid affirmat? Illis enim uerbis. *Ne dixeris. &c.* Quid non est dicendum docuit, quid non credendum. Quid ergo dicitur, affirmandum esse vel credendum? Hoc. *Prope te est verbum, in ore tuo, & in corde tuo. (Hoc est uerbum fidei, quod prædicamus, quod si confessus fueris in ore tuo, dominum Iesum, & credideris in corde tuo, quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris.) Ne ergo dixeris in corde tuo*, idest, ne dubitaueris tanquam factum non sit, sed fiendum. *Quis ascendet in cælum?* Et exponit Paulus, *Hoc est Christum deducere.* Sensus ergo est. Ascendere in cælum significat, quod Christus Messias, non adhuc uenerit, sed propterea aliquis ad cœlum ascendere debeat, vt illum ad nos deducat. *Aut quis descendet in abissum?* Exponit Paulus, *hoc est Christum à mortuis excitare.* Hoc supple in abissum descendere significat, quod Messias nondum surrexerit, neque ad cęlos ascenderit. Sed ideo aliquem oporteat illuc descendere, vt secum reducat Messiam & extrahat. Ne ergo hoc dicas miser Iudęe, qui adhuc Messiam expectas. Falleris cece. Crede filium Dei, carnem factum. Crede illum pro nobis mortuũ, atq; à Deo suscitatum. Ne dicas illum ab Apostolis furtim sublatũ. Ne quæso teipsum deludas his strophis. Crede, crede, & saluus eris.

Psal. 106.

Zac. 9.

Considera autem, quod hæc uerba. *Ne dixeris in corde tuo. Quis ascendet, &c. Et quis descendet. &c.* Sunt Mosi. Paulus tamen Mosen non citat, nec dicit ea, tãq̃ propria suapsius uerba. Sed iustitiã ex fide hic loquentẽ, dicentemq; introducit. *Ne dixeris in corde tuo, &c.* Si nondum hæc fidei iustitia mũdo eluxisset, idest. Si nondum Messias aduenisset, qui illam palã fecit omnibus nationibus, eam loquentem non introduceret, sed Mosen pro ea. At quoniã uenit, simul & in euangelio reuelata est, quæ primum in ueteri testamento, uelata fuerat. Propterea, indignũ Paulo uisum est, Mosen pro ea loquentem introducere. Quare eam introduxit, tanquam dicentem. Ecce adsum. expectata ueni. *Ne dixeris* amplius. *Quis ascendet in cælum, aut quis descendet in abissum?* pro Messia ad nos deducendo, ut illius ope Iustitiam nanciscamur. Iam mundo iustitia parta est. Hoc unum est necessarium, ut id credatis, nec dubitetis vel tantillum. Propterea hæc Mose uerba. *Ne dixeris in corde tuo. &c.* appositè in Deuteronomio scripta sunt. Δευτερονόμιον enim, secunda lex est, & legis compendium, tipus Christi Iesu gratiæ manifestus, & euangelij ipsius, quod dicitur secunda lex, & nouum testamentum. Estque primæ legis, quæ uetus appellatur, compẽdium, vt intelligas iustitiam ex fide, in prima lege nõ haberi, sed tantum in Euangelio. Vnde qui illam in ueteri testamento cõsequuti fuere, non tam ad legẽ, q̃ ad Euãgelium attinebant, vt alias ostẽsum est. Verum hic sistamus. Deut. 30.

Videtur omnino Paulus, Mose uerba contorquere. Alio enim tendit Moses, si uerba spectemus. Moses nanque loquitur de præcepto isto, quod Iudæis dedit. Vt scilicet si contingeret, quod propter peccata sua, in nationes dispersi essent, & rursus in diuinam gratiam conciliari uellent, ad dominum in toto corde, & in tota anima conuerterẽtur. Sicque diuina ira placaretur. Hic est scopus Mose loco illo, ad tollendumq; eorum excusationem, ne dicerent, graue est, quod iubes, ut ad dominum in toto corde, & in tota anima conuertamur. Subdit. Mandatum hoc quod præcipio tibi, non est supra te, nec procul à te positum, neque in cœlo situm,

vt

vt possis dicere. Quis nostrum, ualet ad cęlum ascēdere, vt deferat id ad nos, vt audiamus, atque ope compleamus? neque est trans mare positum, vt causeris & dicas. Quis è nobis poterit descendere in profundas aquas, (ut dicūt hæbręi,) vel in abissum, illudque ad nos deferre, vt possimus audire & facere, quod pręceptum est? Intelligis Mosen? Extra propositum ergo, & intentionem Mose, Paulus hæc uerba ad Christum aptare uidetur: ad Christi incarnationē scilicet, & resurrectionem. Nihil enim videtur distare magis. Moses nanque hoc unicè intendit, ut ex uerbis liquet. Pręceptum hoc, nō est supra uires tuas, potes illud si uelis, implere, neque excusari potes, ut dicas, Præceptum hoc, mihi nequaquam innotuit. A mea distat notitia, sicut res cęlestes & infernę. Nam tibi notissimum est præceptum istud, obserua itaque. Vnde sequit. Iuxta te, est sermo ualde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum. Quomodo ergo Paulus, tanta uiolentia ad Christum, & Chri fidem contorquet? Locus certè abstrusus est, & admodū difficilis, nulli fortasse peruius ætate nostra, super quē & ego, cum labore uitę meæ, diutius insudaui. Sed tandem affuit mihi Deus, illi gloria in omne ęuum. Et quidem, si subtilius perscrutari uolueris, uidebis Pauli sensa, ipsi Mose cordi, oīno fuisse, neque aliud prorsus Mosen dicere voluisse, quam quod Paulus linceis oculis introspexit. Attende. Mandatum hoc quod ego præcipio tibi. &c. Nō est supra te, inquit Moses. Est ne uerū uerbum hoc ut iacet? Parce Moses, nō equidem. Nam ostensum est, Dei præcepta moralia quale istud est. Conuertere domine in toto corde. Esse supra uires nostras, impleri scilicet non posse, ex no-
Tre. 5. stris uiribus sine Dei gratia. Propterea præcamur. Conuerte nos domine, & conuertemur. Postquam conuertisti
Hier. 31. me, egi pœnitentiam. Diuina uero gratia, habita, est ne vnquam sine Christi Iesu mediatoris opera? Minime.
Ioan. 10. Nam & id supra probatum est Omnes .n. quotquot uenerunt præter eum, fures fuerunt & latrones. Moses ergo, omnino seruatoris gratiam cointelligit, cū dicit. Mandatum hoc conuersionis ad Deum, non est supra vires tuas, quatenus scilicet adiutus es diuino fauore, Christo intercedente. Aliter nanque supra te est. Gratia autem Dei, habetur ne per Christum sine fide in hunc ipsum Christum? Minime. Quod etiam clarius supra ostendimus. Nam sine fide, impossibile est placere Deo. Vnde di- Heb. 11.
citur. Virtus in salutem omni, non sim- Rom. 1.
pliciter, sed credenti. Ad obseruandū igitur, hoc conuersionis interioris ad Deum præceptum, omnino requiritur in Christum fides. Quinimmo primus motus, quo anima, uera conuertitur ad Deum conuersione, motus fidei est, vt alias ostendimus. Vnde illud est. Accedentem ad Deum, oportet credere. Vt Heb. 11.
itaque obseruandi huius præcepti possibilitatem, facilitatemque ostenderet Moses, fidei in hunc ipsum Christum possibilitatem, atq; facilitatem ostendere debuit. Aliter enim nisi hoc ostēdat, non modo difficile est, sed impossibile ad dn̄m in toto corde cōuerti. Qd esset oīno, contra Mosi intentionē. Quia aūt difficilius longe futura, q̄ pterita credūtur, vt ostendat facilitatem magnam in Chr̄m credēdi, in Messiā īquā, psuadet illū iā aduenisse, non uenturū esse. Intelligis? Et qm̄ quātūcūq; Messias venisset, nisi mortu⁹ fuisset, & surrexisset, nobis diuinā gr̄am, qua ad Deū toto corde cōuerti possemus, nequaq̄ meruisset. Nō sat est Mose, explicare, qd Messias aduenerit, sed hoc aliud exprimit, qd mortu⁹ est, & surrexit à mortuis. Euāgelistā potius agēs, q̄ Prophetā, noueq; legis latorē magē q̄ ueteris. Quod .n. tpe illo futurū erat, factū dicit. Tanq̄ alter Abraā, de quo dr̄. Exultauit, vt uideret diē Chr̄i, Ioan. 8.
uidit & gauis⁹ est. Vides quō Mose scopus, illo in loco Chr̄s est. Chr̄i incarnatio, mors, & resurrectio? Ne excusationē afferas Iudęe, Inquit. Non dicas, non possum ad dn̄m in toto corde, & in tota aīa mea cōuerti, mandatū hoc grauissimū est, supra me est. Quia sine Dei gratia, id fieri non potest. Gratia nisi per Messiam, tanquam per mediatorem inter Deum & homines, non habetur. Per Messiam non habetur ętate nostra. Quandoquidem nondum uenit, nondum

dũ meruit nobis, nondũ mortuus est, neq; surrexit. Credere qđ venturus sit, moriturus, surrecturus, tã difficile est, ũ nihil magis. *Quis enim ascendet in celũ, vt Christum deducat unde? Quis descendet ad inferna, vt eum reuocet ad vitam?* Nemo. Quomodo igitur descendet Messias è cęlo? Quomodo ascendet ab inferis? vix capi potest mysterium hoc tam difficile. Tantum abest, vt facile credatur. Grandia nimis itaq; iussisti Moses, vt ad dominum in toto corde conuertamur. Cum uenerit Messias, illius adiuti gratia conuertemur. Credemus cum uenerit, illiusque gratiam consequemur. Fide nunc credere non possũmus, quare neque gratiam habere, nec præceptum seruare. Ne inquã hæc dicas Iudęe incredule. Messias iam venit, & si nemo ascendit in cęlum, vt illũ ad nos deduceret; vltrò sua pietate descendit ipse, & uerbum caro factum est. Et
Ioan. 1 licet nemo ad inferna descenderit, vt illum reduceret, sua omnipotentia gloriosus à mortuis surrexit, deuicta morte
Gen. 49. tanquam leo & leęna, ascendit in cęlũ, sedetque ad dexteram Dei. Facile ergo, postquam mysteria hæc iã peracta sunt, credere illa potes. *Prope est ergo uerbum hoc*, inquit Moses, *in ore tuo, & in corde tuo.* Hoc inquam exponit Paulus *Quod prædicamus*, id est *Verbum fidei* Christi Iesu. Quod uidelicet ipse sit Deus, qui è cęlo descendit, & ab inferis surrexerit. Rectè autem dixit Moses. *Prope te est in ore, & in corde tuo.* Nam futura sunt, procul à nobis, & à corde, & ab ore. Nam neque intelligentia nostra, futura assequi possumus, neq; ore uaticinari, iuxta
Esa. 41. illud. Annuntiate quæ futura sunt, & sciemus, &c. At quæ præterita sunt, & corde, hoc est mente intelliguntur, & creduntur, oreq; annuntiantur. Propterea dicuntur esse prope nos, non procul à nobis. Ideo Iudæi, qui adhuc credunt futurum esse, quod Messias adueniat, summam difficultatem patiũtur, vt credant illum fore Deum simul & hominem, ab ipsisque occidendum, & tertia die de morte triumphaturum. Et dicunt semper. Quis ascendet in celũ, vt inde deducat Christum? Quis descẽdet in infernum, vt inde eum reducat? Quasi absq; deducente, ascendere, descendereq; non ualeat. Nobis nulla difficultas est, ut & corde hæc simplici mẽtis captu intelligamus, indubieq; credamus, & intrepidè confiteamur lingua, quoniam facta esse hæc omnia credimus, non fienda. Longe ergo est à Iudæis uerbum istud, procul à corde, procul ab ore. Verum nobis, è uicino extitit. Vides quomodo Moses Paulo apprimè quadret. Et bone Deus. Mãdatum illud Mose. Reuertere ad dominum Deum tuũ, in toto corde tuo, quo modo non est procul ab omnibus hominibus, si in Christum non credant? Deut. 30.
Cum nemo sine Christo, ad Deum accedere possit. Illo dicente. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Ego sum uia, ueritas, & uita? Ni mirum itaq;, si per hoc illud exponitur, Quandoquidem Christi fides, est illius præcepti uirtus. Quomodo non est in cælo pręceptum illud, siquidem non nisi à beatis seruari potest? Si nos in Iesum Christum non credimus, quomodo non est in abisso, qñ & nos ipsi quibus traditum est simus, semp in culpæ mortalis abisso? Nec inde exire possumus, nisi Christi gratia per fidem de tam duro carcere liberemur? Oĩno ergo Moses dicens, Prope te est, (nõ.n. incassum loquit.) Incarnatiõis & resurrectionis fidem cointelligit. Pondera & illud, *Prope te in corde & in ore.* Ioan. 14. Ioan. Ibi.
Cur dixit in ore? Nam præceptum illud. Conuertimini ad Deũ in toto corde uestro, ad quid dictum est, prope in ore esse? Constat quod opus est, nõ uerbum. Nõ igitur debet esse prope in ore, nisi per accidens: Sicut & omnia opera, quia possunt doceri, quod eis accidit. Verbi est doceri, non operis. Hoc ergo uerbum intelligit, Christum natum, mortuum, suscitatumque esse. Id enim debet esse prope ori & cordi: ut corde credatur, ore exprimatur & prædicetur. Nõ est enim opus, sed uerbum. Intelligis Roma hæc sensa? Non temerè etiam cęlum nominauit, & abissum Moses, omnium hominum sapientissimus, non ortum solis, non occasum, non Aquilonem, nõ Meridiem, cum de lege vel de præcepto loquens, conuenientius his locorum differẽtijs Deut. 30.

vti

uti potuisset. Non enim lex fuit unquã in cęlo, nec in abisso. Indicare nempe uoluit, Christũ cum de cęlo se se ad terram demisit, gratiam cęlestem hominibus omnibus comportasse: cum ab inferis exurrexisset, à peccato omnes homines absoluisse, vt iam nemo possit excusari, mandatum hoc supra me est. Nihil equidem aliud requiritur, ut homo ad Deum si uelit, toto corde cõuerti possit, nisi peccatorũ abissum tenebrosam exire, & rore cęlestis gratiæ, fecundari. Hæc perficit Christus pro nobis omnibus, omnes igitur ad Deum modo uelint, toto corde conuerti possunt. Quid quęris Iudęe? Quid excusas, te in peccatis? Mandatum hoc non est supra te. Intelligis modo uim tanti ducis, scopũ, & energiam? O sensa mirabilia. O Paulum mũdi stuporem, qui sugit mel de petra, & oleum de saxo durissimo. Intremus abissum cordis nr̃i, ibiq; Christum, fidemq; Christi formemus. Ex ore nostro, quod est quasi mundi minoris huius cęlum, illum deducamus, ꝓmamus scilicet ore, quod credimus corde, & salui erimus. Vide autem Apostoli uerba. *Si confitearis*, inquit. *Dominum Iesum*, idest Iesum esse dominũ. In nomine Iesu, intelligitis hominẽ, in domino, Deum. Confitere itaq;, quod Homo & Deus est. Sequitur. Deut. 3 2.

Et si credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris. In his oibus, totum Chri(ut uides) euangelium pẽdet. Hæc ergo crede, & confitere, & Christum ex cęlo deduxisti, & Christum ex abisso reuocasti. Verum recole, quę capite sexto dicta sunt. Christum à mortuis surrexisse, ut tu peccato moriare, Deo resurgas. Qui enim peccati uetustatem non exuit, qui gratię nouitatem induere noluerit, non nisi frigidè à mortuis Christum surrexisse, credit. In tipũ nanq; mortis nostræ, mortuus est, & in nostræ resurrectionis tipum, resurrexit. Non tam igitur illum mortuũ fuisse, & surrexisse credere oportet, quàm fidere te uolente mortificandũ esse peccato, & Christi gratia Deo suscitandum. Nemo autẽ uerè fidit, se se peccato mortificandum, & suscitandum Deo, nisi id ardenter desideret. Desiderium uero mortificationis non uenit nisi ex peccati odio. Suscitationis desideriũ, ex Dei amore. Qui peccatum odit, & Deum amat, adnititur quoad potest, ab illo liberari, & ad Deum accedere, & ita pro uirili, bonis operibus incumbit. Intelligitis mysterium hoc? Christianam hanc Philosophiam? Non est tibi mortuus Christus, si peccato uiuis. Non surrexit tibi Christus, si in uitæ nouitate nõ ambulas. Non credis ergo Christum mortuum, neq; suscitatum, nisi à sceleribus sis iustificatus, & in Dei gratiam erept⁹. Hęc autem non cõtingunt homini post baptismum, citra pia opera, ut demonstratum est. Non igitur emortua fide fretus, puta te seruatũ iri, sed satage dũ tempus habes, operari. Deinde dicit. Gal 6.

Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Quia & Moses, & Paulus, corda expræsserũt & ora. Ille dicens. Prope enim est uerbũ hoc in ore, & in corde tuo. Iste interp̃tans. Rom. 10.
Si confitearis in ore tuo, dominum Iesum, & corde credideris, quod Deus illũ suscitauit à mortuis, saluus eris. Nũc Rom 10.
exponitur ratio, cur utrumq; appositũ fuerit. Non sat est inquit Apostolus, os sine corde, neq; cor sine ore. Os sine corde hipocritarum est, cor sine ore frigide amantium. Oportet itaq; quod corde credimus, ore fateamur: fętũ quẽ cor concipit, os pariat. Fides cordis, p̃cedat contra hipocrisim: sequat̃ oris confessio, contra tepiditatem. Dic mihi tu, qui Paulum conspurcare non uereris, quid magis cordis fidem ostendit, lingua vel manus? verba vel opera? Certe, sicut Philosophi ex sensu & motu uitam arguunt, Theologi, Apostoli, dico qui uerè Theologi fuere, ex operibus fidem arguunt. Vnde sicut ualet argumentum, Hic lapis non sentit, non mouetur ex se, ergo non uiuit. Ita neq; ista. Homo non operatur, igitur in Christũ non credit. Ostende mihi fidem tuam Iac. 2.
sine operibus, inquit ille, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Si itaque oris confessio tàm necessaria est, quid putas de operibus? Ego (vt verum fatear) nescio uidere, quod Paulus excludat opera, velitque cordis fidem, vocalemque confessionem satis

esse

esse. Sed in oris confessione à fortiori
intelligo, vel à simili saltem omnia ope-
ra alia, eleemosinas, ieiunia, orationes,
vigilias. His nanque longe magis pro-
dit se se uir christianus, quàm si ore di-
cat, Christianus sum. Christum colo.
Quis enim nesciat, arborem ex fructib᷒
magè, quàm ex folijs cognosci? Sensum
igitur Pauli genuinum breuibus acci-
pe. Non de omni iustitia sermo est, sed
de prima tantum, baptismali scilicet, nõ
pœnitentiali. Hæc opera non requirit.
Qui primum corde in Christum credit,
iustus est coram Deo, etiam si adhuc o-
re haudquaquam confiteatur, nec ope-
retur. Cum primum accedens ad ba-
ptismum cathecuminus, credit, iustus
est, ab omnibusque peccatis absolutus.
Et si tunc illi animam exhalare contin-
gat, conuolat ad cęlos. Quandoquidem
morte præpeditus, fidem quam corde
professus fuerat, reipsa nec uerbo, nec
opere testari non potuit. Si autem su-
peruixerit, postquam fidem cõcepit, ni-
si ore confiteatur, & multo magis ope-
re fidem Christi, cum morietur, saluus
non erit. Ad hoc ergo, quod qui ad ba-
ptismum uenit, coram Deo iustificetur,
sat est quod credat. Hoc est quod Pau-
lus dicit. *Corde creditur ad iustitiam.* Se-
quitur. *Ore autem confessio fit ad salutem.*
Idest, si uixerit vt saluetur, confiteri o-
portet qđ credit, & ostẽdere voce. Adde
tu. Multò magis opere, aliter quantũ-
uis credat, si morietur postmodum, pe-
ribit. Erit ne iustus? Nequaquam. Fidẽ
habuit semper. Fateor, sed fuit mortua
fides, quam uiua amoris flamma nõ ac
cẽdit, nec amore caruit diuino; Immo;
Nam amor Dei, non potest esse otiosus,
operatur magna si est. Cecidit itaque
à iustitia, cum operari neglexit. Quod
autem Apostolus cum dixit. *Oris con-
fessio fit ad salutem.* Non intelligat tan-
tum de fidei manifestatione per uo-
cem, sed per opera. Vide quod sequi-
tur. *Dicit enim scriptura. Omnis qui credit
in illum, non confundetur.* Hoc nanque
verbo probat, quod dixit. Qui confite-
tur Christum, saluum fore. Constat au-
tem, quod credere in Christum opera
includit, sicut alias ostendimus. Vt salui
ergo simus in æterna uita, necesse est,
non tantum credere, sed operari. Ope-
ra enim pia, nostræ religionis, vel fidei,
testimonia expræssa sunt & chirogra-
pha. Transeunt uerba, quæ ore profe-
rimus, at chirographa manẽt ad perpe-
tuam rei memoriam. Voces, externa tã
tum deliniunt, opera intima planè ex-
primunt, & effingunt. Illa emortua
sunt simulachra: Hæc uiua & efficacia.
Hinc dixit Chr̃s. A fructibus eorum, co Matt. 7.
gnoscetis eos. Potius uero oris confes-
sionem, quàm opera alia in medium ad
duxit Apostolus, quandoquidem pro-
prius actus ipsius fidei exterior secun-
dum se, ipsa est confessio. Ordinatur. n.
confiteri ea quæ fidei sunt, ad ipsam fi-
dem in corde. Quoniã uerba, signa sunt
affectuum eorum, qui sunt in anima.
Vnde Paulus. Habentes eundem spiri 2. Cor. 4.
tum fidei, credimus propter quod &
loquimur. Et Dauid. Credidi, propter Ps. 115.
quod loquutus sum. Aut fortasse oris
confessionem, non aliud opus explica
uit, propterea quia, eo tempore Princi-
pum, Cæsarum, Iudęorum, Philosopho
rum, persequutiones uigebant, adeo
ut nullum facinus egregium magis ęta
te illa esse posset, quàm intrepidè Chr̃i
crucem confiteri, & de crucifixi no-
mine, haudquaquam erubescere, quod
Gentibus stultitia, Iudæis scandalum,
omnibus abhominatio erat. Nunc au- Esa. 5.
tem, quia Crux uicit, eleuatumque est
signum in omnes nationes, furorque
immanis in Ecclesiam deferbuit, non tã
oris confessione, quam operibus, com-
probandum uobis est, quod Chr̃iani
ore, nõ modo nomine sitis. Quod si cõ-
tigeret (quod auertat Deus) Teucrorũ
immanem illum architirannum, quẽ
aliquando conuertat Deus, nr̃um ali-
cui vim inferre, patibula parare, minari
mortem, meminerimus semper, uerbi
huius. *Oris confessio fit ad salutem.* Sicut
nemo qui Christum negauerit, salua-
bitur. Ita neque aliquis, qui eum nõ
fuerit confessus coram hominibus. Au Luc. 9.
di Chr̃m. Qui erubuerit me coram ho-
minibus, erubescam & ego eum coram
patre meo. Qui autem confessus fuerit Luc. 12.
me, coram patre meo, cõfitebor & ego
illum. Et fortasse hoc uult dicere Pau-
lus hoc in loco. *Omnis qui credit in illum*

non

non confundetur. Idest, non erubescet supple illum confiteri coram hominibus, sed dicet cum Paulo. Non me pudet euangelij. Immo, Mihi absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi. Non mihi dicas. Non pudor, sed timor me infirmum reddit. Audi magis Christi uocem. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Sed timete illum, qui potest animam & corpus, mittere in gehennam ignis. Nec dicas. Consilium est, ad martyrij coronam comparandam. Preceptum est, ad salutem acquirendam. *Oris confessio fit ad salutem*. Simile est. Siquis inter barbaras illas nationes interrogetur, An sit Christianus. Quis enim uestrum dubitare potest, quod si uel neget, vel etiam taceat, contra consuetudinẽq; chrianorũ deinceps, ne agnitus chrianus occidatur, uestem mutet, à fidei iustitia cecidit? At cum nulla est necessitas, nullaque utilitas confessionis fidei, si celaueris te Christianum esse, modo non neges, nequaquã peccas. Noluit enim Christus, semper fidem eius esse publicandam. Sed ubi oportet, & quando oportet, cum ipse dicat. Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas. Vnde, & sanctissimus ille Narbonensis Sebastianus, quem & militiæ splendor, & martyrij gloria illustrissimum effecerunt, longo tempore sub Diocletiano occultus fuit Christianus, credebantque commilitones eum Christianum non esse, non modo citta ipsius culpam, sed cum ipsius laude & merito. Sub habitu nanque miliiari, Christianum gerens animum, pauida Christianorum pectora, confortabat. Verum cum oportuit, dulce illi fuit, & verbera, & uulnera, & mortem pro Christi dulcissimo, gloriosoque nomine pati. O Hæroem fortissimum, non labore uictum, nec mortem uincendum. Omnis itaque, qui uerè in Christum credit, non confundetur, in Christi confessione non pudefiet. Fortè autem uult dicere, non peccabit. Quid enim magis animam confundit & pudefacit, quàm peccatum? Vnde Adam nudus erat, & non erubescebat. Cum primum peccauit, protinus erubuit. Timuit, suffususque rubore abscondit se. Dicatur itaque tripliciter. *Non confundetur*. Ob præcedentia peccata. Quoniam tandem saluus erit: nec frustrabitur spes, vel fides eius. *Non confundetur*. Secundo. Confiteri corde, quod credidit ore. Tertio. *Non confundetur*. idest de cætero non peccabit, vt eum oporteat confundi. Vnde qui peccat, non credit in eum: credit illi: credit illum. Sed non credit in illum. Deinde dicit.

Rom. 1.
Gal. 6.
Matt. 10.
Mat. 8.
Gen. 3.

Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Declaratque hoc uerbo, illud generale, *Omnis*. Quod citauit ex Esaia. Ne Iudæus torqueret, pro se tantum dictum esse. Quo ad hoc, inquit Paulus, credentem in Christum non confundi. *Nulla est distinctio Iudæi & Græci*. Idest Gentilis. Quasi dicere velit. Nec tu Iudæe Ethnicum, confundere potes ab idololatria: nec tu Ethnice Iudæum, à Christi nece Quisquis enim es, qui Christo toto corde adhæseris, scriptura sacra dicit, de pristinis delictis te omnino confundi non posse. Quid ergo inuicem mordetis, & comenditis? Quid inuicem contenditis Romani, qui Christum colitis? Num diuisus est Christus, vt hinc illum sibi uendicet præputium, illinc circuncisio? In Christo Iesu, neque circuncisio aliquid ualet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et præputiati, & circuncisi, sine delectu confundentur in die iudicij ob diffidentiam, ac propter fidem sublimabuntur. Illa die erit uera confusio, ueraque probatio, in qua erit condemnatio atque remuneratio. Qui crediderint, erunt gloriosi: Qui primum fuere mundo contemptibiles, stultique æstimati. Qui non crediderint, omni confusione, erunt confusi, quãuis in hac uita gloriosi fuerint æstimati. Non est ergo distinctio apud Christum. Christo duce, omnes saluamur. Sine Christo, nulla salus omnino.

1. Cor. 1.
Gal. 6.

Nam

Nam idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant ipsum. Omnis enim, qui inuocauerit nomẽ domini, saluus erit. Rationem adducit Paulus, his uerbis, qua ꝓbat, non esse Iudæorum & Gentium distinctionem, quoad salutẽ penes Deũ, & ad idipsum. Deinde Ioelis autoritatem. Ratio hæc est. Deus, Iudæorũ & Gentium dominus est. Estque adeò diues, vt omnibus benefacere possit, ita ut subditorum, vnus alteri non inuideat. Domini autem est, in seruos omnes, cum affluit diuitiis, effundere. Quis ergo dicet, quod Iudæos tantum vel Gentes seruare uelit Deus, eisque vniẽ gratiæ & gloriæ thesauros impartiri? Quid est autem thesaurus Dei, nisi Christus, de quo dicitur à Paulo. In
Coloss. 2. ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi? Palam igitur omnibus, promiscuẽ obuiam fecit Christum, summus omnium rerum pater, ut omnes illius diuitijs, iustitia, ueritate, sapientia, & Iudæi & Gentes ditarẽtur. Iudæi tamen primum. Secundo Gen-
Rom. 1. tes. Iuxta illud, Virtus Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primũ, deinde & Græco.

Autoritas deinde ꝓphetica Ioelis, ad
Ioel 2. idẽ adducit. *Omnis .n. qui inuocauerit nomen domini.* Chr̄m nempe, quod est no
Act. 4. men Dei quo saluamur. Non est enim, aliud nomen sub cęlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi nomen Iesu. Quemadmodum nanque, nomen rem prodit: ita Christus patrem mundo inuulgauit, & manifestauit. Iuxta illud. Deum nemo uidit un-
Ioan 1. quam, unigenitus qui est in sinu patris, ipse enarrauit nobis. Quisqs ergo, hoc nomen sanctissimum, omnipotentissimumque inuocauerit, saluus erit.
Prou 18. Turris fortissima nomen domini, ad illam confugit iustus & saluatur. Nunc in spe, demum in re. *Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt?* Quia Iudæos ab ignorantia, & à zelo Dei excusauerat, ne sibi blandiantur, credantque omnino esse sine peccato, nunc accusat eos ab incredulitate. In Iudæos itaque vibrat hunc gladium Paulus. Iudæos hoc uerbo percutit, qui in sua pfidia perseuerant. In Christum non credi-tis miseri. Quomodo ergo Chr̄m inuocabitis? Quomodo igitur salui esse poteritis? Quia non creditis, non inuocatis: Et quia non inuocatis, non saluamini. Vos itaque, non Christum accusate, Nemo qui nõ inuocat, saluabitur. Nemo inuocat qui non credit. Qui ergo non credit, non saluabitur. Credite ergo, & salui eritis. Magnum quid igitur, & non triuiale est Chr̄m inuocare. Nemo potest dicere dominus Iesus, aie 1. Cor. 12
bat alibi Paulus, nisi in spiritu sancto. Et proculdubio, nisi magnum quid esset, dicere, Iesus, Iesumque inuocare, non diceret. *Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit.* Qui credit Chr̄m, vocat Chr̄m. Qui credit Chr̄o, loquitur Chr̄o Sed tantũ qui credit in Christum, Chr̄m inuocare potest. Non igitur omnis, qui uocat, sed qui inuocat, saluari potest. Scriptum est enim. Non omnis, qui dicit mihi domine domine, Matt. 7.
intrabit in regnum cęlorum. Sed qui facit uolnntatem patris mei, qui in cælis est. Et iterum. Multi uenient in illa die Ibidem.
dicentes. Domine, in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo uirtutes fecimus multas Et ego respondebo illis. Discedite à me, qui operamini iniquitatem, nunquam noui uos. Is ergo inuocat, qui corde credit, ore confitetur, & opere implet, quod Chr̄s præcepit. Hi salui fiunt, qui sic inuocant Iesum. Sic igitur intelligitur & illud. Nemo potest dicere Iesus, corde, ore, & 1. Cor. 12
opere, nisi in spũ sancto. Corde dicit Iac. 2.
demon. Credunt enim demones, & contremiscunt. Ore hipocrita. Populus Matt. 15.
hic labijs me honorat, cor autem eorũ longe est à me. Corde, ore, opere, qui uerẽ Chr̄m colunt, sancti & iusti. Hæc est perfecta illa fides, quæ per dilectionem operatur. Cuius effectus propriꝰ Gal. 6.
est talis inuocatio, idest abintus exiens vocatio, quæ nullo unquam tempore non exauditur. Inuocemus chr̄iani omnes, nomen domini, & quæ desideramus, obtinebimus. Si quid inquit petie Io. 15.
ritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et Iacobus. Postulet homo in fi- Iac. 1.
de nihil hæsitans. Quid autem petendum est? Spiritus bonus. Hoc est quod dabit sine dubio Deus, si petierimus.

Deus

Luc.11. Deus dabit Spiritum bonum petentibus se. Inuocemus itaq; omnes. Emit
Ps.103. te spiritum tuum,& creabuntur. Spiritum rectũ innoua, in uisceribus meis.
Ps.50. Spiritu principali confirma me. Ne dominetur mei omnis iniustitia. Illustra
Ps.118. faciem tuam super seruum tuum. Petitis autem & non accipitis, eo quod male petatis.
Ibidem. Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo,& ne innitaris prudẽtiæ
Iac.4. tuæ, & exaudieris. Quantum de Deo
Pro.3. speras, tantum de tuis meritis despera, si uis obtinere quod petis. Illinc te spes erigat. Hinc te deprimat timor cum inuocas. Nunquam è medio vtriusq; molæ huius exeas, si uis granum purum, excussa palea, recipi in horreum summi regis. Hæc de inuocatione dicta sint. Non ita tamen debet intelligi esse necessaria, Inuocatio oris externa, vt muti ab hac salute excludantur. Nam muti dominum inuocare possunt, sicut & orare. Quo fit, ut illud, *Ore confessio fit ad salutem*, non possit tantum de confessione uocali exponi, sed de ea, quæ operibus, Chr̃i fidem prodit, interius formatam magè, quàm uerbis. Ne autem Ethnici, intelligentes his uerbis à Paulo Iudæos repræhendi, eis insultarent, quod illi infideles, eos uero fideles essent, contra illos se conuertit. Nõ est ut extollamini Gentes. Non enim uestra opera factum est, ut in Chr̃m crediderint, sed diuino munere. *Quomodo autem credent*, subintelligitur in eum, (non ei, neq; eũ conformiter ad supradicta,) *Quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo uero prædicabunt nisi missi fuerint?* Intelligis inuictum apostolicæ rõcinationis hui9 robur? Sine auditu nemo credit: nemo audit nisi aliquis loquatur: nemo diuina Chr̃i mysteria loquitur, nisi à Deo, & à Iesu Chr̃o missus. De primo itaq; ad ultimum, nemo ex se credit Christi mysteria, sine diuina Chr̃i gratia. Mittit enim Prædicatores, qui docent, sine quibus nemo audiret: non audientes, nulli credere possent. Totum igitur à gratiarum fonte descendit, à Deo pa-
1.Cor.4 tre luminum. Quid habes ergo, quod non accepisti? & si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Superbis quoniam ex Mose audiuisti. Prope te est in ore tuo, & in corde tuo uerbum fidei, quod prædicamus? Prope re est, ut credas, & cõfitearis cum audieris. Ab absolutè procul est. Nõ enim ex te ipso, vel cogitare potes Chr̃i mysteria: Quomodo ergo credere? Si itaque non audis, nisi Dei dono, nec credis nisi Dei dono. Dei ergo donum est fides, Eph.2. ne quis glorietur. O Paulum toto orbi admirabilem. Habes igitur quinarium, hic in litera ordinatè. Inuocare. Credere. Audire. Prædicare. Mitti. Inuocare Christum, credere in Chr̃m præsupponit. Credere in Chr̃m, audire Christum: audire Chr̃m, prædicare Chr̃m: prædicare Chr̃m, mitti à Chr̃o. Sed hic incipiamus. Quomodo nanque uerũ est, quod prædicare Christum, à Chr̃o mitti præsupponat. Si intelligatur mitti, hoc est permitti, certè nemo Chr̃m prædicat, nisi à Christo missus, hoc est permissus. Nam neque mala fiunt eo, Luc.9. non permittente. Vnde cum Ioannes diceret. Vidimus quendam in nomine tuo eijcientem demonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscũ. Repræhensus est. Nolite prohibere. Qui enim non est contra nos, pro nobis est. Licet nanque missus non erat, permissus fuit. Verum si sensus est. *Quomodo prædicabunt* Christum, *Nisi mittantur?* Hoc est à Christo destinẽtur, tanquam legati eius & nuncij. Id difficile est. Quandoquidem Hieremiæ tex- Hier.23. tus est. Non mittebam eos,& ipsi currebant. Non loquebar ad eos,& ipsi prophetabant. Posset dici ad dubitationem istam. Quod uerbum Pauli hoc modo intelligi debet, ut sit sensus. Fas non esse, ut aliqui Chr̃m prædicent, nisi à Christo mittantur. Intellige autẽ Ioan.6. immediate, vel mediate. Immediatè ut & 20. Apostoli, quibus dixit. Sicut misit me pater,& ego mitto uos. Et hi qui diuino spiritu acti, prosiliunt & prædicant, etiã indocti aliquando. Inter quos Frãciscus Patriarcha meus, & Christi signifer vnus fuit, cui uiua uoce dominus, dixit. Vade, repara domum meam, quæ labitur. Mediatè, cæteri qui Christũ summi Pontificis autoritate prædicant, vel aliorum pastorum. De facto itaque plurimi,

rimi,& utinam non innumeri sunt, qui non missi, prædicant. At de iure, nemo nisi missus prædicare deberet. Vnde Esaias, ardens prædicationis desiderio, postquam illius labia purgata fuere, ad dominum dixit. Ecce ego, mitte me. Te merarium existimans, nisi mitteretur, tantum sibi assumere honorem, nisi à Deo tanquam Aaron vocaretur. Iesus item summus Euangelij præco, non nisi missus prædicauit. Spiritus domini super me, eo quod vnxerit me, ad euangelizandum pauperibus misit me. A meipso non ueni, sed uerax est, qui misit me. Nulla est quippe maior dignitas in Ecclesia, quàm Apostolica Paulo, Ecclesiæ gradus distinguente, & dicente. Et hos quidem dedit primum Apostolos, deinde pastores, doctores, &c. Apostolorum uero munus est, Christũ prædicare. Prædicate euangelium omni creaturæ. Nonne ergo turpissimum est, sibi tantum munus arrogare, & assumere nomen Dei per labia nostra, nisi mittamur? Si nanque temeritas magna esset, regis consiliarios, qui illi sunt à secretis, regiæ maiestatis arcana inuulgare, nisi id eis à rege iniungeretur: Nã scriptum est. Secretum regis abscondere, bonum est, quid de diuinis consilijs dicendum est? Verum, quamuis responsio hæc uera sit, & Paulum tueri possit. Attamen mihi uidetur, hanc ei⁹ intentioni magis satisfacere. Non enim intelligit absolutè, neminem nisi à Deo missum, Christum prædicare. Sed Apostolos tantum, qui Christi nomen portarunt coram Gentibus, & regibus, & filijs Israel. Hos contendit à Deo missos fuisse. Illi enim paupes piscatores, idiotæ, sine literis, quomodo Christum tanta constantia prædicassent, nisi uirtute induti ex alto? Vnde de illis legitur. Illi autem profecti, prædicauerunt ubiq; domino cooperante, & sermonem cõfirmante, sequentibus signis. Ipse idem Paulus, qui primum Christi nomen, tá infensum habuerat, quomodo illud in omnem terrarum orbem prædicasset, tot & tanta perpetiens propter electos, nisi à Deo missus? Nec enim minor uirtus ad mutandum Paulum, quàm diuina requirebatur, vt uerè de illa conuersione admirabili dici possit. Hæc mutatio dexteræ excelsi est. Non itaque formaliter inferas. Prædicant Christum, ergo à Deo mittuntur: sed Apostoli prędicabant Christum, missi itaque erant à Deo. Vis tamen sustinere generaliter hoc Pauli uerbum. *Quomodo prædicabunt Christum, Nisi mittantur?* Ecce. Nemo posset prædicare Christum non missus, nisi præcessissent aliqui uerè missi. Nam Christum, Christique mysteria, nulla humana ratio cogitare potuisset. Supra sensum enim hominis sunt. Oportuit itaque, quod primum innotescerent mũdo, supernaturalis luminis afflatu. *Quomodo ergo Prædicabunt* aliqui, *Nisi mittantur*, aliqui? Intelligis? Hi propterea qui primi Christum prædicarunt, non ex seipsis uenerũt, sed à Deo missi, & hi Apostoli fuere, quos cõuincitur, ut ostensum est, legatos Dei fuisse. Et ad hoc probandum, inducit scripturam Apostolus, debetque totũ hoc per parenthesim legi.

Sicut scriptum est. Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.

De Apostolis est hoc prophetæ Esaię uerbum. Illi nempè fuerunt, qui primi pacem mundo euangelizarunt. Pacem his qui longe, pacem his, qui propè: prędicantes scilicet Christum aduenisse, q est pax nostra, qui fecit utraque unum. Illorũ ergo magna emphasi, pedes pulchri ac speciosi dicuntur, quos domin⁹ lauare dignatus est. O quàm decori sũt Apostolorum pedes, quos & lauit, & tersit Christus. Verum enimuero, si mysterium quęris, in pedibus affectum intellige. Aduncos pedes habent, qui sibi arrogant, & ambitionis uncino, magnam hãc prædicatoriæ functionis dignitatem usurpant. O turpes pedes. Decori ergo pedes. i. affectus eorũ sunt, qui in sanctæ contemplationis otio, ne gotiosi uiuentes, tũc minime soli, cum soli maximè, nisi à Deo uocati, prædicare uererentur. Vocati quoque, cum Mose dicunt. Obsecro domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius: Expectâtque, ut illud respondeat dominus. Ego ero in ore tuo, doceboque, quid loquaris. Nec elatione auida munus susci pientes,

Esa. 6.
Esa. 61.
Ioan. 8.
Eph. 4.
Marc. 16.
Tob. 12.
Mar. 16.
Psl. 76.
Eph. 2.
Ibidem.
Ioan. 13.
Exo. 4.

pientes, nec blandiente desidia respuentes, sed demum otio sancto, ecclesiæ necessitates præponentes. Tales ergo fuere Apostoli, qui mundo pacem, & bona euangelizarunt. Quod dicit, *Bona* in plurali. Est ut intelligas, innumera bona ab Apostolis mundo annunciata esse, redemptionem, beatitudinem, gratiam, gloriam, & huiusmodi. Nihil enim magni illi præcones, vniuersum peragranres orbem renunciabant, nisi Dei erga homines reconciliatam pacem, atque recondita illa cælestia bona. Ex eorum præconijs igitur ostenditur, quod illi ipsi fuere,
Esa.52. de quibus cecinit Esaias. *Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Ne Iudæi cauillari possint & dicere. Hi non sunt illi, qui mittendi erant, quorum pedes laudauit Esaias. Si enim hi non sunt, qui nam erunt? In his uidemus, quod Esaias vaticinatus est, pacis atque bonarum annunciationem compleri.

Vel Esaiæ ergo, non credite Iudæi, vel his Apostolis, nempè mihi & cæteris adhibete fidem. Missi nanque à domino, euangelium hoc, pacem hanc, faustum hoc nouum, diuinæ reconciliationis vobis prædicamus. Non ex nobis uenimus. Deus nos legatos uobis destinauit. Qui nos ergo spernit, do-
Luc.10. minum spernit, qui nos audit, dominum audit.

Secũdum quod uidere oportet, hoc est. *Quomodo credent, quem non audierunt? Quomodo autem audient, sine prædi-*
Apoc 2. *cante?* Nam cum sit auditus interior &
Ioan.6. exterior. Vnde illud est. Qui habet aures audiendi, audiat. Et illud. Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, ue-
Ps.84 nit ad me. Audiam quid loquatur in me dominus meus. Quibus omnibus indicatur, non esse tantum hunc aurium auditum, sed & cordis. Difficultas est, de quo auditu Apostolus, intelligat. cum dicit. *Quomodo credent, quem non audierunt?* Quomodo intelligit. Non potest de auris auditu intelligere. Nam Paulus, sine auris auditu, in Christum credidit, tãtum interius edoctus ab eo. Abest enim ab omni ueritate, vt Ananias, aut alius quispiam eũ fidei mysteria docuerit. Propterea nanque indignabundus clamat Paulus
Apostolus, non ab hominibus, neque Gal.1.
per hominem. Non acquieui carni & sanguini. Neque ueni ad antecessores meos Apostolos. Neque hi qui uidebantur aliquid esse, aliquid mihi contulerunt. Intelligit ergo de auditu interiori. Cum uero dicit. *Quomodo audient, sine prædicante?* Quomodo intelligitur? De auditu interiori? non. Nam nullo docente homine, auditur vena susurri
Dei, ut inquit Iobus. Vnde Christus. Iob.4.
Oues meæ, vocem meam audiunt. Nõ Ioan.10
potest ergo uitari, quin laboret in æquiuoco Apostolus. Transit enim ab auditu cordis, ad auris auditum. Quare & nihil concludit. Verum si intelligas, quod de populis loquitur, de promiscua scilicet cum Iudæorum, tum Gentilium multitudine, difficultates omnes solutæ erunt. Populi nanque, sine auris auditu, non credunt, licet particulare priuilegium fiat aliquibus de populo, ut sine prædicante, Deum docentem audiant. De auditu ergo auris, nõ autem cordis, semper sermo est. Non enim debet regulam generalem, particularium quorundam priuilegium, uiolare. Et ita rectè dictum est. Quomodo credent populi, sine auditu exteriori? Quomodo audient exterius sine doctore? Nec ad intelligẽdum, sine magistro sufficimus. Vide quomodo ad credendum sufficiemus. Habes uerbum sanctissimi illius Eunuchi, qui cum librũ Act.8.
teneret, domini uerba cogitatione conciperet, lingua volueret, labijs personaret, à Philippo interrogatus. Putas ne intelligis, quę legis? Respondit. Et quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Et nihilominus hodie (proh pudor,) sacram scripturam, librum vtiq; signatũ, quem nemo aperire potest nisi ille reserauerit, qui habet clauem Dauid, su- Apoc.3.
per humerum eius, omnes docere volunt pri usquam discant. In cunctis disciplinis, quinimmo in cũctis artibus, quãtuncunq; uilissimis, præceptore egem⁹: absque doctore minimè esse possumus, quod cupimus. Solam scripturã sacrã, passim omnes sibi uendicant. Vix legere sciunt nonnulli, & prædicare audét.

O scelus. Hinc hæreses, sectæ, in Christi ecclesia repullulascunt. Sicut enim prædicatoribus, si docti sint, nihil utilius. Ita si ignari, nil pestilentius. Sequitur.

Sed non omnes obediunt euangelio. Esaias enim dicit. Domine, quis credidit auditui nostro?

Quoniam enim dixit Apostolos, annunciasse pacem, annunciasse bona, ne Iudæi dicant, expectauimus pacem, & non uenit, mala omnia irruerunt super nos. Tribulatio quasi tẽpestas ingruit, superuenit repentina calamitas, compleuit dominus furorem suum, effudit iram indignationis suæ. Hi ergo non fuere illi, de quibus Esaias dixerat. Quã speciosi pedes euãgelizantium pacem, euangelizantium bona. Fuerunt pseudo prophetæ, nunciatunt enim pacem, & non uenit. Respondet. Hoc ideo accidit, quia euangelio non credidere, quod Apostoli prædicabant, paucis, nanque exceptis, omnes increduli fuere. Si credidissent, bonorum omnium compotes fuissent. At minime crediderunt. Ni mirum itaque, si diuinis pollicitationibus frustrati fuere. Ne autem Iudæi hinc amplius ansam acciperent, dicerentque. Hoc signum est, quod hi non fuere illi, qui mittendi erant. Namque omnes illis credidissent, quorum pedes speciosi fuissent, quorum ora pacem, bonaque cælestia annũtiassent. Adducit Prophetam eundem Apostolus, qui non modo nõ omnes, sed paucos fuisse illis credituros, abundẽ prædixit. O mitam Pauli sapiẽtiam. Quid te turbat Iudæe, in Christi Iesu euangelij nouitate? Turbat me dices, quod paucos uideo Iudæos, in illum credidisse. Quinimmo hoc te potius accendere, & confirmare debet, vt in Christum credas. Quandoquidem vides, & hoc prædictum esse, quod pauci Iudæi crederent. Siquidem omnes. Immo si multi in Christũ credidissent: tu de Christi ueritate dubitare deberes, quoniam Propheta dicit, A paucissimis illum suscipiendum fuisse. Verum postquam uides, euentum oraculis consonare: cur ueritate agnita, ad illum non accedis?

Esaias ergo, qui spiritu magno vltima vidit, futura ostendit, & abscondita antequam euenirent, prædixit pro Apostolis, de quibus antea dixerat. Quã speciosi pedes euangelizãtium pacem, euangelizantium bona. Loquens, eorumque uicem agens, inquit. *Domine.* Hoc enim uerbum, à septuaginta interpretibus additum est. *Quis credidit.* Idest. O quàm pauci ex Iudæis crediderunt, *Auditui nostro.* idest his, quæ à nobis audiuere. Idem ergo est credere, & obedire fidei vel euangelio. Audis igitur Iudæe Esaiam, nõ tantum dicere, quod non omnes, sed quod paucissimi crediderunt. Licet autem in præterito tempore, prophetarum more loquatur. Loquitur tamen pro Christi Apostolis. Nam subdit. *Et brachium domini, cui reuelatum est?* Quid enim est brachium domini, nisi Dei filius Christus Iesus, per quem pater, tanquam p brachium omnia facit? Vnde illud. Oĩa per ipsum facta sunt. Et illud. Fecit potentiam in brachio suo. Reuelatum est ergo Israeli, ab Apostolis, hoc brachium Dei: quis tamen credidit? Non vult dicere nemo. Sed pauci. Cum Moses dicebat supra. Quis ascendet in cælum? quis descendet in abissum? Significabat neminem posse ascendere, neq; descendere ad Messiam deducendum, vel reducendum. At hic Esaias, quãuis eodem modo loquatur, non idem tamen intendit, uidelicet, quod nemo crediderit, sed quod pauci. Nisi forte dicere velis, quod & nemo credidit. Namque & mos est, vt cum paucos admodum in aliquo loco uidemus, nemo hic est, dicamus. Quem morem sequutus Psaltes, dicit. Saluum me fac domine, quoniam defecit sanctus. Et Micheas. Perijt sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Cum tamẽ alibi dicatur. Custodi me, quoniã sanctus sum. Deinde dicit.

Ergo fides est ex auditu. Exteriori. Ex illo uerbo. Quomodo credẽt ei quẽ nõ audierunt? Sequitur hoc. *Auditus autem per verbum Dei.* Scilicet prædicatũ. Hoc sequitur ex illo. Quomodo audiẽt sine prædicante? Reliquum est, ut concludas, Ergo fides per uerbum Dei prædicatum.

Hier. 8. · Ioan. 1. · Luc. 1. · Rom. 10. · Ps. 11. · Mich. 7. · Ps. 85.

catum. Non prædicatur autē nisi à miſſis. Mittuntur autem diuina gratia. Ergo fides eſt ex gratia Dei, non ex nobis: Quod principaliter in illa Pauli deductione, intenditur. Quomodo credent ei quē non audierunt? Interiecto ergo, verbo illo quaſi per parentheſim. *Sed non omnes obediunt euangelio.* Ex illis interrogationibus hoc deduxit. *Ergo fides eſt ex auditu.* Si fortaſſe me interrogaueris. Si quis aure tantum verba audiat, non autem intelligat, erit fides in eo? Reſpōdebo nequaquam. Oportet ergo audire, & ſimiliter intelligere verba, anteq̃ credat. Neque enim fides eſt, niſi præcedat uerborum intelligentia. Et forte credulus eſt, & leuis corde, qui ſimpliciter audiendo credit, & nullatenus intelligit. Intelligentia autem myſteriorum, ſequitur fidem, non præcedit. Neq; enim habet meritum fides, ſi humana ratio præcederet. Quod fit in ſciētijs omnibus, naturali lumine inuentis. Plena autem intelligentia, qualis erit in patria, excludit fidem. Ecce igitur fidem, præcedit uerborum intelligentia. Fidem ſequitur myſteriorū intelligētia. Fidem tollit cognitio beatorum. Extimulatque ni fallor hoc verbo Iudæos, Gentesque extollit. Nam Iudæorū maxima pars, ſigna uidere quærit. Vnde
1. Cor. 1. illud. Iudæi ſigna petunt. Et illud. Ac-
Matt. 12. ceſſerunt ſcribæ & phariſæi ad Ieſum di-
1. Cor. 1. centes. Volumus à te ſignum uidere. Græci autem ſapientiam quærunt. Sapientia uero ex uerbis auditur, hauriturque auribus magè; quàm oculis. Non eſt ergo, quod miracula quæratis, ò Iudæi, inquit Paulus, uerbo & auditu cōtenti eſtote. Ob id Prophetam interpoſuit dicentem. *Domine, quis credidit auditui noſtro?* Non enim dixit. *Quis credidit* viſioni, ſed auditui noſtro: ſignificans exauditu, non ex uiſu credendū eſſe. Immo enim dolet, quod audientes non crediderint, quamuis etiam ſigna non uiderint. Ne tamen quod leuiter credant, Paulum ſibi fauere putēt, addidit. *Auditus autem per verbum Dei.* non hominis. Humana uerba audire, illicoq; credere, non commendamus, inquit Apoſtolus, ſed diuina duntaxat, qualia erant, quæ Apoſtoli Gentibꝰ & Iudæis renunciabant. Idcirco laudātur Gentes, qui in auditu auris obedierint. Vituperantur Iudæi, quod Dei verbo reſtiterint pertinaciſſimè. Omnibus profectò miraculis, diuinum uerbum præſtantius eſt, atque efficacius, Nempe, quia miracula omnia, ab illius Pſal. 32.
virtute proficiſcuntur. Verbo enim domini, cęli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Hinc factū eſt, vt à Iudæis contempti Apoſtoli, ad Gentes tranſmigrarent. Iuxta illud. Vo Act. 13.
bis oportebat primum loqui uerbum Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos uos iudicatis æternæ uitæ, ecce conuertimur ad Gentes.

Duo tamen hic notanda ſunt. Primum eſt. Quod non intelligitur abſolutè, fidem eſſe ex auditu. Nam. Ecce. Diuini duces noſtri, (dicit magnus Dionyſius, vltimo cap. cęl. Hierarchiæ,) id eſt Apoſtoli, probauerunt, infantes recipi ad baptiſmum, ut ſalutem conſequantur æternam. Mater enim Eccleſia, os maternum paruulis præbet, vt ſacris myſterijs imbuantur. quoniam nōdum corde proprio, credere poſſunt ad iuſtitiam, nec ore proprio, ad ſalutem confiteri. Gratiam igitur diuinam ſuſcipiunt, aliter morientes, nequaquā Rom. 6.
ſaluarentur. Gratia enim Dei, uita æterna. Gratia autem Dei, ſuapte natura fidem, ſpem, ac charitatem parit. Fructus Gal. 5.
namque ſpūs, charitas, gaudium, pax, longanimitas, fides. Itaque & hi pueri, fidem habent. Non tamen ex auditu exteriori. Intelligitur ergo pro fide, ipſe credendi actus. Hic enim eſt ex auditu exteriori. Pueri autem non credūt, licet habitum fidei habeant. Verum, quomodo iuſti ſunt, quomodo ſaluantur, quomodo in diuinam gratiam recipiuntur ſi non credunt? Nam corde creditur, ad iuſtitiam. Ita arguunt nouelli iſti, qui & in ſanctos irreligioſi, in mortuos inhumani, & in infantes ſunt impiiſſimi. Qui crediderit, & bap- Matt. 20.
tizatus fuerit, ſaluus erit, dixit Chriſtꝰ. Mar. vlt.
Non dixit. Qui baptizatus fuerit tantum. Non item dixit. Qui baptizatus fuerit, & deinde crediderit, ſaluus erit. Sed qui primum crediderit, & deinde baptizatus fuerit, ſaluus erit. Pue-

ri igitur non saluantur, etiam baptizati. Hinc orta est pestilentissima Anabaptistarū secta, qui denuò baptizātur, quasi paruulis baptismus nequaquam profit, cum antequam baptizarent, non crederent. O furor, furorum omnium nouissimus. Nascente Ecclesia, pueri certè non baptizabant, sed adulti tantúmodo. Et quis dubitat, quod adultū oportet primo credere, q̄ baptizet? Hinc sancto illi Eunucho, cū diceret. Ecce aqua Philippe, quis me prohibet baptizari? R͂ndit Apostolus. Si credis ex toto corde licet. Nec baptizatus est, nisi cum dixit. Credo filium Dei, esse Iesum Christum. Propterea dixit Chr̄s. Qui crediderit, & baptizatus fuerit. De adultis. n. loquebatur. Verum crescente tandē ecclesia, diuino spiritu edocti Apostoli, intelligentes magnū hoc diuinæ pietatis sacramentum, infantes, sicut primi parētis peccato, generatione carnali citra, ꝓpriam culpam filij iræ nascūtur: Ita posse, spiritali natiuitate, Christi Iesu gr̄a, citra eorum operam effici filios Dei. Nō enim minus est efficax Christi donum, q̄ Adæ delictum. Quod longe lateque docuit Paulus noster. Huicque iungentes uerbum Christi. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei. Si Dionysio credimus, capite ultimo cælestis Hierarchiæ, decreuerunt eos baptizari posse: Quamuis ipsi nō credāt. Quæ ergo dementia est, baptismum iterare? Originale peccatum, non est nisi unum. Baptismus itaq;, non nisi unus. Abluimur. n. vt illam unam sordē detergamus. Hinc Paulus. Vna fides, unum baptisma. Adde. Vna est Christi mors. Chr̄i mors autem, baptisma consecrauit. Quicūq; baptizati estis, in morte ipsius baptizati estis. Cur ergo denuo baptizamur, rursus crucifigentes nobis filium Dei, & ostentui habentes, ut dicit Paulus? Est & uerbum Nicodemi cōtra Anabaptistas. Nunquid pōt homo in uentrē matris suę, iterato introire & renasci? Verus repeti non potest, ergo nec baptismus. Quid. n. est baptismus, nisi generatio spiritalis? Semel tantum carne nasci mur, semel tm̄ spū renascimur. Quod Nicodemus dixit de natiuitate carnis, tu intellige de natiuitate spūs. Si tamen de aliquibus dubium sit, an fuerint baptizati, non negauerim eos baptizādos esse. Sed his uerbis præmissis. Si baptizatus es, ego non te baptizo. Sed si nōdum baptizatus es, ego te baptizo ī nomine patris, & filij, & spūs sancti. Non enim uidetur iterari, quod esse factum nescitur. Et de hoc satis.

Act. 8.

Mar. 16.

Ioan. 3.

Eph. 4.

Rom. 6.

Heb. 6.

Ioan. 3.

Secundum est. Quia Paulus, nullo alio modo uidet dicere, fidē Dei donū esse, nisi quia est ex auditu, auditus ex ꝓdicatione, prædicatio ex legatione, legatio ex gr̄a. Hoc autem mirum in modum Pelagio fauet. Is nanq; dicebat. Iō Fides est donum Dei, quia Deus sua gratia Euangeliū inuulgare fecit. At eo inuulgato, quod illi obediamus, vel credamus, ex nobis est, nec alia requirit gr̄a. Quod sanè virus, caue ne tu biberis, & si biberis, euome. Est enim dogma pestiferum. Scito itaq;, quod Paulus hoc in loco, nō vult dicere, quod qui Chr̄i euāgelium audit, quod Apostoli prædicāt, ex se sine Dei gratia credere possit. Sed hoc est, quod unicè molitur. Audire est necessarium, intelligendo communiter vt exposuimus. Non est itaq; hic sermo de sufficientia, sed tantum de necessitate. *Fides ex auditu*. Idest non sine auditu. Populi enim non credunt, (fide explicita intellige) nisi à prædicatoribus, & doctoribus, quæ credenda sunt, doceantur. Propterea Paulus, in Macedoniam missus est. Philippus in Samariam, ad Cornelium Petrus, ut erudirentur illi de his, quæ credere oportebat. Et omnes Apostoli, in omnem terrarum orbem delegati sunt. dictumque est illis. Euntes, docete omnes Gētes. Doctore itaq; indigemus. Verum enimuero vt credamus, audire non sufficit. Neque cum Paulus dixit, Dei donum est fides. Hoc tantum intellexit, quod Pelagianis sat esse uidetur, & satis quidem non est. Sed mens eius hęc fuit. Nisi Deus mentem emolliat, inclinet, cordisque ostium aperiat ad hæc fidei mysteria credendum, etiam explicita & prædicata, miraculis quoq; comprobata, nemo credet. Vt uerba sanè hominum, non ut Dei uerba ꝑcipiant. Hinc illud. Aperuit dominus cor Lydię purpu-

Matt. 28.

purpurariæ, vt intenderet his, quæ di-
Act.13. cebantur à Paulo. Et illud. Crediderũt,
quotquot erant præordinati à domino.
Nec dicas. Initium fidei ex nobis est, at
consummatio, augmentum ex Deo est. Et
hoc Pelagianum esse, & falsum, nullus sa-
nę mentis ignorat. Nam plus est incho-
hare, quod non habes, quàm augere,
quod iam habes. Nobis ergo, quod plus
est tribuemus, quod minus autẽ Deo?
Absit. Propterea Paulus aptissimè ostẽ-
dit, & ipsum fidei initium, credẽdi scili-
cet ea, quæ populis prædicabat, ex Deo
esse. Vnde & illi gratias agit, quod Thes-
1.Thes.2. salonicenses, uerbis suis credere incæ-
pissent. Gratias agimus Deo sine inter-
missione, quoniam cum percepissetis à
nobis uerbum auditus Dei, excepistis,
non ut uerbum hominum, sed sicut est
verè verbum Dei, quod operatur in uo-
bis, qui credidistis. Num irridet Deum
Paulus, vel adulat Deo, gratias illi agẽs
de hoc, quod ipse non fecit? Non erre-
mus fratres. Dei donũ est incipiens fi-
des, ne tm̃ Apostolum, merito uanũ iu
dicemus. Est & illud ad Colossenses. Ora
Coloss.3. tioni instate, orantes pro nobis, ut Deus
aperiat nobis ostiũ uerbi sui, ad loquẽ-
dum mysterium Chri. Quomodo ape-
ritur ostium uerbi Dei, nisi cum audiẽ-
tium sensus aperiuntur, ut credant? &
quæ ad ædificandam salubrẽ doctrinã
prædicantur, & disputantur, admittãt,
ne clauso corde per infidelitatem, ea q̃
à prædicatoribus dicuntur, improbent
ac repellant. Non oraret aũt, ut Deus
ostium aperiret, nisi ab eo aperiri senti-
ret. Vnde & ad Corinthios inquit. Per-
1.Cor.16. manebo Ephesi vsque ad Pentecosten.
Ostium enim, mihi apertum est, ma-
gnum & euidens, sed aduersarij mul-
Ibidem. ti. Et iterum. Cum uenissem Troadem
in Euangelio Christi, & ostium mi-
hi apertum esset in domino, non ha-
bui requiem spiritui meo. &c. Vides
quomodo dicit, ostium apertum sibi es-
se in domino, idest per dominum. Cũ
itaque (vt finem faciam,) dicit hic. *Fi-
des ex auditu.* Vide ne addas, tantum.
Certè non sine auditu, sed non tantum
ex auditu. Confert, qui audit, & qui
auditur. Qui auditur quidem, qm̃ ha-
bet nescio, quid lętentis energiæ viua

uox. Vnde prędicator, Dei adiutor est.
Iuxta illud. Dei.n. adiutores sumus. Sic 1 Cor 3
nos existimet homo, ut ministros Chri,
& dispẽsatores mysteriorũ Dei. Qui au- 1.Cor.4.
dit, quoniam obaudire põt. Verũ, neq;
qui audit, neq; qui auditur, primas par-
tes habet, sed Deus qui in audiente ne-
scio, quid insusurrat interius, cum is q̃
audit, resonat exterius. Ex his, uerbũ
illud resolue. Prope te est uerbum hoc
in ore, & in corde tuo. Et non est supra
te præceptum hoc, vt credas, quod Dei
filius de cęlo, se se ad terras demiserit,
atq; mortuus fuerit, & surrexerit. Non
absolutè, sed Deo primum te mouente,
doctoreq; te imbuente. Aliter nisi Deus
te moueat, nisi prædicator te doceat, ex
te ipso non potes ad id credendum, im-
mo nec concipiendum ascendere. Et
ita procul est à te, in cęlo situm: Propè
beatos, qui mysteria illa iam clarè uidẽt,
atq; etiam in abisso apud demones, qui
hęc omnia credunt & contremiscunt.
Est ergo donum Dei fides, & non sine
nobis uolentibus donatur. Quod si Au
gustinum mihi adducas dicẽtem. Deus
illam operatur in nobis sine nobis. Re-
sponsio est. Sine nobis cooperantibus.
Deus.n. illam infundit solus, quia creat
fidem immediate, sine nostra coopera-
tione. At non sine nobis operantibus.
Cõsensus.n. requiritur. Simile est si di-
cas. Sol domum meam absq; mea ope,
illuminat. Certè enim lumẽ solis, à sole
tantum est, non à nobis. At requiritur,
quod fenestram non claudas, aliter.n.
sol domum nequaquam illuminabit.

*Sed dico. Num non audierunt? Immo in
oẽm terram, exiuit sonus eorum, & in fines
orbis terræ uerba eorum.* Intelligis dubita
tionis scopum, quam his uerbis exclu-
dit Apostolus? Scopus hic est, ex his, q̃
supra dicta fuere. Nõ inuocãtes nõ sal-
uant: nõ credẽtes, nõ inuocant: nõ au-
dientes nõ credũt, nõ audiẽtes itaq; nõ
saluant. Ad uitiũ ergo redire uidet au-
toris: qui non oẽs audire fecit, ut oẽs
saluarent. Vide igit, quãta animositate
rnder, quanta exuperãtia argumenta-
tionem reflectit, atq; dissoluit. *Sed dico.*
aduersatiuè. *Num non audierunt.* om-
nes? Immo nõ sunt loquelæ, neq; sermo
nes, per quos nõ sint Apostolorum uo-

ces auditæ, cum omnibus linguis euangelion prædicarent. Audiebat autem
Act. 2. vnusquisq; lingua sua illos loquentes.
In omnem terram exiuit sonus eorum.
Psal. 18. Soni nomine, miraculorum famam intellige, quæ pro nouitate ipsa, p Gentes singulas, p vulgus omne, quod terrę nomine exprimit Psaltes, excellenti opinione currebat. *Et in fines orbis terræ uerba eorum.* Per fines terræ Principes, Philosophi, Cæsares intelliguntur, qui legum, ditionumq; septis, tanquã agrorũ termini, terram custodiunt. Non modo igitur miraculorum fama, vniuersi orbis plebeculam cõcitauit, sed & uerba, doctrina scilicet illa noua & paradoxa, principum, sapientumq; aures, ipsis ẽt Apostolis viuentibus, penetrauit. Non quod ipsi totum mũdum perlustrarẽt, omnem Asiam, omnem Aphricam, omnem Europam, sed quod omnino, doctrinæ illius paradoxæ, quam prædicabant, rumor non inanis, nullam ad terræ habitabilis plagam, non peruenit. Non dico ad singula oppidula, ad singulas casas, ad singulos homuntiones.
Matt. 4. Neq; enim etiam illud, Ostendit ei omnia regna mundi, debet intelligi, quod regnorum urbes, oppida ut constat, minutatim ostenderit. Intelligitur ergo, quod peruenit doctrinæ fama ad excellẽtes uiros: in singulis regnis, ĩ singulis climatibus, in singulis prouincijs. Vnde uiuente Petro, æternæ uitæ clauigero, vsque ad extremas Gallias, Chr̃i nomen inuulgatum est, & doctrina. Adeò vt in Senonensi Vrbe, extat Ecclesia in Beati Petri uiui nomine. Quia cum ipse viueret, ad eius honorem ædificata fuit, & cõsecrata. Necesse est tamen, ut hic intelligatur, Apostolorũ uerba, omnem quidem terram peruasisse, at non nisi in generali. v.g. quod unum cruci turpissimè affixum, pro Deo adorarẽt, quod mortuorum resurrectionem dicerent futuram esse, & similia. Præcipuè autem, non omnis mundus eis uiuentibus, legis nostrę dogmata intellexit. Sed quotidie audiunt multæ insulę, & audient. Verum, qm̃ Paulus, tanta cõstantia locum hunc dauidis adducit, ut omnes probet audiuisse. Est ne uerum, quod Pauli tempore, dum hanc scriberet epistolam, in omnem terram exiuisset Apostolorũ sonus, & in fines orbis terræ uerba eorum? Eo modo uerum est, quo illud supra capite primo. Fides uestra annuntiatur, in vniuerso mundo, per hiperbolam. Et fortasse alia regula potest uerum esse, quoniam quod parum distat, nihil distare uidetur. Mo- Rom. 1.
dicum enim tempus intercessit, ab hac Pauli Epistola ad Euangelij, in omnem terram inuulgationem. Potuit ergo dicere. Iam inuulgatum est. Inuulgatur quidem, tantaque celeritate percurrit orbem, vt iam percurrisse credi possit. Sed si uiuentibus Apostolis, in omnes nationes euangelium prædicatum est, quomodo uerum est illud Christi uerbum. Prædicabitur hoc euangeliũ re- Matt. 24.
gni, in uniuerso orbe, & tunc erit consumatio? Non est idem dicere. In omnẽ terram exiuit sonus Euangelij, & miraculorum fama, atq; doctrinæ Chr̃i, & dicere, Prædicatum est Euangelium in omnem terram? Prędicare euangelium ubiq;, non est solum famam inuulgari, sed est apertè, & particulariter ad omnes Gentes, Chr̃i legem annunciare. Ita ut omnes sint inexcusabiles, si credere noluerint. Quod sicut experimẽto patet, non esse impletum. Videmus enim nr̃a ætate, inuẽtas esse nationes, patribus nostris semper ignotas. Nauigatur nanq; sub polo antartico, supra quadraginta gradus eleuato, quod nunquam fuit seculis prioribus auditũ. Nã uix sub æquinoctiali, habitatio compertа fuit. Ita nemo dubitari debet, quin sit implendum. Propterea ergo dixi, qđ generaliter, doctrina terram omnẽ peruasit, sed non particulariter. Prædicare aũt, particularem notitiam significat, & exactam illam inuulgationem famosã, sequuta est consumatio Hierusalẽ atq; consumptio, quadragesimo secundo anno post Chr̃i necem. Verum mundi consumatio erit, cum prædicatum fuerit euangelium ad omnes Gentes. Vel forte, cum uniuersus orbis euãgelium receperit. Inuulgatum est igitur, non prædicatum: vel si prædicatum, nondũ receptum. Cum ab omnibus recipietur, Ioan. 10.
fietq; unum ouile, & unus pastor, tunc iudicabitur seculum per ignem. O diẽ felicem.

Matt.24. felicem. Quando hæc erunt? At nō est penitus dileta dubitatio. Aliqui enim non audierunt, hactenus ex dictis: illi ergo credere non possunt. Quoniam fides non sine auditu. Non possunt itaq; inuocare, igitur salui esse non possunt. Cur ergo damnantur? Intelligis? Responde tu. Non damnantur de hoc peccato infidelitatis, de alijs damnant peccatis. Ita dicebat Christus. Si non uenissem, & loquutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Nō absolutè peccatum non haberent, sed infidelitatis peccatum, non haberent. Nemo itaque iniustè perijt, qui non audierit. Non damnabitur quia non audierit, damnabitur, quia à lumine naturali exorbitauit. Damnabitur, quoniam unū Deū, quem totus orbis glorificat, non agnouit. Damnabitur, quia animam propriā; multis & magnis sordibus conspurcauit. Damnabitur, quoniam quod sibi fieri uoluisset, alijs non fecit. Nemo causetur in corde suo. Si enim lumen naturale sequatur homo, quod & inter siluas alitus sequi potest. Nulli enim sufficienti ope deest Deus, nisi ipse primū multoties sibi defuerit. Dulcissimus nanque est, amicorum omnium Deus, primus in accessu, vltimus in recessu. Ne puta illum periturum esse. Angeli, qui nos custodiunt, illum ad Christum deducent. Venient iumenta, & illum è filuis eripient, quo doctorē inueniat, apparebitque illi Deus, ut salutetur. Omnis orbis pugnabit pro eo, modo diuinæ gratiæ non sit ingratus, ne pereat. Nunquam ergo tibi quæso in mentem ueniat, alicui Deum deficere. Puta magis, semper nos Deo deesse: adnitereq; ne tu desis gratiæ Dei, vt inquit Paul. Quis enim unquā fecit, quod potuit, & Heb.12. perijt? Iam itaque Apostoli mentem intelligis. Sequitur.

Ioan 15.

Sed dico. Num non cognouit Israel? Primus, Moses dicit Ego ad æmulationem prouocabo uos in non Gentem, in Gentem stultam irritabo vos. Esaias autem audet, & dicit. Inuētus fui ab his, qui me nō quærebant manifestus factus sum his, qui me non interrogabant. Ad Israel autem, dicit. Tota die, expandi manus meas, ad populum non credētem, sed contradicentem.

Deut.32.

Esa 65.

Ibidem.

Magnam obiectionem diluit nunc Apostolus. Ostenso nanque, quod excusari nemo potest, quin tubæ Apostoli ex sonum audierit. Reliquum erat, ut Iudæus excusaret hoc fuco, suam ipsius pertinaciam, & incredulitatem. Quid si audiuimus, & non intelleximus? Audire satis non est. Deus, vt intelligeremus, corda nostra haudquaquam mouit. Nos mysteria hęc, sectæ huius, nunquam intelligere potuimus. Ni mirum itaque, si non credidimus. Non cognouistis Iudæi inquit Apostolus? Immo optimè sicut audistis, cognouistis. Sed semper incircuncisi corde & auribus, restitistis, & contradixistis. Nemo igitur uestrum quæratur, quod Gentes in loca uestra subrogatæ sint. Nanque & hoc ipsum uos clarissimè intelligere potuistis, potestisq; ex uatum eximiorum oraculis, quos inter omnes, Mosis & Esaiæ commendatis. Ipsi.n. uno ore dixerunt, vos repudiatos esse, & eligēdos Gentiles, nulla alia ratione, nisi quia cū Philosophiæ euangelicæ ueritatē agnoueritis, & durissima facie, & indomabili corde reluctari uoluistis: Gentiles certè, non propter eorum merita, electi sublimatique sunt, sed gratis. Non enim quærebant Chrm, quoniam legem nō habebant, neq; prophetas, & ultrò eos adiuit. Iesum non interrogabant: quinimmo neq; Deum. Augures potius, maleficos, demones interrogabant, à quibus responsa petebant. Et ipse non quæsitus, palam illis se se obuiam fecit. At uos, omnino vestra incredulitate, uestra culpa reiecti estis, qm̄ in cruce extēsis manibus Iesus nr̄ adhuc, pro uobis præcabatur. Et uos in illum rabbidi, cū animam illam exhalaret, insurrexistis. O scelus scelerum, O inexpiabile piaculū. Vos illum irridebatis, & ipse uos deplorabat, vrm casum, uestramq; ruinā. Vos ī eū sęp deseuistis, & ipse ī oī uita ad uos ditandos, locupletandos, gratia, donarijs, expandit manus suas. Gentes canes uocabat, ut repulsæ, ab eo recederent Omnes nanq; suas gratias, uobis vnicè conferre uenerat. Vobis unis, ui uæ uocis oraculo prædicauit. Vos uni illius serenissimam faciem, in quam desiderant angeli prospicere, cōtēplati estis.

Act 7.

Matt 15.
Philip.3.
1.Pet.1.

estis. Vobis unis, tot miracula fecit, quę describuntur per singula, cęcis uisum, surdis auditum, mortuis uitam, morbosis incolumitatem præstitit. O impias uestras mētes. O pectora dura, nunquā potuit vos demulcere, sed omnibus feris crudeliores, & uerbo & opere illi
4 Re 23. īsultastis, & cōtradixistis. Meritò itaq; iuxta Mose oraculum, cui nō surrexit Propheta similis in Israel, Gentilem populum adeò sublimauit, ut iam uos ipsi, illi tantam gloriam, tantam felicitatē inuideatis, & tanquam canes irritati, & prouocati, vnusquisque uestrum prę liuore, in Gentes dentibus fremat, & tabescat. Ne mirare Iudæa, quod tanto odio pcita, in præputiatos excādescas. Non hæc sine numine diuum eueniūt. Olim ipsi dispersi erant, ut Gens vel populus dici non possent. Insipientes erāt quàm maximè, idola muta colentes. Nunc uos non estis, Gens, dispersi estis per omnem terrarum orbem, insipientes facti estis, scripturas non intelligētes. Quæ ut uidetis, tam apertè contra vos clamant. Propterea Gentilibus inuidetis, & in urbe Roma contra illos contenditis, quod uobis prælati sint, quod regnum habeant super vos, quod illi filij Dei sint. Ecce primus inter Vates uestros, qui olim hæc prædixit futura. *Ego Deus ad æmulationem*, ad inuidiā *prouocabo uos, In* pro per, *non Gentem, & in* pro per, *Gentem stultam irritabo vos. Esaias autem.* audet, idest audenter loquitur, nec ferram timet, quā à uobis perfidi sectus est, quoniam in uos inuehebatur. Spiritus enim Dei illum audere facit, & dicit. *Inuentus sum his*, scilicet Gentibus, *qui me nō quærebant, &c. Ad Israel autem.* Idest aduersus Israel, de eo loquens, dicit in Dei, vel Christi persona. *Tota die*, in omni uita, omni tempore, in nutricis modum, quæ paruulo ambulare nescienti, nec valēti, manus porrigit, vt manum manui iungens, ea duce ad illam ueniat. *Expandi manus meas, ad populum Israeliticum*, quo mea fultus ope, qui ex se claudus erat, rectè ad me perueniens, saluaretur. At uidi illum *non credentem*, & quod magis est, expertus sum semper reluctantem, & *Contradicentem.* Quis ergo uos populus duræ ceruicis, ualeat excusare? Vndecunque fieri potest, pro uiribus contendo, vt uos defendam, inquit gemebundus Apostolus, sed certè, nec vmbram inuenio, à rerū natura deuictus.

[Margin: Deut. 32. — Esa. 65. — Ibidem.]

Habes decimi capitis finem, quo Iudæorum casum, atque ruinam excusauimus, & exaggerauimus. Sequitur.

CAPVT

CAPVT VNDECIMVM.

Ico ergo. Nũ repulit Deus populum suum? Absit. Etenim, ego Israelita sum, ex semine Abrahæ, tribus Beniamin, non repulit Deus, populum suum quem prænouit.

Cum Paulum Apostolum, in secretioribus mẽtis meę recessibus, ante oculos positum considero, Roma. Tam uario septiformis spiritus impetu, huc & illuc, hac & illac, conatum, actumq;: nunc attrahẽtem, compatientem, consulentem: nunc comminantem, increpantem, arguentem: modo durum, asperum, rigidiusculum: modo benignum, Lenem, tractabilem: Hinc docentem, ratiocinantem, disputantem: illinc extaticum, suspirantem, admirantem, tacentem; Quandoque deprimentem, expugnantem. Quandoque defendentem, erigentem, uidere uideor piscatorem, qui piscandi studiũ delitias putet, antiquam Romanorum nobilitatem æmulatus, apud quam in magno prætio & celebritate, piscatio habita fuit. Et propterea, nihil quod ad piscationem conducere possit, ommittat. Sed enitatur modis omnibus, quò dein de piscium copijs locupletatus piscinas & uiuaria prætiosissimis referta piscibus, instruat. Vnde & in maribus nostris, tanquam in terra fruges, peregrinos pisces seminare possit. O magnum piscatorem Paulum, uerè Romanum. Piscatorem inquam hominum, non piscium. Piscinarius esse uolebat, quod de Lucio Philippo, atque de Hortensio dixerat Cicero. Propterea piscabatur, vt undiq; homines, in Christi piscinam congregaret. Adeo autem feliciter piscatus est, vt ex omni piscium genere, ex Oceano in sagenam, è fluidis inquã & procellosis huius mundi aquis, ad portum salutis, omnium linguarũ homines addùxerit. Nõ ignorabat hamũ: non nassam, nõ iacula, non rastra, non uenena, non rethe, etiam auratum, è purpura, & cocco nexis funibus, quo Nero piscari solitus erat. Oẽs modos artis piscatoriæ, optime nouit. Non uides quãta utit' uarietate, quãta arte, ad capiendos hoĩes? Nunc in uirga uenit, nũc in spũ mãsuetudinis, nũc incrudescere illũ uides, nũc leniri, nũ c acriter pũgit, nunc consolat', exacerbat, medetur, percutit, sanat, mortificat, uiuificat, mactat, saluat, exaggerat, mulcet. Se se pro loco, pro tempore, pro moribus, oĩbus accõmodarè studens, ut nemo resiliat, vt oẽs ad sagenam ueniant. oĩa omnibus fact' est, vt oẽs lucrifaceret. Quẽ piscatorem uidisti tu unquã, tanta sapiẽtia, tanta felicitate piscari? Sed ad particularia descẽdo. Exaggerauit nuper, Iudęorũ casum. Exaggerauit autem tã in immensum, ut dixerit, eos ad tantã miseriam deuenisse sua ipsorum culpa, ut Gentibus, populis alioquin stultissimis, & indignissimis, inu idere cogant'. Nũc ergo ne desperarent, atq; desperati, piscatorem quantumuis trahentem refugerent, tãquam rastro percussos, vel ueneno stupidos, esca salutari suscitat, & allicit. Tria ostẽdẽs potissimum. Primo. Quod non omnes Iudæi à Deo repudiati sunt, licet multi. Secundo. Quod utile fuit, & ita aliquo modo bonum, Iudæos cadere. Tertio. Quod qui ceciderè, non ita cecidere, vt & surgere modo uelint, non possint. Hæc, itaque tria solatia, affert Gentis suæ infelicitati. Quod casus uniuersalis non est. Quod non inutilis. Quod non irreparabilis. Vide autem & modum, quo id facit. Vnde & hoc est admirabile, personam dubitantis induit, dubiumque admodum formidabile proponit.

1. Cor. 9.

Dico

Dico ergo. Num Deus repulit populum suũ? Qui populus suus olim fuit, népe Israeliticus: de quo illud est, Nos autem populus eius, & oues pascuæ suæ. Beata Gens, cuius est dominus Deus eius, populus quem elegit in hæreditatem sibi. Adeo ne repudiatus nũc est, quia non credidit, & quod magis est, Deo expã dente illi manus, ut ad eum accederet, contradixit? Repudiatus inquam, vt iam suus non sit? Ideo autem, tam expauescẽdam vocem proponit, ut cũ omnino hoc à Iudæis sublatum esse intelligeretur, dulcius accipiatur, & iucundius. Propterea statim negat, & destruit. *Absit.* Non modo inquit, non repulit, sed *Absit*, vt repulerit: quasi dicere. Et falsum est, & impossibile, adeo vt animus horreat, cũ auris audit, repulit Deus populum suum charum, scilicet antea, singulariterque dilectum. Non sat uero fuit Paulo, respondendo negare, sed & responsionem corroborare voluit. Si Iudæorum Gentem, ob eorum incredulitatem erga Christũ Iesum, prorsus reiecisset Deus, quomodo sui nominis præconium, misteriorum eius dispensationem, primas ecclesiæ suæ dignitates mihi credidisset? Nam ego proselitus non sum. Hæbræi estis, & ego. Israelitæ estis & ego. Semen Abrahæ estis & ego. Addite. Lupus rapax fui, ue tè Beniamin, & cognatione contribulum, & mysterio. Nõ modo enim uerbis, huic sectę contradicebam, sed tãquam Lupus in dominicum ouile grassabar. Si ergo me, nõ modo, non repulit, sed elegit: elegit autem ad tãtum fastigium. Positus enim sum ab eo prædicator, Apostolus, & totius orbis magister: appellauit me dominus vas electionis, non electum duntaxat, dictumque est mihi. Sufficit tibi gratia mea. Quomodo putandum est uos, quamuis non credentes, quamuis contradicentes Christo Iesu, prorsus & finaliter reiectos esse? Hinc vides, Apostolo notam fuisse suiipsius prædestinationem, vel electionem: quod diuina reuelatione, neq; alio modo factum fuisse credere quisque debet. Particulareque priuilegium fuit. Neq; enim omnibus datum est. Cuius rei si quæratur ratio, respondebo statim: quod non omnibus prædestinatis, eorum prædestinatio reuelatur. Quoniam non est cõueniens. Non est autem conueniẽs duplici ratione. Primo quidem, quia si certum esset prædestinatis omnibus, notã esse suam ipsorum prædestinationem, tunc non prædestinatis, certum esset se non esse prędestinatos. Deduco. Quotquot prędestinati sunt, clarum est quod sciunt se esse prædestinatos, quotquot igitur non sciunt se prædestinatos esse, perspicuum est, quod non sunt prædestinati. Non prædestinati, non sciunt se prædestinatos esse, ergo ipsi scirent, qđ prædestinati non essent. Modo igitur quodam, ad desperationẽ inducerẽtur. Secundo. Quoniam cum prædestinati sint, qui saluantur, tandem securitas negligentiam pareret, vt uel nõ operarẽtur, vel frigidè, aut tepidè. Optimè itaque factum est, ut nesciat homo communiter, si amore, vel odio dignus sit. Si enim id scire expediret, mihi crede, Deus omnibus reuelaret. Non enĩ tãtum necessaria, sed & utilia docet, ipso dicente. Ego dominus docens te utilia. Quod si fortasse putes, omnes sanctos agnouisse, dum in hoc seculo uiuerent suam ipsorum electionem, quia scriptũ est. Vnctio docebit vos de omnibus. Falleris. Vnctio spũs sancti, docet sanctos de omnibus, quæ ad salutem cõducunt. At nõ de omnibus absolutè. Prædestinatio conducit, immo ad salutem necessaria est. Sed prædestinationis, cognitio vel certitudo, nullomodo expedit, (communiter intellige,) expedit aliquibus, propterea aliquibus reuelatur. Sed paucis, quos æquus amauit Iupiter, & ardẽs euexit ad æthera uirtus. Quis enim nesciat, in duellis gladiatores, in pugnis milites, ad brauium nequaquã ascribi, nisi sub conditione? Ad pugnã absolutè ascribuntur, sed ad pręmium nequaquam, vt certi sint, quod eos pugnare oportet. Non sint autem certi, quod brauium consequentur, nisi hac conditione si uicerint. Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit. Deus optimus est, optima igitur, optimè facit. Hic est optimus modus, ut unusquisque nostrum sciat, se in arena esse, in

Marginal notes: Ps. 94. | Act. 9. | 2. Cor. 11 | 1. Tim. 2. | Act. 9. | 2. Cor. 12 | Eccl. 9. | Esa. 48. | 1. Ioan. 2. | 2. Tim. 2.

in agone ad cōtendendum, ad pugnan-
Iob.7. dum. Militia nanque est uita hominis
super terram. Nemo autem sciat absolu
tè, an coronandus sit vel non: sed tamē
omnes sciunt indubiè, se coronandos
esse, si fortes fuerint in bello, & supera-
uerint: ut omnes timeant, & sperēt om
nes, nemo tanquam securus torpescat,
nemo tanquam desperatus animo con
cidat. Illud ergo ignotum esse uoluit
Deus. Hoc autem quis est, qui nesciat,
cū omnis scriptura nihil aliud clamet.
Apo.2. & 3. Qui uicerit, dabo illi nomen nouum,
quod nemo scit, nisi qui accipit: & non
delebo eum de libro meo. Et de hoc sit
satis incidenter dictum, pro prima Pau
li ratione.

Quoniam autem frigida hæc Pauli,
probatio uidebatur. *Non repulit Deus populum suum.* Quia me non repulit. Di-
cere enim potuissent Iudæi. Ita deludis
nos Paule? Teipsum unice substituens,
pro populo vniuerso? Ita spe uana, nos
tanquam infantulos alere credis? Pro-
missiones nobis factas, in te uno asse-
rens esse completas, quādo reliqui om-
nes pereunt? Tu ne es populus Israel,
semen Abrahæ, quod astra cęli & maris
arenam æquabat iuxta Dei oraculum,
ad unum Paulum Rachelis nepotem
redactum est? Non feremus Paule, nō
feremus hæc tua commenta. Falsis ra-
tionibus nos decipis, pompam magnā
tua uerba exterius præseferunt. *Repulit Deus plebem suam?* Absit. At demum
te unum pro omnibus superstitem di-
cis. O rem ridiculam. Estne hoc sola-
tium, quod à te expectabamus Paule,
vt uniuersi pereant, tu unus serueris?
Propterea ergo Apostolus eadem resu-
mens, rationem, aliam fortissimam ad-
dit. *Non repulit Deus populum suum quem prænouit.* Quasi dicere uelit. Firmum
fundamentum Dei stat, habens inuio-
2. Tim. 2 labile hoc signaculum. Nouit domin9,
qui sunt eius. Sunt qui hinc dicūt, Prę-
destinationem vel electionem, ex pno-
tione pendere, non prænotionem ex
prædestinatione. Ideo enim inquit
Apostolus. *Non repulit populum suum Deus,* omnipotens, quia prænouit illū
seruatum iri, bene operaturum, ac id-
circo elegit, non repulit. Quibus & te-
stimonium Diuus Petrus perhibere ui
detur, dicens primæ epistolæ initio. Pe
trus Apostolus Iesu Christi, electis ad- 1. Pet. 1
uenis, dispersionis Ponti, Galatiæ, Capa
dociæ, Asiæ, Bithiniæ, secundum præ-
scientiam Dei patris. At hi modum lo-
quendi scripturę, ignorare uelle uiden-
tur, cum non ignorent, Cum enim de
bonis uiris, de his scilicet, qui saluātur
dicit Spūs sanctus, quod Deus eos no-
uit, non uisionis, sed approbationis a-
ctum, magè exprimere intendit. Quo
contra dicitur ubique, Deus malos, &
qui pereunt, ignorare. Nescio vos. Nū- Matt. 25.
quam noui uos. Qui ignorat Deū, igno Matt. 7.
rabitur à Deo. Oculi domini mundi
sunt, & non possunt respicere ad iniqui
tatem. Deus enim omnia contempla- 1. Cor. 14
tur, bona & mala, uerumtamen nō nisi Abach. 1.
bona approbat. Hæc itaque uerba. No- Ps. 1.
uit dominus uiam iustorum. Nouit do
minus, qui sunt eius. Ego cognosco o- 2. Tim. 2.
ues meas. *Non repulit plebem suam, quam prænouit.* De notitia approbationis nō Ioan. 10.
uisionis intelliguntur. Hanc uero no-
titiam, omnino pręire prędestinationē,
concedo. Amorem nanque significat
approbatio, At Prædestinatio amorem
arctare in ordine ad æternam uitam, ut
alias dictum est, & dat approbationi
firmitatem. Verum notitia hæc, quod
ego saluandus sim, quæ uisio est, & cō-
muniter præscientia dicitur, prædesti-
nationem supponit. Nunquā enim in-
tellectus diuinus nosceret me saluādū,
nisi diuina uoluntas primum me salua
tum iri, decreuisset. Hinc Theologi, cō
muniter vtentes hac uoce præscientia,
in hoc sensu, vt est meracissima intelle-
ctus contemplatio, ad eos qui saluātur,
non præscientiam, sed prædestinationē
transferunt, quoniam primum, quo sal
uantur ex parte Dei, prædestinatio est,
non præscientia. Pro eis uero, qui pe-
reunt, solum præscientiam usurpant.
Non enim illam prænotionem, antece-
dit actus diuinæ uoluntatis, nisi pmis-
sio. Hi ergo vnicè præsciti dicuntur, ac
cepta præscientia, vt uisio est. Illi ue-
rò, vt primum est, approbatio. Acci-
pitur itaque hic prænotio, pro præ-
destinatione, vel approbatione.
Sequitur.

An nescitis in Helia, quid dicit scriptu-
ra? quam interpellat Deum contra Israel, di-
3. Re. 19. *cens? Domine, prophetas tuos occiderunt, &*
altaria tua subuerterunt, & ego relictus fui
solus, & quaerunt animam meam. Sed quid di
cit ei diuinum responsum? Reliqui mihi septē
millia uirorum, qui non curuauerunt genu
Baal. Sic ergo, & in hoc tempore, residuum
secundum electionem gratiae factum est.

Duo hactenus dixit Paulus, quae pu-
gnare uidebantur. Primum. Paucos
Iudaeos saluandos fuisse, ex uerbis Esa-
Esa. 10. iae. Si fuerit numerus filiorum Israel,
tanquam arena maris, reliquiae saluae
Esa. 53. fient. Et quis credidit auditui nostro?
Secundum. Non repulit Deus populū
suum, quem praenouit, idest praedixit,
praeelegit. Istud nanque de populo ge-
neraliter intelligi uidetur, non de pau-
cis. Et ita illi obuiare ac repugnare.
Vt igitur hanc contradictionem tollere
possit, quod ultimo dictum est, nūc de-
clarat. Asseuerans, non omnes electos
esse, sed aliquos, non ipsum solum Pau
lum, sed & alios. Et ne inquit mireris
Iudaee, non nouum, quid affero, dicēs,
non omnes ex Iudaeis electos esse, sed
aliquos. Ita fuit & ante nos, Regum tē
pore, Deus aliquos, non omnes selege-
3. Re 19 rat, scriptura testante. Reliqui mihi se-
ptem millia uirorum, qui non curuaue
runt genu Baal. Sicut ergo olim uiuen-
te Helia, aliqui electi erant, & non ip-
se solus Helias, qui idolū, vel Baal ima-
ginem non adorarūt, sed pura fide sem-
per coluere Deum, atq; tandem saluati
sunt, & non oēs. Nesciebatq; Helias, q
electi essent, nec quot. Ita nunc, nō om-
nes electi sunt, sed nec omnes repudia-
ti, qui & quot electi sint. Neq; ego scio,
inquit Apostolus. Hoc unum tñ scio,
quod non omnes repulit, sed reliquiae
quaedam manent. sicut & olim. Deus
enim suos curat, & regit, etiā prophe-
tis ignorantibus, atque Apostolis. He-
liae tādem, electorum Dei numerus in-
notuit. Dictum est enim illi, cum faci-
nora uestra, zelo Dei exestuans exagge-
raret, aduersusque uos interpellaret.
Quod essent septies mille viri, qui de-
uoti Deo permansissent. Mihi pro vo-
bis continenter praecanti, quot sint reli
quiae uestrae, adhuc reuelatum non est;
illi scilicet qui saluandi sunt. Reuela-
tum tamen est, quod secundum gratiae
electionem, non secundūm eorum ope
ra saluabuntur. O utinam perueniāt,
ad numerum centum quadraginta qua Apo. 7.
tuor millia signatorum. Addet, fortasse
Deus, ad hunc numerum multa millia.
Haec omnia uult dicere Paulus, hoc exē
plum adducens, hanc historiam, quae
in Helia habetur, idest de Helia, vel in
tractatibus de Helia, in tertio scilicet,
Regnorum libro. Sed nonne uides, q̄
bellè, quàm latenter, & quàm apertè
simul in eis defendendis, eorum crimē
exaggerat, ostenditque eos etiam citra
Christi mortem, Apostolorumque cae-
des, nulla esse uenia dignos, in mediū
adducens Heliam, qui mūdi stupor ha-
bebatur; qui Prophetarum uertex exti-
terat. Qui cęlo, & elemētis imperabat,
Qui demū (vt omnes eius laudes vno
verbo complectar,) tam sanctus habit?
est, vt Deus illum mori noluerit, sed ad
extremum vsque orbis interitum, sup-
stitem viuere? Hunc tamē (O scelus) Is-
raelitae ad mortem persequebant. Hūc
inquam Heliam, quem colere ceu terre
num Deum par fuerat, post omnium
prophetarum necem, post dirutas aras,
lacessebant, irritabant, occidere uole-
bant flagitiosi illi Israelitae, sanguinum
viri & Belial. O semper contumacem,
semper improbam sinagogā. Quid hic
possunt dicere Iudaei, ut suam defendāt Ioan. 6.
pertinaciam vel excusent? Helias non Ioan. 2.
dicit. Ego & pater unum sumus. Quod
Iesu nostro, pro blasphemia impingūt.
Non dicit. Soluite altaria, & in ictu o-
culi reedificabo illa. Non soluit sab-
bathum. Non populos seducit: non est
impostor, quod de Petro & Paulo dice-
re consueuerunt: non comminatur du
ra sicut Micheas. Dulcia affert & iucun
da. Verbo cęlum aperit: famem, qua or
bis periclitabat vniuersus, omnino tol-
lit, & tamen illum insectabaris perfida,
eius sanguinem, etiam sanguine Dei fla
minum ebria, sitiebas. Illumq; ni fallor
occidisses, nisi Deus eum in curru ad
Eoos Hortos, è tuis manibus, quae pro-
phetarū sanguine plenae sunt, eripuis-
set. Bone Deus. Qua commiseratione,
digna es Iudaea sanguinaria? Quo colo-

re effingere potes, ut à Deo prorsus reiici & repudiari non merearis? Quæ de cæde in cædem, tanto impetu præceps
Deut.32. ruis? Audisti Mosen cõtra te dicentem. Ego ad æmulationem vos adducam, in
Esa.65. omnem Gentem. Audisti Esaiæ inuecti uam. Tota die expandi manus meas ad populum, non credentem, sed contradi
3.Re.19. centem mihi. Audi item Heliam contra te interpellantem. *Domine* vindica sanguinem nostrum. *Prophetas enim tuos occiderunt. Altaria subuerterunt. Et ego relictus sum solus, & adhuc Quærunt*, sangui ne non saturi *animam meam*. vitam meã. Hi sanè in quib⁹ speratis, uos accusant miseri. Oẽs clamant contra uos. Quid ergo admiramini, si paucos ex uobis sal uatum iri, & Deus dicit, & ego, Nemo est, qui saluari mereatur? Gratiam ergo, gratiam qui salui erunt, agnoscant, merita non iactent, quæ utique nunquam nisi mala fuerunt. Hæc omnia uoluit dicere Apostolus, contra Iudæos. Ideo tam prolixo sermone contra morẽ, hãc totam historiam prosequutus est. Adduxit tamen quasi in defensionem, ostendens ex illa, plures electos esse, ne exacerbarentur, si alio modo eam prosequutus fuisset. *Si autem gratia.* Et est ablatiui casus. Sensusque est. *Si autem* per gratiam, vel ex gratia, *Residuum factum est*, supple residuum. Hic enim est sensus. Qui piere, ex ipsis periere. At q residui fuerunt, Deus ipsos residuos fecit, idest fecit vt remanerent, illis immerentibus. Si igitur *Gratia* hoc factũ est. *Iam non ex operibus*, eorum uidelicet. Illationem istam probat. *Quoniam gratia, iam non est gratia.* Deducit hanc probationem. *Si enim ex operibus, εἰδὲ ἐξ ἔργων*, est, nanque δὲ pro γάρ, *non iam ex gratia. Quoniam opus, iam non est opus.* Hæc ergo est huius loci, & sententiæ summa. Gratiam nulla nostra merita præcesserunt. Quia qđ datur ex meritis, gratis nequaquam datur. Sicut enim meritum, non est meritum respectu illius, quod datur ex gratia. Ita gratia, non est gratia respectu illius, quod datur ex merito.
Mat.20. Quod nanque datur pro meritis, redditur, non donatur: Merces est, non autem donum. Hinc illud. Voca operarios, & redde illis mercedem. Quod igitur gratis datur, donatur, non redditur: donum est, non mer- Rom.4.
ces. Propterea scriptum est. Ei qui operatur, merces imputatur, non secundum gratiam, sed secundum debitum. Verum dices. Ruunt omnia, quæ docuisti. Nam licet baptismalem gratiam, nemo mereri sibi possit, pœnitentialem tamen (vt ais) de congruo, homo mereri potest. Ecce Paulus stat in acie, contra hanc sententiam. Gratia pœnitentialis, nonne etiam gratia est? Cur ergo dicis, Rom.6.
nos illam mereri posse? Obiectio nulla est. Nam & vita æterna dicitur gratia. Gratia Dei uita æterna, & nihilominus illã meremur. Apostolus.n. vocat eam mercedem, coronam, dicitque illam reddendam, non donan- 2. Tim.1.
dã esse. Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem iustus iudex. Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ. Nõ ergo absolutè pugnat gratia & meritum, vel premiũ, quamuis gratię ratio, vt gratia, & ratio premij, vel mercedis, vt merces vel premium, pugnent. Idem igitur est gratia, & premium. At quatenus est gratia, non est premium, & quatenus est premium, non est gratia. Propterea Ioannes, non appellat æternam uitam, absolutè gratiam, sed gratiam pro gratia, significans, quod est gratia, & gratiæ premium. Ita ergo gratia pœnitentialis, non est omnino gratia, ideo illam aliquo modo possumus mereri: quamquam possit dici, quod & si illam de congruo meremur, non sequitur tamen, ergo meremur. Immo è contrario, non meremur. Et hæc est rei ueritas, sicut supra docuimus. Non sequitur. Ethiops est albus dentes, ergo est albus. Quinimmo igitur, niger. Augmentum tamẽ gratiæ, ve rè meremur. Charitas enim, incohata meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Cum ergo dicis. Gratiæ augmẽtum, gratia est. Cõcedo. Igit̃ nõ meremur illud.

lud. Consequentia nulla. Quando-
quidem non est tantum gratia. Di-
ces. Paulus itaque nihil probat, ex quo
aliquid gratia & pręmium esse potest,
donum & merces. Dicet enim Iudę-
us. Residuum factum est residuum, &
gratia & merito. Immo optimè conclu-
dit, & hoc tibi cordi sit. Apostolus nã-
que de vna gratia, quæ tantum gratia
est, loquitur: de gratia prædestinatiõis,
vel electionis. *Residuum secundum ele-
ctionẽ gratiæ factum est.* Supple residuũ.
Idest secundum electionem gratuitam
æternæ prædestinationis. De qua est &
Eph. 1. illud. Prædestinauit nos, in adoptionẽ
filiorum, in laudem gloriæ gratiæ suæ.
Hanc ergo gratiã prædestinationis, nul
lo pacto fingere potes, mercedem esse:
meracissima gratia est, nõ ex operibus,
nec factis, nec fiendis, ut aliàs ostẽsum
est. Ex illa uero gratia, quæuis alia ele-
ctorum gratia prodit. Illa gratia nihil in
nobis ponit. Prædestinatio enim, in p-
destinante est, non in prædestinato. Si-
cut fauor in eo est, qui fauet, non in cui
fauet. Verum aliæ gratiæ, sunt aliquid
in anima omnino, vt capite quinto ostẽ
dimus, & illæ sunt nostrorum merito-
rum principia. Sine gratia nanq;, ne-
mo penes Deum mereri potest. Nec
mihi obijcias. Homo apud hominem
meretur, etiam si uix eum agnouerit.
Nam uirtute præditi, à Regibus, & Cę-
saribus munera obtinent, & gratias, sua
rum virtutum meritis, quamuis in eo-
rum gratiam nõdum recepti sint, adeo
potest uirtus ipsa. Cum Deus itaque,
longe sit & pius & liberalis magè, q̃
vniuersi Reges & Principes, cur sine
eius gratia, penes illum, mereri nequaq̃
possumus? Diluam quidem tibi facilè
dubitationem istam. Quid enim bo-
ni habet homo, quod à Deo, non acce-
perit? Virtutem à Deo, non à Rege
accipis, non à Principe. Per id ergo,
quod à Deo habes, penes regem mere-
ris. At cum nihil boni habeas, nisi De9
id tibi dederit, penes illum mereri non
potes, nisi ipse merendi principium ti-
bi donauerit. Merendi principiũ,
gratiam esse voluit, qui igitur in Dei
gratia, non est, penes Deum non me-
retur. Deinde dicit.

Quid ergo? Diuagatus est Apostolus,
nec adhuc solutionis scopum exprę sse
tetigisse videtur. Vult itaque nunc cõ-
cludere, & propterea inquit. *Quid ergo?*
tandem dicendum est? Populus Isiaeli-
ticus, reiectus ne est, totus à salute, vel
aliqui? Quoniam dictũ est, quod igno-
rantes iustitiam Dei, & suam quærẽtes Rom. 10.
statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.
Et si aliqui, qui sunt illi? Ecce responsio,
atque decisio. *Quod inquirit Israel*, iusti-
tiam Dei. *Hoc non est assecutus.* Sed cum
scriptũ sit. Quærite & inuenietis, Pul- Luc. 11.
sate & aperietur uobis. Cur quærentes
iustificari, iustificationem non inuene-
runt? Quia nõ ex fide, sed quasi ex ope-
ribus. Offenderunt enim in lapidem Rom. 10.
offensionis. Putabant nanq;, Christi fi-
de neglecta, per sabbatha, per neome-
nias iustificari. *Sed electio assecuta est.* Id-
est hi qui electi fuere, assequuti sunt.
Qui autem fuere electi, nisi hi quos do
minus elegit, quibus dicit. Non uos Rom. 15.
me elegistis, sed ego elegi uos? Elegit Eph. 1.
nos in ipso, ante mundi cõstitutionem.
Intellige autem assequuntur, & asse-
quentur, licet tantum præterito vtatur
tempore. Sicut supra. Quos præfi- Rom. 6.
niuit, hos uocauit, quos uocauit, hos iu
stificauit. Ideo uero dicit, electionem
assequutam esse, non electos, ut intelli-
gas, quod quamuis electi illam assequẽ
tur, id tamen plus electionis vi tribuẽ-
dum est, quam suæ ipsorum virtuti.
Iuxta quem modum supra dictum est.
Non uolentis, neque currentis, sed mi Rom. 9.
serentis Dei, licet nec frustra uelimus,
nec frustra curramus. Electi igitur, Dei
iustitiam consequuti sunt, quærentes il
lam ex fide, non ex operibus, ex gratia,
non ex meritis, ex dono non ex debito.
Arbitrantes scilicet, nequaquam se gra-
tiam consequi, quoniam benè operati
sunt: Sed ideo bene operati, quia gra-
tiam sunt consequuti. Non ergo qua-
tenus Israelitæ, sed quatenus electi. Si
enim quatenus Israelitę, omnes itaque
Israelitæ assequuti fuissent. Quod mini
mè uerum est. Sequitur enim. *Reliqui
uero excæcati sunt.* Non uacat mysterio,
quod nunc pereuntes, reliquos uocat,
non

non electos, cum supra reliquias, & residuum electos diceret. Ibi à paucitate, hic ab imperfectione procedit. Reliquiæ enim paucæ sunt, sed uidentur esse minus nobiles his, quorum reliquiæ sunt. Vt in conuiuijs patet. Nam reliquiæ dantur seruis. Prima igitur ratio electis, secunda pereuntibus conuenit. Dicit ergo. *Electio consequuta est. Reliqui excæcati sunt.* Ecce Iudæorum populum, in duas diuidit partes. Aliqui diuinam gratiam, & iustitiam assequuti sunt. Aliqui excęcati sunt. Illos uocat electos. Hos cæteros, vel reliquos. Illi misericordiæ uasa sunt: Hi uasa iræ. Dum ergo misericordiæ vasa, diuina gratia iustitiam consequuntur: vasa iræ, diuino iudicio, propter eorum infidelitatem, & pertinaciam, excæcantur. Excæcantur inquam mente, non corpore. Vnde illud est.
Esa. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. Quid enim est, non intelligetis, nisi credideritis, nisi mentis nostrę oculos, infidelitas ipsa cæcabit? Hinc Christus dixit,
Mat. 15. de incredulis pharisęis. Cæci sunt, & duces cęcorum. Deus illos iusto iudicio excæcari permisit: at ipsi sese per liberum arbitrium excæcarunt. Maxima legis mandata, misericordiam & fidem contemnentes, minimaque magna superstitione & hipocrisi commendantes. Et iuxta Christi uerbum, Culicem excolantes, camelum autem glutiētes.
Mat. 23. Probatautem, excæcatam esse Iudæorū magnam partem, ex Prophetarum oraculis, & scripturis sacris, quanquam id probatione egere, nō uideatur. Quis enim uidit unquam, in sacris literis, maiorem cæcitatem, quàm Iudæorum, qui semper Mosen legunt, relegunt, circūferunt, nec tamen intelligunt? Nam & ueteres Hębræi testati sunt, qđ q. Messiā receptum non essent: scripturarum intelligentiam penitus perdere deberent. In primis Rabbi Iudas, in libro Sanhedrin capite Helec. In generatione, in qua filius Dauid venturus est, domus prædicationis erit ad fornicationem, & sapientia scribarum fętebit. In libro etiam. Aghigha, idest solēnitatis, in capite, quod incipit Hauol haiabin, idest Omnes tenentur, Audi quid legimus. Infatuauit Iudæos, Deo pmittente diabolus, abstulitq; ab eis sensum, quo ad intellectum ueritatis, & vsque adeo quidem, vt in diuinis scripturis, minoris intelligentiæ sint, quàm asini. O uerbum apertissimum, & uerissimum. Rabbi Abbà, ut habetur in libro Hechalim, idest ponderum, in capite quod incipit, Ve ellu hen. Idest, & isti sunt, Tanta uehemētia huic ueritati testimonium reddit, ut nihil clarius. Si fuerunt antiqui nostri filij hominum, nos sumꝰ asini. Addit Rabbi Zerra, in libro Sabath, idest sabbathi. Et non sumus adhuc tales, qualis est asinus Rabbi Hannina, vel ipsius Rabbi Menahem, sed ut cæteri asini. Merito itaque bestiæ à Hieremia uocantur. Bestiæ facti sunt Hier. 10.
pastores, & Deum non quæsierunt, propter hoc non intellexerunt. Immo bestijs omnibus bestialiores, magna ratione dici possunt, & debent. Quādoquidem iuxta Esaiam. Cognouit bos Esa. 1.
possessorem suum, & asinus pręsepe domini sui, Israel autem me nō cognouit. Hinc Moses. Popule stulte (inquit) & insipiens. Et Hieremias. Perijt consi- Deut. 32.
lium à filijs, fętida facta est sapientia eo- Hier. 49.
rum. Esaias quoque. Captiuus ductus Esa. 5.
est populus meus, quia non habuit sciētiam. Post hæc omnia tamen, Paulus duo loca Esaiæ, & Dauidis adducit. *Sicut scriptum est. Dedit illis Deus spiritū compunctionis, oculos ut non uideant, & aures, vt non audiant.* Et interponit de suo Paulus. *Vsque in hodiernum diem.* Iuxta illud, quod alibi dixit. Vsque in hodier- 2. Cor. 3.
num diem, positum est uelamen super cor eorum. Vtinam autem non etiam, vsque ad nostrum hodiernum diem. Iam prædixit Apostolus, quod aliquando auferetur uelamē. Cum enim dominus fuerit conuersus ad eos, tūc auferetur, conuerteturque diuina gratia corda sanctorum patrū in filios, idest, dabitur Iudæis cor docile, cor carneum. Quod sancti patres habuerunt, & videbunt, & audient, & ad Christum conuertentur, & salui erunt. Sequitur.

Et Dauid Dicit. Fiat mensa eorum in laqueum, & in prædam, & in scandalum, & in retributionem ipsis. Obtenebrentur oculi eorum, vt non uideant, & dorsum eorum semper

per incurua. Quomodo excæcati sint à Deo, & in reprobum sensum. Et quomodo illud *Vt*, in omnibus similibus locis, vt consequutionem non finem significet, sæpe declaratum est. Verba tantum declaranda sunt. Metaphoram sumi uidetur sequi Esaias, cum dicit. *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*. Fumus enim oculos pūgere uidetur, ideo vt necesse sit à fumo refugere. Iudæi ergo, adeo interius pungebantur, punguntúrque cum Christi audiunt mysteria, vt illa ferre non possint. Fortasse autem, est compunctio inuidiæ & liuoris. Quis enim aculeus pungit magis, quā liuor? Liuore ergo perciti Iudæi, Deo permittente, sicut Gentium salutem ferre non possunt, ita nec Christi gloriam. *Tradidit ergo illis Deus hunc spiritum*. Id est non abstulit. Ipsi nanque ex seipsis Gentibus, & Christo inuidere cęperūt, dignum fuit, ut mercedem quam oportebat sui erroris, reciperent in semetipsis. Quæ enim pœna maior, quàm inuidere? Putredo ossium inuidia. O mala compunctio. Vtinam uice uersa det nobis bonam compunctionem Deus, quam illis olim dedit, qui dicunt. Potasti nos uino compunctionis. Si autem iuxta textum nostrum, placet magis legere spiritum soporis, quàm compunctionis, non leuius malum Iudæorum est. Sensus enim erit eos alienatos mente esse, sopitos, stupidos, infatuatos, stolidos, atque vt significantissimè dicam, asinos. Illa uero quæ sequuntur. *Et oculos, vt non uideant, & aures vt non audiant.* Esaiæ quidem sunt. Sed alio loco. Vt hinc intelligas, in citādis uerbis sacris, licentiam accipi posse. Ex capite quidē sexto & uigesimo nono, constat Apostolus autoritatem vnam, mutatq; uerba, sensum spectās proprie, vt Theologus, non literam, vt Grammatista. Completa uero autoritas Esaiæ hæc est. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos ei⁹ claude, ne forte uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & cōuertatur, & sanē eum. Qua magna rōne oculi, & aures noīant. Oculi signa uidēt, aures uerba audiunt. Significatur itaq; Iudæos, nec Chri miracula vidisse, nec audisse doctrinā. Viderunt externis oculis, audierunt externis auribus, at non interiore aspectu vel auditu. Nā magē oculorū usum, auriumq; auditū negabāt, q̄ Christi ueritatē conſiterent. Oculis itē, pleraq; ex nobis addiscimus, auribus ab alijs percipimus. Oculus quippe proficit magis, ad inuentionem, auris ad disciplinam. Significatur ergo, Iudæos nec ex se posse, neq; ab alijs uelle scripturarum ueritatem intelligere, uti uerè asinos obstinatissimos. O hominum improbum genus.

Quo ad Dauidem. Iudęorum mensa, sacra scriptura est, quæ tanquam fercula multiplicia, legem habet, psalmos, prophetas. In illa mensa, primum opiparis conuiuijs saginabantur. Verum cum pia fide ieiuni Christum, qui panis est uiuus, quo discumbentes simul cum omnibus cibarijs uesci debuerūt, tanquam gulosi carnem inhiantes, ad fœtidas illas carnis obseruationes reiecerunt: facta est mensa eis in laqueum, propter ambiguitates, quas in lege soluere nesciebāt. Vt illa. Quomodo Christus est filius Dauid, & dominus. Quomodo egressus à Bethleem, & à diebus æternitatis. Quomodo paruulus natus est, & vocabitur Deus fortis, pater futuri seculi. His profecto dubijs, ut decipulis & laqueis, in prędā anima illigatur, propter errores, qui spreta literali intelligētia, ad literalem sequūtur. Aberrant enim à fera. Facit nanq; eos scriptura sacra, sicut fera uenatores errare, ac diuagari, vt in escarum legibus, in circuncisione. *In scandalum.* Quoniam tanquam cæci, in Christum impingūt, & inde offenduntur. Nam in Euangelio uiuere, saluarique possent, *In retributionem.* Quādoquidem hæc omnia merces sunt suis erroribus, optimē conueniens, vt in ea spiritualiter epulari nolētes, ab ea merito excluderentur. Et quī per literam alios astringere conabātur, in illam ipsi caderent obligati. Ne mireris autem, si hac mensæ metaphora vtitur Dauid. Statim enim, ante, Christi personam induens dicit. Dederūt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Vides quàm apprimē quadret? Fiat mensa eorum coram ipsis in

Marginal notes: Esa. 6. — Prou. 14. — Ps. 59. — Esa. 6. — Esa. 6. — Ioan. 6. — Matt. 22. — Mich. 5. — Esa. 7. — Psal. 68 — Ps. 78.

in laqueum. Me esurientem, sitientemque, O inurbani, O inhumani Iudæi, cibastis felle, potastis aceto. Hæc ne fuit mensa, quam morienti parare debuistis? Fiat ergo mensa uestra, in laqueum, in retributionem, & in scādalum. Indignè mihi acetum & fel propinastis, dignam uestris meritis mē sam paret Deus. Quod addit. *Dorsum eorum semper incurua.* Item metaphora est, qua significatur, Iudæos peccatorum mole & pondere præssos, quotidie magis aggrauari & incuruari: ut iam tanquam pecora, pronis ad terram oculis, in cœlum erigi nequaquam possint, sed semper in terram spectent: dicatque eorum quilibet uerè. Incur-

1.Par.36 uatus sum multo uinculo ferri, & non est respiratio mihi. O tanta scelere dignam uindictam. Quomodo enim dicuntur in cęlum respicere, qui cœli creatorem contempserunt? Fortasse autem, per dorsi curuitatem, seruitutem, qua à Gentibus omnibus premuntur intelligit. Omnibus quippe contemptibilis, exosaque est Iudæorum natio, quæ primum populus erat Dei peculiaris. Bene autem dixit. *Dorsum eorum semper incurua.* Et non dixit tantum incurua, significans, quod nullus sit tantæ seruitutis, tantorumq; malorum finis. Ex his primum iam patet, quod Iudæorum casus, vniuersalis non est, & ita uerba hæc, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum,* indefinitè intelligi debet, pro Iudæis quidem, at non pro omnibus. Quoniam neque omnes Christi morti consenserunt. Et aliqui etiam eorum, qui consensere, pœnitentia ducti, resipuerunt, pro qui-

Ioan.17. bus rogauit Christus, dicens. Pater, pro his rogo, non pro mundo, sed pro his, qui credituri sunt, in me. Si enim pro omnibus orasset, pro omnibus exauditus fuisset. Verum fas non erat, pro peccātibus ad mortem, præces fundere, quos ipse in obstinatione permansuros sciebat, ne inuiti saluarentur. Gratis enim vtique saluamur, non nisi tamen uolentes. Quoniam tamen, & Esaias, & Psaltes imprӕcantur. *Excæca cor populi huius, &c. Fiat mensa eorum. &c.* Helias item, contra Israel interpellat. *Domine, Prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt. &c.* Vnde & legimus, sanctos il-

los sub Dei throno clamare. Vindica sanguinem nostrum, qui effusus est. Apo.6.

Vox quoque sanguinis Abel, clamat ad dominum contra Caim: Non erit in- Gen 4.

utile has imprӕcationes primum declarare. Deinde modum, quo sancti Deum, contra persecutores exorant. Cum nobis præcipiatur. Orate pro ini-

micis uestris. Tertio. defendere He- Matt.5.

liam oportet. Nam ipse dixit. *Relictus sum ego solus.* Cum tamen ipse sciret Abdiæ relatu, plerosque Dei sacerdotes, in spelunca seruatos fuisse, ereptos scilicet e Iezabelis impijssimæ manibus. Videtur ergo mentiri. Quarto. Quia dictum est, quod Iudæi, propter eorum incredulitatem, excæcati sunt, dubium est, quia Ioannes dicit, quod propterea fuerunt increduli, quia excæcati fuerunt. Ideo,

inquit, non poterant credere, quia Ioan.12.

excæcauit eos Deus, iuxta Esaiam. Quinto. Considerandum erit illud Dei

uerbum. Reliqui mihi septem mil- 3.Reg 19 Rom.11.

lia uiros, qui non curuauerunt genua ante Baal.

Quoad Primum. Impręcationes istę, & omnes aliæ, quę in scriptura sacra innumeræ leguntur: Tribus modis declarari possunt. Primo. Vt Prophetæ impręcantes, nihil aliud intēdant, nisi mala prædicere, quæ futura sunt. Ita quod sit sensus. Excæca cor populi huius. Idest. Excæcabitur. Obscurentur oculi, idest Obscurabuntur. Dorsum incurua, idest Incuruabitur. Fiat mensa eorum, idest fiet. Huic responsioni primæ, duo adstipulantur. Primum. Hæbraismus. Frequentissimè em̄ Hæbræi, imperfectum pro futuro accipiunt, queādmodū ex Grammatica scitur. Secundum est, quoniam uerbum illud Esaię. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, licet sit imprӕcatio, ut constat: Christus nihilominus scopum spectās, & sensum non literam, prophetiam uocat, atque in Matthei Euangelio pro Pro-

KK phetia

phetia exponit. Reddens nanque rationem, cur in parabolis loqueretur. Matt. 13. Ideo inquit in parabolis loquor, quia uidentes non uident, audientes nō audiunt, neq; intelligunt, vt adimpleretur in eis Prophetia Esaiæ, dicentis. Au Esa. 6. ditu audietis, & non intelligetis, uidentes videbitis & &c. Vides quomodo Prophetiam nominat, ac tanquam Prophetiam exponit, imperatiuum modū uertens, in futuri temporis indicatiuū. Sed nonne idem ipse Paulus noster in concione, quam Romæ habuit à mane vsq; ad uesperam, hanc Esaiæ imprecationem exposuit, ac si non imprecatio, sed uaticinium esset? Lege acta Aposto Act. vlt. lica in fine. Cum inuicem consentientes, non essent, discedebant multi, Paulo hoc uerbum dicente. Bene spiritus sanctus, loquutus est per Esaiā Prophetam ad patres uestros, dicens. Vade ad populum istum, & dic. Aure audietis, & non intelligetis, & uidentes uidebitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt, ne forte uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Habes ergo primam declarationem. Secundo dici potest, quod cum Prophetę imprecantur populo mala, hoc ideo est, quia populi correctionem uehementer exoptant, & ita ad eorum utilitatē quibus imprecantur, ipręcationes tēdunt, non ad pernitiem. Nam mala, quę nos premunt, ad Deum venire compellūt. Quod si etiam peccata imprecantur, nulli durum videatur. Nam & uenena uenenis pelluntur: peccata quoq; pec Gen. 2. catis. Et bone Deus, peccatum illud, pomi uetiti esus, nonne ueneni, quod intus in pectore latebat protoplasti, secretionis cuiusdam superbię, medicina fuit? quod nisi euomuisset, illum ad pestilentiorem mortem dubio procul, tēpore procedente duxisset, ut anguem medicum, pomum illud medicinam dicere possimus. Tertio. Altius progrediēdum est, dicendumq;, quod ex diuinæ iustitiæ zelo, huiusmodi imprecationes procedant. Prophetæ enim, diuinæ sen

tentiæ determinationem in spiritu uidentes, adeò illi conformes sunt, ut potè, quàm iustissimam esse intelligant, ut in hæc uerba prorumpant. Tibi ita placet Deus, & nobis. Fiat ergo, fiat inquā mensa eorum, coram ipsis in laqueum. Ps. 68. Obscurentur oculi eorum ne uideant. Ps. 103. Deficiant peccatores à terra, & iniqui ita ut non sint. Lætabitur enim iustus, inquit Psaltes, cum uiderit uindictam, manus suas lauabit in sanguine pecca- Ps. 57. torum. Quibus duobus modis, intelligere potes, licere & nobis mala imprecari his, qui nos liuore, vel odio prosequuntur. Quod & sanctissimus ille Dauid faciebat. Erubescant, & conturbentur omnes inimici mei, conuertantur & erubescant, valde velociter. Id nanque his duabus rationibus fieri potest. Et ut ipsi corrigātur, & ut diuina iustitia locum habeat, mundoque illorum mulcta innotescat, refreneturque cæteris formidato supplicio audacia, & nocendi facultas, tutaq; sit inter improbos innocentia. Caue tamen, ne hinc dicas, quod licet desiderare & imprecari. Licet facere, licet imprecari mei hostis mortem, ut corrigatur, vt diuina iustitia locum habeat, eisdem igitur rationibus, licet eum occidere. Caue inquam ne sic dicas. Omnia quæ licet facere: licet orando petere, & imprecari, at non uice uersa. Et hoc sit tibi memoriæ semper.

Ad secundam dubitationem, de Helia, qui contra Israel interpellat, & de alijs, qui vindictam precibus impetrare nituntur. Potest dici duobus hisce modis; nunc declaratis. Quod orant, non uindictæ desiderio, sed diuinæ iustitiæ zelo: Vel pro peccantium utilitate. Sed magis propriè dicendum, quod sanctorum uindicta est, ut peccati regnum euertatur, quo regnante, tanta perpessi sunt. Hoc itaque optant sancti, vt peccatores, quatenus peccatores, iuxta Dauidem destruantur, deficiant, ita ut non sint, idest, vt non sint Psal. 103. amplius peccatores, ut iam rabiem, sitimque sanguinis deponant. Vnde habere potes etiam, quartū modum pro his imprecationibus declarandis. Sunt

enim

enim imprecationes contra regnum peccati, non contra eos, qui peccant. Vt hinc intelligas, perfectum odium esse odire peccatum, non naturam.

Psal. 138. Iuxta illud. Perfecto odio oderam illos. Illud tamen. Vox sanguinis tui clamat
Gen. 4. ad me de terra, peculiarem habet declarationem. Non enim clamat uoce, sed ratione. Quod sic intellige. Sãguis quippe ille, effusus patenter in terram, est testimonium contra Caim. & ita ultionis ratio. Ex testibus enim accusantibus, condemnamur. Quo etiam modo dicere possumus Heliam, contra Israelem orasse, ratione scilicet, non desiderio. Vindictam autem petere ratione, peccata prodere tantum est, quæ suapte natura, diuini furoris ultionem expostulant. Hoc ergo fecit Helias. *Prophetas tuos occiderunt, altaria suffoderunt.* Quem modum tenuit, & ille Propheta, qui dicebat. Deus uene-
Psal. 78. runt Gentes, in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum. Posuerunt morticinia seruorum tuorum, escas uolatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ. Effuderunt sanguinem eorum, tanquam aqua in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret.

Secundum dubium facilè diluitur. Helias enim solus relictus erat, qui Deum apertè coleret, diuinumque honorem manifestè defenderet. Nam & si Prophetæ illi superuiuerent, in speluncis latitabant, nec idololatriam expugnare poterant, ueluti magnus Helias, qui tanquam ignis ardens, contra
3. Re. 19. Achab Regem extiterat. Occidit profectò in torrente Cison, omnes Baal sacerdotes. Huic adde, quod prophetæ illi relicti nequaquam fuerant, sed Abdias, cum Iezabel Dei flamines occidisset, illa nesciente abscondit eos. Etenim illos cum alijs, occidisset fera illa pessima, si illos superstites esse sciuisset. Non mentitur ergo cum dicit Helias, Relictus sum ego solus. Non enim dicit. Sum ego solus.

Ad Quartum. Respondendum est. Cæcitatem quæ culpa est, infidelitatem præcessisse. Illam uero, quæ pœna est, subsequutam fuisse. Alteram ex ipsis tantum habuerunt, à Deo alteram.

Circa autem uerba illa. Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Certè mea sententia, omnipotens Deus, de quo scriptum est. Omnia in mensura, & nu- Sap. 11.
mero, & pondere dispos uisti domine, non temere hunc numerum saluandorum sibi delegit. Est enim septemnarius, sanctitatis numerus, & millenarius, perfectionis. Si sacros bibliorum codices uoluamus, & reuoluamus, uidere licebit, quàm semper in obseruandis numeris, diligentissimus fuerit. Triadem sibi elegit, si tamen illa trias, numerus est. Triadem, Christo dedit. Animam enim habuit, uerbum, & carnem. Eodem numero, mortuus resurrexit. Tertia die resurrexit à mortuis. Quaternarium, elemẽtis ascripsit. Quinarium, legi antiquæ, & sacris filij eius uulneribus. Senarium, orbis creationi deputauit. Sex enim diebus creauit omnia. Septimo requieuit. Septenarium, Sacramentis. Octonarium, Gen. 2.
felicitati, quam octaua ætate expectamus. Vnde sicut Ebdoadem Iudæi, ita Ogdoadem celebrant christiani. Nouenarium angelicis choris. Denarium, præceptis. Duodenarium, Apostolis. Quadragenarium ieiunio. Quinquagenarium, iubileo. Septuagenarium, uitæ hominis. Septuaginta & amplius eo- Psal. 89.
rum, labor & dolor. Centenarium, Virginibus affert fructum trentesimum, sexagesimum, centesimum. Millena- Apoc. 20.
rium, complemento & perfectioni, Appræhendet Sathanam, & ligabit eum annis mille. Totus numerorum liber, quanta fuerit Deo cura, de numeris clarè ostendit. Virorum Annorũ, Leuitarum, sacerdotum, Pugnantium, vt multa prætereaam. In Genesi autem, singularissima annotatione dignũ est, quod capite primo legimus. Cũ enim in vna- Gen. 1.
quaq; creationis die legatur. Et uidit Deus, quod esset bonum. In secunda die tantum, qua firmamẽtum in medio aquarum factum est, silẽtio præteritur. Lege, relege, non inuenies. Et uidit Deus, quod esset bonum. In tertia uero die bis legitur. Et uidit Deus, quod esset bonum. Et uidit Deus, quod

esset bonum. Primum post aquas congregatas. Secundum, post germina terræ. Hic nescio ego uidere, nisi binarij numeri infelicitatem, & felicitatem ternarij. Nulla quippe uidetur ratio, cum ad extremum concludens Moses dicat, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Per singulos quoque dies, eodem modo dicat. Et uidit Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona, sine mysterio in die secunda, qua tam nobilis ista testudo, stellis radians interlucentibus facta est, hoc adeo gloriosum Encomium ommiserit. Mysterium autem, quod quæso esse potest, nisi numeri ratio? Est enim numerus binarius, apud Mathematicos imperfectissimus, quod primus à Monade recedat, quæ id numeris, quod cētrum lineis est, virtus scilicet, fons, mater, radix, & altrix. Vnde nec illum numeri nomine dignantur, sed confusam quandam duorum ueritatum aggregationem mage appellant. Dicant, qui dicere uoluerint, Pithagorica illa mysteria, magicas illas numerorum uires, non nunc probo. Sed & frigidos esse prorsus numeros, nullam eorum habendam rationem, nullumque in numeris latere sacramentum. Ac propterea ineptire, qui numeros quos sacra obseruat scriptura, tanquam superstitiosi profundius scrutantur. Hoc inquam est, quod refello, quod detestor. Hoc est, quod ego contra Augustinos, Hieronymos, Origenes, Bedas, qui tam magna, & mira prædicant, deque numeris scribunt, nisi me sanctæ ecclesiæ compellat autoritas, nequaquam crediderim. Vis autem tu scire modū, quo numeris uirtutem tribuere soleo ego? Ecce. Deus optimus maximus, Monas est simplicissima, in seipso semper felix, nulliusque boni indigus. Omnia quippe, præter eum, compositionem quandam habent, igitur & multitudinem. Quare nihil est unitas. Omnia itaq; ex numero cōstant, immo numerus sunt: Quoniam multitudo sunt. Nunc enim non distinguo multitudinē à numero. Hoc adeo clarum est, ut nihil clarius. Huic iunge hoc aliud. A Deo vniuersa creata sunt, & creantur. Is nā-que est, qui tāquam uerè optimus, esse rebus omnibus communicat, & diffundit, at non tamē eodem modo, sed alio & alio, his clarius, his obscurius. Distantiæ enim entium à primo principio ual de diuersæ sunt: sicut & numeri, nō pare, sed impare gradu distant, recedūtq; ab vnitate. Quemadmodum ergo, secundum diuersas hasce distantias, distinctas sortiuntur rationes, distinctaq; nomina ipsi numeri. Vt hic sit, dicaturque binarius, ille ternarius, ille quaternarius. &c. Ita secundum gradus, secūdum quos à Deo prodeunt, creaturæ, de diuina illa scilicet perfectione participantes, ad illamque magis vel minus accedentes, numerum quidem habēt. Immo numeri sunt. Prima creatura post Deum, dualitas erit. Secunda, trinitas. Tertia tetractis, & sic discurrēdo. Hoc fortasse olfecit ille, qui rerum naturam, sicut numeros esse dixit, doctiusque illius præceptor dixisse uisus est, qui omnia numeros, numerisque esse, ac cōstare docuit. Hinc modo quis nō uideat, omnem rerum uirtutem, in numeris sitam esse, quando rei vniuscuiusque uirtus propria, immo natura & essentia, in determinato numero cōsistit, in determinato nēpe gradu, quo ab illa summa Monade distat? Vnaquęque enim natura, determinatum, proprium, adequatumque numerum habet, ex gradu proprio quē habet in uniuerso. Sed non sciuntur hi numeri, qa nec scimus quanto gradu distat quælibet res, à creatore. De aliquibus, scim9, exempli gratia de lucifero, qui fuit primus angelorum omnium. Is à Monade primus recessit, is ergo dualitas erat. Michael trinitas, quaternarius Gabriel, Raphael quinarius. Si scirem quoto gradu homo Leo distat, ita reubarbarum pentaphilon, à diuina illa perfectione, scirem, quis nam est determinatus hominis, Leonis, numerus, & reubarbari & pentaphili. Scito, quod omnia, quæ creata sunt, in infinitum distant à creatore. Finiti enim ad infinitum, nulla finita proportio est. Et ita, quo ad hoc, creaturæ vniuersæ æqualiter distare videntur. Nam infinitum, infinitate

nitate, non est maius, neque minus. Vnde à centro ad circunferentiam ductæ lineæ, sunt æquales omnes. Centrum vero Deum esse perhibent sapiẽtes, lineas creaturas. Attamen nemo dubitat, imparem esse creaturarum perfectionem. Angelum enim homine, hominem leone, leonem equo perfectiorem esse, quis nesciat? Quæ ergo perfectiora sunt, ad Deum magis accedere uidentur: quæ imperfectiora, minus. Hinc omnium rerum mensura dicitur, quoniam ex accessu ad illum, & recessu ab illo, creaturarum perfectio, maior, minorque nestigatur. Quomodo inter colores, qui albedini magis finitimus est, Deo perfectior, qui minus, imperfectior. Hinc itaque habetur, illam dici primam, hanc secundam, hanc tertiam. &c. Ecce rerum numeri substantiales, rebusque ipsis essentiales, qui genera omnia circumeunt, vt actus & potentia, necessarium & contingens. Nulli enim addicti sunt prædicamento, sicut nec res, vel τὸ ὄν. Ens vel esse. Hoc tantum inter hæc discrimen est, quoniam actus, potentia, necessitas, contingentia, rerum quippe modi sunt, atque rerum substantias, quibus adueniunt, præsupponunt. Natura saltem illis posteriores: at numeri isti, res ut uides, cõstituunt, formæque eorum sunt. Vel igitur natura priores, vel simul saltem cum rebus, quarum sunt numeri. Sunt itaq; rerum numeri ipsi, propria symbola atque imagines. Quilibet enim numerus, alicui rei proprius est, quia in illo gradu distat à Deo res aliqua, in quo numerus (quem nolueris sume) ab unitate distat. Si ergo rerum imagines vniuersæ, speties sensibiles, phantasmata, intentiones intellectæ, tantam uim habent, cur non magnam vim numeris ipsis tribuemus? Hinc puto binariũ, numerorũ infelicissimum esse, quod sit perbi luciferi illius, primum simbolum sit, qui primus à Deo sponte recedens, infelicissimus effectus est. Senarium uero in perfectione primum tenere gradum. Quoniam cũ omnia nihil essent, primum hoc numero condita & perfecta sunt, vt alios numeros nunc ommittam. Nec mihi dicas. Numerus igitur senarius, à creationis opere perfectionem accipit. Non inquã ita est. Qñquidem numeri senarij idea, creationẽ præcessit, ut optimè dixit Augustinus, in tractatu quẽ de numero senario edidit. Sed nobis, nisi ex creatione primũ, haudquaq̃ inotuit. Si ergo Deus, in numero senario orbẽ creauit, quod ex illius numeri idea factum est, quis numerorum maiestati, & diuinitati derogare noluerit? Vnitatem extollimus, adoramus, qm̃ Dei (qui summe unus est) simbolum extitit. Credimus enim Principis unitatem in regno. Contemplationis in uita, in religione fidei maxime decere. Vnde illud est. Martha, Martha sollicita es, & turbaris erga plurima, porrò unum est necessarium. Non ergo numeros ipsos, nihilpendat quispiam, qui sunt rerum formę, quas Deus creauit. Omnes enim numeri, rebus aliquibus proprij sunt, ex declaratione facta. Et si res omnes cognosceremus, & earũ uirtutes, sciremus etiã, cur ille numerus illi rei cõueniat, & ille illi, & ita secũdum numerũ, vnicuiq; rei propriũ, sicut per propriam uirtutẽ, operari possemus. Non agnoscimus aũt, ideo & in numeris erramus, unum numerũ credentes habere uirtutẽ ad aliquid agendum, & ad aliud habebit. Quemadmodum simplici aliquo, ad aliquem curãdum morbum sępe utimur, & nequaq̃ curamus, quia simplicis uirt' illius, nõ ad illũ morbum, sed ad aliũ est. Et nos id ignoramus. Quò fit, ut vaniloquos & mendaces, magna ex parte, ne dicam in totum istos cabalistas esse credam, q̃ p numeros, diuinę ueritatis secreta innumerabilia inuenire, & uaticinari p̃sumunt. Credo equidẽ, quod si rerum numeri cognoscerent, ad diuinarũ rerũ cognitionẽ, & ad mira agẽda, regulã habere possemus. Idẽ nanq; dictũ est, si rerũ uirtutes sciremus, magna contemplari, & peragere possemus. Quis ambigere de hoc potest? Verum enimuero, rerum numeros nouit ille solus, de quo dicitur. Qui numerat multitudinem stellarum. Et qui dicit. Vestri capilli capitis, omnes numerati sũt. Cũ ergo nos numeros nesciam', qa nec

Luc. 10.

Ps. 146.

Luc. 12.

rerum differentias vltimas, scire potest homo: superstitio nostra est numeris in niti uelle. Quod si quandoque procedenti ex numeris, res feliciter succedit, vel ad intelligēdum, vel aliud agendū, casus est. Quia tunc nescit se scire, cum rei proprium numerum per quem procedit, ignoret. Est itaq; sicut sillogizās, qui sillogizare se nescit. Nam & id rusticus persæpe facit. Vacuum igitur & inanem hunc Alphabetariæ & Arithmanticæ Theologiæ laborem, quo cæci, temerarijq;, & impudentes Iudæi, extortis dictionum, sillabarū, literarum, numerorum, supputationibus, ineffabilia dei mysteria, quæ scripta non sunt, se se inuenire iactant, per quæ etiam prophetare, uirtutes, & miracula facere, sine rubore, magna audacia suæ cabalæ, nugis inflati, mentiri non uerentur, relinquite. Ex hoc enim cabalisticæ superstitionis fermento, prodierunt, ut puto, Ophitæ, Gnostici, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoq;, cum discipulis suis Græcam quandam cabalam, commenti sunt. Et hętetica prauitate, oīa christianæ fidei mysteria, ad grammata Græcę linguę, atque ad numeros, uiolentia inuerecunda protrahentes, ultra euangelium, doctrinam quādam cōdiderunt, quam ueritatis corpus appellabant. Intelligere nolentes, quod spūs ueritatis, qui repudiata Iudæorum sinagoga, in posteris temporibus venit docere
Ioan. 14. nos omnem ueritatem. Si hæc cabala, ad intelligentię ueritatem conduceret, non illam utique ecclesiæ suæ celasset, quam docuit omnia, quæ Dei sunt. Vnde rectè diuus Hieronymus ait. Quod non est scientia pietatis. Et Augustinus. De omnibus Mathematicis scientijs, seu disciplinis, licet (inquit) hæe disciplinæ, vel nullas, vel paucas in ecclesia dederint hæresis, nihil tamen ad salutem ptinent, sed magis in errorem mittunt, & à Deo auocant. Ne itaque eorū illi quæso similes efficiamur, qui pane relicto, in illius inanis vmbram, escam perdidit. Non itaque pro cabala inani, quæ ueritatis tantum vmbram habet, ueritatis pastum, quē sacra ministrat scriptura, relinquamus, vt cum Iudæis in-
2. Tim. 3. ueniamur, semper discētes, & nunquā

ad scientiam ueritatis peruenientes. Deinde dicit.

Dico ergo. Num impegerunt ut caderent? Absit. Quibus uerbis, secundum & tertium aggreditur Apostolus. Ostendit uidelicet, simul Iudæos, qui cecidere, nec inutiliter, nec irreparabiliter cecidisse. Attende autem quomodo ex dictis ansam accipit, ad hūc ueniendi sermonem. Accusauit maximè Iudæos: eorum incredulitates demonstrauit, ostēdit contumaciam, pœnam declarauit: penæq; perpetuitatem vehementer, criminum magna congerie eos repręhendit. Adduxit Esaiam, Mosen, Heliam, Dauidem contra illos clamantes. Ne ergo in desperationem eos agere uideatur, atque reditum ad fidem eis prorsus occludere, leuat eos, atque consolatur. Dialogum autem facit quærentis, & respondentis, quo gratior sit sermo. Ecce igitur quæstio. Quia dictum est, tantum electos diuinam iustitiam, fide assequutos fuisse, reliquos excæcatos: ita vt excæcati in petram scandali impegerint, ruerintque præcipites: quia mensa facta est eis in laqueum, quo irretiti, in prædam qua errabundi, in scandalum, quo offensi, in retributionem qua iuxta demerita remunerati fuere: quærendum est hoc. Ita ne impegerunt, ut caderent, & ruerent? Sensus est, & ceciderūt, & corruerūt, sed hic ne suæ ipsorū excæcationis finis fuit, & īpingerēt, vt impingentes caderent? peccarent. & perirent? Solutio est. *Absit.* Deus. n. non delectatur in perditione: non ex- Sap. 1.
cæcauit itaque Iudæos, neque excæcari permisit in peccatorum pœnam, vt grauius peccarent, atque tandem æternum interitum sibi compararent, *Sed ipsorum peccato, salus Gentibus*, supple à Deo facta est. *Ad hoc vt ipsos, ad æmulandum prouocaret.* Subintelligitur Deus. Ecce simul, quàm utilis fuit Iudæorum casus, & quàm reparari possit. Primum exprimit Paulus, cum dicit. *Ipsorum peccato salus Gentibus.* Secundum cum subdit. *At hoc vt ipsos, ad æmulandum*, vel ad æmulationem *prouocaret.* Quo ad primum, recole superius ostensum fuisse, Deum tàm bonum esse, ut nullum malum, neque quod facimus, neque quod

patimur,

patimur, permittat, nisi quia nouit bonum ex omni malo elicere. Et tale bonum, quod malum prorsus excedat. Iudæos illos itaque, qui cecidere, excæcari permisit, quoniam ex illorum peccato, Gentium salus sequuta est. Contradicentibus quippe Iudæis Christi uerbo, quod Apostoli prædicabant, ipsi ad Gentes conuersi sunt, à Gentibus recepti fuere. Sicque salus, quam Iudæi fastidiebant, contigit Ethnicis. Hac ergo intentione, non ipsi sua ipsorum culpa se se excæcarunt. Sed Deus, qui mala inuertere nouit, ut bona fiant, sua ipsius sapientia, eos cæcari, & cadere passus est, ut illorum peccata, Gentium salutis occasio essent. O Gentes, quantum Iudæorum peccato debetis, vult dicere Paulus. Ipsorum nanque interitus, uestræ salutis occasio fuit. Cur ergo eos detrectatis? Clamate potius. O felix Iudæorum culpa. O dulce peccatum, quo nos saluati sumus.

Quo ad secundum. Vide quàm impensè Iudæos dilexerit Deus. Nam etiã Gentium salutem, ad perditę Iudææ reparationem ordinauit. Iudæorum peccata, nõ erant suapte natura bona. Ideo ni mirum, si Deus, qui omnis boni fõs est, ea absolute non uoluit, sed tantum ut occasio fuere bona, seruandi scilicet Gentes. At Gentium salus, etiam si ad Iudæorum salutem ordinata non fuisset, suapte natura bona erat, propterea per se appetada, Deus nihilominus eã, ad seruandos Iudæos ordinauit. Passus est Iudæos peccare, non ordinauit, vt seruarentur Gentes. At ipsarum Gentium salutem, ad ipsorum Iudæorum salutem ordinauit. Gentium salutẽ non contentus, uoluit & per eas Iudæos seruare. Hoc modo scilicet, vt Iudæi Gentium conuersionem uidentes, quæ primum athee, nullo non scelerum genere conspurcatissimæ erant, spem concipiant, si pęnitere uoluerint, in Dei gratiam denuo recipi posse. Postquam Gẽtibus profanis & sceleстissimis, tantos uident fauores collatos fuisse, speq; concepta, ęmulatione, zelo, inuidiaque sancta, alienæ aduersariorum felicitatis ducti, propriam miseriam intra se diligentius perpendant. Atque ita, sicut magno corruere impetu, facili, animoque feruido, sancta elati supbia, vt potẽ cõfusionem tantam pati nolentes, surgãt & resipiscant. Quod omnino fiet in mũdi fine, in omnibus Iudæis, fitq; in aliquibus quotidie. Quid igitur inuides Iudæe (vult dicere Paulus,) Gentium saluti, quando & tu propter Gentes, salutem quàm primum fastidiebas, continẽter assequeris? Lætari debes miser, non dolere, quod te, diuinas renuente gratias, Ethnici illas receperint. Quandoquidẽ eorum occasione, & tu ipse, qui tua culpa perditus eras, ad sanctissima illa charismata ęmulandum prouocatus, modo uolueris, seruabere. Vides, quãta arte Apostolus, istos compescit & illos, ne propter peccata despiciant Iudæos Gẽtes, ne propter salutem, Iudæi Gentibus inuideant. Prouocare ergo ad æmulandum, supra in verbo Mose, capite decimo, in malam partẽ accipiebatur, hic in bonam, pro imitari. Vnde illud. Æmulamini meliora. Æmulor 1. Cor. 12
enim vos Dei æmulatione. Difficultas 2. Cor. 11
tamen hic oritur, propter loquendi modum Esaiæ. Excæca cor populi huius, Esa. 6.
& aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne uideat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat. Omnino itaque excæcati sunt ut caderent, ut non conuerterẽtur. Sed omissum est uerbũ illud fortè: Ne forte uideat oculis suis. &c. Cum enim dicit forte, significat, quod si uolunt, cõuerti põt. Nõ ergo excęcati sunt ut pereãt, sed ipsis cadẽtibus, salus Gẽtilibus, facta est, vt & illi deinde ad æmulandũ Gentes prouocẽtur, ut demum saluentur. Sequitur.

Quod si delictum ipsorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorũ diuitiæ *Gentium, quanto magis plenitudo eorum?* Quia enim Iudęus audiens, peccatum suum, fuisse seruandæ Gentis occasionem, superbire potuisset, lætarique cum malefecerit. Apostolus illum hac voce reprimit. Quid gloriaris in malitia? Si Deus Psal. 51.
omnipotens, suæ sapientiæ dispensatione, tuo lapsu ad Gentium salutem usus est, num multo magis tua usus fuisset uirtute? Si nec tua delicta, apud illũ inutilia fuere, putasne fuisset inutilis tua iustitia? Si tua pauperie Gentes ditauit,

 quo-

qnomodo tuis diuitijs, non multò magis illas locupletasset? Num magis est, vti malo ad bonum, quàm bono? Postquam ergo Deus, ex tua incredulitate, Gentes ad fidem conuertere potuit, nonne tuo exemplo, si credidisses, itidem eas conuertisset? Si pauci ex vobis omnem penetrantes orbem, vniuersas Gentes ad Christum traxerunt, quid fecissent, si fuissent innumeri? Dole Iudæe, quod peccasti. Neq; enim trahendi Gētes, modus Deo defuisset: etsi nemo Iudæorum, non credidisset. Immo tunc maximè credidissent Gentes omnes, quando vniuersos Iudæos, in Christum credere, Christumq; confiteri conspexissent. Et verum dicit. Hæc tantum differentia intercessisset. Iudæi.n.primi fuissent, secundi Ethnici. Verum nunc, ob illorum incredulitatem, ordo mutatus est. Iuxta Mose
Deut 28. vaticinium. Ipsi erunt in caput, & tu eris in caudam. Non mihi dicas, Perijssent omnes Gentes, si Iudæi non exorbitassent. Nanque ad illas Apostoli non accessissent. Habes quidem Apostoli nostri verbum, ad tumultuan-
Act.13. tes Iudæos. Vobis oportebat primum prædicari verbum Dei, at quoniam repulistis illud, ecce conuertimur ad Gētes. Nota verbum, primum oportebat. Non vnice itaque Iudæis, & Gentibus Apostoli prædicassent, pri-
Rom.1. mum tamen Iudæis. Vnde dicitur, Euāgelium esse in salutem, & Iudæo, & Græco, primum tamen Iudæo, quàm
Matt.10. Græco. Quod si prohibuit Christus. In viam Gentium, ne abieritis, audi, & pondera, quod sequitur, sed potius ite ad oues, quæ perierunt domus Israel. Significans ad vtrosq; eundum esse, at potius, & prius ad oues Israel, quàm ad Gentes. Illum quippe populum, in peculiarē sibi delegerat. Quod si causam quæris. Memento verbi illius. Insipientis est causam quærere, vbi non est causa, & labellum compesce. Propterea ex Iudæis, & Gentibus processit Christus, vt significaretur, omnes illius incarnatione saluandos esse. Nec illud obstat, quod Christus Cananeæ dixit.
Matt.15. Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierūt domus Israel. Paulus enim Apostolus egregie illud, hūc in modum interpretatur. Christus Iudæis, non Gētibus, tantum promissus est. Venit ergo, tantum ad Iudęos, hac ratione, pro confirmandis promissionibus patrum, non autem ad Gentes. Cum enim promissiones Gentibus factæ non essent, ni mirum si ad illas missus non est, hac intentione, vt legalitatem, fidelitatēq; diuinam ostenderet. Quod omnino cum Iudæis, qui oracula habuerant, fieri opus erat. Verum, & ad Gentes, hac alia intentione missus est, vt ex misericordia diuina, & ipsę seruarentur. Modo inquit. Dico Christum ministrum Rom. 15. fuisse circuncisionis, pro veritate Dei, ad cōfirmandas promissiones patrum, Gentes autē super misericordia honorare Deum. Vide hic Ethnice, Iudæorum magnam gloriam. Ad illos enim quasi ex debito missus est Christus, pro ostēdenda scilicet Dei ueracitate. Ad te vero, tātum ex misericordia venit. Nec eos misit primum, sed postquam Iudęi, illos recusarunt, & fastidierunt, ita cōtigit, & in conuiuio illo, quod parabolicē refert Christus. Cęci enim, claudi, & Luc.14. minutulę plebis homines, qui Gentiliū tipum gessere, ad cęnam vocati nō fuerunt, donec qui inuitati fuerant, inuitātem adeo contempserunt, vt de illis, dictum sit. Qui inuitati fuere, non fuerūt digni. Exultet igitur hac ratione Iudæus. Contra vero ingemiscat, quoniā omnes dignitates olim Iudæis concessę, propter eorum incredulitatem ablatæ, & ad Gentes translatæ sunt, iuxta Dauidis vaticinium. Omnia cornua Ps.74. peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. Exponunt nanq; Hebræi, per cornua dignitates, vt in Midras Tehilim, idest in expositione psalmorū, psalmo septuagesimo quinto patet. Habebant ergo cornua decē, quæ Deus sanctus, & benedictus, (vt eorū verbo vtar) dederat Israeli, idest decem dignitates. Cornu Abrahæ. De quo il- Esa. 5. lud legitur. Vinea fuit dilecto meo, in cornu filio olei. Cornu Isaac. De quo illud, Et ecce aries vnus retentus in dēsitate, per cornua. Cornu Ioseph, idest Gen. 22. cornu regni. Cornua Rhinocerotis cor Deut.33. nua eius. Cornu Mose, Cornuta erat facies

Ezo.34. facies eius. Cornu prophetiæ. Orauit Anna, & dixit. Exultauit cor meum in
1.Reg. 2. domino, & exaltatum est cornu meum.
Abac. 3. Cornu legis. Cornua in manibus eius.
Ps. 111. Cornu sacerdotij. Cornu eius exaltabi-
2.Par. 25 tur in gloria. Cornu leuitarum. Omnes isti, filij Heman vidētis regis in sermonibus Dei, vt exaltaret cornu. Cor-
Ps. 21. nu Hierusalem. Et à cornibus vnicornium exaudisti me. Et cornu Messiæ. Dedit fortitudinem regi suo, & subli-
1.Reg. 2. mabit cornu Messiæ sui. Producā cornu Dauid, paraui lucernā Messię meo. Omnia itaque hęc decem cornua, à Iu-
Hier. 48. dæis ablata sunt, iuxta Hieremiam. Cō fregit in ira furoris, omne cornu Israel,
Dan. 7. dataq; sunt Gētilitati: iuxta Danielem. Bestia quarta terribilis, mirabilis, fortis nimis, dentes ferreos habebat, & cornua decem. Quid est enim bestia ista, nisi Romanum imperium, quod sane ob idololatriā, & feritatem, meritò bestia appellatur? Hæc ergo cornua omnia dono suscepit à Deo, cum Hierosolymam, templum, sanctuariumq; succendit: cum sacerdotes, & leuitas occidit: cum sacrificia, ceremoniasque vniuersas, pro Iudæis omnibus prohibuit: cū imperāte magno Constantino, christianæ fidei colla subiecit. Siluestroque Pontifici Maximo vrbis Romæ imperium, orbisque Monarchiam, non sine numine diuum, cessit. O si hæc Iudæi considerare vellent, audenter dicam, impossibile esset, quin sancta quædam inuidia accensi, quo hæc cornua recuperare possent, & confunderentur primum, & ad Christi fidem conuerteren tur. Et tunc. O quantum proficerent Gentibus. Ad finē nanq; cum à Iudęis, auferetur velamen, cum Christum cognoscent, & tanquam Deum colēt, qui ex Gentibus, ad Christū venerint, doctrina, & exemplo, Iudæorū, mirum in
Act. 18. modum proficient. Exemplum in actis Apostolicis habes, de Iudæo illo tantæ doctrinæ viro, qui Apollo dicebatur, potens in scripturis, atque magnæ eloquentię, vehementer Iudæos incredulos reuincebat, publicè per scripturas ostēdens, Iesum esse Christum: & protinus addit euangelista, multumq; con tulit illis, qui crediderant. Hoc est ergo, quod dicit Paulus. *Si diminutio eorum*. Idest, si post tam magnum eorum numerū, qui reprobati sunt, ex Iudęis, tanquam arena maris, diminutissimus ille reliquiarum numerus, Gētes ditauit, vel quia per accidens illis depauperatis, ditauit vos Deus. Vel quia spiritales nostras diuitias, virtutes, mores, scientiam, fidem, pietatem Iudæis debemus. Hinc superędificati dicimur, su Eph. 2.
pra fundamenta Apostolorum, & Prophetarum, qui omnes Iudæi fuere. Quantò magis eorum plenitudo? Supple, & ditasset, & ditabit Gentes vniuersas? Considerandū tamen est, quod Paulus duo dicit. Primum. Delictum eorum, diuitiæ sunt mūdi. Secundum. *Diminutio eorum, diuitiæ sunt Gentium*. Fortasse primo illo verbo, Christi necē intelligit, qua omnis mundus ditatus est, cęlum, terra, Angeli, homines. Secundo verò, paucas illas electorum reliquias ex Iudæis, ditasse Gentes, modo quo dictum est. At melius est, vt dicatur, quod secundum exponit primum, vt illa coniunctio. *Et*, stet expositiuè. Cuius inditio est, quod Apostolus non refert deinde duo in conclusione, sed vnum tantum. Si enim hæc pro duobus, & non pro vno tantum habuisset, concludendum erat. Si delictum eorū diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorū diuitię Gentium, quanto magis eorum innocentia, & plenitudo? per antithesim. At tantum retulit ad diminutionem, non ad delictum. Quanto magis eorum plenitudo? Delicti ergo nomine, Iudęorum incredulitatem, qua pau cissimi etiā post Christum saluati sunt, intelligit. Et ita mundi nomine, omnes Gentes intelligit, vt sit tantum vna propositio, non duę, & ita vna antithesis non duæ. Tunc autem concludit.

Vobis enim dico Gentibus, equidem. Quatenus ego sum Apostolus Gentium, ministerium meum glorifico, si quomodo ad emulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex eis. Hinc discite Iudęorum salutem non desperare. Ego enim inquit Paulus, non credo me frustra laborare, adnitens, vt & carnes meæ, viscera mea, Iudæi ipsi, euangeliū Christi audiant. Spero nanq; futurum esse, vt ad

vt ad ęmulationem Gentium prouocetur nonnulli, saluiq; fiant. Nedum autē nō credo, meam operam perditum iri, at potius mihi videtur, ministeriū meū hac ipsa opera glorificari: quādo ego ipse Apostolus sum duntaxat Gentiū, pro Iudæorum tamē salute sollicitor. Quēadmodū & charissimus frater meus Petrus, Apostolatum habuit circūcisionis: nec tamen prorsus Gentilium salutem despexit vnquam. Notate autem verbum illud. *Quatenus sum Apostolus Gentium.* Significat enim qd indignè Apostolicum munus inter Gentes obijsset, nisi hanc supererogationis operam Iudæis impendisset. *Quatenus ergo Apostolus Gentium.* Ad æmulandum Iudæos prouocabat. Quoniā scilicet Iudæi, valde Gentibus profecissent, si ad ouile dominicum voluissent cum Gentibus cōgregari. Et propterea ipsi Paulo, tanquā Gentium, Apostolo, cōueniebat ex munere Iudæos prouocare, pro maiore Gētium, fructu & eruditione. Ita Petro uice uersa Gentes, non detrectare, ut Iudæi gratiarum diuinarum maria copiosissima, longe melius cognoscerent: uidentes & Gentibus atheis, cælestis regni ianuam apertam esse. Hac autem declaratione tollitur cauillus ille, quo dicitur, Paulum falcem in alienam messem misisse, itemquē Petrum. Quoniā Petrus Apostolus, erat circuncisionis, Paulus præputij. Vterque tamen indifferenter uerbum prædicabant. Ecce responsio, pro sui populi salute, utriq; intendere, vtrumq; oportebat. Et hoc est quod sequitur hic Paulus noster, declarans scilicet, quomodo id muneris illi contingeret, prouocare Iudæos, quatenus Gentium Apostolus erat. Et litera patet ex dictis. *Si enim abiectio ipsorum, reconciliatio est mundi, quæ assumptio nisi uita ex mortuis?* Idest. Si illis abiectis, Gētium sequuta est recōciliatio cum Deo, quid utilitatis Gentibus eueniet, cū ipsi iterum assumentur? Proculdubio. *Vita ex mortuis.* Nunc mortuę sunt Gētes, etiam quæ Christo credunt, tunc uiuificabuntur. Non itaq; pro Iudęis laboro, cum illos ad æmulandum Gentes prouoco. Id enim efficit Cephas. Sed pro ipsis Gentibus, quarum salutem modis omnibus sollicite procurare teneor.

Sed hoc est satis obscurum. Quomodo Christiani ex Gētibus mortui sint, uiuificandiq, sint per Iudæos, cum ad Christum conuertentur. Potest tamen dupliciter exponi. Primo sic. Vita enim ex sensu, & motu cognoscitur, Gētiles ergo nescientes scripturas, uix sentiunt fidei Christianæ ueritatem, quam profitentur: quoniam efficacissimum Christi testimonium, est scriptura sacra, Christo dicente. Scrutamini scripturas, quia illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. Quare & ni mirum, si magna Christianorum pars, tepiditate magna tenentur, & pauci mouentur, cum feruore, paucioresq; ad finem mundi mouebuntur, propter Antichristi persecutiones, qui signis & prodigijs mendacibus, seducet illos facilè, qui scripturas sacras, non optimè calluerū t. Hoc modo ergo mortui isti dicuntur. A Iudæis itaque tunc edocti, & sensum & motum recuperabunt. Concordia quippe scripturarum, Christi ueritatem intelligentes, signa illa fallacia esse dignoscent, & hi in quibus primum infriguerat charitas, feruerę incipient. Secundo uero, de corporis uita exponi potest immortali, ad quam resurgemus omnes, cum in illa die omnis Israel saluus fiet, ut sit sensus. *Ideo ad æmulationem Gentium, prouoco carnem meam,* quia certo certius scio, quod cum ipsa Iudæa, ad Christum conuersa fuerit, erit mundi cōsumatio, & nos omnes ex hoc carcere mortis liberati, immortalitate donabimur. Quo ergo id citissimè fiat, contēdo, vt non modo Gentes, sed & Iudæi audiant verbum euangelicæ ueritatis. Nam & idipsum ad Gentium cedit utilitatem, quarum sum Apostolus. Ita igitur debet legi, *Si abiectio ipsorum,* scilicet Iudæorū, qui magna parte abiecti sunt, quia primum Deum abiecerunt, *Reconciliatio est mundi,* Gentium, occasionaliter, per accidens, occasione inquam à Deo accepta, non ab eis data. Malum enim nō est causa boni, nisi per accidēs. *Assumptio,* Iudæorum in diuinam gratiam, *quæ?* idest qualis & quantæ utilitatis erit? Vt subiectum pro prædicato ponatur, & prædicatum pro subiecto.

Ioan. 5.

Qua

Quæ Assumptio? Assumptio qua? Nisi uita ex mortuis. Occasione etiam à Deo accepta. At multo minus per accidens. Nam bonum suapte natura, est efficax ad bonum, & potentius longè, quàm ipsum malum. Cum igitur Iudæorũ lapsus, mundum Deo recõciliarit, quid mirum si illorum conuersio & salus, maius aliquid, & præstantius largiatur, rediuiuam scilicet & immortalem uitã? Deinde dicit.

Si autem primitiæ sanctæ, & massa. Vel & conspersio supplendum est sancta. φύραμα. *Et si radix sancta, & rami.* Supple sancti. Hactenus enim casum Iudæorum irreparabilem nõ esse ostendit, declarans illum, non fuisse inutilem. Et ita inuolutè probans unum, probat aliud. Nunc absolutè probat, quod non sit irreparabilis, & uidetur mihi, quod hæc sit Apostoli intentio. Christus ex Iudæis ortus est, sanctus sanctorum, nefas igitur est dicere, quod non possit uniuersus populus ille sanctus esse. Duabus ergo metaphoris utitur. Christum nanq; primitias appellat & radicem, Iudæos omnes massam, vel conspersionem & ramos. *Si primitiæ sunt sanctæ, & tota massa.* vel conspersio non est sancta, sed potest esse sancta. Similiter, *Si radix est sancta, & rami.* Non sunt sancti, sed possunt esse sancti, idest nõ necessario sunt praui. Hæc est enim Pauli mens, aliter probaret primum, Iudæos omnes sanctos esse, quod iam ex dictis constat esse falsum, quandoquidem magna pars Deũ abiecit, estque abiecta à Deo. Secundo non curreret ratio, nanq; non protinus sequitur, si bona radix, rami omnes boni sunt: Neque si primitiæ sanctæ, tota massa sancta. Quid enim prohibet, radice existente optima, multos in arbore ramos arescere? Quid item prohibet, primitijs frugum existentibus sanctis, quæ Deo offerebantur, conspersionem ex illarum frugum farina & aqua fieri non sanctam, immo profanam? At omnino uerum est, si radix bona, omnes rami boni esse possunt. Si primitiæ sanctæ, tota massa põt esse sancta. Christus autem radix est Iudæorum, iuxta
Apo. 5. illud. Radix Dauid. Primitiæ est illorũ etiam, hoc est princeps, primogenitus, occisus etiam ab origine mundi, Antequam Abraham fieret, Isaac, & Iacob. Apo. 13. Ioan 8.
In illum equidem omnes isti crediderẽ. Uniuersa itaque Iudæa, potest esse sancta. Cecidit autem magna pars Iudæorum, potest itaque resurgere, vt sit sancta, nempe per Christum, quo & omnis humani generis massa, sanctificatur. Ex radice enim, rami bonitatem sumunt: & ex primitijs Deo oblatis, massa accipit sanctitatem. Quis autem dare potest Iudæis, ut sancti sint, ut Deo placeant, nisi Christus? An Abraham, an Isaac, an Iacob? Qui omnes etiam per Christum ipsum, fuere sanctificati. Nequaquam ergo aliã radicem, alias primitias uidere possum, quã in Christum Iesum dominum nostrum.

Dimissã vero primitiarum, & cõspersionis metaphora, radicis atque ramorum metaphoram prosequitur: & metaphoram metaphoræ addens, Iudæos oleam, Gentiles oleastrum appellat. Magna autem est huius ratio. Ex olea enim oleũ nascitur: & ex Iudæis prodiit Christi gratia atque salus, quæ oleo comparatur, quo languidus ille semiuiuus, à Samaritano illo pijssimo sanatus est. Salus enim ex Iudæis est. Verum oleaster, Luc. 17.
à oleæ degenerat nobilitate. Ita & Gentes idololatræ, à populi illius nobilitate & sanctitate degenerarũt. Quod nec oleum habebant salutare. Inquit ergo, in metaphoris semper perseuerans. Ioan. 5.

Quod si ramorum aliqui fracti sunt. Tu autẽ cum oleaster esses, insitus fuisti illis, & consors radicis, & pinguedinis olea, factus es. Ne glorieris aduersus ramos. Quo uerbo, Gentium insolentiam refrenat. Tacitè tamen ferit & Iudæos, quorum peccato ostẽdit factum esse, vt uilissimę, agrestes, barbaræq; Gentes, ad eorum nobilitatem, felicitatemq; assumptę fuerint. Et qui primùm lõgè impares erant, nũc omnia illa teneant, quibus ipsi potiebantur, & nihil minus. Ideo dicit, Gentiles euectos, ut sint radicis cõsortes, & pinguedinis oleæ. Obiurgans itaque Gentes, quod efferri solerent contra Iudæos, qui increduli facti, à diuino ceciderũt fauore: simul carpit & Iudæos ipsos, extimulatque, irritat, & accendit, ostendẽs, quod eorũ bona alieni possideant.

didere fuerunt Iudæi. Cum enim hiemalia frigora abſcedunt, agricolæ arboribus arbores inſerere ſolent. Deus itaque, qui noſter agricola eſt, & dicitur, iuxta illud. Et pater meus agricola eſt, cum infidelitatis frigus, à Iudæa, receſſerit, cur ramos exectos inſerere, non poterit, ad ſe ſcilicet auerſos conuertere, & trahere dicens. Iam hiems tranſijt, & receſſit, ſurge amica mea, & veni? Ne deſperes Iudæe. Lignum habet ſpem, quãuis præciſum fuerit, rurſum vireſcit. Cur animo concidis? Surculum malæ arboris, ſterilis, amaræ, ſilueſtris, ſecuris verbi Dei excidere potuit, & ſurculum bonum inſerere, non poterit? Gentilem, non modo originaria ſordidatum labe, ſed in profano idolorum cultu natum, & alitum, in Abrahæ, Iſaac, & Iacob ſanctitatem euexit. Te licet iræ filium natum, ex ſanctis tamen patribus oriundum, inter ſanctos conuerſatum, quãuis tua culpa fructum, non euehet, vt iterum in patrum conſortium recipiaris? Infidelitate diſiunctus es, fide denuo copulaberis. Nemo autem miretur, ſi Apoſtolus de Iudæis agens, atq; de Ethnicis, arborum metaphora vtitur. Nam & Prophetæ, & Philoſophi omnes, de homine tanquam de arbore loquuntur. Quideſt enim homo, niſi arbor euerſa? Radicem habens ad cælum, ora ramos, ad terram pedes, brachia. Hinc Dauid de homine iuſto. Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt, ſecus decurſus aquarum. Fructus arborum, nõ arboribus adſcribis, non terræ, non agricolæ, ſed ſoli, ſed cælo, ſed Deo. Hinc illud. Annus non ager fructum, attulit. Anni quippe nomine, virtutes cœleſtes intelligis, quæ annos, menſes, dieſque, & horas ſuis efficiunt lationibus. Quo ergo diſcas, opera tua bona, non tibi aſcribere, ſed ſoli inuiſibili, atque intellectili, ſed cælo illi ſupramundano, ſed Deo, Paulus pugnaciſſimus ſuperbiæ domitor, omnis generis homines, arboribus compa rauit: qui alibi in metaphora perſeuerans, dicebat. Ego plantaui, Apollo rigauit. Neque qui plantat eſt aliquid, neque qui ſeminat, ſed qui incrementum dat, Deus eſt. Oleę autem particulatim metaphoram adduxit, quoniã inter omnes arbores fęcundiſſima eſt, hæc arbos, ita vt ſanctus ille dixerit. Ego ſicut oliua, fructificaui in domo domini. Vt hinc à Paulo intelligas, quem expugnare opera Neoterici ſomniant, quã maximè neceſſaria eſſe opera. Oportet enim, vt ex oleaſtro ſterili, fęcunda olea euadas: vt ſcilicet ſterilitatem caueas emortuę fidei, operoſamq; fidem amplectaris, quo à ſanctiſſima illa radice Chriſto, cumulatiſſimè ſanctificeris. Nulli autem in mentem veniat, quod tantus Apoſtolus, agriculturæ artem non callueri, ex qua exemplum deſumpſit. Namq; oleaſter oleę non inſeritur, ſed oleæ rami inſeruntur oleaſtro, vt oleaſter conſors fiat pinguedinis, vbertatis, & fęcunditatis oleæ. Quis id neſciat agricolarum? Si enim oleaſtri ramũ, oleę inſeras, fructus eius, erunt oleaſtri, non oleę. Et ita non erit conſors oleaſter oleę dulcedinis, atque pinguedinis. Contrà verò, ſi ramus oleę oleaſtro inſeras, erunt oleę, non oleaſtri. Et ita oleaſter erit particeps pinguedinis, & dulcedinis oleæ, non aliter. Non ergo credas, hæc Paulum ignotaſſe. Non enim incaſſum adiecit, præter naturam inſitus es, in bonã oliuam. Inſinuauit enim ſe ſcire, quod olea oleaſtro inſeritur, vt oleaſter, ſit oleę vbertatis particeps, non è contrà. At Iudæus, qui olea dicitur, non eſt Ethnico inſitus, qui eſt oleaſter, vt efficeretur olea, ſed è contra, Ethnicus inſitus eſt Iudæo, nec tamen fructum fecit. Non eſt itaque omnino ſimilis hęc metaphorica translatio. Neque enim oportet parabolas, ſimilitudines, metaphoras, per omnia conuenire. Dubio procul agricola, oleæ ramuſculum, in oleaſtrum inſerit, efficiturq; oleaſter pinguedinis oleæ conſors, quoniã plus ſolet radix ramo inſito conſentire, quã radici ramus, licet in proprio ramo ſit. In propoſito autem, contra naturam: Non Iudæus Ethnico, inſertus eſt, vt illum bonum faceret, ſed Ethnicus Iudæo. Habes ergo vim, mentemq; Apoſtoli. Indecorum videbatur dicere, Iudæum Ethnico inſeri, cum Iudæus ſit prior,

Ioan. 15. Cant. 2. Iob. 14. Eph. 2. Pſal. 1. 1. Cor. 3. Pſal. 51.

prior, & sanctior genere, propterea dixit Ethnicum inseri Iudæo. Sic autē melius potuit humiliare Gentilem Apostolus. cum diceret. Diuina gratia fuit, qđ tu, cui nulla promissio facta fuerat, cui neq; iure carnalis cognationis Chri salus contingebat, neque tuis meritis, quæ nunquam fuerunt nisi mala, amara, acida, in tantum culmen prouectus sis, vt sis Gens sancta, populus electus, dulcissimus Dei filius, quod olim de Iudæis dicebatur, insitus es antiquæ illi sanctorum patrum nobilitati, insitus es Christo, qui uere Iudæus est. Noli ergo extolli, time potius semper, & labora vt fructum afferas domino, alioquin Luc. 13. dicet dominus. Ecce, tot annis uenio quærens fructum in arbore isto, & nō inuenio. Succide illam, ut quid enim terram occupat? Deinde dicit.

Non enim volo uos ignorare fratres, mysterium hoc, (vt non sitis apud uosmetipsos prudentes,) quod cæcitas ex parte, facta est Israeli, donec plenitudo gentium intret, & sic omnis Israel saluus fiet. Vbi quod parabolarum inuolucro cęlauit, dixit & non dixit, nunc palam explicat. Aliis autem, quos hucusq; prosequutus est sermonibus, finem imponere uolens, de Iudæorum electione, de reprobatione Gentium & subrogatione, de extrema omnium salute, & magnum quid dicturus, quod omnium quæ dicta sunt, sit memoriale perhenne, claudatque felicissimo sigillo, quod tàm faustum initium habuit, progressusque tam auspicatos. Auditorum beneuolentiam captat, simul & attentionem, efficitque eos simul, vt nihil ommittat, quod rethore decere uideatur. Dociles. Magnū quid sum dicturus Roma, Attende. Ecce mysterium tibi dico, at non mysteriū Eleusinum, obscuritatibus uerborum inuolutum. Volo ut id & tu intelligas. Erigite aures uniuersi. Audite & intelligite parabolæ expositionem. Diuino iudicio factum est, vt Iudæorum pars excæcata fuerit, in hacque permaneat cæcitate, donec omnes Gentes, omniū scilicet nationum populi introeant, in ouile Christi. Non sine autem mysterio dicit. *Plenitudo Gentium.* Quia erit tēporis plenitudo, cum saluatæ fuerint omnes Gentes. Tempus nanque amplius Apo. 10. non erit. Itemque plenitudine gratiæ diuinæ saluabuntur. Tunc itaque, cum Gētium plenitudo, omnes introierint, omnes Iudæi, Deo ad se eos conuertente, ad Deum conuertentur: & salui fiēt. Ne sitis quæso apud uosmetipsos prudentes, O græculi, putantes quod uos chariores habuerit Deus: ideo illos tanta crudelitate peccare uoluerit, atq; perire, ut uos seruaremini. Diuinum iudicium fuit, id uobis sat est, hic sistite: altiora ne quæratis. Iam dixi, & ideo dixi, ut superbiam uestrā reprimatis: neque amplius dicatis, vt nos elegerit Deus, illos repulit: vt nos illuminaret, illos excæcauit. Fracti sunt rami illi, ut ego inserar. Supra id admittebā disputationis finem uolens uidere, nunc mysteria docens, dico uerum non esse. Nō sunt fracti rami, ut tu isereris, sed quia fracti sunt, tu insertus es: non repulsi sunt, ut tu eligereris, sed quia repulsi sunt, tu electus es. Propterea Paulus, nō dicit modo. *Cæcitas ex parte contingit in Israel, ut plenitudo Gentium intret.* Ne errorem pariat illa propositio, *Vel,* sed dicit, *Donec plenitudo Gentium intraret.* Nō igitur excæcati sunt Iudæi, vt saluentur Gentes, sed tamen quia excæcati sunt, saluatæ sunt Gentes, manebuntq; excæcati, quousque ad Christum ueniūt omnes Gentes. Non hac intentione. Neque enim, si misericors est Gentibus Deus, Iudæis crudelis est, vt eos uelit pro Gentibus saluandis, in cæcitate manere. Mysterium Dei hoc est, & iudicium occultum quidem, sed iustum, ut Iudæi toto hoc tempore, cęci maneant, Ps. 86. donec Gentes omnes alienigenæ, & tirus, & populus Ethiopum ad ciuitatem Dei, ad sanctam Christi ecclesiam, quādoque ad refugij urbem, conueniant. Quod cum factum fuerit, & ipsi conueniēt, eritque omnium credentium ex Act. 4. Gētibus & Iudæis, cor unum, & anima una. Intelligis Roma?

Veruntamen hic est difficultas. Quādoquidem durum & crudele uidetur, quod Iudęi tam magno tempore in cęcitate permaneāt, donec plenitudo Gētium intret. Quid enim ætate nostra, atq; posterioribus seculis confert, vel

conferre

conferre potest ad Gentium salutem cęcitas Iudæorum? Contulit primum, cũ Apostoli relictis Iudæis, ad Gentes trãsmigrarunt. At nunc cur, non illuminãtur, sed differtur tot seculis ac tantis, eorum illuminatio? Secundo. Innumera sunt Prophetarum testimonia, quibus ostenditur Deum Iudæos, tanquam rebelles & inimicos, de domo sua abiecisse: & in æternum reprobasse. In primis nanque Oseas.
Osee 9. Propter malitiam operum eorum, expellam eos de domo
Amos 5. mea, nec addam diligere eos. Amos itẽ. Cecidit, nec addet resurgere uirgo Israel. Quod si dicas, hæc tantum de decem tribubus intelliguntur, nõ de Iuda & Beniamin, qui tanquam reliquiæ in fine seculi seruabuntur. Conuellam
Hier. 31. te Hieremiæ uerbo. Expellam uos à facie mea, sicut expuli omnes fratres uestros, omne semẽ Ephraim. Per Ephraim quippe decem tribus intelliguntur, propter Hieroboam eorũ Regem. qui fuit ex tribu Ephraim. Significatur ergo hoc uerbo, quod omnes Iudæi abijciendi erant in æternum, sicut decem
Tre 4. tribus. Cui ad stipulatur & illud. Facies domini dimisit eos, non addet ut re-
Ps. 37. spiciat eos. Hinc lamentatio illa magna. Quare in æternum obliuisceris nos? derelinques nos in lõgitudine dierum. Ni mirũ si propter loci huius difficultatem, cui tot Dei oracula contradicere uidentur, Paulus Prophetam adducit, ut suis uerbis fidem concilietur. Vnde sequitur. Et sic cum omnes Gẽtes conuersæ fuerint. *Omnis Israel saluus fiet. sicut scriptum est in Esaia.* Secundum septuaginta interpretum translationem, non secundum literam Hebraicam. *Veniet ex Sion eripiens, & auertet impietates à Iacob, & hoc illis à me testamentum, cum abstulero peccata ipsorum.* Autoritas hæc tam clara est, ut non possimus tergiuersare. Opere prætium igitur fuerit, autoritatibus, quæ diuersum sonant nuper adductis, respondere. Mihi autẽ uidetur, non admodum laborandum esse. Illud nanque Esaiæ testimonium, quod Paulus affert, loca illa omnia declarat. Veritatem ergo tu breuibus accipe. Propter eorum incredulitatẽ, abiectũ fuere Iudæi, à Deoque reprobati, ut nunquam sint denuo in diuinam gratiam recipiendi, donec in suæ perfidiæ malitia permanebunt. Cum primum perfidiam deposuerint, saluabuntur. Quod si uerba illa torquere uideamur: Non addet ut respiciat eos. Non addã diligere eos, quæ reprobatos fuisse Iudæos in æternum sonant, non torquemus tamen. Supra enim docuimus, diuinas comminationes nunquã absolutè intelligendas esse, etiam si absolutè proferantur, sed semper cum conditione.

Ad Primam autem difficultatem, satisfacere non est durum. Magna quidem, & multiplex utilitas nobis omnibus, ex Iudęe cęcitate per accidens euenit. Mitto, quod occidentes Christum, totum seruauerint orbem. Quod expellentes Apostolos, Ethnicos erudierint. Quod nascentem Ecclesiam persequentes, illam sublimarint. Sed quid tibi vr̃ de hoc? Arma enim deferunt cõtra nos, & pro nobis pugnant. Cæci, scripturas tenent, legunt, relegunt, glosant, torquent, & omnino vel eis inuitis, Christum nostrum prædicant vniuersæ. Dispersi sunt per orbem, omni orbi fidei ueritatem, quam profitemur, vel nescientes, testantur. Christianis inimicantur, testimonium efficiunt omni exceptione maius, pro scripturæ ueteris ueritate, qua luce clarius, nouam astruimus. Christianis insidiantur, eorum igitur fidem, atque constantiam exercent. Opprimuntur à Christianis, ad æmulationem ergo prouocantur. Ab omnibus exosi habentur, erudiunt itaque, suo ipsorum exemplo omnes. Conuersant cum omnibus: nemo Christi obliuiscitur, quem publica fama nouit mundus, à Iudæis cruci affixũ fuisse. Vis vt breuiter dicam? Si omnes Iudæi ad Christum nũc conuerterentur, vel etiam extinguerentur, facile ea omnia, quæ de Christo legimus, figmenta putare possemus. Ipsi profecto, ipsi inquam in hac manentes cæcitate, fidem nostram conseruant, firmant, tenent. Quid enim melius ĩ causa, quàm ab hostibus testimonium habere? Non immerito igitur, ad mũdi finem, omnium Iudæorum salus reseruatur. Quoniã tunc

habuit: eosque à se expulit cum furore, nec assequentur gratiam, cum iustis resuscitandis in mundo futuro. Propter illos enim, dictum est in psalmo primo. Non sic impij, non sic, sed tanquam gluma, quam proijcit uentus. Ideo non resurgent impij in iudicio, neque peccatores in congregatione iustorum. Hæc omnia ad uerbum, ante Christi natiuitatem, longe prædixit Rabbi ille, tanti nominis apud eos. *Et hoc illis à me testamentum.* Hoc fœdus meum cum illis, dicit textus noster. Interponit autem parenthesim Paulus. *(Cum abstulero peccata eorum,)* Sensus est. Iudæis, quos iam ad me ipsum conuertero, seruauero que à peccatis. *Hoc erit testamentum meum*, quò scilicet testificabor, meam erga ipsos uoluntatem ultimam, uoluntatisque rationem. Hæc enim testamenti nomine significantur. Quid ergo erit testamentum? Ecce. *Secundum euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autem dilecti propter patres.* Istud itaque erit dei testamentum, cum saluus fiet omnis Israel, quo ultimam illius mentem intelligere poterunt. O Iudæi, *Secundum euangelicam legem*, quam uobis per filium meum tradidi, *inimici mei* fuistis semper, si acta uestra disquiro. Illi nanque re, & uerbo contradixistis. Verum secundum electionem meam, qua patres uestros, & filios delegi, charissimi mihi estis; Venite & possidete paratum uobis regnum. Cautissime autem hic procedo, ne offendas ad lapidem pedem tuum. Fortasse enim in hac epistola, locum difficiliorem non habuimus. *Secundum euangelium quidem inimici propter uos, &c.*

Psal. 1.

Mat. 25.

Vis ut aperiam tibi difficultatem? Ecce. Si hoc testamentum Dei est, sequitur itaque, ut electi etiam si malè agant, omnino seruentur. Ostendo. Inimici enim sunt Iudæi, propter mala opera, inquit Paulus, at propter electionem charissimi: Arguo sic. Cum omnibus ergo malis operibus, charissimi: si autem charissimi: ergo seruantur, & in cœlorum regno beantur. Quid autem hoc dogmate pestilentius? Quod si hoc non sequitur, sequitur oppositum, Cum electione igitur diuina perduntur, quia inimici. Sumus ergo inter hæc, vel propter electionem actu inimici seruantur, vel propter inimicitiam, actu iam perduntur. Vtrumque nefas est, nam inimici perduntur, saluantur electi.

Adhuc est alia difficultas. *Secundum euangelium inimici propter vos, secundum electionem charissimi propter patres.* Deus igitur eligit aliquos, vel prædestinat propter merita patrum. Contra. Elegit Iacob, repudiauit Esau, quorum tamen fuit idem pater, eademque mater. Amplius. Secundum propositum prædestinat, non ergo propter patres, sed gratis. Vides loci difficultatem? O si primum argumentum vidissent isti Neoterici, bone Deus, quàm gestirent, postquam omnia fato, & prædestinationis necessitate agi arbitrantur. Vos, sic illud dissoluite, secundum Ticonij regulam de bipartito domini corpore, quàm Augustinus tertio de Doctrina Christiana censuit appellandam, de permixta Ecclesia. Illud, *Secundum euangelium inimici.* Ad reprobos refertur. Illud, *Secundum electionem charissimi.* Ad electos. Propter enim bonorum, & malorum temporalem commixtionē, propter temporalem quoq; eorum communionem, frequenter scriptura sacra, loquitur de bonis, & de malis simul, tanquam sit unum utrorumque corpus. Et propterea lectorem uigilantem requirit, vt inquit Augustinus. Quia loquens de bonis, subito quandoque ad malos sermonem transfert. Loquitur tamen ad eos, tanquam ad eos ipsos bonos, quibus primum loquebatur, & è contra. Ecce duo exempla. Primum, in Canticis Canticorum. Fusca sum, & speciosa, vt tabernacula Cedar, vt pelles Salomonis. Non dicit. Fusca fui, & speciosa sum, sed fusca sum, & speciosa sum. Quomodo hęc intelligi possunt, nisi alteram partem ad malos, alteram ad bonos accommodemus? Illi nigri sunt, hi speciosi. Eccle- Cant. 1

si. Ecclesia ergo dicitur fusca, propter illos, speciosa propter istos. Vna enim sagena est, habens intra se pisces & bonos & malos.

Mat.13.

Alter locus est in Prophetis. Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, & semitas, quas non nouerunt, calcabunt, faciam illis tenebras in lucem, praua quoque in directum: & non derelinquam eos. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum. Intelligis locum istum? De eisdem loqui uidetur, de alijs tamen loquitur. Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, &c. de bonis, qui sunt Deo chari dictum est. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum, &c. de malis, cum tamen nulla uarietas appareat. Apparebit autem in fine. Hi enim de quibus dicitur, Ducam cæcos in uiam, quam non nouerunt, habitabunt terram. Illi uero, de quibus dicitur. Ipsi autem conuersi sunt retrorsum, diuidentur ab illis, & iuxta Euangelium, partem eorũ cum hipocritis ponet dominus. Apparebunt esse filij Ismaelis, & non erunt hæredes, cum filio liberæ. Ecce ergo testamentum Dei. O Iudæi. Vos qui excæcati estis, secundum euangelium meum, cui semper contradixistis, inimici mei estis, fuistisque propter uos, idest ex uobis, non ex me: non propter me, non mei causa: ego non uos repuli, nisi postquam uos me repulistis. Perditio uestra ex uobis, non ex me est. Vos autem, qui in altera acie estis, qui euangelio meo credidistis, dilecti mei estis, & fuistis: non propter vos, non ex uobis, sed secundum electionem, secundum gratiam, ex misericordia mea, qua vos elegi, non ex meritis uestris. Discedite ergo uos maledicti, in ignẽ æternũ. Vos uero uenite, & possidete regnum, quod paratum est à constitutione mundi. Hoc erit testamentum Dei, inquit Apostolus. Certè uerba huius testamenti in Esaia, non habentur. *Secundum euangelium inimici propter uos, secundum electionẽ aũt charissimi propter patres.* Habetur nihilominus sensus. Dicitur enim. Hoc fœdus meum cum eis, spiritus meus, qui est in te, & uerba mea non recedent à te, neque à semine tuo, à modo vsque in sempiternum. Quibus verbis clarè indicatur, diuinas pollicitationes frustrandas non esse, quia Cælum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt. Hæc est autem uis huius testamenti sententiæ, quod quamuis Iudæi plerique exorbitarent, ac propterea euangelio non credentes: fuerint inimici, in illis paucis tamen, promissiones diuinæ electionis complendæ sunt omnino, & complentur.

Isa.42.

Matt.25.

Gal.4.

Osee13.

Matt.25.

Isa.59.

Ad secundam difficultatem. Non est sensus, quod filij sint chari Deo, & ab illo electi, propter merita patrum, sed propter promissiones patribus factas, de ipsorum filiorum electione & dilectione. Estis itaque mihi charissimi dicet Deus, secundum electionem; propter patres, idest propterea quod Abrahæ, Isaac, & Iacob patribus, eligere promisi eorum semen in hæreditatem: non propter eorum merita promisi eis, neque eos elegi, sed gratis, per misericordiam meam. Vos semen Abrahæ estis secundum carnem, & secundum spiritum. Ego igitur, per misericordiam meam, ero merces uestra. Vnde statim sequitur Apostolus. *Sine pœnitentia enim sunt dona, et vocatio Dei.* idest, Deum suorum donorum, non pœnitet, aut uerbi sui, vel uocationis suæ. Quoniam itaque promisit patribus, gratis filios suos eligere, eos quoque uocauit, illum, promissionum, donorum, aut uocationis non pœnitebit. Exequetur ergo, quod promisit. Neque enim, ut homo est Deus, vt agat pœnitentiam. Triumphator in Israel, pænitudine non flectitur. Inquit Samuel. Intellige autem, de uocatione secundum propositum, hęc dicta esse, non de omni uocatione. Nam quandoq; Deũ pœnitet donorum suorum, metaphoricè intellige, idest ad admodum pœnitentis, & mutati, se se haber, iuxta illud. Pœnitet me fecisse hominem. Et illud. Si pœnitentiam egerit Gens illa à malo suo, agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitaui vt facerem eis. Verè enim non mutatur Deus. Quem autem pęnitet,

1. Re.15.

Gen.6.

Hier.18.

nitet, mutari necesse est. Mirum profectò, mirum. Hoc enim uerbum. *Sine pœnitentia enim sunt dona, & vocatio Dei.* Adeò exaggerant aliqui, pro gratia contra liberi arbitrij dispositionem: & contra merita, quæ congrui appellamus, vt nihil plus. Dicunt enim hunc esse sensum. Deus dat dona, & uocat ad gratiam sine nostra pœnitentia, vel præparatione. Bone Deus, quæ uiolentia maior? Sensus verbi huius est. Deum suorum donorum ut dictum est, non pœnitet. Si tamen uis & illud verificare, de prima vocatione baptismali cũ D. Ambrosio expone. Legi uerò debet hęc particula. *Sine pœnitentia enim, sunt dona, & vocatio Dei.* Tanquam parenthesis. Immo ab illo loco. Sicut scriptum est. Veniet ex Sion. &c. Hucusque, totum parenthesis est. Sequitur ergo.

Sicut enim & uos, quondam increduli fuistis Deo, nunc autem misericordiam estis consequuti, ipsa horum incredulitate. Ita & isti nunc, increduli fuerunt uestra misericordia, vt & ipsi misericordiam consequantur.

O abdita diuinæ sapientiæ iudicia. Non est mirum certè, si Apostolus & stupore, & pauore perculsus, nunc nunc exclamat. O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. Attende tu hoc iudicium Dei, & mirabere. Cæcitas in Israel manet, donec plenitudo Gentium intret, & tunc omnis Israel saluus fiet. Ecce profundissima, arcanaque huius iudicij causa. Sicut uos Gentiles, olim Iudæis credētibus, etatis increduli, pro Deo lapides, & beluas colentes: nunc autem illis incredulis factis, occasione à Deo accepta, ex illorum incredulitate, ipsi in incredulitate iacentes, per diuinam misericordiam, in fidem surrexistis. Ita Iudæi olim credentes, nunc incredulitatis occasione accepta, ex magna misericordia, quam uobis ostendit Deus, erigens uos ad fidem, & gratiam euangelicam, magna diuina promissa eis facta, in uobis completa excidisse videantur, à veritate increduli facti sunt, suo ipsorum uitio. Tandem igitur occasione accepta à Deo, qui sua ipsorum infidelitate prouocan di eos ad æmulationem consequendæ misericordiæ, quam uobis impendit, diuinam misericordiam omnino consequentur. Sicut & uos consequuti estis. Intelligis hanc miram vicissitudinem? Gentes non credentes, per Iudæos incredulos, tanquam per occasionem à diuina misericordia seruatæ sunt. Ita ergo Iudæi credentes, per credentes Gentes, sed primum incredulas, à diuina misericordia seruabuntur.

Conclusit enim Deus omnes, Iudæos, & Gentiles, *in incredulitate, vt omnium misereatur.* Non posuit in incredulitate, Absit, ab ore Christiano hæc impietas, sed *Conclusit*, quos scilicet inuenit in rethe, in laqueo infidelitatis. *Conclusit*, tenuit, non eripuit, non ut pereant. Deus enim neminem vult Sap. 1. perire, sed saluentur, at ut saluentur per misericordiam, non per iustitiam, ut agnoscant omnes, quod diuina misericordia non iustitia saluantur. Postquam enim erant in infidelitate, mortem merebantur, iuxta illud. Qui incredulus est, ira Dei manet super eam. Ioan. 3. Quod ergo condemnati non sint, fauor Dei, non iudicium fuit. Verum, si subito ex infidelitatis laqueo erepti fuissent, & Gentiles, & Iudæi, proprijs uiribus liberationem, non diuinæ gratiæ adscripsissent. Cum autem ab Abraam, vsque ad Christum, semper stetere Gētes in laqueo, nec per legem naturæ exire potuerunt, per sapientiam, qua Ægyptij, Caldæi, & Græci floruere. Cum etiam à Christo vsque ad finem mundi, Iudæi in carcere infidelitatis manent cæci, nec lumen uidere possunt, quos consueuerat Deus tanquam pius pater, post paucos annos prophetarum oraculis consolari, atque liberare ceu charissimos filios. Manifestum populi omnes, ex desperata eorum salute, obtenta tamen, colligere possunt argumentum, quod unicè diuina misericordia sine meritis, Iudæos & Gentes eripuit, eripit, & eripiet

à laqueo: gratiamque fidei imparti-
Psal. 123. tur, vt credant. Vt tandem clament vniuersi. Anima nostra erepta est de laqueo, laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine domini. Nomen uero do-
Act. 4. mini, Iesus est, in quo oportet nos saluos fieri. Omnia itaque omnium quęso obstruantur ora, & subditus fiat omnis mundus Deo, dicantque. Non
Tit. 1. secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras, retribuit nobis, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Omnes
Rom. 3. enim peccauerunt, & propterea omnes egent gratia Dei, & misericordia. Illud ergo. *Vt omnium misereatur.* poni debet, & ut misereatur, & ut omnium misereri cognoscatur. Est, nanque frequentissimus Hæbraismus iste in sacris literis. Et ita habes Pauli sensa. Ne superbiret, superbiaque exaltatus rueret Iudæus, vel Ethnicus, omnes indiscriminatim magnis temporibus in fouea, vel in laqueo, quem sibi parauerunt, tenuit Deus, vt de infidelitatis amaritudine pęnitendo confusi, ad diuinæ misericordiæ dulcedinem credendo conuersi, humiliores fierent, & diuina ope saluarentur, qui propria opera perditi erant.

Sed hic quærendum est. Cur in his temporibus, tot Gentiles, tot Iudæos perire passus est, quibus in incredulitate conclusis, diuina misericordia, non affuit vt eriperentur? Cur maior Ethnicorum pars, à principio mundi, vsque ad Christum tam miserabiliter perijt? Cur tam pauci Iudæi, à Christo vsque ad consummationem mundi, saluantur? Cur ex his paucis, ille unus fuit, non autem iste? Cur uehementiùs Iudæos conclusit, in infidelitate, quàm Ethnicos? Cur non nisi post grauissima quæque facinora, ereptæ sunt Gentes, eripiendaque est Iudæa ipsa, ex laqueo infidelitatis? Cur non citius hos eripuit, illos eripiet? Cur non Iudæos, à principio vsque ad Christum, conclusit, Ethnicos autem à Christo vsque ad finem: Sed è contra? Plus enim de Iudæorum salute adueniente Christo præsumi poterat, qui tot signa faciebat. (Signa enim Iudæi quæ- 1. Cor. 1.
runt,) quàm antea. Cur itaque, non ante conclusi sunt, quàm ueniret, sed cum uenit? De Gentibus contra uerisimile magis erat, quod non crederent Christo veniente, quippe qui crucem ignominiosam pertulit, in corpore suo, Gentes autem, gloriam, sapientiamque huius mundi, quærebant. Cur ergo non tunc conclusæ sunt, sed ante? Audi, Audi tubæ cælestis oraculum. Nota responsionem, quam hæc cælorum lingua, immo Dei lingua, qui creauit cælos Paulus, ex conclaui Dei, tibi de cœlis affert.

O Profundum diuitiarum, & sapientiæ & cognitionis Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & non vestigabiles viæ eius. Quis enim nouit mentem domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Dignare Roma, dignare, hæc omnia ignorare nobiscum, postquam Paulus arcana, quæ nec angeli norunt edoctus, qui omnibus hisce dubijs respondere potuisset, nectare illo iam potatus, quo beati uident omnia, tibi credidit expedire magis hanc doctam ignorantiam, quàm temerariam curiositatem. Num in mentem non tibi uenit, opipara illa mensa, quam in deserto quadragenarij nostri ieiunij tempore, paraui- Ioan 6.
mus, sacro illo duodecim panum numero refertã, ex quibus & duodecim fragmentorũ cophinos quos duodecimus ille chorus colligerat, tibi tradidimus? Illam inquam mensam, illos inq̃ panes, micas inquã illas, quarum nunc cophinos, armariolum memoriæ meæ, non tenet, quis est qui rodere possit? Et si rodere possent multi, quis comedere? vel si comedere aliqui ualent, quis digerere? Certe nullus. Clamemus ergo, extollamus uocem.

O profundum diuitiarum & sapientiæ, & cognitionis Dei. &c. Hæc omnia dubia, vidit Paulus, mihi crede, quibus nostræ mentes anguntur. Conclusit omnes in incredulitate, ut omnium

nium misereatur. Cur ergo, non oĩum miseret? Cur harum, & non illorum? Ex duobus paruulis, originali peccato, pariter obstrictis, cur iste assumitur, ille relinquitur? Ex duobus, ætate iam grandibus impijs, cur iste ita uocatur, ut uocantem sequatur, ille uero, vel non uocatur, vel non ita uocat, ut uocantem sequatur? Ex duobus pijs, cur uni donat perseuerantia, alteri non donatur? Cur aliqui ab ineunte ætate, vsq; ad extremã senectam, in omni scelere & damnabilitate viuentes, repente cœlitus inspirata salute, rapiuntur ad regna cœlorum? Aliqui iam sanctitate, ex multorum annorum laboribus perfecti, in momento pereunt, & perduntur? Vidit inquam hunc hominum temeritatem, qui cum sui cordis secreta uix scire possint, tam profundum tam inscrutabile, diuina secreta rimari audet, putantque nihil esse homini difficile. Propterea ergo, tanquã tuba personat, perstrepit, exaltat uocem sui clangoris, ut tanti sonitus terrore, omnes, & pauidi, & pallidi taceatis. *O altitudo diuitiarũ sapientiæ, & scientiæ Dei.* Ne tu me turba quæso, cur non peruia cuiq; fecit Deus arcana sua? Cur aliquibus sic, aliquibus non? Cur Paulo non Thadeo? Exclamabo enim & ego. *O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei.* O piam. O solidam responsionem. Hæc sit rogo refugium nostrũ, nostra anchora, noster portus. Adoremus, nõ perquiramus diuina illa mysteria. Maiore enim religione, adorantur incognita, quàm uestigentur imperuestigabilia.

Examinanda modo sunt uerba, postq̃ Apostolicæ huius exclamationis scopum, tetigimus. *Profundum.* Nominat Apostolus, & *Diuitias sapientiæ, & cognitionis Dei.* Sic autem hæc omnia contexit. Diuitiæ inquit, sunt sapiẽtiæ, & cognitionis, & profundum est diuitiarum. O profundum diuitiarum sapientiæ, & cognitionis Dei. Cũ audis. *Profundum,* time. Quis enim profunda fluuiorũ & marium natare non expauescat? Immo quis in profundam marium voraginem duntaxat spectans, quæ alta montium cacumina, visui maiorem semper ostendant, non horreat, non formidet, non retrahat pedẽ simul & oculum? Cum audis. *Diuitias,* desidera. Cuius enim pectora, non cogit diuitiarum fames? Cum audis, *Sapientiã, & cognitionem,* adora. Est enim sapientia, altissimarum causarum contemplatio, omnemque cognitionem, de numero esse bonorum & honorabilium opinamur. Cũ audis *Deum,* ama. Quid est enim Deus, nisi semper dans? *O Profundum,* ergo expauescendum. *Diuitiarum,* optabiliũ, *Sapientiæ, & scientiæ,* honorabillissimæ, *Dei,* amabilissimi. Metaphora autem est hæc, profundum diuitiarum. Dicimus nanque, uenas aquarum profundas, diuites esse, quod nunquam aquæ puteis profundis deesse soleant. Deus ergo, non modo diues est, non modo profundum habet, sed profundum ditissimum, ita ut diuitiarum profundum appelletur: quia hæc diuitiæ vllo modo, exhauriri non possunt. Diuitiæ inquam, sapientiæ & scientiæ. Sapientia primum. Diues est, quia seipsum scit, non modo intelligit, sed exactissimè intelligit, quantum scilicet intelligibilis est, sine fine. Infinitus quippe est Deus, in suo esse. Intelligi autem conuenit rei ex hoc, quod est. Infinitè igitur intelligibilis est. Infinitè ergo intelligit. Nihil est Dei, quod non intelligat Deus, Iuxta illud. Spiritus Dei, omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ecce itaque sapientia, & diuitiæ sapientiæ. Scientia deinde diues est: & quia omnia cognoscit: nihilq; eum latet, omnia nuda ei & aperta sunt. Et quia statim, in momento singula intuetur: non eget discursu, non tempore, illico de excelso sancto suo, prospicit uniuersa, quasi promptuarium habens omnium rerum, eructans ex hoc in illud. Habes itaque diuitias, & diuitiarum profundum. Mirum certè est profundum istud: magna hæc diuitiarum uena sapientiæ, & cognitionis Dei. Ditauit nanque Prophetas, Apostolos, ditatque continue homines. Nemo enim nouit, quæ Dei sunt, nisi ipse diuitias istas cõmunicet & diffundat. Vnde dr. Si quis indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat oĩbus affluenter.

1. Cor. 2.

Heb 11.

Iac. 1.

ter. Et tamen nunquam exhaurit. Immo, nec huius profunditatis finis inue-
Eccl.7. nitur. Alta profunditas, quis inueniet eam? Quo uerbo concilia codices. Aliqui enim habent, O altitudo, aliqui. O profundum. Tu dic. O altitudo profunda. O profunditas alta. Nam & il-
Ioan.4. lud est samaritanæ, Puteus altus est, id est profundus. *Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & non inuestigabiles uiæ eius.* Benè *Incomprehensibilia.* Apprehēdi possunt, at non comprehendi. Comprehendere.n. est intra terminos concludere. Quis ergo suo intellectu, diuina iudicia metiri potest? ut illa intra se contineat, tanquam suæ mentis captu mensurata? Apprehendimus itaq; saltem, id quod incomprehensibilia sunt, sed non comprehendimus, immo neq; hoc ipsum comprehendere possumus, quantum sunt incomprehensibilia. Maior est.n. eorum incomprehensibilitas, quàm nos de illorum incomprehēsibilitate comprehendere valeamus.
Ps.35. Ecclesiastici.1. Hinc illud. Iudicia Dei abissus multa. Profundum autem abissi, quis dimensus est? Viæ uero Dei, non inuestigabiles dicuntur. Viæ Dei autem, sunt mi-
Ps.24. sericordia & ueritas, Iuxta illud. Vniuersæ uiæ domini, misericordia & ueritas, idest iustitia. Et hæ sunt Dei iudiciorum radices. Omnia quippe diuina iudicia, sunt in misericordia & in iustitia. Inuestigari igitur, non possunt, idest per uestigia quæri, vel inueniri. Vestigia autem Dei, creaturę sunt. Quis ergo nisi diuino afflatus numine, misericordiæ atq; iustitiæ rationem inuenire poterit? quibus utitur, vel quibus vsus est Deus, quando alicui miseretur, cui uidetur nobis miserendum non esse. Aliquem castigat,
Sap.4. quem nobis uenia dignum esse videt. Hunc rapit, ne malitia, immutet intellectum eius: illum non rapit, quo grauius peccet. Hos eripit è laqueo, illos in foueā concludit. Gentes atheas seruauit, Iudæos Dei ueri cultores, abiecit. *O Profundum diuitiarum, & sapientiæ, & cognitionis Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.* Hinc illud forsitam. Vestigia Dei cōprę-
Iob.12. hendes vsq; ad perfectum: Omnipotē-

tem reperies? Sequitur.
Quis enim cognouit mentem domini? Hoc uerbo autem quod est Esaiæ, proba- Esa.40.
tur, quod ultimo dictum est, uidelicet, Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Si enim iudicia Dei à nobis comprehendi possent, inuestigariq; viæ, iam aliquis sensum, mentem scilicet & cor domini sciret. Nemo autem scit cor, mentem Dei, nemo itaq; iudicia Dei etiam, comprehendere neque eius uias inuestigare, potest quantalibet sanctitate prępolleat. Si sancti in hoc mundo sciunt mentē Dei, alio modo sciunt quā comprehensione & inue
stigatione, reuelatione scilicet, iuxta il- 1.Cor.2.
lud. Nobis autem reuelauit Deus, per
spiritum suum. Et illud. Puto quod & 1.Cor.7.
ego spiritum Dei habeam. *Aut quis consiliarius eius fuit?* Hoc uerbo, quod etiā Esa 40.
est Esaiæ, probatur, quod secundo dictum est. Deum sapientem esse, quoniam qui sapiens non est, indiget consilio. At qui sapiens est, nequaquam. Cōsulit enim sapiens, sicut & dirigit atque ordinat, non dirigitur, neque ordinatur. Vnde nos, ignaris consilia dam', sapientesque consulimus. Nemo consiliatius Dei fuit unquam, sapiens igitur est, & sciens. *Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei.* Ecce primi probatio, quod profundum habet diuitiarum. Namq; si ab aliquo accipit Deus, vt deinde retribuat, iam ex se diues non est, diuitiarum uena atq; profunda. Vides quomodo ordine præpostero, quæ proposuit Paulus, omnia probauit? O altitudo diuitiarū sapientiæ, & scientię Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Ex his autem, curiositates omnes quæ tibi in mentem uenire possunt, diluuntur. Quærenti. Cur Deus fecit hoc, vel illud? Responde. *Quis nouit mentem domini?* Vrgenti temere, sine autoritate sacræ scripturæ, fecit hoc propter talē rationem, illud propter illam. Obijce. *Quis consiliarius eius fuit?* Blasphemati. Debuit facere, hoc nō illud. Obstrue ora. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* At illud vnicè Paulo remanebat ꝓbandum. *Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Hoc est enim, quod Iudæus contendit

tendit & Ethnicus, se aliquid Deo dedisse, quo Deus retribuit illis euangelicam gratiam. Retribuit, non donauit, debito non dono. Iudæus opera legis, iactat, Ethnicus legem naturæ. Vtrosq; igitur refellit & propositum probat. *Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipsum*
1.Par.29 *sunt omnia.* Igitur & hoc ipsum, quod Deo tribuistis, tributum est uobis à Deo. Iuxta illud. Tua sunt omnia, & hæc ipsa, quæ de manu tua accepimus, tibi offerimus domine. Vel aliquid tribuistis Deo, ò Ethnici, ò Iudæi, propter
V.35. quod uobis facta est retributio, vel nihil. Si nihil, Pro nihilo itaque salui facti estis, iuxta Prophetam. Cur merita iactatis? Si aliquid. Illud est de numero omnium. Ergo & ipsum largitus est Deus. Ipse igitur tribuit, non retribuit. Vos retribuistis, non tribuistis. Cum autem legis, Omnia ex Deo esse, in Deū, & per Deum. Intellige Deum causam efficientem esse, exemplarem, omniūque rerum finalem. Sunt enim res ex eo vt efficiente. Est quippe *Ex* pro *Ab*, iuxta Hebræorum, Arabumq; linguam, quam semper sequitur Paulus, in tropis & schematibus. *Per eum*, vt per exemplar. *In eumque*, vt in finem ordinantur & tendunt.

Concludit demum Apostolus, & cōclusionem tāquam ex dictis probatam relinquit. *Ipsi gloria in secula.* Non uobis. Non uobis, O circuncisi. O præputiati, gloriam vel honorem adscribatis. Deo in omne æuum debetur gloria. *Ex quo, per quem, in quem* sunt omnia. Et nō modo nunc Deo gloria uestra debetur Gētes, qua misericordiam estis consequuti, sed & olim cū uos, in infidelitate conclusisset. Non modo olim Iudæi, à uobis Deo gloria debebatur, quando eratis populus peculiatis, sed & nunc, in hac ipsa uestra infidelitate, in secula, ipsi omnium gloria debetur, idest semper. Neq; enim conclusit, vel concludet in infidelitate, nisi ut omniū misereatur. Qui ergo saluatur, Deum glorificet: qui dānatur, se se accuset. *Amen.* idest fiat, fiat inquam, vt à uobis omnibus detur gloria Deo, ut cessent schismata & contentiones uestræ, Romani. Vt nullus uestrum merita propria iactet, sed omnes peccata fateantur, & gratiæ diuinæ nemo sit ingratus, qua gratis per Christi euangelium facta est salus, & Iudæo, & Græco.

Et est finis capitis vndecimi, quo exacerbatos Iudæos leniuit, & consolatus est Apostolus.

CAPVT DVODECIMVM.

Obsecro igitur uos Fratres, per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuētem, sanctam, acceptam Deo, rationabilē cultum uestrum.

Disputatorem hactenus, sicut per omnem huius epistolæ textum uisum est, egit Apostolus. Adeo autem feliciter, pro vtraq; parte, & contra vtranq; partē Iudęoru, & Gręcorū disputauit, vt in nullam deflexisse, nullā expugnasse plꝰ ęquo uideatur. Cunctis benignus fuit, cunctis seuerus, nemini blandus. Nūc ergo iudicem agit, in disputātis morē, modo Iudæis respondebat, modo Gentibus: modo hos tuebatur, modo illos: modo unam partē arguebat, modo aliā. Nunc tāquam Iudex delegatus à Deo, omnibus loquitur, omnes instruit, corrigit omnes, dat legem omnibus. Tanquam ad inuicē coram eo litigantes: alternatim se se conuertebat Paulus, quasi in medio cōstitutus, à dextris habēs, & à sinistris, quos conciliare oporteret. De dogmatibꝰ christianę religionis hucusq; disputādo disseruit: in pśentiarū, de moribus Philosophatur. Quid credēdum sit de Christi gratia, de fide, de operibus, de libero arbitrio, de Iustificatione, de Prædestinatione, de Vocatione, de Reprobatione, de Obduratione, de Lege, de eius imbecillitate, de Circuncisione, de Patribus, de Diuinis pollicitationibus, de Pręputio, de Humani generis corruptione, de Labe originaria, de Baptizati ablutione, de Christi nece, de Meritis eius, & nr̄um oīum, de Euāgelio, euāgeliiq; in uniuersum orbē diffamatione, de translatione legis, de Gentilitatis insertione, de Cōfractione finagogæ, deque eius expectanda salute, ad hūc vsq; locū, doctissimē ratiocinatꝰ est. Quid modo agendum sit, ne in vacuū Chr̄i grām recipiamꝰ, ne suscepta fides moriatᷣ, ne extinguātᷣ lampades nr̄æ, ne libertatē in occasionem demus carnis, ne iustificati, à iustitia dilabamur, ne p̄destinationis coronā ammittamus, ne vocati obaudiamus, ne reprobati mereamur, ne obduremus corda nr̄a, ne uiolatæ legis rei efficiamur, ne spiritali careamus circuncisione, ne de populo dei eijciamur, ne à p̄ribus degeneremꝰ, ne diuinis ꝓmissionibus indigni simꝰ, ne sacra limpha abluti denuo conspurcamur, ne Chr̄i meritis abutamur, ne euāgelio simus ingrati, ne insiti excidamus, ne salute neglecta, Iudęis surgentibus, nos pereamus: Hæc inquam omnia, si summum hunc prædicatorem auscultaueritis, intelligetis.

Obsecro vos Fratres, ꝑ miserationes Dei, vt exhibeatis corpora uestra, hostiā uiuentē, sanctam, acceptam Deo, &c. Non iugulādi sunt vobis de cętero tauri, nō mactādę pecudes, nō offerēdi agni, nō immolandus hircus: quod & Ethnicus olim demonibus, Iudęus itē fecit Deo. Sacrificāda sunt unicē, oīum vr̄um corpora creatori. Hęc, hęc inq̄ corpora nr̄a Romani, sunt hostię & uictimę, quæ placēt Deo: non beluinę illę, carnes, nō cruor ille fętidus, nō succidus ille adeps. Nemo.n. vr̄um ignorat, dixisse Deū. Quis quęsiuit hęc de manibus vr̄is? Quo mihi multitudinē uictimarū uestrarū plenus sum: Holocausta arietū, adipē pinguiū, sanguinē agnorū, uitulorū, & hircorū nolui. Cessent igitᷣ mutorū aīaliū, oblatiōes, mactetᷣ hęc caro nr̄a, quę dū superbit, lasciuiens uitulus: dum irascitᷣ ariesdum libidine, uincitᷣ: Hircus dū uagis oculorū aspectibus circūuolat, columba dū fręnari nō uult, indomitus taurus, est. Vince superbiā & uitulū, irā cohibe & arietem, arce libidinē & hircū, inito fędus cū oculis & columbā, doma arro- Esa. 1.

arrogantiam, & taurum immolasti. Felix Christianorum conditio. In Mose lege, tantum filij Aaron sacrificia offerre poterant, In Christi euãgelio, & minutuli homines, adde, & mulieres, quas ab omni dignitate, sexus infirmitas repulisse videtur, tàm Deo, sunt acceptæ, vt ab omnib' oblata sacrificia illius maiestati, si puro corde offerantur, placeãt & grata sint. Hoc est, quod Ioãnes ille, theologus maximus, dicit Christianos, omnes sacerdotes esse. Redemisti (inquit) nos in sanguine tuo, & fecisti nos Deo nostro regnũ, & sacerdotes. Et Petrus. Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Non enim ita intelligitur, quod Christiani, oẽs λειτουργίαν facere possint, hoc est ad aras ministrare, sacrificare que dño, hostiamq; illam offerre, qua mundo reconciliatus est Deus. Tota quippe (vt aiunt) aberrant via, nouelli isti, qui huiusmodi sacerdotes Dei, ministros, à reliqua plebe, quam laicos appellamus, nõ distinguit. Nam, & in primitiua ecclesia seiuncti erant, à cęteris Christi fidelibus pręsbyteri. Nec mihi dicas, presbyter seniorem significat. Nam in scriptura sacra, non tam ætatis, quàm dignitatis est nomen. Est. n. illud Pauli verbum, ad Titũ. Huius rei gratia, reliqui te Cretę, vt quę desunt corrigas, & constituas pręsbyteros, per ciuitates, sicut ego disposui tibi. Si qs scilicet, sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles. Oportet. n. episcopũ, sine crimine esse. &c. Constat quippe, quòd pręsbyter hoc in loco, non est nomen ætatis. Sicut nec Episcopus, sed dignitatis. Est, & illud, in actis Apostolicis. A mileto, Paulus mittẽs Ephesum, vocauit pręsbyteros ecclesię, qui cũ venissent ad eum, dixit eis. Attendite vobis, & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus, posuit regere ecclesiã Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Petrus etiã, pręsbyteros alloquens dicit. Pascite eum, qui in vobis est gregem. Quod ridiculum est, ad omnes trahere Christianos. Non enim differrent pastores à grege. Sacerdotes ergo, hoc est, sacri duces, qui sacra dant, qui sacra docent, nõ omnes Christiani sunt, sed qui per manuum impositionem, ab Episcopis ordinatur. Vnde dicebat Paulus Timotheo. Nemini cito manus imposueris. Et meritò. Horũ nanq; munus est, pro plebe Deũ interpellare, ignaros instruere, arguere aberrantes, dormiẽtes excitare, frigescentes accendere, rationẽq; reddere, pro sibi creditis, animabus. Intelligitis sacerdotes? Hic ergo est, sensus Ioãnis, & non alius. Omnes Christiani sunt sacerdotes, quo ad hoc tãtum, qm̃ quilibet quottidie in ara cordis, potest seipsum in sacrificiũ uiuũ offerre Deo. Propterea hoc sacerdotis nomẽ, nascente ecclesia non est, pro pręsbyteris tantũ vsurpatũ, sed pro omnibus in Christum credẽtibus, quò pungerentur, extimularẽturq; Iudęi, intelligentes sacerdotiũ, quod apud illos, in tam magno habebatur prętio, & pręputiatis, & circũcisis, omnium tribuum viris, & mulieribus Christi gratia, cõmune factum esse. Sacrificium. n. spiritus contriti, & cõtribulati, Iudęi paruipendebant, pecorum oblationibus superbientes. At Christus, his cõtemptis, illud vnum elegit cõmunissimum, atq; suapte natura perfectissimũ. Propterea ab illo sacrificio, nemo apud Iudęos, apud Christianos vniuersi, vocati sunt sacerdotes. Si tamen, cur sacerdotis nomen olim, pro pręsbyteris vsitatum, non sit, particulatim, scire desideras. Dicã, quod in mentẽ venit. Maior ecclesiæ pars, tunc quippe, cum nasceretur, Iudæi erant, vnde Gẽtes despiciebant, iuxta illud. Factum est murmur græcorum, aduersus Hebręos. &c. Et nunquã crediderim ego, nullũ sacerdotem, ex Iudæis Christianũ effectum fuisse. Erant ergo aliqui sacerdotes Iudæi, in Ecclesia. Quo igitur vitaretur confusio, quæ si illi, & nostri pręsbyteri, sacerdotes vocati fuissent, facile orta esset. Retinuere illi sacerdotale nomẽ honorificum, quo Sinagoga ad sepulchrum duceretur, cũ honore: nostri suppræsserũt illud, & loco illius, præsbyterum vsurparũt. Cur vero omnes appellarent sacerdotes, dictum est. Et potest addi, hæc alia ratio. Ad pręsbyteratũ. n. vel ad sacerdotium, quo propriè nũc Sinagoga sepulta, sine confusionis timore, sacerdotes appellamus, omnium graduum viri assumi possunt, omnium-

Apoc. 1. & 5. 1. Pet. 2. Tit. 1. Act. 20. 1. Pet. 5. 1. Tim. 4. Psal. 50. Act. 6.

Ioann. Apo. 1. omniũq; cognationum. Et iuxta Ioannẽ, ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Nulla habetur diuitiarum, hic distinctio, familiæ, circuncisionis, præputij, nobilitatis, patriæ, linguæ: nullus personę delectus habetur. Verũ nõ sic in Iudaismo. Proseliti enim assumi non poterant. Immo, nec omnes Iudæi, sed tantum Leui, contribules. Optime, itaq;, inquit, Ioannes. Redemisti nos, in sanguine tuo, ex omni tribu, lingua, populo, & natione, & fecisti nos omnes, Deo nostro regnum, & sacerdotes: quasi dicere velit. Exclusa est modo, carnalis illa sacerdotum propago, spiritali tua sanctificatione, quas omnes nos sanctificari voluisti. Si enim de cętero, in culmen sacerdotalis dignitatis euehi poterunt, vt corpus tuum, in ara crucis, semel oblatum, in tui memoriam toties, quoties voluerint, offerre valeant. Quia tamen textus dicit. Fecisti nos sacerdotes, statim possem dicere, quod intelligitur potentia, non actu: ideo prima expositio magis, placet. Illi enim alludit primo, quod sequitur Ioannes. Fecisti nos, Deo nostro regnum, & sacerdotes, & regnabimus, super terram, quomodo namque Christiani omnes, regnant super terrã: Ita sunt sacerdotes omnes, nullo dempto. At quomodo regnant; si dictum

Io. 16. est illis. In mundo præssuram habebi-

Rom. 13. tis? Si Paulus dicet. Omnis anima potestatibus sublimioribus, subijcienda est? Non omnes regunt, ergo non regnant, nisi regno spiritali. Rex quidẽ, nostrum quilibet esse potest, si desideria terreua cõprimamus, & super car-

Gal. 5. nem nostram, quæ concupiscit aduersus spiritum, velut super subiectam terram, virtutis lege, & rationis imperio, regnantes dominemur. Ita igitur sacerdotes sumus, dum nos ipsos mortificatos mundo, manus, pedes, ora, tanquam holocausta, diuini amoris igne, concocta, lachrimarum aqua, saleq; discretionis, condita, Deo litamus. Vniuersi itaque, (vt vno verbo, negotium aperiam) sibi ipsis sunt sacerdotes, at non vniuersis vniuersi. Sicut enim non omnes omnibus sunt reges, ita nõ omnibus, omnes sacerdotes, sed sibi. Nemo est ergo, qui non sit rex, & sacerdos. Secundo, huic alludit aliud. Nam & in veteri testamento, dicit Deus Iudæis omnibus illud verbum, supra allegatum. Vos eritis, mihi in regnum Exo. 19.
sacerdotale, & gens sancta. Constat tamen, quod eo tempore, non erant, neque dicebantur sacerdotes omnes Iudęi, sed paucissimi. Licet ergo vocentur Christiani omnes sacerdotes, pariter non debet intelligi de sacerdotio, quod est presbyterorum, qui sunt omnibus sacerdotes, sed de sacerdotio hoc, quo quilibet est, sibi sacerdos, non alteri. Cur verò Iudæi, propter verba illa, sacerdotes omnes, sicut Christiani, non vocabantur. Dictum est. Quia pecudum sacrificia, vnicè existimabant, quę non omnes offerre poterant. At nos illa nullipendimus, sed cor contritum, & humiliatũ, pro victima pacifica, quã Deus non despicit, sacrificamus. *Obsecro ergo vos*, inquit Paulus. *Vt exhibeatis corpora vestra, hostiam Deo*. Nec propriè dicit. *Exhibeatis, sed* sistatis. Παρασῆσαι. Quasi dicat, beneuolentiam captans. Scio, quod exhibuistis. Estis nãque, gens sancta, regale sacerdotium, siue regnum sacerdotale: sed obsecro, vt quod iam dicastis Deo, ad mundanos vsus, amplius non retrahatis. Nihil sit vobis, cum diabolo cõmune, neque cum mundo, postquã corpora vestra, de eorũ manibus eripuistis, creatoriq;, in hostiam obtulistis. Vide autẽ, quanta efficacia cogit eos, ad id pręstandum, quod ipse requirit. *Obsecro* (inquit) *vos*. Non imperat, deprecatur, adhortatur. O doctorem admirabilem. Vult obtinere, propterea non iubet, obsecrat. Omni enim legis imperio, efficacior est, supplex deprecatio. Hinc illud. Non quasi dominantes in clero, 1. Pet. 5.
sed forma facti gregis, ex animo. Lex imperat, propterea iram operatur. Hortatur gratia, propterea vincit. At non hortatur tãtum Apostolus, sed *Per miserationes Dei* obtestatur. Hoc est vere obsecrare, adiurare, per sacra. O magnã vim huius obsecrationis. *Per miserationes Dei*. Quibus vos Gentes seruatæ, quibus vos Iudæi seruandi estis. Hoc enim fine, sermo clausus est, capituli

præce-

præcedentis. *Vos obsecro, vt exhibeatis corpora vestra, hostiam Deo.* Non aliunde saluatur aliquis, quã ex Deo, à Deo autem nemo salutem consequetur, nisi per misericordiam. Quis ergo per misericordiam Dei, adiuratus, nisi sit, *ἄθεος*, non id præstabit, quod summis precibus efflagitat, tantus omnium nostrum amicus, quantus est, Paulus, qui semper nos, fratres appellat, tanquam, ex eodem vtero natos, qui de nostra perditione, continuo dolore angitur, qui de salute nostra, tanquam de propria gaudet? Sed cur tanta instãtia deprecatur, vt exhibeamus corpora nostra, hostiam Deo, & non magis animã? Quandoquidem communiter plus, diligũt corpora, quàm animas homines. Certè enim sequi videtur, vt qui corpus vitijs, mortificatum Deo obtulerit, animam quoque diuino dicarit obsequio. Fortasse tamen, non omnes, qui animam addixerunt Deo, illi, & corpora sacrificarunt. Melius tamen erit, vt dicamus, sicut animæ nuncupatione interdum, totus homo intelligitur, vt
Rom. 13. infra. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Et in Exodo.
Exo. 1. Animæ egressæ, de fæmore Iacob, septuaginta. Ita corporis nomine, vel carnis, aliquando homo ipse totus, accipitur. Vnde illud est. Et videbit omnis caro, quod os domini, locutum est.
Esa. 9. Id est omnis homo. Voluit, itaq; Apostolus dicere. Exhibeatis corpora vestra, id est vosmetipsos, non modo animam, verum & corpus, totum quod in vobis est, hostiam Deo. Iuxta illud,
Rom. 6. supra. Exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viuentes. Rectè autem dicit. *Hostiam*. Erat quippe triplex sacrificiorum genus, in vetere lege. Quoddam Holocaustum dicebatur, quia totum comburebatur, & hoc propter diuinæ maiestatis reuerentiam, & bonitatis, ipsius amorem, quod perfectorum statui conueniebat, specialiter offerri consueuerat. Sicut enim animal totum, incẽdebatur, resolutumq; in vaporem sursum ascẽdebat: ita significabatur totum, quod in homine est perfecto, creatori dicatum esse. Secundum genus erat Sacrificium, pro peccato. Quod scilicet, propter peccati remissionẽ offerrebatur. Quantoq; grauius peccatum erat, tanto vilius animal offerri cõsueuerat. Pro idololatria nanque, quæ summum scelus est, immolabatur capra, quæ animalium est vilissimum. Pro sacerdotis ignorantia, vitulus. Pro negligentia principis, hircus. Huius vero sacrificij, fiebant duæ partes. Vna comburebatur, alia in sacerdotũ vsum, cedebat, quod pœnitentium statui optimè conueniebat, qui expiantur à Deo, non sine ministerio, & opera sacerdotum, quibus dictum est. Quorum re- Ioan. 20.
miseritis peccata, remittuntur eis. Quãdo tamen sacrificium erat, pro sacerdotis peccato, specialiter, vel generaliter, pro totius populi peccato, cuius sacerdos, pars est, nihil in sacerdotis vsum veniebat, sed totum cremabatur. Non enim pro peccato meo, satisfieri videtur, si in vsum meum, id quod pro peccato meo offertur, venerit. Perinde enim res, se se habere videretur, ac si sacrificium minime offerreretur. Tertium genus erat, Hostia pacifica, quæ duplex erat. Hostia pacifica pro acceptæ salutis, vel prosperitatis alicuius, aut beneficij, gratiarum actione: & Hostia pacifica, ex voto, pro sperata salute, vel prosperitate. Cuius sanè tres fiebant partes. Vna ad Dei honorem cremabatur. Altera sacerdotibus, ad comedendum dabatur. Tertiam, offerentes comedebant, quod magna ratione proficientium statui cõueniebat, quorum profectus à Deo, primum, deinde ab opera sacerdotum, qui sunt sequestri inter Deum, & homines. Tertio à nobis ipsis, omnino pendet. Hostiam itaque vult offerri, Paulus Apostolus, non holocaustum, non sacrificium pro peccato, sed hostiam pacificam. Gentes, quæ saluatæ sunt, iam ex ipsa Iudęorum incredulitate offerãt hostiam, pro gratiarum actione. Iudæi, qui ex Gentium misericordia, adhuc diuinam consequi sperant misericordiam, offerãt hostiam, ex voto. *Hostiam autem viuentem*. Hostiæ legis mactabantur, occidebantur, inquit Paulus. Atqui nolo ego, nec vult dominus, vt vos ipsos occidatis. Beluæ non offeruntur, in hostiam,

ſtiam, niſi occidantur, ſed vos ipſi, etiã viuentes, eritis hoſtiæ Deo, quàm gratiſſimæ. Illæ hoſtiæ occidebantur, ad ſignificandum, quod adhuc mors regnabat in homine, regnante peccato. Verum nunc, mortua eſt mors, peccatũq; mortuum. Non igitur hoſtia hæc debet occidi, mortificetur, ſed non occidatur. Amentia eſt, & furor Gentium, etiam ſub immortalitatis ſpe, vel martirum palmæ aſſequendæ, aut veneno, vel ferro, ſiue præcipitio, ſibi mortem cõſciſcere quod Empedocles ille ſiculus, Cleantes, Chryſippus, & Zeno feciſſe feruntur. Nos ergo, hoſtiam viuẽtẽ offeramus, hæc noſtra corpora Deo, moriamur mundo, ſed viuamus Deo, qui pro nobis, mortuus eſt, vt nemo
Luc. 2. amplius ſibi, ſed illi viuat. Viuamus autem Deo fide, quæ per charitatẽ operatur. Nam fides, ſine operibus mortua eſt. Addit Paulus *Sanctam*. Illæ hoſtiæ legis, non erant ſanctæ, ſanctitatem ſignificabant, non habebant. At nos ſancti eſſe poſſumus, quos Chriſti Ieſu, ſanguis ſanctificat. Exhibeamus itaque, nos ipſos ſanctos, ſancitos, fortes, conſtantes, cœleſtes. Sancti autem erimus, ſi de nobis ipſis, nihil ſperantes, omnem ſpem noſtram in Ieſum Chri-
1. Ioan. 3. ſtum, collocauerimus, iuxta illud. Qui habet ſpem in eo, ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. *Deo placentem*, vel acceptam. Nec ſacrificia illa propter ipſas res, quæ offerebãtur, Deo accepta erãt. Vnicè enim habuit ea populus, in mãdatis, cum ad idololatriam declinauit, poſt adoratum vitulum, & non ante,
Iere. 10. iuxta verbum Dei. Non ſum loquutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis, in die qua eduxi eos, de terra Ægypti, de verbo holocauſtomatum, & victimarum. Quo ſignificatum eſt abſolutè, ſacrificia illa Deo, minimè placuiſſe, ſed ideo accepta fuiſſe, ad hoc, vt poſtquam Gentium more, in ſacrificãdis pecoribus, delectabantur, non ſacrificarẽt idolis, ſed Deo, cuius ſunt omnes feræ, & agrorum iumenta. Verumtamen ſacrificia noſtrorum corporum, noſtrarum animarũ, maximè Deo placent, aſcenditq; eorum fumus coram domino, in odorem ſuauitatis. Sed quando placent? Quando, vt Deo placeant, fiunt, non vt hominibus. Dicebat enim Paulus. Si hominibus place- Gal. 1.
rem, Chriſti ſeruus, non eſſem. Hoc eſt ergo, quod ſequitur.

Rationabilem cultum veſtrum. Hipocritarum cultus, nõ eſt rationabilis, de quibus dicitur. Populus hic, labijs me Matt. 15.
honorat, cor autem eorum, longe eſt à me. Cultus enim Dei, qui hic, & vbique λατρεια dicitur, & corde, & corpore celebrari debet: at potiſſimũ corde, & ſpiritu, quoniam Deus ſpiritus Ioan. 4.
eſt, aliter irrationalis eſt, & vacuus. Nec proſtrationes, neque genuflexiones, nec vocales clamores, neque cantiones, nec pectoris tunſiones, neque omnia alia exteriora opera, niſi interius, à corde proficiſcantur, ſanctificẽt hominem, quare Deo, non ſunt accepta. Voluntas ſiquidem Dei eſt, ſan- 1. Theſ. 4.
ctificatio noſtra, inquit Paulus. Hinc itaque habere potes, quid λατρεια eſt. Seruitus ſcilicet, quæ Deo, ſpecialiter debetur. Eſt enim exhibere corpora noſtra Deo, hoſtiam viuentem, ſanctã, Deo acceptam. Illud ſanè, rationabilem latriam veſtram, eſt huius expoſitio. Exhibete corpora veſtra. &c. Vnde cautum ſemper fuit, in omni lege, ne ſacrificia, niſi Dijs immolarentur. Hic enim primus honor eſt, primaque excellentia. Propterea ſummo rerum opifici, tantum libamus, teſtificantes, quod ipſius ope ſumus, quod viuimus, atque mouemur. Alter honos, ſunt Pi- Act. 17.
ramides, arcus, altaria, templa, himni, laudes. Hunc Diuis omnibus perſoluere, nemo non poteſt. Sequitur.

Et ne configuremini huic ſæculo, ſed transformemini, renouatione mentis veſtræ. Vides quomodo ſeculum quoddam futurum infinuat, cum dicit. *Ne configuremini ſæculo huic*. Huius autem verbi, ſenſus eſt. Mundo huic, concupiſcentiæ ſeculari, vel oculorum, vel carnis, vel ſuperbiæ vitæ, nolite conformes fieri, ſed formam aliam accipite, renouatione mentis veſtræ, iã per gratiam acquiſita, trãsformamini ſemper, nouam induite formam. Qui erat peccator, & pœnitens factus eſt, transformatus eſt, ſed adhuc transformetur,

fiat proficiens. Proficiens adhuc trans-
formetur, fiat perfectus. Perfectus no-
uam adhuc transformationem ambiat,
vt scilicet euadat beatus. Attende au-
tem magnam verborum Pauli energiã.
Mũdum istum seculum appellat. Qua-
si fragile quid, & quod breui tempore
durare possit. Centum quidem an-
ni, seculum efficiunt. Item figuram
dicit seculi, non seculum. Hoc enim
modo loquendi. *Nolite conformari huic
seculo*. Intelligitur, nolite talem habere
figuram, qualis huius seculi est. Quid
est vero figura, nisi quid inconstans,
vanum, & labile? Ars omnis, facitne
aliud, quàm figuram? Artes autem,
possuntne aliquid efficere perpetuum?
Hinc igitur disce, quid figura sit. Et
si hoc satis non est, audi Paulum dicen-
1. Cor. 7. tem. Præterit figura huius mundi.
Contra verò, non dicit, Transfigura-
mini, sed transformamini. Formam
nominans, non figuram. Forma enim
quatenus forma, non necessario vllam
secum affert imperfectionem, quin po-
tius ratio formæ, vt forma, nobilissima
est. Vnde & ad Deum transfertur à
sapientibus. Hanc ergo figuram in-
formem, corruptibilemq; huius mun-
di, contemnite, idest mundana, fluxa,
inaniaque desideria, quæ secularium
Isa. 63. hominum propria sunt. Formam ve-
ro cælestem, diuinam assumite, vt au-
Cant. 2. diat vnusquisque vestrum. Iste formo-
sus in stola. Et vnaquæque. Veni for-
Sap. 8. mosa mea, speciosa mea. Hæc est enim
illa forma, de qua dominus. Hanc ama-
ui, hanc exquisiui, & amator factus
sum formæ illius. Hæc autem transfor-
matio fieri potest. *Nouitate mentis no-
stra*, idest diuina gratia, qua mens pri-
mum peccatis inueterata, deformisq;
& indecora effecta, renouata est, atque
instaurata. At qui non est renouatus,
quomodo transformari potest? Reno-
Eph. 4. uetur primum, iuxta illud. Renoua-
mini spiritu mentis vestræ. Quia nihi-
lominus ex se renouari, non potest, de-
Ps. 50. precetur ad dominum. Spiritum re-
ctum innoua in visceribus meis. Emit-
te spiritum tuum, & creabuntur, & re-
Psal. 102. nouabis faciẽ terræ. Statim enim ade-
rit sibi dominus, & renouabitur, vt
aquilæ iuuentus sua. Tandemque re-
nouatus, mundo neglecto, cuius figu-
ra præterit, in Deum poteris transfor-
mari. Qui idem ipse semper est, & an- Ps. 101.
ni eius non deficient. Habes ergo apo-
stolica sensa. Fortasse tamen non est sen
sus. Transformamini per renouatio-
nem habitam mentis vestræ, sed trans-
formamini renouatione mẽtis vestræ,
hoc est renouamini. Ipsa quippe reno-
uatio, transformatio ipsa est. Qui igi- 3. Reg. 3.
tur peccat. (nemo enim est, qui non
peccet) cum se se peccasse sentit, & in-
ueteratum esse, renouari studeat, pec-
cata abijciat, paret se se ad gratiam con-
sequendam. Attende autem huius me-
tamorphoseos, lucrum mirabile, atque
incomparabile. *Vt probetis, quæ sit volun-
tas Dei bona, & accepta, & perfecta*.

Maximus certè fructus, posse scire
Dei voluntatem, de qua supra dictũ est.
Quis nouit mentem domini? Non sci- Rom. 11.
tur studio, scitur bona vita. Tria vero
dicit de diuina voluntate. *Bona, pla-
cens*, vel accepta. *Et perfecta*. Hoc est
bona, melior, optima. Bona est diui-
na voluntas, in prohibitionibus: me-
lior in præceptis: optima in consilijs.
Bona, cum permittit mala: Bene pla-
cens, cum vult bona: Perfecta, cum re-
munerat hæc, & punit illa. Bona, cum
ceat, Placens cum iustificat. Perfecta
cum glorificat. Bona, quo ad incipien-
tes, melior quoad proficientes, opti-
ma, quoad perfectos. Bona in his, qui
afferunt fructum trigesimum: melior
in his, qui sexagesimum, optima in his
qui centesimum. Bona, in lege na-
turæ, melior in lege Mose, optima in
Euangelio. Bona in se, quia non vult,
nisi bonum; Beneplacens bonis, qui
vni illam intelligunt; Perfecta, quia
etiam à malis, nolentibus adimpletur.
Fortasse autem textus debet sic iacere.
Quæ sit voluntas Dei bonum, & ac-
ceptum, & perfectum. Ita enim ha-
bet textus grecus. Tì τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ
τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον. καὶ τέλειον. Et
forte illud τι repeti debet, quid bonũ,
& quid acceptum, & quid perfectum.
Et tunc sensus erit. Qui mentis renoua
tione transformatus fuerit, non modo
intelliget, sed probabit, idest experie-
tur.

tur. *Quæ sit voluntas Dei*, & quod sit *Bonum*, quod sit melius, quod sit optimũ. Bona est lex Gentium, melior lex Mosi, optima lex Christi. Bonum est Matrimonium, melior Viduitas, optima Virginitas. Et ita si bonum statum, assequutus fuerit, meliorem ęmulabitur:
Deut. 32. atque si meliorẽ, optimum. Hoc enim puto intelligit Paulus, ad perfectionis summam, omnes cohortans: atque sicut aquila prouocans, ad volãdum pul
1. Cor. 7. los suos. Vnde alibi dicebat. Volo om-
ad Corin. nes homines esse, sicut meipsum. Et
Ibidem. iterum. De virginibus, præceptum non habeo, consilium autem do. Volo enim vos sine sollicitudine esse, qui sine vxore est, sollicitus est, quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cũ vxore est, sollicitus est, quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Quæ si vera sunt, quia vera sunt, irrefragabilem mihi efficiũt rationem, contra matrimonium, quod procaces, & barbari sacerdotes, sibi restitui tanto mundi tumultu clamant. Hæc enim libido (vt reor,) totius huius fabulæ caput fuit. O sacerdotes Baal. Num decet illum, qui totus semper Deo, assistere debet, diuisum esse? vt partim quę Dei, partim quæ vxoris cogitet? Ite. Ite, & erubescite. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: nec vir sui,
Ibidem. sed mulier, adeò vt Paulus dicat. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi. Num ergo hoc laqueo, illigandus est sacerdos, quem continenter diuinis in-
1 Reg 21 tentũ oportet esse? Triduo saltem, vxorati ab vxoribus abstinere debẽt, cum sanctificari uolunt, vt ex lege vetere pa-
2. Reg 6. tet. Hinc Oza repente à Deo, percussus est, atque interijt, quod cum nocte, cũ vxore dormijsset, mane arcam sanctam tangere, non est veritus. Quomodo ergo, non semper Dei flamines, à mulieribus abstinere debent, qui & sancti semper esse debent, aliosque quasi Dij ter-
Heb. 13. reni sanctificant? Honorabile connubium, & thorus immaculatus in omnibus, non inficior, contra Nouatum. Verum cęlebs vita longè purior, lon-
Apoc. 14. gè sanctior, longè diuinior. Hinc tanta laudæ donantur illi, de quibus dicitur, Hi sunt, qui cum mulieribus, non sunt coinquinati, virgines enim sunt, & cantant canticum nouum, quod nemo alius dicere potest. O virginum laudem. Hinc summus ille sacerdos noster, & virgo fuit, & virgine matre natus. Iosippum virginem custodem, & Ioannẽ virginem, præ cæteris familiarem habere voluit. Quid quæris delicè carnis corruptionem, si germinis cęlestis florem habes? Quis pulchritudinem decore virginis, maiorem æstimare potest, quæ amatur à rege, probatur à iudice, dedicatur domino, consecratur Deo? Melius est nubere, quàm vri? 1. Cor. 7.
Cedo. At melius est, cęlibem agere vitam, quàm nubere. Si Mosen adducas. Non est bonum hominem, esse solum. Gen. 2.
Adducam & ego Paulum. Bonum est, mulierem non tangere. Abeat, Abeat 1. Cor. 7.
in malam crucem Iouinianus, qui virginitati matrimonium ęquauit. Nõ est bonum hominem esse solum, quo ad esse naturæ. Natura enim matrimonio Gen. 2.
seruatur, non virginitate. Verum quo ad esse gratiæ, quæ Christi euangelio proprie est, non legi, bonum est à mulieribus procul esse. Solutus igitur es ab vxore, noli quærere vxorem. Neq; me vrgeas. Ergo ne per nos, natura pereat, bonum est vxorem ducere. Nec enim timendum est, si etiam vniuersi cęlibem vitam ducerent, interiturum esse hominum genus. Potens est, nan- Matt. 3.
que Deus, de lapidibus suscitare filios Abrahæ, qui & de terra patrem Abrahæ, & nostrum omnium tanquam figulus, plasmare potuit. Ne metite quęso diuinam omnipotentiam, ne scrutare vias eius, permane tu in uocatione in qua vocatus es, ad virginitatem, ad sacerdotium, & iacta cogitatum tuum in domino. Et hæc per transennam dicta sint. Sequitur.

Dico enim per eam gratiam, quæ data est mihi, cuilibet, qui inter vos est, non altè sentire, supra id quod sentire oportet, sed ita vt vnusquisque sentiat ad sobrietatem, vel sobriè, vel temperatè, vel ad temperantiam. *Εἰς τὸ σωφρονεῖν ἕκαστῳ, sicut Deus partitus est mensuram fidei.*

Fortasse, quia magnum quid dixerat, eos, qui renouari voluerint, Dei voluntatem

tatem probaturos esse, quid sit bonū, quid melius, quid optimum, moderatur istud Apostolus, ne aliqui promissionis magnitudine superbiant, simulque suæ adhortationis moralis telam prosequitur, rogãs, ex Apostolatus autoritate, quam inter Gentes contulerat illi Deus, vt nemo altiora, quæ Deus occulta esse voluit, scruretur: nemo super seipsum efferat. Nemo humanæ virtutis terminos transgrediatur, suo dono quisq; contentus sit. Sicut enim qui mel multum comederit, destomachatus tandem inuenit, quod bonum
Pro 25. non est, vt inquit Salomon in Parabolis: ita scrutator maiestatis, opprimetur
Ibidem. à gloria. Hinc illud. Mel inuenisti, comede, quod sufficit tibi, ne forte satiatus euomas etiam istud. *Noli sentire supra, id quod sentiendum est, sed sentias ad sobrietatem*. Mihi tamen placet magis, vt Paulus illud, hic interpretetur. Nolite conformari huic seculo, sed transformamini, in nouitate sensus vestri. Illud quidem est, altum sentire de seipso, quod mundanis omnibus commune est: hoc sentire ad temperantiam, quod Christianis quibuslibet propriū est. Ad humilitatē igitur absolutè hortatur verbo isto. Nemo altum sentiat, comparatiuè tamē, non positiuè debet intelligi, id est nemo altius sētiat, quàm sentiendum sit: sed vnusquisque temperatè de seipso sentiat, sobriè, pudicè. Et tunc exponit, quid est sentire sobrie vnusquisq;, hoc est, sentire sicut Deus partitus est mensuram fidei. Sensus est. Nemo sibi arroget, id quod non habet, nemo ignoret, quod habet, iuxta illud.
1.Cor. 2. Vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Arrogantia ebrium efficit, ignorantia ingratum. Stemus ergo in medio. Cognoscamus quæ Deus, nobis demonstrauit, ne simus ingrati, sed non efferamus nos supra illa, quasi ex nobis aliquid possimus, vltra id quod nobis donatum est: nē simus superbi, sic autem sobrij erimus, vel moderati, vel temperati. Ita enim Cicero humilitatē, spiritus, moderationem nominare videtur, metaphorico sanè sermone, quo & Paulus hic vtitur. Nam sobrietas propriè, & temperantia, circa corporalia est. Materia enim sobrietatis propriè potus est, & temperantiæ sensus tactus delectationes: Sicut scitur ex Ethicis. Transferuntur nihilominus, & hæc omnia ad spiritualia quæque. Nam & sapientiam inebriare dicimus.
Calix meus inebriās, quàm præclarus Ps. 22.
est? Sobrietatem hanc tenuit Psaltes,
qui dicebat. Non ambulaui in magnis, Ps. 130.
neque in mirabilibus super me. Et
Paulus noster, qui dicebat. Non in im- 2. Reg. 10
mensum gloriamur, sed secundum mensuram, quam nobis mensus est Deus. Ab humilitate ergo incipit Paulus, tanquam ab ea virtute, quæ est omnis spiritualis ædificij fundamentum. Nemi hi nunc obiectes fidem. Quis dubitat, quod fide primum in Deum, ipsum tē-
dimus? Accedentem at Deum in pri- Heb. 11.
mis oportet credere. At humilitas re- Ecclesiast-
mouet prohibens, quo non sublato, in stici. 10.
Deum tendere nemo posset, videlicet superbiam, quæ initium omnis peccati est. Deus enim superbis resistit, hu- 1.Pet. 5.
milibus autem dat gratiam. Per gratiā vero, accessum ad Deum habemus. Vnde hic est christianæ perfectionis ordo. Anima primo humiliatur, humiliata compungitur, compuncta purgatur, purgata innouatur, innouata in se colligitur, in se collecta cognoscit, cognoscendo illuminatur, illuminata accenditur, accensa olio vngitur inuisibili, vncta rapitur, rapta contemplatur, cōtemplādo admiratur, admirata alienatur, alienata deficit, deficiendo vnitur, vnita gustat, gustando quiescit, quiescendo gloriatur. Nemo itaque, qui gloriam illam incomparabilem consequi vult, à primo ad vltimum, se se extollat, sed humilitati studeamus omnes, Christum audientes, qui dicit. Discite à me,
quia mitis sum, & humilis corde. Duo- Matt. 11.
decim vero humilitatis gradus, sanctissimus pater Benedictus posuit, vt vnusquisque nostrum, si humilis sit, vel superbus, cognoscere facilè possit. Et quidē duodecim fructus illi, vitę ligni esse, mihi videtur, qui afferunt omnibus su-
mentibus sanitatem. Primus est, cor- Apoc. 22.
de & corpore, semper humilitatē ostendere, defixis in terram oculis. Secundus. Pauca verba dicere, & rationalia,

fine

sine clamore. Tertius. Non facile ridere. Quartus. Tacere quousque interrogatus fueris. Quintus. Non esse singularem in dogmatibus religionis, sed tenere, quod communiter tenetur. Sextus. Credere, & pronunciare se omnibus viliorem. Septimus. Ad omnia inutilem se asserere, & sentire, atq; indignum. Octauus. Confiteri peccata sua. Nonus. In duris & asperis patientem esse. Decimus, cum obedientia maiorib⁹ se subijcere. Vndecimus. In propriæ uoluntatis adimpletione, non delectari. Duodecimus. Deum timere, & eius mandatorum memorem esse. O felices illos, qui sub vmbra arboris huius, sedent, & fructibus hisce pasti, dicunt.

Cant 2. Fructus eius dulcis gutturi meo. Hos autem tu sic ordinare debes. Humilitas enim, est impetum animi cohibere, ne in magna inordinatè tendat, de seipso maiora sentiens, quàm deceat. Hoc quidem ὑπερφρονεῖν sonat. Regulatur autem istud ex cognitione, qua homo seipsum & uires suas metitur, neque existimat se magnum quid esse, plusquã re ipsa fit, iuxta oraculum delphicum. γνῶθι σεαυτόν: Nosce teipsum. Huius uero radix est reuerentia, quam habemus ad Deũ. Ex hac aũt interiore dispositione, qua impetum animi refrenamus, p cognitionem à reuerentia diuina regulatam, nascuntur signa in uerbis, factis, & gestibus extrinsecis. Sicut & in cæte

Prou. 6. ris virtutibus apparet. Quis enim continebit ignem in sinu suo, & non comburet? Ex uisu cognoscitur uir, & ab oc

Ecclesiastici 19. cursu faciei sensatus. A fructibus eorũ

Luc. 6. cognoscetis eos. Vis ergo radicem arboris huius? Ecce duodecimus gradus, Dei reuerẽtia. Vis humilitatis essentiã, appetitus refrenationem, ne in propriã excellentiam inordinatè tendat? Audi. Hoc fit, Primo, propriam non sequẽdo uoluntatem. Ecce vndecimus gradus. Secundo, eam regulando ad nutum superioris, ecce decimus. Tertio, ab obedientia, propter dura quæque & aspera non desistendo. Ecce nonus. Quarto, proprios recogitando defectus, & confitendo. Ecce octauus. Quinto, ex hoc se ad maiora insufficientem esse existimando. Ecce septimus. Sexto, Omnes sibi præferendo. Ecce Sextus. Vis modo signa? Vnum in factis est. Ecce quartus gradus. Non recedere ab orbita, à uia communi, contra hæreticos, qui singulares esse uolunt & uideri. Duo sunt in uerbis. Tempus loquendi, nõ præripere, nec in loquendo modum excedere. Ecce quartus & secundus. Duo sunt in Gestibus. Risum, ineptamue lætitiã reprimere, & oculorum extollentiam. Ecce tertius & primus. Quo ad gratiæ donum, quæ uerè humiles nos facit, senarius ille istum præcedit. Verum quo ad humanum studium, quo ad uirtutes nos ipsos paramus, è contra, iste senari⁹ prior illo est. Oportet enim primo exteriora cohibere, deinde paulatim ad radicem interiorem procedere. Nemo enim repente fit summus. Et de hoc satis. Sic ergo legatur. *Ego per gratiam, quæ data est mihi.* Muneris scilicet apostolici autoritatem, vnicuique uestrum dico, *Vt Sentiat ad sobrietatem, sicut Deus partitus est mensuram fidei.* Secundum istam mensuram sentiat, de seipso unusquisque, qui est inter uos, idest uel Iudæus vel Gentilis, vel magnus, vel paruus. Qui habet gratiam docẽdi doceat, qui habet gratiam miracula operandi, operetur, qui prophetandi prophetet. Quisq; dono suo, quod dedit illi Deus, vtatur. Sed non vltra mensuram illam, quã dedit illi Deus sentiat aliquis. Istud enim est modeste cogitare vel sentire. Qui promptè addiscit, non præsumat docere posse. Qui egregiè docet, miracula operari non præsumat. Qui miracula operatur, non præsumat prophetare. Hoc est enim altius, quàm par sit, sentire. Nanque non omnes habent gratiam prophetandi, vel miracula operandi, seu docendi. Nemo suprà sui ordinis gradum (vt breuiter dicam) aliqđ præsumat. iuxta Dionysium tertio cæle stis hierarchiæ. Nemo item minus, quã eius gradus, aut uirtus exigat, operetur. Primum obsecrauit Paulus. *Obsecro vos per miserationes Dei.* Nunc imperat. *Dico ego per gratiam, quæ data est mihi*, vt sim Apostolus, & magister Gentium. Neq; tamen, inquit Paulus, vestrum aliquis turbetur, si non omnia dona habet. Quod enim unus non habet,

bet, habet alius pro illo. Nullum donum deest Christi Ecclesiæ, quæ corporis vnius instar, vno spiritu vegetata, spiritu inquam Christi, gratia eius, de quo supra. Qui Christi spiritum non habet, hic non est eius, credentes omnes, tam vnanimi communione consotiat, vt quemadmodum oculus videt manui, manus operatur oculo, pes ambulat auri, auris audit pedi, membrum, scilicet indiscriminatim membro vtile est. Ita propheta fit utilis doctori, doctor prophetæ, actiuus contemplatiuo, contemplatiuus actiuo, sacerdos diaconibus, diacones sacerdotibus, quilibet in summa cuilibet. Hoc est itaque quod dicit. Debetque similitudo hæc tota, per parenthesim legi. Partitus est Deus, non vni scilicet omnia dedit, sed cuique aliqua dona. *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo.* Rectè Psaltes cecinit de Ecclesia, quod sit mira uarietate circundata. Est enim uarietas in Ecclesia, secundum diuersas vitas. Actiuam & contemplatiuam, quarum tipum gessere Maria & Martha. Est uarietas secundum officia, vel status, hos quidem dedit Apostolos, alios Euangelistas, alios Pastores, alios doctores. Est varietas demum secundum gratias gratis datas. Alij datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. &c. Has tres uarietates, vel diuisiones, tribus uerbis, breuissimè complexus est Paulus dicens. Diuisiones gratiarum sunt, quo ad vltimam, Diuisiones ministrationum sunt, quo ad secũdam. Diuisiones operationũ sunt, quo ad primam.

Rom. 8.

Psal. 44.

Eph 4.

1. Cor. 12

Attende itaque, pulchram similitudinem. *Sicut enim in uno corpore*, naturale. *Multa membra habemus*, oculum, manum, pedem, *Non autem omnia membra eandem habent actionem.* Non enim auris uidet, neque oculus audit. *Ita multi*, credentes scilicet, in Christum, quotquot sunt. (Vtinam essent omnes homines.) *Vnum corpus* mysticum, *Sumus in Christo*, qui est caput huius corporis. Nisi per

Bit ad Rom.

Christum, spiritum Christi, vel gratiam intelligere volueris: tunc enim expone Christum, pro huius corporis anima. *Singuli autem inuicem membra.* Hoc est inuicem vtiles, quemadmodũ hæc corporis membra, inuicem se in suis iuuant actionibus. Auditus quidem proficit visui, visus auditui. &c. Vnde illud Pauli. Non potest dicere oculus manui, opera tua non indigeo. Nec iterum, caput pedibus, non estis mihi necessarij: sed multo magis, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt. O quàm ægregium medicamentum, laboranti Romæ, immo non urbi, sed orbi affert Paulus, contra hanc superbiæ pestem, contra discordiæ morbum: in hoc vnius corporis exemplo, & multorum membrorum in Ecclesia. Ex quo enim inuicem omnes membra sumus, & commembra, pusilli & magni, docti & indocti, quid habes superbè? Quid inflaris? quid teipsum extra cæteros ponis? Quid ab alijs te discerpis? Quid fratres ignominia afficis? Non es totum, non es totum, es pars, membrum sanè, & non corpus. Ille non est (vt tu arbitraris) nihil, & ipse pars, & ipse membrum quemadmodum es tu. Recordamini fratres, quod commembra estis, & elatione sedata, pacem fraternam, charitatem, & humilitatem nemo non facile amplectetur. *Habentes autem dona, secundum gratiam, quæ data est nobis differentia.* Cum ergo hactenus de gratia gratifica tractauerimus, nunc de gratia gratis data, cum Paulo philosophabimur. Hoc est enim gratiæ gratis datæ proptium, dari non ad utilitatem eius, cui datur, sed aliorum. Iuxta Paulum, ad Corinthios, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, aliorum scilicet. Verum gratia gratifica è contra, ad vtilitatem eius cui datur. Illa enim reducit hominem immediate in Deum: hæc uero mediantibus alijs hominibus. Iste quippe est rerum ordo, inquit Dionysius de cælesti hierarchia, quod omnia reducantur in Deum, sed quædam per seipsa, quædam per alia. Nemo tamen reducitur in Deum, nisi per gratiam

1. Cor. 12

ad Cor. Ibidem.

Oportet igitur distinguere gratiam, in illam, qua immediate, per nos ipsos reducimur: & in illam, qua meditantibus alijs. Illam in operantem, cooperãtem, præuenientem, subsequentem distingitebamus. Hanc in uaria dona, in Prophetiam, miracula, linguas distinguimus. Nota autem Pauli prudentiam, non dicit habentes dona, hic maiora, ille minora, ne his vocibus tumescat ille, inuideat iste, sed differentia dona duntaxat, ut gaudeant omnes, quod uaria dona acceperint. Nemo omnia habet, ne nullius indigens, superbiat. Nemo omnibus caret, ne tanquam inutilis prorsus, à cæteris despiciatur. Quilibet aliquid habet, quod præstare alteri ualeat. Quilibet item habet, quod ab altero sibi præstari possit, quo mutua charitas, datis, & receptis donis, magis ac magis confirmetur. Hinc articulus ille prodijt, in Apostolico simbolo. Sanctorum communionem. Ex his primum, euelle facilem argumentationem illam, qua qui Christi corpus discerpere, nec membra esse uolunt, gloriantur. Ecclesia inquiunt, vnum corpus est, non duo, unum ergo tantum caput habet, Christum scilicet, non Petrum, non Romanum Pontificem. Neque enim monstrum est, vt biceps sit, & dicatur. O magnam inscitiam. Monstrum est corpus naturale, si geminũ caput habeat, at corpus mysticum monstrum est, si non habeat, nisi unum caput. Quæso responde mihi. *Ibidem.* Caput mulieris vir, inquit Paulus, viri autem Christus, Christi autẽ Deus. Quis hic uitare potest, quin mulier tria capita habeat? Virum, Christum, Deum. Vir autem duo, Christum, Deum. Item. Nonne legimus, apud *Amos.6.* Amos Prophetam. Optimates capita populorum? Quæ ignorantia igitur est ista, arguere. Christus est caput Ecclesiæ, ergo non Pontifex? Reflecto argumentum. Deus est caput omnium hominum, ergo optimates non capita populorum. Verum, vt eos respondendo instruamus. Scriptum est enim. *Prou.26.* Responde stulto, ne sibi sapiens uideatur. Dicimus, quod Ecclesiæ corpus, Ecclesiam militantem & triumphantem complectitur, non militantem solam. Hæc pars una corporis est, illa uero alia. Non enim sunt duo corpora, sed unum corpus, neque duæ Ecclesiæ, sed una Ecclesia, de qua dicitur. Credo in vnam sanctam Ecclesiam. Christus itaque solus, totius huius corporis caput est, totius inquam huius Ecclesiæ, iuxta illud Pauli. Ipsum dedit caput, super omnem Ecclesiam. Notate uerba. Cum quo tamen stat optimè, ut, Petrus *Eph.1.* fuerit Cephas, hoc est caput militantis Ecclesiæ, non tamen triumphantis: Et ita non omnis Ecclesiæ. Ita quoque Petri successor. Et si tu hoc aliud consideraueris, quod non dicitur etiam caput Romanus Pontifex, nisi ministerialiter: Vices nanque Christi agit, uidebis, quod non sunt duo capita propriè, sed vnum caput. Quandoquidem Christo in cælis existente, vicario opus erat, qui Ecclesiam regeret, suæ curæ tanquam Principi pastorum, commissam. Sicut enim quia summus Pontifex, Pro Pontificem habet, non sequitur vt duo sint Pontifices. Ita quia Christus Vicarium habet in terris, cui sui ouilis curam commisit, non sequitur, vt duo sint Christi: quare nec duo Ecclesiæ capita, sed unum caput. Secundo. Considera verba illa toties repetita. *Gratia, Donum.* Vt intelligas, cum audis Gratiam atque *Donum, mensuramque doni,* tacendum esse meritum, & meriti mẽsuram. Et dona gratis dantur, & quantitas, uel donorum mensura etiam, gratis datur. Propterea addidit. *Sicut partitus est Deus.* Non casu, non ex fato, non ex meritis, sed secundum suæ propositum uoluntatis. Iuxta illud, ad Corinthios. Diuidit singulis prout uult. *1.Cor.12* Et ne quicquam tibi arrogas, cum audis te dono accepisse, non acquisiuisse, non comparasse, & ne ad insanam impietatem illam reuertaris, dicens, Cur illi donauit plusquam mihi? cum audis, quod diuidit prout vult. An enim non licet ei facere de suo, quod *Matt.20.* vult?

Matt.25. Difficultas tamen est. Quoniam in Matthęi Euãgelio legitur parabolicè. Homo quidem peregre proficiscẽs, uocauit seruos suos, & vni quidem dedit quin-

quinque talenta, alij autem duo, alij uero unum, unicuiq; secundum propriã virtutem. Non ergo diuidit Deus prout vult, sed secundum uirtutes nostras, secundum merita nostra. Huic consonat, & illud uerbum Apostoli, hoc in loco. Vnicuique sicut partitus est Deus, mensuram fidei. Insinuat ergo, quod qui maiorem habet fidem, merito illius, habet plura dona, & maiora. Nõ itaque diuidit prout vult, sed vt debet,
1.Cor.12 secundum merita. Adstipulatur huic, & Pauli verbum. Æmulamini charismata meliora. Vanum enim esset, & vanè dictum, nisi homo meliora dona, sibi comparare posset. Non igitur diuina gratia tantum, sed & nos ipsi, nostris actionibus, digni maioribus efficimur donis. His tamen non obstantibus, dicendum. Quod omnino Deus, diuidit suas gratias, prout vult. Et ita semper donatæ sunt, nunquam redditæ, iuxta Pauli verbum, ad Ephesios.
Eph.4. Vnicuique uestrum data est gratia secundum mẽsuram donationis Christi, idest secũdum mensuram, secundum, quàm vult Christus douare, cuius tanquam capitis est, in sua membra sensum influere & motum. Ipsi enim soli, nõ dedit Deus gratiam ad mẽsuram, sed de plenitudine eius, nos omnes ac-
Ioan 1. cepimus, secundum mensuram. Influit autem non naturaliter, sicut caput naturale, sed liberè ad placitum, secundũ quod vult, magis vel minus. Neque huius est alia ratio, iuxta uerbum illud
Ecclesiastici 33. Ecclesiastici. Quare dies diem superat, & lux lucem, annus annum, & Sol Solem, A domini scientia separati sunt. Agens particulare, materiam ex qua, vel in qua agit, præsupponit. Propterea diuersas formas inducit, non vt vult, sed vt debet, secundum materiæ exigentiam, & capacitatem. Vni quippe materiæ, vnam imprimit formam, alteri vero alteram. Non enim potest ex quolibet, facere quodlibet. Verum, si materiam facere posset, diceretur, quod ideo fecit talem, vel talem materiam, vt ad libitum talem, vel talem formam inducere posset. Deus itaque omnipotens, qui nihil præsupponit, sed de nihilo omnes creat animas nostras, diuidit animabus nostris sua dona, pro vt vult. Non dico, quod omni animæ date possit donum, quod vult sine dispositione: sed quod potest animam omnem, quantumuis indispositam, disponere, vt sit doni capax, quod ipse vult illi conferre. Et ita cui vult maius donum conferre, maioris doni illam capacem creat. Disponit scilicet illam, ad maius donum. Nam corpus mortuum, est omnino indispositũ, ad animam recipiendam, sed tamen Deus, vnica actione dat illi dispositionem ad animam, & ipsam animam. Non dicamus ergo. Dat Deus huic homini prophetiæ gratiam, quia est illius capax ex sua natura, sed magis è contra. Ideo capax est, quia Deus voluit illi hanc conferre gratiam, propterea illum capacem fecit.

Ad argumenta autem, non est difficile respondere. Fortasse enim per talenta non intelliguntur dona, vel gratiæ, sed eloquia, vel sermones. Et sensus est. Christum, non omnes de omnibus eodem modo instruxisse. Aliquibus nanque palam loquitur, aliquibus uero in parabolis, iuxta illud. Vobis Matt.13.
datum est, noscere mysterium regni, cæteris autem in parabolis. Et hoc concedo, secundum propriam vniuscuiusque virtutem, factum fuisse, non quidem secundum merita. Absit, sed secundum hominum capacitatem. Ioan.8.
Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo, aiebat Christus Iesus. Et Paulus noster. Tanquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi. Nondum enim poteratis. Hinc & Prædicatores, non omnibus omnia, sed sublimioribus sublimiora, crassiora crassioribus prædicare debent. Iuxta illud. Omnibus omnia factus sum. Si autem, per talenta dona intelligere mauis, non eloquia, sed eloquorum intelligentiam, subtilem, crassam, prophetiam, gratiam linguarum, &c. Dicendum tibi tunc est, quod hæc, secundum propriam vniuscuiusq; uirtutem diuisa sunt. Hunc in modum. Non enim, in Euangelio dicitur. Vocauit homines, sed seruos suos. Serui uerò istius, qui peregrè proficiscitur, uideli-

1.Cor.3. 1.Cor.9.

cet Christi, omnes aliquod munus habent, aliquem gradum, quia membra eius sunt, vt dictum est. Omnia autem membra, aliquo munere funguntur. In Ecclesia, itaque, omnes functionem aliquam habent, vel sunt Apostoli, vel pastores, vel doctores, vel auditores, hoc est vel oculi, vel aures, vel pedes, &c. Secundum ergo illius muneris exigentiam, quod obtinuere, diuidit Deus dona sua, & ita secundum propriam virtutem, propriam scilicet vnicuique, non quo ad naturam, non quo ad merita, non quo ad capacitatem, sed quo ad munus, quod in Ecclesia sortitus est. Apostolis dat gratiam, secundum uirtutem, quam exigit Apostolatus. Pastoribus, secundum virtutem, quam requirit pastoralis cura, & sic de singulis huiusmodi. Sed cum hæc ipsa munera etiā gratis data sint, citra merita. (Neque
Coloss.1. enim dignos nos inuenit, sed illis fecit muneribus. Iuxta illud. Dignos nos fecit, in partem sortis sanctorum, in lumine,) Consequens est, vt etiam gratiæ illis muneribus datæ, gratis datæ sint. Et ita uerè gratiæ; & dona. Quod si tibi placet, vt dicatur. Diuisit Deus dona sua secundum naturæ capacitatem. Modo & addas. Hanc ipsam capacitatem à Deo donatam esse.
Rom.11. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? non contradicam. At si secus intelligas, errabis omnino. Quæ enim capacitas naturalis, ad prophetiæ donum requiritur, cum & armentarij, vellicantes, ad prophetiam prorsus indispositi, Dei dono, prophetæ eximij euaserunt? Idem quoque Dei spiritus impleuit citharedum puerum, & prophetarum ducem constituit. Quod ideo factum est, vt vnicè diuinæ virtuti, donum hoc adscriberetur, ne glorie-
1.Cor.1. tur omnis caro, in conspectu Dei. Non nego tamen, immo constanter asstro, quod ad vsum prophetiæ, ad actu scilicet prophetare, requiritur bona prophetæ dispositio. Nam licet donum sit ex Deo tantum, doni usus nihilominus, in nostra est potestate, iuxta Paulum. Spiritus prophetarum,
1.Cor.14. prophetis subiecti sunt. Propterea nos ipsos, à prophetiæ vsu impedire possumus, iam inquam suscepto dono. Quod maximè fit peccatis carnalibus. Quoniam ad prophetandum, requiritur maxima mentis eleuatio, ad spiritualium contemplationem. Quæ sanè per passionum vehementiam, & per inordinatam rerum exteriorum occupationem, mirum in modum impeditur. Propterea legitur, de filijs prophetarum, quod habitabant, cum Heliseo, quasi solitariam vitam ducentes, ne mundanis occupationibus distracti, quin prophetare possent, impedirentur. Hinc per raro legis, vxoratos fuisse prophetas. 4. Reg.4.

Ad secundum argumentum, ex Apostoli verbo. Responsio facillima est. Nam fidem, Dei donum esse, abundè supra manifestatum est, & similiter fidei mensuram. Apostoli enim petunt. Domine, adauge nobis fidem. Quamuis ergo secundum fidei mensuram, gratiæ gratis datæ, diuidantur, cum & ipsa fides gratis detur, nihil obstare potest, quo minus illæ ipsæ gratiæ uerè donatæ, & non redditæ secundum merita, existant. Sunt tamen, qui hoc dictum. *Vnicuique sicut partitus est Deus mensuram fidei.* Aliter interpretantur. Et hi quidem, virtutum mensuram intelligunt, quas sanè, quia soli fideles accipiunt, propterea fidei nomine appellantur vniuersę: Illi vero diuidunt, sicut partitus est Deus mensuram, fide: vt genitiuus pro ablatiuo accipiatur. & sit sensus. Partitus est Deus vnicuique dona sua fide, per fidem. Dona enim sua Deus non largitur, nisi his, qui fidem habent. Non sunt quidem mittendæ margaritæ ante porcos. Partitus est vero secundum mensuram, quia omnia disposuit dominus in numero, in pondere, & in mensura. Mihi unicè placet, vt dicamus, partiri Deum dona sua secundum ipsius fidei mensuram. Qui enim in fide excellentior fuerit, is vberiora dona consequetur. Adeo, vt & miracula facere possit. Iuxta Christi uerbum. Si habueritis tantum fidem, sicut est granum sinapis, Eph.2. Luc.17. Matt.7. Sap.11.

napis, nempe eximiam, inuictam, vt inter grana omnia granum sinapis in-
Matt.17. uictum est. Quo enim magis atteritur, eò amplius vis eius ostenditur. Et dixeritis monti huic, transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis. Hinc Petrum arguit, quod modicæ esset fidei: Ob id namque mergebatur. Modicæ fidei, quare dubi-
Matt.14. tasti? Quod cum audisset, cœpit in altiorem suæ gratiæ fidem, & ambula-
Luc.17. uit super aquas. Hinc docuit Christus, vt fidei augmentum peteremus. Sicut enim sine fide, Dei dona nequaquam consequimur, ita nec sine magna fide, magna dona, nec sine maxima fide, maxima dona. Quo ergo Apostolus in fidem eximiam, vrbem Romam erigeret, dixit omnia Dei dona à Spiritu sancto, secundum ipsius mensuræ fidei proportionem, rectè distribui. Et id profectò super omnia necessarium erat, quia malorum omnium radix est, quia vel non credimus, vel frigidè credimus.

1.Cor.12 Ad illud. Æmulamini meliora charismata. Quid est æmulari, nisi desiderare? Zelare? Nulli dubium, quod sancta desideria, ad dona maiora obtinenda, valde proficiunt. Nonne etiam sunt donata à Deo, de quo
Philip. 2. dicitur. Operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate? Vnum etiam, antequam ad vlteriora progrediamur, considerãdum est. Quod Apostolus hic, cum de fide loquitur, nõ accipit fidem, quæ virtus est, sed illam de
1.Cor.12. qua ad Corinthios. Alij sermo datur sapientiæ, alij sermo scientiæ, alteri fides. Nam fides, quæ virtus est, datur omnibus Christianis, vt credant.
Rom. 5. Aliter enim non iustificarentur. Iustificati namque ex fide, pacem habe-
Heb.11. mus ad Deum. Et sine fide impossibile est placere Deo. Sed hæc fides, quæ Dei donum est, non datur omnibus, & possumus sine illa saluari. Illa grati sumus Deo. Ista vero minimè. Deinde dicit.

Siue prophetiam secundum analogiam fidei, siue ministerium in ministerio, siue qui docet in doctrina, siue qui exhortatur in exhortatione.

Bit. ad Rom.

Quatuor dona hic particularia explicat differentia, differentibusque collata, Prophetiam, Ministerium, Doctrinam, Sermonem ad exhortandum potentem. Ecce ergo literæ aperta series. Vnicuique sicut partitus est Deus mensuram fidei, siue prophetiam, siue ministerium, siue doctrinam, siue exhortationem. Nemo itaque, se super se attollat, sed temperate de seipso quisque sentiat. Propheta prophetet, Minister ministret, Doctor doceat, Adhortator adhortetur. *De* Prophetia autem primum dicamus. Scriptum est enim. Pro.29.
Cum defecerit prophetia, dissipabitur populus. Quod tamen de prophetia noua minimè intelligas. (Non est enim necessarium nunc prophetas in Ecclesia esse,) sed de vetere.
Iuxta illud. Habent Moysen, & Pro- Luc.16.
phetas. Scito ergo, quod quædam est Prophetia Naturalis. Et est Prophetia quæ donum Spiritus sancti est. Quod vt intelligas, aduerte. Prophetia certè, ad cognitionem pertinet.
Iuxta illud primi Regum. Qui enim 1 Reg 9.
Propheta dicitur hodie, olim dicebatur videns. Visio autem cognitionem sonat. Licet vero, non solum futurorum cognitio, prophetia dicatur, sed & præteritorum, & præsentium. Nam & manifestationem
cogitationum cordis, Paulus ad Co- 1.Cor.12
rinthios, ad prophetiam pertinere di-
xit. Illud etiam prophetia dicitur. Gen.1.
In principio creauit Deus cœlum, & Esa. 6.
terram. Et illud. Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Communiter tamen, nomen hoc prophetia, pro contingentium futurorum cognitione, vsitatur. Vnde Prophetę dicuntur, quasi Præfantes, hoc est futura prædicentes. Et cum de præteritis, vel de præsentibus loquitur, sui nominis rationem ammittit. Futura autem, antequam sint, præexistunt, & in præscientia diuina, & in secundis causis, quarum virtute, de potentia ad actum reducuntur. Non ita tamen intellige, vt omnia, quæ in Dei præsciẽtia præexistunt, sint etiam in secũdarum causarum virtute.

Aliter enim miracula non fierent, sed è contra. Nullum futurum est, in alicuius secundæ causæ uirtute, quod in dei præscientia non sit. Alius nihilominus, & alius modus est hic, & ibi. Nam in præscientia, futura sunt immobiliter. Verum in secundis causis, non sic. Quoniam secundæ causæ impediri possunt, diuina tamen cognitio, falli nequaquã potest. Intellectus itaque futura uidẽs, vt sunt in causis secundis, prophetiam habet naturalem. At ut sunt in præsciẽtia diuina, prophetiam, quæ donũ Dei est. Hinc differentiam agnosce: Prophetia naturalis, de omnibus futuris esse non potest, quandoquidem non omnia futura sunt in causis secundis. Nõ enim ea, quæ miraculosè fiunt. Verum Prophetia quæ donum Dei est, generaliter euentus omnes præcognoscit, idest præcognoscere potest. Secundo. Prophetia naturalis, infallibilis esse nõ potest. At quæ diuinum donum est, infallibilis est omnino. Est enim diuinæ præscientiæ signum. Quia secundum illam infallibilitatem, præuidet Propheta, secundum quam, futura sunt à Deo præcognita.

Verum adhuc declaratum non est. Quomodo Prophetare, q̃ futura sunt, vt sunt, & uidentur in causis secũdis, naturale sit. Si Platonẽ sequamur, qui animas nostras, omnium rerum notitiã habere, antequam corpori infundãtur, existimauit. Obliuisci autem, cum è cęlis in hæc sepulchra descendunt. Quod & Poetæ de Letheis aquis fabulantur. Postmodum dixit, quod scite nostrum reminisci est, non esset admodum difficile declarare, quod ipsa animarum vis, sua subtilitate aliqua futura præuideat. Habet enim nescio quãdam diuinationis vim in seipsa, licet obnubilata sit, ex corporis, cui unitur impuritate. Sed quia credimus, animã ex sensibus, omnem cognitionem accipere, tanquam tabellæ inscriptione carenti persimilẽ, figmẽtum arbitramur, quod homo suapte natura, possit futura diuinari. Quomodo ergo naturalis Prophetia sit. Tu id breuibus accipe, ne remoratus, ad ulteriora progredi non possis. Non dicitur naturalis hæc Prophetia, eo modo quo igni sursum ferri, naturale est. Quia scilicet natura intrinseca, est principiũ actiuum motus ignis. Statim enim superuolat ignis, nisi sit aliquid, quod detineat. Nam si ita esset, semper igitur, quando uellet Propheta, futura præcognoscere posset. Quod esse falsum, manifestè patet. Sed dicitur naturalis hoc modo tantum, quia natura, ad talẽ dispositionem, potest hominem producere, quod recipiet per influxum, vel actionem alicuius causę superioris, creatæ tamen & corporalis, nõ angelorum scilicet, sed corporum cœlestium, præsciẽtiam futurorum. Quod maxime in melanchonicis experimur. In eorum enim vim imaginatiuam, cui saturnius humor, dat nescio quandam firmitatem & bonitatem, quia facit eos circa sensibilia distractos non esse, sed imaginabilibus & intelligibilibus intentos, fiunt aliqui motus, ex cęlestium corporũ uirtute, in quibus quædam futurorũ euẽtuum signa præexistunt: eorum etiam intellectus, circa sensibilia non distracti, fiunt parati & dispositi, vt ad alta cognoscenda eleuentur & sustollantur. Bonitas ergo imaginatiuæ requiritur, & intelligentiæ claritas in huiusmodi Prophetis. Quod igitur dici solet, hominem quando vicinus est morti, futura uidere, uaticinari. Si est uerum naturaliter, nulla alia ratione uerum esse potest, nisi ista. Quia anima à corpore proprio, tũc magis remota, quàm antea, & exterioribus minus alligata, expeditior est respectu motuum interiorum, Magis itaque percipit subtiles, imaginatiuæ motus, ex causarum naturalium impressione, à quorum perceptione impediebatur primum, propter eius circa exteriora, occupationem. Ex illis ergo imaginatiuæ motibus, lumine intellectus agentis lucentibus, tũc magis expeditũ quàm antea, intellectus potestatis mouetur, ad cognoscendum futurũ in præsenti signo, imaginatio repręsentatum. Et ita prophetat. Sed reuera propriè hæc, Prophetia naturalis, non debet dici Prophetia. Quoniam non est de omnibus futuris, neq; immobilem continet ueritatem. Vnde non tenet. Iste prophetat naturaliter, igitur prophetat.

phetat. Prophetia ergo propriè, à spiritu sancto est, vt donum eius. Propterea dicitur, diuina inspiratio futurorū rerum euentus, immobili veritate denuncias.
2.Pet.1. Sine glosa itaque Paulus loquens, & absolutè de Prophetia, illam Dei donū appellat. Ita & Petrus. Non enim uolūtate humana, allata est aliquando Prophetia, sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines. Nemo tamen ob id putet, omnes prophetas
1.Re.10. bonos esse. Scriptum est enim. Num &
Ioan.11. Saul inter Prophetas? Et de Caypha etiā legimus. Cum esset Pontifex anni illi⁹, prophetauit. Quandoque donum prophetiæ datur homini, nō solum propter aliorum utilitatem, sed etiam propter mentis propriæ illius illustrationem. Tunc ille sanctus est: de eorum scilicet
Sap.7. numero, de quibus dr. Sapientia Dei, per orationes in animas sanctas se trāsfert, & amicos Dei & Prophetas constituit. Communiter autem, cōceditur hoc donum ad aliorum tantum vtilitatem, sicut & aliæ gratiæ gratis datæ. Ideo cōmuniter non sunt sancti Prophetæ. Vnde illud est. Attendite à falsis prophe-
Matt.7. tis. Et illud. Nonne in nomine tuo
Matt.7. prophetauimus? Nescio vos ait illis.
2.Tim.2. Nouit autem dominus, qui sunt eius. Hæc satis sint. Declarandum uero est, uerbum illud. *Siue Prophetiam secundum analogiam fidei*. Et credo ego, id appositū esse, vt distinguatur prophetia, quę Dei donū est, à prophetia naturali. Prophetia enim, quæ est donum, est secundum analogiam fidei, idest secundum fidei proportionem. Quia probat, quod fides est uera, & rationalis. Intelligitur autem fides Christi hoc in loco. Nam in primitiua Ecclesia, credentes accepto spiritu, prophetabant. Propterea primo loco, inter gratias gratis datas, hæc ponitur, quia est prima probatio ueritatis fidei nostræ, quam profitemur. Naturalis autem Prophetia, nihil proportionis habet cum nostra fide. Nam fides nostra, supra omnem secundarum causarum uim, plantata fuit. Et sic Prophetia super naturalis, tantum est secundū huius fidei proportionem, habens scilicet conformitatem ad illam. Quicquid dicant vere athe, dominante saturno, Mosaycam superstitionem: dominante Sole, Christianam sectā. Ita enim aiūt, surrexisse. Ob id nanque Iudæi, (inquiunt,) diem saturniam colunt, Christiani solarem. O impios. O scelestos, qui & Deum, sideribus regi credunt. *Ministerium* autem. licet *διακονία* vocetur, non propriè tamen pro diaconatu tantum, sed pro omni ministerio accipitur, quod circa sacra paginius. Maximè uero, pro ministerio sacerdotali, quo & uerbis, Christi corpus cōficim⁹, & sacramentis, corpus Christi misticū, à sordibus expiamus. Hæc enim uerbis illis intelligunt. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hee uero di- 1.Cor.5.
gnitates ministrandi in Ecclesia, per manuū impositionem conferebātur. Vnde Timotheus hoc modo à Paulo cōse- 1.Tim.4.
cratus fuit. Ne neglexeris (inquit,) qd est in te per impositionem manuū mearum. In actis quoque legitur de Paulo, Act.19.
& Barnaba, quod per manuum impositionem, Barnabas & Paulus presbyteros, per ciuitates constituebant. *χειροτονήσαντες*. Et meritò. Nam & ipsi per manuum impositionem ab Apostolis, ordinati sunt, vt patet. Dicente enim, Spiritu sancto. Segregate mihi Saulum Act.13.
& Barnabam in opus, ad quod assumpsi eos. Tunc ieiunātes, & orantes Apostoli, imponentesque eis manus, dimisserunt illos. Quæ omnia ęgregiè reuincunt Neotericos hosce. Ad quid enim imponebantur manus, si sacerdotium omnibus Christianis, commune est? Non in cassum, imponebātur manus, ergo aliquid conferebatur, quod cæteri Christiani non habent. Neque enim dicere potes, quod manus impositione nihil conferebatur, neque tantum signum erat, quod mittebantur. Frustra quidem tot ceremonijs, ieiunio & oratione hierarche illi usi fuissent, si Paulo & Barnabæ manus imponentes, nihil aliud nisi missionem significare voluissent. Ministerium mihi crede, ministerique collationē illa manuum impositio significabat. Vnde lege & relege. Paulus nunquam hoc nomine Pauli appellatur, nisi post manuum impositionem, sed semper Saulus.

Vnde indubiè verum est, quod pro Apostolo nequaquam habebatur, nisi cũ Apostoli manus illi imposuere, uidelicet, cum fuit ab Apostolis ordinatus. Hinc Diuus Hieronymus super Esaiã. Capite quinquagesimo octauo, inquit, per chirotoniam, clericorum ordinationem intelligi, q̃ p manuũ impositioné, nõ solũ ad vocis imprecationé, pficit. Vnde & septé Diacones Legimus, ab Apostolis ordinatos esse, cũ manuũ impositione. Nec euadere potes, q̃d manuũ impositio fiebat, cũ aliqui ab eis baptizabant. Nam Timotheũ Paulus nõ baptizauit. Dicit.n. Neminem baptizaui, nisi Crispũ & Caiũ. Nõ misit me Chřs baptizare, sed euãgelizare. Imposuit tñ illi manus. Septé Diacones iam Chřiani erant. Ex chřianis quippe electi sunt, ut constat. Et tñ illis, cum creati sunt diacones, imposuere man⁹ Apostoli: Ergo aliquid est. Ordo inq̃, quo hi laicis sunt superiores. Et breuiter, tãta est ineptia id negare, vt & nos contra illam intendétes, ineptire videamur. Hæc itaque satis sint, & ad alia properemus. Hæc ministeria, gratiæ sunt gratis datæ. Ideo possunt esse in prauis hominibus. Nec te fallat opinio, vt credas cum Impijs istis, sacerdotem malum non absoluere, non ligare, non remittere, non conficere. Absit tantus error, Roma. Iudas verè Apostolus erat, uerè sacerdos, verè Episcopus. Hine illud

Act. 1. Petri. Episcopatum eius accipiat alter. Qualis tamen fuerit, nemo ignorat. Episcopus Laoditiæ, Episcopus erat, quinimmo & ob dignitatem magnam, Angelus à Ioanne vocatur, quid tamé

Apoc. 3. dicat illi Deus. Audi. Scio opera tua, quia neque frigidus es, neque calidus. Vtinam calidus, aut frigidus esses, sed quia tepidus es, incipiam te euomere de ore meo. Dicis enim diues sum, locupletatus, & nullius egeo, & nescis, quia tu miser es, miserabilis, pauper, cæ

Tit. 1. cus, & nudus. Nec mihi dicas. Oportet Epũm, sine crimine esse, criminosus ergo, non est Epũs. Sed ergo dignus Eps, non est. Id.n. molitur ibi Paulus, docẽs Timotheum, vt non modo Epos, sed dignos Epos constituat. Propterea.n. di-

1. Tim 4. cit. Non cito manus imponas. Tu aũt, nõ es dignus Christianus, homo: Quid mirũ esset, si nec dignos Epos haberes? Vna tantũ difficultas superesse põt. Nã cum Apostolis suis, diceret Christus.

Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata remittũtur eis, & quorum retinueritis retenta sunt, præmisit. Accipite spiritum sanctum, insufflans in eos. Tunc enim intulit. Quorũ remiseritis peccata. &c. Consequens ergo esse videtur, vt qui spiritum sanctum nõ habent, hanc ministerij dignitatem peccata remittẽdi, nequaquam habeant. O quantũ hoc argumento gestit hæreticus, uerè miles gloriosus. Ante uictoriam quippe, triũphum canit. Quasi uerò non sit uetus Manichæorum argumentum: quod & à uetustis patribus iam pridem explosum est. Sicut & cætera, quæ non multo labore, minore ingenio, sed maxima eorum pernitie consarcinarunt, nostri isti, vt & ipsi aliquando in hæresiarcharum cathalogo, adscribi possent. Ecce nodi huius dissolutionem.

Peccatorum remissio, non fit ex uitæ merito, sed ex Ecclesiæ ministerio. Non igitur ministri sanctitas, sed Ecclesiæ exigitur, vt tibi peccata remittantur. Cum itaque duodecim illis hæroibus dictum est. Accipite spiritũ sanctum, &c. non est sane dictum, vt singulares personæ erant, sed ut primi Ecclesiæ hierarchæ & archiflamines. Pro Ecclesia itaque spiritum sanctum receperunt. Quis autem ignorat, Ecclesiam semper sanctam esse? Clamamus nanque. Vnam sanctam Ecclesiam. Quid ergo dubitas, te à non sancto sacerdote sanctificari posse, si sancta est Ecclesia, cuius auctoritate ab illo sanctificaris? Quid tibi faciet seruus malus, ubi bonus est dominus? Si sacerdos te ut Franciscus, vt Ioannes mundaret, timendum tibi esset, an manus immunda, tuam lepram emundare ualeret. Verum, postquam nihil ab eo habes, nisi ut Christi minister & Ecclesiæ, securus esto, quantumuis pollutus ille fuerit, tuas pollutiones illius detergi ministerio.

Reliquum est, vt dicamus modo de tertio dono, videlicet de *Doctrina*.

Credo autem ego doctrinæ nomine, &

ue,& doctrinam ipsam,& docendi au-
ctoritatem,intelligi debere. Nanq; non
oēs docti, de facto docere possunt, sed
Episcopi tm̄, vel Theologorum infu-
la laureati, ipso iure, aut quomodolibet
alia authoritate conspicui. Iuxta illud su
Rom. 10. pra. Quomodo prędicabūt, nisi mittan-
tur? Et illud, Docere mulieri nō permit
1. Tim. 2. to. Mirum profecto, mirū. Nam,& hāc
ipsam docendi autoritatem, ab Ecclesia
tollere moliūtur nostrates. Quo.n.om-
nia confundant, omnia turbent, (quos
& confundet quandoq; Deus nisi resi-
puerint,) liberum cuiq; esse uolūt, sicut
& sacra facere, ita & docere. Quoniam
(inquiunt) scriptū est. Dabo vniuersos
Esa. 54. filios tuos, doctos à domino. Et iterū.
Hier. 31. Non docebit vir fratrem suum, dicens.
Cognosce dominū, omnes enim sciunt
me, à minore vsq; ad maximum. Et ad-
Esa. 11. huc. Repleta est terra scientia dñi, sicut
Ioan. 6. aquæ maris opērientis. Hinc Christus.
Christianos omnes θεοδιδάκτους appel
lat. Erunt inquit omnes docibiles Dei.
Verum si hæc uera sunt, cur Paulus, tā
impense hortatur, vt Episcopi fiant uiri
docti, qui potentes sint exhortari in do
ctrina sana, & eos qui contradicunt ar-
guere? Cur Timotheum adiurat. Testifi
2. Tim. 4. cor corā Deo, & Chr̄o Iesu, qui iudica-
turus est uiuos & mortuos. Prædica
verbum, insta, oportune importune,
argue, obsecra, increpa in omni pa-
tientia & doctrina? Cur de seipso dicit.
1. Tim. 2. Positus sum ego prædicator, Apostolus,
& magister Gentium? Sed in re nimis
aperta laboramus. Loca quæ adducūt,
huc spectant. Apostolorū tempore, qn̄
Spiritu sancto in die Pentecostes uisibi-
liter afflati fuerunt: Tunc uniuersum
orbem, scientia dñi, sicut aquis inundā
tibus terra, ædoctum fuisse atq; reple-
tum. Rursumq; hæc moliuntur. Quod
tempore scilicet illo, quo uita beata
perfruemur, æternam lucem mente
purgatissima intuentes. (Cum uene-
1. Cor. 13 rit, quod perfectum est, euacuabitur,
quod ex parte est) nemo nostrum do-
ctore egebit. At post illud, & an-
te illud tempus, qui dixerit nos docto-
ribus non egere, delirat omnino. Au-
di Augustinum, contra Manicheos.
Sicut terra, quæ ante peccatum fonte
irrigabatur, post peccatum indiguit plu
uia de nubibus descendente. Ita mens
humana, quæ per terrā significatur, ue-
ritatis fonte, ante peccatū fęcundabat.
Post uero indiget doctrina aliorū, quasi
pluuia descendente de nubibus. Hinc
doctores & prædicatores, nubes dicun
tur à Propheta. Qui sunt isti, qui ut nu Esa. 60.
bes uolant? Hęc de tribus donis.

Quartum donum est, *Exhortatio.* Vir
tus scilicet uerborum, efficacia affectus
hominum mouendi, qua maximè cla-
ruit Paulus. Hinc iure optimo, Mer- Act. 14.
curius vocabatur. Non enim eius uer
ba tantum mouent, sed agunt, sed tra-
hunt, sed uim inferunt. Viua quidem
sunt, & aculeata, omnique gladio an-
cipiti efficaciora. Constat autem quod
neque ista duo dona semper diuinam
gratiam gratificam annexam habeant.
Hinc illud. Dicunt & nō faciunt. Quæ- Matt 23.
cunq; dixerint vobis, seruate & facite,
secundū opera eorū, nolite facere. Ha-
bes igitur hactenus primā Ecclesiæ ua-
rietatem, iuxta gratias gratis datas. Nā
ad has quatuor, facile mihi uidetur, cæ
teras omnes reduci posse. Gratiæ enim
gratis datę, ordinantur ad tria, ad cogni
tionem, ad loquutionē, & ad operatio-
nē. Ad cognitionē pertinet Prophetia,
fides, discretio spirituum. Ad loquutio-
nem, sermo sapientiæ, sermo sciētiæ, in-
terpretatio sermonū, genera linguarū.
Ad operationem, gratia sanitatū, opera
tio virtutum. Quis igitur, nō uideat ex
hoc quaternario, omnes has nouē χα-
ριτες, pendere? Cum doctrina, iunge
sapientiam, scientiam. Cum ministerio,
gratiam sanitatum, operationē virtutū.
Cum adhortatione, genera linguarum,
interpretationem sermonū. Cum Pro-
phetia, fidem, discretionemq; spirituū.
Nunc itaque loquitur Paulus, de Eccle
siæ varietate secundum status, & se-
cundum operationes simul. Datque le-
gem omnibus, vt vnusquisq; de seipso
moderate sentiat vtaturq; dono, quod
accipit, non abutatur. Vnde inquit.

Qui contribuit in simplicitate, subin-
telligitur, contribuat. *Qui præest in
diligentia*, subintelligitur, præsit.
Qui miseretur in hilaritate, subintelligi-
tur, misereatur. Cum autem audis,
in

in simplicitate contribuendum esse. Sensus est. Nulla tibi sit alia intentio cum erogas, nisi erogandi. Ne cuiquam tribuas, vt lauderis, contribue, ut retribuat tibi, tribue vt tribuas, ista cordis plica vel multiplici eris nequaquam Deo placet. Intelligis? Adde. Simpliciter tribue, hoc est, ne multum sollicitus sis, quando, cui, quantũ tribuas, omni tempore tribue, omnibꝰ tribue, quantum potes tribue. Et si nõ habeas nisi aquam frigidam, illam tribue. Amen enim dico uobis, Qui dede
Mat. 9. rit vni ex minimis meis, calicem aquæ frigidæ in nomine meo, mercedem accipiet. Vidua illa, quæ duo minuta obtu
Mar. 12 lit, non minus quam Zacheus, qui bo-
Luc. 19. norum suorũ dimidiũ pauperibus ero gauit, grata Deo fuit. Cum audis eum, qui potest, sollicitum esse debere, non sollicitudinem temporalem intellige, sed spiritualem, qua super grege peruigilare debet, quasi rationẽ redditurus, pro ouibus domini. Vnde pastoribus
Heb 13 dictum est. Attendite uobis, & uni-
Act. 20. uerso gregi, in quo uos posuit Spũs sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei.
Heb. 13. Ouibusque præceptum. Obedite præpositis uestris, ipsi enim peruigilant pro ouibus. Cum audis. Qui miseretur in hilaritate, sensus hic tibi in mentem ueniat. Si multum tibi fuerit, multum tribue Neque dubita, si largiter erogaueris, tibi defuturum. Spem magnam concipe, quod qui parce seminat, parce &
2. Cor. 9. metet, & qui abundanter, abundãter. Ne ergo cupiditate uictus, mœstus sis, cum pauperi misereris. Esto hilaris, alacer, ne præ pudore, & non ex animo misereri uidearis. Boni operis iam fructum, si non das, cum uoluptate, ammisisti. Vnice enim, hilarem datorem dili
Ibidem. git Deus. Quia uero radix misericordiæ dilectio, vel charitas est. Sequitur. *Dilectio* proximi scilicet *Sine hypocrisi*, sub intelligitur? sit. Ne amare fingas, cum oderis: nec multum amare, cum uix diligas Et quoniam odium dilectioni cõtrariatur, eadem autem est contrariorũ scientia. Subdit. *Odientes malum.* supple sitis, quod & ad malum uirum, & ad peccatum referri potest. Id autem non sufficit auertere à malo, sed oportet facere bonum. Quare sequitur. *Adhærentes bono.* Ideo quippe malum eradicandum, ut bonum sectemur. Quod similiter de bono opere, & de bono homine intelligi potest, vt sensus sit. Fugiendas esse prauas, prauorũ hominum societates, & bonis viris adhærendum. Quia, cum sancto sanctus Ps. 17. eris, & cum uiro innocente, innocens eris. Hinc Comicus ille. Corrumpunt bonos mores, colloquia mala. *Fraterna dilectione mutuo beneuoli.* Etiam ad ini- 1. Cor. 15 micos fidei. Ne Iudæus sis, qui fratrẽ suum diligit, cæteros omnes odit, illorumque sanguinem sitit. Hoc autem additum est, ne uerbo illo odientes malum, tibi odire quemquam licere intelligeres. Odire culpam debent omnes, naturam nemo, neque personam. Qui enim odit fratrem suum in corde, ho- 1. Ioan. 3. micida est. Tanquam igitur omnes, ex eodem utero nati sitis, omnes diligite. *Honore inuicem præcedentes.* Contendat scilicet vnusquisque uestrum, in honorando alium, primus esse. Hoc enim ad humilitatem spectat, qua quisque sibi quemquam præfert, vt supra dicebamus, quod se minorem omnibus existimet. *Diligentia*, vel sollicitudine, *non pigri.* Sensus est. Ita in actionibus solliciti sitis & diligentes, vt non sitis in contemplationibus pigri. Vnde propterea subdit. *Spiritu feruentes.* Non tepidi. In tepidis enim, nauseam patitur Deus. Ne ita ergo de externis solliciti sitis, vt interioris deuotionis spiritum extinguatis, vel remittatis, quod sanè fiet, si carnalia desideria procul à vobis, pro virili repellere studeatis. Caro enim concupiscit, aduersus spi- Gal. 5. ritum. *Domino seruientes.* Non uentri, non seculo, non uitijs. Aliqui tamen codices habent. τῷ καιρῷ. Hoc est tempori seruientes. Tunc sensus est. Considerandas esse temporum opportunitates. Non enim semper possumus contemplari, sed neque omni tempore negotiandum est. At primum quærendum est regnum Dei, Mat. 6. & iustitia eius, deinde uero circa res humanas sollicitari oportet. Neque etiam incuriam laudat Apostolus, sed sollicitudini modum apponit.

Spe

Luc. 1. *Spe gaudentes, in afflictione patientes.* Nam patientia probamur. Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incideritis. *Orationi instantes.* as-
1. Thes. 5. sidue scilicet. Oportet enim sine intermissione orare, & in prosperis, & in aduersis. In prosperis ne superbiamus, in aduersis ne frangamur. *Necessitatibus sanctorum*, piorum virorum. *Communicantes*. Qui propter Deum contẽptis omnibus, alienis ministerijs indigent, vt religiosi viri & mulieres, qui mundi opibus relictis, sacco mendicitatis viuunt. Non sine mysterio autem dicit. *Communicantes*. Si enim sanctorum necessitatibus communicamus, iã illas nostras facimus. Futurum est ergo, vt & nostra sint illorum prẽmia. Vide quàm magna est negotiatio hæc. Pro minimis .n. maxima reportamus; si Dei amore, mendicantibus subueniamus. Nec mendicitatem abhorreas,
Ps. 87. nam & Christus mendicus fuit. Ego pauper & mendicus. *Hospitalitatem sectantes*. Nota emphasim verbi. Non dicit, Tantum oportere nos hospites colligere, sed hospitalitatem sectari. idest hospites quærere, sectari, cogere, vel inuitos. Nec forte in foro iaceant, & nemo illos sub tecto colligat. Futurum enim est, vt tandem Christus dicat.
Matt. 25. Hospes eram, & non collegistis me.
Gen. 18. Imitamini patrem Abraã. Erat in ostio tabernaculi, tres vidit iuuenes, vidit inquam non cognouit, non remoretur statim surgere, seruum non misit, at ipse agit serui personam, supplex & humilis vnum illorum adorat, vt eius comes in præcatione fiat. Præcatur. Domine, si inueni gratiã in oculis tuis, ne trãseas seruum tuum. &c. O senem sanctissimum, nunquam satis laudatũ. *Benedicite persequentibus vos*. Non modo, non maledicite, hoc & Socrates fecit, & Iulius Cæsar, sed & benedicite. Illud sapientis viri est, hoc est angelici. *Benedicite*. Idest desiderate, bonumq́; illis impræcamini, iuxta Christi verbũ.
Matt. 5. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Ita quippe accipitur hic benedicere. Ne itaque pro maledictis, maledicta reddamus. Sed iuxta
1. Cor. 4. Paulum. Maledicamur, & benedicamus. *Benedicite*. orantes voce. *Et nolite maledicere*. corde. *Benedicite* semper, & non maledicetis vnquam. *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus*. Debetq́ue intelligi gaudendum, flendum. Hæc autem contra inuidos ponuntur, qui cum flentibus gaudent, flentq́ue cum gaudentibus, anguntur enim de proximi felicitate, lætanturq́; de miseria. O humani generis hostes perpetuos. Quam excusationem quæso habere poteris inuide? Natura ipsa cogit, vt hominem in tormentis aspiciẽtes, commoueamur, commiseremur. Tu vnus gaudes, & lætaris. O inhumana. O saxea pectora. Quisque generoso præditus animo, cum quempiã lętum videt, gaudentem, congratulatur & ipse: quò illum sibi in beneuolentiam conciliet. Tu vnus angeris tũc maximè, cum alius gaudet. O quisquilias hominum. Quid illud est inuide, quo potissimũ Dijs similes euadimus? dic quæso, si iuuare non est? si prodesse? Verum iuuare non omnes possunt, gaudere nihilominus, cum gaudentibus: Flere cũ flentibus, nemo non potest. Quàm igitur à Dijs alienus es, qui nec hoc ipsum vis præstare, vt cũ gaudẽtibus gaudeas, fleas cum flentibus? Minus valde verbis prodesses, aut factis, quando nec lachrima vna, męstum releuare, nec lætitiæ signo, gaudentem tibi beneuolum reddere voluisti. *Idipsum mutuo sentientes*, subintelligitur fitis, ad concordiam seruandam, tollendaque scismata. Vel fortasse intelligitur cõuenientius. *Idipsum sentientes* affectu. Vt sit sensus, miserias alienas, tãquam vestras compassione, & misericordia sentientes. Iuxta illud Apostoli 2. Cor. 11.
ipsius. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Contra illorum inhumanitatem, qui vident pauperes, famæ animã exhalare, nec tamen mouentur. Adeò lapidei sunt, adeò quidem indurauerũt. Tu vero carnem tuam non despexeris. Adit te pauper, vel egenus, te in pau- Esa. 58.
perem illum transforma, non te maiorem illo existimes, & quemadmodum tibi omnes homines opem ferre cuperes, & tu illi opem feras, licet cui commisceris, ignores omnino. Quod si nõ potes,

potes, saltem dole, offer lachrimas, verbis illum solare, illum erige, & debitum persoluisti. *Non alta sentientes, sed humilibus*, hoc est abiectis. Ταπεινοῖς, enim, deiectionem significat, non humilitatem, quæ virtus est. Vnde ταπεινοῖς. *Vos accommodantes*, sitis. Contra Magnatum nonnullorum arrogātiam. Et hoc est manifestè concordiæ fomentum. Si scilicet magni, abiectioribus viris consentire non dedignentur. Ne vero tibi durum (elate) videatur, sensum tuum vilioribus, & pusillis homūtionibus condescendere, atque accommodare, qui grandia de teipso semper præsumis. Ideo protinus addit. Euellendam esse hanc tuam superbiam. *Ne efficiamini prudentes apud vos ipsos*. Hoc est, sensum tuum pusillis accommodare, non esse prudentem in oculis tuis. Et quoniam plerique iniurias ab hostibus acceptas, retaliare prudentiam existimant, quasi percutiens nisi repercussus fuerit, vicisse videatur. Stultitia enim à quibusdam creditur, si percutienti te in maxilla, alteram præbeas. Confestim & hoc destruit Paulus. *Nulli malum pro malo reddentes*. Non Christiano, non Iudæo, non Teucro. Hæc est vera sapientia apud Deum, licet stultitia videatur apud homines. Hic est pusillorum sensus. Pusilli enim facilè parcunt. At magni proceres, defendendi honoris prætextu, quascunq; iniurias volunt vlcisci. Tu ergo, qui de pusillis es, ne sis prudens tibi ipsi, nec malum pro malo reddas. Si enim malum inferre peccatum est, multo magis malum reddere. Nam qui prior malum intulit, fortasse non sentit malum esse, quod fecit. Qui vero malum reddit, excusari nullo modo potest. Quoniā vt illatum malum vlcisceretur, accensus est, sensit igitur malū esse, quod reddidit. Hinc Christus tam instanter dixit. Audistis, quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem
Mat. 5. dico vobis. Diligite inimicos vestros. Nempe ratum habens, peius referre esse, quàm inferre. Si enim hominem alteri nocētem vituperas, cur teipsum eidem crimini reddis obnoxium? Si agnoscis quod, qui te offendit malum egit, cur istum imitari non refugis? Ne vero diceres, tu qui mundo sapiens vis videri. Quid tum inter homines de meipso dicetur, si illatas iniurias non vindicauero? Vt te consoletur Apostolus addit. Immo & nedum apud Deū, sed & apud homines laudabere. Nulla enim obliuio laudabilis iudicari cōsueuit, præterquam iniuriarum. Hinc magnus ille tuus Cæsar, viuet in secula per ora virum, quoniam tàm facilis, & tam propēsi animi ad parcendum erat, nullaque virtute credebat, propius ad Deos accedere posse, quàm vt cunctis iuuaret, nemini noceret. Dicit ergo Apostolus. *Prouidentes bona, coram omnibus hominibus*. Hoc est, non tantum coram Deo. Sensus est. Ideo nulli pro malo malum reddatis, quia hoc est prouidere bona, nō solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Quis enim non scandalum accipiet, si te in hostem furere viderit, cum Ethnici, ne Christum. Stephanumq; adducam, & Paulum, gloriosum inimicis parcere putarint? Ostendit autem bonum magnum particulariter, vltra bonum extra, quod inde sequitur, & est bonū pacis: Quisque enim vt quietam vitam agat, quantum potest, paci studere debet. Id autem maximè, iniuriarum remissione efficitur. Vnde inquit. *Si fieri potest quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viuentes*. Recte quantum in vobis est, hoc est ex vobis dissidia, lites, iniuriæ non nascātur. Melius est enim recipisse iniuriam, quam intulisse. Dixit autem si fieri potest, quādoquidem si omnes boni essent, fieri quidem posset, sed quia pleriq; mali sunt, fieri non potest, vt cum omnibus pacem habeamus. Propterea Christus dixit. Non Luc. 12. veni pacem mittere, sed gladium. Tu verò cùm Dauide dicito. Cum his, qui Ps. 119. oderūt pacem, eram pacificus. Bellum habe cum eorum vitijs. At pacem cum illis, vt quod Dei est diligas, quod diaboli persequaris. *Non vosmetipsos vindicantes dilecti, sed date locum iræ*.

Magno iure hoc in sermone dilectos appellat, vt intelligant Iudæi, ad retaliādum propensi, hæc Pauli verba, non ex alia

asia radice, quam amoris prodire. Cedite furori dilecti mei, inquit Paulus, furori inquam, quo inimici uestri agun tur. Fugite de una ciuitate in aliam.
Mat. 10. Si enim resistendo impetuosè lacesseritis, seuient magis. Sed quoniam eos duros esse sciebat, propterea scripturæ veteris testimonium inducit, ne noua hæc, prodigiosaque doctrina videatur, de iniurijs scilicet æquo animo ferendis. *Scriptum est enim. Mihi vindicta, ego*
Ps. 74. *retribuam, dicit dominus.* Ego quasi mea, non vestram iniuriam, cum accepero
Zach. 2. tempus, iustitia magna vindicabo. Qui enim uos tangit, tangit pupillam oculi mei. Attende autem, quomodo sanguinarios simul consolatur, & comprimit. Vindictam sitit animus vester, nonne? Vtiq;. Vindicta fiet, & acerbior quàm à vobis fieri possit. Leti estote. Deus ipse vos ipsos vlciscetur. Nihil quippe im punè reliquit. Scripturamq; scripturæ agglutinans Paulus, addit. Non modo non esse faciendum malū: non modo benedicendum esse, sed hostibus benefaciendum, referendaque omnis vindicta Deo.

Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, si sitit, potum da illi. Vt inhumanum humanitate confundas, & gratia vlciscatur ingratum. Intelligit vero cibi, & potus voce, omne auxilium necessarium. Sicut fame, & siti, omnis necessitas intelligitur. Et quoniam vindictæ dilatio, dura videtur his, qui læsi sunt. Ideo quod præsentanea est uindicta, statim ostendit. Quia similiter pleriq; manu propria vlcisci uolunt, neque illis grata est vltio, quam alius quispiam fecerit, simul ostendit, quod tu ipse acceptam iniuriam vindicabis. Ecce. *Hoc enim faciens, carbones ignis coaceruabis in caput eius.* O magnam vindictam. Carbones ignis coaceruabis in caput eius. Quæ vindicta truculentior ista? carbonum pyrám super caput illius extruere, & congerere, qui te percussit, vt igne ardeat totus, & consumatur, nec statim morte, à tormentis liberetur, sed diuturnis afflictionibus crucietur. Ideo enim non dicitur, conijcies eum in car bones, sed carbones ignis congeres: Quò mortis dilatio, penæ sit augmentum. Inflammabis eum ardore, qui & graui circundatus est pęna, vt quasi iustus sese continere non possit, quin doleat vehementer quod te offenderit. (O sanctos carbones.) amoris flamma eum adures. Tuis nāq; beneficijs, prouocatus in tanta necessitate, quomodo adeò inhumanus erit, vt si amorem impendere noluit, non rependat? Verecundiæ rubore eum totus afficies. Pudebit enim, nisi sit ἀμουσος, & maxime pudebit, quandocumq; te viderit, qui ab eo iniurijs affectus, illum in vita, de te tam male meritum, tua benignitate seruasti. O piam crudelitatem. O vltricem misericordiam. O misericordem vltionem. Si uerò sit tàm ἀμουσος, tàm humanitatis expers, vt nec pœniteat, nec amet, nec erubescat, sed potius credens te timore, pusillanimitateue illi be nefecisse, cum tibi malefecerit, magis insolescat, ipsi sibi prunas ardentes, diabolicæ malitiæ in caput suum, in mentē suam sibi coaceruabit. Tu qui iniuriam pateris, malum nequaquam habes. Iniuriam enim malam patiendo, iā in bonum conuertisti. Verum ipse malū habet, qui iniuriam intulit, malum ignē, malignitatem omni igne voratiorē, & ardentiorē. Intelligis Christiane? Quid tibi videtur? Ipsa quæso facta perpēde. Num melius est iniuriam pati, an facere vindictam. Adde. Quod & qui facit, nisi resipiscat, tandē carbones, qui non extinguuntur, sibi super caput animæ, & corporis, æternis flammis coaceruabit. Tu coaceruabis, occasione ab eo accepta, non data, sicut & lex concupiscētiam auget. At ipse, sibi malis suis meritis coaceruabit. Illius peccatum erit, & pęna, nō quidem tuum. O ferini homines, Quàm vindictam maiorem, diutioremue desideratis? *Carbones ignis congeres.* inquit Paulus, *super caput inimici.* Num hoc tibi satis esse videtur? Supplicia ne maiora cupis? Nondum vindictæ sitim exaturasti? Tu vero cōsidera, quomodo hoc verbo simul cōsolatur offensum, vindictæ spe tàm insolitæ, reddens illum alacriorem: ledentemq; terrore concutit, supplicia minans tam grauia, & quæ nunquam audita sunt. *Carbones ignis congeres, super caput suum.* Quod enim

enim iniuria affectus maximè optat, & quo nihil illi suauius esse posset: simulque, quod minimè timet, qui lędit, & quo nihil molestius esset, si cötingeret: Eum scilicet, magnas daturum esse pęnas, hoc adducit Apostolus, vt de percutiente, deque repercutiente triumphet, & vtrosque arceat, hunc ab iniuria, illum à vindicta. Vide autem quid sequitur, finē sermoni imponens. *Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.* Alta hæc philosophia, non erat reuelanda furenti, iracundo, cuius atra bilis, ad vindictam sanguinem accēderat. Primum, furorem sedare oportuit, sedauit autem pollicendo vindictam, & eam vindictam, quam nec Phalaris, aut Busyrides immanissimi homicidæ excogitarunt. Nunc itaque, sedato iam furentium animo, consilium optimū, quod primum non percepissent, adducit. Victus es, ò læse? Nonne? Vtique. Doles, quod te vicerit hostis? Doleo. Cupis vindictam? Nihil magis. Confortare. Id est generosi animi. Volo & ego, vt tu vincas. Repercutiam ergo dices? Absit. Iam denuo victus es, si iniuriam rependis. Contrarijs contraria expugnantur, frater mi: non similibus, vrgentur similibus, non tolluntur. Non sis itaq; malus côtra malum, si vis vincere, bonus sis contra malum, & vinces omnino. Potentius est enim malo bonum. Ea quidem vera est victoria, quum tibi caues, ne quicquam patiare, & aduersarium tuum prosternis, & deijcis. Vis igitur vincere? Audi nobile vincendi genus. Patientia. Aduersarius tuus, nunquam magis dolet, quàm cum tu illum maledicentem, conuitiantem, tanquam te indignum contemnis, & rides. Si eo excandescente, excandescas, eo iurgante, iurgia reddas, eo obijciente, obijcias, tunc superauit, tunc triumphauit. Verum si eum derideas, tanquam puerum nullipendas, tunc tu vicisti, tunc victus est ille. Mitto, quod intrinsecus rodit eum venenosa rabies illa, cum saturandi odij occasionem, sibi tua illa alta philosophia præripi videt. Sed omnes illum beluam existimant, te verè virum, immo angelum. Ille confusus discedit, tu immortalem gloriam comparasti. Plus illi, molestiores sunt tuæ laudes, quàm summa omnia, & extrema supplicia. Omnes tibi condolent, iniurias sustinēti, omnes illum acutissimis linguarum gladijs, vulnerant, atque confodiunt. Vides quomodo absque labore, palmam tibi deuictis hostibus, comparare potes? Et quomodo diuerso itinere, ad pugnandum accinctus, tuis periculis incassum laboras, & tandem nihilominus superaris? Superaris inquam, non modo à malo illo homine, sed à malo tuo affectu, quod longè deterius est. O quam semper vinci turpe est. At turpissimum est à re, turpissima, itemque vilissima vinci omnino. Quid verò turpius, quid vilius, quàm malum ipsum, quod naturæ corruptio est, quod nihil prorsus est? Pudeat itaque, pudeat vinci à malo, sed contendat quisq; vincere in bono malum. Nam & merces nostra maior quidem erit: certamina, atque labores minuentur: glorificabitur Deus: Iesus coronas innumeras accipiet: omnes pietatis magisterium addiscent, ledensq; demum, tanquam victus omnino desinet à persequutione. Proh dolor. Non possum nô maximè ingemiscere. Cum enim hæc omnia vera sint, & adeo vera videantur, vt nemo reluctari possit: Nemo tamen est, quod conuitijs, vel læuissimis irritatus, nô eusem exacuat, non paret insidias, conuitianti mortem non intentet. Sanguinarij Iudæi, talionis lege contenti erant, Oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, Christiani, omnibus sanguinarijs crudeliores, pro verbis vulnera, pro vulnere omnem vitā, & pro vnius vitā, vniuersæ posteritatis exitium, & cladem sitiunt. O secula. Deseuiebant Iudæi in Gentes ἀθέους tantum. Nos, & in Christianos ipsos, & in côterraneos, & in affines, & in carnes nostras insurgimus. Vnde hæc quæso pestis? hic furor? hic morbus? hæc lues? nisi quia Deum non diligimus? Qui enim verè diligit aliquem, omnes & eius amicos diligit, etiam si sint inimici sui. Si itaque Deum ardenter diligeres, & tuos diligeres inimicos, quia amici Dei sunt.

Deut. 19.

Verum

Verum dices. Non est amicus Dei, qui me odit, sed inimicus Dei, sicut & me⁹. Do tibi herbam. Sed odi ergo illum, quia Dei inimicus est, & non peccasti. Verumtamē tu, non quia Dei, sed quia tuus potius inimicus est, odisti. Plus igitur te diligis, quàm Deum. O summa peruersitas. Licet profectò diuinas vindicare iniurias, Roma. At tuas nequaquam. Ob id Paulus supra dixit. Non vos vlciscentes dilecti, magno my sterio. Neque enim dixit. Non iniurias vlciscentes, sed non vos, hoc est, non
4. Reg. 1. vestras iniurias. Helias, fecit ignem è cœlo descendere super principes, qui
4. Reg. 2. vt eum caperent, venerant. Heliseus, maledixit pueris, qui eum blasphemarant. Siluester Papa, excommunicauit eos, qui eum in exilium miserant. Nemo tamen horum iniuriam propriam, sed Dei, vltus est. Patere ergo, quæ tibi inferuntur iniurias, & pium dicam esse crudelem pro iniurijs Dei, etiam si in te ipso, Deus fuerit affectus iniuria. Quære instāter, qui offensus es à principe, qui gladium portat, non sine causa, vindictam, sed non te concitet ira, non furor ille rabbidus, sed Dei Zelus, atque iustitiæ: meruisti non peccasti, si sic agis. Sed quis est hic, & laudabimus
Ecclesiastici 31. eum? Natura hoc indidit, dices, vt vnaquæque res, suum refugiat contrariū, & odio prosequatur. Quid mirum, si hostem meū odio? Naturæ vitium est, non personæ. Volo omnino de te Roma triumphare, quæ olim tanta generositate, & Reges, & Principes inimicos, fauoribus, donarijs tibi conciliasti, nunc tam vilis effecta, quos genuisti, & aluisti, tanta ferocitate persequeris. Natura (inquis) vult, vt odiam inimicos. Transeat. Et ego idem volo, odias quod sint inimici, displiceat tibi illorum inimicitia. Age ergo, vt pereāt, persequere quoad potes eorum odia, ita vt pereant, qui oderunt, & non sint amplius inimici. Non illius, vel huius tantum mortem procura, sed inimicorum omnium, vt nemo superstit inimicus; sed omnes in amicitiam concilientur. Quis semper odit lupum, quia natura inimicus est, nec in amicitiam conciliari potest. Verum omnes homines sunt vnus homo. Sumus enim inuicem membra, non est ergo inimicitia naturalis. Tolle inimicitiam itaque, & de inimico triūphasti. Hac via incedit Deus, vt inimicos suos destruat peccatores, peccata tollit, deficiantq; peccatores à terra, & iniqui ita, vt non sint. Non vt omnino nō sint, at vt non sint amplius peccatores, sed sancti. Hanc audi philosophiam. Hanc legem, eius qui naturam condidit. Tu ergo naturam illi⁹ lege regulato, qui naturas vniuersas condidit olim, & regit semper. Verum enimuero, id perfectionis est cauillaberis, donum Dei est peculiare, ad salutem minime necessarium. At si hoc vltimum refractum est, iam iā triumphaui. Num diligere Deum, consilium est, an præceptum? Certe primum, & maximum præceptum in lege. Igitur & diligere inimicos propter Deum. Non hæc dico fratres, vt vobis laqueum iniiciam. Non est necesse, vt particulatim in hostem animi affectus, actu feratur. Neque enim & in amicos, oportet ipsum amoris actum ferri continenter. Quādo nec oportet de ipsis semper cogitare. Immo nec possibile est, sed id totum debet intelligi, vt à dilectione generali, qua omnes homines diligis propter Deum, hostes tui non excludātur. Tui inquam, qui scilicet te oderūt, quādoquidem tu neminem odire debes. Adeò autem non excludantur, vt si pro Christianis omnibus oras, vel pro populo, cuius sunt & ipsi pars, nequaquā illos excipias, quinimo & si cōtingeret eos, in necessitate constitutos, tua opera egere, tu illis præsto sis, quo subleuati, confundantur, & pereant, iamque non sint amplius inimici, iuxta illud. Filioli, non diligamus verbo, neq; ore, sed opere, & veritate. Qui enim viderit fratrem meum, necessitatē habere, & clauserit viscera misericordię eius ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Si præter necessitatem id facis, perfectus es, iam non præceptum modo, sed consilium impleuisti. Verum in necessitate si non facis, præceptum omnino violasti. Et qui offenderit in vno, factus est omnium reus. Neque tamen tam grande est id, quod expostulamus,

Marginal notes (right column): Ps. 103. — 1. Cor 7 — 1. Ioan. 3. — Iac. 2.

vti-

vt illud præstare tibi durum videri possit. Nonne enim exiguum est famelico, panem porrigere? vinum, vel aquam præbere sitienti? Non dico, vt inimicū dites, inquit Paulus, non vt illum *fa*uoribus magnis prosequaris, sed illum pasce, illum pota, illius contege nuditatem, hospitio eum recipe. Si omnino destitutus est, sepulturam da illi, ne exhumatus iaceat. Et bone Deus. Cur non tibi in mentem venit, sancta illa su- Mat. 5. perbia. Si diligo eos, qui me diligunt, quam mercedem habebo? Nonne & Ethnici, & publicani, & meretrices hoc faciunt? Amicus diligi potest, & propter Deum, & propter se, quia amicus est. At si inimicum diligis, vnicè propter id facis. Nulla quippe alia ratio potest esse, qua eum, qui te persequitur ames, nisi amor Dei. Tanto ergo fortiorem, in te diuinam dilectionem esse ostendis, quanto eos, qui ex se diligi nequaquam merentur, propter ipsam tantummodo diligis. Quis non videat, ignem illum validiorem esse, qui ligna vstioni minus apta etiam urit è longinquo, quam ille, qui maxime ustioni apta tantum vrit, è vicino? Maximè amabilis est amicus suapte natura, non oportet itaque admodum, magnam esse diuini amoris flammam, vt illum ames, sed inimicus ab omni abest amabilitatis ratione, procul est à corde tuo suapte natura. Si igitur in sui pectoris camino, & ipse ardeat, num indicatur magnam esse illam, diuini amoris flammam, quam tuam illam fornacem succendit? Quoniam itaque diuina dilectio, radix meriti est, & qui inimicum diligit, longe magis Deum diligit, quàm qui amicum, vt ostensum est, relinquitur, quod modica sit eorum merces, qui tantum amicos diligunt, si illi conferatur, quam obtinent inimicos diligētes. Scio, quod amicum diligere, suapte natura melius est inimici dilectione. Obiectum enim melius. Propterea, & amicum non diligere peius est, quàm si inimicum non dilexeris. Verum enimuero, aliunde est, quod inimici dilectio melior sit, & meritoria magis, ex radice scilicet vehementis dilectionis Dei. Potest enim, qui frigide Deum amat, amicos ardenter amare, tantum virtutis habet amicitia ipsa. At nemo, inimicos vnquam corde amabit, nisi vehementer Deum amet. O felices ergo illos, qui inimicos diligunt.

Habes tandem, Paulinæ huius philosophiæ finem. Cuius scopus est, diuina dilectio, quæ ad proximos omnes extendatur. Sit in primis sincera, non ficta. Ibi. *Dilectio sine hipocrisi.* Integra. *Odientes malum, adhærentes bono.* Mutua. *Fraterna dilectione beneuoli.* Modesta. *Honore inuicem præuenientes.* Assidua. *Sollicitudine non pigri.* Magna. *Spiritu feruentes.* Altissima. *Domino seruientes.* Hilaris. *Spe gaudentes.* Patiens. *In tribulatione patientes.* Misericors. *Necessitatibus sanctorum communicantes.* Benigna. *Hospitalitatem sectantes.* Admirabilis. *Benedicite persequentibus vos.* Vnanimis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Transformatiua. *Idipsum mutuo sentientes.* Humilis. *Non alta sentientes, sed humilibus.* Generosa. *Nulli malum, pro malo reddentes.* Exemplaris. *Prouidentes bona, coram omnibus hominibus.* Pacifica. *Si fieri potest quantum in vobis est, pacem, cum omnibus habentes.* Prudens. *Non vos vlciscentes dilecti, sed date locum iræ.* Longanimis. *Mihi vindicta, & ego retribuam dicit dominus.* Benefica. *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. &c.* Fortis. *Ne vincaris à malo, sed vince in bono malum.*

Et his verbis, caput duodecimum completur. Sequitur.

CAPVT

CAPVT TERTIVMDECIMVM.

OMnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ vero sunt potestates à Deo, ordinata sũt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi, resistit. Qui autem resistunt, sibi ipsis iudicium accipient.

Audis sublimem hanc Theologiam? altam hanc sapientiam consideras? intelligis hanc ecclesiasticę Hierarchię basim? Vides hanc Principum, magistratuumq; Romani Imperij defensionẽ? Cum omnia de more sapienter, hanc certe Principum causam, sapientissimè disputauit Apostolus. Summis ima, & vltima primis coniungit Deus, inquit Paulus noster, Dionysiacæ Theologiæ magister. Verumtamen, non nisi per media. Inferiora itaque, per superiora regit. O sententiam verè Paulo dignam. Cum enim ad prouidentiam duo spectent, ordinare, quod intellectus est, ordinata exequi, quod operatiuæ virtutis. Primum, eò perfectius esse cognoscitur, quo ad vsq; minima penetrat, & attingit. Nostra quippe imbecillitas est, quod vniuersa intellectu complecti non valeamus. Sexcenta enim excidunt, quæ considerare nequaquã possumus. Num & ille solertior habetur cæteris, qui plura prouidet, & ad minuta descendit? Nam qui in vniuersali tantum agenda præmeditatur, parum prudens existimatur. Secundum vero, præmeditatum, scilicet ordinem rebus imponere, tantò excellit, quantò qui ordinauit per plura ministeria, quę illi subseruiant, suam reipsa explicat prouidentiam. Hinc Sabeorum Regina illa, Salomonem admirata est, nec remãsit spiritus in ea præstupore, quod tot ministros haberet, tot seruientium ordines, tot famulorum choros, qui eius voluntatem explerent. Indignum profecto videtur, minima quæque Regem per seipsum operari, & si nihil non cognoscere, regiam deceat maiestatem. Hinc & inter artifices, is qui maxime sapiens dicitur, architectus, minima quæque cognoscit & ordinat, manu tamen operatur inferior, quem ipse dirigit. Deus itaque optimus maximus, cuius prouidentia, prouidentiam omnẽ perfectione superat, sicut & ipse sapiẽtes & principes omnes antecellit, (eleuata est enim magnificentia eius super cælos,) æternæ sapientiæ meditatione, omnia & singula ordinat, quantumcũque vilia & minima uideantur. At meditatum rerum ordinem, non nisi, per potestates sublimes, quas ipse non secus, quàm artifex instrumenta, quàm princeps seruos, quàm architectus operarios, mouet, regit, agit, exequi & explicare consueuit. Hinc elementa per cęlos, mixta per elementa, cęlos per intelligentias, quas vulgo Angelos appellamus, angelos item inferiores, per superiores superiores per supremos, gubernat, illuminat, purgat, conseruat, dirigit. Hinc plantas animalibus subiecit, animalia hominibus, sensum intellectui: vt potè non cognoscentia cognoscentibus, rationalia irrationalibus, brutalem angelico. Quid mirum ergo, cum Deo, tam magna sit cura de homine. Iuxta illud. Quid est homo, quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum? Si & inter ipsos homines, hunc ordinem instituit, vt alij alios regant, gubernant, dirigant, sublimes medios, medij infimos, vt tandẽ omnes excellentioribus, sublimioribusque principibus subijciantur? Si inter greges, ducem natura ipsa posuit. Si inter grues, inter apes, inter formicas, inter marinas beluas, inter cęli monstra, quæ

Marginal notes: 3. Par. 9. — Psal. 8. — Iam. 7.

quæ obliquo circulo continentur, qua ratione, quo colore, fingi poteſt, vt ſola hominum multitudo, principibus careat? Ignobiliora ne curauit Deus, prætioſiora deſpexit? Hominum familias, regum curias, tam ordinatas conſpicimus, Dei familiam, homines ipſos, omni ordine carere dicemus? Hæc corpora noſtra, membra habent, tam mira diſpoſitione conſpicua & admirabilia, ut ſummis quibuſque philoſophis ſtuporem ingerant, vnum hoc magnum hominum omnium corpus. (Participatione enim ſpeciei, plures homines sũt vnus homo,) cahos erit? monſtrũ erit? portentum erit? vt omnes homines ſint caput, omnes oculi, nemo pedum, nemo brachij, nemo aurium munere fungatur? Cur putas natura ipſa, haſce differentias inter homines ediderit maris & femellæ, patris & filij, ſenioris & iuuenis, magiſtri & diſcipuli, niſi ut intelligas ipſo iure naturę, homines vniuerſos age quantumlibet, inter ſe eſſe non poſſe dignitate pares? Prælatos aliquos eſſe oportet, & aliquos ſubditos, velis nolis. Nam & populi aliqui, ad dominium ſemper natura nati videntur, vt populus tuus Roma, aliqui uero ad ſeruitutem. Hinc magnus ille Philoſophus Aliqui (inquit) natura naſcũtur domini, aliqui natura ſerui. Qui intellectu deficiunt, & corpore ſunt robuſti, hos natura in lucem prodire facit, vt
Prou. 11. alijs inſeruiant, iuxta Salomonem. Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti. Contra verò, qui intellectu præeminent, & uiribus ſunt debiliores, hi ad regna, ad prĩcipatus, ad honores, ad imperia nati
Exo. 18. ſunt, iuxta illud cognati Moſe: Prouide de oĩ plebe viros ſapientes, vt iudicent populum omni tempore. Hallucinatur mihi crede, (vt tandem finiam) qui hanc humanam Hierarchiam non agnoſcit, non ueneratur, quam Deus ipſe & natura, ad diſſenſiones tollendas, ſumma ſapientia, maximis rationi-
Pro. 8. bus conſtituit. Nonne audis Deum dicentem. Per me Reges regnant, per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam? Nonne audis, Reges peculiari quodam modo, Deo
Prou. 21. curæ eſſe? Cor regis in manu domini eſt, ad quodcunque voluerit, uertet illud. Non legiſti Petrum dicentem.
Subditi eſtote, omni humanæ creaturæ 1. Pet. 2.
propter Deum, ſiue regi, tanquam pręcellenti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis? Num uidiſti Paulum, Timotheo 1. Tim. 1.
ſcribentem. Admone illos principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe? Quod ſi diceres, admonitio eſt. Num legiſti.
præceptum neceſſitate? Subditi eſtote, 1. Pet. 2.
non ſolum propter iram, ſed propter conſcientiam. Cum mortalitatem exuentes, immortalitatem induemus, tũc vnicè regnabit ſuper nos Deus omni-
potens. Iuxta illud. Erit dominus vnus, Zach. 14.
& nomen eius vnum. Et illud. Cum au 1. Cor. 15.
tem ſubiecta illi fuerint omnia, tunc & ipſe ſubiectus erit illi, qui ſubiecit ſibi omnia, vt ſit Deus omnia in omni-
bus. Et illud. Agnus reget eos. At do- Apo 7.
nec deſtruatur inimica mors, Hierarchichum ordinem hunc, inuiolabilem eſſe oportet, vt perpetuo ſint inter homines, qui dominentur, qui ſeruiant, qui ſint principes, qui priuati. Non id hominum uis effecit, non tyrannis, nõ ambitio, Deus ipſe, qui omnia regit, principes primum hominibus dedit. Nec eſt, vt principes cauſeris interdum malos fuiſſe. Et ipſos malos prin-
cipes regnare facit Deus. Iobum ha- Iob. 34.
bes. Regnare facit hipocritam, propter
peccata populi. Oſeam habes. Dedi Oſee 13.
eis regem in furore meo. Hinc, qui ini quo illi Babilonis regi Nabucodonoſor non paruiſſent, durioribus minis mul-
ctare pollicebatur. Subijcite colla ue- Hier. 27.
ſtra iugo regis Babilonis, ſeruite ei, & populo eius, & uiuetis, moriemini fame, gladio, & peſte ſi obedire illi no-
lueritis. Ob id Baruch. Orate inquit ꝓ Baruc. 1.
vita Nabucodonoſor. Propterea. Petrus, primus Eccleſiæ Hierarcha à Deo
edoctus, præcepit. Subditi eſtote in om 1 Pet. 2.
ni timore dñis, non ſolum bonis & modeſtis, ſed etiam diſcolis. Hæc eſt enim gratia, ſi propter conſcientiam Dei, ſub ſtinet, quis triſtitiam patiens iniuſtè. O illos infelices, qui poteſtatem contemnunt. Sed iam poſt Prophetas, poſt Philoſophos, poſt Petrum, Paulum noſtrũ audiamus, legamus, guſtemus, diuinis illius paſcamur eloquijs. *Omnis anima*

poteſta-

potestatibus sublimioribus subdita sit. Qui autem restiterint, sibi ipsis iudicium accipient.

Mirum profectò, mirum. Quod cũ Apostolus, tàm apertè magistratũ oẽm, tanquã à Deo institutum, ordinatũ uẽ agnosci præcipiat, ætate nr̃a pleriq;, qui Paulinam Theologiam nomine profitentes, sapere uolũt plusquam oportet, non modo potestatibus excellentibus parere recusent, sed & à nemine parendum esse, scriptis in lucem editis contẽdant, doceant, & persuasum iri uelint. Iam vides, quò in mores, in omnem hominum multitudinem, in publicam pacem, in naturam ipsam, in Deum peccent. Sed anteq̃ causam hanc principũ, contra eos examinemus, pro qua tuenda, arenam ingreditur gladiator iste de cælo missus, cur ad hoc deuenerit perquirendum est, & qua occasione ductus fuerit. Neq; enim in cassum putauerim ego, tanta animositate Apostolũ, Romanum Imperium, quo tunc orbis totus regebatur, defendisse. Attendite. Nihil unquã pestilentius, priscis illis & felicissimis seculis visum fuit, nihil ad Reipublicę pernitiem conducibilius, nihil quod facilius possit imperia, leges, religiones, status euertere, ipsa rerum innouatione. Hęc Romæ Cæsarẽ exosum fecit. Hęc Athenis Socratem. Hæc Christum, Paulumq; Iudęis. Noua oĩa erant, sicut & sunt nr̃ę legis theoremata, & uerè παραδοξότατα. Hinc
Act. 17. illud. Quæ nam doctrina est hæc noua? Et illud. Nouorum dęmoniorũ annunciator est. Hinc furebat eo tempore Ro
Ibidem. ma, contra Christi nomen, grassabantur Cæsares, Consules, Tribuni in Christi asseclas, nostro sanguine ebrij, nostrũ sanguinem sitiebant. Quid ergo fecissent, si cõfestim vniuersę Gentes, suscepta Christi cruce, vexilla, ędicta, leges, iura senatus populiq; Romani, abiecissent? Nouitatem istam, nemo principum ferre potuisset, coniuratione facta, timentes suo ipsorum imperio vniuersi, christianæ factionis uiros ac mulieres, prorsus exterminassent. Atqui nonnulli erant in Ecclesia, ex Iudęis potissimum, qui christianam libertatem iactantes, qua lex Mose abrogata fuerat, hominum in terra seruitutem, refugiebant. Infidelium maxime, quales Romani erant principes. Hincque sanctissimæ huius doctrinę diffamationem, retardabant, impedientibus tirannis, quantumuis etiam, vetitas illis cognita esset, ne multitudine inualescerent. Ratum habentes illud uerum esse. Si uiolandum est ius regnandi gratia, uiolandum est. Pro Christi gloria itaque, zelo succensus Apostolus, vt omnẽ terram peruoler, vt maria, insulas, cœlos peruadat, vt nihil obstet, quo minus omnia replere possit, faustum hoc, & felix Euangelium, demulcet Principes, tirannos lenit, Romam conciliare studet. Quid tibi nocet Roma, Crux Christi? Quid imperio? quid diuitijs? quid gloriæ? quid censibus? quid ærarijs, quid splendori? Mille bonorum genera tibi affert, nec vnum prorsus malum. Christiani omnes tibi parebunt, uectigalia pendent, soluent tributa, ne timeas, ne coge exercitus. Frustra sunt omnia, tibi obedient omnes. Num audis Christum meum dicentem. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Matt. 22.
Deo? Nihil cõtra te innouauit magister meus, absit ab illo seditionis nota. Iudęi potius timuere, ne illius occasione tu Hierosolymam quandoq; possideres, quod & euenit. Venient Romani, & tollent locum nostrum & gentẽ. Pro Ioan. 11.
te dimicamus Roma, non contra te. Eia age, siste furorem, ne deseuias contra seruos tuos. Nos ipsi serui tui sum⁹ nos. Igitur Roma, illa tua generositate, qua soles parcere subiectis, & debellare superbos, suscipe, foue, amplectare. Non regna tua petimus, non honores, non iura, terrena nõ ambimus, qui cælestia p̃dicamus. Tibi subesse volum⁹, ĩmo tibi orbẽ subijcere satagim⁹. Quid doles? Quid habes Christiane nouitie, qui libertatis p̃textu, Romanã abijcis, contẽnisq; p̃tatẽ? Romanorũ imperiũ à Deo est: qui Romanis restiterit, Romanorũque vices agentibus, Deo resistet, cuius numine, Roma regnat. Scripsi, vt vos ipsos subijciatis Deo. At non id vnquam intellexi, vt tantum Deo. Omnis enim anima, potestatibus sublimioribus subdita esse debet. Omnis nanque potestas à Deo est, & qui potestati

 resistit,

resistit, Deo nec dum resistit, sed iam restitit. Ideo quippe humanam côtênimur potestatem, quia primum diuinã contempsimus potestatem.

Habes scopum, causam, occasionẽque huius apostolicæ digressionis. Sed iã verbum hoc examinandum est. *Omnis anima, potestatibus sublimioribus subdita sit*. Neminem excludit cum dicit. *Omnis Anima*. Intelligit autem animæ nomine, hominem, iuxta illud Petri. Octo animæ seruatæ sunt in archa. 1.Pet.3. Credo equidem ego, quod magno mysterio animam nominarit, vt intelligas non modo corpus, sed animam Principibus subditam esse: hac sanè ratione. Quoniam qui illis non paruerit, maiestatem, potestatemque illorum contẽnens, non corpore modo, sed & anima peribit. Est & illud viui Dei verbum. 1 Reg.16. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Qui autem Deum abijcit, abijcitur à Deo. Nemo vero seruare illum potest, quem Deus abiecerit. In naturam totam mihi crede peccamus, cum potestatibus sublimioribus, hoc est principibus, ducibus, multo magis Regibus, Cæsaribus, maximè cum Christo Domini, cum Summo, Beatissimo, Sanctissimoque Pontifici, qui est princeps omnium regum terræ, reluctamur.

Verumtamen hic multa sunt, quæ considerate oportet.

Primum. Quia Dominium, contra naturam esse videtur, inter homines loquor, vt homo scilicet homini dominetur. Namque hominem rationalem, ad imaginem Dei factum, non voluit Deus subijci nisi ipsi, non hominem homini, sed hominem pecori præesse voluit. Ita enim dixit. Dominamini Gen.1. piscibus maris, volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quæ sunt super terram. Nullibi autem legitur, dixisse Deum, cum hominem cõdidit, vt alter alteri dominaretur.

Secundo. Videtur, quod Christiani ipso iure, quia Christiani sunt, potestatibus sublimioribus obedire non teneantur. Est enim illud Pauli uerbũ. Gal.5. Nolite fieri serui hominum, qui estis mancipia Dei. In libertatem enim vocati estis. Et illud. Omnes vnum sumus in Christo. Apud Deum non est 1.Cor.12 seruus & liber. Illud quoque Iacobi. Gal 3. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis. Quomodo enim perfecta libertas est, si non Deo tantum, sed & principibus seruire tenemur? Non sunt sub- Iac.1. diti angeli Christiani. Cum enim Ioannes angelum adorare uoluisset, his Apoc.19. verbis prohibitus est. Vide ne feceris, conseruus enim tuus sum. Deum adora. Multo minus itaque videtur, quod alijs hominibus subditi sint.

Tertio. Ad minus Principibus infidelibus, Christiani obedire non tenentur. Quandoquidem si infidelis princeps dominetur, Christianus contendens cum altero, oportet vt ad illius iudicium confugiat, Verum Paulus hoc prohibet. Audet aliquis vestrum, negocium habens aduersus alterum iudicari apud iniquos, idest infideles?

Quarto. Durum uidetur, quod tam generaliter loquatur Apostolus. Omnis anima, potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam religiosi sacerdotes, videntur omnino, & de iure, & de facto, à principum laicorũ obedientia exẽpti.

Ad hæc igitur satisfaciendũ est. Quo ad Primum. Nulli dubiũ esse debet, qđ seruitutem culpa peperit, non natura. Canaam.n. filius Cham, qui patris ve- Gen.9. renda, ebrietate nudata, non abscõdit, primus fuit, quẽ dominus seruituti addixerit. Hinc non est mulieri dictum. Sub viri potestate eris, nisi cum peccauit. Cum enim primum socia hominis Gen.3. esset, data in adiutoriũ simile sibi, mox ferè in ancillam migrauit. Subiecta quidem fuisset uiro, etiam citra omne peccatum, quandoquidem suapte natura, vir muliere dignior. Vnde natura uirum, non mulierem intendit, Cũ non nisi, in id quod perfectum est, feratur semper. Mulier autem, homo imperfectus est, & mas (vt aiunt) occasionatus. Hinc vir capiti, corpori mulier comparatur. Caput vero, natura, cætera corporis membra dignitate excellit. Verumtamen, & si subdita fuisset, non tamen subiectione tanta, quanta nunc subijcitur.

At

At protinus cum peccauit, omnino sub viri potestate facta est. Vir caput quidem erat, sed non dominus. In præsenti vero, non modo caput est, sed dominus. Dicamus itaque breuissimè. Iure naturæ est, quod mulier viro subdita sit, filius patri, seni iunior, discipulus magistro, docto indoctus, meliori bonus, melior optimo, & hunc in modum in innocentiæ statu. Nemo tamen alterius seruus fuisset. Atque propterea de iure naturæ est, quidem subiectio, seruitus uero minimè. Vis id pulchre intelligere? Ecce. Seruorum est cogi, terrore, potestate, imperio, vt id agant, quod placet suis eorum dominis, non sibi prorsus. Ista quippe serui ratio est, vt opponitur libero.

Liber est, qui sui causa est, seruus qui gratia alterius. Agere autem, vt alteri tantum non tibi placeas, magnam tristitiam suapte natura infert. Quoniam natura, quisque gaudet libertate. Vnde & liberorum est in hilaritate seruire, Contra seruorum, in tristitia. Tristitia uero pœna quædam est. Pœna autē culpam præsupponit. Quomodo igitur, tandem aliqua tunc, seruitus fuisset, si nulla fuisset culpa? Subiectio nihilominus omnino fuisset aliqualis, & ita prælatio, & dominatio. Nam si inter Angelos sunt dominationes, cur non inter homines quantumuis innocentes? Erras certè si credis, quod omnes homines fuissent omnino pares.

Ordo enim, est parium impariumque rerum sua cuique loca distribuens, congrua dispositio. Tam magnum autem & excellens bonum est ordo, vt non nisi temerè dici possit, quod in illo naturæ conditæ statu minimè fuisset. Fuissent igitur aliqui pares, aliqui impares, robustiores, minus robusti, pulchriores, minus pulchri: sapientiores, minus sapientes, chariores Deo, minus chari. Qui ergo excelluissent, fuissent aliorum domini. Veruntamen dominium, per imperij modum nequaquā extitisset, sed magis per modum consilij. Nunc seruis dominantur domini, quoniam eos ad propria ipsorum commoda, non seruorum ordinant. Tunc vero ad commune bonum, ad aliorū vtilitatem, ordinassent. Vnusquisque gratiam, quam accepit, in alterum administrantes, iuxta Paulum. 1. Pet 4. Cum enim homo sit animal natura sociale. Socialis vero multorum vita conseruari nō possit, nisi vnus præsideat, qui communi bono intendere velit. Nam multi per se multa intendunt, vnus verò unum, Colligitur quod natura ipsa condita, etiam citra peccatum, dominium requirit, non tamen cum seruitute, sed cum subiectione. Est nanque illud Politicorum. Quandocunque multi ordinantur ad vnum, semper est unus, vt principalis & dirigens alios. Ita ergo, hominem condidit Deus; culpa uero naturam inuertit, & vt non solum subiectio, sed seruitus inter mortales sit, coegit. Nec propterea dicas, seruitus itaque contra naturam est. Cōtra quippe naturam est, quoad primam naturæ intentionem. Non nego. Sicut & omnis corruptio, senium defectus est contra naturam, quia natura rerum omnium sempiternitatem, atque perfectionem intendit: at non contra naturæ intentionem omnino. Sicut, neq; omnino cōtra naturam, est generatio rerū perpetua; cum ipsa prima intentione, non intendat speciem, quæ generatione perpetuatur, sed indiuiduum. Quādoquidem melius est ī indiuiduo esse, q̄ in spē. Vnde & æternæ substantiæ, in indiuiduo conseruanť. Cum.n. facere nō possit, vt naturæ humanę indiuiduū sempiternitatē consequať, quod primū intēdebat, secundaria intētione agit, ꝑ spēi perpetuatione, cuius est. Et cū marem generare non pōt, qđ ipsa principaliter intēdebat, fęmellā generat, quā secunda intentione intēdebat. Et ita hæc, quæ secundario intendiť, non dr̄ esse contra naturam. Prima igitur naturæ, ac Dei intentio fuit, vt homo liber nō seruus esset Sicut & quod quilibet homo, bonus esset, nullus malus. Malum enim, est contra naturæ intētionē omnino. Verū, postquam homines peccarunt, secunda intentio fuiť, vt ad maiora mala cohibenda, potestas inter homines esset, qua non modo dirigi, sed iniqui cogi vtique possent. Constituit itaq; principes, subditos, dn̄os, seruos,

vt illi imperent, isti obediant. Tanquam hic ordo sit perfectio magna, quà supplens hominum imperfectionem, vt boni inter malos tutè uiuere possint, & ipsis malis timore gladij, quem non sine causa princeps portat, refrenetur audacia, & nocendi facultas. Qui itaque nunc principibus non paruerit, æternum sibi acquirit interitum. (1.Pet.2.)

Ad secundam difficultatem. Nemo nisi perfrictæ frontis dicet. Postquã sanctam hanc Christi Iesu ecclesiam, Deus tam impensè dilexit, propter eam quippe, cœlum extensum est, aer sparsus est, mare diffusum est, terra fundata est. Propter Ecclesiam Angeli, Prophetæ, Apostoli, Propter cęlum crucifixus, non est Christus: Propter Angelos verbum, non est caro factum, sed propter Ecclesiã, vnicè Dei filius, factus est homo, crucemque subijt. Nemo inquam dicet, si adeò excellens decor, si adeò insigne specimem, est ordo superioris & inferioris, illum in Ecclesia non esse. Video Salomonem sapientissimũ, aciei militum ordinatissimæ, Ecclesiam comparare. Quæ est (inquit) ista quæ progreditur, terribilis vt castrorum acies ordinata? (Cant.6.) Quomodo ergo negare possumus ab ecclesia, quo colore auferre medias, superiores, supremasque potestates: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. (Act.20.) Ecclesiam ipse Deus erexit, nullius hominis ope, acquisiuit ipse illam sanguine suo, quomodo igitur & eam ipse non ordinauit? Ecclesiam depingunt Petrus & Paulus, post Christum, (1.Cor.12) modo corpus, nunc domum, quis hisce metaphoris, ordinem in ecclesia, (2.Tim.2) non intelligat? Tolle ordinem à domo, quid est nisi laterum, lapidumque confusus aceruus? Tolle ordinem à corpore, quid est, nisi rudis, indigestaque moles? Pugnabunt calida frigidis, humentia siccis. Tolle itaque ab Ecclesia ordinem, iam cahos habes, iam schisma habes. Dicet ille. Ego sum Pauli, Ego uero Cephæ. Ego autem Apollo: nec compesci poterunt vlla ratione, si nullum ordinem statuas: quilibet enim in suo sensu abundabit, & illud magis faciet, quod illi libuerit. Sicut de Iudæis legitur, cum regem non haberent. Bone Deus. Si in ecclesia semper fuerunt, & (Iud.17.) sunt, & erunt aliquæ hæreses, quibus, qui electi sunt, probari possunt, quomodo diffidentibus in Ecclesia viris, extingui possent, illo sanè affirmante, hoc negante, nisi ordo aliquis esset, quo difinirentur lites, contentionesq; sedarentur? Video apud Mosen, sinagogam, tã (Deut 17.) pulchro ordine institutam, vt si difficile, quid & ambiguum occurrisset inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & lepram, scirent omnes, ad quos recurrendum foret, nempe ad summum summi sacerdotis tribunal, & credam ego Christi ecclesiam, pro qua is mori uoluit, vt eam exhiberet vndique gloriosam: (Nõdum enim, (Eph.5.) pro sinagoga mortuus est Moses, sed pro peccato suo.) Credam inquam, sanctam ecclesiam, omni prorsus ordinatione, distinctione, potestate, supioritate, carere? Paulus me docuit, Ecclesiam hanc, quæ in terris militat, ad illius instar conditam esse, quæ in cælis triumphat. Mosen adducens dicentem. Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Propterea (Exo.25.) (Apoc.21.) Ioãnes scribit, ciuitatem illam nouam, descendere de cœlo. Cum itaque, tàm admirabilis sit cælestium ciuium ordo, quis dicere audebit, inter Christianos, quoadusque peregrinamur, nullum esse ordinem, nullos gradus, nullas distinctiones? Esaiam habes tam expræssè dicentem. Ecce ego sternam lapides tuos (Esa.54.) per ordinem. Qui sunt autem lapides, (1.Pet.2.) nisi Christiani, de quibus Petrus. Ipsi tanquam viui lapides, super ędificamini? Hi ergo priores sunt, hi posteriores. Hinc Paulus. Et hos quidem primum (Eph.2.) dedit Apostolos, deinde Doctores, Euãgelistas, Pastores. Vbi autem prius & posterius, ibi primum. Nam prius esse aiunt, quod primo propinquius est. Omnino igitur, in Ecclesia Christi, est vnus princeps. Adeste, Quis huic rationi, ualeat reluctari? Non est ordo, nisi penes primum. Tam alte mihi animo insedit semper hęc monarchia ecclesiastica, vt oppositum, nec possem mente concipere. Num ergo illud ignoras. Entia nolunt male disponi? Non est ergo bona pluralitas principatuum, vnus itaq;

Mat. 6. itaque princeps? Num & illud. Misertus est Christus eis, quia sicut oues errantes, non habentes pastorem? Quis ergo vel mediocris ingenij, modo ei non sit mala mens, malus animus, nō illico mecum sentiat, sicut sanctis omnibus, qui triumphant vnus princeps
Apoc. 21. dominatur, de quo illud est. Ipsi populus eius erunt, & ipse cum eis erit eorum Deus. Ita christianis omnibus militantibus, vnum duntaxat præesse
Osee 1. & principari? Huic enim alludit, Oseas. Congregentur filij Iuda, & filij Israel, & ponent, sibimet caput vnum.
Cant. 6. Vna est Ecclesia, Vna est colūba mea. Vna est formosa mea. Cur itaque non & vnum Monarcham habet? Astra omnia, ab vno sole illuminantur. Riui, ab vno fonte prosiliunt. Ab vno oceano, egrediuntur flumina. Sensus omnes, ab vno capite. Vniuersos homines, genuit vnus Adam. Orbem totum, condidit vnus Deus. Omnis domus vni innititur petræ. Animal omne, unum caput habet. O effrontes ergo, qui non unum principem agnoscunt, omnis ecclesiasticæ potestatis. Citra Christum intellige. Hinc adhuc nagiente ecclesia in cunabulis, legimus septua-
Luc. 10. ginta Christi discipulos, qui iudaici populi seniores referebant, reliquam plebem, quæ Christum sequebatur, excelluisse. Illis uero septuaginta, superiores fuisse duodecim illos, qui honorifico nomine Apostoli, vocabantur: tanquam duodecim principes decre-
Luc. 6. pitæ sinagogæ. Omnibus vero, Petrum præpositum fuisse, tanquam Mosen & Aaron simul, omnis christianæ militiæ ducem, totius ouilis pastorem, huius sacræ domus fundamentum, magni corporis huius, ministeriale caput.
Ioan. 6. Ecce ordo. Ecce dux ordinis. Plebi sanè non est dictum, vt laboraret in uinea domini, est dictum septuagenario illi numero. Septuaginta uero illis, non
Mar. 16. est dictum. Euntes in uniuersum orbem, docete omnes gentes, Est dictum duodeno illi choro. Duodecim illis non est dictum. Vobis dabo claues re-
Ioan. 1 gni cœlorum. Pascite oues meas. Vni Petro dicta sunt hæc omnia. Tu uo-
Matt. 16. caberis Cęphas. Beatus es Simon Bar iona, quia caro & sanguis, non reuelauit tibi, sed pater meus, qui in cœlis est. Ioan. 21.
Diligis me plus his? Et ego dico tibi, Matt. 16.
quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Ego Luc. 22.
rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: Et tu aliquando conuersus, cō- Ioan. 21.
firma fratres tuos. Pasce oues meas. Pasce agnos meos. Vides, Audis, Intelligis? quomodo negari non potest, nisi temerè, turbam laicos referre, septuaginta sacerdotes: duodecim Episcopos, Petrum Pontificem? Is enim est, qui post Christum, princeps est omnis ecclesiasticæ Hierarchiæ, à quo Episcopi, à quo sacerdotes, à quo reliqua omnis christianorum multitudo, pascitur & regitur. Ne mihi dicas, miselle. Pastorem uocauit Petrum Christus, tu Principem vocas. Quid est enim pascere, nisi regere? Ezechielem lege. Hieremiam, Esaiam, & tropi huius dilucidationem inuenies. Nam & Reges, pastores uocantur. ποιμένες λαῶν. Christus est princeps regum terræ, ha- Apoc.
betque in fęmore scriptum. Rex regum, & dominus dominantium. Ob id, deuicta morte resurgens, inquit.
Data est mihi omnis potestas, in cœlo, Matt. 28.
& in terra. Cęlos autem conscensurus, postquam ter sanctissimum illum senē adiurauit, si eum plus vndecim diligeret, illi suas vices commisit. Quis ergo Ioan. 21.
non videat, illum Christi auctoritate regem factum esse, & regum principem? Non iterum dicas. Aaron Rex non erat, neque dux, sed Moses. Id quidem uerum est. At Aaron, non erat perfectus Christi tipus, quare nec Petri, neq; nostri Aaron & Moses simul Christum referebant. Summa sacerdotij dignitas, illum illustrabat, hūc Imperij vtraque autem insignis erat Christus, & sacerdos & Rex. Petrus itaque, non propter Aaron, sed propter Christum, omni spiritali, terrenaque potestate decorus fuit. Optime etenim, à diuina sapientia constitutum est, vt quæ in inferioribus sparsa reperiuntur, in superioribus colliguntur. Longe autem inferior est, ipsa Ecclesia sinagoga, ni mirum itaque, si sacra hæc munera, quibus illi duo

duces fungebantur, simul complectitur noster Cephas. Si igitur tam graue scelus fuit habitum, contemnere Mosen, Aaron respuere: (Vindictam Dei in Exodo lege, contra eorum rebelles, & peccati magnitudinem intelligere poteris,) quàm inexpiabile putas, Cepham contemnere, qui est Moses & Aaron, verè Melchisedech primus hominum Rex, & sacerdos? Ne iacta quæso Christianam libertatem. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Etiam inter Christianos, laici sacerdotibus subditi sint, sacerdotes Episcopis, Episcopi Petro, perfectam libertatem adhuc non habemus, sed desideramus, vt supra capite octauo, libertatem scilicet à miseria. Liberauit nos Christus à lege carnis, à lege Mose. Hoc enim verba illa omnia adducta, præseferunt. At nondum contulit libertatem gloriæ filiorum Dei, vt vni Christo pareamus. Verum si Iacobi vrgeas literam. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis. Responsio est. Legem Christi, omnino perfectæ libertatis legem esse. Nam & perfectam libertatē futuri illius sæculi, nemo assequi potest, citra Christi fidem. Absit tamen, vt sit sensus, in hac uita, nos perfectè ab hominum seruitute liberari. Hic quippe est iustitiæ ordo, quoad hospites & aduenæ sumus, vt inferiores superioribus obediant. Hinc secundæ sphæræ, rapiuntur à prima. Hinc secundæ causæ omnes, primæ obediunt. Hinc reguli omnes regibus, reges Cęsaribus parent. Iustitia autem est per fidem Iesu Christi. Quomodo ergo putas, per Christi fidem excusari quēquam, vt superioribus potestatibus nō pareat? Obligamur magis omnes, vt verum fatear. Tantum abest, vt ab Principum, Sacerdotū, Episcoporum, Petri, obedientia absoluamur. At Petrum inquies non habemus. Si habes sacerdotes, si habes Episcopos, habes et Petrum. Habes autem sacerdotes, habes & Episcopos. Aliter enim, non esset Ecclesiæ sanctæ ordo perpetuus. Quare nec ipsa perpetuò constaret. Multitudo nanque sine ordine, diu stare nequit. Igitur & Petrum habes.

Exo.

Rom. 8.

Iac. 1.

Quis est autem Petrus, nisi Petri successor? Sicut & Episcopi qui Apostolis: sacerdotes, qui septuaginta discipulis successere? Petri vero successor, quis est, nisi inclitæ huius urbis Episcopus, vbi Petrus, thronum habuit, vbi cete grandia piscatus est, vbi demones expulit, peccata fugauit, tirannos deuicit, philosophos superauit, orbem ad Deum, veram docens philosophiam reduxit? Vbi quæ in cælis, & quæ in terris erant, quo voluit modo, concinnauit, composuit, ligans et soluens, claudens & aperiens regnum cęli quibus libuit, secundum sibi traditam facultatem. O Romam. O Vrbem. O orbis semper principem. Extollant te alij à magnitudine, ab antiquitate, à pulchritudine, ab ædificijs, à principatu, à rebus bellicis, à linguæ lepore, à tiberinis vndis, ab arce, à Vaticano, à sacris collibus, ob id ego te vnicè colo, te veneror, te dico beatam, te admiror, & suspicio, quod Petrus omnis Ecclesię vertex, quem Iesus domus suæ dominum constituit, cui cælestis & terreni imperij, iura concessa sunt, te vnam prę cæteris elegerit, cui præsens de uerbis vitę dissereret, è qua omnibus Chrianis, per vniuersum orbē dispersis, iura daret: apud cui lares, uitā finiret, in cuius manibus, sanctissimum illud corpus oībus thesauris lōgē pretiosius, relinqueret. Hoc certè te illustrissimā facit. Hoc te toti orbi admirabilem reddit. Hierosolymam enim olim, tāta sanctitate prędaram renuit, Antiochiā reliquit, vbi septem annis sederat. Huc se se contulit. Hæc enim est illa Babylon, de qua ipse dicit. Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone collecta. Hic thronum tenuit, hic vixit, hic occubuit, hic triumphauit, hic requiescit. O Romę gloriam incōparabilē. Hoc Philo prædicat, hoc Lactantius, qui Traiano erat à secretis. Hoc Chrisostomus, qui vix trecētis annis, à Chrō elapsis, floruit. Prętermitto Dionysios, Cirillos, Bedas, Augustinos, Hieronymos, cōemq; hominum omnium famam. Expone tu Babylonem, si Roma, non est illa, vbi Petrus mortuus est. à te expecto si non Romæ? Summi ergo (vt tandem finiam) Romæ Episcopi Pe-

Psal. 104.

Ioan. 6.

1. Pet. 5.

pi Petro succedũt, quare & parem omnino, quam Petrus habuit potestatem, vtinam & parem sanctitatem, habuerunt, habent, habebuntque per secula. Matt. 10. Qui enim Apostolis dixit. Ego ero uobiscum, vsque ad consummationem seculi, intelligens in ipsis Episcopos, quorum tipum gessere. Eorum quippe nemo centum annos uixit. Ille idem maiore ratione cum diceret Petro. Tibi da Matt. 16. bo claues regni cęlorum, intelligendus est dixisse vsque ad consummationem seculi, quasi Petrum alloquens, nõ modo pro seipso, sed & pro omnibus successoribus, quorũ ipse vnus tipus fuit, vt & ipsius, Christus, Christi uero Melchisedech. *Omnis ergo Anima*, huic tam sublimi, excellenti, diuinæ, vnicę in terris potestati, *subdita est*. Huic inquã potestati, Romani Pontificis, quem vniuersalis Ecclesiæ Episcopum, ouium & agnorum pastorem, æternæ vitæ clauigerum, Dei & hominis uices agentem, patrum omnium patrem, pastorũ principem, christiani omnes subditi sunt. Ipse ille est, qui omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Ipse benedicit omnes. Sine controuersia autem, qui benedicit, maior est eo qui benedicitur. Ipse Hier. 1. est super Gentes constitutus, & super regna, vt euellat, & destruat, dissipet, & 1. Re. 10. disperdat, ædificet & plantet. Ipse est q̃ Samueli persimilis, Reges creat, regesque deponit. Heb. 5. Ipse est qui singulari quodam modo, non sibi assumit honorem, sed uocatur à Deo tanquam Aaron. Ipse est, quem scilicet tanti culminis maiestas, vel dignum inuenit, vel omnino facit. Ipse est, in cuius dominio cũcta sunt posita, & non est qui suæ possit resistere voluntati. Ipse est, in cuius pectore sunt vniuersæ leges & iura. Ipse est, cui omnes iure diuino tanquam Domino Iesu obediunt, & omnes mundi primates, caput inclinat, optimè & perbellè, Papa vocatur. Quid est enim Papa, nisi pater patrum, pastor pastorum? Alij prælati & reges, populos pascunt. At summus Romanorum Pontifex, & pastores pascit. Alij sunt populorum patres. Verum ipse & patrum pater est. Veh illis, qui huius patris, filij esse noluerint. Qui è tanti pastoris ouili, è tãti Principis & Monarchæ regno, per schismata exierint. At nunc de secularium potestate dicendum est, de qua loquitur, Paulus, cum dicit. *Omnis Anima, &c.*

Potestatem enim Pontificiam, quamuis in ea talis gloria sit, vt nullus pluribus laudibus crescere, neque cuiusuis uituperationibus diminui possit, quantum vires meæ potuerunt, hactenus, à Pauli proposito, non tamen extra propositum digrediens, extuli, ea are vsus, qua Paulus vtitur. Is nanq; Christianos, qui christianæ libertatis pretextu, iam ab Imperatoribus desciscere incipiebant, comprimit, Imperatoriam, Regiamq; commendans maiestatem. Ego quoque sciens, ex eadem libertate ansam accipere contra Imperatorum, Regumq; principem Petrũ, Petri vices agentẽ, in medio vrbis, tanquam in medio orbis constitutus, dignum duxi, de summa celsitudine, de eminentia pontificiæ dignitatis, tàm ab omnibus labefactatę, philosophari. Reuertamur ergo, ad Paulum, de secularibus potestatibus disserentem. Eo enim tẽpore, summi Pontificis dignitas, Romanorũ tirannide delitescebat, delituitq; semper, vsq; ad Constantini tẽpora, qui diuino afflatus numine, summũ agnoscẽs sacerdotium, suapte natura p̃cellere reges, summo sacerdoti, nõ dñium, (id. n. à Deo habuit in Petro) sed vsum, quẽ p̃decessores Cæsares sibi vsurparant, contulit. Per Deum viuum successores obtestans, vt quod ipse fecerat, ratum haberent vniuersi. Sed de hoc satis. Quasi ergo adhuc nihil de textu dictum sit, nunc tanquam à principio incipiamus. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*

Durum videtur his pestilentissimis, rerum omnium perturbatoribus, christianos, dominos seculares habere, non tantum ecclesiasticos, sacerdotes, Episcopos, Põtificem, sed laicos, Prætores, Duces, Reges, Cæsares. Hinc rusticorũ illi tumultus in nobiles & principes prodierunt ætate nostra, Ex quibus deinde quot mala Dij boni, orta sunt? quod strages? quot cædes? quot depopulationes? quod sacræ ædes dirutæ? quot

quot ſtupratæ virgines? quot profanata, ſoloque demum æquata cœnobia? quot urbium direptiones? quot internitiones flaminum? quantus Dei, ſacrorumque contemptus? quàm neglecta religio? quàm profligata pudicitia? quàm perditi mores? fructus certe omnes hiſcæ arboribus digni, nempe hæreſis. Enimuero, mihi aptior reſponſio, non occurrit, quam illa Petri Apoſtoli. Cũ
1.Pet.2. enim dixiſſet. Subditi eſtote humanæ creaturæ, ſiue regi tanquam ab eo miſſis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia hæc eſt uoluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis, imprudentium hominum ignorantiam. Protinus quaſi uidens hæreticorum argumentum à libertate chriſtiana, illudque refellere uolens, ſubdidit. Quaſi liberi, & non quaſi uelamen habentes malitiæ libertatem, ſed ſicut ſerui Dei. O quàm egregia eſt hæc reſponſio. Velamen eſt malitiæ inquit, pallium erroris, ſuperbiæ excuſatio hæc libertas, quam iactat hæreticus, poteſtatibus ſublimioribus nolẽs obedire. Liberi ergo eſtote, ſed tñ non in palliũ erroris, libertatem aſſumite, iuxta illud
Gal.5. etiam Pauli. In libertatem uocati eſtis, tantum ne libertatem in occaſionẽ deris carnis. Seruite libenter principibus veſtris, & eritis ſeruiendo liberi. Nam inuita ſeruitus, vnicè libertati repugnat. Seruite amore, ut ſitis liberi, nõ timore, vt non ſitis ſerui. Amor enim liberorum eſt, ſeruorum timor. Mirum certè, quàm impudẽter blacterant iſti, vt omne abrogent dominium, omnem
ad Philem. ſeruitutem. Paulus quippe, Oneſimum Philemonis ſeruum habuit, illum baptizauit, nec tamen protinus illum à ſeruitute liberauit, ſed ad Philemonem, vt illum adhuc in ſeruum haberet, remi-
1.Tim.6. ſit. Etiam ad Timotheum dicit. Qui ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blaſphemetur.
Eph.6. Ad Epheſios. Serui obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis ueſtri, ſicut Chriſto, non ad oculum ſeruiẽtes, quaſi hominibus placentes, ſed ut ſerui Chriſti, facientes uoluntatem Dei ex animo, cum bona uoluntate ſeruiẽtes, ſicut Deo & non hominibus, ſcientes quia vnuſquiſq; à domino accipiet, quod fecerit bonum, ſiue ſeruus, ſiue liber. Quomodo igitur adhuc non uerentur dicere, omnes chriſtianos pares eſſe, nullum dominum, nullum ſeruum? Pares ſunt profectò, quoad animã, quoad Deum, quoniam non eſt perſonarũ Act.10. exceptor, ſed non omnino pares, quouſq; illud uerum eſt de Chriſtiano. Mẽ Rom.7. te ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati, quod ſemper uer ũerit, Quoaduſ- 1.Cor.15 que mortale hoc induet immortalitatẽ, & corruptibile hoc incorruptionem, ſemper erunt aliqui domini, aliqui ſerui. Quod ſi dicas. Charitas Chriſti dif- Rom.5. fuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Charitas autem & amor unit. Chriſtiani itaque omnes, non modo pares erunt, ſed vnum. Vbi igitur dominij ratio? vbi ſeruitus? Reſponſio eſt, ex Luca. Multitu Act.4. dinis credentium, erat cor unum, & anima mea. Affectu, participatione, fide, ſed dominio nequaquam, ſed non auctoritate, non quidem dignitate. Vnde Paulus. Qui dominos fideles habẽt, 1.Tim.6. non contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt. Inrelligis? Subdit. Et ſiquis aliter docet, & nõ acquieſcit ſanis hiſce ſermonibus Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, ſuperbus eſt, & nihil ſciẽs. Quid clarius? Neque argumentum illud uos mouere debet. Liberati ſumus à ſeruitute legis Moſe, per Chriſtum, ergo multo magis ab hominum ſeruitute. Illa enim lex nunc obſeruata, à Chriſto omnes deuiare compelleret. Oſtẽderet nanq; facto eiuſdẽ legis obſeruantia, Chriſtum non aduenisse, cũ omnia illa legis opera, futurum Chriſti aduentum reipſa proteſtẽtur. Verumtamen, principum ſeruitus ad Chriſti legis obſeruationem maximè iuuat, atque conducit. Quandoquidem ſub iugo detinemur, humiliamur, deijcimur, obedimus, timemus. Hoc autem omnis ſapientiæ, perfectioniſque chriſtianæ, initium eſt. Sed nonne ſatis eſſet dominis eccleſiaſticis obedire? Nonne domi-

dominium ecclesiasticum, sine seculari sufficeret? Minimè equidem. Quod & tu ipse probabis vel inuitus, si me auscultabis. Ad humanam societatem, in pace seruandam, pleraque necessaria sunt, vt experimēto patet. Nec vnū tantum sufficit. Diuersa autem à diuersis longe melius expeditiusque, quàm ab uno peraguntur. Istud enim, fundamentum est omnis politicæ administrationis. Manifestum uerò est, quædam negocia adeò sibi inuicem repugnare, & inter se contrariari, ut conuenienter simul exerceri non possint. Propterea illis, qui maioribus deputantur, minora interdicuntur. Quemadmodum humanis legib⁹, militibus negotiationes. Belligerare.n.mercatorum negocia, secum haudquaquam patitur. Bellica autem exercitia, maximè illis repugnant muneribus, quibus addicti sunt Pontifices, Episcopi, sacerdotesque vniuersi. Tum quia, maximas bellū habet inquietudines, quare & animum distrahere, impedireque suapte natura solet à contemplatione, cui uni, illos intēdere par

2. Tim. 2. est. Hinc illud Pauli. Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus. Tum particularius. Quoniam ecclesiastici ordines, altari seruiunt, in quo sub admirabili illo sacramento, mors Christi Iesu, perpetua memoria celebratur.

1. Cor. 11. Iuxta Pauli verba. Quotiescunque mā ducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat. Quomodo itaque decere potest, sacerdotes, Episcopos, Pontifices, pugnare, militare, ad effundēdum sanguinē, cum illos potius, vt propriç vitç, vnusquisq; prodigus, paratos esse oporteat? quo id opere expleant, quod ministerio gerunt, tanquam digni seruatoris flamines, qui sanguinem effu-

Ier. 9. dit, pro nobis omnibus, nec uenit ma-

Tit. 1. ctare, sed mactari? Hinc Paulus horret, cum audit Episcopum percussorē. Propterea diuinitus afflati patres nostri instituere, vt quilibet effundēs sanguinem, etiam citra omnem culpam, sit irregularis, quoniā nulli qui ad aliquod munus deputatus fuerit, id licere dicemus vnquam, quoad prouintiam illā obeundam ineptus redditur. Hinc Paulus, non Christianorum omnium, sed Apostolorum, Pontificum scilicet, & sacerdotum personam agens, inquit. Arma militiæ nostræ, nō sunt carnalia, sed potentia Dei, scilicet orationes, salutaria monita, & anathematum fulmina. 1. Cor. 16

Atqui bella corporalia, temporibus nostris necessaria sunt, ad retundendam hominum nequitiam, ad seruandam iustitiam, ad propagandam pacem. Quo enim pacto Respublicas tueremur, iniurias propelleremus, rapinis resisteremus, uiolentiam, tirannidemque arceremus? citra bellū omnia ab improbis turbarentur: nihil esset pacatum, cuncta forent in discrimine, urbes, regna, domus, sine belli iure & armorum. Vltra igitur ecclesiasticos dominos, necessarij sunt laici, Reges, Duces, Cæsares. Qui quod Pontifices lachrimis, præcibus, excōicationibus faciunt, ipsi idem armis, stragibus, cedibus efficiant, ad modicum tempus omnia perturbātes, vt cōmodius perpetua pace deinceps perfruamur. Vides magnam seculariū principum rationem? Caue tamen ne inde existimes, Pōtificibus, Episcopis. Sacerdotibus, id unicè conuenire, uidelicet vt sacra faciant, vt orēt, vt Deo ad aras ministrent. Num in Iosue legisti, quod sacerdotes in bellis clangebāt Ios. 6.

buccina? nempe magna vehementia, ad pugnam inuitantes. Num legis sanctissimum illum Leonem Pontificē maximum, cum rumor insonuisset, saracenos ad Romanorum portum venire, præcepisse: vt populi ad littora descenderent pugnaturi? Num Adrianus summis præcibus, & adhortationibus, Carolum Francorum regem, nō coegit, ut contra Longobardos bellum susciperet? Absit, vt dicas Reges, corporalia bella, Ecclesiasticos tantum spiritualia suscipere posse. Vterq; gladius est sum- 2. Reg 10

morum Pontificum, mihi crede. Dij montium sunt, & Dij vallium. Consecrantur vt sacerdotes, coronātur vt Reges. Hinc vtroque modo bellari possunt. At manu propria, non nisi spiritualem gladium illum, qui est verbum Eph. 5.

Dei euaginare, materiali Cæsares, Reges, Duces, ad eorum imperium, tanquam eorum ministri, organa viua, vti dicuntur.

dicuntur. Hic & Episcopi, & clerici, Pōtificis autoritate, bellis intereſſe poſſunt, & ad bella procedere, quamuis pugnare manu, abuſus omnino ſit, niſi extrema adſit neceſſitas. Tunc quidem, non modo de iure poſſunt, ſed tenentur. Licet enim irregularitas, ſemper factum ſequatur, inſtante nihilominus pugnādi neceſſitate, clericus qui pugnaret, quāuis irregularis factus, non ſolum non peccaret, uerum etiam uitam mereretur æternam. Et hæc de dominio ſeculari, eiuſque iure ſufficiant.

Ad Tertiam difficultatem, De Infidelium dominio. Tam clara eſt Pauli intentio hoc in loco, vt tergiuerſare non

1. Tim. 6. liceat. Ad Timotheum etiam, cum dicit. Qui ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos, omni honore dignos arbitrētur. Manifeſtum eſt, quod de dominis infidelibus loquitur, quia mox ſubdit. Qui autem fideles habent dominos, non cōtemnant, quia fratres ſunt. Sed magis ſeruiant, quia fideles ſunt, & dilecti. Et breuiter, omnes Petri & Pauli ſermones, de dominis ſecularibus, de infidelibus intelliguntur. Eo enim tempore, omnes principes infideles erant. Tenentur itaq; Chriſtiani, infidelibus principibus ſubditos eſſe, non dico ſe ſe ſubdere. Scriptum nanque eſt. Non poteris alterius Gentis hominem facere Regem, qui non ſit frater tuus. Sed ſi ſubditi ſunt, obedire. Illud peccatum eſſet, hoc meritum eſt. Vnde & Pauli tempore, plerique Chriſtiani, erant de familia Cæſaris, ideſt Neronis, & in ei⁹

Philip. 4. palatio manebant. Ita enim dicit Philippenſibus. Salutant uos omnes ſancti, maxime autem, qui de Cæſaris domo ſunt. Ad Argumentum autē, quod

1. Cor. 6. ex uerbis illis, ad Corinthios adducitur. Audet aliquis ueſtrum, habens negocium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos. Reſponſio facile patere poteſt ex loquendi modo. Audet aliquis ueſtrum. Arguit enim illos duntaxat, qui in iudicijs actores erant, & cum ad ſanctos recurrere poſſent, ideſt ad Chriſtianos, pro dirimendis eorum quæſtionibus, tanquam ad arbitros & cōmunes fratres, propria voluntate contemptis illis, profanos principes infideles adibant, & coram eis contendebant. Quod certe magnis rationibus, & repræhenſione, & mulcta dignum erat. Tum quia fidelium autoritati derogabatur, quaſi nemo inter eos eſſet, qui ſuborientes lites, dirimere poſſet. Tum quia eorum dignitas minuebatur, qui iudicabātur, cum infidelium iudicio ſe ſe ſubijcerēt. Tum quia infidelibus occaſionem præſtabant, vt videntes diſſentire fideles, eos contemptui haberent, & minus de eis, quàm par eſſet, ſentirent. Tū quia fideles facilius opprimi poterant, ſe ſe infidelium iudicio ſponte ſubijcientes, falſis, iniuſtiſque ſententijs, quàm alia via. Intelligitis hæc omnia? ò clerici, ò ſacerdotes, vos conuenio, vos obteſtor. Sicut indignum eſt, Chriſtianum, infidelium iudicium ſponte ſubire velle, & coram illis actorem eſſe, cum poſſit à fidelibus, iudicari, propter haſce quas adduximus rationes: ita clericis & ſacerdotibus propter illas eaſdem, indignum eſt, à ſecularibus velle iudicari. Primum, prælatorum autoritati derogatur. Secundo, ſacerdotum dignitati. Tertio, præſtatur occaſio de clericis obloquendi, & de religioſis. Et poſtremo, ſeculares, quo ad poſſunt, vi, calumnijs, iniuſtitijs, grauaminibus, eccleſiaſticos opprimunt. Hæc omnia vera ſunt, & nihilominus nemo illa conſiderat. Incidenter hæc dicta ſint. Non enim omnes capiunt verbum iſtud. Matt. 19.

Dices autem. Cur ergo Paulus appellauit, ad Cæſarem? Ipſe actor erat, & ſpreto fidelium iudicio, ab infidelibus iudicari voluit. Non erat cauſa eius, cum fidelibus, ſed cum infidelibus, cū Feſto, & cum Iudæis. Icicirco neceſſe fuit, eum dicere ſedente Feſto pro tribunali, declinanteque ad iniuſtitiam, & ſentētiam ferret in eum. Ad Cæſaris tribunal ſto, ibi oportet me iudicari, Iudæis non nocui, ſicut tu melius noſti. Si enim nocui, aut aliquid dignum morte feci, non recuſo mori. Si uero nihil eſt eorum, quæ hi accuſant me, nemo poteſt me illis donare. Cæſarem appello. Cum itaque Pauli cauſa, coram Ethnico eſſet, potuit ad Ethnicum appellare.

Tunc

Tunc ergo Festus, cum consilio Respõdit. Cæsarem appellasti? ad Cæsarem
Act. 25. ibis. Sicque Romam uenit, vt illud impleretur. Constans esto Sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ testificari.

Ad quintam difficultatem, de religiosis & sacerdotibus. An principibus secularibus subdantur. Omnino dicendum est, quod non. Et ita est. Video nanque in Matthei euangelio, cum illi
Matt. 17. à Petro, pro Christo Iesu tributum quærerent. Christum Iesum interrogare Petrum. Quid tibi uidetur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum: à filijs suis, an ab alienis? Et illo respondente, ab alienis, concluditur. Ergo liberi sunt filij. Qui sunt autem filij regis regum quæso peculiares, nisi Pontifices, Episcopi, sacerdotes, quorum ministerio alij omnes Dei filij efficiuntur, per lauacrum sanè regenerationis? Ergo illi sunt liberi à tributis, à censibus, ab omni secularium dominio, vt postquam relictis omnibus, Christum sequuti sunt, Apostolicam vitam viuentes, regnum Dei in alijs propagantes & fouentes, nulli alteri regno, quàm Dei subijciantur. Vnde & ipsi in Dei regno, quod est Ecclesia præsunt, tanquam ad extremum cum Apostolis, orbem iudicaturi. Verumtamen inquit Christus, ne scandalizemus eos, Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle & aperto ore eius, inuenies staterem, illum sumens da eis pro me & pro te. Quid uis apertius pro sacerdotum immunitate? Da inquit illis, pro me & pro te, Petre. Hac vna tantum ratione, ne scandalizemus eos. Ergo, nec ego, nec tu, tributa vel censum soluere debemus. Cum enim sub Petro sint omnia regna, quomodo ipse tributa soluere tenetur? Vis vt altius repetamus? In naturæ lege, sacerdotes à tributis, à censibus semper liberi fuere. Addam unum, quod maius est. Principes prouidere fuisse solitos semp, vt sacerdotes è publicis redditibus viuere possent. Quære Moysen. Neq;.n. minutulos doctores citare pla-
Gen 47. cet. Magnus ille Moses, nõne refert tẽpore illi⁹ sterilitatis Ægypti, quo Ioseph ille sanctissimus, seruator mũdi appellatus est, oẽm Ægyptiorũ terrã à Pharaone emptam fuisse, vendẽtibus singulis possessiones suas prę famis magnitudine, prçter sacerdotum terrã, quæ à rege tradita eis fuerat? Illis.n. inquit, & statuta cibaria, ex horreis publicis prębebãtur. Iccirco non sunt cõpulsi, suas uẽdere possessiones. Quid dicent hi nr̃i Prĩcipes Chr̃iani: quorũ nonnulli arbitrãtur se obsequiũ præstare Deo, cum sacerdotes, Ep̃os, Monachos, Moniales, oneribus, expensis, aggrauant, vt aliqñ non tantum possessiones, sed dicam & cruces, calices, sacram inquã diuini cultus suppellectilem, uendere cogantur? Pudeat illos quęso, tam neglectę religionis. In testamento ueteri quoq;, lata lege, sacerdotes, filij scilicet leui, ex decimarũ oblationibus uiuebant. Nonne? Leuit. 25.
Nunc uero, (proh scelus,) deterior est inter Christianos sacerdotum cõditio, q̃ Iudæorum. Felicius inter laicos viuũt Iudęi, q̃ sacerdotes. Arce Pr̃ sancte, Paule maximę, qui vices Christi geris, Arce inq̃ tyrannorum rabiem, vt & quietam vitã agant sacerdotes tui, Dei flamines, & archiflamines. Quis.n. pascit gregẽ, & de lacte gregis non manducat? Quis 1 Cor 9
plãtat vineam, & de fructu uineæ nõ comedit? Nõ alligabis os boui triturãti. Si spiritualia uobis seminamus, magnum ne uobis uidetur, qui temporalia metamus? At si exempti sunt à laicis potestatibus sacerdotes, cur Paulus dicit. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit?* Eo tpe, ne scandalũ pberẽt. Qm̃quidẽ tirãnis Romanorũ inualuerat, operę p̃tiũ erat, sacerdotes oẽs, ĩmo & Apostolos & Petrũ tributa soluere, vt dixit Chr̃s. Nr̃o quoq; tpe, non vtit̃ sua ptãte & libertate Ecclesia. Nõ.n accipit decimas ab aliq̃bus terris, vbi nõ est cõsuetudo, pp sanè scãdala uitãda. Re ipsa tñ, oẽs summo Romanorũ Põtifici decimas dare debẽt. Immo ipsi vni tãq̃ summo sacerdoti. Nã & Melchisedech deci- Gen. 14.
mas habuit. Nemo aũt ex principib⁹ laicis, decimas habere põt à populis, nisi summus Pontifex concesserit. Instituta q̃ppe est, decimarũ oblatio, pp dei ministrorum substentationem, iuxta illud.

Infer

Malac. 3. Infer omnem decimationem in horreū meum, vt sit cibus in domo mea. Iā autem refrixit religio, vt plerumque ad vitanda scandala, & principibus laicis summus Pontifex decimas, licet dolēs concedere videat, quod est permittere, magis quàm concedere. Quod si principes intelligerent, nemo eorum esset adeo importunus in petendis, repetēdis, dicam potius aliquando, extorquēdis decimis. Agnoscerēt enim, quod potestate eis in ædificationem sanctæ ecclesiæ data, in destructionem abutuntur. Sed ipsi uiderint. Nostrum parere est, & subijci. Subijcimur quidem Deo in illis, & ita eis resistentes, resistimus Deo, iudiciumque nobis ipsis æternæ sumimus damnationis. Quod enim est Deus in mundo, & anima in corpore, hoc est Rex in regno. Verūtamen de malis principibus, & qui contra Deum, contra Pontificem, cōtra Ecclesiam tirannidem exercent, de quibus
Osee 8. illud est. Ipsi regnauerunt, & nō ex me. Principes fuerunt, & non cognoui, difficultas non parua est. An illis obedire, & non potius resistere teneamur. Certe enim, à Deo regnare permitūtur hi principes. Nisi enim permitterentur, non regnarent. Sed non omnia, quæ à Deo permittuntur, bona sunt. Mala eñ permittit, quæ nisi permitteret, non fierent. Num ergo, malorum principum potestati resistens, quæ à Deo est tantū permissa non ordinata, æternam sibi dānationem acquirit? Hic est punctus, quem Paulus tangit. Responsio autem est, quod verbum illud. *Non est potestas, nisi à Deo*, effectiuè per approbationem, non modo per permissionem diuinam intelligitur. Aliter enim verum non esset. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.*

Sed tunc est maior difficultas. Quomodo enim Deus, malorum principū regimina, dignitates, & potestates ordinare & approbare potest, cum dicat. Ipsi regnauerunt & non ex me, principes fuerunt, & non cognosci, & cum id iniustum esse videatur, vt inquit Aba-
Abach. 1. cuch. Quare impius præualet, aduer-
Esa. 1. uersus iustum? Verum, si consideraueris verbum illud. Vindicabo inimicos cum inimicis, optimè intelliges, & malos principes, à Deo ordinari. Non modo enim boni, eorum iniquitatibus, pressuris, afflictionibus probātur, examinantur, sed mali conteruntur, puniūtur. Nonne iustum est, bonos probari, examinari, malos autem affligi, torqueri? Itaque & iustum est, malos principari. Adde, quod & ipse iniquus Rex, ipso regno suæ iniquitatis pęnas luet. Infelix profecto Rex ille, qui in Dei fauore populo conceditur, dominatur. Homo homini in malum suum, inquit Eccl. 8.
sapiens. Responde ergo breuiter. Si praui Regis demerita, sublimitatemq; consideras, ille honorem dominiumque cōsequitur, à Deo. Verumtamen si subditos, & bonos & malos cōsideres, pęnamque, quam & ipse Rex regnando iuste luit, diuino numine regnat. Tibi sanè videtur iniustum, sed nō est iniustum reuera. Nulla potestas adeo iniusta est in vniuerso, quin aliqua ex parte iusta sit. Quandoquidem à Deo ordinata est. Et propterea potestatibus semper obediendum, licet tibi iniustè tiranniceque uideatur. Exemplū Chri 1. Pet. 2.
sti habes, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Tradebat tamen se iudicanti iniustè, inquit Petrus, in Iudęorum fauorem: vt & nos sequamur vestigia eius, discamusque principibus non resistere, tanquā Deo missis, ratum habentes illud verum esse. Qui vos spernit, me spnit. Luc. 10.
Vnde & Christus, iniquo tiranno illi Pi Ioan. 19.
lato dixit. Non haberes potestatem in me, nisi tibi datam esset desuper. At quid, si iubeant aliquid contra Deum, Principes isti mali, vel contra Pontificē, vel contra Ecclesiam, vel contra animam propriam omnium nostrum, qui illorum potestati subijcimur? Nemo adeò tudis est, vt nesciat illis parendum non esse. Scriptum est enim. Obedire Act. 5.
oportet Deo magis, quàm hominibus. Matt. 15.
Et iterum. Irritum fecistis mandatum Dei, propter traditionem vestram. Sed quid ergo ad Paulum, qui dicit. *Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit.* Mēs Pauli sine interpretatiōe clara est. Intelligit enim, qui potestati resistit, quo ad tributum, quoad cēsus, quoad honorē,

quoad timorem, quo ad uectigalia, non tantum principibus, sed Deo resistit, & sibi diuinum iudicium, contra se iam accepit.

Quo tamen apertius, fusiusque hanc veritatem de iniustorum principũ obedientia, intelligas. Aduerte. Leges principum, vel iustę, vel iniustæ sunt. Si sũt iustæ, dico tibi, quod quantum ad obligandi vim, à iure naturali non differũt, quia & eorum potestas à Deo est, sicut ius naturæ. Obligant itaque in conscientiæ foro. Vnde qui eas contépserit, mortaliter peccat. Tantum abest, vt uerti possit in dubium. An summus Pontifex, possit obligare ad peccatum mortale.
1.Pet.2. Habes Petrum dicentem. Hæc est gratia, si propter conscientiam substineat, quis tristitias patiens iniuste. Et
Rom. 13. loquitur de Principum obedientia. Et Paulus parum infra, Necessitate subditi estote, non solum propter irã, sed propter conscientiam. Et de principibus loquitur secularibus. Leges autem humanæ, dicuntur iustæ tripliciter. Ex fine, quando ad commune bonum sunt ordinatæ. Ex legislatore, quando lex data ferentis potestatem, vel auctoritaté,
Matt. 10. non excedit. Non est enim seruus maior domino suo. Ex forma, quando secũdum æqualitatem proportionis, onera subditis imponunt, in ordine tamẽ ad publicum bonum. Cum enim subditorum multitudo sit, quasi vnum corpus, quod quisque illorum habet, & quod est, multitudinis est illius. Sicut & quęlibet pars corporis, id quod est totius est. Natura autem detrimentum patitur aliquod parti. Immo infert, nedum patitur, ut totum animal seruari possit. Leges itaq; onera subditis inferentes, pro multiplicationis regni, vel Reipublicæ vtilitate, modo secundum iustam proportionem infetant, & in conscientiæ foro obligant. Nemo te decipiat Roma, christianæ libertatis prætextu. Hæc enim malitiæ velamen magis est, quàm libertas. Nec tibi liberti isti, Chri-
Ibidem. sti verbum adducãt. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam auté nõ potest occidere. Sed timete eum solum, qui potest animam & corpus mittere in gehennam ignis. Hoc enim nihil est contra nos. Loquitur contra tirannos, qui Christi asseclas occidebant, monetque Christus, ut propter eum mori nõ timeamus. Quandoquidem tantũ corpore morimur, at animas nostras uita perpetua manet. Quod dicat, eum solum, &c. vim non facit. Certè nanq; nõ principes, quorum iura trãsgredimur, sed Deus vnus est, qui animas nostras, in gehennam mittit. Quoniam iustis principum legibus resistentes, Deo ipsi resistimus, siue ac si viri naturali resisteremus, quia de iure naturæ est, principum potestas, vt ostensum est. Iniustę uero esse possunt principum leges dupliciter. Vno modo. Quia sunt cõtta diuinam legem, ut tirannorum leges, quæ idololatriam vel similia quædam præcipiebant. Has leges nullomodo obseruare licet, quinimmo pro virili agendũ est, vt nemo eas obseruet. Quoniam tenemur iure diuino, aliorũ omnium peccata, (si possumus) prohibere. Iuxta illud. Mandauit vnicuiq; de proximo suo. Talis erat Hębręorum lex illa. Munus quod est ex me, tibi proderit, & non honorat patrem neque matrem. Hinc Christus illum euellere uoluit. Quare & uos transgredimini mandatum Dei, propter traditionem vẽam? Omnis plantatio, quam non plantauit pater meus celestis, eradicabitur. Hipocritę. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Sine causa autem colũt me, docentes mãdata & doctrinas hominum. De his & illud est. Veh qui conditis leges iniquas. Et illud. In præceptis patrum uestrorum nolite ambulare. Iuditia eorum nolite custodire. In præceptis meis ambulate. Iuditia mea custodite. Et illud. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite. Quotquot enim loquuti sunt cõtra eũ, fures fuerunt & latrones. Quod si dicas. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*. Dicendum mihi uidetur, qnod tunc potestati nos resistimus, sed potestati, Deum qui dedit potestatem, anteponimus. Vt omnino verum sit semper. Qui potestati resistunt, Deo resistere.

Ecclesiast. 17.
Matt 15.
Esa. 10
Leuit. 20.
4.Re. 17.
Matt. 17.

Secundo. Possunt esse iniustæ leges princi-

principum, quia sunt contra bonum illius multitudinis, quæ suæ ipsorum potestati subijcitur. Aut ex fine, quia scilicet ad communem vtilitatem non sunt, sed ad propriam principis cupiditatem explendam. Aut ex legislatore, quoniam ultra sibi potestatem cōmissam, imperat & præcipit. Vel etiam ex forma, cum inæqualiter, non seruata proportione, subditis onera imponit. Etiam si totum, ad commune bonū ordinetur. Hec autem leges, potius uiolētiæ, quàm leges dicendæ sunt. Non em̄ videtur reuera lex esse, quæ iusta non fuerit. Ad illas tamen dico, ēt subditos omnino teneri, licet minime in consciētiæ foro, nisi propter scandalum vitandum. Vel etiam propter turbationem. Clarum est enim, quod propter has rationes, homo interdum suo iuri cedere debet, nisi peccare uelit. Iuxta illud.
Matt. 7. Qui angariauerit te mille passus, vade cum eo alia duo. Et qui abstulerit tibi tunicam, da illi & pallium.

His omnibus declaratis, tota hæc litera modo clarissima erit. *Omnis ani-*
Coloss. 3. *ma.* Id est, quicunque homo, ex animo, non ad oculum, quasi hominibus placens, iuxta Paulum, sed quasi ex corde, Deo placere studens, & obedire ut debet. *Potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quia autem dixit. *Potestatibus sublimioribus.* Declarat hæc duo uerba Paulus. Propterea inquit. Dixi. Subdita sit oīs aīa potestatib⁹. *Nō est enim potestas,* dn̄andi, vel apud fideles, vel apud infideles, vel apud bonos, vel apud malos. De hac.n. duntaxat dominandi potestate, est Pauli sermo, vt tollas cauillum, de potentia peccandi, nisi à Deo. Iux-
Dan. 2. ta illud. Ipse mutat tempora & ætates,
1. Par. 10 transfert regnum & cōstituit. Vnde in Paralipomenon libro legitur. Deus interfecit Saulem, & transtulit regnum eius, ad Dauit filium Isai.

Secundo autem declarat illud. *Sublimioribus.* Ideo (inquit) dixi sublimioribus, quia non omnis anima, omni potestati subdita est. Neq; enim Prætori subijcitur Dux, sed vtriq; Regi, & Rex nō duci, sed Cæsari. Et adde tu. Cæsar nō Regi, sed Pontifici. Præcessit enim sem per regalem dignitatem, sacerdotalis. Sublimioribus itaque potestatibus id est supremis, omnes subditi sunt. Pontificibus. Cæsaribus, Regibus. Hæc est ergo, quod dicit. *Quæ autem sunt potestates à Deo, ordinatæ sunt.* Hoc est non sunt pares, sed ordinem habēt. Quædam infimæ sunt, quædam mediæ, quædā supremæ. Varij sunt ordines, variaq; potestatum nomina, & apud Ethnicos, & in scriptura sacra. In regnis & imperijs, sunt sub Rege, vel Imperatore, Principes. Comites, Duces, Marchones, Barones, Castellani, & quibusdam alijs nominibus, secundum diuersas regionum consuetudines nominati. Satrapę. Optimates, Magistratus, Iudices, vt apud Danielem, & apud Machabęos, Tribuni, Centuriones, Pentacontar- Dan. 3.
chos, Decuriones. In Republicis autē, ex gestis Romanorum habent Consules, Dictatores, Senatores, Principes, Præfecti, Proconsules, Exconsules, Cēsores. Patres conscripti. Censorini, Tabelliones. Nulla autē anima vitare, potest, quin potestatibus supremis subijciatur. Itaque. *Qui resistit potestati,* cui scilicet subijcitur, & generaliter omnis qui resistit supremæ potestati, à qua nemo eximi potest, contemnendo eam modis declaratis, *Dei ordinationi,* primū resistit in animo. *Qui autem resistunt, sibi ipsis iudicium accipient.* nisi resipiscāt, non tantum diuinum, sed & humanū. Pœnam scilicet, quàm ipsi principes inferent. A præsentibus nanque voluit terrere Paulus magis, quàm à futuris. Sequitur.

Nam principes, non sunt terrori bonis operibus. Id est bene operantibus, vel propter bona opera. *Sed malis,* id est, sed male operantibus, vel propter mala opera. *vis autem non timere potestatem? bonum fac,* id est bene age. Iustus enim, Pro. 28.
vt leo confidens. *Et habebis laudem ex ipsa.* Ecce quomodo loquitur de potestate iusta, quæ secundum Deum, non contra Deum imperat. *Dei enim minister est, sibi in bonum. Si autem malum feceris,* vel male egeris. *Time.* Proprium.n. est mali timere, iuxta illud. Fugit impi⁹ nemine persequente. *Non enim frustra* Ibidem.
gladium, in iudiciariæ potestatis signū. *Portat, Dei enim minister est, vltor ad iram,* idest

idest vindictam, vel penam, *Ei qui malum egerit*, vel malè. Quæ omnia ideo à Paulo posita sunt, quia principum rebelles terrere voluerat, cohercere, dicens. Qui restiterint, iudicium sibi accipient. Christianus quidem timore, non videtur cogendus esse, sed magis amore alliciendus. Cum timor sit legis, amor Euangelij proprius aculeus. Qua si diceret ergo Apostolus. Qui ad euangelium Pertinent, non numero tantū, sed merito, hi terreni non sunt. Neque enim ipsi Principes timere debent.

1.Tim.1. Ad hunc enim sensum dicitur alibi. Iustis non est lex posita, hoc est tanquam inuitis, vt ligentur, vt arceantur, licet sit suauiter à Deo inspirata, cui semper obediunt. At qui tantum ad Euangelium, numero spectant, hi timore arcendi sunt. Vnde postquam improbos terruit. Sequitur.

Propterea necessitate subditi estote, non solum propter iram, Principis uitandam vel Dei. *Sed & propter conscientiam.* Audis quomodo in cōsciētię, foro ad Principum obedientiam obligamur? Praui timeant, propter pęnam, vel iram. Boni propter conscientiam, ne scilicet peccent, Deumque offendant. Vtrosq; ita alloquitur Paulus, bonos & malos istis uerbis. Nota autem tu uerbum illud. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est.* Vt intelligas, quàm inaniter sibi hæretici blandiantur, qui dicunt suæ ipsorum saluti Christianos

Matt.13. occidendos non esse, quantumuis perditæ uitæ. Quoniam scriptum est, Prohibuisse patrem familias, zizania extirpare, quasi uero non & illud sit, spiri-

Prou.22. tus sancti uerbum. Maleficos non pa-

Psal.17. tieris viuere. Et illud. Lætabitur iustus

Ps.110. cum viderit vindictam. Et illud. In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. Ecce Paulus in arena, quàm apertè pugnat contra eos. *Non sine causa* (inquit) *gladium portat, Dei enim mi-*

1.Pet.2. *nister est.* Et Petrus. Subditi estote humanæ creaturæ, propter Deū, siue regi tanquam precellenti, siue ducibus, tanquā ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quid testimonia quęro? Rō non ne suadet? Quod si membrum, quodpiam putridum in corpore sit, ne totū inficiat, abscindatur. Quid est Christianorū ecclesia, nisi vnū corpus? Patiemur ergo, vt mēbra putrida, hoīes iniqui, hęretici, euāgeliorum corruptores, Paulinæ philosophię falsarij, publicis, priuatisq; colloquijs, animarū omnium pernitiē moliuntur, & flammis, ferro, eos non abscindemus? Ego certè ita Paulum intelli-

go. Vtinam abscindantur, qui vos con- Gal.5.

turbant, Modicum.n. fermentum, totā

massam corrumpit. Nec me quæso rigi- 1.Cor.5.

dum appelles. Pium est enim in hæreticos crudelē esse, immo & in scelestos omnes. Magna quidem pietas est, cum iniquus quisq; è medio tollitur. Si enī ingemiscit, seruať. Quæ pietas maior, hominem hic perditum, in cęli regno seruare? Si nō ingemiscit & damnatur, omnino finem ponit iniquitatibus. Nō enim amplius peccabit. O ingentem misericordiam. Quod vero de zizanijs adducunt, hunc in modum declaratur. Si fieri non potest, vt zizania eradiceť, quin simul eradicetur & triticum, zizanijs parcendum est. Si occidi non possunt hæretici, quin fideles multi occidantur, vel quia latent hæretici inter fideles, vel quia magnus est eorum numerus, ita vt sine fidelium periculo, illi interfici non possint, tollerādum est. Plº.n. sollicitos nos esse oportet, ut pauci boni seruenť, q̄ ut multi mali pereāt. At si fieri pt, citra piculū, vt mali pęnas luāt, ure, seca, occide, quo oīs Israel audiens ptimescat. Indicauit rn̄sionē istā

Pr̄ familias, cū diceret. Sinite vtraq; cre Matt.13.

scere vsq; ad messem, ne forte, cū zizania eradicetis, simul & triticū. Insinuauit itaq; zizanijs parcendū nō esse, nisi pp triticū. Oīno zizania eradicāda esse, ne agrū dn̄icū repleat infelix illa seges.

Caue tn̄, ne unq̄ putes, priuata autoritate id fieri posse, sed publica tm̄ Pricipis, q̄ tanq̄ Dei minister, gladiū nō sine cā portat. Qui.n. autoritate ꝓpria, malefi cū aliquē occiderit, tāq̄ homicida iudicabiť, & tātò amplius, quāto ptāte sibi à Deo nō cōmissā, vsurpare, nō timuit. Fortasse tn̄ tirānū, tāq̄ populi oīs publicū hostē, cuiq; de populo interficere li-

cet, qn̄ ad supiorē recurri nō pōt. Et ita Iud.3.

Aioth priuatissimꝰ vir, Eglō Regē Moab

interfecit. Sed hæc obiter dicta sint, quia tiranni nomē est multiplex valde, vt non ita paucis verbis, hæc quæstio possit absolui. Deinde dicit.

Ideo enim & tributa penditis, vel Pende tis. *Ministri enim Dei sunt, ad hoc ipsum intendentes*. Si legitur, *Penditis*, vt teueratextus Græcus habet. τελεῖτε, hoc pacto expone. Subditi esse debetis, nō solum propter iram, sed propter cōsciētiam. Nam in huiuscemodi subiectionis signum, iure diuino tributa penditis. Si enim non essetis de iure subditi, secundum conscientiam, Christus non Matt.22. iussisset. Reddite, quæ sunt Cæsaris Cęsari, & quæ sunt Dei Deo, qui venit hominem interiorem vndequaq; formaturus. Si legitur *Pendetis*. Expositio plana est. Durum nanque videbatur, his qui filij Dei effecti erant per baptismū, Principibus soluere tributa. Hi autē potissimum ex circuncisione erant. Nam Iudęi ad tantam mentis insaniam deuenere, vt & dubitarint, an oporteret omnino, vel liceret potius, cēsum dari Cęsari, an non? De hocq; dubium mouerint ipsi Iesu. Ansam ut puto hinc accipientes, quod primitias Deo darēt, decimasq; sacerdotibus soluerent. Videbātur igitur à Cæsarum tributis, exēpti esse. Quo ergo persuadere posset feliciter Apostolus, Principibus omnino tributa soluenda esse, ostendit primum, subiectos nos esse debere, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ratus, si illud persuasum habuerimus, cō tributiones nequaquam nobis graues videri posse. Nam tributum est subiectionis signum. Qui ergo subijci uoluerit, propter ipsam conscientiam Principibus, omnino æquo animo tributa pēdet, vt subiectione animi re ipsa testet. Hæc itaque est Pauli conclusio. Necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam. Ideo enim si uere ex animo subditi fueritis, propter conscientiam, non solum propter pęnæ timorem, citra omnem fraudem tributa pendetis. Tributum vero, & census hac ratione differunt. Tributum enim certum æmolumentum est, quod ab urbibus, à republicis soluitur. Tit.1. Vnde illud. Princeps prouintiarum facta est sub tributo. Census autē etiam dicitur, quod à singulari persona soluit. Quale illud fuit, qd cum Octauiani edicto, scriberetur vniuersus orbis, nascēre Christo, Ioseph & Maria in Bethleē Luc.2. Iudæ profitentes, persoluerunt. Ita & vectigalia à singularibus soluūtur personis, pro rerum vectura. At tributa à communitatibus. Patet ergo mens Apostoli.

Reddit aūt rationem, cur Principib^9 tributa pendi, debeant. *Quia* inquit *sunt Ad hoc ipsum intendētes, sicut ministri Dei.* O quanta ex magistratibus, ex Principibus, ex Regibus commoda. Seditionem comprimunt, audaces frenant, bonos tuentur, resistunt improbis, uim prohibent, leges ac iura ciuitatis custodiūt. Vt simul in vna ciuitate, cunctus populus iuste, sanctè, & piè in pace viuere possit. Cū ergo ad hæc omnia intēdant, & insistant, magno iure sunt illis tributa exoluenda. Et hoc est, quod Paulus dicit.

Ministerium suum explent, pro quo gladium portant, intendētes ad hoc ipsum, idest ad ministerium Dei, vt scilicet pacem propagari, conseruare iustitiā, sontes à tato insontibus, piosq; tueri valeant. Omnino igitur iustū est, vt certa quædam æmolumenta illis, nō donentur, sed verè pro debito reddantur, tanquam de nobis cōtinenter bene merentibus. Hi enim sunt, per quos omne hominum genus, olim in montibus errans veluti feræ aium induens uerè humanū, vrbes colere cępit, leges accipere, ciuilibus parere mādatis. Boni ergo oēs, & qui in pace agere cupiunt, quietemque amant, illis obtemperare debent, eorumque tributarij esse. Nemo 1.Cor.9. enim militat suis stipendijs vnquam. Concludit.

Reddite ergo omnibus debita. Iuxta Christi verbum, Redde quod debes. Matt.18. Quid est enim iustitia nisi constās, perpetuaque voluntas tribuendi vnicuique, quod suū est? Quid aūt decet magis Christianum iustitia ipsa? Reddite ergo omnes quod debetis. *Cui tributum tributum, cui vectigal vectigal.* Vectigal à vehendo dicitur. *Cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Idest. Cui tributum

tum reddere debetis, reddite, cui debetis uectigalia pro vehẽdis mercimonijs, pro transitu, reddite, ne debitum apud vos maneat. Cui timorem debetis, reddite, ne de cętero timeatis, vel timere debeatis. Sensus est. Ne peccate. Non peccare enim, est timoris debitũ soluere. Quia tantum is timet, qui ex dictis malè agit. Cui honorem debetis in signum potestatis, & dignitatis, reddite, idest honorate. Conclude tu autẽ. (hic enim Pauli sensus est,) Principibus omnia hæc debetis, Tributa, Vectigalia, Timorem, Amorem. Hæc ergo omnia illis exoluite. De tributis, vectigalibusque dictum est. Vt enim eorum imperium & autoritas retineatur, hæc persoluimus. Timor iudiciariæ potestati à malis debetur. De Honore, modo dicendum. Nemini autem vestrum dubium esse debet, Principes omnes, à subditis honorandos esse. Si enim apud Romanos, vnius ciuis seruator, corona graminea donabatur, quam coronam, quam laudem, quẽ honorem promerebitur Princeps, qui multitudinem suis legibus obtemperãtem, seruat & protegit? Dij boni. Genus hominum, ita natura suapte ad mala propensum est, vt nisi Principum freno cohiberetur, nulla mora, cęlum gigãtaui more inuaderet, autoremq; suum è sublimi regno, deturbare auderet. Vnde & modestos quandoque, si soluti fuerint à potestate, & aliquantulum liberi, insolescere uidemus; Atq; alios esse, quàm apparuerint. Ob id in prouerbio venit. Virum, magistratus ostẽdit. Quia in eo scilicet est licentia maior. Propterea, & Gentibus quibusdam sub esse expedit magis, quàm præesse, & regi, quàm regere. Nec mirum uidebitur, si & populis nonnullis, Augustus iure maximo, olim libertatem abstulit, ea uti nescientibus. Certè ergo maximo iure, debemus Principibus nostris, vt illis non modo tributa soluamus, sed illos reuereamur, timeamus, & honoribus omnibus, tanquàm terrenos Deos, prosequamur. Quibus non obedire, Deo resistere fuerit. Nam ubi Rectoris nulla est reuerentia, nullus metus, leges ridiculæ, ædicta omnino pro nihilo habẽtur. Contra, barbaras Gentes, populos remotissimos, omnis humanitatis ciuilitatisq; indociles, ab horrido illo uiuẽdi modo, retrahit Rex, cũ illum ipsi instar numinis habent, uenerantur, & colunt. Sequitur.

Nemini quicquam debeatis, nisi mutuam dilectionem. Placuit enim infinitum ἀγαπᾶν, vertere per dilectionem ἀγάπην. Fortasse à Principibus transfert nunc sermonem Apostolus, ostendens qualiter quisque, cum cæteris omnibus se se habere debeat. Potest tamen etiam totum hoc, ad hunc modum de Principibus intelligi. Omnia uestra debita persoluite, Vectigalia, tributa, timorẽ, honorem, adeò vt sitis omnino liberi, nulli debito obnoxij cum Regibus. Verum hoc vnum debitum volo, vt uobiscum semper maneat, soluatur semper, nunquam tamen sit in integrum solutum, mutuæ videlicet dilectionis debitum. Hæc enim uera libertas est, vt omnes liberè diligatis, nulli tributa debeatis, nulli vectigalia, nulli timorem, nulli honorem: At omnibus amorem. Amor nanque ex libertate nascitur. Nemo enim amat inuitus. Intelligis Roma? Quid hoc ipso tantæ argutiæ verbo, vult dicere Apostolus? Hoc, & non aliud certè. Ne putate cum tributa solueritis, cum vectigalia, cum honorem, cum timorem, nihil amplius Principibus debere. Amorem perpetuum illis debetis omnes, quoniam sub eorum vmbra viuitis omnes, ipsi uigilant pro vobis. O quanta sunt Principum onera, quot angustiæ, proculdubio illud uerum est de illis. Nullus est sine felle dies. Maximo ergo amore digni sunt. Propterea orandum, semper est pro illis. Intelligitis subditi? Qui semper mala Principibus uestris impræcari consueuistis? Orate pro eis indefessis præcationibus: nemo uestrum desperet, etiam si scelestissimi videantur & sint. Cor enim tiranni durum, lapideum, crudele, potest Deus statim lenire, in carneum & humanum vertere. Iuxta illud. Cor Regis ĩ manu domini est, ad quod-

Prov. 21. cunque uoluerit, vertet illud. Ipse regem Assuerum, qui Iudæis omnibus
Hest. 8. tanta crudelitate parabat exitium, man suetissimum protinus fecit. Ipse Na
Dan. 4. bucdonosorem, Dei contemptorem, mox in diuinæ maiestatis præconem
Exo. 59. commutauit. Ipse videns afflictionem populi sui in Ægypto, & audiens eorum clamorem, Mosen misit, qui eos à tiranno liberaret. Non est
Esa. 59. abbreuiata manus domini (inquit Esaias,) vt populum suum à Principum tirannide, saluare non possit. Libe-
Ezech. 13 rabo (inquit) populum meum de ore eorum, qui pascunt seipsos. Verum enimuero, vt subditorum preces exaudiantur, peccata relinquere oportet, ne deterius eis contingant. Propter peccata enim, non raro impijssimi uiri à Deo, Principatum accipiunt super Gentes. Vbi uero remota fuerit causa, non remouebitur effectus? Vnde & Christus languido illi, quem propter peccata, paralisis triginta octo annos tenuerat in infirmitate laboran
Ioan. 5. tem, dixit. Ecce sanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliqd contingat.

Sed iam tempus est, vt à subditis ad Principes me conuertam. Quanta est quæso principum gloria? quantus honos? cum à tanto Apostolo mini-
Exo. 22. stri Dei dicantur? Hinc in Exodi libro, iudices vocantur Dij. Apud Romanos quoque, Imperatores Diui dicebantur, omnesque ciuitatis rectores, & seruatores, in Deos transferri putabantur. Minister, sui sanè ministerij, mercedem expectat à domino. Quam ergo mercedem putas sit à Deo Princeps consequuturus? Magnam certè & inextimabilem. Audi, quid dicat Princeps, Principum Pe
1. Pet. 5. trus. Pascite eum, qui in vobis est gregem, vt cum uenerit Princeps Pastorum, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam. Audi & Esaiam.
Esa. 28. Erit ipse dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo suo. Huius mercedis intuitu Dauid, Rex ille sapientissimus dicebat. Quid mi-
Ps. 72. hi est in cælo? & quid à te volui sup terram? Adhærere mihi Deo bonum est, & ponere in eo spem meam. Ipse est enim, qui dat salutem Regibus, non corporalem tantum, de qua illud est. Homines & iumenta salua- Psal. 143.
bis domine, sed spiritualem, de qua illud. Salus mea, vsque in sempiter- Psal. 25.
num. Hæc est illa vera gloria, qua Esa. 51.
habendi sunt Principes, vt Ciceronis vtar verbis. Quam scilicet, non fallax blandientium lingua, non decepta hominum opinio, sed interioris conscientiæ testimonium, producit, & Deus inefallibili ueritate confirmat. O gloriam. O honorem incomparabilem. Audi, Regem illum. Nimis honorati sunt amici Ps. 138.
tui Deus, nimis confortatus est prin- Psal. 46.
cipatus eorum. Principes populorum congregati sunt, cum Deo Abraham. Non potest autem ex hac gloria, non & illa prodire, quam tanti facimus, in hoc mundo. Vide Salomonem, qui gloriam illam à Deo optimo Maximo consequutus est, quàm gloriosus, coram hominibus est effectus, nisi postremo inclinans fęmora Ecclesiastici. 47.
mulieribus, dedisset maculam in gloria sua. De Catone illud Salusti habes. Quo minus quærebat gloriam, tanto magis illam assequebatur. Magnũ profectò & mirabile, Gloriam qui spreuenit, veram habet. Cui vero hæc duplex gloria, hic duplex honor non sufficit, facile tirannus efficitur. Vnde & bestias superat, siue crudelitatis, siue luxuriæ vitijs. Sicut de Nerone Cæsare patet, cuius tanta luxuria fuit, vt nihil ab eo virile metuendum: tanta crudelitas, vt nihil molle habere putaretur. Quàm autem sit infelix tiranni status, ipsi tiranni dicant. Neminem diligunt, à nemine ipsi diliguntur, timentur ab omnibus, & ipsi timent omnes, rapiunt, non sua, & semper sunt in egestate. In pace regnare moliuntur, & cito à regnis eijciuntur. Non potest enim diu conseruari, quod votis multorum Ecclesiastici. 10.
repugnat. Hinc illud. Sedes superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites, pro eis. Rex autem, qui Pro. 16.
iudicat in iustitia pauperes, thronus eius, in æternum firmabitur.

Habet

Habet tamen hoc principum dignitas, vt si aliquando per infirmitatem peccauerint, & apud homines inexcusabiliores reddantur, & à Deo facilius ueniã consequantur. Si tamen vt Augustinus ait, pro suis ipsorum delictis, humilitatis, miserationis, & orationis sacrificiũ Deo viuo & uero immolare non negligant. Exemplum habes de Achab rege, qui tam multis, tanque magnis facinoribus obrutus fuerat, de eo tamẽ di-
3. Re. 21. xit dominus ad Heliam. Vidisti Achab coram me humiliatum? Et ego non inducam malum in diebus suis. Felix certè Principum status, si principatu semp
1. Pet. 2. abuti noluerint. Illis debemus subie-
Ibidem. ctionem. Subditi estote, omni humanę creaturę, siue Regi, siue ducibus. Hono-
Pro 24. rem. Deum timete, Regem honorifica-
Iosi. te. Timorem. Time Deum fili mi, & regem. Obedientiam. Sicut obediuimus Mosi, ita obediemus tibi: o Iosue.
Matt. 22. Tributa. Reddite, quæ sunt Cæsaris
2. Reg 15 Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Fidelitatem. In quocunque loco fueris domine
1. Tim 2. mi Rex, siue in uita, siue in morte, ero tecum. Orationes. Obsecro orationes fieri, pro regibus, & pro omnibus, qui sunt in sublimitate constituti. Sed non vident miseri principes, quod hæc omnia sine causa recipiunt, à subditis, si diuinum ministerium non ritè perficiunt. Reddite inquit Apostolus tributa, vectigalia, timorem, honorem, Dei enim ministri sunt, ad hoc ipsum intendentes. Ipsi sunt propter populum, non populus propter eos. Errauit ille qui dixit, Exercitus est propter ducem, non dux propter exercitum. Immo dux propter exercitum, non exercitus propter ducem. Rex propter regnum, non regnum propter Regem. Pastor propter oues, non oues propter pastorẽ, Princeps propter subditos, non subditi propter principem. Deum mitto, qui est princeps, Rex, & pastor. Omnia enim sunt, propter eum. At tantum alij principes, sunt propter populos quibus principantur. Quis enim nesciat primum populos, quàm principes fuisse? Tenentur ergo ipsi, principatus iure, populis prouidere, eorumque curam gerere. Quod si non faciunt, iam illis, tributa non debentur, non honores. Danda sunt propter uitanda scandala, sed nõ reddenda. Quod enim redditur, debetur, non donatur. Ideo igitur Apostolus dixit. Reddite, vt intelligas, Reges eos primum teneri, vt tanquã Dei ministri subditos in pace tueantur, & regant. Dehinc hoc ipso ministerio, populos tributa illis reddere debere, & alia quæ dicta sunt. Et hæc satis superque sint, de principibus & subditis. Deinde dicit.

Qui enim diligit alterum, legem impleuit. Consolatur autem hoc uerbo Apostolus vniuersos, quibus ouera grauia & importabilia, super humeros imposuisse fortasse uideri posset, dicens. Reddite tributa, vectigalia, timorem, honorem, amorem. Diceret enim Iudæus. Vbi nostra libertas, si tot, tantaque debemus? Etiam post Christi susceptam crucem Principibus? Ecce responsio. Nonne te ipsum Regi addixisti? Verum, quod lex præcipit, vt proximos omnes diligas, quomodo autem principem diligis. (nam & is proximus est,) si quod illi ipsi abs te debetur, non reddis? Ab hoc debito quidem, non te eximit Christus, quin potius sancto hoc fraternæ charitatis vinculo, te obstringit. Ita vt hoc vno præcepto, dicat ipse legem omnem consummari. Multitudinem enim onerosam legis veteris, sustulit prorsus hoc vno mandato contentus, vt inuicem diligamus. Ita nanque ait. Hoc est Ioan. 14.
mandatum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei eritis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Nempe ratum habens, quod qui hoc vnum perfecerit, nunquam fornicabitur, nunquam furabitur, nunquã occidet, nunquã mẽtietur falso testimonio, nunq̃ inuidebit, nec aliq̃d faciet eorũ, quæ lege vetantũ. Q̃uo itaq; nõ cõuinceris, principem non diligere, si quod illi debes, tu persoluere noluisti? Furaris manifeste, si quod principis est, non reddis illi: qui autem fur est, iam proximum, non diligit, A lege

itaque defecisti, si tributa non pendis. Vides quomodo argumento respōdit, quod à Christiana libertate contra principes sumebatur, his sanè uerbis?

Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit alterum, legem impleuit. Hoc enim non mechaberis, non occides, non furaberis, nō concupisces, & si quod aliud preceptum, in hoc sermone recapitulatur, in hoc inquam, Diliges proximum tuū, sicut teipsum.

Quod totū addidit Paulus, propter verbi illius declarationem. Qui diligit alterum, legem impleuit, vt ostendat, quod non loquitur de ceremonialium lege, aut Iudęorū, neq; de pharisaicis traditionibus. Illas.n. per euangelium abrogatas fuisse, supra ostēdimus, sed de
Exo.20. lege Decalogi, in qua hæc præcepta cōtinent. Non furaberis, nō occides, &c. Illa ergo lex tota (inquit) continet, summatimq; hoc breui sermone perstringitur, quæ legimus in Leuitico. Diliges
Leuit.19. proximum tuum, sicut teipsum. Propterea, qui proximum suum, velut semetipsum dilexerit, omnia hæc, singulaq; mandata perficiet. Qūo enim proximo nocebit, qui illum tanquam seipsum diliget? Ergo nō furabitur, ergo nō occidet, ergo non concupiscet rem alterius: Breuiter, quod nollet sibi fieri, nō faciet proximo, non cogitabit vt faciat. Propterea sequitur. *Dilectio proximi, malum non operatur.* Concludit. *Plenitudo ergo legis ipsa dilectio,* supple est. Et intelligitur proximi, vt semini messis respōdeat, cōclusio scilicet premissis. Nec tñ,
Matt.22. putes, Paulum euangelio obuiare, quo dr̄. Primum, & magnum mandatum, in lege est. Diliges dominum Deū tuū. Secundum autem huic simile est. Diliges proximum tuum, sicut teipsum. In his duobus pręceptis, vniuersa lex pendet & prophetæ. Potest nanq; in primis dici, quod Apostolus loquitur tantum de ea legis parte, quæ ad proximū spectat. Plenitudo illius est dilectio ꝓximi. At doctius dicendum. Quod sicut infra. Plenitudo vnius legis, est dilectio proximi. Nam qui proximum diligit, & Deum diligit. Intellige autem, si eum diligit, sicut seipsum. Ne scilicet vadas ad amorem cōcupiscentię. Amore enim concupiscentiæ proximos amamus, cum tñ Deum, non amemus. Verum si aliquem concupiscentiæ amore dilexeris, vti teipsum diligis, & Deum ipsum diligas necesse est. Deus quippe est causa amoris, sicut & bonitatis illi⁹, Ergo & ipse suum instillat amorem, sicut & bonitatem. Quis.n. nutricē propter filiūm amans, non magis filium amat? Qui ergo diligit proximum, sicut seipsum, diligit & Deū, quia pp Deum proximum diligit. Quod si dicas.

Ioannes dilectus discipulus, vice versa argumentabatur. Non quod, qui diligit proximum, diligit Deū, sed quod qui proximum non diligit, nec Deum diligat. Qui non diligit fratrem suum, 1.Ioan.4.
quem videt, Deum quē non videt, qūo potest diligere? Nempe insinuans. Qui Deum diligit, quem non uidet, à fortiori diligere proximum, quem videt, nō è contra. A maiori.n. arguere videmur affirmatiue. Si proximum diligimus, ergo & Deum; quem arguendi modum ineptum esse, nemo nisi ineptissimus ignorat.

Tu hac rōne nodum solue. Deus primum suapte natura, diligibilis est, & magis, quia & prior & maior est diuina bonitas, q̄ proximi. At proximus primū nr̄o occurrit amori, quandoquidē Deū nemo vidit vnquā, proximū vero semper ante oculos habemus. Propterea uerè duri sunt & inhumani, qui pauperes quos continenter uident animam efflare, non diligunt. Vt egregiè dici possit, quod Ioannes dicit. Qui non diligit ꝓximum, quem videt, Deum quē non videt, qūo potest diligere? Non.n. à fortiori arguit Ioānes, sed ab eo, quod primū nobis occurrit, qui cōsueuimus ex his, quæ animus primo nouit, ad incognita surgere, & quasi confricari incalescentes, ad eorum amorem rapi.

Vnum tātum dubium est. Quia Paulus hic inquit. *Dilectio proximi malum, non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.* Argumentum.n. videt nullius esse valoris. Nam, non sufficit declinare à malo, sed oportet facere bonum. Et hoc lege præcipit, vt patet. Oportuit igitur addere, Dilectio non operatur malū, & operat bonum. Ergo plenitudo legis, quæ

iubet

iubet vt caueamus mala, faciamus aũt bona, est dilectio: Aliter nõ sequit. Ergo est plenitudo legis. Plus.n.in lege conti net, q̃ non facere malum. Verum & hoc, in Pauli uerbo intelligitur, licet nõ exprimatur. Qui enim non facit bonũ, cum tenetur & potest, malum operat. Qui non pascit pauperem, cũ esurit, & põt pascere, occidit. Si non pauisti (inquit, Pater ille sanctissimus.) occidisti. Non erat aũt explicandũ hoc ab Apostolo. Dilectio proximi operatur bonũ, quia non omnes semper proximo proficere pñt, quamuis semp diligant. Põt nihilominus semp quilibet nõ obesse. Propterea hmõi pręcepta negantia adduxit Apostolus. Non occides. Nõ furaberis, &c. à quorũ transgressione nemo potest vllo unquã tempore excusari. Si.n.semper iuuare illum non potes, quo tuorum laudũ opera, illustris & clarus habeatur, atq; eius nomen celebret, qñ non potes, non illius famę derogare tuis confictis mendacijs? Si non tpe omni, illius diuitias augere potes, qñ non potes, non minuere, non furari, fraudibus, vi, technis? Si non interdum illius vxorem, quam alius rapuit, manu forti inuiolatam seruare, potes, qñ non potes non rapere, non adulterari? Si non diu, vt pro illo depręceris pse uerare potes, bonaq; illius desideres, q̃ non habet, quando non potes nihil ma li illi impręcari? nihil quod eius sit tibi concupiscere? Si illum periclitantem eripere, non nunquam nõ potes, qñ nõ potes, non occidere, non iugulare? Hec itaq;, quæ semper quisq; cauere potest, præcipitur ne faciamus, in lege, quæ du bio procul nemo faciet, qui proximum diliget sicut seipsum. Intellige autẽ, sicut seipsum diligere debet. Nam qui di-
Psal. ligit iniquitatem, odit animam suã. Qui vero sibi nequã, cui bonus? Sequitur.

Et hoc scientes tempus, quoniã hora est iã nos de somno excitari. Miluus, hirundo,
Hier. 8. turtur, & ciconia (inquit Hieremias) cognoscunt tempus suum. Hierosolyma
Luc. 19. autem non cognouit tempus visitationis suæ, inquit Christus. Nos ergo tem pus nr̃m, nostræ inq̃ salutis cognosca-
Eccl. 5. mus. Omnia.n.tempus habent, & suis spatijs transeũt vniuersa. Ecce tp̃s acceptabile. O Iudęi. O Gẽtes. O uos oẽs q̃ 2. Cor. 6.
Romæ estis. inquit Paulus. Ecce dies salutis. Intelligamus igitur, meditemur, consideremus, felicia expectataq; tẽpora aduenisse, quę patres nr̃i futura qñq; sperabant, & credebant, & pro temporis huius qualitate, operemur. *Et hoc ergo*, idest, & hanc dilectionem, & hanc legis plenitudinem, & hanc iustitiæ rationem, & hæc omnia, quæ dicta sunt, ab initio duodecimi capitis hucusq;, p̃stemus, hilari animo corpora nostra hostiã Deo sanctam, viuentem, placẽtem, offeramus, rationabilem cultum nr̃m. Ne conformes simus huic seculo, trãsformemur nouitate sensus nr̃i, vt amur diuinis donis, nõ abutamur. Nemo de se præsumat. Odiamus malum, adhęreamus bono. Fraterna charitate mutuo colligemur. Honore nos inuicẽ præueniamus. Ferueamus spũ, gaudeamus spe. Tribulationes æquo animo feramus, orationibus insistamus. Sanctorũ necessitatibus communicemus. Hospitalitatem sectemur. Benedicamus persequentibus nos. Et nemini maledicamus. Gaudeamus gaudentibus, Cũ flẽtibus fleamus. Idipsum inuicem sentiamus. Ne efferamur animo. Ne quicq̃ magni nobis arrogemus. Nulli iniurias rependamus. Pacem cum omnibus habeamus. Vincamus in bono malum. Dimittamus debita debitoribus nr̃is. Deo obediamus. Principibus, qui Dei vices agunt, ac primum Ecclesiasticis, q̃ Laicis, super omnesq; ter maximo summo, Sanctissimoq; Pontifici subiecti simus, ex animo. Reddamus quod illis diuino, naturaliq; iure debetur, tributum, cẽsum, honorem, timorem, honorem. Nos subditi omnes, qui eorũ mẽbra sumus. Illi.n.sunt capita nr̃a, nos inquã mutuo fraterna dilectione foueamus. Alter alterius onera portãtes. Ne Gal. 6.
mo quippe est, q alterius ope nõ egeat. Vnusquisque ergo alium, tanq̃ seipsum diligat. Cessẽt omnino furta, adulteria, homicidia, falsa testimonia, cõcupiscentiæ. Agamus pro virili, vt virtutibus omnibus saginemur. Et hoc scientes, tempus iam aduenisse, qm̃. *Hora est iam nos de somno surgere.* Tẽpus inq̃ est, nos oẽs de somno Gẽtilicię supstitionis: de som

no pharisaicæ cæcitatis, de somno com
munis hoīum inscitiæ, excitari: sic itaq;
habes & contextum, & contextus expo
sitionem: atq; simul sensum uerborum
Pauli hoc in loco. *Et hoc, scientes tempus,*
quoniam. &c. Neq; n. debet legi, & hoc
scientes, neq; & hoc scientes tēpus, sed
& hoc, sciētes tps, *quoniam hora est*, & c.
Constructio autem hæc est. Et hoc, qm̄
hora est iam nos (scientes tempus) sup
ple esse, de somno surgere. Vt illud sciē
tes tempus, pro parenthesi interponat̃.
Hortatur itaq; his uerbis, immo nō hor
tatur, sed magna ut ita dixerim uehemē
tia cogit, vsq, ad huius capitis finem, ex
tempore, ex statu christianæ religionis,
bonis operibus incumbendum, insuda
dumq;, vt regnum cęli, quod olim om-
nibus conclusum, nunc Christi bene-
ficio omnibus reseratum est, ingredia-
mur. Vtitur q; tribus metaphoris, qui-
bus per antithesim persuadere intēdit,
dimittenda esse peccata, virtutibusque
uacandum. Prima est somni & uigiliæ,
dormientes quippe iacemus, ex som-
no surgentes, vigilamus. Secunda est.
noctis & diei. Nocte.n. prædones &
fures, occultis armis muniti, urbem cir-
cumeunt, operaq; faciunt digna tene-
Ioan. 3. bris. Nam qui male agit, odit lucē. In-
Ps 103. star ferarum, de quibus dr̃. Posuisti te-
nebras & facta est nox, in ipsa pertran-
sibunt bestiæ syluæ. Effrenis quoq; iuuē
tus, lasciuijs intenta & libidini, noctem
obseruat. Iuxta illud. Oculus adulteri,
Iob 24. obseruat caliginem. In die aūt orto so-
le, boni uiri à mane vsque ad uesperam,
exeunt ad operationes suas. Nec timēt,
etiam si arma deferant palam. Nā eorū
arma, sunt arma lucis nō tenebrarum.
Quis ergo non uelit magis luci militare
q̃ tenebris? virtuti quàm uitio? Tertia
est, vestium, quæ nocti conueniunt, &
quæ diei. Nemo.n. est, qui non studeat
vt minus sordidus appareat in die corā
exteris, quàm in nocte coram domesti
cis. Ecce dies (inquit Paulus,) honestis
ergo uestibus virtutum induamur. Eth
nici in nocte fuerunt, qui falsam Deo-
rū superstitionem, pro uera religione
coluerunt. Iudæi in crepusculo erant,
quibus orientis solis aurora aduentum
Luc. 1. indicabat. Nūc clara dies appropinqua

uit. Visitauit.n. nos Sol iustitię, oriēs ex
alto. E somno itaq; peccatorū expergi- Luc. 1.
scamur, vigilemus. *Opera tenebrarum,*
abyciamus, induamur arma lucis. Ita vt in
hac die, honeste coram omnibus ambu
lemus. Neq; tanquam sordidi despicia-
mur, probroq; cęli ciues nos habeant,
qui decora ueste non uiderint nos ami-
ctos. Hoc est itaq;, id quod molitur di-
cens. *Nunc enim propior est nostra salus,*
quàm cum credidimus. Cum scilicet credi
dimus illam affuturam. Iam.n. uenit sal-
uator, qui tot annorum milibus expe-
ctatus fuit, & desideratus. Salus gratiæ
accessit, salutem gloriæ expectamus.
Nox præcessit, In Gentibus, nullis siderū
flammis illustrata. Iuxta illud. Nec side
rum limpidæ flammę, illustrare poterat Sap. 17.
noctem illam. In Iudæis autem diuino
lumine, non vacua prorsus. Iuxta illud.
Nox illuminatio mea. Vmbram.n. ha-
buit lex futurorū bonorum. *Dies autem.* Psal. 138.
Oriente super terram sole Christo, de
quo illud. Oriens nomen eius. *Appro-*
pinquauit. Vide Pauli sapientiam. Non Zac. 6.
dicit. Dies uenit, vel dies est, sed appro-
pinquauit, Plena dies, nō est gratię acce-
ptio, sed erit æternæ uitæ possessio. De
qua die illud est. Melior est dies una, in Ps. 83.
atrijs tuis super milia. Appropinqua-
uit ergo hæc dies per gratiam. Crescet
autem per gloriam, iuxta illud. Iustorū Pro. 4.
semita, quasi lux splendens, & procedit
& crescit in perfectam diē. *Abyciamus*
ergo. Non ipsa Dei gratia abijciat, sine
nobis, nos ipsa adiuti gratia, abijciam⁹.
Opera tenebrarum, Mala, qualia in tene-
bris fiunt, quæ turpe est etiam fari. Iux-
ta illud. Nocte turpitudinē suam facie- Pro. 7.
bat. Et illud. Qui dormiunt in nocte, 1. Thes 5.
dormiunt, & qui ebrij sunt nocte, ebrij
sunt, nos qui diei sumus, sobrij sumus.
Et induamur arma lucis. Virtutes, quæ ar
ma dicuntur, quia nos inuicta firmita-
te tuentur, hostesq; conterunt sub pedi
bus nostris. Iuxta illud. Induti lorica iu Eph. 6.
stitiæ, galeam salutis assumite, & gladiū
spūs, quod est verbum Dei. Per arma iu 2 Cor 6
stitiæ à dextris & à sinistris. Induite ar-
maturam Dei, vt possitis stare aduersus
insidias diaboli. *Arma* vero *Lucis,* quia
splendidæ, pulchræ, delectabiles, cæle-
stes, subtiles, vtiles, sicuti lux ipsa, qua
nihil

nihil pulchrius, nihil delectabilius, nihil subtilius, nihilq; mundo vtilius. *Sic* inquã induamur, *vt in Die*, ista gratiæ Christi. Hæc dies quam fecit dominus, exultemus, & lętemur in ea. *Honestè ambulemus*. Tanquã filij scilicet lucis, & nõ tenebrarum, filij in medio nationis prauæ, atq; peruersę, lucentes tanquam luminaria mundi. Ambulare aũt honeste, vel vt filius lucis, est in melius proficere. Deficit enim, qui non proficit. Vnde illud. Me oportet operari, donec dies est. Verum id à contrario exprimit Paulus, declarãs quid sit inhonestè ambulare. Vnde sequitur.

Ps. / Philip. 2. / Ioan. 9.

Non commessationibus & ebrietatibus, nõ cubilibus & impudicitijs. vel lasciuijs. *Non contentione & æmulatione.* Hoc quippe est inhonestè ambulare. Hæq; sunt opera tenebrarum, quæ abijcere oportet, eorum crapulę, quorũ Deus uenter est. Fornicationes. Fornicatores.n.& adulteri, cęlorum regnum nõ ingredientur. Inuidiæ. Inuidia nanq; mors introiuit in orbem terrarum. Tribus aũt binarijs, explicat hæc Apostolus. Primus binarius gulæ uitium tangit. Secundus Luxuriæ. Tertius Inuidiæ. Gulæ morbo laborabant Gentes. Inuidiæ Iudæi. Luxuriæ, vterq; populus. Iccirco potissimum hæc tria peccata tetigit Apostolus. Contra Gulam illud est. Noli esse in conuiuijs potatorũ, eorũ qui carnes ad comedendum conferunt. Contra luxuriã. Veh qui lasciuitis in stratis uestris, & dormitis in tectis eburneis. Contra contentiones. Si quis contentiosus uidetur esse inter uos, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei. *Sed induimini Dominum Iesum Christum.* Induere autem Christum, est illũ opere imitari, illiusq; virtutes pro tegumento nostrarum sordium assumere. O vestem prætiosam. Hæc est illa uestis nuptialis, de qua illi dictum est. Quomodo huc intrasti, non habens uestem nuptialem? *Et curam carnis ne faciatis in desiderijs.*

Philip 3. / Heb. 13. / Sap. 2. / Prou. 23. / Amos. 6. / 1. Cor. 11 / Matt. 22.

Spiritu itaq; ambulare oportet. Id nã que huic opponitur, quod est, curã carnis habere ad desideria. Iuxta illud. Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Curam carnis facere, est carnem curare, sollicitudinem de carne habere, secundum desideria vel concupiscentias eius. Hoc ergo ne fiat, monet Paulus. Ideo vero dixit, ad desideria, vt intelligas, non omnino carnem negligendam esse. Nemo.n. carnem suam vnquam odio habuit. Prouidendum itaq; carni est, iuxta necessaria, nõ iuxta eius desideria, secundũ quod opportunitas exigit, non secundũ quod concupiscentia, libidoq;, & voluptas exposcit. Vnde illud. Habentes victum & quibus tegamur, his contenti sumus. Nã victus & vestitus, christianorũ diuitiæ. Hæc qui obseruat, iam lucis arma suscepit, à somno surrexit, compositèq; & honestè ambulat, vt omnia metaphorę triplicis sensa, concludamus. Et est finis huius tertijdecimi capitis. Sequitur.

Gal. 5. / Eph. 5. / 1. Tim. 6.

CAPVT

CAPVT QVARTVMDECIMVM.

Nfirmum autem fide. vel *Eum autem, qui infirmatur fide.* τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει. *Assumite, nō ad dijudicationes disceptationum.*

Mentem Apostoli, in vniuersum primò spectare oportet, mox ad uerba facilè descendemus. Eorum qui Romæ in Christum credebant, dum hæc epistola scriberet: multi ex iudaismo, multi ex Gentilitate conuersi fuerant. Gentiles cum audissent Hierosolymis, Concilio illo Apostolico decretum esse, vt delectus ciborum ille, quem tanta diligentia præceperat Moses in lege, Christiana ista libertate, abrogaretur, magna lętitia fruebantur in domino, nihil ad mensam discernentes, sed omnia bona fide, quæ illis apponebantur, comedentes. Eoq; libentius, quò diuturno vsu Gentilitatis, nescio quid naturæ simile contraxerant, vt esculentis omnibus vescerentur: horrerentque mosaicam illam seruitutem, quæ suillam carnem, plurimaq; alia edulia prohibebat. Contra uerò. Iudæi, libertatem istā ab Apostolis permissam, magèquā concessam existimantes, nempe quia iudaicæ religionis zelo, adhuc detinebātur, pręscriptam escarum legem, magna perseuerantia & constantia obseruabāt. Nō enim confidebant citra culpam posse, à lege tam cito recedere, in qua nati & aliti fuerant, neque carnem suillam, cibosque reliquos, quos longa consuetudine refugauerant, citra nauseam, tanquam horrescente stomacho, manducare. Ita fiebat, vt discumbentibus illis in mensa, alteri alter obijceret, & obmurmuraret. Inuehebantur Gentes contra Iudæos, quod iudaizarent, nec christianam viuerent uitam. Iudæi vero cōtra Gentes, quod uoraces essent, atq; gulones, qui à nullis escis abstinerent. Non longe dissimilis contentio erat inter vtrumque populum, de ieiuniorum temporibus, & festorum, letitięq; & mœroris. Obseruabant Iudæi adhuc suas ferias, dies lætas atq; atras, quas lex pręcipiebat Gentes, illas onerosas dierum distinctiones, ferre non ualentes, quādo illis libebat, ieiunabant, comedebant, gaudebant, tristabantur: nullo delectu habito, vt non ciborū, sic nec horarum. Ob id irreligiosi à Iudæis, Ethnici habebantur. Contra, ab Ethnicis superstitiosi Iudæi. Causa Gentium, certè fauorabilis erat. Iudæorū nanq; lex, & omnia quæ in lege erāt, iuxta Paulum, fuerant vsque ad correctionis tempus imposita. Heb. 9. Propterea, cum in tipo & figura futurorum, & scripta & gesta essent, illis aduenientibus, cessare debebant, sicut figmentum luti, quod artifices formare solent, antequam uerum opus ex ęre, auro, vel argento, efficiant, quam primum illud expletum fuerit, vt inutile, & vanum confringitur. Verū enimuero, in hoc vno delinquere uidebantur, quod Iudæi, cum nōdum id exactè intelligerent, & idcirco perfectè fidere nequaquam possent, omnia munda esse mundis, tanquam imbecilli suscipiēdi erant, excusandi, docendi, in lenitatis spū instruendi, non repręhendēdi, non obiurgandi, misereri potius eorū oportuerat, quàm illis infestos esse calumnijs & maledictis. In desperationē nanque acti Iudæi, à gentibus, ne iudaicæ religionis zelo à carne suilla abstinere crederentur, detrectarenturq; tanq̄ iudaizantes, ab omnibus carnibus & piscibus abstinebant, & oleribus tantū vescebātur. Hinc autem, deinde acrius contra Gentes insurgebant, quod ipsi vt vere Christi imitatores, & religiosi, in tam magna abstinentia viuerent.

Gentes

Gentes adhuc tanquam atheæ, vêtri ser uientes non Christo, nihil non admitte rent, ieiunia, ciborumq; delectum omnino posthabentes. Vides quantum offendebat Iudæos illa Gentium maledicentia? Superbiebant enim, & una abstinentia freti, contra libertatem euangelicam, pacem omnem perturbabant. Venenoque illo pharisaicæ elationis, uirorem omnem bonorum operum mortificabant. Apostolus ergo, solita sapientia, vtrique vult mederi, ne escarũ & potus causa ammitteretur Dei regnum, qđ iustitia interiore, pacatisque animis confirmatur. Medela autem tanti morbi hæc est. Vos qui Christianam amplexi estis libertatem, agite, vt vestra opera, imbecilli erigantur, doceantur, ædificentur. Interim autem non nihil, tam magnæ libertatis remittere, opere prætium fuerit, ne cibis offendãtur, vel scandalizentur illi, pro quibus Christus mortuus est. Nonne enim grauе peccatum est, suorum fratrum salutẽ cibis posponere? Quid nanq; tibi proficit Christiana libertas, si eam ad proxi
1.Cor.8. mi pernitiem vsurpaueris? Ego si scirẽ, propter escam scandalizare fratrẽ meũ, non manducarem carnes in æternum. Vos vero Iudæi, qui adhuc pusilli estis in fide, & tanquam nutãtes, fortiorum qui vos substineant, ope valde egetis, ne quæso de illis male iudicetis, quod omnia tanquam munda manducent. Verè enim, nihil in euangelica lege reij
Act.10. ciendum. Quod ergo Deus purificauit, vos ne communia, vel immunda dixeritis. Vestram imbecillitatem agnoscite potius, & ne illorum libertatem culpate, qualescunque sint: Cum sint de familia domini, eorum iudicium Deo derelinquite, non ipsi vobis temerè vsurpate. Hac arte itaq; vtitur Paulus, cum Romanis. Quæ unquã quæso sapientia maior? Accedamus modo ad Textum.

Infirmum autem fide, Iudæum nẽpe, carne robustum, pusillum spiritu, diuitem litera, & sensu inopem. Rectè autem. *Qui infirmatur*, non *Infirmum*, vt intelligas Iudæum, non modo infirmũ esse, sed in dies magis infirmari. *Assumite.* Vobis adiungite, vt instruatur, ne illum à vestro consortio expellite Gentes, tanquam iudaizantem, & non christianum. Christianus est, sed pusillus. Veh autem illi, qui scãdalizauerit vnũ Mat. 18. ex pusillis. Infirmum autem illum vocat, quod adhuc non exacte cognoscat Christi beneficio factum esse, vt iugum illud legis grauе, e ceruicibus nr̃is, sit excussum. Sintq; omnes cibi modo puri & mundi, quorum magna pars olim habebatur immunda. Vides paulinam artem? Cur nõ miraris? Cum.n. Gentes pungere uideatur, expungit tñ Iudæos. Illos enim vocat infirmos, tirones, dicitq; Gẽtium egere opera, vt ab eis erudiantur, confirment, instruantur. Etenim, cum deberetis magistri esse pro- Heb. 5. pter tempus, rursum indigetis, vt uos doceam, quæ sunt elementa sermonũ Dei. Sequitur.

Non ad diiudicationes disceptationum. Hoc est, quo culpari poterant Gentes. Disceptabant enim, cum Iudæis, illosq; cum simul essent, culpabant, iudicabãtque, tanquam iudaizantes. Sed & hac ipsa ratione culpantur Iudæi, quod talia eorum opera essent, vt à Gentibus olim profanis, non uere Christiani esse iudicarentur. Ex fructibus nanque eorum, cognoscebantur ab eis. Fouete ergo Gentes, inquit Paulus, Iudæos ipsos, non iudicate, non disceptate, non repræhendite. O magnam tanti Apostoli sapientiam. Sed continuationem fortè desideras ad præcedens capitis hui⁹? Ecce. Plenitudo legis dilectio. Quomo- Rom.13. do autem proximum diligis, tu qui perfectus es, si illum non foues tua opera indigentem? Infirmum ergo assumite. Item. Induimini dominũ Iesum Christum. Nisi infirmo opem feras, quomodo Christum induisti? qui pro nobis infirmus factus est, vt nos confirmaret? Adhuc. Carnis curam ne feceritis. Iam si tibi tantum placere stndes, si nõ aliorum salutem procuras, quæ carnis sunt sapis, Ergo & infirmum fide assumite. Non repellite, non abdicate, non contẽnite, suscipite, fouete, vt uestra firmitate fultus, & ipse firmitatem consequatur. Hoc est enim sentire, quæ sp̃us sunt. Nam sp̃us nõ querit, quę sua sunt tantum. Intelligis igit, quæ Christiana charitas

charitas exigat? vt ex infirmitate peccãtes assumas, erudias, ne spernas, ne inuulges, ne dilaceres, ne accuses, excuses potius, & fraternè corripias.

Declarat autem Iudæorum infirmitatem, Gentiumque firmitatem, primo quo ad cibos, secundo quo ad dies. *Hic quidem oĩa fidit mãducare.* Gẽtilis in Christi fide firmior, atq; fundatior, confidit posse citra culpam, cibis vesci omnibus, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. *Hic vero infirmus. &c.* Ecce vulnus Iudæi, quem scrupuli conscite angunt, quod adhuc ignoret abrogatam esse legem. *Olera manducat.* herbas, poma, fragra, vt dum abstinet, deinde ab esculentis, quæ lege interdicuntur, non credatur id iudaicæ legis zelo facere, quo tamen mirum in modum detinetur. Vides quomodo Ethnicum, à fiducia laudat, hunc ab infirmitate vituperat? Ecce autem Apostoli admonitio. *Qui manducat.* Ethnicus, qui fidit, & confidit, in cibis delectum habendum non esse, ac propterea vescitur omnibus indiscriminatim. *Non manducantem?* Iudæũ scrupulosum, *Non spernat*, iurgijs non exagitet, non lacessat iniurijs, non probris afficiat, fraternè corrigat, moneat, doceat, non callumnietur, nõ contemnat. Hoc (vt reor) vult dicere Apostolus. Nã non dicit. Dimittat, non curet, non arguat. Sed non spernat. Intelligit ergo erudiat, instruat, confirmet, non negligat adeo, vt in infirmitate persistat, sed illum assumat, vt sanetur. *Et qui non manducat.* Iudæus, qui oleribus tantum vescitur, ab omnibusque alijs cibis abstinet, etiam iudaica lege concessis: ne iudaizare depræhendatur, *Manducantem*, Ethnicum, scilicet bona cõscientia omnibus vescentem licitis, & prohibitis lege, *Non iudicet.* Nedum non spernat tanquam voracem, ventrique ingluuiẽ saturare volentem, sed nec etiam prauũ iudicium afferat, nihil mali cogitet de hac ipsius libertate & fiducia. Vides quomodo Gentibus, contemptum dũtaxat Iudæorum interdicit? At Iudæis etiam iudicium, de Gentium actionibus, vt ostendat Iudæos longe esse Gentibus inferiores. Superiores enim, non modo indicant, sed spernunt inferiores. At inferiores iudicant, quidem, sed superiores non spernunt. Qui itaque perfectus est, (inquit Apostolus) si superior fuerit, non contemnet, si inferior, non temere iudicabit. Prosequitur autem in Ethnici fauorem, Christiana libertate fruentis, quem Iudæus impudenter coarguit. *Deus enim illum assumpsit.* O magnum Dei fauorem. Deus Gentilem ipsum assumpsit. Ad quid? ad hanc libertatem, quamuis exter fuerit. Ab omni nihilominus illum labe curauit, ineffabilemque illi contulit gratiã: illum sibi fecit familiarem, peculiarem seruum, vt non seruire legi, sed illi soli teneatur. Nota autem emphasim. *Deus assumpsit*, non homo *illum*, Ethnicum confidentem, non Iudæum scrupulosum. Maiore ergo ratione arguere potest Gentilis ipse, quàm argui à Iudæo, iudicare, quàm iudicari. *Tu quis es.* Circuncise? cuius auctoritatis? *Qui iudicas*, temerè, *alienum seruum*? bono & malo animo fieri potest, vt indifferenter quispiam cibis omnibus sine delectu uescatur. Esto ergo iudiciũ hoc Dei, qui cordium dominus est, num vt uentri inseruiat, manducet omnia Ethnicus, aut meditationibus internis intentus, exteriora hæc, nec animaduertat quidem, sed dies, cibosque vniuersos pares esse ducat, nec ulla ratione discernendos. Cum enim uides, Pontificis seruum, familiarem, vniceque dilectum quidpiam agere, quod illi placere possit, & displicere. Num debes illico iudicare, quod in Pontificem machinetur? Minime. Iudicet Põtifex qui eum in suã gratiam assumpsit. Tu potius iudicare debes, quod Põtifex, tàm magni iudicij, nequaquam illum sibi asciuisset, illius fidelitatem non expertus. Si ergo uides Ethnicum, tam impensè à Deo dilectũ, carne suilla, omnibusque edulijs sine discrimine vesci, cur tu temerarie Iudæe, minus de illo sentis, quàm sentiendum sit? Iudicet Deus, qui occulta nouit, qui illum assumpsit, vt peculiarem seruũ. Nanq;. *Seruus proprio domino stat, aut cadit.* Si stat in fidelitate, stat proprio domino, id est lucrum domini est. Si à fidelitate cadit, domino cadit, id est dãnum

num domini est. Iudicium igitur domino relinquatur, ipse disquirat, examinet, vestiget, Num fidelis seruus ille sit, vel non. Nihil enim tibi eueniet lucri vel dãni, si fidelis vel infidelis fuerit. Tu vero ne quæso sis curiosus, vt velis hanc similitudinem serui & Ethnici, Dei & domini per omnia quadrate. Nam neque lucrum est Dei, si stat Ethnicus in fide, neque damnum si à gratia

Iob 35. cadit. Iuxta illud. Quid illi nocebis, si iniustus fueris? Et si bene egeris, quid recipiet? Nisi uelis dicere, & Dei gloriam, bonis operibus inter homines di-

Matt. 5. latari. Iuxta illud. Vt uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrũ qui in cęlis est. Malis quoque diuinum

Rom. 2. nomẽ blasphemari. Iuxta illud. Nomẽ Dei, pp vos blasphemat inter Gentes.

Quia autem ex hac similitudine, non videbatur Paulus, plenè Iudęum cohibuisse, dicens. Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino proprio stat, aut cadit. Hac enim disiunctiua, sub dubio posuisse visus est. Num Ethnicus, qui omnia citra culpam mãducari posse confidit, stet in fide, an non? Vtrum sit conscientia eius bona, an non? Vtrũ tandem, sit saluandus vel non? Iudicauit quippe ex arbitrij libertate, vtrumque euenire posse, diuisim intellige. Propterea, in illius fauorem, modo alteram partem concludit, dubia in meliorem partem interpretatur. *Stabit autem.* Ne tamen inde Gentilis extollatur, existimans Apostolum sentire, qđ ipse sua virtute staret, & non caderet, eum reprimit. *Potens est enim Deus.* Vel potest enim Deus *Stabilire illum.* Vnde & textus Græcus non habet, stabit autem, sed stabilietur autem, σαθήσεται δὲ. Insinuans apertè, quod non ex se stabit, sed ex aliena ope. Tunc autem explicat, ex diuina, cum dicit. *Potens est enim Deus stabilire illum.* Nam ut ostensum est, etiam suscepta gratia, nemo potest in illa state & perseuerare, nisi Dei dono, propter quod petimus semper. Tua nos Domine gratia, præueniat, & sequatur. Humiliatur ergo Ethnicus hoc uerbo, & simul attollitur. Humiliatur cum ostendit, quod ex se state non posset: attollitur cum diuinum fauorem, tam eximium esse intelligit erga seipsum, vt omnino sit stabiliendus, ne cadat. Principum serui, non illorum fauore permanent fideles, nec illorum culpa, à fide cadunt: virtus propria est si pmanent, culpa propria si cadunt. Verum qui Deo seruiunt, diuina gratia permanent, & stant. Qui tantum cadunt, suo ipsorum vitio cadunt. Multis enim est causa standi Deus, nemini uero cadendi. Et hæc de cibis. Sequitur modo de diebus. Et continuatur ad illud uerbum, in principio. Infirmum fide assumite, non ad diiudicationes disceptationum. Hic quidem fidit, manducare omnia. Hic vero infirmus, olera manducat. Statim ergo subijciatur. & *Hic quidem iudicat diem ad diem*, tanquam infirmus. *Hic autem iudicat omnem diem*, tanquam perfectus. De iudicio autem collationis, est sermo, cum dicit. *Hic* scilicet Iudæus, *iudicat diem ad diem.* Et sensus est. Confert diem, ad diem, saturniã ad solarẽ, saturniãq; pfert. Cũ aũt dicit. *Hic vero iudicat omnem diem*, accipitur iudicium pro electione, & forte vtrobique iudicium, pro electione accipitur. Nam textus ni fallor, non dicit diem ad diem, sed diem præter diem ἡμέραν παρ' ἡμέραν. Et tunc non est sensus, iudicat, idest confert, sed iudicat, idest eligit diem aliquam, præter aliam diem, aptam scilicet lætitiæ, mærori, ieiunio, ferijs, & cæt. Gentilis vero, omnem diem eligit, sine discrimine. Ecce modo sententia, & decisio Apostolica, & de cibis & de diebus.

Vnusquisque propriæ menti satisfaciat. Neminem laudo, neminem reprehendo, bono & malo animo possunt distingui tempora, atque esculenta. Itemque bono & malo animo possunt paria duci omnia. Adsit ergo bona, discernendi intentio cibos & dies, & non discernendi, & tunc vnusquisque proprio iudicio faciat satis. Nam neque discernere, neque non discernere, suapte natura peccatum est. Sed omnia licent, modo mala intẽtione illicita nõ fiant. Et si quis aliter euangelizauerit, anathema sit.

Verum

Verum non est dissimulandus locus iste Apostoli: tanta animositate pro libertate euangelica defendentis, & eos, qui dies omnes atque escas pares ducunt, & eos qui magnam, escarum atque dierum habent rationem. Hinc. n. ansam acceperunt, qui ieiuniorum legem, ciborum delectum, sacros dies festos, vniuersasque cæremonias exteriores, tanquam onera importabilia, & quæ nos Iudæos non Christianos faciat, pro uiribus tollere nituntur, quasi ab obscuris homunculis, & non potius à sanctissimis Ecclesiæ Christi procerib⁹, præscripti fuerint quidam dies, quos solennes & festos appellamus. Itemq; statuta ieiunia, interdictusq; ieiunij tepore, carnium vsus. Vt enim in primis statos dies defendamus. Origenem adduco, scriptorem uetustissimum, Apostolorum temporibus satis proximum. Floruit quidem ante trecentos & mille annos sub Alexandro principe Mammeæ Filio. Is ergo contra Celsum testatur, sua ætate dies festos, dominicos, parasceues, & Pentecostes ab omnibus fidelibus celebrari solitos. Sed quid Origenem adduco: Paulus Apostolus, suo tempore festum Pẽtecostes apud Ephe-
1.Cor.16. sios celebrauit. Permanebo ĩquit Ephesi, vsque ad Pentecosten. Quem locũ ægregiè annotauit Ambrosius. Nec mihi dicas. Pentecosten intelligit Iudæorum, non christianorum. Ephesij. n. Gentiles erant ad Christum conuersi. Tantum abest ergo, vt cum Gentilibus iudaizatit, vt plus abesse non possit. Qua fronte ergo dicunt isti, Pauli tempore dies festos nesciebat Ecclesia? Oportebat, (vt ratione agamus) cum iudaici sabbathi obseruatio aboleretur, aliquem diẽ in ebdomada institui, quo Deum coleremus. Sicut euangelium legi, sacerdotium sacerdotio, circuncisioni, baptisma successit. Cur non, & vna dies sabbatho succedere debuit? Adde. Nanque & morales Philosophi, de iure naturæ esse dicunt, vt una dies in ebdomada Deo optimo maximo dedicetur. Inde igitur dominica dies, (vt verbis magni Ambrosij utar,) nobis solennis esse cæpit, quia in ea saluator, ue lut sol oriens resurrectionis luce emicuit. Hinc & illam diẽ, excellenti quadam alia dignitate, fecit illustrem. Nã magnæ illę, Ioannis Euangelistæ reuelationes, die dominica factæ sunt. Ita enĩ Apoc.1.
inquit ipse. Fui in spiritu in dominica die. Vis vt fortius, quid tibi dicam? Ecce. Eadem est ratio de die & de hora. Nec enim puto te huic aduersaturum. Legimus autem, Petrus & Ioãnes ascẽ- Act.3.
debant in templum, ad horam orationis nonam. Pater familias, exijt primo Matt.20.
mane ad horam tertiam, sextam, & nonam, & vndecimam, vt cõduceret operarios in vineam suam. Christus dicit. Nondum uenit hora mea. Et Ioannes. Ioan.2.
Nemo misit in eum manus, quia non- Ioan.7.
dum uenerat hora eius. Omnem itaq; impietatem superat, dicere, superstitiosos esse, qui aliquem statum diem obseruãt in Christiana religione. Adhuc. Par ratio est de loco & de tempore. Atqui de loco orationis, tam magnã curam habuerunt Apostoli. Erant enĩ Ecclesiæ, in quibus conueniebant christiani, & pro percipiendo dominici corporis sacramento, & pro collectis. Vn- 1.Cor.11
de Apostolus, in eos inuehitur, qui in ecclesia manducabant. Scribit Lucas, Act.2.
quod Apostoli, quotidie stabant in tem Act.17.
plo, cum tamen Paulus dicat. Hic cum Matt.26.
cęli & terræ sit dominus, non in manu factis templis habitat. Christus semper erat in templo. Petrus cum Ioanne ora Act.3.
turus ascendebat in templum, cum tamen Paulus dicat. Volo uiros orare in 1.Tim.2.
omni loco. Quis ergo existimare potest, quod sicut ex Apostolis instituta sunt templa: ita non & tempora, quib⁹ colatur Deus omnipotens? Sunt ergo mihi crede, stati quidam dies, pro Deo colendo, sicut & ecclesiæ quædam diuino cultui dicatæ, cum tamen vbiq; coli possit. At inquies. Statos hosce dies dominicos, itemq; vniuersos illos, qui in honorem eorum & memoriam celebrantur, quę pro nobis vel gessit, vel ꝑpessus est Christus, probamus omnes. Sed tam magnum dierum otiosorũ numerum, qui ad animorum & corporũ dissolutionem magis, quàm ad ueram pietatem vim habent, probare nõ possumus. Quasi uero, non & priscis temporibus, festa non Christi modo, non

Virginis,

Virginis, non Apostolorum, sed etiam sanctorum Martyrum solennia haberétur. Diuus enim Augustinus meminit diei sollennis sancti Cipriani. Itemque sancti Laurétij, quemhuius templi tutelaré colimus. Hieronymus in Epistola, ad Galatas inquit. Pro varietate regionum, diuersa in honorem martyrū constituta fuere festa. Quod si hinc auocantur homines magis à diuino cultu, quàm promoueantur, quid inde? Num ob id Cāticum illud amatorium.

Cant. 1. Osculetur me osculo oris sui, &c. è sacris literis detrahédum est, quod lubrici homines perditis furoribus acti, ne dicam amoribus, suauissimo illo carmine pelliciantur? Non est carnem in crimine, sed furentis libido. Ad hunc ergo modum, sanctum esset omnem dié ducere feriatum, quo Deo uacamus, at si inde perditi homines, delinquédi an sam accipiunt, num propterea festi dies abutendi? Vestram ignauiam culpate, qua toto corde terrenis hisce rebus absorpti, etiam dies festos, quos sancta Ecclesia instituit, vt in illis domino vigilātius seruiatis, in ludis, in choreis, in saltibus, in uenationibus, utinam & non in negotiationibus, & in scottationib⁹, expenditis. Culpanda pia mater nō est, culpandi estis vos ingrati filij. Quæ unquam Gens fuit, tàm barbara, tàm corruptis, perditisque moribus, quæ non aliquas quorundam dierum religiones haberet, & hos quidem atros mœrori deputaret, illos uero festos atq; lætos celebraret? Tàm magna, tàm ingentia sunt beneficia illa, quæ nobis christianis contulit Deus optimus Maximus, vt non vnam duntaxat diem, quemadmodum Hæbræi, sed omnes dies indifferenter, festos ducere conueniret, vt dicere possemus. Per singulos dies be-

Psal. 33. nedicimus te. Benedicam dominum in omni tempore. Hoc enim, qui perfecti sunt, reipsa perficiunt. Sicut, nanque per singula momenta, diuina beneficia recipiunt: ita perpetuo diuinis obsequijs máncipati, nulla die, nulla hora, hostiam uiuam Deo, non se se immolant. At quia pleriq; imperfecti sunt, qui vel nolunt, vel nequeunt omnes dies festos habere, statos quosdā sancta omnium Christianorum mater Ecclesia p̄scripsit, eoque plurimi, quàm Iudæorū sinagoga. Quod longe maior est, iustitiæ, diuinique cultus perfectionem exigat Deus à Christianis, quàm à scribis, & pharisæis. Iuxta illud. Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scribarū, & pharisæorū, nō intrabitis in regnum cęlorum. Matt. 5.

Sed omnino inquies, illud Christianis dici poterit, quod Paulus in Galatas olim inuectus dicebat. Dies obseruatis, & tempora, & menses, & annos. Gal. 4. Immo uice uersa. Dies non obseruatis, nec tempora, nec menses, neq; annos. Illi enim hac ratione, statos dies obseruabant, quasi scilicet in illis vnis sacrafacere liceret, & agnos immolare, nō in alijs, quod iudaicum erat. Verum, nemo Christianorum, hac ratione dies ob seruat. Nemo enim est, qui non intelligat, licere nobis, omnes dies ducere festos, omnibus diebus Deo libare, omnibus euangelium audire, omnib⁹ hostiam offerre. At postquam non omnibus diebus hæc peraguntur, nō omnes saltem, in mundanis negocijs expendendos p̄dicamus. Sed aliquos sanctificandos, diuinoque cultui dedicandos. Heccine est obseruare tempora, menses, dies, an potius non obseruare tempora, neque dies, neq; menses?

Sed audi Roma quæso, quid isti christianæ religionis euersores uenantur. Quosdam inquiunt videmus, paupertate animam exhalantes, cū uxoribus, cū liberis, nonne illis expediret magis, vt laborarent, quàm tot dies ducerent feriatos? O immisericordem misericordiam. Quem (obsecro) vidisti tu unquā fame periclitari, eo quod debitum honorem, & obsequia præstarit altissimo? Num Christus mendax est, qui ait. Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus, quid bibem⁹, aut quo operiemur? Scit enim pater vester, quod his omnibus indigetis. Respicite volatilia celi. Considerate lilia agri, non laborant, neque nent, & Deus pascit, & uestit illa. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Multos magè vidistis, Matt. 6.

ſtis, in ſumma mendicitate conſtitutos, fameq; & inedia laborantes, ob eorum deuotionem, cum omni familia ſaluatos & ſubleuatos. At donemus, id contingere poſſe, vt vxor & liberi fame periclitantur, Te diem feſtum in templis agente. Egredere illico, accurre, labora, exerce, vt illis ſubuenias. Caue ne aliquid prætermittas, quod pro illis ſub leuandis fieri poſſit. Nec te ſcrupus an
1.Ioan.3. gat diuini cultus. Qui enim non diligit fratrem ſuum, quem uidet, Deum quem non uidet, quomodo poteſt di-
1.Tim.5. ligere? Qui ſuorum curam non habet, maxime autem domeſticorum, infidelis eſt, & omni infideli deterior. Nonne tibi plene modo factum eſt ſatis, de feſtiuis, ſollennibuſque Chriſtianorum temporibus?

Sed Paulus hoc loco (dices) tollit omne dierum diſcrimen Infirmoſque vocat eos, qui iudicant inter diem & diẽ. Neque uult illos repræhendi, qui tempora omnia paria ducunt. Alibique di-
Coloſſ 2. cebat. Nemo vos iudicet in parte diei feſti. Verum conſtat, dierum obſeruationem iudaicam, hic arguere Paulum. Neomeniæ obſeruationem, ſabbathi, expiationis, propitiationis, oblatio-
Gal 4. nis, &c. Itemque ad Galatas, cum dicit. Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, & annos. Timeo ne fruſtra in uobis laborauerim. Quanquàm & illud fortaſſe, contra Gentilium ſuperſtitiões eſt dictum, qui ſiderum aſpectus, tanta irreligioſitate obſeruare conſueuerunt.
Hier.10. Contra quos de cęlo dicitur. A ſignis cęli nolite metuere. Iuxta vias Gentiũ nolite diſcere. Sed quid ſi dicam, chriſtianam religionem ea ætate, cum adhuc in infantia eſſet, & in cunis vagiret, non omnes ritus, non omnia inſtituta habuiſſe, quæ poſtea ſeipſam excolens & muniẽs, adulta ſuſcepit? Multa tunc præterire, multa permittere oportebat, quoad uires acciperet, ut omnia vitarentur, quæ euangelij negotio, poſuiſſent eſſe impedimento. Num ergo ſequitur. Viuente Paulo dies feſti, non agnoſcebantur, præſcriptio igitur feſtorum humana autoritate inoleuit, non diuina? O argumentationem illepidam, atque ineruditam. Auguſtinũ lege ad Ianuarium. Illa quę non ſcripta, ſed tradita obſeruãtur in toto orbe terrarum, intelliguntur vel ab Apoſtolis, vel à Concilijs ſtatuta fuiſſe. Sicut feſtiuitatum obſeruatio, quibus noſtri myſteriorum memoria celebratur redemptoris.

De cibis autem nunc dicendum. Plus enim (inquiunt iſti, qui callumniã di occaſionem quærunt) ſuperſtitionis eſt in ciborum delectu apud Chriſtianos, quàm olim fuerit apud Iudæos. Chriſtus dicit. Manducate quæ appo- Luc.10.
nũtur vobis. Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Et Paulus neminem vult iudicari, ſi Chriſtiana vtẽs li- Matt.15.
bertate, omnia comedat. Et paulatim, ex Monachis irrepſit conſuetudo, quæ diem veneris, nobis piſculentum reddidit. Adiuncta eſt & deinde, & ſabbathi dies. Nunc etiam mercurij dies periclitatur: quaſi uero Monachi, ieiunium ante omnes inſtituerint, & primo carnium eſum interdixerint. Dieſq; quoſdam reddiderint piſculentos, cum ante Monachiſmum omnem, fuerint celebrata ieiunia, habituſque magnus ciborum delectus. Vt enim ueteris teſtamẽti loca prætereain. De Ieiunio ĩ primis, quot teſtimonia habemus in euãgelio? Hoc genus (inquit Chriſtus) demonio- Matt.17.
rum, non eijcitur niſi oratione & ieiunio. Paulus Apoſtolus, non fuit ad tertium cęlum raptus, niſi poſt triduanum ieiunium. Tribus nanque diebus, non 2.Cor.12
manducauit, neque bibit. Apoſtoli, nõ Act.1.
ſine ieiunio die Pentecoſtes, ſpiritum Luc.2.
ſanctum accepere. Non dabant ſpũm ſanctum ipſi alijs, niſi ieiunantes & orãtes. Anna illa prophetiſſa, non meruit Matt.19.
Chriſtum uidere, abſque continuis prę cationibus atque ieiunijs. Bone Deus. Quid eſt ſemetipſum caſtrare propter regnum cęlorum, quod tã magni fecit Chrs, niſi ciborum affluentiam reſecare, & abſtinentia vti miniſtra? Qũo.n. apud nos caſtitas interrupta ſeruabit, niſi arctioribus continenter fulta ſubſidijs? Hinc illud Eccleſiæ. Deus qui corporali ieiunio, uitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.

De cibis autem deligendis. Nonne Ægeſip-

Ægesippus antiquissimus refert, & Iosephus, Iacobum fratrem domini, ita ieiunare fuisse solitum, vt perpetuo
Mat. 3. aquam biberet? Ioannes Baptista, nõne mella siluestria, locustasque, & præter id nihil aliud manducabat? De Timotheo Episcopo, Pauli discipulo, nõne constat, quod tam arcta erant eius ieiunia, ut nunquam vinum biberit? adeo vt magistrum illi iubere oporte-
1. Tim. 5. rit. Modico uino vtere, propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates. Diuæ Paulæ epitaphium, auctore Hieronymo ostendit, quàm aspera fuerint eius ieiunia. Nunqnam enim illi persuadere potuerũt sanctissimi Episcopi, vt vinum, etiam grauissimis ægritudinibus laborans, degustarit.

Quod signatè de carnium esu dicũt. Mirarer certè, nisi penitus carnales es-
Pro 23. sent. Non ne enim scriptum est? Noli esse in conuiuijs eorum, qui carnes ad comedendum conferunt. Item. Ante diluuium, nonne ex Mose scimus homines poma, fragra, corna, mora, glandes duntaxat, pro cibo habuisse? Ægypti sacerdotes, quis ignorat carnibus & vino abstinuisse? Sub Pigmaleone, nemo carnibus uescebatur. In Eleusinæ templo, vbi legum præcepta præscripta erant, hoc legebatur. Carnibus non vescendum. Magi, & Pragmanes, atque Orpheus, suis carminibus carnes detestabantur. Quid dicent ad hæc isti carniuori? Christus Iesus, præter agnum illum, quem in Paschate vt legi satis faceret, duceretque sinagogam ad sepulturam cum honore, cum Apostolis manducauit, nunquam carnes legitur comedisse. Omnes autem dies, pisculentos habuit, si locis illis innitimur, vbi de illius mensa agunt Euangelistæ. Hæc satis esse deberent. Sed vt de delectu, communiter dicamus. Ecce. Post diluuium, cum Deus carnes, concessit hominibus ad vescendum. (concessit dicam ne, an permisit?) nonne &
Gen. 9. delectum quendum præscripsit? Pisces maris (inquit) vobis tradidi, & omne quod mouetur super terram, & viuit, erit vobis in cibum; quasi holera virentia, excepto quod carnem, cum sanguine non comedetis. Audis? Cum etiam primo homini herbas, fructus, arbores, in cibum dedisset, nonne & generalem illam libertatem coarctauit? De omni ligno, *Gen. 2.*
quod est in medio paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas. Num ergo dices amplius, Monachos escarum & potus legem præscripsisse? Angeli Sansoni *Iud. 13.*
præscripscere, ne vinum biberet, aut siceram, quod Nazarenus domini futurus esset. Rechabitas tantis laudi- *Hier. 35.*
bus extulit omnipotens, quod vinum non biberent, ab eorum patre interdictum. Quid vis apertius? Omni igitur tempore, etiam in naturæ conditæ statu, præceptum fuit de deligendis cibis. Ieiunia ne fortasse culpabis, aut ieiuniorum legem? Certe Apostoli *Act. 13.*
ieiunabant. Christus ieiunauit. Ie- *Mat. 4.*
iunauit Paulus, vt veteris testamenti, *Act. 9.*
Helias, Danieles, Ioheles, Dauides, Moses, Annas, Samueles, Sansones, & inter Christianos, Origenes, Hieronymos, Chrysostomos, Macharios, Hilariones, Paulos Heremitas, Anachoritasque silentio prætercam. Ieiunij lex, à Saluatore præscripta est. *Luc. 5.*
Cum anferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt. Modnm item ieiunij, cum ieiunantibus, Augustinum lege. Ego (inquit ille ad Casulanum,) in Euangelicis, & Apostolicis literis uideo ieiuniũ esse præceptũ. At vellem (inquies,) vt carnibus vesci liceret, cũ ieiunamus. Ne rigiditatis accusa quæso Ecclesiam. Audi Hieronymum. Tempore ieiunij, exemplo Danielis, nec carnes comedere, nec vinum bibere debemus. Et nihilominus tuæ infirmitati condescendens Ecclesia, substinet vt uino utaris. Quid doles? Quid angeris? Sed multi (inquis) in grauissimas incidunt ęgritudines, quod carnibus abstineant. O velamen malitiæ. Pauperes qui uix aridum panem habent ad satietatem, longius viuunt, quàm diuites: uictus quidem ipsius parcitate. Et tu audes dicere, qui exquisitis carnium dapibus non uescitur, in magnas incidit infirmitates? Vera est dubio procul mihi crede, Magni Basilij sententia.

Ieiunio sanari corpora, non infirmari. At vellem (dices) liberum cuilibet esse, à carnibus abstinere. Optarem vt omnes abstinerent. Sed lex iram operatur. Illam legem odio, quam qui nō seruat, deliquisse conuincitur. Obedientiam ergo refutas, perfide Hipocrita? Melior est autem obedientia, q̄ victimæ. Responde mihi. Neque enim technæ tuæ, te seruare poterunt. Vel bonum est abstinere, vel non. Si non. Cur abstinet Ioannes Baptista, Iacobus, & cæteri? Si sic. Ergo & bona est lex, quæ iubet vt abstineas. Et eò melior ipsa abstinentia, quo ipsi abstinentiæ, obedientiam iungit. Verum rursum inquies. Non omnia opera bona, sunt præcipienda. Certè verum est, neque omnia præcipiuntur, non Virginitas, non rerum abdicatio, non religionum ingressus, Consuluit multa Christus, & pauca præcepit. Sed postquam ieiunium ipse, viuę uocis oraculo, ciborum delectum, Ecclesia ipsius afflata numine præcepit, quid murmuras? quid turbam moues? quid tumultum excitas? Necessitatem (inquit) refugio. O felix necessitas, quæ ad meliora compellit.

Rom. 4.

1. Reg. 15

At præscriptionem dierum Veneris, Sabbathi, & quartæ feriæ onerosam nimis, & importabilem esse, dices. Audi. Certè. Si sabbatho ieiunamus, maxima ratio nos impellit. Cū maximam nostram diei dominicæ celebritatē antecedat, ad cuius mysteria, pro dignitate celebranda, ieiunos oēs esse oporteret, vt purgata mente, altius in Dei optimi maximi contēplationē, eleuari possēt. Adde. Quod Sabbathū, hunc diem hilarem, lætumq; ducebāt Iudæi. Quo contra par est, vt nos illū atrum habeamus: & lugubrem. Diem sextam, Gentes obscenæ, Veneri sacram fecerant. Quo ergo, à tanto errore, à tantis flagitijs die illa reuocarentur sapiētes nostri, magna ratione mærori dedicarunt. Mercurij diem, cum sit in ebdomada medius, cur non et carnis castigatione dedicandus Deo? cui adeò semper medij, & locus & tempus placuit? Sed Augustinum audi ad Casulanum. Cur quarta & sexta feria, maximè ieiunat Ecclesia? Illa ratio reddi videtur, quod quarta consilium fecere Iudæi ad occidendum dominum. Sexta autem dies, fuit passionis ipsius. Die sabbathi, Ecclesia Romana, & multæ aliæ præsertim Occidentis, ieiunant, quoniam illa dies dominus, in monumento requieuit.

Sed dices. Hoc est, quod arguo. Vellem enim, vt quisq; etiam die dominica ieiunare posset, si liberet, dices. O fucatam pietatem. Commessationibus, & ebrietatibus vacas, & pietatis prætextu, dicis, vellem die dominica ieiunare? An ignotas, detestabilem illam Manicheorum hæresim, quæ unicè Dominicum diem constituebat, ieiunijsque dedicabat, in causa fuisse, vt ecclesię sanctæ patres, (si Augustino credimus vbi supra) præceperint, neminem die Dominica ieiunare, nisi qui sine ulla cibi refectione, vltra ebdomadam ieiunium perpetuare potest? Nonnulli enim ætate illa felicissima, quadraginta dierum & quadraginta noctium, diuina uerbi cælestis refectione alti ieiunarūt. Age. Abstine integram ebdomadam, & die dominica etiam tibi ieiunare licebit. Quod si non potes, vel non uis, tu qui ciborum delectum destomacharis, Cur magis die dominica, quàm alijs ieiunādum esse, tàm frigida superstitione cōtra ueterum patrum instituta, cōtēdis? Iā ut uides, nec angulū hæreticis istis, ad euadendum reliquimus. Hic unus remansisse videtur. Tā magnum enim illum quadraginta dierum numerum, verum quoque illud quadragesimæ tēpus, fortasse reprehendent. At dicant quæso. Est ne hoc nouum institutum? Ex gestis, Beati Petri Apostoli, manifestè patet, illum quadragesimale ieiuniū præcepisse, ab vniuerso populo celebrari. Vis autem pias, & sanctas huius numeri rationes? Quadraginta horis Christus mortuus iacuit in sepulchro. Et quadraginta diebus fuit, cum Apostolis, antequam ad cęlos ascenderet. Hoc ergo numero, & nos ieiunamus, vt peccato moriamur, & ad cœlos perueniamus. Quadraginta diebus purgabatur in lege puerpera. Quid mirum igitur si & nos, tot dierum numero per

Act. 1.

Leuit. 12.

ro per ieiunium scũm, purgamur à vitijs, virtutibusque formamur? Verum inquies, tempus reprehendo. Non est enim nostræ quadragesimæ tempus, illud quod Christus suo sancto ieiunio, consecrauit. Sed temere reprehendis. Nonne enim in vere, maxime libidinum motus, carnisque pruritus in nobis incipiunt? Tunc ergo abstinentiæ, lege frenandi sunt. Putas autem hoc institutum recens esse? Telesphorus Pontifex Maximus, Apostolis propinquissimus. (Apostolicæ nanque sedi præfuit, cum Antonius imperaret, post Diocletianum, cuius tempore viuebat Ioannes Euangelista,) ieiunium illud hac ratione instituit, vt tempori passionis atque resurrectionis nulla intercapedine, iungeretur sacer ille quadragenarius, quem Christus suo sancto ieiunio consecrauit. Putas ne ergo autoritate propria id factum fuisse, an non potius id ipsum ab Apostolis, per manus Telesphoro, in mandatis traditum fuisse? Patet ergo abunde, quàm teme-
2.Tim.3. re gulones isti, speciem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes, ieiunio, ieiuniorũ legi, escarumq; præscriptionibus derogent, & detrahant.

Quo vero ad istum Pauli locum attinet, animaduertendum est. Apostolus enim, Christianæ libertatis fideiussor, pugnaciter agit, vt neque Iudęi, neque Ethnici ad illas deligendorum ciborũ leges, credant se se teneri, sed magis eorum quisque intelligat, posse citra piaculum cibos deligere, iuxta legem Mose. Et item omnibus vesci cibis, iuxta Ethnicam libertatem. Ducenda quippe erat synagoga ad sepulturam cũ honore. Ita tamen, vt sinagogæ honor euangelij negotio non officeret. Si lex aliquorum ciborum præscripta fuisset, non parum Euangelio officere potuisset. Gentes enim, facile illam detrectassent, qui libertate in qua uixerant, maxime gaudebant. Si item statutum fuisset, vt qui cibos aliquos refutassent, Christianæ legis rei haberentur, ex Iudæis vel nemo, vel paucissimi admodum, Christianam religionem amplexi fuissent. Media ergo via incedendum fuit, quousque post sepultam sinagogam, adolesceret ecclesia, ita vt quisque permitteretur, suæ menti facere satis, vel indifferenter vesci, omnibus cibis, vel inter eos delectum habere: modo tamen Iudæi deligentes cibos, delectũ ipsum non crederent plusculum, quid diuinæ gratiæ eis afferre, quàm Gentibus, qui confidebant omnia manducare posse. Et Gentes item, hanc libertatem non darẽt in occasionem carnis. Hæc est Apostoli intentiõ, hoc in loco, & ad Corinthios, & ad Galatas, & alibi.

Num ergo, quia illis temporibus, laxata est ciborum lex Iudæis, Gentibusque arctata, semper in ecclesia eadem lege viuendum est? Num ignoras misselle, pleraque expedire vno tempore, quæ alio haudquaquam expediunt? Hinc in agibilibus, quot leges quandoque ab ecclesia magna ratione præscriptæ sunt, quæ alio seculo multo maiore sunt reuocatæ? Nec enim putare Hest.16
debetis (inquit magnus Rex ille in Hester libro,) si diuersa iubeamus, ex animi nostri uenire leuitate, sed pro temporum qualitate & necessitate, vt reipublicę poscit vtilitas ferre sententiam. Quamuis itaque, tunc vnicuique liceret suæ menti facere satis, in escarũ legibus, nunc tamen minimè licet. Mirum autem profecto, mirum, quanta impudentia illud Christi verbum exaggerãt. Non quod intrat in os coinquinant hominem. Quomodo eorum ebrietates, crapulasque, hoc inuicto clipeo tuẽtur,
& protegũt. Nõ quod intrat in os coin Matt.15.
quinat hominem. Certè enim si expupugnare potest parcitatem, abstinentiã, ciborum delectum, & commessationibus, & ebrietatibus patrocinari poterit. Verum enimuero, non credo illos hucusque insolescere velle. Dicamus itaque, hunc esse verbi illius sensum. Cibo, qui corporeus est, spiritalem animam fędari non posse, etiam si ipse con spurcatis manibus attrectatus, fœditatem maximam contraxerit. Patet ergo hoc verbo, Apostolorum causam defensatam fuisse, quibus obijciebatur, quod manus non abluerent ad mensam accedentes. Quare nihil contra nos est, qui ieiunia prædicamus. Illud uero. Man-

ducate quæ apponuntur vobis. Vt ex euangelio constare pôt, omnibus dictû est Apostolis, cum in omnem orbem p̄dicaturi missi sunt, ne hospitibus suis onerosi essent, ne delicatiorem mēsam expeterent, si eos ad pauperû casas declinare contigisset. Quare cum ad viatores spectet, non video quomodo militare possit, contra ciborum delectum, ad concupiscentiam refrenandam. Vnde reuera puto, quod & illo tempore primitiuæ Ecclesiæ, diebus illis, quibus ieiunabant, nedum Apostoli, sed omnes Iudæi & Ethnici, à carnibus, & à vino abstinerent. victu simplici & minime exquisito contenti. Qui scilicet tantum naturam substentaret, non saginaret. Plurimi polēta tantum, pane arido, & aqua pura viuebant. Magna quoque pars fortasse, radicibus agrestibus, crudis herbis, & aqua vescebantur. Cui coctum aliquid accepisse, luxuria erat. Nonnulli vero, toto ieiunij tempore, nihil degustabant. Talia credo ego, fuisse ecclesiæ nascentis instituta, vt paucis, minimisque contenti essent. Hoc præseferre videtur verbum illud. Manducate quæ apponuntur uobis, hoc est. Ne voluptuosa esculenta quærite. Vobis sat sit, naturam su-
1. Cor. 9. stentare. De cætero carnem castigate, & in seruitutem redigite, ne cum alijs prædicaueritis, ipsi reprobi efficiamini.

Illud vero. *Vnusquisque menti sua satisfaciat.* Generatim intelligatur, contra perpetuum ciborum delectum. Excludantur tamen ieiuniorum dies, quibus credendum est, & tunc vel lege, vel cõsuetudine à diuinis illis ducibus, utriq; populo præscripta cibaria esse: Plures tamen gradus habentia, & modo quo dictum est, quoniã neque omnes paria ieiunia ferre poterant.

Vna tantum difficultas est, propter Pauli verbum illud ad Timotheum.
1. Tim. 4. Spiritus manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus, discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum in hipocrisi, loquentium mendacium, & cauteriatã habentes conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarû actione fidelibus, & his qui cognouerunt ueritatem. Videtur itaque, quod non tantum, pro eo tempore, quo lex cum euangelio currebat, sed vsque ad nouissima tempora, ciborum delectus abhominetur Apostolus, & detestetur. At si id quod sequitur, non detruncasses, iam Apostoli mens, quàm clara sit, singuli intelligerent. Addit enim, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reijciendum, quod cum gratiarû actione percipitur. Ex quo patet, Paulum; hoc persuadere duntaxat, vt nō credas Manicheis, qui dicebant, & nuptias damnabiles, & cibos aliquos suapte natura illicitos esse, carnes, oua, vinum, verè hipocritæ. Tam casti enim videri cupiebant, vt & nuptias damnarent: & tam abstinentes, vt & Dei creaturas manducantes sine delectu, iudicarent. Quales & illi fuere, qui apostolici arrogantissimè nuncupari voluerunt, qui in suam communionem vxoratos non accipiebant, neq; proprium aliquid possidētes, quos hæreticos fuisse, ex Augustino in libro de hęresibus, nemo nescit. Ita enim est castitas & abstinentia prædicanda, vt ne fornicationis crimen incurrant, qui continere nō possunt, nuptias concedamus. Et ne in Iudæorum veterem religionem labantur, omnes cibos mūdos esse suapte natura doceamus. Propter quod alibi Apostolus. Omne inquit quod in macel- 1. Cor. 10
lum venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Omnino eñ verum est, quod cibi nullius vsus, apud Christianum est secundû se, malus. Nullius quippe rei vsus malus esse potest, secundum se, nisi res ipsa mala sit. At omnia quæ creauit Deus, bona sunt. Si itaque manducando aliquid, peccamus, hoc sanè aliunde est. Peccatum nanque non est in cibi sumptione, neque esse potest. Multifariam autem contingit nos in cibis peccare, quanquam hęc omnia accidunt cibo, cum secundum se consideratur. Primo, si cõtra conscīētiam comedatur: vt infra dicet Paulus. Secundo. Si comedimus propter finem, qui fini ciborum aduersetur, vt si voluptate allecti, cibis vtamur

uitæ

vitæ nostræ, & sanitati contrarijs, vel secundum speciem, vel secundum quantitatem. Ciborum enim proprius finis est, humanam naturam nutrimen-
Prou. 25. to, non perdere, sed seruare. Vnde illud. Mel inuenisti, comede quantum tibi sufficit, ne saturatus cogaris euomere. Secūdo. Si accuratius cibis vtamur, quam nostræ facultati conueniat, vel alijs, & aliter quam eorum mores ferant, quibus conuiuimus. Tertio. Si propter concupiscentiam refranendam ad tempus, interdicti fuerint. Et interdicentis potestate contempta manducentur. Caue tamen, quia ad tempus dixi, ne me existimes, sacras illas religiones condemnare velle, quæ perpetuo carnium esum interdicunt. Perfectio quidem maxima est, etiam à licitis abstinere. Ob id enim virginitatem matrimonio præferendam clamāt omnes leges, vetus & noua. .·. Si autem breui compendio, quæ circa cibos cauēda sint, intelligere desideras. Ecce. Primo. Modus acquisitionis illicitus. Iuxta il-
Tob. 2. lud. Videte ne hedus ille furtiuus sit. Non enim licet ex furto edere, aut contingere. Secundo. Materia libidinis prouocatiua. Luxuriosa res est vinum.
Pro. 20. Tertio. Saturationis superfluitas. Manducauerunt, & saturati sunt nimis.
Luc. 9. Quarto. Sensuum & rationis hæbetatio. Attendite ne grauentur corda vestra, crapula & ebrietate. Quinto. Ho-
Luc. 21. Eccl. 10. 1. Reg. 1. ræ anticipatio. Veh terræ cui rex puer est, & cuius princeps mane comedit. Sexto. Luxus in apparatu Non accipiam carnem coctam, sed crudam, vt scilicet lautius præparetur. Septimo.
Ecclesiastici. 37. Hier. 50. Auiditas in epulando. Noli esse auidus in omni epulatione. Octauo. Inepta lætitiæ dissolutio. Effusi estis sicut
1. Cor. 8. vituli super herbam. Nono. Fratris scādalum. Si propter escam scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum. Tempus modo est, ad Pauli textum redeundi. Docet autem, qua nam intentione fieri possit, ut sine omni culpa Gentes, nec cibos, nec tempora distinguant. Contra Iudæi, vtriusque delectus habeant rationem. Et simul his verbis vtrosque excusat, quo pacem conciliet inter illos, cui vni potissimum studet. Ostendens, quod bona intentione ille abstinet, iste vescitur, ille curat diem, iste uero diem à die non distinguit. Hæc autem bona intentio est, ad Dei laudem omnia referre. Dicit ergo. Iudæus. *Qui curat Diem*. φρονῶν. enim hic, non videtur posse melius verti, quàm curat, vel rationem habet, aut considerat. Dicere enim, quod sentit vel sapit, non videtur plenè propositum explicare. *Domino curat. Et qui non curat diem*, Gentilis, *Domino non curat*. Ille superstitiosus non est, nec irreligiosus iste, vterque est Deo deuotus. Conuertit autem ordinem modo, Gentilem proponendo, vt nemo ex Apostoli sententia, se se præferendi ansam arripiat. *Qui manducat*, licentia christiana, *Domino manducat*, videlicet Gentilis. *Gratias enim agit Deo*, quod importabile illud legis iugum, per filij eius euangelium sustulerit, illumque à tanta deligendorum ciborum seruitute liberauit, in uolatilibus, in piscibus, in bestijs terræ. Quod carnis petulantiam sua gratia, adeò refrenarit, vt sicut cæteri, ieiunij abstinentia, ad illam domandam, haudquaquam indigeat. *Et qui non manducat*, Iudæus. *Domino non manducat*. Et pro idest, *Gratias agit Deo*. Quod illi tā ægregium abstinentiæ donum dederit, vt etiam à licitis abstinere possit, quo carnem, in spiritus seruitutem redigat, atque castiget. Quod illam tanta charitate feruere effecerit, vt Christiana velit libertate non uti, quo alios Iudæos possit lucrifacere. Non multum ergo, inter se distare videntur Iudæus & Ethnicus, si hac intentione, ille abstinet, iste uero minime. Et uterque in gratiarum actione definit.

Verum. Quia hoc dubium esse poterat. Num ille bona intentione abstineret, iste non abstineret, quod tamen Paulus, determinate asseruit, vt pote docens, de omnibus bene sentiendum esse, maxime autem de Iudæis, de quibus minus credebatur, quod propter Deum abstinerent, confestim suam ipsius fidem, quam de vtrisque concepit, & explicauit, probat.

Nullus enim nostrum, qui Christum colimus, vel præputiati, vel circuncisi. *Sibi ipsi viuit, & neque vnus sibi ipsi moritur. Nam siue viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur: Siue ergo viuamus, siue moriamur, ipsius domini sumus.*

Summã rationis huius, breuibus accipe. Vitam omnem, Christiani dirigunt ad Dei laudem. Ita quoque mortem. Qui enim verè Christianus est, iuxta Paulum alibi, nihil aliud quærit, nisi (Philip. 1.) vt in eo magnificetur Christus, siue per mortem, siue per vitam. Non appetit vitam, nisi vt Deo seruiat, non appetit mortem, nisi vt Deo fruatur. Si itaque vitam, atque mortem referunt Christiani vniuersi ad Dei honorem, quo colore credi potest, abstinere istum à cibis, à diebus, vt legi seruiat? Contra, non abstinere illum, vt ventri indulgeat, & non potius, vtrumq; hoc vnum intendere, vt Deo toto corde & opere, contrarijs itineribus procedentes, famulentur? Iam enim non viuit Deo, idest ad Dei laudem, sed legi, qui propter legẽ abstinet. Ita non viuit Deo, idest ad Dei laudem, sed ventri, qui propter ventris ingluuiem, minime abstinet. Neq; cum moritur, Deo moritur, scilicet ad Dei laudem, qui alia ratione abstinet, quàm propter Deum. Similiter nec moritur Deo, qui libertate vtitur, at nõ propter Deum. Qui autem Deo non viuit, neq; moritur, iam non est Dei. Nos omnes vocati ipsius Christi Iesu, Dei sumus. Illi ergo viuimus & morimur. Quare q abstinet, Deo gratias agit, & qui non abstinet, item Deo gratias agit. Nec tu ergo Ethnice, Iudæum culpato: nec tu Iudæe Ethnicum, quisque de altero bene opinetur & sentiat. Id tamen magis in Iudæi fauorem spectat. Quoniam cõstat Gentilem, hoc patrocinio, non egere, qui perfecte nouit Christi beneficio factum esse, vt omnibus cibis quisque citra culpã vesci possit. At Iudęus notanter infirmus est. Ille igitur excusatur, quod ab his abstineat, quæ illicita putat, quoniam id totum ad Dei honorẽ refert, Iudicio quidem peccat, magis quàm malitia, timẽs si diuersum faciat, Deum offendere præ sua ipsius imbecilla simplicitate.

Quia autem dixit, Christianos vitã, & mortem ad Deum, Deique gloriam pŕsertim referre, viuos & mortuos Dei, non sui ipsorum esse, propterea statim mysterium ppulchrũ adiecit, insinuãs à Christi morte & rediuiua vita.

Ad hoc enim Christus & mortuus est, & resurrexit. Et pro idest *reuixit, vt & mortuis & viuentibus dominetur.* Mirabile mysterium certè, quo Iudæos expungit. Homines aurum, argentaue exponere consueuerunt, & ita sibi, suos seruos vendicant. Christus, vt nos omnes in seruos emeret, vitam propriam exposuit. Quos ergo tanto prætio emit, quorum dominium tanto labore acquisiuit, hi non erunt serui illius? Ingratissimus eqdem erit homo ille, qui Christi morte emptus, alteri seruire voluerit. Quasi igitur dicere velit Paulus cõtra Iudęos. Lex non te emit Iudæe, Cur itaque ad legem recurris, & non potius ad Christum, qui pro te talia tantaque perpessus est, ut tuæ vitæ, tuæque mortis scopus ille vnus constitueretur? Nihil lucri à lege retulisti. Omnia tibi bona largitus est Christus. Christo ergo, famulare non legi. Christo viue, non legi. Christo gratias age, cum abstines, non legi: illius intuitu abstine, non legis. Repræhẽso vero Iudæo his verbis, nẽ ęgrè ferat, vide rursus, quomodo vtrumque aggreditur, Iudæum & Gentilem, quasi vterque pari culpa teneatur: Neq; ullum inter eos discrimen existat.

Tu vero quid iudicas fratrem tuum? Iudæe? *Aut etiam, tu quid despicis fratrem tuum?* Ethnice? Inurbanum est, & indecorum, fratrem à fratre despici: aut etiã temerario iudicio iudicari, probroque haberi. Quod si id non uos mouet, audite quid sequitur. *Omnes enim statuemur ante tribunal Christi. Scriptum est enim,* (Esa. 45.) *Viuo ego dicit dominus. Quod mihi flectetur* (Philip. 2.) *omne genu, & omnis lingua confitebitur domino. Sane ergo vnusquisque nostrum de seipso rationem dabit Deo.*

O semper expauescendam vocem. Omnes stabimus horrendo illi Christi tribunali, & vnusquisque sine delectu onus suum portabit. Non tu Ethnice, pro Iudæo pęnas lues, vult dicerę Apo

stolus.

stolus. Nec tu Iudæe, pro Ethnico. Christus in tribunali sedens, vtrique dicet. Luc. 16. Redde rationem villicationis tuæ. Ipsius erit iudicium, non legis ò Iudæe.

Cur ergo temetipsum ecclesiæ corpus scindens, à Christo separes, & legi rursus adiungis? Cur tu Ethnice seu eriorē iudicem agis? Nō tu dominus es Iudæi, vt illum condemnes. Christus est, tui & illius dominus. Matt. 23. Vos fratres estis. Considerate omnes, mentisque oculo intuemini, communem dominum in throno sedentem. Ita enim fiet, vt Iudæus ciborum delectu Ethnicum nō offendat. Ethnicus duriore increpatione Iudæū, non in præceps ruere cogat. Hæc autē dicta sunt, non vt correctio fraterna negligatur. Ob id quod, vnusquisque rationem reddet de seipso tantum. Sed vt nemo, cum alium quempiam correxerit, etiam si pœnitentiam non egerit, despicere audeat. Domino enim stamus, & domino, non proximo cadimus. Ipse nostros omnium exitus nouit, non proximus. Ab illo condemnandi sumus, vel absoluendi, non à proximis.

Difficile nihilominus videtur hoc, quod hic Apostolus dicit, cum alibi de præpositis dicat. Heb. 13. Quod sunt rationem reddituri, pro animabus nostris. Ezech. 3. Et Deus per Prophetam dicat. Sanguinem eius de manu tua requiram. Quod si dicas, hæc prælatis tantum dicuntur. Hic autem de subditis sermo est. Illorū enim, nemo rationem reddet, nisi pro seipso. Contra hoc est; quia mādauit Deus vnicuique de proximo suo. Etiam igitur pro alijs rationem reddituri sumus, si nostrorum fuerint, participes peccatorum.

Verum responsio est, quod per accidens intelligitur, nos esse de alijs rationem reddituros. Per se enim tantū de nobis ipsis reddemus. Paulus autē eo, quod est per accidēs neglecto, id quod per se est, attendit. Reddenda nanq; est à nobis ratio, de actionibus nostris, & quatenus malę in se, & quatenus occasio mali fuere. Incrementumq; suppliciorum nobis erit, si non modo ipsi deliquærimus, sed & alijs peccandi occasionem dederimus. Nam & serpens ille callidissimus, grauiore pęna, quàm mulier affectus est, & mulier quàm vir. Et Iezabel acerbioribus supplicijs, quàm Achab, qui vineam rapuit, mulctata fuit. 2. Reg. 21 Quoniam & serpens, peccati mulieris occasio fuit, mulier autem viri, Iezabel Achab. Neque tamen serpēs nisi pro seipso reddidit rationem. Ita mulier non pro viro. Iezabel non pro Achab. Et tu igitur mi frater, vbi alijs ruinæ causam dederis, pro te vno quidem rationem dabis Deo: At duriora tormenta, quàm hi, qui tua culpa ceciderunt, persolues. Non enim tam perniciosum est peccare, quā alios ad peccandum inducere, etiam ipso silentio, cum arguere possis. Vnde supra Apostolus, cum Gentium facinora exprobraret, dicebat. Rom. 1. Non solum ea faciunt, sed & consentiunt facientibus. Intelligis? Arguere igitur, & increpare peccātes, necesse est. Nam, non modo si ad mala impellamus, sed & si à malo non retrahamus, perditionis illorum nos ipsi pęnas luemus. Et hæc fortassis causa vna est, qua præter particulare iudicium, quo quisque cum naturæ cedit, diem claudens extremum iudicatur, iudicio generali omnes iudicandi sunt, in nouissima die. Actiones enim nostræ, quatenus malæ vel bonæ, cum è corporibus nostris spiritus dissoluuntur, statim iudicantur. At quatenus alijs perniciosæ fuerunt, vel utiles, iudicari non possunt, nisi alijs præsentibus, quibus ruinæ vel salutis occasio fuere. Hinc crescent illa die tormenta reprobis, gaudia quoque beatis. *Omnes ergo astabimus* inquit Paulus *ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque, siue bona, siue mala.* Omnes inquam Iudæi & Gentiles, iusti & impij, fideles & infideles. Iuxta illud. Apoc. 1. Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus. Ps. 1. Quod si scriptū est. Non resurgent impij, in iudicio. Alibi expositum est. Peccatores non surgent iudicaturi, sed iudicandi tantum. Sancti iudicabunt, non modo iudicabūtur. Iuxta illud. Viri niniuitæ surgēt Matt. 12. in iudicio, cum generatione, & condemnabunt eam. Regina Austri surget in iudicio, cum generatione ista, & condemnabit eam. Vos qui secuti Matt 19. estis

estis me, sedebitis super sedes iudicantes duodecim tribus Israel. Amplius. Infideles, discussionis iudicio, non iu-
Ioan.3. dicabuntur. Qui enim non credit, iã iudicatus est, sed tamen & ipsi ad Christi tribunal comparebunt, ad illius gloriam intuendam. Vnde & condem nationis iudicio, iudicabuntur. Testi-
Esa.45. monium vero Esaiæ, quod adducit clarum est. Iurat quippe Deus. *Viuo ego, mihi curuabitur omne genu.* Mentis &
Psal.71. corporis. In vniuersali illa resurrectione, Adorabunt eum omnes reges. *Et confitebitur omnis lingua.* Omne, scilicet genus hominum. Vel omnis lingua, idest & interior, quæ est conscĩetia apud omnes eadem: & exterior hęc,
Gen. quæ in turris Babel destructione diuisa fuit. Non modo laudis confessione, me glorificabit, sed etiam corã me, omnium operum suorum reddet rationẽ. Perinde autem est dicere. *Viuo ego,* ac si diceret, per meipsum viuentem iu-
1.Reg.17. ro. Est enim frequentissimus mos iste Hæbręis, in iureiurando. Viuit anima
Iob 27. mea. Viuit Deus. Ex his concludit Apostolus. *Non ergo amplius alter alterum iudicemus.* Illum vt iudaizantem, hunc vt incontinentem: Deum omnium nostrum iudicem expectemus, qui cordium consilia reuelabit. Ho-
1.Re.16. mo enim videt, quæ foris patent, Deus autem intuetur cor. Dei ergo iudiciũ est, non hominis. Quis nanque de oc-
Cor.4. cultis dignè iudicare potest? Hinc illud. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat dominus, qui illumina bit abscondita tenebrarum. Quis item
Luc.6. de dubijs? Nam verbum Christi est. Nolite iudicare, & nõ iudicabimini. Adde, quod & indignum est de sibi soli no
Matt.18. tis iudicare. Scriptum est enim. In ore duorum, vel trium stet omne ver-
Rom.2. bum. De similibus. In quo alterum iudicas, teipsum condemnas. Peius autem, in diuersum iudicare. Veh qui
Esa.5. dicitis malum bonum, & bonum malum. Itemque de impertinentibus.
Luc.12. Iuxta illud domini. Quis me constituit iudicem inter vos? *Sed hoc iudicate magis, ne ruina fratri ponatur, aut scandalum.*

Iudicium hic pro consideratione, discretioneque accipitur: quomodo com muniter iudicium accipitur, cum dicitur. Hic vir, boni iudicij est. Apostoli autem intentio satis clara est. Postquã enim egit de re in se, nunc de ruina, & de scandalo vitando agit. Qui quidem sermo vtrosque tangit, & circuncisos, & præputiatos. Offenditur quippe vel scandalizatur præputiatus ex iudaico ciborum delectu. Ruit autem in desperationem circuncisus, ex Gentilium libertate. Contra ergo monet Apostolus, vt nemo alterum iudicet, vel condemnet, sed vterque sua ipsius opera iudicet, examinet, disquirat, ne quid inde mali alteri perueniat. Ille Iudæi ruinam caueat, hic Ethnici scandalum. Sunt enim duo nomina græca, προσκομμα, σκάνδαλον. Primum, casum, ruinamque significat, secundum casus, vel lapsus, siue ruinæ occasionem. Et hæc à corporalibus ad spiritualia transferuntur. Sicut enim per fallosas uias ambulantes, quandoque cadunt impingentes, quandoque illis se se aliquod offert impedimentum, quo facile cadere possunt, licet qui fortes sunt nõ cadãt. Ita nobis per spiritualem hanc virtutum Christianæ religionis, arduam, salebrosam viam transeuntibus, contingit, vt quandoque alieno exemplo labamur, & peccemus, quandoq; peccandi occasionem quidem habeamus, non tamen peccemus. Apostolus duo dicit, ne fratri ruinam ponamus, neq; etiam scandalum, hoc est ne fratris tantum peccatum caueamus, sed peccati occasionem. Quandoque enim alicui peccandi occasionem damus, ille nihil minus ex sua perfectione, non peccat. Sed reuera nos rei sumus. Licet nanq; ruinam non posuerimus, posuimus tamen scandalum, hoc est lapsus, & ruinæ occasionem. Et quantum ex nobis fuit, ille cadere debuerat, licet non ceciderit. Magna itaque diligentia est adhibenda, ne quicquam imbecilli videant, vel audiant, quod vel malum sit, vel mali spetiem habeat. Iuxta Apostolum. Ab omni spetie 1.Tim.5.
mala abstinete vos. Quale est, (vt exemplum demus) in idolo recumbere. Iuxta Paulum. Licet enim illud Act.21.

ex se malum non sit, speciem tamen mali habet. Præsefert enim idolorum venerationem. Propterea Paulus prohibuit, ne Gentes idolothitis, vescerentur, quo Iudæorum scandalum vitari posset, qui erant infirmi. Facile enim infirmi, cum aliquid malum, vel mali speciem habent, vident vel audiuntq, alieno exemplo, à bono ad malum commouentur, huius uero nulla ratio alia reddi potest, nisi conscientiæ infirmitas, vel imbecillitas. Nullus enim commouetur, qui immobili alicui firmiter inhæret. Perfecti ergo, qui Deo immobili, toto corde adhærent, quamuis aliquid verè malum, nō modo mali speciem habens videāt, in alijs etiam, in prælatis, à Deo non mouentur, quinimmo illi semper inhęrent, & ita à sua rectitudine haudquaquam recedunt. Iuxta illud. Qui
Psal. 124 confidunt in domino, sicut mons Sion, non commouebitur in ęternum: Et ite-
Ps. 111. rum. Generatio rectorum non commouebitur. Non itaque scandalizantur. Quid enim est scandalum, nisi illius animum commoueri, qui à bono scanda-
Ps. 118. lizatur? Hinc illud. Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum. Infirmorum igitur tantum est scandalizari. Hinc illud. Qui
Matt. 18. scandalizauerit vnum de pusillis istis, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in colio eius, & demergatur in profundum maris. Vbi Diuus Hieronymus. Qui scandalizatur, paruulus est, maiores enim, scandala non recipiunt. Ob id ergo tanta cura fuit Christo & Paulo, ne scandalum præberemus, quādoquidem summa ope adnitendū est, ne pusilli impediantur, quo minus adolescant, & robustiores efficiantur. Impediuntur autem mali exempli occasione. Intellige tamen hic peccandi occasionem, ex aliquo sumi, alicuius opera dupliciter. Primo. Quia opus illud suapte natura peccatum est, vel saltem peccati habet similitudinem. Quamuis etiam iste, qui agit, ad peccatum quemquam inducere non intendat. Tunc enim, qui offenditur, uerè occasionem sibi datam, sumit ad peccādum. Et ita hic scandalum passiuum est, & scandalum actiuum. Licet nanque sit præter operantis intentionem, non est tamen præter operis intentionē &, naturam, quod ille scandalizetur, quia opus præbet ruinæ occasionem & peccati. Secundo autem. Quia & pręter operantis intentionem, & præter operis naturā, aliquis male affectus, ex uerbo aliquo vel opere non malo, nec mali speciem habente, sed minus perfecto, qualia nec sanctissimi uiri vitare possunt. In multis enim offendimus om- Iaco. 3.
nes, peccandi occasionem accipit, & peccat. Et tūc scandalum passiuum est, sine actiuo. Sine scandalizāte quidem, occasione accept, a ex se ille scandalizatur. Quoniam uero dixi, male affectum hominem, interdum, sine occasione data scandalizari. Aduerte id duobus modis intelligi posse. Primo sanè, vt sit male affectus ex cauteriata conscientia, videlicet liuore, odioque, & malitia, denigrata. Hoc enim est diaboli cauterium. Huiusmodi autem pharisæi erant, qui scandalum, inter plebeculam concitarunt, cum dominus diceret. Non quod in- Matt. 15.
trant in os, coinquinant hominem. Veritate nihilominus ipsis perspecta. Hæc modo scandala negligenda esse, docuit Christus. Dicentibus enim Apostolis. Scis, quia pharisei audito hoc verbo, scandalizati sunt? Respondit. Sinite illos. Cæci sunt, & duces cæcorum. Potest autem contingere, vt qui scandalizatur, sit imbecillitate, ignorationeq; male affectus. Indubiè verò, quomodocunque is scandalizabitur, vel occasione data, vel accepta, maxime adnitendum est, vt hæc ipsius scandala, vel euitentur, vel tollantur omnino. Is profectò pusillus est, pro pusillis autem sollicitus quisque esse debet, vt perfecti efficiantur, & ad Christum accedere possent. Iuxta illud. Sinite paruulos ue- Matt. 19.
nire ad me.

Sed dices fortasse, dura nimis est Pauli Lex. Nam aliqui sunt adeò ad scandala propensi, vt non modo difficile, sed ꝑpe impossibile sit, illos quauis occasione, non scādalizari. Cauere possū, ne illis scandali occasionem præbeam,

sed

sed ne ipsi accipiant, quis poterit? Ecce antidotum. Si id quod agis ad salutem propriam necessarium est, ne eorum scandala cura, primum enim quisque debet animæ propriæ sollicitus esse, quàm cæterorum. Sin uero necessarium non est, secretius illud age, ne ipsi eum te illud agere uideant, offendantur. Quod si te illud agere oportet corã eis, ne sis præceps, temporis nanq; dilatione, solidioris cibi pastu, perfectum Christi roborabuntur in uirum. Verum me oportet (inquies) statim id muneris explere; Adi illos ergo, si scandali periculum immineat, redde eis tuarum actionum rationem. Si te audierint, lucratus eris fratres tuos. Si te non audierint, perfice quod cœpisti. Nam ex malitia uidetur eos scandalizati, cum audita, percepta q; ratione, adhuc offensi fuerint, tu animam tuam liberasti. Necesse est autem (proh dolor) necesse inquam est, ut ueniant scandala. Ita enim inquit Christus, & uerum est, si animorum uidelicet malignitatem, & ignorationis tenebras, quibus vndiq; omnes vniuiusq; generis homines obuoluũtur, nõ exue simus. Hic nanq; fuit redemptoris sensus, proinde ac si peritus medic⁹ dicat, necesse est, vt iuuenes isti, qui tam dissolute uiuunt, cito pereant, nisi gulam arceant abstinentiæ frenis. Plures enim occidit gula, quàm gladius. Vnde quæso putas hic morbus originem habeat, quò nidelicet, tam facile homines scandalizantur, nisi quia vel nimium maligni sunt, vel nimium ignari? Nemo mihi crede scandalizatur, qui verè sit pius & bonus, ac doctus, sed hipocritæ quidam perditæ mentis, & minutuli uiri, atque mulieres, quæ Dei viam non intelligunt, scandalum patiuntur. Necesse igitur est, vt scandala veniant, quia totus mundus in maligno potius est, & ignorantiæ tenebræ omnem Christianorum multitudinem nostris temporibus persuadit. At væ illi per quem scandalum venit, qui scilicet scandala suscitat, tumultus, sectas, errores. Expedit enim, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris, quod quidem secundum Pallestinorum consuetudinem dictum est. Illis nanq; mos erat, vt mortis reos, hũc in modum occiderent. Eos enim ligato ad collum saxo, præcipitabant in mare. Est ergo sensus. Minor pęna hæc illis esset, ea ipsa, qua in infernis supplicijs perpetuo mulctabuntur. O te miserum hęreticum, qui aduersus filios matris tuæ, ponebas scandalum, iuxta Dauidem: & miseros illos, qui propter hæreticos scandalum passi sunt, & à sancta Ecclesia desciuerunt. Propterea inquit Christus. Væh mundo à scandalis. Non tam autem excellẽs perfectionis portio est, non scandalizare: quàm non scandalizari. Vnde Christus beatos illos vocat, qui non scandalizantur. Beatus inquit, qui non fuerit scandalizatus in me. Quoniam ut dictum est, plerique absque scandalizante, scandalizantur. Propterea ergo, quia peccatum magnum est ita facile scandalizari, immo semper scandalizari, peccatum est. Est enim (vt iam diximus) à bono ad malum commoueri. Ideo Apostolus, ad Iudæos, qui ad scãdala patienda admodum faciles extiterant, nunc se conuertit, quò persuadeat eis, indifferenter cibi uesci omnibus, neque malum esse, neque mali speciem habere, ac proinde illos gratis & temerè de Gẽtibus scãdalizari, occasione accepta nõ data, vt illi vni non Gẽtes in culpa sint. Remediũ vero, quod illis affert, vt non scandalizentur, hoc est. Conscientiam illam uestram errantem deponite, qua putatis cibos aliquos communes esse, hoc est immundos. Similitudine quippe à vasis tracta, quorum quæ Deo dicata erant, sancta dicebantur. Quæ autem communia, & non Deo dicata, immunda. Cibos quos sibi peculiariter, Moses concesserat, puros & mundos Iudæi dicere consueuerunt: quos uero interdixerat, immundos, communesque atheis omnibus, & profanis Gẽtibus, tanquam ipsorum vitæ non dedicatos, qui Dei peculium erant. Ita enim fiet, si errantem hanc conscientiam, (sicut par est) deposueritis, vt non modo Gentibus, sed & vobis ipsis iudicetis, omnibus sine discrimine vescilicere. At quousq; putatis aliquos cibos communes esse, uos non sine culpa potestis illos

Marginal notes: Matt. 18. — Matt. 18. — Matt. 18. — 1. Ioan. 5. — Matt. 18. — Ps. 64. — Matt. 18. — Matt. 11.

illos manducare. Gentes autem quas errantis conscientiæ uinculum illud, non retinet, omnibus vescentes, nequaquam peccant. Vos igitur uni peccatis, O Iudæi. Gentes nulli peccato ex libertate ista, sunt obnoxiæ. Inquit ergo.

Scio & persuasum habeo. Non ex ingenio, non ex humana ratione, ne dicas me falli posse, quod homo sim. Sed in *Domino Iesu. In* pro *Ex*, Hebraico more. Non incassum autem Iudæe, Dominũ, Iesumque nominat, sed magna profecto ratione, vt cum Dominum intelligis, legislatoris autoritatem pertimescas: cum Iesum, Saluatoris dilectioni, non sis ingratus. *Quod nihil commune,* hoc est profanum, supple est. *Per seipsum*, idest nullus cibus, sua ipsius ratione immundus est. Verum si aliquis immundus est, hoc est per aliud, per accidens, vt supra annotabamus. Explicat autem hoc modo, ad conscientiam recurrens. Alios enim modos prætermittit. *Nisi ei qui arbitratur aliquid commune esse. Illi* inquam, *Commune est.* Lege cautè. Non dicit. Commune est, sed *Illi commune est.* Ex se mundus est cibus semp. Tua enim conscientia, non facit illum immundum esse, sed facit vtique, vt tibi immundus sit: Quamobrem & illicitus. Non simpliciter, sed tibi qui pro illicito illum habes. Conscientiam illam depone, &c, tibi sicut alijs licitus erit.

Ex quibus Apostoli verbis, illud omnino conuincitur, Conscientiam erroneam ligare, non quidem vt sequens, quod erronea conscientia dictat, rectè agas: sed vt deuians ab illa pecces. Neque enim Iudæus, qui conscientiæ aculeo uehementer pungitur, vt credat carnem suillam comedere, peccatum esse, à carne suilla abstinens, secundum errantem eius conscientiã rectè agit: sed tamen stante conscientia illa, si comedit, peccat.

Tu statim obijcies. Vtroque igit modo peccat, & propterea necessario peccat. Oportet enim eum, vel comedere, vel non comedere: hæc nanque cõtradicunt, nec inter ea medium esse potest. Peccat autem si comedit, quia contra conscientiam agit. Peccat item, si ꝓpter id non comedit, quia cõscientiam erroneam sequitur. Responsio est. Nõ necessario illum peccare, quia conscientiam illam errantem exuere potest, rectamque probamque induere, quod & omnino facere debet. Verum inquis. Conscientia illa perseuerat. Fateor ergo illũ, ex hac hypothesi necessario peccare, vt cõcludebatur. Perinde enim se se habet, ac ille quem inanis gloriæ uentus inflauit. Qui enim omnia opera facit, vt uideatur ab hominibus, & cum eleemosinam impendit pauperi, quod hipocritarum mos est, in sinagogis, & in vicis, tuba canit ante se: Cui dubiũ, quod cum indigenti subuenire tenetur, necessario peccat? Si enim dat eleemosinã peccat, quia finis inanis est gloria, Cuius finis malus, ipsum quoq; malum. Si non dat, item peccat, quoniam præceptum Dei est. Frange esurienti panem tuum. Quis tamen vel mediocris ingenij dicet, illũ ipsum necessario absolutè peccare? quandoquidem à malo fine illo auerti potest, & ad meliora cõuersus, Deo facere satis. Sed durãte malo illo fine, necessario peccat. Si enim cõscientia tua erronea, tibi dictat malum esse ieiunare tempore quadragesimæ, vel ieiunes, vel non ieiunes, peccas. Si non ieiunas, ideo peccas, quia ieiunare teneris. Si ieiunas, peccas, quia contra conscientiam agis. Hæc certe est Pauli intentio, quo propensiores ad scãdala, & scrupulosi, hosce conscientiæ stimulos deponãt, territi vel hac una ratione, quia nisi conscientiam erroneã deponant, necessario, & ineuitabiliter peccant, quare & necessario damnantur. Intelligitis?

Mat. 6.

Esa. 58.

Dubitanti autem quomodo conscientiæ errores & scrupuli tolli possint. Respondendum tibi forte videretur. Cõsule doctiores. At quoniam de more dissentiunt, aliquibus affirmantibus, negãtibus alijs, nonnullis dubitantibus. Dico tibi ego. Quod prælatus conueniendus est, illiusq; conscientiæ, tua cõscientia committenda atque credenda. Caue autem ne dicas. Non audeo animã meam illius conscientiæ confidere. Non enim in manus hominis, animam tuam

tuam posuisti, sed in manus Dei. Tanquam Deo igitur, non tanquam homini illi pareas. Adeò nanque tua illa obedientia placebit altissimo, etiam si ille indignissimus fuerit, vt statim omnes scrupuli diuina gratia sint recessuri. Immo eo fructuosior erit, quo ille fuerit indignior, cui propter Deū subijci uoluisti. Heu quàm dolenda, & deflenda est nostræ ætatis hominum conditio. Quis nanque illi sunt, qui pro sedādis suis conscientijs, ad prælatos recurrāt? vel si recurrant, eorū decretis obediāt? Vnusquisque vult, secundum propriū sensum suum ambulare. Proh scelus. Si tantopere paruulorum scandala cauenda sunt, quanto magis prælatorū, quos sibi Deus modo quodam exequare voluit, sibimet imputans illorum & reuerentiam & contemptum? Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Num enim non magno iure scandalizatur prælatus, dum te uidet illius monitis, non obtemperantem? In testamēto ueteri habetur. Qui non obedierit sacerdotis imperio, morte morietur. Et si difficile, & ambiguum occurrerit in lege, ascende ad sacerdotem. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legē requirent ex ore eius, quia angelus domini est. Et in testamento nouo, longè dignioribus sacerdotibus & pontificibus, non credis? in dubijs non pares? A quo (Roma) quærenda sunt diuina cōsilia, nisi ab illis, quibus mysteriorum Dei dispēsatio credita est? Quem ergo, pro Deo habemus, in his quæ Dei sunt, quicquid ipsi dixerit, tanquam Deum audire debemus. Si certum tibi fuerit, illum contra Deum dicere, regulam habes. Obedire magis oportet Deo, quā hominibus. At si dubium tibi sit, dicat ne secundum Deum vel nō, ne sollicitus sis, Prælato crede, illius culpa erit si peccabis. Animam meam exquiret Deus de manibus suis. Ego ut ingenue fatear, plus vni summo Pontifici crederem, in his quæ fidei mysteria tangunt, quàm mille Augustinis, Hieronymis, Gregorijs, ne dicam Ricardis, Scotis, Guillelmis. Credo enim & scio, quod summus Pontifex, in his, quę fidei sunt, errare non potest, quoniam Ecclesiæ autoritas determinandi, quæ ad fidem spectant, in Pontifice residet. Et ita Pontificis error, vniuersalis error ecclesiæ esset. Vniuersalis autem ecclesia, errare non potest. Ne mihi dicas de Concilio. Credo enim, quod plus attestetur spiritum sanctum regere ecclesiam, si iudicium penes Pontificem sit, quàm si penes concilium. Humanæ quippe sapiētiæ opus esse uidere potest, quod concilium patrum non erret. At videri non potest, nisi Dei opus esset, sicut reuera est, quod vnus homo, qui suapte natura facile errare potest, nunquam erret in fide. Vnitas quoque fidei, iudicis vnitatem in fide, qui scilicet toti præest ecclesiæ, exposcit, vt patet. Caue tñ hic. Non enim dico, Pontificē, vt singularis qdā psona est, errare nō posse. Scio qdē multos à fide errasse atque exorbitasse, sed assero, quod vt Pontifex, & ecclesiæ caput, errare non potest. Hoc est dictu. Vt decernat aliquid esse de fide, vel credendum, vel non credendum, à christianis, indubie errare non potest. Hinc Cirillus, Maximus, Augustinus. Quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros, nō nisi ad Petrum, idest ad sui nominis autoritatem referri debere. Hieronymus ad Damasum. Hæc est fides Papa beatissime, quam in cathedra didicimus Ecclesiæ, in qua si minus perite, aut parum caute forte aliquid positum est, emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra consideratio, Apostolatus tui iudicio comprobabitur, quicūque me culpare voluerit, se imperitum, vel maleuolum, vel non catholicum ostendet, non me hæreticum comprobabit.

Luc.10.
Deut.17.
Mal.2.
1. Cor.4.
Act.5.
Ezech.3.

Difficultas tamen videtur esse, ꝓpter Nicolaum tertium, & Ioannem vigesimum secundum, qui oppositas assertiones in fide, determinasse uidentur: alter ergo errauit. Item propter Innocentium tertium, & Cęlestinum, similiter propter Pellagium. Sed tamen omnes facilè dissoluuntur, nec opus est hic immorari. Vides itaq;, quàm tutum sit, animam tuam in Pontificis manibus committere, cum te conscientię scrupuli angunt. Sequitur.

Porrò

Porrò si propter cibum frater tuus contristatur, non iam secundum dilectionem ambulas.

Arguit autem hic Paulus, ni fallor, contra Gentes particulatim, probatque non nihil remittendum illis esse Christianæ libertatis, dum discumbunt, cũ Iudæis, duabus rationibus. Hæc autem prima est à ciuitate. Nauseam enim patitur Iudæus, (inquit Apostolus,) cum in mensa carnem suillam videt, stomachus illi conturbatur, totus mærore conficitur. Inuitatus autem, tuo amore, interdum manducat, quod sustinere non potest. Quomodo ergo Iudæum Ethnice diligis? (Ambulare enim in dilectione, diligere est.) si illum turbatione, tristitiaque afficis? Ob id in Concilio Hierosolymitano, decretum fuit, vt Gentes abstinerent à suffocato. Aliter enim, cum circuncisis conuiuere non potuissent. Quibus à diuturno iudaicæ mensæ vsu, omne suffocatum abhominabilis cibus factus fuerat. Ratio secunda est à pietate. *Nec cibo tuo illum perdas, pro quo Christus mortuus est.* Num apud te, tantum Christi amor haudquaquam potest, vt illius intuitu, Iudæũ pro cuius salute supplicia extrema, adde & mortem turpissimam perpessus est, vna esca perdere nolis? Certè. Si Iudæi salus, te mouere adeo nequit, vt illi cibo tuo scandalum omnino præbeas, sisque ruinæ eius spiritualis occasio. Si ciuilitas non te cogit, vt edulia illa à mensa reijcias, quibus ille contristatur, ad minus Christi amor, te mouere debet, qui pro illo interimi voluit, vt seruaretur. Quomodo enim Christum amabis, si illum exiguo cibo perdere volueris, quem Christus omni uita sua saluare voluit? Tu ne Christum amas, qui illi cibum preponis, cui Christus postposuit uitam? Qui leuissima eduliorum quarundam abstinentia, illius salutem redimere negligis, quem Christus, tam magno sui sanguinis pretio comparauit? Non peccas in fratrem, inquit Paulus, ad cor peccas, in Christum, in Deum, cum adeo proximum paruifacis, vt nec ab uno cibo, propter eius salutem abstinere uelis, quando Christus illum, tam magnifecit, vt pro illo omnium eduliorum inedia pati, adde, venundari, torqueri, crucifigi, mori demum appetierit. Nonne enim reipsa iudicas te sentire, quod Christus frustra illum tanti existimarit? postquam tu illum nullipendis? Scopus autem, ad quem tendit hæc Pauli ratio, hæc est. Si propter escam frater tuus scandalum patitur abs te & peccat, nonne spiritualiter perit? Verum, qui venit de cœlis Dei filius, mortemque subijt, vt ille seruaretur, nihil ergo illi proficiet Christi mors, tua ipsius culpa. Quandoquidem tuo offendiculo perditum ibit, nec saluabitur. O Scelus. Irritam facere cibo vno, Christi mortem, & meritum. Hoc sanè, peccato Esau, deterius est, qui vno lentis edulio, uendidit primogenita. Tu enim Christi sanguinem uendis. Peius est Iudæ proditione. Iudas enim triginta denarijs Christum prodidit, tu vendis vna tantummodo esca. O piaculum inexpiabile.

Act. 15.

Gen. 24.

Matt. 26.

Sequitur modo ratio, à Christianæ religionis infamia, quæ Iudæis & Gentibus communis est. *Non ergo blasphemetur bonum vestrum. Non est enim regnum Dei cibus & potus. Sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in his seruit Christo, acceptus est Deo, & probatus hominibus:* Cuius summa hæc est. Si propter escas, contentiones inter vos oriuntur, vt alter alteri se se in Dei regno, in ecclesia præferat. Nonne offensi infideles, Christianum hoc regnum, immo & æternam salutem, in esca, & potu consistere existimabunt, quando audient vos de escarum legibus inuicem contẽdere? quos tamen publica fama norunt, ad cælestia regna aspirare? Ridebunt sanè, & irridebunt, sacram hanc Christi religionem, quasi per escas & simposia, superna regna promittat. Cum tamen nihil minus intendat Christus Iesus. Quæ unquam blasphemia, aut male-

maledicentia maior? Ne ergo quæso tã tæ blasphemiæ ansam pbeatis. Regnũ enim Dei iustitia, pace, gaudioque, non esca, aut potu obtinetur. Et qui iust^9 est coram Deo, qui pacem cum proximo seruat, qui gaudet in seipso, in spiritu sancto, hunc dicit Chrs placere Deo, hominibusq; probari. Non illum qui escarum & potus dũtaxat rationem habet. Hæc est Pauli ratio, vt uides. Sed O quanta, impietate torquetur locus iste. Regnum Dei non est esca & potus, sed iustitia & pax. Edamus ergo, bibamus, ad quid ieiunia? ad quid pisculenti dies? Siquidem Paulus statin acie. Regnum Dei non est esca & potus. Cõsidera diligenter, non dixisse Paulum, regnum Dei, non est abstinentia & sobrietas, Contra istos, qui ieiunium tollere volunt, sed non est esca & potus. Supra item non dicit. Noli ieiunio tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est, sed noli cibo tuo illum perdere. Non dixit. Si propter ieiunium tuũ, frater tuus contristatur, sed si propter cibum tuum contristatur. Non aduertunt hi, qui Paulum profitentur hęc mysteria, aduertamus nos. Si ieiunio tuo ille scandalum patitur, ne cura, sed si cibo, caue. Si ieiunio tuo ille perditur, non tu illum perdis, ille seipsum perdit. Necessarium est enim ieiunium ad salutem, loco & tempore, vt ostensum est. Et propterea cuiuscũque scandali intuitu, non ommittendũ. Deo enim magis, & propriæ animæ, quàm alteri, satisfaciendum est. Verum potus, esca, haudquaquam necessaria sunt, ideo dimittenda, vel differenda, quoad scandala euitentur. Hac itaque ratione non dicitur. Regnum Dei nõ est abstinentia & sobrietas, sed dicitur, Non est esca & potus. Quomodo enĩ interior iustitia habetur, si carni spiritui non seruit? Quomodo autem seruit, si ieiunij lege domata non fuerit? Quomodo pacem habemus, si sensus cõtra rationem insurgat? Quomodo uero frenatur, sine continentiæ habenis? Quomodo gaudium plenum in nobis erit, si hæc ancilla in domo nostra remurmuret semper? Quomodo autem sedabit saturata? Peccatum quidem Sodomæ, saturitas panis, & otium, inquit propheta. Et illud. Saturasti eos, & mechati sunt. Manducauerunt & biberunt, & surrexerunt ludere. Cum ergo, Apostolo teste, regnum Dei sit iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto, ieiunium à Dei regno non excludit, quippe quia per ipsum hæc facilius assequimur. Excluditur autem cibus contra abstinentiam, potusq; contra sobrietatem. Hæc enim ad Dei regnum non attinent. Nã neque esca, neq; potu regnum Dei obtinetur. Et hic est Pauli sensus. Causalis enim est propositio hæc, vt reor. Regnum Dei, non est esca & potus. Iuxta illud. Esca nos non commendat Deo. Nec tu ergo Gentilis, qui carnem suillam comedis, nec tu Iudæe, qui oleribus tñ uesceris, inquit Apostolus, oleribus, vel carne suilla in diuinam gratiam recipieris. Sed *Iustitia ipsa, pace, & gaudio*. Ponit autem hæc per ordinem. Nam ex iustitia oritur pax. Iuxta illud. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Et illud. Opus iustitię pax. Ex pace uero gaudium. Iuxta illud. Pax Christi exultet in cordibus uestris. Dicit autem gaudium in spiritu sancto, ne dissolutam, ineptamq; lætitiam, quæ ex crapulis, & simposijs nascitur, de qua illud est. Effusi estis sicut vituli super herbam, tibi diuinum regnũ comparare, intelligeres. Iustitiam ergo nacti erimus, si fratri nostro exemplum, non scãdalum præbuerimus. Hæc est enim iustitia inquit Christus, vt quæcunq; vultis uobis faciant homines, & uos illis faciatis. Pacem autem, si perfecti diuina gratia exiftẽtes, infirmiores nõ spreuerimus. Si infirmi nostra imbecillitate, superiores non iudicauerimus. Gaudium in spiritu sancto, si conscientię trãquillitatem, sedatis scrupulis, maiorum nostrorum obedientia, fuerimus consequuti. Ita fiet vt, *In his*, idest *Per hæc*. Christo puro corde seruientes, per gaudium hoc spirituale, placeamus Deo patri. Hilarem enim seruum diligit De^9. Vnde Paulus dicit. Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete, probatique simus apud homines, per iustitiam

Ezech. 16
Hier. 5.
Exo. 32.
1. Cor. 8.
Ps. 71.
Esa. 32.
Coloss. 3.
Hier. 50.
Matt. 7.
2. Cor. 9.
Philip. 4.

tiam & pacem. Non modo enim, pro viri li agendum est vt Deo, sed etiam vt hominibus placeamus, iuxta illud. Pla-
1.Cor.10 cete omnibus, sicut & ego omnibus, per omnia placeo. Non quidem vt popularem auram, fauorē, gloriolam ambiamus. Veh enim illis, qui sic hominibus placere student. Scriptum est enim.
Ps 52. Dominus dissipat ossa eorum, qui ho-
Gal. 1. minibus placent. Et Paulus inquit. Si hominibus placerem, Christi seruus non essem. Sed ut ipsi, bonis nostrū omnium operibus, excitentur, ædificētur, & tandem nostra opera, ad Dei gloriam, ad virtutes promoueantur, salutemque consequantur. Iuxta illud.
Matt 5. Luceat lumen uestrum coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cęlis est. Deinde dicit.

Itaque quæ pacis sunt sectemur, & quæ mutuæ ædificationis. Quid non sit agendum hactenus dictum est. Quod scilicet non est contristandus, neque scandalizandus frater. Sed nec occasio prębenda infidelibus maledicentiæ. Nunc quid agendum sit, Paulus differit. Quod scilicet enitendum est, vt quisq; pacem cum altero habeat, alterumque ædificet. Cibis uestris contentiones suboriuntur continue, vult dicere Paulus. O Iudæi. O Gentes. Itemque alter ab altero offenditur. Si igitur pacem, ædificationemque cibi vestri non largiuntur, sed potius hæc cōtraria subuertunt & pariunt, non ne satius est parua hæc aspernari, & ad summa illa & præcipua bona, vnanimi consensu aspirare? Hinc tangit Ethnicum. *Ne cibi gratia destruas opus Dei.* Quod scilicet Deus indies ædificat, Iudæorum videlicet salutem. Tuū est ædificare, vt sis Dei adiutor in ædificio, non destruere. At cibo illo tuo vide, quàm leuissima causa, non modo non ædificas, sed destruis. Ne autem hoc verbo Iudæus, contra Ethnicum insolescat, quasi contra diuini ædificij destructorem, mox eum reprimit, ueritatem euangelicam aperte prænuncians. *Omnia quidem munda.* Ne dicas
Act. 10. de cætero (Circuncisi) aliquos cibos communes esse. Quod Deus purificauit, tu ne commune dixeris. Confestim autem ad Ethnicum reuertitur, ne licentiosè omnibus uescens, ruinæ occasio sit Iudæo. *Sed malum est homini, qui per offendiculum manducat.* Et est Per pro Cum. sicut supra secundo capite. Per Rom. 2.
literam & circūcisionem præuaricator es legis, idest cum literali circuncisione, quam seruas, legem totam transgre deris Licet ergo omnia ex se munda sint, si tamen tu proximo scandalū præbeas, iam cibus ille, tibi spiritualiter noxius efficitur. Hinc tamen & Iudæum taxat, vt vides, quod re, quæ sitapte natura bona est, offendatur. Id enim indicat illius infirmitatem. Vnde sequitur. Latius declarans quod intendit.

Bonum est non manducare carnes, neque bibere vinum, neque quicquam in quo, idest per quod. *In* pro *Per, frater tuus impingit, aut scandalizatur, aut infirmatur.* Vide Pauli sapientiam. Non dicit. Bonum est non manducare panem, neque aquam bibere. Sed *Bonum est non manducare carnes, & non bibere aquam.* Nam initium necessariæ rei ad vitam hominis, aqua & panis, inquit Ecclesia sticus. Et propterea hæc propter scan- Ecclesiastici. 29.
dalum, non sunt omittenda, sed carniū esus, vinique potus, ad hominis vitam necessaria non sunt. Ideo si carnium esu, vinique potu frater tuus, vel actu impingit & ruit in præceps, vel occasionem saltem, à te datam ad ruendum accipit: Aut etiam sua imbecillitate sibi ruendi occasionem sumit, licet nō ruat, (hæc. n. p tria uerba illa *Impingitur, scandalizatur, infirmatur,* intelliguntur,) omnino tu culpa non cares. O nepharios istos, qui omni quadragesima, die etiam Veneris sacrosanctæ, qua caro illa Dei sanctissima, cruci affixa est, carnibus pa lam vescuntur, cum alioquin etiā opiparis pisculentæ mensæ dapibus, sagina ri possint, dignos certè, qui ad Caucasiam rupem relegati, à vulturibus roderentur.

Ego inquit Paulus. *Si scirem propter escam scandalizare fratrem meum, non mā ducarem carnes in æternum.* Et tu una die tantum, vel leui carniū abstinentia, fratris tui, pro quo Christus mortuus est, salutem redimendam non existimas.

O si-

O fides. O pietas, nostris male cognita seculis. Cum vero audis. *Neque quicquam in quo frater tuus offenditur.* Idolotita, sanguinem suffocatum, butirũ, caseum intellige, vel alia id genus, quæ ad corporis salutem necessaria nõ sunt, scandalum nihilominus pusillis pariũt, vel infirmis. Videte itaque omnes inquit Paulus, ne forte hæc licentia vestr, a offendiculum fiat infirmis. Si enim quis uiderit eum, qui habet scientiam, in idolo recumbentem, nonne consciẽtia eius, cum sit infirma ædificabitur, ad manducandum idolotita, & peribit in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & eorum conscientiam infirmam percutientes, in Christum peccatis.

Verumtamen durum videtur. Si licet cibis vesci omnibus. Quod propter proximi scandalum, debeam ab aliquibus abstinere: Nam hoc est magis illius imbecillitatem fouere. Cum enim viderit Iudæus, me à carne suilla abstinere, meo exemplo in sua ipsius infirmitate confirmabitur, credetque reipsa, malum esse carnibus uesci suillis. Lõge ergo melius esset, sine delectu omnia comedere, ostendereque reipsa huius Christianę libertatis ueritatem, quę nullum discrimen habet vel escarum, vel dierum, quàm secus. Et hoc palliolo, se se moderniores contegere studẽt, qui ponunt tenebras lucem, & lucem Esa. 5. tenebras. Quasi uero ad hoc argumẽtum non responderit Apostolus, ecce responsio.

Tu fidem habes. Qua scilicet credis licere oĩa, & fidis citra culpam, sine delectu oĩbus vesci posse. *Apud temetipsum habe coram Deo.* Scilicet tantum, nõ coram proximo. Periculosum valde est, hãc tuam fiduciam coram infirmis ꝓdere. Non enim desinent scrupuli eorum, non ædificabuntur, sed magis scãdalizabuntur. Potissimè si sacerdos sis, vel si doctus habeare. Tuo namq; exẽplo, argumentum sument irreligiositatis, voracitatis, incontinentiæ. Ad crapulasque & ebrietates, ædificabuntur. Non quæ dixeris, sed quæ feceris, imitantes. Hæc enim est infirmorum proprietas, vt longè magis factis, quàm verbis moueatur. Cum alioquin Christus oppositum iusserit. Quęcunque Matt. 23. dixerint vobis, seruate & facite, secundum vero opera eorum, nolite facere. Hanc ego tuam fiduciam laudo, illam tene, caue ne vnquam ab ea dimouearis. Attamen ne in publicum prodas, excusa te coram Deo, & id sat tibi sit. Deus enim tua corda rimatur, nihil nãque abditum est illi. Sed confirmatur (inquis) in sua imbecillitate. At nonne peius esset si rueret, & periret? Quod peius est ergo, deuita. O si hæc considerarent pseudo Apostoli nostri, quoties ponerent ostium circunstantiæ labijs suis, memores uerbi Christi. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis Ioan. 16. portare modo. Itemque dicti illius A- 1. Cor. 3 postoli. Non potui vobis loqui tanquã spiritualibus, sed tanquam carnalibus, lac potum dedi vobis. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis. Plurima mihi crede supprimenda sunt, vt dum eos, qui audierint uolumus facere doctiores, peiores faciamus. Sed nõne ueritatem propter scandalum dimittere nefas est? Oportet itaque semper testari ueritatem, & uerbo & opere. Si itaque uerum est, quod licet cibis uesci omnibus, cur non licet id palam docere & facto ostendere? De ueritatibus, quorum cognitio ad salutem omnibus necessaria est, id totum uerissimum est, quales sunt, quæ symbolo continẽtur, quas quisque scire tenetur, nedum maiores, ecclesiæ patres. Verum scire & credere expræsse, cibos omnes mũdos esse, omnibusque diebus licere sine discrimine suapte natura, non est pusillis necessarium ad salutem, vt constat. Propterea potest hæc ueritas, interdum ad euitanda eorum scandala, dissimulari, differri, dimitti. Hac tamen ratione, ut intelligas, nunquam licere propter scandala uitanda, falsitatem prædicari: etiã in non necessarijs virtutibus. Taceatur ergo, quandoque ueritas, vbi expedit, nunquam tamen falsitas dicatur. Quoniam qui facit mendacium, filius Apoc. 22. est diaboli. Rom. 3. Illi enim, qui dicebant. Faciamus mala, vt eueniant bona, à Paulo supra, reprobati sunt. Quia autem

Aposto-

Apostolus à fiducia Gentilem laudauit, ne ipse occasione accepta superbiat, arbitreturque se se iustum esse, & hac ipsa existimatione, & arrogantia à iustitia labatur. (Nihil enim perniciosius, quàm pharisaica elatione sibi iustitiam arrogare.) Vide quod sequitur. *Beatus qui non iudicat seipsum, in eo quod probat.* Accipitur hic iudicare pro iustificare. Estque sensus. Ille beatus est, qui probat, quod agit. Ideſt qui primum probè agit, creditque etiam probè, & piè se agere, contra errantis conscientiæ stimulos. Nec tamen in eo. ideſt per id
1. Cor. 4. quod probe agit, se se iustificat. Iuxta Paulum alibi. Nihil mihi conscius sum. sed non in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat, ideſt iustificat me, dominus est. Fortasse autem aliò spectat hoc uerbum. *Beatus qui non iudicat.* Ideſt non considerat semetipsum. *In eo* opere, *Quod probat*, vel laudat, sed aliũ considerat, ideſt qui non tantum curat, quid sibi probum & pium sit, ac uideatur, sed quid proximo vtile sit, & expediens. Ac propterea non omnia illa agit coram omnibus, quæ sibi liceret, sed ea tantum, quæ videntibus suo iudicio prodesse possunt. Timens ne suo
1. Cor. 6. exemplo ipsi pereant. Hinc Paulus aiebat. Omnia mihi licent, sed non om
1. Cor. 9. nia expediunt. Et iterum. Non vsi sumus nostra potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculũ demus euangelio Christi.

Sed, cur reprehensus est Petrus à Paulo, qui ne scandalum præberet Iudæis, iudaizabat in mensa? Quoniam Gentes scandalizatæ sunt. Sanctissimus enim ille Petrus Apostolus, suam ipsius firmitatem attendens, sed non quantum oportuit Gentium infirmitatem, cum esset Antiochiæ, priusque venirent quidam ex Iudæis conuersi, in Gẽtilium mensa, Gentilitio more, cibos omnes sicut cæteri indifferenter comedebat. Cum autem venissent illi, subito se se subtrahere cępit, & à carne suilla abstinere, ne Iudæis illis scandalo esset. Inde vero offensæ sunt maximè Gentes. Propter id ergo excanduit Paulus, acerrime contra ipsum, quem tamen æque ac dominum colebat & venerabatur. Firmus erat, & fundatissimus ille Apostolici collegij vertex. Ab illa enim prima infirmitate, lachrimarum irriguo fortior surrexit. Sciebat quod Christi beneficio, omnia munda erãt facta: sciebat, quod cibis omnibꝰ sine delectu vesci poterat. Nunquam ab hac mentis & fiduciæ firmitate, quamuis cibos deligeret, excidit. At hoc satis nequaquam erat. Debuit enim Gentium infirmitatem considerare, quæ factum videbant, intentionem non videbant. Cæperunt enim angi, torqueri, & dicere intra se. Quid est hoc? Non licet ergo cibis vesci omnibus. Oportet itaque & nos iudaizare, postquam ecclesię princeps iudaizat. Quis hoc importabile pondus ferre poterit? Heu. Simulat ne primus iste Hierarcha, aut ex animo à cibis nostris abstinet? Simulare Pontificem non licet. Quod igitur agit: ex sententia agit. Vera est itaq; illorum hæresis qui dicunt. Nisi seruetis legem, non potestis saluari. Audis graue Gentium scandalum? Infirmitatem Act. 15.
fortasse dices, Iudæorum considerauit. Fateor. Ita enim se habet textus. Time Gal. 2.
bat eos, qui ex circuncisione erant, ne illa licentia offenderentur. Sed oportuit, quoniam & Gentes aderant, illis, etiam timere, non modo Iudæis, licet nanque erat Iudæorũ Apostolus, erat nihilominus omniũ pastor. Ob id postquam ipse Iudeorum scandalum euitarat, Apostolus Paulus zelans, pro Gentibꝰ, quę sibi creditę fuerãt, egit vt neq; ipse scandalum paterentur. In faciẽ n. restitit Petro, dixitq; ei coram omnibꝰ, vt oĩum vulnera sanarent. Si tu Iudæus Ibidem.
cũ sis, gentiliter viuis, Iudæis absentibus, cur Gentes modo tuo exẽplo cogis iudaizare? Probè agis, gentiliter viuens cũ Gentibus, iudaice cũ Iudęis. Id nãq; & ego seruare consueui. Verũ nequaquam, id in Gentium, vrbe probari põt, quod discũbens ad mẽsam, comedẽsq; gentiliter cum Gentibus, quã primum circuncisi aduenere, te à gentilium libertate subtraxeris. Intelligunt n. tuo exẽplo gentes, cõtra euãgelij veritatẽ, iudaizandum esse. Acquieuit repręhẽdenti summus ille, sanctissimusq; Põtifex, & sublata sunt omnia scandala.

Erit fortasse, qui dicat. Non poterat Petrus vtrumque scandalum euitare. Sed certè poterat. Illico enim aduentantibus ex Hierosolyma Iudæis, si Ethnicis rationem exposuisset, cur se se à cibis Iudæorum lege interdictis, subtrahere vellet, nemo scandalum fuisset passus. Sed finge, quod omnino Gentes scandalizatæ fuissent, etiam post prolixum Petri sermonem. Finge, quod Iudæi similiter scandalizati fuissent, si non abstinuisset, à carne suilla. Quid Petro agendum erat? Vitandum magis erat Gentium scandalum, quandoquidem Antiochia vrbs Gentilium erat. Seruandus itaque patriæ mos fuerat. Vnde regula illa Ambrosij orta est. Ad quancumque Ecclesiam veneris, illi te conformes. Adde. Quia hoc fauorabile magis erat euangelij negotio. Rursus. Iam Concilium illud celebratum fuerat, lataque sententia Hierosolymis tenoris huiuscemodi. Visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc necessaria, Vt abstineatis ab immolatis simulachrorum, à sanguine & suffocato, & fornicatione, à quibus custodientes vos bene agetis. Cui & adiunge. Iam visionem illam apparuisse Petro, lintheí scilicet, in quo erant reptilia, serpentia, quadrupedia, auditamque domini vocem. Macta & manduca. Cui cum respondisset Petrus. Absit domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum. Et vox iterum secundo ad eum. Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris. Peccauit ne ergo Petrus? Clarum spiritus sancti testimonium habes. Reprehensibilis erat. Scandalizauit Gentes? Minime. Scandalizari non poterat, ergo multo minus scandalizare. Verum Gentes occasione accepta scandalizatæ sunt. Non itaque peccauit ipse. Dices, sed Gentes peccarunt. Immo & ipse non est immunis à culpa. Quoniam adeò cautè debuit agere tantus pontifex, vt Gétes adhuc infirmæ, scandali occasioné ab eo haudquaquam accipęrent. At ipse iudicauit seipsum, in eo quod probabat, non alium quidem. Licebat enim eo tempore se se à Gentium cibis subtrahere, sicut & uesci licebat. Hoc ipse considerauit duntaxat, sed eum oportebat etiam Gentilium imbecillitatem considerare, quod vtique non fecit. Sed quis est, qui non aliquando delinquat: cum sanctissimus ille dicat. Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est? Ex genere, malum non erat à carne suilla abstinere. Cum igitur ipse nequaquam mala intentione, sed bona abstineret, timens, scilicet Iudæorum saluti, non peccauit nisi, (quod aiunt) venialiter. Nam lucerna corporis, oculus est. Si oculus simplex fuerit, in huiuscemodi, quæ mala non sunt ex genere, totũ corpus lucidum erit.

Act.15. (margin, beside "ris huiuscemodi")
Act.10. (margin, beside "visionem illam")
1.Ioan.1. (margin, beside "non habemus")
Matt.6. (margin, beside "oculus simplex")

Vnde certè non video, increpitum fuisse Petrum hac ipsa eius abstinentia, sed ob id tantum, quod præter & contra illius intentionem Barnabas, plurimique alij, eius exemplo ad iudaizandum ducebantur, vt & ipsi omnes, à cibis lege prohibitis, tanquam profanis abstinerent. Magis ergo ad illos monendos, quam ad Petrum corrigendum restitit illi in faciem Paulus. Nam non dicit textus, quod Petrus ad euãgelij veritatem non ambularet, sed Barnabas, & alij non ambularent. Cum inquit uidissem, quod non recte ambularent ad veritatem euangelij, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cum Iudæus sis, Gentiliter viuis, & non iudaicè, quomodo Gentes cogis iudaizare? Duro autem uerbo illo reprehendendus fuit, vt audita tanti principis reprehensione, reformidarent Iudæi, de cætero spem aliquam in aliorum delectu constituere. Gentes quoque, libertatem illam cęlitus sibi datam intelligerét, cũ reprehensioni illi nec tantillum reluctaretur Petrus, qui & vniuersalis pastor erat, & peculiaris circũcisorum pr̃, quibus fauere illũ poterat paré videri, A Paulo autem magna ratione, quoniam ipse seruandæ gentilitatis onus incumbebat. Adde. Quod & hoc ipso Iudęis & Gentibus innotuit, quanta esset in Ecclesia, Pauli, qui primũ pseudo Apostolus

Gal.2. (margin, beside "phæ coram omnibus")

stolus credebatur, authoritas, cui Cephas obiurgatus publicè, cessit, nec verbum quidem respondere ausus est. Simulque Petri humilitas maximè claruit vniuersis populis, qui cum Christi vices ageret, à nouitio Christi Apostolo, qui etiam Christum persequutus fuerat, & quem Iudæa omnis infensum habebat, coram omnibus commoneri & coargui passus est. In illa potissimum vrbe, in qua Pontificiam sedem erexerat, & cui ipse tanquã metropoli omnis Ecclesiæ, præsidebat. Sequitur.

At qui diiudicat, si manducauerit condemnatus est, quoniam non ex fide. supplẽdum est, comedit. *Omne enim, quod non est ex fide, peccatum est.* Minus dicit, vt vides Apostolus, sed plus significat. Sensus nanque est, per antithesim eorũ quæ de Gentibus dicta sunt, vt patet ex contextu. Iudæus qui inter cibos diiudicat, huncque licere, illum vero nõ licere credit, si illum quem credit non licere manducauerit, suopte iudicio cõdemnandus est, quia contra fidem, cõtra fiduciam scilicet agit. Idest contra conscientiam, dictantem ei, vt omnino fidat & confidat peccare illos, qui carne suilla uescuntur. Omnia enim quæ contra hanc fiduciam, contra hanc conscientiam agimus, videlicet contra id quod credimus agendum esse, (vt breuiter dicam,) peccata sunt. Hoc quidem molitur Paulus, & tamen longè minus dicit. *Condemnatus*, inquit est Iudæus, *Qui diiudicat si manducauerit, quia non ex fide*. Vult dicere. Quia contra fidem. Vnum quippe credit Iudæus agendum esse. Abstinendum, videlicet à carne suilla. Agit nihilominus contrarium. Ex hipothesi enim manducat, vere ergo condemnandus est. Quisquis nanque credit vnum agẽdum esse, & oppositum agit, reipsa peccat, iudice & teste conscientia ipsa, cuius tribunal toti orbi terrarum, iure maximo anteponitur. Si tamen placet vt sit mera negatio. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Qui ergo diiudicat cibos, si manducauerit condemnatus est, quia nõ ex fide, potes illud hoc modo optime interpretari. Omne qđ ad conscientiam attinet, si non fiat ex conscientia, peccatum est, deligere cibos ad conscientiam attinet Iudæi, qui ex conscientia sua diiudicat hunc licere, non iudicat illum, si ergo manducauerit illum, quem non iudicat licere, condemnandus est, quoniam non ex fide, quia scilicet non fiducialiter comedit, cum tamen iudicet fiducialiter aliquibus cibis tantum vescendum esse. Absolutè itaque non est verum, quod omnia quæ non sunt ex fide, peccata sunt, sed tantum, quæ sunt contra fidẽ. Contra id scilicet, quod credimus. At in materia de qua sermo est. Omne qđ non est ex fide, peccatum est, quia non loquitur Paulus, nisi de actionibus ad fidem attinentibus, quæ scilicet dicuntur fieri cum fiducia, quod illicitæ non sint. Et intelligitur peccatum propriè, (vt Pauli mentem rectè habeas,) peccata quoquomodo. Inquit enim. *Condemnatus est, qui comedit non ex fide.* Accipit ergo peccatum verè & propriè, vt est actus, qui penes Deum iudicium condemnationis meretur. Et ita omnia, quæ sic agimus non ex fide, vel quæ credimus non esse agenda, vel quæ non credimus agenda esse, modo declarato, peccata sunt, quantumuis bona videantur.

Verum enimuero hoc reuera admodum difficile est. Si semper fides & cõscientia recta essent, nullus posset dubitare. Nam contra conscientiam agere, esset agere contra legem Dei. Sed cum interdum erret, vt in Apostoli exẽplo clare constat, de Iudæi conscientia, cibum aliquem purum, aliquem vero impurum esse iudicantis. Cum Deus omnia purificauerit, non potest facile capi, quomodo agens contra huiusmodi conscientiam, peccet. Nam secundum Dei legem agit, cui conscientia cõtradicit. Igitur non peccat. Tiranni, qui Christi asseclas occidebant, rem Deo gratissimam agere arbitrabantur. Iuxta illud. Venit hora vt omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Manifeste nihilominus patet, eos peccasse maximo peccato. Si ergo eos non occidissent, nequaquam peccassent, contra conscientiã tamen egissent. Ioan. 16.

ſent. Non omne itaq; quod eſt contra conſcientiam, peccatum eſt.

Verum ſi duo hic inſpexeris. Primum, quod conſcientia errans, licet diuinæ legi contraria dictet, illa tamẽ cõtraria legi Dei, dicit eſſe diuina lege præſcripta. Secundum. Quod ille qui cõſcientiam errantem habet, credit & confidit illam rectam eſſe, aliter enim non erraret. Et ita illi inhæret, non quatenus erronea, ſed quatenus recta, per ſe conſcientiam ſequens, & per accidens conſcientiæ errorem, quia videlicet contingit conſcientiam, quam putat rectam eſſe, errore teneri. Ex his duobus, videbis apertiſſimè: quod qui contra conſcientiam errantem agit, quouſque illa manet, peccat. Quoniã quantum in ſe eſt, habet voluntatem Dei legem tranſgrediendi, quam ſeruandam eſſe conſcientia dictat, quæ ab illo recta, & non errans exiſtimatur.

Argumentum vero illud facile ſoluitur. Qui facit contra conſcientiam erroneam, facit ſecundum Dei legem. Per ſe enim hoc falſum eſt. Qui nanq; à conſcientia, etiam errãte recedit, quouſque illa manet, per ſe à Dei lege recedit, quoniam ille eam putat rectam, & præcipientem vel dictãtem ſecundum legem Dei. Si à conſcientia erronea, vt erronea recederet, argumentum concluderet, ſed recedit à conſcientia erronea vt recta, à Dei lege itaque vult recedere. Per accidens tamen eſt, quod Dei legem faciat, quia illi ipſi accidit, illam eſſe conſcientiam errantem, contraque Dei legem dictantem. Nemo autem dubitat, ea quæ per accidens ſunt, ab arte relinquenda eſſe. Illi ergo non peccarunt, (dices) qui Apoſtolos, martireſq; occiderunt. Illatio nulla, immo maximè peccarunt, quia conſciẽtiam erroneam ſequuti ſunt. Neque enim, vt ſupra dictum eſt, aſſerit Paulus, Omne quod eſt ex conſcientia, rite agitur, ſed omne quod eſt contra conſcientiam, peccatum eſt. Peccarunt ergo occidendo, itemque peccaſſent ſi nõ occidiſſent, ſed quod peccatum maius, occidere, quia conſcientia erronea erat, quam exuere oportebat. Nihil ergo agamus, nihil dicamus, nihil contra conſcientiam cogitemus, vel recta ſit, vel erronea, quoniam omnia hæc peccata ſunt. Hoc tantum intereſt. Nam ſi ſecũdum rectam agimus conſcientiam, rectè agimus, ſi tamen ſecũdum erroneã agimus, adhuc peccamus. Vtroq; ergo modo peccamus, & ſequentes, & recedentes. Et ideo verè dicitur ligare conſciẽtia erronea, vt à peccati vinculo nequaquam abſolui poſſimus, quoaduſque illa permanſerit. Nec mirum, quoniam & ipſe conſcientiæ error, peccatum eſt, cum ex ignorantia eius contingat, quod ſcire oportet. Peccatum autem ſuo pondere, ad aliud trahit. Caueamus ergo & fugiamus quantũ quiſque poteſt nobis ipſis, erroneam conſcientiam formare. Nihil enim nobis perniciosius contingere poteſt.

Et hic, finis eſto huius capitis. Ex quo manifeſte patet, propoſitionem hanc. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, temere aſſumi ab iſtis nouis magiſtris, qui iam probare cõtendunt, omnia Iudæorum, teucrorumq; opera peccata eſſe. Quoniam ſcilicet Chriſti fidẽ non habent. Nihil enim magis diſtat ab intentione Pauli loco iſto. Nõ enim de fide in Chriſtum, ſermo eſt, ſed de fide, qua quis credit aliquid ſibi licere, vel non. Cõcluſioque & explicata, & probata eſt. Quiſquis credit Deũ optimũ maximum, quapiam eius actione irritari vel offendi, ab illa tñ hoc aĩo ſtante, & hoc iudicio, nõ abſtinet, peccat. Qm̃ qđ credit ſibi nõ licere, agit. Demꝰ tñ, & de Chři fide id itelligi poſſe, nihil adhuc cõcludere pñt. Qñquidẽ Apoſtolus vſurpat, vt oñſum eſt, non ex fide eſſe, ꝓ cõtra fidẽ eſſe. Cõcedẽdũ ergo eſt. Oĩa quę cõtra Chři fidẽ agunt, peccata eſſe. At nullo pacto oĩa quę agũt. Quãq̃ tñ illud magni, ſctiſſimiq; přis Auguſtini, ſit uerũ. Oĩs infideliũ uita, pctm̃ eſt. Non.n.dicit. Oĩs actio infidelium, peccatũ eſt. Sed oĩs vita. In omni quippe uita, pollutio illa eos tenet, in qua cõcepti ſunt, niſi tanta labes Chriſti, ſanguinis profluuio detergatur, Quod ſanè non efficitur, niſi ſuſcepta ab eis fide in Chriſtum Ieſum, lauacri baptiſmaliũ undarum acceſſione. Vnde & ſic, illud Pauli intelligi debet. Coinquinatis nihil

eſt

eſt mundum. Sed inquinatæ ſunt eorum, & mens, & conſcientia. Quamuis enim aliquas actiones moraliter bonas efficiant, nullo tamen eorum opere, à ſorde illa originaria mundari poſſunt. Nihil ergo quod ad eos intus attineat, prorſus mundum eſt; nec proprijs actionibus mundari poteſt. Peccatum nanq; originale, omnes potentias inficere & coinquinare nemo eſt, qui neſciat. Infectionem uero illam is vnus tollere poteſt, de quo dicitur. Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Sed tamen eorum actio, aliqua munda eſt, (dices,) tua ſententia, cũ alioquin Paulus dicat. Nihil eis mundum eſſe. Abſit, vt aſſeram aliquam actionem infidelium, omnino mundam eſſe. Quis enim vel cogitare poteſt, mundam actionem de corde immundo exire? Actiones

Apoc. 1.

Tit. 1.

mundæ, regnum cælorum promerentur. Quomodo ergo mundæ erunt illorum actiones, qui penitus ſuperno illo regno indigni ſunt? Sat nobis ſit, quod non omnes ſunt peccata, nulla tamen eſt verè perfecta. Inter hæc enim dari medium, nemo dubitare poteſt. Fideles nanque non omnibus & ſingulis eorum actionibus, merentur. Infideles itaque, non omnibus eorum actionibus demerent. Hi quantumcũque perfecti, minutas culpas vitare nõ on poſſunt: illi quantumcunque perditi, in omni uita aliqua bona efficiunt. Minutis culpis, Chriſtiani ad inferos, non condemnãtur: minutis bonis, infideles ad ſuperos non euehuntur. Quis quęſo ſanę mentis, pertinacius oppoſitum, poterit ſubſtinere? Verum Paulus, diſtat ab hac quęſtione, immenſo interuallo, vt dictum eſt. & cæt.

CAPVT QVINTVMDECIMVM.

D*Ebemus autem nos, qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare. & non nobis ipsis placere.* O quanta felicitate, quæ seminauit Paulus, in calce superioris capitis, huius initio, tanquam optimus, & fortunatissimus agricola metit. At qui diiudicat si mãducauerit, cõdemnatus est, quoniam non ex fide. Omne enim quod non est ex fide, peccatum est. *Debemus autem nos, qui potentes sumus, infirmitates impotentium portare, & non nobis ipsis placere.* Vide quæso ægregiam omnium horum consequutionem. Quicquid homo fecerit eo animi iudicio, ea sententia, vt credat id sibi non licere, quamuis sua ipsius natura peccatum non sit, illi peccatum est. *Debemus ergo nos*, simplicium ouiũ duces, pusilli gregis simplicitatem interdum ferre, sinereque vt quoad errantem conscientiam exuerint, diem à die, escam ab esca discernant, ne nostra seueritate perculsi, nostris præceptis territi, diuinam metuẽtes iram, anathematumque nostrorum fulmina, conscientia illa manente, contra conscientiam eorum, & dies, & cibos pares ducant. Nostra enim occasione facientes aliter, quàm ipsi consciẽtia dictante, iudicent esse faciendum, Deum offendent, seipsos condemnabunt: & nos quoque coram tribunali illo horrẽdo Christi Iesu, suæ perditionis reos constituent. Contra uerò, si ingentia hæc pericula contemplati, tanquam pij & prudentes, ratione bona, & consilio Christiano, infirmioribus satisfacere studuerimus, accommodare nos ipsos, atque ad illorum sententiam inflectere, paulatim illos à conscientia illa errante, ab animi infirmitate, à iudicij tenuitate liberatos, quasi manu in locum stabilem atque tutum Christianæ perfectionis trahemus, vt pares nobis virtute & fidei firmitate sint, nihil nobis constantiæ, & firmitatis perdiderimus, sed tamẽ paululum nos ipsos demittentes, vt cum infirmis efficiamur infirmi, aliquid eorum infirmitati, consuetudini, iudicio, concedentes, qđ & medici corporũ, cum ægrotis facere solent. Illos non modo sanau erimus, sed & ad summum robur, ad sublimen gradum pacati animi, sedatæ conscientiæ, optimi iudicij, christianęq; uitæ, iuuante Deo perduxerimus. Non ergo quæramus sola nostra sententia viuere, nos qui in domini vinea excellimus, non nostro duntaxat iudicio niti, vt infirmos alto supercilio, repente mandatis, excommunicationibus, reprehensionibus, legibus, minis cõpellere, in nostramque sententiam trahere velimus. Vellẽt profectò pusilli nos imitari, at non possunt. Illis ergo parcamus, nos ipsos ad eorum vtilitatem summittamus, magna charitate instruamus, vt nostra adiuti opera, cum fortes euaserint, in cælorum regno nobis, tanquam suis seruatoribus, serta & coronas intexant. O egregium documentum, & uerè Paulo dignum. Quid putas Roma, verbum illud sibi voluerit. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huius modi instruite in spiritu lenitatis & mãsuetudinis? Et illud. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi? Nisi quod superiorum vel maiorum lenitas, & inflexio illa, atque demissio, ad infirmorum sententiam, ad eos ædificandos, in fideque & charitate radicandos, plurimam vim habere, experimẽto comprobatur? Generosus mihi crede est suapte natura hominis animus, vt lenitate ducatur magis, quã

Gal. 6.

Ibidem.

seueritate

seueritate trahatur. Nemo tamen hinc, sanctæ ecclesiæ patres, quod nimia seueritate vtantur, reprehendere audeat. Quis enim nesciat, diuersa tempora, diuersosque hominum status, diuersos mores postulare? Quis item haud intelligit, nõ cum omnibus hominibus, eodem modo agendum esse? Notior est illa vox, quã ut hic referatur. Oderunt peccare boni, virtutis amore. Oderunt peccare mali, formidine pœnæ. Hinc Christus summus, æternusq; sacerdos, cuius lenitas incomparabilis
Mat. 11. erat, adeò vt diceret. Discite à me, qa mitis sum, & humilis corde. Se se enim tam ad ima, pro nobis in altum attollẽdis demiserat, vt magis descendere nõ
Psal. 87. posset. Vita inquit mea, inferno appropinquauit. Verbis nihilominus & factis, nonne in phariseos illos deseuit,
Ioan. 2. quos è templo tanto furore mẽsas euertens, nummulariosque percutiens eie-
Num. 12. cit? Moses, quem omnium hominũ, qui erant super terram, mitissimum fuisse refert spũs sanctus, hoc est post Chrm. (Is enim non de terra est, de cœlo venit,
Ioan. 3. & super omnes est.) Et ipse aliquando nonne in Ægyptum illum quem fabu-
Exo. 2. lo abscondit, seuerior fuit? In seditiosos Chore & Abiron? In sabbathi violato-
Num. 16. rem? Helias Propheta, nonne propria manu, tam multos prophetas Baal interfecit? Quid dicam de Phinees, qui scortum, & scortatorẽ occidit? De Elea-
3. Re. 18. zaro in eos animaduertente, qui cum
Num. 25. alienigenis se se profano concubitu cõmiscuerant? Vides itaque, quod non semper hominum peccata, portare & substinere debemus, sed interdum deseuire opere pretium fuerit. Verũ fortasse, noui testamenti (dices) & Pauli ipo tissimum, exempla desidero. Audi. An parum supercilij & rigoris tibi uidetur
1. Cor. 5. fuisse in Paulo? Ego (inquit) absensus corpore, præsens autem spiritu, iudicaui fornicatorem illum tradere sathanæ, quæ animaduersio quæso maior? Iterũ.
1. Tim. 1. Ex quibus est Himeneus & Alexãder, quos tradidi sathanę, ut discant nõ bla-
Deut. 17. sphemare. O atrocem Apostolum. In vetere lege, quicunque sacerdotibus, non obtemperassent, aut extra castra positi à populo lapidabantur, aut gladio subiecta ceruice sacerdotis contẽptum cruore expiabant. At Pauli rebellis, cõfestim eiectus de ecclesia, rabido demonis furore agitur & discerpitur. Vix Apostoli dederant illi manus, vix in ecclesia receptus erat, & inuentum illum Elimam Magum, audi quàm du- Act. 13.
re persequitur. O plene dolo & omni fallacia diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis peruertere uias domini rectas? & nunc ecce manus domini super te, & eris cæcus. Et confestim cecidit in eum caligo, & tenebræ, & circũiens quærebat qui illi manus daret. Num ergo Paulus voluit super maiores mãsuetudine uti? Absit. Ex operibus eius id agnoscere potes. Sed cum Christianis inquies, uerbis saltem, lenis erat. Audi. O insensati Galatæ, quis iterum uos fa- Gal 3.
scinauit non obedire ueritati: Iterum. 2. Cor. 13
Prædixi & prędico his, qui peccauerũt, si venero non parcam. Adhuc. Ideo Ibidem.
hæc absens scribo, vt non præsens durius agam. Rursus, ad Titum. Sũt mul Tit. 1.
ti inobediẽtes, & vaniloqui, quos oportet redargui, tu increpa illos dure. Amplius. Hæc loquere, exhortare, argue Tit. 2.
cum omni imperio. Sed quid immoror? Nonne manifeste patet, Paulum vtraque manu fuisse vsum, vt mansuetudine interdum, & interdũ uirga ferrea? Vultis inquit veniam ad vos in uirga, 1. Cor. 4.
vel in spiritu? Optas forte, alterius tui luminis Petri Apostoli, post Paulũ testimonia? At illud tibi sit satis. Saphira Act. 5.
enim & Anania, agri prætium venditi defraudantibus, quid legimus Petrum fecisse? Dixit enĩ Petrus, ad Ananiam. Cur tentauit sathanas cor tuum mentiri te spiritui sancto, & fraudare de prætio agri? Nonne manens tibi manebat, & uendutum in tua erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Nõ es mentitus hominibus, sed Deo. Audiens autem Ananias uerba hæc, statim cecidit, & expirauit. O vindictam omni excommunicatione maiorem. Idem post tres horas, Saphiræ vxori euenisse legimus. Verba superciliosa quęris? Audi. Cum vidisset Simon Magus, Act. 8.
quod per impositionem manus Apostolorum, dabatur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam dicens. Date & mihi

hanc virtutem, vt cuicumque imposuerit manus, accipiat spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eũ. Pecunia tua, tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri. Vides graue supercilium? frontem rugosam? ardentes oculos? Audis seueram principis ecclesiæ increpationem? Non est itaque, vt reprehendas, quod hac perdita ætate nostra, in tam magno contumacium, rebelliumque hominum numero, sanctæ ecclesiæ proceres, nil nisi minas, excõmunicationes, & anathemata concrepent. Longe plus enim est, Pauli & Petri tempore, ter vel quater excommunicationis sententiam latam fuisse, in tam exiguo fidelium numero, in tanta primitiuæ illius ecclesiæ sanctitate, quàm si hodierna die, in tanta & Christianorum, & scelerum copia, centies mucro ille spiritualis euaginetur. Illud tamen eos monere non desinam, tela ista & fulmina, non quidem ob leuiores causas immittenda vel exercenda fore, sed tantum in grauissimis, periculosissimisque negotijs. Imperitum sane militię, illum nemo, non dixerit, qui in exiguo quoque negotio, ensem exerit, & vibrat. Frequentiore enim vsu, mucro hebetatur, eiusque acies retunditur potius, quàm acuatur. Ita ergo & vilescit authoritas, de qua sæpe & temere pericula facimus. In contumaces itaque, & nefandis criminibus obrutos, opere pretium fuerit animaduertere. At infirmis omnibus & singulis, iuxta Apostolicam sententiam, parcere, condescendere, se se accommodare, vt adolescere possint, necesse est, vt quisque
1.Cor.11 cum Paulo dicere possit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Omnibus omnia factus sum, vt omnes
1.Cor.9. lucrifacerem. Factus sum infirmis infirmus, his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum in lege essem Christi. His qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum sub lege nõ essem, vt infirmos ex lege, legique subditos, Christo meo, amori meo, meo thesauro lucrifacerem. Hoc est, quod hic molitur Paulus. Exemplo autem res dilucidior fiet. Tu crucifixi imaginem vides, protinus vt par est, defixis in eam oculis, mente adoras, quod in ipsa intueris, atque genuflectis. Est infirmus quispiam tecum, ex iudaismo nuper conuersus, vel ex saracenis, qui nondum intelligit imaginum honorem ad prototipon referri, offenditurque statim, cum videt te manuum simulachra, quæ artifex effinxit, pronis in terram vultibus, adorare. Tu itaque abstine, declina, subueni fratri tuo, negotium aperi. Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa. Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa. Ita fiet, vt illum magno tuæ animæ lucro, ab illa iudaica, maumethanaque opinione dimoueas, & in fide confirmes. Tu stomacho languens, contemplatiuæ vitæ intentus, ne corporis infirmitatibus, à reliquis pietatis operibus abducare, vtriusque medici consilio, nullo non die carnibus, & vino vteris. Existimabit infirmus ille & illiteratus, te gulonem esse & voracem, libidinique inseruientem, quod in carnibus, & in vino luxuria sit, prauumque iudicium suo ipsius, maximo damno, de te concipiet. Demitte te ad fratris tui opinionem, ne causam illi prauè suspicandi afferas, contine, paululum ostende, non esse in crimine escam, sed affectum declara. In quibuscumque rebus agendis, rationem in primis diuinæ gloriæ habendam, ad huncque scopum, omnes hominum actiones, dirigendas esse. Et propterea spiritalia pietatis opera, corporalibus præferenda esse, vbi simul omnia haberi non possunt. Ita illius conscientiam, scrupulorum, errorumque nebulis perturbatam, serenabis, & lucratus eris fratrem tuum. Tibique post Deum, animam suam debebit perpetuis temporibus. Istud ergo est, infirmorum imbecillitates gestare. Ad hunc quoque modum intelligi debet, si quispiam iracundus fuerit, si contumeliosus, illum Christiana modestia ferendum esse. Non maledictis protinus repercutiendum, ne magis illum furere & debachari contingat, sed tolerandum,

lerandum, instruendum, leniendum. Tu perfectus es? Nonne? Tuo merito ne, an Dei dono? Certe dono Dei. Deo igitur uices repende, is te tollerauit, & ex infirmo fortem effecit. Memento ergo, quod & tu pusillus eras, & fortis euasisti. Hunc in modum debiles fouebis, vt & ipsi tecum diuina gratia, fortes efficiantur. Vult enim Christus suam munificentiam, non quidem in teipsum, sed in proximum retaliari.

Vnusquisque nostrum, inquit Paulus, nostrum inquam, qui potentes sumus, & gratia, & authoritate, qui primas habemus in ecclesia: quibus Deus maiora dona contulit: qui imbecillitatem exuimus, *proximo placeat in bonum, ad ædificationem.* Etiam, si quandoque nobis ipsis displiceamus. Qui enim sibi ipsi tantum placere studet, infirmorum defectus ferre non potest. Quo itaque læto animo pusillorum onera portare possimus, & imperfectiones tollerare, cum id præcepisset Apostolus, protinus hoc addidit, ne nobis vnis, sed & alijs placeamus. Addidit autem, *in bonum*, ne in nefario opere, proximo placendum putares, quamuis etiam ille scandalizaretur, si id nequaquam expleres. Per bonum vero etiam id intellige, quod ad bonum & ad malum indifferens est. Modo enim opus non sit malum, proximo placẽdum est, eius scilicet infirmitati condescendendum. *Ad ædificationem autem.* Hic est huius charitatis finis, si nulla sit eius ędificationis spes, nequaquam illi placendum est. Sed constanter agendum, quod cæptum est. Etiam si ille suopte vitio, ex bono opere offendiculum patiatur. En itaque, quanta esse debet charitas Christiana, ne scilicet propria commoda quæramus, sed proximos nostros ædificare nitamur. Licet nanque, de maioribus tantum loquatur Apostolus, à fortiori nihilominus de imperfectioribus intelligit. Si enim perfecti in perfectis placere debent, multo magis è contra. In exemplum autem Christum inducit, qui sane scopus ille est, ad quem semper oculos nostros, in omnibus agendis habere debemus. Iuxta illud. Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est. Omnis quippe Christi actio, nostra instructio est. *Etenim* ergo. *Christus*, cum sibi ipsi maximè placere posset, quia peccatum non fecit, nec facere potuit, tamen.. *Non sibi ipsi placuit, sed*, supplendum est, displicuit sibi, quò alijs placeret, *Sicut scriptum est.* In Dauid, qui Christi vices agens dixit. *Opprobria opprobrantium tibi ceciderunt in me.*

Exo. 15. 1. Pet. 2 Ps. 68.

Verba sunt hæc Christi Iesu ad patrem dicentis. Quoniam zelus domus tuæ comedit me, opprobria opprobrantium tibi ceciderunt in me. Amor ille vehemens ecclesiæ tuæ, Pater Optime. Qui me comedit, non secus, quàm ignis ardentes flammæ stipulam siccam deuorare uidentur, in causa fuit, vt cum vnice tibi placere cuperem, & quos mihi dederas, non perdere ex eis quemquam, nondum saturi Iudæi illi ingratissimi, qui olim tibi exprobrabant, maiestatem tuam semper in secula seculorum, benedictam, amen, blasphemantes, maledicentes, tentantes, irritantes, per deserta in me quoque, qui tuum honorem defendebam, deseuierint, & tanquam canes, post innumera opprobria, meam obsederint vitam, atque dilaniauerint. Tibi mortem intentare non potuerunt. Finis ergo conuitiorum, quibus perditæ Gentes ille te affecere, ad me tanquam tuas vices gerentem, deuolutus est, me occiderunt. Ecce morior, cum nihil horum fecerim, quæ isti malignè composuerunt aduersum me. Libens tamen & lubens morior, vt improperiorum illorum pęnas, quibus tibi & mihi exprobrarunt, ego ipse proprio sanguine luam, vt peccata illa in me cadant, vt hac ipsa corporis mei oblatione, quod offero in ara crucis, illis agnoscas. Factus sum illis in parabolam. Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta. In me psallebant, qui bibebãt vinum. Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam. Ego vero orationem meam, ad te domine. Tẽpus beneplaciti Deus.

Dan. 13. Psal. 68. Ibidem.

Ignosce

Luc.22. Ignoſce illis pater. Nō enim ſciūt,quid
faciunt. In multitudine miſericordiæ
Pſ.68. tuæ,exaudi me in veritate ſalutis tuæ.
Hæc omnia ex pſalmo illo, vnde iſtud
verbum deſumpſit Apoſtolus. Vides
quomodo Chriſtus nō ſibi placuit, ſed
1. Pet.2 patri,ſed hominibus. Peccata enim no-
ſtra pertulit in corpore ſuo, millaq; im
properia quę carni diſplicuiſſe poterāt,
pro diuina gloria, proque noſtra ſalute
ſubſtinuit, cum dicerent illi. Samarita-
Ioan 8. nus es tu. Demonium habes. Blaſphe
Matt.26. mauit. Nō eſt hic homo à Deo, qui ſab-
bathum non cuſtodit. Inſanit, quid eū
audis? Ecce homo vorax, potator uini.
Ioan 9. Deſcende de cruce. Alios ſaluos fecit,
Matt.11.
Matt.26. ſeipſum non poteſt ſaluum facere.
Vah qui deſtruis templum Dei, & in
tribus diebus reædificas illud. In Beel-
zebub principe demoniorum, hic eijcit
Luc.11. demonia. Nonne hic eſt filius Fabri?
Luc.4. A Nazareth poteſt ne aliquid boni eſ-
Ioan 1. ſe? Quem teipſum facis? Reus eſt mor
tis. Nonne poterat facere, vt non expro
Ioan 10. braretur? vt non pateretur? vt non male
dictis laceſceretur? Potuit vtique, ſed
nobis, & diuinæ gloriæ proſpiciens, ſua
Matt.26. carne neglecta, contumelias, cōuitiaq;
perferre, & malum nomen apud pluri-
mos habere voluit. Durum ne ergo, &
graue tibi videri debet, vt ſi iniurio-
ſum virum, iracundumque, & contu-
melioſum tua patientia feras? Si infir-
mioribus te accommodes? ſi pleroſque
puſillorum defectus diſſimulare ex ani
mo ſtudeas? Iniqui homines te ſtupi-
dum, vilem, inſenſibilem, ſimulatorē,
vaſtum, & minime generoſi animi vi-
rum prædicent in plateis. Si iam dudū
æterno patri maledicere conſueuerūt,
in filium quoque Dei inſaniere, quid
mirum, ſi & tu eorum iacula deuitare,
non potes? Longe melius eſt, à perditis
viris vituperari, exprobrari, quàm lau-
dari, glorificari. Propterea Chriſtus dū
probro ab eis haberi non abhorruit, ue
ram gloriam eſt conſequutus, gloriam
inquam, quæ ſemper durat, ſpiritalium
rerum. Nam terrena, hæc gloria, inſtar
puncti. *Quæcunque enim præſcripta ſunt, ad
noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per pa-
tientiam, & conſolationem ſcripturarū, ſpem
habeamus.*

Ne putes hæc, quæ de Chriſto tot an
tea ſeculis cecinit uates, hac tantum ra
tione ab eo ſcripta eſſe, vt Chriſti hiſto-
riam texeret. Sed vt per eam hiſtoriā,
nos ipſi diſcamus, non modo nobis pla
cendum, ſed proximis, improperiaq;
malignorum negligenda. Quod & de
euangelica hiſtoria intelligendum eſt;
Omnia quæ à prophetis de ſanctis ho-
minibus ſcripta ſunt. Id enim intelli-
git cum dicit. *Præſcripta.* Hoc eſt an-
tequam fierent ſcripta. *Ad noſtram eru
ditionem conſcripta ſunt.* Vt nos illis edo-
cti, & confirmati, quæ futura erant le-
gentes, & poſtmodum præfixis tempo-
ribus facta, reipſa comprobantes, in hi
ſce mundi agitationibus, magnam, in-
gentemque conſolationem, ex libris
ſanctis accipiētes, aduerſam fortunam
forti animo patiamur, ſummaque ani-
mi hilaritate, felicia illa æternæ gloriæ
gaudia, ſperemus. Ita enim omnes ſan
cti & ſanctę Dei, habentes ſolatio libros 1.Mac.12.
ſacros, Chriſti Ieſu patientiam legen-
tes, tormenta, vincula, carceres, æquo
animo perpeſſi ſunt, ad gloriam illam
incomparabilem aſpirantes. Et nos er-
go Chriſtum, ſanctoſque omnes le-
gentes, pro fratribus ſuis multa per-
peſſos fuiſſe, noſtris miſerijs ſolatium
capimus, patientiaque robuſtiores,
& ſpe animoſiores euadimus, vt nec
deſperare, nec à fide dimoueri poſ-
ſimus. Quia autem dicit.
*Per patientiam & conſolationem ſcriptura-
rum, ſpem habeamus.* Quo ordine ſpes
& patientia ſe ſe habeant rectè ſcimus.
Neq; enim bonum ſperat, qui mala nō
patitur. Quod quippe bonum habet
quis, quid amplius ſperat? Agnoſcitur
ergo, & probatur illum ſperare, qui lu-
bens mala perpeſſus fuerit? At reipſa,
patientia ſpes equidem prior eſt. Neq;
enim lubenti animo mala perferimus,
niſi quia in futuræ felicitatis ſpe, gloria-
mur. Ex ſpe igitur patientia naſcitur,
verum ſpem patientia probat. Vt tamē
effectibus augentur cauſæ, ita patientia
ipſa ſpes augeſcit, potiſſimū ſi libri ſctī
adiūcti fuerit, ſicut hic dicit Apoſtolus.
Nam patientia operatur probationem,
probatio ſpem, ideſt ſpei augmentum.
Contendendum itaque eſt, inquit Apo
ſtolus,

ſtolus, vt inuicta patientia fulti, ſanctorum librorum ſolatio, & ſpe ſemper gaudentes, Chriſtum imitemur, qui non ſuæ carni placuit, ſed aliorum incumbens ſaluti, exemplum nobis omnibus prębuit, vt proximorum noſtrorum ſtudioſiſſimi ſimus. Sed qs (inquies) Chriſtum in tam eximia charitate, ſuis niſi ſib' imitari poteſt? Apud homines hoc impoſſibile eſt, apud Deũ verò omnia poſſibilia. Ideo ſubditur.

Mar. 10.

Deus autem patientiæ & conſolationis, det vobis idipſum ſentire mutuo, ſecundum Chriſtum Ieſum.

Oratio impetrat, quod natura non obtinet. Precatur ergo Paulus pro Romanis. Hoc enim in omnibus neceſsitatibus noſtris vnicum refugium eſt, vt ad Deum preces fundamus. Deus eſt, qui nobis patientiam largitur, iuxta Prophetam. Tu es patientia mea. Deus eſt qui nos conſolatur. Audi: Benedictus Deus, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Deus itaque, qui patientiam (inquit) contulit, & conſolatur, ſua gratia efficiat, vt vos omnes tanta alter in alterum charitate ferueatis, vt vnuſquiſque ita alterius ſalutem quęrat, & curet, ſicut ſuam. Hoc enim verbo illo.

Pſ. 70.
1.Cor. 1.

Idipſum ſentire mutuo, intelligitur. Sicut Chriſtus ſua morte, omnes à morte ſaluauit. Hoc quippe verbo illo. *Secundum Chriſtum Ieſum* intelligitur, ideſt ad Chriſti imitationem. Licet & ſenſus eſſe poſſit, Quiſque alteri ſeſe accommodet, & placeat æque ac ſibi in his quæ Chriſti non quæ mundi ſunt, vt malam concordiam ſcindat, & bonam ędificet. Ecce autem finis, huius mutuæ conſenſionis & pacis, glorioſus & verè chriſtianus. *Vt vnanimiter vno ore glorificetis Deum, & patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti.*

Vnum os dicitur, ſi per diuerſa ora, ſenſus idem, ſermoq; procedat. Vnum ergo animum exigit Apoſtolus, & vnum os, vt ſciſſuræ tollantur, & contentiones. vt idem corde credant, idem ore confiteantur omnes, menteq; & labijs eaſdem Dei laudes perſonet, quaſi illis ſit cor vnum, & anima vna. Hoc eſt enim quod Chriſtus præcabatur ad patrem. Pater, pro eis rogo, vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus. Ego in eis, & tu in me, vt ſint in vnum conſummati. Ob id itaque Paulus, vult domini noſtri Ieſu Chriſti patrem glorificari, vt illi ſcilicet agantur gratiæ, quod filij vocem pro eis exaudierit. Ne tamen tibi ſubrepat, Ieſum Chriſtum glorificandum non eſſe, nam ipſe inquit, Pater, & mea omnia tua ſunt, & tua mea ſunt, & clarificatus ſum in eis. Pater itidem, & clarificaui, & iterum clarificabo. Sed quomodo glorificandus, vel clarificandus, ſi ipſe ſplendor eſt gloriæ, & figura ſubſtãtiæ eius? id verbo aſcribe, hoc homini. Verbum autem, & homo vnus eſt Chriſtus, igitur & glorificauit Chriſtus, & glorificat. Quia vero dicit. Deũ & patrem. Nemo putet copulam illam inter diuerſa eſſe. Idem enim eſt Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti. At ſenſus eſt, glorificandum eſſe Deum, vt Deum, & vt patrem domini noſtri Ieſu Chriſti. Hæ quippe rationes diſtinctæ ſunt, vt patet. Deum nanque, & qui vulgo Philoſophi dicuntur, credunturque athei, glorificant. Verum, vt patrem domini noſtri Ieſu Chriſti nemo, niſi verè fidelis, & catholicus.

Io. 17.

Propter quod inuicem vos aſſumite (ſicut, & Chriſtus aſſumpſit nos) ad gloriam Dei.

En modus, quo finem iſtum optabiliſsimum facile nanciſci nemo non poteſt. Videlicet, vt vnanimes vno ore, Deum glorificemus, & opere. *Propter quod, ergo*, ideſt, vt hoc aſſequamur, vt vnanimiter vno ore glorificetis Deũ, & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti; alter alterius onera portate. Chriſtus noſtras portauit infirmitates, quanto ergo magis nos ipſi noſtras infirmitates, alternis humeris ſubſtinere debemus? ſubſtineamus autem, vel feramus, (inquit) non ad peccantium impunitatẽ, non quidem ad vtilitatem noſtram, ſed ad dei gloriam. Fortaſsis autem hoc ab Apoſtolo additum eſt, vt nobis omnibus calcaria adhibeat. Si enim vrbanitas, ſi fratris amor, ſi imbecillitatis propriæ experientia, ad id perſuadendũ, non ſufficit, vt chriſtiana pietate alter ad alterum ſe ſe inflectat, certè diuinę gloriæ intuitus, vniuerſos compelle-

Gal. 6
Act. 17.

re,

te debet, vt quisque fratris onera ferat. Cuius enim gloriam zelare debemus,
Act. 17. nisi Dei? In quo viuimus, mouemur, & sumus. Ad Dei gloriā aūt spectat, vt ne mo alteri offendiculū paret, quo quisq; seruari possit. Offendunt uero infirmi sepissimè, nisi semp ad eos leuandos & gestādos propēsi simus. Illud itaq; inter positū est. *Sicut Christus assumpsit nos.* Huiusque sententiæ lectio hæc est. Propter quod inuicem vos assumite, ad Dei gloriam. *Sicut Christus assumpsit nos.* Tunc autem declarat, quomodo Christus assumpsit nos. Et quia dicens, nos Christianos, omnes intellexit. Christiani verò & ex Iudæis, & ex Gentibus in vnum populum coalescunt, de vtrisq; disserit breuissime, quomodo assumpserit eos Christus, præputiatos scilicet, & circuncisos. Hic modo attendite omnes, si post tam assiduos labores, ab huius epistolæ scopo, aberrare non vultis. Hic enim omnium contentionum finis esto.

Hactenus nanq; disputatum est. Nū propter Iudæos, an propter Gentes venerit Christus Iesus. Hoc enim illud est, quo superflua contentione in hac vrbe Romæ Iudæi, & Gentes alter alteri, se se præferebant. Vterque nanq; euangelicam Christi Iesu gratiam, sibi primum deberi arrogabat. Præter multas enim huius epistolæ, quæstiones, hæc prima est, propter quam tantū negotium suscepit Paulus. Plurimæ erāt vtrimque rationes, hucusque Paulus, causam agitauit. Quandoque Iudæis fauisse visus est, quandoque Gentibus, nondum tamen apertè sentētiam tulit. Ecce modo iudicium.

Dico autem Iesum Christum, ministrum fuisse circuncisionis, pro veritate Dei, ad firmandas diuinas promissiones patrum. gētes autem, pro misericordia glorificent Deū.

Quis huic sententiæ, quam talis, tātusque arbiter diuino edoctus oraculo protulit, contradicere non uereatur? Audet ne forte Iudæus se se Paulo opponere, qui pro sinagoga zelat, dolet, ingemuit, tristatur, aduocat, præcatur, optat anathema esse à Christo, quo illa seruetur? Audet Ethnicus, pro cuius gloria pugnat, digladiatur, lapidatur, blasphematur, irridetur, moritur? O inurbanos. O impios vniuersos, qui tanto iudici reluctari uoluerint. Qui etiam extrema illa die, sanctorum choris præfectus, propè regis regum tribunal, angelos iudicabit. *Dico autem ego.* Ego inquam doctor, Apostolus, & magister. Ego, quem vas electionis ablata rubigine, finxit dominus, vt portem nomen eius coram Gentibus, & filijs
Israel, Ego, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptus in paradisum, vbi audiui arcana, quæ non licet homini loqui. Ego dico, immo nō ego dico, sed dominus dicit. An experimentum eius, quæritis qui in me loquitur Christus? Ego Paulus, immo nō Paulus ipse ego, sed mirabili quadam transformatione in Christum mutatus. Viuo ego, iam non ego, viuit autem in me Christus. Ego dico, non humano Gamalielis spiritu edoctus, sed verè θεοπνευστος. Puto enim, quod & ego spiritum Dei habeam. Ego dico, Iesum mundi saluatorem, Christum uerè unctum præ participibus suis, olim multifariè, multisque modis promissum fuisseque patribus in prophetis Iudæorū, venisse itaque ad Iudæos, ne de diuinarum promissionū veracitate, nulla posset à male affectis Iudæis, haberi suspitio. Iustum erat, vt quod iureiurando sinagogę patribus, pollicitus fuerat De' omnipotens, quandoque perficeret. Non est enim Deus, vt homo vt mentiatur. Nunquid enim incredulitas eorum, fidem Dei euacuauit? Absit. Est enim Deus verax, omnis autem homo mendax. Verumtamen non ad Iudęos tantum, sed ex misericordia illa immēsa, qua omnes homines vult saluos fieri, etiam ad Gentes, suæ lucis iubar dimanare voluit. Vt à solis ortu vsque ad occasum, magnum esset nomen domini in Gentibus. Erras Iudæe, si teipsum vnicè, curæ Deo fuisse arbitraris. Erras Ethnice, si cum oleaster insititius sis, tibi arrogas, quod oleam fęcunditate p̄cesseris. Erratis omnes, si uobis debitā fuisse Christi incarnationem & gratiā, inaniter effingitis. Gratis ille tibi promiserat Iudæe, gratis ad te venit Ethnice. Tu patribus debes circuncise, quibus

[Right margin notes: Act. 9. (beside "Israel, Ego"); 1. Cor. 12. (beside "corpus nescio"); 2. Cor. 13 (beside "rimentum eius"); Gal. 2. (beside "me Christus"); 1. Cor. 7. Heb. 1. (beside "mundi saluatorem"); Num. 23. (beside "Non est enim Deus"); Rom. 3. (beside "rum, fidem Dei"); Malac. 1. (beside "manare voluit"); Luc. 2. (beside "ce. Tu patribus")]

bus iusiurando iurauit, daturum se nobis altissimus. Tu vnicè debes Deo præputiate, quem à summis sceleribus, citra promissa omnia, ingenti pietate seruauit. Cui plus dimittitur, plus diligere debet. Iustitia venit ad Iudæos. Sed ne insolesce ò Iudæe, non iustitia tua, iustitia Dei. Debebat exoluere, quod promiserat, sed sibi, non tibi debebat. Misericordia autem venit ad Gentes. At nec uos animo efferamini, quod magis gentilitatem, quàm sinagogam dilexerit. Id totum gratiæ, non meritorum vestrorum munus est. Qui plus diligitur, plus diligat. Iudæus per legem ipsam, occasione accepta irritatus, sine qua peccatum mortuum erat, in scelerum omnium stercore computruit, à Mose vsque ad Christum. Verè itaque suppliciorum omniũ tenebatur reus. Tantum abest, vt dignus esset, in quo diuinæ pollicitationes implerentur. Christus tamen, vt maledictum legis, crucis maledicto sustolleret, misericordia propulsatus, venit, prædicauit, miracula egit, cruci affixus est, resurrexit, ne exciderent à tanto bono, quod propter diuinas illas promissiones expectabatur. Gentes naturali sapientia prædite, Deum, quem ex mutis hisce rebus agnoscere poterant, haud coluerunt, turpissimis facinoribus se se totos obruere, reprobaque mente acte, & furentes, nullum non admisere impietatis genus & idololatriæ. Misertus est & illarum Christus benedictus, propterea & ad illas transmigrauit, vt sua luce de tenebris, sua sanctitate de uitijs, sua maiestate & gloria de fece tãta eruerentur. Quis hic audeat, vel in circũcisione, vel in præputio merita iactare? Quæ enim vtriusque populi merita fuere nisi mala? Hæc est Apostolicæ sententiæ conclusio, vt circuncisi diuinæ fidelitatis iustitiam, Gentes immensam misericordiam fateantur, neq; propria merita cognoscant vel sentiant. Cum ergo audis, Circuncisionem hic à Paulo, Iudæorum populum intellige. Hic enim mos eius est, vt circuncisos, circuncisionis nomine designet: tanquam à signo vel caractere, quo à cæteris dignoscuntur, & super cæteros gloriantur. Christus itaque dicitur, ministrum fuisse circuncisionis, id est populi circuncisi, quoniam illis sacramenta, verba, gratiam, ministrauit. Non autem ipse Gentibus ministrauit, sed Apostoli Christi ministri, ab eo missi, illis ministrarunt. Postquam eos, tàm magnis contradictionibus repulit circuncisio. Cum enim Apostolos recipere noluit sinagoga, Christum repulisse dicitur. Illius ergo delicto, diuina misericordia, mala omnia in bonũ uertente, Gẽtibus salus facta est. Quoniam ipse ad gentes transmigrauit. Gratias itaque perpetuas agant Gentes diuinæ misericordiæ, inquit Paulus. Iudæi suam vnicè perfidiam & impietatem accusent. Hinc psalmographus cecinit pro Christo. Eripies me de cõtradictionib⁹ populi, (Pater optime,) populi inquam iudaici, qui cum Gentibus vbiq; terrarum dispersis, ipse vnus vnitus esset, merito populus dicebatur. Et constitues me in caput Gentium. Populus enim quem non cognoui, quem scilicet præsentia mea, neque per legem, neque per Prophetas haudquaquam uisitaui, seruiuit mihi, cum primum seruiret idolis, in auditu auris tantum, citra visum oculorum, obediuit mihi. Quasi dicat. Miracula adeò magna sicuti Iudæi, non vidit, coram quibus signa feci, quæ nemo alius fecit vnquam, tantum præcones meos audiuit, & credidit. Filij alieni, olim mei, nunc alieni, filij diaboli, mentiti sunt mihi. Nouum enim testamentum, quod illis attuli, recipere noluerunt. Filij hi alieni inueterati sunt, in terreni hominis uetustate permanserunt, & claudicauerunt à semitis suis. Bene suis. Deserentes enim legis intelligentiam genuinam, suis superstitionibus & traditionibus, agebantur. Claudicauerunt ergo tanquam vno pede debiles facti, cum vetus testamentũ profitentes, nouum reijciant. Ab ipsis itaq; Iudæis insurgẽtibus in me, exaltabis me, cũ ipsis summa ope adnitẽtibus, vt me extinguerent, de terraque viuentium eraderent, tu inter gentes per omnem orbẽ, me gloriosum constitues. Vides igitur quan-

Luc. 7.

Ps. 17.

Ioan. 16.

Ps. 17.

quantum debent Gentes diuinam misericordiam collaudare, illique gratias agere, quæ Iudæis cadentibus, illos erexit, & in Christianam sustulit nobilitatem? Cœna Iudæis parata erat, sed Gẽtes Christi gratia, dapibus illis potiti sunt. Deum itaque collaudare, glorificareq; non desinant. *Sicut scriptum est, propterea confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo psallam.*

Propterea, propter ea scilicet, quæ dicta sunt statim, ex eodem psalmo decimo septimo. Ego (inquit Christus,) O Pater, pro Gentibus. (In enim hoc in loco est *Pro,*) confitebor tibi in omnem euum, laudis confessione laudabo te eorum nomine, quod eas ad tantam, prouexeris dignitatem. Laudabo inquam te, non mutis elogijs, sed & nomini tuo canam, mente, oreq; tibi gratias agam. *Confitebor tibi in gentibus.* idest efficiam, vt Gentes tibi confiteantur. *Et nomini tuo canam.* Faciam, vt Gentes canant. O clarum, pro præputij conuersione testimonium. Extulerat admodum circũcisionem Paulus, à patrum promissionibus, ne ergo inde præputium spernat, antiqua prophetarum oracula, etiam de Gentibus adducit. Ita quippe tollit Iudæis arrogantiam, cum & de Gentibus fuisse prædictum ostendit. Verũ enimuero, ne temere Gentes se se efferant, Iudæos priores fuisse ostendit. *Rursus dicit. Lætamini gentes, cum populo eius.* Principalitatem igitur dat circũcisis electis, quibus Gentes dicit esse, tanquam comites adiũgendas, vt simul vno ore Deum glorificent, lætenturq; vno animo, quod vtrique populo salus facta sit redemptoris beneficio. Iudæus ergo refrenatur, cum audit nõ seipsum solum in domino lætari. Gens autem deprimitur, cum intelligit promissiones de illius salute, non Gentibus, sed Iudæis factas esse, vt & Iudæis se debere intelligant. Idcirco enim Gentes Iudæis, non autem Iudæi Gentibus adiunguntur. Vterque populus sedatur, cum à prophetis dictum esse intelligunt, quod ex Gentibus & Iudæis vnus populus coalesceret, fieri unum ouile, sub vno pastore Deo. Ioan. 10

Et rursum. Laudate Dominum omnes gentes, Græcæ, Barbaræ & Latinæ. Laudate eum omnes populi. Quoniam cum Iudæis ad salutem vocati estis. Confirmata est enim sup nos misericordia eius, sicut cum illis ueritas domini manet in æternum. Prima autoritas contra Iudæos concludit, Christum etiam ꝓpter Gentes venisse: Propterea confitebor tibi in Gentibus, & nomini tuo canam. Secunda, contra Gentes, Christum ad Iudæos principaliter missum fuisse. Lætamini Gentes, cum populo eius. Tertia vtrosque pacificat. *Et rursus Esaias dicit. Erit radix Iesse, & qui exurget principari gentibus, in ipso Gentes sperabunt.* Psal. 116. Esa. 11.

Quis uestrum ignorat Iesse, qui & alio nomine Isai dicitur Dauidis, patrẽ fuisse, hominem popularem, & incognitum mundo, antequam tantam, talemque prolem, mundo effunderet? Radicem ergo magna ratione, eum nominat Vates, quod radicis instar, quasi sub terra lateret. Vt autem ex paruis radicibus magnæ arbores surgunt, ita ex Iesse, reges & proceres, atque duces per generationum sarmẽta prodiere. Maxima arbor certè fuit Dauid. Ex qua demum uirga illa egressa est. Virgo deipara, quæ illum campi florem, fructũque dulcissimum gutturi nostro super mel & fauum, mundo edidit, Christũ Iesum. Is itaque ille est, qui de radice Iesse, exurrexisse dicitur, qui & cum radice sub terra latens, despectus, inglorius, mortuus tandem & sepultus, miro quodam & ineffabili modo, triũphata morte atque deuicta surrexit, & sublimi illa exaltatione, trahẽs omnia ad seipsum, gentibus leges per Apostolos dedit, iuraque præscripsit. Vnde & Gentes in eo, spem omnem collocauerunt, vt possit & velit eas tandem ad uitæ fontes aquarum traducere, vt non esuriant, neque sitiant amplius, neque cadat super illos Sol, neque estus. Cur autem putas vltimo loco Apostolus, hoc Esaiæ vaticinium seruauerit, quo Gentes à spe in Christo extollit, nisi vt arbitrariæ sententię finem imponẽs, quo memoriale perhenne in auditorũ animis relinquat, Iudæos extimulet, ꝓuocetque ad æmulandum carnem suã, & aliquos ex eis saluos faciat? Quasi 1 Reg. 16. Apoc. 7.

itaque dicat Paulus. Scriptum est, quod Gentes in Christo sperabunt. Non est scriptum de vobis, ô Iudæi. Vos in Mo-
Hier. 17. se speratis. Maledictus qui spem ponit in homine. Erubescite. Nam Gentes, quæ heri vel nudius tertius, simulacra colebant, nunc sperant in Deo, illi se totos dedunt. Vos cur Deum abijcitis? Christum inquã, qui est Deus de Deo.
Ioan. 5. Est qui accusat vos. Moses, in quo vos speratis, quia non speratis in Christo. Sed quia inanes & irritæ sunt præconum voces, nisi numen petram suæ icti bus gratiæ percutiat, propterea præcatur Paulus.

Deus autem spei impleat vos omni gaudio & pace in credendo ad hoc, vt abundetis in spe, in potentia, idest per potentiam *Spiritus sancti.*

Non vacat mysterio hæc secũda Pauli præcatio. Oracula enim adduxit de Gentilium & Iudæorum vnione, de vtriusq; populi lætitia spirituali: de mutua inter eos consensione. Orandum ergo fuit, vt hæc omnia implerẽtur. Nam neq; ea, quæ prædestinata sunt, & pronuntiata, citra orationum suffragia profici, superius declaratum est. Deus ergo ille inquit Apostolus, in quo speratis. Hoc enim accipit pro constanti, Romanos in domino sperare, quod neque alicui citra Dei donum cõtingere potest. Ob id dicitur. *Deus spei.* Quod nostræ spei actor sit, & scopus. *Impleat vos omni gaudio.* Vt & in domino, & in proximo, & in vobis ipsis adeò gaudeatis, vt in cordibus vestris vndequaque spiritalis lætitia exuberet. *Impleat, item, pace.* Vbi enim pax non fuerit, nec gaudiũ esse potest. In dissensione nanque, vniuersus meror est, atque tristitia. Omne vero gaudium ibi habetur, vbi pax reperitur. Ideo post gaudium, pacem posuit, quasi causam post effectum. Intelligitur autem, impleat pace, vt pacẽ vobiscum, sedatis animi perturbationibus, pacem cum proximo, iurgijs, contentionibusque post positis, pacem cũ Deo, expiatis peccatorum sordibus, habeatis. Impleat item *Fide,* vt & quæ prædicta sunt futura, quæ etiam futura prædicta esse credatis. Hac triade, gaudio, pace, fide, triadem nostrarum animarum repleri, quis est qui ignoret? Gaudium enim vim concupiscibilem, pax irascibilem, fides replet rationalẽ. Qui autem gaudio, pace, fideque repletus est vitæ perhennis spe vndique exuberat. Spes vero ista non confundit, quoniam spiritus sancti potentiæ innititur. Si tuis innixus meritis æterna illa gaudia speras, quicunque es, vana est spes & incerta. At si spiritus sancti potẽtiæ, nulla firmior, nulla certior. Neque enim à promissis deficere potest, neq; vult, neque nouit. Propterea spiritus sanctus, & eius potentia hic nominatur, vt in spiritu intelligas, quod, uelit, implere. Quid enim est spiritus, nisi amor, à sanctitate quod norit? Est enim sanctus ἅγιος, sine terra, cælestis totus, ac ideo summus intellectus, in potẽtia, quod nullatenus valeat impediri. Infirmitatis quippe est, & impotentiæ, vt scienti, volentiq; aliquid, obsistere possit. Præcemur itaque omnes prouolutis ad Deum mentibus, vt abundemus spe, non in nostrorum meritorum imbecillitate, sed in potentia spiritus sancti. Huius autem spei scopus sit Christus Iesus, vt quisque nostrum cũ Propheta dicat. In te domine speraui, nõ Ps. 30.
confundar in æternum. Ab illo nanque sperandum est, & hic auxilium, & in cęlis pręmium. Ita ergo fiet, vt ad sperata illa promissa, gaudij, fidei, atq; pacis plenitudine, eiusdem spiritus sancti virtute, intus & foris muniti, quibuscunque etiam nobis repugnantib⁹, mundo, carne, & demone, perueniamus. Et hic huius epistolę negotium terminatur. O finem faustissimum, verẽ Paulo dignum. Vide tu quæso, & addisce summam hãc Pauli nostri pietatem, hanc repletionem, hanc diuinam mentem. A Deo exorsus erat. Primum quidem gratias ago Deo meo, quod fides uestra annuntiatur in vniuerso mũdo. In Deum finit. Deus autem spei repleat vos omni gaudio & pace in credẽdo. Initium rei cuiuslibet, totius virtus est. Finis est consummatio. Iure ergo in cuiuscunq;, siue magni siue parui operis principio & fine, Pauli exẽplo, Dei numen agnoscendum est. Quis enim incipere quicquam potest, aut quis fine

Deo

Deo cõſummare? Ego inquit ſum A, & Apoc. 1. ω. principium & finis. Irati Dij mihi cre de excandeſcunt, vbi humana uota cęleſtibus ſe præferunt. In his ergo, quæ modo ſequuntur, vſque ad capitis huius finem, quid facit? quo charius, dulciuſque legatur ab omnibus hæc epiſtola, omnes mira arte, in vniuerſum demulcet Apoſtolus, atque lenit. Quæ. n. epiſtolas familiares iucundas, gratas, & voti compotes reddere ſolent, potiſſimum ſunt, illius qui ſcribit amoris, & beneuolentiæ inſignia. Ob id & epiſtolarum initio & calce, adniti conſueuimus, vt hi ad quos literas damus, intelligant, quàm in amando ſemper ueri, ſemper immodici ſimus, quo inter hęc, comprehẽſum negotium noſtrum, vndequaque reddatur fauorabile, & tanti amoris, quo nihil non poſſumus efficacia, auſpicatum exitum ſortiatur. In his itaque uerſatur nũc Apoſtolus, plurima verba maximum illius amorẽ indicãtia, epiſtolæ huius initio propoſuerat. Ne autem illorum obliti, prolixis hiſce ſermonibus, (epiſtolarum enim anguſtiam videtur hic tractatus exceſſiſſe) de illius ergaeos charitate frigidiuſculè ſentirent, noua quædam adiungit, quo refricati incaleſcant, & cum incaluerint, haſce literas, (quid dico literas?) hoſce veraces theſauros inquirant, effodiant, circunferant, amplectantur, diuinas haſce ambroſias bibant, rebibant, ingurgitent vſque ad ebrietatem. Hæc ſacra και μεγαλα μυςηρια legant, relegãt, perſcrutentur: has opes cęleſtes ſitiant, eſuriant, acquirant, rapiant, poſſideant. Ita ergo fari incipit.

Perſuaſum autem habeo fratres mei, & ipſe ego de vobis, quod & ipſi pleni eſtis bonitate, impleti omni cognitione, valentes & inuicem alius alium admonere.

Magna laus hæc eſt, & dubio procul magni indicium amoris. Intuere mecum. *Pleni eſtis bonitate.* Non modo boni eſtis. Ecce quàm eos extollit ab affectu. *Pleni eſtis omni cognitione*, non ſolũ docti. Ecce quàm commẽdantur ab intellectu. Plerique autem boni ſunt & docti, & doctrina ac bonitate pleni, ſed nihilominus alijs ſua bonitate, aut doctrina proficere neſciũt. Non enim omnibus hoc datum eſt: Ecce igitur tertia Romanorum, laus. *Valentes & inuicem alius alium admonere.* Ecce à ſufficientia cæteros erudiendi. Verumtamen nonnulli, & boni ſunt, & docti, valentque etiam cęteros inſtruere. ſed id mundũ latet. En quarta Romæ laus, à publica fama. Attamen inquit Paulus. *Perſuaſum eſt.* Exploratum iam diu habeo, qđ pleni eſtis bonitate, impleti omni cognitione, valẽtes, & inuicem alius aliũ admonere. Cum autẽ dicit. *Perſuaſum autem habeo, & ipſe ego.* Hunc eſſe ſenſum intellige. Non modo plebeculam, publica ueſtrarum virtutum fama percurrit, ſed & ad meas peruenit aures. Non leui quodam rumuſculo, ſed adeò ingenti, vt mihi orbis magiſtro perſuadere potuerit, vt ita eſſe omnino credã, ſicut ubiq; prædicatur. En laudum vrbis Romæ faſciculus. Nemo dicat, Adulatorem agit Paulus, aſſentatur, uafer, fictis laudibus blanditur, quò eos ſibi in gratiam conciliet, quos primum exacerbauit, irritauit, repræhendit. Audi illum potius, quiſquis ei detrahere audes. Loquimur, non quaſi hominibus Eph. 6. placentes, ſed Deo qui probat corda noſtra. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis. At uera ſunt ne, hæc ipſius uerba, quibus 1. Theſ. 2. tàm egregiè Romani laudantur? Veriſſima ea eſſe, nemo dubitare debet. Scis autem quo pacto? Non alio ſanè, quàm Chriſti eccleſia tota pulchra & formoſa, ſancta & immaculata dicatur, cũ tamen minor fidelium numerus, ſanctus ſit, & immaculatus. Id enim maximè oſtendit, membrorum Chriſti in eccleſia communionem, quod partis ſanctitas efficiat, vt vniuerſum corpus ſanctũ eſſe credamus, & aſſeramus. Magna autem ratione, tropum iſtum imitatus eſt Apoſtolus, vt ſupra in vniuerſum eos oẽs coarguerat, & nunc in vniuerſum eos oẽs extollat. Huiuſmodi nanq; cõmẽdatio, ad inanem gloriam minus incitare videt, ſicuti & huiuſmodi repræhenſiones, ad indignationẽ minus prouocare ſolent. Et quid mirum, Bone Deus, ſi omnes laudat, quamuis etiam ſupra, omnes repræhenſionibus duriotibus affecerit? Ad id enim, illum diſſenſionum,

sionum, contentionũq; vrbis fama coegerat. Ad hoc autem se se ex animo impellit. Neminem enim ipse nouerat eorum, qui iurgijs, hæresi, seditionique ansam dederant. De omnibus ergo, vt par est, piè sentit. Adde, quod bonus doctor, quò ad profectum calcaria discipulis addat, discipulos vniuersos laudare debet, vt in his qui laudandi sunt, virtus laudata crescat. Hi vero, qui degeneres existunt, erubescant prorsus te ste conscientia, tales minime esse, quales à magistro putantur. Sed nõne modũ ĩ laudãdo excedit? *Pleni* inquit *Estis bonitate, pleni omni cognitione.* Grandia nimis sunt hæc. Verũ, nõne lõge melius est, de quibuslibet bene sentire cũ excessu, q̃ vel tantillum deficere? Illis noces & ubi si deficis, nulli si excedis. Nemo tñ, cũ vocẽ illã audit. *Pleni*, admiretur. Quoniam de vno Christo Iesu scriptum est. Non dedit illi Deus spiritum ad mensuram. Vidimus eum plenum
Ioan 3.
Ioan 1. gratiæ & veritatis. Nam & Oceanus plenus est aquis, & fons, & riuulus, & vas, & inter vasa, hoc quidem magnũ, illud vero paruum, omnia plena esse possunt. Chrs', Oceani plenitudinẽ habet, Maria fontis, Apostoli riuulorum: vasorum Christiani omnes. Vnde & de Stephano dicitur, quod erat plenus gra
Act. 6. tia & fortitudine. Et ad Hæbræos in-
Heb. 10. quit Paulus. Accedamus in plenitudine fidei. Quod vero dicit. *Pleni omni cognitione*, de eorum cognitione, quæ ad salutem necessaria sunt, tantũmodo intelligi debet. Hæc autem innumera non sunt, ne tibi magnum q̃d dicere videatur Paulus. Quinario enim numero compræhenduntur. Aliqua, nanq; credere oportet, fidei mysteria, quæ simbolo.. Aliqua agere, quæ decẽ p̃ceptis cõtinent. Aliqua sperare, æternę uitę p̃mia. Aliqua timere, inferorũ supplicia. Aliqua cauere, peccata lethalia. Hoc est ille quinari⁹, de quo Pau
1. Cor. 14 lus, s. in ecclesia malo quinq; verba sensu meo loqui, q̃ decẽ millia verborum in lingua. Hæc vero huius quinatij cognitio, ex vtroque testamento, quàm facile habetur. Qui ergo hæc nouerit, dicitur ab Apostolo, plenus cognitione. Contra, qui hæc ignorat quomodo' si etiam omnia philosophorum volumina teneret memoria, non insipientissimus dici potest? Literas mihi crede profectò nescit, qui sacras ignorat.
Sapientes sunt, vt faciant mala, bene Hier. 4.
autem facere nescierunt. Sapientia 1. Cor. 3.
huius mundi, stultitia est apud Deum. Sed quoniam in Christiana professione, scire, aut parum, aut nihil est, vti autem & exercere, plurimum. Affectum enim & opus magè spectat lex Christi, quàm intellectum. Propterea adiunxit, id quod primo loco posuit tanquã principale. Pleni estis bonitate. Cum autem bonitatem audis, in mentem tibi venire debet, integra probitas, per antithesim ad odia, ad contentiones, ad rixas, de quibus supra rigidiusculus eos coarguerat.

Audacius autem, scripsi vobis fratres ex parte, quasi vestram memoriam excitans per gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister Christi Iesu in Gentes.

Ecce secundum amoris inditium. Laudauit primum Romanos. Nunc se se simul accusat & excusat, quod durioribus quandoque verbis eos reprehenderit. Parcite (inquit) charissimi fratres. Noui quod audaciusculus fui in reprehensionibus meis, cum scirẽ vos, & bonitate, & cognitione plenos esse. Non me inscitia, non odium, non liuor adegit, sed importunus amor ille, qui me huc illucque, pro salutis vestræ desiderio rapit & agit. Timebam enim, ne ex vestra memoria, quandoque excidisset, quales vos ipsi sitis, & quæ vos deceant, tantis gratijs insignitos. Rem itaq; pijssimã me facturum duxi, si illa vobis suggererer, nõ quasi vos noua & incognita docẽs, sed quasi sepultos igniculos, ex obliuionis cineribus excitans. Nulla autem temeritas me impulit, vt ad tantam vrbem, quam vniuersus suspicit orbis, literas meas darem, sed Dei optimi maximi munus, quo citra omnia merita mea, quæ nunquam fuere 1. Cor. 15.
nisi mala, (Persequutus enim, sum ecclesiam Dei,) vnice ex eius gratia, in Gentibus vniuersis fungor. Acciuit nanq; me Deus omnipotẽs gratis, Gal. 1.
secundum propositum voluntatis suæ, & segregauit ex vtero matris meæ,

vt sacrum Christi Iesu euangelium inter Gẽtes, disseminarem & spargerem. Ob id igitur, ne diuino huic muneri
1.Cor. 9. deessem. Veh enim mihi si non euangelizauero, vobiscum quasi doctoris officium egi, & quæ ad fidem, & quæ ad mores, & quæ ad communem pacem spectare possunt, præcepta tradens, diuinis hausta consilijs. Ne itaq; vos obsecro, id molestè feratis. Non ipse hunc honorem mihi assumpsi. Deus me quãuis indignum elegit, eligendo autem dignum fecit. Non ergo tanquam mea, sed tanquam Dei, qui me dignum haberi voluit à Gentibus vniuersis mea uerba suscipite. Sed nunquid, non decebat maxima tantæ vrbis dignitate considerata, mollius & humilius loqui? Non equidem. Ferire opus erat, & cruorem effundere, vt animæ vestræ hostia
Leuit. 1. Deo acceptissima efficerentur. Non enim sine sanguine, sacrificia vel hostias offerunt Deo. Propterea addit, vt sim minister Christi Iesu in Gentes. *Sacrificans Euangelium Dei.* Tunc euangelium Dei sacrificatur, dum sacro ministerio ministrantur, disseminantur. Sacrum autem euangelij ministerium
Heb. 4. est, vt per euangelium quasi per gladiũ spiritalem, qui pertingit, vsque ad diuisionem animæ & spiritus, animæ Deo sacrificentur, quasi immaculatæ victi-
Psal. 50. mæ. Sacrificium enim Deo spiritus cõtribulatus. Percutiendo ergo erant Romanorum pectora, vt sanguis ille sordidus exiret. de quo dicitur. Libera me de sanguinib9 Deus, Deus salutis meæ. Et dealbatæ Deo ĩmolarent. Vnde seq. *Vt fiat oblatio Gentiũ acceptabilis.* Hoc modo construe. Vt gentiũ oblatio, vt spiritus proprij, quos Gentes offerunt, sint oblatio Deo accepta. Mactati scilicet, mortificati, excarnificatiq; reprehensionibus asperioribus. *Et sanctificata in spiritu sancto.* idest per spiritum sanctum. Eo enim sanctificamur. Nec hostia aliqua Deo placere potest, nisi sancto illo
1.Reg 18 igne de cælo ad Heliæ præces, hoc est animæ feruentis descendente. Sancto inquam & diuino spiritu sanctificata.
Sap 7. Sanctificat autem, cum in animas nostras se se transfert, illis inuisibiliter illabitur, & amicos Dei nos constituit.

Et hæc quidem fuistis (inquit Paulus 1.Cor.6.
enumerans peccata quædam horribilia & magna,) sed abluti estis, sed sanctificati estis. Si quis dicat. Se ex seipso sanctificari, superbus & mendax est. Verum enimuero, si ex sancto spiritu quisque dicat credentium, se se sanctum esse, & cum Dauide clamet fidenter, ad dominum. Custodi me domine, quia Ps. 85.
ego sanctus sum, non est ista elati superbia, sed non ingrati confessio. Non ignis & ligna, non ara, aut gladius ad Gen. 22.
sanctificandos nos, ad hostias nostras immolandas, nobis sunt amplius necessaria. Vetera abierunt, facta sunt 2.Cor.5
omnia noua, postquam Deus, qui spiritus est, carnem induit. Ioan. 6.
Caro vniuersa migrauit in spũm, & propterea dicit. *Sanctificata in spiritu sancto.*

Habes itaque Pauli excusationem. At quia se se satis depræsserat, Romanos item magnis extulerat laudibus, vide quomodo se se commendat, quantis præconijs se se effert, vt autoritate illius audita, timeant non parere. Ita eñ oportuit Romanos modo retundere, modo mollire, quod optimè semper gessit Paulus, vere Protheum agens, & Cameleontem quendam, at non ad fallendum, sed ad persuadendum. Ego (inquit) cum essem astutus, dolo uos cẽ 2.Cor.12
pi. In omnia versus, & omnibus omnia factus. Dicit ergo. 1.Cor.9.
Habeo igitur vnde glorior in Christo Iesu ad Deum. Non enim ausim quicquam eorum fari, quæ non effecit per me Christus, (ad hoc vt Gentes obediant) verbo & facto in potestate signorum ac prodigiorum, in virtute spiritus Dei.

Occasionem negotij huius sumit ab eo, quod statim dictum est, propter gratiam, quæ data est mihi à Deo, vt sim minister. Habeo ergo inquit vnde merito gloriari possim, & debeam, at nõ in me ipso, sed in Christo Iesu. Qui glorietur, in domino glorieẽ, non enim 1.Cor. x
qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Gloriari autem possum, & reipsa glorior, *Ad Deum*, idest, quo ad Deum, non quo ad mundum. Scio quod mundi sapientes me spermologon vocant, inanium verborum seminatorem. Act. 17.
Et hi

amplius

Ibidem. amplius nouorum demoniorum annũtiatorem, quanta perpetior à ptincipibus, à populis vniuetsis? At si inglorius sum hominibus, gloriosus sum apud Luc.16. Deum. Quod altum est hominibus, abominatio est ipsi Deo. Contempti-1. Cor.1. bilia mundi elegit Deus, vt gloriosa destrueret. An hæc parua gloria est, ꝓbro ab hominibus haberi? despici, lapidari, blasphemari, in vincula conijci? 2.Cor.12 Libenter gloriabor, in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Verum neque id mihi arrogo. Mihi enim donatum est, non solum vt Deo seruiam, sed vt propter eum maledictis, tormentis, & cladibus afficiar. Sed longè maiores, & plures sunt diuinæ gratię, quę me citra omnia merita mea, illustrissimum efficiunt. Quid enim dicam de sermonis copia & efficacia? Quid de prodigiorum stupore vt cætera mittam? Nihil enim ausim celebrare, quod mihi nõ contulerit Christus. Inaniter sibi de propria excellẽtia, pseudo Apostoli hominum, cauponatores blandiuntur. Ego ea vnicè commemoro, quæ per me Christus efficit, non ef-Ps.71. ficio ego. Deus operatur mirabilia magna solus. Non sunt mirabiles homines, mirabilis Deus in hominibus est. 1.Cor.15 Magna quidem sunt, quæ per me Chri-Rom.11. stus effecit. Gratia Dei mecum. Illi honor & gloria. Quæ ego sine Christo efficio, omnia quisquiliæ sunt. Quid est igitur vnde possim gloriari? Sapientiã hominum, qua ad pedes Gamalielis edoctus fui. Iustitiam ciuilem, qua si-Gal.1. ne querela conuersatus sum Zelum illum, & legis æmulationem, in qua supra coetaneos meos proficiebam, omnia hæc, quæ primum mihi magna videbantur, arbitror vt stercora. Illa vnice extollo, quæ mihi contulit Christus. Nihil aliud est in me magnum, vel singulare. Noluit minutatim de duobus hisce donis, sermonis & operis disserere Paulus, ne modestiæ limites se se laudans immodicè excedere videretur. Nos ergo ne tanto Apostolo, simus & videamur ingrati, illius laudes silentio prætereuntes, postquam nobis se se offerunt sponte, agè duas hasce χαριτας, quibus ipse in domino gloriatur, linguę & signorum explicamus. Sed in tam vbere, tamque immensa dicendi copia, vnde quæso initium, aut vbi finem nostra reperiet oratio? Nulla certè lingua, paulinam linguam, nisi paulina: nullus sermo, Pauli sermonem, nisi paulinus digne laudare põt. Quis mihi det paulinam linguam? Quis mihi det paulinum sermonem? O linguam omnibus linguis sacratiorem. O verba, verbis omnibus potentiora. O sermonem ineffabilem. O ora suauissima. Quæ miracula quæso non egit lingua illa, os illud, sermo ille? Demonum phalanges expulit, peccata fugauit, tirannos deuicit, philosophos superauit, leniuit Cæsares, Barbaris veram Philosophiam aperuit. Athenas in stuporem uertit, Romam ad Deum reduxit, postrauit Hierosolymam, Sinagogas omnes confudit, Damascum docuit, Antiochiã confirmauit. Petro Apostolorũ coripheo ꝑsuasit, euertit magicas artes, inferorum regna perterruit. Angelis multiformen Dei sapientiam demonstrauit, omnem ecclesiam instruxit. O linguam benedictam, quæ dominum semper benedixisti, & alios benedicere consueuisti. Hæc est illa lingua, quæ infirmorũ vlcera lingebat: lingua medicinalis, q̃ morbosos curabat, mortuos resuscitabat ad vitam, errãtes arguebat, pusillos cõsolabat, terrebat duros & peruicaces. Quo uis tonitruo terribilior erat lingua illa, cum in hæreticos inuehebatur. O Leonem admirabilem, qui vulpium greges inuasisti, dissipsisti, euertisti, quę vineam demoliebant. O canem fidelissimũ, qui dñi vineam custodiuit, catulosq; ad custodiendũ instruxit. O linguã potentissimam. Ad illius linguę imperium, demonum turmæ adulterum discerpere incæperunt, & eadem lingua cũ voluit, illũ ex eorum manibus, eis inuitis exrraxit. Non tm̃ nobis timoris incutiũt fulgura, quantũ latratus ille, vox illa hottẽda demonijs. Si emortuas Pauli vestes, me tuebant lemures, & furiæ illæ, quid mi ratis si viuã vocẽ ferre nõ poterant? O linguam nunquam satis laudatam, quæ coram Regibus disserebat. quę neminẽ uerebatur. Cuius sermo, vt facula ardens erat, per quam Christus loquebatur.

tur. A qua pendebant angeli, vnde vox effluebat omni tuba vehementior: mu ficis suauior organis, terremotu poten tior. O linguam linguis igneis plenam. O ignem veracissimum. O gladiũ, quouis gladio penetrãtionem. O malleum conterentem petras. O securim vsque ad radicem arboris positam. Hæc lingua, Hic ignis, hic gladius, hæc securis, hic malleus, Deorum aras, piramides, lucos, simulachra, arcus, statuas, templa, combussit, contriuit, comminuit. Hac flamma ęther purgatus est. Hoc gladio profligati sunt spiritus nequam. Hac secure, sinagoga excisa est. Hoc malleo petra percussa est, & fluxeruntaquæ. Ecce tres illi fontes, quos lingua illa vel emortua, fodit, cum iubente Nerone. (O scelus immane) decollaretur Paulus, ingeminaretq; sanctissimum, dulcissimumq; illud nomẽ, quo nihil illi vnquam altius cordi inhę serat, *Iesus*. Tunc enim (mirabile dictu) caput illud. O caput, angelicis tremendum spiritibus. O caput, altius cęlo, latius terra, sole clarius, potentius igne, adamante solidius. Caput ne Pauli dicam, an Christi? an Dei? in quo omnes thesauri erant diuinæ sapientiæ reconditi. Caput ergo illud in altum ac sublime volans, quasi alas haberet, tres hasce dicimus fontes, potẽtissima uoce illa, tibi Roma dedit. Et quid mirum? Fõs erat lingua illa, fluuius caput illud, vel magis Oceanus, à se fluuios fundens, fluuios inquam aquæ viuentis. Exibant noctu, & interdiu à capite illo lachrimarum flumina, vnde saliebãt fontes ad irrigandum, non terræ superficiem, sed mortalium corda. Deficiet me dies, si de lingua illa, deque sermone illo, longius diuagari voluero. Facta vero, signa, & portenta, quis cõ memoret? Cum tot & tanta fuerint,

Act.14. vt licaonici clamarent. Dij similes facti hominibus, descenderunt ad nos. Ea tã tum ipsi delibabimus. Omnia enim, quæ de eo leguntur, admirabilia esse, nemo nescit. In primis enim. Nonne omnem excedit admirationem, miraculosa illa & tàm subita Pauli mutatio? Iã dudum enim, patrias leges tutans, & proauorũ dogmata, cedibusq; assiduis sanctam Christi Iesu plebeculam discerpere contendens rapidus, statim post tenebras, diuino lumine, verum cæpit cognoscere lumen, mira fides rerum, subito trans ęthera vectus, illi nosce datum, quid possent præmia vitæ. Colloquijs domini fruitur, secreta reseruat. Quæ deinde gentibus ac populis prædicare habetur. At Paulum, non ne tãtos mirum est, superasse labores? Verbera, vincla, famen, lapides, rabiemq; ferarum. Carceris illum ne, uirgas, tormenta, cathenas, naufragium, lachrimas, serpentis dira venena. Pone tibi ob oculos Paulum, & illum totum vide bis admirabilem. Manum Pauli in primis. Nonne illa est, qua hee epistolę scrĩ bebantur? O manum. Quis mihi det, vt illi affigar? Manum lẽge ditiorem & sanctiorem, q̃ manus Moysi, & Aaron. Illam inquã manũ, vt vipera sensit, pro- *Act.28.* tinus in ignẽ decidit, ne illi manui noceret, quæ suo labore sanctos Chri pau peres refouebat. Quæ impositione sua, spiritum sanctum influebat, ne vna ma nu mortua, veneno totus orbis periclitaretur. Oculi illi. O oculos micãtibus stellis lucidiores, Oculos columbæ pu- *Cant.5.* rissimæ lacte lotos, qui iter lilia iuxta, sacrarũ scripturarũ fluẽta, sp residebant. Oculi ergo illi pulcherrimè cęcati, ad toti⁹ orbis salutẽ ꝓspiciẽtes, Chrm in corpore intueri potuerũt. Miracula cernebant, quę videri nõ poterãt, somnũ nesciebãt, noctibus medijs vigilabãt, nec dolores, aut morbos, quib⁹ alij oculi afficí solẽt, sustinebãt, terrena videbant & nõ uidebãt. Pedes oĩ vento velociores, qui vniuersũ circũcurrentes orbẽ, vbiq; Chri nomẽ portarũt. Astringunt compedibus, at mox tã nõ ferẽdo scelere indignata terra, seipsã quatit, cõcutit carcer, aperiunt ostia, vinculaq; soluunt. Cor illud, cor mundi. Ita.n libet, Pauli cor appellare, tãq̃ vitę orbis prĩci piũ, & clemẽtũ. Siquidẽ inde spũs uitę manabat in oẽs. Bone De⁹, q̃ miraculosum, q̃ ꝓdigiosũ erat? Tã paruũ, tã magnũ erat, vt itegras ciuitates, cũctos populos caperet, & nationes. Cor meũ ĩ- qt dilatatũ est ad vos, O Corinthij. Cor *2.Cor.6.* illud erat spũs sancti tabella, & Christi gratiæ codex, scriptus non atramento,

sed

fed dignito Dei viui. Venter ille, quis credere poterit, quot filios parturijt, nec femel, fed bis? Filioli inquit mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Chriftus. O ftupor & gaudium. Quid quæfo in Paulo erat, quod vndequaque mirabile non effet? Angelicus homo erat, in cuius emortuis mundo membris, Chriftus ipfe cum ftigmatibus vitam agebat cœleftem, fpiritalem. O membra cruci affixa, viua & non viua, mortua & non mortua, membra Chrifti, Chriftum induta. Templum fpiritus fancti, ædificium fanctum, habens Chrifti notas, & cicatrices. O corpus fpiritale, quod cœlum tertium confcendit. O fpiritum corporeum, qui terrenis membris alligabatur. O Paulum, miraculum mundi. O fummi Iouis fulmen, quo vno perterruit orbem, fine quo nunquam crux eleuata effet in nationibus. O Deû terrenû. O hoïem cæleſte. Nullus vnquã veftrum, (obfecro,) Paulum mirari defìnat, omni orbi, iure maximo admirabilem. A quo lumen effulfit, omni fplẽdore corrufcantius. Qui errantibus nobis veritatem inuexit. Qui euangeliũ per terras, perque maria fparfit. Per quem fpiritus fanctus hæc oracula edere voluit. Cuius eloquijs Deum didicimus. Cuius exemplis veri Dei colentes euafimus. Quo propagata eft ecclefia, plantata fides, reuelata iuftitia, fpes immortalitatis adaucta, radicata charitas. Quo caro infrenis domita eft, innouatus fpiritus, è tenebris eruta ratio, fenfus fubactus, religio inftituta. Quo Mofes perijt. Quo Chriftus reuixit. Quo abrogata eft omnis feruitus. Quo agnita, redditaque libertas. Quo incantatus orbis. Quo hominum pifcatio, tam magna facta eft. Quo uetera tranfierunt, & facta funt, omnia noua. Hæc nonne maiora funt & mirabiliora illis omnibus, quæ ftulto, vanoque errore decepta gentilitas, de fuis ipfius Philofophis atque Magis, ne Thianeum quidem ommittam, quem Deum vocant, refert conftantiffimè? Admiremur itaque Paulum omnes, virum verè admirabiliffimum, fi

Gal 4.

2. Cor. 5.

virum eum nominare fas eft, tot mirabilium operum patratorem. Verum enimuero, admirari & obftupefcere fatis non eft, oportet & illum imitari, quemadmodum ipfe clamat, in hoc & admirabiliffimus. Imitatores mei eftote, ficut & ego Chrifti. Ita digni etim', vt qui pro nobis in hac vita laborauit, in alia immenfo amore, quo exeftuat totus, noftræ inhians faluti, continenter ad dominum deprecetur. Quis.n. illum in morum probitate, in fancta hac Philofophia imitari non poffit? Nõne Paulus homo erat, eiufdem nobifcũ naturæ, omniaque habens communia? Carnis ne ftimulo caruit Paulus? Audi. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Video enim aliã legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. An non tentauit Paulum Sathanas? Audi. Non eft nobis colluctatio aduerfus carnem & fanguinẽ, fed aduerfus principes, & poteftates tenebrarum harum. An non à malis hominibus infeftabatur Paulus? Audi. Oftium apertum eft, fed aduerfarij multi. An non quandoq; & ipfe fupra modũ afflictus ferè concidebat? Audi. Supra modum grauati fumus, vt tederet nos etiam viuere? An non & ipfe peccare poterat? Audi. Caftigo corpus meum, & in feruitutem redigo, ne cum alijs prædicauerim, ipfe reprobus efficiar. Num femper in orationibus exaudiebatur? Audi. Ter dominum rogaui, vt difcederet à me ftimulus ille, & dixit mihi dominus. Virtus in infirmitate perficitur. Quid habes, ergo vnde non fine ratione dicere poffis, quis valet Paulum imitari? Excitemur, vigilemus, fanctum illum diuinæ gratiæ igniculũ, in nobis noftro vitio confopitum, accendamus, & Paulum, quàm facile, fi non proximè, à longe faltem poterimus imitari. O inuictũ Chrĩ militẽ. O Heronm fapientiffimum. O ducem nulli fecundum. Eos felices, qui te colunt, qui te venerantur, qui tibi ftudent, quorũ tu curam geris, quibus tu patrocinaris. Quos tu precibus tuis Deo commẽdas. Gaude, Gaude felix Roma, quæ tantũ thefaurum poffides. Hæc de Pauli laudibus fufficiant.

1. Cor. 11

Rom. 6.

Eph. 6.

1. Cor. 6.

2. Cor. 1.

1. Cor. 9.

2. Cor. 12

Nemo autem miretur, ſi Paulus ad Romanos ſcribens ſe ſe laudat. Si enim tritio Æneæ non datur, quod dixerit. Sum pius Æneas, fama ſuper ęthera notus, cum alioquin modeſtus fuiſſe, ſcribatur, hoc ideo, quia ignotis, & quibus ipſe etiam ignotus erat, loquebatur, cur vitio Paulo dari debet, quod Romanis ignotus, ſe ſe non à propria virtute, ſed à diuino munere agnoſci voluerit? Oportebat compeſcere eos, qui illi detrahebant. Erant autem innumeri. Magna igitur ratione, ſua priuilegia recenſuit. Sed vide quot verba hiſce laudibus adiecit, humilitatis antemuralia, ne illum tamen inflari credetes. *Habeo vnde glorior in Chriſto Ieſu.* Ecce primum. *Ad Deum.* Ecce ſecundum. *Non enim auſim quicquam fari eorum quæ per me non effecit Chriſtus.* Ecce tertium. *Ad obedientiam Gentium*, vel ad hoc, vt obediāt mihi Gētes. Ecce quartum. Non enim datæ ſunt hee gratiæ, propter me, ſed ad Gentium ſalutem atque vtilitatem. Sunt gratiæ gratis datæ iſtæ. Nemo me ob id ſanctum exiſtimet. Non enim gratiæ gratificæ ſunt. *In virtute ſpiritus Dei.* Ecce quintum. Non enim mea virtute, non humano ſtudio, non magicis artibus, ſed diuina ſpiritus ſancti virtute datum eſt mihi gratis, vt tàm potens exiſtam. *Verbo & opere, in ſignis & prodigijs.* Signa miracula ſunt, vt morboſos curare: prodigia nero, mirabiliora, vt mortuos ad vitam reuocare. Quæ omnia, humana virtus ſibi aſciſcere nō poteſt. Diuina quippe ſunt, & virtutem indicant Dei immenſam. Tunc autem ſui muneris functionem declarat Apoſtolus. *Ita vt ab Hieruſalem vſq; ad Illiricum, etiam circumcirca impleuerim euangelium*
Pſ.147. *Chriſti.* O quàm velociter currit ſermo
Pſal.44. eius. Lingua ſua calamus ſcribe, velociter ſcribentis. Verè illorum vnus erat
Eſa 60. Paulus, de quibus Eſaias. Qui ſunt iſti qui vt nubes volant? Ab Hieruſalem inquit, vſque ad mare Græciæ, quod ab Illirio, quod in fine Greciæ ſitum eſt, Illiricum nominatur. Non recta pergens, & via regia tantum, ſed omnes quę circumcirca ſunt regiones perluſtrans. Vbique Chriſti euangelium prędicaui. Non Phęnicem tantum, Siriam, Ciliciam, Cappadociam, peragraui, ſed & quæ circucirca ſunt omnia, Perſidem, Armeniam, & Aſiam omnem quæ ad Auſtrum vergit. Et in his, ciuitates, Prouintias, Oppida, Gentes, Populos, & qui ſub Romanis erant, & qui ſub Barbaris. Omnium enim Gentium lingu is loquor, & nemini quantumuis barbaro, ſum ego barbarus, peregraui. 1. Cor.14. *Impleui euangelium.* Ideſt plene prædicaui, exacte illud edocui, & diſſeminaui. Non ego, ſed gratia Dei mecū. Mira res profectò. 1.Cor.15 Videbatur Paulus volatilis auis inſtar factus, qui vbique circumuolitabat, nuſquam manens, nuſquam conſiſtens. Vides quomodo, cum ſupra ſe ſe comēdarit ab autoritate, à munere nūc ſe ſe commendat, à laboribus pro Chriſto perpeſſis? Ibidem. Abundantius inquit Apoſtolis omnibus laboraui. Sed quia hoc quandam gloriam præſeferre uidebatur. Vide quomodo id temperauit. *Sic autem ſtudens euangelizare, non vbi nominatus erat Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarē, ſed ſicut ſcriptum eſt,* Eſa.52. *quibus non fuit annunciatum De eo videbūt, & qui non audierunt intelligent.*

Inter Hieruſalem, & Illiricum, peregrinationis meæ fines, illum à quo, hūc ad quem, pleraque loca erant, in quibus duodeni illius chori aliquis prædicarat Chriſtum, & annunciarat. Illuc ergo ipſe non prædicaui, inquit Paulus, ſed tantum in illis locis, qui mea opera indigebant, vt iuxta Prophetam. Ibidem. Hi qui bus adhuc non erat euāgelizatus Chriſtus, Chriſtum uiderent. Viderent inquam fide, per ſpeculum in enigmate. Hoc eſt enim quod ſubditur, quaſi eius expoſitio. *Eſt.* pro *Ideſt, qui nō audierunt, intelligerent.* Id autem ex animo, ſtudioſe faciebam. *Ne ſuper alienum fundamentum ædificarem.* Ideſt à Gētibus crederet ędificare. Quaſi prædeceſſores mei, non bene ędificaſſent. Talis eſt & loquutio illa. Ne in vanum; ſiue in vacuum cucurriſſem; ideſt currere exiſtimarer. Illi optime ædificarant, Gal.2. Indignum igitur erat hominem, qui gloriam propriam non quærit, qualis ego ipſe ſemper fui, in aliorum meſſem introire. Si propriæ gloriæ cupido, meum animum titillaſſet, illuc vbi alij pręddicarāt, acceſſiſſem,

vt &

vt & ipse nonnihil inter eos esse uideretur. Sed absit, vt id unquam fecerim. Ipse fundamenta iacere volui, & ædificare, non vt gloriam meam dilatarē, sed vt Apostolicæ gloriæ nihil detraheretur. Adde. Quod id pseudo Apostolorum cõissimus mos est, vt super sata semina, auenas steriles, recedentibus agricolis super seminent. Ne itaq; me pseudo Apostolum suspicaretur orbis, qui bono semine seminato in agro domini zizania super seminarem, eos qui prius ab antecessoribus meis Apostolis Christum didicerant, nunquam adire volui, vt non modo vitio, sed & uitij suspitione carere possem. Hoc enim præstare debent Christi præcones, vt & conscientiam tueantur & famam, ne contemptibilis eius prædicatio habeatur. Ita habes Pauli munus, munerisq; functionem. Non vacat autem mysterio illud. *Vt qui non audierunt, intelligent.* Non modo scilicet audiunt gentes, sed intelligunt. Quo contra de Iudæis dicitur. Audietis, & non intelligetis. Vide modo quàm bellè, epistolæ finē cum principio magna concordia iungit. Nolo vos ignorare fratres (dicebat,) quia sæpe proposui venire ad vos, sed prohibitus sum, vsque adhuc. Ecce ratio. *Propterea & impeditus fui, plurimum, quo minus venerim ad vos.* Quæ res præcipuē illius desiderium aperit, quo Romā visere pluties proposuerat. quando pluries dicit se impeditum fuisse, ne huc accedere posset, quo maxime sibi Romanos in beneuolentiā conciliat. In causa ergo, quod hucusque Romam nō uenerit, fuit continuus prædicationis labor, quo in Orientis partibus, pro munere Apostolatus obeundo, detinebat. Vnde subdit. *Nunc vero non amplius locum habens in his climatibus.* Oportebat enim. Orientem primum erudire, nēpe mūdi dextrum, vnde incipit omnis motus, quàm Occidentem. Nā & Christus Iesus noster, Orientem, suis sacris mysterijs voluit decorare. *Desiderium autem,* antiquum illud adhuc. *Habens veniendi ad vos ex multis annis,* maius, ingentiusq; redditum. *Vt si in Hispaniam proficiscar, veniam ad vos.* Hoc totum suspense legatur. Sequitur modo cõclusio. *Spero sanè* γαρ, pro δε, vel μεν. *Transiens videre vos, & à vobis deduci illuc,* in Hispaniam, scilicet. *Si vobis primum ex parte satiatus fuero.*

Leuit. 19

Mar. 4.

Rom. 1.

O quanta arte sibi Romanos deuincit. *Transiens in Hispaniam veniam ad vos.* Vos opera mea non indigetis, & pleni estis bonitate & doctrina, & Petrum habetis, qui ecclesiæ columna est, & collegij apostolici uertex. Hispania indiget, cui adhuc non est annuntiatus Christus. Non itaque vt vobiscum morer, vt vobis prædicem, veniam, sed in Hispaniam proficiscēs, si Deus illud mihi dederit, ueniam Romam, vt aliqua ex parte vobis satiari possim. Vide quā vehemēter amat, vide quàm ardet charitate. Si vobiscum semper essem, non possem, vestra consuetudine mihi semper optatissima & iocundissima satiari. Desiderio nihilominus desidero, aliqua ex parte vobis meis amoribus, meis delitijs perfrui. Scio quod festinare me in Hispaniam oportebit. Periculum. n. est in mora. Verum tam ardenter uobis afficior, vt omnino cogar, etiā itineris longitudini non parcens, transeundo venire ad vos. Morior quippe, langueo præ nimio amore, quo omnino necesse est, me aliqua ex parte vobis satiari. O verba summi amoris. Ardentius æquidem loqui non potest pater, cū filijs, quàm Paulus, cum Romanis. Vos felices Romani, quos Paulus tanto amore prosequitur.

Qui autem Petrum Romæ non fuisse, inaniter post innumera testimonia contendūt, quo ἀπίστοι dici possint, magnam & ægregiam laudem putantes, si increduli & non Christiani vocentur, hic attendant. Si Petrus Romæ nō fuit, non potest mea quidem sententia excusari Paulus, cur transiens terras, & in Hispaniam tendens, velit Romam venire, & cum Romanis non morari. Cū enim ipse Gentium Apostolus esset, & Roma orbis caput existeret, nonne magis illi curæ esse debebat vna Roma, q̄ oppidula mille in quibus prædicarat? Ex animo itaque, & non solum in transitu, Romam eum venire oportuerat. Adde. Quod cum tanta in vrbe Roma dissensio esset, opere pretium erat, vt

Paulus huc moraturus veniret, & prædicaturus, quo zizania eradicaret. Tam magnum enim erat hoc negotium, vt præsentiæ eius indigere videretur, etiã si alius quispiam Apostolorum citra Petrum Romæ fuisset. Nam & vides Samariam Petrum adiuisse, vt spiritum sanctum reciperent, quamuis Philippus adesset. Res quidem illa, tanti momenti, Petrum exigebat. Ita indubiè Romanorum seditio, Paulum requirere videbatur, qui eos conueniret, obiurgaret, reprehenderet viua voce, & non scriptis tantum emortuis, si Petrus hic non erat. Protestatur autẽ ipse nolle Romam venire, nisi in transitu, immo sub conditione. *Si* (inquit) *proficiscar in Hispaniam*, Vel ergo muneri suo defecit, & peccauit animo saltem, vel Petrus hic aderat, cuius maiestate intelligebat Paulus, eius præsentiam superfluam esse. Amplius. Viuæ vocis Christi oraculum habuerat Paulus. Cõstans esto Paule. Sicut enim testificatus es de me in Hierusalem, sic te oportet & Romæ, testificari. Cur itaque dicit, Tantum transibo per vos, & non potius veniam ad vos, docebo vos, testificabor vobis? Aliquid est mihi crede, quo Paulus se se indignum iudicabat, qui Romam instrueret. Nempe sanctissimi illius & veneraudi senis præsentia. Id certè mihi concludit. Quoniam Petrum Paulus adeò venerabatur, vt ex Damasco Hierosolymam ascenderit, hac tantum ratione, vt eum videret. Illum ipsum, Romam eo tempore, quo hæc epistola scribebatur, cum discipulis suis incolere. Et propterea Pauli præsentiam in hac vrbe, sicut in Hispania, necessariam non fuisse. Vnde proculdubio Paulus, nũquam Romam venit, nisi coactus ad Cæsarem appellare. Tenebatur equidem ex officio Romam venire, verum Petri præsentia, & non aliter à debito absoluebatur. Ille enim erat totius orbis pastor, potissimum autem Romæ, quæ imperij, sedes erat. Et Bone Deus, Cur Paulus in epistolæ principio se se excusans, quod Romam non venisset, dixerit. Quantum in me est, sæpe proposui venire ad vos, nisi quia significare uoluit, aliunde esse, quod non veniret, quia scilicet luminare maius in hoc cęlo fulgebat, nẽpe Petrus? Sol n. Petrus erat, Luna Paulus. Ob id Apostolus ille Iudęorũ fuit, qui erant quasi dies: iste Gentium, quibus affuit semper nox perpetua, quousque lux illa Chri magna, vndiq; tenebras expulit. Adde etiã. Quod vrbis huius Christianos, tàm magnis extollit ꝑconijs, vt efficaciter persuaderi cuique possit, Petrum illorũ magistrum fuisse, qui Chri vices agebat. Nescio. n. quo pacto, citra capitis eximiam hanc sanctitatis excellentiã, tantis laudibus digni essent. Tandẽ. Vbi fuit Petrus, si Romæ non fuit? Vbi vixit? Vbi occubuit? Mirum certè, vt de alijs quibuslibet Apostolis hæc omnia, vel fama, vel scriptis, sciamus, de vno Petro quem Principẽ ecclesiæ Christi, æternæ uitæ clauigerũ fuisse constat, cuncta prorsus ignorentur? O stolidos & amentes, qui tanto furore bacchantur.

Nunc igitur vado Hierosolymam, ministrans sanctis. Ne diceret Roma atq; Hispania. Cur hoc tempore, peracto ministerij tui cursu, non venis ad nos? Derides nos certè, dicẽs, te nobiscũ esse desiderio desiderare. Cum enim locum nũc minime habeas ĩ Oriẽtis partibus, vbi te prædicare oporteat, venires profecto, si vel tantillum cuperes nostra cõsuetudine frui. Audi q̃ ęgregie se se excusat. Cum Apostoli, mihi & Barnabæ dedere manus, vt inter gentes prædicaremus, id nobis iniũxerũt, vt pauperũ memores essemus. Vado ergo Hierosolymã, nõ quo ꝑdicem, sed quo sctis pauperibus, qui ibi sunt ex Iudęis modo cõuersi, subministrẽ. Hi. n. etiã bonorum suorũ rapinam, quę increduli eis rapuere, cũ gaudio sustinuerũt, dignũ igit est, vt illis incumbam atq; inseruiã. Inter tot & tantos hostes uersantur, vt periculũ sit ne fame pereant, nisi eis subueniat. Vado itaq; citeriore passu, vt illis opem feram. Sed nunquid non poteras Paule, aliorũ opa illis subuenire? Hoc mihi demandatũ est munus, inqt Paulus, istud episcopis conuenit, ministrare pauperibus. *Placuit enim Macedonia, & Achaia cõionem quandam facere in pauperes sanctorum*, idest fidelium. *Qui sunt*

Act. 8. Act. 23. Gal. 2.

sunt in Hierusalem. Non sunt mihi annonæ & redditus, ait Apostolus, vt ex mea abundantia, illorum possim inopiã supplere. Quippe quia, manus iste plerũq; mihi necessaria ministrauerunt, sed Macedones & Achaici populi, bona volũtate, illis voluerũt de suis ipsorũ bonis temporalibus, aliquid communicare. Vado itaq;, vt has eleemosinas afferam illis, atq; dispensem. Felices Macedones, tãtæ pietatis viros, qui & frequẽtissime, à Paulo in magnis necessitatibus
2. Cor. 11. posito, succurrerunt. Cum (inquit) essem apud vos, ò Corinthi, & egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres, qui uenerũt
Act. 20. ex Macedonia. Beatius est dare cuilibet, quàm accipere, dicebat Christus. O quàm beati ergo illi erant, qui tali, tantoq; viro opem ferebant, in æterna tabernacula mihi crede, illius meritis recepti sunt. Intelligis Roma? Prudenter enim hortatur Paulus hic Macedoniæ, & Achaiæ exemplo vos omnes, vt & ipsi velitis, vestrarũ diuitiarum opulentia pauperes recreare. Facilius quidẽ deuoti, generosiq; animi exemplis, quàm verbis ad virtutes inuitantur. Hic est annus Roma, quo tibi potes cœlorum regnũ comparare. Da pauperi diues nũmum, vt tu à Christo ꝓ paupere regnũ recipias. Da micam, vt mensam accipias. Da illis, vt des tibi. Quicquid enim dederis pauperi, tibi reponitur, non perditur. Gazophilatium Christi, pauperis manus est, sinus Abrahæ, cæliq; thesaurus. Quicquid nanque ille habuerit, tu sanè habebis, quod illi non dederis, habebit alter.

Sed ne cõfestim superbias, cum pauperib⁹ erogaueris, audi quid sequitur. Ostẽdit enim te debere, illis saltem pauperibus subuenire, qui tibi spiritualia largiũtur. *Placuit inquam, & debitores eorum sunt. Nam si spiritualibus ipsorum bonis communicauere Gentes*, Macedoniæ, & Achaiæ. Iudæi nanque fuere omnes, qui Gentibus prædicarunt, atq; hunc in modum, per Iudæos Ethnici participes facti sunt spiritualiũ bonorum, tanquam sotij radicis, & pinguedinis oliuæ. *Debent & Gentes, in carnalibus ministrare illis*, vt vtrinque bonorum communicatio in alterutrum fiat. Hinc spiritualium, illinc carnalium. Vnde illud aliud est. Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum non est, si carnalia vestra metamus. Et illud expræssius. 2. Cor. 9.
Dominus ordinauit his, qui euangeliũ Ibidem.
annunciant, vt de euangelio viuant. Nescio qua fronte audent dicere nonnulli, saccos mendicitatis religiosorum delendos. Certè enim Paulus illud. Nõ alligabis os boui trituranti, de diuinis flaminibus, qui in uerbo & in doctrina laborant, interpretatur. Propter quod magnus Hieronymus, contra Vigilantium. Qui in lege domini meditantur die ac nocte, & patrem non habent in terra, nisi solum Deum, dignum est, vt totius orbis ministerio foueantur. Et Augustinus de opere Monachorũ. Qui euangelium docent, potestatem habẽt, vt sumptibus fidelium viuant. Vnde &
refert Lucas, quod mulieres quæ dam Luc. 8.
sequebantur Christum, & ministrabãt
illi de facultatibus suis. Hinc Paulus. 1. Tim. 5
Qui bene præsunt præsbyteri, dupplici honore digni sunt, maxime qui laborant in verbo & doctrina. Quo nempe honore nisi reuerentiæ & subuẽtionis? Bone Deus. Christiani omnes, qui mala valetudine detinentur, nec laborare possunt, alienis opulentijs foueri debent. Et tu indignum putas, si qui diuini euangelij prædicatione occupatur, qui primo fidelibus, tam multa patitur, qui sudat & alget, qui plus olei, quàm vini insumit, cuius cutis ossibus hæret, cuius carnes pallor & squallor tabefecit, fidelium eleæmosinis viuat? Si corporalis exercitatio ad modicum
vtilis est, vt inquit Paulus, Pietas aũt ad 1 Tim. 4.
oĩa valet, quomodo dices, (nisi rõnem exueris,) oportere, vt summã hãc meditandi in lege dñi pietatem, pro quærẽdis uitæ necessarijs, posthabeamus? Audi Apostolos. Nõ est æquũ nos derelin-
quere verbum Dei, & ministrare men- Act. 6.
sis. Audi Christum. Sine, vt mortui Matt. 8.
sepeliant mortuos suos, Tu autem vade & annuntia, & prædica verbum Dei. Si tributa Principibus præstatis, quoniam ministri Dei sunt, in hoc ipsum seruientes, cur non multo maiore ratione, qui sacræ scripturæ insistunt,

sistunt, ex qua pendet animarum non modo corporum salus, quo omnibus curis soluti, expeditiores sint liberioreque animo sanctorum studijs librorum vacare quæant? Non istam sibi arrogant, sed planè vendicant potestaté. Nemo putet, me meam tueri causam,
1.Tim.2. & ad quæstum hoc dicere. Nunquam enim fuit sermo meus, sicut nec in adulatione, ita nec in auaritiæ occasione, vt verbo Pauli vtar. Deus mihi testis est, & vos scitis. Singularissimus patronus & Mecenas meus, cum natalium splendore illustrissimus, tum dignitate Reueré dissimus, vere Pharnes. (Est nāq; Pharnes, assiria & hæbrea lingua Pastor. Vnde Salomon in Cantico amatorio, inqt. Amicus meus mihi & ego illi Pharnes inter lilia) ab illa die, qua primum has edes adiui, quo liberius sacris literis vacare possem, confutandis hæreticis, confirmandis fidelibus, dissoluendis dubijs, mihi magnificentissimus fuit & est. Ille mihi, si adagium sapientum illud verum est. Homo homini Deus, est mihi Deus, illeque Deus mihi, hęc otia fecit. Vos item omnes, omnis ordinis viri, & visu, & verbo, & opere, vestrā erga me beneuolentiam testati estis, adeò vt vestra ingenti humanitate con
Gal.4. fidam dicere, ad gloriam vestram, cum Paulo. Excepistis me, non sicut hominem, sed sicut angelum Dei. Vnde tibi Roma, omnis hæc vita mea, qualis, qualis est, debebit perpetuo. Non ergo ꝓpter me hūc in modum digressus sum, cui certè supersunt plura, & nihil deest, gratias ago Deo meo, per Iesum Christum. Sed in hæreticos inuectus sum, cum quorum erroribus vniuersis, tu nosti Roma, est mihi bellum irreconciliabile. Hi enim, non modo qui altari seruiunt, sed & Apostolos prædicatores, ad manuum laborem, veteres hæresiarchas imitati compellere student, nō alia vt opinor ratione, nisi vt sic grauati, & vitæ tedio afficiantur, & à sacrarum literarum studio auertātur, quo in simplices Christi oues, ipsi deinde tutius debacchari possint. Dum nullus fuerit, qui ex scripturis, quas ipsi clipeos faciunt, lanceas, & tela facere nouerit, ad illos confodiendos & interimen

dos. Mihi sanè videntur impij isti, Ægyptijs illis persimiles esse, qui de sanctis
Israelitis dicere soliti erant. En populus Num. 1.
filiorum Israel multus est, & fortior nobis. Venite sapienter, opprimamus eū. Præposuerunt itaque eis magistros operum, vt in palea, luto, & latere laborarent, Audi verò, quid dicat Diuus Hieronymus contra hosce, qui etiam suo tépore, ita infestabant. Si fiscellā iunco texerem, aut palmarum folia complicarem, ut in sudore vultus mei comederem panem meum, & ventris opus sollicita mente pertractarem, nullus morderet, nemo reprehenderet. Nunc autem, quia iuxta Saluatoris sententiam,
volo operari cibum, qui non perit, & Ioan 6.
antiquam diuinorum voluminum viā, sentibus, virgultisque purgare, error mihi geminus infigitur. Iterum, cum Iobi interpretationem offerem. Fratres dilectissimi, vnicum nobilitatis & humilitatis exemplar, pro flabello, calathis, sportellisque munusculis monachorū, vos à me spiritalia hæc, & semper mansura dona suscipite. Vides? Audis? Intelligant omnes eos, qui euangelio pro communi vtilitate incumbunt, eos qui sacras literas interpretantur, docēt, ne quaquam ad manuum laborem teneri, sed à Christianis omnibus fouendos esse, quod ipsi operentur pro eis cibum, qui non perit, sed manet in vitam æter-
nam. Non enim in solo pane viuit ho- Matt. 4.
mo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. Verum enimuero, quid cū Paulum habemus, tam aperte nobis patrocinantem, alios quærimus? *Placuit,* (inquit) *Macedonia, & Achaia, communicare pauperibus sanctis, qui sunt Hierosolymis,* bona sua. *Placuit inquam, sed & debitores sunt.* Nota verbum. *Sed & debitores sunt.* Addit rationem. *Si enim illi communicarunt eis spiritalia sua, euangelium, doctrinam, debent & ipsi illis subministrare.* Temporalia, vt illorum abundātia, eorum suppleat inopiam. Vt hi eorū eleæmosinis viuant, qui sua doctrina, profecerunt, vt ab his illi pascantur corpore, quos ipsi primum pauerunt spi-
ritu. Quod si Paulum mihi dicenté ad- 1 Thes. 4.
ducas. Operamini manibus vestris, si- 2 Thes. 3.
cut præcepimus nobis. Et iterum. Si

quis

quis non vult operari, non manducet.
Eph. 4. Rursus. Laboret operãdo manibus suis quod bonum est, vnde tribuat necessitatem patienti. Si exemplum eius vrgeas, qui dicebat. Laboramus operantes
1. Cor. 4. manibus nostris. Item. Ad ea quæ mihi opus erant, ministrauerunt manus
Act. 20. iste. Amplius. Neque gratis manducauimus panem ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Obijciam ego tibi Mosen, prolixa historia enarrantem. Ægyptiorum flamines, qui religionis eorum mysteria interpretabantur, pu-
2. Thes. 3. blico erario, etiam in maxima illa sterilitate, summo otio vitam duxisse, Quo factum est, vide quantum debet omnis orbis sacerdotibus, & eorum otio. O felix otium, negotiorum omnium negotiosissimum, vt scientias Mathematicas, omnium scientiarum fores, si magno Platoni credimus, qui præ studioli sui foribus insculpserat. Nemo huc (inquit) Mathematicarum expers adin uenerint. Audebis ne de cætero, sacerdotum otium reprehendere? Caue ne tibi dicam, tua hæc verba vocem illam præseferre, quam compescuit Christus, vocem inquam Marthæ, quæ diuinæ contemplationis ignara, plurima sollicitudine anxia, actioni prorsus intenta,
Luc. 10. de Mariæ quiete murmurauit. Non est tibi curæ domine, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi, vt me adiuuet. Otium quippe Mariæ, nõ modo excusauit Christus Iesus, sed & omni actioni, preferendum esse cen suit, dicẽs. Martha, Martha, sollicita es, & turbaris erga plurima. Maria optimam partem elegit. Quo ad Pauli loca, nullus est locus quem nostri isti inimici, immo Apostolorum, quinimmo
Eph. 4. Christi, non mutilauerint. Ita nanq; inquit Apostolus ad Ephesios. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis. Ex quo paret, illis dumtaxat præcipere Paulum, vt laborent, qui furtis & rapinis sibi uictũ
1. Thes. 4. procurabant. Ad Thessalonicenses, prima epistola, sic habet. Operamini manibus vestris sicut præcepimus uobis, vt honestè ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Ex quo dilucidum est, manuum laborẽ, ad uitandam alienarum rerum concupiscentiam, quæ etiam furti rationem habet, præcepisse. Est enim furtum spiritale. Secũda vero Epistola hic inquit.
Cum essemus apud vos, denunciabamus vobis, quod si quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim quosdam inter vos ambulare, cum inquietudine, curiose agentes, nihil operantes. His ergo qui eiusmodi sunt, denunciauimus in domino Iesu Christo, & obsecramus, vt cum silentio operantes panem suum, manducent. Vnde pspicuum esse potest, illos ad manuum laborem cogi, qui turpibus negotijs inseruiunt, & otiari malunt inutiliter, vel seruire libidini, scortis, veneri, & baccho, quàm laborare, vt sibi & alijs profi ciant.) inutilia terræ pondera, quousq, vos patietur Deus? Exempla itẽ Pauli perperam detorquẽt. Ad Corinthios 1. Cor. 4
enim prima epistola, refert se laborare, Ibidem.
quia nemo illi dabat vnde viueret. Nã & exprobrat eis. Vsque in hanc horam esurimus, sitimus, nudi sumus, & colaphis cedimur, instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur & benedicimus, persequutionem patimur, & sustinemus, blasphemamur, & obsecramus, tanquã purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. Non vt confundam vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pedagogorum habeatis
in Christo, sed non multos patres. Nam 1. Cor. 4.
in Christo Iesu per euãgelium ego vos genui. Audis Pauli querelam grauem? Si itaque loco huic inniamur, constat omnes, & laicos, & religiosos in necessitatis casu, ad laborandum teneri, quo furta vitentur, & uita seruetur. Nihil est pro religiosis, quàm pro cæteris peculiarius. Quod si loca alia accipiunt, manifestum est Paulum, cum populi ip si necessaria ad vitam suppeditabãt, nõ laborasse, nisi harum altera rationum, vel ad prædicandi occasionem, pseudo Apostolis prorsus tollendam, qui tantum ad quæstum prædicabant, & in
pecunia (iuxta Prophetam) diuinabãt. Mich. 3.

Ita

Ita enim ad Corinthios habet secunda epistola. In omnibus sine onere me ser-
2.Cor.11 uaui & seruabo, quod autem facio, facio, & faciam, vt amputem occasionem eorum, qui volunt occasionē, vt in quo gloriantur, inueniātur sicut & nos. Vel ne quidam, quibus Apostolo prouidere graue videbat, vt viuere posset, auaritia peciti, ob id illius sermones audi-
2.Cor.11 re nollent. Nam & ipse illis dicit. Quid minus habuistis à me præ cæteris ecclesijs, nisi quod ego non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. Non.n.quęro, quæ vestra sunt, sed vos. Ego aūt libentissime impendam, & super impendar ipse pro animabus uestris. Aut demum, vt ociosi quidam, non intelligentes quantum sit laboris in studijs. Occu-
Eccl.1. pationem.n. hanc pessimam inquit Salomon, dedit Deus, filijs hominum, vt occuparentur in ea. Videntes Paulum non laborare, suæ ociositatis fouendæ exemplum haudquaquam sumerēt. Inde enim mille scelerum genera seque-
2.Thes.3. bantur. Propterea ad Thessalonicenses secunda epistola, cum dicit. Neq; gratis panem manducauimus, sed in labore, & in fatigatione nocte & die operātes. Vide quid ante proposuit. Subtrahatis vos ab omni fratre ambulāte inordinate. Nomine aūt fratris non hi, quos cucullatos appellamus, vel Monachos & fratres, sed oēm Christianum intelligire. Ipsi.n scitis quemadmodum oporteat nos imitari, qm̄ non inquieti fuim⁹ inter vos, neq; gratis panem manducauimus. Et concludit. Non quasi, nō habuerimus potestatem, sed vt formā daremus vobis ad imitandum nos. Audiuimus enim quosdam ambulantes inquietē, nihil operantes, sed curiosè agētes. Ex his vt puto apparet, q̄ inaniter ex Pauli, vel verbis, vel exemplis, noui isti errorem illum, tàm impudentem, astruant. Et de hoc satis, superq; satis ꝓpter illud Apostoli verbum. *Et debitores sunt, etenim si spiritualia*, &c.

Non vacat & mysterio, anteq̄ quod sequit aggrediar, illud quod Paulus dicit. Macedones Paulo, illas eleemosinas dedisse, vt pauperibus manu eius, dispensarentur. Certe enim non leuiter illos expungit, qui Episcoporum odio, nouitates in Christi ecclesia videre cupiunt. O simplices. Stolidos dicam, nō puros. Quomodo vultis Ecclesiam innouari? Respondete quæso. Nulla profecto innouatio maior fieri potest illa, quæ in primitiua erat Ecclesia. Sed i primitiua Ecclesia, nonne Episcopi oīum dñi erant? Vendebant (inquit Lucas) Act.2. omnia, & portabant pretium ad pedes Apostolorū. Nescitis quid petatis, miseri. dum Concilia, reformationem quęritis contra Episcopos. Contra vos erunt omnia, non contra eos. Reuincent Reges, & Cæsares, si Cōcilium coactū fuerit. Vtinam possit celebrari, victoria nostra est, ne dubita Roma. Videre videor gloria maiore Romam fulgere, summū Pontificem, & eius fratres epos, q̄ nuq̄ quā fulserint. Illis colla subijciēt Reges, & tiranni, velint, nolint, modo Conciliū sit, & non Conciliabulum, modo nō vi, sed ratione agatur, literis non armis. Hoc obiter dictum est, dū illud conside-ro, Macedones, suas ipsorum eleæmosinas, alia manu dispensari noluisse, quā Pauli, qui erat Gentium Primas & Patriarcha. Sequitur.

Hoc ergo cum perfecero, & consignauero ipsis fructum hunc, idest eleæmosinas hasce in locum tutum reposuero, vnde secundum exigentiam possit pauperibus illis sanctis subueniri. Vocat aūt eleemosinas *Fructum*, insinuans, quod & utiles sunt, & fructum afferunt his qui illas erogauerant. Tunc *reuertar, per vos in Hispaniam*. Non est sensus, quod alias in Hispaniā Paulus, profectus fuerit, sed ab Hierusalem reuertar, iboq; in Hispaniam per vestram transiens vrbem. A Corintho enim, si quispiam iter voluerit in Hispaniam, si Hierosolymā proficiscatur, illum reuerti oportet, vt ex Cosmographia constat. Mirum aūt, quod iterum Hispaniæ meminit. Cordi nempe ipsius Pauli mihi crede, erat felix illa & optimorum ingeniorū mr̄ Hispania, vel hac ratione saltem, innumeris alijs posthabitis, veneratione atque amore dignissima. Quod Paulus non vult Romam venire, nisi hac intētione, vt per Romam in Hispaniā proficiscat. Sed nunq̄ hoc desiderium suum, explere potuit Paulus videndę Hispanię. Dolete

lete Hispani, quod tanta tuba in aures vestras non personuerit. Aliud nanque de illo decreuit omnipotés, propterea supra dicebat. Si pficiscar in Hispaniã. Sunt tñ, qui dicant, & in Hispaniam illum profectum esse, & in Galliã, in prima satisfactione à Nerone dimissum, secundo Neronis anno. At saltẽ hoc ex sacris literis, nõ habemus, & in decretis oppositum expresse asseueratur. Quãq̃ & illis pro Hispaniæ fauore possit, non inepte respondere. Sed de hoc laboran dum non est. Vnum profecto est, quo Hispani gloriari potestis, quod vehemẽter desiderio, vt vos videret, flagrabat, & ęstuabat. Quo illud impleretur. Dedi te in lucem Gentiũ, vt sis salus mea vsq; ad extremum terrę. *Scio autem quod veniens ad vos, ad plenitudinem benedictionis euangelij Christi veniam.* Euangelij benedictio est, vt in terram bonã cadens, fructum afferat trigesimum, sexagesimum, centuplũ. Scio ergo inquit Paulus fide, quæ scientia omni certior est, confido in dño, quod ad vos veniens, inueniam in vobis morũ plenitudinem, probitatis, continentię, pacis, & vniuersarũ uirtutum. Et ita ego ueniã ad benedictionis euangelij Christi plenitudinẽ. Sic. n. verti debet, ni fallor. Estq; modus Rethorum iste, quo laudes præoccupãdo, monent eos, qui laudãtur ad profectũ. Verum hęc dicens, repente spũ prophetico repletur Paulus, quo vidit Iudæos illos iniquissimos, in illum tanq̃ inagnũ Lupos vel Leones insilire in vrbe Hierosolyma. Propterea illico sermonẽ vertit, & se se Romanis commendat, quod & in epistolis semp facere solemus omnes. Romanosq; præcat, vt pro illo ad dñm rogare velint, quo ab eorum insidijs liberetur, vt semel Romam videre valeat, & à tantorum ęstu laborum, quos in omni vita perpessus fuerat, secum refrigerari. Esa. 49.

Obsecro autem vos Fratres, Per Dominũ nostrum Iesum Christum.

Vide quàm affectat eorum præcibus iuuari. Non enim simpliciter orat, sed obsecrat, obtestatur, adiurat. Nec tantum adiurat, sed per dñm nostrum Iesum Christum, nostræ salutis auctorem adiurat. *Et per dilectionem Spiritus*, idest per dilectionem spiritalem, meam scilicet atq; vestram, quæ diffusa est in cordibus nostris, per spũm sanctum, qui datus est nobis, qua vos ego, qua me ipsi prosequimini. *Vt in orationibus vestris, pro me ad Deũ meũ certetis.* Iosue pugnabat cõtra Amalech, Verũ pl' Moses orationibus, quàm Iosue armis certabat. Cũ enim manũ Moses eleuabat, fugiebat Amalech. Ipsi ergo me adiuuare quæso, pro me mecum certantes, orationibus vestris. Aduersarij crucis mecum certant, & orationibus & manibus, sed contra me. Vos mecum præcibus tantum per me certantes, orate, non vt eos vincam, non vt ipsi pereant, sed *Vt liberer ab incredulis in Iudæa.* Non dicit ex Iudæa, vel Iudæis, ne palam Iudęos ab incredulitate taxare videatur. Vide hic Pauli humilitatem. Asserit. n. se aliorũ præcibus indigere, ob iniquorum hominũ insidias euitandas. Addit. *Et ut Ministerium meum in Hierusalem acceptũ sit sanctis.* Vide quàm illos sanctos pauperes magnifacit. Vult nanque Deum præcari, vt illis hee eleemosinæ placeant, & gratæ sint. Optime intelligens sanctos, non eleemosinas, sed erogantium animum spectare. Timet igitur, ne illi sancti aliquid in Macedonibus & Achaicis videant, quo hee ipse eleemosinæ futuræ, sint illis ingratæ. Propterea Deum à Romanis rogari desiderat. *Vt in gaudio*, idest cum gaudio *Veniam ad vos*, post longa desideria. *Per voluntatem Dei*, sicut & supra dicebat. Si quomodo aliquando iter prosperum habeam vẽniẽdi ad vos, in voluntate Dei. *Et vobiscum*, recreer, aut refociller, vel refrigerer, siue respirem, aut (& melius,) requiescam. συναναπαύσωμαι. Et mihi videtur) vt verum dicam,) hoc verbo Paulum in urbe Roma, sibi mortem præsagire, vt (inquit) vobiscum requiescam. Nunquam enim uerè requiescimus, nisi cum morimur. Hinc illud. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Amodo dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Et illud. In pace in idipsum, dormiam & requiescam. Homo. n. nascitur ad laborẽ. Et, Militia est vita hominis super terrã, inquit Iobus. Rom. 5. Exo. 17. Rom. 1. Apoc. 14. Ps. 4. Iob 5. Iob 7.

bus. Et proculdubio Paulus, quam nnquã requiem habuit Romæ, nisi cũ iuxta desiderium suũ dissolutus est, & fuit cum Christo? Tunc veram quietem sortitus est. Tunc sup cęlos assumptus, tot tantorumq; laborũ pręmium sumpsit. Mortis vero Pauli causam, breuibus accipite, Nero. vt publica fama nostis, vir erat impudicitia, sceleribusq; omnibus admodum insignis. Primusq; ac solus in tanto imperij culmine, nouos quosdam lasciuiæ, flagitij, atq; turpitudinis modos excogitauit, exquisiuit, inuenit, exercuit. Pellicem habebat sibi charissimam. Huic Beatissimus Paulus, melliflui illius & potentissimi sermonis efficacia suasit & persuasit, impurum illum congressum declinare. Tamq; feliciter illi cessit negotium, vt & illam Christianæ fidei sacramentis initiari induxerit. Relatum est Neroni, & quod Christianæ sectæ causa, cum illo non potuit aduersus Paulum, potuit libido infamis, & furor insanus. Vereri uidebat Apostolum Nero, quãuis nouã religionem assereret, vt potentiorum dininum, qui omnes sermone & signis, in stuporem verteret. Vnde & Iudęos oẽs, publicis ędictis eiecit è Roma. Mox autem illũ corruptorem, flagitiosumq; appellans, summaq; crimina illi obiectans, in uincula coniecit, & tandem cum puellę, vt à Pauli consilijs salutaribus recederet, persuadere non posset, illum necauit. Mar. 6. En alterum Baptistam, puellæ causa decollatum.

Deus autem pacis, sit cũ omnibus vobis. Pulchre in pace epistolam finiuit, duobus populis ad concordiam reuocatis. Hoc enim vnicè moliebatur, vt Iudęorũ & Gentium dissensiones tollerent. Non est.n. dissensionis Deus, sed pacis. 1.Cor.14 *Amen.* Impræcatio est, Vtinã fiat, quod Deus cum pace vobiscum inhabitet. Cũ pace, quam mundus dare non potest. Belle aũt octo & septem capitibus cõpræhenditur epistola, quo Ebdoade Ioan 14. veteri legi, Ogdoade vero nouæ fiat satis. Hoc nanq; in causa fuit, vt Apostolus Petrum conueniens in urbe Hierosolyma, diebus quindecim apud eũ mãserit. Isto.n. mysterio Ebdoadis & Ogdoadis, futurus gentium prędicator in- Gal.1. struendus erat, vt egregiè Diuus Hieronymus annotauit. Quo tamen & numeri sacrum mysterium, tantis huius epistolę mysterijs & perfectioribus, adiungeret, commendationibus, salutationibus, gratiarũ actionibus, caput sextum decimum conflauit. Est enim hic numerus quadratus, quod ex quaternario in quaternarium ducto, surgat. Numeros vero quadratos, magna mysteria cõtinere nemo ignorat. Nam & superna illa Hierosolyma, quadrata describit, & electos quadrato numero comprӕhẽdi in Apocalypsi, designauit Ioannes, numerum duodenarium in duodenariũ ducens. Vidi inquit, centum quadraginta Apoc.7. quatuor millia signatos. Duodecies ẽm duodecim, hunc numerum perficiunt, vt apparet. Sumit aũt huius sextidecimi capitis initium, à commendatitijs verbis, quasi dicens, Post scripta. &c.

CAPVT

CAPVT SEXTVMDECIMVM.

Commendo aũt vobis Pheben sororem nostram, ministram Ecclesiæ, quæ est in Cenchreis: vt eam suscipiatis: in Domino digne sanctis, & assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis, & mihi ipsi. O bonæ mentis virum illũ, qui si cõtigisset ipsum, die aliqua nulli fuisse auxilio, dicebat. Diem perdidi. En Paulus adeò, quibuslibet proficiẽdi cupidus, vt & ad commendandum mulierẽ, Romanis se se deijciat, & inclinet. Mirum aũt, quanto affectu commendat, nõ frigidis uerbis, sed ardentissimis. A suo ergo illã amore, ĩ primis. *Sororem nostram.* A muneris dignitate quo fungebatur. *Ministram ecclesiæ, quæ est in Cenchreis.* A Romanorum debito *Suscipiatis eam pro dignitate sanctorum.* Sicut vos scilicet debetis si vultis digne agere. Estis.n.Sancti Sãctis vero omnibus proficere conuenit. Ab indigẽtia illi⁹. *Adsistis ei in quocunque negotio vobis indiguerit.* A meritis. *Nam cunctis astuit, & mihi ipsi.* Cernis quot calcaria addit Romanis, vt in ipsa pietate Romanis propria, celeriore passu currant? Cum autem audis mulierẽ hanc Ecclesiæ Cenchreæ ministrã fuisse, intellige quod in tẽporalibus negotijs, Christianis, qui ibi erant, ministrabat, & Paulo ẽt. Erat.n.locus ille Corinthi portus. In Corintho autẽ mansit Paulus annum integrum, & sex mẽses, vt in actis Apostolicis legimus. Act. Potuit itaq; facilè, huius præstantissimæ mulieris opera sæpius indigere. Illa ergo ei deseruiebat. Ei inquã, cui? Ei orbis magistro, Gentium omnium doctori, qui vbiq; terrarum colit & canitur. O felicem mulierem, cui datum est Paulo ministrare, cui non modo Reges & Cæsares, sed Angeli, & Archangeli sunt inferiores. Accedens itaque ipsa Romam, negotij alicuius causa, fortasse etiã hãc epistolam deferens, magna rõne commendatur. Quod si vel nomẽ spectas Phebes, nequaq̃ mirabere si verbis, tã ardẽtibus commendauerit eam Apostolus. Erat. n. virago nõ mulier. Verẽ hoc phebeo nomine digna. Vnde & dicitur illam, quandoq; prędicare fuisse solitam, quod & de Maria Madgalena tradunt. Longe.n.postea præceptum illud dimanauit. Docere mulieri non permitto. 1.Tim.2.

Accedit autem deinde, ad salutationes. *Salutate Priscã & Aquilam cooperatores meos in Christo Iesu. Salutate Epenetum dilectum meum. Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga vos. &c.* Quosdã enim ipse salutari rogat. Itemq; adiungit sibi salutantes nonnullos. *Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iason, & Sosipater cognati mei.* Omnes in vniuersũ salutat ipse, nomine suo. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, sit vobiscum.* Noĩe omnium ecclẽsiarum orientaliũ. *Salutant vos omnes ecclesiæ Christi.* Et intelligitur orientis, vbi ipse prædicauerat. Neq; vero puteris (quod plurimi solent,) inanes esse hasce salutationes, & tanto Apostolo indignas. Magna quippe & multa, ex hisce salutationibus monita, documentaq; salutaria colligimus. Hinc primũ, (ad verecundiã vestram dico) ostendit, q̃ magnus erat piorum virorũ numer⁹ in vrbe Roma, eo tempore, quo vix nata erat Chri ecclesia, cum nra ætate, sit tàm exiguus, (O ruborem.) Noĩatim n. salutãur viginti quinq; ad minus, quos Paulus sanctos esse iudicat, & dignos, qui ab eo salutent, præter eos quos promiscue vult salutari. Vtinã possem⁹ nũc, decem inuenire viros, quos unus Paulus sanctos iudicaret. Paulus inquã, qui linceos habebat oculos, qui fucos hipocrisis detegere egregie nouerat. Te felicem

cem vrbem, & per vrbem orbem. Secundo. Reprehendimur tacite de charitatis tepore. O quãtum in nobis proximorum charitas refriguit. Vide tu ante omnia, quanta charitate ardeat sacrũ illud Pauli pectus. Non.n.sat illi fuit dicere. Saluto uos omnes, sed noĩbus ꝑprijs eos singulos voluit appellare. Rursus, & vnumquemq; proprio epitheto fecit illustrem. *Salutate Priscã & Aquilam adiutores meos. Salutate Epenetum dilectum meum. Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis. Salutate Ruffum electum. Salutate Appellem, probatum in Christo. Salutate Andronicum & Iuliam concaptiuos meos, &c.* Et hinc comprobabis, ꝙ in amando frigidi simus. Vel.n. cum alicui nr̃as literas damus, nemini etiã eorum, qui in eius sunt domo, vel frigidis verbis saltem (vtinam non & fictis) salutationem dicimus. Immo & mos inoleuit, vt illum ipsum cui scribimus, salutare erubescamus. Illotis enim, vt aiunt manibus, rem aggredi solent, qui sapiẽtes dici volunt, quasi antiqui Christiani sapientes non fuerint. Quod si salutamus, audi quæso quanta tepiditate.

Cornelius Alexandro S.D. Si vales bene est. Ego quidem valeo. Quasi hæc, quam Paulus tradidit salutandi forma, ardentior non sit, nõ vehementior, nõ excellentior, nõ elegantior. Cornelius Alexandro. Dilecto Dei. Vocato Sãcto. Gratia tibi & pax à Deo patre nostro, & Dño Iesu Chr̃o. Sed Ciceroni oẽs esse volunt, nemo Paulinus esse desiderat, nemo Chr̃ianus, quasi Cicero & non Paulus, & non Christus mundum deuicerit. Quasi in Ciceronis & non in Pauli, & non in Chr̃i verba iures, cũ ablueris vnda. Quasi à Cicerone, & non à Christo, & non à Paulo redemptus fueris & edoctus. Et quod nuper intelligo Romæ, erubescitis fere omnes, Christianorum & sanctorum noĩbus vocitari. Quisq; gaudet filijs, Lentuli, Flaminij, Fabij, Curtij, Hostilij, Pompeij, Pompilij nomen imponere, nemo vero Pauli, Petri, Francisci, Ioannis, quasi absq; dubio, non sint longe illustriora, quę Paulus gessit, quæ Petrus, quæ Franciscus, quam quæ Lentulus, quæ Cæsar, quæ Pompeius, quæ Scipio. O superbiam verè Ethnicam, non Romanam. Quinimmo, O inscitiam erubescendã. Nõne maius est seipsum expugnare, ꝙ Carthaginem euertere? ꝙ Galliam profligare? ꝙ Aphricam debellare? Tam ergo præstat Paulus, Petrus, & hi nr̃i heroes tuis heroibus, ꝙ tu Romane barbaris nationibus. Quod si dicis, Romanos meos Auos & Atauos æmulor, & Petrus & Paulus, & Franciscus, & Ioães oẽs Romani fuere, oẽs Chr̃iani, Roma Romani sunt. Hæretici vni, nobilitatis Romanæ non merent participes esse. Sancti omnes, hanc sanctam sedem venerati sunt, huius capitis membra fuere. Cur ergo eos Romanos appellare dedignaris? Hos itaq; imitari velis Roma, quib⁹ longe facta es coram Deo illustrior, ꝙ olim tuis Scipionibus coram hoĩbus. Tertio. Exemplum prębetur omnibus, perfectæ humilitatis, in hisce quidem charissimis salutationibus. Putas.n. superbus ille ad procerem illum scribẽs, dignaretur eos salutare, qui illi ministrant? Minime. Paulus autẽ electionis vas, cui mundum crediderat Deus, innumeros salutat. Antiquissimus Romæ est mos iste salutandi in epistolis familiaribus ad calcem, cum ad negotij finẽ peruentum est. Apostolus itaq; epistolam scribens, quãuis vetẽ opus dici pos sit, mage ꝙ epistola, salutationes prętermittere nequaꝙ debuit, ne epistolarũ morem ignorare videretur. Adde. Quod & salutare etiam citra epistolam, maximum est charitatis inditium. Vnde & Christus præcepit, vt etiã inimicos salutaremus dicens. Si salutaueritis fratres vestros, ꝙ mercedem habebitis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Apostolis quoq; iniunxit. Intrantes domum, salutate eam dicentes. Pax huic domui. Et ipse rediuiuus surgens ab inferis, mulieribus occurrit, salutauitq; eas dicẽs. Auete. Quo cõtra præceptum est, vt hæreticos excõicatosq; non salutaremus, quo erubescere cogant. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, noli te recipere in domum, nec dixeritis ei aue. Qui.n. dicit illi Aue, communicat operibus eius malignis. Mitto quod nostrę initiũ felicitatis, salutatio angelica illa fuit ad Mariam. Immo & ipsa nr̃a felicitas.

Mat. 5
Luc. 10
Matt.
1. Ioan
Luc. 1.

Gen.49. licitas, salus & salutatio dicitur. Et Christus salutaris vel salutare. Salutare tuū
Luc.3. expectabo domine. Videbit omnis ca-
Ps.50. ro salutare Dei. Redde mihi lætitiam salutaris tui. Nulla ergo ratione culpari potest Paulus, si in salutando in omnibus suis epistolis, semper est studiosissimus, semper immodicus. At in salutando inquies, eos quos salutari desiderat, laudat plusquam par sit, scriptū est enim. Ne laudaueris hominem in vita tua. Cui & finitimum illud esse existimatur, quod a Magistro Apostolis
Luc.10. præceptum est. Neminem per viam salutaueritis. Quod exponi solet, Neminem salutandum esse dixeritis, quoad viuit. Veruntamen nullatenus est arguendus Apostolus. Vbi enim profectus speratur, eum qui meretur, laudare etiam coram, operæ pretium fuerit. Est enim laus & honor, virtutis pmiū. At vbi non speratur illum ad meliora prouocari, laudandus non est. Verbū vero Christi illud, aliò tendit certè, quā communiter arbitretur, simile nanque illi est, quod ad Giezi dixit Heliseus, cum eū ad sanctam illam mitteret Sunamitem, quo filium eius defunctum ad
Reg 4. vitam suscitaret. Accinge lūbos tuos, tolle baculum meum in manu tua, si occurrerit tibi homo, ne salutes eum. Et si quispiam te salutauerit, ne respōdeas illi. Non erāt inurbani Heliseus & Christus, vt neminem salutari, vel ad minus resalutari vellent. At quo celerius apostolicę prædicationis negotium expleretur, per hiperbolam dixit Chrs. Adeò sollicitos, ad huius ministerij consummationem vos esse volo, vt nec etiā amicorū salutationibus, in itinere detineamini. Heliseus quoq;, tam impense ado lescentis illius vitam sitiebat, vt merito iusserit Giezi, ne ad momentum quidem remoraretur. Licet.n. simplices salutationes retardare non soleant, familiares nihilominus, & ceremoniosę retardāt nonnihil, quales ille erant, quibus pharisæi gestire soliti erant, iuxta illud.
Luc.11. Amāt salutationes in foro, & vocari ab hoībus Rabbi. Has ergo salutationes ad literam, prohibet Chrs & Heliseus. Omnes autem tātum per hiperbolam.
Lu.10. Et hoc sit vobis cordi. Illam vero expositionem. Neminem per viam salutaueritis, ideſt neminem saluum esse dixeritis in hac vita, non refuto, sed dico literalem non esse. Hæc de salutationibus, & de eorum laudibus, qui salutantur.

Mox autem tanquā prouidus pastor & pr̄, prænoscens futurū esse, vt in oui le dn̄icum intrarent lupi rapaces, qui ēt suā ipsi⁹ doctrinā corrūperēt, atq; p̄uerterēt, hortatur, monetq; vt sint cauti, vt eos obseruēt, qui dissensiones faciūt in ecclesia, quo deuitentur, abscindantur, ne modicum fermētum totam massam corrumpat. Gal 5. *Per dulces enim sermones*, inquit, *Et benedictiones seducunt corda innocentium.* Vide quæso, quàm graphicè eos dipingit, qui nostra ætate dulcibus uerbis Chr̄i gratiam, fidem, misericordiam, eius passionis meritum semper inculcantes, simplices corrumpūt animulas, vt deinde liberum arbitrium & opera humana, omnia pessum eant. O vtinam Deus det illis resipiscentiam. Vide autem, quæ calcaria Romanis addit, vt hæreticis hisce, & pseudo Apostolis, minime credant. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est.* Nolite ergo à prima fide recedere, alioquin omnis orbis leuissimæ mentis viros, vos existimabit, quod tanquam paruuli circunferamini omni vento doctrinę. Ne autem dicerent. Eph.4. Quid si falsum credidimus hactenus? Protinus addit. *Gaudeo autem in vobis*. Ideſt de vobis. Si eīm decepti essetis, nequaquam gauderem. Verum facilè, nimis fortasse credidimus dicent Gentes. Dicant, inquit Paulus. Bonum est esse simplices in bono, ideſt puros, & absque multa cogitatione, subito illi adhærere. In malo autem astutos oportet esse, vt minutatim omnia cogitemus, & præterita, & præsentia, & futura, vt ab illo auertamur omnino. Sed istis pseudo Apostolis, qui sunt adeò in malo astuti, vt nos seducant, nos quomodo resistemus? *Deus pacis conteret sathanam, & Apostolos eius. Sub pedibus vestris.* Sed interim patimur & perimus. Ne dubitate, cito id fiet. Vnde concludit. *Velociter.* Nec alia sunt in hoc capitulo, vt patet.

Vna tantum superest dubitatio, quã interdum, qui doctiores sunt, hallucinari coguntur. Cum.n. Paulus Apostolus, tam prolixa salutatione cõcludat epistolam, cur vnus Petrus silentio pterit? Si is Romæ erat, mirum certe, qd Petrum vnice prætererit. Id vr fidem facere, qd Petrus Romæ non esset. Verum & exigui momēti hæc rō est. Possum.n. in primis satisfacere si dixero. Petrum aliquibus diebus Romam dimisisse, vt ciuitatibus alijs euangelizaret. Prædicauit.n. in Gallia, in Hispania, propterea ni mirum, si noīatus non est. Tunc nanque aberat. Quid inde? At, ergo tunc debuit Romam venire Paulus, absente Petro? Minime. Nō.n. dicebat simpliciter, abesse Petrus, quãuis ad tempus aliò diuertisset. Nec dignum erat, vt Paulus super aliud fundamentum ædificaret. Secundo, Possum dicere, Nequaquam conueniens fuisse, vt Petrus sic promiscuè, cum cæteris noīaretur, Pontifex alioquin sanctissimus, colēdissimus, oī exceptione maior, & quem Paulus lōge magis, q̄ nrm quispiam summū Pontificē, venerabatur. Licet Paulus & ipse sanctissimus esset, & nos viles homūtiones. An.n. decet, vt si quispiā modo ad Romanos scribat, salutare dicat, summū Pontificem? Non est hic cōueniens modus, vt res ipsa declarat. Ad Pontificem dandæ sunt literæ, quibus intelligat suam illius charitatem, atq; beneuolentiam. Credo itaq; ego, vel quod Paulus ad Petrū, literas dederit familiares, breues, quibus totum huius epistolæ negotium aperiret, idq; suæ sanctitati committeret, à sctā hac sede iudiciū expectans, ne in vanum cucurrisse crederetur. Vel si non scripsit, illi qui hãc epistolam detulit, in mandatis dedit, vt primum Petrum conueniret. Vnde non puto hanc epistolā, nisi Petri iudicio autoritatē obtinuisse, nec citra eius cōsensum lectā fuisse. Tanta erat Pauli modestia. Tantus Petri erga Paulum amor. Certum nanq; illud est. Petrum hanc Pauli epistolā lectitasse, aliter quidē nō diceret, In epistolis charissimi fratris mei, sunt quędā difficilia intellectu, quę indocti & instabiles deprauant. Quod sane de hac dr potissimum. Nunquam

1. Pet. 3.

autem crediderim ego, Petrum cum cæteris promiscuè illam legisse, tanquam à Paulo erudiendum, nec vllus hæreticus etiam id dixerit. Magno itaq; iure credi potest, quod primum Petrus illā legerit, & deinde nō solum Romæ, sed omnibus ecclesijs propria auctoritate legendam tradiderit. Hee duę responsiones certe, vt verum fatear, nullam q̄ ego videre possim, callumniam patiuntur. Attamen est tertia, quæ omniū ora poterit obstruere. Pugnabant Iudęi cū Gentibus in vrbe Roma, in discrimineq; eorum cōtentionibus, euãgelij negotium erat. Romæ rumor erat, Paulū quendam Chri Apostolū, in Oriēte euãgelium disseminare, iudaiceq; superstitionis sinagogas expugnare atq; psternere. Illum Gentes quoties cum Iudęis contendebant, in medium, tanq̄ gentilitatis fautorem adducebant. Iudęi vice versa, infensum illum habebāt, Petriq; autoritate gloriabantur, qui circuncisioni indulgentior esse videbatur. Paulus hęc oīa publicis rumoribus intellexit. Compescere igitur hinc inde cupiens lites, hunc in modū in hoc negotio agere debuit, vt diuinus spūs, non humanum ingenium, ad concordiam eos reducere videret. Studendum itaq; fuit, vt Paulus Petro, Petrus item Paulo incognitus esse crederet. Hoc.n. viso, qd eadem Petri & Pauli doctrina esset, cū tñ alter alterum vix agnosceret, suspicari non potuerunt, nisi Deum vtrumq; afflasse. Impossibile.n. est diuersos, in rebus, quæ neq; euidentia, neq; ratione probari pñt, idem sentire oīno, nisi vel eiusdem magistri discipuli fuerint, vel alter alterum pcesserit. Posterior.n. non habens rōnes contradicendi, idē credere pōt, quod prior docuit. Vel à Deo illuminãtur. Petrus & Paulus non fuerunt condiscipuli. Eodem tēpore pdicabant. Idem omnino, alter in Oriēte, alter in Occidente, de his quæ neque ratione, neq; sensu pbari possunt. Impossibile igitur est existimare, vt alio magistro, quàm à Deo essent eruditi. Ob id ergo par fuit ostendere, quod vix se se agnoscerent. Aliter enim suspitiosi illi & contentiosi dixissent, confęderati sunt isti Apostoli, simul cõmunicaue-

Gal. 1.

Gal. 2.

nicauerũt, vt nos omnes decipere possint. Ecce, ille istum salutat, iste vult, vt illius epistola ęque ac euangelium legatur, dolus hic est. Verum enimuero, cũ Paulus serias hasce literas scribens, nec verbum quidem Apostolorum principis fecit. ille autẽ uisa epistola, eam approbauit, ablata est omni doli suspicio. Indubie quippe credere potuerunt omnes, ambos hosce Apostolos, eodẽ diuino spiritu afflatos, pacem inter Iudæos & Gentes moliri. Quamuis ille acrior, pro Gẽtibus, iste pro Iudæis benignior videret. Hac enim epistola ostenditur, & Iudæi infirmitatem tollerandã esse, quod faciebat Petrus, & Ethnicum scãdalizandum non esse, quod Paulus cõtendebat. Optime ergo omnes, qui Romæ erant, & ex Petro, & ex Paulo ædificari potuerunt. At si amicitiæ & familiaritatis vel tãtillum, erga Petrum Paulus ostendisset, actum fortasse erat.

Vis autem uidere, quod hæc rñsio scopum tangat? Ecce. Nam & hoc argumẽtum, pro suæ doctrinæ veritate adduxit Paulus, cum ad Galatas scribens diceret. Gal. 1. Eram ignotus facie ecclesijs Iudęe, quæ erant in Christo. Tantum autẽ auditum habebant, quoniã qui persequebatur nos aliquando, nunc euangelizat fidem, quã aliqñ expugnabat, & in me Gal. 2. clarificabant Deum. Deinde autẽ ascẽdi Hierosolymam, & qui, videbantur collumnæ esse, nihil mihi contulerunt, sed dextras mihi dederunt, & Barnabæ. &c.

Oritur nihilominus difficultas. Quia videtur quod Paulus mentitus fuerit facto si non verbo, quoniam reuera Petrum cognoscebat, immo iã cum eo fuerat in Antiochia. Responsio est. Quod nequaquam mentitus est. Veritatem profectò occultauit, at falsitatem non dixit. Id autem & licet, & expedir quandoq;, vt supra ostensum est. Alia consideranda in pręsenriarũ non occurrunt circa eos, qui salutantur & salutãt, nisi quędam pauca. Prisca & Aquila Iudæi erant, Prisca mulier vel Priscilla, Aquila vir, idest coniunx, tabernaculorum opifices, cuius artis etat etiã Paulus Apostolus. Amicique ob id maximi fuerunt in vrbe Corinthi. Illuc enim fuerant, dum pulsi essent è Roma Iudæi. Manebat autẽ Paulus apud eos, Christianique effecti sunt, adeò autem clari euaserunt, vt Priscillæ opera doctissimus Apollo Iudæus, ad Christũ conuersus, plurimum in via domini pfecerit. Quia uerò magnas psequutiones à Iudæis Paulus passus est, tu cogita, quoties & Priscilla & Aquila propter eum afflicti sunt, verberibus, ieiunijs, tormentis, mortibus. Mariam debet legi, non Mariam, accentu in vltima. Nõ enim est nomen Græcum ἡ μαρια, sed Hæbræum, μαριάμ, vti & nomen virginis θεοτοκου, habetur enim in Euangelio. Nonne nomen matris eius Mariã? Matt. 13. Quo intelligimus, nomen esse indeclinabile, sicuti Abraham, licet quandoq; nos declinemus nescio, qua ratione Abraham Abrahæ. Modo. n. dicimus filij Abraham, modo filij Abrahæ. Tertius & quartus, virorum propria sũt noĩa, τερτιος κουαρτος. Olimpam legi debet, nõ Olimpiadem, Oeconomus legatur, vel procurator ciuitatis, non Archari⁹, οἰκονόμος τῆς πόλεως. Caium baptizauit Paulus, Timotheum Chrianum circuncidit, atq; episcopum ordinauit. De reliquis pauci sunt, quorum historias ex sacris literis nouerimus. Hic ergo finis esto.

Porro, quia æternus, ineffabilis, ac omnipotens Dei sermo, qui infinita illa magnitudine cęlos, terras, & maria implet, vt hominem quem peccata, iã admirabili maiestate deiectum, ad angustissimam paruitatem deduxerat, in diuinæ gloriæ celsitudinem prouehere, & attollere posset, quamuis diuinam illam non deposuerit suæ virtutis immẽsitatem, nrã tamen assumpta breuitate, exinaniri, breuisq; & angustus fieri uoluit. Legem quoq;, quam non nisi magno, prolixoque itinere ad felicitatem ascendere homines poterant, ne nullus excusari posset, breuissima summa conclusit. Iustitiam. n. vno præcepto cõsumauit. Dei verbum caro factum. Cognitionem, breui comprænendit symbolo. Intentionem, exigua oratione reformauit. Hinc illud, olim priscis seculis cecinerant Vates, Sermonem abbreuiatum faciet dominus super terrã. Esa 1. Rom. 9.

Age igitur & nos, Roma, omnis Christianæ religionis. ἀνακεφαλαίωσιν compendiosam, quam semper præ oculis possis habere, ne de prolixitate quæratur quispiam, qui verè Christianus non fuerit, perstringamus. Vniuersam enim legem nostram Paulus, hac epistola ad Romanos edocuit. Hic aũt, si alias vnquã, nũc vos attẽtos esse velim. Duas quæstiones duntaxat, scire oportet Chrianos oẽs. Quid nam credere oporteat in primis, & deinceps quid agere. In his duobus, fide scilicet recta, & morũ probitate, oẽ negotiũ pendet, oĩs lex, & prophetæ. Paulus itaq; oĩum Chrianorum magister, factã hanc vrbẽ Christianæ religionis tribunal, & per vrbem orbem hæc duo docet. Primũ agit disputationibus, vsq; ad vndecimũ caput inclusiue. Secundum adhortationibus & monitis, vsque ad finem. Magna autẽ ratione, primum credenda docet, q̃ agibilia. Quandoquidem nulla actio, nisi ex recta fide ortum habuerit, recta esse potest. Cum sola fides scopũ ostendat, quo noster cursus dirigatur. A quo qui aberrauerit, iam in vanum cucurrisse, citra controuersiam manifestum est. Quia verò è longinquo scribebat Paulus. (Erat enim Corinthi,) visum est illi, in epistolæ familiaris modum, ad Romanos, sui erga eos amoris, perpetua monumenta dare. Nihil enim absentis amici amorem exprimit magis, quàm epistolæ, siquidem quasi simulachrum viuum, nõ animum solũ, sed cogitationes, consilia, dolores, gaudia, curas, omnes deniq; affectus, & quæ ipse sibi uix præsens loquitur, animi secreta, ad amicum absentem fidelissime transmittit. Propterea necesse illi fuit, duobus hisce negotijs, pleraque cum in principio, tum in fine coniungere, quæ omnia epistola exigit, Salutationem, Excusationem, Commendationem, Præcationes, & alia id genus. Incępit itaq; à salutatione, cum à ꝓprio nomine, in epistolas scribẽtium morẽ, exorsus est. *Paulus seruus Iesu Christi.* Id enim neque Moses fecit, neque Dauid, neq; euangelistarum nullus, quod illi præsentibus, hic absentibus scriberet: quod illi libros, hic epistolam texeret. Salutatio uero illa. Bone Deus, q̃ ab omnibus alijs differt salutationibus? Non modo enim facundiæ plena est, plena gratiarum, plena amoris, & beneuolentiæ, sed mysteriorum plena, plena doctrinæ, & talis quidem doctrinę, qualem perpauci intelligere queant. Omnem nanq; euãgelicæ philosophiæ materiem, paucis uerbis complectitur. illic vsque. *Primum. Quidem. &c.* Quum eũ nomen proprium, statum, munusque quo fungebatur. *Paulus seruus Iesu Christi, vocatus Apostolus, segregatus in euangelium Dei.* explicandum duxit, quid omne euangelium contineret, cuius ipse se se præconem professus erat. Ita enim ad euangelicam hanc epistolam, legentium animos non præparauit modo, sed inuitauit, sed accendit, sed coegit. Reddens eos ante omnia dociles, & attentos. Vbi nos disputauimus. Cur post euangelia, voluerit ipse Apostolus scribere, quasi Euangelia satis non sint ad Christianos erudiendos. Cur tanta difficultate, Pauli doctrina scateat. De eius epistolarũ ordine, de numero, cur quatuordecim. Cur ad tres populos tantum, Hębręos, Græcos, & Latinos. De Pauli nomine. De vocatione æterna & tẽporali. Cur nomini ꝓprio addiderit. *Seruus, vocatus Apostolus, segregatus.* Habent enim omnia hæc adiuncta, ꝓprias emphases. Ab antiquitate autem, ne nouum, euangelij nomen putaretur, euangelium illud extulit, quod ante promiserat per Prophetas suos, in scripturis sanctis. Mox ad materiem descendens, in duas partes illam distinxit. Altera est de capite Christo. Altera de corpore Ecclesiæ. Plura enim his duobus continere euangelium, nemo dixerit. De capite sex tetigit mysteria. Primo declaranit personam, quod Filius Dei esset. *De Filio suo.* Secundo, incarnationem, incarnationisque modum, atque etiam Genealogiam secundum carnem. *Qui factus est ex semine Dauid, secundum carnem.* Tertio. Hanc filij Dei, cum homine vnionem, ex semine illo Dauid, secundum carnem. Quæ à Iudæis in ius vocatur: quam Gentes irrident: quam nos suspicimus & adoramus.

Probauit

Probauit à resurrectione. *Qui definitus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione Iesu Christi Domini nostri.* Quatto. Gloriosum illud nomen *Iesu* explicauit. Quinto. Regiam dignitatem. *Christi.* Sexto. Omnium rerum dominium: In quo & iudicandi potestas includitur. *Domini nostri.* Qui.n. hominibus dominatur, vniuersatū rerum dñs est. In his vero, totum symbolum Apostolicum de Patre, de Filio, de spiritu sancto, de Cõceptione Christi ex virgine deipara, de passione, de morte, de sepultura, de Resurrectione, de iudicio, facilè intelligere potes. Ego autem super his, tria disputaui. Primum, Deum habere filium, contra hæreticos. Illum hominẽ induisse, contra Philosophos. Et quod is, Iesus noster fuerit, contra Iudæos.

De Ecclesia vero, quæ est huius capitis misticum corpus, quinq; proposuit. Ibi. *Per quem accepimus gratiam.* Primo, quod à Christo vegetatur & regitur, sicut corpus à capite. *Per quem.* Secundo, quod varij sunt huius capitis influxus, & dona, quę pro animatum salute, ecclesiæ cõicantur, *Accepimus gratiam & apostolatum.* In his enim gradibus, reliqui substentantur. Tertio. Quod vnus est omnium proprius finis intrinsecus, vna scilicet fides. *Vt obediatur fidei.* In singulari. Quarto. Quod vna est tantum ecclesia. *In omnibus Gentibus.* iuxta Christi verbum. Fiet vnum ouile, &

Ioan. 10 vnus pastor. Quinto, quod & caput, & corpus sunt ad laudem Dei: tanquã ad finem extrinsecum. *Pro nomine eius.* Vbi nos gratiam, in gratis datam & gratificam distinximus. Apostolis Episcopos successisse, Apostolatum, per mortale peccatum, non amitti. Paulum Apostolum, non quia pro euangelio actiter pugnaturus præuideretur, sed vt actiter pugnatit, gratis electum esse, ostendimus. Habes in his omnibus reliquã symboli partem. Credo vnam sanctam ecclesiam, sanctorum communionem. Remissionẽ peccatorum. Carnis resurrectionem. Vitam æternam. Atq; hunc in modum, totum Euangelium vides, quàm breuiter Paulus inusitata hac salutatione, complexus fuerit.

Ept. ad Rom.

Quod sequitur. *In quibus estis & vos vocati Iesu Christi Domini nostri.* Est de ratione Epistolæ, vt Epistola. Descendit enim ad eos, quos vult salutare. Demum salutat. *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei, Vocatis sanctis. Gratia vobis, & Pax à Deo patre, & Domino nostro Iesu Christo.* Vbi nos magna ratione diximus factum esse, vt Roma Christianæ religionis caput esset. De virtutibus Romanorum. Christianos omnes dici sanctos. Summumq; Pontificem Sanctissimum. De modis quibus Deus vocat, per se notauimus, omnibusque vocationibus quãtumuis efficacibus, nos posse reluctari.

Post hæc, ad epistolam accedit. *Primum quidem gratias ago Deo meo, per Iesum Christum, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.* Et primum quidem, quinq; modis, Romanorum beneuolẽtiam captat. Ex hoc in primis, quod gratias agit Deo, de eorum fide, & publica fama, illic vsque. *Testis est mihi Deus.* Secundo, à præcibus assiduis, quas pro eis fundit ad dominum, vsq; ibi. *Obsecrans, si quo modo tandem aliquando, Prosperum iter habeam in voluntate Dei, veniendi ad vos. Desidero enim videre vos. &c.* Tertio, à fruẽdi desiderio illorũ consuetudinẽ. Vsq; ibi. *Nolo aũt vos ignorare fratres, quia sæpe proposui, venire ad vos, &c.* Quarto. Ab antiquo visendę Romę proposito. vsq; ibi. *Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus, debitor sum.* Quinto, & vltimo. A prõptitudine Romanis euangelizandi, & doctissimis & eloquentissimis, humile crucifixi euangeliũ, citra oẽm pudorem, vsq; ibi. *Non enim erubesco Euangelium.* Vbi à nobis examinatũ est, cur Paulũ nõ exaudiuit Deus, vt Romã veniret. An sint vanę hoium præces, quia Deus mutati nõ põt. Et cur nobis inuitis quandoq; agimus, quod Deus vult, vt Ionas, quem belua ad Niniue litus euomuit, Niniuitas effugiens.

His expletis, quæ epistolam dictanti, necessaria erant, negotium aggreditur, vt instruat, quæ nam à christianis credenda sint. Hæc autem omnia, vnica conclusione constringit, quæ tanquã thesis proponitur vniuersæ huius

Ss 3 doctrinæ,

doctrinæ, & basis omnis Chrianæ structuræ, grã Chri euangelica. *Virtus est in salutem omni credenti, vel Iudæo, vel Græco.* Et qm̃ contendentibus in vrbe Roma, Christianis, præputiatis & circuncisis, quisq; sibi aliquo quæsito colore blandiebatur. Iudæus à lege. Gentilis à sapientia. Hic nanq; per legem, ille p sapientiam naturalem, coram Deo iustũ euadere atq; saluari potuisse semper, & posse dicebat. In hoc uno laborat Paulus, vt virumq; omni tempore errasse demonstret. Quo, iuxta conclusionem assertã, statim, sola Chri gratia, quã euãgelium continet, adoretur, tanq̃ nõ mo do hac nostra ætate sufficiens, sed priscis seculis antequã veniret Christus, vnicè ad salutẽ necessaria. Iudæũ autẽ in primis cõuincit, sicut digniorem, ita & obstinationẽ, vsq; ibi. *Reuelatur enim ira Dei, de cœlo super omnem impietatem. &c.* Oraculum adducens prophetæ dicentis. *Iustus ex fide viuit.* Vbi nos hæc omnia declarauimus. Vnde orta sit contentio illa Romæ. Græci noĩe, oẽm Ethnicum intelligi. Et cur Græce scripsit Paulus, non Hæbreè, non Latinè. Quid sit Iustitia Dei. Quid iustificatio, Modũ iustificationis, ẽt Prophetam de Christi venturi fide, intelligere. Qua olim sancti patres, gratiæ vita viuebant, quicq̃d Hæbræi contorqueant. Fidẽ quoq;, Dei quidem donum esse, non donari tamẽ adultis, citra libetæ volũtatis assensum. Oportereq; illam, bonorum operũ feracem esse. Aliter nanq; nõ iustificat, sed condemnat magis. Et quæ differẽtia sit, inter iustificationem & salutẽ. Iustificatione quoq; duplicem esse. Baptismalẽ alterã sine operibus. Alteram Pœnitentialem, non sine operibus. Quid sit credere Christo, Chr̃m, in Chr̃m. Mox aũt ad Gentes conuersus, ostendit vsq; ad finem capitis primi, à peccatorum multitudine, & magnitudine, quę à gentibus, ẽt à summis earum Philosophis, pꝑpetrata fuere, suã sapientiam ad salutẽ nequaquã illis profuisse. Qm̃ ea abusi, Deũ quẽ ex hisce rebus cognoscere poterant, non coluerunt, sed immortalis gloriam Dei, anseribus, cocodrillis dedere, sed & imaginibus emortuis. Quò factum est, vt reproba mente acti, Deo neglecto, & à Deo ipsi neglecti fuerint, dicentesq; malum bonum, & bonum malum, lucẽ tenebras, & tenebras lucem. Etiam in ipsam naturã peccare, nõ fuerunt veriti. Oẽm infandam turpitudinem operantes. Vbi nos ostendim*, septem modis, inuisibilia Dei per ea, q̃ vident, nosci posse. ex origine, magnitudine, multitudine, pulchritudine, plenitudine, operatiõe, ordine, propterea illos inexcusabiles fuisse, Deũ eos meritò neglexisse, nec tñ eorum peccata, in Deum reflecti posse. Quid sit idololatria. An omnis imaginũ cultus, idololatria sit, examinauimus. Modũq;, quo Deus tradit in reprobum sensum. Et an traditi seruati pñt, cum libero non careant arbitrio. An quoq; aliquẽ tradat: & si tradit, an ad tempus, an vt pereat, & vtrum peccatum sequens, sit pœna prioris. Esa. 5.

In secundo capite autẽ. *Propter quod inexcusabilis es, &c.* vsq; ibi. *Quicunq; sine lege peccauerunt. &c.* Arguit cõtra Iudęos, quod & ipsi paria peccata fecerit eo tpe, quo nondum legẽ habuerãt, & propterea pare iudicio extrema illa die à Deo iudicandos fore, qui sine personarum delectu, cũ acceperit tẽpus, iustitias iudicabit, & reddet vnicuiq; ſm opera sua. Indignumq; iccirco esse, vt Ethnicũ Iudæus coarguat, eisdẽ sceleribus obnoxius. Vbi nos, An futurũ sit iudicium vniuersale, & cur, qũo fiet. Quis erit iudex, & an meritis nr̃is, vel Chri tantum merito, seruabimur. Vtrũ ẽt sit personarum exceptor. Et qũo reddet vnicuiq; ſm opera, si grã Dei, vita æterna. Ab illo uerò loco. *Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.* Ostẽdit quod lata lege, habitoq; à Deo signaculo circuncisionis, lõge maioribus peccatis, & minori excusatione, lege ipsa abutentes, se se coinquinarunt, cum rõne, tum autoritate. Rõne quidem, vsq; ad finem capitis secundi. *Cum Gentes, quæ legẽ non habent. &c. Si aũt tu Iudæus cognominaris. &c. Qui prædicas non furandũ furaris. Qui dicis non mechandũ mecharis.* Vbi nos tetigimus. Cur Gentibus data non est lex, sed Iudæis tantum. Cur nõ ostẽsa signa Sidonijs? Cur Capharnaitis? Qũo Gentes, naturaliter legis pręcepta Psal. 74. Matt. 16.

seruare

seruare poterant. Hoc.n.Pellagianū videri posset. Vtrum quis redarguere aliū debeat de pcō, quo ipse tenet. Auctoritate vero, vsq; ad medium tertij capitis. Ibi. *Per legem cognitio peccati. Nunc aūt sine lege iustitia. &c.* Vnde Dauidis oraculū citat. *Oēs declinauerunt. &c.* Et cōcludit. *Scimus enim, quod quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur, vt oē os obstruatur, & subditus fiat oīs mundus Deo.* Vbi ego, id non de culpa originali mortali interpretatus sum, sed de mortali. At nō ẜm id quod fuit, sed ẜm id quod fuisset. Inde vero ostendit, quod nō modo lege abutentes, non fuerunt coram Deo iustificati, saluatiq; per legem, sed quod ēt, si illius neq; iotā præteriissent, non fuissent iustificati, neq; eius uirtute saluati: qn̄quidem iustificare, vim legis excedit, atq; etiā finem propter quē lata est. Præcedens ergo rō fuit, à legis abusu, hæc ab eius infirmitate. Ostēdit enim, legem pctā prodere tm̄, non tollere hac rōne. Legem quippe Iudæis tantummodo dedit. Deus aūt vult Iudæos & Gentes iustificare. Non est.n.distinctio, quia oēs peccauerunt. Non est aūt Deus Iudæorum tm̄, sed Gentium. Nō est itaq; ad iustificandum data. Hęc vsq; ad capitis tertij finem. Vbi nos declarauimus, neq; decalogum iustum hoīem efficere, non modo non ceremonias, & iudicia legis. Dubiumq; dissoluimus. Si lex tm̄ pctā prodit, cum id naturæ lege feliciter efficiatur. An sit inutiliter mūdo data. Amplius, cur non antea data. Quod nequaq̄ humanis legibus nilior sit, quæ ciues bonos facere intendunt. Qūo reuelata mundo, sine lege iustitia, à lege nihilominus testificata. Quomodo per Christi fidem, euacuata lex. Quomodo impleta.

Psal. 7.

Rom. 3. Ibidem.

In capite autem quarto, per totū ferè, vsq; ad locum illum. *Traditus est propter delicta nostra*, ad idem, Abrahæ patriarchæ exemplum adducit, qm̄ ante legem, in gentilitate Deo placuisse ostēdit, atq; in gentilitate per fidem iustificatum fuisse, quam sane habuit de Christo sibi à Deo patre promisso, cum præputiatus esset, & nondum circuncisus. Ipse.n.contra spem, in spem credidit, in Deū qui vocat & cognoscit ea q̄ non

Rom 4.

sunt, tanq̄ sint, & reputatum est ei ad iustitiam, vt queādmodum ex 3.cap.liqt. Legem ad iustificationem hoibus cōparandā infirmā fuisse. Ita ex quarto ostēdatur, eam necessariam non fuisse, cui & Dauidis in diuinā grām, oēm nr̄am iustificationē referentis testimoniū adiunxit, psalmo sanè illo. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c.* Vbi nos, Pauli & Iacobi contradictionē, in Abrahæ exemplo dissoluimus. Altero quidē dicente sine operibus, altero, ex operib⁹. Circuncisionis vim declarauimus, qđ iustitię interioris tantummodo signum esset. Iustitiā duplicem esse, corā Deo, & coram hoibus. Legē qnoq; pedagogū fuisse, non Iudæorū magistrum, & qūo. Et mira facilitate, diuinæ cognitionis æternitatē, quoad pōt humanū ingeniū aperuimus, ostendentes inde, futura oīa cōtingentia, ad Deū relata, necessitatē dicere. Propterea quod, oē id quod est, qn̄ est, necesse est esse. Neque tn̄ certitudine illa, vel tantillum rerum contingentiæ deperire, quia cognoscit & res futuras esse, & eo modo quo futuræ sunt. Et quid sit æternitas, & qūo illi omnia æque præsentia sunt, ēt & prçterita & futura. In illis uero vltimis uerbis quarti capitis. *Qui traditus est propter peccata nostra. &c.* concludit. Si non sapientia, si nō lex, neq, circūcisio hoīem iustificat, Chri gratiā itaq; tandē fateri oportebit, hoīes iustificare, quasi à partium coarguēs enumeratione. Et ut nulla cauillatio esse possit, tanq̄ uerus philosophus, à posteriori illud probat, ab effectu videlicet, vsq; ad illum capitis qnti locum. *Propterea sicut per vnum hominem, &c.* Effectus quippe iustificationis coram Deo, pax cum Deo est, atq; Dei dilectio, & grā, & spes gloriæ, & gloria in tribulationibus. Ecce pulchra gradatio. Nunq̄ tn̄ effectus hosce, consequuti fuere hoīes, nisi Christi beneficio, qui tā magna charitate aīam suam posuit, pro inimicis suis, vt reconciliationem acciperemus. Iustificatio itaq; nō aliunde, q̄ Chri sanguine parta fuit. Ita n. per spūm sanctum, qui datus est nobis, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. Vbi nos quid præcedat, an iustificatio spē, fidē, charitatē, an spes, fides, & charitas

Psal. 31.

Rom. 5.

ritas iustificationem. Quid sit charitatẽ diffundere in cordibus nostris, per spiritum sanctũ. Quid gr̃a sit. Quid spũs sanctus. Cur sic dicat. Cur mori voluerit Chr̃s Iesus, cum innumeris alijs modis, nos reconciliare posset. An pro omnibus mortuus sit. Cur pro inimicis si maiorem charitatem nemo habet, vt ipse dixit, q̃ vt animam suã ponat quis, pro amicis suis? Quid maius sit, an impium iustificare, an iustum glorificare, declarauimus. Mox autem ad peccatũ originale primi parentis ascendens, tãquã à proprijs ad communia, à riuis ad fontem, ibi. *Propterea, sicut per vnum hominem peccatum, in hunc mundum intrauit. &c.* vsq; ad quinti capitis finẽ, ostẽdit, mirum non esse, si vnius hominis merito, seruatus est mundus, qñ & vni' hõis delicto, perierat totus. Cum tñ longe propensior ad seruandum, q̃ ad perdendum sit Deus. Illum vero Iudæorũ heroem Mosen, peccatum illud, sua lege nequaq̃ sustulisse, sed auxisse potius *Christum* aut vnicè illum fuisse, qui sua gr̃a labem illam deterserit: obedientia sua, adæ inobedientiam vincens, & humilitate superbiam, ac propterea plus satis in regeneratione spirituali sua gratia potuisse, q̃ ille peccato suo, carnali
Rom. 5. possit generatione. Qua vitiatæ radicis infecti rami, nascunt oẽs. Vbi.n. abũdauit delictum, par fuit, vt gr̃a superabundaret. Vbi nos, peccatum originale contra Philosophos quantũ potuimus, p̃suasimus: Quid sit pc̃m illud. Qũo contrahitur. An sit voluntarium. Qua iustitia, propter parentum pc̃ũm, pereunt filij. An sit efficacius Chr̃i donum delicto Ade. Virginem, illo peccato caruisse, & præter eam, neminẽ. Quę sit puerorũ pęna, qui in peccato originali moriunt. An mors sit huius peccati pęna, an naturæ conditio. Vtrum Adam si non peccasset, in euum vixisset, & alia plura aperuimus.

Ad Sextum autẽ caput accedens, modum quo peccatum illud Chr̃i merito diluatur, ostendit. adducens in principio capitis, vndarum baptismalium lauacrum. *Quid ergo dicemus? Manebimus in pc̃o, vt gratia abundet? Absit. Quicunque baptizati sumus. &c.* Deinde proportionem mortis Christi, & baptismi nostri declarat. *Consepulti enim sumus illi per baptismum in mortem. &c.* Sicut.n. Christus carni mortuus est, ita baptizatus moritur peccato. Sicut Chr̃s à mortuis resurgẽs, immortalitatem adeptus est, ita qui baptizatur, potest in vita gratiæ p̃petuo p̃seuerare, minime vero peccare. Hinc baptizatorum statũ, gratiæ statum uocat. Ibi. *Non.n. estis sub lege, sed sub gratia. Peccatum.n. vobis non dominabitur.* Cuius occasione, mox ostẽdit vsque ad Sexti capitis calcem, hominem absque gratia, etiam sub lege, seruum peccati esse, liberari autem tm̃ per gratiam, vt Deo seruire possit & velit, quo peccati stipẽdia, nequaq̃ recipiat, sed gratię donum, vitam æternam consequatur. Ita enim finit. *Nunc liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum in sanctificationem, finem vero vitam æternam. Stipẽdia.n. pc̃ti mors. Gratia aũt Dei vita æterna.* Hic aũt nos p̃ multiplices baptismos, baptismi nr̃i efficaciã oñdimus. Cur adhuc cõcupiscẽtię fomes manet post baptismũ. Cur Christiani à peccato originali expiati, filios generant in peccato originali, æque ac turcæ & Iudæi. An pueri baptizandi sint. Vtrum absq; baptismo, quis seruari possit. An infantes in vtero signati. Vtrum illi excusari possint, qui inter Barbaras Gentes viuunt, vel in nemoribus. Et quid illis agendũ est, qua etiam lingua loquerentur, incidenter est dictum. Postremo. An homo extra gratiam, liberi sit arbitrij. Quid liberum arbitrium sit. An qui sub lege erant, gratiam habebãt. Quomodo pugnent gratia & liberum arbitrium. Vtrum necessario peccarent illi, qui sub lege erant, ventilauimus.

Ex his, in capite septimo cõcludit. Si gratia cum lege pugnat, nunc autẽ gratiæ tempus aduenit, cessauit igitur lex. Quod probat similitudine à matrimonio sumpta. Si.n. vir moritur, libera mulier est, vt alteri nubere possit, vsq; ibi. *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est?* Vbi nos dissoluimus, illa testamenti veteris loca, quæ legem circuncisionemque potissimum, in æternum duratura esse testantur, & difficultatem illam de diuortio viri atq; mulieris, & vtrum propter

pter fornicationem liceat vxorem dimittere, aliamq; ducere, quod negatiuè determinauimus: quia, quos Deus coniunxit, homo non separet, & de libello repudij in Moysi lege, prolixe enucleauimus.

Postea verò. Ibi. *Quid ergo dicemus? Lex pctũm est? Absit.* Ostendit legem minime cessasse, quia mala, sed quia impfecta esset, & minus bona, qm̃ legem in mẽbris, repugnantẽ legi mẽtis, haudquaquam tollebat; Immo potius occasio erat augendæ cõcupiscentiæ carnis, adeò, vt quasi pietate ductus eorũ, qui legis vinculo detinentur. (Non. n. quod volunt bonum facere pñr, lege carnis reluctante,) clamauit. *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominũ nostrum.* Vbi nos leges multiplices distinximus. Naturæ. Mosis, Carnis. Christi. Mosi legem in tres partes. Iudicia, Mores. Ceremonias. Occasionẽ, in acceptã & datam. Dubiumq; illud declarauim⁹, An qui est in peccato, nec resurgir, possit pctã sequentia deuitare, vel oĩa, vel singula, vel aliqua. Et quod uelit bonũ facere, vel omne, vel aliquod. Manifestauimusq;. Quid sit hoiem facere, qd in se est, vt à peccato quo tenetur, resurgat. Ex hoc autẽ, quod cessauit lex, concludit, summam esse Christianorũ felicitatem, quod nulla eos maneat condẽnatio. *Nihil ergo est dãnationis his, qui sunt in Christo Iesu.*, in capite octauo vsq; ibi. *Scimus, quoniam diligentibus Deũ, oĩa cooperantur in bonũ.* Lex. n. eos primum accusabat, peccataq; per accidens augebat. Damnabat igitur eos dupliciter, per se accusando, per accidens concupiscentiam augendo. Ipsa cessante, gratiaque Dei illis patrocinãte, nihil est quod eos dãnare possit, nisi ipsi semel acceptam libertatem, in carnis occasionem dare velint, & à spiritu se se subducere. *Si enim Deus pro nobis, quis contra nos*, nisi nos ipsi? Si secundum carnem viuamus. Nam qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Sed qui spiritus desideria perficiunt, hi filij Dei sunt, pignus hæreditatis habentes spiritũ sanctum, quo aguntur, clamantes Deum patrem, magnamque illam resurrectionis, & æternæ vitæ gloriam expectãtes, quã & omnis creatura magnis desiderijs præstolatur, ingemiscens, & parturientis instar, suspirans & dolens semper, quo ad illa optata dies aduenerint. Vbi nos declarauimus. An homo habita Christi gratia, possit omnia peccata cauere. Cur necesse est semper orare: si possumus. An agamus, an agamur in bonis operibus. Quid sit Dei spiritu agi. An necessitatem inferat, diuinus spũs. An erit carnis resurrectio. Quomodo resurgemus. Vtrum omnes moriemur. Qualis erit mundi innouatio Vtrum cęli motus cessabũt. Inde autem. *Scimus quoniam diligentibus Deum.* &c. vsq; ad finem capitis vndecimi, occasione accepta ab eo quod statim de diuinæ gratiæ efficacia dixerat, qua Christiani adiuuantur, modo sibi ipsis, deesse ipsi noluerint, negotium (labirinthũ ne dicam magis,) de diuina prædestinatione ingreditur. Quæ nihil aliud est, quàm gratiæ præparatio. Et circa mysterium hoc, sex puncta notabilia tangit. Ostendit in primis, Deum ante secula, eos, qui salutem consequuntur, prædestinare. Deinde in seculo vocare, iustificare, ac tandem glorificare, vsque ad finem capitis octaui. Secundo autem. Non omnes Iudæos quantumuis filij Dei sint, prædestinatos esse, non Ismael, non Esau, sicut necã figulo vasa omnia, in honorem etiam ex eadem massa, finguntur, vsque ad medium noni capitis. *Quos vocauit non solum ex Iudæis, sed ex Gentibus.* Tertio. Etiam ex Ethnicis plerosque electos esse, vel prædestinatos. Vsque ibi. *Israel autem sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit*, quasi ad finem. Quarto. Rationem reddit, cur plerique Iudæi à Deo abiecti fuere. Dicitque illam fuisse incredulitatem, contumaciamq; inexcusabilem, *Quoniam offenderunt in lapidem offensionis*, Finis. n. legis Chřs erat, cuius sonus in omnem terram exiuit. Rom. 10.
At ipsi aberrarunt à fine, ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Expandit quippe Christus, ad eos manus suas in cruce, ipsi autẽ ei cõtradicebãt, vsq; ad locũ illũ vndecimi capitis.

Rom. 8.

Dico

Dico ergo. Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Quinto. Reddit rationem, cur electæ sint Gentes, & ait, illam diuinã fuisse bonitatem, tanquã causam vnicam: Incredulitatẽ tñ Iudæorum, tanq̃ occasionem. Illis. n. sua culpa cadentibus, Deus in eorũ loca, Gentes gratuito subrogauit. Ostendens Iudæis primum, fauisse summum patrem, & dñm nostrũ Deum, q̃ Gentibus. Vnde & eos oleæ, comparat, Gentes insititio oleastro, vsq; ibi. *Sed et illi, si non permanserint in incredulitate.* Sexto. In spem viuam abiectos erigit, dicens. Quod & alterna vicissitudine si voluerint, occasione accepta p Gẽtium salutem, poterunt & ipsi salutem consequi, quam propria incredulitate perdidere. *Cecitas contingit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & tunc omnis Israel saluus fiet.* Qm̃ Deus suorũ non pœnitet promissorum. *Sine pœnitentia. n. sunt Dona & vocatio Dei. Conclusit autem Deus omnia in incredulitate, ut oĩum misereatur.* Et tunc quasi in mari absorptus, exclamat. *O altitudo diuitiarum sapientia & scientia Dei, &c.* Vsque ad vndecimi capitis finem.

In his vero mysterijs enucleandis, ꝓ rei dignitate, tam prolixi fuimus, vt nõ facile possim breui sermone oĩa pstringere. Deum. n. præuidere, prouidere, destinare, prædestinare, vocare, iustificare, glorificare, ostendi, & quid sint hæc omnia. Quæ sit vocatio secundum propositum, quæ non ẽm propositum. Prædestinationem nõ esse nisi bonorũ. Non paucos esse prædestinatos. Prædestinationis non esse causam, meritorum prænotionem. Effectum prædestinationis, vel finem, neminem sine meritis assequi posse. Prædestinatorũ numerum,
Rom. 1. nec augeri, nec minui, illũ soli Deo notum esse, & Cur. Prædestinationem certam esse, & neminem tñ quantũuis prædestinatum, necessario seruatũ iri. Et qũo. An Deum quandoq; suorum pœniteat promissionũ. Quod nequaq̃ gratis reprobauit Deus Esau. Quod nõ gratis Pharaonem obdurauerit. An figuli exemplum sit conueniens. Qũo misereretur cuius vult, & quem vult obdurat: nec tñ iniquus est. Cur quosdam prædestinat, non oẽs. Cur hos, non aliũ illos. Reprobos non necessario perire. Nostra culpa tm̃, damnari, Diuina gratia, nostrisq; meritis seruari. Qũo prædestinatis omnia cooperant in bonum, et peccata. Qũo reprobis omnia cooperant in malũ, et orationes. Qũo hiperbolæ istæ intelligant. Non est volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei. Quomodo oĩs Israel saluus fiet. Qua arte Deus, mala omnia vertit in bonũ. Quomodo culpati pñt Iudæi, si illos excæcauit Deus. Vtrum ex ignorantia. An ex malitia cruci Chr̃m affixerint. An verum sit, quod in oẽm terrarum orbem, exiuerit Chr̃i nomen. Et hunc in modum cõpleta est prima pars epistolæ principalis, qua docuit Paulus, quid nã oẽs credere oporteat. Illud. n. est Christum, Chr̃iq; gratiam, virtutem Dei esse omnibus credentibus, ad salutem & iustitiam. quod nouem modis probatũ est. Primum, ab oraculo. Iustus ex fide viuet. Secundo, à peccatis gentium & Iudæorũ ante legem. Tertio, à Iudæorũ peccatis, qui sanctiores lata lege uidebant. Quarto, ab ipsius legis infirmitate. Quinto, à iustitia Abrahæ per hæreditatem ante legem adepta. Sexto, ab effectibus iustificationis, quos nisi p Christum minime consequimur, tum inter Iudæos, tum inter Gentes. Septimo, à labe originaria etiã puerorum, quã vnus Chr̃i baptismus abluit. Octauo, à legis cessatione per Christi euangelium, qua sanè lege damnabamur. Nono, à Iudæorum &, Gentium prædestinatione gratuita, quorum quisq;, qui Chr̃o nõ crediderit, excidet. Nam Iudæus excidit, Gentes excidere pñt, si in fide non pseuerauerint. Qui item crediderit, si excidit resurget. Iudæi quidem resurgere possunt, & de facto per fidem in Christum resurgunt.

Secunda pars modo sequitur, quę est de agibilibus. Obiecta aũt ñrarũ actionum, tria esse pñt, quamuis principale sit vnũ tm̃. Deus, nos ipsi, & proximus. Docet ergo Apostolus, quid erga Deũ agere debemus, in duodecimi capitis principio. *Obsecro itaq; vos Fratres, per misericordiam Dei. Vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentẽ. &c.* Quid erga nos. *Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini*

mini nouitate mentis vestræ, vt probetis quæ sit voluntas Dei Bona, Bene placẽs, & Perfecta. Tertio, quid erga proximum. *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus.* &c. Et quia proximi quidam pares sunt, quidam superiores, quidã inferiores. Quõ erga pares agendum sit, declarat, vsq; ad duodecimi capitis finem. Quomodo erga superiores, p totum caput tertium decimũ. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quõ erga inferiores & imperfectos, p totum quartumdecimum, vsq; ad locũ illum, capitis quintidecimi. *Dico enim Iesum Christum, ministrum fuisse circumcisionis.* Hinc in duodecimo, de mutua beneuolẽtia disseruit. In tertiodecimo, de principum obedientia. In quartodecimo & quinrodecimo, de infirmorũ tolerantia. Hinc aũt nos collegimus, de sacrificiorũ veteris legis cessatione. De sacrificij spiritalis, spũs nẽpe cõtriti & humiliati perfectione. De Monachorũ cęlibatu. De gratijs gratis datis, maxime de Prophetia. Vtrumq; naturaliter possimus prophetare. Vtrum hæc dona De,identur secundum naturæ capacitatem. De inimicorũ dilectione, an consilium sit, an præceptum, & quõ. Vtrum dñium sit de iure naturæ: quod dñandi potestas à Deo sit. Quod vna sit in Chri ecclesia potestas, spũalis, & temporalis, illamq; Pontificiam esse, in cuius manu vterq; gladi⁹ est. A qua, & Reges & Cęsares iure diuino pendere debent. Summum Pontificem vero, Romanum esse Epm. Ob id quod Petro succedat, quẽ autoritate primum inter Apostolos fuisse probauimus. Et illũ vnum, regni cęlorum claues habuisse. Pontificẽq; in his quæ fidei sunt, errare non posse, quatenus scilicet, determinat aliquid credendum, vel non credendum esse. Idcirco iudicio suo standum esse, magis q̃ mille Augustinis, si viuerent. De infidelium ptãte. De malis principibus Chrianis. De Tributis, & Vectigalibus. De scandali pusillorum vitando. An Petrus in Antiochia Gentes scandalizauerit. Cur reprehensus est à Paulo. Post hęc de ieiunio. De ciborum & dierum delectu. De sacris diebus festis. De Conscientia errante. De remedio. De Prælatorum excõicationibus, pertractauim⁹.

Quia uero ex hac epistola, tantis difficultatibus obuoluta, quæ nam esset Pauli snĩa, ad dirimendas Iudęorum et Gẽtium lites, nondum clarẽ poterat innotescere. Oẽs.n. expugnasse visus est, & nulli fauisse. Propterea ad epistolę finẽ accedens, snĩam tulit, pro diuinarum promissionum ueracitate, Chrm ad Iudæos primum uenisse. Gratis autẽ, & ex mĩa ad Gentes secundo. Qua tandẽ snĩa lata, relinquitur probata conclusio illa in principio posita. Chrs, & Euangelium Chri, virtus Dei est in salutẽ oĩ credenti, sed Iudæo primum, deinde & Græco. *Dico.n. Iesum Christũ, ministrũ fuisse circumcisionis.* vsq; ibi. *Persuasum aũt habeo & ego ipse de vobis, quoniã & ipsi. &c.* Et sic habes totum Epistolæ negotium. Rom. 1.

Reliquum erat, vt epistolarum morẽ non prætermitteret in fine, sicut nec in principio prætermiserat. Solent.n. qui epistolas scribunt, tractato negotio, se se excusare, si audacius scripserint: ostendereq;, q̃ vehementer eos coram cõuenire desiderent. Quibus scribunt, illis se se commendare, atq; interdum literarum latorẽ. Salutare amicos & aliorũ item nomine eos salutare. Qñq; etiam monere eos, si quid periculi immineat, ex simulatis præsertim amicis, qui cum illis versant. Præcari illis felicitatẽ. Concludere.n. consueuimus oẽs. Vale. Hæc omnia igitur facit Apostolus. Primum, se se excusat. *Persuasum autem habeo. &c. Audacius autem scripsi vobis fratres, &c.* Laudans Romanos ab affectu, ab intellectu, à fama, à sufficientia, atq; ostẽdẽs eum amore, ad scribendum impulsum fuisse. Secundo. Ostendit desiderium eos videndi. *Propter quod & impediebar plurimũ venire ad vos. Nunc autem, &c.* Tertio, se se eis commendauit. *Obsecro vos per Dominũ nostrũ Iesum Christum, & charitatẽ sancti spũs, vt adiuuetis me in orationibus.* vsq; in finem capitis quintidecimi. Quarto. Eam cõmendauit, quæ epistolas deferebat. *Commendo vobis Phebẽ sororem nostram, &c.* Quinto. Salutem precatus est suo noĩe dici amicis suis. *Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos.* Sexto. Salutauit eos aliorum noĩe. *Salutant vos oẽs Ecclesiæ Christi.* Septimo,

cautos

cautos eos fecit, vt simulatos obseruēt amicos. *Rogo autem vos, vt obseruetis eos, qui dissensiones & offendicula faciunt. &c.* Octauo, nomine proprio ī vniuersum salutem dixit. *Gratia Domini nostri Iesu Christi, cum omnibus vobis. Amen.* Nono, Præcatus est illis omnia bona. *Ei autem, qui potens est. &c.* Vbi nos tam multa diximus, de salutationibus, de Romanorum laudibus. Cur Petrum non salutauit. Si Petrus Romę erat. Cur Paulus, non nisi coactus ad Cæsarem appellare, Romam venit, cum Romæ Gentiū caput esset, quibus ex officio incumbere tenebatur. De Pauli peregrinatione, ab Hierusalem ad Illiricum. De eleemosina, quam ex Macedonia & Achaia sanctis attulit in Hierusalem. Quod Prędicatores, debeant totius orbis ministerio foueri. De laudibus Pauli, de sermone & signis, de morte, deq; mortis causa.

Ecce tādem thesaurum Alma Roma, thesauris omnibus prætiosiorem, quē conciuis ille tuus Paulus Romanus, p me, quem & genuit Romanorum colonia, tibi offert. Neque enim fas erat, vt Romanæ coloniæ, ciuis Romani opes alibi, quàm Romæ effunderet. Eia age, ne despice Roma Paulinam hāc, immo Christianam Philosophiā. Suscipe, admirare, lege, relege, volue, reuolue. Quis uestrum nolit hoc ingenti thesauro, quem non Indicum mare, non Lusitanum regnum, non insulæ, non Ægyptus, non Syria, sed cęlum, sed supercælestis paradisus, sed paradisi rex, magna illa temporum felicitate, mundo dedit, ditescere? O cur non adest mihi hodie ea dicendi vis, quam Ogmio suo generosi Galli tribuebant, mortales oēs catenulis à lingua, in aures defixis, quo vellet circunducente. Aut ea qua Pericles, non aures modo, mox peritura uoluptate demulcebat, sed tenaces aculeos, in auditorum animis relinquebat, rapiens, transformans, multo alios dimittens auditores, quàm accepisset, vt Romanos oēs ad hanc uerè Romanam sapiētiam, qua nihil absolutius, nihil efficacius, nihil utilius, nihil diuinius, accenderem, traherem, allicerē, cogerem. Literas quas auriculus dederit, seruamus, exosculamur, circūferimus, iterū atq; iterū, relegimus. Et hāc epistolā, q̄ dulcissimus ille & incomparabilis amicus tuus Paulus tibi scripsit, qui & pro tua salute angustiabatur, qui tanto tui desiderio tenebatur: qui tā magno periculo ad te venit, qui pro te tanta passus est, qui tecum mori, tecumq; quiescere voluit, hanc inquam epistolam, roseo illius sanguine subscriptam, non leges, non osculaberis, non adorabis, memoriæ non mandabis, nō habebis semper in pectoris scrinio? Cęsarum leges, medicorū libros, ciceronis nugas, poetarum fabellas, hominum traditiunculas meditabere, & Pauli hæc sensa admirabilia, solida, & (vt aiunt) irrefragabilia post habebis? Si discere cupis, ecce doctorem nulli secundum. Si uiuendi formam quæritas, ecce exemplar & archetipus. Si pharmacum spiritale cōtra animi ęstus desideras, nullibi certe remedium præsentius. Si torpida pectora excitare mauis lectione, vbi igniculos tam uiuos, tam efficaces reperies? Si tedio affectus à curiæ negotijs, ab huius vitæ curis vis auocari atq; secedere, vbi tibi aderunt maiores delitię? O Paulum. Quis tibi nolit commori? Quis tecum non degere? quis tecum nō philosophari? Maumethei suum Maumethem habent: Iudæi Mosen suum. Græci suum Solonem. Et tu Paulum vnum non habebis semper in manibus, in corde, in ore? Populi omnes, vniuersæ sectæ regulas callent, Tu una Roma, tuā regulam ignorabis? Hæc est regula tua, quam Paulus, dictante Chr̄o, tibi tradidit obseruandam: qui illam uiolare prę sumpserit, indignationem omnipotētis Dei, & Apostolorum eius Petri & Pauli, se nouerit incursurum.

Ei autem, qui potest vos confirmare. Totum, quod sequit parenthesis. *(Secundum euangelium meum, & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, manifestati autē nunc, & per scripturas propheticas secūdum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei in omnes Gentes notificati.)* Hic clauditur parenthesis: qua illud, quod in principio breuiter dixerat Paulus, Euangeliū patribus in scripturis sanctis pmissum

sum esse, latius aperit, dicens. Mysterium conuersionis Gentium, salutisq; eorum, temporibus æternis ignotum fuisse. Et est hiperbola, significans magnis temporibus, id sub prophetarum inuolucris celatum esse. Nec tamen sequitur inde. Quin paucis cognitū fuerit, etiam antequam Christus aduenisset. At nunc omnibus innotuit, Christo adueniente, Pauloque Christi præconem agente, in omnem terrarum orbem, ad confundendos Iudæos. *Soli sapienti Deo, per Iesum Christum. Ei gloria in sæcula Amen.* Oratione, gratiarumque actione, vt mihi videtur, epistolam concludit Apostolus, vt sicut à Deo inceperat, ita in Deum terminet. Cum enim

Ps. 67. dicit. *Ei qui potens est vos confirmare.* Perinde est ac si præcetur. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. Cum autem dicit. *Ei gloria in sæcula.* Deū laudat, illique omnia fert accepta. Repetit *Ei*, propter longam parenthesim, ῷ, enim non debet verti *Cui*, Sed *Ei*. Frequenter nanq; articuli, pro subiunctiuis præponuntur, & è contra, apud Græcos. Deum itaque, & nos precemur prouoluta mente, post gratiarum actiones, vt vos in hac sancta veritate, tum doctrinæ, tum vitæ, quam à Paulo didicistis, confirmet, vt nihil credatis, quod à pietate, nihil agatis, quod à virtute declinet. Præcemur ergo hunc in modum, ex omnis epistolæ negotio, orationem texentes, quam continenter personemus.

Abba Pater. Qui impias Gentes ab orbe condito, ex his quæ videntur, inuisibilia tua, mentis acie conspicientes, meritò despexisti. Quod scientia inflāte gloriam maiestatis tuæ, tanquam eua nescentes in cogitationibus suis, ad corruptilia queque, & ad emortuas imagines, transtulerint. Vnde reprobamente furentium instar, turpitudinem omnem, magna impudentia perpetrarunt. *Abba Pater*. Qui Iudæos tibi asciuisti, quibus legem, qua peccata cognoscerent, oracula, circuncisionis signaculum, concrederes. Quique ne vllo vnquam tempore à fidelitate deficeret, quantumuis illi in fide fuerint, & in scelerum præceps lapsi non semel, inexcusabiliores effecti sint Gentibus, quæ legem non habebant, nec circuncisionem. Stato tempore, Abraham eorum patrem, in lucem mundo edidisti, tua gratia per fidem iustificatum. Ex eoque, tuum illum vnigenitum filium, in spe contra spem, nasci voluisti, eo potissimum tempore, quo vniuersus orbis maxima peccatorum colluuie abundabat, vt abūdantibus morbis, medicinæ illius cœlestis gratia, vere gratia donata non reddita, cognosceretur. *Abba Pater*. Qui durissima illius morte, inimicos omnes tibi in gratiam reconciliasti, vt ostenderes tibi magis cœlestis huius hominis obedientiam & charitatem, placuisse, quàm olim tibi terrigenæ illius Adæ inobedientia, & contemptus displicuerit. Propter quem, summa iustitia, humanum genus morti addixeras. Iccircoq; baptismalium vndarum renascentiam instituisti, vt qui per Adam, qui est forma futuri, mortis mancipia nascimur, per Christum, deuicta morte viuamus semper, liberati à seruitute legis, à peccati tirannide, qua interdum operamur quod nolumus: obsecramus per sanguinem filij tui domini nostri, quē proposuisti propitiatorem ad ostensionem iustitiæ tuæ, insere pectoribus nostris, & auge fidem, vt credamus te hæc omnia hac ratione egisse, quo tibi vni creatori nostro, & seruatori, de inimicis nostris liberati, in sanctitate & iustitia, toto pectore seruiamus, tuam maiestatem amātes magis, quàm timentes. Ita enim, tanquam veri filij, pignus æternæ hæreditatis habentes spiritum sanctum, actiones carnis, spiritali gladio mortificabimus, vanitatem aspernati omnis huius vitæ, & magnis suspirijs, parturientis instar ingemiscētes, quoad illa dies felix aduenerit, qua mundus totus innouabitur, & nos ex hoc mortis corpore liberati, quod nunc speramus, & non videmus, sed per patientiam expectamus, assequemur, libertatē scilicet gloriæ filiorum Dei. *Da Pater*, vt confidamus, nos omnes, qui in mortem filij tui baptizati sumus, è massa pdita selectos fuisse, à te prædestinatos & præscitos

ante secula, vocatos de seculo, iustificādos in secu lo. postseculumq; glotificandos: ita vt cum tua illa inuicta dextera pugnet pro nobis, nihil possit esse contra nos, nisi nos ipsi, nobis ipsis deesse voluerimus, Iudæos imitati, qui offenderunt in lapidem offensionis, & in petram scādali. Illis enim sua ipsorum culpa cadentibus, ne quæ de tuis labijs processerūt, irrita fierent, atheas Gentes in eorum loca subrogasti, vt in Christum crederent, quem non audierant. Itaq. quo altius euecti, sine meritis, tua gratia fuerimus, eo attētius, ne nostra culpa labamur, & alius accipiat coronam nostram timentes, cauebimus. Et si ceciderimus semel, resurgemus, tua iuuāte gratia, qua mala omnia vertis in bonum electis tuis, qui te puro corde diligunt, quos tu secundum propositum vocasti, secundū profundam illam iudiciorum tuorum abissum, quæ vestigare nemo, adorare quiuis debet. Nam & oleastrum oleæ inseruisti, rursumq; inseres excisam oleam radici sanctæ. Da Pater. Vt actiones nostras ad te toto corde dirigamus, vt animam & corpus, hostiam viuam, tuę maiestati in cordis ara offeramus, vt nos ipsos vita & moribus, tunc viuamus in vtroque homine, vt proximos tanquam commembra diligamus, vt principibus tanquā tuis ministris obediamus, ne illis resistentes, tibi resistamus. Vt infirmiores tuo amore, feremus, qui nostras impietates posuisti in corpore filij tui. Ita pater, omni musica suauiorē armoniam audies, nostrum omnium, qui vnanimiter & vno ore, te Deum glorificabimus. *Per Dominum nostrum Iesum Christum.* Vt eo ordine refluant gratiæ, quo fluxerunt. *Amen.*

FINIS.

VENETIIS APVD IVNTAS
MDLXXXVIII.

228

